Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 2

Hugo de Groot

editie P.C. Molhuysen

bron
Hugo de Groot, *Briefwisseling van Hugo Grotius. Deel 2* (ed. P.C. Molhuysen). Martinus Nijhoff, Den Haag 1936

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/groo001brie02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m.

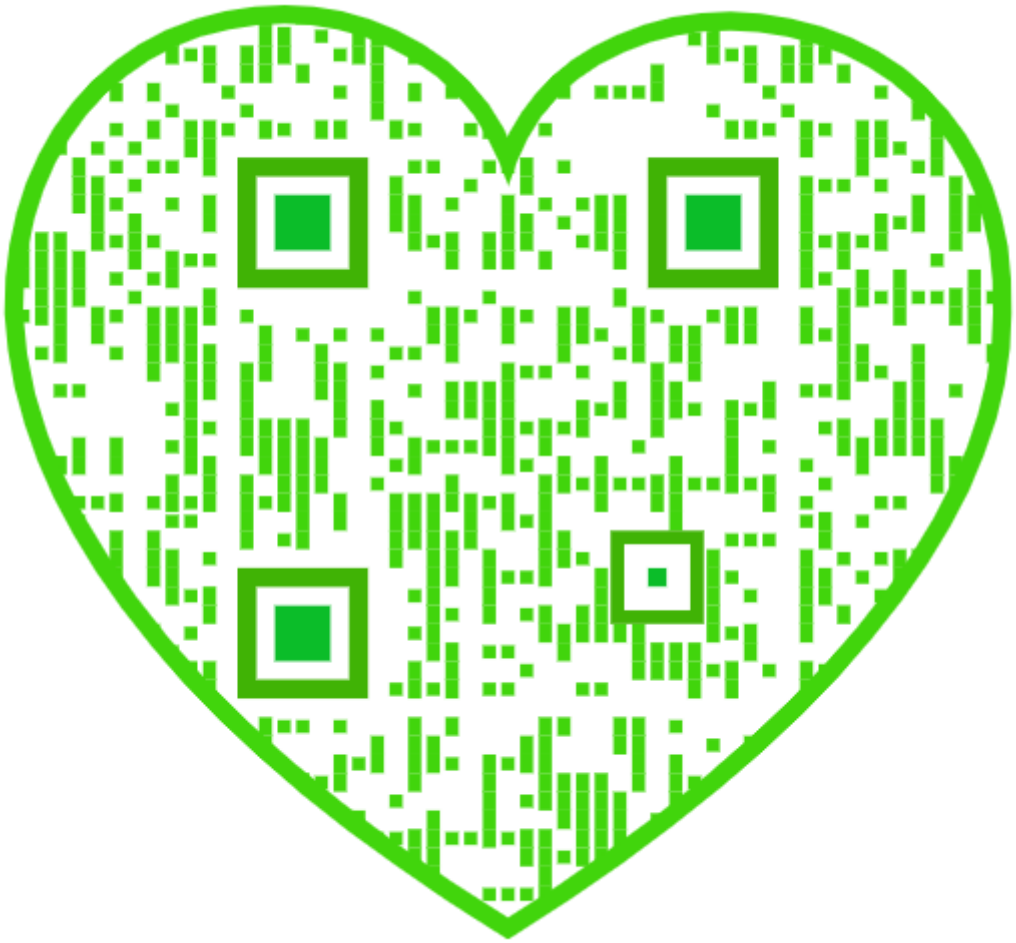

Inleiding.

Dit tweede deel van Grotius' Briefwisseling beslaat twee perioden uit zijn leven, de gevangenschap, eerst in Den Haag, dan op Loevestein, en de eerste vijf jaren van zijn verblijf in Parijs, den tijd waarin hij zijn meesterwerk, 'De Iure Belli ac Pacis Libri tres' schreef. Beide perioden zijn wellicht de best bekende, allereerst door de studiën van Fruin en Rogge, maar ook die, welke het meest geschikt zijn om zijn karakter te leeren kennen. Het zijn de moeilijkste jaren uit zijn leven, de plotselinge val van het hooge standpunt, waarop zijn buitengewone bekwaamheden hem hadden geplaatst, en dan die vijf Parijsche jaren, waarin hij steeds uitziet naar een keer in zijn lot, die niet komen wilde, gekweld door geldzorgen en door ziekte van hem zelf en zijn kinderen, gepaaid met beloften, die niet vervuld werden, met de wetenschap dat de wereld voor hem openstond, als hij zijn geloof wilde verzaken, waaraan hij nooit gedacht heeft; maar nimmer falend in zijn onwankelbare liefde voor het vaderland, dat een stiefmoeder voor hem geweest was.

De brieven uit den tijd der gevangenschap waren bijna alle bekend; slechts twee onuitgegeven kon ik toevoegen, de nrs. 593 en 594, resp. aan broer Willem, en aan Maria. De eerste is een raadgeving over Willem's juridische studiën; uit den tweeden blijkt hoe Grotius op Loevestein de vrijheid had om juridische adviezen te geven. Dat hij in de gevangenis zich ook met letterkundige studiën bezighield is voldoende bekend. Gepubliceerd heeft hij in dien tijd de 'Wtlegghinghe van het Gebedt ons Heeren' en de 'Christelijcke Betrachtinge des lijdens Christi' (Rogge 323 en 327). Uit de Haagsche gevangenis dateert reeds de 'Vraghe en Antwoordt over den Doop' (Rogge 314), later als 'Baptizatorum puerorum institutio' door hem in het Latijn vertaald en in de Poemata van 1639 voor het eerst uitgegeven. Doch daar begon hij ook aan twee grootere werken, de 'Annotationes' op de vier Evangeliën en de 'Dicta poetarum quae apud Stobaeum exstant'.

Uit Loevestein ontvlucht verbleef de Groot eenige dagen in Antwerpen; daar kwam terstond Willem bij hem, en na een geruststellenden brief van Jeannin, dien Grotius uit zijn Haagschen tijd kende, gingen de broeders, verkleed, over Calais naar Parijs. De eerste indruk moet voor Hugo zeer veelbelovend zijn geweest. Kort na zijn aankomst reeds verzocht Jeannin hem een rapport over de staatkunde, die de Republiek zou volgen nu het

Bestand ten einde liep (n°. 648) (waarover ik in de Verslagen en Mededeelingen der Kon. Akademie van Wetenschappen 74:2 (1932) uitvoerig handelde); de Koning verleende hem een jaargeld. Hij meende te mogen verwachten, dat men zijn kennis van staatszaken zou benutten voor het nauwer aanhalen van de banden tusschen Frankrijk en de Republiek; maar ... men verlangde dat hij zich geheel aan de belangen van Frankrijk zou wijden en tot het R.K. geloof zou overgaan en het beloofde pensioen was het lokaas voor den armen balling. De geruchten daarvan kwamen ook naar Holland; Vossius meent hem te moeten waarschuwen, maar spreekt tegelijk zijn vertrouwen in Grotius' standvastigheid uit (n°. 668). Reeds in de weinige dagen, die hij te Antwerpen had vertoefd, was het zoet gefluit van den vogelaar begonnen: men leze den brief van den Leuvenschen professor, Er. Puteanus, en het meesterlijke antwoord van Grotius (n°. 628 en 637).

En dan in Parijs beginnen die moeilijke jaren, waarin Grotius vrij spoedig inziet dat daar niets voor hem te wachten staat, zonder te weten wat hij dan wel zal doen. Er is herhaaldelijk sprake van een mogelijke positie in Denemarken, maar het trekt hem niet aan, er is te veel onzekers. Holstein, waar de Remonstranten in Friedrichstadt aan de Eider een toevlucht hadden gevonden, en waarheen de Hertog hem herhaaldelijk liet uitnoodigen, was te onbeteekenend voor hem: zijn genie had zich daar niet verder kunnen ontplooien. Als advocaat zich te vestigen in Spiers, bij het Reichskammergericht, hij spreekt er nu en dan over in zijn brieven, voor het eerst in 1624, en laat daar inlichtingen inwinnen. Maar het is toch alles met een zekeren tegenzin; hij meent dat hij alleen in Frankrijk zijn toekomst kan vinden, en, vooral, dat hij alleen door toedoen van Frankrijk weer in het Vaderland kan terugkeeren.

Het is in de eerste plaats met Maria's broeder Nicolaas van Reigersberch, die 1625 raadsheer in den Hoogen Raad werd, dat Grotius correspondeert over zijn positie in Parijs, over de mogelijkheid van terugkeer naar 't Vaderland, over andere toekomstplannen. De brieven van Nicolaas aan Hugo waren bekend uit Rogge's uitgave (1901), maar in dit deel krijgen we voor het eerst vrij volledig de brieven van Hugo aan Nicolaas, waarvan er slechts enkele bekend waren. De zwagers schreven geregeld elke week, evenals Willem en Hugo. Maar met Willem worden de huiselijke zaken besproken. Hugo geeft hem, evenals vroeger, raad bij zijn studie, vertelt over de gebeurtenissen in Frankrijk en op het oorlogsterrein in Italië, over den strijd van de Hugenoten, nieuwtjes uit Parijs, maar daar blijft het bij, terwijl wij uit die brieven aan Nicolaas lezen wat er in Grotius' gemoed omgaat; vooral zijn wensch om het Vaderland in den vreemde te kunnen dienen, maar liever nog om daar, als ambteloos burger, rustig te kunnen leven. Na den dood van Maurits verlevendigt die wensch, maar spoedig vervliegt ook die in rook en het zal nog zes jaar duren eer Grotius het waagt naar Holland terug te keeren, maar ook dan is het slechts voor korten tijd.

Onder de brieven die hier voor het eerst het licht zien is wel de merkwaardigste die aan Nicolaas, van 1 Mei 1625 (n°. 974), waarin Grotius vertelt van een gesprek met Richelieu. Nauwelijks is het bericht van het overlijden van Maurits in Parijs bekend, of de Kardinaal ontbiedt Grotius, - die uitdrukkelijk vermeldt dat het onderhoud niet op zijn verzoek plaats had - en spreekt met hem over den toestand in de Republiek, de politiek, die van Frederik Hendrik verwacht kan worden; Richelieu belooft te zullen laten onderzoeken of het mogelijk is dat Grotius weer naar Holland terugkeert. Heeft hij het werkelijk gemeend? Grotius komt later nooit meer op dit gesprek terug, en van pogingen van Fransche zijde in die richting blijkt niets. Trouwens, welk belang had de kardinaal er bij, dat Grotius, die toch in Holland zonder eenigen invloed zou zijn, terugkeerde? In Parijs kon hij misschien een werktuig in zijn handen worden, in Holland zeker niet. De uitlating van Richelieu ‘dat in materie van staat de swackste altijdt ongelijck moeten hebben’, was voor den balling zeker niet hoopgevend, en het is begrijpelijk dat zij hem ‘niet wel en behaeghde’.

Als Hugo nog niet lang in Parijs is, ziet hij zelf in of wordt het hem duidelijk gemaakt, dat hij zijn houding tegenover de regeering in 't Vaderland, die tot zijn gevangenneming en veroordeeling leidde, openlijk zal moeten verdedigen; ook hoe voortaan zijn houding zal zijn. Immers, reeds in April 1621 liepen er in Parijs geruchten, dat hij aan de Staten-Generaal vergiffenis had gevraagd, en de gezant, Langerak, had dit naar Holland overgebriefd. De Groot verdedigde zich terstond in een kleine brochure, de ‘Stuytinghe van een tastelycke logen’ (Rogge 430), die ook in 't Fransch en 't Latijn vertaald uitkwam, maar een uitvoeriger, gedocumenteerd verweerschrift was noodig, voor de vrienden zoowel als voor de vijanden, in Frankrijk en in Holland. Het is de bekende ‘Verantwoordingh van de wettelycke Regieringh in Hollandt ende West-Vrieslandt’, in 't Nederlandsch geschreven en als ‘Apologeticus eorum qui Hollandiae Westfrisiaeque praefuerunt’ door hem in 't Latijn vertaald, beide in 1622 (Rogge 89 vv.).

De Groot is, zie ik wel, ongaarne tot het uitgeven overgegaan; hij begreep dat het geschrift den terugkeer niet zou vergemakkelijken, maar het moest. Het is een meesterlijk betoog, waarin hij de machthebbers, in 't bijzonder den Prins, zooveel mogelijk spaart, maar toch niet verzweeg, wat niet verzwegen kon worden. Ik mag voor dit boek verder wel verwijzen naar Rogge in Bijdragen Vaderl. Geschiedenis 3e R. VIII (1893) p. 94. Doch op één punt wil ik nog bijzonder wijzen:

De Staten-Generaal namelijk beantwoordden de Verantwoordinghe met het plakaat van 24 Nov. 1622, bij Brandt, Leven van Hugo de Groot, I p. 302, te vinden. Het was voor hem een reden om de bescherming van den Franschen koning in te roepen (n°. 818), welke hem ook verleend werd. Doch er moest ook op het plakaat gereageerd worden. In de brieven van December 1622 en Jan. 1623 komt dit punt herhaaldelijk ter sprake. Grotius confereert met zijn Parijsche vrienden. Sommigen meenen dat hij aan de

Staten moet schrijven, doch anderen ontraden dit, omdat het den schijn kon wekken, dat hij het gezag dier Staten in zijn zaak daardoor zou erkennen, hetwelk hij steeds ontkend had. Een brief aan de Staten der verschillende provinciën zou een nieuw plakaat kunnen uitlokken. Jeannin raadt een ‘open brief’ aan een vriend aan; een ander een nieuwe en vermeerderde editie van de Verantwoordinghe zelf, of wel een verklaring in de voorrede op den Stobaeus, die weldra verschijnen zal. Dezen laatsten weg, hoewel uit Holland algemeen afgeraden, heeft Grotius toch gekozen. In de Prolegomena der ‘Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant’, welk boek 1623 bij Buon uitkwam (de dedicatie is van 2 Mei 1623), geeft hij een overzicht van zijn letterkundige en juridische studiën in de Haagsche gevangenis, op Loevestein, thans in Parijs. De aanleiding, om dit in deze Voorrede te doen, lag voor de hand: ‘Ik had, schrijft Grotius, met het plan om deze uitgave van Stobaeus te bewerken, al lang rondgeloopen, maar mijn drukke ambtsbezigheden lieten mij geen tijd. Toen werd ik in de gevangenis geworpen; zoo kon ik thans mijn Stobaeus ter hand nemen, en ik werkte er aan, tot ook dit mij verboden werd. Op Loevestein kon ik het werk voortzetten en beëindigen’. Dan spreekt Grotius over andere werken, over zijn wonderbaarlijke ontvluchting, zijn komst in Frankrijk. ‘Daar heb ik het allereerst mijn plicht geacht, de waarheid over hetgeen door mij en tegen mij gedaan was, der menschheid mede te deelen, wat ik bondig en geheel naar waarheid in de Verantwoordinghe heb gedaan, en wat ik uitvoeriger in de Annales zal doen, die ik bijna gereed heb, die mij voldoende zullen schoonwasschen, indien door de leugens bij sommigen nog een verkeerde meening over mij mocht zijn blijven bestaan’. Ziedaar Grotius' antwoord op het plakaat, dat hem, in zijn eigen meening, vogelvrij verklaarde. De Staten hebben het bij het plakaat gelaten; ‘brutum fulmen’ noemt du Maurier het, dat was het ook. Het was spoedig vergeten; voor een uitgave der Annales was geen directe aanleiding, integendeel, nu het niet noodig was, hield Grotius ze liever nog onder zich, om niet opnieuw olie op het vuur te storten. Zij verschenen eerst in 1657, lang na zijn dood.

En nu gaat hij met zijn andere werk door; allereerst de Annotationes op de Evangeliën, waaraan hij reeds op Loevestein gewerkt had, en die hij thans voltooide, doch die eerst in 1641 bij Blaeu te Amsterdam zouden verschijnen: de Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant, straks reeds genoemd; kleiner werk, als de veel geprezen Silva, aan den zoon van zijn vriend J.A. de Thou gericht; en dan het meesterwerk, De Iure Belli ac Pacis. De Groot spreekt er het eerst over in een brief van 12 November 1622 aan Willem: ‘Mitto indiculum librorum quibus opus habeo ad aliquid de iure commentandum’. Het lijstje met de gevraagde boeken is niet meer aanwezig. Maar in een brief van 13 April van dit jaar aan Nicolaas van Reigersberch had hij reeds om 't geschrift ‘De Piscatura’ gevraagd, waarom hij Nicolaas 10 Juni nog eens vraagt: ‘'t stuck van de visscheryen’. Hij bedoelt hiermede het geschrift onder den naam van:

‘Defensio capitis quinti Maris liberi oppugnati a Guil. Welwodo’, door Mr. S. Muller Fzn. in zijn ‘Mare clausum’ voor het eerst uitgegeven. Ik vermoed dat hij hetzelfde stuk bedoelt, als hij 20 Juni 1622 Willem bedankt voor de overgezonden ‘illa puerilia’, dat jeugdwerk. Het is natuurlijk mogelijk dat Grotius dit handschrift voor een ander doel noodig heeft gehad, doch het verwante onderwerp zou mij doen overhellen tot de meening dat hij in Juni 1622 reeds over het schrijven van De Iure Belli ac Pacis denkt. Dat de geleerde Peiresc den stoot tot het schrijven van dit boek heeft gegeven is m.i. na kennisneming van brief n°. 977 niet te ontkennen: ‘librum tuo hortatu tuisque auspiciis coeptum’. Men kent de wordingsgeschiedenis van dit boek vooral uit de studies van Van Vollenhoven: ‘On the genesis of de Iure belli ac pacis (Grotius 1625)’, in Meded. Kon. Akad. van Wetenschappen, afd. Letterk. 58 : 6 (1924) en ‘The framework of Grotius’ book de Iure belli ac pacis (1625) in de Verhandelingen dier Akademie, afd. Letterk. IVe R. 30 : 4 (1931). Ik behoef ook daarop niet verder in te gaan.

Voor de wijze van uitgave der brieven mag ik verwijzen naar hetgeen ik daarover in de Inleiding op het Eerste deel gezegd heb. In dit Tweede deel zijn de brieven van Nicolaas van Reigersberch, die Rogge in 1901 uitgaf, niet herdrukt. De Commissie voor 's R.G.P. achtte het uit overwegingen van geldelijken aard beter ze zoo kort na het verschijnen van een zeer betrouwbare uitgave achterwege te laten. Het was mij liever geweest, en het gemak van den gebruiker van dit boek zou er zeker bij gewonnen hebben, zoo zij wel waren opgenomen; wellicht had ik den tekst ook hier en daar kunnen corrigeeren, en enkele aanteekeningen kunnen aanvullen of verbeteren, doch ik heb mij zonder bezwaar bij dit besluit neergelegd, en enkel op den datum den brief met de plaats waar hij gedrukt is, vermeld.

Dit Tweede deel verschijnt acht jaar na het Eerste. De kopy lag reeds lang gereed, doch de beperking in haar uitgaven, die aan de Commissie was opgelegd, maakte het verschijnen onmogelijk. Het Legatum Visserianum, dat door Curatoren der Leidsche Universiteit bestuurd wordt, heeft echter door een subsidie deze uitgave mogelijk gemaakt. Ik mag niet nalaten mijn zeer grooten dank daarvoor aan Curatoren uit te spreken, maar evenzeer aan mijn vrienden, de Leidsche professoren Huizinga en Van Eysinga, aan wier bemoeiingen dit resultaat te danken is.

Veel raad en aanwijzingen dank ik ten slotte aan Dr. Japikse, den Secretaris der Commissie voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën, aan zijn Assistente Mej. H.H.P. Rijperman, en aan Dr. D.J.H. ter Horst, Wetenschappelijk Assistent 1^{e} klasse aan de Koninklijke Bibliotheek, wiens groote belezenheid mij ook thans voortdurend te hulp kwam.

Lijst van aangehaalde werken[1].

Aitzema. - L. van Aitzema, Saken van staet en oorlogh in ende omtrent de Vereenigde Nederlanden. 's Gravenhage 1669-1672.
Arend, Geschiedenis. - J.P. Arend, Algemeene Geschiedenis des Vaderlands. Amsterdam 1841-1883.

Baudartius, Memoriën. - W. Baudartius, Memoriën, ofte kort verhael der ghedenckweerdighste geschiedenissen. Arnhem 1620.
Bibliotheca Visseriana. - Bibliotheca Visseriana dissertationum ius internationale illustrantium. Lugd. Bat. 1923 vv.
Bor, Gelegentheyt van 's Hertogenbosch. - P. Bor Czn., Gelegentheyt van 's Hertogenbosch ... Haer oorspronck, fundatie etc. 's Gravenhage 1630.
Brandt, Historie van de Rechtspleging. - G. Brandt, Historie van de rechtspleging gehouden in de jaaren 1618 en 1619 ontrent Mr. Johan van Oldenbarnevelt, etc. 3e dr. Rotterdam 1723.
Brandt, Historie der Reformatie. - G. Brandt, Historie der Reformatie, en andre kerkelyke geschiedenissen. Amsterdam 1671-1704.

Carleton, Letters. - Letters from and to Sir Dudley Carleton during his embassy in Holland. London 1757.
Crenius, Animadversiones. - Tho. Crenius, Animadversiones philologicae et historicae. Lugd. Bat. 1697-1712.

Elias, Vroedschap. - J.E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam, 1578-1795. Haarlem 1903-1905.

Fruin, Verhooren. - Verhooren en andere bescheiden betr. het rechtsgeding van Hugo de Groot, door R. Fruin (in Werken Hist. Gen. te Utrecht. N.R. no. 14).

Grotiana. - Grotiana, door de Vereeniging voor de uitgave van Grotius. 's Gravenhage, 1928 vv.
Gudius, Epistolae. - Marquard Gudius, Epistolae, aan P. Burman. Utrecht, 1697.

Haag, France protestante. - Eug. et Emile Haag, La France protestante. Paris, 1846-1859. Deux. éd. (A.G.) 1877-1888.
Hawkins, Medallic illustrations. - Edw. Hawkins, Medallic illustrations of the history of Great Britain and Ireland. London, 1885. 2 vols. met 19 vols. platen.
Historisch Tijdschrift. - Historisch Tijdschrift onder redactie van Th. Goossens, H. Huybers e.a., Tilburg, 1921 vv.
Hoc, Etude sur J.G. Gevaerts. - M. Hoc, Le déclin de l'Humanisme belge. Etude sur Jean-Gaspard Gevaerts. Bruxelles, 1922.
Hollandsche Consultatiën. - Consultatien, advyzen en advertissementen. Gegeven ... by verscheyden treffelycke rechts-geleerden in Hollandt. Rotterdam, 1645-1685.

1 De in deel I aangehaalde werken (zie aldaar p. xxx) zijn hier niet opnieuw genoemd.

Kerkhistorisch Archief. - Kerkhistorisch Archief, verzameld door N.C. Kist en W. Moll. Amsterdam, 1857-1866.
Kroniek Hist. Gen. - Kronyk van het Historisch Genootschap (gevestigd te Utrecht), 1846-1876.

Lijndrajer. - K. Lijndrajer, Drente's Recht op sessie ter Generaliteit, Diss. Groningen, 1893.

Mazerolle, Les médailleurs français. - F. Mazerolle, Les médailleurs français du 15e siècle au milieu du 17e. Paris, 1904. 2 dln. met Album.
Mercure François. - Le Mercure François, ou la suitte de l'histoire de la paix. Paris, 1611-1648.
ter Meulen, Concise Bibliography. - J. ter Meulen, Concise bibliography of Hugo Grotius. Leyden, 1925.
Meursius, Athenae Batavae. - J. Meursius, Athenae Batavae. Sive de urbe Leidensi et Academia etc. Lugd. Bat., 1625.
Muller, Mare clausum. - S. Muller Fzn., Mare clausum Diss. Amsterdam, 1872.
Muséon. - Le Muséon. Revue internationale publ. par la Soc. des lettres et des sciences. Louvain, 1882 vv.

Nederl. Leeuw. - Maandblad van het Genealogisch-Heraldiek Genootschap ‘de Nederlandsche Leeuw’. 's Gravenhage, 1883 vv.

Obreen, Geschiedenis Wassenaer. - H.G.A. Obreen, Geschiedenis van het geslacht van Wassenaer. Leiden, 1903.
Oudenhoven, Beschr. van Heusden. - J. van Oudenhoven, Beschrijvinghe van het landt van Heusden. Amsterdam 1651.
Oud-Holland. - Oud-Holland. Nieuwe bijdragen voor de geschiedenis der Nederl. Kunst etc. Amsterdam, 1883 vv.
Ouvré. - H. Ouvré, Aubéry du Maurier, ministre de France à La Haye. 1853.

Pont, Friedrichstadt. - F. Pont, Friedrichstadt an der Eider. Friedrichstadt, 1913-1921.

ten Raa en de Bas, Staatsche leger. - F.J.G. ten Raa en F. de Bas, Het Staatsche leger 1568-1795. Breda, 1911 vv.
Reigersberch, Maria van, Brieven. - Brieven van en aan Maria van Reigersberch, door H.C. Rogge. Leiden, 1902.
Reigersberch, Nic. van, Brieven. - Nic. van Reigersberch, Brieven aan Hugo de Groot, door H.C. Rogge. Amsterdam 1901 (in: Werken Hist. Gen. te Utrecht).
de Riemer, Beschrijving van 's Gravenhage. - J. de Riemer, Beschrijving van 's Gravenhage. Delft en 's Gravenhage. 1730-1739.

Salmasius, Epistolae. - Cl. Salmasius, Epistolarum liber primus. Accur. Ant. Clément. Lugd. Bat., 1656.
Scheltema, Geschied-en Letterk. Mengelwerk. - Jac. Scheltema, Geschied- en Letterkundig Mengelwerk. Amsterdam en Utrecht, 1817-1836.

Schotel, Dordrecht. - G.D.J. Schotel, Kerkelijk Dordrecht. Utrecht, 1841-1845.
Serrure, Vaderlandsch Museum. - Vaderlandsch Museum voor Nederlandsche letterkunde, oudheid en geschiedenis door C.P. Serrure. Gent, 1855-1863.
Sweertius, Athenae Belgicae. - F. Sweertius, Athenae Belgicae sive nomenclator Infer. Germaniae scriptorum. Antverpiae, 1628.

Thuanus, Historiae. - J.A. de Thou (Thuanus), Historiarum sui temporis libri. Paris, 1620-1621.
Tideman, Frederikstad. - Joh. Tideman, Frederikstad aan de Eider en hare Hollandsche gemeente. Amsterdam, 1852.

Timareten, Verzameling. - Verzameling van Gedenkstukken in Nederland bij een vergadert door P. Timareten (Th. Janssonius van Almeloveen). 's Gravenhage, 1775-1781.

Vaderl. Letteroefeningen. - Algemeene Vaderlandsche Letteroefeningen. Amsterdam 1791-1811.
le Vassor. - M. le Vassor, Histoire de Louis XIII. Amsterdam, 1757.
H. Vollenhoven, Broeders gevangenisse. - Willem de Groot, Broeders gevangenisse. Dagboek ... uitg. door H. Vollenhoven. 's Gravenhage, 1842.
van Vollenhoven, Verspreide Geschriften. - C. van Vollenhoven, Verspreide Geschriften, uitg. door F.M. van Asbeck. 's Gravenhage, 1934-1935.
Vrije Fries. - De vrije Fries. Mengelingen etc. Leeuwarden, 1839 vv.

Zeeland, jaarboekje. - Zeeland. Jaarboekje. Middelburg, 1853-1856.

Corrigendum.

p. 368 r. 7 v.o. Emilia, lees Elisabeth.

582. [1618 Aug. 30]. Aan Caspar van Vosbergen[1].

Mijn Heer.

Ick en twijffele nyet off 't ongeluck, my overgecomen, bedroeft alle deghenen, dye my wat nae kennen ende oversulcx weten de ongeveynstheyt van myne proceduyren, waeronder ick U.E. houde een van de voornaemste. Ick hebbe by wylen voor desen hooren vermaenen eenighe saecken, dye my nyet ten beste en werden afgenomen, als vooreerst een bryeff geschreven aen den Bisschop van Spalata[2], weynigh nae de propositie gedaen by d' Heer Carleton[3]. By denselve bryeff raeck ick aen eenighe poincten, dye ick nyet en can toestaen, als houdende deselve strydigh met Godes woordt ende 't gelooff van de oude kercke. Doch hoewel eenighe hyer te landen dye poincten mogelijck souden willen toestaen, soo acht ick dat deselve by onpartydighe examinatie nyet en souden bestaen. Ick en spreeck nyet jegens electionem absolutam nocht jegens vocationem congruam ex proposito, nochte jegens perseverantiam electorum, maer jegens seeckere andere speciale articulen. De Nationale Synode was doe by de Heeren Staten van Hollant afgeslagen, ende by de Staten Generael noch nyet besloten. Ick hebbe gemeynt, dat Syne Majesteit wel soude doen hyer sendende een Theologant, dye hem op de questiën soude informeren ende Syne Majesteit doen rapport, sonder dat myne gedachte in 't minste is geweest van te spreecken van een successeur van den heer Carleton, gelijck myne woorden by eenighe werden misduyt. Over vyer ende vijff jaren heb ick door d' heer Casaubon[4] met Syne Majesteit doen spreecken van een Generale Synode, welck remedie my altijdt heeft gedocht het bequaemste te zijn tot nederlegginghe van onse geschillen, om reden aen U.E. ende aen D. Walaeum[5] menighmael vermaent. Hyerop hadde ick selve, oock door U.E. broeder[6] ende noch een ander goede vrundt, Sijn Excellentie doen bidden Walaeum hyer te willen beschryven, om met hem yet

1 Hs. Alg. Rijksarchief Den Haag, cod. Holland 2620. Gedrukt Fruin, Verhooren p. 81; zie aldaar p. 36, en voor den datum p. 87 n. Geadresseerde is raadsheer in den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en Westfriesland.

Over de gevangenschap van De Groot zie vooral: Brandt, Historie van de Rechtspleging (3e dr.) 1723; Broeders gevangenisse. Dagboek van Willem de Groot, door H. Vollenhoven, 1842.

2 Deze brief aan M.A. de Dominis I no. 542.

3 Over de propositie van Carleton van 6 Oct 1617 zie I p. 592 n. 3. Koning Jacobus had den bedoelden brief van Grotius aan Carleton gezonden; zie diens brief van 21 Jan. 1618 in zijn Letters (1757) p. 238.

4 Zie de brieven aan Casaubonus I no. 219 vv.

5 I p. 184 n. 1.

6 Zie I p. 511 n. 3.

vasts te mogen besluyten. Want door hem wetende de meningh van Sijn Excellentie ende van de andere Provinciën, soude ick te meer stouticheyts genomen hebben, om myne opinie staende te houden jegens veele contradicenten. Walaeus en is hyer doe nyet gecomen. Evenwel heb ick in de Vergaderinghe van Hollant gestaedigh aengehouden op de Synoden Provinciael, Nationael ende Generael, allegerende daertoe de gedruckte geschriften, soo van de Edelen ende meeste Steden als van Amsterdam ende anderen, daerby voegende, om de saecke nyet sonder eynde te delayeren, dat men seeckeren tijdt soude beraemen, binnen dewelcke deselve soude werden geconvoceert, 'twelck de heer Bonifacius de Jonge[1] my seyde met de meninghe van syne principalen te accorderen, midts dat hetgunt in de Nationale Synode soude werden besloten, by provisie soude hebben zijn effect, gelijck my dunckt dat ick sulcx oock te voren uyt Walaeo hadde verstaen. In de Vergaderinghe van de heeren Staten Generael heb ick dickmael instantie gedaen op de swaericheden, die gemoveert wyerden om het oordeel t'eenemael aen de inlandsche te stellen in dese alteratie van gemoederen, verhoopende dat daerdoor occasie soude werden gegeven tot eenighe naerder voorslagh, maer hebbe daertoe nyet connen geraecken. Ick en heb nyet altijdt even claer ende rondt connen gaen in dese materie, om de contramyne dye ick wist dat my in myne stadt souden bejeghenen; maer door trappen heb ick altijdt gesocht de saecken daertoe te beleyden, gelijck ick naeder ende particulierlycker soude connen aenwysen, oock door d'heeren van Amsterdam ende andere doen getuyghen. De voorslagh van de Provinciale Synode, geassisteert met eenighe gedeputeerden van de andere Provinciën, heb ick mede naegevolcht; nyet dat ick deselve suffisant achtede, gelijck ick dickmael hebbe verclaert, maer om te zyen off daeruyt eenighe contrapresentatiën souden volgen: 'twelck nyet en is geschyet; maer alsoo den bryeff van de heeren Staten Generael aen de Steden van Hollant de uytheemschen scheen vry wat authoriteyts te defereren tot accommodatie van de differenten, heb ick gemeent dat men 'tselve soude mogen amplecteren, alsoo in sulcken gevalle de Synode Generael nyet noodigh en soude zijn, verhopende, soo sulcx nyet en succedeerde, dat alsdan evenwel gearbeydt soude werden tot de convocatie van een Generale Synode, daertoe ick merckte dat de humeuren oock van veele Contraremonstrantsche kerckendyenaers ten hoochste inclineren. Ick hadde over langhe met advys van U.E. broeder voorgenomen yet in te stellen tot accommodatie van de Predistinatie ende 't gunt daeraen hanght, op hoope dat yemant anders, gehouden voor Contraremonstrant, van gelycke soude doen, ende daermede de Synode de wech gebaent tot eenicheyt. Veele boecken had ick daertoe vergaedert, dye noch hyer in den Hage in myne comtoir zijn. Ick mach met de waerheyt seggen, dat ick zeer hartelijck nae de Synoden hebbe verlanght, op hoope van daer yet goedts in te connen doen.

Aengaende de reyse van Utrecht, Godt weet hoe noode ick deselve hebbe gedaen, ende myne bryeven aen mijn huysvrouw connen sulcx getuyghen. Ick en wist van 't voornemen nyet, alsoo ick Dynxsdaeghs[2] van Rotterdam quam in de Vergaderingh ende vonde aldaer weynigh Steden ende eenighe Gecommitteerde Raiden. Ick wyerd nevens eenighe anderen gesonden nae de Staten

1 Mr. Bonifacius de Jonge (1567-1627), van 1615 tot zijn dood raadpensionaris van Zeeland.
2 Dinsdag 24 Juli 1618. Zie Grotius' Verantwoording p. 253.

Generael, om deselve te bidden dat zy haer deputatie souden willen ophouden, totdat de Vergaderingh van Hollant stercker ende de gedeputeerden van Utrecht wederom souden zijn gecomen. Ick voeghde daerby, dat men eenighe voorslaghen soude willen doen tot accommodatie van het poinct van de verseeckertheyt der magistraten: dat daerdoor de swaricheyt van de Waertgelders daetelijck soude cesseren; maer conde daertoe nyet geraecken. De Vergaderinghe van Hollant bleeff by malcander, wachtende op tydingh, ende sondt tweemael om ons. Wy relateerden ons wedervaeren. Waerop onse deputatie volghde. Ick excuseerde my ten hoochsten, maer de Burgemeester van Rotterdam wilde dat ick soude gaen, ende den eedt die wy doen, comparerende in de Vergaderingh, brenght mede dat wy gheen commissiën en moghen refuseren. Hoe dat in de bryeven aen de Crijchsofficiers de clausule is gecomen, van dat zy de gedeputeerden soude gehoorsaemen, en weet ick nyet; ende stondt my sulcx quaelijck aen, soo ras als ick de dobbelde sagh, 't welck was onder wege. Tot Utrecht gecomen zijnde, heb ick helpen verhinderen dat de bryeven nyet datelijck en zijn overgelevert, maer hebbe aengehouden dat wy Sijn Excellentie soude spreecken, om een gemeene voet voor Hollant ende Utrecht te beraemen. Het tweede bevel gecomen zijnde van de Vergaderinghe van Hollant, dye completer was geworden met versterckinghe van gedeputeerden, heb evenwel het overleveren van de bryeven gedifficulteert, totdat wy by verscheyde van de Staten van Utrecht daertoe zijn aengemaent; ende hebben evenwel iteratam jussionem nyet naegecomen sonder Sijn Excellentie daervan te adverteren, seggende oock mondelingh aen de Crijchsofficiers, dat wy nyet en verstonden als gedeputeerden eenigh bevel ons aen te nemen, hoewel de bryeven sulcx waeren luydende, maer dat het ons genoech door last van de Staten van Hollant haer te vermaenen, dat haeren eedt haer was obligerende om nyet te doen jegens de Staten van Utrecht, soo langh zy in deselve Provincie logeerden, sonder vorder te particularizeren.

Te voren, de gedeputeerden van Utrecht hyer zijnde in den Hage, zijn de heeren Haen ende Hogerbeets[1] haer wesen begroeten, ende hebben de tweede mael my ende de Langhe[2] medeghenomen. Sy deden openingh van eenighe inclinatie van de haeren tot cassatie van de Waertgelders, maer met vrese ende achterdencken, allegerende daertoe redenen, ende schenen wel genegen te zijn tot continuatie, indyen men haer met geldt wilde assisteren. Waerop wy, dye maer last en hadden van onse respective Steden om de heeren te begroeten ende in 't generael de goede vrundtschap van de Steden bekent te maecken, ons gheensins en wilden inlaeten, maer seyden dat zy soude mogen wachten wat resolutie by de Staten van Hollant voor het scheyden van de dachvaert soude werden genomen. Dan de gedeputeerden van Utrecht zijn vertrocken geweest, sonder dat wy haer naeder hebben gesproocken.

Ick en twijffele nyet off alle dese dinghen werden sinisterlijck by wylen gerapporteert, insonderheyt in dese factieuse tyden. Wat my aengaet, ick heb eedt gedaen aen de Staten van Hollant, ende hebbe altijdt gemeent gehouden te zijn nae te comen 't gunt by 't meerderdeel soude werden besloten. Dit en heeft nu in dese tyden dickmael nyet connen geschyeden sonder offensie.

1 De pensionarissen van Haarlem en Leiden.
2 De burgemeester van Gouda, Gerrit Cornelisz. de Lange. Zie Verantwoording p. 246, 247.

Wat moeyte ick tot Rotterdam hebbe gehadt om de Waertgelders te doen casseren tot volle contentement van Sijn Excellentie, can lichtelijck vernomen werden. Sijn Excellentie heeft dese mynen dyenst voor aengenaem gehouden ende my zyne vrundtschap genaedelijck toegeseyt. Isser noch yet anders te doen tot rust ende eenicheyt van 't Landt, wenschte sulcx te weten, ende middel daertoe te hebben. Indyen Syne Excellentie de oprechticheyt van mijn gemoet, noyt yet particuliers gesocht hebbende, waere bekent, soude my nyet onbequaem houden om gebruyckt te werden.

't Is noch onlancx geleden, dat ick een van de principaelste ben geweest om te steuyten den cours, dye streckende was tot dissolutie van de Oostindische Compangnie, ende consequentelijck om den Spangnaerd meester te maecken van de Oostindiën, door 't inlaeten van andere trafficanten in denselven handel. Hoe ick my daerinne hebbe gequeten, nyetjegenstaende alle practycquen ter contrarie aengeleyt, is eenighe van de Bewinthebbers bekent. De communicatie van deselve Oostindische Compangnie met d'Engelsche tot combinatie is voorhanden, waerin ick achte dat mynen dyenst mede nyet onvruchtbaer en soude zijn, als oock tot bevorderingh van de Westindische Compangnie.

Meer en derff ick het papier nyet vertrouwen; dan hoope dat U.E. uyt myne uytgegeven schriften - ick laete staen myne historie van 't gouvernement van Syne Excellentie - wel soo zeer verseeckert zy van myne oprechte affectie tot den dyenst van 't Landt ende van de eere van Sijn Excellentie, dat U.E. nyet en sal naelaeten by alle occasiën daervan getuychenisse te geven. Ick ben my van gheen oneerlijck proffijt bewust, maer wel dat ick in alle myne ampten heb, soo veel de menschelycke swackheyt toelaet, gelet op mynen eedt ende conscientie. Ick bidde U.E., let op alle occasie, dye tot conservatie van my, myne huysvrouw ende kinderen soude mogen dyenen: 't welck ick U.E. vertrouwe, verlangende de gelegentheyt te hebben om my aen U.E. op alles naeder te verclaeren.

De slaep can ick zeer qualijck becomen, waerdoor de maegh ten uyterste geswackt is, soodat deselve qualijck spijs can inhouden.

U.E. dyenstwillighe
H. de Groot.

583. 1618 Sept. 13. Aan Prins Maurits[1].

Hoochgeboren, doorluchtighe Vorst, genaedighe Heere,

In dese myne swaericheit, dye my ende den mynen ten uyterste beswaert, is naest Godt Almachtich myne eenighe hoope op de groote goedertierenheit van Uwe Excellentie ende - indien ik sulcx magh seggen - op de particuliere affectie die Uwe Excellentie my altijdt heeft bethoont. Ick werde in 't particulier gedruckt met de generale partijdschappen, die ick niet en hebbe gemaeckt maer gevonden. Hoe stil ick my hebbe gedraegen, zijnde door faveur van Uwe Excellentie advocaet fiscael geworden, is alle de Raedsheeren bekent die oock van myne oprechticheit

1 Hs. Algemeen Rijksarchief Den Haag, cod. Holland 2620. Gedrukt bij Brandt, Leven p. 141; Fruin, Verhooren p. 87.

in mynen dienst sullen connen getuygen. Als den dienst van de Stadt van Rotterdam my wierd gepresenteert, twijffelde ick lange off ick die soude aennemen, omdat ick goedt contentement hadde in den dienst van de Graeflickheit. Maer door raedt van wyser heb ick den dienst eyntelijck aengenoomen. Uwe Excellentie weet hoe de Stadt van Rotterdam doe gestelt was. Alle de Vroedschappen thoonden haer uyterlijck van één gevoelen te zijn, uytgenomen één persoon. De predicanten waeren eens, ende hadden met haer verre het meerder ende beste deel van de burgerye. Wat my aengingh ick vonde my soo in mijn gemoet, dat ick van de twee opiniën, die in de kercken wierden gedisputeert, nochte d'eene nochte d'ander nyet t'eenenmael en conde toestaen, maer hadde mijn eygen bedencken. Te willen streven jegens soo grooten deel van de stadt waer voor my sotternye geweest. Ik was een dienaer ende moest my reguleren, soo veel een eerlijck man sulcx vry staet, nae de intentie van myne meesters aen denwelcken ick eedt hadde gedaen. Ick heb als haeren dienaer haer gesocht in haere authoriteyt te maincteneren. Maer evenwel en heb ick nyet versuymt in te gaen alle wegen van accommodatie, oock met ondanck. Daerom heb ick getracht door alle mogelycke middelen beyde de parthyen, hoewel zeer ongelijck, in onse stadt te accommoderen van predicanten ende te brenghen onder één dack. Uwe Excelleutie is een deel van mijn debvoir, by my daerinne gedaen, bekent, maer nyet alles. Ick en soude oock Uwe Excellentie nyet derven moeyelijck vallen met het verhael van alle 't gunt ick daerinne hebbe gearbeyt. Maer veele leven noch, die daer van connen getuygen. Syende dat al het selve nyet en wilde vallen, heb ick met kennisse van Uwe Excellentie gearbeyt om ten minsten het particuliere exercitie, 'twelck veele jaeren hadde opgehouden voor mynen dyenst, wederom toe te laeten. Met wat moeyte ende ondanck sulcx is te wege gebracht waere te langh te verhaelen. Maer de goede luyden die daermede geholpen zijn daerop ondervraecht zijnde sullen my getuychenisse geven.

Wat het gemeen belanght, de Conferentie[1] was gehouden, de Resolutie van 't jaer XVI^{c}XI, XII ende XIII[2] waeren genomen, de Resolutie van 't jaer XVI^{c}XIV[3] was op het buffet als ick in de vergaderinghe quam. Wat myne intentie was can getuygen de propositie tot Amsterdam gedaen[4] die toen ter tydt d'heer Muys[5] nyet quaelijck en behaeghde. Maer zyende dat wy in de vergaderingh tot accommodatie gheen eendrachtighe Resolutiën en conden nemen, hebbe ick met moeyte de heeren van Rotterdam geinduceert om alle goede voorslagen van de heeren van Dordrecht te volgen. Eyntelijck zyende dat deselve voorslagen mede nyet en succedeerden, soo ben ick d'aldereerste geweest - ick segge onder de Steden van die opinie - die in de volle vergaderingh ende particulierlijck hebbe gesustineert dat de saecke door Synoden geholpen behoorde te

1 De Haagsche Conferentie van Maart-Mei 1611; zie Brandt, Historie der Reformatie II p. 159.
2 Brandt, l.l. p. 163 vv.
3 De resolutie van Januari 1614; Brandt, l.l. p. 232.
4 De rede door De Groot in de vergadering van de Vroedschap van Amsterdam, 23 April 1616, in opdracht van de Staten van Holland gehouden (Rogge 81-86).
5 Hugo Muys van Holy, Schout van Dordrecht, die deel uitmaakte van de commissie, welke in opdracht der Staten naar Amsterdam was gegaan. Hij werd een der 24 rechters. De namen der 24 rechters o.a. in Pamflet Knuttel 2876 en Brandt, Historie der Rechtspleging (3^{e} ed.) p. 66 v.

werden ende dat men het stuck van de ordre soo langh wat most laeten rusten, tot het stuck van de leer soude zijn geaccommodeert. Den Pensionaris Pauw[1] sal my getuygen dat ick nae voorgaende communicatie met de heeren van Amsterdam met hem ben gegaen by den Advocaet van Hollant[2] ende aldaer myne redenen hebbe geallegeert voor het houden van een Synode hoewel de heer Advocaet veel difficulteyten daerop moveerde. De hoope was alsdoen selff by eenighen van Amsterdam dat de saecke, door een Provinciale Synode[3] behoorlijck geassisteert, met eer ende reputatie van de Staten van Hollant geholpen conde werden. Dan alsoo daernae groote instantie is gedaen op een Nationale Synode, ende ick bevondt dat de humeuren van veele kerckendienaers, oock van eenighe Magistraten, daervan vervremdt waeren, vresende dat de saecken meer tot precysheit als tot accomodatie souden afloopen, heb ick raedt gevraecht aen geleerde Kerckendienaers, soo in Hollant als in Zeelandt, om te zyen hoe men d' een ende d' anderen contentement soude connen geven. Tweederley advysen heb ick gehoort: eerst van de Provinciale Synode te arresteren voor de Nationale, met hoope dat de selve soude volgen; ten anderen om nevens de Nationale te arbeyden tot een Generale Synode, als minder partydigh ende hebbende meerder authoriteyt, insonderheit in een saecke van sulcke importantie, dye oock d'andere kercken was raeckende. Hiertoe hebbe ick meest geinclineert, alsoo ick over langhe daernae hadde gewenscht ende uyt de mondt van Syne Majesteit van Groot Bretaigne verstaen dat de selve daer toe was genegen. Ick hadde oock gezyen veele advysen van uytheemsche Theologanten daertoe streckende. Hiernae heb ick sedert alles gesocht te dirigeren ende daerom gearbeyt, dat de presentatie soo van een Nationale als van een Generale Synode in de Verclaeringhe van de Edelen ende meeste Steden van Hollant soude werden gevoecht, hebbende noyt connen gevoelen, dat de convocatie van een Generale Synode soo difficyl soude sijn als eenighe de selve imagineren, insonderheit soo wanneer de heeren Staten Generael daertoe eenpaerelijck souden willen arbeyden, alsoo ick wel wiste dat in Engelant, Vrancrijk ende Duitschlant daertoe gheen goede inclinatiën en ontbraecken. De communicatie die ick met domino Walaeo ende daernae met Uwe Excellentie hebbe gehouden, hebben hiertoe gestreckt om de Nationale Synode te arresteren onder belofte van een Generale te bevorderen, indyen door de Nationale de saecken niet tot eenpaericheit en souden connen werden gevonden. De openinghe die ick noch onlancx sonder kennisse van den Advocaet van Hollant, door den Thesorier Generael de Bye[4] aen Uwe Excellentie hebbe doen doen by geschrifte, was mede hiertoe streckende, ende conde mijns oordeels wel overeen gebracht werden met het concept van de heeren Staten Generael sonder verlies van tijdt. Maer dat my mishaeght heeft is geweest dat de Gedeputeerden van de andere Provinciën noyt en hebben goedtgevonden te comen tot eenighe presentatiën om de scrupulen van de Heeren van Hollant ofte immers van 't meerendeel van dyen wech te nemen, maer dat men altijdt wilde gaen by overstemminghe, 't welck my dochte d'eer van Hollant nyet genoech gedaen te

1 De Amsterdamsche pensionaris Adriaan Pauw (1585-1650).
2 Oldenbarnevelt.
3 De Groot's advies: Redenen waerom het ongeraeden is de Nationale Synode te arresteeren voor het houden van de Provinciale, bij Brandt, Historie der Reformatie II p. 769 vv.
4 Joris de Bie; zie I p. 331 n. 2.

zijn, insonderheit alsoo daer middelen genoech waeren om malcander te induceren. Alle de Steden van Hollant sullen my getuychenisse geven dat ick de Synode nationael noyt in haer selve hebbe tegengesproocken, maer gewenscht dat de selve mochte eenpaerlijck werden gearresteert ende dat daeruyt mochte ontstaen een Christelycke accommodatie conform Godes woordt. Dit is mijn voornemen geweest, waerjegens ick niet en hebbe gedaen, maer by wylen wat toegegeven om te beter tot het effect te comen, kennende de humeuren soo van andere Steden als insonderheit van de Stadt van Rotterdam, die my dochten dat beter dienden geleydt dan getrocken. Van den brieff aen den Bisschop van Spalata[1] heb ick verhaelt in een bryeff onlancx met toelaetinghe van Uwe Excellentie toegeschickt aen den Raedsheer Vosbergen[2], waertoe ick my referere, verclaerende alsnoch noyt d'intentie gehadt te hebben om te solliciteren surrogatie aen d' heer Carleton, maer wel om te zyen off Syne Majesteit soude gelieven een goedt Theologant hier te senden, om te verstaen den stant van het geschil, opdat Syne Majesteit, het rapport gehoort hebbende, mochte letten op de remediën, ende naementlijck op de convocatie van een Generale Synode. Ick en heb nyet sonder reden dese stouticheit genomen nyet alleen nae 't exempel van veele Predicanten, die gelycke communicatie in Engelandt houden, maer omdat Syne Majesteit my in Engelant sijnde selve heeft versocht haer te willen informeren van 'tgunt hier in kerckelycke saecken passeerde[3], gelijck ick oock langh gedaen hebbe geduyrende het leven van d' heer Casaubon, door denselve Casaubon, met kennisse van den Advocaet van 't Landt. Dit is, Genaedighe Heere, mijn insicht geweest in de kerckelyke saecken hebbende wel gewenscht dat, als de heeren van Hollant compareerden ter vergaderinghe van de heeren Staten Generael, eenighe voorslagh waere gedaen geweest tot een Nationale Synode door bequaeme wegen van accomodatie die my dochten wel vindelijck te zijn. Ick hebbe altijdt gemeent het gunt in sulcke materie geschyet, eenpaerigh ende uyt vryer harte beter te zijn dan het gunt werdt afgedronghen.

Ick can voorts met de waerheit seggen dat ick d'opinie van de heeren van Rotterdam altijdt hebbe versacht soo veel my mogelijk was, zijnde door de heeren van Rotterdam dickmael daerover berispt geweest. De Resolutie van den IIII Augusti[4] als oock de procuratie[5] - tot het instellen van beyde de welcken ick niet en hebbe gecontribueert, oock niet daerinne gedaen sonder expresse last van de Heeren van Rotterdam - hebben haer fundament gehadt op een vrese die de regierende Magistraten doorgaens hadden van ter oorsaecke van haer gevoelen gedegradeert te werden. Den principaelste, die 't verstercken van de Waertgelders tot Rotterdam heeft gevordert, was een Burgemeester die nu is overleden[6], meenende dat de Stadt van Rotterdam daervan was in possessie, ende dat de tijdt sulcx vereyschte, insonderheit alsoo de Stadt was vergroot ende open lagh. By de heeren is dickmael vermaent van de selven te doen

1 Zie p. 1 n. 2.

2 N°. 582.

3 Zie I n°. 272.

4 De z.g. Scherpe Resolutie van 4 Aug. 1617. Zie I n°. 533 en aldaar p. 585 n. 2; Brandt, Historie der Reformatie II p. 559.

5 Procuratie. In n°. 765 zegt Grotius: ‘de acte van indemniteyt my verleent by de Stadt van Rotterdam, dat is de acte van procuratie’. Het stuk zelf d.d. 14 Mei 1618 bij Brandt, Leven I p. 120.

6 Reinier Pietersz. Tromper (overl. 1 Mei 1618).

betaelen uyt 's landts middelen. Ick hebbe sulcx altijdt ontraiden ende gearbeyt, dat het Landt by de Stadt nyet en soude werden vercort, 't welck nyet en is geschiet sonder ondanck.

Belangende myne Utrechtsche reys, de selve is my opgeleyt t'eenemael jegens mijn danck, ende buyten mijn beleydt. Ick en hebbe van de heeren van Utrecht noyt eenighe weldaet ontfanghen. Ben haer daerom 't minste nyet geobligeert. 't Is waer, dat d' heer Haen, Hogerbeets[1] ende ick, uyt den Secretaris Ledenbergh[2] verstaen hebbende de inclinatie om de Waertgelders te casseren onder conditie ende hoe dat hy 'tselve met den Advocaet van Hollant hebbende gecommuniceert eenighe swaericheit daerin vondt soo ten regarde van de oude als van de nyeuwe soldaten, zijn daernae gegaen by den Advocaet van Hollant, dye goedt heeft gevonden dat wy de Gedeputeerden van Utrecht souden begroeten met aenbiedinghe van alle vrundschap ende verhael van 'tgunt hyer passeerde. Ick heb verstaen dat twee van de heeren by haer sijn geweest sonder my: hebben daernae den Burgemeester de Langhe[3] ende my met haer genomen. De Gedeputeerden van Utrecht insisteerden meest op geldt, waertoe wy seyden gheen last te hebben, maer meenden dat men soude connen verwachten de Resolutie die in Hollant soude werden genomen op de verseeckertheit van de Magistraten, waertoe gedient heeft de communicatie die by d' Heeren Edelen ende eenighe Steden van Hollant op dat stuck met Uwe Excellentie is gehouden[4]. Ick hebbe altijdt voor vast gehouden dat, als de heeren Staten Generael ende Uwe Excellentie, stellende de saecken van de kerck in stilstandt tot naerder ordre, de Magistraten hadden gelieft te verseeckeren jegens alle datelijckheit, dat met gemeen contentement de afdanckinghe van de Waertgelders soude zijn geschyet.

De Gedeputeerden van Utrecht zijn uyt den Hage gescheyden buyten mijn weten, sulcx dat my onbekent is met wie de selven souden mogen hebben gesproocken. Maer comende Dyncxdaeghs[5] van de Rotterdam in de Vergaderinghe van Hollant, vond ick dat aldaer gedelibereert wyerd op 't stuck van Utrecht. Ick wierd nevens anderen gesonden aen de heeren Staten Generael om uytstel te versoecken. Uyt my selve dede ick daerby een versoeck om voorslagen te hooren van behoorlycke verseeckeringh van de Magistraeten, dan daerop wierd niet geparticularizeert ende wy wierden tot tweemael ontboden om rapport te doen, gelijck wy hebben gedaen, ende is hyerop gevolght dese deputatie waervan ick my zeer hebbe geëxcuseert aen den Advocaet van 't Landt als oock aen de Burgermeester van Rotterdam[6]. Maer 't en conde nyet veel helpen. Ick heb my noch nae de middagh hyerover beclaeght aen den Advocaet van 't Landt ende over denselven Advocaet aen den Thesorier Generael de Bye, oock daernae door missive aen mijn huysvrouw. Ick heb door beleydt van den heer Advocaet eenighe commissiën gehadt, noyt eerlycke, noyt proffitelycke, maer quaede, hatelycke ende scabreusen, dan noyt eenighe dye ick met meerder onlust hebbe aengenomen als dese. Want my docht dat men my daerdoor sochte te benemen alle hoope om te geraecken in de gunste van Uwe Excellentie. Evenwel hebbende last gesegelt met het segel van de Staeten van Hollant, by haeren Secretaris geteyckent,

1 Zie p. 3 n. 1.
2 De secretaris der Staten van Utrecht.
3 Zie p. 3 n. 2.
4 Brandt, Historie der Reformatie II p. 806.
5 24 Juli; zie p. 2 n. 2.
6 Nl. de burgemeester, die ter dagvaart was.

hebbende oock commandement van de Burgemeester van Rotterdam, soo heb ick mynen eedt moeten volgen, dye seyt dat wy alle commissiën ons opgeleyt moeten aennemen ende uytvoeren. Want ick en was by eede aen nyemant gehouden als aen de Staten van Hollant ende aen de Stadt van Rotterdam, ende voor 't werck van de Staten van Hollant heb ick altijdt gehouden 'tgunt by haeren Secretaris was geteyckent. Op de reyse siende de depesche aen de crijchsoversten ben ick verwondert geweest daerin te bemercken de clausule van te obedieren de Gedeputeerden van Hollant, alsoo my niet voor en stond sulcx geconcludeert te zijn, sulcx dat ick daerin zeer was gemescontenteert. Tot Utrecht zijnde gecomen is de propositie by ons gedaen in generale termen, inhoudende het gepasseerde, maer ick heb niet eens maer meermaelen soo aen onse Gedeputeerden als aen die van Utrecht verclaert, dat ick meende dat onse presentie daer gheen goedt en soude doen ende dat wy beter souden doen te vertrecken. Naedat de propositie by de Gedeputeerden van de heeren Staten Generael was gedaen, is den Secretaris Ledenbergh by my gecomen, heeft my geseyt mondelingh d'intentie van de Staten van Utrecht, ende alsoo hy seyde gheen tijdt te hebben, versocht dat ick de selve soude vervaten by geschrifte: 'twelck ick nae eenighe excuse met kennisse van de andere Gedeputeerden hebbe gedaen, ende Ledenbergh het selve toegesonden om soo hy seyde met Hamel te communiceren ende dan aen de Staten van Utrecht te rapporteren. Wy zijn daernae geweest in de vergaderinghe van de Staten van Utrecht ontboden zijnde, ende hebben de selve vermaent op de bewaeringhe van de Stadt eenighe ordre te stellen ende deselve met Uwe Excellentie te communiceren. Ick heb daernae tot mijn groot leedwesen verstaen, dat de vergaderingh van de Staten van Utrecht schyelijck was gescheyden 'twelck sonder onse kennisse was geschiet. Want ick hoopte altijdt dat men eenighe middelen van accommodatie soude hebben connen vinden soo op 't stuck van de Synode als op 't stuck van de verseeckeringh van de Magistraten. Waerover ick oock met den Burgemeester van der Pol[1] eenighe vrundelycke communicatie heb gehouden. Doch wy hadden allegader garen gezyen dat soedaenighe accommodement waere getroffen geweest met goedtvindinghe van de Staten van Hollant. Verscheyden van de Staten van Utrecht zijn ons van tijdt tot tijdt comen besoecken sonder dat yemant by ons is uytgesloten. Uwe Excellentie weet hoe langh de brieven die wy hadden aen de crijchsbevelhebbers zijn opgehouden geweest, totdat wy, versterckinghe van de Gedeputeerden ende naerder last becomen hebbende, andermael met Uwe Excellentie hebben gecommuniceert. Daer ging een geruchte dat Uw Excellentie sich wilde excuseren, ende dat yemant anders by de Gedeputeerden van de heeren Staten Generael soude werden geëmployeert om seecker exploict te doen; ende, niet wetende wat exploict het soude sijn, ende hoe 'tselve soude afloopen, is onder ons gemeent dat men met overleveringh van de brieven - alsoo eenighe van de heeren van Utrecht daerop aenhielen - de saecke soude connen houden in bedencken ende buyten swaericheyt, totdat de Staten van Hollant mondelingh daervan souden sijn geadverteert. In 't overleveren van de brieven ende stucken - die onder my nyet en hebben berust, als oock niet het formulier van den eedt, becomen, soo ik verstae, uyt den Raedt van State - heb ick de bevelhebbers vermaent,

1 De Utrechtsche burgemeester Cornelis van de Poll; De Groot, Verantwoording p. 263.

dat, onaengezyen de extensie van den bryeff, wy ons gheen commandement over haer aen en namen, maer haer alleen vermaenden nyet te willen attenteren jegens de Staten van Utrecht, voegende oock daerby dat wy met Uwe Excellentie gheen questie en hadden, maer simpelijck onse last mosten volgen.

Wat ick daernae gedaen hebbe, Genaedighe Heere, om eerst een deel ende daernae alle de waertgelders van Rotterdam tot contentement van Uwe Excellentie ende gheen cleyn mescontentement van veele Regierders ende burgers, oock tot ongerijf van de Stadt, te doen casseren, is Uwe Excellentie bekent. Ick hebbe hier in rondt gegaen ende gearbeydt, dat de Stadt van Rotterdam d'eerste soude sijn om Uwe Excellentie te believen. Uwe Excellentie is myne oprechticheyt aengenaem geweest. Alle de werelt heeft sedert gelooft dat Uwe Excellentie, alle voorgaende verwartheden vergetende, my genaedelijck hadde aengezyen. Ick heb het oock gelooft ende geloof het alsnoch.

Voor desen heeft men my mede berucht alsoff ick de Weechschael[1] hadde gemaeckt ofte helpen maecken. Maer ick ben daervan t'eenemael onschuldigh, hebbende van dat werck niet geweten eer het gedruct is geweest. Dan het is waer dat over jaer ende dagh ick seeckere copy van een brief, by d' heer Casaubon aen my geschreven, hebbe doen behandighen aen Taurinum, op sijn versoeck alsoo hy dede seggen dat hem deselve te passe soude comen in een boeck, handelende van de onderlinge verdraechsaemheit, gelijck oock denzelven brief in dat boeck over langh gedruckt zijnde werdt bevonden[2]. Desen brieff is in de Weechschael mede geinsereert buyten myne kennisse. De Reuckappel[3] ende andere gevolchde libellen zijn al mede gemaeckt ende gedruckt sonder mijn toedoen, hulpe ofte kennisse.

't Is waer, Genaedighe Heere, ick ende veel anderen nevens my hebben de wijsheit van een persoon veel vertrouwt, maer van een persoen, die buyten twijffel langh wel geregiert ende van Uwe Excellentie ende anderen veel eer hadde ontfanghen. Myne jaeren en laeten my nyet veel ervarentheyt toe. Ick hebbe altijdt eenvoudich gegaen volgende de meerder stemmen van Hollant. Waeren die anders geweest, gelijck nu apparent was te gebeuren, ick soude soo veel mogelijck was my in gehoorsaemheit daernae gebogen hebben. Proffyten heb ick van den heer Advocaet niet genoten. Vorderlycke commissiën zijn op anderen gevallen, de haetelycke op my. Ick hoope dat niet alleen de burgerie van Rotterdam, maer oock alle anderen, die my gekent hebben, my getuychenisse sullen geven van eerlycke comportementen. Door 's Landts dienst en ben ick niet verbetert. 't Waer my wel soo proffytelijck geweest de practycke van 't Hoff gevolcht te hebben. Myne conqueste zijn sober, ende can daervan zeer goede reeckenschap geven.

De affectie, Genaedighe Heere, die ick draege tot de wijdberoemde eer ende reputatie van Uwe Excellentie, heeft haer altijdt gethoont in alle myne schriften, soo die gedruckt als die noch ongedruckt zijn. Ick en hebbe gheen occasie versuymt

1 Een pamflet van Jacobus Taurinus; Knuttel n°. 2366 vv.

2 Van de Onderlinge Verdraagsaamheydt die soo wel Predicanten als gemeyne Lidtmaten ... behooren te onderhouden. 1616. (Knuttel 2262-2265). Aldaar zijn, Tweede deel cap. VI § 8 en 9, en cap. VII § 18 en 19, in vertaling opgenomen gedeelten uit de brieven van Is. Casaubonus n°. 222, 249, 335 en 342.
In de Weegschaal zijn daaruit p. 69 enkele passages medegedeeld.

3 Ook een geschrift van Taurinus, Knuttel 2562 vv.

om 't selve te bethoonen, alsoo mijn harte daer vol van was. Alle die myne schriften lesen ofte hier naemaels lesen sullen, die sullen bekennen dat ick hierinne ongeveynsdelijck spreecke. Daerom heb ick oock van jonghs af gesocht my te recommanderen in den particulieren dienst van Uwe Excellentie. Ende daerom is my leedt geweest te zyen dat den cours van 't meerder deel van Hollant niet in alles met de intentie van Uwe Excellentie en accordeerden. Hadde den Advocaet van Hollant hem connen houden in het faveur van Uwe Excellentie, ick ende veel anderen souden geluckigh zijn geweest.

Van myne genegentheyt tot den dienst van 't Landt connen oock soo myne geschriften, die ter eere van 't Landt in veele plaetsen gelesen werden, als myne actiën getuygen. 't Is mijn ongeluck geweest dat mijn heeren ende meesters de Staten van Hollant - immers het meerer deel van dien - met anderen soo oneens sijn geweest. Wat was ick meer als een arm dienaer van 't Landt van Hollant ende van de Stadt van Rotterdam? Godt gave dat ick mochte zyen, dat 'tgunt in de Unie disputabel is, met gemen consent, claerlijck wierde gestelt, opdat eens yders gemoet gerust mochte zijn: dat de saecken van de Religie door de wijsheit ende moderatie van de uytheemsche theologanten - daer ick veel goedts van verwachte - mochte gebracht werden tot een vasten standt, dat de Oostindische Compaignie mochte gecontinueert ende met de Engelschen vereenicht werden, dat de Westindische Compaignie mochte werden geformeert, dat indyen in 't Landt eenighe correspondentiën zijn met den vyant deselve ontdect ende gestraft mochten werden. Hiernae verlangh ick met gantscher harte.

Hoochgeboren, Doorluchtichste Vorst, Genaedighe Heere, Uwe Excellentie gelieve dit alles ende wes deselve daer vorder uyt zyne Princelycke goedtheit sal gelieven by te voegen, genaedelijck te overwegen. Deselve sal buyten twijffel in mijn stuck vinden veele particuliere consideratiën. Daerom bidde ick Uwe Excellentie, genaedelijck vergetende alle 't gunt ick door last van meerder ofte beleydt van wyser ofte anders door abuys soude mogen gedaen hebben, redunderende tot eenighe ondienst van 't Landt ofte van Uwe Excellentie, my van alle vordere schadelycke en schandelycke proceduyren te bevryden. Uwe Excellentie sal buyten twijffel hiertoe bewogen werden niet alleen door myne jaeren ende sinceren handel, sonder eygenbaet, maer oock door myne lieve huysvrouw, een dochter van een oudt wel bekent dienaer van Uw Excellentie, ende door soo veel eerlycke personen, die haer ende my zeer nae aengaen, van dewelcken 't Landt ende Uwe Excellentie noch goede diensten sullen connen ontfanghen, ende die 't selve nevens my alle haer leven in dancbaerheit sullen erkennen. Aengaende myne persoon, residentie, ampten ende officiën, stelle deselve zeer garen tot de dispositie van Uwe Excellentie, om daervan sulcx te ordonneren als deselve sal bevinden met den dienst van 't Landt best overeen te comen. Ick en sal niet naelaeten Godt te bidden voor 't welvaeren van 't Landt, conservatie van de Religie, langh leven, gesondtheyt ende geluckighe regieringhe van Uwe Excellentie.

Uwer Excellenties
zeer ootmoedighe ende onderdaenige dienaer
H. de Groot.

13 Sept. 1618.

Ick bidde Uw Excellentie, indien deselve met dit schryven niet op alles en soude zijn voldaen, my de genade te willen doen om deselve te mogen spreecken, off selff, off door een vertrouwt persoon, om Uwe Excellentie te geven alle mogelycke satisfactie.

584. 1618 Sept. 21. Aan Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste.

Dat ik U.L. voor desen niet en hebbe geschreven is om beters wille geschiet. Daer en is naest Godt niet dat my meer troost als dicmael tydinghe van u t'ontfanghen. Ick ben met u gesondtheyt becommert, insonderheit met het gebreck in de zyde. Ick verlange om te verstaen off het oock met de kinderen wel is als oock met mijn vader, mijn ende uwe moeder, ende andere vrunden. Mijn slaep is tamelijck, Godtloff. De maegh is wat beter als voor desen. Godt Almachtigh die ons tot noch toe soo genaedelijck bygestaen heeft sal ons niet naelaeten te helpen ende te vertroosten. Betrouwt hem ende bidt hem, ende doet myne groetenisse aen alle de vrunden. Den XXI Sept. 1618.

UL. altijdt getrouwe
H. de Groot.

Op de keerzijde schreef Willem de Groot: Den eersten brieff die broeder de Groot in den Hage ut de casteleinie aen sijn huisfrou schreeff XXI Sep. 1618.

585. [1618. Einde Sept.]. Van Maria van Reigersberch[2].

Alderliefste,

ick en hebbe tot dees tijdt toe aen u niet gheschreven, omdat ick u niet en wyste te ontbieden. Mijn goede disposite hebt ghy van Willem[3] konnen verstaen ende tsedert hy by u gheweest is van De Vries[4] die ick dagelijckx tweemael belaste u daervan te verseeckeren; ick en hebbe noyt eenige swaricheyt in uwe nochte myne saecke ghemaeckt, ick kenne u ghemoedt ende met wat konscientie ghy in dese ende andere dyngen altijt hebt ghewandelt. Hadt ghy profijt ofte eere daerin ghesoecht my soude konnen aen hebben de kleynicheyt die ons gheschiet, nu houde ick voor seecker dat ghy nerregens in en kont werden verkort. Uwe ghoede ghenegentheyt tot den dienst van het landt meene ick Zijn Excellentie soo wel bekent te sijn dat hy niet gheren soude sien dat u iet misschiede. Het heeft my wat aengehadt dat ick by u niet en hebbe mogen commen nochte geen tydinge van u verstaen, dan ick hebbe de redenen wel konnen bedencken. Ick weet dat voor het examen men sulcx niet heeft willen toelaten. Nu meene ick dat ghy morgen ofte

1 Hs. Bibliotheek van het Vredespaleis, 's-Gravenhage (uit de collectie Morrison). Gedrukt o.a. Brandt, Leven I p. 148; Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 269.
2 Hs. U.B. Amsterdam. Gedrukt Brandt, Leven I p. 149; Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 46. De eerste examinatie van Grotius had Maandag 1 October plaats (Fruin, Verhooren p. 104); ik stel den brief daarom einde September.
3 Willem van de Velde, De Groot's klerk.
4 Rogge vermoedt dat hij een klerk of bediende van De Groot was.

over morregen sult werden ghehoort, dat is 't daer ick naer verlanghe, vast vertrouende dat ghy uwe gestiën met goede redenen

sult connen verdedygen. Kan oock niet twiffelen ofte sal daernaer anders op uwe saecke werden gheledt. By my sal meede beter devor gedaen conne werden. Al dat ick u wenschen kan dat is dat u Godt ghesondtheyt verleene, gherustheyt gheeft u uwe goede konscentie. Voor my houft ghy geen swaricheyt te maecken: ick ben te vollen gherust ende wel te passe; soo doen oock alle de vrienden en de kinderen. De woorden dye ghy my spraeckt eenighe dagen voor ons afscheydt commen my dickwels te vooren, ende trooste my daer meede dat het den geenen die best handelt niet altijdt best en gaet, maer dat dickwels tegenspoet haer van noode is opdat sy hare herten van de eerde ten hemel mogen trecken, ende de ghedachtennisse daervan geeft my eenen vasten troost. Bidde u oock te willen gedencken de goede resolutie die ghy altijt by my hebet ghevonden om swaricheyt uut te staen; ghelooft vast dat die nu niet minder en is. Sorcht allenelijck voor u ghesontheyt, bekommert u nergens meede opdat het derreven van uwen slaep uwe ghesontheyt niet verkorte. Desen brief hebbe ick u willen schriven. Ick soude het wel eer ghedaen ende van u verwacht hebbe, dan hoore dat de brieven die ghy ende andere schriven in andere handen commen ende onder de man loopen, excusere u daerom daervan garen. Dit versoucke ick alleen dat ghy my met een open briefken laet weeten hoe dat ghy al te passe zijt. Vaert wel ende sorcht voor my niet, dan weest in alles wel gherust ende hiermeede goeden nacht.

586. [1618] Oct. 19. Van Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste,

Zijn Excellentie reyst naer Leyden, Haerlem, der Gouden ende Rotterdam om de vroetsschappen ende magestraten daer oock te veranderen[2]. Soo hast het redres daer oock sal sijn geschiet, houde ick seker dat uwe saecke sal werden bevordert. U.l. moet voor vertyen dagen patientie hebben. Gerustheyt hoeft ick u niet aen te spreeken want U.l. zijne saecken beter weet als ick die nochtans met alle deghene die u ende uwe actien kennen wel weeten datter voor u niet en is te vreesen; daervan hebbe ick altijt wel versekert geweest ende het tselfde van den beginne, al eer den tijt de saecken naectelijcker hadde ontdeckt, met woorden ende alle mijne actiën getoont; uwe goede koscentie ende de proposten dye wy onlans tsamen hadden gehoude geven my volkomen asseurantie. Een yder sal U t'zijnder tijt van mijne goede resolutie getugenisse konnen geven. Ick schrive u daervan nu selver op dat ghy doch daervan onderrecht zijnde volkommenlijck gerust moocht zijn want ick weet dat de sorge die U.l. voor my draecht uwe eenige bekommernisse is. Een dingen verwondert mij: dat is datter sommige scheynen te willen seggen dat U.l. aen een van de heeren alleen soude hebben geseyt iet groots te willen ontdecken daer den lande veel aen gelegen soude zijn maer dat ghy eerst begerde genomen te zijn onder protectie van Zijn Excellentie. Ick hebbe dat niet willen gelooven gelijck ick noch niet en doe want ick seeker houde het tgene U.l. my dickmaels hebt geseyt dat ghy geen secreten en west ende en sie geen reden waerom U.l. iemants protectie van doene soudt

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 48.
2 De opdracht daartoe werd in de Staten-vergadering van 19 Oct. gegeven; Brandt, Historie der Reformatie II p. 859.

hebben; daeromme en isser oock niemant die dat gelooven wil. Hebbe U.l. dat evenwel willen schriven opdat ick met meer fondament sulcke proposten tegenspreeken mach. Laet mij doer den brenger deses een simpel ja ofte neen weeten. Studeert gerust ende let op u gesondtheyt ende hebt noch eenige dage patientie want den advokaet en is noch noidt gehoordt[1]. Desen XIX october tsavons ten elf ueren.

587. [1618]. Aan Maria van Reigersberch[2].

Allerliefste!

Ik zend u de Duitsche veerzen voor onze Cornelia[3]. Zy slachten myne gevangenis. Zy zijn langer gevallen dan ik wel meende. Gy en Grootvader moet Cornelia de veerzen wat uitleggen, alzoo ik het niet doen en kan. Zijt hiermede Gode bevolen.

UL. altijdt getrouwe
H. de Groot.

588. [1619] Febr. 7. Van Maria van Reigersberch[4].

Alderliefste,

My verlanckt seeckere tijdinge van uwe dispositie te verstaen. Doctoer Schrevels[5] heeft my geseyt dat ghy met mijnne gesondtheyt becommert zijt, die is Godt lof goedt, soo doet die van onse kinderen ende vrienden. Sorcht maer voor de uwe; die wel zijnde hoope ick dat wy malkandere haest met vreuchden sullen zien. De boucken die U.l. lastmael hebt begeert en hebbe ick noch niet becommen, meenne die mergen ofte overmergen ten lansten te crygen, sal die dan senden. Ondertusschen mach U.l. die boucken gebruicken die ick u lest hebbe bestelt. Scriverius[6] wilde wel dat ghy eens met attentie ende dat met den eersten het bouck laest, dat hy u broeder heeft gegeven ende dat ghy teyckende het ghene daerin te remarqueren is. Soo daer iet in te verbeteren is, sendt hem dat by geschrifte. Dit heeft hy op u broeder versocht. Vaerdt wel ende zijt gegroedt van alle de vrienden ende schrieft my met den eersten hoe het met u is. Desen sevensten Febreuwarius.

1 Het eerste verhoor van Oldenbarnevelt vond eerst 15 Nov. plaats; Brandt, Historie van de Rechtspleging (3e druk) p. 32.
2 Gedrukt Brandt, Leven I p. 192; Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 270. Het briefje is geschreven bij de toezending van Grotius' 'Vraghe en Antwoordt over den doop, ghestelt in zijn ghevanckenisse voor zijn dochter Cornelia de Groot int jaer onses Heeren 1618' (Rogge 314 vv.).
3 Zij was 26 April 1611 geboren.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III C 5. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 49.
5 Ewald Schrevels, sedert 1613 schepen van Den Haag, in 1619 afgezet. Zie ook Brandt, Historie der Rechtspleging (3o dr.) p. 41; Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 232. Is hij dezelfde, die 13 Mei 1625 tot Medicinae Professor te Leiden werd aangesteld (Molhuysen, Bronnen II p. 122)?
6 Scriverius had in 2 exemplaren van de Poemata van Janus Secundus, die hij in 1619 bij God. Basson te Leiden uitgaf, in den tekst verzen van zich zelf in plaats van die van Janus Secundus laten drukken, waarmede hij De Groot en Hogerbeets inlichtingen gaf over den stand van hun proces. Zie Brandt, Leven I p. 165; Kroniek Hist. Gen. 1850 p. 303, waar echter onjuist gezegd wordt, dat dit plaats had tijdens de gevangenschap op Loevestein.

589. 1619 Juni 14. Aan Nic. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Wilt met mijn broeder de Groot spreecken dat ick uit myne boecken mocht crygen Tomum I Archiepiscopi Spalatensis[2], in folio, Optatum Milevitanum in octavo, voorts Philo, die mijn broeder toecomt, omdat daer hier en daer iet in geteickent heb. Ick sal dan Philo, die ick hier heb, wedersenden, met het Chronicon Eusebii, om te restitueren. Ick wilde oock wel over een tijd te leen gebruycken Senecam philosophum, de leste editie, ende Ammianum Marcellinum, als oock Ariani Epictetum.

590. [1619 Juli?]. Aan G.J. Vossius[3].

Virorum optime idemque amicissime,

Nulli malim quam tibi constare rationem concessi mihi divinitus otii. Iuris studium per multas occupationes intermissum repeto, reliqua pars temporis morali sapientiae impenditur; cui excolendae sententias omnes poëtarum a Stobaeo collectas toga donavi[4]. Idem feci iis sententiis quas in Commissione Menandri et Philemonis post Rigaltium Rutgersius noster in Variis lectionibus[5] evulgavit; apud quem quis sit Antonius cuius pag. 382. et 383. meminit[6] scire velim. Nunc in eo sum ut Basileensem et Stephanicam fragmentorum Comicorum editionem[7], quibus tuo beneficio utor, perlegam, et ea quoque in Latium traducam quae Stobaeus non habet[8]. In transferendis Comicis versibus Graecis Latinam

1 Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge, p. 51. Grotius schreef dit briefje midden in een brief van Maria aan Nicolaas. Blijkens het adres woonde Nicolaas toen ‘op den hoek van de Heulstraet naest den heer van Cabauw in 's Gravenhage’; d.i. Mr. Cornelis Teeus, heer van Cabau.

2 M.A. de Dominis, de Republica ecclesiastica. 1617.

3 Gedrukt Epistolae p. 47. Uit den aanhef van den brief zou ik opmaken, dat hij uit het begin van den Loevesteinschen tijd is.

4 Grotius was in de gevangenis in Den Haag reeds begonnen met het vertalen van de Sententiae poetarum uit Stobaeus; hij voltooide het werk in Loevestein en gaf het in 1623 bij Buon te Parijs uit: ‘Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hugone Grotio’. De opdracht aan den kanselier, Nic. Brulart de Sillery, is gedateerd 2 Mei 1623 (Rogge 392 onjuist 29 April). Het boek verscheen begin Mei 1623; zie n°. 831. Zie verder de Prolegomena.

5 Rigault had in 1613 te Parijs uitgegeven: Menandri et Philistionis Sententiae comparatae. Ex Bibliotheca Regia cura Nic. Rigaltii. Een vertaling gaf in het volgende jaar, eveneens te Parijs, Nic. Morellus Fed. fil. In zijn Variae Lectiones (1618) p. 355 vv. gaf Rutgers den tekst opnieuw uit, naar een beter handschrift: Menandri et Philistionis Σ*ύγκρισις* cum versione et notis (van hem zelf en van Dan. Heinsius). Het is een anoniem werkje. Philistion is een fout in de handschriften voor Philemon.

6 Rutgers citeert daar: Loci communes Sententiarum, ex S. Scriptura, veteribus theologis et secularibus scriptoribus, collecti per Antonium et Maximum monachos atque ad Io. Stobaei locos relati. Aureliae Allobrogum 1609 fo.; dit werk is een deel, doch met eigen titel en afzonderlijke pagineering, van de Stobaeus-uitgave aldaar, van hetzelfde jaar.

7 De Anthologia Graeca, die 1538 te Bazel bij Hervagius en Frobenius uitkwam, en de editie van 1566 van Henri Estienne (Stephanus) te Genève.

8 In 1626 gaf Grotius uit: Excerpta ex Tragoediis et Comoediis Graecis tum quae exstant, tum quae perierunt: emendata et Latinis versibus reddita. In de praefatio verwijst

comicam libertatem sequor: in Tragicis tragicas versuum leges, caetera quaeque suo carminis genere interpretor; nisi quod vagantes Lyrae Graecae et Chori tragici modos aliquo Latinis usitato versuum vinculo adstrinxi[1]. Animus est perlectis Comicorum reliquiis Tragoedias Graecas perlegere, et quae ad mores formandos usui esse possunt interpretari. Interea cogita an haec edenda censeas - si tamen editionem merebuntur - cum ipso Stobaeo, si quis forte eius editionem adornet addito auctario sententiarum quae apud Stobaeum non exstant; an vero seorsim locanda, quae cuiusque sunt poetae subiecto indice locorum, ad quae referenda sint singula; an denique novae locorum classes ordinatius atque distinctius quam factum est a Stobaeo sint nobis commiscendae, et sententiae in eas digerendae. Super his velim me, ut saepe magno cum meo fructu soles, consilii tui facias participem.

Libris tuis qui ad firmanda Christianismi dogmata pertinent adhuc utor; tarde lectio procedit, quia quae iam affecta habeo isti labori studeo antevertere; nisi quod dictos Domino dies et quod horarum succisivum est huc traho. Lingua nostrate[2] facile sit aliquid moliri: sed hoc tempore offensas et suspiciones evitare perquam difficile. Meministi ut nobis cesserit quod pro Satisfactionis doctrina[3] pio studio erat a nobis laboratum. Cogitabo tamen, dum tu quoque cogites, quid quale quantumque esse debeat quod non odio, non fastidio sit futurum. Ex omnibus maxime arrideat argumentum de Christi adversum nos amore. Sed ut hac quoque de re dignum aliquid moliar et lectione et amicorum auxiliari opera, tuaque potissimum sum excitandus. Si quid est librorum tuorum quod tibi opus sit repraesentari nolo me malum nomen existimes. Fac sciam, ne tuis publicisque studiis obstet meorum studiorum intemperantia. Editori Martialis[4] maximas meo nomine velim gratias agi, tum pro munere, tum quod nostri memor est. Ego et in editione elegantiam et in Notis exactissimum iudicium supra quam dicere possem admiror. In mentem mihi aliquoties venit an commentandum nobis aliquid sit super sermones Domini in Monte[5]: ita enim, si recte memini, veteres nominant primam Christi *ὁμιλίαν* accurate a Matthaeo traditam. Sed magnae suppellectilis res esset cum veteris tum novae, neque inutiles ad id opus essent *γνωμόλογοι* quos nunc percurro. Deus O.M. Rempublicam et Ecclesiam sospitet: teque cum familia praesidio suo tueatur. Ex arce Lupistena.

Tuus totus
H. Grotius.

1 Zie hierover de Prolegomena van de Dicta poetarum quae apud Stobaeum exstant, p. a IIII.
2 Over het Bewijs van den waren godsdienst zie p. 26 n. 6.
3 Defensio fidei Catholicae de Satisfactione Christi; zie I, register i.v.
4 Scriverius; zie I p. 520 n. 1.
5 Matthaeus V, VI, VII; zie ook n°. 596, 598, 599. Brandt, Leven I p. 237, brengt dit in verband met Grotius' werkzaamheden voor Erpenius' uitgave der Evangeliën, waarover zie p. 27 n. 1; m.i. ten onrechte. Grotius heeft de Bergrede ook in het Nederlandsch in dichtmaat vertaald; zie zijn Christelicke Gesanghen ghetrocken uyt het Oude en Nieuwe Testament, 1621 (Rogge 332) en Bewijs van de ware godsdienst, met zijn overige Nederduitsche gedichten, uitgeg. voor Jeromino de Vries (1844) p. 201 vv. (Rogge 358).

591. [1619 Juli]. Aan Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste.

De coortse ende pijn, insonderheit in de zyde, hebben my eenige dagen het bedde doen houden. Ick meen dat ghy daervan voor desen suit zijn geadviseert. Tot graveel vind ick wel wat inclinatie, maar niet te veel. Wilt soveel doen ende brengen mede, soo 't mogelijck is, wat van de conserve die ick plagh te gebruycken. Andersins wilt dezelve hoe eer hoe liever senden. Ick sal soo veel my mogelijck is doen voor myne gesondheit, voorts alles Godt bevelende met geruster harte. Groet my alle de vrienden. Geschreven Dynxdaegs ontrent de middagh. Tot Louvestein.

UL. altijdt getrouwe
H. de Groot.

Besorgt voor Willem[2] wat meer vrijheyt off verlossingh voor een tijdt. Cornelia en Elske mogen niet in de kamer comen[3].

Adres: Eerbare, deuchtsame Juffrouw, Juffrouw Maria Reygersbergh, Huysvrouw van Mijn Heer Hugo de Groot, ten huyse van Mijn Heer den Tresorier Generael de Bye in 's Gravenhage.

592. 1619 Oct. 31. Aan Joris de Bie[4].

Mijn Heer.

Ick heb nu langer als een jaer tijd gehadt om myne actiën ende intentiën tusschen Godt ende myne conscientie oprechtelick ende sincerelick te ondersoecken. Ick en can tot noch toe niet anders bevinden, dan dat ick heb gesocht de questien van de Religie, voor mynen tijd geresen, door bequame wegen te brengen tot een Christelicke accommodatie, ende mijn heren ende meesters, dat is de Staten van Hollant ende de Regenten van Rotterdam, dye ick alleen ende niemant anders by eede was verplicht, te houden in haere wettelycke autoriteit jegens de voorgenomen verandering, waervan haer tot Nieumegen ende Oudewater[5] de voorteeckenen hadden geopenbaert, ende ick voorts in 't seecker van eenige van de notabelste van Amsterdam was veradverteert. Dat de accommodatie ende verheling van

1 Gedrukt Nederl. Spectator 1871 p. 370; Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 270.
2 Willem van de Velde; zie p. 12 n.3. Elske is de dienstbode Elsje van Houwelingen.
3 'Het postscriptum stond onleesbaar op den kant; een ander, waarschijnlijk Willem de Groot, schreef het over en voegde er bij: 'Dit is in den brief van Grotius aen syne huisvrou met honigh of citroensap geschreven, en voor... scherpziend oog leesbaer'. Willem schreef ook naast het adres: 'broeder de Groot wt Louvestein aen sijn husvrou'. (Rogge).
4 Hs. Kon. Bibl. 's-Gravenhage, cod. 78 C 76. Gedrukt Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 277. Geadresseerde is Joris (George) de Bie, tresorier generaal der Unie. Hij was gehuwd (Dec. 1594) met Maria van Almonde, dochter van Jhr. Abraham van Almonde, en Maria de Groot, een halfzuster van Hugo's vader. Zie I p. 331 n. 2.
5 Zie Brandt, Historie der Reformatie II p. 555, 699, 709, en de pamfletten bij Knuttel n°. 2564 vv., 2586 vv.

scheuring niet onmogelick en was, heb ic met veel exemplen aengewesen, ende om daertoe te comen voorgewendt verscheide middelen,

als een byeencomste van Predicanten onder het beleid van de Staten van Holland ofte de interventie van neutrale ende onpartydige Theologanten. Maer de questie te stellen aen die ghenen dye haer als parthyen hadden verthoont, jae door de scheuring prejudicie hadden gegeven - gelijck in de Nationale Synode most geschieden - heb ick gehouden dangereux te zijn, ende dat het effect daervan soude zijn een zeer bittere alienatie van gemoederen. Ick en conde ooc niet verstaen dat dese Synode Nationael de Staten van Hollant, om groote redenen daervoren beschroomt zijnde, met recht conde overgedrongen werden, nyet alleen omdat sulcx was sonder exempel, maer oock omdat nae alle acten ende recessen die hierop souden mogen werden geallegeert de Staten Generael ende Sijn Excellentie hebben verstaen ende in de Instructie van Sijn Excellentie als Gouverneur van Utrecht goedgevonden dat gestelt soude werden dat volgens het XIIIe artyckel van de Unie de dispositie over de Religie de Staten van de Provincie competeerde. Ick en heb ooc noyt anders connen verstaen, dan dat de meninge van de Staten van Hollant in het maecken van de repartitie was geweest eenig eygen ende bysonder recht over de soldaten van haere repartitie te bedinghen, te weten om soo veel de inlandsche Regiering van de Provinciën aengaet, midsgaders de uytvoering van Staetsgewijs genomen resolutiën, defensie van de Magistraten ende publycque plaetsen, over de selve soldaten absolutelijc te commanderen, sonder daerin de Generaliteit subject te zijn, maer wel in 't beleid van het oorlogh ende 'tgunt daervan dependeert. Alsoo nu Sijn Excellentie de saecke anders verstont ende gaf commandementen aen de crijgsluiden van haer met de saecken ter eener ofte ter andere nyet te moeyen, soo zijn de Magistraten beraiden geworden haer selve te verseeckeren, 'twelc tot Rotterdam geschiet is volgens de oude possessie ende sonder mijn aenraden. De gedeputeerden van Utrecht heb ick, vergeselschapt zijnde met anderen dye nyet eens aengesproocken en werden, te bedencken gegeven off het nyet beter en waer de cassatie van de Waertgelders op te houden, totdat men de selve soude mogen doen met gemene verseeckering. De reise van Utrecht heb ick nyet gaeren aengenomen, door last; gedaen verscheide voorslagen tot accommodatie ende nyet anders voorgehadt dan nieuwicheit ende verandering voor te comen met vaste hoop dat door de gemene intercessie van de geallieerden alles soude werden bevredight. Syende evenwel dat de anderen voor hadden alle haere macht te gebruicken tot uitvoering van hare intentie, heb ick om bloedstorting te verhoeden my geemployeert tot afdancking van de waertgelders, doch met toesegginge van Sijn Excellentie dat myne meesters de Regierders van Rotterdam gheen oneer en soude geschieden. Ick heb oock in de vergadering van de Staten ende in particuliere communicatie so tot Utrecht als ellewaert dickmael geseyt middel te weten tot cassatie van de waertgelders indyen men de Magistraten wilde verseeckeren nae behooren. My staet ook zeer wel voor dat de Burgemeester Bas[1] in de vergadering van de Staten Generael verclaerde 't verstandt van Amsterdam te zijn, dat de Staten Generael de Steden van Hollant geen wet en hadden voor te schriven op 't stuck van haere verseeckering. Is 't recht van 't Landt anders geweest, sulcx is my nevens meer anderen onbekent geweest. My is oock wel indachtigh, dat die van Dordrecht ende Amsterdam in de vergaderinge van Hollant haere bedenckingen op de Resolutiën aengaende de

1 De Amsterdamsche burgemeester Dr. Dirck Bas Jacobszn.

kerckelycke saecken hebben verclaert, sonder oyt voor het alderlaeste te sustineren dat de kennisse ende dispositie van soodaenige saecken de Generaliteit soude competeren. Jae die van Dordrecht hebben eenige Resolutiën helpen nemen ende voorslagen gedaen om door de authoriteit van de Staten van Hollant de saecken te accommoderen sulcx dat ick hyerin mede nyet en hebbe gelooft buyten het gemeene gevoelen. Ick heb soo wel aen den Heer Charleton[1], dye seyde met my te willen spreecken door last van zynen Coning, vóór het doen van zyne propositie, als aen den Heere van Maurier[2], die my mede tot verscheyden maelen by hem heeft ontboden, geopent myne bedenckingh op 't Synode Nationael ende de intentie van myne principalen, oock voorslagen gedaen tot accommodatie, versoeckende dat zy by haere meesters debvoir wilden doen tot vrundelycke accommodatie, om alle swaericheden te verhoeden. Ick heb oock de selve myne consideratiën eenige Prelaten[3], groot credyt hebbende by Syne Majesteit van Groot Bretaigne, doen verstaen tot gelijcken eynde gelijc myne ende hare brieven connen uytwysen. Onder anderen heb ick den Bisschop van Spalata[4] in bedencken gegeven, off het nyet goed en waer, dat Syne Majesteit een goed Theologant herrewaerts sond alleen om recht te verstaen den stant des geschils ende daervan rapport te doen, opdat Syne Majesteit als dan te beter soude letten op de noodige remediën die ic naerder heb aengewesen in een Latijnsch geschrift[5], ingestelt om aen Syne Majesteit gesonden te werden, als de Staten van Holland sulcx soude goed duncken; zijnde my zeer leedt dat het voors. schryven aen den Bisschop van Spalata sulcx werdt geduydt als off ick een successeur aen Charleton soude hebben gesolliciteert, 'twelck ick oprechtelic verclare geweest te zijn buyten myne intentie. Dat ick nu met dit voornemen van door een moderate voet van leringe de scheuring, in de Gereformeerde kerck sonder mijn toedoen geresen zijnde, te verhelen ende myne meesters in haere authoriteit te conserveren, door middelen dye ick met reden nyet anders conde houden als wettelijc, de hals soude hebben verbeurt, gelijck eenige, oock dye sulcx minst betaemt, sustineren, ofte immers myne vryheyt, gelijck het de Rechters belieft heeft te verstaen sulcx en heb ick tot noch toe in mijn hart nyet connen gevoelen; maer vinde ter contrarie, dat men met my in vele deelen nyet wel en heeft gehandelt. Ick hadde nae myne eerste examinatie een memorie geschreven aen Voochd[6], tot dilucidatie van yet dat my in de examinatie nyet en was voorgecomen. Van der Meulen[7] seyde my daerop dat hy de memorie hadde gelevert ende dat Voochd ende Coeners[8] by den anderen waeren, my zeer toegedaen zijnde; dat zy gemeent hadden dat ick een van hun beiden soude versocht hebben om by my te comen. Ick seyde soo

1 Sir Dudley Carleton, de Engelsche gezant in Den Haag.
2 Benjamin Aubéry du Maurier, de Fransche gezant in Den Haag. Zie H. Ouvré, Aubéry du Maurier ministre de France à La Haye, 1853.
3 Overall en Andrewes; zie I, register i.v., en dit deel p. 24 n. 1.
4 M.A. de Dominis; zie I p. 592 n. 1.
5 Epistola ad Regem, waarover zie I p. 600 n. 1.
6 Nicolaas de Vooght, burgemeester van Arnhem, een der commissarissen van de Staten-Generaal tot de instructie van het proces; de namen dezer commissarissen o.a. bij Brandt, Historie der Rechtspleging (3e ed.) p. 5. Hij was een der 24 rechters.
7 Pieter van der Meulen, de kapitein die Grotius gevangen nam.
8 Abel Coenders van Helpen, lid van de Staten Generaal wegens Groningen, evenals de Vooght (n. 6) een der commissarissen.

yemant by my wilde comen dat my sulcx wel aengenaem soude zijn, insonderheyt Coeners met den welcke ick over lange kennisse hadde gehadt; Voochd quam, my veel hulps aenbiedende, waerop ick seyde my te vertrouwen op 't faveur van Sijn Excellentie, die my geseyt hadde myne vrund te willen zijn; dat ick hem bad Sijn Excellentie sulcx te willen doen gedencken. Hy seyde my dat ick op alles most seggen 'tgunt my bekent was, waerop ick my willigh toonde hoe eer hoe liever. Hy seyde voorts wel verseeckert te zijn dat ick van gheen correspondentie met den vyant en wiste, ende dat hy vertrouwde dat myne intentiën goed waren geweest, hoewel hy myne proceduyren nyet en conde approberen. Seyde voorts dat zy bewijs hadden dat den Advocaet groote sommen gelds van de andere zyde hadde genooten; jae, dat alles waer wierd bevonden, 'tgunt in seecker geschrift, geintituleert 'Provisionele ontdeckinge'[1], was gestelt; dat ick soude moeten rondelick verclaeren wat my bekent was dat daertoe indirectelic soude connen worden gerapporteert. Ick seyde bereidt te zijn, gedenckende dat ick in eenige poincten van den Advocaet hadde gedissentieert, welcke poincten, gepresupponeert soodaenigh bewijs, souden mogen comen in consideratie. Hy seyde my dat wel yemant van de heeren by my soude comen wie ick wilde. Ick seyde dat het my evenveel was. Dit heeft men daernae my naegehouden, als off het ontbieden van Voochd, het spreecken van saecken streckende tot dienste van den vyant, het versoecken van een commissaris, met den welcke ick soude mogen spreecken van my waere gecomen, daer ick my maer ...[2] gelaten hadde getoont ende geseyt bereydt te zijn te verclaren het gunt my bekent was, daerby voegende dat ick gheen secreten en wiste. Voochd ende Manmaecker[3] daernae by my comende, heb ick haer geseyt wat het was dat ick meende, nevens 't bewijs dat zy seyden te hebben, consideratie te meriteren, namentlijck eenige saecken roerende Oost Indië ende West Indië, als oock eenige, dye my dochten te zyen op de prolongatie van de Trefves, in alle welcken ick opentlijck hadde geweest van andere opinie als den Advocaet, als oock dat ick eenige voorslagen tot accommodatie van de kerckelycke differenten hadde gedaen dye hem nyet en hadde gesmaeckt. Door bevel heb ick dit daernae by geschrifte gestelt, oock gepresenteert by eede te verclaren nyet anders geweten nochte gedacht te hebben. Ick can met de waerheyt seggen dat my in alle myne gevanckenisse nyet en heeft beswaert dan dat ick uyt soodaenige propoosten van de heeren vreesde dat ick onwetende hadde gedyent tot een instrument van een quaed voornemen. Ben daerom verblijd, dat ick uyt de sententie geleert heb dat sulcx in de waerheyt gheen fundament en heeft. 't Is oock gebeurt, dat ick eens heel zieck zijnde ben ontboden ter examinatie ende dat my door Duyc[4] aengeseyt is, dat ick op de poincten categorice soude antwoorden, sonder eenige defensie te dicteren: waerover alsoo ick my beclaegde zeyde hy, dat den tijd soude comen dat men my myne volle defensie soude toelaeten. Daernae de rechters zijnde gestelt, heb ick verhaelt alle myne debvoiren

1 Provisionele Openinghe van verscheyden saecken, ghestelt in de Remonstrantie van den Heer Advocaet van Hollandt ende Westvrieslandt. 1618. Toegeschreven aan François van Aerssen (Knuttel n°. 2634).
2 Gat in het papier.
3 Adriaan de Manmaker (zie I reg.), een der commissarissen, later een der 24 rechters (zie p. 5 n. 5).
4 Mr. Antonie Duyck, als fiscaal aan de commissarissen toegevoegd.

tot accommodatie van de politique ende kerckelycke swaricheden, versoeckende tot bewijs geadmitteert te werden, ende alsoo ick in myne examinatie nyet en hadde mogen doen myne defensie, dat my sulcx als noch mochte werden toegelaten: waerop Voochd seyde dat men my nyet en soude precipiteren. Maer sedert en ben ick niet ontboden, dan om myne sententie te hooren, waerin comen veele poincten, dye my zijn onbekent; enige oock, daerop ick noyt en ben geëxamineert geweest, andere buyten de waerheyt ende dye waer zijn soodaenig dat zy my noch alleen noch boven anderen dye nyet gemoeyt en werden en zijn raeckende. Mijn heer, ick verhael dit wat langer, om Uwe Ed. te doen verstaen de redenen, waerom ick my nyet en can disponeren om de voors. proceduyren ende sententiën te approberen ofte om jegens my selve een vonnis te wysen in saecken daerin myne conscientie my tot noch toe nyet en heeft getuycht, dat ick qualijc soude hebben gedaen. Ick bidde U. Ed. dit te houden voor myne vaste resolutie, genomen nae aenroepinge van Godes genadige bystandt ende lange deliberatie. Ick gevoele my oock sulcx dat als ick my selve ende myne kinderen indyervougen soude hebben verongelijckt dat ick de onrust van mijn eygen hart nyet en soude connen verdragen. Can U. Ed. buyten sulcx yet doen tot myne verlichtinge, nyet om wederom paert ofte deel te hebben aen publicque diensten - daer ick gheen lust toe en hebbe - maer om door meerder vrydom myne gesontheyt te mogen waernemen ende mijn huysgesin voorstaen ick sal ten hoochste zijn verblijd. Wil sulcx nyet vallen, soo hoop ick noch, dat den goeden Godt my nyet ongetroost en sal laeten in myne droefheyt ende t'zyner tijdt my uyt dese particuliere ofte uyt de algemeene aerdsche miserie verlossen. Middelertijdt, mijn heer, sal ick Godt hartelijck bidden gedachtigh te willen zijn de weldaden dye Uwe Ed. my, onbequaem gemaeckt zijnde om sulcx te erkennen, ende de mynen, in dese afflictie hebt bewesen, ende 'tselve aen U. Ed., Uwe lyeve huysvrouw ende kinderen genadelijck hyer ende hyer naemaels willen beloonen. Uyt Louvestein den laesten Octobris XVI^{c}XIX.

UE. zeer dienstwillige ende geobligeerde neve
H. de Groot.

Adres: Edele Erntfeste heere: heere George de Bie Ridder Thesorier Generael der Vereenigde Nederlanden, heer van Albrandswaert.

593. 1619 Nov. 15. Aan Willem de Groot[1].

Seer lieve ende beminde broeder.

't Is my ten hoochsten leedt dat U.E. nyet en can vercrygen consent om voor een tijdt by my te zijn ende te trecken het eenigh genot dat U.E. in dese myne gelegentheyt van my soudt connen trecken, naementlijck onderrechtinge. Men moet zien off het by eenige andere occasie ende door intercessie van goede vrunden soude connen vallen. Middelertijdt versuymt geen occasie om de practycq te leeren. Balthazar van Leeuwen[2] heeft een zeer goedt oordeel ende is van

1 Afschrift van de hand van H.C. Rogge naar het origineel bij J.N. Scheltema.
2 De advocaat Balthazar van Leeuwen, ook in Vollenhoven, Broeders Gevangenisse p. 141 genoemd.

goedt humeur. 't Placcaetboeck[1] wil ick wel voor een tijdt gebruicken ende sal dan 't selve neffens andere boecken terugge senden. Gaet te rade met goede vrunden off de Latijnsche veersen[2] dienen gedruckt. Vindt men sulcx goedt, soo doet het, maer off het aengenaem sal zijn aen dyen ghy 't meent te senden, twijffel ick. Van Hottoman[3] meen ick dat onder my ses .....[4] zijn geweest. Ick heb een Repertorium van alles gemaeckt, 'twelck in den Hage was in mijn comtoir, daer uyt te beter sal afgenomen connen worden off daer yet ontbreeckt. 't Waer my leedt dat hem een blad soude werden onthouden. Ick soude U.E. raden naerstigh te lesen de Instructiën van byde onse hoven[5] met Merula[6], Damhouder[7], Maranta[8]; voorts Papon[9], Observationes Gailij[10] et Mynsingeri[11], Topica et Consilia Everardi[12]. Verder niet anders dan by occasie van voorvallende saecken. Coopt liever tractatus quam lecturas. Chassanaeus ad Consuetudines Burgundicas[13] comt dicmael te passe. Meer en vind ick niet noodigh U.E. voor desen tijdt te adviseren. God wil U.E. studiën segenen ende ons allen genadigh zijn. Den XV Novembris XVI^{c}XIX. Tot Louvesteyn.

U.E. zeer goedgunstige broeder
H. de Groot.

Adres: Hoochgeleerde, wyse, voorzienige Mr. Willem de Groot, doctor in de Rechten.

594. 1619 Nov. 17. Aan Maria van Reigersberch[14].

Alderliefste.

Gisteren ontfang ick U.E. drie brieven van den X. XII. ende XIIII^{en} als oock een van Suster Bloncken[15] met een caes. Wilt haer hartelijc bedancken. U.E. debvoiren behagen my wel. Doet alle naersticheyt om apostille te crygen van de heren Staten Generael. Ick meen dat de rechtsgeleerden verstaen sullen

1 Een uitgave vóór 1620 is mij niet bekend.
2 Blijkbaar Latijnsche gedichten van Willem.
3 Over de papieren van Hotman zie I p. 348 n. 4; p. 571 n. 2; in 1620 en ook later is er telkens sprake van deze papieren; in Augustus 1620 schrijft Willem de Groot aan Maria, in antwoord op een brief van haar: 'Na Hottomans stucken sal ick vernemen'. (Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 163). Zie register. In 1627 waren ze nog niet teruggevonden.
4 'Onleesbaar' schrijft Rogge. Vermoedelijk heeft er 'packetten' of een dergelijk woord gestaan.
5 Instructie voor den Hove van Holland en Instructie voor den Hoogen Raad.
6 Paullus Merula, Synopsis praxeos civilis, Maniere van procederen in dese provintien.
7 Joost de Damhouder, Praxis rerum civilium, Practycke in civile saecken.
8 Rob. Maranta, Praxis seu de ordine iudiciorum tractatus.
9 Jean Papon, Decisionum et rerum iudicatarum corpus.
10 Andr. Gaill, Practicarum observationum ll. II.
11 Joach. Mynsinger a Frundeck, Responsorum iuris sive consiliorum centuriae.
12 Nic. Everardi a Middelburg, Topicorum s. locorum legalium opus; en Responsa sive consilia.
13 Barth. Chassanaeus, Consuetudines Ducatus Burgundiae fereque totius Galliae, commentariis illustratae.
14 Hs. Bayr. Staatsbibl. München, cod. Camer. 4, 36.
15 Maria's zuster Susanna, gehuwd met Dr. Anthony Bloncke; zie I p. 126 n. 2.

dat renten op 't Landt ofte Steden nyet begrepen en zijn onder meublen[1]. Doet myne gebiedenisse aen alle goede bekenden, oock aen de heren Commissarissen[2]. Ick bedanck onse broeder den Rentmeester[3] van de moeyte dye hy neemt om onsentwille. Instrueert hem wel op alles. De catarren quellen my by wylen tot overgevens toe. 't Waer goedt waer de camer met plancken beleydt ende mocht ick by wylen wat luchts gebruycken; doch mach 't nyet zijn, patientie. Laet my weten off in 't Epitaphium[4] yet sal dienen vermeerdert, vermindert ofte verandert. De saeck van Tongeren[5] sal ick behartigen. Myne boecken van de rechten souden my daertoe wel noodigh zijn; ende voorwaer ick vrese soo daer gheen andere ordre gestelt en werdt dat de boecken ende papieren sullen bederven. My staet voor dat ick t'anderen tyde op de Sael[6] in den Haeg heb zien vercoopen een Latijnsch boeck in octavo, inhoudende een consultatie op de saecke van de Fuggers aengaende seeckere rente, gehypothequeert op de Biltlanden in Vrieslant[7]. My dunckt dat de Advocaet Camerlyn[8], nu Bailiu, dit boeck cochte. 't Selve boeck soude my zeer dienstigh zijn tot de saecke, my by Tongeren gerecommandeert. Indien U.E. de duytsche verzen[9] voor haer wil houden, mag het selve wel doen. Ick sal hyer wel een andere copye voir mijn moeder doen schryven. De kinderen leeren wel: maer zijn wat stout doordyen ick het cryten wat te veel ontzie. Grootmoeder[10] ende ick doen t'samen het best. 't Valt mijn moeder zeer moeyelijck met Grietje huys te houden, doch zy verhoopt dat het zoo lang nyet duyren en sal. Evenwel dyent ghy van daer nyet te comen sonder ordre gestelt te hebben op onse saecken. Als Erpennius[11] te Leyden sal zijn gecomen, sal het goedt zijn dat U.E. ofte yemant van onse broeders eens met hem spreecke. Godt Almachtigh wil ons alles geven dat ons salich is. Den XVII Novembris XVI^{c}XIX.

U.E. altijdt getrouwe
H. de Groot.

Indien in de Latijnsche veersen voor Cornelis de Groot[12] yet is dat aanstoot

1 Over de confiscatie der goederen van Grotius zie G. Moll in Oud-Holland XX (1902) p. 83 vv.; E.J.J. van der Heyden in Grotiana III p. 18 vv.
2 Zie p. 19 n. 6.
3 Mr. Johan van Reigersberch, Maria's oudste broer, Rentmeester-Generaal van Zeeland Bewester Schelde.
4 Welk grafschrift bedoeld is blijkt niet.
5 De in n°. 714 genoemde Tungrus zal wel dezelfde zijn.
6 Op de groote zaal, de tegenwoordige ‘Ridderzaar’, werden boekverkoopingen gehouden.
7 Ik weet niet welk boek bedoeld is. Over de hypotheek op de Bilt is veel te doen geweest: zie Res. St. Gen., I en vlg. (index i.v. Fuggers).
8 De advocaat Camerling wordt ook later genoemd. Misschien is de Delftsche pensionaris Jacob Camerling bedoeld, die in 1620 in gezantschap naar Engeland ging. Een Haagsche baljuw van dezen naam is er niet.
9 Zie p. 14 n. 2.
10 Blijkbaar vertoefde Hugo's moeder thans op Loevestein, nu Maria tijdelijk afwezig was. Willem zegt in zijn Dagboek, 29 Sept. 1620: ...dat moeder diverse malen hadde acces gehad. (Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 126). Grietje is zeker een dienstbode; in Broeders gevangenisse worden ook andere dienstboden genoemd: p. 120, 169, 256.
11 De Leidsche professor Thomas Erpenius; zie I p. 218 n. 2.
12 Vraghe en Antwoordt over den Doop ghestelt ... voor zijn dochter Cornelia de Groot, later onder den titel Tsamensprake over den Doop (Rogge 314 vv.), is door Grotius

soude mogen geven, wilt my daervan adverteren om 'tselve te rechten. Schrijft suster Bloncken dat ick meen dat zy noch wel een beurt sal crygen al waer het twee.

Adres: Eerbaere deuchdsaeme Juffrouw juffrouw Marie Reigersberg huisvrouw van Mr. Hugo de Groot.

In dorso schreef Willem de Groot: broeder de Groot tot Louvesteyn aen sijn huisvrou den XVII Novemb. 1619.

595. 1619 Nov. 19. Aan Lancelot Andrewes[1].

Reverendissime Domine.

Fortunam meam nimium multis cognitam nihil necesse est indicari, neque, ut miserationem moveam verbis mihi opus est apud Christianum, episcopum, pium, mei amantem. Magis illud verendum, ne quae ab iis, qui nunc rempublicam obtinent, adversum nos divulgantur, ademta contradicendi libertate, tantum valeant, ut indigni videamur, quos aliorum bonitas sublevet. Ego vere profiteri possum, nihil a me omissum eorum, quae ad sarciendam apud nos Ecclesiae, illaesa veritate, concordiam pertinere arbitrarer. Cum mihi diceret D. Carletonus[2] habere se mandata urgendi Synodum Nationalem, quam vocant, libere edixi videri mihi e re facturum, si Regem imminentium periculorum admoneret. Nam ut his iudicium deferretur, qui, facta secessione, scriptis publice editis, aliisque indiciis, aperte iverant in partes, id mihi non videri ad reducendam concordiam pertinere. Multo salubrius futurum, si externi atque impermixti controversiis, ad inveniendam pacis rationem advocarentur. Mentionem feci pacis olim initae inter eos, qui Augustanam, quique Helveticam confessionem sectabantur, in Polonia, conventu Sendomiriano[3]. Ut magistratus Hollandiae aliarumque Provinciarum, qui per *συγχατάβασιν* potius quam per novas definitiones has controversias sopiri e re publica et ecclesiae iudicabant, ea de causa exuerentur munere, quod ex legibus perpetuum est, putavi ego, et mecum non pauci, nec aequum, nec legitimum, neque vero consultum esse. Visum ipsis suae securitati prospicere, decretorum publicorum auctoritate et in spem conciliationis, cuius sequestros fore Reges socios sperabant. Ego magistratibus iis, quibus solis sacramentum dixeram ministrum me fidelem atque obsequentem praebui, nec quicquam suscepi unquam, nisi ex ipsorum sententia; calidioribus consiliis intercessi saepe. Cum nihil a me factum sit, nisi ex communi consensu eorum, qui imperium in me obtinebant, et qui ne accusantur quidem, ego in ea positus fui custodia, in qua nec propinquorum quenquam videre licuit, nec chartae, atramenti, aut calami fuit copia mensibus multis, cum res criminum apud nos intra mensem alterum

1 Hs. British Museum Londen, cod. Sloane coll. Add. 4294 f. 225; minuut Kon. Bibl. 's-Gravenhage, cod. 129 B 12 (v). Gedrukt Letters from and to Sir Dudley Carleton p. 415; Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 290. Geadresseerde is de bisschop van Winchester, over wien zie I register i.v.

2 De ook in dl. I herhaaldelijk genoemde Engelsche gezant bij de Staten.

3 Zie I p. 210 n. 1.

finiri leges iubeant. Preces saepe repetitae, ut iudices darentur nobis, ordinarii ac legitimi, aut certe non palam inimici, nihil valuere. Sed neque illud impetratum, ut aut publice, aut saltem apud ipsos iudices causam dicere liceret. Sed defensione ademta damnati sumus rerum multarum, quarum nunquam nos reos peraget conscientia, neque summus ille iudicum iudex. De controversiis Ecclesiasticis eadem plane mea sententia est, quam ex veterum scriptis, me quoque hortante et adiuvante, vir optimus ac doctissimus, Gerardus Vossius, libello de Historia Pelagii[1] quem visum tibi spero, dilucide explicavit. Facile mihi videtur ex Canonibus Milevitanis et Arausicanis talis constitui potuisse docendi formula, quae nec in Gratiam esset ingrata, nec hominibus faceret peccandi commeatum. Multa alia, quae inter doctos disputantur, potuisse extra definitionem relinqui. Nunc aliter res evenit, quo tandem exitu scit Deus. Ego perpetuae damnatus servituti, uni cubiculo inclusus, nec proximorum, nec amicorum, neque vero eorum saltem, qui Evangelii doctrinam viva voce annuntient, ullo fruor solatio: tantum optima uxor et parvi liberi, nescio solatio magis sint, an conspectu suo onerent infelicitatem. Neque ab iis, qui rerum potiuntur, spes melior ostenditur, nisi ipsorum causam meo iudicio probem, meque ipse damnem, non damnante conscientia, quod Deus misericors, uti plane confido, avertet. Plane enim statui potius hoc, quicquid est mali, ad finem vitae pertrahere, quam aut veritatem mihi cognitam oppugnare, aut in eo culpam fateri, in quo culpam animus non agnoscit. Interim valetudo, mire afflicta, utpote ademto caeli usu, mei curam mihi commendat. Dictat ipsa natura, dictat Apostolus[2]: *si liber fieri potes, eo potius utere*. Neque alienum a vero est illud: *ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ*[3]. Studia certe, optimum omnis maestitiae levamen, quam sint aspera atque incondita, ademto doctorum virorum commercio, nemo est qui nesciat. Haec igitur ad te, Reverendissime Domine, perscribenda duxi, non impatientia doloris, quem non mea ope, sed divino praesidio moderate fero, verum ne mihi desim, eoque te orem, ut siqua se praebeat occasio, facias, quod facturum te scio, ut meam calamitatem subleves. Audio ab optimo Rege mandata quaedam data pro me: ea, quae aut qualia fuerint, quomodo aut curata, aut impedita sint, equidem nescio. Utinam D. Carletonus mihi esset paulo aequior; cui mitigando propinqui mei operam dant. Sed partium studia mire homines occaecant. Ego, ut in partem ullam reipublicae veniam non postulo, ac ne cupio quidem, quanquam et id mihi oblatum est, sed conditionibus, quae vim animo adferant. Sum tamen iis natus, qui per multa saecula cum laude ac gloria patriae meae praefuerunt. De ademtis mihi bonis quaesitis a me innocentissime, sine ulla cuiusquam iniuria, sine ullis sordibus, quod norunt et fatentur etiam inimici, non sum sollicitus. Unum est, quod opto, ut mihi me uti liceat: hoc est, ut libertatem, quam proxime vitam omnes habent, multi etiam vitae praetulerunt, recuperem, ita tamen, ne quid iniungatur mihi cui reluctetur animus, *ne propter vitam perdam vivendi causas*[4]. Utinam Regum doctissimus ad aliquam nos literariam opellam dignetur advocare, ut apud vos sim, dum nostrae procellae desaeviant, aut aliquam reperiat viam, qua me

1 Historia de controversiis quae Pelagius eiusque reliquiae moverunt. Zie I reg. i.v.
2 I Cor. VII, 21.
3 Homerus, Od. p. 322 v.:
ἥμισυ γάρ τ᾽ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς ἀνέρος, εὖτ᾽ ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσιν.
4 Iuvenalis, Sat. VIII, 84.

supplicem suum sublevet. Ad ipsum scribere ausus nondum sum, veritus ne quae mea est infelicitas, sequius id mihi cederet. Si, quid mihi faciendum existimes, intelligam, tuis praeceptis obtemperabo, atque interea vivam certa cum spe, nunquam a te neglectum iri quod ex usu meo esse intelliges. Magnus ille *ἀρχιποιμήν*, cuius in me bonitatem in dies magis magisque sentio, Regi Optimo, regno, tibique, Reverendissime Domine, propitius semper adsit. Ex carcere Louvestein. XIX Nov. CIↃIↃCXIX.

T.R.D. addictissimus
H. Grotius.

Adres: Reverendissimo domino ac patri Lanceloto episcopo Vintoniensi.

596. 1619 Dec. 15. Aan G.J. Vossius[1].

Rarae eruditionis ac pietatis Viro D. Gerardo Vossio.

Pro summis tuis in me beneficiis, virorum atque amicorum optime, gratias habeo quantas possum: at velim credas me hac tempestate iactatum, saepissime tamen pro te esse sollicitum; cui si mediocriter bene est, magno id mihi solatio est. Mihi fortunae huius levamentum sunt illae, ut nosti, tunc etiam cum negotiis pene opprimerer ‘dulces ante omnia Musae’: nunc vero multo quam ante dulciores, cum experior quam hoc sit prae caeteris rebus *ἀναφαίρετον*. Facis autem rem dignam tuae amicitiae constantia, quod nos non libris tantum tuis, quibus vereor ne utar nimis inverecunde, sed et consiliis iuvas. *Περὶ τῶν γνωμικῶν* scire debes non Tragica tantum et Comica sed omnino quicquid versuum est apud Stobaeum a nobis traductum[2]. His poterit addi quicquid praeterea est Comicorum veterum quod *γνώμην* contineat, quaeque sunt eius generis apud Aeschylum, Sophoclem, Euripidem[3]. Sed vide quo ordine ea putes describenda, an ita uti leguntur apud Stobaeum, Maximum et Antonium[4], an digesta in suos quaeque auctores. Etiam Physica Stobaei remitti cupiam - nam et illa transtuli - ut Latina cum Graecis recenseam. De commentatione maiore in Sermonem in Monte[5] deque libello adversus impios et Iudaeos[6] cogitabo etiamnum. Nam nunc in eo sum ut post tot aliorum messes spicas legam ad ornandam Erpennianam Novi

1 Gedrukt Epistolae p. 47.
2 Zie p. 15 n. 4.
3 Ibid. n. 8.
4 Ibid. n. 6.
5 Zie p. 16 n. 5.
6 De Groot spreekt hier over zijn ‘Bewijs van den waren godsdienst’, dat in 1622 uitkwam; er zijn twee edities van dat jaar, waarover, onnoodig, veel geschreven is:
Jeronimo de Vries, die het ‘Bewijs’ in 1844 opnieuw uitgaf, noemt slechts 1 editie van 1622;
T.C.L. Wijnmalen, Hugo de Groot als verdediger des Christendoms beschouwd (1869), spreekt, p. 317, van 3 uitgaven van dat jaar, waarvan er twee in het Museum Meermanno-Westreenianum te 's-Gravenhage zouden bewaard worden, doch er is er daar slechts één (Rogge 350), terwijl de Koninklijke Bibliotheek beide edities bezit (Rogge 350 en 351; Knuttel, Pamfletten-Catalogus n°. 3368 en 3369); A. de Jager, Nieuwe Taal- en Letteroefeningen (1876) p. 37 kent beide edities, maar niet Wijnmalen's studie. De geschiedenis dezer twee uitgaven vindt men bij Brandt, Historie der Reformatie IV p. 819: Toen het boekje ter perse was, heeft een Contra-remonstrant, naar men meent de Haagsche predikant Henricus Rosaeus, er een ‘Waerschouwinghe’ als voorrede aan toegevoegd, wat alleen mogelijk was door ‘groote ontrouwheit’ van den drukker. Daarom verscheen nog in hetzelfde jaar een

Testamenti editionem[1]. Esset mihi ad eam rem pernecessaria interpretatio Veteris Foederis *τῶν ο΄* et si quid praeterea ipse eo facere iudicabis. Ni fallor, diligens Apostolicorum librorum lectio nos etiam ad alia illa quae animo magis concepi, quam incoepi, faciet paratiores.

Librorum tuorum quos hic habeo si sciam quibus maxime indigeas eos transmittam. Nam facilius iam carere possum aliquammultis ab Erpennio instructus ut ex ipso intelligere poteris. Misit is mihi inter caetera Drusii Annotationes: sed deest postrema accessio, quam edidit ni fallor Kyriander[2]. De Belgica orthographia, analogiaque meditor aliquid. Sed in eo non nimium propero. Catalogum de quo scribis exspectabo. Misit mihi Erpennius Gennebrardi excerpta ex Albone Iudaeo[3]. Liber ipse Albonis[4], ut audio, magnus est, exstatque eiusdem argumenti alter scriptus a patre Davidis Kimchii[5], quos non transferri miror. Augustini librum de doctrina Christiana puto et seorsim exstare; esset mihi is non inutilis ad loca quaedam Novi Foederis interpretanda. Rogo me quam potes saepissime consiliis tuis, quae plurimi facio, dirigas: quod per fratrem meum commode fieri poterit. Precibus etiam tuis tuaeque uxoris me commendo. Dominus Iesus nobis omnibus propitius adsit. 15. Decemb. 1619.

Tuus tibi devinctissimus
H. Grotius.

597. 1620 Febr. 2. Aan Willem de Groot[6].

Mi frater.

Maluissem coram tibi gratias agere pro ea, quae nunquam te deserit, mei cura: sed cum id hactenus non licuerit, misi has literas, quae non apud te tantum sed et apud omnes necessarios nostros, et salutationis et gratiarum officio fungerentur. Ne autem nescius sis, quomodo hanc soler solitudinem, partem exacti

tweede uitgave zonder die voorrede. Het is zonderling dat Rogge, die deze mededeeling van Brandt kent, de twee edities toch in onjuiste volgorde noemt. Zie ook Grotius' brieven uit 1622.

1 In de Prolegomena op de Dicta Poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant (p. 15 n. 4) zegt Gotius, dat hij, toen hij met het (bovengenoemde) 'Bewijs van den waren godsdienst' bezig was, een verzoek van Erpenius kreeg, om hem bij een uitgave der Evangeliën (Grieksch-Syrisch-Arabisch-Ethiopisch met Latijnsche interpretatie), welke hij in bewerking had, te helpen; dat hij begonnen was critische en exegetische aanteekeningen te maken en tot het einde van het Evangelie van Lucas gekomen was, toen hij ontsnapte. Over den voortgang van dit werk is ook in verschillende volgende brieven sprake.
De uitgave van Erpenius is bij mijn weten nooit verschenen. - Grotius heeft zijn aanteekeningen later gebruikt voor zijn Annotationes in libros Evangeliorum, 1641 (Rogge 168). Zie ook Brandt, Leven I p. 237.

2 Ioh. Drusius, Ad Voces Ebraicas Novi Testamenti Commentarius. Item Annotationum in N.T. pars II ed. Ab. Curiander. 1616.

3 R. Jos. Albonis, R. Dav. Kimhi et alius cuiusdam Hebraei anonymi Argumenta quibus nonnullos fidei Christianae articulos oppugnant, G. Genebrardo interprete. Paris 1566.

4 Josef Albo Sefer Ikkarim i.e. Liber fundamentorum fidei. Ed. princeps 1485.

5 Joseph Kimchi, Sefer ha-Berit.

6 Gedrukt Insignium virorum Epistolae ex bibliotheca J.G. Meelii p. 10; H. Grotii Epistolae sex, ed. Adr. Stolker p. 5.
Rogge 427 vermeldt dezen brief met den datum 2 Febr. als aan Willem de Groot gericht, en onder 435 met den datum 11 Febr. als aan Nicolaas van Reigersberch geadresseerd. In zijn handexemplaar, in het bezit der 'Vereeniging voor de uitgave van Grotius', corrigeert hij den naam van den geadresseerde. Hij zegt (435) dat deze brief is: 'eiusdem argumenti atque Epist. 825 Epistolarum Grotii'; bedoeld is m.i. Epist. 125 (n°. 596 hiervoor).

temporis impendi repetendo iuris praesertim patrii studio: partem vertendis omnibus gnomis Graecorum Poetarum, quae sunt apud Stobaeum[1]. Id opus absolvi: sed priusquam describam, tuo amicorumque consilio opus habeo. Scire enim velim, satiusne sit retinere ordinem Stobaei, qui gnomas in titulos digessit, an cuique Poetae sua reddere. Dubito etiam, an, quae extra Stobaeum sunt Aeschyli, Sophoclis et Euripidis sententiae, eas quoque vertere operae pretium sit. Sed nihil me valdius delectat, quam Sacros Scriptores et eorum antiquissimos fidissimosque interpretes evolvere. Versor nunc in Matthaei Evangelio[2], spicilegium quoddam faciens post uberrimam aliorum messem. Video ex Hebraismo et Syriasmo multa posse rectius quam antehac exponi. Memini interdum his de rebus agere cum D. Borelio[3], qui habebat observationes Brochtoni[4] et aliorum non contemnendas. Si iis carere ad tempus aliquod posset, multum ei deberem eo nomine. Sed nolo molestus ipsi esse. Utinam meum hoc otium tibi aliisque amicis nostris posset esse usui. Cogitate ecquid sit, in quo vestris aut studiis aut commodis possim inservire. Deus 0.M. matrem, fratres, sorores, eorumque liberos, et quicumque praeterea nos ullo vinculo attingunt, habeat quam commendatissimos. Scribebam Lupisteini II. Febr. CIↃIↃCXX.

Tui amantissimus tuo merito
H. Grotius.

598. 1620 Maart 4. Aan G.J. Vossius[5].

Virorum optime.

Nisi scirem quam dives librorum sis putarem bibliothecam tuam ad nos migrasse. Interim gratias ago maximas, utorque eo liberius quia aliis occupatus interim minore incommodo illis cares. Gaudeo imputare te aliquid velle Latinae linguae[6], facis prudenter, *nulli gravis est percussus Achilles*[7]. Operam dabo ne Ὀνειροκριτικὰ ariolatricem mihi uxorem concinnent[8]. De Stobaeo[9] tuis consiliis accedo. Itaque paulatim digeram quae feci et exscribam. Lentius tamen id procedet quia valde allubescit Novi Testamenti lectio[10]. Sed hanc quoque

1 Zie p. 15 n. 4.
2 Zie p. 27 n. 1.
3 Jan Boreel; zie I p. 59 n. 4 en de brieven van Boreel in dat deel.
4 De Engelsche geleerde Hugh Broughton. Boreel heeft uitgegeven: Commentarius in Danielem primum Anglice scriptus ab Hughone Broughtono nunc Latinitate donatus per Ioannem Boreel. Bazel 1599.
5 Gedrukt Epistolae p. 48.
6 Vossius heeft blijkbaar geschreven, dat hij een werk over de Latijnsche taal onder handen heeft, en nu antwoordt Grotius, met een citaat uit Iuvenalis: daar doet gij verstandig aan, zoo'n neutraal onderwerp kan niemand in opspraak brengen (in tegenstelling met theologische werken). Maar 'imputare' kan moeilijk juist zijn; laes: 'impertire'?. Het Latijnsche werk, dat Vossius onder handen heeft, is vermoedelijk zijn: de Rhetorices natura cet. (zie p. 29 n. 8 in fine).
7 Iuvenalis I, 163.
8 Vermoedelijk was onder de geleende boeken ook Artemidorus' Ὀνειροκριτικά. Grotius zegt hier schertsend: Ik hoop niet dat dit boek, de Droomuitlegger, mijn vrouw aan het voorspellen der toekomst brengt.
9 Zie p. 15 n. 4.
10 Zie p. 27 n. 1.

intermittere sum coactus morbo primum, deinde morbi fallendi causa suscepto negotio quod ultra morbum procedit. Libellus est Belgicis versibus[1] complectens argumenta de Deo, eius unitate et proprietatibus praecipuis, de creatione, providentia et spe vitae alterius. Deinde ea testimonia quibus doctrinae Christianae in genere consideratae veritas probatur. Sequentur alia quae libris Novi et Veteris Testamenti suam auctoritatem vindicant. Hucusque processit impetus, superest refutatio quorundam quae ab Ethnicis, Hebraeis et Sarracenis obiici solent. De vitae alterius felicitate, quam materiam mihi commendaveras, hic aliquid dicendi fuit locus, cum Christianae doctrinae perfectio ex finis propositi perfectione esset demonstranda. Mittam ad te poëma totum simulatque absolutum erit.

Cap. V. VI et VII. Matthaei in Notis iam inchoatis paulo uberius quam caetera sum persecutus[2]; quanquam enim propositum mihi erat voces excutere, tamen discendi libido magis ad res me rapit: videturque mihi tanta esse vocum rerumque cognatio ut alterum ab altero separari vix queat. Nihil vetabit ex materia quamvis ubere pauca postea deligere quae publici iuris fiant. Ego te omnibus meis Aristarchum aut si mavis Atticum facio. Fratrem monui operam det ut quae pridem mihi utenda dederas ad te redeant: ni ille conficiat, uxor ubi eo venerit, hoc sibi mandatum feret. Deus Optimus Maximus paterne nos foveat Spirituque suo ducat atque sustentet. Uxorem tuam[3] ego et uxor amicissime salutamus. Sed et Franciscum Iunium[4], cuius studia magnus animarum pastor sospitet. 4. Martii 1620. Lupisteini.

Tuus totus
H. Grotius.

599. 1620 Maart 19. Aan G.J. Vossius[5].

Virorum optime.

Noli irasci si quid minus tibi placuerit in nostris *εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον*[6]. Solitudini id omne imputa, quae studiis si diuturna est non potest non afferre rubiginem. *Ἀγελαῖον γὰρ μάλιστα ζῶον ὁ φιλόλογος*[7]. Libros de multis paucos admodum tibi remitto: inter eos fragmenta Comicorum Latina, quia fieri posse putabam ut opus iis haberes ad ea quae de lingua Latina[8] commentaris. Allevi

1 Zie p. 26 n. 6.
2 Zie p. 16 n. 5.
3 Elisabeth Junius; zie I p. 273 n. 4.
4 Franciscus Junius jr.; zie I p. 545 n. 9. Hij was als predikant van Hillegersberg in 1619 ontslagen en had zich op de philologie toegelegd. Grotius ontmoette hem later in Parijs. Zie Cuno, Franciscus Junius der Aeltere p. 223.
5 Gedrukt Epistolae p. 48.
6 Zie p. 16 n. 5.
7 In de Epistolae l.l. wordt dit vertaald: 'Philologus enim animal minime ridens'; bedoeld is echter 'een gezellig dier, dat niet op zijn eentje leeft'.
8 Vossius vertelt in de straks te noemen voorrede, dat Scriverius, na de bewerking van de Tragoediae van Seneca, ook de Fragmenta der Latijnsche Tragici wilde uitgeven, en deze laatste aan hem, Vossius, opdroeg (de opdracht is van 29 Juni 1620), doch nu van hem verzocht nog eens een critische nalezing dier Fragmenta te houden; dat dit zeer snel moest gebeuren, daar de uitgevers, met het oog op de aanstaande mis, op spoed aandrongen. Zoo is in 1620 gedrukt, bij Johannnes Maire te Leiden: L. Annaeus Seneca tragicus; ex recensione et museo Petri Scriverii'; op Seneca's Tragoediae met Animadversiones en Notae van Lipsius

orae quae in mentem veniebant, modo aliud agenti, modo dormitanti; neque aut Festus mihi erat, aut Nonius ad manum, quo minus mirari debes, si aliquoties impegerim. Rogo me saepissime de studiis tuis certiorem facias, meaque studia adiuves praecipue libere monendo, qui primus est amicitiae fructus. Uxori tuae liberisque omnia salutaria precor. Vale *φιλίας ἄνθος* 19. Martii Lupisteini 1620.

Tuus totus
H. Grotius.

600. 1620 April 12. Aan Willem de Groot[1].

Carmina mea[2], mi Frater, satis habent, si suo tempore excusentur. Unde enim mihi iste spiritus, quem Poësis supra omne scripti genus desiderat, cui ne libera quidem aura frui datur. Caeterum in rerum dispositione usus sum iudicio quanto potui maximo. Multa argumenta minus firma, multa testimonia fidei suspectae omisi; nec quicquam scripsi, nisi quod et verum crederem, et cuius fidem me sperarem facere posse ingeniis non contumacibus. Omnibus placere nemini hactenus concessum est; nedum ego id sperem in tanto calumniae regno. Caeterum quae putas obiici posse et obiectum iri non nego, apud aequos iudices non egent magno patrocinio. Res ipsa loquitur me non explicare dogmata Christianae fidei Christianis, sed hoc agere ut impii, Ethnici, Iudaei, Mahometistae agnoscant

1 Gedrukt Epistolae p. 760.
2 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.

veram esse religionem Christianam, atque eius dogmata deinde petitum eant ex Sacris nostris literis. Hoc agunt tres primi libri *κατασκευαστικῶς*, postremi *ἀνασκευαστικῶς*. Dogmata *περὶ τοῦ* T*ρίαδος, καὶ περὶ τῆς τοῦ* X*ριστοῦ* Θ*εότητος* inter argumenta locum habere non potuerunt. Neminem enim ista ad Christianam doctrinam allicient adhuc alienum; imo operam ludunt qui ista aliter quam ex Sacris paginis demonstrare conantur. Sacrarum autem paginarum bene fundata auctoritate, debent et ista probata censeri. At in solvendis obiectionibus quantum instituti exigebat ratio, facta est, quod iam puto videris, istorum dogmatum mentio, nempe ut ostenderetur, neminem debere propterea a nostra Religione absterreri. Ultra progredi non sinebat instituti ratio, ut nec sectarios ullos refellere, praeter eos qui Sacrarum literarum auctoritatem aut prorsus aut ex parte tollunt. Nec qui ante me de veritate Christianae religionis scripserunt, aut Romanenses aut Protestantes aliud sibi habuere propositum, quam ego habui, quanquam mihi interdum videntur obliti propositi paulo longius evagari; non tamen ut ad eas descendant controversias, quae nunc in Europa maxime agitantur. Auctoritas Ecclesiae recte intellecta non parum facit ad asserendam Sacris libris suam fidem si recte intelligatur, neque vero a me praetermissa est. Consentiens enim testimonium Christianismi deductum a primis usque temporibus dubitare me non patitur, quin libri illi sint eorum quorum nomina praeferunt, aut talium a qualibus scripti habentur, quo posito sequitur ut ostendamus eos scriptores neque ignorantia neque malitia in iis quae tradiderunt a vero deflexisse, quae simul coniuncta libris plenissimam asserunt auctoritatem. At illa auctoritas iudicii *ἀναμαρτήτου* quod Ecclesiae et quidem suae Romanenses asscribunt, cum naturali ratione non sit evidens - nam ipsi fatentur Iudaicam Ecclesiam id privilegium non habuisse - sequitur ut adversus negantes probari debeat ex Sacris literis. Non potest igitur Sacrarum literarum veritas ex tali iudicio probari; ne idem sit se ipso prius atque posterius: sic et Spiritus testimonium quo Protestantes uti solent, a mea tractatione erat alienum, ubi cum extraneis disputatur. Argumentum autem ab universalitate plane idem non est cum isto Romanensium. Neque enim dico verum esse quod placeat pluribus; quanquam sic quoque Ecclesiae Graecae, Asiaticae, Ægyptiacae, Moscoviticae, quae omnes unius sunt communionis, non sint cessurae Romanensi: sed haec dico pertinuisse ad divinam providentiam, ut Lex religionis optima et universo humano generi data quam latissime exaudiretur. Id autem uni contigisse religioni Christianae. Nam quantacumque sit sectarum diversitas, ubicunque agnoscitur veritas librorum Novi Foederis, ibi lex illa sonare dicenda est. Si quid aliud est quod animadvertendum tu putes, aut amici alii, fac me certiorem, ut aut rationem consilii mei reddam aut quod erratum est corrigam.

Ad forum ituro tibi vellem viva voce possem ea instillare quae usui credo futura: idque ut detur opto. Interea commendo tibi Merulae librum[1]: sed praecipue ipsa utriusque Curiae mandata, ut et legas saepissime et quae ab aliis annotata sunt describas. Praeterea Paponem, Gailium et Marantam: et Everhardi tum Locos communes tum Consilia, neque praeterea quicquam, ne multis te libris oneres. Si quid aliud in mentem venerit scribam posthac. Facito me saepe rerum vestrarum certiorem. Die Palmarum. 1620.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1 Voor de hier geciteerde boeken zie p. 22 n. 6-13.

601. [1620] April 17. Aan Willem de Groot[1].

Mi Frater.

Verum est quod scribis esse quaedam in Fidei Isagoga[2] non omnibus aperta. Sed meminisse debemus et Lucretium et Virgilium solere sine commentariis legi. Deinde quid explicandum sit, quid non, vix distingui potuit ob ingeniorum diversitatem. Videtur mihi posse prima editio, nisi aliud impediat, sine commentariis procedere: ut et Bertasii Hebdomas, in quam postea commentarii satis luculenti non ab ipso, sed a Simone Goulartio pastore, ni fallor, Genevensi, accesserunt[3]. Sed amicos in consilium adhibeto super omni hoc negotio; a quibus velim et diligenter et libere annotari quae displicent. Scribebam die Dominicae passionis Lupisteni.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

602. 1620 Mei 10. Aan Willem de Groot[4].

Mi Frater.

Et tibi et amicis caeteris pro tanta rerum mearum cura non possum non summas agere gratias. Referat Deus, qui nobis tanto est proprior, quanto nos plura a rebus humanis adversa obsident. Quae scribis spem ut incertam, ita non spernendam praebent. Dura est corporis captivitas, animi durior. Neque mihi placet monachorum mos pollicentium quod praestare nequeunt. Quare promissa conscientiam illaqueantia, semper ad calumniam patentia, repudianda nobis sunt. Ulcisci ut me velim, neque religio mea fert, neque amor, quo patriam prosequor. A Republica, etiamsi libertas detur, abstinendum censeo. Privatus ut me publicis negotiis inmisceam, nunquam sum commissurus. Tantum studiis meis locum commodiorem, valetudinisque et solitudinis levamenta quaero. Si Deus det, habebo gratiam. Sin minus, orabo det parem oneri animum. Tuae res, ut tempora video, voti magis sunt, quam spei. Sunt et quos repulsa ornat, neque potest grave esse eo carere, quod magnum bonum non existimes. Caeterum quod hinc scribatur nihil est. Ego in Novi Testamenti lectione[5] diligens sum, qua in re amicum veterem et fidum oro mihi sit adiumento. Ego vos omnes, quibus nunc aliter inservire non possum, precibus Deo commendare non desino: quod velim significes optimae matri, fratribus, sororibus, et quicunque nos amare non desinunt. X Maii CIↃIↃCXX.

Tuus Totus
H. Grotius.

1 Gedrukt Epistolae p. 760.
2 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.
3 Les deux semaines de G. de Salluste, Seigneur du Bartas .... avec les annotations, sommaires et explications de Simon Goulart. 1591.
4 Gedrukt Insignium virorum Epistolae ex bibliotheca J.G. Meelii p. 12; H. Grotii Epistolae sex, ed. A. Stolker p. 6. Rogge 427 vermeldt dezen brief als aan Willem de Groot gericht, en onder n°. 435 als aan Nic. van Reigersberch geadresseerd. In zijn handexemplaar corrigeert hij den naam van den geadresseerde. Cf. p. 27 n. 6.
5 Zie p. 27 n. 1.

Retulit uxor D. Arsenium dixisse habere se senas literas meas ad Langeracensem[1] quae ad ipsius pertineant iniuriam. Ego sicut consilia mea ab ipsius consiliis discrepasse agnosco, ita scriptum, quo privatim laederetur, non memini. Nec puto in meis literis ipsius fieri mentionem, nisi aliquid fuerit in literis D. Langeracensis, cui obiter respondeam: quamquam ne id quidem succurrit. Scio ea scripsisse me de patriae et ecclesiae rebus, quorum me ne nunc quidem poenitere debeat: ita ut exhiberi literas D.D. Ordinibus aut Principi non sim deprecaturus. Quod si quis sit, qui docere me possit, sese a me ulla affectum iniuria, paratus sum implere Christiani hominis officium. Magno velim aut a te, aut ab affini nostro inspectas esse epistolas. Nunc ad ignota crimina nihil ultra habeo quod respondeam.

603. 1620 Mei 17. Aan G.J. Vossius[2].

Volo tibi, Vir optime atque doctissime, constare temporis mei rationem. Ego, quantum valetudo permittit, insto operi; et iam caput XXIV. Matthaei[3] me detinet. Saepe autem mordet animum cura, ne in malos censores chartae nostrae incidant. Nam quae inita sit explicandi operis ratio, equidem ignoro. Illud satis mihi persuadeo, quid edendum sit, quid non nequaquam permissum iri tuo et D. Erpenni arbitrio. Caeteros omnes metuo. Veritati operam do quantum possum sine ullis partium studiis; quae nunc plerisque placent probare non possum. Mutari quicquam et pro meo vulgari quod meum non sit, esset id quidem periniquum, sed tamen solet et hoc fieri. In omittendo minus forte sit periculi. Sed hic quoque metuo, ne pars omissa *τὴν συναφὴν* corrumpat: multa enim posteriora ex prioribus, priora vicissim ex posterioribus lucem accipiunt, estque in isto scripto quaedam quasi fornicis structura. Haec non eo dico quod excusatum me velim a labore quem omnino continuandum mihi censeo: sed quod scire velim ecquod iniri consilium possit quo ista si non omnino ex maxima tamen parte vitari queant. Rogo aestuantem me in hoc negotio, qua potes expedias. Pergam interim Deo adiutore, cui pro quotidianis solatiis non possum satis magnas agere gratias. Eundem rogo tuis studiis ut propitius adsit. Lupisteini 17. Maii 1620.

Uxorem et ego et uxor salutamus quam officiossime; etiam Diamantiam[4] et Iunium[5].

Tuus totus salvo iure uxoris

H. Grotius.

1 Arsenius is François van Aerssen; Langeracensis is Gideon van den Boetzelaer van Langerak, gezant der Staten te Parijs. Op de brieven waarover Grotius hier spreekt heeft m.i. ook betrekking de passage in den brief van Maria aan Hugo van 16 Mei 1621 n°. 643; en niet op den brief van Van den Boetzelaer aan de Staten (waarover Brandt, Leven I p. 271), zooals Rogge, Brieven van Maria van Reigersberch p. 62 n. 1 meent. Zie ook n°. 642.

2 Gedrukt Epistolae p. 48.

3 Zie p. 27 n. 1.

4 Bedoeld is Maria Junius, de zuster van Vossius' vrouw, weduwe van Isaac Diamantius (overleden 19 Febr. 1617). Zie I p. 451 n. 8 en p. 564 n. 10. In de Epistolae is ten onrechte Diamantium gedrukt.

5 Franciscus Junius, zie p. 29 n. 4.

604. 1620 Juni 29. Aan J. Prouning[1].

Mijn Heer Commandeur.

Ick mercke uit de acte[2] ons toegezonden, dat de heeren Staten Generael zorge dragen, om alle correspondentie te verhinderen. Ick en can de suspiciën niet beletten, maer weet, ende ben daer in gerust, dat ick noit eenige en hebbe gehouden, maer my alleen gemoeit met het voltrecken van myne studiën, ende met tydinge van de gezondheid van myne vrienden, die ick bemin, ende die my beminnen. Ick ben van harte blyde, dat U.E. last is gegeven, om wel te letten op alle correspondentie; 't zal my dienen tot gerustheid, ende hoe zulcx beter werd waergenomen, hoe 't my liever zal zijn. Ick bidde alleen, dat men ons, in 'tgunt ons tot onze onderhoudinge nodigh is, goed gerijff wil laten genieten, ende particuliere tydingen van onze vrunden. Waervoor ick U.E. danck zal weten ende by alle gelegentheid verschuldigen; den 29 Junij.

U.E. dienstwillige,
H. de Groot.

605. 1620 Oct. 8. Aan Nic. van Reigersberch[3].

Waerde Broeder.

De grote terharttrekking, die ik aen U.E. bevinde over myne droefheit, verbind my ten hoogsten tot dankbaerheit, die ik met woorden moet betuigen, de werken my t'eenemael zijnde benomen, ten ware U.E. yet wist te bedenken, waer in ik hem dienst zoude konnen doen. Myne memorie op de confiscatie[4] dient niet om U.E. daeraen te verbinden, maer alleen om myne bedenkingen, die naer deze myne blindheit zeer duister zijn, U.E. voor te dragen, om nevens andre vrinden daerop te letten naer den oirboir. Wilt dog mijn huisvrou op alles wel onderrechten, opdat wy mogen letten wat met een goede conscientie - zonder yet anders dat wereltsch is aen te zien - zal konnen geschieden. God heeft my door dit middel zeer krachtelijk geroepen - zoo ik vertrouwe - tot meerder kennis en betrachting zyner heilige wille. Ik hoop my met ernst daertoe te begeven, om den tijd van myne bezoekinge niet te verzuimen. Maer myne gezontheit vereischt wel lucht en exercitie, en mijn gemoed gezelschap van vrome en godzalige persoonen, om welke twee zaken ik God hertelijk bidde, vastelijk betrouwende, dat hy my geen bezoeking zal laten overkomen boven de macht van te konnen dragen. Ik dank hem tot noch toe voor zyne genade, en verhope niet minder voor het toekomende. Ik beveel my niet alleen aen de zorge van goede oprechte vrienden, maer ook aen hunne gebeden. Let wel, hoe veel men yder een mag vertrouwen. Want hoewel onze zaken in poincten zijn, die niet veel meerder perykels schynen onderworpen te zijn - nadat ons alles schijnt

1 Afschrift Kon. Bibl. den Haag, cod. 129 B 12. Gedrukt Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 253. Geadresseerde, Jacob Prouning gezegd Deventer, is de commandant van Loevestein.
2 De resolutie van 23 Juni 1620, bij Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 252.
3 Gedrukt Brandt, Leven I p. 230.
4 Deze memorie is te vinden in de Hollandsche Consultatien V, p. 8 (Rogge 140); Cf. G. Moll in Oud-Holland XX (1902) p. 95.

benomen, dat hoop en vrees onderworpen is - nochtans geeft het stof van goede bedenkingen, dat men in alles wel mag onderrecht zijn. De quellingen en buitensporigheden zijn zeer groot, gelijk U.E. uit mijn huisvrou zal verstaen. Ik begeef my t'eenemael tot de studie van het Nieuwe Testament[1], waerin ik grooten troost bevinde. God Almachtig wil U.E. nemen in zyne vaderlyke beschuttinge. Den VIII October 1620.

U.E. zeer dienstwillige Broeder
H. de Groot.

606. 1620 Oct. 8. Aan G.J. Vossius[2].

Amicorum optime.

Deo gratias ago, tibi gratulor quod a constante sententia veterum Christianorum nullis procellis te passus es abduci, quodque iam aliqua tibi assiduorum certaminum intermissio contigit[3]. Det idem Deus ut paulo tranquillius posthac sacris studiis possis indulgere. Nam quae ad Latinam linguam[4] pertinent, si recte se habet mea coniectura, iam publicata sunt, qua tamen de re certi aliquid intelligere pervelim, et quid nunc rerum agas. Libris tuis nimium inverecunde abutor; sed remittam simul intellexero te aliquid moliri quod eorum usum desideret; malo enim cuivis molestus esse quam studia tua impedire, cum alioqui nulli libentius sim debitor. Age quaeso libere mecum vel in hoc ne mihi mea libertas displiceat.

Constitui te pridem *ἐργοδιώκτην* meum: quare rationem tibi reddam mei laboris. Praeter ea quae patrio sermone scripsi[5], quae tibi visa puto, in Novo Testamento[6] totus fui: iamque annotando et quae ad rem facere videbantur excerpendo undique rem perduxi ad finem *τοῦ κατὰ Λουκᾶν*. Nunc quae scripsi revolvo, circumcido, augeo. respiro denique, antequam ad Ioannem pergam. Quin et hoc dubito an quae e Stobaei Physicis et Ethicis verti[7], quaeque mantissae loco accesserunt, ante mihi describenda sint quam ad Iohannem manum admoveam, ne quid relinquam affectum. Nam ut sperem mea ab alio quoquam recte posse describi frustra sit; adeo peius scribendo proficio. Sed tum hac in re tum in aliis omnibus rogo si sine incommodo ac periculo tuo fieri potest nutantem me regas. Scis enim quanti consilia tua facere soleam. Uxorem tuam viri optimi optimam filiam[8] recte valere spero; tantundem toti tuae familiae precor. Scribe-

1 Zie p. 27 n. 1.
2 Gedrukt Epistolae p. 48; Epistolae ecclesiasticae p. 648.
3 Dit ziet op de moeilijkheden, die Vossius ondervond van de Synode te Gouda, 4-19 Aug. 1620, waar zijn zaak behandeld werd. Zij kwam het volgend jaar opnieuw ter sprake op de Synode te Rotterdam, 20-30 Juli 1621. Zie bij N.C. Kist, Handelingen der Zuid-Hollandsche Synode, betreffende de zaak en leer der Remonstranten, 1836; Reitsma en Van Veen, Acta der particuliere en provinciale Synoden, III; Knuttel, Acta der particuliere Synoden van Zuid-Holland, I, alle drie werken register in voce 'Vossius'. Verder Brandt, Historie der Reformatie IV p. 309 vv., en ook de brieven van Vossius hierachter n°. 668 en 691.
4 Zie p. 28 n. 6.
5 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6.
6 Zie p. 27 n. 1.
7 Ze zijn opgenomen in de p. 15 n. 4 genoemde uitgave.
8 Zie p. 29 n. 3.

bam haec iam duos et quod excurrit annos seclusus a re mihi desideratissima amicorum consuetudine. Omnipotens ille tandem omnia publica privataque ad felicem exitum perducat, ad laudem nominis sui et tutelam salutiferae veritatis. Cuius salutari gratiae te tuos tuaque omnia commendo. Lupisteni 8. Octob. 1620.

Tuus
H. Grotius.

607. 1620 Nov. 1. Aan Willem de Groot[1].

Tua[2] in Decalogum, mi Frater, legi cum voluptate. Nam et sententiae sunt optimae et versus dulces. Neque vero putanda est haec opera aliena ab homine non Theologo, cum Scriptura omnibus pateat, praesertim ea pars quae vitae praecepta continet. Remittam opus tuum per matrem, quo tempore, si Deus permittat, et D. Erpennio et Vossio rescribam[3]. Novam Senecae editionem et notas ad veterum[4] fragmenta nondum accepi[5]. Ubi accepero legam cum cura, quanquam defectus omni critica supellectile. Orationes ad concordiam monitrices olim cum a nobis quotidie inculcarentur contemtae vereor ne nunc sero adhibeantur tam late discisso vulneri. Deus Optimus Maximus rogandus est aliquam inveniat rationem qua salva salutari veritate pax publica conservetur. Remitto Patris Paraphrasin in Epistolam Iohannis Apostoli[6], interpolatam a me nonnihil, ita tamen ut ipsi liceat suo uti arbitrio in suo opere. Ideo antigraphum eius servavi. Danielis precatio quam misit valde mihi placet. Rependam hoc munus remissa precatione non dissimili Nehemiae[7], quam ut spero mater adferet. Lucae Brugensis commentarios[8] accepi, apud quem plurima invenio ita exposita quomodo ego nullo auctore exposueram. Valde me confirmavit iudicium eius accuratum et diligentia singularis, quam et in Pecherello[9] admiror, qui mihi videtur si quis unquam veram ingressus viam Sacras literas interpretandi. Ego quoad potero legam eorum vestigia, quanquam saepe libris ad institutum necessariis destituor.

De natalitio carmine[10] mater nunc gratiam facit: sed rogat in posterum memoriae imperes, ne eum diem sibi excidere patiatur. Pro valetudine omnes

1 Gedrukt Epistolae p. 761.
2 Een werk van dien naam van Willem ken ik niet.
3 Zie p. 39 n. 9.
4 Vermoedelijk is hier ‘Tragicorum’ uitgevallen. Zie p. 29 n. 8; n°. 608, 609.
5 Zie p. 29/30 n. 8.
6 Noch deze paraphrase, noch de zoo dadelijk te noemen Precatio Danielis van Jan de Groot ken ik. Ze komen niet voor in de n. 10 genoemde Oovergebleeve Rijm-stukken.
7 Grotius' Nederlandsch gedicht: ‘‘t Gebed bij Nehemias, II cap. 9’, gedrukt: o.a. Christelicke Gesanghen ghetrocken uyt het O. en N. Testament (Rogge 332); Bewijs van de ware godsdienst, door Jer. de Vries (1844) p. 241 (zie hiervoor p. 26 n. 6).
8 Lucas Brugensis, In sacrosancta quatuor Iesu Christi Evangelia Commentarius, 1606 vv.
9 Pierre Picherel, groot vriend van De Thou. Een exemplaar zijner Opuscula theologica (Elsevier, Leiden 1629) met hs. aanteekeningen van Grotius is op de Leidsche Univ. Bibl.
10 Hugo's moeder verjaarde 22 October (geboren 1561).
Het gedicht van Willem is te vinden in: Oovergebleeve Rijm-stukken of vervolg der Versen van ... Jan, Huyg, Willem en Pieter de Groot (1722) p. 961 (Rogge 370).

Deo habemus gratias. Eiusdem clementiae patrem omnesque sanguine, affinitate aut amicitia iunctos unice commendamus. 1620. Calendis Novembribus.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

608. [1620 Nov./Dec.] Aan G.J. Vossius[1].

Vir optime atque eruditissime.

Ad tragicorum fragmenta quae annotavi[2] ad te mittam, quanquam non multum commendationis ad editionem afferent. In his quae sunt edita poteras, me quidem valde volente, non in paucis dumtaxat locis nomen meum silentio tegere, ubi nihil a nobis erat observatum quod non cuivis veniret in mentem, sed et alibi saepe coniecturas nostras praeterire quibus probabiliores tibi aut a te aut ab aliis erant ad manum. Satis est si veniam nostra merentur hoc loco scripta ac tempore; nam fabulae, unde lux fragmentis petenda, pridem mihi exciderunt. Quare posthac nolo uspiam me nomines nisi ubi coniectura nostra valde se tibi aliisque amicis probabit: nam levium ariolationum facilis est iactura. De lingua Latina[3] caepto instes precor, et diligenter conquiras quae usquam sunt linguae Æolicae et Siculae vestigia; inde enim maiorem partem et vocum et variationum petendam iudico, si quid recto olim observatum memini. Utinam eae essent res nostrae ut aliquem tibi usum nostri possemus praestare aut hac aut aliis in rebus. De meis sequar, ut soleo, consilium tuum. Primum sex libros Isagoges Christianismi[4] relegam: deinde pertexam Gnomologicon ex Graeco versum[5] tum ad Evangelia[6] redibo. Gratias tibi habeo - et quando autem debere desinam - pro perlecta Isagoge[7]. De sacrificiis non memini apud Socinum legere; sed videtur mihi ea esse sententia Iustini Martyris, quem et alii sequuntur, tum vere et inter Hebraeos Maimonidae et Albonis. Scio sententiam esse probabilem tantum, nam *ἀποφατικῶς* ex Sacris literis in rebus eiusmodi nihil valide colligitur. Tu non quid censoribus placiturum sit, sed quid verum maxime putes tecum et cum aliis cogita. Id enim sequi certum est; ac potius differre editionem, vel ad mortem usque, quam aliorum captui servire. De Sabbato[8] ita sentio: pios ante Mosem Sabbatis memoriam coluisse Creationis per preces et convivia familiaria. Rigidum autem illud otium peculiariter indictum Hebraeis tum ut notam discretricem, tum solatium adversus dominorum in servos saevitiam. Si quid habes melius rogo me doceas. In Mosis lege - non dico in Veteri Testamento: nam de Prophetis praesertim posterioribus res longe alia est - aeternae vitae non fieri mentionem nisi per umbras, aut rationis consequentiam certissimum mihi videtur; Christi auctoritate qui Saducaeos non verbis directis sed

1 Gedrukt Epistolae p. 49. Moet niet lang voor n°. 609 geschreven zijn.
2 Zie p. 29 n. 8.
3 Ibidem.
4 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6.
5 Stobaeus, zie p. 15 n. 4.
6 Zie p. 27 n. 1.
7 Grotius heeft dus aan Vossius het 'Bewijs' reeds toegezonden, en diens opmerkingen ontvangen.
8 Bewijs van den waren godsdienst (1^{e} editie) p. 87.

ratiocinando refellit, quanquam ea ratiocinatio mihi videtur esse apertior quam multis putatur. Nam resurrectionis quaestionem ab immortalitate Sacrae Literae non divellunt. Imo idem valent *ἀνάστασις* et *ζωὴ αἰώνιος* ipso Christo docente. Clementis Romani et in libris quae nomen praeferunt aliqua puto superesse, et si id non sit, habemus tamen fragmenta eius quaedam, quod mihi sufficit. De Iacobi Epistola ideo locutus sum haesitanter, quia sunt qui eius scriptorem neutrum putant Apostolorum: nam fratrem Domini, Hierosolymitanae Ecclesiae primum Episcopum, illi quidem nec Zebedaei, nec Alphaei filium putant: quamquam mihi quidem magis hactenus se probat sententia existimantium Iacobum Alphaei eundem esse qui frater Domini dicatur, natus matre Maria Cleopae. De caeteris aures consulam cum versus illos in manus sumsero, quod faciam propediem; si quid aliud in mentem venit, eo quod pertineat, rogo me moneas, ut ei labori ultimam manum imponam. Dabit autem ut spero aliquam versibus veniam materiae difficultas. Ad D. Erpennium[1] scribam proxime. Contigit enim plusculum libertatis, quanquam id quoque exiguum. Rogo sciam sub quod tempus editurus sit illa ad passionem *χατὰ* M*ατθαῖον*. Nam quod Scriverius[2] noster iniungit differre non audeo.

Lucam Brugensem, si tibi eo opus est, remittam; si non est retinebo donec confectis quae nunc destinavi antevertere, notata in Iohannem absolverim. Balsamone non egebo antequam ad Actus Apostolicos venerim.

Tuus
H. Grotius.

609. 1620 Dec. 18. Aan Willem de Groot[3].

Mi Frater.

Vos omnes recte valere magno cum gaudio intelleximus ex literis patris, cui responsum adhuc debemus. Hae interim literae, et illi et matri, et tibi et nostris omnibus salutem precabuntur et de nostra vos facient certiores. Miseram ad te per matrem mea annotata ad Passionem *χατὰ* M*ατθαῖον,* et alios quosdam locos[4]. Addo nunc explicationem *γενεασθείας*[5] apud Matthaeum et Lucam: et duorum praeterea locorum quorum alter non intellectus est hactenus, alter magno consensu perperam acceptus[6], ni valde fallor. Permittes de his quoque iudicium aequis et eruditis tuo arbitratu. Erpennii opus[7] qui procedat scire cupiam, et quid mihi faciendum amici censeant. Forte uxor quae nunc it Gorichemum literas a vobis adferet, quibus me de his aliisque rebus edoceat. Mihi non displiceat tradi schedas de passione D. Erpennio et Vossio, sub fide praestandae custodiae et hac lege ut me admoneant quid sine offensa publicari possit: atque ego deinde

1 Zie p. 27 n. 1.
2 Zie p. 29 n. 8.
3 Gedrukt Epistolae p. 761.
4 De annotata zijn, blijkens het vervolg, niet voor Erpenius' uitgave van het Nieuwe Testament (zie p. 27 n. 1) bestemd. Anders zou Grotius niet schrijven: Mihi non displiceat tradi schedas de passione D. Erpennio".
5 Cf. 612.
6 Welke bijbelplaatsen bedoeld zijn blijkt niet.
7 Zie p. 27 n. 1.

intellecto ipsorum iudicio, ipse mea minuam, quanquam iamnunc omisi multa. Sed de his vos cogitabitis.

Mittam ad te post aliquot dies, forte per Deventrium[1], observationes ad Tragoedias Senecae, et fragmenta tragicorum[2]. Si id fit, memineris curare, ut quae sunt ad Tragoedias Scriverio tradantur, quae ad fragmenta Vossio: ita enim convenit, aut si vis, Vossio utraque[3]. Is enim ea quae Scriverium habere oportet recte curabit. Nunc Isagogen fidei[4] relego. Utinam a te haberem indicem locorum in quibus vices catalectorum et acatalectorum non sunt observatae: nam meos oculos, dum sensibus attendo, ista effugiunt. Praeter haec nihil nunc quidem habeo: nisi quod me D. Hogerbetii solitudo excruciat, quam sublevare utinam possem. Valemus belle omnes, et vobis fausta omnia precamur. 18 Decembris 1620.

Vellem videre specimen annotationum quas alii Domino Erpennio suppeditabunt[5]: ut inde colligam quis modus atque mensura instituto conveniat. Nunc fieri potest ut mihi pro argumento breve videatur, quod pro instituto ipsius prolixum est. Pecherellus[6] etiam cum plurima dicit mihi prolixus non videtur.

Haec scripseram die Saturni, sed tempestas iter uxoris impediit. Nunc haec addo: velim resciscas quid agat Deventrius, qui nunc Hagae est, quibuscum versetur: velim et Belgicos versus de Minio translatos[7] ita ut exscripti erant, mihi remitti ut et eos emendem atque augeam. Hymnos nostros Belgicos[8] quod attinet, re expensa, nolim vulgari, nisi permissu Magistratuum, sive addito, sive suppresso auctoris nomine; parum enim id refert. Cogitate etiam an quaedam sensus aut rythmi causa mutanda sint, ut quam emendatissima sit editio. A typographo, ut puto, facile exemplaria aliqua impetrabuntur. Valete omnes.

Tui amantissimus germanus
H. Grotius.

610. 1620 Dec. 27. Aan P. Scriverius[9].

Vir Clarissime.

Senecae tragoedias et quae sub eodem nomine leguntur[10], relegi ut volueras

1 Prouning, zie p. 34 n. 1.
2 Zie p. 29 n. 8.
3 Zie n. 9.
4 Zie p. 26 n. 6.
5 Zie p. 40 n. 6.
6 De Fransche theoloog Pierre Picherel (tijdgenoot van J.A. de Thou), over wien zie de voorrede zijner Opera omnia 1629. Grotius heeft hier waarschijnlijk het oog op zijn Expositio Ev. sec. Matth. XXVI.
7 De Minio is mij niet duidelijk. Is de lezing juist?
8 De 'Christelicke Gesanghen' (Rogge 332). Zie p. 41 n. 6.
9 Gedrukt Epistolae p. 49. In den brief van 18 Dec. (n°. 609) schrijft Grotius aan zijn broer Willem dat hij hem binnenkort zijn 'observationes ad Tragoedias Senecae, et ad fragmenta Tragicorum' zal zenden; de eerste moet Willem aan Scriverius, de laatste aan Vossius sturen, of alles aan Vossius. Grotius zond zijn observationes blijkbaar bij de twee brieven van 27 December (n°. 610 en n°. 611), waarvan de eerste voor Scriverius, de andere voor Vossius bestemd was. Doch in de Epistolae worden beide aan Vossius geadresseerd; de vergissing komt zonder twijfel daar vandaan, dat Willem beide brieven aan Vossius zond. De observationes zelf zijn niet meer bij de brieven; cf. p. 41 n. 1.
10 Zie p. 29 n. 8.

quanquam quid est quod post tot illustria ingenia praestari a me potuit dignum vestris auribus, praesertim in hac et librorum et amicorum, quorum colloquiis proficere solemus, penuria? Habe tamen hoc quantulumcunque est operae, et liberrimo arbitratu his utere. Multa enim annotata sunt a me duntaxat ut tibi cogitandi praeberem occasionem. Sunt et quaedam minuta, ut quae ad numeros tantum, aut soni elegantiam, aut dictionis rotunditatem pertinent, sensu manente. Forte in quibusdam coniecturis videbor audacior; sed tu quicquid accuratissimo tuo iudicio non probabitur id pro non scripto habe. Vale Vir eruditissime et felicem hunc annum age. 27. Decemb. 1620.

Tuus *ὁ μιχρότατος*
H. Grotius.

611. 1620 Dec. 27. Aan G.J. Vossius[1].

Vir Optime.

Quamquam ex notis tuis didici quam saepe me a multis necessariis praesidiis destitutum coniecturae fefellerint, iterum tamen Tragicorum fragmenta[2] in manus sumpsi et quicquid in mentem veniebat illevi vilibus chartis, hoc animo, ut tu omnia ad recti iudicii obrussam exigeres et si quid videretur non dictum ab aliis, non protritum, non leve - qualia multa sunt ad numeros aut versuum mollitiem pertinentia - et quod tibi aut ut verum aut ut vero simillimum se probaret, faceres iuris publici. Quod si nuncupatio nostri nominis aut tibi invidiam aut damnum operi creatura est, me non nolente silentio id praeteribitur: non multum enim conferre nobis hoc rerum statu potest ista laureola. Denique fac de his quid videbitur. Deus Optimus Maximus tibi animum addat ut aliorum studia tuis studiis adiuves. 27 Decemb. 1620.

Tuus quem nosti.

612. 1621 Jan. 10. Aan Willem de Groot[3],

Frater Charissime.

Ad patrem iam scripseram cum tuas accepi, multis nominibus mihi gratissimas. D. Vossii iudicium merito facio maximi. Quare aveo intelligere quid ille de genealogia[4] sentiat, ut rationibus eius expensis, si praeponderant, discedam ab ea interpretatione quae mihi hactenus valde allubescit. Sed et de iis quae ad passionem[5], aliisque velim minutatim iudicium eius intelligere, ut quae opus immutem; quam ad rem tempus nobis concedi gaudeo. Velim, ut monui nuper, scire ad quam ferme mensuram futurae sint aliorum notationes[6], ne aut plus dicam quam locus patitur, aut parum sensa mea[7] muniam si sum concisior.

1 Gedrukt Epistolae p. 49. Zie p. 39 n. 9.
2 Zie p. 29 n. 8.
3 Gedrukt Epistolae p. 762.
4 Zie p. 38 n. 5.
5 Zie p. 38 n. 4.
6 Zie p. 39 n. 5.
7 Zie n°. 609, n°. 610 en n°. 611.

Quae ad Senecam et fragmenta iam tradideris spero: addes pauca haec[1] quae postquam illa miseram in mentem inciderunt. Utinam aliquid a nobis in hac multarum rerum inopia provenire queat amicorum nostrorum auribus non indignum.

De bonorum nostrorum controversia[2] quae egistis valde probo. Verum est quod dixisti, non addictam a me in perpetuum operam Rotterodamensi civitati: imo recepisse me ut libera esset discessio, modo ne extra patriam. Sciunt id multi qui nunc etiam in Senatu sunt Rotterodamensi: et si opus erit accedet publici instrumenti fides. Nunc satis erit id affirmato poni. Si iudices in eo putant esse *τὸ χρινόμενον* interloquantur. Omnino monendi sunt Rectores urbis Delphensis ut se nobis adiungant, imo non possunt id omittere sine summo suorum municipum damno, quando ex actis apparet a fisci patrono non ius meum civitatis duntaxat, sed ipsius privilegii[3] vim atque latitudinem in controversiam trahi: nihil autem ea de re contra nos iudicari poterit, quod non communem municipum causam gravissimo praeiudicio iugulet. Facite ergo ut Delphenses videant ea quae a Fisci parte dictata sunt, ut intelligant integrum sibi non esse silentium. Iurisconsultis qui pro re nostra suam ostenderunt sollicitudinem gratias ago maximas, utinam referre possim.

Isagoge[4] nostra iam describitur. Scribat ad nos frater Reigersbergius ubi venerit. Ego in vertendis Graecorum Poëtarum sententiis[5] naviter pergo, Ciceronis et Senecae exemplo. Hymnos[6] exspectabimus: sed scire velim an pastores viderint ante datam vulgandi veniam. Ubi Bezam Praesidi[7] reddes de Phaenissis[8] cogita, ne Thebani nostri in spongiam incumbant ut Augusti Aiax[9] olim. Deus O.M. tuis studiis faveat, atque omnia tibi amicisque aliis salutaria large suppeditet. 10 Ianuarii 1621.

Patri pro literis quas scripsit 7 Ianuarii quasque cum tuis accepi, gratias ago. Pergite nos rerum quae ad nos pertinent facere certiores. Idem faciat Frater Reigersbergius.

Tuus totus Frater
H. Grotius.

613. 1621 Jan. 15. Aan B. Aubéry du Maurier[10].

Christianissimo Regi, sapientissimo eius Consilio, ac nominatim, Vir Illustrissime, tibi, quantum dici non potest me debere profiteor pro susceptis laboribus ad sublevandas eas, in quas reipublicae fato incidi, calamitates. Quanquam vero

1 Ook deze observationes ontbreken; zie p. 39 n. 9.
2 Zie p. 23 n. 1.
3 Het privilegie van Albrecht van Beieren van 6 Juli 1394, bij Brandt, Leven I p. 222.
4 Zie p. 26 n. 6.
5 Zie p. 15 n. 4.
6 Zie p. 39 n. 8. Het ‘consent der E. Heeren Burgher-meesteren der Stadt Delff’ is van 4 Jan. 1621.
7 De praeses is vermoedelijk Nicolaas Cromhout, president van het Hof van Holland, van wien Grotius blijkbaar een exemplaar van Beza geleend had.
8 Een exemplaar van Euripides' Phoenissae.
9 Suetonius, Aug. 85; Macrobius II, 4.
10 Gedrukt Epistolae p. 49. Geadresseerde is de Fransche gezant in Den Haag. Zie over hem H. Ouvré, Aubéry du Maurier, ministre de France à La Haye. 1853.

effectu suo ea res hactenus caruit, non exiguum tamen levamentum fuit, tales ac tantos videre nostris malis indolentes. Spem nunc meliorem praebet decreta in Gallias legatio[1]; sed rursum occurrit, quam sint nobis infensi, qui eo mittuntur, quamque facile sit omni calumniarum genere eos traducere, quorum vox carceri includitur, vel ob hoc maxime, ne orbi patefiant, quae celari ipsorum interest. De.....[2] quid est, quod polliceri nobis possimus, cum tanti emat partis victricis gratiam? Ego iam tam diu dicta causa apud conscientiae meae auditorium, quod omnibus mihi tribunalibus est sanctius, intra intimos animi recessus nihil aliud reperio, quam perpetuo propositum nobis fuisse, salva opinionum libertate in illis, quae disputabantur, retinere Ecclesiae unitatem: quae res neque veteribus, neque novis exemplis caret. In Republica nihil unquam novatum volui: cordi mihi fuit eorum ius tueri, quibus me et natura subditum et muneris ratio ministrum fecerat, quibusque fidem meam addixeram: manente penes Foederatos et Principem ea potestate, quam publicis suffragiis delatam hucusque obtinuerant. Qui rem norunt, facile intelligunt hoc unum nostrum esse crimen, quod rempublicam non gesserimus ex illis legibus, quas isti ex suo usu erant constituturi. Si eo nomine bonis, honoribus, fama exuimur, ne id quidem sine exemplo est. Sed illud durissimum, quod et infirmitas corporis mei coelo, et animi moeror amicorum solatiis destituitur. Potius tamen et hoc, et si quid peius fingi potest, Deo adiuvante perpatiar, quam veniam poscam earum rerum, in quibus animus culpam non agnoscit. Si qua est recuperandae libertatis honesta ratio, nulli eam libentius sum debiturus, quam Regi regnoque vestro, quorum ego immensa in Rempublicam nostram merita praedicare, amicitiam commendare, salubria consilia ab inimicorum calumniis defendere nec liber, nec captivus unquam desii, neque vero unquam sum desiturus. Atque utinam cum publicis illis etiam hoc in me privatim collatum beneficium aliquibus ingenii monumentis ad posteritatem possim transmittere. Is certe mihi gratissimus sit futurus tum vitae tum libertatis fructus. Quod si id supra opem est nostram, tamen quicquid mihi Hogerbetioque cuius causam cum mea coniunctissimam pariter commendo, erit praestitum, apud cives nostros summi, medii, infimique ordinis gratia ac gloria non carebit. Deus optimus maximus Regi Christianissimo florens regnum et patrias virtutes, tibi, fidisque eius ministris hoc det, ut optimo Regi quam felicissime inserviatis. 15. Ianuarii, 1621. Ex carcere Lupisteni.

1 Wagenaar X p. 425: ‘De Algemeene Staaten hadden tegen 't uitgaan van 't Bestand ... geraaden gevonden verscheiden gezantschappen af te vaardigen... Tot het gezantschap van Frankrijk werden, zo sommigen schrijven, benoemd François van Aarssens, heer van Sommelsdijk en Gideon van Boetselaer, Heer van Langerak. Doch naderhand moet hierin verandering gekomen zijn. Immers mij is, uit de echte stukken van dit gezantschap, welken ik, geschreeven, in handen gehad heb, gebleeken dat het door Nikolaas van den Boekhorst, Heere van Noordwijk, Adriaan Pauw, Ridder, Raad en Pensionaris van Amsterdam, Adriaan van Manmaaker, Ridder, Eerste en vertoonende den Adel in Zeeland, en Adriaan Ploos, Thesaurier en gewoonlijken Raad in den Hove van Utrecht, bekleed is geweest. .... Zij keerden.... zo ik meen al in Grasmaand of Bloeimaand terug.’ Tegen de benoeming van Aerssen had vooral Du Maurier zich verzet; zie Ouvré, l.l. p. 308-310.

2 Hier is m.i. de gezant te Parijs, Gideon van den Boetzelaer, bedoeld. Zie n°. 636.

614. 1621 Jan. 15. Aan Nic. van Reigersberch[1].

Mon frere.

Bemerckende wat luyden nae Vrancrijck gaen[2] can ick niet anders vermoeden dan dat men ons aldaer met alle mogelycke middelen zal denigreren ende van alle faveur zoucken te ontblooten. U.E. weet hoe dat die luyden alle haere zaecken tot noch toe hebben beleydt; 't welck alzoo haer tamelijck is gesuccedeert, zullen alzoo voortgaen; daerom bid ick U.E. op alles dat ons tot noch toe te laste is geleyt ofte noch zoude mogen werden by tijds goede solutiën te subministreren volgens de memorie[3], dye onder U.E. zijn. Hebt ghy die niet by u, zoo zal 't noodigh zijn, dat U.E. die become. Want nae menschelycke apparentie hanght ons welvaren hyeraen; daerom wilt doch alle diligentie doen ende den brief dye hyernevens gaet[4] toesluyten ende behandigen.

Ick sende hyerbeneffens een corte annotatie op de principale poincten van onse accusatie, 't welck by provisie dienst can doen. De rest can volgen, dan ick en weet niet anders te stellen dan het gunt ick voor desen heb gestelt. Vaert wel ende adviseert ons op de beste manier, den XV Januarij XVI^{c}XXI.

U.E. dienstwillige broeder,
H. de Groot.

By de Commissie aen Sijn Excellentie gegeven als Gouverneur van Utrecht in den jare XVI^{c}XVI met kennisse van de Staten Generael, blijckt dat alsdoen verstaen is dat de dispositie over de Religie de Staten van de Provinciën toequam. Dit artyckel te translateren. Oock hebben die van Hollant, Utrecht ende Overijssel over dese geschillen resolutie genomen, zonder dat de andere Provinciën haer die autoriteyt hebben gedisputeert.

De gerepartieerde soldaten staen onder de Staten Generael in zaeken van crijgh ende crijgsordre; maer zijn schuldigh in 't stuck van de Provinciale Regiering te volgen de Resolutiën van de Staten van de Provinciën als in dyen deele zijnde gebleven Souverain[5]. Syet het laeste van de verclaering jegens den Coning van Spaignie ende de Remonstrantiën op 't stuck van den eedt gedaen ten tyde van Licester[6]; den eedt zelff brenght dit mede. Sijn Excellentie als Gouverneur van Hollant heeft alleen zyne Commissie van de Staten van Hollant ende heeft eedt gedaen haere Resolutie nae te comen. De magistraten van de Steden daer de Soldaten garnisoen houden hebben geen vorder recht dan haer de Resolutiën van de Staten van de Provinciën geven, welverstaende dat in schyelycke voorvallen de soldaten de personen van de magistraten ende publycque plaetsen moeten defenderen jegens gewelt.

Noyt en is by ons anders gesustineert ende al het vorder zijn calumniën.

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 286.
2 Zie p. 42 n. 1.
3 M.i. bedoelt Grotius hier de ‘Memorie van myne intentien ende notabele bejegening’, uitgegeven door Fruin, Verhooren... van Hugo de Groot, in Werken Histor. Genootschap N.R. 14.
4 N°. 613.
5 In margine: ‘n^{o}. dat de Staten van de Provincien schryvende aen de Steden seggen: “lasten ende bevelen”, maer de Staten Generael aen de Provincien: “verzoecken”’.
6 Bedoeld zijn resp. het plakkaat van ‘verlatinghe’ van 26 Juli 1581 en de remonstrantie van de Staten van Holland aan Leicester van 20 Augustus 1587.

Waertgelders in particulieren eedt van de Steden tot afwering van alle

geweldt zijn van oudts gebruyckt tot Rotterdam zonder contradictie, oock by andere Steden, de ongeregeltheden tot Oudewater[1] ende ellewaert, waerin men niet en wilde remedieren, hadden daertoe nieuwe oorzaeck gegeven.

Dat by ons eenigh voornemen zoude zijn geweest tot offensie is valsch.

Sijn Excellentie hebben wy verstaen te houden by de autoriteyt die hem was gedefereert, gelijck hem zoo in Hollant als tot Utrecht is aengezeyt, maer niet dat hy de magistraten buyten de Privilegiën zoude veranderen, de garnisoenen verleggen ende secrete last geven aen de soldaten buyten kennisse van de Staten.

Op de geschillen voor mynen tijdt geresen in 't stuck van de Religie is onse mening geweest beyde de opiniën te dulden in ééne kerck ende te laeten predicken het gunt waerin men eens was, verswygende het verschillige als nyet noodigh ofte stichtelijck, ofte zoodaenigh reiglement te stellen, als door tsamentlijcke overdragen ofte tusschenspreecken van onpartydigen soude connen gevonden werden. De scheurvergaderingen sijn belet om de hoop van die vrede niet te breecken. Partydige decisiën hebben wy schadelijck geoordeelt. Laet vry copye gemaeckt werden van de verclaringen publiquelijck ende particulierlijck gedaen tot accomodatie.

Een van de Rechters[2] heeft my rond gezeyt dat hy goed bewijs in handen hadde van alle de poincten, die tot laste van den Advocaet waeren gestelt in een bouck genaemt Provisionele ontdeckinghe ende naementlijck, dat hy groot geldt had ontfangen om de West Indische Compagnie te beletten. Ick heb gezeyt in eenige poincten van zijn advies gediffereert te hebben.

Gedachtigh te zijn de beswaeringe die ons aengedaen zijn nae de sententie, ende hoe men de vrouwen heeft opgesloten, als men de nieuwe verclaeringhe zoude doen.

In de Sententie staen veel dingen buyten de waerheyt, eenige daerop ick noyt ben gehoort, andere met uytlaetinghe van noodige circumstantiën.

In de examinatie heb ick veel niet gedicteert dienende tot myne defensie, omdat my belooft wierd dat ick daernae tijdt genoech zoude hebben tot myne defensie.

Als ick eens wat mondeling zeyde tot myne defensie ben ick van drye personen gestadigh geinterrompeert. Verzocht hebbende om yet by geschrifte te mogen stellen heb ick een vel papier vercregen ende tijdt van vyer uyren. Ick heb verzocht dat de examinatie voor het stellen van de rechters gedaen my soude werden voorgelesen in presentie van de rechters om daerop te zeggen 'tgunt noodich zoude zijn, maer heb zulcx niet mogen verwerven, nochte oock middelen om aen de Staten te remonstreren myne redenen van exceptie, recusatie ende exces in de proceduyren. Ick heb oock aengenomen te bewysen, dat ick alles dat my wierd te last geleyt had gedaen volgens de wil van myne meesters ende meer andere feyten tot myne defensie dienende, maer zonder daerop te disponeren heeft men gesententieert.

Men heeft door alle middelen gearbeydt ons yet te doen zeggen tot naedeel

1 Zie p. 17 n. 5.

2 Nic. de Vooght; zie Brandt, Historie der Rechtspleging p. 15. Het genoemde pamflet heet niet ‘Provisioneele Ontdeckinghe’, maar ‘Provisionele Openinghe van verscheyden saecken’ enz.; aan Aerssen toegeschreven, zie Knuttel 2634. Cf. p. 20 n. 1.

van Vrancrijck zelfs met belofte van vryheyt. Wy hebben gezeyt noit anders verstaen te hebben dan dat de intentie van Vrancrijck was streckende om de zaeck te helpen tot accommodatie door moderate middelen volgens de propositiën. Den Lieutenant[1] heeft noyt naegelaeten van Vranckrijck op 't hoochste qualijck te spreecken.

Geeft vooreerst dese onderrechtinge, daernae voorts op alle poincten van de Sententie volgens de memorien voor desen gegeven met aenbiedinge van alles wat vorder jegens ons zoude mogen gezeyt werden pertinentelijck te solveren, daervan zijnde geadverteert.

Dit gebruyckt hebbende wilt branden.

615. 1621 Jan. 21. Aan Willem de Groot[2].

Frater Carissime.

Quae ad Tragicos et Senecam addenda videbantur[3], quanquam exigui sunt momenti, spero receperis. Quod si iam reddita tibi sunt nostra ad Novum Testamentum[4], cogita an non operae pretium sit ea aut omnia, aut quae optima iudicabis videnda dari D. Maurerio qui iampridem aliquid mei videre gestit. Erit id ei incitamentum, quanquam ultro satis pro nobis laboranti. Potes consilium hac de re conferre cum Nicolao Reigersbergio. Si quid evenit scitu dignum, fac nos certiores et patrem, matrem amicosque omnes saluta. 21 Ianuarii 1621.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

616. 1621 Febr. 7. Aan Willem de Groot[5].

Iamdudum, mi Frater, nihil a te literarum vidi. Causam arbitror intermissae diligentiae, quod domo abfueris: credo et quod gelu ne curare posses impediit: quo futurum arbitror ut et quae scripsi ad patrem ante aliquot hos dies et quae nunc scribo tardius quam velim in manus veniant. Quae ad Senecam et Fragmenta annotaveram, et quae iis postea misi addenda perpauca[6], non dubito quin iis ad quos pertinebant sint tradita aut tramissa. Scire velim quomodo liber sit proditurus, et in quod tempus parata esse debeant quae poscor conferre ad novam Martialis editionem[7]. Memini de mercatu Francofurtensi aliquid intelligere. Sed nescio an id initium, an finis sit futurus typographicae operae. Hac de re quid sit explores et me doceas velim.

Tum vero per literas D. Vossium quamprimum moneas ad illud Ennii, *Ante pariet locusta Lucam bovem*[8], lapsum me memoria cum dixi locustae primam

1 Prouning; zie p. 46 n. 5.
2 Gedrukt Epistolae p. 762.
3 Zie p. 41 n. 1.
4 Zie n°. 608; p. 27 n. 1.
5 Gedrukt Epistolae p. 762.
6 Zie p. 39 n. 9.
7 Blijkbaar een nieuwe Martialis-editie van Scriverius; zie I p. 520 n. 1.
8 Naevius bij Varro, de Lingua Latina VII, 39.

syllabam corripi a Iuvenale[1]. Contra enim se res habet. Itaque tota illa annotatio pro non scripta habenda est. Librorum quos mitti mihi postulaveram Æschylum et Aristophanem maxime desidero, ne imperfecta maneat nostra Gnomologia[2]. Æschylum ego non habeo; commodando pridem amisi. Aristophanem si cum scholiis non ita facile aut cito potes reperire, mitte eum qui inter meos est libros, in decimo sexto ut loquuntur librarii. Corneliolam an ad vos allegaturi simus, dubium adhuc est. Videbimus ut succedet eius valetudo et quo animus ipsius vergat. Pro Corneliolo gratias habeo patri matri vobisque omnibus qui ei hactenus parentum vicem praestitistis. Desidero eum rursum videre sanum et aliqua studiorum accessione locupletatum. Simul atque soluta erit glacies, videbimus an famulam nostram simus transmissuri, quo rectius commodiusque huc perveniat. Interea patri, matri, tibi amicisque omnibus omnia precor fortunata. 7 Februarii 1621.

Exspecto videre ea quae D. Vossius observavit in nostris ad Novum Testamentum annotatis[3], ut quae emendanda sunt emendem.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

617. 1621 Febr. 22. Aan Nic. van Reigersberch[4].

Mon frere,

Ons dunckt dat men dese ofte dyergelijcke requeste zoude mogen overgeven met den eerste alzoo 't wel schijnt dat den Lieutenant[5] garen had dat men yet geloofde van desen leugen. Hy capteert de woorden in U.E. brief gestelt als dat de touwen tot Gorcum zouden zijn gecocht, zonder dat daerby gevoucht werdt dat men oock heeft gezeyt dat de touwen waeren bevonden, 't welck daer wel by gedient hadde. Hy heeft juffrouw Hogerbeets een brieff doen veranderen waerin stond dat zy verstond dat men daer zeyde dat hyer touwen zouden zijn gevonden. Hy maeckt oock swaericheyt om attestatie te geven als zeggende van het coopen ofte niet coopen gheen kennisse te hebben, hoewel hy in 't eerste de attestatie presenteerde; op zijn exempel difficulteren oock de anderen dye 't huys bewaeren ofte onse camer frequenteren attestatie te geven waeruyt wel schijnt dat men zijn proffijt wil doen met dese leugen, gelijck, God betert, nu langen tijdt niet dan te veel door leugenen is te wege gebracht tot ons naedeel. Wilt daerom goede zorge dragen. Ende hyermede zijt Gode bevolen. Den XXII Februarij XVI^{c}XXI.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: E. Hooggeleerde wize voorzienige Mr. Nicolaas Reigersbergh Advocaat voor den Hove van Holland in 's Gravenhage.

1 Iuvenalis I, 71.
2 Zie p. 15 n. 4.
3 Zie p. 38 n. 4.
4 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Vollenhoven, Broeders Gevangenisse p. 270.
5 Prouning; zie p. 45 n. 1.

Aen de Hoge mogende heeren mijn heeren de Staten Generael.

Vertoonen reverentelijck de ouders ende vrunden van Mr. Hugo de Groot ende Maria Reigersberg zijn huysvrouwe, hoe dat tot haere kennisse is gecomen, dat een geruchte werdt gespreydt als off tot Louvesteyn enige touwen zouden zijn gevonden ofte dat enige touwen by de voors. Maria Reigersberg tot Gorcum zouden zijn gecocht, waerby dan gedaen werdt de beduydinge dat zulcx zoude zijn geschiet met meninghe dat den voors. Hugo de Groot door 't behulp van dezelve touwen zoude raecken uyt de gevanckenisse. Waernae zy supplianten hebbende vernomen, connen niet naelaeten uwe Hoge Mog. te verthoonen de onwaerheyt van hetzelve geruchte, verzeeckerende uwe Hoge Mog. dat noch tot Louvesteyn enige touwen en zijn gevonden, nochte oock tot Gorcum nochte ergens anders gecocht, gelijck uwe Hoge Mog. indyen 't haer gelieft daernae te vernemen - 'twelck zy supplianten verzoucken - mette daet zullen bevinden. Ende alzoo hyer uyt blijckt hoe dat enige personen haer niet contenterende met alle de swaericheyt dye den voors. de Groot, zijn huysvrouwe ende kinderen tot desen tijdt toe zijn bejegent, dezelve noch verder zoucken te beswaeren met leugenen ende calumniën, zoo verzoucken de supplianten dat uwe Hoge Mog. zoodaenige valsche rapporten ende geruchten geen gelooff en willen geven, maer zoo dezelve yet zulcx zoude mogen voorcomen, de voorn. de Groot ende zyne huysvrouwe daerop hooren in haere defensie[1].

618. 1621 Febr. 27. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Debeo hoc meis malis, Maureri Illustrissime, quod aliena mala serius ad me perveniunt. Tuum quoque vulnus[3], quod alioqui inter primos intellecturus fueram pro iure amicitiae, quo me honorasti, nunc scio post omnes, et tanquam ea, quae in extremis Europae partibus geruntur. Excusabit hoc officii mei tarditatem, cui tamen etiam citra necessitatem ratio sua constare potuit. Gratiora enim esse solent solatia, quae tunc adhibentur, cum detumuerunt primi aestus, et illa, ut ita dicam, voluptas dolendi: cum iam fessus morbo suo animus incipit minus odisse remedia, et tractatricem manum pati. Scio quam te male habuerit nostra calamitas, et vel ex hoc ipso intelligere potes, non immunem me fuisse tui luctus. Misceamus, si placet, dolendi causas et solatia quaeramus pariter, et quaesitis in commune utamur. Neque vero ignoro, quam nihil a me, tot praesertim animi corporisque praesidiis destituto, afferri possit, quod non et melius et efficacius dictum sit ab his, qui aut sapientiam aut eloquentiam aut pietatem professi, olim immoderato luctui bellum indixerunt. Sed in me experior, nunquam nimis saepe dici, quod nunquam satis animo infigitur. Detergenda et in usum revocanda sunt tela, quibus ipsa vetustas rubiginem obduxit. Adde, quod monita communibus verbis concepta praeterfluunt, ut solent quae ad turbam dicuntur. Magis penetrant eadem illa, si, ad causam nostram contracta, alium, cui imputentur, non habent. Hoc nobis spatium ingredientibus illud primo loco etiam atque

1 Het request wordt op 6 Maart in de Res. der St.-G. vermeld (R.A.).
2 Afschrift Bibl. Nat. Parijs, cod. Dupuy 675 f. 46. Gedrukt Epistolae p. 50. Beantwoord door n°. 620.
3 De echtgenoote van Du Maurier, Marie Magdelaine, was 12 Nov. 1620, negenendertig jaar oud, overleden. Zie ook n°. 666.

etiam videndum est, sitne animi moeror in iis rebus, in quas aliquid iuris est nostro labori, atque industriae. Nam si necessario et naturaliter omnes tantum animo dolemus, quantum fert rei magnitudo et ingenii cuiusque immutabilis conformatio, facile intelligimus, omnem in contrarium operam frustra sumi. Neque vero dubito, quin rudes interdum animi, tali aliqua capti persuasione, raptandos se morbo tanquam insanabili permittant. Sentiunt tristes cogitationes non accitas ultro advenire ad animum, atque inde consequi illam cordis in se refugientis pressuram quam moerorem dicimus, neque ultra rem putantes proiiciunt arma desperatione victoriae. At nos, quibus ad internam experientiam - quae ipsa recte observata sufficere potuit - accesserunt honestarum artium auxilia, quorum usibus inservit omnis antiquae sapientiae et eruditionis labor, quatenus id verum falsumve sit ignorare non possumus, si modo nobis nos excitare, et quae recondita habemus, in usum promere libeat. Nimirum prima illa visa et quae inde nascuntur subitae motiones, quas oculorum nictibus sapientes comparant, extra ius nostrum sunt: at ea visa indiiudicata penitus in animum admittere aut ad veri revocare trutinam, affectibus quoque aut laxare frenum aut adducere, maxima ex parte nostrae est potestatis. Vinci luctum posse, ipsa natura nos docet: nam si non aliter, die certe consumitur. Naturam ars imitatur: si quem morbum medicus levatum videt sudore naturali, ipse etiam nactus pari in malo cubantem tentabit ei recludere meatus et clausum madorem prolicere. Novum philosophantium genus chymici, digni ob multa insigniter reperta laude et gratia, ni utrumque corrumperent nimia pollicendo, docent metallorum ambulatoriam esse naturam, aliaque ex aliis fieri longo saeculorum decursu. Suam autem industriam in eo sitam, ut impellatur naturae conatus, citoque fiat, quod omnino futurum est. Simile est rectae rationis officium in moerore superando: luctus hoc supra caetera vitia boni habet, non fert aetatem. Alios animi morbos dies alit, hunc conficit. Intelligas imbecillum esse hostem, qui se ipse sustentare non potest, et si nulla vis occurrat, tandem in se cadit. Quod in diem promittit natura, hoc ratio repraesentat. Legamus ergo, quod artis esse diximus, naturae vestigia. Cum paulatim dolor animi recedit, nulla plerumque fit in re mutatio, saepe etiam augetur, si quod fuit incommodum; ut cum ei, qui amicum aut coniugem amisit, obrepit senectus multis auxiliis indigens. Unde ergo pax illa animi adeo pridem aestuantis? Nimirum ipsa rei species minus saepe animo occurrit; allabitur, non illabitur; perstringit, non vulnerat; postremo ne perstringit quidem. Videamus an non sibi quisque praestare possit festinam huius boni maturitatem. Plerique omnes dolorem non patimur tantum, sed facimus, dum tristiores cogitationes advocamus; in luctu praesertim, ubi cruciatus blanditur sub specie pietatis. Ubi aut accitae aut sponte etiam advenerunt, fovemus sollicite, et malo nostro patrocinamur: idemque facimus, quod hi qui specula quaerunt imagines vero maiores referentia. Quid non efficere posset pro se hominis ingenium, quod tantas vires suas contra se experitur? Hostem nobis esse moestitiam negare non possumus: ostendit hoc ipsa corporis exhausti macies, in vultu pallor, animi deiectio, dolendi causae plerumque iustiores, quam id, quod in dolorem nos induxerat. Videamus ergo, quid facere soleant, quibus cum hoste res est. Si validus ille et primo impetu violentus, dum tuae adhuc coguntur copiae, prima cautio est non concurrere: mox ubi vires tuae tibi placere coeperint, prodibis in campum, et signa explicabis. Ita dum recens incommodi species, dum tener animus, optimum est alio potius cogitandi vim deflectere.

Nulli id facilius, Vir excellentissime, quam tibi, cui nec quaerenti ultro se ingerunt negotia tantae molis ac laboris tanti, ut facile totum animum occupent. Rex, cui inservis, maximus et inter Christianos primus, tempora difficilia, res multae atque multiplices, quid aliud tibi dicunt quam: Hoc age, lugere tibi non vacat? Verissimum est dictum illud vetus, *animum quo intenderis, ibi valere*. Intendendus autem haud dubie eo, ubi pretium est laboris; quod nusquam minus, quam in luctu, nusquam maius, quam ubi res poscunt Regis et Patriae. Rem omnibus notam dici forte non attinet; dicam tamen, sed Graeci Poëtae[1] verbis, quae talia sunt, ut quamvis protrito sermoni gratiam addant.

Lamenta nostris si mederentur malis,
Et possent fletu deliniri miseriae,
Auro licerent contra et pluris lachrymae:
Nunc non attendit luctum res, nec respicit:
Sed plores, seu non plores, insistit viam.

Scio hoc, aiebat Solon[2], et eo magis doleo, quod dolendo nihil proficere me sentio. Sapientis viri dictum valde insipiens exemplo nobis esse potest, quantum dolor iudicio officiat, qui et Solonem nugari docuit. Nam in rebus illis, in quibus aliquid valet cura atque industria - cuius generis esse moerorem vere ostendimus - non videndum est unde coeperit motus, sed quo tendat. Rationis est prospicere, non respicere. Itaque interrogare se saepe debet, qui quicquam facit: Cur hoc facio, quid spero, quid cupio? Hoc si se interroget, qui luctum fovet, aut ei castigando operam non dat: videbit, quam nihil habeat, quod respondere sibi possit. Video, quid hic occurrat: durum esse atque immane id agere atque moliri, quo minus de ea saepe cogites, quam tam impense ac tam merito amaveris, nec ob virtutes minus, quam quod uxor erat. Meminerimus ergo ad tempus hoc praecipi, et quod in Labyrinthis fieri solet, plane in contrarium viam hanc ducere, quam situs commonstrat. Sic brevis inedia facit, ut sumptus postea cibus bene concoquatur, et in succum transeat. Volo ego illam quam diutissime et saepissime animo tuo obversari, sed ut delectet eius memoria, non ut excruciet. Iniuria illi fit, cum in mariti poenam advocatur. Tunc veniat, cum venire poterit, qualis solebat, blanda, comis, hilaris. Haec, quae nunc animo occurrit eius imago tristis et gravem sui relinquens memoriam, falsa est, ipsam non refert. Iam tempus illud praevideo, cum illa morum suavitas, ille tui amor ac reverentia, illud indefessum in liberis recte educandis studium, illa sincera in Deum pietas, et quidquid in plurimis eius desiderari, in paucis vere laudari solet, animo tuo se offeret, non tuto tantum, sed et cum gaudii sensu. Cum iuvabit eius meminisse, et singulos eius actus liberis ob oculos ponere optimum vitae exemplar. Nunc sepone paulisper eius cogitationem, quam cum usura mox repetes. In hoc tibi proderit, ut dicere coeperam, vis illa immensa negotiorum, quae alium pressura, tibi leviter insidet. Nunc tempus est, si quando alias, immergi publicis curis et nihil in animo vacuum pati. Accedant amicorum colloquia, sed fortium et sapientium, non eorum, qui imitatione tristitiae se commendant. Accedant et libri maiore, quam antehac,

1 Philemon bij Stobaeus 108 (Grotius' Dicta poetarum quae apud Stobaeum exstant p. 446).
2 Diog. Laertius, I, 2, 16.

diligentia evolvendi, ut quae laborum tuorum respiratio fuerat, nunc pars sit laboris. Hi non tantum receptum tibi dabunt tutum ab hostis impetu, sed et obiter arma in hostem. Nam sive rerum naturam capacissimo animo evolves, videbis quam nihil sit extra mortis regnum, ne ipsa quidem elementa. Omnium legum latissime haec patet, quae exitio damnat, quicquid natum est. Communi ruinae unum caput subductum velle, magnae inscitiae est. Sive ad ea converteris, quae de moribus sunt prodita, in pulcherrimo Virtutum grege Fortitudinem conspicies, firmo corpore, capite erecto, vultu alacri; contra in Vitiorum turba Moestitiam macie exesam, pallore foedam, nubila fronte, deiectis oculis: sive annales perlustras, invenies exempla eorum, qui parentum, liberum, coniugum mortes animo tulerunt minus commoto, quam noster est, cum eadem illa perscripta legimus. Per has igitur artes elapsus primi temporis pericula ac confirmatus interim animus, tandem prodeat et in pugnam se paret. Sed hic quoque sequendos censeo imperatores providos, qui, quantum possunt, hostium copias diducunt, ut cum partibus singulis pugnando facilius vincant universas. Confusa res est luctus, multa simul atque indiscreta animo obiicit, quae conferta perterrent; si dividas, evanescunt. Omne id, quo nunc ille in te pugnat, aut ipsam, quam luges, aut communes liberos, quibuscum et pro quibus luges, respicit. Haec singula si expendas, invenies partim nihil in illis esse dolendum, partim, si quid incommodi est, maioribus bonis abunde pensari. Ab ipsa incipiam. Omnibus in ore est illud, quod passim apud Christianos scriptores, sed, quod magis mireris, etiam apud Antiphanem[1] his verbis legimus:

> *Lugere amicos luctu moderato decet:*
> *Nec enim perierunt, sed eam, quam necessitas*
> *Imponit cunctis, antevorterunt viam,*
> *Et nos citati mox suo quisque ordine*
> *Cogemur omnes in idem diversorium,*
> *Pariterque cum illis aevum agemus alterum.*

Huic loco eo magis immorandum est, quia vel solus sine caeteris, si recte expendatur, consolationi sufficit. Nolo quicquam mihi credatur, nisi testem do locupletissimum Doctorem gentium, fundatorem Ecclesiarum, vocatum de coelo Apostolum, qui humanae quoque sapientiae litteris tinctus, omissis aliis omnibus, quae dici poterant et solebant, luctus immodestiam hoc uno fulmine prosternit: *Non patiemur, fratres, ignaros vos esse eius rei, quae ad sopitos pertinet, ne perinde eos lugeatis, ut solent illi, qui nihil certae spei conceperunt. Nam si verum est, quod credimus, mortuum fuisse Iesum et resurrexisse, certe etiam Deus eos, qui obdormierunt, quique per Iesum sibi commendantur, eo adducet, ubi cum ipso Iesu sunt futuri*[2]. Solent Epistolae brevius dicere, quod familiaris sermo liberalius explicat. Quod si, ut creditur, postquam hoc scripserat Paulus, disciplinae suae alumnos Macedonas iterum vidit, potuit saluberrimum hoc oraculum fusius hunc in modum prosequi: ‘Amici, quos in parem nobiscum sortem natura genuit, sed rursus in parem sortem divini sermonis satio reformavit, scitis officii esse nostri penitus educere, quicquid in vobis pristinae sortis remanet. Ipse vultus, ipse habitus

1 Bij Stobaeus, l.l. p. 510.
2 I Thess. IV, 13-14.

gestusque vester loquitur, angi vos animi et diu et graviter, si quid de proximis affectibus oculis vestris subtractum est. Nimirum vidistis id ipsum in maioribus vestris, videtis etiamnum in iis, quibus permixti vivitis. Magna vis est vitii, quod parentum auctoritas commendat, magnum et contagium a morbis, qui non homines singulos, sed populos insederunt: verum meminisse vos oportet, cui disciplinae dederitis nomen, cum animorum mundiciem corporis vestri lotio figuravit. Stipulatus a vobis sum, ut a saeculo divortium faceretis. Cum Deo pax non minoris emitur. Habemus placita, habemus et ritus, qui nos a mundo segregant et aliam faciunt humani generis portionem. Etiam vocabula rerum non eadem usurpamus. Quos interiisse illi dicunt, nos in soporem datos dicimus. Ita loqui nos docuit optimus, non vivendi tantum, sed et loquendi magister. Quid sibi vult ista verbi novitas? Somnum mortis esse imaginem etiam Graecorum Poëtae et Philosophi prodiderunt; sed non respondet apud ipsos similitudo, quae apud nos exactissima est. Vitam ex motu et actione intelligimis: his deficitur corpus, ubi somni vinculis constrictum et quasi sepultum iacet: ubi nocte depulsa dies effulsit, redit ille non amissus, sed intermissus vigor, atque interim animus, quae sine corpore potest munera obeundo, temporis utriusque fines sui actus perpetuitate connectit. Ita cum mortalis aevi terminus advenit, iacet corpus torpidum atque otiosum, sive eius, quod proxime fuit, formam adhuc retinet, sive iam origini suae partes reddidit. Sed expecta, dum magnus dies illucescat; iam apparebit ad tempus requiesse, quod perditum videbatur. Interea pars illa, quae non aspicitur, pro toto homine possessionem vitae retinet. Confer cum hac nostra fide, quod caeteri per tot devia currentes sentiunt, cum in plurimis maximisque dissentiant, in hoc ferme uno concordes, quod vitam corpori redituram desperant, ac proinde homini abiudicant immortalitatem. Nam homo est corpus animatum, non animus sine corpore, ut nec corpus sine animo. Animum ipsum elapsum e corpore plerique illorum aut in nihilum redigi arbitrantur, aut certe non retinere propriae substantiae statum. Ita totus homo illis sine spe restitutionis destruitur, quod ex ipsis illis consolationibus videre est, quas lugentibus adhibent. Mortuis enim dicunt non bene quidem esse, sed nec male. Quanquam autem hi satis duriter, multo tamen durius de animo sentiunt, qui eum faciunt corpori superstitem. Nam inferos, id est communem, ut ipsi volunt, animorum e corpore egredientium sedem, depingunt locis vastis, horrida nocte, tali denique rerum facie, quam nemo non velit alia morte effugere: et, quod pessimum est etiam, quibus caetera supplicia remittunt, unum illud indicunt supplicium nunquam desiturum, inane desiderium vitae prioris. Quod si qui inter ipsos, et hi sane pauci, melius quid ominantur, haesitant tamen et fluctuant, optantibus quam affirmantibus similiores. Vos autem manere animis redituram et corpori vitam, inter ipsa doctrinae nostrae elementa didicistis. Quod vota nostra consummat, idem et initiationis sanctae formulam absolvit. Interrogati an crederetis carnis resurrectionem et vitam aeternam, Deo Deique populo teste respondistis singuli, vos credere. Ex hac formula vos convenio, sed non satis est leviter assentiri: opus est radices in animos agat ista persuasio; ita maturos et pulchros et perstituros fructus proferet. Multum ad hanc rem valet attenta meditatio argumentorum, quibus inducti huic sententiae subscripsistis. Non orationum calamistris vos captavimus, non alio consequentiarum suggestu rudioribus ingeniis nebulas offudimus, sed rem perducimus ad id, quod viris, foeminis, doctis, indoctis, adolescentibus ac senibus commune est, interque res omnes certissimum habetur,

sensus iudicium. Rerum naturae indagator inter Graecos maximi nominis[1], cur multa sint incomperta hanc caussam adferebat:

Haec quia nec possis oculorum cernere visu
Prendere nec manibus, fidei certissima, qua se
Fert via, et humanae subit in penetralia mentis.

Praeterclusit nobis hoc effugium Deus, ut rei speratae specimen ac pignus oculis manibusque nostris ingessit. Iesum Christum nostrae fidei auspicem, cruci affixum et in cruce mortuum vidit Hierosolymorum civitas, vidit senatus, vidit cohors Romana, et illa quamvis magnae urbi gravis advenarum multitudo; sepultum fuisse et in sepulchro iacuisse per duas noctes et interpositum diem et sigilli documento et custodiae testimonio constat. Hactenus nobis cum hostibus convenit. Hunc ipsum Iesum post id tempus viventem iterum viderunt foeminae, viderunt et familiares; tum singuli aliquot, tum undecim universi; nec semel tantum; fuere et qui manus ac latera contrectarent. Ne quid ad plenissimam fidem deesset, quingentis simul testibus spectandum atque audiendum se praebuit: quorum pars magna vivit et testimonium dicit. Ut ad me veniam, vidi ipse eum divina maiestate fulgentem, nec alio auctore mutavi partes, et sacramentum ei dixi, in quem omne odii virus effuderam. Estne adhuc qui dubitet? At nullus aequus iudex tot testes reiecit integrae vitae, quibus nullum mentiendi pretium. Nobis hoc testimonium tantum abest, ut lucrosum sit, emendum est iactura omnium rerum, propter quas homines mentiri solent; ideo odia incurrimus etiam proximorum; bonis exuimur; patria eiicimur; de vita quotidie periclitamur. Nemo tanti emit alium fallere. Quod si recipitur testimonium nostrum, evidentissimo exemplo constat, corpori mortuo posse a Deo restitui vitam. Sed et hoc idem eventurum omnibus Christi instituta sectantibus, eodem argumento evincitur, modo id constet, quod constat multorum millium auditu, Christum id spopondisse. Nam resurrectioni nostrorum corporum Christus testimonium praebet, Christo vicissim sua resurrectio. Neque enim Dei aequitas ferebat, ut is honos contingeret, nisi vera nuntianti, praesertim cum is ipse iam ante eventum hoc dedisset pignus suae affirmationis. Credite ergo nobis, Christum revixisse, credite et Christo revicturos omnes ad immortalem beatitudinem et beatam immortalitatem, qui in ipsius disciplina exspirant. Ipse nos Patri sistet, qui semel a patre impetravit, ut nihil frustra roget: ipse nos honoris sui participes introducet in illa imperturbatae pacis loca, ubi nec morbis ad corpus, nec vitiis ad animum aditus dabitur, ubi vita erit sine mortis metu, gaudia sine moeroris mixtura. Huius coenae iam gustum habent, qui hinc abierunt animi Christianorum, in dulcissima tranquillitate expectantes summam non sine corporibus implendae felicitatis. Haec qui ex animo credit, tantum abest ut doleat, non potest non gratulari iis, quos ad communia vota praemisit. Vere enim rem aestimanti non mortui sunt, sed mori nunc demum desierunt'.

Longius me, quam putaveram, produxit Pauli locus, dum singula eius verba verborumque vim conor excutere. Neque enim ullum remedium luctui melius dari posse certus sum, quam quod ille magnus animorum medicator inter immensos salutaris sapientiae thesauros ab ipso coelo detulit. Et sic quoque, quam multa

1 Empedocles (ed. Diels) B 133 (cf. Lucretius V, 101-103).

omisi, quae ex eodem illo fonte hauriri poterant? sufficient tamen, quae inde deduximus, dum avide bibantur, et ita ut omnes viscerum sinus permeent. Crede, sed tanquam videas, optime Maureri; tuae tot tibi ob causas dilectissimae uxoris anima iam virtutum suarum dulcissimos fructus percipere coepit, et promissa sincerae pietati praemia delibat. Ultima tot saeculorum clausula totam ipsam ipsi redditura, immensa illa bonorum congeries, citra quam longe consistit, quicquid cogitari et optari potest, non eminus illi ut nobis, sed de proximo et quasi ante oculos posita, expectatur. Quod iam habet, ita magnum est, ut nihil desit, et tamen plus est quod videt se habituram. Neque est quod dicas, potuit eodem serius pervenire. Plus accipit, qui tempore plus accipit; magna est felicitas cito esse felicem. Quam multa mala partim certa partim incerta lucrifacit, qui mature hinc educitur? quot hominum sunt exempla, quibus magno constitit vita productior? Possem hic referre morborum cruciatus, et ictus fortunae nunquam magis metuendae quam cum blanditur; et quae certe diu vivendo nemo evadit incommoda senectutis. Unum mihi satis magnum cito moriendi pretium videtur, poni extra omne delinquendi periculum. Restat ut dicas, non ipsius, sed mea causa doleo; atque istuc iam veniebam. Nam id dici solet, sed quam non recte, facile intelliget, quisquis doloris eiulatibus ad rationis verba non plane obsurduit. Aperte enim in amicitiae leges peccare se fatetur, qui huc confugit. Nam qui ex indigentia amicitiae originem repetebant, omnium ferme Philosophorum sibilis sunt excepti: ne apud vulgum quidem, cuius mos est ex utilitate pleraque metiri, causam tenuerunt. Amicitiae affectus foras prominet, sui oblitus, in alterum fertur. Strepunt plausibus theatra, quoties Pylades aliquis Orestis pericula in se derivat; adeo consensus hominum existimat in re pari officium esse amici, amicum sibi praeponere. Quanto magis absorberi debet incommodi nostri sensus ab eius, quem amare nos profitemur, felicitate, quoties multo plus in hac boni est, quam in illa mali? Laudatur Zopyrus[1], quod sibi corpus sciderit, vultum truncarit, ut Rex suus magna sed una tamen urbe potiretur; et tamen inter ista aliqua erat comparatio. In tua causa, si in una lance ponas uxorem in ipso collocatam vestibulo aeternitatis, fruentem Christi et sanctarum mentium consortio, extra omne id, quod aut doletur aut metuitur; in altera te, iis scilicet commodis destitutum, quae adiicere potuit in annos aliquot prorogatum felix matrimonium: nullum invenietur in tua lance momentum, nulla erit examinis trepidatio; ita deducet iugum vis illa ponderis, quasi in tua parte nihil fuerit. Quid si ab ista oppositione te absolvo, et ostendo etiam nude spectata tua incommoda non tam a re esse, quam ab opinione? Nam quo infelicior est, qui uxorem habere desiit, eo, qui numquam habuit. In opinione aliquid interest; nam rei possessae memoria imaginem, imago desiderium excitat. Sed pedaneum hoc iudicium est; licet appellare. Sedeat pro tribunali tua tot rerum experimentis, tot literarum subsidiis instructa mens, et de istius consilii sententia pronuntiet. Quod effluxit, non est: itaque nullam habere efficientiam potest. nihil nostrum est, nisi dum habemus; inde non magis ad nos pertinet, quam quod est maxime alienum. Par igitur in re causa est, eius qui semper caruit, et qui carere incepit: nisi quod ingratior videri potest, qui ex beneficio sumit querelae materiam. Vis ergo videre quam non miser sis? Respice tot hominum millia, qui ad extremos annos vitam caelibem perduxerunt sponte ac libenter,

1 Herodotus III, 153 vv.

quos inter multi fuere docti, pii, sapientes, et qui ignorare non possent, quae commoda aut incommoda maritos sequerentur. Iuvant scilicet maritos uxores et sublevant, sed iuvandae vicissim et sublevandae. Etiamsi ex aequo onus divideretur, tamen tantum esset in dimidio dupli, quantum in simplo. Nunc ea contractus natura est, ut viros durius obliget, ad quorum tutelam se recipit sexus infirmior. In Graeca Comoedia quidam, si optio sibi a Deo daretur an bicorpor esse vellet, negat se usurum beneficio. Causam addit, quia futurum videret, ut pro pluribus oculis, auribus, brachiis et pedibus plus item deberet sollicitudinis, quando pro illis omnibus sustentandis, tuendis, regendis, ornandis, animus teneretur. Dulce est, in rebus secundis habere, cui per te bene sit. Sed quo magis aspirat fortuna, eo diligentius contrahenda vela et cavendum anxie, ne quis vitae color etiam in summa innocentia ad calumniam pateat, quam felicibus et eminentibus effugere difficile est. Si quid adversi evenerit, partem quidem doloris in se recipit uxor; sed quae multo gravius in maritum reflectitur; sicut ardentius aërem feriunt solis radii ab humo repercussi. Primitivo dolore gravior ille est, quem gignit aspectus propter te dolentis. Neque haec eo dico, quod caelibis vitae p*z*aeconium susceperim: satis est si ostendo, cum utrumque vitae genus commodis et incommodis temperetur, aequo animo et quasi nihil magnopere intersit, ferendum utrumcumque obtigerit. Speciosior dolendi obtentus ex liberis petitur, quorum educatio melius procedit partitis inter utrumque parentem operis. Est hoc aliquid sed cui abunde Deus prospexit. Est tibi indefessus vigor; et si tibi toto te uti libeat, pro utroque sexu suffecturus. Rescinde a negotiis et studiis, quantum illa cura desiderat, imo illam curam optimum et studium et negotium puta. Maiora ipse exsequere, minora praescribe: et quam potes saepissime per dulcem liberorum gregem circumfer paternos iam et pro maternis oculos. Respice et magna domus subsidia, Regem optimum, qui diligentiam fidemque tuam perspecta habet atque ideo grata; claram dignitatem; rem honeste partam, florentes cognatos, affines, amicos. Vides, si quid ad laborem accesserit, quam magna tibi solatia in antecessum sint data. Tum vero ipse ille labor decrescet sub manum, cum ut quisque liberorum tuorum aetate proficiet, ita tibi in sui atque aliorum curam succedet. Quam vero de hoc onere non iuste queri possis, vel hinc intelliges: Si uxor tibi vacuam prole domum reliquisset, credo, ut fieri solet, diceres:

> *Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset*
> *Ante fugam soboles, si quis mihi parvulus aula*
> *Luderet*[1].

Quod si quis etiam tibi futurorum praescius dixisset ante nuptiarum diem: Frueris per annos non paucos felice et concorde matrimonio: scis autem necesse esse, ut alter alteri sit superstes: dabitur hoc teneriori sexui, ne illa te lugeat: elige velis an nolis per ipsam et post ipsam pater vocari: Dixisses, non dubito, Habeam, cum ipsam ultra non licebit, viva eius simulacra et fortunae communis successores.

> *Instructa inopia miseraque est felicitas*,
> *Divitiae haeredem cum non inveniunt suum*[2].

1 Virgilius, Aen. IV, 327.
2 Menander bij Stobaeus, 1.1. p. 326.

Quid ergo est, quod te dolere cogit aut etiam permittit? Ipsa, at ei bene beateque est. Caelebsne vita, quae tibi imposita est? at ea vita nunquam non ausa est cum matrimonio de felicitate contendere. Liberi? at carere iis nolles: si orbus esses, doleres. Nunc hoc tibi dolendum videtur, quod orbus non es? Morosum sit, quicquid evenerit, accusare. Quod si rigidiora haec tibi videntur, remittam nonnihil, et aliquid adversi tibi accidisse largiar, sed ut eo ipso evincam esse cur gaudeas. Tam vim quam sapientiam Dei nullo limite teneri omnes agnoscimus. Id si ita est, nihil accidere potest aut omnituente ignaro, aut omnipotente penitus invito. Facit ergo quaevis aut fieri permittit; in utroque necesse est sua ei constet ratio. Curat ergo Deus omnia, non tamen pariter, quia nec paria. Pro rerum gradibus sunt et providentiae gradus. Res bestiarum laxius regit, humanas adductius. In ipsa humani generis universitate propiore cura dignatur Reges, et quicunque sunt alii gentium custodes tanquam terrestria sidera, unde aut belli tempestas, aut pacis serenum in populos defluit. Sed nihil magis cordi habet summa illa bonitas quam homines bona fide Christianos. Horum usibus ipsa vult regna famulari. Nihil in universum constituit, in quo non hos respiciat singulos. Ergo et quae contra ipsos videntur, pro ipsis sunt. Decretum illud inexpugnabile est: Omnia in bonum cedere Deum pure venerantibus. Neque miremur, si eos Deus non delicate, sed sub disciplina habet. Paternum et hoc est. Aut si quid illis in turba agentibus contagii adhaesit, medicamento acri et viscera commovente purgandum est: aut antequam morbus ingruat, inamoenae salubritatis succo praemunienda est animi valetudo: aut certe commissione explorandus est Dei miles, ut sentiat ipse, videant alii, quousque profecerit. Nulli non virtuti materia ex difficili quaeritur, semper quidem Deus a piis tales operas exegit; sed a Christianis merito maiores, qui vel ex ipso crucis vexillo intelligere debent, qua lege sint auctorati. Dux ipse per omnia adversa in coelum eluctatus, hanc viam dedicavit. Timere debet, ne Imperatori displiceat, qui ad nulla pericula citatur. Quis vero non magno animo in illam arenam descendat, in qua et vincenti praemium certum est, et pugnare volenti certa victoria? Nam qui remunerator est, idem et adiutor: coronam ostendit, arma suppeditat: non est, quod imbecillitatem caussemur. Aequissimus certaminis arbiter ita paria disponit, ut neminem committat, nisi quem aut valentem satis norit aut velit facere. Coelestis aurae auxilium non magis ille, ut oportet oranti, negare sustinet, quam panem filio esurienti benignus et dives pater. Quam multi olim Philosophi, quam multi etiam minoris ordinis communioribus praesidiis excitati dolorem sub iugum miserunt; et nos neque ab usu rationis, neque a litterarum adminiculis destituti, praeterea veró certi de eximio illo atque peculiari subsidio, ulli calamitati quantumvis magnae terga dabimus? Neminem vero id deceat, et te minime omnium, Amplissime Maureri. Excelso in loco positus splendes, et tua luce et ea, quam tibi Rex potentissimus affudit. Quicquid agis, in conspicuo est, et in exemplum abit. Fac dicere aliquando liceat: Ita fer uxoris mortem ut Maurerius tulit. Neque timendum est ne minus uxorem dilexisse videaris, si minus lugeas. Virtutes illius animo recole, liberis trade, et quod potes illustribus ingenii monimentis ad posteritatem propaga. Haec veriora sunt charitatis pignora, quam facere, quod illa fieri nolit. Apud omnes gentes sanctae sunt defunctorum voluntates, neque tantum, quae nuncupantur aut tabulis praescriptae extant, sed et si quas probabilibus argumentis coniectura assequitur. Non nescis quid illa voluerit, quid nunc etiam velit, si qua est in tanta tranquillitate rerum nostrarum cura: nimirum ut quod restat

aevi quam dulcissime transigas, neque unquam ipsius, nisi tranquilla, aut etiami si fieri potest, laeta mente memineris. Idem puta Regem velle, cuius interest, ut et animo et corpore quam optime valeas. Plura non addam, ne sapientiae aut fortitudini tuae videar diffidere. Haec ipsa, quae dixi, quanto tu meliùs tibi diceres? et, ut puto, dixisti. Equidem nihil malo, quam ut officio functus sim a me debito, tibi non necessario. Dulce est amicorum fidem ex auxiliis cognoscere, etiam cum iam eorum usum spe celerior victoria intercepit. Dabam Lupisteni 3. Calend. Martias Anni 1621.

619. 1621 Maart 6. Aan Nic. van Reigersberch[1].

Mon frere.

Ick heb op U.E. vermaninghe wat ingestelt tot vertroosting van den heer van Maurier[2]. Misschyen, had ick geweest daer ick keur van boucken hadde gehadt ende 't gunt vorder tot de studiën vereyscht werd, het zoude wat beter gevallen hebben. Wilt het ten besten excuseren ende geven gesloten off open nae U.E. goeddunken.

Wy verstaen dat Deventer[3] zeyt dat hy de compagnie heeft gecregen meest door hulp van den heer van Somelsdijck[4]; dat hy, Deventer, oock met den Griffier Aerssen[5] heeft gesproocken, om yet te beleyden t'onsen naedeel. Houdt in alles goede wacht. Wy zijn wel te pas ende God zy gelooft oock wel gerust, verwachtende van hem onze verlossinge. Vaert wel, den VI Martii XVI^{c}XXI.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: E. Hooggeleerde wize zeer voorzienige Mr. Nicolaas Reigersbergh Advocaat voor den Hove van Holland in 's Gravenhage.

620. 1621 Maart 17. Van B. Aubéry du Maurier[6].

Monsieur.

Je ne sçaurois assez exprimer combien je repute vous estre obligé pour le singulier tesmoignage que j'ay receu de vostre condoleance sur la playe dont il a pleu à Dieu me frapper, d'autant plus que pour cet effect vous avez mesmes en quelque sorte oublié la vostre pour vous souvenir de la mienne. Si ce n'est que pour nostre amitié, les joignant ensemble vous n'en faciez qu'une adjoustant mon déplaisir au vostre, puisqu'en verité je ne puis séparer le vostre du mien. J'apprens doncq en cette lugubre occasion, que vostre constance

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 271.
2 N°. 618.
3 Prouning, zie p. 34 n. 1.
4 François van Aerssen, heer van Sommelsdijk.
5 Cornelis van Aerssen, griffier van de Staten-Generaal.
6 Gedrukt Epistolae ad Gallos p. 72. Antwoord op n°. 618.

non ignara mali miseris succurrere novit[7].

Et vous confesse aussi que ma douleur est encor si vive, qu'elle avoit grand besoin d'un tel baume, le temps ne l'ayant que bien peu ou du tout point dimi-

7 Virgilius, Aen. I, 630.

nuée. Quant au delay, outre qu'il n'y peut avoir de prescription de tels offices, nommément venant de si bonne part, le vostre en cet égard n'a pas tant besoin d'excuse comme j'ay d'inestimable regret qu'elle soit fondée sur tel empeschement que Dieu par sa puissance et bonté fera s'il luy plaist cesser pour un bien, dont j'espère que le publicq recevra quelque jour autant d'avantage, qu'en mon particulier je trouve de soulagement en l'usage de vos si Chrestiens remèdes. Vous confessant ingenuement, qu'apres six vingts jours escoulez, depuis ce coup receu, car desormais je les conte et ils me sont des années, mon ame s'est trouvée plus susceptible de vos raisons si solides, puisées de la source de verité, procédantes d'une si sçavante et industrieuse main que la vostre, d'un coeur si bon, et d'une si franche amitié. Pour la qualité de mon mal je voy que vous en faites un soigneux examen et véritable jugement, n'obmettant aucune circonstance d'iceluy qu'elle n'ayt son lénitif: ce qui me fera souvent recourir à la lecture de ceste excellente et rare pièce, laquelle je rendray beaucoup plus longue à force de la relire, que vous ne l'avez escrite. Et ce pendant supplieray celuy qui vous a mis au coeur de me donner cette assistance par si efficacieux arguments, me faire la grace d'en tirer les conclusions et recueillir des fruits proportionnez à mon grand besoin et à vostre sincere affection envers moy. Certainement j'avois tousjours appris et creu durant le cours de ma vie, qu'il faut posséder icy bas comme ne possédant point: et que les vies de ceux, ausquels Dieu nous associe par les plus estroits liens, ne sont pas mesurées en ce monde sur le pied de nos désirs et commoditez: mesmes qu'il prendroit mal aux familles, si ceux qui en sont les principaux appuys leurs estoient soustraits, en mesme instant, nos retraites de ce val de misères ayans esté bornées à divers jours par la providence de celuy qui nous y fait passer. Mais ie suis contraint de m'accuser de m'estre trouvé comme hors d'assiette et d'escrime, quand il m'a fallu venir à la praticque de ces maximes que l'expérience de tous les siècles a prouvées si véritables: soit que l'aage dont je devançois de beaucoup celle qui m'a précédé me persuadast qu'elle me survivroit, bien que ceste raison fust de foible estoffe, soit que je ne me fusse pas assez vivement représenté, que ce qui arrive tous les jours à tant d'autres pouvoit bien avenir à moy-mesme, ou bien que suivant nostre erreur trop ordinaire j'eusse plus esloigné que je ne devois de ma pensée l'accident qui seul pouvoit davantage troubler le contentement de ma vie. Bref j'avouë avec honte et regret que ce coup m'ayant surpris, bien qu'il ne le deut pas, m'a si fort estourdi, que je ne m'en puis encor remetre, et qu'en plusieurs autres tres fascheuses rencontres et traverses, ayant tasché de paroistre aussi fort qu'un homme, en celle cy je me suis trouvé presqu'au dessous de l'infirmité d'une femme. C'est pourquoy je reviens encor à vous dire que tant plus en cette espreuve si rude ay je eu besoing du conseil et support de mes vrays amys. De vous particulièrement qui m'avez tendu la main au point que les raisons, qu'elle me fournit, pouvoient aussi tant mieux opérer en moy, que le mal commençant à prendre son cours avec le temps a receu quelque peu de trefve, et par conséquent mes sens moins troublez sont devenus plus capables de donner audience à ce qui est de mon bien. C'est de quoy par celle cy je vous rends tres-affectionnées graces avec asseurance que tel secours produit tant meilleur effect sur mon affliction que vous la consolez par expérience et par affection. Des la naissance de mon mal la personne qui vous est la plus chère ayant fait à celle que je pleure, comme office de soeur, maintenant je vous suis doublement tenu de ce que vous adjoustez en mon endroit le vostre, si signalé

que je le reçoy comme d'un propre frère. Sur quoy pour la fin, je vous puis véritablement professer que l'un et l'autre vivront aussi long temps en moy, que moy-mesme, et que je nourriray dans mon ame un perpetuel désir de n'en estre mesconnoissant, mais de vous pouvoir justifier par tout ce qui sera en ma puissance le vif sentiment que j'ay de ceste preuve de vostre bien-veillance. Sur cette verité je prieray nostre Seigneur très ardemment, Monsieur, qu'il console vostre captivité et mon vefvage, nous donnant ce qu'il sçait convenir à sa gloire et à nostre commun salut. C'est le voeu,

Monsieur, de

Vostre tres-humble et tres-affectionné serviteur
du Maurier.

A la Haye ce 17. Mars 1621.

621. 1621 Maart 23. Van R. Hogerbeets[1].

Mijn Heer.

Ik danke Godt over Uwe E. miraculeuse verlossinge, en bidde dat hy Uwe E. goede voorspoet voorts wil verlenen, en van alle gevaren en perykelen bewaren, niet twyfelende of Uw E. zult Godes eere, de waerheit en de goede saeke met alle middelen soeken voor te staen, en myner in zyne gebeden tot Godt, beneffens alle vroomen, gedachtig zijn, opdat ik met gedult de uitkomst van myne droeffenissen mag verwachten, en ten einde toe in 't goede volstandig blyven, om hierna uit genade met de eeuwige vreugt verheerlijkt te worden. Zijt doch, mijn Heere, Josefs banden gedachtig in Uwe E. vryheit, en wilt myne kinderen, voornamelijk mynen Zoon[2], Uwe E. zorg laten bevolen zijn. De Heer sal het weder aen de uwe vergelden. Laet toch niet Godt den Heere voor my te bidden met alle oprechte herten. Ik sal Uwer E. in myne gebeden niet vergeten, hope dat Uw E. nu tegenwoordig buiten alle zorge is, en bidde Godt, dat hy Uw E. met zynen heiligen Engel voorts wil leiden en bewaren, tot sijn H. Naems eere en onses Vaderlandts welvaren. Ik denke, mijn Heer, dat het met Uw E. nu is, als David zeit[3], toen de Heere de gevangene Sions wederbracht, wy waren gelijk die gene, die droomen. Laet onse mondt dan des juigchens vol worden en zeggen, de Heere heeft ons groote dingen gedaen, dies zijn wy verheugt, en bevinden met'er daedt, dat die met tranen saeyen met vrolijk gesang weder maeyen. De Heer wil Uw E. zegenen en bewaren tot Synes Heiligen Naems eere. Vergeet tog myner nog myne kinderen niet. Vaer wel en zijt hertelijk gegroet met alle vromen en bekende van Uw E.

Getrouwe en dienstwillige Vriendt
Rombout Hogerbeets.

Den 23 Maert 1621, uit myne Uw E. bekende banden.

1 Gedrukt Brandt, Leven I p. 262.
2 Adriaan Hogerbeets.
3 Psalm 126.

622. 1621 Maart 26. Aan Prins Maurits[1].

Hoochgebooren Vorst, Genadighe Heer.

Gedachtich sijnde 't geen Uwe Excellentie myne lieve huysvrouw soo door Stevyn[2] als door Walaeus[3] hadde doen aenseggen, oock het geen ick selve soo uit Uwe Excellentie als uit Stevyn had verstaen, heb ick my soo langen tijt, als Uwe Excellentie bekent is, vertrout en gewacht op verlossinge door intercessie van Uwe Excellentie. 't Is my leet dat eenige persoonen my soo wangunstig sijn, dat sy Uwe Excellentie hebben konnen beletten soo goeden voornemen te effectueren, 't welck my ten langen laetsten heeft doen dencken op middelen om my selven te helpen; 't welck ick vertrouwe dat Uwe Excellentie my niet anders als wel sal afnemen, considererende hoe natuurlijck allen menschen, jae selfs den beesten, is de lust tot vryheyt. Ick bidde Uwe Excellentie oock te gedencken de diensten, hoewel die gering sijn, die ick, by Uwe Excellentie in syne saecken gebruykt sijnde, denselven getrouwelick gesocht hebbe te doen; ende wie myne meesters sijn geweest in de tyden van myne bedieningen, hoe ick niets hebbe gedaen buyten haeren wille ende intentie, ende hoe swaer het selve my is bekomen. Uwe Excellentie sal oock believen te considereren wie de vader is geweest van myne huysvrou[4], by de welcke ick hebbe vijf kinderen, ontbloot van haers vaders goederen, staet ende winste. Ick heb my tot Antwerpen begeven, om daer te mogen letten waer ick best mijn rustplaets sal verkiesen. Ende verhoopende dat Uwe Excellentie niet sal toelaeten, dat myne voorgeschreve huysvrou en kinderen eenige vordere beswaernisse worde aengedaen, sal ick Godt bidden,

Hoochgeboren Vorst, Genadighe Heer, Uwe Excellentie te vergunnen een goede en voorspoedighe Regeringe. Tot Antwerpen den 26 Maert, Anno 1621.

Uwer Excellenties ootmoedige Dienaer
H. de Groot.

623. 1621 Maart 26. Aan Frederik Hendrik[5].

Hoochgeboren Vorst, Genadighe Heere.

Wetende dat Uwe Excellentie my van myne jonge jaren aff uyt syne groote goedtheit een sonderlinghe genadighe affectie heeft toegedragen, zoo en heb ik niet connen naelaten de selve te verwittigen van de weldaet, die my Godt almachtich gedaen heeft my vergunnende myne verlossinghe. Ick heb op die materie twee brieven geschreven een aen de heeren Staten Generael, ende een aen mijn Heere den broeder van Uwe Excellentie, waer van ick Uwe Excellentie de copyen[6] zende. Ick hoop dat Godt almachtich metter tijt bekent sal maecken de oprechte intentie van Uwe Excellentie tot conservatie van de eer, vryheit ende rust van het Landt, jegens alle calumniën, ende over het Landt mitsgaders over het loffelick huys van Nassau ende namentlick over Uwe Excellentie synen goddelicken zegen verleenen.

Tot Antwerpen den XXVI^{en} Martij 1621.

Uwer Excellenties ootmoedighe Dienaer
H. de Groot.

1 Gedrukt Brandt, Leven I p. 255.
2 De bekende wiskundige en ingenieur Simon Stevin.
3 Antonius Walaeus; zie I p. 184 n. 1.
4 Pieter van Reigersberch; zie Rogge, Brieven van Maria van Reigersberch p. 8.
5 Afschrift U.B. Amsterdam, cod. R. 18. Gedrukt Brandt, Leven I p. 256.
6 N°. 622 en n°. 626.

624. 1621 Maart 28. Van B. Aubéry du Maurier[1].

Monsieur,

Vous ayant naguieres faict response[2] par addresse de Monsr. Reigerberg à la lettre consolatoire[3] qu'il vous pleut m'escrire de vostre triste prison, j'avois autant de regret et déplaisir qu'elle vous allast trouver en lieu si deplaisant à vous et à tous vos amys, comme j'ay de parfaict contentement d'apprendre que Dieu vous en ait ouvert une issuë, telle que sa bonté vous a voulu témoigner de quelle efficace a esté l'esperance que vous avez euë en luy, qui sans rompre ny portes ny serrures vous a sceu tirer d'où la rigueur vous avoit confiné. De quoy je luy ay rendu aussy affectionnées graces qu'amy que vous ayez au monde, et ensuitte n'ay manqué d'en donner adviz en nostre cour, où, pour coupper le chemin aux instances de vostre liberté, on avoit, comme vous aurez sçeu, tres artificiellement publié la fin de vostre vie. Je prie celuy qui vous en a donné maintenant une plus aggréable jouissance, de vous la conserver longtemps pour servir a sa gloire et au public. Cependant sur l'oppinion conceuë par moy que vous auréz pris la brisée de France j'ay faict à l'avance tous les offices que vous auriéz peu désirer à l'endroit de sa Majesté et de Messieurs ses principaux Ministres en vostre faveur, lesquelz j'espère ne nieront point à ce qui est deu à vos mérites; et de plus j'ay prie Monsieur Marbault[4], mon beaufrère, de vous visiter, et vous offrir son assistance et ma bourse qu'il a en garde, de laquelle je vous prye d'user aussy librement comme de la vostre mesme, car à cela je cognoistray que vous m'aymez. J'espéreray au reste que le S[r]. Franchemont[5] me rapportera de vos nouvelles et que vous croirez tousjours comme je vous en conjure très affectionnément que je suis de très bon coeur,

Monsieur, Vostre bien humble et plus fidelle amy et serviteur
Dumaurier.

De la Hayë ce 28e Mars. 1621.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius.

625. 1621 Maart 29, Van Jan va de Wouwer[6].

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Beantwoord door n°. 627.
2 N°. 620.
3 N°. 618.
4 Pierre Marbault, ouderling der gemeente van Charenton, secretaris van Phil. du Plessis-Mornay, later conseiller-secrétaire du Roi. Hij was gehuwd met Blanche Colas de la Madelaine of Magdelaine, een zuster van de overleden echtgenoote van Du Maurier (zie p. 47 n. 2).
5 Waarschijnlijk een koerier van het gezantschap. Hij wordt ook in den brief van 21 Maart 1630 genoemd.
6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Epistolae ex museo J. Brant p. 25. Schrijver is de Antwerpsche philoloog, Joh. Woverius met zijn Latijnschen naam, die te Antwerpen conseiller was en in dezen tijd tot lid van den Raad van Financiën te Brussel benoemd was.

Clarissime Doctissimeque Groti.

Tene evasisse dirum carcerem? Tene tot aerumnis exantlatis, Antverpiam nostram amabilem et amoenam urbem tenere? O feliciter; gratulor ore intimoque corde, tibi, nobis, et Musis sacris. Sane Clarissimo Roelantio Syndico[7], de adventu

7 Jacques Roelants, 1611-1616 en 1618-1625 pensionaris van Antwerpen.

tuo et insperatissima evasione hodie diserte disserenti, fidem negassem, nisi in schedula chirographi tui signum avidis imo anhelantibus oculis aspexissem. Bene est; te iterum corde amplector, et gaudeo. Debebatur tibi, iterum dico, debebantur Musarum Genio, ne squallor carceris, ne infelicitas infidae rebellionis diutius ingenii tui elegantiam premeret. Ecce libertati et Regi redditus es; Optimique Principis securitas te iam complexa est. Amabo te singula circumspice et pondera. Ego ante annum honesto munero a Serenissimo Principe meo honestatus, hic Bruxellis habitare coepi; ibi te brevi spero, vel Antverpiae videbo complectarque; et suavitate ingenii tui fruar. Macte virtute ista. Pulchrum est benedicere, etiam bene facere haut absurdum. Salve mi Groti et redama; etiam rescribe. Bruxell. CIↃIↃCXXI. IIII Kal. April.

Ex animo deditissimus
Ioannes Woverius
Antverpiensis.

In dorso schreef Willem de Groot: Wouwerius Antverpiensis VIII Kal. Apr. 1621. Gratulatur fratri Grotio quod carcerem evaserit et invitat ut se adiungat illorum partibus.

626. 1621 Maart 30. Aan de Staten-Generaal[1].

Hoogh Moghende Heeren.

Ick hebbe langhe tijdt ordre verwacht van Uwe E. om verlost te zijn van myne seer sware ghevanckenisse, die niet alleenlijck my beswaerde, maer eensdeels oock mijn huysvrouwe ende myne kinderen. Doch siende dat eenighe door particulieren haet teghens my nieuwe pretexten sochten om my noch meer te beswaren, hebbende tot dien eynde alreede eenighe gheruchten ghestroyt, hebbe ick een middel ghevonden om te herkryghen myne natuerlycke vryheydt, ende hebbe het door Godts hulpe te weghe ghebracht, sonder yets te breecken ofte yemandt daertoe om te kopen[2]. Ende gheen naerder vertreckplaetse wetende, hebbe ick my eerst t'Antwerpen begheven; ende sal voorders sien waer ick een rustplaetse sal kunnen vinden, om mijn tijdt te moghen besteden in myne studiën. Het valt my wel hardt, Myne Heeren, dat ick so veel tegens myne vryheyt en in myne goederen hebbe moeten lyden, en noch lyden moet, wel versekert zijnde in mijn conscientie dat ick, na de kennisse, die ick van de saken gehadt hebbe, goede advysen en raedt gegeven hebbe tot slissinghe van de swaricheden ontstaen vóór en aleer ick totten dienst ben gheroepen gheweest, altijdt verthoonende alle

1 Gedrukt Grotius, Stuytinghe van een tastelycke Loghen p. 4; Grotius, Verantwoording p. 165; Brandt, Leven I p. 257. - De ontvangst wordt in de Res. der St.-Gen. op 3 April vermeld (R.A.).

2 In het belang van Daetselaer, bij wien de kist bezorgd was, heeft Grotius de hier volgende verklaring gegeven, welke in originali te Leiden (cod. Pap. 2) bewaard wordt. Zij is gedrukt bij Brandt, Leven I p. 253:
'Ick verclaere met de waerheyt dat ick altijt myne huisvrou belast heb dat zy het voorgenomen middel van myne verlossinge niemant en zoude openbaren: gelijk zy my oock altijd tot het laeste toe heeft [ver]claert niemant daervan opening gedaen te hebben. Verclaere oock dat ick nae mijn uitcomste uit Louvestein Sr. Daetselaer niet gezien noch gesproecken en hebbe.

H. de Groot'.

ghetrouwicheyt teghen mijn Meesters de Magistraet van Rotterdam, ende ghehoorsaemheydt aen Myne Heeren de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt. Maer al het quaet dat my aenghedaen is, ende noch soude moghen aengedaen worden, en sal my nimmermeer afkeeren van de liefde, die ick altijdt hebbe ghedraghen en nae mijn kleyn vermoghen betuycht tot mijn Vaderlandt, voor welckers vryheydt, rust ende voorspoet ick den Almoghenden altijts bidden sal, ende dat tot dien eynde 't hem ghelieve, Hooghe ende Moghende Heeren, U.E. te gheven een goede ende gheluckige Regieringhe.

Uit Antwerpen, den 30. Meert 1621.

Uwer E. seer Ootmoedighe Dienaer
Hugo de Groot.

627. 1621 Maart 30. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Si, quod est certissimum, Vir Illustrissime, certius fieri posset, certe tua illa, quae me Antverpiae deprehendit epistola, certum me summae tuae, nullis provocatae meritis, nullis unquam gratiis repensandae benevolentiae fecisset. Nunc ad amoris fidem nihil, ad gaudium meum ex illis literis multum accessit, cum ita me tibi cordi curaeque esse video, non ut solent, quos de more amicos salutamus, sed ut quos proximae necessitudinis vinculum adstringit. Noli igitur dubitare, quin tantum semper tibi sim debiturus, quasi, quod voluisti, beneficium ipso eventu mihi praestitisses. Nihil enim animo tuo decessit inde, quod gloriam operis Deus occupavit. Et nunc, quae praestas, quaeque offers, tanta sunt, ut si quid esset, quod cum libertatis bono posset contendere, ista certe possent, quae ad vitam, salutem, dignitatem atque existimationem meam apprime pertinent. Primum receptum in hac urbe legi, ut hic explorarem, an non intempestivus futurus esset meus in Galliam adventus, dum ibi est nostratium - nostrorum dicere non possum - Legatio[2]. Eam ob causam virum summum, Praesidem Ianninum[3], per literas conveni. Sed quod ab ipso expectabam, abunde mihi tua epistola praestitit. Quare, quod bene Deus vertat, sequar te consulentem. Eo ibo, gratias acturus iis, qui pro libertate mea tam impense laborarunt. Interim veniam rogo, quod tot modis tibi obstrictus, memoriam incomparabilis matronae, uxoris tuae, nullo monumento celebravi. Chartas mihi transmissas, quae argumentum exhiberent, in carcere reliqui: iamiam aliquid meditaturus, nisi me insperata felicitas carceri simul et chartis abstulisset. Ergo, quod captivus debebam, a libero exspectabis[4]. Vale Vir maxime, et quem mihi prope extincto servasti amorem, serva renascenti. 30 Martii, 1621. Antverpiae.

1 Gedrukt Epistolae p. 54. Antwoord op n°. 624.
2 Zie p. 42 n. 1.
3 Grotius kende hem uit den tijd, dat Jeannin voor de vredesonderhandelingen van 1608 in Den Haag was, en had hem zijn Tragoedia Christus patiens opgedragen; zie I p. 97 n. 5.
4 Zie n°. 666.

628. 1621 April 2. Van E. Puteanus[1].

Hugoni Grotio V. Cl. Erycius Puteanus S.P.

In communi Bonorum omnium gaudio, Cl. Vir, segnem esse calamum meum non sino. Ut amicum me ostendam, scribo, et hoc benevolentiae signo tuum pariter audeo affectum provocare. Carcerem si cum morte comparas, videri possis ex te iam natus esse, salutem et libertatem a te ipso adeptus. Evadere parum erat; Grotium decebat ingeniose evadere. Et quanto hoc pulchrius, quam liberari! quanto laudabilius, suo ingenio, quam alieno suffragio salvum esse! ut nihil cuiquam deberes, *mediis elapsus Achivis*[2] te tibi vendicasti: liberari autem non poteras, nisi ut grave esset beneficium, quod ab inimicis accepisses. Sed quomodo acciperes? nullum expectabas. Carceri, non morti mancipatus eras, ut saepius morereris: sola te saevitia vivere voluit, sed ne inter vivos esses. Quid igitur? hac ad vitam via redeundum erat: moriendum saepius, ut tandem viveres, ac liber esses. Aperuisti exitum, ubi omnia clausa erant: et quis crederet in cista hominem latitare? sic elatus videri funus poteras, nisi quod e sepulchro veniebas. Mirentur omnes: totus in cista Grotius non erat: in cista corpus, in navi cista, in amne navis, in his omnibus, et extra haec omnia esse mihi visus es: mundum impleveras. Itaque custodiri in carcere corpus tuum potuit, ingenium non potuit. Clausus muris, cinctus custodia, obsessus satellite, ostendisti in ipsis te angustiis liberum esse, nullum virtuti obstaculum obiici. Macte, Vir magne, plus paucis horis fecisti, quam toto triennio passus es, eorum elatus manibus, qui maxime custodire annisi sunt. Totum esse libros crediderunt onus, nec falsi: tuo enim ingenio bibliotheca constat. Ergo doctum omnes clarumque dicunt: ego fortem, non salute tantum, sed gloria et aeternitate dignum. Nonne scripsisti ante, quod alii fecerant? scribent alii, quod nunc fecisti ipse, cum Daedalo velut comparandus. Illum alae, te libri ex carcere extulere, tanquam alae: ille simul eduxit filium, sed ut perderet; tu reliquisti coniugem, sed ut servares. Quippe ferre carcerem illa tuum non poterat; suum iam te salvo potest. O verum coniugium sic disiungi! Laeta est, quod libera esse desiit: certe digna, ut in libertatem veniat. Confide, veniet; nec ullum declinabit exilium, quae carcerem non exhorruit. Patriam in exilio, quia maritum habitura. Agnoscis ipse, non esse Patriam quam fugias; fugiendam esse, quae se novercam fecit. Exilium carcere melius est; evadere e carcere non potuisti, nisi ut in exilium ires. Respice miseriae tuae scenam: qui amici, hostes erant, ut ad hostes tanquam amicos te conferres. An Themistoclem propono? ad Xerxem ivit, in Athenienses suos non peccavit; Athenienses in Themistoclem. Sed exemplis nolo agere; rogo potius, ut tuum inter exempla nomen venire patiaris. Scipionis[3] iam morituri, et semper victuri dictum est, an exprobratio? ‘Ingrata Patria, ne ossa quidem mea habebis.’ Expende quid feceris, et quid passus sis; merita et praemia Boni omnes quemadmodum explorata utraque habent, ita favere libertati tuae, studere commodis et incolumitati non desinent. Sed quid est? ingenio transcendisti communem hominum conditionem, ut Fortunam, et quicquid hinc pendet, generose despiceres.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III E 1 f. 117. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 653. Beantwoord door n°. 637. Schrijver is de Leuvensche philoloog, die in 1607 Lipsius daar als professor was opgevolgd.
2 Virgilius, Aen. I, 242.
3 Valerius Maximus V, 32.

Itaque conquerantur alii, se post naufragium nudos esse, et opibus excidisse; tu in te opes omnes habes, nulli iniuriae, nulli violentiae obnoxias. Grotius es, Magnus es, et hoc satis, ut intelligas, nihil tibi deesse. Patriam si amas, Hic amor, haec Patria est: eiusdem coeli benignior serenitas; eiusdem soli amoenior ubertas, eorundem hominum tranquillior status. Quid se iactant unius alteriusve Provinciae populi? Et nos Belgae sumus, liberi sumus, sub uno Principe, sed quem Patrem appellamus. Aliud fraenum, aliud iugum est: regimur, non affligimur, et ut discordia exulet, multorum imperium aversamur. Omnis Antiquitas clamat: E*ἷς χοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς*[1]: imo tua nobis fortuna clamat, nullam, ubi populus furit, sine discrimine stationem esse; nullum sine naufragio portum, ubi divina omnia et humana colliduntur. Quae irae! Quae odia! Ubi quies, aut felicitas? Quantum aquarum, tantum ubique ignis et incendii est: furiis ardere dixerim ipsum illud mare, Te Deus eripuit, mentem et consilium suggessit, quo salvus esses. Quid restat? hoc age *ἕπου θεῷ*. Is servabit porro, et quemadmodum elusus inimicis in libertatem te asseruit, ita securum deinceps ac felicem praestabit. Sic voveo, teque videre cupio et amplecti. Veni, non longa via est, et in hac Arce et amoenitate vigorem cape; dices te in Parnasso respirare. Offero dextram et eam hospitalem, offero officia, quae a vero amico exspectari possunt.

> E*ὑρήσεις δέ με πᾶσιν ἐπ᾽ ἔργμασιν, ὥσπερ ἀπεφθὸν*
> X*ρυσὸν, ἐρυθρὸν ἰδεῖν τριβόμενον βασάνῳ*[2].

Vale, et, quod iterum rogo, veni. Lovanii in Arce, Postrid. Kalend. April. CIↃIↃCXXI.

629. 1621 April 2. Van P. Jeannin[3]

Vir Clarissime, Tuae literae magna me laetitia affecerunt, quod iis cognoverim te a sordibus carceris et iniusta servitute liberatum, non Magistratuum indulgentia, sed beneficio fortunae, aut ut verius et Christiane loquar, summi Dei providentia, qui semper innocentes potenti auxilio tuetur: in quam captivitatem non te crimen, sed amicitia Viri optimi et de Republ. sua bene meriti coniecerat, qui calumniis et fictis criminibus oppressus, vi et acerbo Iudaeorum odio periit: et ne innocens damnatus videretur, si de coniuratione accusatus socios non habuisset in eo crimine, quod peragi iure nec inchoari sine sociis potuit, necesse fuit alios criminis participes reddere: et haec suspicio fidissimos amicos involvit, inter quos tu prae caeteris intimus, ab hoc periculo te eximere non potuit anteactae vitae fama, Dei timor, et legum reverentia, quae tibi semper cordi fuit. Nunc feliciter libertatem nactus es, et si libuerit in hoc regno larem constituere seu ad tempus, seu in perpetuum, securam stationem invenies; habemus enim Regem iusti et aequi amantissimum, qui a multis viris probis accepit te alieno odio et iudicum iniuria damnatum. Multa sunt etiam quae te commendant, humaniores literae quibus ornatus es, morum comitas et vitae innocentia. Haec

1 Homerus, Ilias B. 204 v.
2 Theognis (ed. Hudson-Williams) 449 v.
3 Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 656. Cf. p. 62 n. 3,

omnia multos viros primarios in tuam amicitiam allicient, et efficient ut tuis miseriis opem ferant. Ego inter caeteros, licet non primae notae et inter classicos, nulli cedam, et palam profitebor te nullam amicitiam magis fidam, quam meam nancisci posse.

Dominus Uytenbogard exilii et calamitatis comes me saepe invisit; obtuli quod in me est, ad sublevandam eius miseriam: sed consilium potius quam auxilium petiit, et hoc tantum, ut in aliqua regni urbe securam et tranquillam vitam habere possit: retuli nihil ea de re dubitandum. Si ad nos adveneris, omnem opem polliceor. Legati Foederatarum Provinciarum[1] statim recessuri sunt, responso iam accepto. De vestra calamitate conquesti sumus, et quod subditos non solum mercibus spolient, sed ut hostes infensissimos vi et armis persequantur. Multa pollicentur. Si id praestiterint, nostra amicitia et foedere renovato fruentur. Vale et me semper ama. Scriptum Lutetiae 3 die mensis Aprilis. 1621.

Tui amicissimus
Petrus Jeannin.

630. 1621 April 16. Aan Jan de Groot[2].

S.P. Pater.

Decimo tertio huius mensis sub noctem multam Parisios adveni[3]; quo Antwerpia, sed per ambages et alieno habitu contenderam. Id certius visum quam praesidium militare deposcere. Deus consilio meo felicem dedit eventum, sed cum huc venissem Rex et Aula abierant ad Fontem bellae aquae. Remanserat Boissisius[4], qui mea causa substitit, ut a me salutaretur. Ex ipsius sententia Parisiis manebo, donec quid faciendum mihi sit ex Aula certior fiam. Non tantum quae ad securitatem meam pertinent, sed et alia sperare me iubet. Omnino amicos hic plurimos reperio magnae dignitatis atque auctoritatis. Quid de caetero futurum videbimus. Interim consultum omnino est, ut vos pro uxoris libertate sine mora, quantum fieri potest, laboretis, neque desistatis antequam aliquod habeatis rescriptum; cuius exemplum mihi transmittatis, ut hic cum amicis deliberem quid ultra faciendum sit. Legatis[5] patriae hinc discedentibus Rex abunde testatam fecit suam pro Reipublicae nostrae salute curam, ostenditque penes se non staturum quominus se quam amicissimo uterentur, sed ante federis

1 Zie p. 42 n. 1.
2 Gedrukt Epistolae p. 54.
3 Grotius was 3 April uit Antwerpen over Gent en Calais naar Parijs vertrokken, in gezelschap van zijn broer Willem, die dadelijk na Hugo's aankomst te Antwerpen daarheen was vertrokken, en twee mannen, die hen een eind weegs begeleidden (Brandt, Leven I p. 270). Rogge heeft er het eerst op gewezen, dat Willem tot ongeveer begin December in Parijs bleef (Bijdr. Vaderl. Geschiedenis 3e Reeks, VII p. 100 n. 5). 15 Dec. schrijft Willem uit Antwerpen, wanneer hij op de terugreis is. Willem's aanwezigheid te Parijs blijkt uit n°. 643, 646, 687-689, 705.
Het is jammer dat de brief van Hugo aan De Haen van 18 Juni 1621, waarin hij over zijn reis van Antwerpen naar Parijs spreekt, waaruit Brandt l.l. putte, verloren is gegaan.
Over Grotius' verblijf te Parijs zie vooral Rogge, bovenvermeld, en zijn artikel in De Gids 1893, III p. 249 vv., 450 vv.
4 J. de Thuméry, Sieur de Boisise, die in 1618 als buitengewoon gezant door Lodewijk XIII naar Den Haag was gezonden; zie I p. 618 n. 2.
5 Zie boven n. 1.

instaurationem voluit sibi satisfieri iis in rebus, in quibus negat eam sui habitam rationem quam beneficiorum magnitudo postulabat. Ego non desino omnibus mihi recte volentibus Patriam commendare cuius amorem mihi nullae unquam iniuriae extorquebunt. Ubi ad me scribetis, litteras destinare poteritis ad mercatorem Rambouilletum[1], a quo pecunias mihi necessarias accipiam; is Parisiis habitat. Si qua occasio est curandi Rhotomago inscribi poterunt Bloisio fratri Couwemburgii[2]. Is enim Rhotomagi habitat, Parisiis litteras permittere poterit. Saluta matrem, D. Lassonium[3], avunculum, materteram, fratrem, sororem[4] et quicquid amicorum est: nominatim affinem De Byaeum[5] cum familia. 16 Aprilis 1621. Lutetiae.

Tuus tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

631. 1621 April 22. Aan B. Aubéry du Maurier[6].

Vir Illustris.

Ex te potissimum disco, quanta sit non in superficie natantis, sed penitus in animum demersae bonitatis constantia. Adeo tu semper me sublevare, fovere, ornare non desinis. Sentio hoc ex eorum benevolentia, quos tua mihi potissimum benevolentia conciliavit; Puteani[7] et Perrezii[8], qui sine mora, ut adventus mei nuntium accepere, ad me visendum accurrerunt, comitati nihil non debeo. Praeses Ianninus literas ad me scripsit[9], cum adhuc Antverpiae me esse existimaret, plenissimas amoris, et, quod maximum iudico, innocentiae nostrae tantum reddentes testimonium, quanto maius exoptari nullum poterat. Talem et Boissizium[10] reperi, quem domi suae conveni, ubi, ad aulam abiturus, mea causa substiterat. Ex utriusque consilio Lutetiae quiesco: facturus de caetero, quod ipsis ex usu videbitur; quorum me sapientiae, fidei, caritati, totum committo. Haec omnia ideo tibi narro, ut intelligas, quam multis magnisque nominibus tibi obstringar. Solvendo cum non sim a me ipso, Deum pro me tibi delegabo, qui se omnium beneficiorum vicem non sperantium expromissorem statuit. Is diu te incolumen servet, efficiatque ne quicquam posthac nisi pro aliis doleas. Lutetiae, 22. Aprilis, 1621.

1 De bankier Rambouillet; zie Pannier, L'église réformée de Paris sous Louis XIV, I p. 395.
2 Een broer van Mr. Pieter Couwenburch van Belois, den raadsheer in het Hof van Holland, die aan Maria verwant was. Zie Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 136 n. 2. De raadsheer was een der 24 rechters.
3 Zie I p. 6 n. 2.
4 Avunculus en matertera zijn broer en zuster van Hugo's moeder, dus uit het geslacht Van Overschie; frater en soror zijn Frederik van Losecaat en zijn vrouw, Hugo's zuster Adriana.
5 Zie p. 17 n. 4.
6 Gedrukt Epistolae p. 54.
7 Er zijn drie gebroeders Dupuy, Jacques, Pierre en Christophe, van wie de eerste twee, bibliothecarissen van de bibliotheek des Konings, de meest bekende zijn.
8 Er zal gelezen moeten worden Peirezii, d.i. de bekende philoloog Nicolas Claude Fabry de Peiresc.
9 N°. 629.
10 Zie p. 65 n. 4.

632. 1621 April 23. Aan Frederik Hendrik[1].

Hoochgeboren Doorluchtige Vorst, Genadige Heere.

De groote gunste ende goedertieren affectie, die Uwe Excellentie my noch heel jong zijnde gelieft heeft toe te dragen, doen my de vriheit nemen om Uwe Excellentie bekent te maecken het geluck, dat God Almachtigh my heeft gelieft te gunnen, als hy my niet alleenlick en heeft verlost van een swaere ende nae luid van de sententie eeuwige gevanckenisse, maer oock met goede spoet gebracht tot Parijs. Ick en twijffel niet of gelijck ick voor desen het ongeluck heb gehadt dat myne goede intentiën zeer zijn misduidt, oock als nu niet en zullen ontbreecken die 't gunt ick gedrongen ben geweest te doen om myne vriheit te becomen met allerlei quade interpretatiën zullen zoucken odieux te maecken: maer ick bid Uwe Excellentie nae zijn aengeborene goedheit vastelick te willen gelooven dat ick tot den welstand van het Landt ende tot de waerheit van Goods woordt houde de zelve affectie, die ick voor desen alle mijn leven door heb betoont, om 't welcke claerlick te doen blycken ick hoop dat Godt Almachtich my meerder ende meerder occasie sal verleenen, ende Uwe Excellentie,

Hoochgeboren Doorluchtige Vorst Genadige Heere, lang in gezondtheit ende voorspoet bewaeren ten beste van ons lieve Vaderland. Tot Parys den 23e April 1621.

Uwer Excellenties ootmoedigste dienaar
H. de Groot.

In dorso noteerde Nic. van Reigersberch: Broeder de Groote ut Parys aen Prins Hendric den XXIII Apr. 1621. Is niet gelevert.

633. 1621 April 23. Aan G.J. Vossius[2].

Haud facile quenquam esse arbitror, amicorum optime, quem aut magis tetigerit malorum meorum sensus, aut cui gaudii plus attulerit benignior mea fortuna. Quare ingratum me iudicarem nisi tibi inter primos ipse nuntiarem eam quam divino beneficio nactus sum non libertatem tantum, sed et plenam libertatis fiduciam. Lutetiae enim nunc sum salvus, incolumis, ubi quotidie doctissimorum hominum liberalibus colloquiis longae solitudinis taedium repenso. Inter eos quos cum summa mea voluptate vidi est Franciscus tuus Iunius[3], tibi simillimus tum caetera tum hoc quoque quod nos constanter ac fideliter amat. Spero tam felix ingenium tanta diligentia excultum, tanta probitate ornatum, non diu fore ab usu sepositum. Tu quoque quid agas, quid scribas, quid editurias fac sciam quaeso. Certo enim credas cupio nihil mihi gratius literis tuis advenire posse, quas fraudi tibi non fore confido, cum hic me quotidie procerum nostratium filii invisant. Scriverium rogo salutes, et Senecae editionem[4] meo nomine urgeas. Valde enim is liber ab eruditis exspectatur. Pro libris tuis quibus usus sum in carcere gratias ago. Dolet maxime quod eos reddo deteriores, ut et Erpennio

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 276.
2 Gedrukt Epistolae p. 54; Epistolae ecclesiasticae p. 656.
3 Zie p. 29 n. 4.
4 Zie p. 29 n. 8.

scripsi, quem simul oravi det operam ut recuperet Novum Testamentum quod mihi pro cervicali fuit cum me vinculis eriperem. Saluta omnes qui nobis bene volunt. Deus studia tua sospitet vegetetque. 23 Aprilis. 1621. Lutetiae.

Tuus
H. Grotius.

634. [1621] April 27. Aan Jacques Dupuy[1].

Heri, doctissime atque optime Puteane, ut te viderem veneram: nec multum aberravi. Inveni enim te alterum hoc est fratrem tuum[2]. Nunc id rogo ut Aeschyli tragoedias cuiuscumque editionis mihi mittas. Haud satis memini sitne aliquid eius versum in sermonem Latinum. Si est, videre cupiam. De Prometheo multa memini videre translata in Parabaten Thuani[3]. Etiam eam tragoediam relegere iuvet. Vale et nos amare ne desine. XXVII Aprilis.

Tuus
H. Grotius.

635. 1621 April 28. Aan Pierre Dupuy[4].

Epigrammata[5], sola materiae felicis hilaritate se commendantia, volenti tibi mitto, Puteane Clarissime, et quidem descripta mea, hoc est mala, manu, si forte malis archetypas habere nugas. Heri cum mihi Tilenus[6] adesset supervenit Cordesius[7] cum tuo, non ortu tantum, sed et moribus atque ingenii dotibus, fratre[8]. Nunquam antehac maiorem coepi fructum libertatis. Ita suaviter nobis colloquia processerunt. Itaque unum illum diem multorum quos in carcere egi taedio ausim opponere. Illud addam, nihil me malle quam ut te parario convenire detur virum summum, Regium Procuratorem[9]; sed cum

mollissima fandi Tempora[10]

et ita ne quid in publica commoda peccemus, neque obstemus quominus adsit fisci ac regni utilitatibus. XXVIII Aprilis CIↃIↃCXXI.

Tuus
H. Grotius.

1 Hs. Bibl. Nat. Parijs, fonds Dupuy 583 f. 31. Gedrukt Epistolae p. 55.
2 Pierre Dupuy; zie p. 66 n. 7.
3 In dl. I p. 19 n. 4 betwijfelde ik of De Thou een tragedie geschreven had, en ik had ook niets daarover kunnen vinden. Uit deze plaats blijkt dat hij de auteur van een tragedie: 'Parabata' is, waarvan een exemplaar in het British Museum is.
4 Hs. Bibl. Nat. Parijs, fonds Dupuy 16 f. 100. Gedrukt Epistolae p. 55.
5 Grotius bedoelt hier de twee Latijnsche gedichten 'Alloquium ad arcam, qua e carcere elatus est', en 'Scazontes' in het Album amicorum van Daniël de Kempenaer, welke, met zijn Nederlandsche vertaling, gedrukt zijn in: 'Latijnsche Aenspraeck van Mr. Hugo de Groot aen de kist in de welcke syne E. uyt de ghevanckenisse is ghedraghen den 27 Martii 1621'. (Pamflet Knuttel 3253, 3254; Rogge 333, 334), en welke ook herhaaldelijk elders gedrukt zijn, o.a. bij Brandt, Leven I p. 259; zie ook Rogge 333, noot. Cf. p. 93; D.J.H. ter Horst in Grotiana III (1930) p. 42.
Het Album van Kempenaer is thans in het bezit van de Dames de Kempenaer te Arnhem.
6 Daniël Tilenus, gewezen predikant van Sedan.
7 De letterkundige Jean de Cordes, die later in den geestelijken stand trad.
8 Jacques Dupuy, zie p. 66 n. 7.
9 Mathieu Mole, procureur-général bij het Parlement van Parijs.
10 Virgilius, Aen. IV, 293.

636. 1621 April 30. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Ad caetera tua in me summa beneficia, Vir Illustris, accessit conciliata mihi per te viri optimi, affinis tui Marbaldi[2], humanitas atque summa benevolentia. Ille quidem ex tuis mandatis obtulit omnia, etiam quibus opus non erat; sed mihi pro omnibus ac super omnia est amor ac cura mei, quae ille eximie ostendit. Lutetiae adhuc subsisto ex consilio D. Boissizii, aut nuntium ex aula, aut certe, quod propius videtur, reditum Praesidis Iannini exspectans: qui venturus huc putatur cis paucos dies, Rege longius procedente. Quae ad regni res pertinent ex aliis earum gnaris rectius intelliges. Quid Veneto libello[3] aspersum sit contra honorem tuum atque eorum, qui tum Regis consiliis adfuere, contra manifestissimam veritatem, contra vim publici foederis, quod perfida interpretatione luxatur, ex Tileno iam cognoveris, magisque ex Puteano, qui partem libri transcriptam misit. Unde nata sit haec calumnia, coniectu est non difficile. Exempla eius libri ....[4] hic distribuit. Habet unum et Angliae Legatus[5], ut mihi narratur, qui locum illum notavit. Te quidem satis tuetur notissima bonis omnibus in Regem fides, et pro salute ac libertate Reipublicae nostrae perpetuus labor. Sed veritatis ac non nihil Galliae ipsius interest, ne Veneti decepti decipant alios. Sed hac de re sapientius ipse cogitabis. Ego nihil magis exopto, quam aliquo signo ostendere, quam in te, non animi culpa, sed facultatis penuria, ingratus esse cogar, nisi quod apud tam aequum iudicem satis gratus est qui beneficia agnoscit. Vale Vir Maxime. 30 Aprilis, 1621.

637. 1621 [einde April]. Aan E. Puteanus[6].

Sicut nuper miseriam meam accendebat amicorum dolor, ita nunc magnum gaudio pondus adiicit amicorum gratulatio: quos inter tu quidem, decus Belgarum, Puteane, eximium in me affectum pari eloquentia expressisti. Magnum itaque pretium longae calamitatis habeo sparsum in multos laetitiae meae commercium: neque tam libertas ipsa voluptati est, quam cum eam video tot bonis ac sapientibus esse voluptati. Non tanti fuerat retinere libertatem, et nihil habere quod de fortuna quererer. Nam perpetua felicitas hoc habuisset infelicitatis, quod quam multis carus essem nunquam apparuisset. Habent quidem literae hanc vim, ut

1 Gedrukt Epistolae p. 55.
2 Zie p. 60 n. 4.
3 Het boek, waarover in de briefwisseling met Du Maurier herhaaldelijk gesproken wordt, is: Dicaeologia omnium rerumpublicarum. Actionem aequissimam adversus orationem Herimanni Chunradi ad Reges et Principes instituit Iosef Bonfadius. Venetie 1620. De auteur is de Venetiaansche jurist Gius. Bonfadio. Een exemplaar is in de Bibliothèque Nationale te Parijs. Ouvré, Aubéry du Maurier, noemt het boekje slechts terloops, zonder den titel te kennen, p. 314.
4 Indien in de correspondentie met Du Maurier een naam is weggelaten, is het m.i. bijna steeds die van François van Aerssen.
5 Edward Herbert of Cherbury, sedert 1619 Engelsch gezant te Parijs.
6 Gedrukt Epistolae p. 62; Epistolae ecclesiasticae p. 654. Antwoord op n°. 628. Daar Grotius 3 April uit Antwerpen vertrok, heeft Puteanus' brief van 2 April hem daar zeker niet meer bereikt, maar is hij hem nagezonden. Hij zal den brief dus uit Parijs beantwoord hebben, waarom ik hem op einde April dateer.

his, qui eas penitus imbiberunt - quos inter tu emines - etiam illos a quibus modice libatae sunt, - quos inter utinam poni merear! - valide commendent. Sed tamen ut arbitror ipsa paucorum iniuria efficacius me et multorum, et optimorum affectibus inseruit: neque enim frustra dictum est[1], rem sacram esse hominem miserum, praesertim innocentem. Vide autem quam propitia in me Dei providentia mala mea similibus bonis pensarit. Fidem in patriam praestiti: in uxore inveni; ego publicae libertati dum studeo, amisi meam: illa vicissim suam meae impendit: neque tu frustra ipsam, qua mihi sum redditus, rationem miraris. Quis enim libertatem speraret ex arctiori carcere? Quis coeli apertos haustus ex iis angustiis, quae vix animae respiranti aerem transmitterent? quis denique tot custodum oculos effugere se posse speraret ipsis custodum manibus et pedibus? Sed nimirum aequum erat inexspectata ratione eum servari, quem adeo inexspectata pernicies oppresserat. Quis enim futurum hoc credidisset? Patriae gloriam et eorum qui in patria eminebant, tum vincta, tum soluta oratione, quantum potui connisus in sublime extuli. Pro hoc merito merces mihi summa ignominia a civibus meis redditur. Publicas opes patrocinio defendi, consiliis auxi: meas amitto; tutatus sum patriae libertatem: constat id mihi tristissima servitute. Bene illud, quod uxorem in carcere reliqui, et quidem me elapso arctius custodiendam, ne quis iam dubitaret capi et innocentes et bene de suis meritos. Illa hoc tantum gnara elatum me, quod restabat eventus, anxia animi, coniectura revolvens, vota fecit, quae ab amantissima mariti coniuge nemo exspectaret, ut maritus a se quam longissime abesset. Ego tum demum intelligens a quali uxore discessissem, tam graviter ferebam eius absentiam, ut potius quam ea diu carerem, carceri me fuerim redditurus. Gratulandum est saeculo, quod hoc potuerunt famae reverentia ac pudor, ut feminam illorum manibus extorquerent, qui iam aliam non habebant irae suae materiam. Illa vero hoc laude dignior, quod tam facilem exitum, cum me emitteret, sperare non ausa est, innocentiae meae mihi conscia, atque inde intelligens in quos homines incidissemus. Non in aliam magis isti versus[2] congruunt:

Tu melius certo meruisti pignore vitae,
Ut tibi non esset morte probandus amor.

Neque tamen iam defuncti sumus patientiae experimentis: superest pro carcere exsilium, et nescio an Fata mihi totum mea sint agitanda per orbem. Sed post carcerem in patria, exsilium patriae loco est. Gratiam habeo quod exemplis me solaris, et quidem magnis, et quae possunt iacentem quoque animum erigere, multoque magis sustinere erectum. Themistocles ille, qui Apolline certius salutis viam Athenis monstraverat, coactus fugit, et quidem ad Salaminiaci praelii reliquias. Similis Coriolani iracundia: sed utraque infelix. Melius Alcibiadi cessit exsilium hostiliter exercitum, quem diris populus exsolvit propter illa facta per quae diras verius mereri coeperat. Sed leniora libentius lego. Ostendit mihi Graecia Aristidem contrarias Achilleis preces concipientem, ne unquam sui pulsi Athenas poeniteret; et Phocionem ultimis verbis praecipientem filio, ne acceptae iniuriae meminisset. Roma Rutilium, qui maledici sibi putavit, cum amici ex civili bello reditum ipsi augurarentur, neque aliter ultus est ingratam urbem, quam quod ne revocatus quidem ad eam redire voluit. Neque tuus ille Scipio aliud quam

1 Festus 467.
2 Martialis IV, 75, 7-8.

civium oculis se subduxit, magno illos, sed non intellecto supplicio afficiens, quod Africae Asiaeque victorem conspicere ipsis non liceret: itaque in agro arbores digessit, sed eodem animo quo olim in campo aciem. Laudari solet dictum vetus: *Ames parentem si aequus est, si non, feras.* Quod ad patriam recte produxeris, quae et parens dicitur, et parentes vel parentibus proximos plerumque aut suis periculis involvit, aut sua salute complectitur. Quid quod ne patriae quidem imputandum est si quid in patria fit? Triginta tyranni Athenae non erant; ac nec Mithridatica quidem praesidia, quo tempore Sylla volente civitate urbem obsedit.

Veios habitante Camillo
Illic Roma fuit[1].

Cicero[2] eos, qui aedes suas diruerant, qui aqua et igni sibi interdixerant, non populum Romanum, sed populi faecem interpretatus est: illum vero populum, qui in theatro ingemeret atque illacrymaret, agente Roscio:

O ingratifici Argi, immanes Graii, immemores beneficii,
Exsulare sinitis, sistis pelli, pulsum patimini,
Summum amicum, summo in bello, summo ingenio praeditum.

Scio haec atque alia male tractatae virtutis exempla plurium imperiis obiici solere. Sed Thraseam et Senecam et tot illustres animas nonne unius crimen habemus? Sicut homines invenire non est ad quos vitiis aditus non sit, ita nulla periculo vacat potestas, quae aut homini aut hominibus datur. Valde mihi placet quod olim ab Alcibiade, mox ab Augusto ad factam Catonis mentionem dictum legimus, sed dignum quod ab ipso Catone diceretur[3]: *Qui praesentem Reipublicae statum mutare non vult et civis et vir bonus est.* Si iuris speciem iniuria induit, et bello gravius innocentiam premit, ita hoc tolerandum quomodo fulmina, et nimbi, et quae alia mala vis maior immittit; sin mite pacatumque regimen, quale vos optimi Principis ingenio debetis, excipiendum gratis animis: bonum, quo non maius aut corporum sanitas, aut agrorum foecunditas, aut quicquid aliis publicis privatisque votis ambiri solet. Maneat haec vobis solida atque perpetua felicitas! Quod ut ex animo precer, non illa tantum exigit quae Belgas inter se connectit generis consanguinitas, locorum vicinia, sermonis communitas; sed et in me merita. Vos eo malorum adacto, ut omnia mihi patriae finibus essent tutiora, primus receptus, prima libertatis fiducia; vestrum primum coelum securus hausi, vestris colloquiis recreatus delere coepi longae calamitatis memoriam: a vobis denique exceptus sum tam amice, quam inimice a meis. Pro quibus beneficiis quid vobis potius precer, quam ut non extra bellum tantum, sed et extra belli metum vos ponat certa pax, mea quoque causa, quo magis, si ita res tulerit, transcurrere ad vos libeat, atque uti oblato hospitio, et si aliter non licet, de proximo certe adspicere illas terras, quas mihi contra tot iniurias natura commendat: ita tamen, ut qui quam eae cordi mihi essent semper ostendi, nunc etiam ausim ostendere quam eis opus non habeam. Vale vir optime atque doctissime. 1621.

1 Lucanus V, 28.
2 Cic., Pro P. Sextio 122.
3 Macrobius, II, 4.

638. [1621] Mei 6. Van G. Jacchaeus[1].

Ampl. D. Quantum dolorem vulnus tibi inflictum incussit, tanta insperata libertas voluptate perfudit: et labore supervacuo levavit; gestiebat enim animus solari eum, qui de nostri ordinis hominibus et privatim et publice bene esset meritus. Cogitabam tamen frustra ad patientiam hortari eum, qui certamen cum ipsa fortuna ultro poposcisset. Memineram te illustre ingenium philosophia imbuisse non quidem ut 'magnifico nomine' - ut ait ille[2] - 'segne otium velares' sed quo firmior adversus fortuita vitam traduceres. Quorum sane studiorum fructum uberrimum sensisse te tot noverunt, quot nominis tui splendor perstrinxit. Et quanquam vota absentium et desideria non valde iuvent, minuunt tamen nescio (quomodo) dolorem, et conceptam de fortunae adversitate tristitiam. Quod sane in meipso quoad te maxime sensi cum insperatus et gratissimus libertatis tuae nuncius cives nostros aedibus evocasset: iurasses illic ab omnibus agi de imperii summa, provincia capta, aut Annibale profligato; adeo sollicite omnes historiam narrabant. Illius diei et facinoris memoriam sacravimus, conscio Baccho, omnium Deorum maxime populari. Ego tibi tuisque vivo, simul etiam iuvenem istum[3] tibi commendo: cuius maximum votum est te videre et alloqui. Vale vir Ampliss. prid. Nonas Mai. Lugd. Bata:

T.T.

Gilbertus Iacchaeus.

Adres: Viro Ampliss. D. Hugoni Grotio. Lutetiam.

In dorso schreef Grotius: Gilbertus Iacchaeus In. maio 1621.

639. 1621 Mei 8. Aan N.N.[4].

Libertas, maximum huius vitae bonum et naturae convenientissimum, hoc habet incommodi, quod eius utendae modum vix servat incauta mortalitas. Puto id mihi evenisse, cum epigrammata[5] quibus ipse mihi sum gratulatus, quasi illa me libero captiva non oporteret esse, emisi, unde primum ad amicos, deinde ad te etiam, vir Illustris, pervenerunt, cuius censuram merito etiam seria operum reformident. Multum fuerat ista semel legisse, tu vero etiam servare cupis, et quidem manu mea. Atqui etiam amoenissimis floribus brevis est gratia et quae primo aspectu se commendant, si multum, si saepe intuearis, ex satietate pariunt sui fastidium. Faciendum tamen est quod iubes, quando me nihil tale merentem ita comitate tua obstrinxisti, ut etiam contra pudorem meum obsequi tibi debeam. Habe ergo quod vis, vir eminentissime, sed habe, quod rogo, non ut versus, sed ut

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Epistolae ex museo J. Brant p. 26. Over den schrijver zie I, p. 213 n. 2.
2 Tacitus, Hist. IV, 5, 7.
3 Wie de jongeman is, die den brief overbracht, blijkt niet.
4 Afschrift Bibl. Nat. Parijs, fonds Dupuy 16 f. 98. Gedrukt Epistolae p. 55. De brief is waarschijnlijk aan een der Fransche beschermers van De Groot, Jeannin, Boisise of Peiresc geschreven.
5 Zie p. 68 n. 5.

testimonium divinae in me benignitatis, quae me ex arca velut ex utero nasci, aut velut ex sepulchro exsurgere voluit, et ex mortis miserrimae confinio fecit vitae prosperioris auspicium. Lutetiae VIII Maii CIↃIↃCXXI.

640. [1621 Mei]. Aan P. Dupuy[1].

Quod nuper ex te quaesierat amicus, Vir Clarissime, cur hi qui libros scripserunt, quos Evangelia appellamus, eorum quae a Domino nostro acta sunt nihil commemorant ante annum tricesimum, praeter unicum illud quod duodecimo eius anno contigisse Lucas narrat, de eo sic videtur: Quid cuique scriptori narrandum sit, quid non, ex fine petendum operis. Apostoli autem et eorum discipuli non qualemcunque historiam Christi scribere in animo habuerunt; sed argumentum, sicut eius quod ore praedicabant, ita eius quod consignabant literis, erat, quod titulus praefert: Evangelium, id est dogma novum resipiscentiam exactam deposcens, et promittens remissionem peccatorum et vitam aeternam, quod praeparationis modo a Baptista annuntiatum est, perfecte vero a Christo revelatum, et per Apostolos per orbem totum iussum praedicari, Mat. IV. 23. IX. 35. XXIV. 14. Marci I. 14. Eph. VI. 15. XI. 17. Act. X. 36. Luc. XVI. 16. Hinc doctrina omnis a Christi doctrina discrepans vocatur ‘aliud Evangelium’, II Cor. XI. 4. Gal. I. 6. Ad huius vero dogmatis a Christo revelati veritatem et promissionis certitudinem testandam faciunt mors eius, resurrectio, ascensus in coelum et missio Spiritus sancti, per quae omnia apertissime filius Dei declaratus est. Hinc Evangelium duabus constat partibus: doctrina ipsa et historia quatenus doctrinam confirmat. Oportet, inquit Petrus, testem resurrectionis Christi constitui aliquem ex iis qui cum eo versati sunt a tempore quo baptizare coepit Iohannes, ad id usque tempus quo Christus in coelum est assumtus, Act. 1. 22. Et alibi hanc praedicationem vocat verbum quod per Iudaeam exiit initio facto a Galilaea, statim ab eo baptismate quod per Iohannem est praedicatum, Act. X. 37. Et Lucas libri sui prioris argumentum breviter describit, narrationem eorum quae Iesus fecit et docuit usque ad assumtionem, nimirum ex quo et docere et miracula facere coepit. Principium autem miraculorum fuit illud quod fecit in Cana Galilaeae, Ioh. II. 11; postquam scilicet a Iohanne erat baptizatus, quod accidit aetatis anno tricesimo, Luc. III. 23; qua in re Deus a Christo morem geri voluit legi, quae Levitas non ante eam aetatem ad sacras functiones admittebat, Num. IV. 3. 47. 1. Paralip. XXIII. 2. Quare quae de divina eius nativitate a Iohanne Apostolo, de humana a Matthaeo et Luca, et ab eodem Luca de illa in templo quasi futuri magisterii prolusione narrantur, praefationis vicem habenda sunt, ad indicandam certius magisque commendandam eius personam a qua Evangelium suam habet auctoritatem. Quare cum ante iustam illam aetatem nihil actum sit a Christo quod eo pertineret, merito totum illud tempus a sacris scriptoribus silentio involvitur. Egit enim vitam ad id tempus privatam patri credito matrique obediens, Luc. II. 51. Unde non tantum *τέκτονος υἱὸς* Matt. XIII. 55. sed et *τέκτων* appellatur Marci VI. 3. Iustinus

1 Hs. Bibl. Nat. Parijs, fonds Dupuy 16 f. 101. Gedrukt Epistolae p. 55. Ik plaats den brief hier, omdat de Epistolae hem op n°. 639 laten volgen, maar vind in den brief zelf geen enkele aanwijzing voor de dateering.

Martyr[1] facta ab eo ait aratra et iuga, et alia pacis opera. Sed et in Veteris Testamenti libris saepe videas nihil de Prophetis dici nisi ex quo verbum Domini ad eos factum est, id est ex tempore *ἀναδείξεως αὐτῶν πρὸς τὸν* Ἰ*σραὴλ* ut loquitur Lucas I, 80. Et hoc ipsum est quod illa locutione 'surrexit Propheta', solet indicari.

Adres: A monsieur Monsieur de Puy.

641. 1621 Mei 14. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Affectum tuum in me, Vir Illustris, quem haud digne exprimam, nisi paternum dixero, nuntiant ex patria uxor et amici, testantur tuae, et ad me et ad alios, qui hic sunt, literae. Eundem fideliter exprimit Vir Amplissimus Marbaldus[3] affinis tuus, qui omnia mihi large obtulit, quae usui esse possent. Quibus pro rebus gratias referre meum non est, sed eius, qui istius summae tuae bonitatis et auctor est et erit remunerator. Ego postquam Lutetiam veni tot undique gaudiis circumfundor, quot in diuturno carcere tristia senseram: Tanta est in me procerum benevolentia, tantus literatorum ad me concursus. Itaque iucundissima colloquia egregiam longae solitudini vicem rependunt. Prae caeteris Tilenus[4] et Puteanus[5] omni me officiorum genere ornant. Inter tot laeta unum dolet, quod rursus ad arma impelli Gallia vestra videtur. Sed Regis bonitas et eorum, qui a consiliis ipsi sunt, sapientia spem facit aut bellum mutatum iri aequa pactione, aut victoriae usum non alium fore, quam ut victis dematur iniuriae licentia: quod Deus faxit, Imperii vestri toties sospitator. Idem te, Vir Maxime, tuamque domum propitius custodiat. 14 Maii, 1621. Lutetiae.

642. 1621 Mei 14. Aan N. van Reigersberch[6].

Ternis tuis literis, Frater merito charissime, quas scripsisti 4, 5, et 28 Aprilis pariter respondeo. Ac primum scire te volo summam tuam pro rebus meis curam semper mihi pergratam fuisse et nunc pergratissimam. Oro te quantum possum, quanquam hoc ipso scio opus non esse, ne in hoc tam pio officio defatigeris: cui vicem Deus rependet. De meis rebus ex literis, quae postea ad amicorum manus pervenerunt, nonnihil intellexeris. Certi nihildum habeo, spei abunde. Res Galliae adhuc inter pacem bellumque dubiae fluctuant. Sed hoc incertum pauci dies diriment. Societatem et amicitiam suam Rex nostris eo liberalius obtulit, ne si ad bellum res hic vergeret adversarii sui ex nostris partibus ope iuvarentur. Et Legati[7] vicissim liberaliter polliciti sunt operam se daturos, ut ea, de quibus Rex querebatur, in posterum cessent. De Arsenio[8] dixerunt Regios ministros sollicitos non esse debere, quando ille domi invidia atque odio multorum laboraret,

1 Iustinus, Dialogus cum Tryphone 79 (= Migne, Patr. Gr. VI p. 688).
2 Gedrukt Epistolae p. 56. Beantwoord door n°. 656.
3 Zie p. 60 n. 4.
4 Zie p. 68 n. 6.
5 Een der gebroeders Dupuy; zie p. 66 n. 7.
6 Gedrukt Epistolae p. 56.
7 Zie p. 42 n. 1.
8 François van Aerssen.

ideoque in Republica parum posset. Antequam foedus renovetur, diligenter explorabuntur animi et nostrorum et Britannorum; nec quicquam temere fiet. Principis Palatini[1], ut primi processus suspecti hic fuerant, ita nunc adversa miserationem hic movent, et metum ne plus aequo invalescat Austriaca potentia: ita ut pro pace Germaniae arbitrer non minus laboraturos esse Gallos, quam ipsum Palatini socerum qui pacis spem ferme omnem corrupit, pacis studium nimium praeferendo. Pro patriae interna quiete ego non desinam vota concipere; nam profecto sine eximio quodam Divini Numinis beneficio vix id bonum sperari potest, adeo omnia contra facta sunt quam fieri oportuit. Ultionis omnem cupiditatem partim abieci, partim abiicio quotidie, non ignarus haud alium affectum magis pugnare cum Evangelicis praeceptis. Rem gratissimam feceris, si schedas omnes meas diligentissime colligas, ita ut nihil desiderem. Atque utinam ipsum te videre liceat! ut coram de rebus meis deliberemus; quod si negotia tua non ferunt, tamen nisi intellecto consilio tuo nihil magni aggrediar. Quae a populari meo[2] desiderari scribis, effecta dabo, simul Hagae te esse cognovero. Sed et hoc me mone, an quam fratri Davidi[3] dederam *σκυτάλην*[4] acceperis: deinde an ea placeat, an alia uti malis, quam primis literis poteris transmittere. De honore tibi quondam publicis suffragiis delato nihil est hoc rerum statu, quod sperari debeat, neque tamen deerunt qui sperare te iubeant. Iudicium de bonis a nobis intentatum quiescat nonnihil; suum interim promoveat Hogerbetius, cui argumenta nostra suppeditari aequum et ex usu censeo. Velim ad me mitti exemplum literarum, quas ad Ordines et Principem scriptas[5] tradidistis, quia hic Langeracensis[6], nescio cur,.....[7] rumorem mihi noxium spargunt et qui mihi accelerandae defensionis necessitatem augebit.

Historia nostra[8] ita perscripta nondum est, ut quicquam eius edi cum gloria possit; nam ex quo Reipublicae negotia interius inspexi, tempus emendandi atque

1 De z.g. Winterkoning, Frederik V van de Palts, schoonzoon van Jacobus I. Zie I p. 217 n. 8.

2 Popularis meus, ook in n°. 645; zie p. 80 n. 2. Waarschijnlijk wordt Frederik Hendrik bedoeld, die in de brieven van Nicolaas van Reigersberch onder den schuilnaam 'Landsman' voorkomt. Hetgeen de 'popularis' begeert, zal de bij n°. 649 afgedrukte Nota zijn.

3 David van Reigersberch, zie I p. 143 n. 2. Hij was blijkbaar te Parijs geweest.

4 De stok, die bij de Spartanen gebruikt werd voor het geheimschrift, heet *σκυτάλη*; hier het cijfer voor het geheimschrift.

5 N°. 622 en n°. 626.

6 De gezant te Parijs, Van den Boetzelaer van Langerak, had in een brief aan de Staten-Generaal van 30 April 1621 geschreven, dat Grotius aan eenigen uit den Raad des Konings gezegd had, dat hij aan de Staten-Generaal vergiffenis voor zijn ontvluchting had gevraagd, en beloofd had zich voortaan naar den wil der Staten te gedragen. Men vindt de passage uit dien brief o.a. bij Brandt, Leven I p. 271; bij Rogge, de Verantwoording van Hugo de Groot in Bijdragen Vaderl. Geschiedenis 3e R. VII (1893) p. 94, en bij den brief van Maria, hierachter n°. 647. Het verhaal ging weldra door het geheele land en werd 'als een buitengewone tijding in de couranten gedrukt'. Grotius schreef daartegen een korte verdediging, een vliegend blaadje, in het Fransch en in het Latijn, die ook in het Nederlandsch vertaald werd als: 'Stuytinghe van een tastelycken loghen, al heymelijck gesonden uyt Vranckrijck', 1621 (Knuttel 3255: Rogge 430). Exemplaren van de Fransche en Latijnsche edities zijn tot heden niet bekend.
Volgens Rogge l.l. p. 93 zou Grotius het eerste bericht van Langerak's brief gekregen hebben in een 'nu verloren.... brief van Maria van begin Mei'. Ik meen dat Rogge zich vergist zie mijn aanteekening p. 33 n. 1.

7 Opengelaten in de uitgave. Vul aan: 'et Arsenius'; zie p. 69 n. 4.

8 Over de Historiae zie I p. 40 n. 4.

augendi mihi defuit. De domicilio meo quin Lutetiae sit futurum, nullas video dubitandi causas. Si quae chartae ad innocentiae nostrae tutelam pertinentes quam primum submitti mihi possent, multum id valeret ad levandum exsilii et otii taedium. Ut aliquid tale adornem[1] extra periculum est, et in omnem eventum utile. De editione postea videremus. Sed quae in carcere confuse tractaveram, possem nunc distincte et additis probationum subsidiis disponere. Neque scio an in futurum tam laxo usurus sim tempore.

Haec postquam scripseram, vidi Praesidem Ianninum, qui et ipse putabat scribendum aliquid ea de re et quidem dum recens mihi rerum memoria: sed de editione petendum a tempore consilium.

Multi hic verentur ne Reipublicae nostrae Praesides, metu belli ob mala interna, sub nomine Germanici Imperii, aut simili velamento patiantur se retrahi sub imperium Austriacae domus[2], Britanno annuente, tum ut matrimonium adeo expetitum[3] obtineat, tum ut .....[4]. Legatus Archiducum, qui hic fuit, ait Regem Hispanum inducias nolle: neque bello abstenturum, ni pax perpetua fiat cum aliquo in Austriacam domum obsequio. Ego vero spero esse apud nostros plus cordis atque consilii, quam ut quicquam admittant libertati damnosum.

Rex Caesaroduni Turonum exortos motus quinque hominum supplicio capitali, tredecim aliorum captivitate compescuit. Atque ibi quidem in Romanenses exercita severitas. At Diepae inque maritimis oppidis arma Reformatis demta, unde magnus passim congregum motus, Lutetiae maxime, quanquam pro quiete publica gnaviter laborante Magistratuum urbanorum cura. Salmurii admissus a Plessiaco Rex nunc ultra tendit: credunturque iam eques et cohortium vis ad claudendam terra Rupellam missa: mari autem idem facturas naves, quae sub Neversio[5] in Peloponnesum itare composito rumore iactabantur. Imperator dicitur ferociter victoria uti, nec sine periculo novi discriminis: iamque in Silesia resurgere partes. In Hungaria emtos Gaboris amicos ipsius in pernitiem, ipsoque vix elapso ducum primos Imperatori traditos. Haec sunt quae hic feruntur. Tuas avide exspectabo, measque res tibi commendatissimas esse confidam. Vale mi frater, et matrem, fratres, sorores, cognatos, amicos saluta, nominatim Borelios et Bellimontium[6]. 14 Maii 1621. Lutetiae.

Tuus
H. Grotius.

1 Grotius denkt hier blijkbaar reeds over het geschrift, dat in 1622 onder den titel: 'Verantwoordingh van de wettelycke Regieringh van Hollandt ende Westvrieslandt' uitkwam; in het Latijn 'Apologeticus eorum qui Hollandiae Westfrisiaeque ... praefuerunt' (Rogge n°. 89-98). Voor de geschiedenis van dit belangrijke geschrift zie het p. 75 n°. 6 geciteerde artikel van Rogge. De daar naar de handschriften aangehaalde brieven worden hier thans voor het eerst uitgegeven. De Verantwoording werd in het Nederlandsch geschreven en door Grotius zelf in het Latijn vertaald, blijkens zijn brief aan Du Maurier van 25 Febr. 1622; n°. 723. De Latijnsche vertaling verscheen echter eerder; zie o.a. n°. 794.

2 Zie n°. 648.

3 Het huwelijk van den Prins van Wales met een Spaansche infante.

4 In de uitgave opengelaten.

5 De hertog van Nevers.

6 Jan en Willem Boreel en Simon van Beaumont.

643. [1621] Mei 16. Van Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste. Ick hadde hede acht dagen een brief aen U E geschreven, dan alsoo ick ter Vere was en den presiesen tijt van het vertreck van de boode niet en wist, soo isse[r] versum in 't bestellen geweest. Tsedert heeft vader brieven aen mijn broeder mr. Nicolaes gesonden, die van den selfden inhoudt waeren, van mijn broeder de rentemeester[2], alsmede van den selfden date, te weeten van den XXIII April. Op gisteren hebben wy uwe brieven ontfangen, gedateert den lasten April, de welcke nu XVI dagen oudt zijn. Ick verwondere my waerom uwe brieven soo traeg overkommen, alsoo de coopluden alhier tweemaal ter weeck brieven van Paris connen krigen. Ick meene dat U E de gelegentheyt noch niet wel en weet. Ick verlange zeer om te hooren hoe het daer met U E gaen sal en wat U E van meeninge is by de handt te nemen, want nae dat ick hoore en ut uwen brief van den lasten April verstae, soo en is Parijs geen stadt om met kleyne middelen iet ut te rechten; dan verstae oock daertegen datter wel wat te winnen is met de praticke, dien ick meene U E van meeninge is by de hand te nemen. Dit en schrive ick niet omdat ick U E eenige wet daerin wil stellen maer alleen om U E het tselve in bedencken te geven; ick en twyfele niet ofte U E en sult op alles wel letten. U E weet wat schade wy geleden hebben, doch en twyfele niet ofte dyen goeden Godt, die soo lange sorge voor ons gedragen heeft, en sal ons noch niet verlaten. Ick hadde U E ut den Hage geschreven mijnne meeninge aangaende mijnne kompst aldaer; ick sie ut den brief van den XXIII April, dyen U E aan mijn broeder de rentemeester geschreven heeft, dat onse meeninge dies aengaende overeen kompt. Al de weerelt vraghdt my oft ick niet van meeninge en ben derrewaert te reisen; ick antwoorde aparentelijck ja, maer dat ick noch geen sekeren tijd en weet wanneer. Als ick uwe meeninge dies aengaende weet sal dan alles afdoen dat ick hier te doene sal vinden, waertoe ick dan noch wel ses weecken werck sal hebben. Wat uwe kosten belangen, daer U E my van schrieft, en kan U E daer geen raedt in geven, alsoo ick niet en weet wat eerlycker is en cambre garnie ofte zijn kosten te koopen. Men moet wel op het menage letten, maer soo seer niet ofte de reputatie moet altijt plaetse hebben. U E en behouft de kosten die der gevallen zijn aen my niet te excuseren; het zijn kosten die niet alle dage weer en kommen. Ick weet dat ghy wijs genogh zijt om sorge te dragen van soo weinigh te verdoen als mogelijck is, midts dat alles met eere geschiede. Ick sal hier wachten naer tydinge aengaende mijnne reise; alsoo haest als ick daer tydinge van hebbe ben ick van meeninge naer Hollandt te reisen om de vrienden daer noch eens te besoucken en het tgene ick daer te doene hebbe af te doen, alsoo ick dan wederom hier sal moeten commen om van hier te reisen. Broder Campe[3] heeft my belooft dat hy soorgen sal dat ick een oorloghschip sal hebben, om mijn te brengen daer ick wesen wil. Schrieft my toch van alles pertinentelijck uwe meeninge, alsmeede van de kinderen, oftse altemael mede sullen kommen ofte niet en wie dat ick mede sal brengen. Wilt u wat wachten van niet veel aen de predikanten

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. A 51a. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 59. Zie: Het Instituut of Verslagen en Mededeelingen 1844 p. 44.
2 Johan van Reigersberch, rentmeester-generaal van Zeeland Bewester-Schelde, ousdste broeder van Maria.
3 Mr. Jacob Campe, burgemeester van Veere, zie I p. 331, n. 7.

te schriven, want ick weet sekerlijck dat al dat zy weeten dat het terstondt het heele landt door loopt. De kinderen van mijn heer Hoogerbeets hebben requeste gepresenteert tot ontslaginge voor haer vader, wat daer op volgen sal sal den tijt leeren. Onderentussen sal ick Godt bidden dat hy hem gedult ende lidtsaemheit wilt geven om de utkompste te verwachten. Wy zijn gisteren te Rammekens geweest; den goeden man doet u zeer groeten, soo doen oock noch veele andere goede bekende ende vrienden. Hier zijn eenige schepen aengeslagen met geldt ende andere waren, maer wat de waerde daervan is en soude ick niet sekerlijck connen schriven, doordyen het heel sekreet gehouden wert; maer soo veel hoore ick altijt wel datse meer als een milioen waert zijn, dat is seker. Het tgene ick U E voor desen geseidt hebbe van de heer van Langerack[1] is seker, want broeder Campe heeft mij geseidt dat hy de brieven gesien heeft, en dat Aertsen[2] hem geseidt heeft dat hy se hem ongeheist gesonden heeft. Wat daervan is en weet ik niet. U E en behouft altijt met hem niet veel vriendtschap te houden, hy heeft zijn goede wil gethondt. Doet mijnne gebiedenisse aan u broeder[3], en hiermede sal ick desen endigen ende Godt bidden, dat hy ons wilt geven dat hy weet dat ons salych is. Ut Middelburch desen XVI May.

U E altijt getrouwe
Marie Reigersberch.

In dorso schreef Grotius: Maria Reigersberg, 16 May 1621.

644. 1621 Mei 23. Van R. Hogerbeets[4].

Mijn heer ende seer getrouwe vrundt.

Sedert uwe E. geluckige verlossinge uit dese benaude banden, heb ic van deselve twee brieven ontfangen, de eerste van den XXX. martii uit Andtwerpen, ende den tweeden uit Parijs van date den XXIII^{en} Aprilis, ende dairuit verstaende uwe E. sonderlinge getrouwe genegentheit mijnwaerts, mitsgaders wat goede devoiren dselve terstont na sijn ancompste aldaer voor mijn heeft angewend, can niet laten uwe E. daervoren seer hartelijck te bedancken, met verclaringe dat ic nochte de mynen dselfde weldaden tot genen tyden en sullen vergeten, maer met alle dancbaerheit wederom soucken te verschuldigen, so veel het ons sal mogelijck sijn. Voor desen had ic aen uwe E. seer waerde huysvrouwe op haer afscheit van hier twee memorykens doen behandigen, die niet anders sonderlinx inhielden als Josephs begeerte aen den schencker, doen hy van hem uit de gevanckenisse was scheidende; daer is weinich an gelegen of sy bestelt sijn ofte niet, want ic bemercke nu wel, dat myne recommandatie daertoe is onnodich; de Heere wil uwe E. voorts tot myne ende ons vaderlants vertroostinge met goede gesontheit lang verstercken, tot grootmakinge van sijn h. name, ende verblydinge van so veele bedroufden; eenigen tijt herwairts sijn de geruchten hier in't landt geweest, dat myne verlossinge mede voorhanden was; hierop hebben

1 Zie p. 75 n. 6.
2 François van Aerssen.
3 Zie p. 65 n. 3.
4 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Kroniek Hist. Gen. te Utrecht 1872 p. 290.

mijn kinderen, met raedt van goede vrunden, een request gepresenteert, nadat nu onse ambassadeurs[1] wederom uit Vrancrijck thuis gecomen waren ende haer rapport gedaen hadden, daerby sy simpelijck, zo mijn geseit is, myne ontslaginge versocht hebben: dan sy en hebben daerop, dat ic wete, alsnoch geen andtwoort ofte apostille ontfangen; wat volgen sal, sal ic van den goeden God verwachten; voor desen hebben wy altemet wel gesien, als men tot onse meerder bewaernisse yet voor hadde te doen, dat men alsdan, om 'tvolck wat te payen, wel diergelycke maren uitgaf; wat men nu hiermede meent sal den tijt leeren. Ick ben gerust ende welgemoet om met Godes hulpe uit te staen ende te verdragen wat mijn voorts om de goede saecke soud mogen overcomen, ende betrouwe vastelijc dat God almachtich mijn, nu alle dagen tsestich jaren oudt wesende, ter bequamer tijt uit dese droufheit in de hemelsche vreuchde, by mijn seer waerde ende l. huysvrouwe, die mijn hierin den wech gethoont heeft, ende alle gelovigen sal opnemen ende van alle catyvicheden verlossen, 'twelc mijn gene menschen noch met sloten noch met traliën en sullen beletten. Ick bidde uwe E. seer vrundelijck, dat dselve doch gelieve by alle gelegentheden mijn bedroufde kinderen behulpelijck te sijn, ende haer, soveel de gelegentheden souden mogen toelaten, met uwe U. seer goeden ende wysen raedt bystaen, voornamentlijck mijn soon[2], die nu in de directie van syne studien uwe E. onderrechtinge wel soude van doen hebben. Als uwe E. yewers ter neder sal gestelt sijn, wilt hem voor een tijt by uwe E. ontbieden, om hem wat te formeren ende in de fransche tale ooc te oeffenen. Sy hebben alle te samen mijn ende haer salige moeder in onse swaricheden seer getrouwelijck bygestaen, ende haer gene moyeten nochte periculen ontsien gehadt, gelijc sy ooc noch doen, daerom en twijffele ic niet of God sal haer wederom aen siel ende lichaem segenen, tot haerder salicheit, ende tghene sy nu int tydelijck moeten missen, sal hy haer wederom hier ende hiernamaels ryckelijc vergelden. So daer yet is dat uwe E. van haer begeert, dat sullen sy wel bestellen, opdat het goede mach bevordert worden. Ick verblyde mijn daerin ten hoochsten dat de goede saecke ende waerheit so goeden patroon becomen heeft; alles sal nu tot Godes eere wel beschermt werden, als den tijt sal gecomen sijn. De Heere wil syne Con. M^{t}. ende synen seer wysen Raedt voorspoedige regieringe, langdurighe gesontheit, gehoorsame ondersaten ende gerusticheit des rijcks verlenen, ende uwe E. met synen h. Geest bystaan ende verstercken, ten besten van ons vaderlandt. Hiermede, mijn seer waerde heere ende getrouwe vriendt, mijn van harten aen uwe E. gebiedende, sijt Gode almachtich bevolen, desen 16. may 1621, uit de plaetse uwe E. bekent.

Uwe E. seer dienstwillige bekende vriendt
R. Hogerbeets.

Desen brief ophoudende totdat de antwoordt op de requeste soude becomen sijn, hebbe ic nu verstaen dat het versouck terstont werde afgeslagen, waeruit te sien is dat de gemoeden noch even ontstelt sijn, ende voor mijn geen vertroostinge is te verwachten; dairom wil ic mijn hierin gans gerust stellen, ende niet eens meer dencken dat eenige tydelycke verlossinge voor mijn sal connen vercregen worden; ic sal mijn in Godes handen stellen, ende met die hemelsche

1 Zie p. 42 n. 1.
2 Adriaan Hogerbeets.

ruste mijn voorts becommeren; wat mijn kinderen doen sullen in 't vervolgen van het proces tegens den fiscael, of sy daermede den tijt noch wat sullen insien, ofte niet, wilde ic geraden sijn; uw E. sal daerop eens gelieven te letten, want mits de vacantie van Pinxteren nu ophanden is, en sullen wy mettet verwachten niet verletten. Hiermede, mijn heere, sijt andermael hertelyc van mijn gegroet ende Gode bevolen, 23. may 1621.

Adres: Aen mijn heere Mijn heere Mr. Hugho de Groot tot Parys.
In dorso noteerde Grotius: R. Hogerbeets 16 May 1621.

645. 1621 Mei 28. Aan N. van Reigersberch[1].

Binas a te, mi Frater, literas pariter accepi, quas 8. et 14. Maii ad me dedisti; pro utrisque gratias ago. Ut ab eo quod praecipuum est ordiar, popularis mei[2] postulato satisfaciam simul te esse in Hollandia cognovero. Neque enim eius momenti res aliter quam per Marbaldum[3] recte curari poterit. Eiusdem popularis consilium plane sequendum erit in innocentiae meae defensione[4]. Quando ea iuris publici sit facienda, ea de re, ut dixi, cum tempore deliberandum est. Sed nisi documenta causae aliaque hic habeam et viris prudentibus exhibeam legendum aliquem rerum nostrarum commentarium, cum honore hic esse non possum. Magno enim consensu id a me requiritur. Neque mihi vita vitalis aliter fit. Tuae res utinam spei tantum habeant, quantum erit pollicitationum. Sed gravibus edocti exemplis tandem sapere debemus, neque nos lactandos dare. Utinam vana augurer ut solent longis aerumnis fatigati. Ad chartas quod attinet, nulla est mearum quae non, ut in navi funiculi, usum aliquem aut ad hanc causam aut ad res alias habeat, exceptis privatorum et minus illustrium ad me literis. Praeter nudas chartas sacci sunt duo aut tres qui non litium instrumenta, sed publici iuris documenta continent. Ab amicis si quid insuper haberi potest lucro apponetur. Lis de bonorum publicatione nullo fructu nunc urgebitur. Imo mea refert ut damnum pati credar. De me revocando spes inanes iudico; neque alio fine ista fingi, quam ut me silente liberum sit tempus in me mentiendi: quod et per me scio et ex literis uxoris cognosco. Simili arte res tua sine fine, ut puto, protelabitur. De forma literarum ad te posthac scribendarum ut praelegi possint consilium tuum sequar, nempe ubi in Hollandia, ut dixi, te esse intellexero. Quae hic geruntur ad fratrem natu maximum[5] scripsi. Illud oblitus sum hoc rerum motu etiam Castellumrenardi, quod Principis Henrici est, vim passum[6]: Langeracensis, negotium Principis utiliter gerens - neque enim mandatum exspectari tempus patiebatur - admonitus ab eis, qui Principi hic inserviunt, rem retulit ad Consilium Regis quod est Lutetiae, qui omnia in integrum restitutum iri polliciti

1 Gedrukt Epistolae p. 56.
2 Popularis meus, zie p. 75 n. 1.
3 Zie p. 60 n. 4. Marbault is de zwager van Du Maurier, en Grotius zal door diens tusschenkomst stukken aan Du Maurier hebben doen toekomen, die hij vreesde dat anders onderschept zouden worden. Zie p. 91 n. 5.
4 Zie p. 76 n. 1. Dat Frederik Hendrik geraadpleegd werd over het uitgeven der Verantwoording, volgt uit Nicolaas' brief van 10 Mei 1622, waar hij schrijft: ‘naer ick van desen heb gehoort, soo sal hy de editie goedvinden.’
5 Johan van Reigersberch.
6 Dit slaat op moeilijkheden in het Prinsdom Oranje.

sunt, sed libellum postularunt quem ad Regem transmitterent; eum concepit Principis Henrici nomine Langeracensis et, ut iustum erat, expressit eum Principem nihil plane passurum suo in oppido fieri Regis rebus adversum. Scribebam haec in magna festinatione cui veniam dabis. Patriae et amicis qua possum prodesse nunquam desinam et tibi pro summis in me officiis gratias agere. Vale optime frater. 28 Maii, 1621. Lutetiae.

Tuus totus
H. Grotius.

646. 1621 Mei 28. Van Jan de Groot[1].

ξὺν θεῷ τῷ πανκράτορι.
Salve fili cum omnibus bonis a nobis omnibus. Contraham scriptionem meam per Guilielmi tui[2] manum.

Satis mirari nequeo quid in causa sit, quare literae meae ad vos non perferantur: etenim ex iis, quas ad me XIV huius mensis die dederas, aliisque prioribus intelligo nullas dum vos a me accepisse. Misi ad fratrem[3] dies nunc est decimus sextus *ἀναχεφαλαίωσιν* omnium mearum. Repeto adhuc. Scripsi Lutetiam ad utrumque vestrum XXVI et XXVII Aprilis, deinde V Maii, tum vero et XII et postremum XXI eiusdem mensis die. Si nullas adhuc hinc literas accepistis procul dubio interceptae sunt. Itaque aliam nunc ingredior viam, speroque hasce cum contracto hoc de Controversiis ecclesiasticis scripto nunc saltem te consecuturum, ut certior sis nos valere; uxorem adhuc in Zelandia esse; bellum imminere; de induciis prolongandis neminem hic loqui; Regem Magnae Britanniae pro genero[4] nihil movere; cum Rege Daniae per legatum eius Regni Cancellarium[5], qui hic est, aliquid actum, quod brevi erupturum putatur.

Aderat nobis nuper dominus Vossius, qui querebatur se iterum iterumque omnibus (modis) moveri ut Synodo subscribat, aut saltem dicat, quid probet impro(betque)[6]. Salutaris quam officiosissime ab eo et Datselario itemque Lassonio[7], Kenenburgio[8], Bogardo[9], Pleonandro[10], avunculo, matertera[11], eiusdemque liberis tum et Herencarspelica[12] nostra Nottelmannicaque[13] familia.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III C 5. Behalve het Grieksch bovenaan, de eerste regel: 'Salve - manum' en het onderschrift: 'Tuus - Groot', door Willem van de Velde geschreven. Op hetzelfde blad een verhandeling 'de Controversiis ecclesiasticis', en een brief van den vader aan Willem de Groot, van denzelfden datum.
2 Willem van de Velde; zie p. 12 n. 3.
3 Willem de Groot; zie p. 65 n. 3.
4 Frederik van de Palts; zie p. 75 n. 3.
5 Jacob Ulefeld.
6 Zie p. 35 n. 3.
7 Zie I p. 6 n. 2.
8 Otto van Zevender, heer van Kenenburg, zwager van Oldenbarnevelt.
9 Joh. Bocardus; zie I p. 421 n. 6.
10 Dirk Gerritsz. Meerman, in 1618 als lid van de Vroedschap te Delft afgezet; 'neef Meerman' noemt Maria hem; zie I p. 238 n. 6.
11 Zie p. 66 n. 4.
12 Waarschijnlijk de familie van Claes Jacobsz. Harencarspel, schepen en raad van Amsterdam, wiens vrouw in den brief van Nic. van Reigersberch van 2 Juni 1625 genoemd wordt.
13 Mij onbekend.

Locutus sum cum aliquot amicis ut consequi queam ea quae Comes Hohenloicus[1] huc quondam a Brunovicense[2] attulerat; sed nihil dum reperire potuerunt. Scripsi et eadem de re ad Principem meum cum oblatione operae tuae pro fratre. D.O.M. vobis nobisque omnibus sit propitius ac clemens. Raptim Delphis Bat. XXVIII Maii. CIↃIↃCXXI.

Tuus meritissimo tuo pater
Jan de Groot.

Adres: A Mons[r]. Mons[r]. Grotius a Paris.

647. [1621] Mei 28. Van Maria van Reigersberch[3].

Alderliefste.

Naedat ick last aen UE hebbe geschreven soo zijn my de uwe behandicht van den VII ende VIII alsmede van dage eenne van den XXI deser; ick hoope dat UE tsedert mijnne brieven sult ontfangen hebben en daerut mijnne meeninge verstaen hebben. Ick ben noch van resolutie niet te commen voor datter op uwe saecke naerder sal zijn geresolveert. U E hoope ick en sult my dit niet qualijck afnemen; ick en sal niet laten alles te doen dat tot bevoorderinge van mijn reise sal strecken, tot welcken einde ick van meeninge ben woonsdach toecommende nae Hollandt te reisen, om daer afscheidt van de vrienden te nemen en te doen het tgene daer noch resteert; ick sal daer uwe meeninge verwachten en u van daer schriven hoe lange ick daer blyven sal. Ick meene mijnne reise over Zeelandt te nemen, gelijck ick U E voor desen geschreven hebbe; ick ben zeer blyde ut alle uwe brieven te verstaen dat uwe kompste daer soo aengenaem is en dat UE daer soo veel goede vrienden vindt. Ick verwondere my dat UE niet een letter en schrieft van mijn heer Wttenboogaerdt, ofte UE hem daer gevonden heeft ofte niet[4]. Alle de papieren daer ghy om schrieft sal ick mijn best om doen om UE te doen hebben soo se te krigen zijn: maer daer sal wel tijdt toe moeten wesen. Mij dunckt dat best waer dat ick se met my brachte; ick hebbe hier vernomen offer wel gelegentheyt was om een koffer te bestellen als men het bestellen wilde; men heeft my geseidt datter wel gelegentheyt was maer dat men voordacht most zijn dat alle koffers te Rouaan wierden gevisiteert van de schessers[5]. UE mocht eens letten oft men dat niet en soude kennen beletten met eenigh bescheidt van't hoof; dit sult UE beter verstaen als ick. Schrieft my uwe meeninge oft UE begeerdt datt ick de pampieren sende voor mijnne kompste ofte dat ik se met mijn brengen sal. Ick sal mijn best doen dat

1 Zie I p. 57 n. 8.
2 Zie p. 84 n. 2.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 63.
4 De Groot had Johannes Wtenbogaert, den voormaligen hofprediker, die na zijn vlucht in 1618 zich te Rouaan had neergezet, gesproken kort na zijn aankomst te Parijs, toen deze hem kwam verwelkomen.
5 Er staat schessers; Maria bedoelt cherchers, tolbeambten (Woordenboek der Ned. Taal in voce; zie ook I p. 176).

ick de propositie van Amsterdam[6] in 't latijn become en sal se UE alsdan senden.
De latijnse versen

6 De redevoering, die Grotius 23 April 1616 in de Amsterdamsche Vroedschap had gehouden (Rogge 81-86).

van den doop[1] en zijn hier niet; ick sal se u mede senden als ick in Hollandt ben. Voordts wat de voorslagh belangt die der gedaen is van het trettement dat men UE daer geven sal, weet ick wel dat UE sulckx sal moeten aennemen als 't gepresenteert wert, alsoo onze gelegentheyt nu niet en is de fiere te maecken. Mijn en is niet ter weerelt voorgecomen. Wat de resterende gage van de Gekomiteerde Raden in Rotterdam belangt en meene ick niet dat aparentie is van die te ontfangen vooralsnoch, doch en sal niet laten de humeuren eens te laten sonderen. Wilt my toch van uwe gelegentheyt dickmael onderrechten, ick en sal niet laten van gelycke te doen. Hier beneffens gaedt copie autenttijck van tgene dat de heer van Langerack aen de Staten-Generael geschreven heeft[2]; wilt toch eens vernemen hoe dit toegegaen is, oft hy het versierdt heeft oft dat het hem van hier belast is, dat hy op sulcken maniere schriven soude; men spreektter hier zeer van, dan op verscheiden manieren, gelijck UE wel dencken kan. Ick verwondere my hoe de luden soo bot leugenachtych zijn, want die eenigh verstandt heeft weet wel dat het nu geen tijdt en is om eenige belooften te doene. Wy en weigeren nietmant copie van den brief die aen de Staten gelevert is[3]: de leuge sal metter tijdt wel aen den dach comen. Onderentusschen moeten wy doen gelijck wy tot noch toe gedaen hebben en goede courage houden en om geen goedt nochte weereltse eere aen de eene ofte d'andere zyde van de waerheyt wijcken, maer betrouwen dat Godt de heere niet beschamdt en laet die op hem betrouwen. Hiermede bidde ick om mijnne gebiedenisse aen u broeder en sal desen hiermede endigen ende Godt bidden dat hy ons wilt geven dat hy weet dat ons salych is. Ut Middelburch desen XXVIII may

U E altijt getrouwe
Marie Reigersberch.

Alle de vrienden alhier doen u zeer groeten, onder anderen heeft het meester Jan Migerode ende Burtsius[4] op my ernstelijck begeerdt dat ik u van harentweege groeten soude. UE schrift altijt dat men jouffrouw Dickgrave van uwenttweege groeten soude, ick meende dat ick in den eersten brief die ick aen UE geschreven hebbe mede van haer overlyden geschreven hadt; zij is den tweeden paesdach gesturreven en was zeer blyde over uwe verlossinge.

den 30 april 1621

Voorts ben ick schuldich Uwe Ho. Mog. te adverteren dat Hugo Grotius tot Paris over eenige dagen is gearriveert, hebbende met eenige van den raedt des conincx voor haer vertreck naer Fonteyne bleau gesproken ende gecomuniceert, seggende onder anderen dat hy Uwe Ho: Mog: ootmoedelycke hadde gebeden om vergiffenisse van zijnne ontcomminge uyt de gevanckenisse om hem selven in liberteyt te stellen ende dat hy voortsaen hem in alle zijnne woorden, actiën ende conversatiën alsoo dragen soude dat Uwe Ho. Mog. een goedt genougen daerinne

1 Vraghe en Antwoordt over den Doop (Rogge 314-319). De Latijnsche vertaling is niet bekend. Zie ook p. 14 n. 2.
2 Zie p. 75 n. 8. Het extract onder den brief.
3 N°. 626.
4 Mr. Jan Migerode, zoon van den predikant te Veere, Jan Migerode, en Gillis Burs, predikant en rector te Middelburg (zie I p. 549 n. 1).

sullen nemen, waertoe mede die van den rade my verclaert hebben denselven de Groot met ernst te hebben vermaent ende gewaerschout dat den coninck anders in zijn rijck hem niet sal willen lyden, ende oock dat hy hem selven stille ende behoorlijck dragende tot Uwe Ho: Mog: contentement van Zijnne Ma[t]. onderhouden ende gebenificieert sal werden. Ick bidde Uwe Ho: Mog: my te gelieven te adviseren ende te oordonneeren hoe ende in wat vougen ick my tegens hem sal hebben te gedragen indyen hy my soude willen sprecken.

Onderaan den brief schreef Joh. van Reigersberch: Mon frère. ic schryve UE nu niet overmidts UE huysvrouw; sal daerinne meerder devoir doen ut Hollant thuys gecomen sijnde.

U E dienstwillighe
J. Reigersberg.

In dorso schreef Grotius: Maria Reigersberg, 28 Mei 1621.

648. [1621 einde Mei. Aan Pierre Jeannin[1]].

Quae ad me scripsisti nuper, vir Clarissime, eorum partem minime miror, partem mirari satis nequeo. Minime miror spargi sermones de inserenda patria nostra in Imperii Germanici corpus. Nam proficisci hos sermones ab Hispanis et Austriaca domo, quorum cum maxima gloria atque utilitate ea res coniuncta est, nulli dubium esse debet. Quod vero maxime miror hoc est quod adiicis, a non-nullis Patriae nostrae Rectoribus hos sermones pronis auribus animisque accipi. Memini enim cum ante hos annos viginti, interposito duce Brunvicensi[2], res eadem agitaretur, eorum, qui tum rempublicam tractabant, animos valde ab eiusmodi consiliis abhorruisse. Certa enim haec et extra controversiae aleam posita erat omnium sententia, nullo modo, non dicam florentes, sed tutos nos esse posse nisi imperii nostri summam intra nos haberemus. Nunc cum post id tempus per annos viginti summa illa potestas primum bello quantis nunquam antea sumptibus exercito fortissime sit defensa, pactionibus cum hoste velut in quietam deducta possessionem, foederibus externis cum Galliae et Britanniae Sueciaeque Regibus, cum Venetis insuper et munita et ornata, per totum denique orbem ad ultimos usque Indos celebrata, quae causa movere nunc quenquam possit, ut de eo iure, sub cuius praesidio iura omnia continentur, abdicando cogitet, comminisci nequeo, nisi quod privatam eam esse certo mihi colligere posse videar, quia a publicis rationibus tam longe distat ista molitio, ut ne probabili quidem specie commendare se possit mediocri iudicio valentibus. Nam quod velandae ignominiae affertur de liberis Germaniae civitatibus, captatio est ambiguae vocis et lusus in re maxime seria. Liberae enim illae vocantur comparatione aliarum Imperii partium quae adductius reguntur; eaque libertas partim in magistratibus quos ipsae creant, non ob Imperatore accipiunt, partim in nummis cudendis aliisque id genus privilegiis atque immunitatibus consistit. At obedientiae sacra-

1 Gedrukt Grotii Quaedam hactenus inedita p. 68-87. De redenen, waarom ik dezen brief op einde Mei 1621 dateer, en waarom ik meen, dat hij aan Jeannin geadresseerd is, zette ik uiteen in: Twee brieven uit de Briefwisseling van Grotius, in Verslagen en Meded. Kon. Akad. v. Wet. 74:2 (1932).
2 Heinrich Julius, hertog van Brunswijk, postulant-bisschop van Halberstadt.

mento tenentur, obstringuntur legibus etiam in quas non assenserunt, indicium accipere et iudicatum facere coguntur: quae omnia evidenter ostendunt libertatem illam quam habent talem esse, qualis potest competere subditis, non illam quam nos nobis vindicavimus hactenus verbisque et armis defendimus, quae in se ius imperandi plenum perfectumque complectitur. Discrimen hoc probe a se intelligi ostendunt Veneti aliique per Italiam populi quibus Helvetii addi possunt et Genevenses. Isti enim omnes quanquam olim pars eius corporis, quod Imperium dicimus, nulla mercede adduci possunt ut eo redeant, quippe experti non illam Germanicarum civitatum, sed soli Deo subditam libertatem. Si annales nostros revolvere nobis libeat, reperiemus iam olim Hollandiae Comites magno optimatium ac populi assensu bella gravissima suscepisse potius quam ut Imperatorum se vasallos faterentur: quod tamen vinculum multo minus est quam subditorum. Nam Vasallus ad militaria tantum auxilia, non etiam ad alia, quae imperantur, facienda adstringitur. Fuerunt postea Comites e Germanicis familiis oriundi, qui, quod Imperatores haberent parentes aut agnatos, homagium Imperatoribus facere ex re sua existimarunt: sed ea res quoties ad Ordinum pervenit notitiam magno consensu improbata est, ut inimica avitae libertati, cuius tuendae non imminuendae potestatem Principes sub Comitum nomine acceperant. Itaque Philippo Burgundione, quem Bonum vocant, principatum adepto Fredericus Secundus Imperator ut ipso populisque ipsi creditis amicis uti posset, omnem illam controversiam extinxit, et aequale foedus pepigit. Carolus postea Austriacus ut ad Imperatorium fastigium, quod ardentissime expetebat, pertingeret, cum nihil magis ipsi obstaret quam quod populi, quorum ipse Princeps erat, maiestatem Imperii non magis quam Galli aut Britanni agnoscerent, Germanorum animis conciliandis promisit effecturum se ut Belgico-Germania in Imperii Germanici corpus coalesceret. Sed cum iam spei suae compos factus, aliquam fidei suae liberandae viam quaereret, invenit rem implicatam maximis difficultatibus: nam et singulae nationes, praesertim Hollandica, ius suum contra omnia externa imperia fortiter tuebantur, et qui Carolo a consiliis erant plurimas afferebant rationes cur ista mutatio Belgico-Germaniae rebus neutiquam expediret. Tandem Carolus Imperator cum negotium difficile aliter extricare non posset, inter Imperium Germanicum et Belgico-Germaniam pactionem instituit, sed eam quae multis modis Belgico-Germanorum libertati cavebat, ita ut tota illa concorporatio ad solam ferme causam tributorum, quae pro communi tutela Germaniae essent necessaria, adstringeretur. Atqui ne ea quidem pactio ad effectum perducta est, Ordinibus tributa inferre abnuentibus: atque ipse Imperator et Germaniae Principes ac Civitates Belgico-Germanos a suo corpore plane alienos apertissime iudicarunt, cum querelas de Hispanorum iniuriis saepe ad se delatas tanquam nihil ad se pertinentes reiecerunt. Ex eo Batavi nostri eorumque socii libertatem quam sine ope Germanica vindicaverant non minus ab Imperio Germanico quam ab omni alia externa potentia intactam atque illibatam servavere: professi id ipsum tum etiam cum ante Induciarum pactionem non obscura Hispanorum arte literae ab Imperatore venissent, quae sepultas diu disceptationes in hoc renovabant, ut publice Batavis status controversiam facerent. Ab his maiorum nostrorum ac nostris etiam institutis discedere quae suadet ratio? Necessitatis patrocinio, ut spero, nemo utetur: nam neque subesse veram necessitatem ostendit priorum multoque difficiliorum temporum comparatio: et ista allegatio semel admissa in praeceps ducit, neque habet ubi consistat. Hoc pro

necessitate accipietur quod, nisi id fiat, nulla spes sit vitandi ea pericula quae bellum solent comitari? Sane ea ratio si admittitur iam nihil impediet quo minus ipsius Regis Hispani subeatur imperium si ille aliter a bello nolit absistere. Si pacis causa quidvis subeundum est, frustra sane per annos quadraginta tantum sanguinis effusum est, tantum pecuniae erogatum. Optanda quidem pax et bello praeferenda, sed tuta atque honesta, quae libertatem conservet, non quae inducat in servitutem. Parentes nostri, cum praeter Hollandiam Zelandiamque, et eas non totas, caetera circum essent hostilia, nullum extra foedus, vectigalia tenuia, nulla tamen necessitatis excusatione arma sibi passi sunt excuti. Nos cum septem nationes mari atque amnibus munitae, non sua tantum vi, sed et externis amicitiis floreant, cum a tributis et vectigalibus nihil sit immune, ipsaque haec onera tempus et maiora, et ferendi assuetudine molliora fecerit, eam nunc viam inibimus quae plane in praeceps ducit, et cedendi modum nescit? Quanto facilius si quid intus turbidum aequis legibus et offensarum oblivione sarcire, amicorum Regum beneficia vetera agnoscere, nova mereri. Quod si fit aut aequam et sine verae libertatis delibatione pacem hostis dabit, aut post avum patremque sentiet communem esse belli aleam, et maiorem diffusioremque potentiam ad plures ictus patescere. Necessitate igitur reiecta, quae et priorum temporum comparatione evanescit, et semel admissa in omne flagitium trahit, ad utilitatis quaestionem relabitur consultatio. Ego vero quae vel in speciem utilitas ex hac re ostentari possit non video. Nimis enim manifesto docet multorum iam annorum experientia, Germaniam animis pridem languentibus, armis inhabilem, aegram discordiis, sibimet sustentandae esse imparem, tantum abest ut ad aliorum pericula sublevanda quicquam valeat. Si sine ullo libertatis damno de societate sola ageretur tamen doceret sensus communis, stulte adscisci socios, qui oneri magis sint futuri quam usui. Quanto maior dementia rei pretiosissimae dispendio emere rem nihil profuturam. Quid vero non profuturam dico, cum multis modis obfuturam, non illa tantum communi suspicione, quae formidolosa nobis indicat omnia quae hostibus valde placent, sed propriis quoque et certis argumentis apertissime liqueat. Tributa quam sint plebi gravia, quam mercaturae inimica, nemo non intelligit. Indicta hactenus onera placide plebs tulit, odio Hispanici nominis et quia sub aspectu periculum immensaeque multitudini ex ipso bello quaestus. Si cum Germania coalescimus, quibuscunque tandem legibus, tributa certe adversus Turcam - hoc autem nomine appellari solent etiam quae aliis usibus destinantur - recusari non poterunt. Quod si Caroli Quinti aetate a Belgico-Germania tantum exigebatur quantum a duobus Electoribus, qui plurimum conferrent, quid nunc exactum iri putamus a parte quidem Belgico-Germaniae, sed ea parte, cui bellum tam grave in Hispanum tot per annos toleratum tantam opulentiae famam circumdedit? Adde quod ex eo tempore increvit Turcica potentia, neque repelli nisi maiore opposita potest. Iam vero plebi, quae nisi oculis subiecta non intelligit, quam durum videbitur, de suo impendere, quo Hungaris sit melius, nullo interim ad se commodo permanante, quale antehac senserant cum miles quod ex communi acceperat stipendium, privatim in singulos erogaret. Illud quoque inevitabile, Turcam habere hostem: quo ipso lucrosa illa per Syriam aliasque Ottomannici Imperii partes negotiatio plane amittitur. Ne cum Christianis quidem, qui Mari Mediterraneo longe lateque circumfunduntur, tuta erunt commercia, quando totum illud mare Turca suis classibus infestum habet, qui nunc nobis parcit ut amicis, tunc tanto maiore nostrorum damno

grassaturus, quanto alias gentes navium numero anteimus. Mali huius magnitudinem coniectare licet ex gravissimis damnis, quae duae Punicae urbes Algeria et Tunetum nobis per annos retro actos aliquot intulere. Quota enim illa pars est maritimarum urbium quas per Europam, Asiam atque Africam Turca possidet? Neque deesse ei poterit navium tractandarum perita multitudo. Nam ut de aliis populis sileam-quorum copia laboramus-spe belli domi amissa ibi bellum quaeret. Controversias cum Germanis pridem habemus non paucas et quidem maximis de rebus. Exempli causa duas adferam; Queruntur Germani merces quae a nobis illuc subvehuntur gravibus premi vectigalibus, idque ipsum dictitant non modo communi libertati, sed et peculiariter iuri Germaniae, cuius flumen sit Rhenus apud nos in mare exiens, adversari. Neque minus nos incusant quod piscium ex mari venientium capturam omnem ipsis intercipiamus interpositis septis quibusdam quae transitum prohibent. Satis nota sunt quae contra has querelas a nobis dici soleant. Sed hactenus possessionis retinendae certi sumus praesidio summae potestatis, quae penes nos fuit alienis arbitriis non obnoxia. At Germaniae illigatis certe super his rebus subeundum erit iudicium aut Auditorii Spirensis, aut aliorum qui cognitores a Conventu Imperii dabuntur. Incerti autem eventus est res ad iudicem ire: ac nobis eo magis metuenda quo plures in Germania invidentes nobis quam faventes habebimus. Praeter has aliae multae controversiae ex re nata incident ad mercaturam praecipue pertinentes ex qua opes nostrae publicae privataeque pendent. Transeo ad religionem, cuius studia in animos humanos vim habent maximam. In omni Imperio Germanico duo tantum instituta publico iure nituntur: Catholicorum Romanensium et Augustana. Iam Reformatorum dogma, quod Palatinatum aliasque regiones occupavit, dissimulari, non publico iure niti saepissime professi sunt Romanenses et Augustani, atque etiamnum profitentur: unde apparet quam incerto in loco futurae sint res Reformatorum quorum maxima est apud nos multitudo, si Imperio Germanico misceantur. Dicat aliquis caveri ea de re pactionibus posse. Sed inanem hanc ease fiduciam, praeter vetera et externa, docent res apud nos intra novissimi belli tempora gestae: Nullis enim pactionibus unquam impediri potuit, quominus ea religionis forma a qua stabat pars corporis maior, libertatem sibi primum assereret, deinde aliis quem vellet statueret modum. Foedera quoque externa quibus securitas nostra maxima ex parte continetur, hac rerum nostrarum mutatione corruent. Scio quidem etiam a Principibus Germaniae foedera fieri: sed cum exceptione obsequii, quod Imperatori et Imperio debent. Quis autem pure obligare se velit ei qui talem adferat exceptionem in tot effugia patentem? Amplius dicam, ne talia quidem foedera ab Imperatore et quibusdam Germaniae Proceribus iusta atque legitima haberi, nisi aut Conventus Germanici, aut Imperatoris auctoritas disertim accesserit. Contra si fiat, litigandi materia, et si qua in nos audendi detur occasio, grave periculum. Et haec quidem incommoda frons ipsa rei praefert. Sed multo maius est quod in recessu occultatur. Si quis palam suaderet rediri sub Imperium Regis Hispaniae, haud dubie horrerent omnium animi. At timendum ne clam et per cuniculos eodem eatur. Nam et antehac Imperatoriam dignitatem obtinuerunt Hispaniae Reges, atque idem rursus accidere posse quis non videt? praesertim cum Austriaca domus longa possessione eam dignitatem quasi iuris sui fecerit. Neque illud novum, Imperatores ex eo, quod publicum est Imperii, suum privatim facere varios per obtentus et fiducia potestatis, quam nemo irritare audet. Ita Carolus Imperator Cameracum, Traiectum, Mediolanum

ut Imperator accepit, sed filio haeredi tradidit cum Imperio exiret. Ut iam nullus Rex Hispaniae Imperator fiat, tota tamen gens Austriaca et matrimoniis saepe repetitis, et rerum suarum necessitatibus inter se illigata praesidium suum habet in magnitudine Hispanica, eiusque aulae consiliis gubernatur: ut saepe non tam Imperator imperare, quam per Imperatorem Rex Hispaniae dici debeat. Neque est quod quisquam fingat, his malis tot atque tantis occurri posse, si notae fidei praefectis haereditario iure regimen relinquatur et pactis publicis firmetur. Nam ut de iis, qui nunc sunt optima in perpetuum sperare liceat, quis pro nondum natis spondebit? Nam adeo mutabile est humanum ingenium, ut nihil de quoquam homine certi spondere nobis possimus, multoque minus de iis qui nascituri sperantur. Notum est quinquennium Neronis quanta saevitia exceptum, et quam dispar Germanico filius Caius Caligula. Adde quod hoc modo non modo libertas amittitur sed duplicantur domini contra monitum vetus

Esse sat est servum, iam nolo vicarius esse[1].

Exemplum huius rei non adeo vetus praebere nobis possunt Frisii qui cum Saxonibus, quos haereditario cum iure Imperator ipsis praefecerat, gravissimas pro libertate avita disceptationes etiam armis exercuerunt, donec tandem Saxonum ius in se transscriptum Carolus is, qui postea Imperator factus est eius nominis Quintus, accepit nactusque est haud magna pecunia Principatum quem Maiores sui septingentos per annos multo sumptu, multo sanguine frustra speraverant. Haec cum reputo, in animum inducere non possum, esse quenquam qui mutationi isti, de qua scribis, in praesens indecorae ac damnosae, ancipiti in futurum, ministrum praebere se cupiat, nisi qui res novas ex novis serendo pericula publica domesticis opponat. Nam qui republica salva salvi esse possunt, ni fallor, nunquam id admittent, ut dicat posteritas nisi ipsis ad Magistratum provectis amitti solidam libertatem non potuisse. Plura nunc non addo, neque enim necessarium arbitror, nisi ad hanc causam nova adhibeantur lenocinia, quibus discussis opus sit. Vale.

649. 1621 Juni 3. Aan Frederik Hendrik[2].

Hoochgeboren Vorst, Genadige Heere.

Ick ben seer verblijdt geweest, bemerckende aen de heeren van den Raedt, die tot Parijs zijn gebleven, zoo goede kennisse van de treffelycke qualiteyten van Uwe Excellentie, ende zyne zonderlinge genegentheyt tot de rust ende het welvaren van het Lant. Ick en heb niet gelaten haer daerinne te verstercken nae mijn vermogen, met verhael van alle 't gunt my bekent is, meenende oock gelycke debvoiren te doen by de andere heeren, wanneer de zelve te hooff zullen zijn gecommen. By alle de heeren is een goede genegentheyt tot het lant, maer wert gewenscht, dat de vrundschap van Vranckrijck beter geacht, de weldaden beter erkent, ende de goede, gesonde, opregte advysen tot ruste ende vrede beter waergenomen mochten zijn geweest ende alsnoch werden; 't welck men hier oordeelt by zeer weinich luden belet te werden. 't Gunt ick hier verder vernomen

1 Martialis II, 18, 7.

2 Afschrift van de hand van Nic. van Reigersberch, U.B. Amsterdam, cod. R 18[b]. Gedrukt Vollenhoven, Broeders gevangenisse p. 284.

hebbe, 't zelve heb ick gestelt in een brieff aen mijn broeder, Mr. Nicolaes Reygersberg[1], met last om Uwe Excellentie daer van kennisse te doen hebben.

Mijn Heere, geen andere gelegentheyt hebbende, zoucke ick, met gerynge teeckenen, Uwe Excellentie bekent te maecken de opregte genegentheyt, die ick heb tot zynen dienst, hopende dat Godt Almagtich my de gelegentheyt sal geven om zulcx beter te mogen doen; ende ondertusschen, Hoochgeboren Vorst, Genadyge Heere, zal ick denzelve Godt bidden, Uwe Excellentie lang in gesontheyt ende voorspoet te sparen tot dienste van ons bedrouffde Vaderlant; den III Iunij 1621, tot Parys.

Uwer Excellenties allerootmoedigste dienaer
H. de Groot.

Voogd[2] ende Mannemaecker hebben my gevraegt, off in de byeencomste van de acht steden gesproocken was van één hooft te maecken; ick heb geseyt, dat men in die byeencomste had gesproocken tot rust, vrede ende middelen van accomodement; ende alsoo sy zeyden, dat ick hier op in 't volle collegie van examinateurs zoude werden gehoort, heb ick geseyt, dat ick geen swaricheyt en soude maeken om de waerheyt te verclaren, gelijck ick haer niet anders als de waerheyt en hadde verclaert.

Manmaecker alleen heeft my gevraegt, off ick yet soude konnen ontdecken van mevrouwe de Princesse, off mijn heer Prins Hendrick, my toezeggyng doende van verlossynge, soo ick yet wiste te openbaren. Ick hebbe geseyt, dat ick mevrouwe de Princesse noit en hadde gesproocken, dan als Haer Excellentie my hadde ontboden, om eenige cleyne recommandatiën te doen. Dat ick oock zelde mijn heer Prins Hendrick hadde gezien, ende noyt anders aen hem bemerckt dan een zonderlynge genegentheyt tot ruste ende vrede van 't Lant, ende dat wy op de voorslagen van accomodatie by wylen hadden gediscoureert. Dat oock den Secretaris Tuning, zijnde mijn neeff[3], by wylen by my was geweest, om tydingen te verstaen, die dagelijckx passeerden, zonder dat ick met mevrouwe de Princesse, mijn heer Prins Hendrick ofte den Secretaris Tuninck oyt iet secreets heb verhandelt.

Noch heeft Mannemaecker my daernae, zieck zijnde, besocht ende geseyt, dat sy my gaeren souden emploieren, maer dat ick iet most zeggen, daerby vougende, dat mevrouwe de Princesse berouw toonde van haer actiën, ende my vraegende, off ick ut haer niet secreets en hadde verstaen mijn heer Prins Henderyck aengaende; ick seyde neen; off uyt de heer van Maurier; ick seyde mede neen, maer dat alle de propoosten, die de heer van Maurier met my hadde gehouden, waren geweest conform zyne propositiën publyckelijcx gedaen.

Noch voorder heeft hy my gevraegt, off ick ut den Advocaat, off de heer van der Mylen, niet verstaen en hadde, dat men Prins Hendryck behoorde heer van 't Lant te maecken, ende niet Zijn Excellentie, als zijnde mijn heer Prins

1 Deze brief is verloren gegaan. Zie het begin van n°. 645.

2 Dit stuk, eveneens van de hand van Nic. van Reigersberch, behoort natuurlijk niet bij den brief aan Frederik Hendrik, maar zal bij den brief aan Nicolaas van Reigersberch, die verloren is gegaan, zijn overgezonden. Vermoedelijk is het de nota, waarom Frederik Hendrik gevraagd had; zie p. 75 n. 4; p. 80 n. 2. De brief werd via Du Maurier gezonden; zie p. 91 n. 5 en p. 80 n. 3.

3 Jan Tuning, secretaris van Frederik Hendrik; zie ook I p. 6 n. 2.

Hendrick een geboren Hollander. Ick heb geseyt noyt zulckx verstaen te hebben, maer wel, dat onder de Edelen was gesproocken, van mijn heer Prins Henderyck, als heer van Naeltwijk, te doen compareren in de vergaderijnge.

Vraegde my, off ick noyt ut Megang[1] iets secreets van de intentiën van Prins Hendrick en hadde verstaen; ick heb geseyt noyt particuliere kennisse met Megang gehouden te hebben.

Den III Juny 1621 heb ick, tot Parijs, naer mijn beste memorie geschreven.

650. 1621 Juni 3. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Quo die tuas, Vir Illustris, ad me datas 23 Maii accepi, Praesidem Ianninum accesseram, ut ei Venetum librum[3], quo causa rerumpublicarum infeliciter agitur, ostenderem. Legimus locum, triaque observavimus, quae non ad te privatim, sed ad publicam regni causam pertinent. Primum est, quod Conchini[4] potentia obtentui sumitur, ne Regis voluntas crederetur ea, quam Regiae literae praeferrent: quae excusatio si valet, periit omnis foederum publicorum sanctimonia. Nunquam enim deerunt, quorum invidiosa gratia in latebram perfidiae praetexi possit. Alterum est, quod libertati Batavorum inimicum te dicit; quae res ipsum Regem directe petit; nam quem quis liberum esse nolit, sequitur aliquem ei dominum destinet. Tertium est, quod maligna interpretatione, ut recte a te quoque annotatum est, vim foederis contrahit. Nam foedus mutua auxilia pollicetur, si quod induciarum tempore bellum nascatur, non autem, si ipsae induciae causam bello dederint; quod etiamsi evenisset, probatu erat difficillimum, unde promtum Gallis omnibus cognoscere, cum quam captiosis foederum interpretibus res ipsis sit futura in posterum. Et haec, ut dixi, publicam causam attingunt. Sed et aliis in partibus mendacia ipsius male tecta transparent. De literis, quas post Conchini mortem Rex ad Ordines scripsit, recens mihi memoria est eo scriptas fuisse tenore, non ut pro cunctatione, sed pro animo prompto gratias agerent, non minus, quam si res ipsa plenum habuisset exitum, cuius iam necessitatem regni felicitas sustulerat. Sed et illud recte notabat Ianninus, nihilo minus esse credibile, quam a Villaregio[5] scriptas literas, quibus caveret, ne qua earum argumentum ad te permanaret; notum quippe omnibus, te semper in primo amicitiae gradu apud Villaregium fuisse. Et quis tandem ille, cui hoc arcanum credidisset Villaregius? nam eum nominari in primis attinebat, ut narrationi fides aliqua conciliaretur. Accedunt iam illa, quae in tuis literis accurate admodum notantur, quae omnia ostendunt, profecta haec omnia ab aliquo, qui mentiendi consuetudine tantum contra pudorem profecerit, ut laborem credibilia saltem fingendi a se non exigat. Ductus interim sermonis neminem, si quid recte iudico, eorum, quos novimus, scriptorem arguit. Est enim satis aequaliter toto libri corpore diffusus, ut nulla pars eximie emineat. Mihi ita videtur, rem penitus inquirendam per regium apud Venetos Legatum, quid hominis sit Iosephus Bonfadius, quale munus illud erudiendae iuventutis, cui se dicit admotum: liber ipse, quando superiorum permissu excusus dicitur,

1 Louis Meganck, lid van den Raad nevens Zijne Hoogheid, ook van den Raad van Brabant, waarvan hij ook president werd.
2 Gedrukt Epistolae p. 57. Beantwoord door n°. 656.
3 Zie p. 69 n. 3.
4 Concino Concini, meer bekend als maréchal d'Ancre.
5 De secrétaire d'Etat, Nic. de Neufville, Sr. de Villeroi.

quorum iudicio examinatus probatusque fuerit? Ego in eo libro, sicut Latinitatem non improbo, ita multis in locis requiro rerum cognitionem - plurima enim contra Historiae veteris novaeque fidem narrantur -, accuratum vero iudicium et prudentiam multo magis. Quibus patriae nostrae causam tutatur, ea omnia ex meo libro hausit, quem de Reipublicae Batavicae Antiquitate[1] scripsi. Velim, nisi incommodum est, transmittas partem foederis, quam ille narrando depravat, et ex literis Villaregii ad te id, quod ad rem mittendorum auxiliorum pertinet: simulque Regis literas, quibus gratias agit Ordinibus: ut si mendacia haec tanti non sunt, ut speciatim refutari mereantur - de quo tamen cogitandum erit amplius, ubi ea didicerimus, quae Legatum Regis apud Venetos cupiam explorare - certe parata sit materia verum et narrandi et astruendi, si quis unquam ista tempora subtrahere voluerit ignorantiae posteritatis.

Me quoque nunc atrox mendacium[2] fatigat, quo fingor liber veniam postulasse, qua ignominiam, carcerem, paupertatem redimere pridem potui, constanterque abnui: quaque id mihi velut pro lege impositum dicitur, quod ego me ultro facturum dixi, ut significarem, quantopere ab omni odio, in patriam praesertim, animus meus abhorreret. Compellit me famae cura, quam caeteris rebus antehabui, in certamen a meis moribus satis alienum descendere. Mittam brevi exiguam veri narrationem, quae maioris operis[3] spem fovebit. Ius tacendi ultro mihi eripiunt, quorum, ut tacerem, maxime intererat.

Rex me extra suam curam non esse, liberalitate aliqua testatus est. Ut certi aliquid constituatur, ante Regis adventum sperare vix licet. Interim molestum mihi est uxoris optimae conspectu carere; sed hae quoque malorum reliquiae devorandae sunt. Custos sigilli[4] favere nobis dicitur. Pro tuis ad Ianninum literis quid dicam? Toties me obligas, ut ad gratias agendas nova me verba deficiant. Vale vir optime, et bene rem gere. Lutetiae, 3 Iunii, 1621.

Veniam peto, quod hunc fasciculum ad affinem[5] curandum tuis literis inclusi. Feci id ut certius procederet negotium.

651. 1621 Juni 9. Aan N.C. Fabry de Peiresc[6].

Ex literis, Vir Reverende, quas ab Amplissimo Viro D. Viquio[7] accepisti, intelligo quantum et Regi, et ipsi, et aliis, qui eiusdem sunt ordinis, debeam. Non omittam quo possum modo significare gratissimam mihi hanc benevolentiae certissimam testationem. Interim rogo, per te D. Viquius intelligat, scire me quantum ipsi debeam. Rupellani conventus partum[8] male auspicatum, ubi paululum inspexero, remittam, eo quoque nomine, super tot alia, gratiam tibi

1 Zie I p. 131 n. 1.
2 Zie p. 75 n. 8.
3 Zie p. 76 n. 2.
4 Da zegelbewaarder Guillaume du Vair, bisschop van Lisieux.
5 Een brief aan Nicolaas van Reigersberch en de brief n°. 649.
6 Gedrukt Epistolae p. 57. Geadresseerde is de bekende geleerde, die met de geheele letterkundige wereld van dien tijd in briefwisseling stond.
7 Meric de Vicq, conseiller d'Etat; na De Luynes werd hij zegelbewaarder.
8 Déclaration des églises reformées de France et de Souveraineté de Bearn de l'injuste persecution qui leur est faicte par les ennemis de l'estat et de leur religion. La Rochelle 1621 (Knuttel 3174). Zie Brandt, Historie der Reformatie IV p. 679.

habens. Quod reddam, nihil est, nisi brevem chartam[1], quam impudens calumnia extorsit: cuius rei narrationem pleniorem colloquio reservo. Vale Vir Amplissime. 9 Iunii, 1621.

652. 1621 Juni 11. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Vir Illustris.

Scis, quam ab ingenio meo abhorreat rixa: quo magis doleo, ab eo[3], cuius inimicitiam nullo facto merui, tam insignem mihi factam iniuriam, ut eam dissimulare non liceat. Atque utinam profectum id potius ab eo esset, qui inimicus crederetur. Nunc et viri dignitas, et nulla inimicitiae suspicio, credibile faciunt atrox mendacium. Sed bene est, quod vir optimus Ianninus, qui me paterno plane amore complectitur, paratus est testimonium adversus calumniam praebere, quod propediem agnosces ex ipsius ad te literis. Neque vero dubito, quin idem facturus sit, si opus erit, Boissizius, qui plenissimas amoris ad me literas ultro misit: simul significans, quantopere Regi, et iis, qui apud Regem gratia valent, cordi essem, quaeque omnium de me esset existimatio. Haec magna sunt novi doloris solatia. Interim brevi scripto[4] occurri famae mendaci, quam in vulgus spargi e re sua iudicarunt homines pridem non aliis artibus fisi. Sed talis malitiae graves saepe solet poenas dies sumere. Ego, Deo iuvante, ita me temperabo, ut, ultione abstinens, me tamen non deseram. Qua in re, satis scio, promtissimum te adiutorem sum habiturus. Tilenus, vir apertior an doctior incertum, cum podagra colluctatur. Sed videtur desaevire iam vis morbi. Ego pro mea valetudine gratias Deo satis magnas agere nequeo. Utinam aliqua detur unquam occasio demonstrandi, quantum tibi debeam. 11 Iunii, 1621.

Chartae, quas mitto, publicatae a me sunt, conscio et suadente Iannino. Is, qui se notari putabat[5], intercedere voluit, ne vulgari permitterentur; sed frustra. Epistola Iannini simul cum mea ad te perveniet.

653. 1621 Juni 11. Van A. Schottus[6].

And. Schottus Hug. Grotio I.C. *χαίρειν*.

Evigilavi atque insomnem duxi noctem, doctiss. Groti, cum pridie eius diei elegantis iuvenis ingenii Gasp. Gevartius[7], qui me ad Te, profugum e custodia, solandum aut gratulandum potius duxerat, admonuit tuis ut responderem litteris. Ego vero ac libenter: quod ad scribendum *ὁρμὴ τῆς φιλίας* tametsi maxime festis hisce occupatum diebus raperet, cum officii gratia - superbus enim nisi

1 De Stuytinghe; zie p. 75 n. 8.

2 Gedrukt Epistolae p. 58. Beantwoord door n°. 657.

3 Van den Boetzelaer; zie p. 75 n. 8.

4 De Stuytinghe, die Grotius blijkens het postscriptum medezendt. Zie p. 75 n°. 8.

5 Van den Boetzelaer.

6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Epistolae ex museo J. Brant p. 40. Beantwoord door n°. 662. Schrijver is de Antwerpsche philoloog, die in 1586 in de orde der Jesuieten was getreden. Hij was thans 68 jaar oud. Zie verder Baquet, Notice biographique et littéraire sur André Schott, in Mémoires de l'Académie Royale de Belgique XXIII (1849).

7 Zie I p. 557 n. 5.

respondeam litteris provocatus merito videar -, tum quod utriusque interesse nostrum putem. Quod enim consolandi tui caussa hostico illo carcere legisse Te numerisque Latinis vinxisse, nimirum e Philosophia cum Boethio consolationem petendo, coram narraveras Philosophorum dicta ac poëtarum, quorum capi scriptis soleres, ex Ioan. Stobaei Collectaneis[1]: cumque eiusdem tecum et ordinis, ut Iureconsultum, ac soli prope, G. Ratallerum[2] talia convertisse retulissem, id e meis sumptum arculis et notatum, uti meus est mos, poëmation, si forte nondum vidisses, a Plantinianis hic excusum, huic fasciculo inclusi, ut si tantum istic est a salutationibus otii, legas, exemploque imiteris, si tua fortasse libet edolare, posteritatique transscribere. Memoria interim repetens, ut quemadmodum e C. Plinio Viglius Zuichemus[3], Frisius et ipse, nostra memoria insignis Belgii Praeses ac I.C.[tus], Testamentaria commentatione non incelebris, habita nominis sui Viglii ratione 'Vitam esse mortalium Vigiliam' symbolo suo indicavit: sic et Tu senariis, quos mihi memoriter et iucunde Gevartius recitavit, Custodiam seu carcerem appellare casum illum soles apud aerumnae sociam:

> Quos matris alvus Carcer edit in lucem,
> Queis corpus animam more Carceris vincit:
> Quos morte functos terra Carcer exspectat,
> Numquam nimis timere Carcerem debent[4].

Homo enim, ut vere ais, nondum vitalem in lucem editus matris alvo ut in custodia est; post corpori inclusa Anima - *σῶμα γὰρ σῆμα* Platoni[5] est - gestatur. Morte obita sepulcro corpus includitur, a communique omnium parente tellure gestatur. Hinc et senex ille Simeon[6] cygneo cantu, Christum Iesum in ulnis tenens, dissolvi vinculisque voti compos ac laetabundus exsolvi optat, itemque electionis vas Paulus[7] dissolvi obnixe rogat, ac mortali liberari custodia. Imo et B. Iob[8] vitam militiam, vel ut LXX legunt, *πειρατήριον*, tentationem probationemque auri in fornace nominat; exilium alii revera, ut *περὶ φυγῆς* Comment. Plutarchus[9]. Sed haec Tu apud teipsum, mortalis memor sortis, locique quem asylo, nostro hoc relicto caelo, delegisti! De me si loqui apud Te permittis, equidem ex quo ante hos ipsos XXX. annos, et quot excurrunt, Societatis Religioni sponte me addixi, in animum semper induxi meum, ut tu vinculis, in custodia me habitare Dei O.M., sed spontanea, et compedes, quas mihi ipse induissem, gestare. Custodiri itaque sensi me reapse ab insidiis cacodaemonis, qui tamquam leo rugiens nos ambiat sive agendo quid - otium enim

1 Zie p. 15 n. 4.
2 Georg Rataller, raadsheer in den Grooten Raad te Mechelen; later president van den Raad te Utrecht. Hij gaf uit: Euripidis poetae tragici tres tragoediae, Phoenissae, Hippolytus coronatus atque Andromacha, Lat. carmine conversae. Acc. fragmenta quaedam ex veteribus Graecis poetis apud Stobaeum exstantia. Antwerpen 1581.
3 Van Viglius den president van den Geheimen Raad is een Commentatio in tit. X lib. II. Inst. de Testamentis.
4 Het gedicht in het album van De Kempenaer, zie p. 68 n. 5.
5 Plato, Cratylus 400 c.
6 Lucas II, 25 vv.
7 Phil. I, 23; Rom. VII, 24.
8 Job VII, 1.
9 Plut. *περὶ φυγῆς* 17.

vitiis illecebra est - sive legendo, vicissimque orando bonas collocans horas ad septuagesimum valens annum perveni, benignitate eius Numinis, in quo vivimus, movemur, et sumus. Imo sine custode socio atque arbitro pedem domo efferre cavi, nisi praevaricari, quod avertat Deus, vellem. Omnique adeo mortali a Deo custodem angelum iam a primo natalis die felicitate quadam, ut B. ait Hieronymus[1], apponi credimus. O sane felicem custodiam! o iucundum carcerem! Quis me liberabit, nisi summus ille imperator, qui hac nos in custodia collocavit, vetatque sine eius iussu statione decedere. Ecquando bone Deus vincula disrumpes mea? An seni mihi fessoque incolatus prolongatus est!

Tibi nunc, Groti, proferam si pateris, quae mihi nocturna illa meditatione in mentem venerunt; conditionis tuae respectu interim habito, ut qui e custodia iam uxoris astu operaque dilapsus in arca es libraria: ut olim Moyses dux populi Israelitici destinatus *ἐν κιβωτῷ, κίστῃ καὶ φασκώλῳ* servatus emersit, altusque a Regis filia, ad maiora nimirum Dei voluntate patranda. Tu quoque in equo durateo[2], lignea arca, a custodibus elatus poteris fortasse - quid enim vetat poëtica apud poëtam adhibere - inflammare non Troiam sed Bataviam patriam, non igni vastante omnia ac depopulante, sed aetherio ac caelesti, tu modo si vis ipse ardens patriae amore, et cives tuos re consilioque iuvans salubri - scis quo tendam - ut positis tandem armis fugentur errores tot tantique etiam Iudaeorum ac Turcarum Mahometistarum: profligentur blasphemae illae in Christum, eiusque sponsam Ecclesiam Romanam voces etc. Feceris id exemplo duorum probe tibi notorum Io. Spondani[3] Galli I.C., ac tui credo familiaris Pe. Bertii[4], quem Lutetiae collectum vides humaniter a Rege Christianissimo. Utriusque rationes conversionis ad bonas partes, partium studio valere iusso, Latine istic ac Gallice editas potes odio omni adversariorum omisso attentius legere atque expendere. Ille, ut melius nosti, in Hesiodum, et vastas in vastum Homerum dedit observationes, et in Psalmos aliquot ad Regem Henricum IIII. Frater quoque eius, Henr. Spondanus, abiurata Romae haeresi, quam vel in Gebennicis, vel Basileae hauserant, Annalium Ecclesiasticorum Caesaris Card. Baronii *ἐπιτομὴν ἐν τῇ οἰκουμένου ἐπιτομῇ* P*ώμῃ* concinnavit, feliciter.

Nunc quae mala impendentia fuga tua salutari declinaris mecum considera, ut, ne antiqua commemorem, e Valerii Maximi libro V. eorum qui Reip. ac Patriae togati aut sagati servierunt: utque in Graecia omittam Themistoclem; in Latio vero praeteream Scipionem illum Africanum superiorem, qui a suis proscriptus, de quibus omni bono meritus Urbem conservarat, patria extorris hoc sibi sito poni voluit elogium: *Ingrata patria ossa non leges mea*[5]. Themistocles vero apud Xerxem versans exsul liberis ait: Perieramus, nisi periissemus[6]. Verum nostrae

1 Hier. In Ecclesiasten 5 (= Migne P.L. 23, 1106).
2 Het Trojaansche paard, *ἵππος δουράτεος*, Homerus, Od. VIII, 493. Cf. Lucretius I, 473.
3 Jean de Sponde, 1557-1595, broeder van den straks te noemen Henri de Sponde, 1568-1643. Hun voornaamste werken noemt Schott.
4 De Leidsche professor, die, in 1619 afgezet, naar Parijs ging en daar Roomsch-Katholiek werd. Van zijn overgang gaf hij rekenschap in: Oratio in qua suae in Galliam migrationis consiliorumque rationem exponit. Paris 1621; het volgende jaar met duidelijker titel herdrukt. Zie Petit, Bibliogr. Lijst p. 153 n°. 27 vv. Een Fransche vertaling, die Pacquot noemt, kent Petit niet.
5 Cf. p. 63 n. 3.
6 Plutarchus, *περὶ φυγῆς* 7.

memoriae, quorum casus oculis adhuc observatur nostris, clarissimos duos referam I.C.tos qui a suis immaniter contrucidati perierunt tamen etsi doctissimi scriptisque editis illustres existerent, Barnabam inquam Brissonium[1] Lutetiae, ubi degis, et Steph. Durantium[2] Tolosae Tectosagum: utrumque in dignitatum culmine - Praesides enim erant - immaniter contrucidatum audivimus, spectarunt, pro dolor ac pudor, cives. *En quo discordia cives Perduxit miseros.* Haec tu, inquam, Groti, pericula semel effugisti, et tecto prope latere discessisti, ne quid capiti arcesseres, quod aiunt, tuo infaustum, et luctuosum tuis: condito iam capite truncato collega tuo Oldenbarneveltio, etsi nobili ac iureconsulto, de patria sua, ut sibi quidem videbatur, opt. merito, excluso armis Rege Catholico. Sed o incertas humanarum rerum vices! o spes inanes! o insperata infortunia! I nunc et ingratae servias post tot vigilias plebi!

I nunc, et ventis animam committe, delato.
Confisus ligno!

Dicebat vere Lacon ille apud M. Tullium in Tusculanis[3]:

Non optanda quidem Fortuna rudentibus apta.

Habes, mi Groti, ab amico profectam consolatoriam epistolam: neque hic efferri campumque decurrere, ut possem fortasse, libuit. Tu si vicissim scribes, equidem non recuso reponere: et si quod in rem tuam sit, vel consilium exiges, fidum senties: Deum interim venerans precabor, si loquar more maiorum sine fuco, bene tibi, bene mihi ut sit in hac vitae sive custodia, sive exsilio. Vale. Nostros quoque socios istic utraque etiam lingua peritiss. atque Theologos Frontonem Ducaeum, Iac. Sirmondum, Dionys. Petavium si intervises meisque salutare verbis non gravaberis, facies quod te dignum existimem. Antverpiae, postrid. festi S. Eucharistiae, CIↃIↃCXXI, *αὐτοχειρὶ γεροντιχῶς*.

Adres: Clarissimo Viro Hugoni Grotio Iureconsulto: Lutetiae Parisiorum.

654. 1621 Juni 13. Van Guil. du Vair[4].

Monsieur. Les hommes bien nez et ingenus, comme vous, se sentent obligez de peu de courtoisie. J'ay de tout temps, c'est à dire de si long temps que j'ay ouy parler de vous, admiré vostre excellent esprit et rare érudition: et depuis déploré vostre calamité quand je vous ay veu souffrir pour trop aymer la liberté de vostre patrie, et favoriser ceux, qui commençoient à y rappeller la vérité. J'ay en la condition en laquelle je suis, et autant que le service de mon maistre me l'a permis, soulagé vostre misère et procuré vostre délivrance. Dieu a voulu que vous la luy deussiez toute entière, et non à l'intercession des puissances humaines, afin que distrait des sollicitudes humaines, vous employassiez tant de rares parties qu'il a mis en vous,

1 Barnabé Brisson, 15 Nov. 1591 vermoord.
2 Jean Etienne Duranti, premier président du parlement de Toulouse, 11 Febr. 1589 vermoord.
3 Non sane optabilis quidem ista rudentibus apta fortuna; Cic. Tusc. Disp. V, 40.
4 Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 658. Beantwoord door n°. 658. Over den schrijver zie p. 91 n. 4.

pour avancer l'oeuvre qui luy est sans doute le plus agréable: qui est la paix commune de la Chrestienté, par la réunion des membres qui se sont séparez de leur mère spirituelle, en laquelle ou eux ou leurs

pères ont été conceus et régénerez à salut. Pour ce que c'est chose que ie voy que tant de gens d'honneur espèrent de vous, je ne puis que je ne m'en réjouisse avec eux, et que je ne haste par mon applaudissement une si heureuse course. Je me promets que la libéralité du Roy, qui pour le présent n'accourt qu'à vostre nécessité, ira lors au devant de vos vertus et mérites, pour leur donner de l'employ honorable aux affaires du monde, esquelles on sçait que vous avez acquis beaucoup de cognoissance et de dextérité à les manier. Je ne seray jamais des derniers qui se porteront à promouvoir ce qui devra servir à vos contentemens, et tiendray chère comme je dois l'amitié d'un personage si rare comme vous estes, vous offrant tout ce que vous scauriez désiderer de celuy qui est, Monsieur,

Vostre très-affectionné à vous faire service,
G. du Vair, Ev. de L.

Du Camp de S. Jean d'Angely, ce 13 Juin CIↃIↃCXXI.

655. 1621 Juni 13. Van J. de Thuméry de Boisise[1].

V.C. Nisi me aulicus aestus abripuisset, D. Ianinio Lutetiam repetenti futurus eram comes fruendi tui causa. Ex eo intelligere potuisti, quanti te Megistanae nostri faciant: laudant omnes eximias ingenii tui dotes, nec parvam tibi conciliasti gratiam, quum in quaestione de te habita vir bonus undequaque repertus es, hoc tantum excepto, quod nomini et foederi Gallico nimium faveres. *Perfer et obdura*[2], doctissime Groti, tutum et benignum hospitium apud nos tibi erit. Habes enim notorem certissimum Ianinium, cuius commendatione tua iam virtus Illustrissimo Duci Luinio[3] innotuit. Huius consilio et authoritate ab optimo et magnanimo Principe, et praesens xenium, et annuum congiarium tibi decretum est. Hoc fruere donec tempestas civilis desaeviat, et aliquo ingenii tui foetu maiora beneficia provocare liceat. Meam certe operam, licet exiguam, nullo loco tibi defuturam polliceor. Quod si et de Rep. aliquid audire aves, Rex in obsidione Angeriani, oppidi munitissimi in Santonibus, totus est, cui si felix contigerit exitus et firmiorem pacem, et quietem Musis amicam spero; videant interea Ordines vestri, ne suppetias obsessis ferant. Non enim religionis negotium vertitur. Bonos et pacis studiosos cives Rex aequali iure complectitur, sed factiosos, et qui, purioris cultus obtentu, statum Regni convellunt, comprimi publice interest. Vale. V.C., et nos ama. Ex castris ad Angerianum Id. Iunii CIↃIↃCXXI.

Tui studiosissimus et amantissimus
Io. Tumerius Bossizius.

Adres: V.C. Domino Hugoni Grotio Lutetiam.

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Epistolae ex museo J. Brant p. 28; Caix de Saint-Aymour, Notice p. 75.
2 Ovidius, Tristia V, 11, 7.
3 Charles Albert duc de Luynes, connétable de France.

656. 1621 Juni 20. Van B. Aubéry du Maurier[4].

Monsieur. Je doy response aux vostres du 14e du passé et 3e du présent, très marry d'apprendre que nos maux publics qui semblent empirer, diminuent

4 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Antwoord op n°. 641 en n°. 650. Beantwoord door n°. 661. Voor den inhoud zie p. 69 n. 3 en p. 75 n. 6.

quelque chose du contentement que je vous désirois en vostre séjour chez nous, et nonobstant espère que Dieu nous les convertira en médecin salutaire, et continuera de vous protéger et consoler comme je l'en supplie, bien aise au reste que nonobstant nos confusions et l'élongnement de Sa Majesté on ait dejà commencé quelque chose, laquelle bien que petite me faict espérer que c'est un engagement pour faire encore mieux. Ce que je n'entendray jamais si tost que je le désire. Quant au faict qui me concerne, je vous rendz graces des remarques que vous en avez faictes avec Monsieur le President Jeannin, et de ce que vous m'en faictes espérer, ayant de provision suivant vostre bon conseil escrit à l'Ambassadeur du Roy à Venize comme il faut sur ce suject, dont j'attendray response, et cependant feray recerche des pièces nécessaires que j'ay parmy mes papiers pour vous les envoyer aussy tost que j'auray eu de ce costé là l'esclaircissement requis.

Pour la nouvelle imposture qui vous tourmente et dont j'ay veu les particularitéz par un extraict de lettre[1], ceux qui en ont usé de tant d'autres précedentes n'ont pas faict difficulté d'y adjouster encor celle là, qu'il sera aussy facile à vous que nécessaire de destruire, rendant notoire la vérité que vous avez de vostre costé, laquelle en fin demeurera victorieuse sur tant de mensonges.

Au surplus renvoyant quérir mes deux aisnez[2], qui sont en France, pour estre instruictz par M. Vossius[3], vostre bon amy, j'ay ordonné à leur conducteur[4] de vous les mener pour recevoir vostre benediction, vous suppliant de les honorer de vos salutaires conseils et de les encourager à bien faire; vous m'obligerez mesmes beaucoup de les recommander particulierement au dit S^{r}. Vossius, et je vous en rendray service pour eux, attendant qu'ils soient solvables pour payer eux mesmes, vous priant très affectionnément me croire de plus en plus,

Monsieur

Vostre bien humble et très affectionné amy et serviteur
Dumaurier.

De la Haye ce 20e Juin 1621.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius A Paris.

657. 1621 Juni 20. Van B. Aubéry du Maurier[5].

1 Het in p. 75 n. 6 bedoelde extract uit den brief van Van Boetzelaer, dat ook Maria in n°. 647 overzendt.

2 Maximilien en Louis.

3 Zie n°. 666 en 672.

4 Hun gouverneur Benjamin Prioleau (Priolus), schrijver van: Ab excessu Ludovici XIII, de rebus Gallicis historiarum libri XII (1669). Hij is 19 Mei 1621 als student te Leiden ingeschreven: Beniaminus Pritolaus Xanto S. Angeliacus. 20 (jaar) T(heol.). De twee zoons van Du Maurier werden ingeschreven: 9 April 1622 Maximilianus Maurerius Parisiensis 14 (jaar) L(itt.); 28 Febr. 1623 Ludovicus Auberius Maurerius Parisiensis 12 (jaar).

5 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 30 I n°. 1. Antwoord op n°. 652. Beantwoord door n°. 661.

Monsieur, depuis mon autre lettre[6] faicte et fermée, j'ay receu vostre dépesche de l'xj^e^., ayant incontinent faict rendre à ce que vous aymez le mieux ce qui s'addressoit à elle. J'ay aussy veu l'eschantillon de vostre deffence sur ce faux bruict espandu contre vous, lequel nous tient en attente d'une plus grande

6 N°. 656.

pièce sur les précédentes impostures, sur quoy vous sçavez et jugez mieux que personne ce qui vous est nécessaire. An surplus j'ay receu par cette mesme voyë lettres de Monsieur le Président Jeannin playnes de singulière affection envers vous, ce que je témoigneray partout où besoin sera, désireux d'ensuivre son ordre en toutes choses, comme d'un principal Ministre d'Estat, et de servir à vostre particulier contentement, ne doutant point que si lon croit ses adviz le public ne se porte bien partout, et mesmes que vostre condition ne reçoive du soulagement, car c'est un personnage né pour ayder et favoriser la justice et la vertu. C'est pourquoy je supplie nostre Seigneur qu'il le conserve à l'Estat, à vous et à moy qui suis, Monsieur,

Votre bien humble et très affectionné serviteur
Dumaurier.

De la Hayë ce XXe Juin 1621.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius A Paris.
In dorso schreef Grotius: Maurier 20 Iunii 1621.

658. 1621 Juni 24. Aan Guil. du Vair[1].

Nescio, Vir maxime, melius de me an peius sit merita fama, quae domi falsis me criminibus traduxit, peregre autem nobilitavit non meis laudibus. Literarum enim cultum optavi quidem semper, sed quominus eum possem assequi obstitit amicorum auctoritas, qui non satis percocta studia in forum primum, deinde in rempublicam propulerunt. Tum vero in ea incidi tempora, quae ne otioso quidem indulgerent eam securitatem, sine qua studia vix procedunt. At illud verum esse testatur mihi animus, quod iudicas et libertatem a me defensam secundum eas, quas acceperam, leges, et adduci me non potuisse, quanquam et promissis et minis tentatum, ut recte et ex vetere formula de Gratia ac Libero Arbitrio sentientium oppressioni accederem. Servabit mihi, ut spero, hunc animum Deus, ut neque spe neque metu ullo abductus factis dictisve seorsum eam ab eo quod animus sentit: qui si qua in parte fallitur, propitius idem, ut confido, Deus aut errantem instruet, aut ignoranti ignoscet. Scit ille, quanto dolori mihi pridem fuerit, quoties prima illa Christianismi primi, nominis tantum implentis, tempora cum nostra hac miserrima aetate conferrem, qua populi in summis fidei capitibus consentientes ex rituum atque opinionum dissidiis in factiones aguntur et bella vel profanis gentibus pudenda. Neque vero dubium est, quin multi, horum malorum pertaesi, charitatem adversum Christianos omnes animo retineant, externam quoque unitatis faciem ardenter exoptent, parati tanti boni causa, ex Apostolico praescripto[2], aptare se alienis infirmitatibus et ad ultimos usque divinae legis terminos patientiam et aequitatem suam extendere. Sed, ut videtur, horum conatibus obstant alii, quos prava quam longissime ab aliis recedendi libido ad extrema quaeque abripit. Utinam vero Deus Ecclesiae rectoribus, ipsisque Regibus ac Potestatibus Spiritum illum suum, Spiritum charitatis ac mansuetudinis potenter

1 Gedrukt Epistolae p. 58; Epistolae ecclesiasticae p. 659. Antwoord op n°. 654.
2 Rom. 15. 1.

suppeditet, ut omnibus difficultatibus superatis, Ecclesiae, quam proxime fieri potest, primaevam illam pulchritudinem, maxime vero solidam pacem, illaesa

veritate restituant. Multa hominum millia, quorum gregi accenseri volo, sanctum hoc propositum piis votis prosequentur, et frequentes concurrent ad sublatum victoriae vexillum. Interim si quis mei usus esse potest, - qui cum me circumspicio, quam vix ullus esse possit, satis video et tamen ut esse possit exopto, ne Regis beneficio per segne otium abutar - vestrum erit imperare, meum aut obsequi aut ostendere ad consequendum non voluntatem mihi, sed vires defuisse. Deus Regno Regem, te Regi diu incolumen servet, Vir Maxime, et summam tuam in me bonitatem, pro qua gratias satis dignas ne agere quidem possum, larga mercede remuneret. Lutetiae, 24 Iunii, 1621.

659. 1621 Juni 29. [Van Cornelis van der Myle[1]].

Monsieur, si je voudroy vous tégmoigner la joie que vostre miraculeuse et du tout Divine délivrance m'a causé, et cela selon l'abondance de mon coeur, plusieurs feuilles de papier ne seroient suffisantes à cest office, et je sçay bien que m'en croyes bien sans ancun long discours, comme aussi que m'excuseres volontiers, que ne cédant en affection envers vous à homme vivant, néantmoins je n'ay esté entre les premiers à vous congratuler avec mes propres lettres, me persuadant que selon vostre bon jugement sçaures facilement comprendre la cause de mon silence, laquelle est rompue par la commodité qui s'offre pour addresser ce mot. Je seray fort aise un bon et fidel moyen s'offrant d'estre par vous instruit de ce que jugeres que je dois sçavoir. Vous priant cependant d'avoir soin de vostre santé, pour laquelle je ne manqueray de prier Dieu journlement comme j'ay fait pour vostre délivrance depuis le malheureux 29 d'Aoust. Je me recommande à vos bonnes graces, et pour conclusion vous fais resouvenir de ne vous fier à toutes compagnies, ny d'aller mal accompagné aux lieux escartes ou maisons douteuses, car il y a là où vous estes un des plus infidels et ingrats frères que la terre porte, du nom de Longolius[2]. Je vous prie avec occasion de me ramentevoir aux bonnes graces et à la souvenance des gens vertueux et qui honorent la mémoire de gens de bien. Vale spes unica patriae admodum afflictae. 29 Iunii 1621.

Vostre très affectionné et intime amy pour vous
servir duquel cognoisses le nom et le coeur.

Celle[3] qui vous consignera la présente vous informera aussi de mon estat et affaires.

660. 1621 Juni 30. Van J. Cosin[4].

Illustrissime Vir.

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Schotel, Dordrecht p. 48. G. Brandt schreef buiten op: 'Brief van Van der Myle'.
2 Is hier Langerak bedoeld?
3 Maria, die dezen brief medegenomen heeft.
4 Hs. U.B. Leiden, cod. Rem. 91. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae, p. 659. Schrijver is de kapelaan van Overall; hij werd later bisschop van Durham.

Satis me Dominatio Tua noverit, si semel reverendissimum illum Praesulem Overalium, nunc caelo receptum[5] nominavero. Cui ego ex quo ad Episcopale

5 Zie over hem I p. 229 n. 2. Overall overleed 12 Mei 1619.

munus evocatus fuerat usque ad excessum Secretarii loco inserviendi felicitatem habui. Infelicissimo nuper fato ereptus est nobis, peculiariter autem mihi non minus quam Tibi, Domine clarissime, incomparabilis Praesul: quod sane crudo adhuc dolore et anxietate commemoro. Heu quantum aevi nostri Catharis et Iesuitis gaudium! quanta vero tristitia piis omnibus et bonis! Tibi autem Domine peculiariter ereptum dico, quia supra exteros omnes charissimus eius in te erat affectus et amor insolitus, quae res nulli melius quam mihi nota fuit. Saepe eum privata apud me conquestione infortunium Tuum, simul et Reipublicae vestrae deflentem audivi, quod inter eos viveres, qui Te et Tuum pacis ac veritatis Christianae studium aestimare satis nescirent, homines partium studio nimis abrepti. Sane quamprimum gravem illam incumbere Reipublicae vestrae procellam, atque in Tuam praecipue Dominationem inter alios vim suam effundere intellexerit, statim solitudini se dedit, quo eam Tecum communem haberet, et postea non levem ob acerbitatem fati tui maerorem quotidie expressit. Mox in gravem incidit morbum, atque Ei tandem lethalem; et nescio equidem an magnam illius aegritudinis causam dicerem inusitatum illum dolorem, quem ex molestiarum Tuarum, quae cum vitae periculo coniunctae essent, auditu contraxerat: saepissime autem ardentes ad Deum preces et vota pro Tua Praestantia effundens tandem quievit in Domino, qui seculum istud malum tanti boni possessione indignum iudicavit. Moriens vero secretissimae fidei et curae meae missum ad eum a Te librum illum, quem de Imperio Summarum Potestatum circa Sacra[1] inscripseras, commisit, simul imperans ut si quando benignus Deus Te a solitudine illa et periculis imminentibus liberaret, eum ad Dominationem tuam quam secretissime et tutissime mittendum curarem. Tandem beavit nos, quam avide expectabamus, fama; liberatum Te scilicet ab ingrata illa custodia, et non sine divina providentia Lutetiam evasisse. Ego dum literas Tibi mittendas meditabar et de fidissimo nuntio sollicitus eram, ecce a Reverendissimo Patre, Domino Wintoniensi Episcopo[2] audivi, missum huc a Te intimum et fidelissimum amicum ut per eum liber ille ad Dominationem tuam rediret. Gratulabar illico opportunitatem tam feliciter oblatam, et statim ad Illustrissimum Praesulem librum Tuum una cum hisce literis Tibi tradendum mittebam. Praestantiam Tuam oro, et per intimum illum defuncti mei Domini erga Te affectum, perque omnia te sacra obtestor, ut perpetuum istud ingenii et doctrinae Tuae monumentum publici iuris quamprimum facias, - quod sane mortuus p.m. Praesul praecipue habuit in votis, quae Tibi etiam nota esse voluit - et liber, quem privatum et manuscriptum mitto, rursus ad me nova forma redeat, in commune bonum et nominis Tui celebritatem excusus. Rogo insuper Dominationem Tuam et obnixe precor, ut me per literas certiorem facias de libri istius salvo ad manus Tuas adventu, quod cum intellexero, liberavi animam meam et fidem in eum finem praestitam. Semper autem vestigia defuncti Domini premens animum Tuae Dignitatis impensissime studiosum retinebo, Deumque immortalem quotidie venerabor, ut pristinam Tuam felicitatem perfectam esse velit, et maiorem tanquam Soli e nubibus erumpenti splendorem et gloriam ad Reipublicae et

1 In zijn brief van 30 Juni 1617 (n°. 516) schrijft Overall, dat hij het hs. ontvangen heeft. Het boek is eerst na Grotius' dood, in 1647 verschenen (Rogge 132); zie I register i.v. Zie ook den brief van Franciscus Junius, n°. 708.

2 Lancelot Andrewes, zie I reg.

Ecclesiae commodum, bonorum omnium gaudium concederet. Vale clarissime Domine, et vel mortui Patroni gratia me alias ignotum ama.

Virtutum tuarum cultor, et Dominationi Tuae deditissimus,
Ioh. Cosin.

Cantab. e Collegio de Gonevile et Caius Iunii 20. 1621.

Adres: Clarissimo Domino, viroque eruditissimo D. Hugoni Grotio Parisiis.
In dorso schreef Grotius: 1621. 20 Iunii. Cosin.

661. 1621 Juli 8. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Dulce mihi fuit, Vir Illustrissime, ex binis tuis literis, quas 20. Iunii ad me dedisti, cognoscere, quam tibi non excidissem. Scire aveo, quid de Veneto scripto[2] simus intellecturi. Quisquis ille scriptor est, actus est non uno loco, *ut nervis alienis mobile lignum*[3]. Ego non tam meae, quam publicae causae, adversus tam graves et diuturnas calumnias materiam paro[4]: quam ad rem te quoque adiutorem spero.

Non potueras melius consulere liberis tuis, quam quod eorum spem Vossio commendas, rarae tum probitatis, tum eruditionis viro. Memini a Casaubono summis laudibus praedicari Oratorias eius Institutiones[5]. Tum quae de Pelagiana Historia[6] conscripsit maximi hic ab omnibus fiunt. Non omittam curam hanc obnixe ipsi commendare, ubi ad me venerit tuorum liberum comes, quem nondum vidi. Agam etiam cum eo de instituendi ratione.

Partem illam literarum, in qua Iannini mentio, ipsi praelegi: maximi ille te tuamque amicitiam facit. Ego vero illi supra quam dici potest debeo, adeo pro honore ac commodis meis sollicitum se ostendit. Sed Regis, cum parte Consilli maiore, absentia, aut etiam respectus aliquis eorum, quae tum hic, tum apud vos geruntur, obstitit quo minus, certae sedis fiducia, transferre huc uxorem ac familiam liceret, quibus aegre careo. Sed tam longae miseriae fructum perdiderim, si ista leviora me crucient. Viri maximi Iacobi Augusti Thuani filium, ad patrias laudes magno gradu grassantem, versibus quibusdam[7] ad virtutis ac sapientiae studium incendi: quos versus brevi, ut spero, videbis. Interim, quod gratum tibi esse novi, valeo, uniceque opto, ut adversus tot beneficia tua gratum, tuaque amicitia ac commendatione dignum me possim ostendere. Vale, Vir Eminentissime. 8 Iulii, 1621. Lutetiae.

662. 1621 Juli 8. Aan A. Schottus[8].

1 Gedrukt Epistolae p. 58. Antwoord op n°. 656 en 657. Beantwoord door n°. 671.
2 Zie p. 69 n. 3.
3 Horatius, Sat. II, 7, 82.
4 Verantwoordingh; zie p. 76 n. 1.
5 Zie I p. 304 n. 3.
6 Zie I p. 335 n. 2.
7 Silva. Ad Franciscum Augustum Thuanum. Parijs 1621 (Rogge 297).
8 Afschriften: Bibl. Nat. Parijs fonds Dupuy 675 f. 40; British Museum London, Add. 12110 f. 28. Gedrukt Burman, Sylloge II p. 441. Antwoord op n°. 653.

Hugo Grotius Andreae Schotto sal.

Iam pridem, vir optime ac doctissime, tui visendi cupidine flagraveram, cuius non eruditio mihi tantum ex editis libris, sed et humanitas morum ex Scaligeri

atque aliorum testimoniis innotuerat. Atque adeo id ipsum inter causas vel praecipuas erat, cur vestram Belgicae partem adire cuperem: sed obstitit bellum diu, mox factis induciis metus ne, quia privatus iam esse desieram, sequius id interpretaretur hominum malignitas. Sed vere quod dici solet 'fumum dum metuo in flammam incidi'[1]. Nam qui tam temere metueram, ne levi suspicione aspergerer, totis calumniarum fluctibus mersus sum. Sicut autem in carcere cum essem, me isto Iosephi dicto solatus sum: 'nihil feci cur in hanc foveam coniiciendus essem'[2]: ita nunc liberatus Dei beneficio - ingratus sim aliter si dicam aut sentiam - merito mihi videor cum eodem Iosepho dicere posse *τοῖς ἐμὲ δωρεὰν μισησᾶσι*[3]: 'Vos quidem in malum hoc cogitaveratis, Deus autem hoc cogitaverat in bonum'[4]. Nam exemptus et negotiis publicis, quae vix ullam animo pacem indulgent, et turbae hominum plerumque per contagium noxiae, vitam egi quasi *ἀσχητικήν*, maximamque partem temporis tum precibus, tum Sacrae Scripturae et veterum eius interpretum lectioni impendi, eo sane animo ut, quemadmodum in controversiis de Gratia et Libero Arbitrio id, quod verum esse firme persuasus sum, magno potentium odio meoque periculo et professus eram libere, et pro eo, quo tum fungebar, munere tutatus: ita in caeteris partibus, seposito rerum temporalium respectu, veritatem aut iam cognitam, aut amplius - neque enim de profectu desperandum est - cognoscendam animose sequerer, in quo proposito Deum et precatus sum hactenus, et nunc etiam precor, ut me conservet ac roboret. Cum autem iis, quae praecipua sunt, praecipuam quoque curam deberi arbitrarer, primitias otii mei consecravi illis rebus, quae Christianorum universitatem a reliquo humano genere segregant. Itaque eo animo lectis aliquoties sacris oraculis, atque iis, quae tum adversus Gentes, tum adversus Iudaeos a priscis ac recentioribus erant disputata, operam dedi, ut eorum summam populari ac patrio sermone expressam, quo magis lectio allubesceret, quadam versuum dulcedine condirem[5], aliis quoque, sed meis praesertim Hollandis hanc operam navans, ut qui domi cum Iudaeis, peregre cum Mahumetanis et paganis, saepe etiam cum impiis Dei ac divinae providentiae negatoribus versantur, haberent praesens adversus tot venena remedium. Is labor in libros sex fluxit, quorum primus Deum esse probat, ac scitu maxime necessarias proprietates ei assignat, providentiam, et aliud post hoc, quod hic agitur, aevum; atque inde religionem generaliter adstruit. Secundus docet eam esse veram religionem, quam Christus Dominus noster in terras attulit. Tertius autoritatem defendit eorum librorum, quos Veteris et Novi Instrumenti codices continent. Quartus speciatim Paganismo, quintus Iudaismo, sextus Mahumetismo opponitur. In eodem opere Christianos omnes hortor, ut omissis ad pietatem minus facientibus controversiis, praecipue vero animos asperantibus rixis, ad pacem se concordiamque componant. Confido Deum Optimum Maximum, qui in delineandis istis Christianismi rudimentis mihi benignus adiutor fuit, hoc etiam mihi concessurum, ne in erroribus ullis haeream, qui animae meae saluti possint adversari, neve charitatem abiiciam in eos, qui eidem Domino nomen dederunt, praecipue qui vitae innocentia tanto nomini respondent: quam in rem omnium bonorum

1 Erasmus, Adagia, i.v.
2 Gen. XL, 15.
3 Joh. XV, 25.
4 Gen. L, 20.
5 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.

precibus adiuvari cupio, paratus et ipse pro aliis easdem preces ad Deum sine intermissione fundere. Haec igitur, ut dixi, quamquam meditari ceperam pridem, tamen ut amplius intentiusque meditarer divina directione carcer mihi profuit; proderit, spero, et exilium, cui hoc etiam debeo, quod te aliosque viros eximios, tum isthic, tum hic in Gallia vidi: quibus omnibus gratias ago, nominatim tibi, vir reverende, qui praeter illos sane amicissimos sermones has etiam literas tui in me affectus indices esse voluisti. Bene mones et carcerem esse hanc vitam et exilium: nam quota pars universi est, quae nos inclusos tenet, adstrictos etiam vinculis divinae gubernationis? exilium, a patria quippe absumus: municipatus enim noster in coelis est. Exempla Themistoclis, Coriolani atque aliorum interdum cogito: saepius autem illorum, qui leniter tulere illatas a civibus iniurias, qualis Aristides, Phocion, Rutilius et, quem dicis, Scipio: sed quid opus aliunde exempla petere, cum praestantissimum nobis in Mose exhibeant sacrae literae? qui populi liberator incertum ingratiusne acceptus sit a suis, an ipse patientius pravos populi mores pertulerit. Virtus hic in alieno habitat; inde plerumque adeo sine praemio est, ut et poenas incurrat, aut ubi unus principatum in dominationem vertit, aut ubi inter plures orta factio, rem, quae publica fuerat, privatam facit, aut ubi populus - qui mos est furentium - in membra sua, et quidem potissima, saevit. Merito divini libri civilis imperii statum mari comparant: nam ut maris aestus eadem loca nunc tegit, nunc destituit, ita potestas illa ambulatoria est, neque vestigium servat: tum vero non desunt venti et fluctus, qui, non dicam, incautos, sed vel maxime sibi caventes, alios penitus demergant, alios diu vexatos tandem naufragos in littus eiiciant. Ad haec exempla nos quoque accessimus, quibus propositum semper fuit in eo, quem acceperamus, statu patriam conservare: quod nobis qua mercede steterit vides; quanto tutior tranquilliorque vita in piis meditationibus et literato otio senescentium!

ζηλῶ σε γέρον ζηλῶ δ᾽ἀνδρῶν
ὅς ἀχίνδυνον, βίον ἐξεπέρασ᾽
ἀγνὼς ἀχλεής[1].

Hoc vitae genus si mihi in posterum clemens Deus indulserit, operam dabo, ne eo segniter abutar. Versus, quos ex Graecis apud Stobaeum Latinos feceram[2], iam accepi, eisque relegendis quod primum dabitur tempus impendam. Conferam et Ratalleri libellum, pro cuius usu gratias habeo, remissurus propediem. Quos nominas viros eruditionis fama pridem notos, videre nondum contigit; si qua dabitur eos videndi occasio, utar, neque enim nescio quam multa sint quae ab eis doceri possem. Vale, vir optime. VIII. Iulii 1621. Lutetiae

663. 1621 Juli 15. Aan B. Aubéry du Maurier[3].

De publicis regni rebus, Vir Illustrissime, nihil habeo, quod scribam: satis certus alios esse, qui id officii praestare rectius possint. Adfui hodie Praesidi Iannino, qui fidem tuam ac diligentiam in prosequendis negotiis, quae tractari

1 Euripides, Iphig. Aul. 16 vv.; cf. Grotius, Excerpta ex tragoediis et comoediis Graecis p. 271.
2 Zie p. 15 n. 4.
3 Gedrukt Epistolae p. 58. Beantwoord door n°. 671.

hic coeperant, valde laudabat. Ex eodem didici ....[1] ut se hic in gratiam restituat, uti opera...; ab eo literas scriptas non ad parentem tantum ... sed et ad alios, qui regia consilia participant, ipsumque adeo Ianninum. Continent mandata .... se purgantis, et utilem Regi Regnoque operam pollicentis. Noster senex[2] istos Sirenum cantus surdis auribus praetervehitur; quod alios quoque facturos putat. Dabo operam, ut propediem ipsum quoque Castellinovanum videam; nam ultro mihi amicitiam obtulit. Aliud nunc quidem nihil habebam, nisi hoc quoque, ne unquam nos amare desinas. Ego infelicitatis meae magnam partem existimo, quod, quanti id faciam, nequeo ostendere. Vale Vir Amplissime. 15 Iulii, 1621. Lutetiae.

Boissizius[3] in dies hic expectatur.

664. 1621 Juli 16. Aan J. van Reigersberch[4].

Mon frère

Ick heb wel ontfangen den brieff van onsen broeder M[r]. Nicolaes van den XXII Iunij uit den Hage, waerop dese hem mede zal dienen voor antwoord. My verlangt te verstaen wat eynde de lichting van Denemarcken zal nemen. Eenige alhier zeggen tydinge te hebben dat den Coning van Spaignie wel mocht in Nederland comen. In alle gevalle oordeelt men dat de zaecken op die voet van stilstand niet en connen blyven, aengezien den Coning van Spaignie aen 't quaedste eynde is door het oorlog ter zee; de zaecken van den Coning alhier gaen in groote prosperiteyt: nae S. Jean is Neracq verovert. Bergerac heeft Mons[r] de La Force[5] uitgejaecht ende den Coning ontfangen. St. Foy, Castillon ende noch drie vier andere steden zijn mede gereduceert, de lichtingen van Chastillon[6] hebben niet te beduyden ende dienen alleen om yet voor hem zelve te bedingen, gelijck Chasteauneuf[7] met het overgeven van Pons zijn accoord heeft gemaeckt. D'heer van

1 In de brieven aan Du Maurier is dikwijls een lacune, doordien de uitgevers een naam hehben weggelaten; bijna steeds kan ze met dien van Van Aerssen aangevuld worden. Hier meen ik dat de lacunes aldus aangevuld moeten worden: 'Ex eodem didici Arsenium, ut se hic in gratiam restituat, uti opera Hauterivii (of Altorivii); ab eo literas scriptas non ad parentem tantum et Castellinovanum' etc. En dan: 'Continent (n.l. die brieven) mandata Hauterivii se purgantis' etc. Zie ook n°. 664, 671. Hauterive is François de l'Aubespine, markies van Hauterive, officier in Staatschen dienst, later commandant van Breda (Ten Raa en De Bas, Staatsche leger, reg.). Hij is een broer van Charles de l'Aubespine, markies van Chateauneuf, abt van Preaux (Castellinovanus). Hun vader is Guillaume de l'Aubespine, baron van Chateauneuf.

2 Jeannin.

3 J. de Thuméry de Boisise.

4 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. In dezen brief zijn enkele woorden in cijfer geschreven, doch de geadresseerde heeft de beteekenis er boven geschreven. In de correspondentie van Grotius met zijn broer en zwagers komen drie soorten cijferschrift voor: 1°. pseudoniemen; 2°. getallen; in beide gevallen laat ik den tekst onveranderd, en geef de beteekenis, indien mij bekend, in een noot; 3°. woorden bestaande uit afwisselend Grieksche, Latijnsche of Hebreeuwsche letters, en teekens, welke in den druk niet altijd weer te geven zijn; ik neem dan de transscriptie in den tekst op, doch cursief gedrukt.

5 Jacques Nompar de Caumont, markies de la Force, aanvoerder der Hugenoten.

6 Gaspard de Coligny, graaf van Chatillon, een kleinzoon van den admiraal.

7 De markies de Chateauneuf, 'capitaine Limousin' (Haag, France protestante ^{2} I p. 978), niet te verwarren met den boven n. 1 genoemde.

Rohan[1] raed tot accoord: daer zijn alrede gedeputeerde by den Coning geweest, maer den Coning wil absolutelick zonder restrictie comen binnen Rochelle. Ick en can niet geloven dat men voor zoude hebben de vryheyt van Religie te benemen, maer meen de intentie te zijn die van de Religie de macht te nemen om den Coning te traverseren ende alle gemescontenteerde de hoop te ontrecken van bystand by haer te vinden; de Ambassadeur van Engelant[2] heel hoog hebbende gesproocken heeft zyne woorden moeten inhaelen, alzoo den Coning van Gr. Brit. verclaert die van de Religie tegen den Coning niet alleen niet te willen assisteren, maer te willen helpen brengen tot gehoorzaemheyt. 't Schijnt dat den Coning aldaer groote lust toont tot de alliantie met Spaignie, hebbende enige doen vangen die dezelve in particuliere discoursen hadden gecontradiceert. Seer vele menen dat hy hem zal begeven tot 202[3], om deze alliantie te faciliteren, 't welck ick niet wel en can geloven. 't Is seker dat de *puritainen* qualick by hem staen ende namentlijck den *eertsbiscop* van *Cantelberi*[4]. Men twijffelt hyer of den Coning van Spaignie 't accoord gemaeckt aengaende de Valtoline zal naecomen; had den Coning alhier met die van de Religie gedaen, 't zoude connen zijn dat hy daer nae toe zoude trecken, zulx dat het onzeker is off hy oock voor de winter hyer comt, hoewel Parijs met zijn absentie zeer is geincommodeert. 94[5] heeft *Hauterive*[6] doen schryven aen meest alle de raden van 75[7] om hem te zuiveren met aenbiedinge van zeer groote diensten voor 75[7]. De 313[8] alhier te Parijs beginnen zeer te apprehenderen de afbreuck die zy geschapen zijn alhier te lyden door de 66[9]. Eenige spreecken van accommodatie. Ick werd gesolliciteert om te gaen te *Charanton*[10]: maer de zaecken zijn daer toe nock niet gestelt. Voorts en heb ick niet meer, zal verlangen nae tydinge van daer. Myne dienstelicke gebiedenisse aen moeder, beide de broeders[11], broeder Campen[12], broeder en suster Bloncken[13], neef Meiros[14], d'heeren Boreel[15], Beaumont[16] ende andere goede vrunden. Den XVI^{en} Julii XVI^{c}XXI tot Parys.

U.E. gantsch dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: E. hoochgeleerde wyse zeer voorzienige heere M^{r}. Johan Reigersberg Rentmeester Generael van Zeelant Bewesterscheld tot Middelburch.

1 De hertog van Rohan, aanvoerder der Hugenoten.
2 Edward Herbert of Cherbury; zie p. 69 n. 5.
3 Het pausdom.
4 Abbot, zie I reg.
5 Aerssen.
6 Zie p. 104 n. 1.
7 Coning van Vranckrijck.
7 Coning van Vranckrijck.
8 Contra-remonstranten.
9 Remonstranten.
10 De Gereformeerde Gemeente te Parijs, die sedert de dagen van Hendrik IV haar kerk had te Charenton.
11 Nicolaas en David van Reigersberch.
12 Zie I p. 331 n. 7.
13 Zie I p. 126 n. 3.
14 Zie I p. 331 n. 6.
15 Johan en Willem Boreel; I p. 59 n. 4 en p. 150 n. 4.
16 Simon van Beaumont; I p. 58 n. 9.

In dorso: M^{r}. Grotius aen broeder Reigersberch XVI Iulii 1621. Hauterive. Coninck van Engelant.

665. 1621 Juli 17. Van G.M. Lingelsheim[1].

S.P. Uti mihi iucundissimum fuit cognoscere evasisse te custodiam, ita iam longe gratissimum ex suavissimis literis tuis cognoscere salvum te in Galliam pervenisse, et ibi fautores amicos habere. Praeterea magno me gaudio perfuderunt literae tuae, quod illud ipsum asseverant, quod semper iudicavi, et servasse te sinceram fidem in Deum, et in tractatione reipublicae temporibus turbulentissimis rectum clavum tenuisse, quamvis factione contraria oppressus fueris. Recte quoque factum, quod calumniam de deprecatione culpae publice refutasti[2]. Ostendi tua amicis, qui innocentiae tuae favent, et tibi felicissima comprecantur. Placet eximie, quod studiis tuis quietem quaeris, unde redundabunt fructus in publicum et ad posteritatem, donec te Deus rursum adhibeat patriae iuvandae.

Nostrae res propemodum deploratae, adeo deserti sumus ab omnibus. Cogitur noster[3] a soceri sui[4] consiliis pendere, qui pacem ante omnia cupit; et spes est Baronem Digbeium[5], apud Caesarem legatum a Britanno, non frustra laboraturum. Neque Caesari omnia pro voto fluunt; Buquoeus[6] exercitus dux caesus ad Oinarum ab Hungaris, dum pabulatoribus suis suppletias ferre vult, desertis a suis quos mille equites Valonicos adduxerat. Vix reperiet Caesar, quem tanto muneri parem sufficere possit. Etiam Mansfeldius[7], qui copias habet in Superiori Palatinatu in finibus Bohemiae 4. et 6. Iulii non parvam stragem dedit hostibus ductore Baurio famoso caeso, et bona parte exercitus profligata. Deus pacem nobis reddat, ac te servet incolumem bono reipublicae et literarum. De me exspecta omnia, quae a sincero et fido amico praestanda. Ioachimus[8] senex praestantissimus ad suos reversus est, desiderium sui nobis relinquens. Gruterus[9] turbas has vitans secessit Brettam ad generum suum[10], donec alma pax oriatur rursus. Vale praestantissime virorum. Heidelberga. 17 Iul. 1621.

T. addictiss.
G.M. Lingelshemius.

San Catharinius[11] mihi intimus de te et studio tuo in me litteras ad me dederat, sed eae haeserunt nescio ubi, ut tuae literae illius indicium anteverterint.

Adres: A monsieur Monsieur Grotius à Paris.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. R 31[b]. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 660; Reifferscheid Quellen I p. 115. Beantwoord door n[o]. 686.
2 Stuytinghe; zie p. 75 n. 6.
3 De Paltsgraaf; zie p. 75 n. 1.
4 De Koning van Engeland, Jacobus I; zie aldaar.
5 John Digby, first earl of Bristol (1580-1654).
6 Charles de Longueval, comte de Bucquoi.
7 Graaf Ernst van Mansfelt, de bekende aanvoerder uit den 30-jarigen oorlog.
8 Welke Joachim gemeend is, weet ook Reifferscheid niet. Men denkt allereerst aan Camerarius.
9 De phililoog Janus Gruterus, in deel I herhaaldelijk genoemd.
10 Oswald Smend in Bretten.
11 Etienne de Sainte Cathérine, de Fransche gezant in de Palts.

666. 1621 Juli 20. Aan G.J. Vossius[1].

Iam pridem, Virorum atque amicorum optime, nihil laetius intellexi, quam quod Vir summarum virtutum B. Maurerius, Regis Christianissimi Legatus, tibi spem suorum liberum commendat[2]. Neque enim reperire poterat alium, qui virtutis exempla simul et ad omnes ingenuas artes viam monstrare rectius posset. Non dubito quin mecum sentias teneram aetatem quam brevissimis praeceptis imbuendam, ut plenior cognitio e libris veniat quibus ediscendis, ni fallor, optime occupantur anni memoria magis quam iudicio valentes. Ego in meo filio hac via nonnihil profecisse me memini; quanquam nec illud nescio nihil hisce in rebus universim constitui posse cum pro varietate ingeniorum varia esse debeat institutionis ratio. Haec ideo ad te scribo non ut te moneam - qui multo haec melius nosti tot ingeniorum proventum expertus - sed ut tuis hac de re consiliis intellectis habeam quod in meis liberis erudiendis sequar. Sunt hic viri praestantissimi qui te laboresque tuos plurimi faciunt, quorum nomina ex hoc carmine[3] poteris cognoscere. Simul videbis aliquantulum me respirare coepisse. Quanquam multum vereor ne versus isti aliquid adhuc carceris sapiant: nondum enim totum veternum excussi. Vale Vir optime. 20 Iulii 1621. Lutetiae.

Tuus tuo merito
H. Grotius.

667. 1621 Juli 21. Aan B. Aubéry du Maurier[4].

Liberorum[5] tuorum indolem, Vir Illustrissime, cum voluptate adspexi: et quanquam ad eos recte instituendos abunde tibi prudentiae est, tamen si quid ad eam rem facere possunt consilia mea, nullibi ea libentius impendam, quam ubi optimam frugem spondet et soli ingenium et tua eorumque, quos adhibes, cultura. Ea, quae mihi ad spei tuae maturitatem facere videbantur, explicare coepi iuveni[6], qui eos comitatur. Liberalius, si opus est, agam apud Vossium; quanquam ille nostri consilii non eget, usu longo ad haec negotia exercitus. Quod si aliter nequeo, precibus certe ipsorum conatus prosequar, Deum venerans, ut, quam ex te patre de illis concepimus exspectationem adaequent, aut si fieri posset et superent. Memoriae sanctissimae matronae uxoris[7] tuae iamdudum, ut scis, debitor sum, sed et, quae me hactenus distinuerunt, impedimenta non ignoras. Specimen quoddam inscriptionis nunc mitto, loquendi scribendique

1 Gedrukt Epistolae p. 59. Beantwoord door n°. 691.
2 Zie n°. 656.
3 Silva; zie p. 101 n. 7.
4 Afschriften Bibl. Nat. Parijs, fonds Dupuy 639 f. 185 en fonds Dupuy 761 f. 240. Gedrukt Epistolae p. 59. Beantwoord door n°. 673.
5 Zie n°. 656.
6 Prioleau, zie p. 97 n. 4.
7 Over het overlijden van de echtgenoote van Du Maurier zie p. 47 n. 3. Zij is begraven in de Groote Kerk te 's-Gravenhage, met haar zoontje Benjamin (zie dl. I n°. 344) en een dochtertje, Maria (zie n°. 710). Haar grafschrift bij P. Timareten, Verzameling van Gedenkstukken II p. 58. Het is gemaakt door Dan. Heinsius, tot wien Du Maurier zich gewend had, daar hij het van Grotius niet durfde, en ook niet kon verwachten; Lehmann, Manes I p. 201.

forma ad morem veterum nonnihil accedens. Possunt autem, quoque versu, aut plures aut pauciores voces poni, ac proinde versus quoque fieri plures paucioresve, uti videbitur. Nam et priscae inscriptiones nullo sensus respectu, ubi visum est, versum absolvunt. Quod si hoc schediasma aut non omnia contineat, quae memoriae sacranda iudicas, aut prolixius est, quam ferat saxi spatium, aut in ipsis vocibus mutandum aliquid censes, poteris uti ad mutandum aut iudicio tuo, aut opera mea.

Rediit ad nos Boissizius, tui si quisquam amantissimus. Quanquam vehementer te frui desidero, tamen, qui meus est in patriam amor, libenter ex eo intelligo exilium tibi prorogari. Vale Vir Maxime. 21 Iulii, 1621. Lutetiae.

MARIA MADALENA. CORPORIS. ANIMIQ. LAVDIBUS. EMINENTISSIMA. VIXIT. ANNOS. XXXV. IN. CONIVGIO. 20. RARA. IN. DEVM. PIETATE. OBSEQVIO. IN. MARITVM. CARITATE. IN. LIBEROS. QUOS. VTRIVSQ. SEXVS. SENOS. PEPERIT. DECEM. SIBI. SVPERSTITES. RELIQVIT. VT. SEMPER VITÆ. EMENDATISSIMÆ. ITA. CONSTANTIS. TRANSITVS. EXEMPLVM. PRÆBVIT. XII. NOVEMB. 1620.

BENIAMINVS. AVBERIVS. MAVRERIVS. ADSESSOR. SANCTIORIS. CONSISTORII. REGIS. FRANC. EIVSDEMQ. AD ORDINES. FED. BEL. LEGATVS. MONUMENTUM. FIERE. CURAVIT. CONIUGI. DVLCISSIMÆ. AC. PERPETVVM. DESIDERANDÆ. ET. FILIORVM. PRIMO. BENIAMINO. QVI. DESPOSITVS. EST. 4. IVNII. 1614.

668. 1621 Juli 22. Van G.J. Vossius[1].

Ante omnia, incomparabilis vir, Deo immortali gratias ago, quod diutinas horum temporum calamitates temperarit dulcissimo beneficio liberationis tuae. Quod eo maioris duco, quia ne aliud quidem sperare audebam, quam ut intercessione principis exteri cum certis conditionibus dimittereris. Sed subinde labascebat animus, cum minime viderem, quibus condicionibus et conscientiae tuae, et procerum simul voluntati posses satisfacere. Nunc Deus voluit, ut plane tuus esses, neque ulli, praeterquam uni sibi, beneficium tantum deberes. Quanto magis propterea divinae sis bonitati obstrictus, satis intelligis. Sed quia vita haec terrestris nihil aliud esse videtur, quam perpetua tentatio quaedam, facile vides, quantum nunc opera danda tibi sit, ne qui a Deo corporis es custodia liberatus, a communi generis humani hoste in carcerem longe foediorem, animi nempe, ullis ullorum blanditiis pelliciaris. Quod eo ad te scribo, quia inimici tui spem eam conceperunt propediem huc nuncium allatum iri, quod Bertii[2] exemplo

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 662; Vossii Epistolae p. 194 (met foutief jaar). Beantwoord door n°. 678.

2 De voormalige Leidsche professor P. Bertius, zie p. 94 n. 4.

abiuraris quaecunque a Reformatis Ecclesiis docentur, eosque omnes pronunciaris haereticos, qui non per omnia cum Romana Ecclesia sentiunt. Equidem nihil tale de te metuo. Novi enim pietatem animique constantiam. Sed tamen quid homulli sumus, si Salomon ipse foede adeo sit prolapsus? Quare Deum oro, ut nec spe, nec metu, a recta te via, et conscientia integra, abstrahi patiatur. Tu vero, vir maxime, me vicissim in precibus tuis apud Deum habe commendatum, ne vel pellacia horum, vel illorum blanditiis, agere id unquam velim, quod salva facere conscientia minime possum. Sed de me quidem propediem fortasse plura. Nam expecto, quid vel Synodus decretura sit, quae Roterodami nunc haberi incipit: vel quid Nobiles Academiae Curatores VIII Augusti facturi sint in rebus meis[1]. Ad te redeo. Legi cum optimo parente tuo scriptum de quaestione ea an Melancthoniana sententia recte Pelagiana esse dicatur[2]. Scis quid hac de re sentiam. Sed aliud nunc in quaestione est: nempe an expediat ea, quae scripsisti, quamprimum in lucem exire. Video de hoc ne inter tuos quidem satis convenire. Et utrimque argumenta adferuntur. Quibus id probatur, aiunt Dei et veritatis caussam agi, hanc ab omnibus caussae satis intelligentibus defendi viribus omnibus debere: a te vero imprimis, partim quia perpauci, quid vetus Ecclesia senserit, aeque sciunt, partim quia tutius istic, ubi nunc es, potes, partim quia hoc fine liberasse te Deus videatur, ut veritatis sis patronus fortis. Accedere aiunt, quod multorum millium de te spem eludere non debeas. Item quod aliter mundo testatam facere innocentiam tuam vix possis. Sed quibus secus videtur, hi satis fore putant, si ea defendas, quae egisti ipse, dum Reip. habenas moderares. Ea quae a Synodo decreta sunt, malunt oppugnari ab illis, qui populum docent, ut quos ea res propius tangat: sicubi opera eorum claudicet, posse a te iuvari. Sed ut ipse rectis quasi cornibus in Synodum incurras, parum tutum putant, eo quod in Britannia, Belgica, Germania, ipsaque Gallia tot habeat defensores, quorum impetum metuunt ne solus possis sustinere. Scis quam duram suscipiat provinciam, cui cum Theologis negotium est. Ad haec negant res tuas ita firmo loco esse, ut non vel obitu regis, vel alio infortunio inde eiici possis: nec debere te in totum tibi aditum praecludere in loca illa, ubi Calvini dogma regnat. Praeterea aiunt magnis passibus eo nunc omnia tendere, ut brevi plane moderatis hominibus futurum sit opus, a quibus triste patriae dissidium sopiatur. Utilem vero tunc magis operam tuam fore, si non tam Remonstrantium caussam susceperis defendendam, quam unius tui, quod necessarium esse minime diffitentur. Accedit quod aliter si agas, minus etiam, quam nunc sunt, in gratia erunt, qui vel sanguine vel affinitate tibi iuncti sunt. Utrum maioris haec argumenta sint, an priora, satis per te vides. Quamquam vero consultore non eges, tamen non possum quin addam, minime mihi improbari, ut paullum saltem hoc negotium differatur. Praesertim quando coniux tua, itemque affines plane habent persuasum, tibi, liberis, sibi, plurimum posse hanc rem incommodare, nec usque adeo necessariam esse. Haec sunt quae Delphis scribebam. Nunc recta Lugdunum peto, unde de aliis alteras ad te literas dabo. Neque enim plura nunc possum ob festinationem. Deus tibi, vir Clarissime, amicorumque maxime, eum animum inspiret, qui

1 Zie p. 35 n. 3.
2 Disquisitio an Pelagiana sint ea Dogmata quae nunc sub eo nomine traducuntur; in 1622 te Parijs bij Drouart uitgekomen. Exemplaar op de U.B. Amsterdam; niet bij Rogge; zie Ter Meulen, Concise Bibliography n°. 298.

sarciendae Ecclesiae concordiae plurimum adferat emolumenti. Summo Theologo, Tileno, salutem si dixeris, gratum feceris. Nec enim obstare arbitror, quod de facie minus norim, cum animi virtute hominem aestimemus: quam qui norit, is vere mihi nosse virum videtut. Vale. XXII Iul. ∞ IↃCXXI.

Tuus aeternum,

G.I. (Vossius)[1].

Adres: Clarissimo et incomparabili viro, Hugoni Grotio. Lutetiam Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: Ger. Vossius 22 Iulii 1621.

669. 1621 Juli 23. Aan J. Hemelaer[2].

Librum[3] olim mihi consolando, nunc instruendo destinatum, Hemelari doctissime, iam nunc accipio: ita ut totum perlegendi nondum tempus invenerim, facturus id ipsum sine mora, ut meretur affectus pro meliore mei parte sollicitus. Interim tibi magnas ago gratias, maximas auctori eius libri, cuius ego eruditionem per omne litterarum genus latissime dispersam, quod vel inspicienti patet, valde imperitus sim, ni admirer, ingratus ni exosculer. In illis versibus, quos liberis meis instituendis conscriptos, alii me ignaro ediderunt[4], video esse quaedam, in quibus aut ingenii mei caligo, forte id temporis per calamitates meas nonnihil obruti, cum ab omni amicorum alloquio abstractus nihil nisi hostile aspicerem, aut ipsa versuum brevitas et numerorum vincula me impedierunt, quominus satis perspicue animi mei sensa exprimerem. Quod ni esset, certe nulli data esset occasio adversum me disputandi de illis culpis, quae hominem de Gratiae divinae possessione non depellunt. Omnino enim cum libri, quem mittis, scriptore sensi, eius generis esse quosdam quotidianae incursationis lapsus, quos *ἀσθενείας* ibidem appello: minime vero trahenda eodem capitalia facinora, quae aut dolum malum aut latam culpam involvunt, et proinde cum statu *τῆς παλιγγενεσίας* nequeunt consistere. Sic et in alia quaedam esse arbitror, in quibus cum idem sentiamus, hoc tantum interest, quod ille, qua pollet facundia, sententiam communem verbis lucidioribus expressit. Erunt et alia, credo, in quibus aliud illi, aliud mihi animus dictat; quod ipsum tamen ne amicitiae nostrae obstet, impense oro: atque eo, ni fallor, iustius, quia non tantum absum longissime ab odio a me dissidentium, sed quod in summis malis, Deo iuvante, praestiti, ne quid in re Fidei profiterer contra quam animus sentiret; idem nunc eadem opitulante gratia praestiturum me confido, et quidem eo facilius, quo longius nunc absum ab omnibus in eo negotio simulandi dissimulandique causis. Interim Deum oro, ut si quid me fugit ad salutem utilis Veri, eius me luce perfundat; meaque ex

1 De brief is hier beschadigd.

2 Afschrift U.B. Leiden, cod. Vulc. 53. Gedrukt Burman, Sylloge II p. 444. Geadresseerde was kanunnik van de Kathedraal van Antwerpen. Daar deze brief hem niet bereikte, zond Grotius bij dien van 24 Sept. (n°. 694) een copie.

3 Welk boek Hemelaer hier zond, weet ik niet. Het was, blijkens n°. 694, in het Nederlandsch geschreven.

4 Vraghe en Antwoordt over den Doop; zie p. 23 n. 12. Aldaar komen, kort voor het einde, deze regels voor:

> ‘Ist moglick dat die feylt Godt evenwel behaecht?
> Jae: want om Christi wil sijn swackheydt Godt verdraecht.’

parte polliceor animum doceri cupidum, et rectis paratum cedere. Eiusdem paternae bonitati te quoque et libri scriptorem quam possum maxime commendo. Carmen tuum[1] avide exspectabo. Vale, eruditissime Hemelari. XXIII Iulii CIↃIↃCXXI.

670. 1621 Juli 29. Aan N. van Reigersberch[2].

Mon frère

Den uwen van den X Julij is my zeer aengenaem geweest te lezen om de goede solide discoursen, die ick daerin bevinde. Ick hoop dat wy eerstdaegs malcander alhier mondeling zullen spreecken, waertoe ick veel reservere. 't Misnoegen van de Regierders van de Provinciën ende Steden van wegen de cleyne kennisse, die men haer geeft van de zaecken van de Regering, is goed voor ons ende can mettertijd dienen tot redres. Het zal mijn lieff zijn uit U.E. naerder te verstaen de voet, die de tegenwoordige Regierders tot Amsterdam meenen te houden, om daerop te letten in myne justificatie. 't Beletten met geweld van de Remonstrantsche vergaderingen zoude mettertijd wel andere operatiën connen doen dan de Regenten meenen. Ick meen dat den Ambassadeur van Polen de humeuren niet en heeft gedisponeert gevonden om zulcke opening te doen als hy andersints gelast was. Wy hebben hyer gezien alle de brieven, instructie ende correspondentie van den Prins van Anhald, by de Keyserlicken becomen in 't veroveren van Praeg. Daer zijn wonderlicke dingen in. Onder anderen vanteert hem Gabor[3] dat hy het huys van Oostenrijck belet heeft haer voornemen van te extirperen de mahumutische Religie ende dat hy hoopt de idolatiën - te weten de Papisten - haest uit te roeyen ende meer dyergelycke. Daer werd oock vermelt een advys van den Heer Aersens van de Papen in Duytschland niet aen te tasten, eer de zaecken in Bohemen vast zouden zijn gestelt. Veele continueren alhier in de meninghe dat men in ons land niet vremd en is van een paix te maecken zelff met enige erkentenisse. Ick seg dat ick niet en meen dat zulcx zoude connen werden geëffectueert. Sy repliceren dat het gedaen zoude zijn eer het de gemeene man zoude weten, ende gedaen zijnde dat het niet en zoude zijn om te stooten. 't Gunt U.E. schrijft van de finantiën gelooff ick wel. Ick vinde hyer by enigen goede genegentheyt om ons land goed te doen, maer desen dienen aldaer gesecundeert opdat deghenen, die het gaern anders sagen, niet te veel vattens en werde gegeven. Soolang de Croon niet beter en werd gerespecteert by de onsen, zoo en connen die ons goed gunnen niet doen dat zy willen. 't Gunt U.E. my adviseert van de excusen[4], submissiën etc. heb ick oock door andere wegen verstaen; hy capteert de occasie van de absentie van Jeannyn ende Boissize, die beste kennisse hebben van de affairen van Hollant. Ick heb beyde die heeren wel geinformeert ende wel gedisponeert gelaten. Sy hebben my verzekert nihil innovandum maer wel noch voor een tijd die zaeck wat zal slapen, blyvende alles in state. 94[5] gebruyckt tot zyne

1 Angeli custodis ad Hugonem Grotium super nupero eius carcere Paraeneticon.
2 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Over het cijferschrift zie p. 104 n. 4.
3 De Vorst van Zevenbergen, die in den 30-jarigen oorlog tegen den Keizer vocht.
4 Dit heeft betrekking op Van Aerssen; zie p. 104 n. 1.
5 Aerssen.

sollicitatie eene *Bullion*[1], die oorsaeck is dat *Dediguires*[2] by 75[3] is gecomen, zonder 't welcke het *oorlog* jegens 313[4] noyt en zoude voorgenomen zijn geweest. Dan die sollicitant is hyer bekent voor een persoon van gelycken humeur als 94[5]. Ick hoop dat hyerop wel zal gelet werden. 't Waer te wenschen dat de zaecken van dye van de Religie met den Coning waeren geaccommodeert, maer de Coning wil absoluyt meester zijn van Rochelle, opdat die stadt niet op een ander tijdt de moeyte en maecke. Ende die van de Religie zijn niet in de poincten om veel te bedingen, de heren hebben haer meest verlaten. In Vrancrijck hebben zy geen faveur, buyten geen hulp. In somma het loopt heel anders af dan men wel gehoopt had als de Synoden eerst tot Dordrecht, daernae tot Alais[6] werden gehouden. Den eedt by de Synode van Alais ingestelt tot besweering van de Canones van Dordrecht werdt by eenige Predicanten gedifficulteert. De deliberatie is in de Provinciale Synode uitgestelt tot anderen tijdt. Wye my spreecken van de Religie, ick antwoord rondelick dat ick my houde by die kercken waervan ick een lid ben geweest voor myne gevanckenisse. Voorts wacht ick my die van de Roomsche Religie offensie te geven ende onderhoude goede vrundschap met die van de Gereformeerde Religie, die zulcx aengenaem is. Eenige zeer gequalificeerde personen van de Gereformeerde Religie verclaren haer van ons gevoelen te zijn. D. Tilenus laet niet nae daertoe te helpen door het uitgeven van enige zeer geleerde geschriften. Monsr. Ribier volght het hoff. Ick twijffel zeer off hy alle de qualiteyten heeft die U.E. hem toeschrijft. Perreize, een groot vrund van den Guarde des Seaux[7], is hyer te Parijs, houd groote vrundschap met my, doch yvert in zyne Religie. Ick wilde wel indyen daertoe eenigh middel is dat ick conde copye crygen van de Canones van Dordrecht nopende de Regering van de kercke.

Dit geschreven hebbende zoo heb ick gesproocken den here Jeannyn dye zeyt dat d' heer van Langeracq verclaert niet gehandelt te zijn in ons Landt van Trefves dan door Juffrouw Serclaes[8] in 't wild zonder apparentie; dat men nu gevangens neemt ende ransonneert; dezelve heer Jeannyn zeyt my dat Cleracq resisteert ende belegert werd by den Coning, Montauban by de Maine[9]; dat de schepen ende galeyen op weg zijn om dye van Rochelle te water de traffycque te beletten, gelijck dezelve te land alrede is afgesneden op hoope van divisie ende revolte binnen de stadt; dat Sijn Excellentie aen d'heer van Maurier heeft gezeyt dye van Rochelle alle hoop afgezeyt te hebben ende geraeden tot paix. Adieu, vaert wel met alle de vrunden ende zoo ghi cont comt over. Myne recommandatie aen alle bekenden.

Den XXIX Julij XVI^{c}XXI.

U.E. zeer dienstwillige broeder
H. de Groot.

1 Henri de la Tour, hertog van Bouillon, maréchal de France.
2 François de Bonne, duc de Lesdiguières, maréchal-général.
3 De Koning
4 De gereformeerde religie.
5 Aerssen.
6 De Nationale Synode der Gereformeerde Kerken van Frankrijk te Alez, 1620.
7 Guil. du Vair, zie p. 91 n. 4.
8 'Juffrouw Serklaas, eene oude Haagsche vrouw, die men de Koppelaarster van 't Bestand noemde': Wagenaar X p. 489.
9 Henri de Lorraine, hertog van Mayenne, die 18 Sept. voor Montauban sneuvel de.

Adres: E. Hoochgeleerde heere M^r^. Nicolaes Reigersberch advocaet voor den Hove van Hollant.

In dorso schreef Reigersberch: M^r^. Grotius de Paris le XXIX Julij 1621. Recept. den 14 Aug. 1621.

671. 1621 Juli 29. Van B. Aubéry du Maurier[1].

Monsieur. J'ay receu les vostres du 8. et 15. de ce moys, et louë Dieu de vostre bon estat, qui ne le sera jamais tant que je le désire. Je voy quelques fois vos plus proches, auxquels j'offre et voudrois rendre très affectionnément tout ce qui pourroit procéder de moy. Je croy que vous en aurez bien tost prèz de vous la meilleure partie, et souhaitte que la pacification de nos malheureux troubles vous accélère ce contentement. J'ay recerché ce que j'avois sur les sujectz du temps, et l'ay baillé à ce que vous aymez le mieux, pour en tirer ce qui pourra servir à vostre intention, de quoy plusieurs sont en aussy grande crainte, comme j'en suis en attente avec tous les gens de bien, chacun n'estans pas moins obligé à la deffense de son honneur, qu'à celle de sa propre vie. Je vivray aussey en espérance de veoir ce que vous avez donné au fils de feu Monsieur de Thou[2], qui luy devra servir d'un vif esperon à marcher sur sa mesme piste; je n'attendz que la commodité de quelqu'un allant exprèz pour vous envoyer ce que j'ay projetté contre les impostures de ce Bon-fat[3], affin que vous en jugiez, résolu de m'en tenir là. Quant à l'intercession dont vous me parlez en faveur du faux Cretensis[4], je m'en suis apperçeu de la cour mesme, où je fay cognoistre, comme aussy à Messieurs le Chancelier[5] et Jeannin, la continuation de ses duplicitéz au mesme temps que *fistula dulce canit* etc. C'est un homme devenu si odieux que tous non seulement prognostiquent, mais désirent sa ruyne, et si les plus clairvoyans ne se trompent elle n'est pas loing. C'est pourquoy ceux auxquels il n'a jamais faict ny fera que mal ne la doivent pas empescher, une des choses qui l'accélère le plus estant la juste indignation que Sa Majesté et Messeigneurs de son conseil ont contre luy. Je m'asseure bien que ce grand personnage et si songneux du bien de l'estat, Monsieur le President Jeannin, ne se lairra pas tromper aux feintes assurances de cet insigne pipeur, et qu'il tiendra la main à ce que d'autres n'en soient abuséz. Icy on est tousjours aux escoutes de ce que fera le marquis[6]. Il semble que tant de sang respandu par l'empereur à Prague ne faict pas bon effect pour luy, à qui aussy ne servira pas la mort du Comte de Buquoy[7]. Dieu veille nous redonner la paix en France; si cela est j'espere vous aller embrasser et vous asseurer de vive voix que je suis immuable en la volonté de vous honorer, et d'estre tousjours aymé de vous comme

Vostre très affectionné serviteur
Dumaurier.

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Antwoord op n°. 661 en n°. 663. Beantwoord door n°. 676.
2 Silva; zie p. 101 n. 7.
3 Zie p. 69 n. 3. Cf. n°. 696.
4 Aerssen.
5 Nicolas Brulart de Sillery.
6 Spinola.
7 Zie p. 106 n. 6.

J'ay escrit par M. de Chaudebonne[1] à Monsieur de Boissize en conjouissance de sa guérison; quand je le sçauray à Paris je luy escriray. Dieu nous conserve ce qui nous reste de personnages tels, qui sont désormais bien rares.

De la Haye ce 29e Juillet. 1621.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius A Paris.

672. 1621 Aug. 4. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Quas 20 Iulii ad me dederas literas, Vir Illustrissime, legi cum ea voluptate, quam me par erat accipere ex testimonio constantis tui in me affectus. Liberum tuorum spem optimo Vossio curae fore non dubito: neque omisi, quanquam sponte cursuro, calcar addere[3] Omnino iudico optime te liberis tuis consuluisse, cum eos decrevisti viri et probissimi et eruditissimi curae committere.

De illis, qui cum nocere non possunt, id ipsum hic pro beneficio imputant, Praesidem Ianninum et D. Boissizium monui. Utrique stat sententia, perseverandum in pristinis consiliis, neque committendum ut malis auctoritas crescat, bonis spes detrahatur. Curabunt iidem ut qui apud Regem sunt, moneantur eius rei. Quid factum sit in causa viri integerrimi[4], mihi quondam aerumnae consortis, et de bonis publicatis, scire aveo; tum ob rem ipsam, tum ut inde coniectura fiat, quid ab his, qui nunc rempublicam obtinent, sperari debeat. Sunt hic viri sapientes qui existimant Hispanum res Germanicas, satis adhuc turbidas, Batavicis praehabiturum: ideoque a belli dilatione alienum non fore. Cuius rei non leve iudicium putant, quod mari lacessitus tam patienter iniuriam ferat, nec in ultionem prorumpat. De Bonfadiano scripto[5] tecum sentio, nec magni faciendam, nec plane insuper habendam esse calumniam, praesertim quae iam in multorum notitiam pervenerit. Vale, Vir Maxime. Det tibi Deus rem privatam publicamque bene gerere. Lutetiae. 4 Augusti 1621.

673. 1621 Aug. 4. Van B. Aubéry du Maurier[6].

Monsieur. Vous ayant assez amplement escrit naguieres en response à vos précédentes, j'ay maintenant à accuser la réception de celles du XX du passé, et à vous rendre très affectionnéement graces de l'affection qu'il vous a pleu témoigner à mes deux petitz en leur passage à Paris, mesmes d'avoir pris la pene d'en escrire à Monsieur Vossius, auquel je suis résolu de commettre leur éducation, sachant qu'à la science et industrie, qu'il y a très grandes, il voudra joindre l'affection, ce que je me prometz principalement de vostre favorable recommandation,

1 Gezant van Lodewijk XIII, die 1 Juli met Du Maurier ter vergadering der Staten-Generaal verscheen, om tegen het optreden hier te lande van de afgevaardigden van La Rochelle te protesteeren en hun uitlevering te verzoeken.

2 Gedrukt Epistolae p. 59. Beantwoord door no. 679.

3 No. 666.

4 Hogerbeets.

5 Zie p. 69 n. 3.

6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Antwoord op no. 667. Beantwoord door no. 677. Zie p. 97 n. 2.

laquelle je vous supplie luy réïterer à ce qu'il entreprenne particulièrement la culture de ces jeunes plantes. Vous avez veu un honneste jeune homme[1]. qui sçaura bien suivre ce que le dit sieur Vossius prescrira pour cet effect. Mais je désire que comme excellent pilote il veille tousjours tenir en sa propre main le gouvernail de cette barque, surveillant assiduellement ce qui m'y est si cher. J'ay pareillement receu l'inscription[2] digne certes de celuy qui en a pris la pene, et vous en remercie de tout mon coeur, attendant que je le puisse autrement qu'avec des parolles. Par cette mesme voyë j'ay receu par addresse de Monsieur du Puy la belle et rare pièce que vous avez donnée à Monsieur de Thou[3], par laquelle outre les choses exquises dont ell'est toute remplie, vous monstrez bien que vostre amitié envers feu Monsieur son père n'est pas morte avec luy. C'est une très belle et proffitable leçon, qui comprend tout ce que l'homme peut et doit apprendre, pour estre proffitable non seulement à celuy auquel ell'est addressée, mais aussy à toutes les ames bien nées et enclines aux lettres.

Pour le public il n'y est rien survenu depuis mes dernières, les choses demeurans tousjours en mesme incertitude. Touchant les intercessions en faveur du Cretensis[4], si qui velint decipi, decipiantur, mais il ne dépouillera jamais sa fausse peau s'il ne se faict escorcher, monstrant encor tous les jours es occasions présentes qu'il a du venin pour toute sa vie contre la France dans son coeur, ce que je ne dissimule pas où besoin est; reste que l'on s'en garde. Au surplus je voy vostre libératrice sur le point de s'aller rendre vostre prisonnière[5], de quoy je ne l'ay pas découragée, m'asseurant que vous luy ferez bonne guerre, vous ressouvenant qu'elle l'a esté avec vous et pour vous. Pour moy il ne défaut, aprèz ce que je pleure tous les jours, à mon contentement que d'apprendre la cessation de ce malheureux trouble, moyennant quoy j'espérerois vous aller embrasser dès cette année, et vous protester de vive voix que nul plus que moy n'est

Vostre bien humble et tres affectionné serviteur
Dumaurier.

De la Hayë ce 4^{c} d'Aoust 1621.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius A Paris.

674. 1621 Aug. 8. Van J. de Haen[6].

Mijn Heere, ende zeer waerde Medebroeder.

1 Benjamin Prioleau, zie p. 97 n. 1.
2 Het grafschrift op Du Maurier's echtgenoote, p. 108.
3 Silva, zie p. 101 n. 7.
4 Aerssen.
5 Maria kon pas half September vertrekken.
6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 219. Beantwoord door n°. 685. Schrijver is de gewezen pensionaris van Haarlem, die als Remonstrant had moeten vluchten, en thans raad was van Frederik III, hertog van Holstein, die aan de gevluchte Remonstranten bescherming verleend had.

Naer mijn vertreck van Antwerpen ende arrivement alhier in 't Landt van Holstein[7], hebbe terstont U E. geadviseert van mijn wedervaren ende van de

7 Over de vestiging der Remonstranten in Holstein en hun kolonie aldaar, zie Joh. Tideman, Frederikstad aan de Eider en hare Hollandsche gemeente, 1852, en F. Pont, Friedrichstadt an der Eider, 2 dln., 1913, 1921.

gelegentheit alhier ende wel gehoopt hadde daerop wederom een briefken van U E. ontfangen te hebben, ende van U E. wedervaren ende gelegentheyt aldaer, ende 't geene aldaer in 't vaderlandt passeert, alwaer ick niet en twijffel U E. goede correspondentie is houdende, te meer overmits onse onderlinge toesegginge van goede correspondentie t'samen te houden voor ons voors. vertreck van Antwerpen, ende zeeckere myne Memorie voor mijn voors. vertreck oock ten overvloet gelaten onder d. professorem Episcopium, omme aen U E. te bestellen, omme dienvolgende U E. brieven aen my te mogen bestellen. Dewelcke neffens mijn voors. schryven, al opten 11. Juny, soe ick uyt het schryven van den heere Joh. Uuytinbogart van gelycke date hebbe verstaen, by hem aen U E. datelicken voorts bestelt is geweest. 't Sedert 't selve myne schryven heeft Z.F.G. den hertooch van Holstein my belieft die eere ende gunste te bewysen, ende my aen te nemen in synen dienste op een jaerlicx proper vereringe ende tractement, die oock U E. ende d. Uuytenbogardo ende de gemeene zaecke van de Remonstranten zeer bewogen ende toegedaen is, ende niet lievers en soude sien als U E. presentie alhier, als ick voor desen hebbe geschreeven, ende, door syne last, oock iterativelicken aen d. Uuytenbogardum op synen brief ende rescriptie hebbe gerepliceert[1], ende meer categorice ende absolute als vooren geschreeven van derselve goede affectie ende genegentheit tot zijn persoon, ende oock niet liever soude sien, als syne residentie ende bywoninge alhier, in goede verseeckerheit ende onder schut ende protectie van S.F.G., medt voornemen omme denselven alhier alle gunst ende faveur te bewysen, waerover hy hem sal hebben te bedancken. My dunckt, onder correctie, dat het een groete genaede ende weldaet is van Godt den Heere, dat hem belieft het hert ende gemoet van Zyne F.G. te bewegen medt soedanege Christelicke meedogentheit ende compassie over de arme geaffligeerde Remonstranten, ende deselve - hoewel by haere partye ende vervolgers medt valsche loegenen ende calumniën alomme zeer odieus ende hatich gemaeckt, ende gepoecht dat zy, uyt haer vaderlandt verjaecht ende verdreven sijnde, oeck nergens anders by andere Potentaten, Prinsen ende Republicquen aengenomen ende geherbercht souden worden, maer als Godtloese ende execrabele menschen van eenen yeder verstoeten ende verlaten souden worden - nyet alleen hier te herbergen in zijn Landt, maer bovendien denselven oock te begenadegen ende te vergunnen dat zy, volgens zeecker haer verleent octroy, selfs zeeckere bequame ende welgeleegen plaetse tot handelinge, trafficque ende neringe, med groet voordeel, privilegiën, vryheiden ende exemptiën in zijn Landt, zullen mogen approprieeren tot een stadt voor haere refugie ende vrye woninge, omme aldaer publickelicken, vry ende onbecommert haeren Godtsdienst ende religie te mogen oufenen ende exerceren, onder haer eigen Magistraet, politie ende wetten ende schut ende protectie van S.F.G., medt expresse toelatinge ende conniventie van de directie over de kercken ende gemeenten van de remonstranten in 't landt, als sy totnochtoe op andere plaetse hebben gehat. Wesende 't selfde van meerder consideratie ende waerde als de voors. directie totnochtoe op andere plaetse gehat, overmidts de voors. directie alhier bequamelicken oeck can geschieden, ende dat nyet by ofte onder de Papisten, ende tot plaetse gehoerende onder den Spagnart ofte Ertshertogen, als voor desen, ende geene cleine opspraecke gecauseert

1 Er is in de Brieven van Joh. Utenbogaert, ed. Rogge, een brief van De Haan over de vestiging in Holstein, n^{o}. CCLXII (deel II: 1 p. 159).

by onse wederpartye, voorghevende ende veele van de eenvoudige gemeente gepersuadeert ende diets gemaeckt hebbende, dat men aldaer gemeenschap ende communicatie was houdende medt den Jesuiten ende Spaensgesinde, maer onder een Prince wesende neutrael, ende van de Evangelische gereformeerde Religie, ende de Remonstranten toegedaen ende bewogen. Waerdeur oeck lichtelicken soude cunnen geschieden dat de leere der waerheit ende de onnoeselheit van de arme geaffligeerde Remonstranten ende het notoir ongelijck van haere wederpartye niet alleen hier by Zyne F.G. ende in zynen landen, maer oeck by andere Duitsge Princen ende Fursten, syne naegebuiren, geallieerde ende bloetverwanten, jae deur geheel Duitslandt ende gansch Europa, notoer ende kundtbaer gemaeckt soude cunnen worden. Welck soedanich beneficie ende genade van Godt den heere, voorwaer, niet versuimpt ende verwaerloost behoert te worden, maer in allen manieren, waerdelicke ende zeer danckelicken geamplecteert ende waergenomen behoert te worden, opdat oeck alsoe de Remonstrantsgesinde ergens een zeeckere ende bequaeme plaetse mogen hebben, medt voortganck van de opbouwinge van de voors. plaetse. Alwaer sy publickelicken onder de protectie van haere Souvereine overheit ende wetlicke Regeringe, van een Magistraet ex professo Remonstrantsgesint wesende - hetwelcke noch nergens ende in geene plaetse toegelaten is - om haeren Godtsdienste ende Religie in stilligheit vry ende onbecommert te mogen exerceeren ende beleven, ende t'allen tyde by vorder verloop, vervolginge ende destructie van ons lieve ende desolaet vaderlandt, een seecker geprepareert refugie ende Asilum mogen stellen, waer sy haer toevlucht mogen neemen, insonderheit oeck wesende de voors. plaetse seer vruchtbaer ende planteit ende overvloedich van alle lijftochten tot's mensgen noetruft van noeden, goetcoep leeven ende zeer nut ende bequaem tot de trafficque, negotie, handelinge ende neringe te water ende te landen. Niet comende in consideratie hiertegens dat eenege meenen, doch medt weinich apparentie ende fondament, dat door het transporteeren van de voors. directie alhier, ende prepareeren ende opbouwinge van de voors. plaetse, het gemeene corpus van de remonstrantsgesinde in 't Landt groetelicx geswact ende de collecten vermindert ende in verloep souden comen ende geraecken. Want schoen genomen eenich weinich personen uyt alle de provintiën ende steden, remonstrantsgesint wesende, ende een schrick ende afkeer hebbende van de tegenwordege Regeringe, ende aldaer nyet cunnende leeven in soe groet ongerustheit ende quellinge in haer conscientie ende gemoet, ende oufenen van haeren Godtsdienst medt soe groete vreese, gevaer ende peryckel, uytten lande comen te vertrecken tot voors. plaetse, soe en can datselve niet ofte wenich importeeren ten regardt van de groete meenichte in 't Landt, ende het verblyven van zoedanige goede luyden in 't landt - van nature geneegen tot stilte ende ruste, ende niet wel die courage ende clouckheit hebbende, omme, niettegenstaende de rigoureuse ende scherpe ordonnantiën ende placcaten, mede opentlicken ofte heimelicken te compareren ter bestemde plaetsen tot oufeningen van haeren Godtsdienste ofte yet mede te doen tot bevorderinge van de voors. collecte - weynich vordeel gheven can, maer wel ter contrarie haer vertreck groet vordeel tot bevorderinge ende opbouwinge van de voors. plaetse ende toevlucht der Remonstranten, ende omme vandaer vrylick ende onbeschreumt, opentlick doende professie van 't gevoele ende geloeve der Remonstranten, het gemeene corpus in 't landt met raedt ende daet, ende liberale hantreickinge ende caritate, te mogen behulpelick zijn, hetwelcke sy, in 't Landt wesende, vreesen ende schreumen te doen.

Hebbe alle 't selfde oeck voor desen aen D. Utenbogardum geschreeven ende noch tegenwordich wederom aen hem schrijve alle 't selve in goede consideratie ende regardt te willen nemen, die my by den zynen van den 14. ende 28. Juny heeft gerescribeert daertoe wel geneegen te sijn, de vrunden van Coelen tot Antwerpen by hem wederom was verwachtende[1], omme opte voors. redenen ende schriftelick raport van de Gecommitteerden, van wegen de Societeit hier geweest zijnde, rypelicken te letten ende te resolveeren, ende midlertijt ende om geen tijdt te verliesen oeck de broeders ende kercken ende gemeenten in 't landt daervan openinge gedaen hadde, omme daerop haere inclinatie ende meninge te verstaen, als oeck U E. goeden raed ende advys, doch in allen gevalle becommert zijnde, hoe hy best ende bequaemst ende medt minste gevaer ende peryck(el) syne reyse herwaerts soude mogen nemen, 't welcke mijns ordels ende onder correctie best ende bequaemst soude cunnen geschieden te water in Vranckrijck van Rouen ofte Cales op Hamburch ofte Tonningen ofte Housen in Holsteyn, naer gelegentheit, alwaer men gemeenlick wel gelegentheit vint van oestersche scheepen. Ende omme tot Hamburch niet te comen, soude men oeck onder weege opte Elbe mogen desembarqueren ende mette boet aen landt doen setten tot Bronsbittel, ende vandaer voorts mette wagen over landt comen tot Tonningen, maer 6. mylen daer vandaen, alsoe te lande in 't doen van de voors. reyse, overmits de onveiligheit van de weegen, als anders, voor hen meer gevaer ende peryckel soude zijn gelegen. Hoope voor desen opte voors. saecke all een goede resolutie genomen sullen hebben, ende wil oversulcx in myne gebeden haerder gedeincken, ende Godt den heere bidden denselven te willen geleiden met zynen heilegen Engel ende een goede voorspoedige reyse verleenen, dat wy malcander hier in goede gesontheit wederom mogen sien ende vinden, daer ick van ganscher herte oeck wensche ende verlange naer U E. coemste ende presentie.

Tot hiertoe, mijn heere, gecomen zijnde in 't schryven, is my behandicht uwe my seer aengenaeme ende overlange gewachte ende gewenste schryven uyt Parys van den XVIII. Juny[2], ende hebbe daeruyt zeer gaerne ende medt blyschap verstaen U E. voorspoedege overcoemste in goede dispositie ende gesontheyt tot Parijs, item van 't goet accoeul, eere ende vrundtschap, U E by veele principale heeren van den Raede van Syne Ma^{t}. aengedaen ende beweesen, van de beieginge ende affscheit den Ambassadeurs extraordinaris van ons Landt[3] door last van Zyne Ma^{t}. gegeven, ende van 't geene aldaer in Vranckryck, in ons Landt ende elders passeert. Midtsgaders van U E. perticulyr voornemen, meninge ende intentie, omme vooreerst alsnoch niet te resolveren U E. medt de gansche familie daer ter neder te zetten, maer eerst gaerne soude sien, hoe de saecken haer in't Rijck ende van ons Landt sullen willen schicken, ende oeck wachten ende letten op hetgunt de directeurs van de Societeit op 't rapport van Holsteyn souden resolveren. Mijn aengaende nu over de twee jaer ende een half lanck geperegrineert hebbende, ende medt groete moyte, ongemack ende discommoditeyt ende tot

1 Een paar gebannen predikanten waren uit Antwerpen daarheen gegaan, om te zien of het ook wenschelijk kon zijn de directie van de zaak der Remonstranten dáár te vestigen.
2 Dezen brief, waarin De Groot o.a. vertelde, dat hij de Nederlandsche gezanten te Argentueil aantrof, die hem echter niet herkenden, heeft Brandt, Leven I p. 270, nog gekend.
3 Zie p. 42 n. 1.

groete costen ende schaede van mijn huysvrouwe ende kinderen gesepareert geweest sijnde, ende by een ander in gemeene huyshoudinge ende bywoninge niet wel ende gevougelicken hebbende cunnen leeven, tot groet onluste ende verdriet, hebbe goetgevonden, naer dat S.F.G. belieft heeft my die eere ende gunste te bewysen ende my - doch onwaerdich - favorabelyken te neemen in synen dienste, schut ende protectie, medt vereeringe van een jaerlicx proper tractement, by provisie my alhier metterwoon ter neder te zetten ende oversulcx mijn huysvrouwe ende famillie hier ontboden, die ick metten eersten met haer huysraet hier verwachte, waertoe Godt de Heere haer geluck ende goede ende voorspoedege reyse verleenen will, ende commoditeit ende gelegentheit mach hebben omme in compagnie ende geselschap van den heere van Wedden[1], - die tegenwordich in stilligheit in 't landt is, tot avancement ende bevordinge van 't voors. beraemde ende voorgenomen werck, omme, waer 't mogelick, noch voor de aenstaende winter te beginnen - te mogen overcomen, ende ons tot ruste te mogen begheven, ende voorts verwachten, wat de Goede Godt ons sal willen gunnen ende verleenen. Naer de receptie van denselven U E. brief, hebbe S.F.G., volgens U E. schryven, de substantie van den inhouden van dien met Z.F.G. gecommuniceert, naer voorgaende U E. oetmoedige gebiedenisse, met meldinge van U E. oprechte genegentheit tott den dienste van deselve Z.F.G. ende openinge van U E. goede meninge ende intentie, omme een briefken aen denselven te schryven, soo 't selfde Z.F.G. niet onaengenaem en soude zijn. Welcke communicatie S.F.G. zeer lief ende aengenaem is geweest, ende begeert ick U E. soude schryven niet te willen laten aen Z.F.G. te schryven, dat hem 't selve oeck seer lief ende aengenaem sal zijn, ende 't selfde metten eersten verwachten, soodat U E. coemste ende presentie alhier oec zeer lief ende welcom soude zijn, omme onder protectie ende bescherminge van S.F.G., ende medt desselfs goede gunste, affectie ende genegentheit tot U E. hier vry, gerust ende in goede verseeckerheit te mogen resideren.

Ick bedancke U E. oock van de communicatie ende copie van de verklaringe, by U E. ende D. Tilenum geresolveert te doen[2] opte declaratie van de Ma[t]. ende syne versochte verklaringe van die van de Religie opte vergaderinge tot Rochelle, ende derselver Resolutie, - welcke soedanige verklaringe hope ende niet en twijffel mettertijt yet goets opereren zal - mitsgaders het gedruct[3] by U E. ingestelt tegens de uytgestroyde leugenen in 't Landt, van dat U E. tot Parijs bekent soude hebben vergiffenisse versocht te hebben van U E. uytcoemste, beide welcke S.F.G. mede gecommuniceert hebbende, heeft die selfs geleesen, wel gevallen ende by hem behouden. Is my oeck sonderlinge lief ende aengenaem uyt 't selve U.E. schryven te verstaen, deselve niet en slaept, maer is lettende op 't geene tot defentie van de gemeene principale saecke wort gerequireert, ende oversulcx oeck daertoe van de goede vrunden alle behulpmiddelen is verwachtende; soe ick wiste mede yet daertoe te brengen, ende zeeckere myne Memorie ende opmerkingen opten inhouden van de Sententie van den heere Advocat ende consequentlicke oeck van de andere heeren, ende de proceduren gehouden tegens my,

1 Willem van den Hove, heer van Wedde en Westerwolde. Zie over hem het p. 115 n. 7 genoemde boekje van Tideman.
2 Zie Brandt, Historie der Reformatie IV p. 677.
3 Stuytinghe, zie p. 75 n. 6.

eenichsins daertoe conde dienen, sal gaerne by occasie ende gelegentheit U E. 't selfde oeck mede laten toecomen[1], U E. oeck zeer hoegelicke bedanckende van de goede attentie ende genegentheit tot onderhouding van onse oude onderlinge vruntschap, ende goede medebroederlicke correspondentie, medt zeer vrundelicke ende ernstlicke myne daertoe aenbiedinge ende reciproque presentatie ende verklaringe.

Hiermede, Mijn here ende zeer waerde Medebroeder, nae hertelicke myne groetenisse ende gebiedenisse tot U E., wil denselven beveelen in de protectie des Alderhoochsten, den 8^{en} Augusti XVI^{c}XXI, voor Godtdorp.

De Coninck van Denemarcken, nu eenege maenden herwaerts seecker krichsvolck te paerde ende te voet, medt alderhande toerustinge ten oorloge ende krichsbehouften by den anderen gehat hebbende, ende groete exactiën ende schaede gedaen hebbende in 't gebiet van den Grave van Schouwenburch, overmits deselve grave nu t'sedert eenegen tijdt herwers mede geassumeert hadde den titel van hertooch van Holstein, alwaer 'tselfde volck meesten tijdt gelogeert sijn geweest, als oeck in eenege quartyren gehoerende an den Ertsbischop van Bremen, welcke Ersbisdom hy oeck ambieert voor een sijn jonger zoon, is naer affdanckinge van 'tselfde sijn volck medt syne bagagie ende krichstoerustinge wederomme ghekeert ende overgescheept naer Denemarcken, ende is 'tselfde voetvolck wederom opnieus aengenomen by ofte van wegen de Staten omme overgescheept te worden naer Hollandt, gelijck nu zeeckeren tijdt geleeden oock ander volck, van Bronswijck ende die quartyren opte Weser gecomen, by deselve Staten mede aengenomen ende t' scheepe naer Hollandt gevoert is. Is te verwonderen over alle dese groete preparatiën ende zeer bedeinckelick op wat moer dit leit, te meer alsoe den tijdt van de somer vast verloept, ende niet uytgerecht en werdt, soodat men vermoet ende genoech daervoor hout, datter secreetelicke gehandelt soude worden tusgen Sijn Ex. ende weinich anderen medt hem, ende dat van d' ander syde de saecke daertoe hebbende gebracht ende weeten te beleyden, dat oock selfs daervan geene opening en wordt gedaen ter vergaderinge van de Staten Generael. Ick hadde gemeent ende wel verhoopt, dat de Ma^{t}, ten minste by de opgeworpen nieuwe regenten van ons Landt door de leste gesanten[2], in Vrancrijck gheweest zijnde, soo veel te weege gebracht soude hebben ende Syne Ma^{t}. sy soe veele te wille souden sijn geweest, dat sy een weinich souden hebben geremitteert van hare vorege wreetheit ende bitterheit, ende oversulcx den goeden heere ons waerde medebroeder Hogerbets uytter hechtenisse ontslagen, ofte ten minste syne herde ende zeer stricte gevangenisse wat souden hebben versacht ende onser allen geannoteerde ende geaffecteerde goeden uyt crachte van de sententie ende verclaringe van confiscatie, uyt deselve confiscatie onslagen; dan alsoo sy, schijnt wel, daerop niet passende, blyven eeven obstinaet ende verhert in haren doen, sal gaerne verstaen U E. meninge ende intentie, wat deselve voorts geresolveert is te doen, belangende het proches ende vervolginge van de voors. U E. goederen, omme sulcx wetende daerop te mogen letten, ende sien wat my oock sal staen te doen in regard van de myne. Iterum vale.

U.E. dienstwilge
Johan de Haen.

1 Over De Haen's aandeel in de tot standkoming van de Verantwoordinghe zie Rogge in Bijdragen Vaderl. Gesch. 3^{e} Reeks VII p. 98.
2 Zie p. 42 p. 1.

Voor 't sluyten deser becomme schryven van S^r^. Jan Egberts. Bisschop[1] van Amsteldam, van date den 14. July, als dat sy daer al over 3 ofte 4 dagen tydinge becomen hadde, als dat de vrunden van Coeulen tot Antwerpen by Utenbogaert wederom gecomen waren[2], soedat ick hoope dat sy daer voor desen een goede resolutie genomen sullen hebben opte saecke van Holstein ende eerlange haere coemste alhier wel mochten hebben. Godt de heere wil haer bewaeren ende geleiden met synen heiligen engel. Amen.

Adres: A Monsieur Monsr. Hugo Grotius a Parys.
In dorso schreef Grotius: Haen 8 Augusti 1621.

675. 1621 Aug. 12. Van F. Sweertius[3].

Clarissimo v. Hugoni Grotio Franciscus Sweertius S.D.

Verrast mihi familiaris tradidit Silvam[4] Puteano inscriptam, quam non sine admiratione legi et relegi, aliisque tui amantibus legendam tradidi, tandem Lovanium misi ad E. Puteanum, qui ita ad me:

'In Grotiana hac Silva, mi Sweerti, videntur omnia esse. Quae doctrinae varietas et copia! quae sermonis gratia et maiestas! Ut omnia etiam dicam *μουσάων ὅδε μῦθος*. Qui ignorant hunc virum, hinc noscant, ut fateantur, quod nomen indicat, vere magnum esse, Solem inter tot sidera Poëtarum. Scripsit autem ad me epistolam nuper[5], quam tu pariter admireris. Quod si exemplar cupis, mittam, etc. Ex (animo) deploro hic nulla extare Silvae exemplaria'.

Hic apud nos nihil praeter *Arma virumque cano*[6]. Don Lodoicus de Velasco[7] satis notus heri Bruxellam reliquit et profectus ad castra Thenensia non procul a Lovanio; Marchio Spinola hodie, ut fama est, sequetur. Da pacem Domine in diebus nostris, et conserva Grotium in multos annos. Est iam apud nos D. Episcopius. Vale doctissime Groti, et nos ama, qui te aeternum. Antverpiae. CIↃ.IↃCXXI. XII Augusti.

Adres: Clarissimo doctissimoque Viro D. Hugoni Grotio, amico opt. max. Parisios.
In dorso schreef Grotius: Fr. Sweertius 12 Aug. 1621.

676. 1621 Aug. 13. Aan B. Aubéry du Maurier[8].

Vir Illustrissime.

1 Amsterdamsch koopman, broeder van Rem Bisschop en van Simon Episcopius.
2 Zie hiervoor p. 118.
3 Hs. U.B. Amsterdam, cod. R 33. Beantwoord door n°. 683. Schrijver was koopman te Antwerpen, die veel aan humanistische studiën deed.
4 Zie p. 101 n. 7.
5 N°. 637.
6 Begin van de Aeneis van Virgilius. Sweertius bedoelt: Hier hoort men van niets dan van krijgstoerustingen.
7 De luitenant-generaal van Spinola.
8 Gedrukt Epistolae p. 59. Antwoord op n°. 671; beantwoord door n°. 679.

Iam nunc a Iannino venio, rediturus mox ad condictum ipsi prandium. Is literas has ad te curandas mihi commisit; in quibus responsum est ad eum,

quem, sibi pararium conciliaverat homo nostro malo natus[1]. Id responsum senili prudentia temperatum, sed ita, ut nihil contineat, quo se ille iactare possit, praelegit mihi. De homine ita ut semper sentit: nec quicquam boni a nostris sperat, quamdiu ille istum gratiae locum obtinet. Boissizius, qui nunc in urbe est, et optime valet, apertissime mihi significavit se eiusdem esse sententiae, et daturum operam, ut, qui apud Regem sunt, id intelligant. Constanter te diligit, tuamque industriam ac fidem his temporibus Regi imprimis necessariam iudicat. Sigilla morte custodis Veri[2] vacua, populi vota ipsi destinant. Sed qui aulam norunt, non audent tantam Galliae felicitatem sperare. Legatus ex Britannia[3] aperte praefert venire se pacis conciliatorem, ut quam Rex suus ex usu esse Galliae iudicet. Tentavit eorum, qui in urbe sunt, animos, an spes esset impetrandi, ut obsides pacis urbes Reformatis reddantur: sed ea spes ei praeciditur. Caeterum in negotio religionis nihil innovatum iri large promittitur. Nunc ad aulam Legatus, quantum potest, properat, ut imminens Monti Albano obsidium, si possit, antevertat. Video rem esse inter felices hinc atque inde pertinaces: ac proinde spem pacis valde incertam; quae, etiamsi confecta esset, meae certe securitati nihil esset additura. Longius enim abest bellum, quam ut eius pericula quicquam ad nos pertineant. Nec quicquam causae video, cur inde pendere debeat solitudinis meae remedium. Sed vereor ne amici mei inimicis lactandos se permittant, nihil postremo ipsis nisi ludibrium debituri. Neque ego cuiquam quamvis variae spei usuram invideo, dum ne ego interim vitae solatiis destitutus poenas pendam alienae credulitatis. Chartas, quarum in literis XXIX. ad me datis[4] meministi, avide exspecto. Minus solvit et qui tempore minus solvit. Ego mihi diutius deesse non possum: neque est, ut dilationem ostendendae innocentiae, tam crudeliter lacessitae, aequis iudicibus probare diutius possim. Hac praecipue in re te adiutorem mihi quantis possum precibus exposco. Carmen ad Thuanum[5] iam videris, in quo nihil probandum praeter constantiam reverentiae, qua cum bonis omnibus, virum in omni virtutum genere incomparabilem, patrem ipsius, sum prosecutus, cuius ut testimonium aliquod publice exstaret, mea referre censui. Ad meos non scribo, quando eos iam in Zelandiam profectos arbitror. Vale Vir summe, et bene rem gere. 13 Aug. 1621. Lutetiae.

677. 1621 Aug. 19. Aan B. Aubéry du Maurier[6].

Liberos tuos, Vir Illustrissime, incolumes ad te venisse, gaudeo: speroque, si quid adhuc sequioris valetudinis ipsis adhaesit, id omne itineris motione discussum. De studiis ipsorum optima quaeque sperare nos iubet et ortus felicitas et cura tua et eorum fides, quibus tam grande depositum commisisti. Ad virum optimum et amicitia tua dignissimum Gerardum Vossum et scripsi antehac[7],

1 Aerssen. De pararius (onderhandelaar) is m.i. Hauterive; zie p. 104 n. 1.
2 Guil. du Vair, die 3 Aug. 1621 overleed, en als zegelbewaarder werd opgevolgd door De Luynes.
3 James Hay, first earl of Carlisle, die in 1621 als buitengewoon gezant naar het Fransche hof was gezonden, om te trachten vrede tusschen Lodewijk XIII en de Hugenoten te stichten. In 1622 kwam hij opnieuw naar Parijs met hetzelfde doel.
4 N°. 671.
5 Silva, zie p. 101 n. 7.
6 Gedrukt Epistolae p. 60. Antwoord op n°. 673.
7 N°. 666.

et nunc scribo[1]. Neque vero tam sum ineptus, ut nesciam tantam esse vim commendationis tuae, ut nihil ei ponderis a meis precibus possit accedere. Sed tamen intelligere ipsum volui, qua opera novum amicum parabit, eadem veterem ei obligatum iri. Placet et is iuvenis[2], cui secundas operas assignasti: ita ut nihil restet, nisi Eum invocare propitium, sine quo nec satio nec rigatio ad messem pervenit. Rogo, in inscriptione[3] si quid addendum, demendum, mutandum censes, aut tuo iure utaris, aut opera mea. Silva[4] mea ut nihil habet eximium, ita venia certe indigna non est: nam ut meliorem scriberem, non indulsit animus, partim in memoria, partim in sensu malorum suorum aestuans: ut tacerem, non permisit reverentia, qua viri incomparabilis Iacobi Augusti Thuani memoriam prosequor. Accedebat, quod cum D. Boissizio pridem pro Epicedio essem debitor, tanto post Thuani mortem tempore illud scribere serum mihi videbatur, et tamen aliquid reperiendum erat, quo id nomen expedirem: quod fecisse mihi videor, ita comparata ad filium allocutione, ut parentis virtutes ipsi ob oculos ponerem.

Belli aut induciarum apud vos exspectatio suspensa hic sapientum iudicia habet. Hic vero deprehensa a Regiis partibus navis, quae omni belli apparatu onusta e Batavis veniens Aquas Mortuas destinabatur, suspicionem iniicit multis, ne missis publicitus auxiliis obtentui sumantur privatorum nomina. Montis Pessulani ad Regem miserunt: putantur se permissuri Regis arbitrio. Ipse Rex ad exitum huius mensis ad Montem Albanum futurus putatur. Novus e Britannia Legatus[5] carruca molitur lentum iter. Validus est rumor, Gonthomerum[6] et qui in aula Anglica Hispanicae sunt factionis, aperte profiteri non debere a Rege Britanniarum deseri religionis consortes in Gallia, ne si quando vetera iura repetere ipsi sit animus, desint, qui partes Anglicas sequantur. Nihil tamen tale sperari a ...[7] ipsa mihi eorum consternatio indicium facit. Solent enim, ut spes aut metus se ostendit, ita animos ac vultus quasi diarios sumere. Sigilli curam adhuc Comes stabuli[8] exercet. Haec erant, quae hic ferebantur. Ego posthac inde non literas, sed uxorem exspecto: quae ne ad me adventum differat, et mea et ipsius refert. Nam beneficia beneficiis tegenda sunt, ne perpluant. Ut te hic videam, tantum est id bonum, ut sperare vix ausim: tamen quia iubes, dabo operam, ut sperem. Pax si per se optanda non esset, haec illam causa tam optandam faceret, quam quod maxime optatur. 19 Aug. 1621. Lutetiae.

Has cum scripsissem, literarum fasciculum ab amicis tuo beneficio recte accepi, pro quo gratias ago.

678. 1621 Aug. 19. Aan G.J. Vossius[9].

Hoc mihi dulcior est mea libertas, Vir optime, quod eam voluptati tibi esse, quanquam nunquam dubitavi, tamen ex te quoque intelligo. Neque minus gratum

1 N°. 678.
2 Prioleau; zie p. 97 n. 1.
3 Het grafschrift; zie p. 108.
4 Zie p. 101 n. 7.
5 Zie p. 122 n. 3.
6 Graaf de Gondomar, de Spaansche gezant aan het Engelsche hof.
7 Is hier Aerssen's naam uitgelaten? Zie p. 104 n. 1.
8 De Connétable De Luynes; zie p. 122 n. 2.
9 Gedrukt Epistolae p. 60; Epistolae ecclesiasticae p. 663. Antwoord op n°. 668.

quod ne quid in pietatis negotio me indignum faciam, et monitis me et precibus iuvas. Ego vero te Deum adiutorem precatus hac parte securum esse iubeo: nam si quid profiteri contra animum in animum potuissem inducere, neque illa horribilis in me lata esset sententia, neque post sententiam tam diuturna mihi toleranda fuisset captivitas. Nunc quoque si a parte infirmiore tam crudeliter habitus ad eam quae validior augustiorque est vellem accedere, paterent mihi maiores quam quas patria nostra capit dignitates. Sed qui carcerem tuli, feram et exsilium et contemtum et paupertatem, eius exemplo qui cum populo Dei ignominiam ferre maluit quam dici nepos Pharaonis[1]. De te mihi fortissima quaeque promitto. Rogo ut eorum quae tibi eveniunt certiorem me facias, ut si ea secunda sunt gratuler, sin quod nolim, cogitem num qua in parte tibi possim succurrere. Si ibi manes magnum tibi praesidium paratum video in Maurerii amicitia quem etiam qui non amant metuunt. Non opus est ut eius liberos tibi commendem, cui bene bonis facere ex consuetudine in naturam vertit. Quod si ibi vivere atque ita vivere ut te dignum est non sineris, scito librum tuum de Pelagiana Historia[2] magnas tibi hic amicitias parasse. Neque deerunt si huc migrare libeat Viri summates, qui tibi certatim florem sobolis suae commendent. Sed Historiae Pelagianae omnia exemplaria quae hic erant distracta sunt et valde a multis desiderantur. Fac quaeso typographum memorem ut alia submittat. Meum libellum[3], qui ad tuum esse potest indicis loco, quod legeris gratias habeo. Vellem non tantum quae de editione in utramque partem disputata sunt commemorasses, sed annotasses quoque ea quae corrigenda tibi aut mollienda videntur, ut opusculum istud sive publicis sive privatis usibus serviturum, summam certe manum accipiat. Quae causae ad dissuadendam editionem adferuntur magna ex parte obtentus tantum sunt, praeter illud quod ultimo loco affertur. Ego vero sicut affinium commodis impense studeo ita aequum puto ut ipsi vicissim famae meae studeant, quae nullis commodis posthabenda est. Tamen, quia uxor iamiam adventura dicitur, differam hanc consultationem in id tempus, dum ne ad has tam diuturnas moras aliae morae texantur. Mihi enim deesse diutius non possum: neque ut faciam amicis qui hic sunt placet. Tilenus noster amicissime te salutat, tibique placere maximi aestimat. Vale Vir doctissime. 19 Augusti. 1621. Lutetiae.

Tuus optima fide
H. Grotius.

679. 1621 Aug. 24. Van B. Aubéry du Maurier[4].

Monsieur.

Je suis contraint de satisfaire par cette seule aux deux vostres du 4. et 13. du présent, c'est à dire de payer une double debte en monoye courte et legère. Je loue Dieu qu'il vous ait rendu Monsieur de Boissize sain et sauf, et le prie très-ardemment pour sa conservation, mesmes que pour le bien du Royaume il

1 Hebr. XI, 24, 25.
2 Historia de Controversiis quae Pelagius eiusque reliquiae moverunt; zie I register.
3 Disquisitio an Pelagiana sint ea Dogmata, zie p. 109 n. 2.
4 Gedrukt Epistolae ex bibl. Meelii p. 14. Antwoord op n°. 672 en n°. 676. Beantwoord door n°. 682.

fust appellé à la charge que vous me distes vacante[1], laquelle infailliblement ne sçauroit estre mieux remplie. Pour les misères publiques, je les voi prendre un long cours, à mon tres grand regret; et n'apprens pas encor que l'obstination, qui les a fait naistre, soit assez mortifiée. Nous avons eu icy des députéz de la Rochelle[2], que l'on m'a dit n'avoir rien reporté à leurs commettans dont ils se puissent endurcir, ny glorifier. Cet homme de bien[3], qui veut persuader en France estre converty à mieux faire qu'auparavant, ne l'a pas monstré en cette occasion. Mais vous sçavez sa coustume d'avoir aliud promptum in ore, aliud clausum in pectore. Enfin je croy que le singe sera tousiours singe, et ne le dissimule pas où je doy, souhaittant que l'on se garde d'estre encores trompé, après l'avoir esté tant de fois. Au surplus vous sçaurez que Monsieur le Prince d'Orange partit hyer, pour s'aller mettre en campagne vers la frontiere de Gueldres, où le Marquis Spinola tourne visage avec de grandes forces; celles d'icy seront de vingt mille hommes. On croit qu'il en veut à Juilliers, mais on n'y voit pas encor assez clair. Monsieur le Prince Henry partit deux jours avant luy, pour aller préparer les choses. Quant à celuy que vous avez laissé en peine[4], l'office que j'ay fait pour luy a esté par occasion, parlant à quelqu'un qui croit pouvoir, mais je n'ay point encor apperceu quelle operation cela aura fait; je ne luy défaudray pas à toutes autres occurrences. Mais il faudra qu'il se face de grandes mutations en beaucoup de coeurs, pour voir de l'amendement à cela, comme vous pouvez sçavoir d'ailleurs. J'espère que maintenant Mr. Tilenus vous aura dit à quoy j'ay pourveu pour un de ses plus intimes amys et le mien, me promettant que le tout surgira à bon port à son contentement, et que bientost vostre exil sera consolé par la présence de celle de qui Dieu s'est servy pour luy donner commencement et fin à vostre dure captivité. Je luy ay offert et aux vostres tout service, à quoy je ne defaudray en aucun temps. J'ay fait vostre poeme à Mr. de Thou[5] beaucoup plus long que vous, à force de le lire. C'est un tableau qui surpasse tous ceux de Michel Ange et de Rubens, où ce jeune Seigneur verra quel a esté son predécesseur et quel il doit estre. M. de Boissize me témoigne son affection envers vous, et moy à luy que je charge cette obligation sur moy, qui seray toute ma vie

Vostre bien humble et très affectionné Serviteur
du Maurier.

De la Haye ce 24. d'Aoust 1621.

680. 1621 Aug. 27. Aan B. Aubéry du Maurier[6].

Vir Illustris.

1 Van zegelbewaarder; zie p. 122 n. 2.
2 De advocaat Théophile Brachet de la Milletière, ouderling van Charenton, en La Chapellière, die naar Holland waren gekomen om hulp voor La Rochelle te vragen. Milletière is de schrijver van: 'Discours des vrayes raisons, pour lesquelles ceux de la Religion pretenduë reformée en France peuvent en bonne conscience resister par armes à la persecution ouverte que leur font les ennemis de leur Religion et de l'Estat'; waartegen Tilenus zijn: 'Examen d'un escrit intitulé, Discours etc.' in 1622 bij Buon uitgaf. Over beide geschriften is in den vervolge herhaaldelijk sprake.
3 Aerssen.
4 Hoogerbeets.
5 Silva; zie p. 101 n. 7.
6 Gedrukt Epistolae p. 60.

Rogatu liberum D. Oldenbarnefeldii egi cum iis, qui in urbe regni negotiis invigilant, ut cognoscerem, num qua spes esset commendandae causae ipsorum,

Hogerbetii, Milii[1], tua opera, ex regio mandato. Video in utramque partem rationes afferri: Non desperandum, valitura plus quam antehac Regis consilia ob ingruens bellum et Angliae frigus: Quod si non ex voto res succedat, tamen operae pretium in eo fore, si populo innotescat, perstare Regem in vetere proposito ut scilicet infractae partes non aliunde, quam ex Gallia sperent restitutionem pristinae dignitatis. At contra adfertur, non toties obiiciendam periculo Regis auctoritatem, rectiusque privata negotia differri, usque dum necessitas nostros salubrium consiliorum patientes fecerit, ut tum privata illa simul cum publicis transigantur. Quam ad rem video esse, qui existiment, si tempora spem successus fecerint, Legatum hinc mittendum eximiae dignitatis, qui tecum eam curam participet. Certe si quid agendum est, videtur et deiectorum Magistratuum et eorum, qui religionis causa vim patiuntur, habenda ratio. Haec tibi significanda tum ego officii mei esse duxi, tum id, ut facerem, auctores habui viros maximos, qui existimant tibi promtissimum iudicare, quid hoc potissimum tempore opus factu sit, ut quod tibi potissimum videtur, id aut mihi aut ipsis transcribas. Ad Montem Albanum vis paratur, nulla ferme spe paciscendi. Dolendum est, magis magisque animos intumescere, ut media suadentium vocibus aures non pateant. Carmelitanus ille[2], conciliatura Lotharingica et promissa ad Pragam victoria nobilis, mirum quam ingenti, dum hic ad Urbem agit, concursu delassatus nunc ad castra procedit, forte ibi quoque experimentum artis suae facturus. Haec iam fabula ita omnes detinet, ut ferme aliud nihil vulgo audias. Vale, Vir maxime. 27 Augusti, 1621. Lutetiae.

681. [1621] Aug. 31. Van Maria van Reigersberch[3].

Alderliefste,

Ick ben verwondert datter in XIIII dagen geen brieven van U E. gecommen en zijn. Ick meen dat het is om dat U E. my verwacht. Ick verwondere my dat U E. niet aen iemant van mijn broeders en schrift. Ick ben becommert geweest meenende dat ghy sieck waert, dan mijn broeder heeft my geseidt dat hy den soon van Van der Strenge[4] gesproken heeft, die hem seide dat U E. noch wel te passe was en dat ghy geseidt hadt dat ghy my daer wachte. Ick soude daer oock al geweest zijn ten waere de windt altijdt contrary geweest waere ende noch is. Hier is een oorlogsschip daer ick mede reyssen sal maer en kan van hier niet of de windt moet goedt wesen; gelooft dat ick geen tijdt versumen en sal. Ick verlange al soo seer als ghy kent verlangen maer wat wil ick doen? Ick moet patientie hebben en U E. moet van gelycke doen en gelooven dat ick commen sal soo haest als de windt waeidt. Ick en weet u anders niet te schriven, daerom verhael ick dit soo dickmaels; mondeling sal ick u meer connen seggen. Ick hebbe u over XIIII dagen geschreven en de sleutel van 't koffer daer de pampieren in zijn gesonden. Ick en twyfele niet ofte U E. en sult die al'ontfangen hebben. Het bouck van Borre[5] en is in 't koffer

1 Cornelis van der Myle.
2 De Spaansche Carmeliet, Dominicus.
3 Hs. U.B. Amsterdam, cod. S 14. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 67.
4 Waarschijnlijk de ontvanger-generaal van Zeeland, Mr. Jan van der Strenge.
5 P. Bor, De Nederlantsche oorloghen, 1621.

niet maer ick hebbet by my: het en was niet te crigen doen ick het koffer packte, alsoo het onder druck was. De historie van eenen Mierbecke[1] daer U E om schrift en is hier mede niet te krigen. U E. sult se van Antwerpe moeten ontbieden. In mijnnen lasten hebbe ick op u versocht het drucken van alle bouckens ut te stellen tot mijnne kompste. Ick en twyfele niet ofte U E. en sult het oock doen. Voordt sal ick voor ditmael ut het schriven scheiden. Ick sal misschien soo haest by u zijn als desen brief en desen hiermede eindigende sal Godt bidde, alderliefste, dat hy ons wilt geven dat hy weet dat ons salych is. Ut ter Vere desen XXXI Augusty.

U E altijdt getrouwe
Marie Reigersberch

De vrienden alhier doen u groeten.

Adres: A monsieur monsieur Grootius à Parys.
In dorso schreef Grotius: 31 Aug. 1621. Marie Reig.

682. 1621 Sept. 3. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Recentes admodum, Vir Illustrissime, ad me pervenerunt, quas ad me 24 Augusti dederas, nimirum tertio Septembris die; unde intelligo rem magis magisque ad arma perduci: quae cui potissimum parti sit incubitura, brevi apparebit. Omnes, qui hic sunt, Hispanica super rebus nostris consilia pendere existimant ab eo, quod de Palatinatu constituetur. Nam si ibi res transiguntur, dubium non est, quin in nos belli procella ingruat: sin ibi bellum manet, apud nos induciae putantur futurae. Rerum periti putant Montem-Albanum intra hunc, qui vertitur, mensem posse ad obsequium cogi: eoque facilius quia intus non eadem omnium sententia est. De Rupellensibus furiosa quotidie nunciantur; ut horror subeat, cum cogito quo tandem eruptura sit iuxta sui atque alieni negligens contumacia. De eo, quod ad Tilenum scripseras, tui semper similis, hoc est nullam omittens amicos demerendi occasionem, Ianninum conveni, qui statim Rothomagum scripsit. Coniugem avide exspecto; quanquam enim amici officio non desunt, tamen fortior ero, domestico instructus, adversus mala omnia, solatio. Quod Silva nostra[3] te delectat, affectui imputo, aut quo me, aut quo viri optimi memoriam prosequeris. Mea refert, sciant omnes quanti ego illum virum fecerim. Aliqua virtutis pars est, virtutis eximios fideliter admirari. Vale, Vir Maxime. 3 Septemb. 1621. Lutetiae.

683. 1621 Sept. 3. Aan F. Sweertius[4].

V.C. Francisco Sweertio H. Grotius.

1 Adr. van Meerbeeck, Chronycke van de gantsche werelt ende sonderlinghe van de seventhien Nederlanden. 1620.
2 Gedrukt Epistolae p. 61. Antwoord op n°. 679.
3 Zie p. 101 n. 7.
4 Gedrukt Vaderlandsch Museum van Serrure (die het hs. bezat) III p. 207. Antwoord op n°. 675. Beantwoord door n°. 692.

Amicam nostri apud vos extare memoriam, Sweerti doctissime, laetus intelligo. Eximie vero me delectat quod exquisitae eruditionis viro E. Puteano nostra[5] non improbantur. Non ita quidem mihi blandior ut, quae in solatium

5 Silva, p. 101 n. 7.

magis casus quam experimentum ingenii scripsi, tanti elogio digner. Sed ipse ille excessus ab affectu est quo non possum non unice gaudere. Silvae exemplaria quia desiderari scribis, unum ad te mitto. Absumta ferme sunt omnia liberalitate donantium aut poscentium aviditate. Novi hic nihil est nisi quod Rex ad Montem Albanum fulminat. Pacem optantibus et ego me ascribo. Vale, doctissime Sweerti, et Rubenium[1], Gevartium[2], aliosque amicos saluta. III Sept. CIↃIↃCXXI. Lutetiae.

684. 1621 Sept. 3. Aan G.J. Vossius[3].

Vir Clarissime.

Scripsi ad te nuper[4] literasque curavi per Maurerium Regis Legatum, tui, quod video, amantissimum. Alias a te avide exspecto praecipue ut sciam quid fecerit Synodus Hollandica, et quid in re tua constituerint Curatores[5]. Plane tibi persuadeas velim plurimos hic esse tui amantissimos, ita ut confidam si qua inde te procella depulerit fore hic studiis tuis pretium.

Qui has fert literas Menardus gente cognomento Viverius in re est amplissima, suffultus magnis affinibus qui partim in sacro Consistorio sunt, partim in Palatio. Inter eos, qui sororem ipsius in matrimonio habet, senator Perottus omnia mihi exhibet singularis amicitiae testimonia: tanta in illo est reverentia literarum. Hic cum Patriam nostram videre vellet commendari amicis meis voluit quos inter tu merito tuo ordines ducis. Vale Vir optime. 3 Septembris 1621. Lutetiae.

Tuus
H. Grotius.

685. 1621 Sept. 9. Aan J. de Haen[6].

Mijnheer.

My is zeer aengenaem geweest den uwen van den viij^{e} Augusti te meer alzoo ick lang nae tydinge van U E. hadde verlangt. 't Is my leedt dat de brieven zoo laet bestelt werden. Ick wenschte daerin een goed middel mochte werden gevonden. De zaecken alhier zijn noch in denzelven staet. De Coning gaet zeer voort ende heeft nae St. Jan Angely ingenomen Clerac, Nerac, Albiac, Bergerac met veel meer andre plaetsen, zoodat de hoop van die van de andre partye staet op Montauban ende Rochelle. Montauban werdt nu belegert ende beschoten. met apparentie van niet heel lang te connen tegenhouden. Rochelle is te landewaert bezet ende daerdoor zeer geincommodeert, oock zoo men meent niet zonder

1 De schilder P.P. Rubens.
2 Zie I p. 557 n. 5.
3 Gedrukt Epistolae p. 61.
4 N°. 678.
5 Zie p. 35 n. 3.
6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 226. Antwoord op n°. 674.

divisie, de desordre is zeer groot, zoodat laestmael een Edelman op suspicie zonder forme van justitie is gepoignaerdeert. De Coning ende zyne Raiden protesteren zeer van haere intentie tot conservatie van de vryheyt van de Religie, maer dat Zyne Ma[t]. wil meester zijn van zyne steden, om daer niet buitengesloten te werden op het believen van zijn onderzaeten. D'heer Desdiguiere, Boisse[1], ende andren van de Religie volgen noch het leger; Chastillon[2] zoo men meint handelt met den Coning, ende d'heer van Sully[3] tracht te handelen voor Rohan ende La Force[4].

My is ten hochste lief dat S.F.G. van Holsteyn U.E. in zijn dienste heeft genomen. Ick hoop dat de gemeine zaecke daerdoor gevordert zal werden. Ick zoude op de zaecke in U.E. brief vermelt particulierlick adviseren, maer ik verwachte eenige, die my van de gelegentheyt in ons Landt zullen onderrichten, 't welck hoognoodigh is, om in zoo zwaere zaecke wel te adviseren. Ick danck God dat hy aen S.F.G. zoo goede genegentheyt inspireert tot onse zaecke. Ick stel uit aen S.F.G. voor dese tijd te schryven, omdat ick verwacht daertoe bequaeme materie, biddende middelertijdt om myne gebiedenisse. Ick hoop dat U.E. huisvrouw nu al met geluck by U.E. zal zijn gecomen, als oock d'heer van Wedde[5], aen denwelcke ick bidde U.E. myne recommendatie te doen. Ick meen dat U E. door handen van Mons[r]. Tresel[6] zal hebben ontfangen enige veersen[7], die ick aen den zoon van wylen den President de Tou heb gemaeckt om te thoonen hoe zeer ick zijn vader estimere. De verclairinge van D. Tileno ende my[8] is Syne Majesteit zeer aengenaem geweest. Ick bidde U.E. alle 't gunt dezelve is hebbende tot defensie van de gemene zaeck my te willen toezenden om te dienen nae behooren. Van de secreten van de lichting in Denemarcken hebben wy hyer verstaen. Voor de heer Hogerbeets als oock voor alle andre gevangenen ende beschadigde door confiscatie doe ik mijn best ende hoop, dat alles ten beste zal comen, te meer alsoo het open oorlog de Regeerders van ons Landt zal oorzaeck geven om op de advysen van ons Landt beter te letten. Hyermede, mijn zeer waerde ende lieve medebroeder, zal ick God bidden U.E. met alle de uwen genadelick te bewaeren. Den IX Septembris XVI[c]XXI. Tot Parys.

U.E. gantsch dienstwillige
H. de Groot.

Adres: A Monsieur Monsieur de Haen a Goddorp.

In dorso schreef de Haen: Recepta den 10. Oct. N. 2[9]. 9 Sept. 1621. 1621.

1 Zie p. 112 n. 2 en p. 164 n. 10.
2 Zie p. 104 n. 6.
3 De hertog van Sully.
4 Zie p. 105 n. 1 en p. 104 n. 5.
5 Zie p. 119 n. 1.
6 Daniel Tresel, gewezen eerste klerk van de Staten-Generaal, te wiens huize o.a. de vergadering tusschen de Utrechtsche gedeputeerden en Grotius, Hoogerbeets, De Haan en De Lange gehouden was. Hij werd door de 24 rechters verbannen. Zie Brandt, Historie der Rechtspleginge p. 329.
7 Silva, zie p. 101 n. 7.
8 Zie p. 119 n. 2.
9 De Haen nummerde de brieven, die hij van Grotius ontving.

686. 1621 September 9. Aan G.M. Lingelsheim[1].

S.P.

Verba non invenio, quibus digne satis gratiam tibi agam, quod de me ausus sis iudicare contra Fortunam. Ego et semper operam dedi hactenus et dabo etiam nunc, ne amicitia tua, quam semper feci plurimi, indignus sim. Quod nuper scripsi compendio[2], idem posthac diffusius[3] intelliges, omnia mea consilia spectasse semper ad ecclesiae et reipublicae pacem. Gratias summas ago Deo meo, qui me sua exploratione dignatus, simul magna solatia suggessit suggeritque. Intelligo dn. Camerarium[4] nuper fuisse, ubi mihi venire non licet, et animum ostendisse a nobis non alienum, quo nomine multum ipsi debeo. Ego magni Camerarii nomen summa reverentia prosequor, nec, quod sciam, ab eius scitis unquam discessi. Etiam in carcere eius libris aerumnas meas sublevavi. Iam videris puto carmen non optimum, sed quod a fortuna nostra excusationem meretur, ad Franciscum Thuanum[5], cui persolvi quod parenti eius, viro optimo, debebam. Nam si quis est, cuius affectui, iuxta tuum, multum debeo, is certe Thuanus fuit: quare omnino officii mei existimavi memoriae eius honorem habere, praesertim cum ne illa quidem tam eximia virtus invidiam et calumniam effugerit. Is, quem dixi, iuvenis magno passu per paterna vestigia grassatur et eo te amore prosequitur, quo tu eius parentem. Germaniae mala tristis audio, Galliae etiam video. Utinam prae calidis consiliis temperata ac salubria placerent. Viros magnos, qui me sua amicitia ornant, video serenissimo Principi vestro bene velle. Puto non male vos facturos, si ad aequa omnia huius quoque regni gratia utamini: quanquam non nescio, quae hactenus a Gallis proposita fuere, minus placide excepta, sed multum possunt temporum vices. Montem Albanum rex oppugnat. Est apud eum Haius, ab Anglia legatus[6], sed an spe aliqua conciliandae pacis incertum. Certe Galliae refert, ne trahatur hoc bellum, neque Galliae tantum, sed totius Europae. Sancatharinum[7] pro merito amo atque amplector. Grutero, et si qui alii vivunt nostri memores, precor omnia faustiora. Utinam re aliqua ostendere possim, quanti faciam a te amari. Vale vir optime.

Lutetiae, IX. Septembris CIↃIↃCXXI.

Tuus totus tibi obligatissimus

H. Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Lingelsheim.

1 Hs. Kon. Bibl. Kopenhagen. Gedrukt Reifferscheid, Quellen I p. 116. Antwoord op n°. 665.
2 Stuytinghe, zie p. 75 n. 6.
3 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
4 De diplomaat Ludwig Camerarius (1573-1651), kleinzoon van Joachim (magnus Camerarius, 1500-1574). Hij was in 1621 in Den Haag geweest; 15 Juni 1621 schrijft hij uit Heidelberg aan Janus Rutgersius: 'Ex Haga ad te scribam plenius' (Reifferscheid, I.l p. 114).
5 Sylva, zie p. 101 n. 7.
6 Zie p. 122 n. 3.
7 Zie p. 106 n. 11.

687. [1621 vóór 12 September.] Van J. Lasson[1].

Vir Clarissime.

Longe gratissimum mihi est, vigere etiamnum aliquam memoriam mei apud te. Quod cum ex aliis tum salute subinde parentum litteris[2] asscripta animadverti, modo etiam Sylva[3] muneri missa; cuius lectione in hoc frigido secessu *ἀναζωπυροῦμαι*. Velim eius virtutes a plerisque Luciliis et Persiis nostris capi. *Περὶ τῆς χιβωτοῦ σωτηριώδους καὶ τῶν πρὸ αὐτῆς σοι συμβεβηκότων* nihil hic addo: paucis enim defungi non possem, si scribam in altero noster quis dolor fuerit, in altero quod gaudium nostrum sit. In utroque non concesserimus, ut etiam *οἳ κατὰ γένος προσήκοντες* magis affecti dicantur. Nunc in rebus tuis *φῶς ὁρῶμεν*. Utinam ea occasio sit ut Iosephus in Aegyptum, iubente Pharaone, parentes accersat[4]. Voti caussam in praesentia silebo. Corneliolus[5] tuus vehementissime mihi indolem et ingenium probat; *γένοιτο πατρὸς εὐτυχέστερος* si aliquando Reip. admoveatur, *τὰ δ᾽ἀλλ᾽ ὅμοιος*[6]. Opto ut contingat - quando alio te vocant curae praestantiores - illi institutio non solitaria, sed in contubernio *φιλομαθῶν* plurium; in qua praeterea non adstringatur ullis Grammaticorum regulis verbatim ediscendis. In quo et aliis, quae usus diutinus suggessit, coeperam reformare scholam, magno compendio discentium, cum secuta mutatio Magistratus et incendium, cuius stricturae etiam nos minorum gentium ambusserunt, cum impune non cesserit honeste de probis viris sensisse et locutos esse. *ἀλλὰ ταῦτ᾽ ἐάσομεν*[7].

In summa hic expectatione est *ἡ ἀπολογία*[8], in quam caussa omnium *καλῶν κ᾽ἀγαθῶν ἀτυχούντων* includitur. Ὁ *Σκυταλευρέτης*[9] et per eum multi primarii obtestantur *τὸν φερόμενον* ne *οἰκείων* respectu aut suasu sufflaminetur, *ἵνα μὴ καὶ πικρῶς καθάπτηται τοῦ Στρατηγοῦ καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν*, cum res exigit. Ipsi etiam inimici iactarunt *τὸν φερόμενον ὁμόποινον* in principio *τῷ Αἰθωπεδίῳ καὶ ἐς τὴν φυλακὴν εἰσαεὶ πεποιῆσθαι* ob metum *αὐτοῦ δόνακος*. Si igitur quid *ἀνειμένως*,

1 Hs. Bibliotheek der Remonstr. Kerk Rotterdam. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 667. Daar Jan de Groot in n°. 688 zegt, dat Lasson dezen brief aan Maria heeft medegegeven, moet hij vóór 12 Sept. geschreven zijn. Over Lasson zie I p. 6 n. 2. Aan zijn zorg was de kleine Cornelis (zie n. 5) toevertrouwd. Zie ook Brieven van Maria van Reigersbergh ed. Rogge p. 109, waar foutief Casson staat.

2 Zie p. 66.

3 Zie p. 101 n. 7.

4 Genesis XLV, 17 v.

5 Cornelis, geboren 2 Febr. 1613.

6 Sophocles, Aiax 550.

7 Homerus Il. XVIII, 112.

8 Verantwoordingh, zie p. 76 n. 1.

9 De in het volgende voorkomende Grieksche schuilnamen en woorden moeten m.i. aldus opgelost worden:
Σκυταλευρέτης (*σκυτάλη* zie p. 75 n. 4), de uitvinder van het geheimschrift, Scriverius, wegens de geheime correspondentie in de gedichten van Janus Secundus; zie p. 14 n. 6.
φερόμενος = Grotius, die uit de gevangenis werd gedragen; *Στρατηγός* = Maurits; *Αἰθοπέδιος* (branden = barnen) = Oldenbarnevelt; *δόναξ* = de pen; *Ὑραχόλεθρος* = muizendood = arsenicum = Arsenium (Van Aerssen). Aldus Epp. ecocl. l.l. in marg.
Σφραγίτης = zegelbewaarder; Johan van Wassenaar van Duvenvoorde, 23 Nov. 1618 bij provisie, 1629 definitief benoemd tot ‘bewaerder van de groote zegelen’. Zie H.G.A. Obreen, Geschiedenis van het geslacht van Wassenaar p. 93. Zie ook p. 132 n. 1. *ἀποδημία* *Οὐτριχησία* = de reis naar Utrecht. *πολιοφύλαχες στρατιωταί* = waardgelders.

γέλωτα καὶ σαρκασμὸν scilicet *ὀφλήσομεν*. Certum est *τὰ πάντα εἶναι* apud *Στρατηγὸν, τὸν Ὑρακόλεθρον καὶ τὸν Σφραγίτην*, seu Molani[1] affinem. Nihil crebrius spargitur ab ipsis, auctore *τῷ Στρατηγῷ*, quam *φερόμενον συγγνώμην* petiisse et ipsum et per alios: immo ex promisso renunciasse amicitiae *Αἰθοπεδίου*, sed postea incredibili inconstantia et mobilitate ingenii *τὰ ἐκείνου* rursus secutum. Qui intimus est *τῷ Σφραγίτῃ* multis allatis circumstantiis quotidie conatur horum fidem facere *τῷ Σκυταλευρέτῃ*. Illi cor penitus turgescit tristibus iris, ademta vel non tuta libertate refellendi. Inter cetera igitur sigillatim opus erit narrari *τὰ γενόμενα μετὰ τὴν ἀποδημίαν Οὐτριχησίαν*; ut haec *ὑλαγματα* longe lateque sonantia compescantur. Sed merito videatur sus Minervam, si non detur aliquid amori et affectui. Duplex migratio nostra, quae brevi fuit, supellectilem nostram conturbavit ut nondum reperiam catalogum scriptorum, quae penes Gilpinam viduam servantur. Inter cetera memini esse *περὶ πολιοφυλάκων στρατιωτῶν* - qui crimini maximo nunc dantur - in factione Leycestriana superiorum mandato conscriptorum, anno, ni fallor, 1587. Haec et alia si reperire detur, gaudebo dari *ἀφορμὴν* iterum ad te scribendi, cum adiungam de rebus nostris privatis, si quid sit. Nunc nihil, nisi quotidiana vota precesque, ut laetis initiis progressus cumulate respondeat. Vale Vir clarissime, meque, quod facis, ama

Tuum omni officio et affectu
I.L.

Adres: Clarissimo Viro D. Hugnoi Grotio Icto.
In dorso schreef Grotius: Lassonius 1621.

688. 1621 Sept. 12. Van Jan de Groot[2].

No. 17. *ξὺν θεῷ τῷ παντοχράτορι.*

Salve fili cum omnibus bonis ab nobis omnibus.

Octavus nunc labitur dies ex quo prioribus vestris respondi. Heri vestras novissimas accepit mater belgico, uti monueram, sermone conscriptas, quibus dies inditus III Sept. Soror vestra Losecatia[3] apud nos est, leniendi desiderii quod ex mariti absentia concepit. Castra nostra inter Emmericum et Rhesam collocata sunt, humiliore, quam militum salus exigit, loco. Sed hoc bene se habet quod valde vicina sunt flumini, ita ut omnia necessaria commode advehantur. Spinola e contrario castra altiore loco, sed longius a flumine sita habet, prope Vesaliam scilicet, Bislici et Burichii. Nihil dum memoratu dignum hinc inde gestum est. Aegre fert Princeps quod castellum Rhetae[4] satis pro primo impetu munitum, tam subito hosti traditum sit. Qui praeerat captivus Principi detinetur, atque de vita dicitur periclitari. Nummus hic millesimus duplicandus fertur:

1 Mola = gebroken graan, voedsel voor vogels, duivenvoer = Duvenvoorde. Molani affinis = uit het geslacht van Duvenvoorde.

2 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. De brieven van vader, moeder en zuster, n°. 688-690, zijn op éénzelfde blad geschreven, waarop ook een brief van den vader aan Willem, die te Parijs vertoefde (zie p. 65 n. 3).

3 Adriana de Groot, geb. 22 Juli 1592, gehuwd 14 Febr. 1614 met Frederik van Losecaat, baljuw van Liesvelt.

4 't Huis ter Reide. De commandant, Reinard van Ditfort, werd 14 Sept. onthoofd; Wagenaar X p. 422. Knuttel n°. 3245.

imo nisi mercatores satis ad Societatem Indiae Occidentalis sponte conferant, centesimus dicitur indicendus. Frater Principis nostri natu maior[1] hic expectatur, praemisit chirurgum suum cum literis ad me, ut omnia exploraret. Lassonius literis tuis respondit[2], sed suas uxori tradidit, cui ventus necdum favet satis. D.O.M. tibi nobisque omnibus largiatur quae novit esse in salutem. Raptim Delphis 12 Septemb. 1621 st. novo.

Tuus ut mereris pater
Jan de Groot.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius a Paris.
In dorso schreef Grotius: J. de Groot 12 Sept. 1621.

689. 1621 Sept. 12. Van Aeltgen de Groot-van Overschie[3].

Zeer lieve soonen, ue schrivens is mijn seer angenaem, ick hope dat ue huysvrou ende kinderen haest sullen by ue sijn, wilde de wint oost waey, wy sulen daer godt vor bidden ende vor ue volgende ue begeren, ale de vrienden doen ue groeten ende wensten wel uw eens te sien. Graswinckels[4] moeder heeft mijn den brief gebracht, sy wenste wel dat ghy[5] niet over Brabant soudt gan met haer soen. sy sulen met den eersten schriven. in Vrieslant sal Graswinckel eerst sijn promocie nemen in october. sy verwachten ue met devoci, soe doen wy me.

1 Justinus van Nassau?

2 N°. 687.

3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Zie p. 132 n. 2. Deze brief en de volgende zijn aan Hugo en Willem gericht.

4 Welke Graswinckel wordt hier bedoeld? Men is allereerst geneigd aan Dirk te denken, doch het is niet waarschijnlijk dat hij zoo kort voor zijn promotie (zie onder) in Parijs zou zijn; en het wordt al heel onwaarschijnlijk als men bedenkt dat Willem de Groot 10 Jan. 1623 aan Hugo schrijft: 'Graswinckelius noster, quem Roterdami saepe vidisti, procul dubio ad vos sub id tempus (begin Maart a.s.) venturus est, ut Galliam videat'. Maar de Graswinckel die 'in Vrieslant eerst zijn promocie sal nemen in October', is natuurlijk wel deze Dirk.

In den brief aan Willem, die op het zelfde blad als n°. 688-690 staat, schrijft de vader: 'Quod tibi res Graswinckelii, qui isthic, curae sunt, propinquis illius et praecipue sororibus et novercae nobisque omnibus perquam gratum est et grave. Scribit ipsamet eadem de re. Graswinckelius in Frisiis promotionem adhuc differt, sperans te propediem ipsi adfuturum'. Ook hier moet men twee Graswinckel's aannemen, een die te Parijs is, en Dirk, die in Friesland is.
Allereerst iets over de genealogie der Graswinckels:
Abraham (de broer van Jacob Jansz. Graswinckel, den 'Delftschen wonderdokter') is tweemaal getrouwd: 1^{e} met Maria Gerritsdr. Cools, uit welk huwelijk Jacob (overl. 1630); 2^{e}. met Annetje Adriaansdr. van Berckel (overl. 1626), uit welk huwelijk Jan, de vader van bovengenoemden Dirk.

Jacob huwde: 1^{e}. 1591 Maria Jacobsdr. van der Dussen (overl. Aug. 1597), uit welk huwelijk Jan, geb. 1592, overl. 14 Juli 1621; Ewout, geb. 1594, overl. Dec. 1626; en Alida, die Juni 1623 met Willem de Groot trouwde, geb. Maart 1597, overl. 20 Juli 1669; 2^{e}. Maria van Berckel.
Nu wordt er in den brief van Jan de Groot aan Willem (zie boven) gesproken van een stiefmoeder (noverca); dit kan dus zijn òf Annetje van Berckel, de tweede vrouw van Abraham, en dan zou de Graswinckel, die thans in Parijs is, Jacob zijn; doch de wijze, waarop over hem gesproken wordt, toont aan, dat we hier niet met een man van ± 50 jaar te doen hebben; òf Maria van Berckel, de tweede vrouw van Jacob, en dan is de bedoelde Graswinckel Ewout.

5 Willem.

joffrou Gael is de bruit geweest met de broeder van Welhoeck, soe doet me Berrelecom[1] met de weduwe, maer als teghen danck van de vrienden. Van Santen van Rotterdam verlangt seer na ue, hy woont hier te Delft. groet ons daer alle bekende vrienden die daer sijn, soe doen hier alle de bekende mede. met haest wy sullen ue niet vergeten met gebeden. den 12 September.

ue moeder Aeltgen Overschie.

690. 1621 Sept. 12. Van Adriana Losecaat-de Groot[2].

Seer lieve ende werde broeders. naer mijn hartelicke gebiedenisse t'uwaers soo dient dese als dat ick ue heertelicke bedanck van de groetenisse aen mijn, ende van de goede affectie die uw mijn man toedraecht; ick bedancke oock broeder Wilhelmus van sijn veersen[3] die hy op mijn geboorte gemaeckt heeft daer ick groote vermaeck in schep als ick alleen ben. ick en can weder tot danckbaerheyt niet doen dan voor ue bidden. wy dancken oock godt van uwe gesondtheyt; wat ons aengaet is redelick. hier mede seer lieve ende werde broeders soo wil ick ue in de genade der alderhoeste bevelen die mijn lieve suster met lief by ue wil laten comen. met haest tot delft den 12 September 1621

UE dienstwillige suster
Adriana de Groot.

691. 1621 [omstreeks 12 September]. Van G.J. Vossius[4].

Summe virorum atque item amicorum,

Quod amoenissimo Sylvae[5] tuae vireto animum oculosque meos pascere suaviter volueris, quantas possum gratias ago. Equidem multum in ea me delectavit. Cuiusmodi si primum calorem atque impetum secutus facis, quod Sylvae nomen ostendit: quid fuisset, si lenta Maronis cura placuisset? Neque enim quid nunc desiderari possit, video. Statium sane longe post te relinquere mihi videris. Itaque toties me legere iuvit, ut bonam iam partem memoria teneam. Et ne uni mihi id contingere putes: scias illustrem legatum Maurerium, cum ei ante paucos dies in prandio adessem, complures carminis tui versus memoriter recitasse. Qui etiam optime interpretabatur illam Olivarii et Hospitalii *περίφρασιν*[6]: ubi

1 Mr. Andries van Berlicum, die 19 Sept. 1621 te Rijswijk huwde met Geertruyt van der Chijs; hij volgde 8 Mei 1628 Cornelis Musch als secretaris van Rotterdam op; overleden 22 Juli 1656.

2 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Zie p. 132 n. 2. Ook deze brief is, evenals n°. 689 aan Hugo en Willem gericht. Over de schrijfster zie p. 132 n. 3.

3 In de Oovergebleeve Rijmstukken van ... Jan, Huyg, Willem en Pieter de Groot (1722) (Rogge 370) vond ik dit gedicht niet.

4 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt G.J. Vossii Epistolae p. 79; Epistolae ecclesiasticae p. 663. Antwoord op n°. 666. Beantwoord door n°. 705. Blijkens dezen laatsten is de brief door Maria medegenomen, en hij zal dus van denzelfden dag ongeveer zijn als n°. 687-690.

5 Zie p. 101 n. 7.

6 In de Sylva komen p. 8 deze verzen voor:

.... qualis cui mitis Oliva
Aut cui mansurum virtus dedit Hospita nomen;

frustra fuerat Scriverii nostri acumen. Quamquam profecto non adeo mirandum, si Amplissimo legato gentis suae nobiles adeo senatores magis obversarentur. Non possum vero dissimulare apud te, ut cum primum inscriptionem longi adeo carminis conspicerem, coeperim subvereri, ne acerba adeo ac diuturna mala fecissent, ut in veteri regno tuo minus posses, quam olim. Sane aegre animo meo fuisset, si qui primas tulisti quondam carminis maiestate, nunc secundis contentus esse deberes. Sed ut paucos tantum versus delibavi, facile inanem hunc timorem deposui. Cum vero omnia impense me delectarint, tum multum ex eo voluptatis cepi, quod tanta venustate classicos quosque scriptores et disciplinas omnes describas. Et tamen plus etiam me affecit nobilis illa digressio, qua celebras ornamentum sui sexus, ac vere heroinam, coniugem tuam. Quam ego carminis tui partem siccis oculis legere non potui. Nempe etiam affectus absque dubio disertiorem te fecit. Quam praeclarum etiam iudicium tuum, cum in religionis negotio flectere oculos iubes ad antiquos, nec graviter minus, quam iuste, quereris de moribus seculi nostri. Metuo nihilominus ne surdis canas. Etsi aliquas esse aurei generis reliquias in Britannia, quibus antiquitas sapiat, ex pluribus intelligo. Ac de Gallia etiam spem aliquam facit, quod scribis summos illos viros, quorum elogia extremo tuo carmine mellitissimis versibus es complexus, optime de laboribus meis sentire. Sane haec res non mediocriter mihi fiduciam atque animum adderet ad audendum aliquid in aliis etiam religionis controversiis. Sed alia sufflaminant. Unum eorum dicam. Nosse te arbitror, ut cum de religione Christiana praeclarum illud opus numeris Belgicis[1] meditatus esses, plerorumque hoc iudicium fuerit, etsi nihil inesset, quod reprehensionem mereretur, tamen quanto praeclariora essent, quae scripsisses, tanto magis premi illa debere. Idque ne aliorum de te iudicio incommodaret, si et recte de religione sentire, atque in ea supra mystarum vulgus sapere videreris. Simile mihi aliquid usu venit. Neque enim satis videtur multis, si mea a facultate Theologica approbentur prius, quam edantur: sed malunt in totum me scriptione eiusmodi abstinere, idque ne plus auctoritatis accedat operi Historiae meae[2], quod aeterna oblivione sepultum vellent. Itaque nunc nihil possum, nisi in studiis literarum, vel eloquentiae, vel historiae externae, aut philosophiae. Qui campus satis quidem est amplus, sed quanto propius ad senectutem accedo, tanto impensius flagro amore eorum, quae Christianae Ecclesiae pacem atque concordiam possint afferre. Sed dum facere haut licet, quod velim, facio, quod licet. Quare duos nunc libellos emitto ad oratoriam facultatem pertinentes. Altero eorum artis huius *ἐπιτομὴν*[3] sum complexus. Nec est quod vereare, ne ea res vitam evitare posset commentariis istis Oratoriarum Institutionum[4], quas ante annos quindecim in lucem emisi, et quadriennio post auctiores recudi iussi. Nam non adeo durus pater esse volui, ut a novella prole paterer interimi, quam prius

waarmede bedoeld zijn de bekende Spaansche en Fransche ministers Gaspard de Guzman, comte d'Olivarez, en François de l'Hospital.

1 Bewijs van den waren godsdienst, p. 26 n. 6.

2 Historiae de Controversiis, quas Pelagius eiusque reliquiae moverunt, libri VII, 1618; in dl. I herhaaldelijk genoemd.

3 Partitiones oratoriae sive Rhetorices contractae libri V. Lugd. Bat. 1621 (Petit, Bibliogr. Lijst p. 165 n°. 9). Het andere boek is getiteld: De Rhetorices natura ac constitutione. Lugd. Bat. 1621 (Petit l.l. n°. 8).

4 Oratoriarum institutionum libri VI. Lugd. Bat. 1606. Petit, l.l. p. 162 n°. 3*a*. Aldaar, n°. 3, wordt ook een uitgave van 1605 genoemd, die Petit echter niet g e z i e n heeft. De editio altera is verschenen Dordrecht 1609. Petit n°. 3*b*. Uit dezen brief volgt m.i. dat die editie van 1605 niet bestaat.

genuissem: praesertim quae multorum iudicio, et publico emolumenti, et mihi gloriae ac nominis aliquid attulisset. Quare ne contingeret quod dixi, potius in novo hoc opere viam istam institi, ut eorum, quae ad artem necessario pertinerent, nihil omitterem, sed aliis fere uterer verbis; exemplis item novis magisque illustribus. Ad haec curavi ut multa utiliter adderem passim, priori opere mihi indicta: ea vero omitterem, quae *οὐσίαν* artis non spectarent, et opere altero fuse a me essent tractata. Puto me consilium hoc meum facile tibi probaturum. Scripsi vero hoc opus potissimum in usum scholarum, postulato eorum, qui his praeessent.

Commentarii mei de lingua latina[1] adhuc domi latent. In caussa est illud, quod antehac etiam scripsi. Nempe quod Germania necdum pacata bibliopolae ac typographi etiam frigeant. Sed tamen meliorem iam spem concipere incipiunt. Rumor enim est, Magnae Britanniae regem pro exrege Bohemico[2] intercessurum: quo effici posse putant, ut hic - dummodo renunciet iuri in regnum Bohemicum-Palatinatui suo restituatur. Dum hoc agitur, ego praela typographica libellis aliis fatigare non cessabo. Synodus[3] Roterodamensis iam desiit. Etsi vero Synodo Gaudano ante annum fuerat statutum, ut ne ad Eucharistiae sacramentum admitterer, nisi sententiam retractarem; tamen nunc mollius agendum mecum putarunt. Nam decretum ut admittar ad eam, dummodo spondeam nihil me adversus Synodum Dordrechtanam velle moliri palam, vel occulte. Item nihil me editurum, quod non prius approbarit Facultas Theologica. Haec si praestem, toleratum me iri, sed extra functionem Theologicam et Ecclesiasticam. Tamen intelligo esse nonnullos, quibus nimis haec mollis agendi mecum ratio videatur. Nam existimant, si non compellar ad subscribendum Synodo, saltem retractanda esse quaedam, quae in Historia mea, ac thesibus[4] quibusdam scripserim. Ego video hoc agi, ut opera mea inutilis in posterum Ecclesiae reddatur. Tamen si errorem videro ullum, non pudebit retractare. Sed iam biennium est, cum errorum insimulor, neque ostenditur, ubi exorbitarim. Novi quendam[5] qui obnixe hoc agit, ut vel unum locum in opere Historiae incommode videar adduxisse. Scit facilitatem meam. Quare arte hac circumveniendum me putat, ut agnoscam saltem quaedam minus apposite citari. Hoc ego ubi fuero confessus, iam spargetur fama me errorem in Historia mea esse confessum, nec esse, quod alius eo opere moveatur, quod auctor ipse non ubique putet litare veritati, quae prima historiae lex et quasi anima est. Video mihi circumspecte esse agendum, atque inter spinas, quod dicitur, calceatum me esse debere. Interea seu malos vincat constans bonitas, seu Deus misericors aliter rebus nostris providebit: servabimus animum bonum ad spes bonas. Quamquam profecto videre vix possum, quid si me potius, quam publicum spectem, meliora attineat sperare. Non iam ad alienum cogor somnum dormire, nec ad alienos passus eundum est. Scis ut inter ea, *quae beatiorem*

1 Zijn Latina Grammatica (Petit, Bibliogr. Lijst p. 173 n. 19); cf. p. 28 n. 6, p. 29 n. 8.
2 Zie p. 75 n. 1.
3 Zie p. 35 n. 3, en in het bijzonder Knuttel, Acta I p. 10 en 11.
4 Historia is de pag. 135 n. 2 genoemd Historia de controversiis; met Theses zullen onder Vossius' praesidium verdedigde theses bedoeld zijn, waarvan Petit, Bibliogr. Lijst p. 192, eenige opnoemt. Zie ook p. 152 n. 10.
5 Vermoedelijk is Festus Hommius (I p. 168 n. 6) bedoeld.

faciunt hanc vitam esse, olim scripseris, *Nulli solvere temporis tributum*[1]. Hoc nunc otio fruor. Utinam saltem molesti esse desinant, per quos hactenus quieto esse non licuit. Sed fortasse et hoc propediem erit. Nam Facultas Theologica satis benigne mecum agere videtur. Uti et Amplissimi Curatores. Si quid in caussa mea agetur, statim perscribam. Valde desidero, ut tuorum quam plurima lucem brevi videant. Uti Commentarii in tres Evangelistas[2]. Vel, si eos paullum premere adhuc voles, saltem Stobaeus aut *γνωμολογία*[3], et rhythmicum pro religione Christiana opus[4]. De quo quia mentio incidit, praeterire illud non possum, versum antepenultimum, vel illi proximum[5], minus probari amicis quibusdam tuis. Ais sicubi minus satisfacias, ob aetatem excusari debere, et paratum esse discere veriora. Protritum hoc illis videtur, et illis etiam usitatum, quibus imperant *τῶν παίδων βασιλέες*. At minime convenire viro coelestis ingenii, et eximiae adeo eruditionis. Dixi ego primam hanc Christiani laudem esse, humilitatem: et summi magistri hanc esse voluntatem, ut pueri similes simus. Sed satisfacere eo non potui. Tu cogitabis.

Quod ad illa, quae de religionis controversiis, et iudicio antiquitatis scripseras[6], quam dissidentes sint amicorum sententiae, arbitror iam satis te sive ex parente, sive aliunde cognovisse. Sane perutile est, constare vulgo quod iudicium fuerit veterum. Sed num putas, eo me in scripto posse commendari, quo fortasse vel urbanatim, vel rusticatim, tangam, sive Agamemnona, sive Achillem, sive Calchantis prosapiam[7]? Quare perstat animus, vel recoqui paullum oportere hoc opus, vel editionem melius differri, saltem in hebdomades paucas. Fortasse interim - ita video aliquos sperare - evenerit aliquid boni. Sin minus, exigua sane mora est, quae postulatur, nec quae publico, ut puto, incommodare possit.

Saepius posthac ad te scribere statum: fortasse autem non semper tabellarius erit satis fidus. Propterea, ubi opus putabo, aliena manu utar, ac ne nomen quidem consueto more addam. Tu vero, summe vir, vel ex argumento facile quis scripserit cognosces, vel ex *ἰσοδυναμοῦντι*, ut si pro Gerardo Ioanne Vossio scribam Vulturium Gratianum Bassarium. Nam illa Desiderii Alopecii[8] metuo ne aperta sint nimis. Quandoque etiam initiales V.G.B. satis scriptorem testabuntur. De te si quid dicendum erit, vocabo Celsum. Id enim praenomen tuum sonat. Gadolii[9]

1 Zie Grotius' Poemata (1670) p. 263.
2 Zie p. 27 n. 1.
3 Vossius twijfelt blijkbaar of Grotius Stobaeus geheel zal uitgeven dan wel, zooals hij in 1623 deed, enkel een bloemlezing; zie p. 15 n. 4.
4 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6.
5 Het slot van het 'Bewijs' luidt thans:

> Verschoont veel liever 't werck dan dat ghy 't bitter laeckt
> En' denckt, och heer, het is te Louvesteyn gemaeckt.

Blijkbaar heeft Grotius gehoor gegeven aan Vossius' raad, en het slot van het gedicht gewijzigd.
6 Disquisitio an Pelagiana sint ea Dogmata; zie p. 109 n. 2.
7 Een Agamemnon of een Achilles (een der hoogstgeplaatsten, in 't bijzonder Maurits) of de predikanten.
8 Gerardus in verband gebracht - evenals bij Desiderius Erasmus - met begeeren; Alopecius van *ἀλώπηξ*, vos; thans dus vervangen door Vulturius, vanwege de gulzigheid, begeerzucht der gieren; Gratianus, de Latijnsche vertaling van den Hebreeuwschen naam Johannes; Bassarius, van *βασσάριον*, diminutief van *βασσάρα*, den Thracischen naam voor vos; cf. Herodotus IV, 192.
9 Gadool is het Hebreeuwsch voor 'groot'.

cognomen nimis evidens videtur. Quare et hic suffecerint una alteraque initii litera. Haec non eo agam, quasi de aliis, quam innocentibus Musis loqui sit animus - nam scis ut alia captum meum superent - verum quia non desunt, qui omni sub lapide metuant serpentem. In mentem venit non inutile fore, si libri Augustini adversum secundam Iuliani responsionem cum castigationibus tuis prodeant[1]. Multa enim felici coniectura emendasti, posses et notas addere seculo nostro profuturas. Quod si quid etiam dicendum adversus dissentientes putabis, occasio de plerisque sponte se offeret. Tantum ita instituenda ratio, ut undique reluceat mitis sapientia[2], non Laeli, ut ille ait, sed Groti, quam in te virtutem mirari soleo. Nec puto ea, quae perpessus es, hanc tibi virtutem excussisse. Scis cognomentum tuum, quod semper tibi obversari debet: et simul occurrat, quod a sapienti Seneca in libris de Ira scriptum, fuit[3], *Non est magnus animus, quem incurvat iniuria*. Scis Athenodorum id Augusto consilii dedisse, nequid iratus committeret, priusquam alphabeti literas cum animo suo percurrisset[4]. Soleo quid simile facere, atque aliis suadere. Nempe ut si res exigat, ut adversus alterum calamus stringendus sit, id quidem fiat dum fervet animus: nam affectus disertiorem facit. Sed quia periculum est, ne aliquid caninae facundiae admisceam - homines sumus omnes - eo placet, ut ad limam opus revocemus, ubi animus resederit, atque alienis malis *συμπάσχομεν*. Multa absque dubio vel tollemus, vel mitigabimus. Ita futurum, ut si etiam post annos multos in nos ipsos descendamus, minus nos urat scriptio vetus, quasi non satis simus functi officio hominis Christiani. Adde quod si undique in scriptis reluceat patientia, facilius in veris inveniemus fidem. Sed ista longe melius me nosti.

Maximi Thuani Historiam posthumam vidi. Editam gaudeo, nisi qua parte, atque id immeritissimo, socerum Iunium desultoriae fuisse scientiae dicit[5]. Mirum hoc mihi de eo visum, qui etiam mediocris eruditionis homines, et pacis longe minus amantes, in opere suo tantopere extollat. Quid Amplissimum virum ita egit transversum, ut ista Gallus de Gallo, vir tantus de tanto, posteris traderet? Scio ego multa fugisse socerum. Video in scriptis, praesertim criticis, quae indicta mallem. Sed tamen hac parte non modo Palmerium[6], sed alios etiam non infimi nominis post se relinquit. Non assurgit

1 Dit werk is bij mijn weten nooit verschenen. Zie ook n°. 705 (p. 151), waar Grotius blijkbaar een uitgave van dit werk in overweging neemt.
2 Horatus, Sat. II, 1, 73.
3 Seneca, de Ira III, 5, 8.
4 Plutarchus, Apoph. reg. in fine.
5 Thuanus zegt in zijn Historiae, bk. 127 op het einde: 'Anno 1602 mense Octob. Fr. Iunius in Biturigibus cubis apud nos natus obiit, cum annum tantum 57. attigisset, vir desultorio ingenio, qui multa conatus an adsecutus sit quod moliebatur, doctorum erit iudicium; Lugduno Batavorum ubi diu professus est, ob rerum novarum suspicionem ab Ordinibus Belgicis exactus, et Altorfii ubi defecit, a Norimbergensi Republica honorifico stipendio invitatus'. Dat Vossius over deze onjuiste mededeeling van De Thou, die Junius met Donellus verwarde, gekwetst was, is begrijpelijk. Hij verdedigde de eer van zijn schoonvader in de voorrede van zijn: De Historicis Latinis libri tres. Lugd. Bat. 1627. Zie verder den brief van Vossius hierachter van 23 Aug. 1627 en n°. 705; Brandt, Leven I p. 373, en vooral F.W. Cuno, Franciscus Junius der Aeltere p. 160-170, waar ook de literatuur over Donellus wordt opgesomd.
6 Janus Mellerus Palmerius.

fateor ad gloriam Scaligeri, Lipsii, et aliorum, qui in hoc studio primas sibi vindicarunt: verum tamen multa praeclare observavit, quod cum Scaliger in suis ad Manilium notis[1] dissimulat, candorem in eo requiro. Verum istoc studium mitto. Quem theologum Romana, quem Reformatae Ecclesiae dabunt, in quo vasta adeo tum linguarum, tum philologiae, historiae externae, philosophiaeque cognitio fuerit? Quam ille sedulo Scholasticos, Thomam cum primis, quanta industria antiquos Theologos legebat? cuius ego rei non tantum ex scriptis indicium capio, sed etiam illis, quae ad Theologos veteres manu sua adscripsit. Sed neque hic substitit error maximi Thuani. Addit in Batavia studuisse rebus novis, ac propterea ab Illustribus Ordinibus esse hinc eiectum: tum Noribergam abiisse, atque ibi esse defunctum. Quid horum verum est? Sane autores aliqui fuere, ut pagellas aliquot adversus Thuani historiam ederem, quibus gloriam soceri vindicarem. Posse eum argui testimonio Academiae ac Illustrium Ordinum, imo et Noribergensium, atque adeo totius orbis reformati, Verum nihil agendum putavi te inconsulto. Ad haec videbar mihi hoc pacto tantummodo fluctus in simpulo excitaturus. Praeterea cogitabam hominem etiam Thuanum fuisse, et facile potuisse contingere, ut duos Gallos, quorum uterque Lugduni sit professus, confunderet. Scis enim, ut Donellus Leicestrianis partibus impense faverit, ac propterea e Batavia ab Ordinibus exire sit iussus, Saravia quoque iisdem temporibus fuga in Angliam sibi consulente[2]. Scis quoque Donellum concessisse Noribergam, atque ibi docuisse ius civile. Et potuit iustior causa esse, cur Thuanus minus bene vellet Donello, quam Iunio. Nam Cuiacium Amplissimus ille *ὁ μακαρίτης* Thuanus faciebat maximi. Et, ni valde fallor, praeceptor fuerat. At Donellus nec caussam saepe habuit, nec modum invenit exagitandi Cuiacium, quem, ut audio, ita in praelectionibus suis solet *περιφράζειν*: homo nescio CUIAS. Quid igitur evidentius, quam Donellum animo Thuani obversatum, dum ista scriberet? Calami interim lapsum non esse, indicat, quod ista annotavit ad illud tempus, quo Iunius e vivis excessit. Vellem scire, an eadem in *αὐτογράφῳ* habeantur. Nam fuere qui suspicarentur a Genevensibus fucum esse factum lectori, vel Italis potius, quorum in manibus liber fuit priusquam ederetur. Mihi id minus verisimile fit, ob ea quae dixi. Interim cogitabis, qua ratione et Thuani, et Iunii nomini consuli optime possit. Quid si filius eius, vel alius, ad calcem libri moneat *μνημονικὸν* plane *ἁμάρτημα* esse, quod de Iunio scriptum fuit, quem nihil minus quam desultoriae fuisse scientiae constet, quique in gratia apud Ordines semper fuerit, Lugdunique Batavorum magno bonorum omnium dolore decesserit, ubi etiam versibus ei a Scaligero, te, Heinsio, et aliis summis viris sit parentatum[3]? Cogitabis, et quid factu opus putes perscribes.

Sed loquaci adeo epistola ulterius molestus esse desinam. Neque enim me fugit, recenti adeo uxoris adventu, et rebus vestris nondum compositis, alia maioraque esse, de quibus sit cogitandum. Rogarem te, ut me, quamvis nunc tanto disiungamur intervallo, non minus propterea ames. Sed scio te amicum animo possidere, qui, ut Seneca[4] ait, nunquam abest, ac quemcunque vult,

1 Manilius, Astronomicon ll. V. Ios. Scaliger rec. 1579; herhaaldelijk herdrukt.
2 Over Donellus en Saravia zie Molhuysen, Bronnen Leidsche Universiteit I p. 51 en 53 en de daar geciteerde werken.
3 De Epicedia op Junius in F. Iunii Opera theologica I (Genève 1607) p. 24 en 25; zie ook Scaligers Funera n°. XIV; Grotius' Poemata (1670) p. 178.
4 Seneca, Epist. 83.

quotidie videt. Vale vir, idemque amice incomparabilis. Salutem plurimam dices maximo Tileno. Sed et Clarissimo Rigaltio[1], cui ante annos multos miseram Onosandrum locis pluribus a Scaligero feliciter emendatum. Accepisse mihi ipse rescripsit. Sed tamen tot iam anni sunt, cum nihil intelligo de editione nova, quam tum moliri dixerat Rutgersius[2]. Et quia Rutgersii incidit mentio, scito eum loco Dyckii[3] legatum fore Regis Suecici ad Illustres Ordines. Ita enim retulit ipse regis commissarius, quem satis hanc rem nosse arbitror. Imo et Dyckium ipsum hoc perscripsisse audio. Et iam in via Rutgersius esse dicitur. Affinis eius D. Heinsius carmine Venetias celebravit[4]: quapropter, - ut ipse amicis compluribus retulit - brevi legetur in Ordinem Equitum B. Marci. Verum finis tandem esto. Uxor Diamantiaque[5] plurimum te salutant. Etiam Scriverius, itemque Iacchaeus[6], qui et plurimam mihi salutem tuo nomine dixit. Caeteris, quos adscripseras, ausus non fuit idem significare, ne suspicionem iis iniiceret, quasi de rebus aliis quam Musarum tecum sibi commercium esset. Timori huic ignosces. Lugd. Bat. ∞ IↃCXXI.

Tuus dum vivam,
Ger. Io. Vossius.

Adres: Incomparabili Viro, Hugoni Grotio. Lutetiam Parisiorum.
In dorso schreef Grotius: Ger. Vossius. S.D. 1621.

692. 1621 September 16. Van F. Sweertius[7].

D. Hugoni Grotio Franc. Sweertius S.D.

Immensas ago gratias, mi Groti, pro divina illa tua Silva. Incredibile quantam voluptatem omnibus nobis adtulit. Est hic vicinus meus Guilielmus Nieulant[8], satis egregius pictor, poëta Belgicus, qui Elegiam in Carcerem tuum lusit[9], ita me Deus

1 Zie I p. 521 n. 3.
2 Zie I register in voce.
3 Zie I p. 379 n. 1.
4 Volgens J.C. de Jonge, Nederland en Venetië p. 363 vv., werd Heinsius tot ridder van S. Marco benoemd wegens zijn: Gratulatio ad Serenissimum Invictissimae Venetorum Reipublicae Principem, 1621 (Willems, les Elzevier n°. 185). Onder de Poemata van Heinsius (1649) vond ik er slechts een aan Venetië (p. 387).
5 Maria Junius, de weduwe van Isaac Diamantius, zie I p. 451 n. 8.
6 Zie I p. 213 n. 2. De hier bedoelde brief zal een antwoord op n°. 638 zijn geweest; hij is niet bekend.
7 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 30 A 3. Antwoord op n°. 683.
8 De Antwerpsche schilder en dichter Guillaume van Nieuwelandt (1584-1635).
9 In Sweertius' Athenae Belgicae, achter het artikel Hugo Grotius staat het volgende gedichtje, zonder naam van den auteur. Kan dit Van Nieuwelandt's Elegie zijn?

Ad baiulum seu satellitem qui cistam carcere extulit:
Cum gravidam ferres arcano pondere cistam,
Insolitum numquid te male pressit onus?
Credo equidem, nam qua latitabat Grotius arca
Hac Latium atque omnis Graecia clausa fuit.

amet, feliciter; mitto hic exemplar, scio arridebit. Ego totus in Bibliotheca Belgica, et fere ad finem perduxi. Carmen commendatitium expectabo[10].

10 Het komt in de uitgave niet voor.

Te quoque Principibus permixtum videbis Achivis[1] his verbis:

Hugo[2] Grotius, IC. Poëta et Historicus, nascitur Delphis Batavor. a° 1583 IIII Id. Aprilis, patre Ioanne Grotio, Patritii Ordinis viro, cuius extant Carmina et I. Lipsii ad eum literae Douzaeque versus. Patruum habuit Cornelium Grotium Professorem Iuris Lugd. Batavor. Avum vero Hugonem Grotium virum Graece, Latine et Hebraice doctum. Anno aetatis XII coepit versus fundere et XVII. agens annum Hagae-Comitis Advocatus causas cepit agere. Scaligero, Douzae, Vulcanio, omnibusque claris et doctis viris carissimus. Comite Ioanne Oldebarneveltio Galliam vidit. Fit Advocatus Fiscalis Hollandiae a°. 1607. aet. XXV; postea eligitur a Roterodamensibus Pensionarius; et in Angliam missus ob motas controversias de commerciis, a Iacobo Rege humanissime excipitur. ut et ab Isaaco Casaubono. Tandem factionibus in Hollandia ingravescentibus cum a partibus Ordinum Bataviae constanter et magnanimiter staret, cum Iano Oldebarneveltio et Hoogerbetio apprehenditur, et post VIII mensium captivitatem carceri perpetuo in arce Loevesteyn prope Gorcomium mancipatur. Ubi vir doctissimus et meliori sane fortuna dignus, per II annos detentus, arca inclusus, custodibus deceptis, anno CIↃIↃCXXI. mirabiliter evasit et Antverpiam venit, finitisque Belgicis induciis Parisios profectus, ubi quietiorem agit vitam. Scripsit Poemata, Mare liberum, de Antiquitate Reipub. Bat. etc.'

Si quae velis mutanda aut delenda, significa, nam statim finitis nundinis Francofurtinis typographi manum operi admovebunt. Saluta D. Wttenbogardio et Episcopio. Vale et nos ama, qui te aeternum.

Antverpiae CIↃIↃCXXI. XVI Septembris.

Onse Casteleyn Don Inigo de Borgia heeft meynen in Casand te va(ren) met 14 O-mannen[3] nu saterdach snachts lestleden. *Parturiunt mo(ntes) nascetur ridiculus mus*[4]. 't Geschut bleef in de modder ende slijck ste(ken), de ponten ende schuyten quamen après boire, in somma, eenighe en(tre)prinsen te doen compt Walen toe. De Marquis Spinola is by Wes(el) ende den Prinche van Oraengien niet verre van daer. Naer mijnne opini(e) en salder dit jaer nyet sonders utgerecht worden. In festo S. Lau(rentii) in Strecho de Gibraltar hebben de partye hollantsche schepen comend(e) van Levanten ongeluckich gevochten tegens 9 Spaense oirlogschepen; daer mochten wel dappere banqueroeten nae volghen.

Adres: Clarissimo doctissimoque Viro Domino D. Hugoni Grotio, Amico opt. max. Parisios.

In dorso schreef Grotius: (Swee)rtius 16 Sept. 1621. 16 Sept. 1621 Sweertius.

693. 1621 September 24. Aan B. Aubéry du Maurier[5].

Qua hora tuas, Vir Illustris, literas accepi, datas 13 Septembris, eadem V.C. affinem tuum[6] conveni: ex quo didici ea, quae ad rem maxime petinere recte iudicas. Ego plane consilium tuum sequar, et ni fallor, facile obtinebo, ne quid praecipitetur. Spero interim mansuram illis constantiam, quos Reipublicae nostrae

1 Virgilius, Aen. I, 488.
2 Het volgende staat vrijwel woordelijk in Sweertius' Athenae Belgicae (1628) p. 352.
3 Mannen hier in den zin van schepen; O = oorlog of oost?
4 Horatius, A.P. 139.
5 Gedrukt Epistolae p. 61.
6 Marbault; zie p. 60 n. 4.

calamitas perculit. Me quod attinet, constitui potius longius fugere, si opus sit, quam me Cyclopum et Laestrygonum fidei committere. Hic nihil est rerum novarum, nisi quod Regii iudicant ingens esse damnum in morte Mainii[1]. Videtur autumno tam pluvio, anno declinante, incertus satis esse obsidii exitus, tamen deditio speratur. Regem in urbe hac hibernaturum plerique existimant. Caetera ex affine propius intelliges. Valetudinem familiae tuae secundiorem utinam proximis literis intelligam. Mea pars maior ac melior[2] satis belle se habet, quamquam mari diu iactata, deinde et terrestri itinere defatigata. Domum iam quaerimus. Nostrae illae reculae, ad quas sollicitudinem tuam demisisti, adhuc exspectantur. Puto praeter ventum nihil aliud fuisse in mora. Haec brevius scribebam, imminente hora, qua tradi literae solent. Scis alioqui, quam esse soleam temporis tui prodigus. Vale, Vir Illustrissime. 24 Sept. 1621.

694. 1621 September 24. Aan J. Hemelaer[3].

Spero iam pervenisse ad te, Hemelari doctissime, literas[4], quibus et scriptori pro conscripto, et tibi, pro transmisso ad me Belgico libro gratias ago. Alioqui merito mihi doleat tamdiu me apud te mei amantissimum haesisse in crimine maximo ingrati animi, cuius culpae ut me exsortem scias, mitto exemplum earum, quas dixi, literarum, ut si eas non accepisti, hoc earum vicem praestet. Librum ipsum et legere incepi, et qua oportet diligentia atque animi attentione perlegam. Accessit interim alterum beneficium, Iambi ad me Latini[5]: in quibus libertatem loquendi frustra excusas. Neque enim nescio id veri affectus certissimum esse testimonium, quae sentias promere: praesertim si ea persuasus sis, ad summam salutem eius, cui loqueris, pertinere, quod te quidem plane credere neutiquam dubito: et vel hoc uno, etiamsi deessent alia, facile agnosco quantopere tibi sim obligatus. Nam si omnium munerum census ex animo maxime venit, sequitur ut hoc mihi gratissimum esse debeat, quod non ambigua praefert summae benevolentiae signa. Accedit ad hoc carminum dulcis politura, de Angelis vitae nostrae custodibus, de vitae a turba secretae felicitate, piae sententiae, et singularis in me divinae bonitatis numquam ex animo meo delendae pulcherrima delineatio. Quod vero antehac et dixi et scripsi, idem nunc quoque tibi persuadeas velim, daturum me operam ut, quae inter Christianos disputantur, ad dictata Prophetarum atque Apostolorum, et secundum eos ad sanctae Vetustatis consensum exigam, exutis praeiudiciis et rerum caducarum respectu, quas si contemnere nondum didici, summus mihi adversorum meorum fructus periit. Cum vero non nesciam, quot sint humanae ignorantiae sinus, Deum supplex veneror, ut tibi mihique animum superna luce collustret, et ad verum, in rebus praecipue salutaribus, constanter arripiendum tenendumque corroboret. Te vero, Reverende Hemelari, etiam atque etiam precor, ne minus me tui amantem credas, quam tu te mei ostendis, quamquam ostendendi mihi haud par est copia. Vale, vir eruditissime. XXIV. Septemb. CIↃIↃCXXI. Lutetiae.

1 De hertog van Mayenne, die 18 Sept. voor Montauban was gesneuveld.
2 Maria is dus te Parijs aangekomen.
3 Afschrift U.B. Leiden, cod. Vulc. 53. Gedrukt Burman, Sylloge II p. 443.
4 N°. 669.
5 Angeli custodis ... Paraeneticon; zie p. 111 n. 1.

695. 1621 September 25. Aan J.C. Gevartius[1].

Silvam[2] nostram, Clarissime Gevarti, iam puto noster Puteanus[3], penes quem exemplorum dispensatio est, ad Te miserit: in qua si quid est, quod tibi amicisque aliis non displicet, id omne vestrae in me benevolentiae atque amori acceptum fero. Neque enim nescis hactenus ea nostra tempora fuisse, quae litterarum usum vix quenquam mihi, nisi ad solatium, permitterent. Pro Carmine, quo Libertatem meam prosequeris[4], summas ago gratias: agit et uxor quae non sine magnis incommodis tandem ad me pervenit, exsilium eius toleratura, cuius carcerem tulit.

Poësin apud vos vigere ex sapiente Satyra optimi senis[5], et ex Burgundi mellitis supra saeculum versibus[6] laetus intelligo. Si quid recte iudico, non est quod Belgica in hoc studiorum genere cuiquam terrae concedat, te praesertim superstite, Doctissime Gevarti, cui felicem litterarum successum ex animo precor. Patere quaeso ut Schottus, Miraeus, Woverius, Rubenius[7] per te salutem a me accipiant. Nam Hemelario iam alterum rescripsi[8]: tamen per te quoque velim intelligat amorem ipsius in me a me maximi, ut debet, aestimari.

Vale, Vir eruditissime. XXV. Septembr. CIↃIↃCXXI. Lutetiae.

Tui studiosissimus
H. Grotius.

696. 1621 September 27. Van B. Aubéry du Maurier[9].

Monsieur, Je vous envoye le projet de response que j'avois conçeu sur ce que Bonfadius[10] a calomnieusement escrit, en quoy je me suis contenté de narrer simplement la vérité, que j'estime avoir assez d'ornement de soy mesme. Je remets entièrement cela à vostre bon jugement, sçavoir si vous estimez qu'il y deust estre adjousté ou changé quelque chose, à quoy j'acquiesceray très volontiers, ou bien si comme il m'avoit esté conseillé, je lairrois mourir cette imposture d'elle mesme, sans me mettre au hasard de luy donner peut estre plus de vie en la relevant. J'ay faict cela par forme d'une lettre comme pour satisfaire là dessus un Ambassadeur qui m'en auroit donné adviz, et avois pensé, aprez en avoir eu vostre adviz, si j'en ferois seulement tirer une cinquantayne, ou cent coppies, affin d'en faire tomber une es mains du faussaire, et quelques autres à ceux que je pourray sçavoir avoir esté en France et icy curieux de son escrit. Je me remetz entierement pour cela à ce que vous et Monsieur Tilenus en trouverez bon, vous priant d'en

1 Afschrift U.B. Leiden, cod. Vulc. 53. Gedrukt Burman, Sylloge II p. 443. Over den geadresseerde zie p. 92 n. 6.
2 Zie p. 101 n. 7.
3 Erycius Puteanus; zie p. 63 n. 1.
4 Ik ken dit gedicht niet.
5 Schottus?
6 Zijn Poëmata zijn 1621 bij Lesteen te Antwerpen uitgekomen.
7 Aubertus Minaeus, bekend historicus, kanunnik van de kathedraal te Antwerpen; Over Woverius zie p. 60 n. 6; Rubens p. 128 n. 1.
8 No. 694.
9 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Beantw. door n°. 698.
10 Zie p. 69 n. 3. Of het hier bedoelde antwoord ooit gedrukt is, weet ik niet.

tailler et rongner comme d'une estoffe dont vous pouvez disposer. J'attendray donq de sçavoir la dessus vostre bon adviz, pour m'y conformer. Le Roy en a escrit à Venize à son Ambassadeur. Mais je n'en ay point encor de response.

Il me tarde fort au reste que je ne sçay arrivée prèz de vous celle que vous y attendiez; et que vous ayez receu par addresse de M^{r}. le président Jeannin ce dont j'ay escrit à M. Tilenus. Enfin les sujectz de Sa Majesté complaignans pour déprédations s'en retournent les mains vuides, comme je l'escry à Messieurs le Chancelier[1], Jeannin et de Boissize. On a bien plus d'egard à contenter le Roy d'Angleterre vers lequel le Cretensis[2] a brigué d'aller; on tient que là dessous aliquid latet quod non patet. Il se vante déjà que l'Ambassadeur du Roy en Angleterre luy rendra les honneurs ordinaires comme s'il les avoit méritéz par sa vie. Je touche aussy cette particularité où besoin est. Les armées sont tousjours campées prèz l'un de l'autre et dict on que le Marquis[3] sera pour camper tout l'hyver où il est, qui obligeroit M. le Prince d'Orange à faire le mesme avec grande pene et depense. Le Conte Henry de Berghes[4] est toujours es environs de Julliers qu'il pretend affamer sans le presser d'avantage. Don Inigo de Borgia a failly une entreprise sur l'Isle de Casant[5], dont on est aussy joyeux pardeca, que l'on y est marry d'un traicté ou l'on dict que le Comte de Mansfeld[6] est entré avec l'Empereur, qui n'a guieres déféré jusques icy aux instances du Milord Digby[7] en faveur du Palatin. Il ne me reste qu'à saluer humblement vos bonnes graces et vostre moitié, avec asseurance que vous m'esprouverez estre toute ma vie,

Monsieur, Vostre bien humble et tres affectionné amy et serviteur
D.M.

Ce 27e. 7re 1621.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius A Paris.

697. 1621 September 29. Aan J. de Haen[8].

Mijn heer ende zeer waerde Medebroeder.

Sedert eenigen tijdt en is hier niet zonderling voorgecomen, 't beleg van Montauban noch al continuerende, alwaer onder anderen oock de Hertogh van Maine[9] is gebleven, wiens doot hyer tot Parys gebootschapt zijnde het grauw hoop heeft

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 Aerssen. Hij ging einde 1621 in buitengewoon gezantschap naar Engeland en keerde eerst Febr. 1623 terug.
3 Spinola.
4 Graaf Hendrik van den Bergh.
5 Zie n°. 692.
6 Ernst van Mansfeld, bekend uit de eerste jaren van den 30-jarigen oorlog.
7 Zie p. 106 n. 5.
8 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 228.
9 De hertog van Mayenne; zie p. 142 n. 1.

gegeven van zonder vrees yet te mogen attenteren tegen die van de Religie. Sulcx dat Sonnendaegs van den morgen af tot de middagh op de wegh nae Charenton - alwaer die van de Religie vergaderen - veel graeuws byeen zijnde gecomen, 's naemiddags, als die van de Religie uit de tweede predicatie nae de stad ging, querellen hebben beginnen te maecken ende alzoo met verscheyden van de

Religie handsgemeen zijn geworden, 'twelck de Hertog van Montbason[1], Gouverneur, ende die van de magistraten, geassisteert met eenige goede burgers, niet en hebben connen beletten, maer in de commotie met het volck in de stadt gecomen alwaer oock eenige ten wederzyde gedoot ende een huys is gepilleert. Een vrouw op 't bevel van 't grauw niet hebbende willen knielen voor een Mariabeeld ende - zoo by eenigen geattesteert wordt - daervan zeer oneerlick hebbende gesproocken, is aen stucken gehouden ende de stucken over straet gedragen. De kerck tot Charenton is verbrand; men meent dat de Coning die op zyne costen zal doen hermaecken. 's Nachts is zoo door 't spannen van kettingen als goede burgerwacht stilte geweest; doch 's morgens dairaen weder wat moeyte ende een huys in 't Fauxbourg van S^{t}. Marceaux geplundert, de vordere plundering by de magistraten verhindert, informatie genomen van de auteurs van de commotie: twee opgehangen, eenige gebannen op de galey; die van de Religie - als U.E. uit het bygaende can zien - genomen in de protectie van den Coning ende van 't Parlement[2]. Hyermede is de moeyte overgegaen en men hoopt dat alles voorts sal blyven in stilte. De Ambassadeur extraordinaris van Engelant[3] is niet verre van 't leger zyeck. Indien Montauban over waer, men meent den Coning hyer zoude comen. Voorts bid ick U.E. dese missive aen Sijn Furstl. Doorl.[4] te behandigen. D. Utenbogardus ende Episcopius zijn hyer verwachtende tydinge uit het Landt om te weten waernae sy haer zullen reguleren.

Hyermede, Mijn heer, zal ick U.E. Godes genade bevelen. Den XXIX Sept. XVI^{c}XXI. Tot Parys.

U.E. dienstwillige medebroeder
H. de Groot.

Adres: E. Hoochgeleerde wyse zeer voorzienige Heere Mr. Johan de Haen doctor in de Rechten tot Gotdorp.

In dorso schreef de Haen: Recepta den 17/7 Novemb. No. 3[5]. 29 Septemb. 1621. *En daaronder:* 29 Sep. 1621.

698. 1621 Oct. 8. Aan B. Aubéry du Maurier[6].

Literas tuas, Vir Illustris, cum responso ad Bonfadianam calumniam iam nunc accipio: ita ut cum Tileno ea de re agendi nondum se tempus dederit. Mihi invictis armis iugulatum videtur mendacium, neque restare quicquam, quod aequi cognitoris iudicium moretur. De editione tamen deliberationem inhibendam censeo, donec videamus, quid Veneti, hac de re admoniti, sint constituturi. Nam id forte aut respondendi necessitatem auferet, aut addendi aliquid dabit occasionem. Videbis interim, an non huius scripti exemplum, saltem aliquod, ei, qui apud Venetos est Legato mittendum censeas. Liber ille Baronis Germani, cui

1 Hercule de Rohan, hertog van Monbazon.
2 De acte daarvan d.d. 27 Sept. 1621 in Mercure François VII p. 855.
3 Lord Hay; zie p. 122 n. 3.
4 De Hertog van Holstein.
5 Zie p. 129 n. 9.
6 Gedrukt Epistolae p. 63. Antwoord op n°. 696.

respondere se ait Bonfadius, iterum Lutetiae excusus est, et quidem cum Magistratuum permissu.

Uxor mea iam advenit; domum quaerimus. Quae ad Praesidem Ianninum missa erant nondum accepi, quia venti diu reflaverunt, sed ea in Gallia iam esse constat. Quae ad Cancellarium[1] scripsisti iam videram apud Ianninum, simul cum ea oratione, cuius exemplum tuo beneficio accepi. Is magnum tibi reddebat fidei atque industriae testimonium, addens maximum rebus regiis damnum fore, si his temporibus successorem acciperes. Cancellarium paulo ante conveneram, eique indicaveram, quod et aliis, ex his, quae mihi nuntiarentur, videri mihi nondum paratos maioris partis eorum, qui rempublicam insiderent, animos ad accipienda aequa ac moderata consilia: quod confirmabam eorum, quae nuper Rotterodami alibique acciderunt argumento. Aiebat Cancellarius dictum sibi, plerorumque eorum, qui Magistratu moti essent, animos novis rectoribus conciliatos; ego vero nihil tale mihi intellectum asseverabam. Plane et ipse et alii iudicant non committendum, ut irrito conatu magis adhuc hebescat acies regiae auctoritatis. Etiam conditiones, quae feruntur vobis de negotiis Indicanis, minime hic placent, ut nec illa in Britanniam Legatio[2]. Principis Henrici negotium, cuius literae tuae meminerant, impense commendavi. Spero cordi fore. Utembogardus et Episcopius Rothomagum hinc discesserunt, acceptis a Iannino commendatricibus literis ad Senatus Normannici principem. A Cancellario quoque et Boissizio humane sunt excepti, auditique Reformati, qui hic sunt, Magistratuum cura; qua feliciter satis repressus est tumultus: sed paucorum supplicio satisfieri sibi non patiuntur, et mirum ultionis genus commenti nolunt alios habere coetus. . . . . .[3]

Pontificis ad Regem literas Gallicas[4] forte videris: sed ita, ut ipse scripserat Latinas mitto, quas multi iudicant impetratas ab illis, qui paci adversantur; quo consilio et tumultum illum excitatum, diffidentiae scilicet augendae, ac proinde bello protrahendo, sunt qui arbitrantur. Ex testamento Procancellarii[5], partem eam, quae ipsius de Religione iudicium aperit, mitto; talem sane, qualis ab ipso minime exspectabatur. Vale, Vir Illustris, et diu rem publicam privatamque feliciter gere. 8 Octob. 1621.

699. 1621 Oct. 11. Van N. Burgundius[6].

Amplissime domine

Nihil libentius a Gevartio nostro accepi, quam apud te quoque poëmata[7] mea invenisse gratiam, et non publico sapore tincta videri. Speciosum enim duco ornari laudibus, cuius cupidine etiam quam satis est omnes tangimur. Et haec potissimum mihi ingenii exerendi caussa fuit, ut experirer eruditiorum iudicia,

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 De ambassade van Aerssen; zie p. 144 n. 2.
3 In de uitgave is hier een lacune.
4 De brief in Mercure François VII p. 704.
5 Du Vair; zijn testament, en zijn grafschrift in Mercure François VII p. 653.
6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Epistolae ex museo J. Brant p. 30. Schrijver was raadsheer in het Hof van Brabant.
7 Zie p. 143 n. 6.

et scriptionis pretium a fama aestimarem. Nunc primum incipio credere me digna posteris condidisse, de quibus tanti viri tam magnifice sentiunt. Quantum vero iudicio tuo tribuam ex eo cognosces, quod praedicatione ista non solum illustrari ipsas Musas, sed et memoriam mei prorogari existimem. Non sine nostro et bonorum omnium gaudio salvum te, squallorem et tristitiam carceris evasisse accepimus. Magnus quidem animus ubicumque est liber est: tamen propter commercium, quod illi familiarius est, hospitis sui, id est corporis miseriis haut ingemiscere, et torpere non potest. Sed de tanta fortuna ut tibi potissimum gratulor, ita et Musis gaudeo. Gaudeo, inquam, Musis, quibus postliminio restitutus, iam invenies otium, quod a republica impetrare non poteras. Ego te, clarissime Groti, liberius provoco, quia nihil humanius est ipsis litteris, quae etiam ab humanitate nomen traxere. Idem genius, eadem studia nos coniungunt; quibus confisus ad notitiam tui iter mihi struo; quod longe ante tentassem, nisi diremisset nos priorum temporum calamitas, et metus partium, ad ultimum fortunae tuae atrocitas. Nunc securus ad te venio. et ut propius me intelligas, libellum[1] porrigo, de quo etiam iudicii tui trutinam exspecto. Insunt offendicula quaedam typographi, quae cum occurrerint ingenio facile supplebis: per forenses enim curas interesse mihi editioni non licuit et ut scis genus istud hominum extra lucrum nihil cogitat. Vale Phoebi delicium, et me quoque inter tuos numera. Gandavi XI. Octob. MIↃCXXI.

Amplissime domine, Virtutibus tuis addictus
Nicolaus Burgundius.

In dorso schreef Grotius: Nicolaus Burgundius 11. Oct. 1621.

700. 1621 Oct. 19. Van Cl. Salmasius[2].

Quantas ego tibi maximas agere possum gratias ago, Vir clarissime, pro eruditissima illa tua observatione de calceis, quam heri ad me misisti. Gaudeo etiam tibi aliquando idem quod mihi in mentem venisse ad conciliandum Marci cum Matthaeo[3] locum, ac ne nunc quidem a te improbari. Certe quo magis magisque cogito, nullam aliam iniri posse viam video conciliandorum illorum Evangelistarum. Certum est, ut nuper tibi dicebam, Graecos vocem *ὑπόδημα*, cum strictiori notione sumitur, pro altiore et profundiore calceamento usurpare, et a sandalis distinguere. Possum id multis auctorum locis confirmare. Hesychius[4] *βλαυτοῦν, ὑποδέειν, ἢ πλήσσειν σανδαλίῳ, οἱ δὲ ὑποδήματι*. Idem: *βλαῦδες, ἐμβάδες, κρηπῖδες, σανδάλια, ὑποδήματα*. quibus locis *ὑπόδημα* stricte sumitur, et *ἀπὸ τοῦ σανδαλίου* distinguitur. Sic vocem calceus apud Latinos, cum proprie et stricte accipitur, de illo calceamenti genere dici certum est, quod forenses et togati gestabant. Hinc Tertullianus[5] noster: *calceos nihil dicimus proprium togae tormentum*; et paulo post: *quem non expediat in algore et ardore rigere nudipe-*

1 Vermoedelijk zijn: Tractatus controversiarum ad Consuetudines Flandriae. Antv. 1621.
2 Gedrukt Salmasii Epistolarum lib. I p. 22. Schrijver is de bekende Fransche philoloog, die in 1632 als professor naar Leiden ging.
3 Marcus VI, 9 en Matth. X, 10. Zie Tertullianus de Pallio, ed. Salmasius, Notae (p. 388 in de ed. 1656): ‘et haec ratio est conciliandi cum Marco Matthaeum’.
4 Hesychius, Lexicon i.v.
5 Tertullianus, de Pallio V (Migne, P.L. II p. 1101).

dem, quam in calceo vincipedem? Hos togatorum calceos sic proprie dictos opponit illi calceatui, qui proprior erat palliatorum, sandalis nempe vel soleis. Ita enim de pallio loquitur et palliatorum calceatu; *siquid calceatus inducitur, mundissimum opus est, aut pedes nudi magis quam in calceis*. Calceos porro forenses illos et Romanos, cum Graeci Graece volunt dicere *ὑποδήματα* reddunt. Illustris locus est apud Artemidorum[1], ubi civilem habitum designans *τήβενναν* et *ὑπόδημα* coniungit, togam et calceos. Sed haec plus satis; et plura coram, cum tui videndi copia erit. Interim vale, Vir amplissime, et me ama. XIX Oct. CIↃIↃCXXI.

701. [1621 Oct. 20]. Van Nic. van Reigersberch[2].

702. 1621 Oct. 23. Aan B. Aubéry du Maurier[3].

Scripsit ad me, Vir Illustrissime, amicus quidam meus[4], qui inter praecipuos est Curatores Indicanae Societatis, de controversiis, quae Societati cum Regis subditis intercedunt, neque transactae hactenus sunt. Queritur, quod difficiliorem te in hoc negotio praebeas, neque iudicio rem velis permittere. Ego, qui rem totam ex vestris proceribus intellexissem, respondi, constare nihil plane a te factum, nisi ex speciali Regis mandato. Non quaerendum, an damna reparanda sint, illata subditis Regis amici, foederati, bene meriti, sed quantum eo nomine sit praestandum, quod quidem maoire cum gratia fieri posse partium conventione, quam iudiciis, quae pars altera perhorresceret. Addidi et Ricarderii[5] exemplum; neque dubitare me, quin ad aequa omnia te habituri sint adiutorem. Haec qualiacunque significanda tibi duxi, arripiens quodvis epistolae argumentum, praesertim cum novarum rerum ferme sit nihil; et si sit, aliunde certiora docearis. Pacis spem evanescere valde dolemus omnes, quae et Galliae privatim, et communiter Europae rebus, omnium sapientum iudicio, valde est necessaria. Vale, Vir Eminentissime. 23 Octob. 1621. Lutetiae.

703. 1621 Oct. 29. Aan N. van Reigersberch[6].

Mon frere. Ick danck U.E. van de liberale communicatie van de tydingen. Hyer en gaet niet om dan dat Montauban noch belegert is, met weynich apparentie van te veroveren. 't Belegh verslijt veel volcx. D'hoope van een generale vrede

1 Artemidorus, Oneir. II, 3.

2 Eigenh. copie U.B. Amsterdam, cod. M 1[b]. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 1. De brief is na 22 Sept. 1621 geschreven, daar Sapma dien dag uit de gevangenis te Amsterdam ontvluchtte (Brandt, Historie der Reformatie IV p. 575). Ik meen dat hij op 20 Oct. 1621 gesteld moet worden, en beantwoord is door n[0]. 707.

3 Gedrukt Epistolae p. 63.

4 Willem Boreel, advocaat der O.-I. Compagnie; zie p. 149 n. 8.

5 Een Vlissinger kapitein, Legier, had een Fransch schip, gevoerd door kapitein Richardière, geplunderd en verbrand, welke zaak na langdurige diplomatieke onderhandelingen geregeld werd. Arend, Geschiedenis des Vaderl. III p. 327, 630.

6 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Over het cijferschrift zie p. 104 n. 4.

onlancx geschept uyt de communicatie van den Heer Connestable[1] met den heer van Rohan is verdwenen. De Coning leght de schuld op de heer van Rohan, dye men seyt versocht te hebben dat een casteel te Montauban gemaeckt ende hem in handen gegeven soude werden. Die van de Religie seggen, dat hy niet particuliers versocht en heeft. 's Nachts tusschen den laesten Saterdagh en Sonnedagh hyer is groote schade geschyet, alsoo twee straten, op bruggen gemaeckt, te weten op de Pont aux Oiseaux ende des Changes, t'eenemael zijn verbrand, oock met eenige schade aen 't Palais. 't Quaedste is dat de R. Catholycquen uytgeven dat die van de Religie hyervan oorsaeck zijn, waerdoor groote swaericheyt soude connen ontstaen, ten waer de heeren van 's Conincx Raed, 't Parlement van Parijs, de hertogh van Monbason[2] - dye zeer groote debvoiren doet met heele nachten door de stadt te ryden - ende voorder alle andere magistraten daer voor waren. Wat het Parlament op dese occurrentie gedaen heeft sal U.E. mercken uyt het bygaende. Ick heb de Verantwoording van de voorgaende Regiering van ons Landt[3] by de handt genomen. 't Sal een lange werck vallen, maer ick sal daer gestaedigh aen blyven. Middelertijd wordt gedruckt sonder naem ende sonder historisch verhael 't gunt ick ingestelt had aengaende 't geloof van de oude kercke op onse questien[4], alsoo de voornaemsten alhyer sulcx noodigh vinden. Belangende de consultatie[5], ick heb daerop vry wat gedacht ende hoe ick daer meer op dencke, hoe ick noodiger vinde op de mening van de vrage ende op de circumstantien op het antwoord noodigh te hebben mondelinge instructie, dye ick van niemant anders als van U.E. can verwachten. Doch twijffele off U.E. gelegentheyt sal zijn haest over te comen - 'twelck ick wensch nae dat ghy met de personen, die de consultatie versoecken, sult hebben gesproocken -. Soo niet saege ick gaern dat U.E. 't uytstel van mynentwege geliefde te excuseren. Ick vrese sonder mondelinge instructie groote misslagen te doen. Wilt hyerop letten.

Aen de kercke van Charenton was begonnen te bouwen, doch gaet slappelick voort, omdat die van de Religie meest uyt Parijs zijn. Nopende het schrift tot aenwysinghe van de aenstaende periculen[6] vind ick niet quaed. Ick meen dat men in 't Land wel bequaeme personen sal vinden om sulcx te connen doen. De ses boucken[7] heb ick gesonden aen een goed vrund van dewelcke ick antwoord verwacht. De papieren die U.E. vind wilde ick wel dat overgesonden werden soo best can vallen. D'heer Boreel[8] had my op 't stuck van de Oost Indische Compaignie geschreven, waervan ick d'heer van Maurier[9] heb geadviseert. De geinterresseerde Franchoisen hebben my oock doen aenspreecken. Spreeckt vry met hem daervan.

1 De Luynes.
2 Zie p. 145 n. 1.
3 Zie p. 76 n. 1.
4 Disquisitio an Pelagiana sint ea Dogmata; zie p. 109 n. 2.
5 Zie p. 154 n. 3.
6 Het is niet duidelijk, welk geschrift Grotius hier bedoelt; ook niet of het ooit verschenen is.
7 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6. Grotius had het manuscript aan Grevinchoven in Antwerpen gezonden; zie n°. 711 n. 4.
8 Willem Boreel.
9 Zie p. 148 n. 4.

Indien U.E. nae Hollant treckt ende gelegentheyt vind om 349[1] te spreecken, 't welck ick wensche, verstaet uyt hem off 24[2] genegen is 32[3] te accommoderen. Indien jae, off 24[2] soude goed vinden dat *ick* daertoe wierd gebruyckt door voorslagh van 75[4]. In welcke gevallen *ick* geen swaricheyt soude maecken onder een goed paspoort een reys te doen. Onlancx is een persoon by my geweest, ondersaet van 866[5], die my versochte van wegen den Graeff van *Soor*[6] om een advys te geven aengaende de successie van *Buiren*. Ick ten respectie van 349[1] heb sulcx geweygert hoewel my merckelick profeyt daerin stack. Myne gebiedenisse aen moeder ende alle vrunden. Den XXIX Oct. XVI^{c}XXI.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

704. 1621 Nov. 11. Aan J. de Haen[7].

Mijn Heer.

My is lieff uyt den uwen te verstaen U.E. gesondtheyt ende de affectie van Syne F. Gn.[8] tot U.E. ende de gemene saecke. Wat difficulteyten de comste van de Remonstrantsche predicanten in U.E. quartieren tot noch toe verhindert hebben, sal U.E. buyten twijffel uyt haer schryven hebben verstaen. Anders gelooft vry dat hier in dit rijck geen groote vreuchd en is te haelen. Nae de commotie, waervan ick voor desen heb geschreven[9], hebben wy hyer een schrickelicken brand gehad, waermede omtrent twee hondert huysen zijn geconsumeert, staende op twee bruggen aux Oiseaux ende des Changes. De kerck van Charenton blijft noch ongemaeckt hoewel men daeraen wat had begonst te timmeren doordyen dye van de Religie meestal uyt Parijs zijn vertrocken, niet soo zeer door vrese als om 't gerucht buyten 's Lands groot te maecken, soo de wysen oordeelen. De winter sal de Coning doen opbrecken voor Montauban ende de stadt laeten geblocquert. Dair wordt gestaedich gehandelt van vrede, maer is zeer onseecker wat daervan wil comen. Des Conings moeder is hyer gecomen sonder van den Coning daertoe oorloff te versoucken, ende men meent dat de Coninginne des Conincx gemaelin hier oock sal comen. De Coning menen velen dat te Toulouse sal blyven. Rochelle blijft landewaert beset. Meer nieuws en is hyer niet, ende daerom sal ik hyermede, Mijn Heer, U.E. ende U.E. huysvrouw[10] in Godes protectie bevelen. Den XI Novembris XVI^{c}XXI tot Parijs.

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

1 Frederik Hendrik.
2 Prins Maurits.
3 Remonstranten.
2 Prins Maurits.
4 Koning van Frankrijk.
5 Aartshertogen.
6 Jean de Croy, graaf van Solre, (zie over de aanspraken der Croy's: R.G.P., kleine Serie 24, blz. 356).
1 Frederik Hendrik.
7 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 229.
8 De Hertog van Holstein.
9 N°. 697.
10 Zij heette Isabella Kroes.

Ick bid om de melding van mynen dienst aen S.F. Genade. Mijn huysvrouw doet haer hartelicke groetenis ende gebiedenis aen U.E. ende de uwe.

Adres: A Monsieur Monsieur de Haen, docteur es Loix, Conseiller de Monseigneur le Duc de Holstein. A Gotdorp.

In dorso schreef de Haen: Recepta den 10/20 feb. 11 Novemb. 1621. No. 4.

705. 1621 Nov. 20. Aan G.J. Vossius[1].

Epistolae tuae, Vir doctissime, bonae omnes: optimae autem quae longissimae, qualis illa, quam nuper uxor attulit, amoris in nos plenissima; cui illud quoque acceptum fero quod de Silva nostra tam benigne iudicas: in qua censendum nihil nisi reverentia qua mortuum Thuanum tanquam viventem prosequor. V.A. Maurerio magis magisque te innotescere sane gaudeo, dignus est qui te norit, multoque plura in eo reperies quam ego ausim polliceri. In piae antiquitatis veneratione ego persisto, multosque hic habeo eius studii participes. Libri nostri Belgici sex[2] brevi, ut arbitor, prodibunt; forte et Disquisitio de Pelagianismo[3], sed cum cautionibus quas tu aliique suggessistis. Interim et Stobaei Latini editionem paro[4], et quo consummatior prodeat Graecos Manuscriptos cum libris editis comparo. Oratoria tua[5] haud dubie multis hic placebunt; fac ubi prodierint ne hic exemplaria desint. Dura lex est quam tibi praescribi memoras, et tamen sunt quibus ea nimis mollis videatur? O misera aetas in qua vix est servitutem effugere. Recte iudicas hoc agi ne opera tua Ecclesiae usui esse possit. Interim gratulor otio tuo, in quo sementem facere potes cuius olim messem videamus. Eorum quae ad Evangelia notaveram[6] partem amicis ostendam ut eorum iudicia explorem, postea constituturus quod ex usu publico privatoque videbitur. De scribendi ratione quae periculo careat laudo quae commentus es. Sed et si quid opus est Maurerius tuto curabit, a quo frequentes literas accipio. De Augustini ad Iulianum libris[7] consilium haud displicet. Rogabo fratrem ut inter libros meos eum quaerat. Lenitatem maximi facio: utinam eam virtutem quam amo ita consequi possem. Iuvabunt etiam tua monita, ita enim laudes interpretor ut *τὰ περὶ Κύρου παιδείας*. Saepe mihi ob oculos versatur tristis imago acceptae iniuriae cum Patriae et Ecclesiae tam impense voluerim: et sum *χαχοστομαχώτερος* ut ista non semper aeque concoquam. Ideo tui aliorumque auxilii egeo.

De historia Thuani quod mones, inquisivi diligenter. In eo exemplari quod ad *αὐτογράφου* fidem diligenter a Puteanis collatum est, ut inde aliquando instituatur nova editio, video omne illud de rebus novis, exsilio et Noriberga inductum esse. Et sane si quis quae duobus in locis super Donello ab eodem Thuano scripta sunt conferat, inveniet haec eo pertinere. Error mihi natus inde videtur quod Thuanus quae de Viris doctis ei suggerebantur annotabat plerumque in schedis singularibus quales aliquot vidi; in quibus saepe duorum triumve historia

1 Gedrukt Epistolae p. 61; Epistolae ecclesiasticae p. 666. Antwoord op n°. 691.
2 Bewijs van den waren godsdienst zie p. 26 n. 6.
3 Disquisitio an Pelagiana sint ea Dogmata; zie p. 109 n. 2.
4 Over den Stobaeus, die 1623 uitkwam, zie p. 15 n. 4.
5 Zie p. 135 n. 3.
6 Zie p. 27 n. 1.
7 Zie p. 138 n. 1.

forfruito coniungebatur: quam ille deinde locis suis inserendam notis quibusdam indicabat. Unde fieri potuit et factum, puto, ut duae particulae ad diversos homines ac tempora pertinentes describentium errore, notis illis male observatis, coalescerent. Certe qui Indicem confecere eis suboluisse error videtur, ut advertes si quaeras soceri nomen. Interim illud dissimulare nequeo, illud de desultoria scientia non ab exscriptore sed ab ipso esse Thuano, non tamen eo sensu qui levitatem animi ullam significet, sed potius insatiabilem quandam cupiditatem per omnia studiorum genera se diffundendi: de cuius successu quod aliis iudicium permittit haud dubie Critica spectat; nam Theologica eius, quae certe potissima, nescio an ad Thuani manus venerint. Nam si venissent iudicasset haud dubie cum Scaligero qui eum iudicii acumine Theologis ferme omnibus praeferebat[1]. Praecipue vero pacis et moderationis studium favorabili aliquo elogio prosecutus more suo Thuanus fuerat, si Irenicon[2] et quae alia eius sunt argumenti ad ipsius manus pervenisset. Ego, qui utriusque memoriam, ut scis, summa reverentia prosequor, auctor sum, ut tu quoque, si quid hac in re pro soceri existimatione faciendum censes, ita id facias, ut simul te Thuani observantem ostendas. Melius forte sit obiter in aliquo libellorum[3] quos es editurus dicas monitum te, quod et res ipsa loquitur, ingens ab exscriptore eo in loco vitium esse commissum, quam ut singulatim de hoc argumento aliquid scribas et singula ad unguem reseces. Sed quicquid facturus es ego operam dabo ut bonis probisque id non displiceat.

Tilenus noster summi te facit et amicissime salutat. Is nunc Canonas Dordracenos *ὀβελίζει*[4]. De Onosandro nihil sperandum. Rigaltius noster totus in bibliothecae catalogo scribendo occupatur, caeterum tempus foro et rei faciendae tribuit. Spem tamen mihi eius scriptoris edendi fecit Salmasius[5] vir supra quam quisquam credat eruditus. Eius Eucharisticon ad Sirmondum[6] nescio an videris: in quo canon Nicenus *περὶ τῶν πρωτείων* accuratissime pertractatur. Amicos resaluta et vale quam optime. 29 Septemb. 1621.

Mitto hanc epistolam quanquam veterem ut videas pridem curasse me ut tibi responderem: quo scilicet tempore frater discessurus[7] putabatur, qui abitum hucusque distulit. Interea recepi duo tua opera de Arte Oratoria[8], elimatissima ut omnes docti sentiunt. Ego Partitiones tuas multis commendavi qui summa sua cum fruge ea utuntur. Utinam habere possim quae olim super statu animarum post mortem, oratione pro mortuis et sanctorum veneratione a te sunt annotata amicisque distributa[9]. Vale Vir Optime. 20 Novemb. 1621.

1 In het Epicedium; zie Cuno, Franciscus Junius der Aeltere, p. 167.
2 Junius' Eirenicum de Pace ecclesiae catholicae inter Christianos ... procuranda, in 1593 bij Raphelengen te Leiden uitgekomen.
3 Hij deed dit dan ook in: de Historicis Latinis, 1627; praefatio. Zie Vossius' brief van 23 Aug. 1627.
4 Tilenus' Considérations sur les Canons et Serment d'Alez, 1622. Zie Brandt, Historie der Reformatie IV p. 391.
5 Tot een uitgave van Onosander is ook Salmasius niet gekomen.
6 Eucharisticon Iacobo Sirmondo. Parijs 1621.
7 Over Willem's verblijf in Parijs zie p. 65 n. 3.
8 Zie p. 135 n. 3.
9 Onder Vossius' praesidium hebben de volgende studenten de achter hun namen genoemde Disputationes verdedigd: A. Romanus, de Statu animae a corpore separatae (1615);

Tuus ut semper
H. Grotius.

706. 1621 Nov. 20. Aan Maria Junius[1].

Eerbaere zeer deuchdzaeme Juffrouw.

Ick can metter waerheit zeggen dat ick in mijn lyden geen crachtiger vertroosti(n)ge nochte in mynen wat beteren stand geen treffelicker congratulatie en heb o(n)tfangen als van U.E., waeruit ick niet alleen en bemercke de oprechticheit (v)an u.E. affectie tot my, maer oock de zonderlinge gaven, waermede het G(od) gelieft heeft U.E. ryckelick te beschencken. Ick danck U.E. ende alle andere vrome zielen hartelick voor de gebeden, die de zelve voor my ten hemel hebben gestort, dewelcke ick niet en twijffel off zy en zijn van God verhoort. Ick bidde U.E. ende alle anderen in gelycke gebeden te continueren zoowel voor de verlossinge van Mijn Heer Hogerbeets ende de gevangene Predicanten als oock opdat het gelieve my de genade doen van myne dancbaerheit te toonen over een zoo groote ende wonderbaerlicke weldaet. God gave dat myne vryheit mochte dienen om oock myne verdructe broeders ende susters eenige Christelicke vryheit te verwerven. Geen saeck en soude my connen wedervaeren waerdoor ick lichtelicker alle verdragen leedt soude vergeten. Wraeckgiericheit, God zy gelooft, heb ik uit mijn hart verworpen ende wensch niet zoozeer dan met wel te doen die my quaed gedaen hebben van haer ongelijck te overtuigen. Ick bid U.E. ende alle myne bekenden dicmael te continueren in 't bezoucken ende vertroosten van myne ouders, dien ick alle liefde, eer ende dancbaerheit ten hoochsten schuldigh ben ende noit sal laeten te betoonen nae mijn vermogen. 't Gunt ick vermids mijn ballincschap niet doen en can, dat bid ick alle, die my beminnen, voor my te willen doen. Naest myner ouders huis en isser geen dat ick meer bemin dan het uwe, gedenckende de goede onderrechtinge die ick van mijn Heer U.E. vader zal: ged: heb ontfangen, de broederlycke vrundschap van d' Heer Vossius, ende de soete kennisse die ick heb gehadt ende noch hebbe met U.E. broeder Franc. Junio. Ick hoop dat het hem wel sal gaen waer hy is, ende dat zyne gaven niet en sullen vruchteloos zijn, gelijck ick oock hoope dat God D. Vossium jegens alle aenvechtingen sal stercken ende off daer in 't Land ofte ellewaert hem een goede gerustige plaetse verleenen. Ick zoude my geluckig achten, cond ick dezelven eenigen dienst doen, gelijck ick oock zeer garen alles sal doen wat ick vermach voor D. Casimiro[2], zoowel om de liefde van zyne vader ende andere (vrunden) naementlick van U.E., als omdat ick weet dat hy goed van imborst is, (hoewel) van eenige saecken niet wel geinstrueert. Dan by desen tijdt den Co(ning) zijnde

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. I. 82. Gedrukt Vaderl. Letteroefeningen 1845, II p. 438. Geadresseerde is de weduwe van den predikant Isaac Diamantius; zie I p. 451 n. 8; p. 564 n. 10. Zie ook hiervoor p. 33 n. 4. Zij hertrouwde met den predikant Samuel Naeranus; over dit huwelijk wordt in enkele der volgende brieven gesproken.
De brief is hier en daar beschadigd.

2 Johan Casimir Junius, zoon uit het tweede huwelijk van Franciscus sr., en volle broeder van Maria; geb. 1582, overleden Oct. 1624. Zis Cuno, Franciscus Junius der Altere p. 220.

in oorlog met die van de Religie, zie ick geen middel voor h(em om) alhier in crijchsdienst te geraecken, want jegens die van de Religie en sal hi niet willen dienen; ende jegens den Coning te dienen zoud ick hem niet connen raden. Indien God zyne Maiesteit de genade doet van zijn rijck in vrede te bezitten, indien daernae desselfs wapenen jegens eenen uitheemschen vyand zouden mogen werden gekeert, soo dunct my dat tot de saeck beter apparentie soude sijn. Doch soo my middelertijdt iet voorcomt dat hem zoude mogen dienen sal ick niet naelaeten U.E. daervan te adviseren. Mijn huisvrouw doet haer dienstelycke gebiedenisse ende bid God nevens my dat het hem gelieve U.E. te houden in zyne genaedige bescherminge. Den XXVIII^{en} Sept. XVI^{c}XXI tot Parijs.

U.E. gantsch ten dienst bereide
H. de Groot.

Naedat ick dese hadde geschreeven meenende dat mijn broeder drae soude sijn vertrocken[1], heb ick met blijdschap de verlossinge van verscheide Predicanten[2] verstaen. God wil alle die noch verdruct sijn mede helpen ende ons allen geven, dat ons salich is. Den XX Nov. XVI^{c}XXI.

Adres: Eerbare deugzame Juffrouw Juffrou Maria Junius weduwe van wilen de Heer Diamantius in zijn leven dienaer des Evangelii tot Delff.

707. 1621 Nov. 23. Aan N. van Reigersberch[3].

Mon frere.

De consultatie had ick zeer garen uytgestelt tot U.E. overcomste om te hebben op veele poincten naerder instructie. Can 't uytstel geschieden sonder offensie, 't sal my lieff zijn. Soo niet vinde evenwel niet geraiden dat U.E. yet schriftelick soudt overgeven, alsoo het by leven ofte sterven soo my als U.E. hinderlick soude mogen zijn. Myne opinie soude zijn soo wanneer Sijn Excellentie - God wil hem lang sparen - soude mogen comen te overlyden, dat Prins Hyndrick by de oude Edelen van Hollant, die 't toestaet, als sijnde den eersten standt, in confuse tyden voor het heele lichaem te sorgen, uyt haere g(oede) naem ende van wegen de beste ende meeste Ingesetenen van Hollant behoort versocht te werden om by provisie het gouvernement te bewaren, ende in die qualiteyt daetelijck ordre te stellen over het Hollandsch crijgsvolck, lettende insonderheyt op de plaetsen aen zee ende den Hage, dat die wel mogen bewaert werden. Dit gedaen zijnde, dat mijn hr. Pr. Heyndrick in de voorn. qualityt soude behoren uyt de hooftsteden eenige te beschryven van de aldergequalificeerste om by provisie nevens de Gecommitteerde Raden de saecke van het Gouvernement te helpen beleyden, gelijck weleer deden

1 Zie p. 152. n. 7.
2 Johannes Grevius en Samuel Prince; zie Brandt, Historie der Reformatie IV p. 579 vv.
3 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4*a*. Zie over den inhoud Rogge in Gids 1893, III, p. 457, waar hij dezen brief 'Consultatie nopens den Staat der regeering, als Maurits kwam te sterven' noemt. Zie ook p. 149 n. 5. Antwoord op n°. 701.

de gedeputeerde, dye gevoecht waren by mijnheer den Prins h.m. Dat voor al andere werck Syne gemelde Excellentie soude moeten schryven aen de soldaten haer stil te houden in 't stuck van de Religie, ende de magistraten vermaenen om de burgers geen mescontentement te geven, om alle swaericheyt te

verhoeden, oock de Coningen van Vrancrijck ende Engelant zyne oprechte intentie tot 's Lands ruste verwittigen. Indien de burgerye van eenige Steden versocht herstellinge van de oude Regierders, dat Sijn Excellentie door eenige gecommitteerde soude doen letten off tot rust van de Stadt nae de dispositie van de humeuren van de burgerye beter waer de oude vroedschappen te herstellen ende deselve te laeten procederen tot nominatie van burgemeesters, schepenen ende afgestorven vroedschappen, off de oude ende nieuwe vroedschappen te combineren ende burgemeesters ende schepenen te doen nomineren by deselve tot het meeste contentement van de burgerye. Indien op het exercitie van de Religie verschil rees, de magistraten te autorizeren om by provisie reglement te stellen nae haere constitutie sonder nochtans yemant in zijn exercitie buyten de publique kercke ende plaetsen te beletten. Het schryven over de questieuse materien soude dienen verboden als oock alle invectiven. Dit gedaen zijnde souden den Staten van Hollant dienen beschreven, om te letten op 't stuck van de magistraten als oock op de delatie van het gouvernement, ende reïnstitutie van het Collegie van de Gecommitteerde Raden. In Gelderlant, Utrecht, Overijssel meene ick dat de provisionele delatie mede by de Ridderschap soude connen geschieden; ende dat de Gedeputeerde Staten aldaer mede by provisie souden dienen vermeerdert ende voordere vaste ordre gestelt by de Staten. In Zeelant soude wel dienen gereguleert, om met den eerste mede te comen in wettelicke, possessie van het Gouvernement ten minste by provisie: ende soo daer eenige difficulteyt in viel soude my duncken dienstigh te zijn de plaets van de Eerste Edele by noch twee anderen boven den ghene, dye daer nu is, te doen bewaren, van welcke twee de eene soude dienen te zijn van grooter qualiteyt als die het ampt bedient, ende den ander een clouck, aengenaem persoon, die last souden hebben met de gequalificeerste van de steden te houden goede correspondentie. Aen de respective Staten van de Provincien - wanneer deselve met gemack soude connen vergaderen - soude by Sijn Excellentie geschreven mogen werden te letten op een vaste voet tot rust in 't stuck van de Religie ende tot dyen eynde gedeputeerden te senden wel gelast ter Generaliteyt om te letten op de bequaemste middelen van eenicheyt. Onder die middelen schijnt het apparentste te zijn een byeencomst te procureren tusschen de Lutherschen ende Gereformeerden op sulcken voet als by de Keurvorst h.m.[1], Moulyn[2], Plessys[3] ende anderen menighmael is voorgeslagen, om te vinden een voet van kerkelicke tolerentie. Want die voet met de Lutherschen zijnde gevonden - waer toe de Coning van Groot Bretaigne zeer soude genegen zijn - waer met eene de saeck gevonden met de Remonstranten. Can die voet met gemeene bewilliging niet getroffen werden, soo soude resteren dat de Staten Generael, casserende de placcaten jegens de Remonstranten om de rust van 't Landt, schreven aen de Staten van de Provincien, dat elck in den haere ordre souden stellen tot het meeste contentement: by maniere van religionsvrede volgens de practycq van Duitschland ende Vrancrijck. De rust van 't Landt van binnen herstelt zijnde soude moeten vaste alliantien gemaeckt werden met Vrancrijck ende Engelant ende voorts soude de Staten van de Provincien toestaen haere dancbaerhyt aen Sijn Excellentie te bewysen, waertoe alsdan goede voor-

1 Friedrich III, der Fromme.
2 Pierre du Moulin.
3 Ph. du Plessis-Mornay.

slagen souden connen geschieden. Voor ende aleer op 't stuck van de Religie een vaste Resolutie soude zijn genomen, dunkt my dat Sijn Excellentie in de Capelle, ende verreysende, in zijn huysgesin soude moeten laeten predicken een persoon van buyten ontboden, dye gehouden wierd moderaet in 't stuck van de verschillige questien, ende die deselve in zyne predicatie soude vermyden opdat Sijn Excellentie te minder partydigh mochte werden gehouden. Een placcaet van amnestie sonder quetsing van yemants ere soude misschyen oock niet ondienstigh zijn. Dit alles onder correctie, alsoo het een, dye lang is gevangen geweest ende nu is buyten 's lands niet wel mogelick en is te weten hetgunt hyer op comt te considereren, ende de volgende tyden noch meerdere occurrentien connen voortbrengen, dye het advys souden doen veranderen. In 't eerlick ende haestigh aennemen van het provisioneel gouvernement is veel gelegen, alsoo andersins te beduchten staet, dat men Pr. Hyndrick goede woorden sal geven, sonder op hem te passen ofte immers hem te stellen onredelicke conditien. Dient oock wel gelet op de frontiersteden ten eynde den vyant geen proffyt en doe met de oneenicheden. Ick soude oock van opinie zijn dat men in 't regard van de Roomsch Catholycken sachtelick soude handelen, om geen alteratie te causeren. Voorts alsoo in de Collegien van Justitie veele zijn ingebracht by de nieuwe Regenten, souden deselve dienen versterckt, om te mogen besoigneren met twee cameren. Nopende de Schouten ende Secretarissen souden die van de Reckeninghe mogen gelast werden om het verschil tusschen de oude ende nieuwe bedienaers by transactie ofte lotinge af te doen. In de Universiteyt soude oock dienen herstellinge te geschieden van alle die om de religie zijn afgeset, als oock in de scholen.

Voorts ick verwonder my zeer dat ick in lang geen schryven van den heer van Maurier en heb vernomen. Doet u best om te weten off d'heer van Langerack gaende nae de Coning geen last en heeft gehadt om yet te doen jegens my ende wat: alsoo my dunckt dat daer yet aen moet zijn.

Ick com nu om den uwe van den XXe te beantwoorden. Ick houde dat Aersens de Legatie nae Venegie[1] aenneemt om buyten 't peryckel te zijn by alle veranderingen. Hoe hy by de Fransche Ambassadeur ende Agenten sal werden bejegent weet ick niet wel. D'heer van Maurier heb ick in lang niet geschreven, omdat ick brieven van hem was verwachtende dye lang zijn opgehouden mids de absentie van den heer Marbaud[2] die nu is aengecomen. In de saecke van Oost Indië sal ick niet doen buyten kennisse van den heer van Maurier[3]. In 't uytgeven van de historie[4] vind ick swaericheyt, omdat de waerhyt niet en can geseyt werden sonder offensien, die my niet en dienen. 's Geloofs voorbericht[5] meen ick dat mijn broeder tot Antwerpen sal vinden ende vandaer mede brengen. Met de Apologie[6] ben ick besigh ende begeer dat deselve wel werde

1 Aerssen ging niet naar Venetië.
2 Marbault, zie p. 60 n. 4.
3 Zie n°. 702.
4 Zie p. 75 n. 8.
5 'Geloofs voorbericht' schijnt de oorspronkelijke titel van het 'Bewijs van den waren godsdienst' te zijn (waarvan Grotius het handschrift aan Grevinchoven in Antwerpen had gestuurd, zie p. 149 n. 7); althans Rogge vond in de Bibliothèque Nationale te Parijs een afschrift van het oorspronkelijke ontwerp met het opschrift: 'Geloofs voorbericht'. Rogge in De Gids, 1893, III p. 469 n. Een nader onderzoek van dit handschrift is wel gewenscht.
6 De Verantwoordingh; zie p. 76 n. 1.

gevisiteert. Des conincx comste is onseecker. Het opbouwen van de kerck tot Charenton blijft stecken omdat die van de Religie haer meestal absenteren ende 't exercitie niet en continueren, zijnde alle de Predicanten fugityff. Daer werdt noch gehandelt: maer onsecker off daer yet van sal vallen. Men seyt dat het seer nae is geweest. Hyermede sal ick my aen moeder ende alle de vrunden gebieden. Tot Parys den XIX Novembris XVI^{c}XXI.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Brand desen brieff.

Ick had dese pas geschreven als ick de uwen, die door S^{r}. Van der Stringen[1] gesonden is, ontfing. De principaele inhoudt is alrede by 't voorgaende beantwoordt. Ick sal daer dit byvougen, dat by de acte van delatie van de provisionele bewaering van het Gouvernement dienen geëxprimeert de redenen: 1. dat de Staten van Hollant verscheyde handelingen met den heer Prins van Oranje h.m. hebben aengegaen, waerby haer de heeren Staten verbinden tot erkentenisse van de weldaden zyne protectie voor alle andere te prefereren; 2. dat P(rins) H(endrik) is geboren ende gegoedt in Hollant; 3. dat hy als heer van Naeldwijck is Erfmaerschalck van Hollant; om alle welcke redenen de provisionele bewaering niemant als hem toe en comt. Dient oock gelet dat by verscheyde oude ende nieuwe tractaten Zeelant ende Utrecht van het Gouvernement van Hollant niet en moge afgescheyden werden.

Myne historie wensch ick met den eersten te hebben alsoo veele daernae vraegen. Vrese niet voor het openen in Vrancrijck, maer most gelet werden op de vrye uytvoering uyt Seelant. Is daerin peryckel wilt die stucken medenemen nae Hollant ende nevens de stucken tot deselve historie behoorende ende rustende onder den Thesorier de Bye[2] bestellen door een vertrouwt schipper, waeraen Hilebrand Pieterssen[3] U.E. sal connen helpen. Mijnen brieff aen P(rins) H(endrik) is generael ende refereert hem tot het gunt U.E. mondeling sal seggen. Ick ben nu besigh met myne Verantwoording dye ick - gedaen zijnde - U.E. sal doen hebben. Van de ses boucken[4] heb ick mijn broeder de Groot last gegeven om met U.E. te spreecken. Myne gebiedenisse den moeder, broeders, susters, vrunden. Den XXIII Nov. XVI^{c}XXI tot Parijs.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: E. hoogh geleerden heer Nicolaes Reigersberg advocaet voor den hove van Hollant.

1 Zie p. 126 n. 4. Aan een Jan van der Stringe, koopman te Middelburg, is n°. 718 gericht; ook 19 Jan. 1631 schrijft Grotius hem.
2 Joris de Bye.
3 Hillebrant Pieters, meermalen genoemd, is waarschijnlijk een koppman of expediteur te Rotterdam, die voor het overzenden van brieven zorgde; zie ook n°. 780. Ook in Wtenbogaert's brief van 23 Nov. 1628; Maria's brief van 24 Maart of April 1643 aan Nicolaas; Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 247.
4 Bewijs van den waren godsdienst; zie p 26 n. 6; en p. 156 n. 5.

In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot den XIX ende XXIII Nov. 1621. Consultatie.

708. 1621 Nov. 27. Van Fr. Junius[1].

S.P. Si tu, virorum maxime, una cum secundorum adversorumque socia Heroina, et communibus certissimae spei liberis recte vales, habent omnes boni quod coelo imputent; ego hic, hilaritate animi viribus corporis egregium robur adstruente, laetos plerumque dies ago, dum optima ac meritissima, qua apud viros ornatissimos florentissimosque frueris, fama, haud aliter quam modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium cantu, demulceor. Pronum mihi nunc esset, nisi in aliquam foedae adulationis speciem incidere vererer, memorare quemadmodum virtutem et eruditionem tuam, ut amor et admiratio tulit, celebrare universi soleant; sed non minus mihi considerandum scio, quid aures tuae pati possint, quam quid virtutibus debeatur; praeterquam quod, cui adscensus in coelum patet, quamvis maxima, tamen debito minora sunt, quae hic in terris mortalium vocibus tribuuntur; cumque fere sequatur ut illa de quibus taceas tanta quanta sunt esse videantur, ipse quoque, iustissimae admirationis stupore defixus ac silens, nihil quicqam de plenitudine tuarum laudum detriturus, propositi mei tenorem quam brevissime prosequi tentabo, Invitissimus certe otio tuo negotioso manum iniicio, eo quod iniurii in publicum mihi esse videantur, quotquot animum gravioribus studiis deservientem summisque rebus iugiter intentum, frigidis negotiis simul et avocant en comminuunt. quamobrem damnata inconsulti atque imprudentis ausi impudentia, silentium denuo mihi imperassem, nisi opportune suggessisset animus, nulla tibi unquam studia tanti fuisse, ut amicitiae officium desereres, quod religiosissime colendum studia ipsa praecipiunt; imo ne publico quidem aliquid decessurum, cum instar refectionis existimes mutationem laboris, si quando cum influentibus negotiis paria fecisti. Ita sponte currenti calcaria quoque addidit recordatio benignissemi promissi, quo iam olim fidem tuam viduae[2], cuius rem hisce litteris ago, obligasti; pariterque et tibi veniam recusandi laboris et mihi exigendi verecundiam sustulisti, nam nec me timide uti decet eo, quod oblatum est; nec te gravari, quod depoposcisti. Saepe ad memoriam illius temporis revolvor, cum quinque circiter abhinc annis, ipse minus belle habens, ex adverso aedium paternarum virum Dei graviter iacentem visere sustineres, et quamvis ad ultimam perductus tristitiam, vix lachrymas tenere posses; vultusque confusione satis indicares, quam ingenti moerore anhela pectora pulsarentur; salubribus tamen sermonibus modo aegri languentis, modo lugentium propinquorum, modo optimae foeminae animum ad firmitudinem revocabas; unde et, te consilium operamque tuam in rebus dubiis addicente, hactenus desiderium amissi mariti solatiis honestis toleravit. Scio, Cl. Domine, memoriae tuae, quae benefaciendi tenacissima est, haec firmiter inhaerere; de reliquo nefas est dubitare. Salva ergo magnitudine tua descendas oportet ad curas nostras, cum ius nobis dederis referendi ad te de quibus dubitamus. Viduae huius matrimonium flagrantissime affectat Samuel Naeranus[3]; omnia dixi, cum virum nominavi.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 30 A *a*. Beantwoord door n°. 712. Over den schrijver zie p. 129 n. 4. Hij was thans te Londen bibliothecaris van Thomas Howard, hertog van Norfolk, graaf van Arundel.

2 Maria Junius, zie p. 153 n. 1; haar echtgenoot was 19 Febr. 1617 overleden.

3 Remonstrantsch predikant, in 1619 afgezet; zie I p. 260 n. 7. Hij was thans in Sedan. Zie ook Cuno, Franciscus Junius der Aeltere p. 222.

Iamdudum enim, nisi me fallit opinia, candidos hominis mores; ingenium erectum, et eruditionem non contemnendam abunde intellexisti; neque latere te potest illud comici[1]:

> Omnes, quibus res sunt minus secundae, magis sunt nescio quo modo
>
> Suspiciosi; ad contumeliam omnia accipiunt magis;
> Propter suam impotentiam se semper credunt negligi.

Publico certe interest; ne unius exemplo cuncti bonae caussae ac patriae libertatis assertores, contemptus suspicione laborantes, animis cadant. sed forte futurum hoc non est; contra illud certum, mulier natalibus clara, moribus proba, diu vidua, iniquissimis hisce temporibus plurimorum iudicio parum decore matrimonium exsulis secuta videbitur; actum insuper erit de moderationis illius fama, quam usque adhuc qualemcunque familia ista obtinuit; quae res utinam indignioribus contumeliis virum optimum tuique amantissimum non exponat! Ambiguum adhuc esse potest, quae coniugii talis futura sit species; quae fortuna, fama, conditio communium, si proveniant, liberorum. Sed quid ego consilium promenti similis, cum non alia, quam ut te consulerem, intentione ad scribendum accesserim? Ignosce quaeso molestissimae importunitati; negotium hoc, ut vides, consiliatorem et rectorem temporum intelligentissimum exigit. Quare iterum atque iterum rogamus, oramus, ne tui nobis iudicii copiam facere graveris, litterarumque aliquid aut ad me, aut ad viduae affinem[2], dimidium animae tuae, super hac re transmittas: obligabis me, obligabis viduam, obligabis, una cum tota familia, hunc eius, quem dixi, adfinem: tanto magis idoneum debitorem, quam nos putas esse, quanto sanius tuorum erga nos beneficiorum mensuram valet aestimare.

Vale vir Cl. cum singularis exempli coniuge, liberisque suavissimis. D. Doubletius[3] iuxta mecum tibi vult commendari; quemadmodum et magnitudinem tuam ex aequo mecum religiosa veneratione prosequitur. Saluta Cl. Tilenum D. Auratum[4] et D. Schaalkens[5], si etiamnum Lutetiae moratur. Raptim. Londinii. A^{o}. 1621. 17 Novembr. st. vet.

Tuus omni obsequio
Fr. Iunius.

Scriptum tuum de Iura summarum potestatum circa sacra per fratres Berneveldios recte ad te perlatum[6] spero.

Adres: Eminentissimo et pro veritate firmissimo viro D. Hugoni Grotio.

In dorso schreef Grotius: 17 Nov. 1621 Junius.

1 Terentius, Adelphi IV, 3, 14-16.
2 Vossius.
3 Misschien de I p. 147 n. 3 genoemde Philips Doublet.
4 François d'Or.
5 Guiljam Schaelkens, zwager van Grevinchoven; Brandt, Hist. der Refrm. IV p. 719.
6 Zie over de terugzending van Grotius' handschrift van ‘de Imperio summarum potestatum circa sacra’den brief van J. Cosin van 30 Juni 1621, n°. 660. Fratres Berneveldii zijn de zoons van Oldenbarnevelt, Willem van Stoutenberg en Reinier van Groenevelt.

709. 1621 [Nov.] 29. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Literas tuas, quas ad me dedisti 28 Octobris, recte quidem, sed serius accepi, quod affinis tuus, ut et caeteri ferme omnes Protestantium, domo aberat. Pacis rumores saepe resuscitantur, sed ipsa nos hucusque fugit. Meae adhuc res hic in incerto sunt, quod futurum non putaveram. Scio a te allata omnia, quae ad meae calamitatis solatium pertinebant. Videbimus quid Regis adventus portaturus sit, quem exspectari multi asserunt.

De Bonfadiano negotio[2] agam cum Tileno et, quod re expensa consultum videbitur, perscribam. Res patriae nostrae neutiquam optimo sunt statu, et miror de remediis nihil cogitari: ac vereor, ne ipsa medicinae tempora effluant. Magna sint mala oportet, quorum ipse conspectus homines exanimat, quod non Mathenesio[3] tantum - viro patriae amantissimo - sed et Senatoribus tribus aut quatuor, amicis quondam meis, accidit. Deus bonos qui supersunt conservet. Meae sarcinulae recte advenerunt[4]. Coeli mutatio morborum aliquid familiae meae intulit: sed pars familiae optima, uxor, ex voto valet: quod ipsum meam valetudinem, alioqui imbecilliorem, sustinet. Liberum tuorum indoli precor fausta omnia: neque vero dubito, quin colente Vossio[5] uberrimam sint frugem edituri. Liber, quem nuper tuo nomini inscripsit[6], ostendit, quam late diffusa eruditione vir ille polleat. De caetero faustissima tibi omnia precor et adversus mala domestica animum invictum. Vale, Vir Illustrissime. 29 Octob. 1621.

710. 1621 Dec. 3. Aan B. Aubéry du Maurier[7].

Quas ad me dederas, Vir Illustrissime, serius, id est, hoc ipso demum momento accipio. Novum illud, quod accepisti vulnus[8], ita me contingit, ut meretur tuus in me affectus. Scio tibi adversus id genus casus plurima esse praesidia; deinde et illud considero, malo graviore - nam uxor[9] unica est, liberi plures - ita obduruisse tibi animum, ut facilius repellat quodcunque restat ictuum; praeterea vero longo filiae morbo praeparatum te ad huius iacturae patientiam. Quare

1 Gedrukt Epistolae p. 63. Òf de datum van dezen brief, 29 Oct., òf die van den brief van Du Maurier, welke hier beantwoord wordt, 28 Oct., moet foutief zijn. Ik meen dat in plaats van 29 Oct. gelezen moet worden 29 November. In n°. 707, van 23 Nov., zegt Grotius, dat hij in langen tijd niet aan Du Maurier geschreven heeft omdat Marbault, diens zwager, afwezig was, 'die nu is aengecomen'. De 'affinis'toch van Du Maurier, die in onzen brief genoemd wordt, is hoogst waarschijnlijk Marbault.
2 Zie p. 69 n. 3.
3 Adriaan van Mathenesse, met wien Grotius in 1616 in commissie naar Amsterdam was geweest; wegens Remonstrantsche gevoelens als Curator der Leidsche Universiteit ontslagen; overleden 1621.
4 In n°. 698 schrijft Grotius: 'Quae ad Praesidem Ianninum missa erant nondum accepi.'
5 Zie p. 97 n. 2.
6 Vossius heeft zijn Partitiones oratoriae sive Rhetorices contractae libri quinque, Lugd. Bat. 1621, aan Du Maurier opgedragen, zie Petit, Bibliogr. Lijst p. 165 n°. 9.
7 Gedrukt Epistolae p. 64.
8 Het overlijden van zijn dochtertje, Maria; zie p. 107 n. 7.
9 Zie p. 47 n. 3.

ad vota me potius convertam, Deumque precabor, ut caeterorum liberum dulcis indoles felici fruge unius tibi memoriam minuat.

De re Indicana[1], si quid posthac ad me perlatum fuerit, faciam te conscium, nihilque, nisi ex tuo consilio, agam. Rex hic futurus putatur ad Dominicum Natalem. Spes pacis magis magisque fugit, cum tamen res regni longam belli moram vix ferant. Nescio an de privato meo negotio[2] addere aliquid debeam. Cur enim molestus tibi sim, quem scio sponte sua nihil eorum, quae mihi prodesse possunt, omittere? sed tamen audebo, vel ut videas quam te utar familiariter. Decretum de me aliquid in regio consilio intellexeras: sed ego nullum eius rei instrumentum accepi; et qui hic sunt nihil certi pollicentur, in adventum Regis rem differunt. Quidam metum iniiciunt, ne de ea ipsa summa, quae destinata erat, decedat aliquid, cum onus traductae huc non sine consilio familiae, et sumtuosius in hac hominum luce vivendi genus potius augmenti aliquid postulent. Interim satis intelligo, cum belli impensae etiam indigenis necessaria concedi vix permittant, mihi extero, operae sterilis homini, leniter ferendum quicquid communis parsimonia exigit. Sed ut res meae perpetuo in incerto sint et a temporaria largitate aut frugalitate pendeant, domus meae ratio non patitur. Quare nisi certi constituitur aliquid, restat ut in Germania alicui addicam operam, ubi facile eminent etiam, qui hic in turba latent; aut certe remotior aliquis in Gallia quaerendus est angulus, ubi me abscondam. Scio ego te conscio, quantopere laboraverim semper, ut honos haberetur amicitiae vestrae, utque subditi Regis omnia aequa apud nos obtinerent, neque exiguam concepti in me odii partem hinc manasse. Ac de his edoctos a te proceres non dubito. Forte non abs re sit, si D. Cancellario[3] - qui ad omnia negotia, ut scis, est lentior - et, ubi is advenerit, D. de Puisieux[4] res in memoriam revocetur. Reformati nostri, metuentes ne Alesianae definitiones[5] aliud, quam speratum fuit, pariant, renovare in nos incipiunt calumniam Hispaniensem; cui integram conscientiam oppono, famae interim minime contemtor; quamobrem defensionem eorum, quae ab antiquis Hollandiae Ordinibus, in re sacra ac civili, acta sunt, molior[6]. Scio te favere labori. Vale, Vir maxime. Lutetiae. 3 Decemb. 1621.

711. 1621 Dec. 15. Van Willem de Groot[7].

Frater optime.

Litteras ad te e Belgio, nondum tamen ex Batavia mitto: quartus hic dies est ex quo iter nostrum feliciter quidem sed magno cum labore emensi Antverpiam

1 Zie n°. 702.
2 Nl. het hem door den Koning verleende jaargeld, dat echter niet werd uitbetaald.
3 Nic. Brulart de Sillery.
4 Pierre Brulart, vicomte de Puisieux, zoon van den voorgaande; secrétaire d'Etat de l'Extérieur.
5 De besluiten van de Synode van Ales.
6 De Verantwoordingh, zie p. 76 n. 1.
7 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Gedrukt Navorscher LIII (103) p. 518. Willem is blijkbaar thans op de terugreis van Parijs. Zie over zijn verblijf aldaar p. 65 n. 3. Hij zou eerst eind September, dus na de komst van Maria te Parijs, zijn teruggegaan (zie p. 152 n. 7; p. 154 n. 1), doch hij is blijkbaar eerst eind November vertrokken, en zal toen de brieven n°. 705, 706 en 707 hebben medegenomen.

venimus. Hoc spatium et refectioni corporis dedi et morae illius[1], in quem tanta iam puto me contulisse beneficia ut eorum memoriam si tantillum negassem perdi e re mea esse non arbitrer. Crastino die cum bono deo in patriam cogitamus. Interea Grevinchovium[2] de tuis sex libris[3] conveni, quos ille iam tribus abhinc septimanis ad parentes nostros transmiserat: non posse hic eos imprimi et causas cur non possint iam ad te perscripsit ipse. Egi cum Wtenbogardo de tuo consilio, egi et cum Grevinchovio, uterque putat non petendam ab Ordinibus veniam, sed opus illud quamprimum insciis omnibus praelo in Hollandia committendum. Negant tanti sibi videri eam veniam ut repulsae praesentaneum periculum aequet. Affirmant tam commode haec clam quam palam impressa in manus hominum non malorum etiam Contraremonstrantium posse pervenire. Slatius[4] eadem de re mecum locutus est, negabat ille veniam imprimendi in Brabantia petendam fuisse, sed clam impressoribus tradendum: id enim tam facile hic quam in Batavia fieri potuisse; in eam rem exemplum mihi dedit libellum de modo precandi a se compositum[5], qui ad gustum horum minime facit, et tamen Antverpiae impressus est, ita ut a nemine neque visus neque lectus sit, cuius iam exemplaria centena aliquot in patriam transmisit. Adhibebo consilia amicorum qui apud nos sunt, et eorum te certiorem faciam.

Lis de equo[6] etiamnum hic pendet; Slatius abituriens urget ut ipse fideiussorque suus dubio litis eventu liberentur; intellexi e Grevinchovio Societatem totius causae periculum in se recepisse, itaque eum omnia curaturum. Adversarius procul dubio inferior erit causa, sed tamen aliquos habet quorum favore nititur; et praeterea metus est ne post litem iam nobis adiudicatam nihil in eius bonis reperiatur, unde expensis satisfiat; sed hoc iam alii viderint. Adii cum Valckio[7] et Grevinch. communi consilio Syndicum Rolandum[8] eique tua officia detuli, postea ut causam hanc si fieri posset sua auctoritate componeret rogavimus; ille prolixissimam in te humanitatem testatus, omnia se tentaturum respondit et in omnem eventum bene de Scabinorum iustitia sperare iussit. Invisi et Rubenium[9] quem etiam tuo nomine salutavi, sperat te ille propediem Parisiis videre nam illuc a regina matre evocatus est; intelligo Peiresium[10] aliquoties ad

1 Ewout Graswinckel; zie p. 133 n. 4.
2 De verbannen Remonstrantsche predikant, Nic. Grevinchoven.
3 Grotius heeft blijkbaar het handschrift van het ‘Bewijs van den waren godsdienst’ (p. 26 n. 6; zie p. 149 n. 7; p. 156 n. 5) aan Grevinchoven en Wtenbogaert te Antwerpen gestuurd, om hun meening te verstaan over een eventueel verzoek aan de Staten om privilegie voor dit boek, en over de vraag, of het in Antwerpen zou kunnen worden uitgegeven. Caspar Gevartius (zie p. 92 n. 7) in een brief aan Erycius Puteanus van 25 Oct. 1621 (bij Hoc, Etude sur J.G. Gevaerts p. 195) schrijft: ‘Misit Antverpiam his diebus Grotius librum suum de Veritate Religionis Christianae adversus Atheos, Iudaeos ac Mahumetestas, eumque Censurae Catholicae subiecit, unde bene de eius conversione sperare incipio’. Hoe ver Grotius ook in dezen tijd van een bekeering tot het R.K. afstond, blijkt wel uit zijn brieven van deze jaren. Gevartius heeft de bedoeling van het zenden van het manuscript naar Antwerpen niet begrepen.
4 De verbannen Rem. predikant Henr. Slatius, later bekend uit de samenzwering tegen Prins Maurits.
5 Wel biddens onderwijs, met een verklaringe over het gebed onzes Heeren. 1621.
6 Over het paard, zie p. 203.
7 Pieter Valck, die de Remonstrantie mede onderteekend had.
8 Zie p. 60 n. 8.
9 De schilder P.P. Rubens; zie p. 128 n. 1.
10 Nic. Claude Fabry de Peiresc; zie p. 66 n. 8.

illum scriptitasse. Gevartium[1] nostrum reperire non potui, nam paucis ante diebus Douacum promotionis petendae causa discesserat. Est enim ab Archiduce munere Graphiarii Antverpiensis, quod hic pro praeclaro habetur, donatus, ad quam rem etsi non necessarius utilis tamen gradus esse videbatur. De rebus publicis nihil certi habemus. Spinola etiamnum in castris suis est et morbo contagioso disenteriae laborare hic dicitur. Iuliaci capiendae necdum spes est. Naves aliquot e portu Ostendano elapsae mare proculdubio infestabunt. In Batavia Ordines de re nummaria expedienda inter se rixantur, expectatur Princeps eos compositurus. Haec ad te scribere operae pretium putavi, plura certioraque de rebus nostris publicis et privatis propediem me scripturum confido. Vale cum uxore lectissima totaque familia et omnibus amicis.

Antverpiae. 15°. Decemb. 1621.
Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius demeurant logis de Monsr. George, Procureur, rue de Haute-feuille auprez des Cordeliers à Paris. Port.
In dorso schreef Grotius: 15 Dec. 1621. W. de Groot.

712. 1621 Dec. 15. Aan F. Junius[2].

Avidum me iam pridem de te nuntios exspectantem, optime ac doctissime Iuni, summa voluptate affecerunt dulcissimae et eius quem semper in te agnovi affectus indices literae. Rogo hunc mihi animum conserves; ego ne eius te unquam poeniteat operam dabo. Librum quem olim, cum de proceribus nostris optima quaeque mihi pollicerer, de Imperio summarum potestatum circa sacra conscripseram, ex Hibernia in Angliam remissum per fratres Barneveldios recte accepi. Esse illic qui adversus tot calumnias tantumque fortunae impetum invictam nobis amicitiam praestant magnum mihi contra tot mala solatium est. Neque dubito quin eius boni partem studio tuo debeam: scio enim quam certum in te habeam innocentiae meae et testem et patronum. Ego te vicissim credere illud firmissime iubeo, ita me sanctissimi viri, parentis tui, memoriam revereri, ita me optimi amicorum Vossii suavissima consuetudine illigatum, ita me tuis tuorumque omnium officiis obstructum, ut vestra domo post paternam meam nulla mihi esse possit carior. Quare noli unquam credere quicquam a me alienum esse quod ad vos pertinet, quod te sentire meo sane cum gaudio ostendis cum me curarum vestrarum participem facis. Atque utinam tam consilii sapientia usui vobis esse possim quam vota precesque meae vobis inserviunt. Neranum quem nominas probitatis et eruditionis nomine qui novere commendant, neque vero ego nescio quantum sit viri tam eximii filiam, adde et mariti nunquam satis laudandi - scis quanti eum fecerim - viduam ambire; tum quae exsulum sit fortuna expertus disco. Sed, ni fallor, virtutis ipsius interest ne, si praestantissima femina ad secundarum nuptiarum cogitationem flecti potest, spernatur is in quo

1 Zie p. 162 n. 3.
2 Hs. U.B. Amsterdam, cod. S 19. Antwoord op n°. 708.

praeter fortunam nihil accusari potest. Video Auratum[3] nostrum satis ex voto hic vivere; quod

3 De predikant François d'Or.

si alia terra Neranum non recipit, haec ipsi quoque alendo, ni fallor, sufficiet. In bona causa divinae providentiae fiducia adversum fortuita fulciendus est animus. Fieri vix potest ut post rem tam solenni iudicio definitam plane medium se quisquam gerat. Sed etiam partem, ut Solon voluerat[1], eligentibus constare potest aequitatis fama; quin utile est utrinque conspici qui non aversos a pace animos habeant si quando ulla eius spes sese ostenderit. Literas has Rev. D. Wintoniensi[2] cum officiosa salute tradas rogo; alterae quomodo ad Cosinium[3], Lichfeldensis episcopi intimum, curari possint ex ipso Wintoniensi aut eius domesticis facile disces. Da veniam, si te utor familiarius. Schaelkius noster ad sororem aegrotam visendam abiit. Caeteri atque uxor mea te et Doubletium resalutant. Vale optime Iuni. XV. Dec. CIↃIↃCXXI. Lutetiae.

Tuus tibi addictissimus
H. Grotius.

Sex libros meos pro Christiana religione[4] conscriptos prodituros propediem arbitror. Multi optant eorum librorum sensus Latino sermone exprimi; quod scio a nemine quam a te rectius praestari posse. Sed an res tuae et tempora id ferant, tu rectius iudicabis.

Adres: Viro clarissimo doctissimoque Francisco Iunio Londinii. Cum libello.

713. 1621 Dec. 23. Aan Nic. van Reigersberch[5].

Mon frère. De uwe van den VIII deser is my wel behandight. Ick hoop dat U.E. sedert het schryven van deselve een brieff van my, dienende op 't gunt waernae U.E. verlanght, sal hebben ontfangen. Het ander[6] wacht U.E. zijnde in handen van mijn broeder de Groot. Het oorlogh duyrt hier noch, tegen den raed van de oudste en wyste, oock niettegenstaende de Comestable gestorven is door 't rood melizoen[7] ende Père Arnou[8] van den Coning geremoveert, doch soo dat een ander Jesuijt, genaemt père Seguiran, in zijn plaetse is gecomen. 't Oorlogh heeft nu door het ongemack drye van de oudste aenraders aen 's Coninx zyde geconsumeert, den Guarde des seaux[9], den Eertsbischop van Sens[10] ende den Comestable. Tot Monhur heeft 's Coninx volck de victorie, zijnde meesters geworden sonder conditie, rouw

1 Plutarchus, Solon 20.
2 Lancelot Andrewes.
3 Zie p. 99 n. 4.
4 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6. Junius heeft het boek niet in het Latijn vertaald; zie p. 191 n. 6.
5 Hs. Staatsbibliotheek Leningrad.
6 De ‘Consultatie’, zie p. 154 n. 3.
7 De Luynes, die 14 Dec. 1621 overleed; rood melisoen is dysenterie.
8 De Jezuiet Arnoux, biechtvader des Konings; opgevolgd als zoodanig door den Jezuiet Saguerand.
9 Du Vair, zie p. 91 n. 4; p. 122 n. 2.
10 J. Davy du Perron.

gebruyckt om den moordt aen Boësse[11] gedaen. Middelertijdt is Royen den Coning afgevallen, ende men twijffelt off hy 't noch daetelick gaet belegeren, hoewel Parijs na Sijns Majesteits presentie seer verlanght. Desdiguierre is in Dauphiné om dye Provincie particulierlick met den Coning te

11 Boësse Pardaillan, gentilhomme reformé, die Monheur en Sainte-Foi aan den Koning had overgeleverd, en tot het Roomsch-Katholicisme wilde overgaan. Le Vassor II p. 417.

reconcilieren; men meent dat eene Desplan, dye eertijds laquai is geweest, de apparentste is om groot te werden door 's Coninx faveur. Soo gaet het *quoties voluit Fortuna iocari*[1]. Ick wensch den heer Boreel[2] 't becomen van zyne lust, andersins dese tyden hebben de wyse ende vrome luyden in het landt van noode. Myne gebiedinge aen alle de vrunden. Den XXIII december tot Parijs XVI^{C}XXI.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Wordt geseyt dat de oorsaeck, waerom Père Arnou is van sijn biechtampt afgestelt, is geweest omdat de Comestable aen hem geseyt hebbende dat hy, Père Arnou, oorsaeck van 't oorlogh was, Père Arnou daerop geantwoord hadde geen auteur te zijn maer het advys van den Connestable gevolght te hebben; dat evenwel het advys niet quaet geweest en soude zijn, indyen den Coning beter ende getrouwer in 't oorlogh waer gedient geweest.

Monhur soo ick naeder verstaen hebbe is overgegaen op genade of ongenade; eenige principale aenstoockers van de resistentie gehangen, vrouwen ende kinderen over 't water gevoert, de stadt gebrand ende gepilleert. Men houdt voor seecker dat den Coning hyer sal comen ende dat Royen door anderen sal belegert worden. De Prins[3] is terstont nae des Comestables doot gegaen nae den Coning.

Hiernae is tyding gecomen dat de belegering van Royen, de saecke naerder zijnde geëxamineert, noch is uytgestelt.

714. 1622 Jan. 6. Aan Willem de Groot[4].

Nullas a te, Frater, ex Hollandia[5] accepi. Puto iam esse quae veniant. Interea amisimus virum innocentiae supra saeculum Bossizium[6] magno bonorum omnium desiderio. Is dolor publicum ferme omnis ordinis gaudium super morte Comitis stabuli[7] pensavit: nam Regem a domestica servitute liberatum, si non vidit, audiit certe; atque id egregium mortis solatium habuit. Pacem regni sperare certe potuit, de qua rumores diversi. Putatur Rex brevi hic futurus auditurusque Rupellenses legatos, quod utinam recte succedat. Id enim et res intestinae Regni et externae desiderant. Princeps Condaeus[3] statim post obitum Luinii ad Regem advolavit, studio occupandi principem[8] vacuum et, quod additur, ex bello gloriam. Instrumenta Drentianae litis[9] spero recte ad vos et per vos ad Tungrum[10] curata.

1 Iuvenalis III, 40.
2 Met het gezantschap, dat de Staten-Generaal einde 1621 naar Engeland zonden, gingen van wege de O.-I. Compagnie mede de Bewindhebbers Jacob Boreel, Hendrik Nobel en Hendrik Brouwer, en de advocaat der Compagnie Mr. Willem Boreel.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
4 Gedrukt Epistolae p. 762.
5 N.l. sedert zijn vertrek uit Parijs, zie p. 161 n. 7.
6 J. de Thuméry de Boisise, die 28 Dec. 1621 overleed.
7 De Luynes, 14 Dec. 1621 overleden.
3 Henri de Bourbon, prins van Condé.
8 Heeft de Groot zich hier verschreven, en moet ‘oecupandi locum vacuum’ gelezen worden? Zie n°. 715.
9 Over het Drentsch proces wordt ook in volgende brieven gesproken; zie n°. 717, 758, 794, 872.
10 Tungrus zal wel de p. 23 n. 4 genoemde Tongeren zijn.

Pretium tabellarii hic omne persolutum est, quod, cum ad vos scriberem, nondum mihi constabat. Solvimus florenos quatuor et semissem. Si quid a vobis erogatum est id poterit repeti, aut in venturas posthac literas imputari. Quem finem habuerit viri optimi Hogerbetii desiderium scire aveo tum ipsius causa, tum quia ad res alias coniecturam praestabit. Vale mi Frater, et parentes atque amicos obsequiose saluta a me et uxore: etiam Reigersbergium si apud vos est, quem rogo eorum quae scribo notitiam impartias. 6 Ianuarii 1622.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

715. 1622 Jan. 6. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Citius ego, Vir Illustrissime, gratias agendo, qua tamen re nihil est facilius, delassarer, quam tu bene de me merendo. Sed tamen, quanquam id tu non curas, facio quod debeo. Et pro cura rerum mearum tantum tibi me obligatum profiteor, quantum mea refert, ut in Gallia potius et splendidissima hominum luce, quum in retuso aliquo angulo degam. Quod de itinere huc tuo spem facis, eo magnopere solaris meorum incommodorum reliquias. Sed tamen alma Pax, unde iter illud pendet, qando vos sit respectura nescio. Ex obitu...[2] post alios[3], qui itidem belli incentores habebantur, multi animos in spem tanti boni attollere coeperant. Sed dicitur...[4], qui in vacuum locum cucurrit, eosdem ignes resuscitare. Deinde vero ita ... turguisse ... successu ... De viri civisque optimi Boissizi morte[5] nuntium tu quidem falsum acceperas, sed quem in omen vertit exitus. Dies enim sunt decem admodum, cum carere coepit saeculum tam illustri incorruptae virtutis exemplo. Dies tres aut quatuor decubuerat deiectus a morbo, quem iam vicerat aliquoties, sed, ut scis, mala aetas semper aliquid deruit de viribus, et illa iam pridem senile corpus sola animi magnitudine sustentabat.

Res patriae meae quod attinet, quantis subsidiis aerarium egeat satis intelligo; quae cum habere aliunde non possint, quam a civibus, nihil magis refert, quam ut omnes intelligant, quicquid datur pro se, non contra se dari. Sed multum vereor, ne quorumdam sua magis quam publica respicientium pertinacia obstare pergat remediis; in quibus eo minus erit opis, quo serius advocabuntur. Sed nos scilicet non multum mordere debet haec cura, quibus id iam evenit, quod eversa Republica postremum timetur. Defensio innocentiae non tam meae, quam eorum, qui salvis legibus rempublicam nostram rexere, in maiorem, quam arbitratus fueram, molem excrescit[6], dum operam do, ne quid dignum scitu posteritatem fugiat. Tamen cum nullum tempus elabi patiar, quod ab amicorum salutationibus vacuum est, finem brevi exspecto. Vale, Vir summe, a me et uxore, quae tibi omnia prosperrima animitus optat. Lutetiae, 6 Ianuarii 1622.

1 Gedrukt Epistolae p. 64. Enkele namen zijn in den gedrukten tekst uitgelaten.
2 Vul in: De Luynes; zie p. 165 n. 7.
3 Du Vair en Davy du Perron; zie p. 164 n. 9 en 10.
4 Vul in: Condé; zie p. 165 n. 8.
5 Zie p. 165 n. 6.
6 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.

716. 1622 Jan. 14. Aan S. Episcopius[1].

Legi, vir doctissime, cum voluptate summa et profectu meo, quae pro tuenda perscriptae legis divinae dignitate commentatus es[2]; neque vero unica lectione contentus prolixiorem eum faciam saepe revolvendo. Quod si et hoc permittis, aliis quoque amicis harum rerum iudicio pollentibus faciam legendi et cognoscendi copiam. Waddingo[3] tamen mittendum nondum censeo, ne Societas hic quoque valida inde quoque occasionem arripiat desideria nostra impugnandi. Facile morae alicuius veniam impetrabit mutata exsilii sedes, neque ad manum libraria supellex. De Paraphrasi particulae ad Romanos - nonum caput cum duobus sequentibus intelligo - persto in prece[4]. Scio sufficere posse veri studiosis quae in Actis Synodalibus[5] exstant. Sed et fusior est ea dissertatio, et liber in paucorum est manu. Quare seorsim edendum est aliquid, et praeloquii loco ostendendum quid antegressis capitibus atque etiam fine octavi - quod cum nono multi argumento peculiari cohaerere non satis recte existimant - egerit Apostolus. Deinde iuxta verba textus adiicienda fusior planiorque paraphrasis, et post cuiusque capitis paraphrasin breves annotationes, quae ex scopo Apostoli, ex sermonis cohaerentia, ex locutionum alibi exstantium significatu paraphrasin eam adstruant, et alias si opus est refutent. Id opus si qua omnia soles industria confeceris, non dubito quin multis profuturum sit ad conspectum veritatis. Deus te tuumque contubernalem[6] paterna benignitate foveat. XIV. Ianuarii. CIↃIↃCXXII. Lutetiae.

Tuus
H. Grotius.

Adres: Summae eruditionis et pietatis viro Simoni Episcopio Rotomagum.
In dorso schreef Episcopius: Recepta 24 Janu. 1622.

717. 1622 Jan. 14. Aan Jan en Willem de Groot[7].

Quas ad me dedistis epistolas postridie Calendas Ianuarias cum gaudio accepi, eoque magis, quod de tuo, Frater, adventu in patriam nihil hactenus inaudiveram. Commonitoriam iuris in Drentiana lite[8] omnino non alii tradendam censeo, quam Echteno[9], nobilii eius terrae, et huius litis directori. De Hexabiblo[10]

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III E 1[122]. Gedrukt Epistolae p. 64; Epistolae ecclesiasticae p. 674.
2 Episcopius' Belijdenisse ofte Verklaringhe van 't ghevoelen der Leeraren, die in de Gheunieerde Nederlanden Remonstranten worden ghenaemt, over de voornaemste articulen der Christelijke Religie. 1621. Knuttel n°. 3266; Petit, Bibliogr. Lijst p. 121 n°. 10.
3 De Antwerpsche Jesuiet Petrus Wading, tegen wiens twee brieven Episcopius in 1644 polemiseerde. Petit Bibl. Lijst p. 128 n°. 31.
4 Eerst in 1644 verscheen van Episcopius' hand: Paraphrasis et Observationes in caput VIII, IX, X et XI Epistolae S. Pauli ad Romanos. Amsterdam. Petit, Bibl. Lijst p. 128 n°. 32.
5 Acta Synodi Nationalis ... Dordrechti habitae. 1620.
6 Wtenbogaert.
7 Gedrukt Epistolae p. 763.
8 Zie p. 165 n. 8.
9 Roelof van Echten (1592-1643).
10 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6.

commendo vobis ne diutius protrahatur, exeat quo poterit modo. Tiardam[1] amavi optima fide: de morbo doleo, sed quando ita res erat, exemtum humanis miseriis est quod gaudeam. A Rotterodamensibus et Delegatis Ordinum nihil mihi polliceri audeo[2]. Tamen res videtur tentanda vel in hoc, quo iustior sit defensionis meae causa[3], quae non procul a fine est. Melissaei[4] consilium non displicet: ita tamen ut nihil tacendum sit eorum, sine quibus mutila foret defensio. Principis ad ostensas literas dictum videtur mihi perplexarier: quid de eius animo Melissaeus iudicet scire haud abs re sit. Quod mones, Frater, et ego deprehendi, in Disquisitione[5] effugisse mihi semel Synodi vocabulum. Nicolaus Reigersbergius iam ad vos spero venerit.

Hic res eodem in loco sunt, durante et bello, et spe pacis aliqua, de qua certius iudicari poterit, ubi huc venerit Rex, quod ante mensis huius exitum futurum speratur. Comitis stabuli fratres[6] apud Regem valde frigent, exemplo insigni quam fragilis sit potentia non sua vi nixa. De Hogerbetii postulato an aditus sit Princeps, et quid dixerit scire aveo. Wtenbogardus hic est. Refutationem ...[7] animosam - nosti hominis ingenium - mittam ubi prima se dabit occasio. Cum Rutgersio Heinsioque prudenter agendum: interim nihil peccaturum te reor, si eis significes, me cum solo non exuisse veteris amicitiae memoriam. Uxor nunc valde occupata matri non scribit, factura propediem. Interim ipsi vobisque se commendat; idem ego facio et quantum hic est familiae. Pueri belle discunt; itaque ad scholam eos nondum mitto. Valete. 14 Januarii 1622.

Tibi obsequentissimus filius, tuique amantissimus frater
H. Grotius.

718. [1622] Jan. 24. Aan Jan van der Stringe[8].

Mijn heer.

Volgens U.E. versoeck heb ick nairstelijck gelet op de overgesonden huwelijcksche voorwaerden ende acte, my nevens U.E. missive van den 4 deser overgesonden, ende op de questie dye daeruyt werdt gemoveert ende de redenen daerby geallegeert; ende heb volgens U.E. begeerte mijn gevoelen onder deselve copye van de voorwaerden ende acte schriftelijck gestelt. Ende hoewel mijns oordeels beter waer voor U.E. dat hetgene in de acte is gestelt van den beginne af waere gestelt geweest in de huwelijcksche voorwaerden selve, soo acht ick

1 Eytzo Tiarda; zie I register.
2 Dit ziet op zijn verzoek tot uitbetaling van zijn wedde als pensionaris van Rotterdam; en op het proces over de geconfisceerde goederen; zie p. 23 n. 1 en Brandt, Leven I p. 286.
3 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
4 Joris de Bie; zie p. 17 n. 4 en I p. 299 n. 8.
5 Disquisitio an Pelagiana sint, zie p. 109 n. 2.
6 De broeders van den overleden Connétable De Luynes, de Maréchal De Chaunes en de Duc de Luxembourg.
7 Is Wtenbogaerts Contra-Discours (tegen Jacobus Trigland), Knuttel n°. 3079, bedoeld?
8 Hs. Gemeente-archief Delft. Grotius dateerde 24 Jan. 1621, blijkbaar een schrijffout, zooals meer bij hem voorkomt. Over den geadresseerde heb ik niets verder kunnen vinden. Mr. Meerkamp van Embden, Rijksarchivaris in Zeeland, vermoedt dat hij is Mr. Johan van der Stringe, 1630 raad, 1631 schepen van Middelburg, in 1667 ontvanger-generaal van Zeeland. Zie ook p. 157 n. 1.

evenwel dat, als de saecke by personen in de rechten wel ervaren sal werden geëxamineert, verstaen sal werden conform mijn opinie. Ende voor desen gene andere occasie hebbende om U.E. te dienen gelijck ick wensche, sal Godt bidden U.E. te houden in zyne protectie. d. XXIIII January XVI^{c}XXI. Tot Parijs.

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

Adres: Eersaeme zeer discrete Sr. Jan van der Stringe coopman tot Middelburgh. Port.

719. 1622 Jan. 30. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Vir Illustris.

Nemini, quam tibi, aut saepius, aut libentius debeo. Primum autem rogo ignoscas, quod in re mea familiari usus te sim tam familiariter[2]; deinde gratias ago, quod tu id, quod poscebam timide, liberalius praestiteris, quam poscebatur. Hodie Rex in Urbem adveniet, cum tota amicorum cohorte. Scio multa magnaque esse, quae in consultationem nunc ventura sint: tamen et de nostro negotiolo actum aliquid iri spem facit optimus Ianninus, cui Viquium[3] spero adiutorem fore. Nam et literas quantum amaret in Casaubono ostendit; et mihi, antequam ab urbe abiret, non obscura dedit benevolentiae suae signa. De pace nihil sperare adhuc ausim: adeo ab ea abhorrere videntur utriusque partis consilia; cum tamen non vestrae tantum res, sed et externae eius maxime indigeant. Nostram quoque Rempublicam non modico in periculo versari video; neque eius malis remedium certius, quam si restituatur civium concordia, cui rei nullam operam video dari. Alioqui intendere onera in imperio, quod multis nolentibus teneatur, discrimine magno haud vacat. Uxor se tibi tuisque omnibus commendat. Deum precamur uterque, ut te diu sospitem praestet. 3 Calend. Febr. 1622.

720. 1622 Febr. 10. Aan N. van Reigersberch[4].

Mon frère.

Ick verlang nae tydinge van U.E. uyt Holland wel geparticulariseert, alsoo dese tijdt sulcx insonderheyt vereyscht. Veele meenen dat het lang uytstellen van myne Apologie[5] - hoewel buyten mijn schuldt toegenomen - my irreparable schade heeft gedaen. Het is seker dat men nieuwe heymelicke calumniën tegen my heeft gestroyt, dye door mijn swygen gelooff crygen. De Apologie sal door het laet uytcomen veel van haer cracht verlyesen. Evenwel heb ik soo veel gespoeyt als my mogelijck was.

1 Gedrukt Epistolae p. 64.
2 Ten behoeve van de uitbetaling der jaarwedde.
3 De Garde des Sceaux, M. de Vic, die De Luynes was opgevolgd. Over de bescherming, die hij aan Casaubonus verleende, zie Pattison, Casaubonus, 2^{e} ed. p. 114 vv.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4^{b}. Over het cijferschrift zie p. 104 n. 4.
5 Verantwoordingh, zie p. 76 n. 1.

Over eenige maenden wierd getracht de saeck van 94[6] met 75[7] te accommoderen, ende 't scheen men wilde wat doen voor

6 Aerssen.
7 De Koning.

mij. Maer *ick heb* sulcx belet by *den canselier*[1] door raed van *Boissise*. 't Werck was beleyt by *Hauterive*[2], dye hyer vrunden heeft. *Jeannyn* was tot het werck wel genegen. Ick vrees hy 't belet qualick sal hebben genomen. Immers sedert is *mijn tractement* opgehouden, hoewel daerop voor lang resolutie is genomen. Ick moet nootelick weten wat 349[3] meent te doen ende wat hy verstaet dat *my* toestaet te doen. Wilt oock vernemen wat de soon van den *Prins* van *Portugael*[4] hyer is comen doen; hy is gisteren geweest by 75[5]. Schrijft doch nu wat dickmael. Vrede ende oorlogh is noch onseecker. Den Prins van Condé, Cardinael de Rets ende Chomberg[6] werden geseyt tot het oorloch te inclineren, de Cantzler[7] ende andere oude raden tot vrede. Men seyt dat die van de Religie willen gedeputeerden senden, maer utstroyen de Coninginne moeder het belet. Sy gaet in den raedt ende draecht haer wijsselick. 78[8] loopt peryckel van *in Vrancrijck* te comen, soo hyer nu *accommodatie* valt. Let wel op alles ende adviseert ten beste. Groet de vrunden ende vaert wel. Myne huysvrouw doet haer gebiedenisse. Den Xe February XVI^{c}XXII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Hottoman[9] seyde my gisteren dat *Langerack* qualick stondt by 829[10], wel mocht gesonden werden nae *Venetien*, ende dat eenige garen sagen dat *ick* hier soude zijn in zijn plaetse, my stellende tot de *communie* van 313[11]. Watte praetjes!

Maeckt doch mijn boucken van de Historie[12] gereedt ende sende dye met den eerste, want ick dye wel van doen sal hebben.

Adres (van de hand van Maria): A monsieur monsieur Reigersberch à La Haye.
In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot X Feb. 1622.

721. 1622 Febr. 16. Aan N. van Reigersberch[13].

Mon frère.

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 Zie p. 104 n. 1.
3 Frederik Hendrik.
4 Dom Emanuel van Portugal, zoon van Dom Emanuel van Portugal en Emilia van Nassau, de volle zuster van Prins Maurits. Hij werd door Maurits tot gouverneur van het prinsdom Oranje aangesteld. Zie verder p. 183 n. 1. Zijn bezoek aan het Fransche hof staat wellicht met deze benoeming in verband.
5 De Koning.
6 Henri de Schomberg, Superintendent van Financiën.
7 Nicolas Brulart de Sillery.
8 Du Maurier.
9 Jean Hotman, zie I p. 347 n. 4.
10 Staten-Generaal.
11 Gereformeerde Religie.
12 De Annales, zie I reg.
13 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4^{c}.

Ick dancke U.E. zeer van U.E. brieven als oock van alle moeyte voor my genomen, God biddende dat hy al hetzelve wil zegenen. Van myne dispositie zult U.E. uit mijn huysvrouw alle gelegentheit verstaen hebben. Van den troostbrief[14] zal ick mijn werck maecken soo haest ick gedaen sal hebben het werck[15]

14 Misschien aan Susanna van Reigersberch, wier echtgenoot, Dr. Anthony Bloncke, in 1622 overleed, volgens Rogge, Brieven van Maria van Reigersberch p. 3 n. 2. Misschien zijn de epitaphia ook voor Bloncke's graf bestemd.

15 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.

daer ick nu mede bezigh ben, 't welck boven tyen off twaelff dagen niet en zal aenloopen. Tot beide de Epitaphiën most ick weten off men prosa begeert off versen, hoe lang ende breedt.

Wat aengaet de equivocatien, op dye materie plagt meest genoemt werden Emanuel Sa[1], een cloeck Jesuyt, doch zyne opinie is een particulier opinie, by 't lichaem van de Roomsche kercke noch niet geautoriseert, maer blyckende ongedecideert, zulcx dat men daerop in dispuyten niemant en can porren. Ick heb die materie in myne Annotatiën op 't Nieuwe Testament wat breedt verhandelt op Lucam XXIV. 28. Dat niet alle maniere van spreecken, die anders by de hoorders verstaen werden dan dezelve werden gemeent in zaecken, waeraen de hoorders niet gelegen is om de zelve te weten, maer waervan zy de wetenschap misbruycken zouden, is ongeoorlooft, blijckt zoo by andere passagiën als by 't notabel exempel Jeremiae XXXVIII, 26, zulcx dat dese questie niet en can geëxamineert werden dan met veele distinctiën. Wat de tyen geboden belanght, in de Roomsche Bybels is daerin geen mangel; maer daer dezelve bywyle in 't cort werden gestelt, werdt uitgelaten het tweede gebodt, 't welck zy sustineren, met Augustino ende weynigh anderen, een deel te zijn van het eerste, gelijck oock de Lutherschen zeggen. De Gereformeerden ter contrarie zeggen zoowel met de Joden Philo, Josephus, ende met de oudste Christenen, dat het gebod van de beelden is een gebod apart, ende dat het gebod van niet te begeren niet en behoort aen tweën gedeelt te werden. Verder is tusschen ons en de Papisten de questie off dat gebod is juris naturalis et perpetui off alleen juris positivi; ende, indien het is juris positivi, off het niet en is vermeldt in het Evangelio. Wat belanght de methode om met de Roomschgezinde te confereren, ick wil daer wel wat op peynsen, alzoo het is een wijdlopende materie by veele geleerden clouckelick getracteert. By provisie zal ick dit zeggen, dat men moet letten op de hypothesen van deghene, waermede men disputeert. Eenige staen op de autoriteit van het gros, 't welck zy noemen de Algemeene kercke, anderen - als de Jesuyten - op de autoriteyt van den Paus, andere op de overeenstemminghe van de oude leraers. Nae deze diverse praesuppoosten moet diverselijck met de luyden gehandelt werden. Een gemeen remedie is haer te bewysen dat God door Christum geen uyterlycke vyerschaer en heeft belooft, alwaer alle geschillen zouden onfeylbaerlijck geslist werden: zijnde genouch dat de noodighste poincten zoo claer staen, dat elck godzaligh hart daervan werdt overtuyght, ende dat de anderen niet en zijn van zulcke importantie, dat de zalicheyt daeraen hangen zoude. Met zommigen zoude men meer voordeel doen met haer aen te wyzen een grof erreur van de Roomsche kerck ende Paus, als de Transsubstantiatie, 't Verbieden van de kelck, ofte yet dyergelijcks. Want een erreur zijnde bewesen vervalt het fundament van de infaillibiliteyt, ende is overzulcx de wech gebaent tot een vry ende onbedwongen onderzouck uit Godes woordt, wel geëxamineert nae de eygenschap van de originele talen, voorts verlicht door collatie van verschyde passagien met malcanderen, oock met de schriften van de alderoudste ende minst vervalschte Christenheyt. Maer, gelijck ick zeyde, dit alles wel aen te wysen is een werck van grooten tijdt, doch naeder U.E. meninghe verstaende zal ick garen al bybrengen, dat my mogelick is, U.E. middelertijd recommanderende het bouck Plessaei de

1 Emmanuel Sa, Scholia in quatuor Evangelia. Antwerpen 1596.

Ecclesia[1] ende Withakeri de Indice controversiarum[2]. Mon frère, hyermede zal ick God bidden u.E. met alle de vrunden te nemen in zyne heylige protectie. Den XVI Februarij XVI^{c}XXII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: E. hooggeleerde wize zeer voorzienige Mr. Nicolaas Reigersberg Advocaat voor den Hove van Holland in 's Gravenhage.

In dorso schreef Reigersberch: Den 16 feb. 1622.

722. 1622 Febr. 17. Aan N. van Reigersberch[3].

Mon frère.

Op den uwen van den VII^{en} dient tot antwoord dat de consultatie[4] mondeling ofte by uytschrift sal dienen gecommuniceert sulcx U.E. best sal vinden; in alle gevalle dient die persoon contentement te hebben ende het uytstel geëxcuseert.

Myne Apologie[5] is in het duytsch uytgeschreven. Ick houde dat, tenzy datelick ende sonder uytstel myne sententie werdt gecasseert, dat ick eershalve niet en can ledigh staen die uyt te geven, omdat hyer zeer veelen blyven ingenomen tegen ons met een quade opinie, dye gesterckt werdt door mijn swygen. Ick werde oock onderrecht dat het ophouden van mijn tractement veroorsaeckt is door oppositie vandaer, om my te doen buygen. Dan merck ick dat men de resolutie daervan, als oock om my by den Coning acces te gunnen, uytstelt; ick en weet niet waerom. Daer moet eenig heymelicke handelinge zijn. Evenwel verseeckert my de Guarde de Seaux[6] van te comen tot het effect, waertoe ick eenige van den Raed heb aengesproocken. Ick souck oock gelegentheyt om den Prins[7] te spreecken, dye tot het oorlogh zeer is genegen, gelijck oock Chomberg[8], daer de Coninginmoeder, den Cantzler[9] ende Jeannyn alles doen dat haer mogelijck is tot de paix. Van het privilegie[10] te becomen twijffel ick, doch misschien soude de recommandatie van 689[11] daertoe connen helpen. Tilenus verstaet soo veel Nederlandsch nyet dat hy de oversetting daeruyt soude connen doen, ende uyt het Latijn soude deselve soo wel niet vallen. Wy sullen letten op een bequam persoon ende D. Tileno de resumtie recommanderen. Ick verlangh te verstaen off myne Disquisitio[12] daer ruchtbaer is,

1 Ph. du Plessis Mornay, Tractatus de ecclesia quo praecipuae, quae hoc nostro tempore de hoc capite agitatae fuerunt quaestiones, excutiuntur. 1579.
2 William Whitaker, Praelectiones in controversiam de Romano Pontifice. 1608.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Over het cijferschrift zie p. 104 n. 4.
4 Zie p. 154 n. 3. De 'persoon' is Frederik Hendrik.
5 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
6 De Vic.
7 Condé.
8 Zie p. 170 n. 6.
9 Zie p. 170 n. 7.
10 Het privilegie voor den druk der Verantwoording.
11 Du Maurier.
12 Disquisitio an Pelagiana sint, zie p. 109 n. 2.

dye nootelick de Synodisten moet offenseren. Evenwel heb ick daerin niet gedaen sonder anspooring van den *Kanselier* ende *Jeannyn*, dan de

luyden sijn zeer dobbel. Indyen mijn appointement niet voort en gaet sal ick moeten in een plaets vertrecken, daer betercoop te leven is ende mijn huyshoudinge minderen, latende evenwel voortgaen hetgunt de defensie van mijn eer vereyscht. Een persoon van qualiteyt seyt my dat onlancx een propositie is gedaen by 379[1] aen 677[2] om eenige *recognytie* te doen aen *Spaigne*, maer dat sulcx is afgeslagen by de 829[3]. U.E. dient daer noch wat te blyven totdat myne Apologie overcomt, om die sonder uytstel te visiteren ende daer het noodigh is te doen visiteren ende de bedenckingen my over te senden. De ses boecken[4] moeten yemant gegeven werden om heymelick te doen drucken. Het profyt is soo cleyn, dat daerop niet en staet te letten. Hyermede vaert wel ende doet myne gebiedenisse aen de vrunden; aen de here van Oldenbarnevelt[5] sal ick ter naester tijdt schryven als ick met eenige sal hebben gesproocken. Den XVII februarij XVI^{c}XXII tot Parys.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Myne huysvrouw gebiet haer.

Ick ben in groote onseeckerheit, alsoo ick de huyr van mijn huys tegen Paesschen heb opgeseyt ende niet en weet off ick weer sal huyren. Ick zie wel dat mijn vertreck alhier de saecke van de 32[6] sal quaed doen, maer ick en can om haerentwil mijn cleyn capitael niet opeten. Parys is terra consumens habitatores suos.

Adres: A monsieur Monsieur Reigersberg A la Haie.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot XVII feb. 1622.

723. 1622 Febr. 25. Aan B. Aubéry du Maurier[7].

Facis quod soles, Vir Illustris, cum tanta tangeris rerum mearum sollicitudine, quas quo loco esse dicam nescio. Procancellarius[8] et Ianninus omnia officia spondent, et quin praestent non dubito. Quid rem pridem decretam ad exitum perduci vetet, equidem coniecturis nullis assequi possum. Magnam mihi spem optimi successus facit id, quod de tuo huc itinere scribis, quod utinam tibi detur implere. V.C. affinem tuum[9] aut iamiam, aut ut primum potero, conveniam, ut ab eo intelligam, num qua sit occasio id faciendi; quod cum facere maxime debeo, tum vero libentissime sum facturus, ut tuis desideriis quicquid possum operae impendam. Gaudet coniux mea se tibi non excidisse, et inter paterna oscula suo quoque nomine aliqua liberis tuis dividi optat. Eos omnes recte valere dulcissimum est nobis intelligere. Rursum

1 Denemarken.
2 Prins van Oranje.
3 Staten-Generaal.
4 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6.
5 Stoutenburg, zie p. 159 n. 6.
6 Remonstranten.
7 Gedrukt Epistolae p. 65.
8 De Vic.
9 Pierre Marbault.

molestus sum tibi: nam cum Apologeticum meum[10], Batavo sermone conscriptum, ad amicos mitterem,

10 Het handschrift van de Verantwoording; zie p. 76 n. 1. Uit deze plaats blijkt dat de Verantwoording in het Nederlandsch geschreven werd, en door den auteur zelf in het Latijn vertaald.

certiorem mittendi rationem invenire non potui, quam si fasciculum tuo inscriberem nomini; quod ex tuo munere sanctimoniam habere debet. Dum illud amici perlegunt, ego interim hunc librum Latino sermone donabo. Quantum ea res auctura sit potentium in me odia, satis intelligo, sed mihi semper rebus omnibus potior fuit famae cura, quam crudelis sim si negligam. Vale, Vir Eminentissime, cui iniuriam faciam, si ut me ames te rogem. 25 Febr. 1622.

724. [1622] Febr. 25. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Uyt den uwen van den XIII deser heb ick den standt van ons Landt met droefheyt ende voor (my) de goede genegentheyt van 349[2] wel verstaen. 't Is waer, gelijck ick voor (de)sen geschreven had, dat die het Landt niet zeer toegedaen en sijn de executie van den advocaet sal. zeer wegen, ende daerby dat tot noch toe het minste teycken niet en is gedaen van yet te willen doen tot contentement van 75[3], sulcx dat hy eershalve de saecken van onsen Staet niet en can embrasseren. Ick en laet niet hiertegen alle goede debvoiren te doen ende hoop dat die beter effect sullen hebben soo de pais hier gemaeckt werdt, daer ick zeer toe arbeyde nae mijn gering vermogen. Veele wysen meenen dat Desdiguières, dye nu in Dauphiné is met groote autoriteyt goede myne maeckende, sonder vordere swaricheyt de saecken can brengen tot een equitable paix, dewelcke ick houde niet te zijn buyten apparentie. Myne saecken zijn noch ongedaen. De Guarde de Seaux[4] ende Jeannyn geven my de beste woorden dye men can bedencken. Soo doet oock de Prins[5], die ick heb gesproocken. Hy discoureert van onsen staet met verstant ende meent dat soo veel mescontentements binnen 's Landts periculeux is, indien de vyant de rivieren passeert. Ick heb te Antwerpen ende daernae oock hyer uyt een, dye my is wesen besoucken, verstaen dat den Spangnaerd lichtelick by eenig manifest vryheyt van Religie soude beloven aen al steden, die met hem soude willen accorderen, waervan ick de heer hyer gewaerschouwt heb. 349[2] dient oock sulcx te weten. Mijn brieff aen 349[2] was niet dan van complementen, met relatie tot hetgunt U.E. soude seggen. Ick bid U.E. geeft 349[2] elck mogelick contente(ment) ende biedt aen al wat van my can comen op het breedste, want ick houde dat al de Hoope van 's Landts welvaren op hem staet. Ick sende over mijn Apologie in 't Duytsch[6], die ick nu vast in 't Latijn oversette; U.E. met mijn vader ende broeder ende eenige anderen sullen daerop letten; oock 349[2], soo het hem gelieft de moeyte te nemen. 't Gunt ghy eenparig goed vind te veranderen, sult dat mogen doen. By diversiteyt van opinien wilt my

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4[d] De brief is van 1622, niet 1621. Het papier is hier en daar beschadigd.
2 Frederik Hendrik.
3 Den Koning.
4 De Vic.
5 Condé.
2 Frederik Hendrik.
2 Frederik Hendrik.
2 Frederik Hendrik.
6 Verantwoording, zie n[o]. 76 n. 1.
2 Frederik Hendrik.

adviseren ende 't schrift daer houden. Het sal van mijn vader daernae afgehaelt werden ende gedruckt, sonder der vrunden kennisse. Van Sorge[7] sal het van

7 De advocaat Nic. van Sorgen?

mijn vader halen. U.E. can zien off men Ver Does ende Stryen[1] versoecken sal te letten op 't stuck van rechten, ende eenige anderen, die met my de vergadering hebben gefrequenteert, op het gepasseerde van dyen tijdt. Wilt wel op alles letten ende geen tijdt versuymen, want het werck comt wat spae by ende werdt zeer verwacht. Het gaet soo, hoewel 't en can met achter blyven sonder mijn aldergrootste disreputatie. Hyermede, mon frère, sal ick myne ende mijns huysvrouwe gebiedenisse doen aen U.E. ende alle bekenden. Den XXV Februarij XVI^{c}XXI.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Ick heb my in de Apologie van passiën soo veel mogelick is gewacht; maer de defensie conde niet geschieden sonder de onwettelicheyt van verscheyde actien - daer 677[2] ingetrocken is - aen te wysen. Die uytlaetende waer alles crepel. Daer is noch al veel verswegen.

Adres: A monsieur Monsieur Reigersberg A la Haye.
In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot XXV feb. 1622.

725. 1622 Febr. 27. Van R. Hogerbeets[3].

Mijn heere, Uwe E. schryvens van den 15. Decembris verleden heb ic alhier seer wel ontfangen, ende met blyscap daeruit verstaen gehadt Uwer E. aller gesontheit, God almachtich biddende deselve voorts te willen continueren tot sijns h. naems grootmakinghe, ende Uwer E. sielen salicheit. De gunstige ende trouhertige affectie, die Uwe E. so stantvastelijck over myne drouvighe banden, ende der mijnder ellenden is bethonende, is mijn van herten lief; ick sal nimmermeer nalaten deselve met danckbaren herte te erkennen, doch insunderheit is mijn seer aengenaem geweest te verstaen de sonderlinghe naersticheit ende vliet daermede Uwe E. het werck des heeren is bevorderende. Ick hadde wel verhoopt daervan het overgesonden[4] te hebben mogen sien, dan 't en is mijn noch niet toegesonden; Sr. Hans van Meden[5] heeft mijn eenighe advertentie gedaen van het andere, dat noch onderhanden is[6]; de heere wil het werck seghenen tot sijns naems eere, ende tot voorstant van de waerheit ende gerechticheit; de uitgegeven Confessie[7] met de bygevouchde voorreden heb ic met sonderlinge lust gelesen, ic hope dat daerdoor aen veelen de oogen geopent, de ware kennisse des godsalicheits in de herten sal ingedruct

1 De advocaten Jac. van der Does en Quirijn van Strijen.
2 Maurits.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Kroniek Hist. Gen. 1872 p. 300. In dorso staat een onuitgegeven brief van Hogerbeets aan Maria van Reigersberch van 28 Febr. 1622. Beantw. door n°. 733.
4 De Disquisitio an Pelagiana sint; p. 109 n. 2.
5 Wtenbogaert.
6 De Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
7 De door Episcopius opgestelde Belijdenisse; zie p. 167 n. 2. Cf. p. 196 n. 2.

worden, om waerdighe vruchten der bekeringhe voort te brengen, want na mijn oordeel so ist een cort ende duidelijck begrijp van de

Christelycke Religie, ende van al 't ghene een Christen mensche toecompt te weeten, seer dienstich om den eenvoudigen te openen het rechte verstant van de h. schrifture. De heere wil daertoe sijn seghen verleenen.

Mijn soon[1] is nu geconsenteert voor een tijt by mijn te mogen sijn; sedert sijns salige moeders overlyden en heb ic hem noeyt by mijn gehadt; als den tijt wat verder sal sijn, meene ic hem, so het Godt gelieft, Uwe E. toe te senden, ende onder desselfs directie ende bestieringhe over te gheven, volgens Uwe E. seer goedertierene acceptatie. Mijn kinderen hebben nu onlanx requeste gepresenteert, versouckende dat mits de dagelyxe periculen, die alhier op de frontieren door de excursiën van 't crijsvolck voorvallen, ic op een ander bequamer plaetse soud mogen gebracht worden; dan het werde terstont plotselijck afgeslagen, waeruit Uwe E. oordelen can, wat versachtinghe ic alhier noch hebbe te verwachten. De heere, hope ic, sal mijn genadelijck bystaen ende lijdsaemheit geven, totdat ic met een gerust gemoet syne goedertierene verlossinge uit dese ellenden sal ontfangen. Symon Lucae[2] is noch in syne eenicheit, sonder dat sijn huysvrouwe[3] ende cleine kinderkens eenich acces tot hem vergunt is; ic en weet niet dat in eenighe plaetsen dusdanighe straffen in dier voughen oyt sijn gepractiseert, dan de heere weet wat ons tot ware genesinghe van noden is; hy is getrou ende sal ons niet meer opleggen als wy connen verdraghen. In de saecke van confiscatie is noch het advertissement niet gelevert, anders souden mijn kinderen de expeditie ernstelijck vervorderen, want sy moeten eens een ende hebben; connen sy de provisie niet vercrygen, so moeten sy 't op een ander maniere versoucken. Ic vertrouwe dat de heere haer verlenen sal 't ghene tot haer nootdruft van noden is, ende dat sy vooral soucken sullen sijn rycke; 't welc haer ende ons allen God almachtich wil verlenen.

Hiermede, Mijn heere, gebiede ic mijn van gansscher harten aen Uwe E., God biddende dselve met syne genade te willen verrycken, ende van alle quaet bewaren.

Uit Loevestein desen 27. Februarij a°. 1622.

Uwe E. Seer dienstwillighe ende getrouwe vrundt
R. Hogerbeets.

Adres: Aen mijn heer, Mijn heer de Groot tot Parys.

In dorso schreef Grotius: 27 febr. 1622. Hogerbeets.

726. 1622 Maart 3. Aan B. Aubéry du Maurier[4].

Quanto usui mihi sit tua benevolentia, si nescissem hactenus, res ipsa me doceret insigni experimento. Nam omnes, ad quos scripseras, sollicite pro me laborarunt, et praeter eos Princeps[5] et Sigillorum custos[6]. Pittacium expeditum est de eo congiario, quod in castris ad Angeriacum decretum erat, sed inaniter remanente effectu. Nunc hoc beneficium sterile non futurum, spondent omnes.

1 Adriaan Hogerbeets.
2 Simon Lucae Bijsterus, een der gevangen Remonstrantsche predikanten.
3 Isabella van Hattem.
4 Gedrukt Epistolae p. 65.
5 Condé.
6 De Vic.

Praesenti tibi pro his aliisque innumerabilibus in me officiis gratias agere valde aveo; sed quantum ex his, quibus adyta patent, intelligo, hoc rerum statu loco te decedere neque publico expedit, neque tibi; non publico, quia in hoc rerum incerto multa accidere possunt, quae celeri opera indigeant; non tibi, quia iam exemplis patuit, facilius retineri, qui adveniunt, quam revocari, qui absunt. Et ut te tui oneris taedeat, tamen flagrantibus circa bellum consiliis videris non satis auspicato interventurus. Haec sunt, quae aliis video in mentem venire, quae quanti sint ponderanda nemo te rectius novit. Ego invitus ea scribo, quae ad nos diutius distinendos pertinent. Pacis spes non exigua est apud harum rerum prudentes, quam cum alias ob res opto, tum vero etiam, ut te sine tuo publicoque incommodo videam. Vale, Vir Illustrissime, Lutetiae. 3 Martii, 1622.

727. 1622 Maart 3. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère,

Van dese reys heb ick geen tyding van U.E. ontfangen. De ingeleyde[2] wilt geven aen 349[3] ende excuseren dat daer noch superscripsie noch subscripsie en is. 't Is geschiet om seeckerder te gaen. Wilt my met den eersten overschryven U.E. ende anderer vrunden oordeel over myne *Apologie*[4], ten minste over de eerste deelen. Soo haest aldaer het *drucken* is goedgevonden sal ick hyer datelick mede sterc laeten beginnen aen het *Latijn*, waer ick vast mede besigh ben, soodat ick de *druckers* wel gaende soude connen houden. Het *François* meen ick mede eerstdaegs te doen by de handt nemen.

De Coning heeft my een brevet gegeven van een pensioen van 1200 croonen 's jaers zeer eerlick geëxtendeert, 't welck hyer materie geeft van discoursen. De Prins[5], de Guarde des Seaux[6], Jeannyn hebben treffelick voor my gesproocken, oock de Cantzlier[7] ende Puysieux[8]. De Grave van Chomberg[9] - dien ick noyt en heb gesproocken - maeckte de dissidente. Jeannyn seyt sorge te sullen dragen voor de betaeling. Ick meen met de Guarde des Seaux eerstdaegs te gaen by den Coning; oock met den Prins[5] noch aen te spreecken; hy is een sterck vrund van denghenen dyen hy bemint. Ick verlang te weten hoe het staet met de ses boucken[10]. Indien U.E. in de *Apologie* yet merckelick in bedenking houd, ick wenschte wel dat U.E. gelegentheyt toelyet hoe eer hoe liever over te comen, om daervan te spreecken, alsoo de saeck geen uytstel en lijdt. Soo U.E. niet en can comen hoop ick dat ons broeder de Rentmeester[11] sal overcomen, alsoo hy ons daervan heeft geschreven. Den III^{den} Maert XVI^{c}XXII tot Parys.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4^{e}. Onder dezen brief volgt die van Maria aan Nicolaas, n°. XIII in de uitgave van Rogge. Voor het geheimschrift zie p. 104 n. 4.
2 No. 728. In margine schreef Grotius: 'Ick bedenck my hyerop wat ende sal 't vooralsnoch niet senden'.
3 Frederik Hendrik.
4 Verantwoording, zie p. 76 n. 1. Een Fransche vertaling is nooit verschenen.
5 Condé.
6 De Vic.
7 Nic. Brulart de Sillery.
8 Pierre Brulart vicomte de Puysieux, secrétaire d'Etat de l'extérieur.
9 Schomberg, superintendent van Financiën.
5 Condé.
10 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6.
11 Johan van Reigersberch.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

De Preaux[1] seyde my dese dagen dat myne saeck wel was te accommoderen. Ick seyde tot alles te willen verstaen, dat sonder quetsing van mijn eer soude connen geschieden. Hy sloug voor een amnestie te laten inbrengen onder andere saecken door een extraordinaire Ambassade. Hy houdt correspondentie met 94[2]. Ick meen dat de amnestie voor my niet genoech en is.

In 't XVIII capittel van de *Apologie* is een hiatus die gesuppleert moet werden uyt het Duytsch, dat in 't Landt is gedruckt, want ick en heb hyer geen copye dan in 't Latyn ofte Franchoys[3].

Adres: A monsieur monsieur Reigersberg A la Haye.

In dorso schreef van Reigersberch: broeder de Groot den III Martii 1622. Van sijn Apologie; van sijn brevet. De Preaux seyt dat sijn saeck wel was te accommoderen.

728. 1622 Maart 3. Aan Frederik Hendrik[4].

Mijnheer,

De consideratiën van de heeren van den raedt alhier loopen tweederley. Eenige meynen de oneer, die aen Vrancrijck is gedaen, ende de ondancbaerheyt soo groot te sijn, dat de Coninc behoudens syne reputatie de saecken van ons Landt hem niet en can aentrecken, maer ter contrarie met den Coning van Spaignie behoort te treden in een vast verband op soodaenige conditiën, waerdoor alle vordere progressen van Spaignie in Italie ende daeromtrent soude werden verhoet. Hiertoe dient dat de Coning van Spaigne vastelijck belooft de Valtoline aldaer te geven ende tot dyen eynde datelick hyer Ambassadeurs te senden. Die voorhebben de continuatie van het oorlogh jegens die van de Religie sullen hyer licht nae luysteren. Anderen, dye ervaren zijn in materie van staet en wel overwegen de groote voordeelen, die 't huys van Oostenrijck onlancx heeft becomen in Hongariën, Bohemen ende Duytschland, meenen dat ten minste in onse Landen de cours behoort gesteuyt te werden; maer vinden haer becommert om de eer van den Coning te salveren, aengezien de ontfangen indigniteyten, die te swa(erder) werden gewogen omdat de Ambassadeurs, die alhier zijn geweest[5], van alle hun schoone belofte niet eene en hebben volbracht, doende middelertijdt alle debvoir om Engelant te contenteren. Doch de vrese van onse Landen te laeten verval(len) tot eenige schadelicke handeling beweeght eenigen alles ter zyde te setten, sulcx dat zy haer licht souden laeten contenteren met restitutie van geconfisqueerde goederen, ontslaging van gevangens ende geconfineerde, latende vaeren het stuck van Regeering ende Religie, als daertoe geen raed ziende, hoewel zy andersins niet liever en soude wenschen dan soodanige personen te zien in de Regiering als voor desen daerin zijn geweest. 't Naturel van de natie is wat impatiënt ende verre de meeste van de dagelicksche occurrentiën lyden niet wel een langduyrige

1 Charles de l'Aubespine, abt van Preaux, zie p. 104 n. 1.
2 Aerssen.
3 N.l. van de Sententiën.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4. Grotius had oorspronkelijk dezen brief bij n°. 727 willen insluiten, doch hield hem op 't laatste oogenblik achter. Zie p. 183 n. 8.
5 Het gezantschap van Nic. van den Boekhorst, Pauw, Manmaker en Ploos; zie p. 42 n. 1.

onseeckerheyt, waeromme die van dit advys sijn lichtelick souden adviseren om een extraordinaire Ambassade te doen ende de alliantie te vernieuwen. Op beyde dient gelet. De middelwech waer de beste, conde men sulcx de luyden alhier doen verstaen. Hyer geschieden stercke preparatiën tot den oorlogh; evenwel de wijste houden de paix niet buyten apparentie, waertoe Desdiguieres veel soude connen contribueren. Den III Maert XVI^{c}XXII.

Adres: A monsieur monsieur Reigersberg A la Haie.
In dorso schreef van Reigersberch: broeder de Groot den IIII Mart. 1622. Pietatis.

729. 1622 Maart 11. Aan Willem de Groot[1].

Mi Frater,

Quas vigesimo Februarii, Pater autem vigesimo septimo scripserat, utrasque accepi et gratias habeo pro iis, quae nuntiatis, ac rerum mearum cura. Hic adhuc res inter pacem et bellum fluctuant. Cleracum receptum et in ditionem redacta Arena Dolonia animos addunt Protestantibus; at contra Regiam dignitatem ita bello illigant, ut expediri nisi cum Protestantium clade aliqua vix posse videatur. Attamen Dediguerius pro pace strenue laborat. Rotterodamense negotium[2] omnino conficiendum est quamprimum. Si diem conventus praescire non potes; ita faciendum erit ut in Belgica epistola[3] hanc comitante scribo, quae simul cum commendatoria inservire poterit, si cuius amicorum indigeas opera. Rogo ne ulterior interponatur mora. Etiam alter libellus Delegatis Ordinum exhibendus mihi videtur. Subsignari libellos supplices eius generis moris non est. Quod si mandati documento opus habeas, poterit quam mitto epistola sufficere. Apologeticus[4] lingua Belgica iam puto ad vos pervenerit, rogo eum Pater et tu legatis quamprimum otium erit, imo sepositis etiam negotiis. In Latina versione occupor. De Gallica videbimus. Disquisitionis[5] exemplaria ad amicos proxima occasione mittam. Gaudeo esse quibus non displiceat, Alopecio[6] praesertim, cuius iudicium maximi facio. Da operam ut exemplum aliquod habeamus libri Cameroniani[7]. De Hexabiblo[8] nolite quaeso diutius ampliare. Prodeat permissu publico si is paratus iam est; sin minus, sine illo. Pittacium, ut scripsi nuper, de annuo congiario accepi. Sed id genus largitiones saepe hic in vanum cadunt, ni adspiret potentium amicorum gratia, a quibus pendendum est semper, quod mihi grave est. Cum spes anni prioris me eluserit, video idem saepius accidere posse. Regem his diebus salutavi frequenti Principum et Senatorum conventu, productus a Cancellario[9] et Custode sigilli[10] cum honorifico testimonio. Rex ipse benignissime me excepit.

1 Gedrukt Epistolae p. 763.
2 Zie p. 168 n. 2.
3 N°. 730.
4 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
5 Disquitio an Pelagiana etc., zie p. 109 n. 2.
6 G.J. Vossius.
7 Vermoedelijk: D. Tilenus et John Cameron, Amica collatio de Gratiae et voluntasis concursu, 1622.
8 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6.
9 Nic. Brulart de Sillery.
10 De Vic.

In Apologetico delenda censeo quae capite VI. de Spalatensi[1] retuleram, ob ea quae nunc de eo nuntiantur. Tum vero capite IX. in privilegio Rotterodamensi de electione Consulum et Scabinorum, ubi de electoribus sermo, bis positum video '[‘vijf']'[2] pro 'seven' ut habet antiquum privilegium. Ibidem Schoonhoviano privilegio scriptum est 'De eerste vijf personen' cum scribi debuerit 'De voorsz. vier en veertig personen'. Haec ignota manu corrigantur. Librorum catalogum[3] exspectabo. Lis praeiudicialis de bonis publicatis etiam nostro nomine urgenda mihi videtur. Saluta parentes et necessitudines nostras, nominatim Melissaeum[4] et vale. Lutetiae 11 Martii 1622.

Cura ne clam ulla exempla Apologetici describantur, ut de aliis libris factum antehac est: mea enim refert ut tota res meae maneat potestatis.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

730. 1622 Maart 11. Aan N. van Reigersberch[5].

Mon frère.

Den uwen van den XXI en XXVII February ontfang ick op ééne tijdt, bedanckende U.E. hertelick voor het aengewende debvoir, waervan de continuatie in desen tijdt hoochnoodich is. Ick heb de Prins[6] noch eens gesproocken, dye my zeer vrundelick tegemoetquam ende sonderlinge affectie toonde; daernae heeft de Guarde des Seaux[7] - dye my alle teyckenen van vrundschap betoont - my geleyt by den Coning in zyne Raedcamer in presentie van alle de Princen, alwaer ick Syne Majesteit gesproocken, bedanckt ende mynen dienst gemelt heb. De Canzler[8] ende de Guarde de Sceaux deden my approches ende gaven my zeer groot getuychenisse, de Coning met teyckenen ende woorden dede toesegging van goede affectie, soodat eenige heeren, dye by my stonden, seyden in lang niemant soo wel onthaelt te zijn. Van mijn brevet heb ick met den Graeve van Chomberg[9] te voren gesproocken, dye my belooft het effect wel te doen genieten; sulcx oock seyt Castilho, Jeannyns schoonzoon, contrerolleyr van de finantiën; Jeannyn daerenboven dat ick soo wel sal betaelt werden als yemant in 't Rijck. Dit schijnt al goed te zijn; evenwel zijn alle soodanige saecken hyer onseecker ende daerom is bedenckens waerd, als my eenig vaste conditie - insonderheyt met exercitie van Religie - soude werden gepresenteert, off ick dye niet en soude

1 M.A. de Dominis, zie p. 1 n. 2.
2 Ik voeg 'vijf' in, wat m.i. de tekst eischt. Er staat thans in de Verantwoording cap. IX: ... kiesen sullen ... seven persoonen (dit is by later Privilegie verandert tot vijf) uyt hem-luyden, ende die seven ...
3 Hij bedoelt waarschijnlijk een opgave van zijn boeken, die nog in Holland zijn; zie p. 191 n. 14; p. 202 n. 2.
4 Joris de Bie.
5 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4. g. Onder dezen brief volgt die van Maria aan Nicolaas bij Rogge n°. XIV. Over het geheimschrift zie p. 104 n. 4.
6 Condé.
7 De Vic.
8 Nic. Brulart de Sillery.
9 Schomberg, zie p. 177 n. 9.

behoren aen te nemen. Ick heb voor desen in 't voorbygaen gesproocken van Hessen ende Maerburg, ende meen dat ick by de sachte Lutherschen middel soude vinden om myne conscientie te voldoen. Gisteren heb ick uyt Holsteyn ontfangen aenbieding van alles goeds, oock van een tractement[1]. Als ick dit nu sal hebben affgeslagen, indyen men daernae, verliesende de hoope, dye men misschien, tegen myne protestatie, houdt van verandering van Religie, my moede werdt, ofte oock om onsen Staet niet directelijck te offenseren - 't welck my totnochtoe veel quaeds heeft gedaen - het pensioen ophoudt, 't welck soo can geschieden dat ick niet en weet aen wie het hapert, wat sal ick dan doen? Ick heb eens de gemeene saeck gedyent tot myne groote schade sonder yemants garand; daerom dunckt my dat voor het *wtgeven* van de *Apologie* 32[2] my behoren wel te verseeckeren. 16[3] ende 13[4] hebben wel eer *mijn huisvrou* daervan gesproocken, ende ick meen dat oock nu *Wtenbogaerd* eenige last daervan heeft, maer swijght, 't welck my niet ten beste en behaeght. Wilt hyerop wel letten, want *ick* soude wel connen *myne defensie* doen op een ander manier, toonende dat hetgunt gedaen is, is gedaen door last van anderen, maer dye de haet van het gemeen op hem laedt, moet by het gemeen bevrijdt worden. Hyer soude ick groot proffijt connen doen soo ick my t'eenemael stelde ten dyenste van 75[5], sonder ergens anders op te dencken, 't welck my wel rond geseyt werdt. Sal ick dat almede versuymen? Om wiens wil doch, sijnde soo getracteert? Wat de saecken van de Religie aengaet in ons Landt, veelen schryven dat hoop is van versachting, jae dat Duyck[6] geseyt heeft dat men de Remonstranten sal moeten accommoderen. Men moet door 591[7] wel vernemen, wat apparentie hyervan is. Om sulcx te doen in één communie heeft nu meer swaricheyts als voor desen, maer nochtans soude daerop connen gedacht werden. Men schrijft dat Lydius[8] te Dordrecht geseyt heeft in zyne predicatie: hadden de Remonstranten haer soo verclaert over eenigen tijdt, dat de vrede lang gemaeckt soude zijn geweest. Ick en weet niet off U.E. de Confessie van de Remonstranten[9] heeft gezien. Immers U.E. dient die te zien. By die Confessie dan geweert zijnde de suspicie van Socinianisterye ende Papisterye, soude men die occasie connen waernemen ende die van dat gevoelen met die van 't gevoelen van de Synode vereenigen, nemende praetext dat de harde Resolutie in de Synode jegens de Remonstranten genomen waeren om 't naelaeten van verclaring. Tot Sendomir in Polen[10] zijn eertijds vereenicht in ééne communie dye van de Ausburgsche, die van de Switsersche ende die van de Boheemsche Confessie onder seeckere verclaring. Maer als men hyertoe soude gesint zijn soo soude daer moeten opgehouden werden het schrift dat men seyt dat

1 Door De Haen, namens den Hertog; zie n° 732.
2 Remonstranten.
3 Kenenburg.
4 Meerman.
5 De Koning.
6 De raadpensionaris Anthony Duyck.
7 Joris de Bie.
8 De Dordtsche predikant Balthasar Lydius.
9 Episcopius' Belijdenisse ofte Verklaringhe van 't ghevoelen der Leeraren, die in de Gheunieerde Nederlanden Remonstranten worden ghenaemt. 1621. (Petit Bibliogr. Lijst n°. 10 p. 121).
10 Zie I p. 210 n. 1.

Festus[1] voorheeft tegen de voorn. Confessie ende hier het schrift Tilenii jegens de Canones van de Synode[2]. Soo de Contraremonstranten hyertoe niet en zijn te brengen, soo behoort men om de eenicheyt jegens den vyant vast te stellen - insonderheyt daer de geallieerden ons niet by en staen - oock om alle ingesetenen te animeren soo tot de ordinarise contributie als tot de West-Indische Compaignie, de Remonstranten, die soo goede deel van het Landt maecken, [te] tracteren nevens de Lutherschen. De vrees, dye men heeft voor verandering van de Regiering, can voorcomen werden door den eedt by de Predicanten ende Lidtmaeten te doen om de tegenwoordige Regeering voor te staen. Als hyertoe geen genegentheyt, restat 349[3]. *Puyssieux*[4] heeft my gesegt dat 32[5] aen 75[6] niet en openen. Toont goede affectie. Maer 't volck hyer is impatiënt ende vreest dat met lang uytstel *Spaignen* proffyt sal doen, waerom 689[7] lichtelick soude connen hyer ontboden werden, om 24[8] contentement te geven, by gebreck van andere apparentie. Doch ick beken hyer sijn oock anderen, dye van 677[9] en 829[10] heel zeer vervremt zijn om 't gepasseerde; maer die gaen oock te verre. De middelwegh en is niet te vinden sonder goede opening.

Ick com tot mijn particulier. Ick gelooff wel dat voor het aengaen van eenige alliantie op my sal worden gelet. Maer de questie is, als daer eerlycke accommodatie conde vallen, off dat niet beter en soude geschieden sonder uytheemschen te gebruycken. Myne actiën hebben meest op mijn vaderlant gezien, ende soude niet garen den naem hebben van voor vrunden te veel te hebben willen doen. De wech tot accommodatie soude desen connen zijn dat ick by remonstrantie aen de Staten Generael soude deduceren eenige nulliteyten, de Rechters minst graverende, als het versuym van op eenige poincten my te hooren in de beloofde defensie, etc.[11], ende dat daerop de Staten Generael nae advys van Rechtsgeleerden de sententie tegens my gewesen souden nul verclaeren; dat en soude geen consequentie hebben tot andere saecken, ende soude de Rechters niet te zeer lederen, alsoo alle Rechters sulcx bywylen weervaert sonder ignominie. Wilt hyer op letten met 591[12]. Doch men dient niet te doen jegens de wil van 349[3]. Voorts twijffel ick zeer off men niet door goede vrunden behoort te ondertasten off in *Duitschlant* eenige dienst voor my soude zijn te becomen. Want d'onseeckerheyt *hier* staet my niet wel aen. Ick vrese oock dat de *Apologie* hyer eenigen niet wel en sal smaecken. De weynigen connen in sulcke saecken meer quaedts doen dan andere goeds. Evenwel en can ick om alle die consideratiën niet laeten voor mijn eer te sorgen, die geen langer uytstel en lijdt. 't Bevorderen van de provisie op de confiscatie vind ick nu tydelick; meen oock

1 Bij P.J. Wijminga, Festus Hommius (1899) vind ik geen boek over dit onderwerp.
2 D. Tilemus, De leere der Synoden van Dordrecht ende Alez. Pfl. Kn. 3471.
3 Frederik Hendrik.
4 Zie p. 161 n. 4.
5 Remonstranten.
6 De Koning.
7 Du Maurier.
8 Maurits.
9 Prins van Oranje.
10 Staten Generaal.
11 De Groot voegde op den kant het volgende bij: ‘Hyer by soude connen gevoecht werden het vertoon van eenige poincte in de sententie verhaelt, die inderdaet anders zijn gelegen ofte geseyt, met uytlaeting van noodige circumstantien; alle 't welcke by my aengewesen ende bewesen soude zijn geweest, waer my tijdt gegeven van defensie’.
12 De Bie.
3 Frederik Hendrik.

dat de requesten aen Gecommitteerde Raden ende Stadt Rotterdam[13] moeten worden gelevert.

De saecken alhier disponeren haer niet tot oorlogh. De Coning gaet voor

13 Zie p. 179 n. 2.

Paeschen nae Orleans om allerley tydingen daer af te wachten. Dye van de Religie, zeer gesterckt door het innemen van Sabledolonne ende eenige veldslagen, toonen te veel courage, breecken kercken ende cluysen. Dye van Rochelle hebben verclaert vyand alle die, van de Religie zijnde, haer partye niet en volgen. De jonge Prins van Portugael[1] is gisteren vertrocken. Ick hoor dat eenigen hem garen hyer hadden gehouden met een goed pensioen, maer dat sulcx by anderen niet en is goed gevonden. Men seyt hyer opentlick dat 677[2] *zyne neven* voor een groot deel erfgenaemen destineert, oock van *Orange*. 349[3] dient sulcx te weten. Vordert doch het drucken van de ses boucken[4] op d'eene off d'andere wegen, sonder langer uytstel. Hyer is weer ontsteltenisse over het quaed tractement van de Franchoysen tot Jacatra; men sal hyer by arrest procederen, hetwelck al meerder verbittering geeft. Doet myne gebiedenisse aen 349[3] met presentatie van alle dienst. Vindt hy goed yet aen 75[5] ofte aen *Condé* te schryven, ick sal 't wel seeckerlick bestellen. In 't uytgaen van des Conincx camer nam my de Cardinael de Rets waer, seggende kennisse met my te willen maecken. Ick en had hem niet aengesproocken hoewel hy machtigh is in credyt. Doch ick sal het soo wel moeten doen als het de heer van Langerak doet.

Ick verwacht het oordeel van de vrunden over de Apologie. De maet is quaed te houden om de saeck niet te cort te doen, nochte de passiën toe te geven. Evenwel ick heb mijn best gedaen. Verstaet U.E. yet naerder van Oost-ende Westindië, wilt my adviseren. By my is recht voor 't vertreck van de extraordinarisse Ambassadeur van Engelant[6] geweest zyne predicant[7], een van de Dordrechtsche synode; sprack zeer moderaet van onse opinie ende was niet vremdt van tolerantie, als op het predicken ordre conde werden gestelt. Soo yemant van kennisse daer eenige processen heeft over illustre materiën, daer ick dienst in zoude connen doen, soodanige proffytelicke occupatiën souden my wel dienen. Ick doe dagelijcx mijn best om alle de Heren te doen verstaen dat Vrancrijck gelegen is aen de conservatie van ons Landt, ende dat de confidentie niet wel en can geplant worden soolang hyer 't oorlogh duyrt. Vertoon haer oock de periculen van Rochelle te verwachten by continuatie van het oorlogh. Dese dage had ick verstaen dat de Coning van Spangie door de Reine Mère hadde geobtineert 't geldt nae Bruyssel over Vrancrijck te senden, meenende van dit jaer te senden vyer millioen goudts. Ick had dit garen belet, maer quam te laet tot de kennisse. Ick sende U.E. nevens desen een brief[8], dyen ick dese dagen meende gesonden hebben aen 349[3], maer heb daernae beter gevonden die aen U.E. te senden om de substantie te gebruycken met discretie. Ick com weder tot de vragen by U.E. geproponeert van secours van hyer. Soolang de staet van binnen soo syeck is, sal men houden voor verloren al wat daeraen besteedt wordt. Tevergeefs geeft men medicyne aen een crancke, die geen diëet en wil houden. Voorts de Regeering blyvende alleen in handen van degheen, dye onder de naem van de Religie een factie dick-

1 Zie p. 170 n. 4.
2 Prins van Oranje.
3 Frederik Hendrik.
4 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.
3 Frederik Hendrik.
5 De Koning.
6 James Hay, first earl of Carlisle; zie p. 122 n. 3.
7 Joseph Hall (1574-1656), later bisschop van Norwich.
8 N°. 728.
3 Frederik Hendrik.

mael oock gewapent jegens den Coning foveren, sal men voor onsen Staet niet veel doen. Waer daer middel om de Regiering te redresseren ick houde dat men hier toonen soude sulcx aengenaem te zijn. Maer dat soude hangen aen 't succes. *Nulla fides unquam miseros elegit amicos.* Men moet dencken: help u selve soo helpt u. Godt, off men moet dencken: vaert daer wel mede met de Regeering, ende dat hoe eer hoe liever. Uytstel is binnen ende buyten periculeus. Wilt dit alles wel overleggen ende de distributie daervan doen nae den oorboir. Vindt U.E. dienstigh eens over te comen sulcx sal my seer aengenaem zijn. Wy doen onse gebiedenisse aen alle bekenden. Den XI Marty XVI^{c}XXII te Parys.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Mijn gebiedenis aen d' Heer van Maurier met excuse van dat ick nu niet en schrijff, ende communicatie van dienstige tydingen. Indien yemant de *Apologie* in handen heeft, soo spreeckt niet van de verseeckertheyt hyervoren vermelt eer U.E. 't schrift weder in handen hebt ende draeght sorge dat daervan geen copye gemaeckt en werde opdat wy meester van het stuck blyven.

In dorso schreef Reigersberch: Broeder de Groot den XI^{en} Martii 1622.

731. 1622 Maart 17. Aan Frederik van Holstein[1].

Inter caetera exsilii mei solatia, quae Deus optimus benigne mihi largitur, praecipuum habeo, Princeps Illustrissime, quod me clementiae tuae ac bonitatis materiam esse volueris, animum benevolum testando humanissimis literis; pro quo beneficio, si quid est mearum virium, id tibi omne dico ac consecro. Neque minus laetum mihi, quod ob sententiam de sacris aut de republica extorres atque afflictos tua miseratio sublevat, quae virtus non tenuibus epistolis, sed annalium memoria celebranda est. Quod res huius regni attinet, postquam Montis Albani obsidio, maxime ob rem a ducibus regiis male curatam, in irritum cecidit, Cleracum quoque nuper receptum, et praelii unius aut alterius prosperior fortuna animum Protestantibus fecit; at sapientioribus secunda haec pro adversis interpretantur, quod quo magis Rex dignitatem suam laesam putat, eo a pacis consilio longius avertitur. Atque adeo colloquia aliqua de pace instituta in illis locis, ubi hoc anno bellatum, frustra fuere; et Rex ipse, ex quo Lutetiae est liberior iam post Luinii[2] mortem, ita ut de ipsius animo promtius sit iudicare, ad bellum videtur propensior, quo et procerum pars maior fertur, quanquam ex Rupellensium pertinacia ac desperatione non mare tantum per praedas infestum, sed et externorum armorum periculum alii ostentant. Lesdiguerius interim pergit in vicinatu et finitimis locis Regi operam navare, cuncta in eius obsequium redigendo; neque interim omittit pacis hortamenta literis ad Regem. Multa quotidie a Protestantibus proterve aut saeve gesta causam ipsorum

1 Hs. Landesbibl. Wolfenbüttel. Gedrukt Gudii Epistolae p. 183. Over den geadresseerde zie p. 115 n. 6.
2 Zie p. 165 n. 7.

onerant. Monte Pellerio nuper Senatus praeses[3] a Lesdiguerio missus suasor pacis a coniuratis quibusdam foede truci-

3 Du Cros, président au Parlement de Dauphiné.

datus est. Sed hoc scelus sumtis a magistratu suppliciis expiatum. Prodiit et nuper liber[1], quasi Rupellae vulgatus, sed quem in Hollandia factum ac typis datum constat, in quo armorum in Regem sumtorum causa ita redditur, ut fundamenta iactentur omnibus Regibus ac Principibus merito suspecta: ut nullum unquam populum a Deo reprehensum, quod se in libertatem vindicaverit; arma pro tuenda Ecclesia licite sumi a quovis etiam privato, qui pii propositi sibi sit conscius, multaque alia in eam formam. Rex intra hos quatuor aut quinque dies Aureliam est iturus, ubi nuntios rerum internarum atque externarum opperietur, ex illis constituturus quod tempora exigunt: sive perdomandis oppidis obsequium abnuentibus, sive hic pace facta vertendis armis in Hispanum, qui Valle Tellina occupata et contra promissum retenta, non Rhaetis tantum, sed Helvetiis quoque et Venetiis se formidabilem facit. Deus Optimus Maximus Regum populorumque animos ad pacata consilia flectat: atque idem te, Princeps Illustrissime, paterno praesidio protegat et tuis in miseros beneficiis vicem rependat. Lutetiae XVII. Martii CIↃIↃCXXII.

Tuae Clementiae addictissimus cultor
H. Grotius.

Adres: Illustrissimo Principi Frederico divina clementia Haeredi Norvagiae, Duci Slesvici, Holsatiae etc.

732. 1622 Maart 17. Aan J. de Haen[2].

Mijnheer. D'uwen van den XXe Decembris des voorleden jaers ende van den XXIX January des lopende jaers zijn my eyntelick ter handen gecomen. Het is my leedt dat wy niet met meerder seeckerheyt ende in corter tijdt malcanderen connen adviseren van hetgunt ten wederzyde passeert. Sedert de Coning hyer is gecomen, heb ick een brevet van een jaerlijcx pensioen van Syne Majesteit ontfangen, oock Syne Majesteit gesproocken, ende by deselve alsoock by den Prince van Condé, den heer Cantsler[3], den heer Guarde des Seaux[4] ende anderen van den Raedt wel bejegent, al welcke my doet hoopen, dat ingevallen tusschen Vrancrijck ende onse Landen eenige handeling valt, daer veelen in ons Landt wel toe genegen zijn, (door) my ende anderen, die op die hoope hyer mede zijn gebleven, yet sal connen gevordert werden tot vertroosting van denghenen, dye in het Landt verdruckt zijn. Wat de Religie aengaet, het is waer dat ick by wylen daerop wat aengesproocken ben, doch met beleeftheyt ende sonder perssinge. Wy zijn oock in onse huysen vry van ondersoeck. Evenwel houd ick ten hoochste aengenaem de aenbiedinge door U.E. aen my geschiet van wege Syne Furst. Genade, dye ick daerover onderdanichlick bedanck, met aenbiedinge van alle mogelicke dienst. Indyen mettertijd de saecken haer soo souden mogen aenstellen, dat ick voor de gemeene saecke meer soude connen vorderen aldaer by U.E. dan alhyer, soo soude ick seer garen luysteren nae raed van vrunden, ende zyen met goed conten-

1 Het p. 125 n. 2 genoemde geschrift van Théophile Brachet de la Milletière: Discours etc.
2 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 230.
3 Nic. Brulart de Sillery.
4 De Vic.

tement van Syne Majesteit - die my geen beloften nochte verbintenisse en heeft afgevordert - van residentie te mogen veranderen. Ondertusschen al 'tgunt ick hier can doen voor Syne F.G., voor U.E. ende andere goede vrunden is t' haere dienste. De Apologie[1] niet alleen van my, maer van de voorgaende Regieringe, heb ick in 't breede ingestelt ende in 't Landt gesonden, om by personen haer de rechten, coustuymen ende regiering verstaende gevisiteert te werden. Ick meen soo U.E. yet heeft aengeteyckent, dat het my behulpich sal connen wesen. 'tGunt U.E. considereert van de groote haet van de Huguenoten tegen ons, bevind ick waer te zijn, uytgenomen enige discrete personen, die nae de waerheyt luysteren. Een van de gedeputeerde van Rochelle, die in Hollandt is, heeft onlancx een bouck[2] aldaer uytgegeven, vol pernitieuse ende seditieuse maximen, alwaer hy de Remonstranten accuseert als pensionarissen van den Paus, met meer andere calumniën; maer alsoo hetselve bouck veel inhoudt tegen des Conincx autoriteyt, soo hoopen wy dat het ons hyer meer goeds dan quaets sal doen. Die van Rochelle roven zeer ter zee, doch zijn t'landt zeer benauwt. Men meent dat men de stadt dit jaer niet en sal aentasten, nochte oock Montauban, maer alle andere steden brengen tot gehoorsaemheyt, daertoe Monsr. Lesdiguieres alrede arbeyd in de plaetse van zijn gouvernement, middelertijdt oock niet naelaetende voorslagen te doen tot accomodatie, die zeer verhindert werdt aen d'een zyde door het kerck- ende cloosterbranden van dye van de Religie ende meer andre excessen, aen d'ander zyde door de hevicheyt van de Jesuyten, die met te meer schijns haer canten tegen die van de Religie, alsoo de voornoemde gedeputeerde van Rochelle seyt geen hoop te zijn van paix, voor ende aleer de Jesuyten uyt het rijck sullen sijn verdreven, 't welck zy apparentelick sullen soucken te voorcomen, alsoo sy hyer wel zijn geseten. Ick hoop, Mijn Heer, dat U.E. met U.E. huysvrouw nu wat beter sal zijn tot uwe vertroostinge. de myne met de familie, Godt zy gelooft, zijn wel te passe. God wil U.E. met de zyne ende alle vrunden lang bewaeren. Den XVII Maert XVI^{c}XXII.

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

Mijn huysvrouw doet haer dienstelycke (gebi)edenisse aen U.E. ende de uwe.

Adres: E. Erntfeste Hochgeleerde heer, Mijn Heer Mr. Johan de Haen doctor in de Rechten.

In dorso schreef de Haen: 17 Martii 1622. N°. 5. 17 Maert 1622.

733. 1622 Maart 24. Aan R. Hogerbeets[3].

Mijn heer, de hoope die ick hadde geschept dat de humeuren haer souden gedisponeert hebben tot U.E. verlichtinge heeft my wat op doen houden van

1 De Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
2 Milletière; zie p. 125 n. 2.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Antwoord op n°. 725. Beantwoord door n°. 741.

schryven, verwachtende de materie dye my daeruyt soude werden gegeven. Wy en zijn alhyer niet ledich. De Coning heeft my wel ontfangen in presentie van de Princen ende raiden, oock yet op mijn onderhoudt gedisponeert; de Prins

van Condé toont my goede affectie. Soo doet oock de Canselier[1] ende de Guarde des Seaux[2], Jeannyn ende andere. De Coning heeft verclaert dat die in onse landen zijn gecondemneert ter oorsaecke van de onlancx geresene geschillen alwaer het oock onder de name van laesae majesteit....[3]. Is oock verstaen dat op 't exercitie binnenshuys geen recerche en sal geschieden. Indyen de gunste van Vrancrijck by de onsen nae behoren wierd betracht, men soude enige accommodatie mogen hoopen tot voordeel van U.E. ende andere. Mair 't schijnt dat de jegenwoordige regierders op Vrancrijck niet en passen. Tot Jacatra in Oostindië zijn wederom enige Fransoysen zeer mishandelt by de onsen. Ende hoewel men de Engelsen in gelycke saecken soeckt contentement te doen, soo schijnt dat men 't in regard van Vrancrijck niet en wil doen. Waeruyt arresten ende vordere swaericheden geschapen zijn te volgen. Indyen U.E. goed vind zynen soon[4] hyer te senden ende hem aengenaem is by my syne residentie te nemen, ick sal my garen voegen om U.E. daerin te dienen. Wy sullen nu wat beter gehuyst zijn.

De Coning is vertrocken nae Orleans, gaet voort nae Bourges ende soo men meint nae Lions. Alles werdt gepreparreert ten oorlogh, ende evenwel is de saeck niet buyten hoope van vrede, indyen dye van de Religie nae 'tgunt redelijck is willen luysteren. Hyermede, mijn heer, sal ick ende mijn huysvrouw aen U.E. ende uwe kinderen onse gebiedenisse doen, biddende Godt ernstelijck om U.E. verlossinge.

Op goede vrydagh XVI^{c}XXII tot Parys.

U.E. dienaer ende vrund
H. de Groot.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer Hogerbeets.

734. 1622 Maart 25. Aan B. Aubéry du Maurier[5].

Ignoscas precor, Vir Illustrissime, quod toties epistolis et chartis ad amicos mittendis negotium tibi exhibeo, parsurus otio tuo, si alia aeque certa curandi ratio appareret. Sed ita videtur meum esse fatum, ut eos, qui mihi bene volunt, semper meis rebus onerare debeam, sine ulla copia rependendae vicis. Quod me male haberet, nisi tua summa bonitas perspecta hanc mihi libertatem indulgeret. Librum, quem misi[6], innocentiae meae vindicem, ita ab amicis legi velim, ut neque mihi, sicubi doloris sensu modum excessi, id ignoscant, neque ipsi rursus suis malis aut praesentibus fracti aut futuris territi, bonae causae vires imminuant. Ubi de editione constitutum erit, inveniemus aliquem, qui vertat Gallice vel hic vel in patria. Nam Latino sermone donandi librum laborem ego in me suscepi, atque in eo sum totus, Si quid ibi rumorum malignorum adversus me seritur, quod ignoraverim hactenus, eos cognoscere aveo, ut eadem opera illis occurram. Milleterii librum[7] valde sum miratus: tali advocato vel optimam

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 De Vic.
3 Hier heeft Grotius den zin niet afgemaakt; zie p. 196 n. 1. Over het feit zelf zie Brandt, Historie der Reformatie IV p. 747 vv; Pfl. Knuttel 3371, 3372.
4 Adriaan Hogerbeets.
5 Gedrukt Epistolae p. 65. Beantw. door n°. 740.
6 De Verantwoording, die hij bij n°. 723 overzond.
7 Zie p. 125 n. 2.

causam perdere facillimum sit. Nova sunt et valde invidiosa, nec nisi ad irritandos reges valentia, quae scribit; tum fundamentum armorum ponitur in hominis mendacissimi narratione. Sed bene est, quod adversarium[1] sibi elegit non elinguem, cui tamen sufflaminando omnes operam dabimus, ne quod ab uno peccatum est, in eius culpam multi innocentes trahantur. Hi, qui a consilio Regis sunt, valde optassent, ut Rex a Reformatis huius urbis salutaretur, quod tamen nescio quomodo factum non est. Omnia quidem ad bellum parantur satis strenue, sed non eo minus viri sapientes pacem audent sperare, et ita, quasi pro foribus stet; quorum ominationi eventus utinam brevi respondeat, ut Regi a civilibus turbis vacuo liceat ad amicorum res advertere. Nuntius de Gallis, iterum male habitis in India apud Iacatram, renovavit pristinum vulnus, eoque magis quod, cum Anglis pacandis tantum insumatur operae, huius regni nulla habetur ratio. Si qui Reipublicae nostrae incubant, eam vellent perditam, quid agere aliud possent? Mitto a Tileno literas, et alias[2], quas rogo grave ne sit curare affini tradendas. Deus te, Vir Illustrissime, cum liberis diu sospitet. Idem mecum uxor mea precatur, et gratiam habet, quod sui memineris. De Bonfadio[3], quid porro futurum sit, cognoscere percupio. Lutetiae 25 Martii, 1622.

735. 1622 Maart 25. Aan Willem de Groot[4].

Spes mihi fit, Frater charissime, pittacii sive breviculi Regii, quod mihi datum est, referendi in notiam eorum quae persolvenda sunt. Sed ubi hoc quoque factum erit, tot sunt artes triconum nummariorum, ut nisi magna amicorum gratia, temporis saepe et pecuniae damno, nihil possit extundi. Experiemur ergo. Si grave tibi non sit ex eo quod nobis restat centum florenos Nicolao Reigersbergio numerari, quibus persolvat nomen quod ex vectura fecimus, valde id nobis commodum sit. Nam ex quo hic sumus mille ducentos florenos e Zelandia duximus; et tamen magnam partem supellectile utimur aliena. De Hexabiblo[5] miror nihil a me intelligi. Librum quem misi[6] postea quamprimum et quidem cum iudicio legi velim, et quid vobis videatur mihi renuntiari. Si quid doloris sensus mihi expressit, facile poterit mitigari. Sed causae vires timidis consiliis imminui non debent. Existimationis tuendae causa nimis multa passi sumus, quam ut eam nunc aut offensae metu aut aliis imbellibus de causis deseramus. Idem vobis visum iri non dubito.

Rex hinc abiit Aureliam, inde Biturigas ut creditur, et porro Lugdunum. Fervet bellum, nec tamen sine spe pacis; quae si coierit restat ut de Valle Telina Rex cogitet. Ego magnum in gratia Principis Condaei praesidium reperi; sed et Custodis sigillorum[7] amicitia perutilis mihi est. Domum conducturi sumus aliam, pretio si possumus ferme ad quingentos florenos. Si quid apud vos novi est, fac me certiorem et cum parentibus, agnatis et affinibus vale. Lutetiae 25 Martii 1622.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1 Tilenus, zie p. 125 n. 2.
2 N°. 735.
3 Zie p. 69 n. 3.
4 Gedrukt Epistolae p. 763.
5 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.
6 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.
7 De Vic.

736. 1622 Maart 26. Van J.A. Corvinus[1].

Vir Amplissime S.P.

Quanquam non immerito praeter officium a me factum videatur, quod ab eo tempore, quo T.A. redivivam Dei beneficio et cum nobis tum bonis omnibus restitutam summo cum gaudio salutavi, nihil literarum ad eam dederim, rogo tamen ne id errori aliquo, sed partim verecundiae, partim occupationibus et temporum invidiae imputetur. Cum enim minus gratas fore literas meas mihi persuaderem, nisi et finem Antimolinaeo[2] impositum et lucem eum adspecturum certo nuntiarent, silendum mihi putavi donec ipse de eiusdem editione certus essem. Occupatum me tenuit Molinaeus integram aestatem. Quippe cum iam a me finem operi impositum putarem, rediit mihi labor ex nova eaque auctiore libri adversarii editione[3]. Existimabam enim expedire, ut una cum prioribus ea etiam a me refutarentur quae iis accesserant. Absolvi quidem integram responsionem ante nundinas autumnales, sed cum mihi ipsi describenda esset, non potui nisi partem ad praelum parare. Curavi tamen ut ea Francofurtum deferretur ac sollicitavi D. Roelandium, bibliopolam nobilem, de editione. Sed is primo solum dubie, sero autem operam suam certo mihi addixit; dubium tamen me tenuit an proximis nundinis liber prodituras esset, veritus ne cum libri moles - excrevit enim admodum ex istis additamentis - tum crebrae operarum typographicarum ob militem Bavarum, quo hac hyeme Francofurtum cinctum fuit, intermissiones editionem nimium remorarentur. Prodituram demum ante paucos dies certo significavit. Faxit Deus ut ad divinae veritatis propagationem serviat. Plurimum mihi gratulabor, si cum fratribus tum imprimis T.A. eum placere intellexero; vereor autem ne defectu necessarii subsidii multa nimis ieiune a me tractata sint; tamen ut caussae pro viribus satisfacerem, omni ope nixus sum. Cum Antwerpia discessissem sex integros menses me ipsum quasi voluntario carceri inclusi, et ut mihi securiora essent studia, ubi essem etiam amicissimos celavi, nec recepi me in libertatem, nisi postquam et integer liber ad praelum paratus, et mea manu bonam partem descriptus esset et valetudo ex continuis laboribus adversior id urgeret. Contuli vero me Nordam, Frisiae Orientalis oppidum. Ibi hyemem transegi apud consanguineos, quos ex Albana persecutione ibi habeo reliquos. Ista occasione contigit mihi videre et coram salutare Nobiliss. D. de Moersbergen[4], qui summum suum gaudium ob T.A. e carcere felicem liberationem testatus per occasionem T.A. plurimam salutem dici voluit; simulque significavit gratissimum sibi fore, si cum de T.A., tum de rerum Gallicarum statu certi quid cognoscat. Comes[5] huius Provinciae de T.A. honorifice semper loquitur, et ardenti desiderio exspectat Apologiam[6] T.A.; quam brevi prodituram cum acceperit in mandatis

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 30 Q 1. Schrijver is de in 1619 verbannen Remonstrantsche predikant te Leiden (zie I p. 260 n. 3), die zich thans te Norden in Oostfriesland ophield.
2 Zijn geschrift tegen den Parijschen predikant Pierre Dumoulin: P. Molinaei novi anatomici mala encheiresis, dat 1622 uitkwam bij Erasmus Kempffer te Frankfort a.M.
3 Petri Molinaei Anatome Arminianismi kwam 1619 te Leiden uit; een 2e editie 1620; postrema ed. 1621.
4 A. de Wael van Moersbergen, die met Oldenbarnevelt, Grotius en Hogerbeets veroordeeld was.
5 Willem Hendrik graaf van Steinfurt.
6 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.

dedit uni e nostris ut quovis precio ipsi continuo comparetur. Qui eo, quod per me sese id recte curaturum speret, eo nomine ad me scripsit. Rogo itaque T.A. ut, si rumor iste non sit vanus, de exemplaribus aliquot ad nos mittendis ii moneantur, qui istorum distribuendorum curam suscipient. Miseram superiore aestate per D. Wtenb. T.A. scripturam pueri Harlemensis, natu annorum tredecim, optima indole, honestis moribus ac vivaci ingenio e familia Ruchaverorum[1], cuius parentes caussae bonae addictissimi eum per me T.A. commendari voluerunt; eo fine ut si forte ea Batavo quam Gallo famulo uti mallet, eum sibi eligeret. Non dubito quin cum ob elegantem scripturam et reliqua ista commendatione digna T.A. sit placiturus. Est in triviali schola Harlemensi quartae classis auditor. Si maiorem Latinae linguae cognitionem in eo T.A. desiderat, parentes, etsi per biennium ipsis exspectandum esset, parati sunt operam dare, ut eos quos T.A. velit progressus faciat, quinimo ut et Gallicae linguae aliqualem cognitionem sibi comparet, si modo certi fiant T.A. opera eius uti velle. Est etiam civis quidam nostrae urbis Ioannes Montfortius, qui cum persuasum haberet T.A. liberum a civilibus negotiis, in terra peregrina uni aut alteri adolescenti concivi, qui in spem Reip. administrandae enutriantur, non gravate usum hospitii sui concessurum, cum summam duceret felicitatem si filius suus ex quotidiana cum T.A. conversatione ad prudentiam formaretur, superiori aestate ut ipsi eam gratiam T.A. faceret uxorem T.A. Delphis rogavit. Ipsa vero a pluribus se sollicitatam affirmans, cum nulli sese certe quid addixisse, de re autem ista cum T.A. conferre velle addidisset, speravit se per me de perpensa T.A. voluntate certiorem reddi posse. Non ignoro me nimis familiariter cum T.A. agere: non potui tamen non istorum mentionem apud T.A. facere, cum id viri isti, mihi amicissimi, flagitarint, imprimis cum maiora longe officia ab illis difficillimis hisce temporibus nobis praestita ista me *παρρησίᾳ* uti cogant, et futurum sperem, ut T.A., habita eorundem ratione, si quid hic a me peccetur in bonam partem sit accepturus. Vale Vir Amplissime. Deus Opt. Maximus T.A. cum dulcissima coniuge diu servet incolumem. Salutem officiosam dico D. Tileno ut et Fratri[2], quem ibi esse audio. Datum Nordae 26 Martii 1622.

T.A. observantissimus

I. Arnoldus Corvfnus.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groot à Paris. Port.

737. 1622 April 8. Aan Willem de Groot[3].

Mi frater, saepiuscule ad te scribo negotiis ita postulantibus. Affinem Nic. Reigersbergium in Zelandiam puto abiisse, sed non diu ibi mansurum. Ubiredierit urgebitis commune negotium de libro[4]. Ter ad eum misi quaedam quae inserenda aut mutanda sunt. Nunc ego manum de tabula. Nam Latinam versionem absolvi, pro quo Deo gratias habeo. De eo quod monuerat Pater, in tempore cogitandum quomodo nostras narrationes credibiles facturi simus, in mentem venit posse

1 Misschien een zoon van Gerard Ruychaver Maertensz., burgemeester van Haarlem 1617 en 1618.
2 Willem was reeds in November vertrokken; zie p. 161 n. 7.
3 Gedrukt Epistolae p. 764.
4 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.

super rebus quibusdam iam nunc in antecessum testimonia colligi: ut Verzidii[1], de excusata a me diu compositione edicti Sciani[2] et postea inhibita executione: Consulis Langii[3], non audita sibi quae ad Legatos Traiectinos Hagae dixisse dicor, praecipue ea quae iniuriosa esse iudicantur in Proceres Foederatos aut Principem: Ogleii[4], nocte ante exarmatum militem non consultasse me de impedienda praesidii in urbem introductione, quod et Consul Sconhovius[5] testari poterit, qui tum in eodem cubiculo cubabat. Si quid praeterea sciunt eorum, quae ego narro, asscribi posset. Velim cogitetis. Hexabiblus[6] ubi prodierit, fac quaeso ut Vossius exemplum sibi habeat et alterum quod statim ad Franciscum Iunium transmittat, qui paraphrasin Latinam pollicitus est. Velim ex eodem Vossio percuncteris nomen Germani cuiusdam[7], qui de conciliandis Protestantibus ac Romanensibus quaedam scripsit, Cassandrianis non dissimilia. Memini librum videre in folio editum, sed nomen non memini. Sciscitare etiam ubi sit, quid agat Abrahamus Milius[8]. Eundem Vossium obnixe roga ut uti mihi liceat Eclogis Stobaei physicis, ad quas in carcere aliqua annotavi[9], quae nunc forte non succurrerent.

Rex a Principe[10] in Britanniam Armoricam perductus est, in cuius finibus aliquid movere Subizius[11] dicebatur. Scribit Lesdiguerius a Rohanio peti nihil iniquum; sed Conventum Rupellanum duriorem esse. Tilenus[12] noster rescripsit Mileterio de causa armorum. Brevi edetur liber, gratus hic Proceribus. Vidua Luinii, et filia Vernoliae[13] iussae sunt Lupara discedere, quia Regina per ipsas male audiebat. De librariae supellectilis meae indice[14] conficiendo patere quaeso aurem tibi vellam. Vale cum patre, matre, consanguineis, affinibus, amicis. 8 Aprilis 1622.

Hottomannus[15] de libellis suis me interpellat.

Tuus totus

H. Grotius.

1 Jan Dirksz. Verzijden, vóór 1618 lid van de Vroedschap van Rotterdam.
2 Over de Keur van Schieland zie Grotius' Verantwoordingh C. XIX p. 183 vv.; Brandt, Hist. d. Reform. II p. 426.
3 De burgemeester van Gouda, Gerrit Cornelisz. de Lange, die met Grotius, De Haan en Hogerbeets aan de besprekingen met de Utrechtsche afgevaardigden ten huize van Daniël Tresel in Den Haag had deelgenomen, 5 Juli 1618.
4 Kolonel Joan Ogle, commandant van het garnizoen van Utrecht, staande ter repartitie van Holland.
5 Dirk Jacobsz. Schoonhoven, Gecommitteerde Raad, met Grotius, Hogerbeets en Frank van Torenvliet door de Staten van Holland in commissie naar Utrecht gezonden, 25 Juli 1618.
6 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6. De Groot vraagt Junius in n°. 712 of hij de vertaling op zich wil nemen; doch dit is niet gebeurd, ofschoon hij het wel beloofd heeft.
7 Georg. Wicelius, schrijver van Methodus concordiae ecclesiasticae, 1537.
8 Zie I p. 271 n. 8.
9 Zie p. 15 n. 4. Grotius vraagt hier om het exemplaar van Stobaeus, dat hij op Loevesteyn van Vossius geleend had, en waarin hij marginale aanteekeningen had gemaakt, die hij thans voor zijn uitgave noodig heeft. Zie ook p. 202 n. 3; p. 208 n. 3.
10 Condé.
11 Hertog van Soubize, broer van Rohan.
12 Zie p. 125 n. 2. In den gedrukten tekst staat in plaats van Tilenus: Silerius.
13 De weduwe van den Connétable de Luynes en Gabrielle de Verneuil, natuurlijke zuster van Lodewijk XIII. Zie p. 224 n. 7 en Le Vassor, Histoire de Louis XIII, tome II p. 457, 458. Lupara is het Louvre.
14 Zie p. 180 n. 3; p. 202 n. 2.
15 Over de papieren en boeken, die Grotius van Hotman ter leen had gekregen, zie I p. 348 n. 4; II p. 22 n. 3. Over Hotman zelf zie I p. 347 n. 4.

738. 1622 April 8. Aan J. de Haen[1].

Mijnheer.

De uwen van den XXVI Februarii is my ter hand gecomen ende hoewel myne voorgaende[2], die ick hoop dat U.E. sal becomen hebben, eenigsins daerop connen dienen tob U.E. onderrechtinge, soo en heb ick niet connen laeten U.E. door desen naeder te begroeten ende vooreerst ten hoochsten te bedancken voor de broederlicke sorge, die U.E. draegt voor mijn welvaeren. Ick bedanck oock, gelijck ick oock voor desen gedaen heb, zeer dienstelick ende ootmoedelick Syne Furstelicke Genade van zyne genaedige affectie tot my, die ick zeer garen met alle mogelicke diensten wil erkennen. Wat myne gelegenheyt alhier aengaet, Syne Majesteyt heeft my vrundelick ontfangen ende met een tractement vereert. Dan veele clagen hyer van quade betaelinge; off dye my sal wedervaeren en weet ick niet. Doch alle de Raden verstercken my, dat voor my wel sal worden gesorcht. 't Is waer dat, gelijck elk mensch affectie heeft tot zyne Religie, alsoo oock veele grooten garen souden zien, dat ick haer exempel volghde; doch ick en werde niet geperst: jae is my ende anderen van ons gevoelen soo veel wel doen verstaen, dat stil exercitie in onse huysen ons niet wangunt en werdt. De heeren van (den) Raedt zijn van opinie, dat soo haest in Vranckrijck de paix sal zijn gesloten, waertoe den Coning ende den Prins[3], die het oorlogh meest hebben aengedreven, schynen wel genegen te zijn, indyen maer die van de vergadering van Rochelle haer voegen tot redelicke conditien, dat gedacht sal werden op eenige hervattinge van de alliantie tusschen dese Croon ende onse Landen, in welcken gevalle men my hoope geeft, dat voor de verlossinge van den heer Hogerbeets, voor ons eer ende goedt, debvoir sal geschieden, sulcx dat my dunckt, dat ick schuldigh ben, al waer 't al met wat ongemacx, desen tijdt te verwachten, om niet te versuymen yet 't gunt 't gemene beste soude mogen dienen. U.E. houde hem verseeckert dat ick by sulcke gelegentheyt zyner niet en sal vergeten, maer al doen dat my sal mogelyck zyn. Mons[r]. Utenbogart ende Episcopius soude mede garen - niet soo zeer om haerentwil, als om de gemeene saeck - dye tijdt ende occasie hyer verbeyden, indien het niet te lang en duyrt, zijnde andersins zeer genegen tot aenneminge van de genadige presentatie, die Syne F.G. haer doet. Myn heer, wat my aengaet, ick sal zeer garen U.E. advys verstaen, wat deselve meent dat ick behoor te doen, ten dienste van my selven, U.E. ende andere. Ick sal op hetselve advys letten, als comende van een van mijn beste vrunden. Myne Apologie[4] in het Duytsch, - die ick oock in 't Latijn overset - is nu in Holland, in handen van enige goede bekende, om by deselve geëxamineert te worden. Ick verwacht haere consideratiën om die gesien sijnde te resolveren. Ick heb geseyt aengaende de byeencomste van acht steden[5], dat daer niet en is geresolveert, maer middelen bedacht tot accommodatie, ende redenen tot voorstant van de genomen resolutiën om 't een ende 't ander in die vergadering te openen; dat in de communicatie met de gedeputeerden van Utrecht veele van de woorden, die my by de Sententie te laste werden

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 232.
2 No. 732.
3 Condé.
4 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
5 De acht steden zijn: Haarlem, Leiden, Gouda, Rotterdam, Schoonhoven, Brielle. Alkmaar en Hoorn. Zie Wagenaar X p. 187-191; Knuttel n°. 2572; Grotius' Verantwoordingh C. XIX p. 236 vv.

geleyt, niet en zijn gesproocken, naementlijck dat van de Staten Generael ende Sijn Excellentie niet en is gesproocken in de termen aldaer verhaelt, oock geen assistentie van geldt ofte andersins belooft aen die van Utrecht, maer generalijck geseyt, dat onse steden hoopten dat de Staten van Hollant de tractaten met de Staten van Utrecht aengegaen souden naecomen; dat voorts de intentie van onse steden is verhaelt in conformiteyt van de verclaering van Haerlem, sonder verder te gaen; dat wy geseyt hebben, dat in de vergadering by enige steden was geurgeert, dat men most weten, off de soldaten de magistraet wilden assisteren jegens alle geweldt, oock dat pretext mocht nemen uyt saecken van Religie; ende dat oock geconsulteert was van de finantiën te secoureren met het wechsenden van de Fransche troupes, als tot welcker onderhoudt geen middelen waren gedestineert. Ick bid U.E. myne sententie te willen overzien ende in 't gunt hem de memorie getuycht, insonderheyt op de voors. poincten, my te willen adviseren. Ick bedanck U.E. van de toegesonden advysen.

't Gunt hyer is gepasseert sal U.E. ten deele uyt myne voorgaende hebben verstaen. De Coning met sijn moeder ende meest alle de (Heeren) is getrocken nae Bretaigne, om aldaer ordre te stellen jegens het voornemen van de Soubize, dye een plaets heeft ingenomen op de frontieren tusschen Poictou ende Bretaigne. De preparaten van de oorloge van des Conincx zyde zijn groot; hy doet oock lichting in Duytschland, meent vyer legers te hebben ende een scheepsarmade voor Rochelle, welcke stadt an de landzyde nauw beset is. Evenwel oordeelen alle wysen - gelijck ick hyervoren heb geseyt - dat by den Coning goede genegentheyt is tot de paix. Syne Majesteit seyt, soe haest hyer de vrede sal zijn gemaeckt, dat hy ordre wil hebben, om de Spaignaerd de Valtoline te doen quiteren, 't welck zeer goed waere ende occasie soude geven om te beter confederatie te planten tusschen Syne Majesteit ende onse Landen. Ick ben droef geweest te verstaen de swackheyt van U.E. huysvrouw, hoop dat Godt haer sal stercken tot uwer vertroostinge; mijn huysvrouw doet haer dienstelicke gebiedenisse aen haer ende U.E. Wy hebben onse huyr gecontinueert tot St. Jan, zullen zien hoe haer de saecken middelertijdt sullen schicken. Ick bid om myne gebyedenisse aen neeff van den Hove[1] ende sijn huysvrouw. Monsr. Tresel[2] is te Ruaen gaen woonen, alwaer oock Utenbogardus ende Episcopius haer houden, dan zijn hyer tot Parijs geweest om eenige dingen te doen drucken tot voorstand van de goede saecke[3]. Vaertwel. Den VIII April XVI^{c}XXII tot Parijs.

U.E. dienstwillige vrundt
H. de Groot.

Adres: Mijn heer Mijn heer de Haen, doctor in de rechten, raedt van sijn Furst. Gen. van Holstein. Op 't Slot tot Tonningen.

In dorso schreef de Haen: 8 Aprilis 1622 No. 6.

1 Willem van den Hove, heer van Wedde, zie p. 119 n. 1.
2 Daniël Tresel, eerste klerk der Staten-Generaal, te wiens huize bijeenkomst der Utrechtsche en Hollandsche afgevaardigden in Juli 1618 gehouden was; deswege verbannen.
3 Vermoedelijk Episcopius' Belydenisse; zie p. 167 n. 2.

739. 1622 April 8. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Nuper, Vir Illustrissime, scribere ad te distuli, quia de rebus meis, quas pro tua summa benevolentia ad te pertinere existimas, nihil admodum certi habebam. Quantum intelligere potui, pittacium nostrum in matriculam solvendorum relatum non est, oblivione Dandilii an de industria, haud facile dixerim. Attamen quaestor Moranus, et eius subquaestor, mandatum sibi a Scombergio[2] aiunt, ut mihi pecuniam per trimestres portiones numerent: ita ut penes me sit primam portionem recipere, simul atque petiero. Hoc quia voluptati tibi futurum scio, omittere non potui, quin tibi nuntiarem. Tilenus noster Milleterio[3] respondet, partim acriter satis, partim et facete, ut valet in utroque dicendi genere. De pace calent adhuc sermones: putatur aequa postulare Rohanius, sed mora esse in conventu Rupellensi, qui constare dicitur ex hominibus satis cerebrosis. Sunt, qui eum conventum ex Milleterii ingenio existimant,

Et multos illic Hectoras esse putant[4].

Ego vota mea cum tuis coniungo: primum ut pax Galliae redeat, totius orbis Christiani bono: deinde, ut ante abitum tuum res patriae nostrae videre possis loco si non optimo, saltem quam nunc sunt meliore. Quod quo minus fiat, me iudice nihil obstat praeter paucorum contumaciam. Utinam aura aliqua affulgeat, posse aditum fieri consiliis mitioribus apud eos, quorum res in manu est. Et ego et uxor pro te liberisque tuis Deum veneramur. Lutetiae, 8 Aprilis, 1622.

740. 1622 April 9. Van B. Aubéry du Maurier[5].

Monsieur. Il n'eschet point d'excuses ny remerciments pour si médiocres offices, que ceux dont vous parlez, car je reputeray à faveur de vous en rendre de beaucoup plus importans, s'ilz peuvent aussy bien estre en mon pouvoir qu'en mon affection. Vous avez icy response de M. Reigersberg, qui est allé faire une reveue en Zelande, dont j'estime qu'il vous donne adviz; il ne s'est pas départy que nous n'ayons beu à vostre santé, que je loue Dieu estre si bonne en cet air et parmy les sordidesses de cette grande ville, que je croy condamnée à ne guerir jamais de ce mal. A cause duquel vous aurez pene à vous exempter d'avoir un petit carosse et deux chevaux, mesmes ayant vostre famille.

Pour l'estat de ces pays vous le sçavez mieux et plus particulièrement d'ailleurs, c'est pourquoy je n'y entre point. Quant à l'oeuvre dont est question[6], il est incompatible et du tout impossible qu'il satisface vostre honneur et contente ceux, qui l'ont interessé: aussy voudroient ilz bien que cela coulast sous silence, et que vostre renom demeurast chargé du fardeau qu'ilz ont voulu mettre dessus; mais le moyen de les gratifier aux dependz de soymesme? C'est ce que je vous disois par mes précédentes qu'ilz voudroient sauver leur réputation

1 Gedrukt Epistolae p. 65.
2 Schomberg; zie p. 170 n. 5.
3 Over Tilenus en Milletière zie p. 125 n. 2.
4 Ovidius, Heroid. XIII, 65.
5 Hs. U.B. Leiden, cod. B.P.L. 1886. Antwoord op n°. 734. Beantwoord door n°. 747.
6 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.

aux dépens de celle d'autruy. Je croy que ceux auxquelz vous avez commis la tutelle et l'éducation de vostre pupille, sçauront bien considérer tout cela comme il appartient.

Pour l'estat de nostre pauvre France, Dieu le veille rendre plus tranquille que plusieurs n'augurent, affin, comme vous dictes, que le Roy, délivré de ses propres pènes, puisse avoir soin de soulager celles de ses vrays amys; et qu'aprez ce bien général je puisse veoir rompue la chaisne qui me tient lié pardeça. Cependant je plains avec vous que tous les jours il naisse de nouveaux sujectz de mécontentements à Sa Majesté. J'ay bien eu de la pène à faire rendre quelques biens naguières indeuement pris à ceux de Calais, cependant que l'on va jusqu'en Angleterre[1] offrir satisfaction à ceux qui s'en moquent, l'inégalité de ce traitement estant autant injudicieuse que honteuse et dommageable. Sed hoc iure utimur in foro nostro. Celuy qui a brigué d'aller mener ce bransle est payé comme il mérite; il me semble qu'en luy je voy vulpem illam quae repserat in cameram frumenti[2] s'il en ressort, ce que l'on ne croit pas pouvoir estre si tost; j'espère qu'il faudra qu'il face quelque part ailleurs ce que la belette disoit au renard. Enfin la justice de Dieu veniendo veniet, et comme quelqu'un a bien dit, venant avec piedz de layne, elle aura des braz de fer.

Pour l'escrit de Milletière[3], digne de l'abomination de tous les gens de bien, je l'envoyay dès qu'il parut à Mons. de Puysieus, c'est pourquoy je m'estonne que Messieurs le Chancelier[4] et Jeannin ne l'ayent point veu. Présentement je le renvoye à celuy qui aprez Sa Majesté y a le principal interest, avec une dispute imprimée pardeça, qu'il eut auprez d'Orléans[5], où le dict Milletière a mis des marques de sa passion avec aussi pen de grace que de fondemant. Concernant l'escrit de Bonfadius[6] je n'ay encores peu sçavoir quelle diligence l'Ambassadeur du Roy à Venize aura faicte pour le faire supprimer suivant le commandement qu'il en a eu du Roy, comme vous verrez par la coppie de la lettre que Sa Majesté luy en a escrite. Sur quoy je vous supply me donner vostre conseil, voyant bien que le dict Sr. Ambassadeur n'a pas pris cette matière guière à coeur nonobstant ce commandement, et la prière que je luy en ay faicte. Je vous baise les mains bien humblement et de Madamoiselle vostre femme, et suis,

Monsieur,

Vostre bien humble et très affectionné amy et serviteur
Dumaurier.

De la Haye ce 9e April 1622.

In dorso schreef de Groot: 9 April 1622 Maurier.

1 Het gezantschap van Aerssen, Dirk Bas en Van Tuyll van Serooskerken.
2 Horatius. Ep. I, 7, 29.
3 Zie p. 125 n. 2.
4 Nic. Brulart de Sillery.
5 Ik kan niet vinden welk geschrift hier bedoeld is. In den catalogus der Bibliothèque Nationale te Parijs, die circa 50 boeken van La Milletière bezit, komt het niet voor.
6 Zie p. 69 n. 3.

741. 1622 April 13. Van R. Hogerbeets[7].

Myn Heere.

Den uwen op goede Vrydach geschreven heb ic alhier over acht dagen wel ontfangen, daeruit met blyschap verstaende het goet accuil dat uwe E. by syne

7 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Kroniek Hist. Genootschap 1872 p. 304. Antwoord op n°. 733.

Ma[t]. gehadt heeft, God biddende dat dese gunste voorts meer ende meer over Uwe E. mach toenemen, ende dat desselfs hoghe gaven met grote eeren ende digniteiten mogen worden erkent ende beloont na behoren. De sorghe ende gedachtenisse van mijn persoon, daermede ic sie dat Uwe E. so getrouwelijck is beladen, is mijn mede seer angenaem, ende so lang ic leve sal ic niet laten, gelijc als reden is, Uwe E. weldaden ende goetgunsticheit altijt met een dancbaer harte te erkennen. Dat de saecken daerinne na Uwe E. gunstich begeren niet en succederen, mits de swaricheden ende veranderingen van den tijt, daerover bidde ic dat Uwe E. sich niet sonderling wil ontstellen, noch daerom Uw E. schryven aen mijn enichsins ophouden: leve est detrimentum de me, qui iam sum devexae aetatis, nec Ecclesiae nec Reip. magis utilis; si Deo placet, ut primus sim, qui in carcere per longum tempus precariam animam traham in tormentis, tandem etiam hic vitam finiam et dolores, ego me plena fiducia ipsi commendo, et recti conscientia me consolor, cui sua merces in tuto est apud *τὸν χαρδιογνώστην*: ipse suo tempore innocentiam meam in apertum producet. De verclaringhe die Syne Ma[t]. gedaen heeft over de gecondemneerden ter oorsaecke van de onlanx alhier opgeresene geschillen, is wel in Uwe E. schryvens opgeheven, maer niet voltrocken[1], sulx dat ic daervan het rechte bescheit niet en wete een teycken van Uwe E. menichvuldige dagelixe occupatiën. Over der Remonstranten religionsoeffeninghe had ic gehoopt dat sy ooc in 't publyc, sowel als de andere Hugenoten, souden toegelaten geweest sijn, also uit hare uitgegevene belydenisse[2] nu genouchsaem haer gevoelen is geopenbaert; dan de redenen, die sulx voor als noch belet hebben, sijn mijn onbekent; de heere sal altijt waecken voor syne kercke, ende sorge dragen voor deghene, die van harten hem beminnen ende de ware godsalicheit sijn souckende, ooc in cruis ende lyden haer verstercken ende met synen geest bystaen, opdat sy haren loop victorieuselijc mogen volenden. Mijn soon[3] is nu by de drie maenden alhier by mijn op 't huis geweest, als hy nu weder afgaet, 't welc wy menen dat wesen sal, so het God gelieft, over veerthien dagen, sal hy hem totte reise, met Godes hulpe, gereet maken. Wy hebben alhier Wesembecii Paratitla[4] verre voor het meeste deel overlopen; als hy, wil 't God, daer comen sal, so wilt hem ontfangen, leiden ende stieren als den uwen, ende al wat hy verteert, of Uwe E. eenichsins voor hem verstrekt, dat sal alhier terstont danckelijck weder worden voldaen; de heere hope ic sal hem geven dat hy onder Uwe E. opsichte ende directie sijn studia sal mogen volenden tot Godes eere ende syner sielen salicheit, opdat ic so aen hem als aen mijn andere kinderen in dese ellenden mijn vreuchde noch sal mogen sien; niet dat sy by de werelt in groten aensien ende waerde sijn, maer dat sy, in ware Godes vrese wandelende, Gode alleen mogen soucken te behagen; rijcdoemen ende wereltse eere en heb ic niet om haer na te laten, maer by den vroemen, so ic hope, een goede name, ende vooral dat ic na mijn clein vermogen ende geringe gaven mijn God gesocht hebbe te dienen onbeveinsdelijck, ende mijn vaderlant getrou te sijn, daerom en durven sy haer dese myne banden niet schamen, gelijck sy ooc haer niet ontsien hebben mijn so getrouwelijck in mynen noot tot noch toe by te staen, daerover ic vertrouwe dat God almachtich in overvloet synen genadigen segen uitstorten sal tot haerder sielen salicheit. Het advertissement verstaen ic dat nu gereet is om overgelevert

1 Zie p. 187 n. 3.
2 Zie p. 167 n. 2.
3 Adriaan Hogerbeets.
4 Matth. Wesenbecius, Commentarius in Pandectas vulgo Paratitla Basel 1565.

te worden in 't proces van de confiscatie, de heeren van Leyden hebben 't selfde gevisiteert ende daerin, so ic verstae, eenige veranderinge doen doen; dan, soe men mijn laet weten, van cleinder importantie; als 't overgelevert is sullen mijn kinderen haer beste doen om de expeditie te becomen, also sy het niet langer connen harden, mitsdien sy by drie jaren geen genot, ooc van haer salige moeders ghoeden, gehadt hebben. Disquisitionem ad Pelagiana dogmata[1] heb ic nu van de weecke ontfangen, ende lese d'selfde met grote vermakelijcheit ende myne stichtinghe; 't is sulx, als in den beginne seer wel bewesen wort, dat die het rechte middelpat houden, ende de afgedwaelde ten rechten weder brengen willen, so wel ter eender als ter andere syden van ketterye, ofte ten minsten dat sy sijn fautores haereticorum, beschuldicht worden: sed bene facere et male audire vere est Christianorum; men moet cloucmoedelijck met des heeren werck voortgaen ende de wacht in alle getrouwicheit verdedigen, de heere sal daertoe ontwyfelijc sijn segen verlenen. Dan vergeeft het mijn dat ic het dus lang make, ende Uwe E. serieuse occupatiën met dese myne kindsche ende onaengename redenen belette; wilt myne liefde tot Uwe E. de faulte toeschryven ende ten besten houden, sy is so groot, dat alle andere respecten ende consideratiën in myne ogen dselve niet connen egaleren. Hiermede, mijn heere, mijn van harten gebiedende aen de Uwe E. ende desselfs seer waerde huisvrouwe, aen dewelcke ic in myne laesten mede geschreven had, die ic hope Uwe E. ter handen gecomen te sijn, sijt met Uwe E. ganshe familie Gode almachtich bevolen, die Uwe E. genadelijck aen siel ende lichaem wil segenen ende van alle quaet bewaren. Uit de gevanckenisse desen 13. April 1622.

Uwe E. seer getrouwe ende dienstwillige medebroeder
R. Hogerbeets.

Adres: Mijn heer, Mijn heer de Groot tot Parijs.
In dorso schreef Grotius: 13 April. Hogerbeets.

742. 1622 April 13. Van G.J. Vossius[2].

Amplissime, Clarissime vir. Iamdiu expecto, ut de rebus meis aliquid statuatur quo, cum aliud non habeam, saltem hinc capere scribendi argumentum possim; sed adhuc frustra fui. Nam etsi iamdiu Curatoribus is animus fuisse videtur, ut vel Eloquentiae, vel Historiae universalis docendae provinciam mihi decernerent[3], tamen ab aliquibus, partim aperte inimicis, partim *φίλοις ἀφίλοις*, semper aliquid obiectum, quod hoc eorum propositum impediret. Attamen tam multa in hoc tempore concurrunt, ut aliud vix persuadere mihi possim, quam proximo eorum conventu habitum iri rationem mei, vel potius Academiae huius; in qua humanitatis studia magis magisque sordere incipiunt iuventuti: ut nisi plurium industria gliscenti malo obviam eatur, omnino futurum praevideam, ut brevi barbaries omnia occupet. Nec caussa obscura est, cum nulla elegantioris

1 Zie p. 175 n. 4.
2 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III E 1. Gedrukt G.J. Vossii Epistolae p. 91; Epistolae ecclesiasticae p. 677. Beantwoord door n°. 754.
3 In de vergadering van 8 Nov. 1622 benoemden Curatoren Vossius tot Ordinarius professor Eloquentiae ende Chronologiae universalis op dezelfde wedde, die hij tot nu toe had genoten (Molhuysen, Bronnen II p. 107).

literaturae humaniorumque studiorum praemia sint; imo haec ipsa invidiae obnoxia sint apud eos, qui persuasum omnibus cupiunt, neminem esse Theologum vel Iurisconsultum posse, nisi qui unum hoc per omnem egerit vitam, nec aetatis partem triverit in iis, per quae gradus fieri debebant ad sublimiora. Haec ego ad te non scriberem, nisi nunc magis quam antehac unquam verissimum esse comperirem, illud quod in Petroniano Satirico[1] legere est, 'id quo nihil est maius, pueris indui adhuc nascentibus'. Quamquam vero pestilens istoc sidus prope omnium animos inflavit, tamen non desperem posse nonnullis, quibus de luto meliore Phoebus finxit praecordia, noxiam adeo opinionem ex animo evelli, dummodo ne homines partim imperiti, partim invidi tantum bonum impedire pergant. Interim de me utcunque erit, gaudebo, quod mihi sit *mens sana in corpore sano*[2]: si insipientibus non visum uti opera nostra dum possunt, illi, non ego infelicior fuero. Quin fortasse eo beatior ero. Quod tu quidem, magne vates, facile arbitror mihi concesseris: quippe qui alicubi cecineris, inter ea esse,

> *Vitam quae faciunt beatiorem,*
> *Nulli pendere temporis tributum*[3].

Sane quamdiu ab hoc tributo immunis sum, sedulo id operam do, ut ne minus sim negotiosus quam soleo. Et nunc sub praelo est Commentatio mea de historiae natura, et scribendae historiae praeceptis[4]. Quam arbitror intra hebdomadas duas lucem adspicere posse. Nisi fortasse morae aliquid iniecerint libelli alii non absimilis plane argumenti, quos cum priori emittere propemodum stat sententia. Sed profecto quanto mallem hac aetate insumere operam meam studiis istis, quae ad pietatem Christianam, Scripturarum illustrationem, vel Ecclesiae historiam pertinent. Non male, nec infeliciter puto, ornare hanc spartam coeperamus. Sed temporum infelicitas, torrentis instar, nos abripuit, ac levibus hisce literariis curis adfixit. Interim blandiorem auram exspectabo, qua provecti ad graviores curas appellere iterum studiorum nostrorum navem possimus. Tu vero, Amplissime vir, nunc, ut arbitror, omnia potes, quae vis. Nisi fortean excipere ea debeam, quae ad nominis tui defensionem pertineant. Nam ex plerisque, sed minus amantibus tui, intelligo, Ordinum nostrorum legatis[5], priusquam Lutetia ante annum vel circiter discederent, illud fuisse promissum, nihil istic editum iri, quod procerum nostrorum quisquam cum iniuria sua coniunctum esse arbitretur. Sed longe alius animus eorum, qui in honore antea fuerunt et illorum, qui illis favent: quibus nihil adeo in voto esse videtur, quam ut aliquid videant tui, quo mundus intelligat, quam bene et patriae voluerint semper et adhuc velint. Utris potius gratificari debeas, vel quid rebus tuis aut publico magis expediat, scio a me minime requiris, quem scis non multum sapere ultra ea, quae ad molles Musarum labores, ac Socraticos libellos pertinent. Adderem etiam Sacros, si per eos liceret, qui, uti dixi, nihil illic sapere quemquam putant, qui non illotis manibus eos sit aggressus. Sane video esse, qui summum virum Tilenum Theologum esse negent; quem tantopere Palatinorum Theologorum

1 Petronius, Sat. 4.
2 Juvenalis, Sat. X, 356.
3 Grotius, Poemata (1670), p. 263.
4 Vossius' Ars historica, sive de Historiae, et Historices natura, Historiaeque scribendae praeceptis, Commentatio verscheen 1623 bij Joh. Maire te Leiden (Petit, Bibliogr. Lijst p. 168 n. 12).
5 Zie p. 42 n. 1.

elogiis celebratum ante annos aliquot vidimus. Nempe nunc minime de plebe homines persuasum id aliis volunt, sedulo eum humanitatis studiis vacasse: atque inde esse quod sua tot bracteatis dictis et vermiculatis emblematis ornet; caeterum quicquid istis operae insumsit, id decidisse arduo Theologiae studio, quippe quod totum hominem requirat. Equidem nec ego quemquam velim meliorem aetatem istis unis terere, quae tantum gradus esse ad Theologiam debent. Sed quam putidum est, non posse de religionis controversiis iudicare, nisi qui linguarum trium genium ignoret, nisi qui historiam externam, et locorum situs nesciat, nisi qui disserendi artem solum degustarit, tanquam canis Nilum[1]; at animae doctrinam, moralem scientiam, ea quae de universalibus principiis ac affectionibus a philosopho disputantur, ne attigerit quidem. Et quod omnium foedissimum est, non posse idoneum esse scripturarum interpretem, nisi qui, iunioribus magistris contentus, supersederit discere ex Antiquis, quid et illi senserint et cur ita maluerint sentire. Quae etsi profiteri minime audent homines imperiti et malevoli, tamen quid aliud agunt, qui auctores sunt iuventuti, ut studia istaec, quae dixi, negligant quippe inutilia et saepe etiam noxia; qui item undique produnt, nullos a se viliori loco haberi, quam qui studiis istis adiuti ad graviora se contulerint? Sed istos missos faciamus. Ad te, maxime vir, revertor: cuius, ex quo in Galliis fuisti, nihil videre contigit, praeter ea, quae de Pelagianismo[2] disseruisti. De quibus te iudicium meum iam ex aliis cognovisse scio. Sed ut illa non uno nomine magna cum voluptate legi, ita impense desidero, ut simulac ab iis, quae publicas curas spectant, otii aliquid nactus fueris, serio cogites de emittendo Stobaeo[3] tuo. Exple, exple tandem augurium illud doctissimi et de literis optime meriti Andreae Schotti, quod est in scholio addito Photii Bibliothecae tmemate seu cap. CLXVII[4]: ‘Praesagit, inquit, animus (quid enim vetat ominari?) fore ut ope Photianae bibliothecae, quae latent, eruantur non pauca. Et quemadmodum nunc exiverunt Hadrianus, Gelasius, Theophylactus Simocatta, ac quaedam etiam Diodori Siculi, sic quoque spes est, Stobaei Eclogas omnes capite truncas, alibi vitiosas, turbatas, mutilas, primo maxime et secundo libro, philosophi alicuius opera atque philologi in integrum restitutum iri, ut apto illo colligentis ordine servato, maiore cum Reip. commodo appareant; et tibi, quod omnium primum, oeconomiam librorum, ac singulorum cuiusque capitum seriem, et argumentum Photius accurate designet; dein Augustanae bibliothecae - cuius multa iam exstant in rem literariam beneficia - codex calamo exaratus, ut et nostra neque pauca, neque contemnenda fragmenta quae ex Anton. Augustini V.C. libro descripsimus, magna sane ad id, quod suggerimus, adferent adiumenta. Nunc quoniam in medio palma est, huc Graecae ac politae Philosophiae studiosos invito’. Hunc ego locum adscripsi, quia contineret, unde peti possent, quae novam Stobaei editionem ornarent. Gratulor vero Stobaeo quod a longe illustriori manu medelam ac decus suum accipiet, quam Schottus praesagire vel sperare unquam ausus fuisset.

Non dubito, quin scire aveas, quid sit de Seneca Tragico[5], quem ante annum

1 Erasmus, Adagia, i.v.
2 Disquisitio an Pelagiana sint etc. Vossius had de verhandeling in handschrift gezien; p. 109 n. 2.
3 Zie p. 15 n. 4.
4 Pag. 147 in de editie van 1606.
5 Zie p. 29 n. 8.

atque amplius notis se suis illustrare velle receperat Scriverius noster. Ille vero lento adeo pede et vere testudineum in modum procedit, ut multum videatur timere, ne si alius esse occipiat, quam solet, cognomen Lentuli[1] amittat, per quod a te patriciis Romanorum familiis sibi insertus videtur. Haec res facit, cur neque ea, quae ipse in fragmenta Tragicorum meditabar, lucem adspexerint, neque item illorum quicquam, quae transmiseras ad utrumque nostri. Non ignoras, me a multis retro annis Originum libros[2] moliri. Iccirco impense aveo nosse, num brevi sint proditura, quae de eodem argumento scripsit clarissimus Salmasius, ut cognosce ex notis eius ad Historiae Augustae scriptores[3]. Multum metuo, ne si vir tantus suos edat labores, ego meos aeternum premere cogar. Et tamen nihil magis desidero, quam ut nobile eius viri opus quamprimum adspiciat lucem. Potero meas copias in arctum cogere, eaque solum adferre, quae Salmasius vel dicere neglexerit, vel contemserit. Ita non plane mihi peribit labor meus, qui multis mihi vigiliis stetit. Et interim hoc lucrabor, quod si Salmasiana prius prodierint, ego iis visis meliora certioraque edocebor in multis ubi nunc haereo. Nec enim vulgare quicquam ab eo expecto, cuius ego *εὐστοχίαν* in corrigendis scriptoribus antiquis satis mirari non possum, nec praedicare unquam desinam. Quod vero ad Romanarum Antiquitatum intelligentiam, quem cum eo componere possimus, plane non video. Alias eius viri laudes praetereo, tibi magis cognitas. Mihi quidem quoties aliquid mei lucem videbit, prope decretum, quoties ad [te] illud mitto, etiam exemplum addere ad summum ilium virum: non quia tanti mea esse putem sed quia committere non possum, quin ostendam, quanti a me fiat. Et quod caput est, opto ei innotescere. Quod ea occasione per te commode fiet. Nam tu, vir Amplissime, qui me meaque amare soles, commendatione nugarum mearum pretium illis addes, quod a se sperare non audent. Utinam vero prodesse tibi in aliquo possem vicissim. Sed iamdiu est, quod affectu meo contentus esse soles. Quare verbum non addam, nisi quiddam de affine mea, et eo, qui illius ambiit nuptias[4]. Equidem optassem, et ille ut tristibus his temporibus de coniugio minime cogitasset, et nostra ut magis a secundis nuptiis abhorruisset hoc saltem tempore. Virum quidem novi ab annis triginta et amplius, etiam his annis circiter quindecim familiares fuimus, quantum loci intervallum, quo plurimum distinguebamur, item temporum ratio sinebat. Indole optima semper mihi visus fuit, moribus etiam honestis, et politiori literatura, quod rarum est in eius professionis homine, eleganter est excultus. Sed cogito semper mecum, quantis munus, quod sustinet, sit periculis involutum; tum autem si terras cogitem alio sub sole iacentes, metuo ne ea nostrae sit corporis imbecillitas, ut longiori itineri minime par sit futura: ad haec longe aberit a sanguine et affinitate iunctis. Propter ista et quaedam alia auctor esse coniugii non potui; nec tamen in dissuadendo libertate ea ausus fui uti, quae fortasse requirebatur. Videbam enim alios hic esse, qui impensius suaderent. Tum autem minime tam obesae eram naris, ut ex colloquiis et aliis non animadverterem, quanti faceret coniugii bona. Adhaec metuebam, ne si hic alteram duxisset, non inferioris sortis, nostram vero peteret nemo nisi inferioris conditionis quam iste est, illa fieret *ἑαυτὴν τιμωρουμένη*, quod

1 Zie I p. 89 n. 4.
2 De ‘Origines’ van den ouden M.P. Cato.
3 Salmasius' editie der Historiae Augustae Scriptores is van 1620.
4 Zijn schoonzuster, de weduwe van Is. Diamantius, die ging hertrouwen met Sam. Naeranus; zie n°. 708 en 712.

pulcram illam, ut tum videretur, conditionem diffluere passa esset. Dixi igitur interdum, mihi sic videri, seu abnueret, seu annueret, fore ut postea poeniteret. Sed cur poenitudine duceretur, si annuisset, vix aliam adferre caussam poteram, quae alicuius ei momenti videretur, nisi quod aut longissime abeundum foret a suis aut si maritus iis in locis, in quibus esset, remaneret, illa in perpetuo versatura sit metu, ne is experiri eandem cogatur fortunam, quam aliquot eorum, qui eiusdem sunt conditionis, nunc discere coguntur. Illa ad haec, meliora se tempora sperare; et si quid adversi Dominus immittat, confidere eundem etiam spiritu suo roboraturum. Habes, amplissime vir, quae nunc occurrebant. Deo immortali primum gratias ago, quod tibi et familiae toti bene adeo sit; deinde eum supplicibus votis oro, ut hoc bonum diuturnum esse velit, quo diu Reip. et Ecclesiae utilis esse possis. Uxor multum te salutat. Etiam utriusque nostri nomine salutem dicito rari exempli feminae, coniugi tuae, quam ego post tot adversa ex marito suo solidum capere gaudium non minus laetor, quam propria si res ageretur, si bene memet novi. Nec praeterire possum Clarissimum, et *θεολογώτατον* Tilenum. Pene est, ut addam magna quaedam nomina, quorum extrema tu Sylva[1] meministi. Sed metuo ne meum hic delitescentis nomen fortasse nec fando unquam acceperint. Lugd. Bat. ∞ IↃCXXII. Idib. Aprilibus

Ὁ *σὸς ἐξ ὅλης τῆς καρδίας*,
Γ*ηρ. ὁ'* Α*λωπέκιος*.

Adres: Amplissimo Clarissimoque viro Hugoni Grotio Lutetiam Parisiorum.
In dorso schreef Grotius: April. 1622. Vossius.

743. 1622 April 14. Aan Willem de Groot[2].

Tune, mi Frater, ut gratias habeas mihi, cui infesta nimium fortuna nunquam hoc indulsit, ut quis tibi frater essem ostenderem? Tu interim nunquam defatigaris aerumnas nostras sublevare et absentis vices subire, quae si repensare unquam potero, caeteras iniurias facile fortunae sum condonaturus. De centum florenis numerandis scripseram[3], ut quod debeam Rotterodami inde, quia hic pecunia non suppetebat, exsolverem. Caeterum LXX alios cupieram penes te manere, unde sustineres quotidiana in res meas impendia. Quod si res integra est, ita fiat rogo. Mihi subquaestor[4] de pecunia moras nectit, nescio an quia ita mos est serpentibus Hesperidum mala servantibus. Sed quidquid eius sit, existimationi consulendum est, ac proinde urgenda libri nostri de quo scribis editio[5]. Scripsi ea de re et ad affinem Nicolaum[6], quem cessurum meis rationibus non dubito. Vestras notas avide expectabo, et Hexabibli[7] exemplum si quis amicus advenerit. Ego quod libere ad me scribis in magna parte beneficii pono, atque in ea re ut pergas precor; neque dubites utcunque multis incommodis premar secuturum me consilia fortiora.

1 Zie p. 101 n. 7.
2 Gedrukt Epistolae p. 764.
3 Zie n°. 735.
4 Zie n°. 739.
5 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.
6 N°. 744.
7 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.

Immunitas iuris albinagii simul cum publica tutela a Rege omnibus illis concessa est, qui ob nuperas dissensiones apud nos

damnati aut in exsilium acti sunt; sed de ea re instrumentum nondum subscriptum signatumque est, sed exspectatur[1]. Additamentum de quo scribis mitto, et alterum. Alia tria aut quatuor antehac ad affinem misi locis adscribenda. Pro transmisso librorum indice[2] grates ago; ipsos nondum mitti opus est. Excerpam qui erunt maxime necessarii. Carmen tuum rogo ubi quis amicus venerit mittas cum Hexabiblo. Uxor te salutat; quod et alios facturos crede, ubi ipsis a te salutem nuntiavero. Vale mi Frater. Lutetiae 14 Aprilis 1622.

Patri pro Carmine summas habeo gratias; ipsique et per ipsum amicis, praesertim quos in epistolas nominat me commendo. Librum qui in Zelandia est[3] ad vos remitti iussi. Memineris quaeso de Eclogis Stobaei Physicis[4] et de libellis Hottomanni[5].

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

744. 1622 April 14. Aan N. van Reigersberch[6].

Mon frère. Ick danck U.E. ten hooghste van de genomen moeyte in myne saecken. De betaeling van 't eerste quartier hapert weer wat by den commys, doch is my belooft dat daerop sal zijn goede ordre. Quade betaeling is hier een generale plaeg. Evenwel nae alle apparentie meen ick voortaen vast te sullen gaen. T'en quaedste comende sullen wy ons op een ander plaets stellen, daer het oncostelicker sal vallen, ende ons huysgesin wat minderen. Middelertijd meen ick mijn Stobaeus[7] uyt te geven. *D' Apologie* in 't Latyn werd uytgeschreven. Alles wel en rypelick overleggende, sye ick dat ick eershalve het uytgeven noch naelaeten en can noch langer dan eenige weecken dilaieren. De Prins[8], Cancelier[9], Garde des Sceaux[10] vinden het noodigh ende dye my quaet willen misbruycken myne modestie. My te houden buyten 't verhandelen van de questie van de souveraineteit en is niet mogelick, alsoo de heele questie van 't Crimen laesae Majestatis daervan dependeert. De defensie en magh niet creupel zyn. De saeck moet a fundamento verhandelt werden met wederlegging van alle 't gunt by Baudart, De Vrie[11] ende anderen jegens ons is doen drucken. Op de offensie en magh niet gelet worden, alsoo ick soo hoog ben geoffenseert, dat ick niet arger en heb te verwachten. Perpetua res est odisse sine causa. Overleggende alle 't gunt tot noch toe is gepasseert can ick niet anders oordeelen dan dat men ons staeg met valsche hoop - die oock geen apparentie en heeft, als men de saeck wel inziet - heeft opgehouden van tijdt tot tijdt om de waerheyt te opprimeren. By 't leven van 24[12] moet ick op het Land niet dencken ende dat eens vooral resolveren. De vrunden behoeven haer de saeck niet aen te trecken. Ick ben verre van haer ende

1 Brandt, Historie der Reformatie IV p. 748 vv. Pfl. Knuttel 3371, 3372.
2 Zie p. 180 n. 3; p. 191 n. 14.
3 Het handschrift van de Verantwoording; zie n°. 744.
4 Zie p. 191 n. 9.
5 Zie p. 191 n. 15.
6 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4.
7 Zie p. 15 n. 4.
8 Condé.
9 Nic. Brulart de Sillery.
10 De Vic.
11 De Memorien van W. Baudartius, 1620; en de Historie ofte Kort Verhael van Fred. de Vrij. 1621.
12 Maurits.

moet my wat reguleren nae de advysen alhier. Daerop can men het daer excuseren. Ende off men die excuse al niet aennemen en wilde, so en sie ick niet wat sy u.E. allegader meer quaeds connen doen dan alrede is geschyet, uytgenomen dat sy ons broeder den Rentm^{r}.[1] zijn officie souden connen berooven, 't welck ick nochtans niet en can imagineren dat zy doen sullen; doch als hy sulcx apprehendeert, soude hy die slagh door resignatie connen voorcomen. Ick heb aen den Prins ende anderen geschreven ick yet uytgeven soude tot onse defensie. Sijn hyer off daer te harde termen, dye wil ick wel versachten, de saecke blyvende. My dunckt dat ick hyer vaste soude gaen in de betaelingh ende aengenaemer zijn soo ick Vrancrijck socht dienst te doen, 't welck ick niet en sie waerin soude connen zijn dan in materie van navigatie, 't welck indirectelijck soude strecken tot schade van ons Landt. Hyerop heb ick wel goeden raed van doen. De vrede alhier mocht noch wel wat lang aenloopen ende hoeverre men dan alhyer onse saecke soude behartigen is onseecker. Want veele gaen van wederzyde op extremiteyten, gelijck ick voor desen heb geadviseert. Monsr. Marbaut seyt my dat 24[2] aen d'heer van Maurier seer goede myne toont. Meent dat hy berouw heeft van 94[3] te veel gelooft te hebben ende dat hy genegen is tot accomodatie, 't welck ick geensins en can imagineren. De Coning heeft een Edelman, dye met 24[2] meende te allieren doen aenseggen dat hem sulcx ten hoochste onaengenaem soude zijn, maer dese afkeer is maer personeel. Aengaende de andere, dye by ons in oft uyt de Regering zyn, de consideratiën daerop vallende worden hyer weynig behartight. U.E. brieff, dye ick op huyden ontfing, was sonder date. Ick gisse dat die in 't eerste van April sal zijn geschreven ende verwacht advys van 't gunt u.E. met 16[4], 13[5] ende 349[6] sal hebben gesproocken. Indyen 349[6] goed vind(t) yet voor my in 't particulier soude werden *gehandelt*, soo soude men daervan door 591[7] een proeve moge doen, sonder meer. De saecke, gelijck ick voor desen heb geadviseert, lijdt geen uytstel. De 32[8] hebben ettelicke hondert gulden aen costen gedragen van een paerd, dat my geconvoyeert had van Cales ende onder wege was bedorven, waeruyt een proces is ontstaen[9]. Om haer hyer van te subleveren had ick het proffyt van het drucken van de *Apologie* haer geschonken. Ick merck dat veele 66[10] nae Holsteyn ofte Denemarcken willen vertrecken ende daer eerlang[11]. U.E. annotatiën als oock van de andere vrlnden sal ick hoe eer hoe liever verwachten, om daerop met alle circumspectie te resolveren. Ick dancke u.E. voor de tydingen. Men meent dat den Coning van Namptes gaet nae Poictou. Indien u.E. niet noodigh ofte geraden soude vinden na den Hage te gaen, soo moet gesorght worden dat de *Apologie* wel seeckerlick quam in handen van mijn vader. In tijdt van noodt soude U.E. het opschrift aen my connen maecken: ‘à monsieur Foulé’. Ick sal tot Olivier[12] ende tot de boode de brieven, die op die

1 Johan van Reigersberch.
2 Maurits.
3 Aerssen.
2 Maurits.
4 Kenenburg.
5 Meerman.
6 Frederik Hendrik.
6 Frederik Hendrik.
7 De Bye.
8 Remonstranten.
9 Zie p. 162 n. 7.
10 Remonstranten.
11 Hier is een woord in de pen gebleven.
12 Zie p. 214 n. 2.

naem luyden, doen haelen. Doch al het gunt onder de couverte van S^{r}. Olivier bestelt wordt, al waer het op m(ij)n naem, houde ick wel verseeckert. 't Waer goed dat wy oock tot Middelborgh ende in den Hage een vrund hadden onder

wiens couverte de brieven mochten werden geaddresseert. By nood sal ick het opschrift maecken ‘à mons^{r}. de Perigor’. U.E. gelieve gedachtich te zyn dat de additiën vóór desen overgesonden tot de *Apologie* op haer plaetse mogen bygevoecht werden. Ick bid om myne gebiedenisse aen moeder, broeders ende suster. Den XIII April XVI^{c}XXII tot Parys.

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

By goede gelegentheyt sal ick verwachten myn Historie[1], 't geschrift de Piscatura[2] en soo wat anders daer is. Als U.E. 349[3] eens spreeckt dient hy particulierlick gevraeght off hy goed soude vinden dat ick my in dienst van 75[4] soude begeven, want daerdoor soud ick my best van onderhoud alhier connen verseeckeren. 't Wachten op de betering aldaer soude my vry wat lastig vallen.

Ick bid U.E. doch te spoeyen met het oversenden van consideratiën van mijn bouck[5], 't selve bouck te bestellen als geseyt is, opdat ick op alles met den eersten mach resolveren.

Ick crijg advysen dat by die van Amsterdam getracht word de vrundschap met 75[4] te hervatten. Dient gelet, indyen de alliantie met ons lant hyer soude mogen hervat werden sonder verandering in de regering, dat het my daernae misschien niet soo wel en soude (af)genomen werden yet uyt te geven (tot) mijne defensie als nu.

Adres: E. hoochgeleerde Mr. Nicolaes Reigersberg, advocaet ten huyse van den heer Rentemeester Reigersberg tot Middelburch.

In dorso schreef Reigersberch: br. de Groot, 14 Ap. 1622; van het uytgeven van sijn Apologie.

745. 1622 April 18. Aan N.C. Fabry du Peiresc[6].

Sermo nobis, Vir Reverende, his diebus inciderat de Latinae linguae origine. Dixi quod res erat, nihil ferme in ea esse barbarum, Phrygium puta aut Etruscum, sed Graeca pene omnia a Pelasgis, qui primi Italiam Magnae Graeciae nomine cum adiacentibus insulis tenuere. Graecorum antiquissima divisio est in Iones et Dores; unde dialectorum varietas in plures se ramos fudit, sed qui omnes ad illas stirpes deferendi sunt. Sicut Attica dialectus pars est Ionicae, sed a communitate Ionicae certis proprietatibus distincta, ita Aeolica ad Doricam pertinet. Et in Sicilia quidem sermo magna ex parte pure Doricus, ut Bucolica nos docent; at in aliis insulis, quas

1 Annales, zie I reg. in voce.
2 Hij bedoelt: Defensio capitis quinti Maris liberi oppugnati a Guilelmo Welwodo, dat S. Muller Fzn. voor het eerst uitgaf in: Mare clausum p. 331 vv. Zie Inleiding III: 18 p. 131 vv. Zie n°. 766 en 767.
3 Frederik Hendrik.
4 De Koning.
5 Verantwoording.
4 De Koning.
6 Gedrukt Epistolae p. 66.

Aeolias vocabant, Aeolicus; et huc accedebat sermo veteris Latii, quod his indiciis deprehendas. Primum quia pro foeminina desinentia in *η* Dores caeteri ponunt *α* productum, Aeoles vero *α* breve, ut et Latini, *νύμφα, φᾶμα*, nympha, fama. Deinde literarum, quae in vetere Graecorum Alphabeto

- ut et Syriaco, unde Graeci suum Cadmo auctore habent - sexta est et nunc quoque notam suam in numeris retinet, *βαῦ* vocant Syriaco vocabulo Grammatici nonnulli, caeteri digamma Aeolicum: eam solebant Aeoles praeponere vocabulis a vocali incipientibus. Ita apud veteres Aeoles *□ελέναν* pro Ἑλέναν legit Priscianus[1]. Ita urbs, quae aliis Ἑλεα, ipsis erat *□ελέα* Velia, unde Zeno Eliades sive Veliensis. Secuti hoc sunt Latini tum in lenibus, tum in aspiratis vocibus. Exempla ponam: *ἕσπερος* vesperus, vesper. *ἔντερα* venter. *οἶνος* vinum. *ἶς* vis. *οἶα* via. *ἐμέω* vomo, mutato *ε* in *o*, ut elus olus. *ἦρ* ver. Ἑστία Vesta. *ἐσθὴς* vestis. *ἰδέω* video. *ἴον* viola. *ἀλώπηξ* vulpes, mutato a in u, ut Ἑ*κάβα* Hecuba. Simile est, quod ante *ῥ* quoque - nam initio aspirari solet - suam illam literam addebant. Itaque pro *ῥήγω*, quod nunc *ῥηγνύω* dicimus, Dores *ῥάγω*, illi *□ράγω* dixere, unde vetus Latinum frago, fregi, quod nunc frango, n interposito, sicut ex *θίγω*, quod nunc Graeci dicunt *θιγγάνω*, factum est tago, quod nunc tango. Sed veterum vocum Latinarum vestigia remanent in vocibus fragor, confrages, tagax, contagium. S quoque vocalibus praeponere Aeolicum, ut *ἕρπω*, serpo. *ἐρέω*, sero, unde sermo. *ἕδος* sedes. *ἅλς* sales, nunc sal. *ἄλλω ἄλλομαι* salo nunc salio. *ἀγνὸς* sanctus, olim sancus. *ἡμὶ* semis. *ἐρύω* servo. *ἑὸς* suus. *ὁμαλῶς* simul. *ἵστω* sisto. *ὅλος* solidus. *ὕπνος* somnus, olim supinus. *ὑπὸ* sub. *ὑπὲρ* super. *ὗς* sus. Sed et voces in Latio servatae, quas vix noverunt Graeci praeter Æoles aut Siculos, ut *οὐγκία* uncia, *νούγκιος* nuncius, *νέπους* nepos, *λέπορις* leporis non lepus. Etiam numeri hoc loquuntur: unus ab *οὖνα*, unde illud *οὔγκια*, quatuor ex voce *πίττυρες*, ut *ἵππος ἴκκος* equus, *ἕπομαι ἕκομαι* sequor, *λείπω λείκω* leiquo, inde linquo. Sic pro *πέμπε* - ita enim pro *πέντε* veteres dicebant - illi *κένκε* unde quinque, *σὲξ* sex, *σέπτα* septem. *ἔννε□α* per *ἀφαίρεσιν* novem. *□είκοντα* ita dicebant pro *εἴκοσι* viginti. Sed et pronomina *νοΐ* nos. *νωΐτερος* noster ut *σφωΐ* vos, *σφωΐτερος* vester: *τὸ* tu, *τεὸς* tuus, *κὶς* pro *τὶς* quis. *ὤλλος* ollus nunc ille. *ὅστε* iste. *ὅποτε* ipte, postea ipse, ubique *ι* posito pro *o*, sicut ex *ὅκε* hic factum. Ostendunt idem declinationes, ut *μουσάων* musarum. nam Latini veteres *o* scribebant, ubi nunc a scribitur. In fine pro *v* m pronuntiabant, ut *λόγον* logom: r vero interponitur hiatus vitandi causa, ut *λόγων*, Æolice *λόγωον* repetita vocali, Latine logorum. Sic et in verbis: *σταίην* starem, dixisti ex *δείξεσθα*, dicimus ex *δείκομες*. Haec de multis pauca sufficient ad fidem faciendam eius, quod de linguae Latinae origine inter nos dici caeperat. Ubi ad manum libri erunt et tibi vacabit, latius haec et auctoritate veterum et exemplorum congerie prosequemur. Vale, Vir Amplissime. Lutetiae. 18 Aprilis, 1622.

De domo conducenda pendent adhuc consilia nostra. Librum[2] tibi mitto, quem pro tua in Regem pietate non sine stomacho leges. Ubi usus fueris, remittas rogo. Neque enim meus est, sed mihi commodatus.

746. 1622 April 22. Aan Willem de Groot[3].

Quaesivi, mi Frater, sollicite admodum autographa libellorum, tum eius quem Delegatis, tum eius quem Roterodamensibus exhibendum censueram[4]. Sed

1 Priscianus, Instit. gramm. I, 4.
2 Vermoedelijk het p. 125 n. 2 genoemde boek van Milletiere.
3 Gedrukt Epistolae p. 764.
4 Zie p. 168 n. 2.

nullo labore reperire potui. Si apud vos sunt eorum exempla, rogo ut transmittatis. Placet enim consilium vestrum sequi et eis subscribere, ut quid facere illis libeat experiamur. De pace per has dies crebri rumores. Nam ad condictum convenerant Desdiguerius et Rohanius et conditiones quasdam perscripserant Regi offerendas[1]. Interea alius advenit nuntius Subizii copias - ad sex mille erant - in Insula Rie, cum intellecto regii militis adventu naves conscendere pararent, coactas ad deditionem, atque ita in manus Regis venisse naves XII, machinas VII, captivorum immensam multitudinem, elapso Subizio. Id ad pacem valiturumne sit, an Regi adhibiturum animos ad bellum ignoratur. Aliud hic habemus nihil, Rege procul in Pictonibus agente. Pecuniae spes mihi fit. Caeterum nihil dum recepi. Saluta quaeso parentes et qui nos sanguine aut amicitia contingunt. 22 Aprilis 1622.

Rogo si quis amicus huc veniat librorum, quorum nomina hic ascripta sunt, exemplaria quina aut sena nobis transmittatis in usum puerorum, pretium quantum erit reddetur.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

747. 1622 April 22. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Literas tuas quoties recipio, Vir Illustrissime, tum maximum exsilii mei solatium sentio: non quod hic etiam desint, qui se amicos nostros dici haud aegre ferant, sed quod illorum exploranda mihi est amicitia, cum tuae iam toties periculum fecerim; ut cum tua in me beneficia semper exuberent, ego ad gratiarum vel agendarum redactus sim inopiam. Reigersbergium nostrum amare ne desinas rogo: nemo est, qui res meas diligentius curet. De rheda consultabimus, ubi viderim nihil obstare quominus ad me perveniat quod Rex optimus destinavit: nam incipere sumtus, quos perferre nequeam, minus consultum est. Expediendo huic negotio inserviet forte, quod domum conduxi cum Tileno communem, cuius uxor in hac urbe nihil ferme praeter rhedam desiderat. Poterit autem una et illi et meae sufficere. Sed nihil valde est, cur festinemus. Ipsius Tileni libellus, quo Milleterio respondet, iam sub praelo est[3]. Cameronis colloquium[4] legi, quod a mollibus initiis paulatim ad verba duriora processit. Ipse Tilenus in facti narratione iniuriam sibi factam conqueritur. Meum consilium est, ut non per Tilenum, sed per alium Cameroni respondeatur, quam fieri poterit modestissime. Meus Apologeticus[5] Latine describitur. Plane tibi assentior editionem diutius differri non posse, atque idem amicos et affines iudicaturos confido. Magni per hos dies hic de pace rumores fuerunt, ex colloquio inter Desdiguerium et Rohanium.

1 Het onderhoud van Lesdiguières en Rohan te Laval près du Pont S. Esprit; Le Vassor II p. 456.
2 Gedrukt Epistolae p. 66. Antwoord op n°. 740.
3 Zie p. 125 n. 2.
4 De p. 179 n. 7 genoemde Amica collatio.
5 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.

Sed quae iamiam nuntiatur clades Subizii, incitaturane sit victorem in spes ulteriores, an ad pacem flexura, postquam famae satis consultum est, adhuc dubitatur. Pax certe, ut tecum omnes sapientes iudicant, et intus et foris rebus expedit; atque utinam nostri quoque salutem suam in Galliae consiliis et auxiliis tum quaerant, tum inveniant. Ego si patriae res intelligam loco esse tutiore, exsilium hoc patriam putabo. De Bonfadio ita censeo, si decretum Senatus Veneti nanciscaris[1], nihil obstare quo minus historia rei, quam scripto eras complexus, typis committatur, et eius exemplaria alia Batavis nostris, alia Venetis veriora edocendis inserviant; quod et Tileno non displicebat. Sed quid tandem erit *sus Minervam*, si hoc illud non est? Da quaeso obsequio veniam. Pro valetudine tua ac tuorum ego et uxor vota facimus. Lutetiae. 22 Aprilis, 1622.

748. 1622 April 28. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Saepe tibi molestus esse cogor, Vir Illustrissime, etiam ob res longe infra dignitatem tuam positas: ut nunc, cum literas has ad affinem[3] tuto curari intersit, ausus sum eas tuo fasciculo includere. Quod ut pro solita tua bonitate interpreteris rogo. Ex victoria illustri Regis multi sapientes audent spem concipere pacis, quae utinam non frustretur. Sed Princeps Condaeus dicitur adhuc arma malle. Regina mater valetudine est infirma. Tileni liber[4] nondum totus typis datus est; habebimus eum intra hos duos tres dies. Quod addam, nihil habeo, nisi orare me, ut si qua in re affinis meus tui consilii indigeat, eius eum facias participem. Vale, Vir Illustrissime, et nos tueri, quaeso, perge. Lutetiae, 28 Aprilis, 1622.

749. 1622 April [28?]. Aan N. van Reigersberch[5].

Mon frère.

Ick dencke dagelicx op 't gunt ick te doen heb tot voorstant van mijn eer, en let op verschyde advysen, die my hyer werden gegeven. Veele menen datick yet behoor uyt te geven by maniere van historie, onpartydig de saecke verhaelende, dat sulcx wel het meeste credyt sal hebben. Andere dat ick behoor aen te wysen hoe ick by eede van gehoorsaemheyt ben verbonden geweest aen de Staten van Hollant ende de Regierders van Rotterdam, ende dat ick niet gedaen en heb buyten haer resolutiën, met byvoeging dat, soo ick in ordinaris proces waer ontfangen geweest, ick wel soude aengewesen hebben dat vele saecken in myne sententie gebraght my niet en raecken. Die van dit advys sijn seggen dat het niet redelijk en is dat ick soo veel geleden hebbende om de gemeene saecke sonder eenige reparatie, andermael my in 't particulier daer voor salengageren

1 Zie p. 69 n. 3; p. 143 n. 10; p. 160 n. 2.
2 Gedrukt Epistolae p. 66.
3 N°. 749 en n°. 750.
4 Zie p. 206 n. 3.
5 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4. Ofschoon op de keerzijde geschreven is: 8 April 1622, moet de brief van lateren datum zijn. 16 April werd Soubise op het eiland Ré verslagen (Mercure François VIII p. 557); Grotius vernam het te Parijs 22 April (n°. 746, en 747); daarna ontving de Koning de 'gedeputeerden van de steden van de Religie' te Niort in audiëntie. De brief zal dus eenige dagen na 22 April geschreven zijn, en misschien is het de brief, in n°. 750 als de bijgaande' aangeduid; hij zal dan van omstreeks 28 April zijn.

ende my stellen irreconciliabler dan anderen, daer den Coning ende d'Heeren van den Raed wel genegen en zijn te arbeyden tot accomodatie van myne saecke op eerlycke conditiën. Ick zie wel dat soo doende de saeck ende veler luyden verwaghting niet genoech en sal geschieden, maer 't is bedenckelijk off ick daerom my, mijn huysvrouw en kinderen moet stellen in meerdere swaericheyt. Te Parys te blyven woonen lyden onse middelen niet. Van het tractement my het ander jaer toegeseyt heb ick niet ontfangen; off ick van dit jaer beter sal (vorderen) weet ick niet. Van Parys op een ander plaets in Vrancrijck offte daer buyten te vertrecken nae 't uytgeven van de Apologie[1] sal occasie geven van een gerught dat (vele) oock hyer onaengenaem is. Die my meest schynen te gunnen letten weinigh op myne insichten, maer sagen my gaeren van des Conincx religie om by den Coning vertrouwt te mogen werden. Alle dese swaricheyden heb ick U.E. wel willen moveeren om daerop te letten ende 't advys van anderen te hooren, want ick garen beken dat ick my daerin becommert vinde. Evenwel ben ick genegen voor myn (eer) ende voor de gemeene saeck te doen al wat can geschieden sonder ruïne van myne familie. Den Coning nae de groote victorie van 't eyland van Rye heeft toegestaen dat de steden van de Religie gedeputeerden aen hem souden senden; off hyeruyt peys sal volgen weet ick niet. Mijn Heer de Prins[2] is meest tot het oorlogh genegen.

Doe myne gebiedenisse aen alle vrunden. April XVI^{c}XXII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Wilt mijn broeder de Groot eens vermaenen van de Eclogae physicae Stobaei[3] van d. Vossio te becomen ende my by gelegentheyt te senden.

Adres: A monsieur Monsieur Reigersberg A la Haie.
Op de keerzijde: Den 8 April 1622.

750. 1622 April 29. Aan N. van Reigersberch[4].

Mon frère. De bygaende brieff[5] sal U.E. dienen daer 't U.E. oirbaer sal duncken. Wat het uytgeven[6] aengaet, ick heb lang daerop gelet, oock met becommertheyt ende gebeden. Eyntelick vinde goed te doen dat 349[7] ende 78[8] sullen goed vinden. U.E. vertreckende can de copye laeten by yemant van kennisse, daer geen peryckel is van gevonden te werden, alsoo lichtelick daerop ondersoeck soude connen geschieden. Soo haest ick de consideratie van U.E. ende anderen sal hebben

1 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
2 Condé.
3 Zie p. 202 n. 4.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4. Beantwoord door n°. 753.
5 N°. 749.
6 Het uitgeven van de Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
7 Frederik Hendrik.
8 Du Maurier.

ontfangen sal ick daerop resolveren. 94[9] heeft weer in de allerbreedste termen zijn dienst hyer doen aenbieden. Men begint hyer te luysteren off 349[7] yet wil doen ende werdt oock daerom geoordeelt, dat het voorsegde bouck moet uytgaen. Onlancx is een by my geweest, dye uyt hemselve

9 Aerssen.
7 Frederik Hendrik.

niet en sprack, ende sloeg voor 349[1] te huwelicken aen *mademoiselle Vernueil*[2]. *Jeannyen* seyde my terstont dat 75[3] hem niet en can vertrouwen op *ons Land* soo lang die *luuden regeeren*. Van betaeling werd my goede toesegging gedaen, maer eenige beginnen my weer doch sachtelick op het stuck van de Religie te ondersoecken. Ick spreeck recht uyt doch beleefd. 16[4] ende 13[5] moeten beleefdelick werden gesondeert. Ick en meen Holsteyn niet heel af te snyden, hoewel ick wel bevroede de consequentie voor de gemeene saecke. Maer ick moet anderen daervoor laeten sorgen, dye het beter connen doen. 591[6] is flaeuw nae zijn gewoonte. Men soude misschyen - als 349[7] sulcx goed vinde ende by 24[7] genegentheyt waer tot accomodatie - 't beste yet uytrechten door . . . .[8] dye ons onlancx heeft doen we[ten] dat veelen my daer garen sagen. 't Beste middel ingevalle als boven soude sijn - onder correctie - dat de vrunden uyt haer selve sonder mijn last een *pasport* wenschten. In welcke gevalle men soude mogen zien off men met 24[7] eenig middel tot generale accommodatie soude connen beraemen. Doch het seeckerste waer dat de sententie te voren waer gecasseert met eenig goede verclaring (n)opende myne intentie. Dan als ick alles wel overleg can ick hyer van niet veel hoopen.

U.E. sal gelieve d'heer van Stoutenburgh te seggen dat d'heer Jeannyn aen Pellicard[9] heeft geschreven, oock aen den Coning om brieven ten selven eynde. 't Waer goed dat hy ende zyne vrunden in het Fransch deden oversetten ende drucken de remonstrantie van haer Vader aen de Staten[10], de missive aen Sijn Excellentie[11] ende de historie van de gevanckenisse ende doot[12]. Conde daerby comen een historie van zijn heel leven, het waer niet dan te beter. De vrese by 591[6] gemoveert comt by my niet eens in consideratie. Anderen, dye grooter zijn, lopen dat peryckel soo wel als ick. De voorslagen, die ick hyervan heb gedaen, wilt die niet nemen off ick eenige lust had om in 't Landt te zijn. Gantsch niet. Maer ick crijgh dagelijcx brieven, die my 't peryckel van 't Landt seer swaer overschryven, noch onlancx van een persoon van qualiteyt, die my raed vraeght om te vertrecken. Hyermede, mon frère, sal ick bidden om myne gebiedenisse. Den XXIX April XVI^{c}XXII tot Parys.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot den XXIX April 1622.

1 Frederik Hendrik.
2 Zie p. 224 n. 7.
3 De Koning.
4 Kenenburg.
5 Meerman.
6 de Bye.
7 Maurits.
7 Maurits.
8 Ik kan dezen naam, die in cijfer geschreven is, niet ontcijferen.
7 Maurits.
9 De brief van Jeannin aan Pellicart, den Franschen gezant te Brussel, betrof de heerlijkheid St. Aldegonde, die na het eindigen van het Bestand geconfiskeerd was. Stoutenburg was gehuwd met Walburg van Marnix, dochter van Philips van Marnix, heer van St. Aldegonde. Zie ook n°. 769 en n°. 773 n. 5.
10 Pfl. Knuttel n°. 2624.
11 Pfl. Knuttel n°. 2631.
12 Het is niet zeker, dat Grotius een bepaald geschrift bedoelt; misschien Pfl. Knuttel n. 3069.
6 de Bye.

751. 1622 Mei 8. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère. My dunkt dat om veele propoosten, die hyer uytgestroyt werden jegens ons, onder anderen oock secker boeck genaemt Fragment de l'Examen de Machiavel[2], waerin eenige passagiën zijn, dye sommige op ons duyden als off wy de Religie mysbruyckt hadden tot perturbatie van de Staet, het uytgeven van de Apologie[3] niet uytgestelt en sal connen werden. 't Latijn is oock gereed. Doch op alle 't gunt voor desen by my is geschreven dient U.E. mede te letten, maer lang tusschenbyde te blyven can niet zijn. Van reconciliatiën zye ick weynich hoope, nochtans zijn daer eenige dye my daervan sprecken. Maer wat middel? wat seckerheyt? Hyer te blyven ende de sententie, daer veele dagelijcx breed van sprecken, onbeantwoordt te laeten heeft mede weynigh apparentie. God sal my off hyerop een ander een rustplaets geven[3]. Advyseert my doch particulierlic met de eerste. Ick heb een huys gehuurt tegenover den Prins alwaer d. Tilenus een quartier zal hebben. Tilenus' boeck tegen La Miletière[4] is uytgekomen. Den Coning gaet Royan belegeren. Is niet heel vremd van vrede. Men seyt hyer dat 349[5] wel is met 24[6]. Men sal misschyn oock daer uytstroyen dat ick mijn reconciliatie soeck, waerop dient gelet. Van Amsterdam word ick geadvyseert dat het uytstellen van het uytgeven van de Apologie qualijk werdt genomen. Volght den raed van 349[5] en 78[7]; onderregt oock 16[8] ende 13[9] wel. Den VIII Mey XVI^{c}XXII tot Parijs.

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

Men spreeckt hyer van 't huwelijck tusschen Vrancrijck en Engelant[10].

Adres: A monsieur Monsieur Reigersberg.
In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot den 8 Mey 1622.

752. 1622 Mei 9. Aan S. Episcopius[11].

Vir Clarissime. Mitto tibi colloquium, quod Cameroni cum Tileno[12] intercessit. Coniecit iam aliquid in chartam Tilenus, scripturus, ut mos ipsi, Latine et eleganter; sed ita,

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4 k.
2 Het anonieme geschrift van Didier Herauld, Fragment de l'Examen du Prince de Machiavel.
3 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.
3 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.
4 Zie p. 125 n. 2.
5 Frederik Hendrik.
6 Maurits.
5 Frederik Hendrik.
7 Du Maurier.
8 Kenenburg.
9 Meerman.
10 Het huwelijk van den Prins van Wales, later Karel I, met Henriëtte Marie, de zuster van Lodewijk XIII.
11 Gedrukt Crenii Animadversiones I p. 30.
12 Zie p. 206 n. 4.

ut pleraque Cameronis percurrat, aut praetercurrat. Velim duo illa, de determinatione iudicii practici et de Christi voluntate, in tua quam moliris diatriba[13], obiter, sed quantum satis sit, excuti. Id satis futurum puto:

13 In Episcopius' Opera theologica (1650) komen voor: Examen sententiae Ioan. Cameronis, en Responsio ad defensionem Ioan. Cameronis, quam opposuit Examini sententiae suae. Cf. Petit, Bibliographische Lijst p. 130 n°. 35.

neque multum esse causae, cur de proposito responsio instituatur, nisi tu libello viso aliter censeas. Vale vir doctissime, et D. Utenbogardum amicosque alios saluta. Lutetiae IX. Maii CIↃ IↃC. XXII.

Tuus
H. Grotius.

753. 1622 Mei 10. Van Nic. van Reigersberch[1].

754. 1622 Mei 11. Aan G.J. Vossius[2].

Vir optime atque amicissime. Magnum mihi exsilii solatium in tua amicitia, quam literae tuae abunde testantur. De tuo negotio ut res ex voto succedat, apprecor, nec tui magis quam Academiae causa, cui scio quam utilis esse possit tua industria, vel ad expugnandum gravissimum illud vitium, de quo merito conquereris, contemptum literarum. Interim otium illud. quo nunc frueris, etsi forte rei domesticae incommodat, sterile tamen non erit sed fructus dabit posteritati profuturos, praesertim si in iis pergere audeas, quae de Ecclesiae historia colligere coeperas. Ego Disquisitionis nostrae[3] exemplum tibi mitto, quantillum munus pro quot et quantis? Puto me in eo libro verum dixisse de veterum sententia. Et quis tamen vero cedet? Nuper[4] a te poposceram librum Eclogarum Physicarum et Ethicarum Stobaei quibus usus in carcere fueram; rogo ubi occasio se dabit transmittas. De loco Schotti indicato gratias ago. Velim et per te nomen scire eius qui in Germania, ni fallor, ad Cassandrianum modum de conciliandis controversiis scripsit[5]. Nomen nunc non succurrit. Sed tuo beneficio eum librum videre memini. Videris mihi non abs re facturus si Fragmenta cum Notis seorsim prodire facias, ne semper lentulitas illa tibi obstet[6]. Salmasius Pallium Tertulliani iam edidit[7], in quo tam multa emendat, tam multa observat, ut caeteros nihil vidisse dicas. Iam ad Apologeticum eiusdem accingitur[8]. In Suetonium quoque paratas habet notas et multa alia quae eum passim vides promittere, neque enim iactator est. Non amittam tibi notor esse apud ipsum. De affini tua[9] quod scribis, fortitudinem eius miror et temporibus satis infelicibus feliciter ut succedat opto. Resalutat te Tilenus et alii quos designas. Vale quam dulcissime cum coniuge et liberis. 11 Maii 1622.

Tuus totus
H. Grotius.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. M 1. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch p. 3. Antwoord op n°. 750.
2 Gedrukt Epistolae p. 67. Antwoord op n°. 742. Beantwoord door n°. 761.
3 Disquisitio an Pelagiana sint etc., zie p. 109 n. 2.
4 Zie p. 191 n. 9.
5 Hij bedoelt Georg. Wicelius; zie p. 191 n. 7. Over Cassander zie p. 222 n. 5.
6 Zie p. 29 n. 8; Lentulitas ziet op Scriverius; zie p. 200 n. 1 en I p. 89 n. 4.
7 Tertulliani Liber de Pallio, ed. Salmasius 1622.
8 Deze uitgave is niet verschenen, evenmin als zijn Suetonius.
9 Maria Diamantius, zie p. 200 n. 3.

755. 1622 Mei 19. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Responsum adhuc debeo, Vir Illustrissime, tuis literis, quas huius mensis initio ad me dedisti. Affinem meum[2] iam apud vos esse spero, ut finis tandem imponi possit deliberationi, quam differri diutius existimatio mea non patitur. Borelium et Bellimontium[3] a te amari magnique fieri gaudeo. Ita sane virtus eorum et in patriam fides meretur. Quod si eorum meritis mea quoque commendatio aliquid potest adiicere, quicquid mihi praesenti tribueris, id per absentiam meam ipsis accrescat rogo. De fructu regiae in me liberalitatis haud satis adhuc certus sum, ob tricas eorum, qui nihil non faciunt, antequam pecunia manus exonerent. Miseret me eorum, qui non tot ac tantis, quot quantosque ego habeo, amicis suffulti, in illorum hominum regnum incidunt. Sed nimirum ubique morborum plus satis est. Pacis spem nobis sapientes faciunt; utinam eos voti sua aviditas non fallat. De refutatione Bonfadianae fabulae[4] praeter quae scripta sunt antehac, illud addam, meo et Tileni nomine, quando hoc quoque te nomine accusat, quod Arminianum tumultum foveris, pro accessione libelli tui adiici posse orationem unam aut alteram a te solo, aut una cum Boissizio[5] habitam, ad stabiliendam Reipublicae concordiam, legibus salvis. Ita una opera et te purgabis, et simul ostendes, quam fida nostris fuerit Regis amicitia. Liber Tileni[6] Cancellario[7], Iannino, proceribus omnibus unice placet. Uxor gratias agit, quod sui memineris, tibique ac liberis omnia quam faustissima precatur.

Lutetiae. 19 Maii, 1622.

756. 1622 Mei 20. Van J. Wtenbogaert[8].

Mijn Heere.

Ick heb U.E. lest geschreven, ende daarby een brieffken d. Hogerbetii[9], oock met een woort vermaent van de rencontre by den Aertsbisschop[10]. Ick heb niet derven later op zyne begeerte aen den h. President[11] te schryven, ende door die occasie met een onse Acte van declaratie[12] te recommanderen. Ick en derve U.E. niet vergen den brieff selve te leveren. Mogelick zal U.E. eenige consideratie hebben om zelve dat te doen, liever als door andere, om te hooren wat S.E. daerop sal seggen, 't welck ick wel wensche te weten. Want apparentelick sal Syne E., hoorende dat hy van my komt ende spreeckt van de aenspraecke des Aertsbisschops,

1 Gedrukt Epistolae p. 67.
2 Nicolaas van Reigersberch, die met Du Maurier te rade ging over de uitgave der Verantwoording.
3 Willem Boreel en Simon van Beaumont.
4 Zie p. 69 n. 3.
5 Zie I p. 618 n. 2. Redevoeringen door Boissise en Du Maurier in de vergaderingen der Staten-Generaal en der Staten van Holland gehouden, waarvan enkele bij Ouvré, Aubéry du Maurier gedrukt zijn. Zie ook Pfl. Knuttel 2679-2681, 2689, 2879.
6 Zie p. 125 n. 2.
7 Nicolas Brulart de Sillery.
8 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Wtenbogaert, Brieven ed. Rogge II: 2 p. 6.
9 Vermoedelijk n°. 741.
10 De aartsbisschop van Rouen, Franç, de Harlay. Over dit gesprek, dat 3 April plaats had, zie Wtenbogaert, Leven p. 397 en Brandt, Historie der Reformatie IV p. 750 vv.
11 Jeannin.
12 Zie Brandt, l.l. p. 748.

deselve openen ende lesen in tegenwoordicheyt, ende oorsaeck geven tot eenich discours. Dit is d'oorsaeck waerom ick de vrymoedicheyt neme dien aen U.E. te senden, biddende dat U.E. gelieve daerin te doen dat best is, alleen dat hy, hetzy door uwen Willem[1], off anderssins, S.E. ter handt kome tot myne descharge; want ick weet ick gevraecht sal worden off ick geschreven hebbe. Waerom men dit aldus van my gewilt heeft, en inquireer ick niet.

Wy hebben op den voorslach van M[r]. Chrestien[2] naerder met malcander gesproken, sijn alle van deselve opinie met U.E., datter sulcx als U.E. brieff vermelt onder schuylt. 't Welck ons te voorsichtiger maeckt om ons zoo verre voor 't eerste niet te eslargeren als U.E. brieff melt, namelijck van te seggen dat men tevreden is in praesentie van onpartydige te komen, ende tsamenspreeckinge etc., ut vrese - onder anderen - dat sy oock daerut souden mogen stoffe nemen om te doen 't gerucht lopen alsoff wy haer recenseerden, ende alsoe tot haer voornemen te komen van ons de gunste etc. te benemen. 't Welck ick oock houde dat seeckerlick soude volgen, indien men in de neuse crege dat wy de minste accointance met hun hadden off sochten, gelijck ick oock meyne mede genoch ut eenige woorden van den Aertsbisschop gevat te hebben. Aen d'ander zyde bekennen wy met U.E. dat het opspraeckelick soude zijn gants niet te antwoorden. Hebben derhalven goedtgevonden te schryven by een brieff apart, die hyer mede gaet aen U.E. soe U.E. sal sien[3]. Ick heb hem int Fransch geschreven, om Mr. Chrestien te mogen verthoont worden, indien 't U.E. soe goedt vindt. Indien niet, U.E. mach die by haer houden ende ons naerder adviseren wat best geraden is; wy sullen, soe veel doenlick is, raedt volgen. De brieff is met voordacht gestelt in sodanige termen dat, all waer die ghetoont aen eenige gunstige, ons by deselve gheen quaet sal doen, ende d'ander hebben billick daerin niet te berispen; maer connen in onse consideratiën falen, die wy gaerne stellen tot U.E. oordeel. D. Episcop. heeft gisteren de collatiën Cameronis etc.[4] ontfangen, maer is niet wel, 't welck ons bedroeft. Ick vrese voor een tertiane, 't sal goet sijn indien die niet verswaert, heden soude hy sich doen laten. Sware besoigne dient hem nu niet. U.E. heeft hier een brief van Monsr. Tresel, daerin een is komende onder couverte van mijn swager Lindeman aen Uwe E. Hy adverteert U.E. van 't geen de heer van Moersbergen aen hem schrijft, die noch soe onseecker is van zyne residentie als wy. De persecutie tot Rotterdam wat in stilte zijnde, begint men nu t'Utrecht, all op de memorie ende brieven Wittij[5]. D. Vorstius[6] is scherp gesocht soe in de stadt binnen als op 't huys te Capel[7] buyten, oock andere, doch

1 Willem van de Velde.
2 ‘Seker Gereformeerdt Heer, Chrestien genaemt’; Brandt II. p. 745.
3 N°. 757.
4 Zie p. 210 n. 12.
5 Daniël Wittius, gewezen predikant te Schoonhoven, had in 1620 de belofte van stilstand, die hij onderteekend had, herroepen. Toen hij in 1622 te Nijmegen predikte, werd in het huis te Rotterdam, waar zijn vrouw woonde, door de magistraat huiszoeking gedaan, waarbij tal van brieven van Remonstrantsche predikanten met de minuten van Wittius' brieven aan hen gevonden werden; ook ettelijke schrijfalmanakken en andere papieren met aanteekeningen van Wittius over personen, die hem gehuisvest hadden, hem geld verstrekt hadden en dergelijke. Een heftige vervolging van de Remonstranten was hiervan het gevolg. Zie Brandt, II. p. 703 vv.
6 Conradus Vorstius, zie I reg. i.v.
7 Het huis te Kapelle in 't Sticht van Utrecht; Brandt, II. p. 828.

niet gevonden. Men seydt eenige brieven van hem gevonden zijn onder Wittij papieren, rakende de regeringe. Dit schrijft men my van Utrecht: ‘De goede man’, schrijft (men) my, ‘en is in grote benoutheyt niet ver vandaer, niet wetende hoe hy unt het landt komen sal.’ Wordt geseydt dat de broeder van den heer van Moersbergen, eertijts Ritmeester[1], gevlucht is. Ick vrese voor eenige al te onvoorsichtige propoosten by eenige grote aldaer met Wittio - die overall de neus hebben wilde - gehouden ende by hem aengeteckent. Vrese oock dat eenige myne vrienden last lyden sullen om hem gelogeert te hebben, indien hy dat mede gelijck alle de reste aengeteeckent heeft. 't Pacquet wast. De soon van Libergen, pasteybacker in den Haege, comt ende brengt desen voor Mons[r]. Oliviers[2], die hy seeckerlick seydt voor U.E. te wesen. Daer zijn meer jonge lieden aengekomen, brengen gheen tyding dan dat het in 't landt niet wel en staet, ende dat men daer (s)preeckt van de grote vrijheyt, die wy hier (s)ouden hebben ver(c)regen. Wat naerder hebbende sal naerder schryven, ende wil U.E. hyermede,

Mijnheer, den Almacht. bevelen. In Rouên, desen 20 Mey 1622. Mijn hertelicke gebiedenisse aen U.E. huysfrou, oock van de myne. D. Episc. is van dage gelaten, is vry beter, 't is nu sijn goede dach, maer daer is apparentie van verslappinge van coortze tegen morgen, dat God geve. Ad. Simonssen[3] heeft eene Apologie utgegeven, hadden het wel mogen laten. Ick meyn evenwel niet dat het ons die doen sal. Tot Rotterdam schept men weer moet, ende predickt al even gau, maer men gaet voorsichtiger. Ons volck heeft weer overall goede hope, kan niet weten waerop die gefondeert is.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groot demeurant près des Cordeliers, rue de hautefeuille, chez le procureur Georg A Paris.

In dorso schreef Grotius: 20 May 1622 I. Wtenbogard.

757. 1622 Mei 20. Van J. Wtenbogaert[4].

Monsieur. J'ay pensé et repensé à ce qu'il vous a pleu me mander de la part de Mons. Chrestien, et l'ay communiqué aux amis que cognoissez. Nous le remercions tous de sa bonne affection, et croions qu'elle part d'une ame vraiement Chrestienne et qui aime la paix. Mais, considérans que ce qui a esté faict avec tant d'animosité au Synode d'Alez dépend d'une liaison plus forte, et de bien plus grande estendue que Charenton, voire procède - à nostre advis - d'un plus profond dessein, et rend à un but qui va plus loin, il nous semble - soubs humble correction - qu'il y a bien peu d'apparence de voir aucun fruict de l'ouverture que nous sçaurions faire à la paix, principalement en l'estat où nous sommes. C'est à vous aussi de bien peser s'il nous est conseillable d'entamer un affaire de telle conséquence sans l'advis de ceux que sçavez. Vous, Monsieur, autant qu' homme qui vive, pouvez tesmoigner ce que nous avons fait et souffert pour pré-

1 Steven van Wael van Moersbergen, ritmeester, houtvester van Utrecht.
2 Onder dit adres werd aan Grotius geschreven; zie p. 203 n. 12.
3 Adriaan Simonszoon, vroeger predikant te Charlois, was tot de Contra-Remonstranten overgegaan, en schreef een: Korte Verandtwoordinghe teghen de menichvuldighe lasteringhen hem by den Remonstranten naghegheven. Rotterdam 1622. (Knuttel n°. 3364, 3365). Brandt, Historie der Reformatie IV p. 593 vv.
4 Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 679. Voor den inhoud zie p. 213 n. 3. Vertaling bij Brandt, Historie der Reformatie IV p. 757.

venir et éviter le schisme. Mais on nous y a donné des ruades si furieuses, que nous avons peur de nous s'approcher des gens que nous avons trouvez tant esloignez de charité, et qui encores journellement ne taschent que d'appesantir nos fers, et accroistre nos afflictions, non sans désir de faire pis, si leur bras s'estendoient plus loin. Si on se r'advise, et qu'à bon escient leur intention soit de marcher d'un autre pied, nous espérons montrer par la grace de Dieu, effectuellement, que ne souhaitons rien tant que de voir establie une vrayement saincte et charitable Union, non seulement parmy nous, mais s'il est possible par toute la Chrestienté. A tant, Monsieur, je finiray avec mes bien humbles recommendations à vos bonnes graces et celles de Mons. Chrestien, priant Dieu

758. 1622 Mei 27. Aan Willem de Groot[1].

Ad tuas, quas 15 Maii ad me misisti, literas respondeo Frater. De his quae apud Vossium curasti gratias ago. De Eclogis Physicis[2] placet consilium tuum, ut describas meas coniecturas annotata pagina et versu, easque mihi transmittas. Ita libro carere facile potero. Abrahamum Milium[3] a me salvere cupio; quod ni scriberes quaestum ipsum ex mercatura facere, cupivissem explorari eius animum an huc transferre familiam vellet, non cariturus magnis amicitiis. Hexabiblon[4] meum videre aveo. In titulo nihil mutandum. In libello ad Rotterodamenses[5] annos de industria non expressi, neque id fieri oportet: nam si ad hunc diem postulem iam causa data recusandi videbitur; si ad sententiam usque, videbor temporum distinctione quae in me acta sunt agnoscere. Itaque *ἀδιορίστως* concipienda fuit postulatio: illi solvant ad quod videbitur tempus, id enim nobis non oberit. Smoutio[6] ne nimium credite. De lite bonorum vix quicquam spero. Est ars patricia[7] nos eo modo lactare. Milii[8] causa gaudeo cum illi mollius exsilium obtigit; quod ut norit, meque nihil non paratum ipsius causa facere, vos rogo. Mitto tibi exemplum diplomatis[9] quod nostri exsules me commendante a Rege obtinuerunt. Poteris describendum Nicolao Reigersbergio dare. Dicitur Rex ad se traduxisse Sullium et Fortium[10]. Colloquia de universali pace lente procedunt, intento Rege in occasiones belli et privatarum pactionum, quo vim factionis dissolvat. Miror nihil intelligere me de Drentiana lite[11]. Puto non esse monendos de honorario pro opera in litem ipsorum insumpta. Si quid dederint, ut aequum, usui mihi erit ad domum instruendam. Conduxi e regione Principis[12]. Audio Catsium Veenhusii generum[13] obtinuisse pro se sententiam contra Waremundanum[14]. Ego memini me in ea causa multum laborasse. Si quid honorarii offeret,

1 Gedrukt Epistolae p. 764.
2 Zie p. 191 n. 9.
3 Zie I p. 271 n. 8.
4 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.
5 Zie p. 168 n. 2.
6 De gewezen predikant van Rhoon, Adriaan Smout.
7 Lees ‘patria’.
8 Cornelis van der Myle.
9 Zie p. 202 n. 1.
10 De hertog van Sully en de Maréchal de la Force.
11 Zie p. 165 n. 9; p. 167 n. 8.
12 In den ‘Faubourg St. Germain, vis à vis de l'Hotel du Prince de Condé’.
13 Theophilus van Cats, heer van Heilo, gehuwd met Deliana van Brederode, dochter van Reinoud van Brederode, heer van Veenhuizen, den schoonzoon van Oldenbarnevelt.
14 Jacob van Wassenaer, heer van Warmond.

ne id quidem recusandum erit. De pecunia regia nihildum accepi. Ad fratrem Reigersbergium scripsi cupere me ut editio[1] quantum fieri potest celeretur. Quod hactenus eam distulit eius rei causae a me fuerunt. Cura ut Gallica versio simul cum editione Belgica procedat, utque exemplaria vos Belgica accipiatis satis multa; ego autem Gallica. Mora ulterior absit. Saluta patrem, matrem et amicos. Lutetiae 27 Maii 1622.

Tuus
H. Grotius.

759. [Vóór 1622 Mei]. Van S. Episcopius[2].

Vir Clarissime, Quanto saepius relegi rythmos hos, tanto impensius raptus fui in eorum amorem simul atque admirationem. Ex vero et animo loquor, Apellis manum ac venerem mihi habere videntur, proinde digni, qui - quod olim de Homeri versibus dixisse legitur Magnus ille Alexander[3] - non ad citharam, uti aliorum fere Poetarum, sed ad tubam canantur, et in turba quidem eorum, qui Deum ignorant, vel Religionem Iesu Christi aut neglectui habent aut contemtui. Nec enim in iis quicquam est, quod scire omnium non maximopere intersit, et vel ferreos ad divinam illam religionem amplectendam flectere non possit ac debeat. Nominatim vero certant in iis, et de palma quasi contendunt, rerum maiestas, et scriptionis claritas ac gratia; ita ut nec ligatae orationis claritati quicquam officiat rerum maiestas, nec maiestatem rerum diluat aut enervet ligata oratio: adeo quidem, ut difficile sit dignoscere, utrum divinius sit, res tam arduas, sublimes atque involutas, solide ac distincte animo concipere, quam conceptas tam decora simul et grata orationis ligatae purpura vestire, tamque dilucide ob oculos ponere, ut cuivis legenti primo statim momento pateat earum maiestas, et concisa simul atque aperta etiam adlubescat orationis gratia. Haec cum ingenue et candide profitear, ineptus merito videri potero, Vir Clarissime, si nihilominus taxare quippiam, aut obelo configere velim in hoc tam augusto opere. Sed id velim credas a me fieri, non quod in tam exacto opere quippiam desiderem, quam ut desiderio tuo meoque animo satisfaciam, ne, dum nihil annoto, perfunctorie aut oscitanter in eius lectione atque examine versatus esse videar. Verrucae quaedam sunt, quae pulchritudinis non satis gnarum aliquando offendunt, et quae tamen interim non parum ipsam operis venerem accendunt atque exaggerant; eas indicare me crede, et dum in pulcherrimo et numeris suis opere [perfecto] accuratoque Veneris tripudio nihil reperio quod displiceat, sandalium eius culpare tibi persuadeas. Malui enim inepti censoris notam sustinere, quam oscitantiae insimulari, aut non satis diligenter navatae operae in lectione horum versuum praemio aut opinione frustrari.

Duo sunt, ad quae animum propius paulum adverti opto. Primum spectat

1 De Verantwoording; zie p. 76 n. 1.
2 Afschrift U.B. Amsterdam, cod. III E 1 p. 121. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 673. Het slot ontbreekt, en daarmede de datum. De brief heeft betrekking op het Bewijs van den waren godsdienst, dat Episcopius blijkbaar in handschrift gezien heeft. Ik plaats hem, nu elke verdere aanwijzing van den datum ontbreekt, hier, in den tijd van het verschijnen van de uitgave zelf, maar de brief is natuurlijk vroeger.
3 Dio Chrysostomus, Orat. II, 29.

ipsam scriptionem, sive literarum contextum. Alterum res quae ibidem continentur.

Quod characterem, sive literarum contextum attinet, optarem ut is ab usitato et communi in quibusdam vocabulis - ex gr. in 'kwaad'[1] - non ita longe recederet; non quod rationibus suis careat ista scribendi ratio, sed ne novitas illa lectori avido officiat aut remoram iniiciat, et ne, dum ad res optimas advertere debet, ad syllabas et literas considerandas delabatur, vel a cavillatoribus abripiatur.

2. Si fieri posset, optarem ut in finibus quorundam versuum literae N.[2] ratio haberetur: nescio enim unde fiat ut eius omissio auribus meis durum quid insonare videatur, et non parum deterere de orationis gratia et venustate. Confirmavit me aliorum idem prorsus hac de re iudicium.

Res quod attinet:

Argumentum quo probatur fol. 4 et 5[3] Deum unum esse, quia palmarium, cui non pauca alia in sequentibus superstruuntur, paulo magis adstringendum videtur, aut fortius suffulciendum. Videtur enim fere in eo principium peti: idem enim est quaerere, an Deus unus sit, et an id quod a se est, sive *τὸ ἄναρχον καὶ ἀναίτιον*, unum tantum sit: Deum enim esse, et a se esse, synonyma sunt, uti ex antedictis patet.

2. Eadem est ratio argumenti, quo probatur materiam non esse aeternam, fol. 6[4], praeterquam quod fundamento careat, materiam actu non esse, sed potentia: etenim si materia ens est, actu est: actu enim esse, sive extra nihilum esse, et ens esse, unum et idem sunt. Potentia esse non est esse, sed posse esse. Ita nihilum ipsum tandem materia esset, quia nihilum potest esse. Cum autem materia dicitur ens non actu, sed potentia, dicitur tantum in ordine ad has aut illas formas, quas suscipere potest, non autem in ordine ad entitatem absolute consideratam. Hinc iam apparet ratio dubii. Si materia est ens, quid repugnat cur a se non sit, et proinde aeterna non sit? Loquor sub persona opponentis, contra quem disputatur in textu. Fortasse a se esse non dicit magnam profectionem, sicut neque esse singularem perfectionem dicit: quid enim singulare habet rudis, indigesta, bruta moles supra nihilum? Sed a se esse cum tali perfectione ut agere possit in omnia alia, et a nullo pati necesse habeat, id perfectionem veram quin dicat extra dubium est.

Fol. 7[5]. Providentia singularium explicatius saltem adstruenda videtur: non enim praecipua difficultatis ratio in eo sita est, an Deus singulare possit cognoscere qua tale, id est, quatenus unum, sive *τὸ δὲ τί* - quamqum a Philosophis haec quaestio ventiletur - sed an Deus possit cognoscere singularia omnia, quia multa sunt ac prope infinita, imo pleraque ita tenuia, ac dilutae vilisque entitatis, ut vix adficere posse videantur intellectum, aut digna quibus divina mens intendatur.

De imperiis et imperiorum mutationibus quod subiungitur, quaeri potest utrumne ex illis, tanquam ex indiciis, solide colligi possit providentia divina. Etsi enim certum sit, imperia imperiorumque mutationes subiici divinae provi-

1 Grotius schrijft: 'quaet' of 'quaed'.
2 Om het rijm schrijft Grotius b.v. (p. 4) 'achte'; (p. 5) 'wese'; (ib.) 'gevonde'.
3 Pag. 2 vv. (1[c] uitgave van 1622).
4 Pag. 7.
5 Pag. 10.

dentiae - Deus enim est qui dat et aufert regna quibus vult - tamen an ex illis, tanquam ex signis, divina providentia arcessi possit, dubium est. Ratio est, quia pleraque imperia, utpote iniqua, iniusta et violenta, oriuntur atque occidunt, Deo tantum permittente, et ad finem suum iis abutente, nullo adhibito speciali providentiae actu. Permissio enim non dicit actum providentiae, quo interveniente ortus et occasus ille fiat, sed negat potius; nisi quatenus illa permissio divina subordinatur intentioni divinae, qua vel aliquando punire vult populos, vel dirigere id quod permittit ad finem a se praefinitum et intentum: alioqui saepe Diabolum et diabolicas machinas, fraudes, vim, ac violentiam dominari sinit in illis, eaque ad arbitrium potentiorum aut maxime vafrorum volvi atque revolvi.

Fol. 21[1]. Videtur nimis generaliter asseri, iuramentum omne prorsus prohibitum esse, aut saltem, immo obiter indicari Deum illud reservatum velle, cum de causa tantum sua agitur: salus enim proximi, et imprimis publica cur isti accenseri non debeat, aut saltem possit, nulla ratio esse videtur. Deinde consilia esse quae apud Salomonem leguntur, eaque in N. Test. praecepta esse. rectius fortasse quam tutius dicitur.

Fol. 48[2]. Indicatur sacrificia non esse primitus a Deo profecta, sed ab hominibus adinventa. Videndum est utrum hoc verum sit, et si verum sit, utrum tuto dicatur. Si ex ipsis Iudaeorum libris evinci possit id ab ipsorum magistris adsertum olim fuisse, tum id optime adhibetur ad retundendum argumentum, quod pro aeterno eorum sacrificiorum ritu confirmando adferre solet; aut saltem ad indicandum religionem Messiae perfectissimam esse posse, quae sacrificiis istis careat.

Fol. 50 verso[3]. De Sabbatho quod dicitur, videtur in dubium vocari posse, propterea quod ante latam legem expresse legatur populo mandatum, ne in Sabbatho Man colligerent, addita hac ratione, si bene memini, est enim Sabbathum Dei vestri[4].

Reliqua desunt.

760. 1622 Juni 1. Van P. Scriverius[5].

V.C. Hugoni Grotio, Musarum delicio P. Scriverius S.P.D.

Nihil literarum ad te dare, piaculum esset, V.C., tam bella occasione nunc demum oblata: eunte utique ad vos cognato meo[6], filio praestantissimi atque innocentissimi viri, qui in carcere tibi, qui in aerumnis per triennium socius. O utinam et nunc tecum liber, non

Corvos poetas, aut poetrias picas[7]

sed philomelas Gallicanas suavissime cantillantes et minurrientes audiat, Grotiique sui, Tileni, Salmasii, et aliorum elegantium virorum mellineas avidissimis

1 Pag. 36.
2 Pag. 83.
3 Pag. 87.
4 Exod. XVI, 23 vv.
5 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 680. De datum is gecorrigeerd uit: Iul. Dat het Iun. moet zijn blijkt uit n°. 761.
6 Adriaan Hogerbeets.
7 Persius, Prol. 13.

auribus quotidie hauriat. Sed fiet illud, quando Deo Opt. Max. visum. Spero equidem

Qui mala Iosephi multo pensavit honore,
Ferrea qui Petro claustra patere dedit,
Hunc quoque respiciet.

Nosti cetera. Nos, quod unum possumus, vota suscipimus, assidui in precibus et piis meditationibus. Quanto autem gaudio exultavimus ad primum nuncium liberati Grotii, noli quaerere. Affirmare tibi possum, vix maiore tristitia alligatos fuisse honestissimorum quamplurimorum hominum vultus fatali illa hora, qua trigae de patria optime meritae primum iniecta vincula, dein reverendissimi senis cervici ensis, reliquis ad perpetuos carceres damnatis, etc. quae referre piget. Vidi, inquam, exsuperanti laetitia affectos, multos D.O.M. pro divino beneficio et liberatione gratias agentes; multos etiam Hilaria celebrasse intellexi, et pro more gentis in sanitatem ex-captivi liberalius poculum eduxisse, faustis precationibus interiectis pro D^{o}. H.[1], caetera Ipsius curae committentes, in cuius manu nos omnes esse iam ante inbiberant. Sane ex veteri formula, *Minuitur populo luctus*[2] Grotii liberatione. Laus et gratia D.O.M. Ipse faciet porro, nisi aliter nobis ipsique cognato meo expediat; cuius filium ornatissimum curae tuae ac tutelae - iam pridem enim ille matre, si non etiam patre, orbus est - commendo. Fruatur te, tuoque consilio, et, si ita ex re tua et illius videbitur, - ex illius autem re omnino videbitur -, si et isthic Gallicae linguae usus, cuius addiscendae studio scis plerumque Galliam ab exteris peti, caeterorum beneficiorum cumulo accesserit, domo imprimis tua. Ut se propius propiusque ad domestica monita et exemplum conformet, totam denique studiorum suorum rationem ad praescriptum tuum componat. Tu enim omnium accuratissime didicisti experiendo, qua via potissimum ad veram solidamque iurisprudentiam grassandum sit. Quod nec optimum patrem longo fori usu exercitum latet, cui nuper per aliquot menses adfuit, et dictata quaedam ad ius civile excepit. Sed adspectu tuo et quotidiana consuetudine frui, mi Groti, id vero in maximo lucro deputandum. Hoc age, et remitte nobis Hadrianum non tantum aetate grandiorem, sed eruditiorem et praeclarissimarum multarum rerum cognitione instructiorem. Crede mihi, multum id proderit ad calamitatem integerrimi viri sublevandam. Sed et aditus ipsi per te pateat ad proceres, quos nosti plurimum cum alibi tum etiam hic posse; et effice, rogo, omnibus machinis, ne virorum optimus, miser, heu miser, diutino illo carceris squallore contabescat prorsus, et miserrimus evadat. In quo voto D.O.M. suppliciter venerans, finio summa cum festinatione: ipsa enim hora discessus sui, qui et mea et illius spe maturior repentine accidit, me de literis monuit. Quibus ignosce: subitae enim sunt et insubidae. De studiis volebam multa, sed cogor in aliud tempus differre. Interim Cl. Claverium[3] bene iubeo sperare. Saluta hominem, doctum, et probum, quique neminem, non certe me, me certe non, laesit. Sed saluta Puteanos, Salmasium, Tilenum, Episcopium, Utenbogardum, reliquosque ob religionem exules.

Hygini Grammatici de Castrametatione[4] haec Fragmenta cum Puteano et

1 Domino Hogerbetio.
2 Festus, de Verborum significatu p. 157. Mül.
3 Etienne de Clavière, de uitgever van Juvenalis en Persius.
4 Over Scriverius' collatie van Hyginus schreef ik in Zentralbl. f. Bibliothekswesen XIX (1902) p. 269.

Salmasio communices, et ipse censeas, peto. In Parisiensium potissimum gratiam eum laborem suscepi, et membranas diligenter excussi: ita ut pagina paginae, versus versui, et litera denique literae propemodum respondeat. Scripsi nuper ea de re ad Cl. Puteanum, measque literas Syndico Pavio[1] commiseram. Responsi nihildum accepi. In Notis Salmasii ad Histor. Aug.[2] video eum Commentarium polliceri ad Hygini illum libellum. Multa etiam alia: inter quae Commentaria in Suetonium et in Tertulliani Apologeticum, an de Pallio. Sed tuum[3] quando? trilingue brevi speramus. Huius rei si certiores nos feceris, erit imprimis gratum, et gratia dignum. Vale cum suavissima et prudentissima foeminarum uxore tua, et liberis. Raptim Lugduni Bat. ipsis Kal. Iul. CIↃIↃCXXII.

Adres: Iurisconsultorum doctissimo, et doctissimorum iurisconsultissimo Domino et amico suo aeternun colendo. Lutetiae Parisiorum.

In dorso schreef Grotius: 1 Iunii 1622. Scriverius.

761. 1622 Juni 1. Van G.J. Vossius[4].

S. Pl. In rebus meis[5], Vir Amplissime, nihil actum, eo quod Curatores stato die non advenerint, sed mensem distulerint adventum suum, quod nunquam antehac fieri memini. De Wicelio[6] uti et de Stobaei Eclogis[7] iam frater ad te scripserit. Quare actum agere nolo. Nonnunquam dubitavi, annon usui tibi esse possent Comicorum Graecorum sententiae, quibus tam multa bona ad oram allevisses. Hoc si est, scis tantum significato opus esse. Gaudeo sex tuos de vera religione libros[8] in lucem prodiisse. Sunt illae unicae deliciae multorum, et eos inter coniugis meae, cui eo impensius placent, quod domi suae habet interpretem eorum, quae circumlocutione quadam dicuntur a te, vel etiam ubi alludis ad historiam minus in vulgus notam. Dubitavi interdum, an non in gratiam imperitiorum utile foret, declarationem talium ad oram verbo annotari, vel ad calcem adiungi. Quod iam alios scis in hymnis suis praestitisse. Nec tamen minutum adeo laborem subiri a te velim, sed fratre, vel alio. Vellem cum his de religione libris Latino-Belgica vel potius Belcico-Latina tua *χατήχησις*[9] exiisset. Parentes multi occasionem haberent egregia multa et discendi et docendi suos. Loquor de hominibus bonarum literarum non ignaris, qui Latinis magis delectantur. Nam caeteris editione Belgica, toties iam repetita, satis iam

1 De pensionaris Adriaan Pauw, die als gezant naar Frankrijk was gegaan; zie p.42 n.1.
2 Zie p. 200 n. 2; p. 211 n. 7 en 8.
3 Verantwoording.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III E 1. Gedrukt G.I. Vossii Epistolae p. 91; Epistolae ecclesiasticae p. 680. Antwoord op n°. 754.
5 Zie p. 197 n. 3.
6 Zie p. 191 n. 7; p. 211 n. 5.
7 Zie p. 191 n. 9.
8 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6. Het boek is dus in Mei 1622 uitgekomen.
9 Catechesis. Met dezen naam wordt bedoeld de Vraghe en Antwoordt over den Doop, later Tsamensprake over den Doop genaamd (Rogge n°. 314 vv.), die Grotius in het Latijn vertaalde als Baptizatorum puerorum institutio (Rogge n°. 363), die in deze vertaling het eerst voorkomt in de Poemata van 1639 (Rogge n°. 281). De identiteit blijkt uit den brief aan Willem de Groot van 28 Juli 1626, waar een vers uit de ‘Catechesis’ geciteerd wordt. Zie ook den brief aan Willem van 12 Jan. 1624 en hiervoor p. 23 n. 12.

consultum puto. Tum autem ob oculos versantur studiosi adolescentes, quorum multi - dicere

horret animus - vix elementa religionis Christianae sciunt. Imo quid illo 'vix' opus mihi? Etiam absque illo nihil dixero *ὑπερβολιχώτερον*. Paucis adeo ex iis invenio, qui et Christi beneficium, et suum officium intelligant. Haec Hogerbetzio[1] subito ad vos abitum parante scribenda mihi existimavi. De caeteris brevi per studiosum quempiam, qui Lutetiam cogitat, faciam te certiorem. Salutem uxori lectissimae a me et mea. Item summis viris Tileno, Salmasio, aliis. Kal. Iun. ∞ IↃCXXII.

Tuus omni officio

Adres: Amplissimo et Clarissimo Viro, Hugoni Grotio Lutetiam Paris.

In dorso schreef Grotius: 1 Iunii 1622. Vossius.

762. 1622 Juni 4. Aan Willem de Groot[2].

Literis quas 22 Maii ad me dedisti, mi Frater, respondeo. De Apologetico[3] antehac ad affinem[4] sententiam perscripsi. Reliqua notatorum exspecto. Hexabibli[5] duo aut tria exemplaria mitti mihi velim, ubi aliqua erit occasio. In Apologetico velim corrigi quicquid a vulgari orthographia abhorret, ne novitas operis gravitati deroget. Age gratias Camerlino[6] pro navata opera; et dic me, si quando potero, gratias relaturum. De pace Rex agit quidem cum Reformatis: sed lentum negotium multi privatis pactionibus praecipitant, quos inter Lafortius[7], princeps motus in agro Bearnensi, sua recipit, et insuper accepit dignitatem Marescalli cum ducentis millibus scutatorum. Etiam Sulliacus[8] in eo est ut sibi suisque consulat. Sanctae Fidei oppidum deditum est Regi, Cleracum redditum. Montem Albanum ivit obsessum Vindocinensis[9] cum decem millibus peditum, equitibus mille. Sex ferme peditum millia et equites sexcentos sub se habet Mommorantius[10] reprimendis conatibus Rohanii. At Comes Suessionensis[11] Rupellam premit, cui, ad decem millia quae secum habuit militum, sex alia submitti dicuntur, divulsa civitate in primates, qui paci student, et plebem bellum et maris praedas habentem quaestui. Rocalaurius[12], qui Venetis militat, huc a vobis rediit, multaque non abs re proponit adversus Hispanicam in Rhaetos grassationem; quae Rex eiusque ministri pronis auribus accipiunt, versuri ad illa animum ubi regni pax erit constituta. De pellendo moerore quod mones, laudo et curam dabo. Adsit Deus. Parentes, sororem cum marito[13] et liberis, tum omnes agnatos, cognatos, affines, amicos impense saluto omnes. Lutetiae 4 Iunii 1622.

Tui amantissimus Frater

1 Adriaan Hogerbeets.
2 Gedrukt Epistolae p. 765.
3 Verantwoording.
4 Nicolaas van Reigersberch; zie n°. 751.
5 Bewijs van den waren godsdienst, zie p. 26 n. 6.
6 De Delftsche pensionaris Camerling; zie p. 23 n. 8.
7 De maréchal De la Force.
8 De hertog van Sully.
9 César hertog van Vendôme.
10 Henri hertog van Montmorenci.
11 Louis de Bourbon, graaf van Soissons.
12 Pierre Raimond de Vurigne, heer van Roquelaure; over de troepen in dienst van Venetië, zie ten Raa en de Bas, Het Staatsche leger III, reg.
13 Adriana de Groot en haar echtgenoot, Frederik van Losecaat.

H. Grotius.

763. 1622 Juni 7. Aan S. Episcopius[1].

Simoni Episcopio Hugo Grotius S.P.D.

Voluptati mihi fuerunt, vir clarissime, literae tuae, tum propter alia, tum maxime quia secundiorem valetudinem tuam mihi nuntiarent. Deus eam tibi magis magisque roboret, quo firmior sis ad sustinendos labores, quos tibi veritatis et pietatis studium imponunt. Confessio[2] apud aequos homines, ut spero, nobis proderit. Certe inveni quibus ea impense probaretur. Quare exemplaria aliquot mitti mihi velim, quae dare possim his qui non indigni videbuntur. In quaestione de gerendo magistratu[3] non dubito quin diligenter sis excussurus quae sacris literis eam ad rem pertinentia continentur. An uti cupias testimoniis veterum Christianorum, quibus appareat rem ipsam nec fuisse communi Christianorum iudicio damnatam, nescio. Vidisti quae a me erant congesta; si quid in illis est quod usui tibi esse possit, libenter describam. Quod si etiam aliud sit quippiam in quo sublevare labores tuos possum rogo ne mihi parcas.

Examen Lessianae consultationis[4] a te susceptum valde gaudeo; pridem enim est quod illi libro reponi aliquid breve ac perspicuum desidero. Puto nec male facturum te si obiter fundamenta Cassandrianorum[5] refellas qui etiam plerosque Romanae Ecclesiae errores improbantibus auctores sunt ne ab eius communione discedant. Videntur mihi duo esse praecipue excutienda: prius an actus per se licitus, puta adorationis gestum exhibere in sa(cra) synaxi, fiat illicitus propter eam interpretationem, quam praesides Ecclesiae tali actui dederunt, puta quod actus ille obiectum habeat Christum ut sub panis accidentibus praesentem, aut etiam ipsa signa visibilia. Alterum an quis licite se possit aggregare coetui, cuius coetus praesides quaedam dogmata, quae ipse improbet, habeant ut necessaria ad suam communionem obtinendam, licet disertam eorum professionem a privatis non exigant. De dogmate iudicii *ἀναμαρτήτου* Romani Pontificis, de eiusdem potesta(te) monarchica in Ecclesiam et in Principes, non est illis facessendum negotium: nam ista dogmata adeo non probant ut etiam libris palam editis oppugnent, quod quanquam faciunt, nihilominus hic in Gallia in communione retinentur. Iidem illi coram imaginibus non procumbunt; neque adesse cupiunt cum pompatice circumfertur eucharistia. Dogmata vero de imploranda sanctorum commendatione, de poenis temporariis post hanc vitam et al(ia) quaedam eiusmodi habent pro non necessariis, negantque se obligari definitionibus quas Ecclesiae illius praesides fecerunt, easque accensent persecutionibus quae piis ferendae sint, ut et subtractionem calicis.

De Cameronis scripto[6] tecum sentio operae pretium facturum qui vestigia

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III E 1. Gedrukt Epistolae p. 67; Epistolae eccl. p. 681.
2 Episcopius' Belydenisse ofte Verklaringhe van 't ghevoelen der Leeraren die in de Gheunieerde Nederlanden Remonstranten worden ghenaemt etc. 1621 (Knuttel n°. 3266; Petit, Bibliogr. Lijst p. 121 n°. 10).
3 In de Opera Theologica van Episcopius (1650) komt voor een Tractatus brevis in quo expenditur: an homini Christiano liceat gerere magistratum. Een afzonderlijke uitgave is mij niet bekend. Een vertaling: ‘Tractaet van 't ampt der overheydt, dat is: of een Christen gheoorlooft zy het zelve te bedienen’ verscheen 1639 te Haarlem (Petit, Bibliogr. Lijst p. 127 n°. 27).
4 Leonh. Lessias, Quae fides et religio sit capessenda consultatio. Of Episcopius het boek beantwoord heeft blijkt niet.
5 De leer van Georg-Cassander. Grotius zelf gaf 1642 diens Consultatio met aanteekeningen uit in zijn Via ad pacem ecclesiasticam (Rogge 270).
6 Zie p. 210 n. 12.

eius sequens ulcera denudet. Rescripsit iam aliquid D. Tilenus[1] sed breviter et interdum *πιχροχόλως*. Rogo tu quoque librum expendas, et si fieri potest in paraphrasi et annotationibus argumentis eius occurras. Eum laborem quamprim(um) licebit in manus resumas velim multas magnasque ob causas. D. Coddaeo[2] rogo gratias agas quod nostri meminerit. Ego ei felicissima quaeque opto. Apologiam[3] meam edendam omnes amici consentiunt. Sed de modo et tempore non omnes idem censent. Exspecto intra paucos dies eorum rationes, quas deinde iudicio quam maxime potero incorrupto expendam. Confido me quod constituam facile vobis probaturum. VII Iunii CIↃIↃCXXII. Lutetiae.

Adres: V.C.D. Simoni Episcopio.
In dorso schreef Episcopius: R. per D. Hogerbetium. 15 Iunii.

764. 1622 Juni 10. Aan Willem de Groot[4].

Quanquam circa Apologetici[3] editionem multa eaque difficillima expendenda veniant, tamen videns quae sit optimi parentis, tua et aliorum amicorum sententia, arripiam eam pro oraculo, Deoque et bonae causae fisus iterum privato periculo causam publicam tuendam suscipiam. Tu da operam ut quae corrigenda sunt corrigantur, quorum nunc partem ultimam ad affinem[5] mitto; deinde ut acceleretur editio Belgica, simul et Gallica. Nam Latina hic valde procedit et confecta erit, ut arbitror, ante mensem Augustum. Duces Reformatorum ostendunt se illam Taciti[6] sententiam tenere: *tarda si vis quae in commune expostulantur, privatam gratiam cito mereare, cito accipias*. Fortius iam pepigit; Sulliacus[7] pacisci dicitur; Rupellae discordatur. Hinc multi pacem brevi exspectant, quod utinam sit. Amicus quidam meus me rogavit ut diligenter explorarem historiam de repertis apud nos dioptris. Repertores dicuntur duo fuisse sub idem tempus Alcmariani, ambo, ni fallor, Anabaptistae[8]. Poterit hac in re adiumento tibi esse Forestius[9], aut si quem alium habes indidem domo. Is qui me hoc rogavit est Peiresius[10], qui valde scire velit et nomina illorum et fortunam et qua occasione in id cogitationis devenerint. Vale, mi Frater. Breviores has facio literas, quia multis scribendum habeo et tamen quominus nunc ad te scriberem differre non potui. Saluta parentes et amicos. Lutetiae 10 Iunii 1622.
Tuus Tui amantissimus Frater

1 Misschien zijn: Canones Synodi Dordracenae ... Adiecta sunt Paralipomena ad Amicam collationem, quam cum Tileno ... institutam, nuper publicavit I. Camero, Paris, 1622.
2 De in 1621 als Remonstrantsch-gezind ontslagen professor in het Hebreeuwsch te Leiden, Guilielmus Coddaeus.
3 Verantwoording.
4 Gedrukt Epistolae p. 765.
3 Verantwoording.
5 Nic. van Reigersberch; zie n°. 766.
6 Tacitus, Ann. I, 28, 21.
7 Zie p. 221 n. 7 en 9.
8 Over de uitvinding der verrekijkers zie C. de Waard jr., De uitvinding der verrekijkers, 1906. De Twee Alkmaarders zijn Cornelis Drebbel en Jacob Metius. Verder worden in dit verband genoemd Zacharias Janssen en Hans Lipperhey.
9 Of Jacob van Foreest (zoon van Dirk en Maria de Groot), secretaris van Gecomm. Raden van Westfriesland en het Noorderkwartier, òf zijn halfbroer Adam (uit het tweede huwelijk, met Catharina Adams) ontvanger der gemeenelandsmiddelen, en burgemeester van Alkmaar.
10 N.C. Fabry de Peiresc.

H. Grotius.

765. 1622 Juni 10. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Quod de morbo et doloribus tuis nuntias, Vir Illustrissime, haud secus quam debeo graviter accepi: nec ita tantum commotus fui, ut solemus commoveri aut hominum aut etiam amicorum quorumvis malis, sed cum seria recordatione, quantam in te iacturam, si ita sivisset Deus, res regiae, patriae meae, meaeque facturae fuerint, quibus omnibus magnum in tua industria praesidium est.

Apologeticum[2] non tam meum - quid enim ego praeter ministerium debui? - quam eorum, qui meo tempore rempublicam gesserunt, edere, rebus expensis constitui; quanquam, ut verum fatear, circumspectantem me identidem, saepe terrent fortunae meae incerta, neque dum memoria excidit quomodo, quod pro publico fecerim, privatim luendum habuerim, vix ullo aerumnarum mearum sensu ad illos perveniente, quibus tam fidelem operam navaveram. Et tamen post naufragium iterum mari me credo.

Quod de componendis controversiis Indicanis[3] cogitas, valde mihi gratum est; qui nihil facio libentius, quam prodesse popularibus meis, ac praesertim auferre ea, quae cum Gallis amicitiam turbare possent. Res sane indigna est, ut Britannis satisfiat nihil non tentari, insuper habitis subditis tam bene de Republica meriti Regis. Sed haec quoque temporibus condonanda sunt; neque consentiendum in navis exitium, etiamsi quid gubernatores peccaverint. Pacem vestram, qui sapiunt, non longe abesse existimant, quando ducum potissimi privatam gratiam propriis pactionibus occupant, nimis gravi argumento nihil publici causa actum. Vale, Vir Illustrissime, a me et coniuge, quae serio triumphat, quod videt non exutam tibi sui memoriam. 10 Iunii, 1622. Lutetiae.

766. 1622 Juni 10. Aan N. van Reigersberch[4].

Mon frère. Ick ontfang dadelick uw beyde van den XXII^{ste} ende XXX^{ste} Mey, U.E. ende den anderen goeden vrund bedanckende voor de annotatiën, waerop ick myne resolutie oversende, ende verstae dat de druck[5] datelick sal werden gevordert, alsoo men hyer met het Latyn alrede besigh is. Wilt letten off het goed waer een request te maecken ende te doen drucken aen den Coning met aenbieding van 't gunt ick segh, sive in jure, sive in facto voor den Raed van Staet van Syne Majesteit off voor het Parlement te verantwoorden, om asseurantie te toonen; oock off de declaratie van den Coning op 't stuck van de Aubeyne[6] daer niet by en dient gedruckt. Men seyt my dat juffrouw van Vernueil[7] versocht sal werden ten huwelijk by Monsr. de la Valette, tweede soon van Esperney, maer dat hy eerst Duc of Pair soude werden gemaeckt. De heeren van de Religie

1 Gedrukt Epistolae p. 67.
2 Verantwoording.
3 Zie n°. 702.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III E 1.
5 Nl. van de Verantwoording.
6 Zie p. 202 n. 1.
7 Gabrielle, natuurlijke dochter van Hendrik IV en de markiezin de Verneuil, huwde dit jaar met den markies, later hertog, van La Valette, tweeden zoon van den hertog van Epernon. Zie p. 191 n. 13.

handelen elck om best apart. Den Coning sendt om schade te doen ... Monpelier, Nismes, Uses, Montauban. Tot Rochelle is diffusie. Ick schrijff aen Meerman volgens U.E.'s advys; oock aen den heer van Maurier[1]. U.E. beleyd vind ick in alles goed. Ick hoop hyer geen ondanck met de editie te behaelen maer visitatie te versoecken vind ick niet goed; men soude my te veel willen voorschryven en ick wil vry blyven. Op 't privilegie[2] sullen wy letten als het tijd is, doch heeft swaericheyt omdat men sulcx niet en verleent op boecken yet inhoudende jegens de Roomsche religie, concilie van Trente etc. Ick wilde wel hebben de acte van indemniteyt, my verleent by de Stadt van Rotterdam, dat is de acte van procuratie[3]; oock dye fransche gedichten dye nae onse condemnatie zijn gemaeckt[4]. Ick bid om myne gebiedenisse aen alle vrunden namentlijk oock aen d'Heer van Groenevelt ende Stoutenburg[5], aen welcke ick nu geen materie en heb om te schryven. Ick recommandeer U.E. alsnogh myne historie, alsoock het stuck van de visscheryen[6]. Den X Juny XVI^{c}XXII tot Parys.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: A monsieur Monsieur Reigersberg A la Haie.

In dorso schreef Reigersbergh: broeder de Groot den 10 Juny 1622. Drucken van Apologie. Presentatie van waer te maecken voor den Raet.

767. [1622] Juni 20. Aan Willem de Groot[7].

Hexabiblon[8] nostram prodiisse et esse quibus placeat sane gaudeo. Sunt in editione menda nonnulla, quae annotabimus et alio tempore ad te mittemus, ut si forte distrahantur huius editionis exemplaria adornemus meliorem alteram, cui D. Vossius accedere velit[9] ad marginem indicem locorum sacrae aut profanae historiae, ad quos versus respiciunt, cum brevi explicatione eorum quae obscuriora sunt, quod mihi quidem valde placeat; sed non video quis eum laborem sit suscepturus, nisi forte tibi id vacet, adiutore ipso Vossio. Franciscum Iunium[10] incitari velim ut properet nobis dare Latinam liberiorem paraphrasin. Puto nihil obstiturum quominus ea in

1 N°. 765.
2 Voor het auteursrecht.
3 Zie p. 7 n. 5.
4 Ik ken deze gedichten niet.
5 De zoons van Oldenbarneveld.
6 Om beide handschriften vraagt Grotius ook in n°. 744; zie p. 204 n. 1 en 2.
7 Hs. Alg. Rijks-archief, 's-Gravenhage, cod. Hof 5227. Gedrukt Bijdragen Vaderl. Gesch. 3^{e} R. VII p. 130.
8 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6. Het boek was in Mei uitgekomen; zie p. 220 n. 8.
9 Zie n°. 761.
10 Zie p. 191 n. 6.

Anglia edatur. Gratias ago pro transmisso Stobaei libro[11], item pro illis puerilibus[12] quibus valde opus habebamus. Molestus tibi saepe sum, non laborem tantum sed et sumtum iniungendo, quorum hunc refundere facile erit ubi volueris, illi paria facere vix possum. De cancellariae auctoribus quod scribis credo. Apologetici Latini editio[13] bene pergit. Iam ad

11 Zie p. 191 n. 9.

12 Ik vermoed de Historiae, en het tractaat de Piscatura, waarom hij in n°. 744, en nog eens in 766 vraagt. Zie p. 204 n. 1 en 2.

13 Apologeticus; zie p. 76 n. 1.

F literam pervenimus[1]. Erunt pagellae octuplicatae - nam in octavo editur - quadraginta. Velim et Belgicam et Gallicam editionem maturari. De Regis privilegio[2] addubito, quia multa sunt in meo libro contra Romanensem religionem et Synodum Tridentinam. Inscribendus liber nemini videtur nisi Reipublicae nostrae rectoribus ac populo. Libertatem religionis intra domos nostros impetravimus, an maius quid obtineri potest videbimus ubi Rex redierit. Puto accepisse iam vos actum Regis indulgentiae adversus ius Albinagii[3]. Libellos signatos[4] remitto. Cur apertius loquendum non censeam scripsi antehac. Novi hic nihil. Rex cum Fortio et Suliaco[5] transegit. Paciscuntur singuli, pereunt universi. Stobaei editio[6] dilata est usque dum Apologeticus prodierit. Vale mi frater et amicos omnes saluta. XX Iunii Lutetiae.

Tuus tibi amantissimus frater
H. Grotius.

Mitto ad te, mi frater, meum carmen Latinum de baptismo quod illic edi pervelim[7]. Si quid in titulo mutandum censes id tui arbitrii et patris facio. Velim data occasione mitti ad me Martialis librum editionis Scriverianae[8], quo usus sum in carcere. Gratissimum mihi esset si praeter quae accepi exemplaria Hexabibli pauca adhuc aliquot possem accipere, nam sunt quibus debeo.

Adres: E. Hoochgeleerde Willem de Groot doctor in de Rechten, advocaet voor den Hove van Holland Tot Delff.

Naerder bedenckinge op eenige plaetsen[9].

Cap. 1. ‘hoewel’ ibi ‘Indien zy dan’ usque ad ‘commissie hebben’ dele hoc totum, et pone ‘wat de repraesentatie aengaet, de gedeputeerden van de Provinciën ter vergadering van de Staten-Generael representeren haere committenten in die saecken, die by de Unie ofte by particulier consent van de Provinciën aen de Generaliteyt zijn gedefereert. By het antwoord’ etc.

Mox post verba ‘De Staten Generael niet competeren’ dele verbum ‘wercklick’ et quod sequitur ‘maer alleen by repraesentatie te weten in die saecken,’ et pone ‘maer alleen de dispositie over die saecken, die, soo voren geseyt is, by de Unie’ etc.

Cap. 18. ‘Ick com’ ibi ‘het doode lichaem’ maneat ut prius fuit, nec quicquam mutetur aut addatur.

Cap. 19 ad verba ... sententiae ‘dat hy gevangen dit alles achtende niet genoech te zijn,’ post additamentum de Carletono illic verba ‘hondert ende meerder jaeren’ subiungatur ‘seggende nochtans den gemelden Ambassadeur dat mijn ongeluck anderen behoorde te verschricken om het selve niet voor te staen.’

1 D.i. de 6e katern.
2 Zie p. 225 n. 2.
3 Zie p. 202 n. 1.
4 Volgens Rogge slaat dit op boeken, die de broeders elkaar toezonden, en waarin zij letters of lettergrepen onderstreepten, om zoo geheime briefwisseling te kunnen houden.
5 De la Force en Sully; zie p. 215 n. 10; p. 221 n. 7 en 9.
6 Zie p. 15 n. 4.
7 Baptizatorum puerorum institutio; zie p. 220 n. 9.
8 Zie I p. 520 n. 1.
9 Bij den brief ligt een los blad met correcties voor de Verantwoording.

Cap. 20 Ut correctio sit melior post additamentum de epistola illis verbis ‘door haer rapport’ subnecte ‘desen brieff dan ingestelt zijnde by zyne meeste partyen’ etc.

768. 1622 Juni 20. Aan R. van Groenevelt[1].

Mijnheer. Ick heb op 't gunt U. Ed. my den laesten Mey gelieft heeft te schryven wel gelet, ende wenschte van harte dat ick Uwe Ed. soo in die als in andere saecken dienst conde doen. D'heer Utenbogaert is te Rouen ende is jegenwoordigh zeer besigh met een groot werck[2], dat ick hoope hyer dienst sal doen. Ick heb hem selve verschoont in de oversetting van myne Verantwoordingh, die ick sal laeten doen ende drucken in Holland. Van privilegie[3] twijffel ick selffs oock ten aenzien van mijn werck, omdat men nu soo precys staet op de Roomsche Religie, waermede onse schriften niet en accorderen. U. Ed. can hem op alles wat bedencken ende my gebruycken in alles, dat in myne macht is. Het oorlogh duyrt hyer noch, doch met apparentie van paix, alsoo de Heeren van de Religie elck om best haer haesten om te accorderen. Niet anders hebbende voor desen tijd,

Mijnheer, sal ick mijn ende mijns huysvrouws dienstelicke gebiedenis doen aen U. Ed. ende zyne gemale[4]. Den XX Iuni XVI^{c}XXII tot Parys.

U.E. dienstwillige neve
H. de Groot.

Adres: A Monsieur, Monsieur de Groeneveld.

769. 1622 Juni 20. Aan W. van Stoutenburg[5].

Monsieur.

Je désire de savoir si la lettre de monsieur le Président Jeannin[6] a faict quelque opération en vostre faveur. S'il y reste encore quelque chose j'espère l'obtenir, mais que le Roy soit icy. Vous vous pouvez asseurer de la bonne et sincère affection dudict Sieur Président envers vous et les vostres. Et avons toute juste subiect de prier Dieu pour sa longue vie. Les Seigneurs de la religion traictent chacun apart, qui nous donne espérance de la pais avecq grand advantage du Roi. L'Ambassadeur de Flandre crie fort icy contre l'exécution faicte par

1 Hs. Alg. Rijks-archief, 's-Gravenhage, cod. Hof 5227. Gedrukt Bijdragen Vaderl. Geschied. 3e R. VII p. 130.
2 Vermoedelijk Oorspronck ende Voortganck der Nederlandsche Kerckverschillen, in 1623 uitgekomen.
3 Zie p. 225 n. 2.
4 Groenevelt was gehuwd met Anna Weytzen, vrouwe van Brandwijk, die na zijn dood hertrouwde met den dichter Jacob Westerbaen.
5 Hs. Alg. Rijksarchief, 's-Gravenhage, cod. Hof 5227. Gedrukt Bijdragen Vaderl. Geschied. 3^{e} R. VII p. 128. Het cijferschrift in de briefwisseling met Stoutenburg is een ander dan dat in de briefwisseling met Van Reigersberch. De sleutel is mij niet bekend.
6 Zie p. 209 n. 9 en p. 231 n. 5.

monseigneur le Prince Henri[1], mais on entend bien icy lea causes de ceste entreprinse. Je suis bien aise de ce que m'escrivez de 68, mais l'obstacle qu'y adjoustez est bien grand. Je croy que prez 74 les différents s'accommoderont, mais à grand despens de nostre pays. On me mande aussi d'autre part ce que me mandez de 22. Il semble qu'il faudra attendre le meilleur temps avecq grande patience. 96, 98, 100 affectionnent de plus en plus 68 et 124. Je voudroy que 108 fust un peu bien instruist de nos affaires, mais il est loing d'icy. Je me recommande à vos bonnes graces et celles de Madame vostre compagne[2], ma femme avecq vostre permission en faict autant. Le 20 de Juing 1622. A Paris.

Vostre très humble Serviteur
H. de Groot.

Adres: A Monsieur Monsieur de Stoutenburgh.

770. 1622 Juni 22. Aan J. de Haen[3].

Mijn heer.

Ick danck U.E. ten hoochste van het toegesonden stuck wercx[4], waerin U.E. seer getrouwelick ende ernstelick heeft gearbeyd. Deselve middelen ende redenen heb ick deurgaens gebruyckt in myne Apologie[5], die nu alrede alhyer tot Parys in 't Latijn werdt gedruckt ende haest oock in het Duytsch ende Franchois gedruckt sal werden. Ick sal ordre stellen ten eynde U.E. met den eersten van een exemplair mach werden verzyen. Wy verwachten oock decisie op het stuck van onse confiscatie. De heer Hogerbeets gaet voort in 't solliciteren. Ick heb onlancx remonstrantie gepresenteert aen de Regierders van Rotterdam om betaelinge van myne gagiën[6]. Sy zijn zeer vervaert van repressaliën. De Coning heeft van dese somer een groote victorie gehadt in 't eyland van Rye, heeft voort Royen, St. Foy, Chrasy ende andere plaetsen becomen. Belegert nu St. Antonyn. Eenige principale heeren van de Religie hebben alreede met den Coning gehandelt als La Fortce ende Sully[7]. Men verwacht de vrede, waertoe God helpe, ende U.E. met zyne hysvrouw ende familie bewaere. Ik bid om meldinge van myne geringe dienst aen S.F.G.[8]. Tot Parys den XXII Junij XVI^{c}XXI.

U.E. gantsch dienstwillige
H. de Groot.

Adres: A monsieur Monsieur de Haen conseiller du Duc de Holstein.

1 Frederik Hendrik, die in Braband gevallen was; zie Arend, Geschiedenis des Vaderl. III, 3, p. 703.
2 Zie p. 209 n. 9.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 15. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 281.
4 Gegevens die Grotius voor zijn Verantwoording kon gebruiken; zie p. 193.
5 Verantwoording.
6 Zie p. 168 n. 2.
7 Zie p. 266 n. 5.
8 Frederik van Holstein.

In dorso schreef De Haen: 22 Juny 1622. No. 7.

771. 1622 Juni 24. Aan Willem de Groot[1].

Ad patris tuasque literas, mi Frater, quas accepi nudiustertius una opera respondeo: gratiam me habere pro eo quod nuntiastis. Mandatum Chombergii[2] de solvenda pensione ex pittacio nondum accepi; puto inhiberi ab iis qui me istis rationibus sperant ad Missam posse pertrahi. Legi quaedam M. Antonii de Dominis[3], qui nunc Antverpiae missas celebrat. In quaestionibus de Gratia et Libero Arbitrio plane stat a nobis. In caeteris *χασσανδρίζει*[4], nisi quod Transsubstantiationem et alia quaedam apertius impugnat. Miror quid dicturus sit de hac mutatione Religionis, nisi hoc ipsum Religionem se non mutasse. Nam unam esse existimat Romanensium et Protestantium.

Triduum est cum suspendio affectus est hic homo Gallus qui sub Cortemerio[5] diu militavit et Rupellensibus clam multos milites transmisit. Maurerio conquerente Hagae detentus et laute habitus dicitur; tandem instante Maurerio navi missus in Galliam liber, ubi malo suo in eos incidit, quibus praesentibus Rotterodami exactis nuper bacchanalibus in caupona dixerat paratum se habere sclopum in Regem. Testimoniis convictus a praetore Parisiensi damnatus erat rotae impingi; appellavit Curiam et, pollicitus quae e re essent publica se indicaturum, impetravit ut patibulo finiret vitam. Haec res rumoribus in nostros causam dat. Rex Antoninum obsidet, et puto iam repente[6]. Nigripellicii nuper ius victoriae cum multo sanguine exercuit, quia oppidani paulo ante praesidium a Rege positum obtruncaverant. Haec et similia animos magis magisque asperant, ut ad pacem faciendam temporis interpositu opus sit, quam tamen res internae externaeque valde exigunt. Praefationem ad Hexabiblon[7] vidi a meo instituto alienissimam et quae a lectione multos rei gnaros absterrebit. Moneri possent librarii boni ut eam exscindant; forte expediet et aliam praefationem fieri a Remonstrantium aliquo. Posset moneri Puppius[8]. Apologeticum[9] fac statim veniat eo quo dicis sive per cursorem, sive aliter. Disquisitionem nostram[10] velim aut in Batavia aut in Germania recudi adscriptis ad marginem locis Synodi, et additis ad finem locis quibus appareat quorum illa sint dogmata quae veteris Ecclesiae placitis directe obstant. Ea loca peti possunt ex syllabo qui in Actis Synodalibus Remonstrantium[11]. Neque vero dissuadeam ex magno opere Spalatini[12] illam partem, quae de nostris quaestionibus agit, excerpi et seorsim excudi. Intra dies paucos migro in domum quae ex adverso est portae Principis Condaei[13]. Eo posthac literae quae aperte ad me veniunt poterunt dirigi. Quae cautius curandae

1 Gedrukt Epistolae p. 765.
2 Schomberg, zie p. 170 n. 6.
3 Zie I p. 592 n. 1.
4 Zie p. 222 n. 5.
5 Cortemerius is Jean Antoine de St. Simon, baron de Courtomer, kolonel van een regiment Franschen in Staatschen dienst.
6 Hier schijnt iets weggevallen.
7 Zie p. 26 n. 6.
8 De Remonstrant Ed. Poppius, in 1619 als predikant van Gouda ontslagen.
9 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
10 Disquisitio an Pelagiana sint etc., zie p. 109 n. 2.
11 Acta et Scripta Synodalia Dordracena Ministrorum Remonstrantium, Harderwijk 1620.
12 M.A. de Dominis, de Republica ecclesiastica; zie I p. 585 n. 1.
13 Zie n°. 751.

sunt, ut antehac ad Oliverium[1] destinentur. Valete omnes. Lutetiae 24 Iunii 1622.

Aut iam venit, aut iamiam aderit vobis Hoofdius[2], qui nudiustertius a nobis abiit cum literis ad vos.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

772. 1622 Juli 15. Aan B. Aubéry du Maurier[3].

Magnae mihi voluptati fuit, Vir Illustrissime, ex affini primum tuo[4], deinde ex tuis quoque literis cognoscere, in eo te laborare, ut huc transcurrere tibi liceat; quod ut succedat votis ardentissimis exopto. Nam in hac fortuna mea nihil est, quod magis desiderem, quam veros neque suspectos amicos, in quorum sinum cogitationum mearum intima possim effundere. Eius autem generis amicorum tum alibi, tum hic quoque magna penuria est. Accedit, quod ubi semper viximus, ibi longa consuetudo aliquos saltem nobis probavit. Hic mihi nova omnia; atque ea etiam, quae periculo carent, formidine non vacant. Quare, ut dico, vel hac de causa, sunt autem et aliae plures, videre te atque inde solatium mihi petere valde aveo. Qui hic in negotiis civilibus plurimum sapiunt, ostendunt metuere se ne sequestro Anglo aliquid nostri cum Hispano paciscantur. Certe quotidie nova aiunt erumpere indicia, quibus constet nostros nihil minus quam Galliae amicitiam respicere. Hic nos spe pacis adhuc sustentamur: nam cum Rohanio agi non desinit. Est hic in urbe Arsenii filius[5]. Venit huc in comitatu Marchionis[6], qui gener Bullionii futurus dicitur. Liber meus Latinus[7] plus parte dimidia impressus est. Spero et Belgicam editionem acceleratum iri, quantum potest. Tilenus noster, communes nobiscum aedes habitans, nunc ex podagra decumbit quae inter partes caeteras etiam dextram illi occupavit, quo malo scribere ad te, id maxime cupiens, vetatur. Id nuntiari voluit, ne in segnitiae suspicionem veniret homo, tum caeteris, tum in amicis colendis valde diligens. Uxor mea tibi coniugem[8] optat te dignam et priori similem, quaeque te propter liberos quoque tuos sic amet, ut illi matrem se perdidisse non sentiant. Vale, Vir Illustrissime. Lutetiae, 15 Iulii, 1622.

1 Zie p. 203 n. 12.
2 Hendrik Hooft, de jongste zoon van den Amsterdamschen oud-burgemeester Cornelis Hooft, broeder dus van den Muider drost, die te Orleans gestudeerd had, vertoefde op zijn terugreis naar het vaderland eenige dagen bij De Groot te Parijs. Hij vertrok 22 Juni (nudius tertius) en nam eenige brieven van Grotius (o.a. n^{o}, 767, 768, 769) en van Maria mede, voor familie en bekenden in Nederland. In Lillo werd hij aangehouden, en de correspondentie in beslag genomen. Zelf doet hij een relaas van die aanhouding in n°. 774. Zie verder Brandt, Leven I p. 288 vv.; Rogge in Bijdragen Vaderl. Gesch. 3e R. VII (1893) p. 109 vv.; en n^{rs} 773-775, 777, 779, 780.
3 Gedrukt Epistolae p. 68.
4 Marbault; zie p. 60 n. 4.
5 Cornelis van Aerssen, zoon van François.
6 Welke markies hier bedoeld is, blijft onduidelijk.
7 Apologeticus; zie p. 76 n. 1.
8 Du Maurier hertrouwde in dit jaar met Renée de Jaucourt de Villarnould.

773. 1622 Juli 22. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Vir Illustrissime.

Audio Hoofdium[2], filium viri optimi consularis Amstelodamensis, cum in patriam rediret, captum, nescio quo obtentu, sed eo maxime, quantum coniicere est, proposito, ut literae, quas a me ad amicos ferebat, deprehenderentur. Invenient in iis nihil quod accusari possit. Privata curo, negotiis eorum publicis me non admisceo. Videntur metuere, qui haec agunt, ne prioribus iniuriis non satis me irritaverint. Ego his omnibus opponam solidam veritatem, quae Latine intra dies paucos prodibit[3], cum Regis privilegio.

Tuum huc adventum valde expeto. Res Protestantium non optimo sunt loco. Desdiguierius ista senectute mutat religionis professionem, dignitatem aucturus, non famam, cuius pridem satis negligens fuit. De Mansfeldio[4] magnus hic fuit metus: sed nunc is elanguet, credito in Belgium detonituram nubem. Pacem sperant hic multi, sed cum damno talis, qualem hactenus Protestantes habuerunt, securitatis: cuius loco lex illis perpetua offertur pro libertate religionis, sancienda in pleno Ordinum Galliae conventu, signanda a Rege et Principibus agnatis. Vale, Vir Illustrissime, et nos ama. 22 Iulii, 1622.

Rogo literas has Iannini ad Pericardum[5] de Aldegondiano negotio transmittas, et tua commendatione rem iuves. Scribit senex ita, ut non possit melius, et certum se dicit de Regis voluntate, quem ipsum fuisse scripturum, si ad urbem fuisset.

774. 1622 Juli 27. Van Hendrik Hooft[6].

Vir Clarissime.

Relictis Parisiis prospero itinere Antverpiam octavo die attigi, inde postero inimico vento navigavi, post multum cum fluctibus conflictum in eminentiorem iuxta propugnaculum Lillo ripam, qua aggestis molibus in flumen protenditur, expositus quendam ex naucleris satis ut mihi videbatur capacem delegi qui meas uti imperiti rerum locique res gereret, ac veniam - quam non difficulter impetraturum credebam - mihi meaeque asportandae cistae maturandi causa peteret, simulque de sollemnibus in subscribendis forte literis a Sua Excell. concessis observandis, nec non pecuniis numerandis moneret, operiens interea dum reverteretur; nec diu haesit quin ingratam properanti moram renuntiavit, velle nimirum praefectum propugnaculo[7] ut me ipsi sisterem; confestim pergo eodem hoc ad aedes praefecti ducente, ubi plus quam vulgari congratulatione et nimia familiaris officii specie exceptus requiescere paululum sollicitabar. Suspecta erant omnia nimia, et quod exolvere posse desperarem molesta. Iubebat vina promerent,

1 Gedrukt Epistolae p. 68.
2 Zie p. 230 n. 2.
3 Apologeticus, zie p. 76 n. 1.
4 Zie p. 144 n. 6.
5 Pericardus is Pellicart, de Fransche gezant te Brussel; zie verder p. 209 n. 9 en 227 n. 6.
6 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 11 M. Voor den inhoud zie p. 230 n. 2.
7 De commandeur Calcar; Rogge, Bijdr. Vaderl. Gesch. 3e R. VII (1893) p. 110.

mensam instruerent; interea vocati, ut videbantur, unus et alter aderant. Iam varii de Grotii in Galliis statu et in nostros animo sermones; dixi eundem esse qui fuerit semper atque auritum me testem saepius illum ingemiscere casibus patriae suae, fausta omnia precari neque, si fata sinant, re aut consilio defuturum. Horum unus obloquebatur, quem repressit ipse praefectus, in meam quasi sententiam discedens, allegans et literas eodem fere argumento ad Potentiss. Ord. datas. Dum haec et similia ita geruntur varioque sermone disceptantur, nauseosis illis ac de industria ad captiones compositis quaestionibus abunde satiatus excusationem simul atque abitum paro, cum mihi proni quasi in me animi specie ulterioris morae causas innecterent, vergentem ad occasum solem timendaque ratibus de nocte vada praedicantes, et si illorum dedignarer consortium tardius iturum diem, seque natura loci idoneorum conversatione et omni ambulatorii excercitii commoditate destitui. Sollicitum tamen me habuit animus, cum omni cura in id intenti viderentur, ut vel voluntarium detinerent vel refractarium digressu forte arcerent, augebatque doli suspicionem compositum nimis simulandi studium. Diverso illi tramite ad unam tamen omnes metam properabant, modo alii ab aliis dissentiebant, modo ut victi cedebant, attenti numquid in usum forte suum ex meo interloquio aucuparentur. Dum haec irrita vident consilia, nihilque obliquis insidiis actum, directam viam capessunt. Ipse praefectus propugnaculo de advecta mecum cista deque reconditis in ea inquirit, simulque de perscrutanda ante discessum monet, amice item petit utrumne per transeuntes huc inde ad amicos aut familiares literas aliquando daret, et num meam illa in re operam forte sollicitasset Grotius. Respondi ignarum me rerum alienarum nihilque ad me pertinentium, non dubitare quin hoc illi liceat, quod naturaliter omnibus licet, praesertim nullis edictis aut legibus in contrarium promulgatis, satis autem commode literas ac negotia per iuratos tabellarios posse expediri, neque diuturnam - ut nostra est in itinere - moram non[1] pati seriosas literas. Verum dum sarcinalam (unam)[2] aut alteram absque ullo onere vel impedimento meo cista facile caperet, non gravate illarum curam suscepisse, literasque additas, quarum ex inscriptione quibus tradendae sint pateret, dumque inspectionem desiderat, profero. Harum ego prolatione abunde ipsi satisfactum putans multum fallor, inquirit ulterius de aliis, assimulans nihil doli ant periculi subesse, quominus promerem, neque verisimile esse quin et ad alios propinquos dederit; hae literae, quod iisdem chartis cum reliquis involutae essent, vix sine aliarum proditione proferri poterant; petit igitur quae literae sint quas penes me habeam, quibus illae intermixtae fuerint, ac tergiversanti instat; quas forte potui sub literis patris mei per vestras mihi manus Parisiis traditis occultavi, reliquas illius arbitrio permittere necessitas adegit; legerat atque relegerat inscriptiones earum cum extensa manu eas reposcerem; respondit aliquamdiu apud se in custodia remansuras. Ego tam inopinato responso obstupescens ita meus esse non potui, quin acerbis in eum dictis inveherer, atque impatientiam doloris, scelestos mores criminando, vindicarem meque insalutatis omnibus ad hospitium reciperem. Aderant in continenti tres illorum coëpulonum - nescio quo vocabulo apte designem, contempto certo non audeo - qui mea omnia et singula alacriter, spe deprehendendorum libellorum aut librorum prohibitorum disquirebant, sed post-

1 ‘Non’ is na ‘neque’ overtollig.
2 ‘unam’ voegde ik in.

quam nihil reprehendendum inveniunt, placide discedunt. Sequenti luce, excubantibus ad portam militibus imperatum fuit ut me egressu valli prohiberent, meaeque ut cistae curam haberet hospiti demandatum. Interea dum hic commoror commissarius quidam cui inspiciendarum navium atque onerum et approbandarum literaram, quas passeport vocant, cura est, ab hospite meo ad prandium vocatus, referebat praefectum alienas partes ad se trahere, neque illi sed sibi ac consodali suo illud muneris impositum, ut transeuntium literis subscribant sarcinasque invisant, illi solos in milites imperium competere. Hinc decimo tandem die Middelburgum devehor ubi congregatis post alterum diem Ordinibus vocatus rite comparui. Hic probra in Principem iacta aliaque falsissime efficta mendacia crimini dabantur, quarum excusationem praebuit sincera negatio; de aliis quae et vera erant et vera affirmarem in praesentia Illustr. Ord. satisfeci; igitur liberam arbitrio meo profectionem permisere, in quam biduo consumpto patriae sum redditus, unde Dominationi vestrae ac spectatissimae uxori meo meorumque parentum nomine laeta omnia atque salutaria precor, desiderans ut ingentibus in me beneficiis pro mea tenuitate aliquando respondere animumque gratum ac memorem numquam omittere possim. Vale.

Amstelodamo 27 Iulii 1622.

Vestrae Dominationis observantissimus

Henricus Cornelii Hooft.

Adres van latere hand: Maximo atque prudentissimo virorum Hugoni Grotio I.C. Rotterodamensium pensionario, senatori ac syndico. Parisios.

775. 1622 Juli 28. Aan R. Hogerbeets[1].

Mijnheer,

Ick had U.E. onlancx geschreven door de soon van den burgemeester Hooft[2], maer hy is gevangen geworden ende de brieven geïntercipeert. Daer en was niet sunderlinx in dan dat ick U.E. liet weten de voortganck van de Apologie[3]. U.E. zoon[4] is wel te pas, ende alsoo ons huys - waervan D. Tilenus een deel bewoont - te cleyn was, soo heb ick hem tot mons. d'Or gerecommandeert, dye maer twee off drye huysen van ons en woont, soo dat hy dagelicx by my can comen, daertoe hem bidde, ende sal niet laeten alle mogelicke opsicht op hem te hebben, hoewel hy van selfs wijs genoech is.

De Coning is vast besich met de steden van Languedocq te dwingen off tot reden te brengen. Mons. Desdiguieres is gemaeckt Connestable onder belofte van te misse te gaen. Eenige seggen dat die belofte noch niet en is volbracht. Men is hyer vervaert voor de comste von Mansfeld[5] dye vast in Lorraine swerft; wy sullen zien waer hy sal voleyndigen. Ick danck U.E. van de particulariteyten van de gelegentheyt. Ick sal daerop letten soo veel als doenlick is. Van wegen de prefatie gestelt voor mijn ses boeken[6] ben ick mede seer bedrouft, alsoo het

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. N. 107. Gedrukt Navorscher XXV (1875) p. 494.
2 Zie p. 230 n. 2.
3 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
4 Adriaan Hogerbeets.
5 Zie p. 231 n. 4.
6 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.

buyten twijffel de vrucht van het bouck sal benemen. De brief dye U.E. my toesondt is wat te laet gecomen om in mijn werck geemployert te werden, maer het can hyer naemaels te passe comen. De goede God wil U.E. troosten ende stercken ende my de gelegentheyt geven omme U.E. te dienen. Tot Parys, den XXVIII Julij XVI^{c}XXII.

U.E. dienaer ende vrund
H. de Groot.

Adres: Mijn heer Mijn heer Hogerbeets.
In dorso schreef Hogerbeets: 28 Juni. 1622.

776. 1622 Aug. 4. Van Frederik Hendrik[1].

Monsieur. Je vous remercie des bons offices[2] que vous m'avez rendu par dela vers quelques uns du Conseil du Roy; ce que je vous supplie de continuer tant vers les susdits, que autres que vous jugerez à propos, vous asseurant que je recognoistray cette bonne volonté en toutes occasions, où j'auray le moyen de vous servir. Je vous supplie aussi de faire estat de mon affection, et vous asseurer, que je vous la continueray tousiours, y estant obligé par celle que vous m'avez tesmoigné de tout temps. J'ay prié vostre beau-frère le Sieur Reigersberg de vous escrire particulièrement sur quelque sujet, sur lequel je seray fort aisé d'entendre vostre advis; vous m'obligerez fort de me l'envoyer, comme vous avez desja faict par le mémoire[3] que vous m'avez envoyé, dont je vous remercie bien fort. Je souhaiterois de pouvoir estre utile en vos affaires par deça, et m'y employerois de tout mon coeur; mais vous sçavez la constitution des affaires estre telle, que ny moy, ny vos autres amys ne pouvons vous y servir, comme nous désirerions bien. Je veux esperer que le temps y pourra apporter du changement, et que je vous pourray revoir en ce pays estimé et honoré, comme vos rares qualitez le méritent; de quoy je ne recevray pas moins de contentement que j'ay fait de vostre liberté. Cependant je vous souhaite en vostre éloignement de vostre patrie tout le contentement, heur et prosperité, que vous sçauriez désirer. Ce que je prie à Dieu de vous donner, et à moy l'occasion de vous faire paroistre par effect que je suis, Monsieur,

Vostre très-affectionné à vous faire service
Fr. Henri de Nassau.

De la Haye le 4. d'Aoust 1622.

1 Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 683; Brandt, Leven I p. 291. Aitzema I p. 101 geeft als jaar 1621 op; zoo ook Boitet, Beschrijving van Delft p. 731.
2 In zake de goederen in Frankrijk, die Frederik Hendrik van zijn moeder geërfd had (Brandt, Leven I p. 293).
3 Zie p. 154 n. 3.

777. 1622 Aug. 6. Aan de Staten van Zeeland[4].

Ed. Mogende Heeren

Ick verstae, dat eenighe myne brieven tot Lillo aenghehaeldt, ende by U.Ed. Mog. Ghecommitteerde Raeden zijn gheopent, ende ghelesen. Ick en hadde niet

4 Gedrukt Brief van den Heere Hugo de Groot aen de Ed. Mogh. Heeren Staten van Zeelandt (Knuttel 3370; Rogge 99); Brandt, Leven I p. 289. Zie verder Rogge in Bijdr. Vaderl. Gesch. 3_e R. VII (1893) p. 117 en p. 230 n. 2.

ghemeent, Mijn Heeren, dat my sulcks soude zijn wedervaren gheweest in een Provincie, wiens recht ick Advocaet Fiscael zijnde soo ghetrouwelijck sonder aensien van persoonen hadd' voorghestaen. 't Is my leedt dat eenighe, die buyten ende teghen last van Uwe Ed. Mog. met renversement van den Staet van Hollandt, my, jeghens de privilegiën ende wetten van het Lant, sonder voorgaende informatie, om acten die ick wettelijck ende met volcomen last, publijcquelijck, in een wettelycke vergaederinghe, in een Souverainen staet, daer niemandt anders te segghen en hadde, dan de Staten van Hollandt, myne Meesters, hebben doen vanghen, neghen maenden sonder acces van vrienden, eenighe maenden sonder papier, penne ofte inckt hebben houden sitten, ende by de Ghemeente als verraders hebben laten uytcryten, daer wy oprechte voorstanders waren van de Privilegiën; daernae met een ghefabriceerde sententie, inhoudende veele poincten buyten myne confessie ende de waerheydt, als Criminels de lèse Majesté hebben helpen condemneren, soo veel credyt nae soo langhen tijdt vinden, om in dierghelycke proceduren alsnoch te continueren, ende te weghe te brenghen, dat men my soude benemen niet alleen het recht, dat de natuere alle menschen gunt, om met haere afwesende vrienden door brieven te spreecken, maer oock my ende de myne verdacht te maecken, alsof wy eenighe correspondentie hielen tot schade van 't Landt; ende oversulcks myne verwanten ende gheallieerden, die in affectie tot het landt niemandt en wycken, soecken in ongunst, haet, ende peryckel te brenghen. De Rechters, soo uyt Zeelandt, als uyt andere Provinciën weten best, hoe onrechtmatigh ende wreedelijck sy met ons gheleeft hebben. Ick hadde ghemeent, dat myne groote patiëntie, die ick nae soo veel ende grooten geleden ongelijck nu soo langh hebbe betoont, die luyden, die door haer ambitie ende eyghen baet ghedreven zijn geweest, om de fundamentele wetten van de Regieringh van Hollandt ende de dierghecochte vryheyt onder de voeten te treden, ende soodanighe wreede Procedueren teghens ons te intenteeren, hadde behooren te vermurwen, te meer alsoo ick in alle myne actien toon het leet te willen vergeten, ende myne woonplaets ghenomen heb in een Rijck, daer ick het Lant, door behulp van goede vrunden, dienst can doen, ende van gantscher herten bereydt ben te doen. Maer het schijnt dat die luyden, wetende wat sy hebben ghedaen, ende hare conscientie niet connende gherust stellen, raden tot dusdanighe onordentelycke Procedueren, om de ghedachten ende particuliere correspondentie tusschen Vader ende Moeder, Broeders ende Susters te weten. Ick en ben niet langher te Louvesteyn, daer men my ghevanghen houdende alle correspondentie heeft benomen, jeghens recht ende reden, nae een ghewesen Sententie, alleen opdat de waerheyt niet aen den dagh en soude comen. Mijn Huysvrou is immers vry, ende met geene Sententie beswaert. Men heeft nochtans hare brieven aen eenighe vroupersoonen geopent; oock de brieven eener harer Broederen[1], die ons is comen besoecken, aen een ander Broeder, rakende haere particuliere affairen. Mijn Heeren, het is voorwaer incivyl, ende van quade consequentie aldus te ondersoecken op de domestycke affairen van anderen. 't En can oock niet ghejustificeert werden door eenighe onvoorsichtighe propoosten van den brengher, alsoo deselve my niet en raecken, veel minder myne Huysvrou, ofte Broeder. Doch hoewel het swaer valt aldus te werden ghetracteert, soo ben ick blyde, dat die luyden,

1 In September van dit jaar waren Nicolaas en David van Reigersberch in Parijs.

die haer selven dus quellen, eyntelijck becomen hebben myne secreten, daerin bestaende, dat ick, om de waerheydt bekendt te maecken ende de calumniën te stoppen, bewoghen ben myne Verantwoordinghe[1] uyt te gheven; waeruyt ick hoope, dat alle, die tot noch toe qualijck hebben geoordeeldt, volcomentlijck sullen werden onderrecht. Ick heb dat gheschrift inghestelt met alle sachtigheydt, sooveel de materie heeft connen lyden. Ick heb die persoonen selve, die my soo qualijck hebben ghetracteert, ghespaert, op hoope, dat ick haer herte soude vermurwen. Ick hoope deselve U. Ed. Mog. te doen behandighen, haer biddende, dat deselve, die duslangh myne wederpartye ghehoort hebben, nu eyntelijck my eens willen hooren. Ick hoop dat door de ontdeckinghe van de waerheydt, die langh t'onderghehouden is gheweest, alle vreemde procedueren jeghens my ende anderen ghebruyckt sullen comen te cesseren, ende dat men sal dencken op middelen om soo veele Inghesetenen van 't Landt, ghetrouwelijck zijnde gheaffectioneert tot het ghemeene beste, te stellen in goede gherustheydt, om alsoo door oprechte eendracht den staet te stercken, 't welck my seer lief sal zijn te hooren.

Mijn Heeren, ick bidd' U. Ed. Mog. te ghelooven, dat het onghelijck, my by weynighen aenghedaen, my noyt en sal doen vergheten het Landt van myne gheboorte, daer sooveel van myne vrienden ende verwanten woonen, ende sooveel duysenden 't gunt my is aenghedaen beclaghen, of door quaede onderrechtingh zijn gheabuseert. Indien ick yet can doen door myne bekenden, om de gunste van dien grooten Coningh, die nu soo langhen tijdt soo weynigh is gheëstimeert gheweest, tot dese Landen te verwecken, ick wil my daertoe, ende wat vorder tot den dienst der Landen mach strecken, seer garen laten ghebruycken ende by alle occasie betoonen, dat ick ben in den grondt van myn hert een oprechte liefhebber van het Landt, ende

U. Ed. Mog. ootmoedighe dienaer
H. de Groot.

Den VI. Augusti MDCXXII. Tot Parys.

778. 1622 Aug. 8. Van T. Modaeus[2].

Clarissime Domine.

S.P. Cum non ignorem apud viros praestantissimos quanti sit commendatio eorum, qui vel gratia vel authoritate aliove quovis nomine apud ipsos valent, volui in rebus momenti, quod fieri solet, auxilium petere ab ipso, quem non parum mihi profuturum scio, quemque tam amicum munus mihi non denegaturum spero. Cum itaque, vir clarissime, constituerim auxiliante Deo petere in coniugem filiam clarissimi D. Hogerbetii, ipsam puto, cuius non semel cum apud vos essem meminimus, cuiusque gratiae impetrandae - *παρρησίαν* hanc boni consule - integrum pene quadriennium impendi: hoc munus ut mihi gratificeris rogo, nimi-

1 Zie p. 76 n. 1.

2 Hs. U.B. Leiden, cod. B.P.L. 749. Schrijver is 'Mr. Dirck Modé, Dr. in beyden Rechten, Samelaer van den Stichtschen Leckendijck bovensdams ende Raedt ordinaris in den Hove Provinciael te Utrecht', die 16 Dec. 1622 huwde met Machtelt Hogerbeets, de oudste dochter van Rombout H. en Hillegond Wensen (die 19 Oct. 1620 op Loevestein gestorven was). Zie W.J.J.C. Byleveld in Nederl. Leeuw 1924, Aug.

rum ut placeat in favorem meum tria tantum verba scribere ad Dominum Hogerbetium, quo subsidio res meas feliciter cessuras fido, eoque beneficio quanquam iam diu, tuum aeternum me tibi adstringes. Doleo sane litteras liberius commeare non posse, verumenimvero malum quod nuper evenit non impedit quo minus hoc quod volo a te petam litteris; quomodo autem aliter? quando cum absente nisi per litteras loqui non possum; interim liberius et plenius hoc tempore tecum loqui vix audeo. Vale Vir Clarissime meque amare perge, ego dum vixero tuus ero.

Lugd. Bat. 8 Augusti 1622.

Theod. Modaeus

1622.

(Si) poteris ut respondeas rogo.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius au fauxbourg S^{t}. Germain à Paris.

779. 1622 Aug. 8. Van G.J. Vossius[1].

Vir Clarissime Amplissimeque.

Vellem diem unum alterumque scribendi officium differre licuisset. Potuissem fortasse certius aliquid ad te perscribere de rebus meis. Est enim hodie octavus Augusti, quo, uti nosti, convenire Academiae huius Curatores solent[2]. Sed nefas putavi, ut sine literis meis Lutetiam iret Vir Ill. Aub. Maurerius. Interim plane arbitror fore, ut intra triduum de professione si non ipse multum gaudeam mihi, saltem plurimum gratulentur mihi amici; qui caussas non plane leves adferunt, cur malint me in publico munere versari, quam privatim mihi canere et Musis. Tamen fuit, qui insusurraret, vereri se, ne aliquid incommodet rebus meis quod inter literas interceptas[3] quaedam ad me scriptae forent. Id mihi parum credibile videbatur, quia de nullis rebus epistolae nostrae loqui solent, nisi privatis, aut de innocentibus Musis. Quicquid erit brevi resciscam. Simul illud cognoscam, quid ad me libri miseris. Fuit qui putaret esse aliquid Clarissimi Salmasii. Alius intellexisse se dicebat esse librum a Cl. Rigaltio missum. Quod si est, credo fuerit Onosander meus[4]. Id si est, perierit fortasse mihi. Nam etsi librum amo tot locis manu Scaligeri correctum, tamen non tanti duco, ut temporibus his, quibus suspicionum plena sunt omnia, reposcere eum digner a procerum nostrorum conventu. Dissimulabo potius rem omnem. Haec nunc paucis, sed intra octiduum alteras a me literas exspecta, praesertim si quid actum erit in rebus meis. VIII Aug. CIↃIↃCXXII. Salutem coniugi, Tileno, Salmasio, Rigaltio. VV. CC.

Tuus totus

G. Vossius.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III E 1. Gedrukt G.J. Vossii Epistolae p. 94; Epistolae ecclesiasticae p. 683. Beantwoord door n°. 784.
2 Zie p. 197 n. 3.
3 De brieven die op Hendrik Hooft gevonden waren; zie p. 230 n. 2.
4 Zie p. 140 n. 1.

Adres: Clarissimo Amplissimoque Viro Hugoni Grotio Lutetiam.
In dorso schreef Grotius: 7 Augusti 1622. Vossius.

780. 1622 Aug. 14. Van Willem de Groot[1].

Frater aeviternum colende.

Scripsi nuper quamvis raptim ad te captivitatis et liberationis meae historiam[2]; multi mecum mirantur Consiliarios eam iniisse viam, qua palam fiat sine ulla causa homines boni nominis in carcerem detrudi. Si tuas litteras ante incarcerationem meam accepissem, forte haec procella evitari potuisset, sed iam detonuisse puto, non parva hoc in laude ponens quod pro tua defensione aliquid mihi mali fuit exantlandum. Carcerem non tam timui quam examinationem, quia aperte verum confiteri sine magno et causae et quorundam hominum detrimento non poteram. Inter ea quae notanda putavi in hoc meo negotio, unum est quod ego pridie eius diei, quo inventa erant quatuor priora Apologetici folia[3], detentus fui vix scio quo consilio nisi ansam quaesiverunt ut me eiicerent; alterum est quod Rosa[4] mihi dixit in carcere, tibi nullum ex iudicibus fuisse inimicum. Cromhoutius[5] graviter de te disserit, Apologeticum tamen carpit, quia Ordinibus Status controversiam movere ait, exempla Graecorum et Latinorum allegat qui iniuriam, quam sibi illatam putabant, patriae condonaverint, te vero patriam iam sedatam ait perturbare, nihil nisi Aristidem, Epaminondam, Themistoclem crepans. Sed haec apud alios, ego cum ipso nuper locutus non sum. Nova siqua hic sunt, narrabit optime Reygersbergius, qui ne eas literas quas super his negotiis aliquoties ad te scripsi videat, cave. Wittius[6] procurator dicit se non habere idoneam procurationem ad litem instituendam et prosequendam, quae de confiscatione pendet, rogat eam ad se ab uxore tua mitti, quia eius nomine lis intentatur; id quamprimum curari expedit. Siqua maioris momenti sunt, quorum nos certiores facere vis rogo ea per consuetam scutalen[7] litteris tuis subnectas, ne ea res nobis sit fraudi, aliquo tamen signo addito vel subducta subscriptioni linea, vel die et anno integre sine notis exarato; tantundem et nos faciemus. Litteras ut iam coepisti per Hallingium aliquando et per Hillebrandum Petri[8] cura, ille tamen minus est suspectus. Illud certe supervacuum sit monere, ne aliorum praesentia nostri te immemorem reddat. Hoc forte non incommode in mentem tibi revocabo, ut me D. Maurerio quam potes maxime commendes, itemque de Pr. Henrico[9] cogites, ut et illi meum nomen innotescat. Si D^{o}. Hesselio[10] Losecatium[11] ulla ratione commendare posses, id hominem iuvaret, etsi illi heroi per se satis charum. Mitte quaeso quamprimum ad nos aliqua Apologetici exemplaria, sed via tutissima in involucris ad mercatores destinatis, litteris vel nullis vel parvi momenti additis. Omnes iam de Apologetico tuo loquuntur. Utinam divulgando libro bene prospiciatur. Mittit ad te cognatus noster

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Gedrukt Navorscher LIII (1903) p. 520.
2 Na de aanhouding van Hendrik Hooft; zie p. 230 n. 2. Over Willem's gevangenschap zie Bijdr. Vad. Geschied. 3^{e} R. VII p. 89 vv.
3 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.
4 Mr. Hendrik Rosa, raadsheer in het Hof van Holland.
5 Mr. Nic. Cromhout, president van het Hof.
6 Waarschijnlijk de procureur Mr. Andries de With; zie n°. 786.
7 Zie p. 75 n. 4.
8 Zie p. 157 n. 3.
9 Frederik Hendrik.
10 Volgens Rogge de ritmeester Jhr. Joh. Hesse.
11 Frederik van Losecaat, gehuwd met Hugo's zuster Adriana.

Theodorus Graswinkelius[1] hanc historiam Frisicam a viro avitae libertatis acerrimo defensore conscriptam[2]; is dum litteras ad te scribit, ab avunculo evocatus alias scribere promisit. Addidi decretum Frisicum quod nuper prodiit. Pater iam Liesveldae est in negotiis Comitis[3] occupatus. Nos omnes vobis commendatos esse volumus. Salvebis a tota familia Graswinkeliana[1], Basiana[1], Melissaea[4], et quamplurimis amicis. Uxorem liberosque et amicos saluta. Deus O.M. te nosque sospitet. Hagae Comitis 14°. Augusti. 1622.

Tibi obsequentissimus frater
Guilielmus Grotius.

Adres: Fratri unico unice semper colendo Hugoni Grotio Parisios.

781. 1622 Aug. 20. Aan G.M. Lingelsheim[5].

Sicut te, virorum atque amicorum optime, meis malis ingemuisse nunquam dubitavi, ita me quoque valde commovent tua et Palatinatus vestri adversa. Videtur Deus, gravibus Christianorum vitiis iratus, magnas immisisse calamitates, quae ita malos digne ulciscerentur, ut simul bonos aut purgarent aut ostenderent. Mihi patria et honoribus et bonis carere non tam grave est, quam quod fama, cui post conscientiam maxime consului, probris atque calumniis laceratur. Quis mearum actionum finis

1 De moeder van Dirk Graswinckel (zie p. 133 n. 4) is Thietta Basius, dochter van Dr. Johan Basius, raad van Prins Willem I, later van Philips van Hohenlohe; haar broer Mr. Johan Basius, rekenmeester van Holland, was gehuwd met Geertrui van der Dussen, achterkleindochter van Jacob van der Dussen; een dochter van dezen Jacob, Volkje, huwde Pieter van Overschie, en werd de grootmoeder van Alida van Overschie, Hugo's moeder. Zoo waren Johan en Thietta Basius familie van Grotius en kon Willem van Dirk Graswinckel als van een ‘cognatus’ spreken. Zie over de familie Basius verder M. van Staveren, Bijdrage tot de levensgeschiedenis van Mr. Johannes Basius in De Vrije Fries XVIII (1895) p. 180 vv.

2 Vermoedelijk Martinus Hamconius' Frisia, waarvan de 2e editie in 1620 in Franeker was uitgekomen.

3 De graaf van Hohenlohe.

1 De moeder van Dirk Graswinckel (zie p. 133 n. 4) is Thietta Basius, dochter van Dr. Johan Basius, raad van Prins Willem I, later van Philips van Hohenlohe; haar broer Mr. Johan Basius, rekenmeester van Holland, was gehuwd met Geertrui van der Dussen, achterkleindochter van Jacob van der Dussen; een dochter van dezen Jacob, Volkje, huwde Pieter van Overschie, en werd de grootmoeder van Alida van Overschie, Hugo's moeder. Zoo waren Johan en Thietta Basius familie van Grotius en kon Willem van Dirk Graswinckel als van een ‘cognatus’ spreken. Zie over de familie Basius verder M. van Staveren, Bijdrage tot de levensgeschiedenis van Mr. Johannes Basius in De Vrije Fries XVIII (1895) p. 180 vv.

1 De moeder van Dirk Graswinckel (zie p. 133 n. 4) is Thietta Basius, dochter van Dr. Johan Basius, raad van Prins Willem I, later van Philips van Hohenlohe; haar broer Mr. Johan Basius, rekenmeester van Holland, was gehuwd met Geertrui van der Dussen, achterkleindochter van Jacob van der Dussen; een dochter van dezen Jacob, Volkje, huwde Pieter van Overschie, en werd de grootmoeder van Alida van Overschie, Hugo's moeder. Zoo waren Johan en Thietta Basius familie van Grotius en kon Willem van Dirk Graswinckel als van een ‘cognatus’ spreken. Zie over de familie Basius verder M. van Staveren, Bijdrage tot de levensgeschiedenis van Mr. Johannes Basius in De Vrije Fries XVIII (1895) p. 180 vv.

4 De familie van den tresorier-generaal Joris de Bijle; zie I p. 299 n. 8.

5 Hs. Kongl. Bibl. Kopenhagen. Gedrukt Reifferscheid, Quellen I p. 137. Bij de toezending van een exemplaar van den Apologeticus, die dus thans gereed is; zie p. 76 n. 1.

fuerit, quid in republica, quid in ecclesia spectaverim, et liber ac florens olim ex vero tibi indicavi et post durissimum carcerem divino beneficio libertati redditus repetere memini. Heic nunc quoque profiteor ac rogo, si quid unquam in me probitatis reperisti, fidem ne mihi deneges. Singula, quae mihi ab inimica factione obiecta sunt, hoc libro refutavi, quem sine perturbatione, sincero veri studio scripsi. Finis libri cum immineret, morbus me satis gravis invasit, qui a me exegit, ut rigidam mei censuram agerem. Re diu expensa neque salva pietate omitti hanc a me defensionem posse comperi, neque aliud a me dictum, quam mens dictabat. Lege, mi Lingelshemi, et cognosce et oppressae innocentiae miserere et, si quando opus est, patrocinio tuo me subleva. Ego in Gallia nihil ferme praeter veros amicos desidero. Id ego nomen sanctissimum tibi semper tribui, ac tribuere nunquam desinam, dum, quod unum mihi

reliquit inimicorum saevitia, vitam retinebo. Vale vir praestantissime, rarum solidae virtutis specimen.
Lutetiae, XX. Augusti CIↃIↃCXXII.
Tuus totus
H. Grotius.

Adres: Amplissimo clarissimoque viro dn. Georgio Michaeli Lingelshemio, Serenissimo Regi Bohemiae Electori Palatino a consiliis.

782. 1622 [einde Aug.?] Van Franc. Junius[1].

Undecimum iam diem, virorum maxime, in aedibus Reverendissimi Norwicensis Episcopi[2] ago postulatu Illustrissimi Comitis ab Arundell, Primi totius Angliae Marescalli[3]. Fieri non potest quin tanti Herois erga litteras et rariora venerandae antiquitatis monumenta studium ad vos iam dudum celebris et constans rumor pertulerit. Aliis tamen in rebus, ut volet, *vires eundo acquirat Fama*[4], hic certe deficit: parva enim sunt quae audire potuisti, prae iis quae videas; totam certe Graeciam veterem et antiquum omne Latium oculis usurpare te credas. Adhaec immenso quotidie sumptu libros rariores omnibus terrarum oris diligentissime conquisitos in antiquissimae domus suae ornamentum et usum publicum seponit; bonarum denique litterarum, et litteratorum portus, sinus, praemium est. Nolo ultra quicquam addere. Res enim quae ad omnes pertinet, nunquam uno teste contenta est; praeterquam quod cavendum mihi video ne impar tanto viro praedicatio, neque eum cui defertur aequiparet, et meam operam devenustet. Ad rem redeo. Filiolus eius decennis in Reverendi Domini Norwicensis familia Latinae linguae primordiis assidua opera Humfredi cuiusdam, qui Reverendo Domino a sacris est, fidelissime imbuitur, mihi reliqua morum atque educationis cura relicta. Dabit spero divinus favor ut egregiae indoli annitente me increment (i a)liquid adiiciatur. Interea nunc non poenitendum simplicissimae temeri(tat)is errorem eadem referam simplicitate, qua commisi. Quaerente inter a(lia) Honoratissimo Angliae Marescallo an unquam antehac nobilium adolescentium cura commissa mihi fuisset, ut res erat, negavi; minime tamen desperare me obiter dixi quin diligentia mea, tuis praesertim consiliis adiuta, huic oneri abunde sit suffectura: tum ille ad levissimam hanc tui mentionem -

1 Hs. Kon. Bibl. Haag, cod. 121 E 4. Voor de dateering vind ik alleen deze aanwijzing: 20 Juni verzoekt Hugo zijn broer Willem, Junius aan te sporen om een Latijnsche vertaling te geven van het Bewijs van den waren godsdienst, dat dan juist verschenen is (p. 220 n. 8). In n°. 712 heeft Hugo daarover ook reeds aan Junius geschreven. Junius nu zegt dit boek met een brief van Willem 2 dagen voor zijn vertrek uit London, dus circa 14 dagen voor het schrijvan van dezen langen brief, ontvangen te hebben. Maar de brief van 20 Juni was door Hooft medegenomen, en heeft Willem dus zeker niet in den gewonen tijd bereikt. Hooft werd 11 Juli verhoord en was zelf 27 Juli weer in Amsterdam (n°. 774). Ik stel den brief van Junius daarom op eind Augustus. Veel later kan hij niet zijn, want 27 Sept. schrijft Wren aan Grotius (n°. 788) aan wien Grotius op verzoek van Junius, den voor hem (Junius) bestemden brief met exemplaren van de Apologeticus zond.
2 Sam. Harsnett.
3 Thomas Howard, 2^{d} earl of Arundel (1586-1646), sinds 1621 earl-marshal of England
4 Virgilius, Aen. IV, 175.

ut semper nominis tanti famam dignissima veneratione prosequi solet - propositum hoc meum unice probavit, meque serio hortatus est ut te super hac re per litteras consulerem. Scis fiduciam de simplici affectione surgentem, genus esse virtutis; itaque sollicitus esse non possum ne tu aliter ac velim accipias, si aperte sine ulla circuitione ex te quaesivero quibus bonarum artium compendiis ingenia ad magnae fortunae cultum possint excitari. Non est cur uberioribus precibus operam tuam exambiam, cum apud benevolas aures simplicitas efficacior sit, atque amor libentius annuere soleat quod cum fiducia postulatur.

Dici vix potest quantopere taedium itineris mei sublevaverit tua ad Christianam religionem introductio[1], quam triduo antequam Londinio discederem cum gratissimis fratris tui litteris recte accepi; utinam vestrae exspectationi aliqua saltem ex parte respondere possem! Sed de his imposterum: nunc praecipiti nimis festinatione, prae nuntii abiturientis importunitate, litteris hisce finem video imponendum. Si negotiorum ratio permittet ut ad me litterarum aliquid exares, eas Christophorus Wren[2], vir pietatis infucatae, et eruditionis non proletariae, Reverendissimo Domino Wintoniensi a sacris, fidelissime ad (me)[3] perferendas curabit; te suspicit, me amat; et discessurum per sacrosancta amicitiae mutua iura obsecrare atque obtestari non destitit, ne te diutius suum pariter animum et nomen paterer ignorare. Idem serio quoque a me petiit Guilielmus Laud, Episcopus Menevensis, maxima apud Walliae Principem gratia pollens. Reverendus Dominus Wintoniensis Illustrissimo Angliae Marescallo sedulo me commendavit. Scis quo tendam: mihi ne quidem animus gratiis agendis sufficit. Vale virorum maxime, cum coniuge dilecta et spei non dubiae liberis. Saluta Cl. Tilenum, et D. d'Or. Raptim. Ludhami, in aedibus Rev. Episcopi Norwicensis. A^{o} 1622.

Tuus omni officïo
F. Iunius.

Disquisitionis[4] illius ante aliquot menses ad nos missae tertium exemplar Reverendo Episcopo Menevensi - qui, ut dixi, inter cultores tuos recipi exoptat - ut eius copiam sibi facerem petenti libentissime obtuli. Si hic prostarent, nihil tibi molestus essem; nunc in usum Domini Norwicensis alterum mihi, si videbitur, exemplar mittas. Vir est pacis publicae amantissimus, controversiarum istarum satis intelligens, et a stolido partis adversae rigore tam alienus quam qui maxime. Versus tuos ad Fr. Thuanum[5] domui Wintoniensi communicatos nunquam exinde videre potui; repetenti quandoque, respondent non deesse mihi facultatem exemplar aliud consequendi.

Adres: Eminentissimo viro D. Hugoni Grotio.

Op den brief noteerde Grotius: Menevensis Norwicensis Christ. Wren. Wintoniensis. Junius.

1 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.
2 Chr. Wren (1591-1658), kapelaan van den bisschop van Winchester; vader van den beroemden gelijknamigen architect.
3 Ik voegde ‘me’ in.
4 Disquisitio an Pelagiana etc., zie p. 109 n. 2.
5 Silva, zie p. 101 n. 7.

783. 1622 Sept. 1. Aan S. Episcopius[1].

Vir Clarissime.

Remisi ad te nuper utilissimum tuum de Magistratu libellum[2]; ac de eo quid censerem non ipse rescripsi, morbo tum satis gravi impeditus, sed per D. Utembogardum nuntiavi. Persto in eo iudicio, rem ex Sacris Literis accurate tractatam. Atque ita, ut plane sperem cessuros tuis argumentis complures, quos in hoc argumento aut praeiudicata opinio, aut species quaedam pietatis decepit. Ne ex notis meis laciniae huic operi inserantur deprecor: quia ista cum caeteris sui contextus coniuncta aut placere possunt, aut veniam mereri; at ita nude posita vix cuiquam se probabunt. Neque vero ullam loci alicuius controversi explicationem rariorem continent; quod si esset, non inhiberem quominus labore meo utereris. Aceedit, quod vereor ne suspicionem in me accersam, quasi leges omnes damnem, quae capitalia supplicia introduxerunt. De caetero venit nunc ad vos D. Utembogardus, qui tibi particulatim commemorabit causas, ob quas consultum videtur, ut et ipse et tu - quos divelli incumbens Ecclesiarum inspectio non patitur - ad tempus aliquod in hac urbe subsistatis. Manere ibi, ubi morbus transitione nocens vagatur, temerarium sit. Cadomi aut si quod aliud oppidum in mentem vobis venit, non video qui recte curari possint, quae curanda sunt. Hic alius alii et auxilio esse possumus, et solatio. Paraphrasin tuam cum annotationibus in capita ad Romanos[3] urgere non desinam, donec lucem acceperint. Sed de his coram, ut spero, prolixius: neque enim ut te huc alliciam plura addo, ne aut sapientiae, aut eloquentiae D. Utembogardi videar diffidere. Vale, Vir praestantissime, cum D. Cupo[4], Treselio cum uxore - cui felicem partum precor - ac familia. Kal. Septemb. 1622. Lutetiae.

Tuus
H. Grotius.

784. 1622 Sept. 1. Aan G.J. Vossius[5].

Per virum Illustrem Maurerium libenter valetudinem tuam cognovi, libentius etiam ex literis tuis conspexi quam semper tibi sis similis et nostri memor vivas. Apologetici Latini exemplar[6] brevi accipies via maritima. Ut legas rogo et bene serves ne tibi malum creet. Iniuriam tibi faciunt librarii qui Historiae Pelagianae[7] exemplaria huc non mittunt. Valde enim desiderantur, nec quisquam legit qui non aliis commendet. In literis quas nuper per Capitonem[8] ad te miseram quaeque interceptae sunt haud multum periit: nihil continebant praeter officiosam salutem a me aliisque amicis, nominatim Salmasio, qui Pallium Tertulliani[9] mirum quam emendatum ad te mittebat. Id tibi postulanti negatum

1 Gedrukt Epistolae p. 68; Epistolae ecclesiasticae p. 683.
2 Zie p. 222 n. 3.
3 Eerst in 1644 verscheen: Paraphrasis et Observationes in caput VIII, IX, X et XI Epistolae S. Pauli ad Romanos. (Petit, Bibliogr. Lijst p. 128 n°. 32).
4 De Remonstrantsche predikant Petrus Cupus,
5 Gedrukt Epistolae p. 69. Antwoord op n°. 779.
6 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.
7 Zie p. 25 n. 1.
8 Hendrik Hooft; zie p. 230 n. 2
9 Zie p. 211 n. 7.

non iri confido. Vir ipse est amicitia tua dignissimus: doctus supra exemplum, rarae ad hoc modestiae. Onosander non aderat. Sed vellam aurem Rigaltio. De te certiora ac meliora noscere valde aveo: nec quicquam ferme est quod mihi in his malorum reliquiis maiori esse possit solatio. Vale Vir optime. Kal. Septemb. 1622. Lutetiae.

785. 1622 Sept. 9. Aan W. de Groot[1].

Mi Frater.

Pacis spes magna nuper refulserat, sed nunc evanuit. Convenerat ut novae munitiones iniussu regio factae diruerentur pro duabus tertiis; Rex praefectum imponeret Monpelerio; Nemausum et Castrum non multos milites praesidio acciperent; Rupella et Montalbanum possent si vellent conciliari legibus iisdem; in re religionis et magistratibus nihil mutaretur. Sed Montipelicienses ad exequenda pacta Regem cum comitatu in urbem venire parantem recipere noluerunt. Itaque urbs statim obsessa est, et in munimenta extra moenia factus impetus, maiore animo regiorum quam prudentia. Occubuerunt Marchio Baeuvronius[2], Comes Torigniacus[3], item frater tribuni militum Dornani[4], Barones aliquot. Ex vulnere periclitatur Mommorantius[5] frater eius, quae Principi Condaeo nupta est[6]. Sed et morbi grassantur, queis absumpti Custos sigilli Vicus[7], mei amantissimus, et Comes Plessaeus. Princeps Condaeus ait hostium loco habendos qui de pace posthac agent. Comes stabuli[8] profectus est in Vivaresium, ut ea loca Regi subiiciat. De Mansfeldio vacillarunt nuntii. Fama, quae optimos auctores profert, haec est: die 29 Augusti ambigue certatum, tria millia caesa hinc inde. At postridie pugnatum magna cum Mansfeldianorum clade; occisos ex ipsius militibus quater mille, incertum an ipse cum reliquiis evasurus sit, imminere ei Comitem Bergensem[9], sed Principem Henricum[10] venire subsidio.

Velim quamprimum mihi mitti exemplar Thomsoni de Iustificatione[11], quo valde egeo. De Thesibus Oxoniensibus[12] quod nuper scripsi velim memineris. Vale cum patre, matre et amicis. Lutetiae 9 Sept. 1622.

Puto etiam inter libros meos esse librum Regii de absoluta Monarchia[13]. Eo quoque opus habeo.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1 Gedrukt Epistolae p. 766. Beantw. door n°. 787.
2 De markies de Beuvron.
3 Ik vermoed dat bedoeld is Hertog van Fronssac, Francois d'Orléans Longueville, Graaf van St. Pol, hertog van Fronsac (sinds 1608, sterft 1631); het kan een foutieve lezing zijn van den uitgever, zooals er meer voorkomen, wat bij het onduidelijke schrift van Grotius alleszins verklaarbaar is.
4 De latere maarschalk d'Ornano.
5 Henri hertog van Montmorency.
6 Henriëtte Charlotte de Montmorency, gehuwd met Henri de Bourbon, prins van Condé.
7 De Vic overleed 2 Sept. 1622.
8 Lesdiguières.
9 Graaf Hendrik van den Bergh.
10 Frederik Hendrik.
11 Richard Thomson, Diatribe de Amissione et Intercisione Gratiae et Iustificationis; zie I p. 244 n. 1.
12 Afgedrukt bij Baudartius, Memoriën II (1625) p. 115-120. In C. van Vollenhoven, Verspreide Geschriften I p. 518 n. 3, wordt een andere verklaring gegeven.
13 Louis le Roy, Les Monarchiques, 1570.

786. 1622 Sept. 23. Aan Susanna van Reigersberch, weduwe Blonck[1].

Seer waerde ende edle Suster.

Ick en twijffle niet off de tijdt nevens het naerstich lesen van Godes woordt ende de gebeden hebben de droefheyt in u.E. gemoet alrede seer gemaetight; waerom ick oock sal ophouden u.E. nieuwe vertroostingen toe te senden opdat ick niet en schyne uwe wijsheyt, godvruchticheyt ende clouckmoedicheyt te mistrouwen. Ick heb u.E. man sal. ged. in zijn leven seer bemint ende hy my niet minder, gelijck hy oock betoont heeft. Syne memorie houd ick in groote eer ende wenschte yet te connen instellen, dat deselve waerdigh soude zijn[2]. Ick heb yet tot een proeve beworpen, 'twelck ick u.E. toesende om de vrunden te vertoonen. Indien de Latijnsche versen te lang vallen, men can de laeste twee naelaeten, ende soo 't nogh corter behoort te wesen, ick wil daertoe arbeyden. Laet het my weten. Indien ick u.E. oock dienen can in eenige processen, ick ben daertoe ten volle bereydt. Wat onsen Peter belanght, 't is my lieff te verstaen de affectie die ons broeder sal. hem tot het laeste toe heeft gedragen ende waerinne u.E. continueert. De naem van ons broeder is by my in waerde ende can ick u.E. daermede vrundschap doen, ick wilse onse voors. soon wel laten voeren. Doch soo u.E. tot de gedaene voorslagh niet en soude aengeport werden dan door de begeerte van u.E. overleden man, ick will u.E. daervan zeer geren ontslaen. Wilt daerom selff de saecke rypelick overwegen. Wy zijn hyer blyde dat wy tot noch toe goede tydinge van Bergen[3] verstaen, hopende dat deselve lang sullen continueren. Hyer verwachten wy op tydinge van vrede, daervan de apparentie weder schijnt te wackeren. Deselve is voor het rijck ende oock voor ons Landt ten hoochste noodigh. Wy hoopen oock dat Godt de harten der Regierders sal bewegen om alle goede burgers te geven een goed ende redelick contentement, omdat alsoo met goede eenigheyt de macht van den vyand afgekeert magh werden ende 't Landt bewaert in een goede ende gemaetichde Regering. Mijn huysvrouw ende beyde de broeders[4] doen haer gebiedenisse aen moeder, aen u.E., aen broeder Campe[5] ende broeder den Rentmeester en voorts aen alle de vrunden.

Den XXIII Septembris XVI^{c}XXII.

U E. zeer dienstwillige broeder

H. de Groot.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. R 20. Gedrukt Navorscher XLII (1842) p. 96. Geadresseerde is de oudere zuster van Maria; haar man, Anthony Blonck, was in Maart 1622 overleden. Zie I p. 126 n. 3.

2 Blijkbaar heeft Grotius een opschrift voor zijn grafzerk gemaakt; zie p. 171.

3 Bergen op Zoom, dat door Spinola belegerd werd.

4 Daar de groeten aan den Rentmeester, d.i. Jan van Reigersberch, verzocht worden, zijn de twee broeders, die thans in Parijs zijn, Nicolaas en David; zie ook p. 235 n. 1.

5 Mr. Jacob Campe, burgemeester van Veere, gehuwd met Maria's zuster Martha; zie I p. 331 n. 7.

787. 1622 Sept. 25. Van Willem de Groot[1].

Ergone apud clausas aversi Numinis aures
Nil nostrae valuere preces, nil vota piorum,
Nil pacis sincerus amor? Rursusque rotabit
Civili gladium stillantem sanguine Mavors?
Gallica nunc iterum tellus bella, horrida bella,
Telaque fraterno cernet madefacta cruore?
Summe Deus, quem sancta iuvat concordia, tandem
Respice distractas studia in contraria partes,
Excute mucrones in mutua vulnera strictos,
Aeternoque iuga cognatas sanguine dextras.

Ita postremae tuae, mi frater, litterae exclamare cogunt, cum pacis spem iterum calidis quorundam consiliis hactenus dilatam plane decollasse videam. Apud nos omnia intus satis in tranquillo sunt, nisi quod postremo die Mercurii, quo indictum erat ieiunium, Remonstrantium concio Roterodami turbata est[2], duobus in vincula coniectis. Quod insequenti nocte Dullardus[3] iactura vitrorum suorum redemit magnis clamoribus in viam evocatus, ille tamen nullus comparuit. Obsidio Bergana[4] hactenus non male nobis cessit; tanto tempore hostes mirum quam parum profecerint oppugnationibus suis, quas non raro instituunt, et quotidianis cuniculis. Nocte illa quae diem Veneris praecessit tribunus Fama cum suis munitiones transcendit, multisque ex inimicorum excubiis interfectis, reliquis reiectis hostiumque munitionibus terrae exaequatis pro parte, ad suos rediit. Extruxerant nuper Hispani aggerem in maximam altitudinem - cattum vocant - eum nostri postridie crebra machinarum displosione deiecerunt. Interea Princeps heri castra sua ad Propugnaculum Schenkii movisse nuntiatur, hodieque aut cras Gertrudisbergae futurus speratur, ut inde coniunctis cum Mansveldio copiis aliquid adversus hostem magni conetur. Deus succurrat patriae laboranti praecipue ex civium dissensione; aerarium malis intestinis quassatum, remediis vero peioribus paene subversum est; putantur Ordines consensum suum adhibuisse indicendo tributo, quo unusquisque ducentesimam et quinquagesimam bonorum suorum partem conferre cogatur. Mansveldii milites praesertim equites sunt levis armaturae, et cataphractis uti recusant, dicentes et se absque iis officio suo probe functuros, et equos iis ferendis pares non esse; creduntur esse quinque equitum quatuor peditum milia hominum, qui melius praedis agendis quam iusto belle apti esse iudicantur. Dum Princeps in castris suis est irruperunt praesidia Lingae, Grollae, Vesaliae aliorumque locorum in Drentanos agros et inde in Frisiam: illa prius cum tribus, imo et quinque, millibus militum adesse nuntiabantur, postea tamen compertum est vix septingentos esse, qui praedandi causa advolaverant. Et primum in Frisiae pago, Herekerkae[5] ni

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Gedrukt Navorscher LIII (1903) p. 522. Antwoord op n°. 785. Beantwoord door n°. 790.
2 Zie Brandt, Historie der Reformatie IV p. 763.
3 De baljuw Abraham Pieters. Dullaert.
4 Zie p. 244 n. 3.
5 Heerenveen; zie Arend, Gesch. III, 3 p. 737.

fallor nomen est, a duabus centuriis militum et rusticis illuc confluentibus qui se propugnaculo sepserant repressi, postea cum ad Transisulaniam declinarent in vico Om a nostris obsessi dicuntur, quibus Swollani duo tormenta bellica, Princeps vero aliquammultos equites et pedites cum Comite Ernesto[1] subsidio misit: sic miseri illi in templo, in quod se receperant, tanquam in cavea inclusi tenentur ita ut omnes in potestatem nostram venturi sperentur. Tua quod attinet ego Leidae quae iussisti curabo: miror tamen exempla Apologetici[2], quae mari a te missa iamdudum scripsisti, nondum huc allata: forte citius Francofurto, quo ea missa non dubito, afferentur[3]. Uxor tua nondum misit mandatum procuratori Wittio[4]; absque eo nihil efficere possumus in nostra lite: frustra quereris bona tua arresto detineri, nisi ipse litem plane instrui curaveris. Vale frater optime cum uxore, affinibus, liberisque; uterque parens, soror, omnesque amici vos salutant. Delphis. 25 Septembris. 1622.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius vis à vis l'hostel de Monseignr. le Prince, rue de Gondy au fauxbourg St. Germain A Paris.

In dorso schreef Grotius: 25 Sept. 1622 W. de Groot.

788. [1622] Sept. 27. Van C. Wren[5].

Quod hactenus apud me destinabam, optime virum, ecce iam quasi deprehensus auspicium eius facere volui, ut diutino quo flagrabam tui compellandi desiderio tandem aliquando par essem: crevit mihi hos ignes integerrimus Iunius ex cuius coniunctione fructum cepi suavissimum, quamdiu familiaribus Musis simul hic usi sumus. Nae ille vir est purissimae nivis aemulus, cuius provolutae moles congeneris candoris augmentum non possunt non acquirere, donec ipsa mole innotescant. Ille mihi difficiles tuos casus, et ingentia pericula, ille suavissimum effugium, et iam redditam, quasi postliminio, quietem saepe saepe inexpleto retexuit; quoties enim medias historias perrupit nobis stupor et silentium, mirantibus quo fine, quo consilio Impervestigabilis Sapientia adeo velit illinc scelus foelix esse, hinc destitutam innocentiam? Breviter dicam: ille mihi integrum hunc Apologeticum[6], tuo plane affectu, suis verbis, dixit - scio - priusquam scriberetur; ut non tam novus mihi iam, quam quasi notus aliquis peregre redux gratior accedat. Nec reticere mihi fas est, quas reponit gratias Honoratissimus Dominus meus; iussus dico - quod nequit Ipse gravissimis rebus implicitus scribere - illas iam duplici tibi deberi calculo, quas ubi e re tua fuerit possis

1 De Friesche stadhouder, Graaf Ernst Casimir.
2 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
3 Zie p. 253.
4 Zie p. 238 n. 6.
5 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 30 B a. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 668. Schrijver is Christopher Wren, over wien zie p. 241 n. 2. In n°. 782 verzoekt Junius aan Grotius de voor hem bestemde brieven en boeken aan Wren te adresseeren. Deze brief is blijkbaar een antwoord op een brief aan Wren ten geleide van een dergelijke zending.
6 Blijkbaar heeft Grotius een exemplaar van den Apologeticus voor Junius en een voor Lancelot Andrewes, den bisschop van Winchester, gezonden.

exigere. Literas tuas ad Iunium una cum libro celerrime deferendas curo. Proximum est ut Reverendissimo Menevensi[1], iam in Tusculanis agenti, quamprimum redierit, pronum affectum tuum hoc testimonio exponam; senties, spondeo, virum omni virtutum genere excultum; et si quid ad notitiam penitiorem 18 annorum decursus faciat, quibus sanctissimis illius moribus familiarissime assuevi, senties Praesulem priscis illis Heroibus parem. Cum vero ea apud Serenissimum Regem gratia polleat, qua cum ipso amici eius foeliciter uti possint, eo gestio magis, ut sub foederato - quem semper coluit - Bonorum titulo propius accedatis; Id tua interesse, ut, me iudice, scias, sentio, nunquam ei sonare Grotii nomen sine praefato honore. Quod postremum est, integrum valetudinis, cum qua nuper in gratiam rediise te speramus, D.O.M. augeat et conservet. Sane contra molestam tuam ephemeram, si quid ephemerae nostrae supplicationes valeant, iam illa in fumos abiit. Vale igitur, saeculi nostri decus, inque Amicitiae nostrae curriculo paria mecum facere contende, qui nunquam tibi in hoc pulcherrimo certamine herbam sum porrecturus. Sanctissimum enim nisi fuerit quod semel votivum fecimus, damnabimur aut amicitiae leviter accensae, aut frigentis turpiter, quorum utrumque iuxta exosum est

Ex aedibus Winton. ad Thamesin iuxta pontem.
XV°. Kal. VIII^{br}. stylo veteri.
Tuo
C. Wren.

Paucae elapsae sunt horae, postquam in manus nostras literae vestrae pervenerunt; sed oportune de crastino suo Parisios profectu monuit amicissimus Hemskerkius.

Adres: Ornatissimo Clarissimoque viro Domino H. Grotio.
In dorso schreef Grotius: Wren Oct. 1622.

789. 1622 Sept. 29. Van J.A. Corvinus[2].

Vir Amplissime. S.P. a salutis autore Iesu.

Literae T.A. mihi ex Holsatia reduci feliciter sunt redditae; ex quibus cum gaudio intellexi meas[3] pergratas fuisse, quas verebar ne gemina ista commendatio ingratas redderet. Adolescens qui has fert alter eorum est quos commendaram[4]; rogo T.A. efficiat ut intelligat commendationem meam aliquid valuisse.

Iudicium T.A. de scriptis meis nescio quomodo mihi persuadeat etiam Antimolinaeum[5] placuisse, quem nunc T.A. visum lectumque spero. Debueram quidem exemplaria amicis et imprimis T.A. mi (ttere) sed cum temporum infelicitate

1 William Laud, toen bisschop van St. Davids (=Menevia).
2 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 30 ϕ 2.
3 N°. 736.
4 De zoon dus van Joannes Montfortius; zie p. 190.
5 Zie p. 189 n. 2.

factum sit ut alieno praelo et duris quidem conditionibus sit excusum, deprecari cogor quod officio meo hac in re defui. Nullius adhuc intellexi iudicium;

non displicere tamen bonis, indicio mihi est quod avide distrahitur. Molinaeus an sit responsurus incertum est[1]; sollicitatur a Leydensibus, ipse vero in illos studet istam provinciam derivare, sed conatu irrito. Non desunt qui palam dicunt pessime factum quod sese controversiis nostratibus immiscuerit: adversus Pontificios eum virum esse non adversus Arminianos. In Gallia multos viros eruditos sententiae nostrae favere cum gaudio intellexi, de Anglia idem constanti fama accipimus, et fidem facit quod omnes avidissime libros nostros emant. An vernacula lingua in Molinaum quodcunque mihi edendum sit quo fides Anatomes[2] elevetur, ambigo; id expedire aliquibus videtur quod eadem ipsa etiam edita apud vulgus aliquo sit in pretio. Si intellexero prudentiorum fratrum idem iudicium, dabo operam ut brevi errorum ac hallucinationum catalogo Anatomici imperitiam exponam. Apologeticum[3] T.A. iam excusum quia intellexi, exemplar pro Comite nostro[4] avide exspecto. In Comitatu notos motus metuimus nisi Comes provideat, ob contentiones inter Ordines circa vectigalia, Collegium administratorum pecuniae publicae et militem praesidiarium Embdanum. Filius eius natu maximus iam dicitur desponsatus sorori ducis Brunsvicensis. Filia autem natu minor intra paucas hebdomodas nubet duci Megapolitano. Ad negotia domestica in Hollandiam vocatus ad aliquot hebdomadas non procul ab urbe patria latebo, brevi Nordam nisi hyems instans impediat ad studia rediturus. Scriptum T.A. de vera religione[5] mire mihi placuit. Profecto quotquot ob veritatis professionem patimur maximas T.A. debemus gratias quod causam Christi tantopere promoveat. Ego vero T.A. gratias quantas possum ago pro benevelo in me affectu, ac Deum precor, ut T.A. vitam et valetudinem diuturnam concedat, ac cum familia omni benedictorum genere cumulet. Dd. Tileno ac Aurato[6] officiosissam dico salutem. Vale, Vir Amplissime, ac me amare perge. Datum 29. Sept. 1622.

Raptim.

Tuae A. observantissimus

I.A. Corvinus.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo de Groot A Paris. par amy que Dieu garde.

790. 1622 [Oct.] 7. Aan Willem de Groot[7].

Gratias tibi ago, mi Frater, quod me literis 25 Septembris datis rerum quae apud vos geruntur certum facis. Ea sunt tempora, eaque magnitudo rerum quae exspectantur, ut saepiuscule id fieri nostra referat. Hinc quod nuntiem,

1 Hij heeft niet geantwoord.
2 Zie p. 189 n. 3.
3 De Latijnsche tekst, zie p. 76 n. 1.
4 Zie p. 189 n. 5.
5 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.
6 François d'Or.
7 Gedrukte Epistolae p. 766. Antwoord op n°. 787. Grotius schreef bij vergissing Sept. voor Oct.

nihil magnopere est. Rex adhuc Montempellerium obsidet, haud satis magnis hactenus copiis, ad decem ferme millia aut minus etiam; ita ut non abs re metuerint multi, ne Rohanius obsidium perrumperet. Sed nunc a Comite stabuli[1], Vendocinensi[2] et Mommorantio[3] undique ad Regem miles adducitur, qui novus quoque conscribitur per Campaniam et loca vicina, ita ut brevi Regis exercitus futurus speretur ad triginta millia, neque ultra mensem protrahendam deditionem. Interim dicitur Rohanius adhuc conditiones ferre de pace pro se, pro Nemauso et Castro ea lege ut Rupellenses quoque et Montalbanenses, qui ferociores caeteris videntur, potestatem habeant eadem pacta amplectendi. Sed de hoc negotio nihil dum confectum est. Et sigilla Vici morte vacua accepit Commartinus[4] magnus hostis Protestantium, commendatione Bassompetrae[5] qui nunc in florenti est gratia apud Regem. Comes stabuli haud dubie perstat in pacis desiderio, frustra annixo Principe Condaeo eum depellere ab hoc proposito, quem Principem votum fecisse salutandae Divae Lauretanae rumor est, cum Rex interim suas victorias in literis ad Pontificem Ignatii Loiolae precibus ferat acceptas. Langeracensis intra dies quatuor ad Regem proficiscitur, ut pecuniam in Reipublicae nostrae subsidium impetret, aut opem Regis ad procurandas inducias. 7 Septembris 1622.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

791. 1622 Oct. 14. Aan Willem de Groot[6].

Conspecta quae in Hogerbetii liberos data est sententia, mi frater, ita iudico a nobis litem minime urgendam hoc tempore. De procuratorio tamen instrumento[7] videbit alter affinium[8] ubi eo venerit. Potest enim ipse mandatum dare ut coniuncta persona. Ea quae per Maurerii scribam miseras recte accepi et gratiam habeo. Apologetici latina exemplaria[9] spero iam ad vos pervenisse. Neque Aureliae neque Blesae mali quicquam Protestantes accepere; sed Lugduni convenarum seditio in illos orta expilatione domuum aliquot desaeviit. Rex ad Montempellerium male exceptus est, eruptione oppidanorum. De pace spes iterum nos fovet, cui quanquam saepe decepti credere non abstinemus. In Vici mortui locum surrogatus est Commartinus[4] acer hostis Protestantium. Princeps Condaeus iter ex voto suscipere dicitur ad Divam Lauretanam. Haec sunt quae hic habebamus, nec quicquam praeterea. Apud vos quae gerantur eorum saepe gnari fieri avemus. Prosecutio iuris mei adversus Rotterodamenses[10] in ver differenda est: nunc enim Rotomagi pestilentia grassatur quae Utenbogardum et Episcopium[11] huc misit. Vale cum parentibus et amicis. 14 Octobris 1622.

1 Lesdiguières.
2 Cesar hertog van Vendome.
3 Henri de Montmorenci.
4 Louis Le fèvre de Caumartin, die De Vic (overl. 2 Sept. 1622) opgevolgd was; hij zelf overleed 22 Jan. 1623.
5 Bassompierre.
6 Gedrukt Epistolae. p. 766.
7 Zie p. 246 n. 4.
8 Zie p. 244 n. 4.
9 Zie p. 246 n. 2.
4 Louis Le fèvre de Caumartin, die De Vic (overl. 2 Sept. 1622) opgevolgd was; hij zelf overleed 22 Jan. 1623.
10 Zie p. 168 n. 2.
11 Zie n°. 783.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

792. 1622 Oct. 14. Aan J. de Haen[1].

Mijn heer.

Ick heb zeer wel ontfangen U.E. aengenaeme missive met de twee toegesonden stukken. Wat belanght U.E. geschrift aen de Rechters, my dunkt dat hetselve met dienst soude connen gedruckt worden, omdat het in alles overeencomt met hetgunt ick in de gevanckenisse aen de Rechters heb geseyt ende nu in druck uytgegeven[2], waeruyt onse oprechticheyt can blycken. 't Andere schrift dunckt my dat overzien ende hyer ende daer een weynigh off vercort off gedilucideert soude connen werden ende mede uytgegeven sonder naem, indyen U.E. sulcx goed vond, waerop ick U.E. advys garen sal verstaen. Ick hoop U.E. eerstdaegs sal crygen mijn duytsche Apologie[2]; van de Latijnsche heb ik een exemplair gesonden aen Syne Furst. Gen.[3]; soude U.E. mede een gesonden hebben had ick een seecker vrund geweten om te bestellen. U.E. sal daeruyt zien dat ick voor U.E. niet minder als voor my selve heb gesorght. Verwacht U.E. oordeel.

Hyer duyrt het oorlogh noch, ende is onlancx tot Lion een seditie ontstaen jegens dye van de Religie, doch gestilt. De Coning leyt voor Mompeliers met hoop van de stadt haest te becomen. Middelertijd werd tusschen de heer van Rohan ende des Conincx dienaers gehandelt van vrede voor Mompeliers, Nismes, Castres ende Uzes, met conditie dat Rochelle ende Montauban mede daeronder sullen begrepen zijn, soo zy willen. De heer van Langeracq gaet nae 't leger om enige assistentie voor ons Landt te versoecken, dye ick meen hy noch nyet soo licht en sal becomen. Evenwel geeft ons dicwels de apparentie van vrede, hope van yet goeds te connen doen 't zy voor 't gemeen, 't zij voor de personen dye t'onrecht zijn gecondemneert; welcke reden niet toe en laet dat ick voor dese tijd van hyer soude vertrecken. Ondertusschen danck ick U.E. voor de goede broederlicke sorge voor my ende bidde hem myne dienstelicke gebiedenisse ende dancksegging te doen aen Syne Furst. Gen., met aenbiedinge van alle mogelicke diensten. Ende sal hyermede aen U.E. ende alle bekenden aldaer doen myne dienstelicke recommendatie. De Agent Vinck[4], hyer passerende, heb ick vermaent in alles met U.E. te houden goede vrundelicke correspondentie ende U.E. diensten aen 't Land nae behooren te reflecteren, gelijck hy geseyt heeft te willen doen. Den XIIII Octobris XVI^{c}XXII. Tot Parys.

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

De heer Berck[5] is hyer doorgetrocken om te Venegie te resideren als Ambassadeur.

Adres: Erntfeste hooggeleerde wyze zeer voorzienige Heere Mijn heere

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 282. Beantwoord door n°. 797. Zie verder Rogge in Bijdr. Vaderl. Gesch. 3e R. VII (1893) p. 98.
2 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
2 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
3 Frederik van Holstein; zie ook p. 251 n. 2.
4 Corn. Vinck, agent van den Koning van Denemarken.
5 Johan Berck Mathyszoon, pensionaris van Dordrecht, meermalen gezant der Republiek; zie I p. 374 n. 5; J.C. de Jonge, Nederland en Venetië p. 140, 144 vv.

Mr. Johan de Haen doctoor in beide de Rechten, Raed van Zijn Furst. Gen. van Holstein.

In dorso schreef De Haen: Recepta 9/19 Nov. Gerescribeert den 13 Novb. 14. Octob. 1622 No. 8.

793. 1622 Oct. 24. Van J. de Haen[1].

Mijn heere. Mynen lesten is geweest van date den XXX[en] der voorleden maent Septembris; t'sedert hebbe ontfangen een paxken, my toegesonden by d. Utenbogart, neffens S.E. schryven van den 2. ende 12. Septemb., waerinne onder anderen vermeldt, aen my is seindende een exemplaer van U.E. Apologetico[2], door U.E. ordre ende last, omme van U.E. wegen by my S.F.G. alhier te vereeren; 't welcke ick oock naergecomen hebbe, ende S.F.G. seer aengenaem is geweest, alhoewel ick eenige dagen te vooren noch een ander exemplaer aen S.F.G. hadde vereert, van weegen Rem. Egbertsz. Bisschop[3] my tot dien einde van Amst. toegesonden. Hetwelcke oversulcx den heer overhofmeester van S.F.G., Egidius van der Lancke, wesende alhier de principaelste te hoof, ende van groot authoriteit ende aensien, seide - als daermede schijnt wel seer gepast ende hem aengenaem sijnde - dat hy tselfde voor hem soude behouden; U.E. oock bedanckende, dat deselve belieft heeft my oock daervan een exemplaer te vereeren, hoewel wesende wat defectuens, ende het eerste quatern ofte blat met een mesch deursneeden[4], verwondert zijnde daerbeneffens van U.E. gansch geen schryven en hebbe becomen. In myne voorgaende hebbe onder anderen vermeldt van het drouvigh ende ontydigh overlyden alhier van d. doctore Vorstio[5], die S.F.G. aengenomen hadde voor synen Theologen omme neffens andere syne collegis in de nieuwe aengevangen plaetse Friderichstadt[6] de inspectie ende directie te hebben over geestelicke, kerckelicke ende scholasticke saecken, ende oock temet tot dienst ende bevorderinge van de aengevangen kercke ende gemeente aldaer, neffens andere predicanten sich in't heilige predicampt te laten gebruicken, ende insonderheyt omme oock lectiones et disputationes in Theologicis ende andere diergelicke exercitia, met zyne professie overeencomende, te plegen, met gemeen advys dergener daertoe te committeren, ende in summa alles te helpen bevorderen tot Godes eere, voorplantenge der h. Godtlicke waerheit, tot onderhoudt ende vermeerderinge van de ruste ende vrede der kercke Godts, ende geluckige voortganck van de voors. nieuwe aengevangen Friderichstadt. Hadde wel verhoopt ende gewenscht, soet Godt soo hadde belieft, dat wy den voors. doct. Vorstium za. noch voor een tijdt hier hadden mogen behouden, alsoo overmidts syne groote geleertheit, Godtsaligheit ende andere goede qualiteiten alhier veel goets noch soude hebben cunnen doen. Dan naedemael het Godt de heer anders belieft heeft, soo moeten wy ons oock daerinne gerust stellen, hopende dat Godt de heere wederom anderen verwecken sal, omme 't selfde soo goede aengevangen werck

1 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Kerkhistorisch Archief II (1859) p. 281.
2 Zie p. 76 n. 1.
3 De broer van Sim. Episcopius; zie p. 121 n. 1.
4 Zie p. 256.
5 Conradus Vorstius (zie I reg. i.v.) was 9 October 1622 overleden.
6 Zie p. 115 n. 7.

tot voorplantinge van Godes heilige waerheit te helpen bevorderen, ende daertoe oock d. Utenbogardum ende Episcopium neffens U.E. bewegen omme tegens het voorjaer ons oock alhier by te comen, dat ick van herte wensche, ende niet lievers soude sien. De voors. nieuwe stadt heeft desen somer een goeden aenvanck genomen, mit erven aen te nemen ende te timmeren, ende sall met Godts hulp nae alle apparentie tegens het voorjaer ende toecomende somer noch bet aengaen, alsoo verscheiden luyden van aensien ende vermogen hier geweest sijn, om alle gelegentheit te sien ende t'onderstaen, ende alles wel aenstaende, wederom vertrocken sijn, omme tegens het voorjaer wederom te comen, ende aen anderen haere vrunden in't landt van alles oock goet raport te doen. De rederye ende scheepsvaert van hier op Spagnien heeft desen somer oock alhier een goeden aenvanck genomen, ende apparentelicken mitter tijdt oock seer toenemen sall, overmits de intiere neutraliteit van S.F.G. ende sijnder ondersaten, als sich noyt ingelaten hebbende in eenege confederatie ofte ligue met de partye van den Con. van Spagnien, ende de oude vruntschap ende benevolentie tusschen beide de huysen van Oostenrijck ende Holstein, ende de ondersaten van S.F.G. oversulcx oock vry ende onbecommert in Spagnien ende andere landen van den Coninck van Spagnien mogen comen handelen ende trafficqueren.

Hiermede, Mijn heere, naer hertelicke myne groetenisse ende van wegen mijn huysv^{e}. aen U.E. ende desselfs huysv^{e}. will U.E. met desselfs gansche familie den Almogenden beveelen. Tot Tonningen den 24. October 1622.

U E. dienstwilge
Johan de Haen.

Adres: A Monsieur Monsr. Hugo Grotius A Parys.

In dorso schreef Grotius: 24 Oct. 1622 I. de Haen.

794. 1622 Nov. 4. Aan Willem de Groot[1].

Mi Frater,

Laetitiam bonis omnibus attulit illa tam diu sperata pax, quae tandem coiit in leges Protestantibus haud graves: nam Rupella, Monsalbanus, Nemausum, Monspellerius, Castrum et alia quaedam minora oppida securitatem illis quanta satis est quiescere volentibus praestabunt. Vetera de Religione edicta observabuntur ut oportet. Rex Massiliam abit, inde Lugdunum ubi Dux Sabaudiae et Legatus Venetus exspectantur acturi cum Rege de negotio Rhetico. Comes stabuli[2] in bellum ardet, sed creditur prius mittenda ad Hispanum Legatio, forte et Pontifice sequestro utendum. Princeps Condaeus paci infensus abiit ut se voto liberet apud Divam Lauretanam. Rex non ante anni finem hic exspectatur. De Drubbeltio[3] quaeso inquiras quantum potes. Nam Peiresius noster accuratam eius rei historiam nosse expetit. De his quae in Batavicis Institutionibus[4] desiderantur, ubi otium erit, cogites rogo. Sed et de Drentina

1 Gedrukt Epistolae p. 766.
2 Lesdiguières.
3 Drebbel. Zie p. 223 n. 8, en p. 254 n. 7.
4 Grotius' Inleiding tot de Holl. Rechtsgeleerdheit; Rogge n°. 103.

lite[5] ecqua sit spes salarii. Est inter nobiles eius territorii Echtenus[6] amicus mihi qui haud dubie monitus

5 Zie p. 165 n. 9.
6 Zie p. 167 n. 9.

id curabit. Velim res tuas ita componas ut sub ver huc venire possis, et mihi per aliquod tempus adesse, nam adfines[1] discedunt et solitudo mea valde indiget subsidiis. Patrem senem hue ut veniat rogare non audeo: quanquam utinam ferret eius aetas. Actum procuratorium[2] de quo scripseram Rotterodami esse suspicor. Librarius Apologeticum non misit Francofurtum, quia bellum metuebat, peccatum tamen quod nomen saltem catalogo non est additum. Et Belgicum tam lente procedere miror. Patri ac matri pro cura valetudinis Ianini[3] gratias ago. Si per amicum mittendi radices occasio dabitur erit id pergratum. Deus familiae nostrae bonisque omnibus adsit propitius. 4 Nov. 1622.

Tui amantissimus
H. Grotius.

795. 1622 Nov. 11. Aan G.M. Lingelsheim[4].

Iampridem malis vestris, virorum atque amicorum optime, totus ingemui, nec minus eorum tangor sensu, quam te mea adversa commoverunt. Sed, ut dicis, hoc Christianorum solatium est, scire nos, dum quod nostri est officii facimus, peculiariter Deo optimo curae esse, ita ut evenire nobis nihil queat, quod non in rem nostram sit. Neque vero, quod communis et pristinae labis aut agnatum est nobis, aut ex turba, in qua vivimus, attractum, efficacius purgari potest, quam per acerba et pati dura. Habemus in coelo pontificem, qui per eandem viam consecratus, hac nos vult ducere, quo ipse antecessit. Utamur ergo sapienter his divinae misericordiae praesidiis, et spretis rebus istis, quas tantae vicissitudini sentimus obnoxias, spem omnem ac fiduciam ponamus in his, quorum certa erit ac perpetua possessio. Habes interim non leve divinae in te bonitatis indicium, quod liberi publicae ruinae subtracti sunt. De bibliotheca[5] grave illud quidem, sed tu, quod eius potissimum est, tecum ipse circumfers. Nec quicquam filiis tuis ad rectam institutionem deerit, quamdiu - quod utinam diu sit - illis te Deus superstitem dabit. Excitabit, ut spero, haec patriae nostrae[6] clades omnes eos, quorum interest, ne Germania unius domus patrimonium fiat. Ex pace Galliae optima quaeque auguror, et inprimis amicitiam huius regni et Britanniae, quod ad multas res bonas initium esse poterit. De Rhaetis calet nunc deliberatio. Ego in hoc exsilio nihil habeo tristius, quam quod tui similes amicos non invenio. Nam honores non desidero, et rei iacturam rex, quantum satis est, solatur. Deus optimus utrique nostrum atque aliis omnibus, quoa res adversae premunt, adsit propitius.

Lutetiae, XI. Nov. CIↃIↃCXXII.

Tuus qui semper
H. Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Lingelsheim.

1 De gebroeders Van Reigersberch; zie p. 244 n. 4.
2 Zie p. 7 n. 5.
3 Zie p. 254 n. 2.
4 Hs. Kon. Bibl. Kopenhagen. Gedrukt Reifferscheid, Quellen I p. 145.
5 Over Lingelsheim's bibliotheek zie p. 259 n. 6.
6 Lees: vestrae.

796. 1622 Nov. 12. Aan Willem de Groot[1].

Et tuis, mi Frater, binis literis et iis, quas Pater scripserat, his unis et quidem valde festinanter respondeo, quia apud Ianinum prandendum mihi est, qui vobis gratias agit pro transmissis radiculis[2]. De meo stipendio si quis roget, refert ut persolvi dicatis. Certius forte aliquid scribam ubi Rex advenerit. Liberi nostri belle valent et aliquantulum proficiunt tum in Gallico, tum in Latino sermone. Pro libris transmissis ago quantas possum gratias, etiam pro catalogo[3]. Utinam haberi possent nomina etiam Praetorum, Scribarum et aliorum qui loco moti sunt. Brasserio[4] et uxori valetudinem secundiorem ex animo opto. Valde enim nobis volunt. Harencarspelio[5] quoque et Mermanno[6] precor fausta omnia. De Drubbeltii historia[7] gratias tibi agit Peirezius. Vide numquid propius possis resciscere. Ipse ait dioptram ab eo inventam alterius esse generis a Metiana.

Pacis executio recte procedit. Regem hic sub anni finem exspectamus. Etiam Provincialem Synodum Protestantium. Quando reversuri sunt ex Anglia Legati[8] et quae spes ab illis ostentatur, scire peraveo. Nicolaum Mermannum[9] quanta volet amicitia ac familiaritate complectar ob suas virtutes et eos qui ipsum tangunt. De procuratorio actu[10] videbimus. Recte censetis litem non urgendam. Apologeticum[11] Gallice nemo vertit, nec valde opus videtur. Actus procuratorius oppidi Rotterodamensis[12] forte inter chartas erit quae Rotterodami mihi restant. De classe Hispanica quid futurum sit miramur. Tompsonem[13] missum gaudeo. Mitto indiculum librorum quibus opus habeo ad aliquid de iure[14] commentandum. Eos rogo quam fieri ocissime potest mihi mittas. Quod parentes saepiuscule invisis recte facis et pro tua pietate. De matrimonio[15] quod me consulis officiose magis facis quam necessario. Nam tam longe absens quid est quod consilio iuvare te possum? Dos non displicet. Utinam tempus et occasio tibi sit ante nuptias pecuniae praesentis aliquid corradendi ad tolerandos sumtus qui magni sunt, ne aut nomen facere cogaris, aut de annuis obventionibus plusculum decerpere. De caeteris videbunt parentes. Tecum censeo nullos honores tibi sperandos, sed contentum te debere vivere quaestu forensi, quem diligentia tua poterit ut non spernendus sit efficere. Resalutant te amici. Vale cum parentibus, cognatis, amicis. Lutetiae 12 Novembris 1622.

Tuus totus
H. Grotius.

1 Gedrukt Epistolae p. 766.
2 Zie p. 253 n. 3.
3 Zie p. 180 n. 3.
4 De Delftsche pensionaris Govert Brasser, of zijn broeder Joost.
5 Claes Jacobsz. Harencarspel, schepen en raad van Amsterdam; zie p. 81 n. 12.
6 D.G. Meerman; zie p. 81 n. 10.
7 Zie p. 223 n. 8 en p. 252 n. 3.
8 Zie p. 144 n. 2.
9 Neef van D.G. Meerman; zie p. 268 n, 2.
10 Zie p. 238 n. 6.
11 Over een Fransche vertaling van de Verantwoording, die echter niet verschenen is, zie p. 177 n. 4; p. 216 n. 1; p. 228 n. 5.
12 Zie p. 7 n. 5; p. 253 n. 2.
13 Zie p. 243 n. 11.
14 Hier spreekt Grotius voor de eerste maal over zijn plannen tot het schrijven van De iure belli ac pacis; tenzij de vraag om toezending van het geschrift Over de Visscherijen, p. 204 n. 2 en p. 225 n. 12, reeds daarop wijst.
15 Zijn huwelijk met Alida Graswinckel.

797. 1622 Nov. 13. Van J. de Haen[1].

Mijn Heer.

U.E. aengename schryven van 14[en] Octobris is my op ten 9/19 deser wel behandight, door Sr. Fictor van Houten[2], op ten 8. derselver maent uyt Hollant hier wederom, Godt loff, niet sonder groot dangeer ende peryckel van storm ende onweder op zee well gearriveert, uyt welcke U.E. schryven seer gaerne hebbe verstaen, dat U.E. beyde mijn stucken, ofte rollekens, voor desen toegesonden, wel heeft ontfangen, ende daerop, ofte inhouden van dien verstaen U.E. oordeel ende advys, dat deselve midt dienst gedruckt souden cunnen worden, versouckende daerop myne rescriptie, antwoordt ende bescheit. Vouge daerop voor antwoordt, dat myne meeninge nyet en is geweest de voors. stucken te laten door den druck gemeen worden, maer alsoo U.E. my in April lestleden schreeft[3] besigh was mid 't instellen van U.E. Apologie, ick oversulcx U.E. sententiën soude willen oversien, ende opten inhouden van dien, alsoock op noch eenige andere poincten soude willen advyseeren, 't geene myne memorie daervan soude getuigen, hadde ick alsdoen U.E. beide voors. stucken toegesonden, omme alleen te sien, off U.E. daerinne yet soude mogen vinden, dienstigh tot het voors. U.E. voorgenomen werck ende geschrifte; ende alsoe nu t'sedert deselve Apologie in Latijn in druck uytgecomen is, ende alledaechs oock in Duits wordt verwacht, waerinne wel ende volcomelicken de oprechtigheit van onse gemeene goede saecke en het notoer ongelijck van onse partye is gededuceert, soe is van consideratie ende bedeincken, oft oock all noodigh soude zijn deselfde twee stucken nu noch te doen drucken; dan evenwel soe U.E. ende andere vrunden sulcx orboor, goet ende geraden vinden, ende souden meenen 't selfde noch eenichsins soude cunnen dienen ende strecken tot verdedinge van de voors. onse gemeene goede saecke ende gerechtigheit, soe will ick my gaerne des aengaende gedragen ende submitteren aen U.E. ende andere vrunden discretie ende goetvinden omme daerinne te mogen doen, soe ende sulcx sy best ende geraden sullen vinden. Gemerckt oock noch voor deesen het eene voors. stuck aen de gedelegeerde Rechters, op 't versouck ende begeeren van eenige vrunden, zeecker drucker ter handt gestelt is geweest, omme te drucken, midt seeckere prefacie van denselven drucker tot den leeser, ingestelt by Jan Aug.[4], doch door ongeluck ende apprehentie van denselven drucker naergebleven; dan soude in sulcken gevalle onder correctie wel dienen dat, neffens de voors. prefatie van J.A. ofte een ander by hem ofte U.E. in te stellen, oock achteraen de stuck mede gedruckt soude worden myne sententie, midt aenwysinge van de notoere nulliteiten, iniquiteiten ende absurditeiten daerinne, alsoock in de citatiën ende proceduren tegens my ende myne goederen gepleecht, tegens alle recht, styl ende forme van procedeeren, ende contrary de expresse privilegiën, vry- ende gerechtigheden der stadt Haerlem, midtsgaders oock in de pretense verklaringe van de voors. Gedelegeerde Rechters

1 Hs. en Minuut Bibl. Remonstr. Gemeente Rotterdam. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 283. Antwoord op n°. 792. Beantwoord door n°. 805.
2 Schuilnaam van Nic. Grevinchoven.
3 N°. 738.
4 Jan Augustijns, d.i. Wtenbogaert.

ofte eenige van haer, in absentie ende affweesen van anderen, jaer ende dach naer de pronunciatie van haere sententie tegens de gecondemneerdens, ende naerdat si nu all over lange haere officie eens gefungeert hadden, gedaen ende gevolcht. Waervan ick tegens de naeste reyse well wat by geschrifte sall stellen ende overseinden, omme by U.E. gerecenseert te mogen worden, ende voorts ingestelt, soe deselve best ende tot meesten dienste bevinden sall te behooren.

Wat voorts aengaet het voors. tweede stuck, alsoe 't selfde maer seeckere opmerckingen ende notitiën sijn op seeckere sententie, om naemaels te mogen dienen voor een ander, tot behulp van een volcomen ende perfect werck te maecken, tot verdedinge van de gecondemneerden by deselve sententie, ende consequentelicke oock van de andere gecondemneerdens by de voors. Gedelegeerde Rechters, soe soude, in gevalle van 'tselfde mede te willen doen drucken, van noeden sijn, soe U.E. wel advyseert, dat 'tselfde wat naerder oversien, geresumeert, gedilucideert, wat geabrevieert ende voorts in behoorlicke forma gestelt worde, tot naerder bewijs van onser aller onnoeselheit ende oprechtigheit ende groet ongelijck ende overgheven boosheyt ende ongerechtigheit van onse wederpartye. Waerinne ick my oversulcx oock gedrage tot goedvinden ende discretie van U.E. ende andere vrunden aldaer, omme daermede te doen soo ende sulcx sy best ende geraden sullen vinden.

In't paxken lestmael van Rouen aen my gesonden door D. Uytenbogart midt het exemplar van U.E. Apologetico, omme van U.E. weegen te vereeren aen S.F.G. is oock, neffens een paxken aen D. Vorstium za. ende een aen D. Grevinchovium, daerby een exemplaer van de voors. Apologetico geweest, mit superscriptie aen my, dan 'tselfde exemplaer oversien hebbende, bevinde dat geheel incorrect ende defectueus, ende oversulcx oock verscheiden bladeren ende quaternen van dien getrancheert ende midt een mesch deursneeden, als de 1. 2. 6. ende 9. quatern, oock wesende in't einde sonder besluyt ofte finis[1] ende oversulcx daermede gansch nyet wel wesende gepast nochte gedient, my seer lief ende aengenaem soude zijn, soe ick een ander mochte becomen, off deselfde defecten mochten worden gesuppleert ende geholpen. Belangende den innehouden van 'tselfde stuck, waerop U.E. oock mijn advys is versouckende, houde my selffs daertoe te geringh, dan evenwell alsoo U.E. sulcx op my begeert, soo duinct my onder verbeteringe, 'tselfde obiter ende cursorie oversien ende geleesen hebbende, dat 'tselfde well deftich ende bequamelicken ingestelt is, dan dat fons et origo omnium malorum et miseriarum huius presentis nostrae patriae, dat is dat ambitieus ende pernicieus voornemen ende desein van den Prince, overlange by hem selven geconcipieert, omme midt verachtinge ende vernietinge van der landen privilegiën, vry- ende gerechtigheiden, vervolgen, vangen, executeeren ende persequeeren van de voornaemste, outste ende getroutste patrioten ende waere ende oprechte voorstanders van dien, te mogen comen ende geraecken tot de absolute souvereiniteit, authoriteit ende macht over denselven landen, wel hadde mogen wat naeckter ende claerder vertoont ende aengeweesen worden, opdat alsoe daerdeur alle de werelt notoirlick soude mogen blycken, dat alle hetgeene dat men den gecondemneerdens ende oude voorgaende regenten t'onrecht te laste heeft willen leggen, maer valsche, versierde ende gecontrouveerde dingen sijn geweest, omme onder pretext van dien tot sijn voors. Godtloes ende pernicieus

1 Zie p. 251 n. 4.

desein te beter te mogen geraecken, dan sal U.E. mogelick reden hebben waeromme deselve voor ditmael daerinne wat is verschoont, omme hiernaer mogelick by andere occasie ende naerder gelegentheit 't selfde te willen verbeteren.

S.F.G.[1] is nu eenige dagen van Gottorff absent geweest in sijn landt, in meeninge nog wel 14 dagen ofte 3 weecken uyt te blyven, deincke daerentusgen op U.E. schryven, neffens den Apologeticum aen S.F.G. gesonden, sal rescriberen ofte naer desselfs wedercomste tot Gottorff, blyvende alsnoch de vorige goede affectie ende genegentheit van S.F.G. tot de gemeene goede saecke der Remonstranten ende specialijck oock U.E., d. Uytenbogardum ende andere principale directeurs derselver Societeit. Aengaende U.E. voorts vermeldt den Advocaet Vinck aldaer passerende vermaent te hebben medt my in alles te houden goede vrundelicke correspondentie etc. ende dat hy sulcx aengenomen soude hebben te doen, en weet niet wat sulcx te beduyten heeft, off waer dat vast is, ende gheeft my dit, alsoock het voorgaende schryven van d. Uytenbogart mede belangende den voorn. Vinck, eenich nadeincken ende ombrage, off hy op sijn versouck ende instantie, van hier gaende naer Vranckrijck, van my omme reden geene brieven van voorschryven ende recommendatie aen U.E. ende d. Uytenbogardum becomen hebbende, aldaer in Vranckrijck eenige proposten gehat soude mogen hebben tot mijn nadeel ende prejudicie, waervan onderrichtinge te mogen becomen mitte naeste gelegentheit sall my daerinne vruntschap geschieden, alsoe ick niet en weet hem daertoe eenige wettige oorsaecke gegeven te hebben. Aengaende U.E. voorts aenroert, dat de heer Berck daer deurgetrocken is, omme tot Venegiën te resideren als Ambassadeur, ben daerover verwondert ende hadde nyet gemeent dat hy, nu tot syne jaeren gecomen zijnde, buytenslandts midt vrouw ende kinderen soude hebben willen begheven, ende in dese conjuncturen ende drouvigen standt ende gelegentheit van 't landt laten gebruicken ten dienste ende commandement van de tegenwoordige soedanige Regenten aldaer. Dan wat sall ick seggen, homines sumus. Hiermede,

Mijn Heere, naer hertelicke myne groetenisse ende gebiedenisse ende van weegen myne huysvrouwe aen U.E. ende oock desselfs lieve huysvrouwe ende andere goede vrunden ende bekenden, sijt den Almogenden bevolen. Den 13. Novemb. 1622.

Ick sall verlangen omme te verstaen het vorder succes van de onderhandelinge van den Heere van Rohan midt de dienaers van den Coninck, van den vrede, midtsgaders wat by den heere van Langerack in 't leger van Syne Maj. ^{t}geobtineert sall hebben belangende de assistentie voor onse landen, ende wat voor de persoonen, die t'onrechte gecondemneert zijn, geobtineert ende te weege gebracht sall cunnen worden.

U E. dienstwillige ende welbekende.

Adres: A Monsieur Monsr. Hugo Grotius A Parys.

In dorso schreef Grotius: 13 Nov. 1622. de Haen.

798. 1622 Nov. 15. Van N.C.F. de Peiresc[2].

1 Frederik van Holstein.

2 Afschrift Bibliothèque de la Ville de Carpentras, cod. 1873 f. 605.

M^{r}. Je vous envoye le mémoire que M^{r}. V^{re}. beau-frère a désiré de moy, pour le luy baillé s'il voust plait et luy fere entendre qu'il n y a rien qui presse,

et qu'il n'y songe point que tout à son loisir et sa commodité, car je suis bien marry de luy donner tant de peine sans l'avoir servi en rien.

Je vous supplie, en escrivant à M^r^. votre frère, de s'enquérir à quoy travaille maintenant M^r^. Hensius[1], si son Procope est fort advancé, car on m'a dict qu'il est sur la presse, s'il ne donne que la version de Vulcanius[2], reveue par luy, ou s'il en faict une toult entiere de son stile; s'il ne donne que le texte d'Hescoelius[3], ou s'il en a d'autres mss; s'il ne donne que ce que Herzelius[3] avait donné ou bien s'il y adjouste d'autres pièces de mesme autheur non encore imprimées, et spécialement si les anecdotes y sont ou non, et si elles viennent de la bibliothèque Palatine ou de celle de Bavière ou d'autres, et enfin si c'est choses que viennent de bon lieu et non supposées.

Excusez moy de cette peine et faictes estat de mon très h. service comme M^r^. de V. très h. et tr. ob. serv.

A Paris ce 15 novembre 1622.

799. 1622 Nov. 16. Aan J. de Haen[4].

Mijn Heer.

Ick heb twee U.E. brieven ontfangen, laest die van den 10 Augusti, te voren die van de leste Sept., U.E. van beiden bedanckende. Van 't ontfangen van de bondelkens[5], ende voorts van myne Apologie[6] sal U.E. voor desen sijn geadviseert. Op myne Remonstrantie aen de Magistraet van Rotterdam heb ick geen apostille gehadt. Sal sien off ick door eenige middelen van justitie alhier mijn selve can behelpen. De Interlocutorie, gegeven aen de kinderen van de Heer Hogerbeets, ende de Acte, by de Staten Generael toegesonden aen de kinderen van den Advocaet sal., toonen noch geen hoope van beterschap.

Wy hebben in Vrancrijck de paix; die van de Religie sijn de afgenomen plaetsen quijt, ende moeten de nieuwe fortificatiën afwerpen, 't welck tot Mompellier geschiedt met grooten yver. Den Heer van Langeracq is nae den Coning op hoope van eenig geldt voor 't Landt te becomen. Maer soo veel ick verstae is daertoe weinigh apparentie, soolang de regiering niet beter en is gestelt om te connen bestaen ende om den Coning reden te geven van vertrouwen. 't Is my lieff te verstaen, dat de saecke van de nieuwe stadt[7] gaen tot U.E. ende Sijn Furst. Gen. contentement. Doctor Vorstius[8] heeft veel moeite ende swaricheit afgeleit, God almachtigh wil syne weduwe ende kinderen vertroosten; oock alle andere bedroufde ende beswaerde bystaen. Ick verstae dat, soolang het crijgsvolck in 't veldt is geweest, met de Remonstranten wat is geciviliseert. Doch werdt gemeent dat sulcx niet duiren en sal. Hier in Vrancrijck beginnen vast van tijdt tot tijdt eenige Predicanten haer te oeffenen in 't ondersoucken van de questiën;

1 De Procopius van D. Heinsius is nooit verschenen.
2 Vulcanius had in 1597 uitgegeven: Iornandes De Getarum sivi Gothorum origine ...; Procopii fragmentum de priscis sedibus et migrationibus Gothorum. Lugd. Bat.
3 Bedoeld is Procopii Historiarum ll. VIII, ed. Dav. Hoeschelius, 1607.
3 Bedoeld is Procopii Historiarum ll. VIII, ed. Dav. Hoeschelius, 1607.
4 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 287.
5 Zie n°. 792 en n°. 797
6 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.
7 Friedrichstadt.
8 Zie p. 251 n. 5.

daer sijn oock eenige, die den eedt by de Synode van Alais[1], in conformiteit van de Synode van Dordrecht geordonneert, weigeren te doen ende haer Remonstrantsgesindt verclaeren. Hiermede, Mijn Heer, sal ick U.E. wenschen Godes bystand ende vertroosting. Mijn huisvrouw doet haere gebiedenisse aen de uwen.

Den 16^{en} Nov. 1622. Tot Parijs.

U E. dienstwillige

H. de Groot.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer de Haen raed van Sijn Furst. Gen. van Holstein.

In dorso schreef de Haen: 16 Mey 1622.

800. 1622 Nov. 19. Aan G.M. Lingelsheim[2].

S.P. Virorum optime!

Iam meae ad te ibant, cum tuae mihi literae per Sanctocatharinum[3] redditae sunt. Vere dicam, ex quo tam gravis illa in me procella irruit, haud ullum mihi maius obtigisse solatium, praeter ea, quae soli Deo debentur, quam mihi literae tuae attulerunt. Nam quamquam adversum calumnias magnum praesidium est bona conscientia, tamen bonis placere ac se probare, bonorum omnium studium est. Ego certe actiones meas eo semper direxi, ut primum mihi, deinde aequis omnibus satisfacerem. Republica contentus fui, qualem acceperam, in ecclesia mitia ac benigna duris ac rigidis praetuli. Has ob causas ea amisi omnia, quae inter homines suavissima sunt, patriam, bona, dignitatem, conspectum proximorum et amicorum, apud multos, qui externo strepitu rem metiuntur, etiam existimationem. Contra haec haud credas quam me erigam, cum tibi et iudicii exacti et vitae inculpatissimae viro ea quae egi, nihil maius dicam quam absolutionem mereri iudicantur. Longa haec adversa corpusculo meo saepe morbos creant, sed in his quoque Deum mihi propitium agnosco, qui cum modo me exercet ac paterne castigat, quo me sibi sistat expurgatiorem, quod mihi unice in voto est. Gaudeo etiam in scribendo non immodestum me tibi visum. Certe id unice laboravi, ne plus affectibus quam vero darem. Qui librum meum[4] hic excudi curavit maiorem compendii sui quam mei honoris habuit rationem. Nam exemplaria excudit non plura septingentis, cum centena aliquot iam patria nostra consumserit, tum vero singula care vendit, sesquifloreno. Si quis in Germania typographus[5] editionem novam in tempus Francofurtensis mercatus adornet, puto rem facturum. In Anglia liber hic benigne exceptus fuit, quod mihi summae dignitatis ac pietatis viri significarunt.

Ad tua venio. In quibus beat me, quod et filios tibi salvos intelligo et libros[6] haud plane periisse. Generi[7] gratia eos, ut spero, tibi restituet. Regem vestrum[8]

1 De Synode der Fransche kerken te Alais van 1620.
2 Hs. Kon. Bibl. Kopenhagen. Gedrukt Reifferscheid, Quellen I p. 145.
3 Zie p. 106 n. 11.
4 De Apologeticus, zie p. 76 n. 1; door Buon uitgegeven.
5 De eerste in Duitschland verschenen uitgave van den Apologeticus is 1629 te Heidelberg; Rogge 90; Reifferscheid l.l. p. 761.
6 Zie p. 253 n. 5.
7 Petrus de Spina Jr., Med. professor in Heidelberg, die met Salome Lingelsheim gehuwd was.
8 De Winterkoning.

Hagae esse accepimus. Hic in Gallia pax bene procedit et diuturna fore videtur. Nec desunt viri summae auctoritatis, qui non tantum Rhaeticas res, sed et vestras ad curam suam revocant, et cum Britanno firmam amicitiam expetunt: quam in rem utinam conferre aliquid possim. Grutero[1] optima quaeque precor. Commendat se tibi Thuanus noster, dignus tanto patre filius, et ex animo malis tuis indolet. Vale vir praestantissime.

XIX. Nov. CIↃIↃCXXII. Lutetiae.

Tuus

H. Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Lingelsheim.

801. 1622 Nov. 25. Aan Willem de Groot[2].

Mitto tibi, mi Frater, pacis leges[3] ita ut a Rege datae et hic in Senatu publicatae sunt. Interfui orationi quam recluso foro habuerunt Servinus et Princeps Senatus[4], magno cum apparatu. Nihil loquebantur nisi ex Graecis et Latinis auctoribus discerptas sententias: ea nunc eloquentiae forma viget haud probantibus quibus subactius est iudicium. Pax ubique recte observatur restituto religionis usu. Regem sub anni finem exspectamus visuri quo casurae sint de rebus Rhaeticis et Belgicis deliberationes, quibus nunc occupantur hi, quorum est de rebus publicis consultatio. Ianinus ita malo suo afflictatur, ut vix domo exiturus posthac putetur, nec videtur ei ita vexato post annos LXXX multum aetatis restare. Libros quorum ad te indiculum misi[5], rogo prima occasione mittas. Valde enim aveo aliquid de iure[6] commentari, quod sine libraria supellectile facere nequeo. Scripsi nuper si huc transcurrere possis aut nunc, aut ubi ver advenerit, gratissimum te nobis futurum. Vereor ne nuptiales cogitationes te impediant: quod si ita est, bene vertat. Saluto quam officiosissime parentes, sororem, maritum, cognatos, affines, amicos et benevolentes. 25 Novembris 1622.

Audio secundam editionem Hexabibli[7] prodiisse. Velim eius exemplar Videre.

Tuus totus

H. Grotius.

1 Zie p. 106 n. 9.
2 Gedrukt Epistolae p. 767.
3 De vrede met de Hugenooten. De pacis leges in Mercure François VIII p. 837 vv.
4 Louys Servin, Advocaat-generaal en Nicolas de Verdun, Eerste president van het Parlement van Parijs.
5 Bij n°. 796
6 Zie p. 254 n. 14.
7 De tweede uitgave van het Bewijs van den waren godsdienst, zonder de Voorrede van Rosaeus; Knuttel 3368, Rogge 350, die deze uitgave als de eerste beschouwt; ten onrechte, zie p. 26 n. 6.

802. 1622 Nov. 30. Van J. de Hertoge van Osmael, heer van Valkenburg[1].

Monsieur.

Encores que par cy-devant j'avois apprins assez confusement par lettres demons[r]. de Bie[2], mon beaufrère, vostre retraicte à Parys, si est ce que jamais je n'ay eu moyen de sçavoir particulièrement le lieu de vostre demeure, que par la venue de monsieur Vinck[3], qui passant par ces quartiers m'en a donné cognoissance bien particuliére: fort ayse que je suis d'avoir encores veu par celle qu'il a pleu à mademoiselle vostre compaingne d'escrire à ma femme, qu'après vostre heureuse et plus que miraculeuse delivrance des prisons de Louesteyn, vous auriez trouvé vostre contentement en France, et esté honoré de Sa Maiesté d'une fort honorable pention. Les obligations que je vous ay, long temps y a, ne m'ont donques permis de laisser passer ceste occasion, sans vous de nouveau offrir la continuation de mes très humbles services, vous prient de croire qu'elles vous sont encores si enthièrement acquises et dédiées que jamais: que mesmes ny la distance des lieux de nostre séjour, ny la longueur du temps, ny la considération de la charge que j'ay l'honneur de posséder par desça, ayent tant soit peu diminué l'affection, qui est en moy inviolable, de vous produire à toutte sorte d'occasion les effects d'une ame fort recognoissante envers ceulx qui luy ont procuré des bienfaicts. Recevez doncq s'il vous plaict, monsieur, cest offre, non par forme de compliment ou courtoisie ordinaire, mais procédent d'un devoir en toutte franchise et selon le naturel de nostre patrie. Et sur ce voeu finissant vous supplie de croire que je suis de tout mon coeur,

Monsieur,

Vostre très humble et très obligé serviteur

J. Hertoge d'Orsmaele.

Au chasteau d'Orange ce
30 Novembre 1622.

M. Grotius.

Madamoiselle votre digne compaingne et messieurs vos frères[4] trouveront icy avecq vostre permission mes plus humbles recommendations avecq offre de toutte service.

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Schrijver van dezen brief is Jan de Hertoge van Osmael (of Orsmael), heer van Valkenburg. Hij was in 1617 als kwartiermeester-generaal bij het leger te velde vervangen door Thomas van Stakenbroek. Maurits benoemde tot gouverneur van het prinsdom Oranje zijn neef, Emanuel van Portugal, en stelde Valkenburg als diens adjunct en luitenant aan. Na het spoedige vertrek van den ongeschikten Emanuel volgde Valkenburg hem als gouverneur op (1624). Hij trachtte later het prinsdom aan den Franschen koning te verkoopen, doch werd 11 Juni 1630 gedood, toen Johan de Knuyt, door Frederik Hendrik gezonden, met geweld het prinsdom weder voor dezen in bezit nam. Hij was gehuwd met Josine de Bye (Bie), dochter van den tresorier-generaal Joris de Bye. Over Valkenburg's rol zie: Joseph de la Pise, Tableau de l'Histoire des Princes et Principauté d'Orange. 1639; A. de Pontbriant, Histoire de la Principauté d'Orange, 1891, en vooral J.H. de Stoppelaar, Twee Zeeuwen in Orange, 1618 en 1630, in Zeeland, Jaarboekje voor 1853 p. 225 vv.

2 Vermoedelijk Abraham de Bye, die in 1625 door Frederik Hendrik naar Oranje werd gezonden, om het Prinsdom namens hem in bezit te nemen en de huldiging der onderdanen te ontvangen.

3 Zie p. 250 n. 4.

4 Zie p. 244 n. 4.

Si vous me faictes la faveur d'avoir souvenance de moy, il vous plaira addresser vos lettres à Messieurs Jean François et Jean François de Pradel Salmatori, marchands demeurants à Lion, avecq superscription: 'A Monsr. de Valkenburch Lieutenant et Capiteine Général pour M. le Prince d'Orange en sa dite Principaulté', et en ceste fascon elles me seront fort seurement rendus.

Adres: A Monsieur, Monsieur Grotius etc. demeurant au Fauxbourg St. Germain au devant de l'hotel de Condé joingnant la fortification Royale à Paris.

In dorso schreef Grotius: 30 Nov. 1622 Valkenburg.

803. [1622 Dec.] Van H. Hooft[1].

Erntfeste heere.

De voorleden weeck heb ick aen U.E. met den ordinaris bode geschreven ende geadverteert van twee vierendeels boter, dewelcke wy van hier op Rouen gescheept hebben, getekent met dit bystaende merck[2], biddende dat U.E. gelieve de selvige als van een danckbaer gemoet vrundelijck aen te nemen. Hoewel ick niet vermaent heb van het ontfang des briefs van U.E. eerwaerdige huysvrouw aen my eenige maenden verleden geschreven, hebbe nochtans de selve wel ontfangen doch daerom naegelaten, omdat ick aen M^{r}. Wilhem de Groot het selvige geschreven hadde.

Het placcaet tegens U.E. Apologeticum[3] is hier noch niet gepubliceert, hoewel een ander voor de Westindische Compagnie op éen tijd aen de stadt gesonden al lange gepubliceert is. Not. pag. Apologetici tui 172[4].

Mijn Vader is, Gode lof, noch in goeden doen, gelijck oock mijn Moeder[5]; sy doen Mijn heer met sijn E. huysvrouwe seer vrundelijck groeten, gelijck oock ick, die my in de goede gunste van U.E. recommandere en bidde dat U.E. gelieve te groeten Mijn heer Wtenbogaert, Episcopium ende Cupum[6] die ick aldaer voor goede vrunden gekent heb. Het waere wel moochlijc dat ick te somer weder overquame.

U.E. gunstige en dienstbereyde
H.C. Hooft.

Adres: A Monsr. Monsieur Hugo de Groot aux fausbourgs S^{t}. Germain vis à vis de l'hotel du Prince de Condé à Paris.

In dorso, niet van Grotius' hand: Hoofd December 1622.

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Over den schrijver zie p. 230 n. 2. De datum is ongeveer op te maken uit de vermelding van het plakaat; zie n. 3.
2 In margine het teeken: #
3 Het plakaat van de Staten Generaal d.d. 24 Nov. 1622 bij Brandt, Leven I p. 302.
4 Grotius spreekt daar over het verbieden van libellen, pamfletten en derg.; p. 93 v. in den Nederlandschen tekst.
5 Anna Jacobsdr. Blauw.
6 De Remonstrantsche predikant Petrus Cupus.

804. [1622] Dec. 15. Van N. van Reigersberch[7].

7 Hs. U.B. Amsterdam cod. M 1. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch ed. Rogge p. 5. Beantw. door n°. 809.

805. 1622 Dec. 16. Aan J. de Haen[1].

Mijn Heer.

Den uwen van den XIII Novemb. is my wel ter handt gecomen, waervan ick U.E. bedancke. Ick danck U.E. alsnoch van de toegesonde rollekens, ende sal, soo 't U.E. belieft verwachten U.E. byvoeging op 't gunt U.E. particulierlick concerneert. 't Werck behaeght my wel, gelijck oock het andere, hetwelck ick by goede gelegentheyt sal senden aen vertroude vrunden om daermede gedaen te werden sulcx oorboir sal werden gevonden. Wat het exemplair van de Apologie aengaet, het is waer dat daerin enige bladen sijn getrancheert - gelijck ook in de andere exemplairen-maer de selve bladeren gecorrigeert werden op andere plaetsen gevonden. Ick meen oock dat het eynde mede sal gevonden werden vast aen een ander halve quatern. Zoo niet, sal U.E. hetselve doen vervullen. 't Is waer dat ick niet alles en heb geseyt dat op dese materie conde dienen; maer U.E. werdt gebeden mede 't zyne te contribueren ter dilucidatie van de saecke. 't Is my lieff te verstaen de genaedige affectie van Syne Furst. Gen.[2] tot my, ende zijn courage tot handhouding van de gemeene saecke; God wil hem daerin stercken. Ick blijff noch hyer op hoope van yet goeds te doen in't gemeen, alsoo de tijdt van het renoveren van de alliantie schijnt te naecken. De heer Berck[3] is hyer gepasseert; maer ick en heb hem niet mogen groeten. De advocaet Vinck[4] scheen in zyne propoosten te kennen te geven, dat U.E. op hem - ick en weet niet waeruyt - had genomen enige diffidentie, dyen hy garen sage geweert; 't welcke de oorsaecke is van mijn schryven, 't welk ick U.E. bidde my ten beste te willen houden. Van de heer van Langeracqs handeling heb ick noch niet seeckers vernomen, maer de vrede is generalick getroffen ende wert wel onderhouden. Alle andere plaetsen demolieren haere nieuwe fortificatiën, uytgenomen Montauban ende Rochelle, dewelcke blyven steden van verseeckering voor dye van de Religie, voor drye jaeren.

Voorts, Mijn heer, doende myne ende mijns huysvrouws gebiedenisse aen U.E. ende aen U.E. huysvrouw, sal ick God bidden met haer huysgesin te houden in zyne beschuttinge. Den XVI December XVI^{c}XXII tot Parijs.

U.E. dienstwillige medebroeder
H. de Groot.

Adres: Aen Mijn Heer Mijn Heer de Haen Raedt van zijn Furst. Gen. van Holstein.

In dorso schreef De Haen: 16 Sept. 1622.

806. 1622 Dec. 22. Aan B. Aubéry du Maurier[5].

Edictum in me vulgatum[6] videris haud dubie, Vir Illustrissime: quid de ea re faciendum mihi censeas, consilium tuum exspecto. Proderit causae, si qui

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 288. Antwoord op n°. 797.
2 Frederik van Holstein.
3 Zie p. 250 n. 5.
4 Zie p. 250 n. 4.
5 Gedrukt Epistolae p. 69. Beantw. door n°. 813.
6 Het plakaat, zie p. 262 n. 3.

hic rempublicam gubernant, intelligant, multis bonis gratum esse quod scripsi. Ego et Cancellario[1] et Iannino, qui nunc aegrotat, sed revalescere incipit, ostendi e re fore, si quid de patriae nostrae negotio tractetur, coram ex te audiri ea, quae post id tempus intellexisti. Idem ipsis non displicebat: et a te ipso putabant in his, quas scribes, literis, eius rei occasiones posse praeberi. Valde avemus intelligere quid apud vos agat Marsillacus[2]: multi hic ominantur donis onustum esse rediturum, non tantum ut munitiones Arausionenses excuset, verum etiam ut liberaliter testetur omnes se, qui ibi sunt, optime affectos in Galliam reperisse. Rex hic futurus putatur post Calendas Ianuarias. Reformati metuunt, ne recrudescat bellum, quia exercitus, classis, munimentum ad Rupellam retinentur, quo erant statu. Loca Delphinatus, in quibus Rex praesidium mutavit, dicuntur esse in ipsa via ad Arausionem. Aliud habebamus nihil. Vale, Vir maxime, cum uxore et liberis, quos omnes etiam mea officiosissime salutat. 22 Decemb. 1622. Lutetiae.

807. 1622 Dec. 29. Aan Willem de Groot[3].

Tuas XI huius mensis scriptas iam nunc, mi Frater, accipio. Adversus edictum[4] quid sit faciendum, amicorum consilia intelligere cupiam. Sunt qui putant scribendum ad Ordines Federatos in sensum quem conceperam[5]; id improbant alii, ne eorum potestatem videar agnoscere. Ad Provinciarum Ordines non minus periculosum putatur scribere, ne nova edicta eliciam. Ad amicum quendam scribi satius putabat Ianinus. Alii sufficere arbitrantur novam et auctiorem libri Latini editionem; et ut in praeloquio ad Stobaeum[6] aliquid dicam quod ad rem pertineat. An in fidem ac tutelam Regis propiorem[7] recipi me e re sit, cogitabo. Sed de his rebus omnibus valde velim Maurerii consilium intelligere, quem accede si qua est occasio. Cancellarius[1] liberaliter pollicetur quae ad securitatem aut commoda mea pertinent. Audito edicto locum Taciti[8] memorabat qui in conceptis a me literis exstat. Vossio bene rem procedere est quod gaudeam. Regis privilegium de libri editione datum qui negant splendide mentiuntur. Minae quas nuntias terriculamenta sunt in hoc adhibita, ne quid amplius aut acrius scribam. Libros valde exspecto[9]. Latina Apologetici exemplaria recte Amstelodamum pervenisse intelleximus. Rex est ad Fontembellaqueum, ubi Reginam exspectat; inde huc venturus putatur. Scire exacte cupiam quibus in locis edictum publicatum non sit, et quae sint de eo virorum praestantium iudicia. Saluta quaeso patrem, matrem, cognatos, affines. Valete quam optime. 29 Decembris 1622.

Rogo exquiras quot exemplaria Belgici Apologetici priore editione impressa sint, quot nunc denuo excudantur, quod lucrum ex priori editione fecerit Societas[10].

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 François V de La Rochefoucauld, prince de Marsillac.
3 Gedrukt Epistolae p. 767. Beantw. door n°. 814.
4 Het plakaat, zie p. 262 n. 3.
5 Over dit concept wordt ook in n°. 809 gesproken.
6 Dit heeft Grotius ook gedaan in de ‘Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant,’ waarvan de opdracht gedateerd is 2 Mei 1623. Zie p. 15 n. 4.
7 Zie n°. 818.
1 Nic. Brulart de Sillery.
8 Zie p. 265 n. 4.
9 Zie p. 260 n. 5.
10 Zie p. 162 n. 6 en p. 203.

Scire te et omnes per te velim me ne teruncio quidem factum auctiorem. Amici quidam suadent ius Gallicae civitatis impetrem, meque ea ratione idoneum faciam obeundis muneribus publicis. Si res patriae mutentur, facile tunc id quoque mutatum iri. Quid Princeps de Apologetico nostro? irate an moderate fert?

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

808. 1622 Dec. 29. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Vir Illustris.

Conveni hodie et Cancellarium[2] et Ianninum. Ianninus, postquam pars causaria a corpore abscessit, melius se habet in dies et horas, atque adeo intra mensem sperat prodire se posse; quod utinam sic eveniat. Is lecto Edicto[3], quod Apologetico meo oppositum est, putabat scribendam epistolam ad amicum, qua de iniquitate Edicti conquererer. Ad ipsos Edicti auctores scribendum non putabat. Cancellarius rigorem mirabatur, et addebat protritum illud: *Punitis ingeniis gliscere auctoritatem*[4]. Addidit verbis generalibus, si quid ad me tuendum ornandumve conferre possit, id mihi expositum fore. Sunt qui putant impetrandum instrumentum publicum, quo in fidem tutelamque Regis recipiar[5]; alii id a Senatu Parlamenti potius obtinendum putant; alii spernendas minas, et novam editionem procurandam. Felix essem, si coram his de rebus agere tecum liceret. Nunc ut saltem per literas me prudentiae tuae compotem facias, quantum possum rogo. Rex venit ad Fontembellaqueum. Ibi Reginas opperitur, venturus huc circa Epiphaniam. Quid Marsillaco[6] responsurus sit Princeps, scire avemus. Obsidium Arausionis nemo exspectat: sed claudi posse oppidum et commeatuum penuria paulatim tentari, video esse qui existiment. Protestantium multi paci diffidunt. Rhaeticum negotium languet. Vale Vir summe, cum coniuge, a me et mea. Lutetiae 29 Decemb. 1622.

809. 1622 Dec. 29. Aan N. van Reigersberch[7].

Mon frère.

U.E. brieff van den XVe is my wel behandight. Danck U.E. van de goede advysen. De heer Jeannyn, die van dage tot dage betert, raed dat ick een briefke aen een goed vrund soude schryven ende laeten uytgaen. Den heer Cancelier[2] reciteerde my de passagie van Tacitus[4] die ick in mijn concept[8] hadde gestelt, syde in generale termen alles te willen doen dat tot myne rust ende contentement soude connen strecken. Andere raden my het bouck[9] wat geaugmenteert wederom

1 Gedrukt Epistolae p. 69. Beantw. door n°. 813.
2 Nic. Brulart de Sillery.
3 Het plakaat, zie p. 262 n. 3.
4 Tacitus, Ann. IV, 8.
5 Zie n°. 818.
6 Zie p. 264 n. 2.
7 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Antwoord op n°. 804.
2 Nic. Brulart de Sillery.
4 Tacitus, Ann. IV, 8.
8 Zie p. 264 n. 5.
9 Verantwoording; zie p. 76 n. 1.

met privilegie te doen herdrucken. My dunckt dat het niet vremdt en waer dat yemant anders yet dede. Op de Acte van protectie[1] sal ick zien off die met apparentie can gevordert werden. Ick verlang te weten hoe het met de kerckenordening sal gaen soo in Hollant als in Vrieslant. U.E. overcomste in Hollant zie ick niet dat in dese tyden veel can opereeren, doch moocht letten op 't gunt zy U.E. doen weten. Moeders kerckgang verblijd ons zeer. 't Sal ons ten hoochsten lieff zijn by wylen de continuatie van haere gesondtheyt te connen verstaen. Uyt Hollant werd ick geadviseert dat tot Dordrecht, Amsterdam, Hoorn, Enckhuysen, Munnickendam ende eenige andere plaetsen het placcaet[2] niet en is gepubliceert. Verlang te verstaen off in Hollant eenige consideratie daerop sal vallen.

Mansfelds comportementen werden hyer zeer vremd gevonden. De Coning is in Fontainebleaux, zal daer de Coninginne verwachten ende ontrent Drye Coningen hyer comen. Veele twijffelen aen de onderhoudinge van de paix. Rochelle blijft met forten benauwt naedat de fortificatiën van Oleron ende Rye zijn gedemolieert, waerdoor de stadt als bedeckt was. Men seyt dat den heer van Langerack geobtineert heeft de impositie op de wynen ende andere Fransche waeren. Doet doch myne ende mijns huysvrouws gebiedenisse aen moeder, broeders, suster ende vrund(en) ende zijt allegader God bevolen. Den XXIX December XVI^{c}XXII tot Parijs.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Eenige raden my dat ick my soude laeten naturalizeren, waerin dan de protectie soude zijn begrepen, ende ick my bequam soude maecken van hyer gebruyckt te mogen werden. Sy meenen dat, de saecken in het Land veranderende, de naturalizatie wel soude connen afgedaen werden.

Ick werd geadviseert dat, tot Amsterdam by de XXXVI Raden in deliberatie zijnde geleyt off men het Placcaet soude publiceren, sulcx ongeraeden is gevonden, omdat de heeren Staten van Hollant daerop niet en waeren gehoort ende omdat t'avont ofte morgen de Staten Generael recht van Souveraineteyt over de Provinciën souden mogen pretenderen uyt het verbot van een bouck, waerby het recht van de Provinciën wert voorgestaen.

Adres: Aen Monsieur Mon^{sr}. Nicolaes Reigersberg ten huize van de Rentm^{r}. Reigersbergh tot Middelburg.

In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot ut Paris den XXIX Decemb. 1622. Naer de publicatie van het Placaat tegens sijn Apologie. Consideratiën daerop daer gevallen.

810. 1623 Jan. 6. Aan Willem de Groot[3].

Mi Frater,

1 Zie n°. 818.
2 Zie p. 262 n. 3.
3 Gedrukt Epistolae p. 767.

Nuper[4] a te et aliis qui ibi sunt amicis, consilium postulaveram super negotio, cuius nunc quoque compos fieri velim. Interim adornabimus hic, ut puto, editio-

4 Zie n°. 807.

nem novam Latini Apologetici, cui addam Antiquitatem Reip. Batavicae et Mare liberum[1]. Velim Antiquitati addere eas, quas scripsisse me memini, notas. Eas in chartis huc missis non reperio. Vide an alibi delitescant. Nam non tam infelices credo fuerint, ut in inimicorum devenerint manus. Si quid propius de Drubbeltio[2] cognoscere potes rogo perscribas. Stobaei editio[3] bene procedit. Aliquid et ibi de carcere praefandum erit. Regem hic brevi exspectamus. Langeracensis in Septimania. fuit. Ibi collocutus est cum Sabaudo, cum Legatis Venetorum et Helvetiorum de re Vallis Telinae. Cancellarius[4] cunctandum suadet et explorandam voluntatem Hispani qui conditiones non iniquas ferre dicitur. Langeracensis idem pecuniam a Rege orat ad sustinenda onera copiarum Gallicarum. Et quia scit bello exhaustum aerarium, tres vias conficiendae eius pecuniae proponit. Prima, de imponendo tributo aliquo pecuniae quae ex Hispania per Galliam traiicitur, statim reiecta est. Altera de portorio conatituendo in sal, vinum et alias merces quae ex Gallia ad nos veniunt, quod in Gallia quidem solvatur, sed haud dubie nostros, id est emtores, sit oneraturum, videtur non displicere. Nam etiamsi in praesens aliquid inde nostri deducere permittantur, postea in solidum a Rege detinebitur qui gaudebit etiam nostros aliquid adiicere ad commenta vectigaliorum. Tertia ratio erat de vendendis agris et iurisdictionibus quas Rex habet in Flandria. Haec sunt quae hic feruntur. Quid apud vos fiat scire avemus. Vale cum parentibus et amicis. 6 Ianuarii 1623.

Tuna totus
H. Grotius.

811. 1623 Jan. 8. Van D.G. Meerman[5].

Mijnheer!

Hoe langer ick van u blyve, hoe grooter de begeerte in my aenwast omme uwe waerde selffs mondeling te comen toedragen en verclaren de dancbaerheyt, daerinne ick my over uwe bewesene weldaet in de algemeene Verantwoordinge[6] schuldich kenne, als by mynen jongst voorgaenden sommierlijck verclaert hebbe, en my mits desen andermael, soo aen Uwer E. als alle, die dselve angaen ende lieff zijn, onvergeldelijck schuldich kenne, met alhoewel onvermogent, nochtans bereyt gemoet, omme alles te doen wes my eenichsints mogelijck soude mogen zijn off werden etc., my dienshalven op mijn goet gemoet en Uwer E. goet vertrouwen vertrouwende. Wat Uwer E. daerover door eenige beleyders op publycke naem es wedervaren, moet ende hoop ick sal Uwer E. naer zyne diepe wijsheyt ende groote patiëntie soo weynich't gemeene Vaderlant in't generael toerekenen, als 't voorgaende gepasseerde selffs, 't welck doende sult ontwijffelick der Croonen

1 Over den Apologetious p. 76 n. 1. De hier bedoelde editie is, zoover mij bekend, nooit verschenen. De Notae op Antiquitas komen voor in een bundeltje van 1630: Respublica Hollandiae et Urbes te Leiden bij Maire verschenen (Rogge 150), dat verscheidene soortgelijke boekjes bevat.
2 Zie p. 223 n. 8; p. 252 n. 3; p. 254 n. 7.
3 Over Stobaeus zie p. 15 n. 4.
4 Nic. Brulart de Sillery.
5 Hs. Gemeente-archief Delft. Gedrukt Handelingen Mij. d. Nederl. Letterkunde 1869 p. 25. Over den schrijver, Dirk Gerritszoon Meerman, zie I p. 238 n. 6.
6 Verantwoording, zie p. 76 n. 1.

Croon becomen. Ick blijff en ben, als oyt, geneycht ten besten van ons nu hooch bedrouft en uyttermaten ondraechlijck beswaert Vaderlant, wiens stant God genadich zij. Ick verlang, wensch en tracht omme tot quijting van mijn gemoet, u oigen te comen ende mogen aenschouwen, 'twelck ick over lange aen mijn taeffel u waerde vrouw - mogelijck sonder geloift te werden - wel verclaert hebbe, maer nu in my my tot voltreckinge - dat my God geve te geschieden - heel beweecht ende geneycht vinde, want mijn swacke pen in materie van schuldige danckbaerheyt, mijn overtuycht gemoet soo voor my selven, als voor hondertduysent swygende - die in haer gemoet daervoor dancken - niet genoech en es, maer veel te swack, omme 't selve meritoirlijck te doen etc.; derhalven 't selve tot dien opschortende, wil Uwer E. gebeden hebben mijn goede wil voor waere daedt aen te nemen, ter tijd ende wylen toe ick naer mijn wensch mijn geneychde bereyde wil mach voldoen, tot mijn eygen vergenoegen. Middeler tijt Uwer E. gants hartvruntlick bedanckende van alle eere ende vruntschap, die Uwer E. aen myne Neven Monsr. de Bye[1], die ick veel estimeer, ende Nicolaes Meerman[2], dien ick om opvoedingswille liefhebbe, dagelicx zijt bewysende, schuldich, ende bereyt blyvende 't selve by alle occurrentiën nae vermogen te erkennen. Alle 'tgunt Uwer E. zijt vermanende sal by my nae uytterste vermogen bevlytigt worden.

't Gunt hier by scharp verboth tegen u werck[3] gepubliceert es valt heel anders uyt, als de procurateurs van 't selve verwachtende waeren, want hoe 't verbot scharper is, hoe de curieusheyt grooter wort, soodat vertrouwde Remonstranten dagelicx van curieuse Contraremonstranten gemaent ende versocht werden, vertrout te leen off dier in coop te mogen genieten 't gunt se, door verbotslust verweckt zijnde, anders onversocht naergelaten souden hebben.

Onse Oost Indische Comp^{e}. is van 1^{a} deser, by nieu Octroy voor 21 Jaren, nae lange dispuyten, gecontinueert en heeft groot peryckel geloopen van heel ende al gedissolveert te werden, tot grooten onuytsprekelicken ondienst van den Staet, door merckelycken oprockening van vele onkundige participanten, daer eenige notabele regierders van Zelant haer onder vermengt hebben, in vougen datter by eenige quaetwillige oproerige geesten diversse fameuse libellen[4] tegen de Bewinthebbers in druck uytgegaen sijn, die, onder decxel van de Oost Indische Comp.^{ies} Bewinthebbers te calomnieren, soo uyttermaten de Regiering van 't Lant ende der Regierders personen ende actiën aentasten, dattet ongeloiffelijck ende ondrachelijck is, soo dattet schijnt dat alle autoriteyt ende respect met voetten getreden wort, ende wort by 't leste der selver libellen, daer men wel placcaten tegen maeckt maer geen cerieuse naesoeck op en doet, de angevangen off opgeheven West Indische Comp^{e}. met verachten van der selver beleyt sulcken dootsteeck mede gegeven ende affkeer in gemaeckt, dat ick quaelijck jae gants niet kan geloiven off begrypen, dat dat werck, dat soo wy eenich waren seer dienstich soude zijn, eenigen goeden voortganck sal hebben, tot groot nadeel van 't gemeen beste. Dit zijn de vruchten van de oneenicheyt; hadde Zijn Exc. den Prins van Orangen, wiens schouderen bynae alleen den heelen last moetten

1 Zie p. 261 n. 2.
2 Zie p. 254 n. 9.
3 Het plakaat, zie p. 262 n. 3.
4 Bij Knuttel n°. 3345 en volg. Zie ook de daar aangehaalde literatuur.

draegen, 't stuck van Oost Indiën met zijn groote autoriteyt niet onderstut, 't soude mijns oordeels besweecken hebben. Nieus is hier niet dan groote clachten over quae betaelingen overal, sonder hoop van betering, etc.; hier lopen wel geruchten als offer onder de hant van eenige trevis ergens gesproken wiert. Voor my kan't niet hooren, off geloven datter yet aen is. Zijn Excellentie es vry wat onpassich; hy wort nae my dunckt met te veel affairen overvallen. God verlene hem, ons, Uwer E., met alle die dselve lieff zijn, wat zalich es, nae hartvruntlicke groetenisse aen allen. Desen 8e Jan. van 't jaer 1623, dat ick Uwer E. neffens vele volgende geluckich wensche. Buytten Delff. Van Uwer E. alderdienstwillichsten vrunt nae vermogen
D.G. Meerman.

Roseus[1] spreeckt en preeckt altemets heftich tegen de jegenwoordige regeerders, voornementlick daertegen, dat de Staten van Hollant onlancx beyde de Collegiën van Justitie de hant gesloten hebben, tegen 't versoeck, by eenige Contramineurs off Doleanten van participanten, om Mandement tegen de Bewinthebbers t'obtineren, gedaen etc. In somma 't ouwe spel, 't ouwe volck etc.

Adres: Aen Mijnheer Mijnheer Hugho de Groot. Tot Parijs. Met vrunt.

812. 1623 Jan. 8. Van N.N.[24]

Monsieur. Ayant esté requis par vous pour sçavoir de moy quels juges ont esté advancés depuis la sentence donnée, je vous en diray icy sy peu que j'en puis sçavoir, assavoir que de Gueldre Voocht, lequel demeure contre l'ordre des Estats de Gueldre aux Estats Généraux, et Essen, lequel le Prince d'Orange avoit faict Drossart de la Velue, n'a esté admis par la Noblesse, nonobstant sa commission; Sylla, fiscal de l'armée.

Hollande. Muis, Pau, Bruinincx sont demeurés aux Estats Généraulx, Bruinincx a esté Ambassadeur en Angleterre. Le Pensionnaire Pau est devenu Curateur de l'université de Leyden et un aultre fils conseiller au Grand conseil; Arent Meynert, Beuckel van Santen, Broechoven aus Gecommitteerden Raaden; Jan Pieter Schaagen d'Alckmaar au Conseil d'Estat; Duc, ayant esté conseiller du Grand conseil, est devenu Pensionnaire et Maria sa fille, estant mariée à Leo[3], lequel a esté secrétaire de Langrack, luy a faict avoir l'office de Baillix du pays de Voorn; Cromhout président de la Court Provincialle, et son nepveu du Jardin commissaire des monstres, lequel ayant esté convaincu d'avoir faict mauvaise monstre à la Compie. de Mr. Dirick de Leyden de 25 passevolant, a esté excusé; Pots Greffier de la cour d'Hollande.

Utrecht à Plooys faict tant de bénefices et au siens, qu'ils passent le nombre. Au reste tous les autres ont eu credit et ont eu pour leur vacation jaccun 2400 livres.

1 De predikant Henricus Rosaeus; zie p. 26 n. 6.
2 Hs. Kon. Bibl. Haag, cod. 129 B. 12. Ik weet niet wie de schrijver van dezen brief is.
4 Zie p. 262 n. 3.
3 Pieter van Leeuwen; zie p. 273 n. 4.

Du surplus je ne suis point informé. J'ay entendu que le Placaet[1] a esté publié à Amsterdam et autres lieux, touchant vostre Apologie, et ay apprins aussy de bonne part qu'ils ne l'ont faict à mauvaise intention. Autre chose ne vous puis que mander pour le présent, sinon que je demeure,

Monsieur.

Votre très humble serviteur

H.M.

Ce 8 Janvier 1623.

Adres: A Monsieur de Groot à Paris.

813. 1623 Jan. 10. Van B. Aubéry du Maurier[2].

Monsieur. J'ay receu vos deux lettres du 22 et 29e du passé, et esté très aise de sçavoir vostre bon estat que je souhaitte durer longuement; à mon arrivée en ce pays qui a esté heureuse graces à Dieu, j'ay eu ce contentement de jouir du voeu que vous m'aviez faict, celle[3] que Dieu a redonnée pour mère à mes petitz se monstrant tellement portée à les aymer et chérir et eux à l'honorer et courir à elle, comme s'il en avoient tiré leur naissance, qu'aprèz un si grand mal il ne pouvoit m'arriver un plus grand bien.

Pour ce qui touche le placart[1] dont vous me parlez, vous sçavez ce que l'on dict des excommunications de Romme, proprement nommées bruta fulmina, ceux contre qui elles sont jettées ne s'en portent pas moins bien: nos Roys en pareils cas en ont appellé à Dieu, à leur espée, et au prochain légitime concile; vous en appellerez donq à celuy qui vous a remis en liberté, à vostre bonne conscience, à la verité mesme, et à une assemblée aussy libre qu'elle avoit accoustumé d'estre en vostre Rèpublique bien ordonnée. Vostre escrit[4] qui est basty à chaux et à sable leur fasche, et ne sçauriez les empescher qu'ils ne crachent contre, mais puisque la verité ne peut estre ruynée avec des injures, consolez vous en ce que la posterité et ceux qui vivent non passionnéz en jugeront comme il appartient. Cependant il ne sera que bon de vous munir contre ces menaces de tout ce que la bienveillance de Sa Majesté et de vos puissans amys vous pourra fournir, plus néantmoins pour témoigner que vous estes appuyé, que pour besoin que vous en ayez en cet egard, telles choses estant plus dignes de mépris que de cholère. Il n'y a peutestre pas loin jusques au temps qui redonnera à vostre mérite ce qui luy est deu, et à vostre Patrie les fruitz de vostre esprit et affection envers elle. Cepandant il faut laisser souffler ces ventz sortans de la mesme caverne, de laquelle il est déjà sorty tant de

1 Zie p. 262 n. 3.

2 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Antwoord op n°. 806 en n°. 808. Beantw. door n°. 817. Du Maurier was einde 1622 van een reis naar Frankrijk in Den Haag teruggekomen.

3 Zie p. 230 n. 8.

1 Zie p. 262 n. 3.

4 De Verantwoording, zie p. 76 n. 1.

puanteur. La seconde édition ne seroit qu'à propos pour verifier la maxime de Tacite[5]: et à dire vray, ces offenses ont plus aiguysé qu'émoussé l'appétit de cette lecture, plusieurs la recerchans avec soin, qui autrement n'en estoient pas assez curieux. Et ainsy nous tourne à bien, ce que l'on avoit pensé en mal contre nous. Voyla pour ce chef.

5 Zie p. 265 n. 4.

Quant à l'Ambassade qu'ils attendoient icy, il semble maintenant converty en un autre qu'ils projettent d'envoyer[1], mais l'indisposition du Prince[2], laquelle semble empirer, n'amende pas leurs affaires, et retarde toutes sortes de résolutions, tous les autres ressortz n'ayant mouvement que par cestuy là qui s'use et relasche visiblement. En quelque façon que l'on agisse en cela, soit à envoyer icy, soit pour attendre qu'ils envoyent d'icy, le conseil dont nous conférasmes a tousjours ses mesmes raisons qui ne changent point, c'est pourquoy vous ferez chose utile au public de les faire valoir aux occasions où besoin sera: car celuy que vous sçavez n'espargnera aucun travail pour servir au public, n'y à vostre particulier d'aussy bon coeur que, saluant humblement vos bonnes graces et de Mad.[11e] Grotius comme faict l'Ambassadrice, il demeurera,

Monsieur, Vostre bien humble et très affectionné amy et serviteur
D.M.

Ce X^{e} janvier 1623.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius.
In dorso schreef Grotius: 10 Ian. 1623 Maurier.

814. 1623 Jan. 10. Van Willem de Groot[3].

Frater optime.

Tuis 29 Decembris ad me datis ut respondeam: Egi cum illo[4], cuius consilium exquiri iusseras, ille se responsurum dixit tuis litteris, quas eodem ad ipsum die[5] destinaveras. Videbatur ille auctoritatem Iannini sequi, et ut ad amicum scribas consulere: sed quod subdes nomen? Amicine: suspectum reddes; an inimici: ad eos scribi non solet; an nullum; et omnes figmentum deprehendent. Vide an non praestet directe in ipsos mali auctores incurrere. De Faederatis Ordinibus cur haesites non satis video: non agnoscit potestatem qui se contra talia edicta defendit; fecit id iam antea Wtenbogardus et alii alibi: quin et hoc scias, fuisse inter Faederatos, qui edictum hoc improbarent dicentes oleum camino affundi; ut veros illos vates reddas in tua est potestate. Ad Provinciarum Ordines scribi posset, sunt enim in Frisia multi, qui bonas fovent partes, et hoc edictum absque consensu singularum Nationum, imo insciis Ordinibus Hollandiae, qui tunc temporis erant congregati, a Deputatis in te conceptum est. Nova edicta an metuenda tibi sint nescio, neque enim contra illam, quam ad Selandos miseras, epistolam[6] ullum prodiit edictum: iam autem per

1 Er was sprake van een bijzonder gezantschap naar Frankrijk te zenden, Arend, Gesch. des Vaderlands III, 3 p. 790.
2 Maurits.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Gedrukt Navorscher LIII (1903) p. 524. Antwoord op n°. 807.
4 Du Maurier.
5 N°. 808. Het antwoord van Du Maurier n°. 813.
6 N°. 777.

omnes Provincias et Civitates, quod hactenus ignorasti, Ordinum Generalium decretum promulgatum est, quo tu damnaris. Quid his superaddi potest? nisi timendum est, ut tu palam praescribaris praemio sicariis promisso; quod etsi quidam putent, ego credere non possum. Haec ego in utramque partem disputo, ut liberum tibi sit alterutram partem eligere.

Accessi heri concivem[1] nostrum, eius quem modo indicavi vicinum, ei ego litteras a te et nunc et antea transmissas ostendi, prius consilium non improbabat sed nec Iannini displicebat; certe quicquid scriberetur in earum litterarum sensum, quas ad nos misisti, scribi debere iudicabat. Auctior editio libri Latini[2] forte non inconsulta esset dummodo quasi per appendicem fieret, nam quaedam contextui inseri non videtur e re esse; videant omnes et iudicent, quem librum ut seditiosum Faederati condemnaverint: possent enim forte quaedam iam adiungi, quae famam aliquorum laederent: ita enim multi dicta tua interpretantur, fore ut omnes vivis depingas coloribus. Appendix autem seorsim haberi posset. De praeloquio in Stobaeum[3] patri adsentior. Vix videtur illic locus esse tuae defensioni: idem omnes quos allocutus sum censent. De tutela regis ipse videris: minis hominem constantem nimis commoveri non decet, sed nec omnia contemnenda sunt. Interest autem tua nosse a quo, quae postremo scripsi[4], profecta sint: scias ab Heinsio prolata, qui postea coram maximum se mihi amicum esse testatus est. Maurerius putat non inutile rebus tuis fore, si ius Gallicae civitatis impetres, idem omnes Galli dicent, Batavi non item: pater in Gallorum sententiam transit. Concivis ille noster rogabat numquae tibi maior securitas inde posset provenire. Addebat facile hic aliquas mutationes incidere posse, denique prius tibi de egregio aliquo munere provisum volebat sub illa conditione, si in Gallicam civitatem adoptari te sineres; spem solam non tanti esse putabat, ut patrio iuri renuntiares: et ille quidem mihi sapienter loqui visus est, sed haec pater nondum novit, forte ubi intellexerit mecum sentiet. Princeps quomodo Apologeticum ferat ex repulsa Losecatii[5] et litteris meis prioribus nosse potes. Ille de quo statim[6] nihil certi sibi ea de re constare asserebat. Vide quam arduum sit inter absentes de re magna deliberare et aliquid constituere.

Ad nuptias ego certe animum advorto, ne dum consultant Romani, capiatur Saguntus: sed quia ea res moram longiusculam passura videtur, forte sub initium Martii ad vos excurram, sed necdum quid certi constitui. Graswinkelius[7] noster, quem Roterodami saepe vidisti, proculdubio ad vos sub id tempus venturus est, ut Galliam videat, tu interea transcribe si quid hic curari velis, in qua re tibi possimus esse usui. Polyander[8] noster, aut si vis Pleonander, probat admodum quae tu antea transmisisti; omnes hic iudicant bene te facturum si ad Parlamentum supplicem porrigas libellum, viam iuris a te iniri nemo sapiens mirabitur, sed id Ordinibus innotescere debet: cogita an Langeracensem per apparitorem aut alio modo huius rei certiorem fieri expediat: sed et de Archiducibus eorumque subditis cogita. Vide etiam num quid latius de secunda confiscatione velis inserere; quorum enim illa bonorum erit? Belgica Apologetici editio altera[9] propediem prodibit; fuerunt prius impressa exemplaria 1500, nunc ut audio totidem iterum. Ex prioribus vix trecentos florenos Societas compendii fecit propter magnas im-

1 Joris de Bye?
2 Apologeticus; zie p. 76 n. 1.
3 Zie p. 15 n. 4; p. 264 n. 6.
4 Deze brief is verloren gegaan, zoodat niet bekend is, wat Heinsius gezegd had.
5 De Groot 's zwager, Frederik van Losecaat.
6 Joris de Bye.
7 Dirk Graswinckel; zie p. 133 n. 4.
8 Niet professor Polyander, zooals Rogge meent, maar D.G. Meerman.
9 De 2e druk van de Verantwoording, Rogge no. 93.

pensas in periculi redemtionem faciendas et in restaurationem eius quod deperditum erat[1]. Libri apud nos non tantum quatuor, quinque florenis sed duodecim imo et quindecim venierunt; hoc autem lucrum privatorum fuit, qui dalero empta exemplaria tanti vendiderunt aliis id obnixe petentibus.

His diebus conveni Echtenum[2], et de salario tuo in lite Drentiana obscure quidem egi sed non aperte; rogabat me homo maximopere ut ad te scriberem, num tibi esset animus pro Drentianis egregium aliquem libellum Ordinibus Faederatis exhibendum, quo locus ipsis in Generali Concessu peteretur. Aiebat posse a se extendi tam multa archiva et argumenta, ut vix negari posse videretur, quae subministraturum se pollicebatur si operam tuam velles addicere. Rescribe quamprimum quae tibi sit sententia, vide an non ad ipsum quoque scribas; sperat ille se hic tam diu permansurum, ut a te responderi interea possit. Cognatus noster Debyaeus[3] magna de spe decidit, substituto in eius locum Leeuwio[4], Duyckii genero; parentes rem aegre ferunt, nec sine ratione. Fertur dixisse Duyckius Principem magis sua opera quam se Principis indigere, addidit se vitam suam pro Principe summis obiecisse periculis: ita quod petiit obtinuit. Uxori tuae proxima vice scribam, nunc festinare cogor; interea sciat quae ad Basiam[5] et Debyaeam[6] miserat bene perlata.

Papemutsum in manus hostium venit. Mansfeldius agrum Embdanum miris modis devastat, Comitem captivum detinet. Si unum praeterea mensem illic commoratur, conclamatum erit, ut ex ipsis deputatis intellexi; urbi tamen non timent. Vale et prolixitatem excusa, aut si tibi eam displicere negas, longas quoque subinde mitte epistolas. Matertera Overschiaca[7] hodie terrae mandabitur. Hagae 10 Ianuarii 1623, qui annus ut felix nobis transeat opto voveoque.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Accepimus has litteras ad te mittendas; sumtus quaeso boni consule, nam nostra non est culpa.

815. 1623 Jan. 12. Aan Willem de Groot[8].

Mi Frater.

Quod sub anni exacti finem tam liberaliter ad me scripseris, magna est gratia. Quod hinc reponam non multum habeo. De Valle Telina calet deliberatio, ut nuper scripsi. Sed videtur Hispanus bellum imminens aequis conditionibus praeventurus. Langeracensis nihildum obtinuit, quanquam haud dubie reipublicae nostrae insessores rumores spargent de auxiliis impetratis, ut fruantur plebis

1 Brandt, Leven I p. 293.
2 Roelof van Echten, drost van Coevorden; zie p. 167 n. 9; over het Drentsche proces p. 165 n. 9; p. 252 n. 5. Over Drente 's recht op sessie ter Generaliteit zie de dissertatie van K. Lijndrajer, 1893.
3 Een zoon van Joris de Bye.
4 Pieter van Leeuwen, gehuwd met Maria Duyck, de dochter van den raadpensionaris. Zie p. 269 n. 3.
5 Geertrui van der Dussen, gehuwd met Mr. Johan Basius; zie p. 239 n. 1.
6 Maria van Almonde, gehuwd met Joris de Bye.
7 Een zuster van Hugo's moeder, Alida van Overschie.
8 Gedrukt Epistolae p. 768.

credulitate. Quod si etiam obtineat illud quod antehac[1] scripsi de onere in vinum, sal ac merces alias, quae in nostras terras eunt, imponendo, exiguum erit in praesens levamentum, idque nostro impendio. At in posterum vereor ne nobis accidat quod equo, qui *Non equitem dorso, non fraenum depulit ore*[2]. Fac certo sciam quibus in urbibus non sit publicatum edictum in me[3]. Nam quasdam urbium, quas tu nominas, alii demunt, contra substituunt Dordrechtum. In Zelandia publicatum est. Frisios puto cunctaturos fuisse si prius librum legissent. Ab his qui editioni[4] ac distributioni praefuerunt, res avare magis quam fideliter curata est. A Curia Parlamenti aliquid impetraturum me spero[5], deinde ad Foederatos heroas scribam. Ad Principem an scripturus sim dubito. Valde velim scire an legerit librum et in quas usque voces dolor eius eruperit. Si scribam, ita scribam ut nec aduler nec offendam. Cogitate et aliquid concipite, si ita faciendum arbitramini. Stulta est interlocutio in causa Hogerbetiana: nam exemplum eorum, qui vita incolumi damnati sint maiestatis reperiri non potest: eorum autem qui fuga poenam eludunt longe alia est ratio quam eius qui poenam pertolerat. Iustitiam frustra laborare, pro comperto habeo. Siqui ob librum meum lectum plectuntur, id a te mihi nuntiari percupiam. Erpennii postulatio[6] curae mihi erit; multum enim debeo viro optimo atque eruditissimo. Albericum de Iure Belli, item Advocationes Hispanicas[7] in carcere habuisse memini, hic neutrum habeo. Libros[8] avide expecto. De Drentiano negotio[9] nihil *παρὰ τὸ πρέπον*. Sed tamen mori illud non debet. Minas et pericula contemno[10]. Cruserio[11] siqua possum gratificabor et omnibus qui a vobis commendabuntur. Hic nemo me convenit eius nomine. Persto rogare ut ad nos transcurras. Vide an comitari velis Pleonandri filium[12] qui huc cogitat. De Anglia siquid certi habeatis scribite: de matrimonio Hispanico[13] alternant hic nuntii. Nec minus de Palatinatu. Vale. Lutetiae 12 Ianuarii 1623.

Dic quaeso Stoutenburgio venisse huc Bruxella Pericardum[14]. Neque me defuisse commendando negotio. Ait ille neminem fuisse Bruxellae qui se de causae meritis edoceret et qui proceres circuiret. Itaque nihil efficere se potuisse, paratum alioqui conferre quicquid suarum esset virium. Velim resciscas quid sit quod in libro meo[15] Catholicos qui ibi sunt offendat: nam et hic sunt Catholici qui offendi se negant. Valde aveo scire an in Conventu Foederatorum sententiae discreparint; item an in Conventu Hollandiae mea de re aliquid actum sit.

Tuus totus
H. Grotius.

1 N°. 810.
2 Horatius, Ep. I, 10, 38.
3 Zie p. 262 n. 3.
4 Van de Verantwoording.
5 Zie n°. 808,
6 Waarschijnlijk betreft Erpenius' vraag Grotius' Notae op het N. Testament; zie p. 27 n. 1.
7 Albericus Gentilis, de Iure belli ll. III, 1598; en Hispanicae advocationis ll. II, 1613.
8 Zie p. 254 n. 14.
9 Zie p. 273 n. 2.
10 Zie p. 292 n. 5.
11 Zie p. 288 n. 5.
12 Zie p. 254 n. 9; p. 272 n. 8.
13 Zie p. 76 n. 3.
14 Zie p. 231 n. 5.
15 Verantwoording.

816. 1623 Jan. 20. van B. Aubéry du Maurier[1].

Monsieur, vous ayant faict responce et à Monsieur Tilenus par le dernier ordinaire, j'adjouste cellecy à vous deux conjointement, s'il vous plaist, sur un suject qui m'est très important, et pour lequel j'ay recours à vos salutaires conseils de tous deux, qu'en tel faict je ne puis ny veux séparer, tant parceque je vous sçay estreins d'amitié, que pour l'assurance que j'ay de la vostre envers moy et les miens. J'ay trois petits garçons à Leyden[2] sous la conduite d'un jeune homme[3] de bonnes meurs et litterature, sous lequel ils ont assez bien proffité depuis dixhuit moys qu'il a charge d'eux; et d'autant que je désire moyennant la grace de Dieu de faire mon devoir pour les rendre honnestes gens quelque jour, j'ay recours à vous deux, mes chers amys, pour vous prier de veoir le rapport véritable que vous fait leur précepteur de l'estat de leurs petits estudes et vous requérir très affectionnéement, comme pour ce qui me touche de plus près au coeur, de me départir vos sages adviz pour la méthode de leur instruction d'icy en avant; affin qu'ayans dévoré, comme ils ont maintenant, les difficultéz des préceptes aux deux langues, ils puissent estre mis par le plus droit et meilleur chemin en celuy des sciences, pour leur sauver la perte du temps et la pène qu'ils pourroient employer faute de bonne addresse, laquelle je sçay ne leur pouvoir estre mieux donnée que par vous, Messieurs, soit en l'égard de vos excellens sçavoirs, soit pour vostre singulière bienveillance envers moy, que vous obligerez extrèmement en cette si pregnante occasion, et qui vous en rendray service à vous et aux vostres, comme estant et par mon inclination, et par ce très sensible office de tous deux,

Monsieur, Vostre bien humble et très affectionné amy et serviteur
Dumaurier.

De la Haye ce 20e janvier 1623.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius.
In dorso schreef Grotius: 20 Ian. 1623 Maurier.

817. 1623 Jan. 26. Aan B. Aubéry du Maurier[4].

Facis quod soles, Vir Illustrissime, cum adversus novam a patria immissam in me procellam me tam amice, et solatio et consilio, iuvas. Ego vero per te erectus, reliquias has calamitatis meae quam maxime potero fortiter feram, et me servabo rebus melioribus, si tamen ulla in melius mutatio sperari potest. De Legatione huc mittenda etiam hic rumor est; et exspectatur in dies Altirivius[5] viam forte muniturus. Videntur mihi facilius aquam e pumice, quam hoc rerum statu e Gallia pecuniam elicituri. Quae in tractatoribus aerarii mutatio evenerit[6],

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Beantw. door n°. 819.
2 Zie p. 97 n. 4. Den derden zoon vind ik niet in het Album Studiosorum.
3 Benjamin Prioleau, zie p. 97 n. 4.
4 Gedrukt Epistolae p. 69. Antwoord op n°. 813.
5 De kolonel Hauterive; zie p. 104 n. 1.
6 De superintendant van financiën, Schomberg, was in ongenade gevallen.

haud dubie per alios cognoveris. Inter omnes convenit Cancellarium[1] et Puyssiaeum[2] nihil non posse. Regina mater dicitur uti absentia Principis Condaei, qui quando huc sit rediturus incertum est. Iannini vicem doleo, qui super morbum domestico generi infortunio[3] percellitur. Rex et Regina mater ad literas ab ipso scriptas benigne responderunt. Destitutis non desunt validi amici. Videbimus, quo res sint exiturae. Ego in hoc sum, ut per amicos de tutelari aliquo Regis aut Senatus instrumento[4] Cancellarii sententiam explorem. De caeteris, quae scribis, fieri nos saepiuscule certiores ad rem forte pertinebit. Ego interim non deero. Res familiae tuae procedere feliciter, et contigisse liberis tuis qualem optaveras matrem, valde mihi dulce est intelligere; idque summopere exopto, ut quod vobis aevi restat - restet autem utinam plurimum - id florentes florentibus liberis transigatis. Uxori meae, quod eius apud vos superest memoria, pergratum est; ipsa vos vicissim faustis ominibus prosequitur, quae firmet Deus, Lutetiae 26 Ian. 1623.

Meminisse te arbitror ex primo carcere meo versus Belgicos emissos summam continentes Christianae religionis. Eos a me Latinos factos[5] iudicii tui facio.

818. [1623 Febr.] Aan Lodewijk XIII[6].

Aen den Coningh.

Geeft ootmoedelic te kennen Hugo de Groot, voor desen Advocaet Fiscael van Hollandt, naderhant Pensionaris der stadt Rotterdam, ende Gedeputeerde ordinaris in 't Collegie van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Hollant, en verklaert, dat hy, hebbende gehadt de eere, dat hy is geroepen geweest tot publycke Ampten, en gebruyckt de bedieningen concernerende het stuc van de Justitie ende de Regieringe van den Staet des Lants van Hollandt, alwaer hy is geboren, hem selven daerinne heeft gequeten na sijn beste vermogen, volgens syne conscientie, ende de wetten sijns Vaderlants. Ten minsten is hy versekert, hem selven daerinne geduyrichlycken gedragen te hebben met eene oprechte intentie, ende met alle de kloeckmoedicheyt en getrouwicheyt, die men soude mogen vereyschen in een man, die daer professie doet van eere en van deucht. Het welcke uytgevallen is tot contentement ende vergenoeginge van deghene, die hem hebben gebruyckt, ofte die hem van doen hebben ghehadt. Maer de Disputen ende questien over 't stuk van de Religie, in 't Artyckel van de Ghenade en den Vryen wille, zijnde gedreven geweest met passie ende hevicheydt, hebben, soo men weet, voortgebracht ende veroorsaeckt eene soo groote verdeeltheyt in de Landen van de Staten van Hollandt, ende de Vereenichde Provinciën, dat

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 Puisieux, zie p. 161 n. 4.
3 Jeannin's schoonzoon Castilho, contrerolleur van financiën, die blijkbaar in den val van Schomberg werd medegesleept. Zie n°. 730; Mercure François IX (1623) p. 423.
4 Zie p. 274 n. 5.
5 Baptizatorum puerorum institutio; zie p. 23 n. 12; p. 220 n. 9.
6 Deze vertaling is gedrukt Knuttel, Pamflet n. 3487 en 3488; Brandt, Leven I, p. 306. Zie Rogge nos. 100, 101. Het stuk moet van begin Februari 1623 zijn; volgens p. 276 n. 4 was het 26 Jan. nog niet verzonden. De apostille, waarbij de Koning Grotius in zijn sauvegarde nam, is van 26 Februari; bij Knuttel l.l. en Brandt, l.l. p. 311.

daeruyt is ontstaen een verandering in de regieringe der selver Provintiën, in voegen dat hy, suppliant, omdat hy in 't midden van sodanige troublen niet heeft willen toestaen d'onderdruckinghe van die ghene, die in dit Artyckel leerden eene Leere accorderende met de H. Schriftuere, ende de overeenstemminghe der Oudtvaderen - sodanigh oock was den last die hy hadde van de Stadt Rotterdam, ende den wille van de Heeren Staten van Holland, syne Heeren ende Meesters - soo en is het niet vremt, dat syne handelingen hatelijck sijn geweest by den ghenen, die van contrarie opinie waren, maer vry noch meer by den sulcken, die daer sochten nieuwicheyt in den Staet; dewelcke hebbende gespeurt, dat hy, suppliant, onbuyghlijck was teghen alle dreygementen ende practycken, ende dat hy deurgaens vaste stond voor de behoudenis van de Wetten ende Privilegiën sijns Vaderlandts, insonderheyt ende bovenal, om niet te gehengen - gelijck hy niet en vermochte, sonder sich te vergrypen tegen de eere van syne Ampten ende lasten - dat de Souverainiteyt ofte hooge heerschappye van Holland ghemeene wierde ghemaeckt met d'ander Provinciën, noch mede te stemmen met die ghene, die de Vereenichde Landen sochten af te wenden van de vruntschap met Franckrijck, dewelcke hy altijdt ten hoochsten noodsaeckelijck heeft gheacht voor de behoudenisse van den staet van sijn Vaderlandt: so hebben se in sulcker voegen t'samen gesworen ende overeen gedragen hem, suppliant, te ruineren, dat hy ter selver tijdt, dat de groote veranderinge sich, toedroech in Holland, gevangen wierd geset met verscheyden andere Persoonen, waervan de Historie gemeen ende openbaer is over gheheel Europa. Alsdoe was het dat syne handelingen, waerdeur hy hadde staende gehouden het gene hy in last hadde voor te stellen, volgens de commissiën van syne Meesters, om te handhaven de oude forme van Regieringe, ende de Wetten des Lands, gheduydet zijn geweest voor misdaden van gequetste Majesteyt, van die gene, die 't gewelt in handen hadden, omdat sulcx was tegen hunluyden voornemen, ende dat hy, suppliant, met hunluyden niet hadde willen aenspannen: en alsoo is hem sonder wettelycke macht en forme, teghen 't gebruyck ende de vryheyt van de Provincie van Holland, sijn proces gemaeckt deur van te vooren inghenomen ende gepassioneerde Commissarissen ofte Rechters, met sulcken gewelt, dat se sonder andere reden ofte oorsake, als dat hy van de haren niet hadde geweest, sijn goederen hebben gheconfisqueert, ende hem geconfineert ofte opgesloten in eene gevanckenisse, die voor hem eeuwich soude hebben gheweest, indien het de Godlycke goedtheydt niet hadde belieft hem - nadat hy aldaer een langhen tijdt hadde gequijnt en in lyden geweest, sonder eenigen anderen troost, als de verseeckertheyt van sijn onschult, mitsgaders de memorie van de loffelycke letter-consten, scientiën ende gheleertheyt, die hy gheduyrichlycken gelieft ende bemint heeft - met uytersten hasard ende als door mirakel daer uyt te verlossen. Doch soo heeft hy, suppliant, uyt dese rampsalicheyt dit voordeel ghetogen, dat hy gekomen zijnde in Franckrijck - welcke altijdt is gheweest den eenigen toevlucht der verdructe Volckeren, ende het secoers ofte onderstandt der ellendigen - Uwe Majesteyt syne komste hem heeft laten welghevallen, die hem heeft gedaen de weldaed van hem gunstichlijck te onthalen, ja selfs hem te vereeren uyt syne mildadicheyt met een tractement, welcke hy hem, suppliant, heeft geordonneert om sich selven te onderhouden in dit Conincrycke: Voorts, na dat hy reeckenschap hadde gegeven van sijn handelinghen aen Uwe Majesteyt, dewelcke van elders ghenoech daervan was geinformeert ende onderrecht: soo heeft hy geacht dat hy behoorde het selve gemeen te maken, ten eynde dat sijn onnosel-

heyt van allen mochte werden erkent, ende syne reputatie ghesuyvert van de schandelyke titulen, waermede syne beschuldigers hem hebben willen diffameren ende verleelycken: het welcke hy heeft gedaan in eene openbare Verantwoordinghe[1] die ghedruckt is geweest in dese stadt van Parijs, met privilegie van Uwe Majesteyt. De overlesinge van 't selve Boeck sal toonen, dat d'Autheur sich heeft vergenoecht met staende te houden de wetten van sijn Land, en te rechtveerdighen syne handelingen en doen: sal mede toonen de nulliteyt ende onbehoorlijckheyt van de procedueren, die men teghen hem heeft ghevoert: hem houdende binnen de simpele palen eener rechtveerdiger verontschuldiginge, met alle het respect ende sedicheydt, die men soude konnen vereyschen, alhoewel het tractement, dat hy heeft ontfangen, en de materie, die hy verhandelt, hem hadde mogen vrystellen van sulcke wederhoudinge sijns selfs, ende ten minsten excusabel maken de klachten in den mont van een Persoon, soo geweldich verongelijct ende onderdruckt. Waerinne hy, suppliant, hoopte genoech gedaen te hebben selfs die gene, die oorsaecken zijn geweest van sijn ellende. Maer in plaetse van daerdeur versoet ende nedergeset te worden, so hebben se 't selve ghenomen voor een nieuwe misdaet, het welcke betoont dat de waerheyt aen de dach te brengen is so veele als haer seer te raken, ende dat se niet willen lyden dat men hare doen overbrenge ende voorstelle aen de nakomelingen, omdat se het oordeel daervan niet konnen verdraghen, ende beducht zijn voor de geheuchenisse van dien, als verseeckert wesende van hare veroordeelinge ende condemnatie: in voegen dat se daerdeur boven de mate verbittert ende aengedreven zijn tot alderuyterste resolutiën, om te vervolgen beyde Autheur en Boeck, ende beyden het leven te nemen, mits onderdruckende en in duyster houdende d'een, en proscriberende, dat is lyveloos ende goedeloos makende, d'ander. Want die gene, die door veranderinge haer selven Meesters gemaeckt hebben van den staet der voorseyde Landen, seggende in eene Ordonnantie ofte Placcaet[2] - soo zy 't noemen - van den 24 Novembris laestleden, dat se het voorseyde Boeck, gemaeckt ende gedruckt binnen Parijs, gelesen hebben, verklaren het selve voor oproerich, argerlijc ofte schandaleus, ende een fameux Libel, en als wesende sodanich verbieden het selve te vercoopen, hebben, lesen, ofte doen lesen, met straffe over dien, die daer tegen doet, ende daer-en-boven verklaren hem, suppliant, Autheur desselfs, strafbaer aen lijf ende goet, in allen plaetsen ende tyden daer hy soude mogen gekregen ende achterhaelt worden. Dit zijn de eygen woorden van 't voorsz. Placcaet: het welcke is eene vremde maniere van proscriptie, om hem, suppliant, over te gheven in ghenade van alle gehuerde Moordenaers: dewelcke doet blycken, dat hare verbolgentheydt, haer dryvende tot ongewoonlycke Acten, oock broedt extraordinare ofte ongewoonlycke aenslagen tegen den Persoon van hem, suppliant, die deur den middel van dit Placcaet geduyrichlycken is in gevaer van sijn leven, hoewel hy anderssins niet gehouden zy, ter oorsaken van dit Boeck, te rechte te staen als in dit Coninckycke en voor de Rechters van Uwe Majesteyt: aengezien dat het Boeck hier is ghemaeckt, ende ghedruckt met publycke goetvindinge, ende met Uwe Authoriteyt, sulcx dat wanneer het schoon een Crimen wesen soude - gelijck sy-lieden presupponeren ofte voor bekent stellen - de waerheyt geseyt, ende syne onnooselheyt verantwoordt te hebben, sy-luyden sulcx hadden behooren te vervolghen ende justitie

1 Zie p. 76 n. 1.
2 Zie p. 262 n. 3.

daervan te begeeren, en niet selve dat te doen, en te procederen deur sulcke proscriptiën, die daer schenden ende violeren de vryheyt van Franckrijck, de Rechten ende Authoriteyt van de Croone, onder de bescherminge van dewelcke hy, suppliant, leeft, onderhouden wordende door de weldaden van Uwe Majesteyt. Het welcke niet kan genomen worden als voor een Attentaet, ende een geweldich ongeoorloft bestaen: sulcx dat boven d'importantie der sake, hy, suppliant, hem aen niemant anders heeft konnen addreseren, als aen Uwe Majesteyt. Het welcke geconzidereert zijnde, Heer Coninck, also van het gene hy, suppliant, gedaen heeft in dit Conincrycke, niemant kennisse nemen en mach als d'Officieren van Uwe Majesteyt, en dat het mitsdien niet redelick en is, dat sijn Boec, gedruct in dese Stadt, met Privilegie van Uwe Majesteyt, veroordeelt werde voor een fameux Libel by de gene, die buyten het Conincrycke zijn: veel min dat sijn Persoon uyt dier oorsaken tot allen uren ende oogenblicken in hasard van sijn leven stae: dat het voorseyde Placcaet strijdt tegen de Rechten van Franckrijck, alwaer men niet toe en laet d'onderdruckinge van eenigen vreemdeling, selfs oock niet totte slaven toe, den welcken vryheydt ghegheven wordt, soo haest als se voet op 't lant geset hebben, ende de Fransche locht hebben ghetoghen: dat hy, suppliant, sijn vertreck ghenomen hebbende in dese stadt, behoort te ghenieten de bescherminge, dewelcke ghenoten wordt van alle de gene, die haer vertreck ende toevlucht nemen onder de hand van de groote Monarchen, ofte Souveraine Princen, welcke eene is van de alderhoochste ende heerlijckste weerdicheden van eene Majesteyt, deur de welcke dat se de werckingen ende Actiën Godes navolgen, die hem selven besonderlijck ofte particulierlijck toeschrijft desen Tytel en dit ampt van Beschermer der Verdruckte. Hier-en-boven dat hy, suppliant voornoemt, hebbende sijn vertreck ghenomen in Franckrijck, niet simpelijck als een vremdelinh, die deur 't lant deurreyst, maer met toelatinge en toestemminge van Uwe Majesteyt, vereert ende onderhouden met uwe weldaden, niet en kan te voren ghegeven worden tot het lyden van eenich, ongelijck ofte geweld, sonder dat Uwe Majesteyt daerinne sy geinterresseert, ende de eere van syne bescherminge daerdeur gequetst: en niettemin, dat deur sodanich een Placcaet vergrijp geschied tegen d'Authoriteyt van dese Croone, en de Rechten van desen Souverainen staet ofte Monarchie, door 't middel van 't welcke het leven van hem, suppliant, daghelijcks in hasard is, ghemerckt by heur ghehuerde Moorders ommegebrocht, ofte geweldelycken ghelicht soude konnen worden uyt kracht van dien, en deur secrete commissiën, die ofte arrede ghegeven zijn, ofte by ghevolghe ghegheven sullen worden: ghelyckerwijs het niet seer lange gheleden is, dat d'Autheurs van 't voorseyde Placcaet sulcks hebben doen in 't werck stellen in Duytsch-landt, tegen een Persoon[1] die ten naesten by wert vervolcht om de selve oorsake, als hy, suppliant, doet: waerinne het van nooden is versien te worden.

Soo believe het Uwe Majesteyt verbodt te doen aen alle Persoonen, van wat qualiteyt, natie en conditie de selve mogen zijn, het leven ofte Persoon van hem, suppliant, niet aen te tasten uyt kracht van sulcken Placcaet, noch te bestaen 't selve te executeren, ofte hem, suppliant, te misseggen of misdoen, op peine van exemplare straffe, en tot dien eynde hem, suppliant, te stellen in de Sauve-

1 Dit ziet op Adolf de Wael, heer van Moersbergen, die naar het Sticht van Munster gevlucht was, doch daar op last van de Staten-Generaal 21 Jan. 1619 werd opgelicht en naar Holland gevoerd. Zie Brandt, Historie der Rechtspleging p. 65.

garde van Uwe Majesteyt, presenterende hy, suppliant, te staen ter verantwoordinge over 't stuck van sijn Boeck in uwe Hof des Parlaments van Parijs, ende staende te houden tegen alle Persoonen, datter niet en is 't welck niet soude wesen conform de waerheyt der sake, ende de wetten van sijn Lant.

819. 1623 Febr. 9. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Vir Illustrissime,

Cum, quicquid tibi ex voto evenit, non possit mihi non dulce esse, tum certe, quae res proxime te tangit, liberum tuorum profectus magnae mihi est voluptati. Ex relatione, quam ad me perscripsit Priolaus[2], tum raram felicitatem ingenii in tuis pueris agnosco, miraturus valde, nisi tuos esse scirem, tum ipsius praeceptoris dexteritatem et prudentiam singularem. Quibus omnibus cum tuae sapientiae cura insuper accedat, quis usus hac in re consilii mei esse possit sane non video. Magis ergo ut morem tibi geram, quam quod opera nostra fructuosa tibi esse possit, respondi Priolao, sed breviter, ut ad peritos decet. Si quid in posterum occurret, in quo ego tuis liberis utilis esse possim - quomodo autem possim, non video sive ipsius iudicium, sive meam tenuitatem considero - scis non esse me rogandum, qui nulli libentius, quam tibi, gratum faciam. Omnes boni ex Cancellarii[3] magna auctoritate firmam in regno pacem exspectamus. De Valle Tellina calet deliberatio, quae utinam in eam, quam speramus, partem cadat. Apud vos acre fore bellum omnes augurantur. Vale, Vir Maxime et nos ama. Lutetiae. 9 Febr. 1623.

820. 1623 Maart 16. Aan Joh. de Haen[4].

Mijn heer

Ick ben U.E. antwoord schuldigh op twee brieven: de eene geschreven in Decembri, de andere in Januario. Ick meen, dat ick U.E. voor desen heb geadviseert dat ick in het instellen van myne Apologie veele consideratiën heb moeten nemen[5], dye noch duyren niettegenstaende het exorbiterende placcaet[6], jegens my uytgegeven, waerjegens Syne Majesteit met zeer eerlycke termen my heeft genomen in zijn particuliere protectie[7]. De sachticheyt heeft my altijdt behaeght, ende ben te blyder dye gebruyckt te hebben, omdat daeruyt ydereen sal connen bemerken mijn desseins gewest te zijn my te defenderen, ende niet de gemeente op te maecken, veel minder occasie te geven tot soodaenige desseings als, God betert, tot droefheyt van alle vromen onlancx zijn aen den dagh gecomen[8]. De kinderen van den heer Hogerbeets vinden haer beswaert met het poinct van officie, want geen exempel en sal vinden, dat yemant, gecondemnert ex crimine

1 Gedrukt Epistolae p. 70. Antw. op n°. 816.
2 Zie p. 275 n. 3.
3 Nic. Brulart de Sillery.
4 Hs. Kon. Bibl., Den Haag, cod. 72 D 22. Beantw. door n°. 835.
5 Zie n°. 805.
6 Zie p. 262 n. 3.
7 Zie p. 276 n. 6.
8 De samenzwering tegen Maurits.

(laesae maje)statis, het leven soude hebben behouden, tenwaer hy waere voorvluch (tig) 't welck is heel van andere consideratie. Ick bidde U.E. dat het hem gelieve my by Syne Furstlicke Genaede[1] te houden in genaedige gedachtenisse, ende met mijn neeff den heere van Wedden[2] te houden goede vrundelicke correspondentie, daertoe ick hem mede by gelegentheyt sal vermaenen. Men hoopt hyer de vrede wel sal duyren, doordien die van de Religie, door voorgaende slagen geleert sijnde, haer voortaen wel sullen houden binnen de termen van gehoersaemheyt. De heer van Rohan, op suspicie te Mompelers zijnde gevangen, is by 's Conincx ordre gerelaxeert. Rochelle blijft noch aen de haven open met een fort 't welck benevens de voorliggende eylanden de stadt zeer incommodert. De Republijck van Venegiën ende de Hertogh van Savoyen doen debvoir om den Coning te doen resolveren tot het oorlogh van wegen de Valteline, maer de Paus tracht tot accomodatie, hemselve presenterende als sequester. Syne Majesteit is genegen eenigh geldt te senden tot secours van ons landt. Om yet goeds te wege te brengen voor de gemeine saecke heeft in dese ontsteltenisse van gemoederen weynigh apparentie; men sal moeten een andere gelegentheyt verwachten, als de memorie van dese entreprinse wat sal zijn gepasseert. Ende hyermede, Mijnheer, sal ick my dienstelijck gebieden aen U.E., gelijck oock mijn huysvrouwe doet aen de uwe. Den XVI Maert XVI^{c}XXIII tot Parijs.

U.E. dienstwillige
H. de Groot.

Adres: Erntfeste Hooggeleerde Heere Mr. Johan de Haen Raed van Zijn Furst: Gen: van Holstein.

In dorso noteerde de Haen: 16 Mart. 1623. R,^{a}. den 14/24 Aprilis 1623.

821. 1623 Maart 17. Aan Jan en Willem de Groot[3].

Iis, quas misit Granswinckelius[4], Rotomagi nunc quoque haerens, et quas accepi postea scriptas VI Martii, pater optime ac frater, simul respondeo, valde dolere me quod tam atrox susceptum est consilium[5], multo magis quod innocentes multi traducuntur, maxime quod ego involvor, cuius libri omnes, et ipse Apologeticus, ostendunt quantopere improbem ultionis cupiditatem, quam displiceant mihi quae per vim sine imperio publico geruntur: quo magis aequum est me alienissimum censeri a tam saevis conatibus. Cum Stoutenburgio[6] literas commutavi quia et afflicto et magni viri filio negare operam non potui, tum ad consequendum quod hic ipsi promissum erat congiarium, tum ad bona quae sub Archiducibus sunt a fisco

1 Frederik van Holstein.
2 Zie p. 119 n. 1.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Navorscher LIII (1903) p. 527.
4 Dirk Graswinckel, zie p. 133 n. 4.
5 De samenzwering tegen Maurits.
6 Willem van Stoutenburg, de zoon van Oldenbarnevelt; hij was, gelijk bekend, betrokken in den aanslag op den Prins.

liberanda[7], ne scilicet utrinque hostilia pateretur. Doleo quod neutro in negotio ipsi profuerim, forte successus melior animum eius

7 Zie p. 209 n. 9.

a tam praecipite consilio avertisset. Habeo literas eius postremas quae clare docent auctorem me ipsi fuisse aut in Galliam veniendi aut eundi in Germaniam: quorum alterum secutus si esset iam non huc esset ventum. Remonstrantes pastores spero extra noxam compertum iri et de alia re inter ipsos deliberatum. Velim quantum potes verum resciscas et quid mihi sit faciendum amicorum consilia explores. Cancellarius[1] ad me misit hoc instrumentum regiae tutelae[2] quod auctoritate Parlamenti accedente iam hic publicassem nisi hic nuntius de conspiratione me inhibuisset. Nam quia nemini procerum federatorum parcitur ideoque edicti in me facti non expresse fit mentio, potuerat multis occurrere percelli me nescio qua huius facinoris conscientia. Vos utimini pro arbitratu. Proceres omnes bene mihi volunt, et de congiario optima pollicentur. Hactenus quod querar non habeo. Liberi recte valent. Filii non male proficiunt in lingua Latina. Cornelia[3] saltando tempus fallit, beneficium hoc habens aetatis quod publica privataque mala non sentiat. Rogo saepe ad nos ea quae geruntur perscribatis. Pro his quae misisti, frater, gratias summas habeo. Utinam referre detur. Hospitalii quidam ex Lanoia domo[4] ius suum repetentes libellum porrexerunt quo Principatum Arausionensem sibi eunt vindicatum. Idem fecerunt Marckii de Sedanensi principatu cuius princeps Bulionius[5] periculose aegrotare dicitur. Rex super causas alias indignius fert quod aestate proxima e pago quodam terrae Arausionensis vi armata exclusus sit. Tum vero Princeps Condaeus qui huc adventurus in dies putatur - iam enim in Gallia est - Principi Arausionensi parum aequus creditur. Legatus ordinarius Britanniae[6] qui hic est amorem mei liberaliter testatur: iniuriam nobis factam non dissimulat; de controversiis religionis sentit nobiscum, operam offert si uti velim. Rex dudum est quod in Picardiam visendis finibus iturus dicitur; sed incertum hoc manet. Est hic interim dux Croiaeus[7] a Bruxella legatus, qui sermones iacit de induciis apud nos in annos XL. Princeps Walliae[8] incognitus hac transiit ad amores Hispanicos, benigna rumorum materia. Valete cum matre et amicis. XVII Martii CIↃIↃCXXIII. Lutetiae.

Tibi obedientissimus filius tuique amantissimus frater
H. Grotius.

Adres: E. Hooggeleerde voorzienige Mr. Willem de Groot advocaet voor 't Hoff van Holland in 't hoff van zijn Gen. van Hohenloo. Tot Delff.

In dorso schreef Jan de Groot: Recepta 25 Martii 1623.

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 Zie p. 276 n. 6.
3 De Groot's dochter.
4 Zie p. 286 n. 3.
5 Henry de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon.
6 Henry Rich first earl of Holland.
7 Zie p. 285 n. 10.
8 Zie p. 76 n. 3.

822. 1623 [Maart 23]. Aan Willem de Groot[1].

Mi Frater, mi Frater, mi Frater, ten' de meo in te affectu dubitare, aut metuere quasi me offenderis! Adeone ego morosus et exactor ut a te tam mei amante, tam in me officioso, proficisci quicquam possit quod ego sinistrorsum interpreter. Cave credere, cave suspicari. Omne hoc quod te angit et ideo nunc quoque me cruciat inde profectum est, quod literae quibus ad tuas Belgicas respondi interceptae sunt[2]. Iis literis quam poteram auspicatissima tibi ac speratae tuae ominabar. Addebam et familiam et dotem probari. Et quia semel animi mei sensum satis explicaram, ideo in posterioribus literis nihil repetii, praesertim cum deliberatione curatoris rem tractam pendere intellexissem. Nihil malo, quam quod tu ac parentes vultis. Velle autem vos optima ratione nixos satis intelligo. Nihil opus erat post optimorum parentum auctoritatem me absentem consuli: tantum abest, ut eo nomine iter tibi suscipiendum et a foro, quod minime e re est tua, peregrinandum fuerit. Nunc cum qui non debebatur habitus est mihi honos, habeo non quod querar, sed quod gratias habeam. Habeo sane, et votis fraternis tuum consilium prosequor. Bene vertat coniugiorum auctor atque institutor. Si quid arbitrarer ponderis fore in mea commendatione, libenter admodum scriberem ad amicum veterem. Sed quae esse potest exsulis et proscripti gratia aut auctoritas? Caeterum quod fecisti hactenus idem in posterum facias rogo, agas mecum Batava simplicitate. Idem me facturum spondeo. Ubi certior coniugii spes affulserit, non omittet uxor mea ad speratam tuam scribere et omnia officia offerre.

Ayalam et Albericum[3] nactus sum aliunde. Itaque noli de hoc mandato esse sollicitus. Rohanius, qui in urbe Montispessuli captus ob suspicionem rerum novarum fuerat, Regis iussu dimissus est. Dux Bulionius[4] aegrotare dictus est, sed falso rumore et in hoc reperto ut filium ab Aula revocaret. Subizius[5] quoque vi sua recepit. Protestantes rebus suis et ducibus diffidunt et metuunt Rupellae si non obsidium, at certe magna incommoda poene interclusis commeatibus et navigatu. Britanni filius iam in Hispaniam pervenit[6]. Carmen in libro Aquinatis reperi. Literis patris quas Graswinckelius Rhotomago - nam ibi haeret[7] - ad me misit, illis nondum respondi, in quibus significabatur a viris fide dignis dici in libro meo falsa esse quaedam. Rogo pater paulo explicatius rem mihi exponat. Nam ego mihi nullius mendacii sum conscius. Sicubi memoria

1 Gedrukt Epistolae p. 769. De datum kan niet juist zijn: immers in den brief van 31 Maart (n°. 823) wordt het overlijden van den hertog van Bouillon vermeld (die 25 Maart 1623 overleed), terwijl hier nog van zijn ziekte gesproken wordt; het gevangennemen en vrijlaten van Rohan ook in n°. 820 van 16 Maart; 13 April is Graswinckel reeds in Parijs (n°. 826). Zoo is er meer. Ik stel den brief daarom op 23 Maart. Zie ook p. 284 n. 7. Grotius spreekt hier over het huwelijk van Willem met Alida Graswinckel (zie p. 289 n. 3). Zie over den aanhef van dezen brief Rogge in Bijdragen Vaderl. Gesch. 3e R. VII, p. 130 n. 1.

2 Een der brieven, die Hendrik Hooft meegenomen had en die in Lillo in beslag genomen waren. Zie p. 230 n. 2.

3 Zie p. 274 n. 7. Ayala had Grotius niet gevraagd.

4 Zie p. 282 n. 5.

5 Soubize.

6 Zie p. 282 n. 9.

7 Zie p. 281 n. 4.

fefellit, monitus corrigam. Gratias habemus pro indicio eorum quae geruntur apud vos. Rogo hoc tempore nulli ad nos tabellarii sine literis veniant. Nam quanquam tristia sunt, quae nuntiantur, tamen qualiaqualia sunt nosci oportet.

Haec scripseram cum tristis me nuntius percellit de morte Ianini[1]: in quo cum bonis multis et rebus regiis non parum damni facio. Res, quam relinquit, modica innocentiae eius testimonium praebet. Patrem et matrem cum amicis omnibus saluta. Lutetiae 23 Aprilis 1623.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

823. 1623 Maart 31. Aan Willem de Groot[2].

Mi Frater.

Quas tu et Pater misistis literas 19 et 20 Martii scriptas, eas recte accepi. Atque ut eum in modum pergatis me edocere quae geruntur hoc maxime aestu rerum, valde a vobis requiro. Mortuus est Bulionius Princeps[3] Sedani, in quo magnum damnum familia ipsius accepit et pars Reformata in hoc regno. Nam quanquam manu iuvare desierat, consillis tamen plurimum res illorum sustentabat. Chombergius et Candalius[4] ob controversiam de Angolismensi Praefectura dimicarunt singulari certamine, uterque adiuncto sibi socio. Is qui Chombergio aderat prostratus casu, cum ab altero permissus esset arma resumere, alterum confodit, eoque facto Chombergium et Candalium intercedens diremit. Rex cum Consilio abit ad Fontabellaquensem. Metuunt Protestantes ne inde Rupellam eat, non quidem obsessurus urbem, sed tentaturus an introitum ipsi sint negaturi qui in oppido sunt, quos inter se discordare fama est, aliis perstantibus in suo rigore, aliis per classem navalem et castellum, quod portui imminens claustra navigationi iniicit, non parum fractis. Ad Vallem Telinam Pontifex[5] misit fratrem suum qui sequestri munus ab Hispano delatum obeat. Hinc multi negotium hoc aliquantisper quieturum existimant. Cancellarius et Puyssiaeus[6] in magna auctoritate et gratia florent, nec aliud inimicis relinquunt quam libellos et famosa carmina, tela invalida adversus homines tam potentes. Omnis honorariorum solutio inhibetur ob aerarii difficultates. De me quid futurum sit videbo. Velim videre quod super consilio trucidandi Principis editum est a Remonstrantibus, et siquid in posterum editur. Ubi editae erunt sententiae videbimus quid mihi facto sit opus. Id tempus praevenire parum ex decoro mihi videtur.

Responsum ad literas antehac a te scriptas, quod tam avide desiderabas, iam habere te spero[7]. Persto in ea sententia, ac tibi fausta omnia precor. Affini Losecatio opto firmam valetudinem. Aegre mihi est quod ex militia nihil praeter

1 Pierre Jeannin overleed 31 October 1622.
2 Gedrukt Epistolae p. 768.
3 Zie p. 283 n. 1.
4 Over het duel van Schomberg en den graaf van Candale, waarbij de secondant van Candale, Saint Michel de Saldaigne, gedood werd, zie Mercure François IX (1623) p. 427.
5 Gregorius XV; zijn broer is de hertog van Fano.
6 Nic. Brulart de Sillery en zijn zoon, Pierre Brulart vicomte de Puisieux; zie p. 276 n. 1 en 2.
7 N°. 822.

incommoda reportat. Ea quae in prima parte erant Aquinatis[1] monitus tandem reperi et gratias ago. Deum precor parentes, te, sororem, amicos, affines et cognatos incolumes servet. 31 Martii 1623.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

824. 1623 Maart 31. Aan Jan de Groot[2].

Scripsi hodie ad fratrem[3] per tabellarium, nunc tibi per Borelii filium qui has literas aut perferet, aut ex Zelandia mittet. Novarum rerum nihil addo: sed mitto quae in carcere eram commentatus in postremam Matthaei partem[4], auctiora quam descripta hactenus fuerant. Legite vos et iudicate. Legat et optimus Vossius. Deinde excerpat in suos usus quae volet Erpennius, cui pro libris quos nuper transmisit praeter tot vetera beneficia plurimum debeo. An notae ita ut a me factae sunt aut totae aut particulis aliquibus resectis edi cum fructu possint vestrum et Vossii iudicium esto. Illud vobis commendasse supervacuum sit, curam ut geratis ne chartae istae pereant. Nam exemplar unum quod Bossizio[5] dederam antehac ad me non rediit. Stobaei[6] propediem prodituru est cum Plutarchi et Basilii libellis de usu recto Graecorum poëtarum. Iam ubi animo ero defaecatiore ad iuris opus aliquod accingar, ac primum ut puto de iure belli[7]. Vale cum matre, fratre, sorore, et amicis: et hoc rerum statu saepe ad nos scribite. Prid. Cal. Aprilis 1623.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

825. 1623 April 7. Aan Willem de Groot[8].

Pro iis quas tu, Frater charissime, ac Parens ad me scripsistis literas die 26 et 27 Martii gratias ago. Rogo pergatis ea nuntiare quae fiunt et, quid mihi agendum censeatis, consilia perscribere. Dux Croiaeus[9] est is quem Pater coniicit. Venisse huc arbitror ob negotium pacis Tellinae Vallis, quod in aliquod tempus

1 Zie p. 283.
2 Gedrukt Epistolae p. 769.
3 N°. 823.
4 Zie p. 27 n. 1.
5 J. de Thumery de Boisise; zie I p. 618.
6 Hier is een woord als ‘liber’ uitgevallen. In 1623 verscheen bij Nic. Buon, die later Grotius' de Iure Belli ac Pacis zou uitgeven: Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant. Emendata et Latino carmine reddita ab Hugone Grotio. Accesserunt Plutarchi et Basilii Magni de usu Graecorum poetarum libelli. Het boek is opgedragen aan den Kanselier, Nicolas Brulart de Sillery; de opdracht is gedateerd 2 Mei 1623. In de Prolegomena spreekt Grotius over zijn letterkundige studiën, in de Haagsche gevangenis, op Loevestein en daarna te Parijs. Rogge 392. Zie verder p. 15 n. 4.
7 Zie p. 254 n. 14.
8 Gedrukt Epistolae p. 769.
9 Charles Alexandre duc de Croy, marquis d'Havré, buitengewoon gezant van de aartshertogin Isabella.

quieturum videtur, sequestro Pontifice. Galli, quia exhausto nunc aerario minus sufficere bello videntur, conditione illa, quam Hispanus offert, ad tempus utentur. Pax Regni videtur mansura, Cancellario[1] in eam partem semper prono ob publicas privatasque rationes. Et iam Rex Melitensem galeonem magnam remisit, itemque Nivernensis naves et sub Guisio[2] classem, quibus Rupella obsidebatur. Manet tamen castellum portui impositum ad terrorem magis quam ad noxam. Sunt qui putant in oppido detectam factionem pro Rege suscitatam. Atque ideo omissum consilium Rupellani itineris. Hospitalii[3] de quibus scripseram, quantum intelligo non vindicatione agunt, sed manus iniectione in rem debitoris. Ubi propius quid rescivero, perscribam. Utraci aliud est negotium, quod nunc non audio moveri. Bulbos exspectabimus. Privati tui negotii successum quam optimum opto. Rex est Fontibellaquei, quo et Condaeus venturus creditur. De pecunia ad vos mittenda non dubitatur. Ego pro patria laborare non desino. Et si nostri fedus arctius cum Gallo inire cupiunt, non deero adiutor. Neque enim ob paucorum iniurias publica utilitas deserenda est. Stobaeus[4] meus circa finem laborat. Vale cum patre, matre, sorore, marito eius, agnatis, affinibus et amicis. Lutetiae 7 Aprilis 1623.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

826. 1623 April 13. Aan Willem de Groot[5].

Quod ad me scripsisti et quidem tam ubertim 3 Aprilis, mi Frater, magna est gratia. Quanquam tristia sunt quae nuntiantur, ea ipsa tamen scire me et mea et aliorum interest: quare dum haec fervent rogo saepe ad me omnia scribas quae alicuius ad rem aut publicam, aut privatam momenti iudicabis. Quo in loco res sint Gallicae non repetam: mitto enim apertas ad te et patrem eas quas Melissaeo[6] scribo literas, eas si ita ex usu videbitur lectas obsignabitis ac tradetis, et siquid respondeatur renuntiabitis. Patri plurimas ago gratias pro cura in honorem gentis nostrae insumpta: accepi enim stemma per Graswinckelium[7] cuius consuetudine recreor. Daetselarium[8] cum uxore exspectabimus. De linteis nihil propius intellexit uxor, quam ad ipsos scripsit. Sed post festos hos dies iterum explorabit, et siquid resciverit faciet eos certiores. Sententiarum in supplicio affectos[9] exemplaria exspectabimus. Velim scire et quae ad populum locutus sit Corenwenderus[10]; ni ea tulerit Pleonandri alter[11] qui expectatur, per quem et Apologe-

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 Charles de Gonzagne, duc de Nevers; en Charles de Lorraine, duc de Guise.
3 Zie p. 282 n. 4.
4 Zie p. 15 n. 4; p. 285 n. 7.
5 Gedrukt Epistolae p. 769.
6 Joris de Bye.
7 Dirk Graswinckel, zie p. 133 n. 4.
8 Adriaan Daetselaer, bij wien de kist bezorgd was.
9 De veroordeelden wegens den aanslag op Maurits; de vonnissen o.a. bij Knuttel, Pamflet 3442 vv.
10 David Coorenwinder, een der samenzweerders; zijn laatste woorden bij Brandt, Hist. der Reformatie IV p. 1050.
11 Een der Meermans; zie p. 274 n. 12.

ticum Belgicum[1] spero aliquando visurus. Sed et quid ultra eventurum sit in Kesseliano negotio[2] intelligere aveo. Quod postulat Beresteinius[3], utinam intellexim paulo distinctius, vix enim assequor quale sit quod desiderat. Iuvate me consilio. Video enim tempus esse satis superque, ut de eo cogitemus. Non abs re forte erit si Debyaeo[4] ostendatur exemplum instrumenti tutelaxis quo me Rex honoravit[5], ut intelligat non deesse hic mihi amicos. Patri, matri, agnatis, cognatis, affinibus ego et uxor cum officiis nostris salutem mittimus, et rogamus ne natalis mei[6] sitis immemores. Valete. Lutetiae 13 Aprilis 1623.

Tui negotii successum felicem opto ex animo, et cupio intelligere quousque processerit.

Tibi addictissimus Frater
H. Grotius.

827. 1623 April 13. Aan B. Aubéry du Maurier[7].

Pridem est, Vir Illustrissime, quod te literis non compello, partim quia nihil hic agitur, et si quid agitur, scire aliunde potes certius; partim quia percellitur mihi animus, quoties novos ex patria luctus intelligo. Saepe apud me rem a suis initiis repetens exclamo:

Ζεῦ μή λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος κακῶν[8].

Utinam aliquando videamus patriam eo statu, quo eam ad nos adveniens vidisti. Adversus ista tristia solatium aliquod habemus ex Galliae rebus, ubi pax videtur vires fiduciamque accipere. De pecunia ad nostros mittenda doleo aliam iniri viam, quam eius, quem obtines, loci ratio dignitasque desiderat. Utinam aut hac, aut alia qua in re, ostendere possim, quantum tibi me debere agnoscam. Sed et ego peregrinus sum, et Ianninus mortuus[9], et abest aula. Aveo quam saepissime intelligere aliquid de liberum tuorum profectu. Nam eius, quam tu ex eo capis voluptatis, pars non parva ad me redundat. Habent studiorum suorum egregium adiutorem Priolaum[10], de cuius diligentia nihil non mihi polliceor. Tilenus noster, convictor iucundissimus, aliquamdiu cum familiari sibi arthritide colluctatus, habet nunc meliuscule, et quod solet, valde te amat ac suspicit. Valent et belle uxorculae nostrae, et tuam obsequiose salutant, omniaque ei optant felicia, etiam felicem uterum. Vale, Vir summe, et nos ama. Lutetiae, 13 Aprilis 1623.

1 De 2e druk van de Verantwoording; zie p. 76 n. 1.
2 Michaël van Ophoven, prior der Dominicanen te Antwerpen, had getracht den gouverneur van Heusden, baron van Kessel, om te koopen, om de stad aan den vijand over te leveren. Van Kessel liet hem gevangen nemen en zond hem op naar Den Haag. Zie Brandt, Hist. der Reformatie IV p. 1101 vv.
3 Vermoedelijk Mr. Cornelis van Beresteyn (1586-1638), advocaat voor het Hof van Holland en in 1625 veertig te Delft.
4 Joris de Bye.
5 Zie no. 818.
6 Grotius was op Paaschzondag geboren; in 1623 viel Paschen op 16 April.
7 Gedrukt Epistolae p. 70. Beantw. door no. 829.
8 Euripides, Medea 332.
9 Zie p. 284 n. 1.
10 Zie p. 97 n. 4.

828. 1623 April 21. Aan Willem de Groot[1].

Recte ad me pervenerunt, mi Frater, quas 10 Aprilis ad me scripseras: sed et antiquiores Patris quas ferebat tinctor Delphensis, cui quantum potero consulam. Pax Gallica plane radices agere incipit, ita ut de eius stabilitate ne ipsi quidem iam dubitent Protestantes. Librum[2] via maritima exspectabo si qua se occasio dederit. Tuo negotio privato felicem eventum precor. Pro his quae nuntias gratias ago, et rogo ut pergas dum res hae calent. Dicitur hic Slatius[3] accusare Utenbogardum et Episcopium. Ipsi confisi innocentia sua, de illo quanquam ipsis infesto ob privata dissidia nihil tale sustinent credere. Quid Puppio et Niellio[4] fiet scire aveo. Cruserii[5] desideriis quominus satisfecerim per me non stetisse, ei constare gaudeo. Omnia hic parantur quae ad accidendas Hispani vires pertinent. Mitto tibi libellum meum supplicem, qui interpretamenti vice erit ad literas Regis[6]: ita ut si cui amicorum exemplum detur Regiarum literarum etiam libelli dandum sit. Princeps Wallis in Hispania conviviis et hastiludiis dat operam. Matrimonium protelatur[7]. Vale cum patre et amicis. 21 Aprilis 1623.

Tuus totus Frater
H. Grotius.

829. 1623 April 24. Van B. Aubéry du Maurier[8].

Monsieur. Les déplaisans sujectz que le temps a fourniz depuis trois moys m'ont tenu en silence aussy bien que vous, n'ayant presque sçeu par où commencer pour entrer en propos de ce qui s'est passé, que je souhaiterois pouvoir estre aussy facilement redressé que justement regretté. Je ne vous sçaurois dire combien je plains la précipitation dont l'on a usé pour courir à des remèdes par moyens préposteres, qui, mauvais en soy, portent très notable préjudice à force gens de bien autant innocens qu'ignorans de tout cela. Si ceux qui se sont abysmez dans ce gouffre eussent consulté des ames esmeues à pitié de leurs calamitez et cognoissantes le train des affaires, ilz eussent évité ce naufrage, et receu très grand bénefice de leur patience et du temps, mais en le voulant prévenir ilz se sont acablez de ruyne. Cependant les gens de bien qui se sont tenuz eslongnéz de cette contagion ne laisseront de posséder leurs bonnes consciences, qui leur serviront de perpetuel banquet. Pour la mort de Mons. Jannin je la plains pour le public et pour vostre particulier sachant la parte que l'un et l'autre y fait, mais j'espère que Dieu vous en suscitera d'autres pour appuyer ce qui vous est nécessaire, à quoy je voudrois autant pouvoir contribuer, comme je vous honore et souhaitte

1 Gedrukt Epistolae p. 769.
2 De tweede druk van de Verantwoording; zie p. 287 n. 1.
3 Betrokken in de samenzwering tegen den Prins.
4 De Remonstrantsche predikanten Carolus Niellius en Eduard Puppius, die in Januari te Haarlem gevangen genomen waren; zij werden beschuldigd aandeel te hebben in de samenzwering; zie Brandt, Hist. der Reformatie IV p. 873 vv., 1059 vv.
5 Zie p. 274 n. 11.
6 Het rekest aan den Koning, met de apostille; zie p. 276 n. 6.
7 Zie p. 76 n. 3.
8 Hs. U.B. Leiden, cod. B.P.L. 1886. Gedeeltelijk in Nederl. vertaling bij Brandt, Leven I p. 313. Antwoord op n°. 827. Beantw. door n°. 834.

vostre soulagement. Et puis vous sçavez que nous vivons en un temps auquel chacun souffre quelque droit qu'il ait peu marcher, et j'en sçay dire quelque chose, toutesfois Dieu m'a fait la grace que cela ne trouble pas mon contentement à l'égal des maux que le public souffre. Quant à mes petitz ilz vont assé bon train, Dieu mercy, et pleust à Dieu fussent ilz eslevéz en vostre voysinage et de vostre camerade[1], car je sçay qu'ilz en sentiroient meilleur toute leur vie; aussy bien où ilz sont, hors le bien de me veoir quelques fois, ilz ne sont pas mieux qu'ailleurs, et en quelque sorte pis. Cependant je leur répute à benediction que vous les teniez en vostre souvenir et qu'ilz soient aymez de vous et de Monsieur T.[1], ce que je leur conseilleray de mériter en s'en rendant aussy dignes qu'ilz doivent estre pour la possession d'un tel bien. Il ne me reste qu'à vous présenter les humbles recommandations de l'Ambassadrice et miennes à vos bonnes graces et de Mademoiselle vostre femme et à vous asseurer que je seray toute ma vie invariablement, Monsieur,

Vostre bien humble amy et serviteur
D.M.

Ce 24e avril 1623.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius à Paris.
In dorso schreef Grotius: 24 April 1623. Maurier.

830. 1623 April 28. Aan Willem de Groot[2].

Literas tuas, mi Frater, quas 17 Aprilis ad me dedisti, recte accepi. Acceperam recte et illas quas Aprilis 3 dederas. Gratias pro utrisque habeo. Et ut a faustis ominibus incipiam, bene ut vertat quod pepigisti matrimonium[3] oro voveoque. Quae de ea re scribis perplacent, ut et spes illa quam facis mittendae huc legationis non ingratae, quod si eveniat, non improbem Losecatii nostri consilium. Pecuniam Regiam iam ad vos traiectam arbitror, magnum caritatis in patriam nostram pignus. Quod natalem meum concelebrastis, gratiam vobis omnibus habeo.

Ad minus laeta venio. Narravit Meermanni filius[4] ad Lilloum detentum se per dies aliquot, et literas ad me tuas sibi ereptas, et crimini datum quod in eo fasciculo nescio quae essent, quae ad me mitti non oportuerit: atqui nihil fuisse arbitror praeter quaedam quae ad materiam pertexendae Historiae[5] pertinebant. Ego qui sciam nihil a te nuntiari solere, quod non omnes norint 'a furno et lacu redeuntes'[6], nihil tibi metuo. Eoque minus quia ex iis quae transmisisti antehac video omnia per legitimos

1 Tilenus; zie ook no. 816.
1 Tilenus; zie ook no. 816.
2 Gedrukt Epistolae p. 770.
3 Het huwelijk van Willem met Alida Graswinckel werd 11 Juni 1623 te Delft voltrokken. Hugo heeft hier de afkondiging op het oog; zie in no. 833 'sponsalia'. Cf. no. 838.
4 Zie p. 286 n. 11.
5 Zie p. 170 n. 12; p. 204 n. 1; p. 225 n. 12.
6 Horatius, Sat. I, 4, 37.

iudices et secundum leges transigi. Quod si nostro tempore fuisset observatum, non ego nunc cum Milone Gallicos pisces ederem[7].

De Arausionensi negotio[8] nihil iam moveri audio. Rex adhuc est ad Fontembellaqueum cum Aula omni. Negotium Tellinae Vallis urgent hinc Veneti

7 Dio Cassius XL, 54.
8 Zie p. 282 n. 4; p. 286 n. 3.

inde Sabaudus. Pax interim magis magisque radices agit. Quae apud vos geruntur ut nuntiare pergatis rogo, nec enim spero quenquam tam iniquum futurum, ut id mihi invideat. Parentes, sororem cum marito, avunculum Oversciacum[1], amicosque alios quam officiosissime possum saluto. Intelligo a Slatio praedicari librum illum seditiosum cui Faci nomen fecit[2] e Gallia profectum. Sancte profiteri possum nihil eius mihi compertum, nihil visum, nihil auditum. Vidi pactiones factas cum Remonstrantibus Pastoribus Noviomagi[3]. Si vero animo pax esset quaesita, potuisset iniri in leges magis aequas minusque perplexas. Nunc vereor ne laquei tantum tendantur conscientiis. Valete. Lutetiae 28 Aprilis 1623.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

831. 1623 Mei 2. Aan Nic. Brulart de Sillery[4].

Dubitavi, Vir Illustrissime et ex cuius meritis summae quam obtines dignitati summa dignitas accessit, auderemne huic litterario operi tuum cunctis gentibus celeberrimum nomen inscribere. Nam si me respicerem, non ignorabam quantum tibi deberem, in quo et innocentia mea praesidium reperisset et calamitas solatium. Ad te vero si me verterem, nescire non poteram quantum haec nostra infra celsum illud fastigium, in quo te Deus et reges et sapientia tua locarunt, subsiderent. Malui tamen inopiam testatam facere, quam debiti professionem defugere. Nam et apud Orientis populos, ubi reges sine donis adire nefas erat, minimo defungi licebat, et quibus magnarum victimarum non suppetebat copia, mola salsa litare credebantur. Monit me et hoc quod ab aspectu tuo relegandae non sunt litterae istae, quas tam feliciter imbibisti, ut hac laude censeri possis, nisi hanc aliarum magnitudo obrueret. Feci autem eo libentius ut, qui non privatis tantum sed publicis quoque nominibus tibi obstrictus sum, non privatim hoc modo sed publice quoque significarem. Nam cum in Gallia et securitatem et tranquillum otium regio beneficio te commendante nactus sim, par est ut aliena a me non sentiam bona, quae per te Galliae contigerunt. Nam quod gravis illa belli civilis tempestas, externa etiam arma facile huc tractura, desaeviit, quod relocato ubique regis imperio non pax tantum regno, sed et pacis mansurae fiducia obtigit, tuae praecipue filiique tui[5] prudentiae atque industriae accepto ferendum, omnes boni agnoscunt et mali negare non audent. Accedit alterum pro quo non minus vobis debeo, quod insistentes Henrici Magni consiliis patriae meae salutem cordi vobis esse ostendistis: neque tantum apud vos potest paucorum improbissimorum hominum ingratus ac malignus animus in regem de suo benignum, alieni nec indigum nec cupientem, ut propterea deserendam censeatis rempublicam, in qua plurimi res mutatas, prostratas leges, amicitiam Galliae foede habitam tacite gemunt, quae libertas ultima exuitur. Faxit Deus ut aliquando regis auctoritate, consiliis tuis, non Galliam modo videre liceat intus firmam ac stabilem, extra

1 Een broeder van Hugo's moeder.
2 Klaerlichtende fakkel; zie Brandt, Hist. der Reformatie IV p. 915, 927 v.
3 Zie Brandt, Hist. der Reformatie I p. 1003 vv.; Pamflet Knuttel 3491.
4 Dedicatie van: Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant (Rogge 392). Zie p. 15 n. 4.
5 Puisieux; zie p. 161 n. 4.

amicitiis fidelibus suffultam, inimicis formidabilem; sed patriam quoque meam in eum restitutam statum in quo ab anno CIↃIↃLXXXIX ad annum CIↃIↃCXVIII Europa mirante floruit. Cui si hoc insuper addatur, ut quae nunc toto ferme Christiano orbe exarserunt bella aut bellorum semina, ea Gallia arbitrante tolli aequis legibus possint, is vero ad laudes tuas maximus accedet cumulus, perpetuoque exstabit utilissimum humano generi munus, nec humanis tantum gratiis laudibusque pensandum, sed Eius in primis bonitate qui pacis auctoribus utriusque vitae praemia liberaliter promisit; cuius tutelae regem optimum ac regnum, teque ac tuos, Vir Illustrissime, quantum possum commendo. Postridie Kalendas Maii CIↃIↃCXXIII, Lutetiae.

832. 1623 Mei 10. Aan G.M. Lingelsheim[1].

Pridem est, virorum et amicorum optime, quod cogitationes tuas nullis literis interpello, nam, ut res sunt et tuae et meae, quae potest esse nobis laeta ad scribendum materia, sive exacta respicimus, sive praesentia intuemur. Solari autem te omnibus divinarum et humanarum literarum praesidiis instructissimum superbius sit, quam ut id ego mihi audeam sumere. Abrupit tamen silentium Stobaeana mea editio[2], cuius copiam nulli quam tibi prius facere debui pro veteris amicitiae nostrae necessitudine. Rogo autem, benigne et cum venia videas opus in durissimo carcere inchoatum, ubi aliquid etiam non usquequaque consummatum moliri magnum fuit et censendum si non ingenii, certe fortis animi laude. Tum vero precor, ut quo tu resque tuae in statu sint, aut per literas tuas aut per Sanctocatharinum[3] intelligam: ut si quid erit boni, gaudeam; sin, sciam, quousque dolere debeam. Id enim tolerabilius, quam incerto atque infinito metu torqueri. Vale vir optima fortuna dignissime, nisi hanc Deus saepe bonis maioris boni ergo negaret.

Lutetiae X. Maii CIↃIↃCXXIII.

Tui amantissimus

H. Grotius.

Adres: Summae virtutis atque eruditionis viro, d. Georgio Michaeli Lingelshemio, a consiliis Regi Bohemiae Electori Palatino. Argentoratum.

833. 1623 Mei 11. Aan Willem de Groot[4].

Mi Frater.

Quod precatus sum aliquoties, idem nunc quoque precor, ut tuum de matrimonio consilium Deus porro secundet. Valde mihi dolet quod sponsalium tuorum laetitiam interturbarit morosa inquisitio, et rursum carceris metus[5]. Certe siquid his qui iudicia exercent est bonae fidei, videbunt qualia sint quae inter nos com-

1 Hs. Kon. Bibl. Kopenhagen. Gedrukt Reifferscheid, Quellen I p. 162.
2 Zie p. 15 n. 4.
3 Zie p. 106 n. 11.
4 Gedrukt Epistolae p. 770.
5 Wegens de brieven, die op den jongen Meerman te Lillo waren gevonden; zie p. 289 n. 4. ‘Rursum carceris metus’. Willem was indertijd gearresteerd in verband met de op Hendrik Hooft gevonden brieven. Zie p. 230 n. 2; p. 238 n. 2.

mutantur, quam nihil contineant reipublicae adversum. Adversus rumores incipio obdurescere. Dies aliquando tot calumnias revincet. Velim oportunitatem mihi dari mittendi ad vos Stobaei[1].

Pacis hic mansurae magna apud omnes fiducia est. Tum vero pecunia nostrae reipublicae submissa, et, quod proc erto habetur, Mansfeldio, signa sunt nihil Hispano concedentis animi. Nuptiae in Hispania[2] factae dicuntur. De Slatio quod restat intelligere percupio. Quem[3] literas accepisse dicis velim ecquid speciale de libro nostro[4] dixerit intelligere; deinde an existimet ullo modo mihi in patria securitatem posse contingere. Nam multi sapientes id fieri posse negant, nisi libertas Remonstrantibus concedatur et promulgetur *τὸ μὴ μνησιχαχεῖν*. Utrumque longe a spe abesse arbitror. Illud de minis Maesbergium respicit[5]. Meum locum dabis in nuptiis tuis cui voles cunque. Quod si aliunde implere numerum non potes - quod mihi credibile non est - poteris sumere aut Daetselarium aut Erpennium, quibus plurimum debeo. Vale mi Frater. Lutetiae 11 Maii 1623. Parentes et amicos saluta quaeso, tum vero et nupturam.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

834. 1623 Mei 19. Aan B. Aubéry du Maurier[6].

Quae mihi saepe antehac, Vir Illustrissime, in publicis privatisque calamitatibus solatio fuit manus tua, eadem nunc quoque me sub rumoribus saevis atque continuis languentem excitavit, et me mihi reddidit. Atque ita hoc quoque super alia experimento didici, quam verum sit verbum vetus, optimum in malis levamentum esse fidelis amici benevolam allocutionem. Speremus meliora. Tibi interim adversus quaedam tristia ex publico ad te redundantia, magnum proprium bonum Deus concessit felicem liberorum indolem atque profectum, cui idem ille maiora indies incrementa ut largiatur, ex animo voveo. Atque utinam a me proficisci possit aliquid, quod aut ipsis utile aut tibi iucundum sit. Ego nunc ad tempus aliquod constitui coelo libero frui, et ruri vivere, beneficio Memmii, qui praetorii sui usum mihi concessit[7]. Sed ubicunque sum futurus, tibi gratum facere summa mihi voluptas erit; ad quam rem utinam tam se offerrent occasiones, quam ego eas ardenter desidero. Tantundem facit optimus Tilenus; eiusque et mea uxor, tibi tuaeque se, quantum possunt, commendant, et obsequia sua deferunt. Omnes vobis omnia quam prosperrima serio precamur. Lutetiae. 19 Maii 1623.

1 Zie p. 15 n. 4.
2 Zie p. 288 n. 7.
3 Frederik Hendrik.
4 Verantwoording.
5 In n°. 815 had Grotius geschreven: ‘Minas et pericula contemno’. Blijkbaar heeft Willem gevraagd wat Hugo daarmede bedoelde. Voor Maesbergium moet Moersbergium gelezen worden. Moersbergen had, uit vrees voor een gelijk lot als Oldenbarnevelt, pardon gevraagd. Zie Brandt, Historie der Rechtspleging p. 297 v. Cf. p. 189 n. 4.
6 Gedrukt Epistolae p. 70. Antwoord op n°. 829.
7 De president Henri de Mesmes stelde zijn landgoed te Balagny-sur-Thérain ter beschikking van Grotius, die er tot Juli bleef, toen hij naar Senlis verhuisde.

835. 1623 Mei 26. Van J. de Haen[1].

Mijn Heere.

U.E. aengename scriven van date den 16 Maert, voor antwoordt ende rescriptie van myne 2 voorgaende in December ende Januario lestleden aen U.E. geschreven, is my wel ter hande gecomen, onder anderen vermeldende dat U.E. in 't instellen van uwe Apologie veele consideratiën hadde moeten neemen, die noch duyrden, oock niettegenstaende het exorbitant placcat jegens U.E. persoon ende bouck uytgegeven. Ick geloeve dat het waer is, ende reden daertoe heeft gehadt, als U.E. oock in den brief, vóor de voors. Apologie gestelt, aenroert, dat veele importante saecken, die groet licht in dese materie hadden cunnen geven, nochtans voor dien tijdt hadt versweegen, om, soe U.E. naerder geperst soude mogen worden, alsdan alle de gheheymenissen naerder te ontdecken. Ick hebbe oock voor deesen - by U.E. versocht geweest zijnde, om mijn gevoelen, edoch te slecht ende te geringh, te seggen, opten inhouden van 't voors. U.E. bouck - gemeent ende geadvyseert dat my dochte, onder correctie, dat daerinne well wat naeckter ende claerder gestelt ende aengeweesen hadde behoeren te worden den oorspronck ende principael oersaecke ende desein, waeruyt de generale, extraordinaris ende zeer pernitieuse alteratie ende veranderinge in den staet ende regeringe van den Lande is ontstaen, ende alle swarigheiden ons ende ons Lieve Vaderlandt overkomen zijn; dan lettende opten inhouden van den voors. brieff ende voorreeden, hebbe mede geacht ende verstaen voor best, dat U.E. datselfde noch hadde gereserveert ende behouden, om daernaer, vorder geperst sijnde, sulcx sonder eenege verschoeninge te ontdecken, waertoe mits de publicatie van 't voors. exorbitant ende zeer rigoureus placcat U.E., onder correctie, nu well dobbel stoffe ende oersaecke is gegeven, soe een yeder meint, ende sulcx qualick sall cunnen naerlaten sonder groet end merckelick nadeel ende prejudicie van de waerheyt ende oprechtigheit van de gemeene goede saecke, end defentie onser aller onnoeselheyt, end verschoeninge, styvinge ende versterckinge onser wederpartye ter contrarye in haere onbehoerlicke proceduiren ende pernicieux voornemen ende desein, alsoe men meenen ende seggen sall, dat soedanigh U.E. schryven ende communicatiën maer wint ende woorden zijn geweest, sonder dat daerachter iet anders off meer is schuylende, hoewell U.E. in der daet ende waerheit well anders volcomelicken kennelick ende bewust is. Belangende de beswaernisse voor den kinderen van den heere Hogerbets in 't openen van de poincten van officie, alsoe geen exempel gevonden sall cunnen worden dat yemandt gecondemneert ex crimine lesae Maiestatis het leven soude hebben behouden, ten waere hy waere voorvluchtigh, wesende sulcx van heel andere consideratie, soe U.E. schryven vermeldt, waervan mijn Advocat, Mr. Dierick de Jonge in den Hage, my oock advyseert, dat, naer de gegeven interlocutoere sententie in de saecke van de voors. kinderen, oock gevolcht was openinge van poinct van officie, dat sy souden moeten bewysen, dat het privilegie van Leyden oeck plaetse soude hebben soe wanneer de gecondemneerde het lijff behout, sonder van crimen lesae Maiestatis te vermanen, meenende 't selfde genouchsaem beweesen te hebben, ende dat de heeren van Leyden debvoir doen om 't selfde noch naerder te bewysen, my

[1] Hs. U.B. Leiden, cod. Rem. 46. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 290. Antwoord op n°. 820.

gevende te bedeincken wat ick in mijn saecke ende proches belangende het privilegie van Haerlem hebbe te verwachten, daer die van Haerlem in 't proches mit my gevoucht sulcx in 't minsten nyet en subministreeren, ende ick oock nyet mede, als de heer Hogerbets, gecondemneert ben tot eewige gevangenisse quae morti comparatur, dan alsoe tegens my als voorvluchtigh is geprocedeert, ende U.E. meent dat sulcx van heel andere consideratie is, sall oversulcx seer gaerne ende mit verlangen, mitte eerste ende naeste gelegentheit ende rescriptie deselve consideratiën verstaen, omme des noet my daermede in den voors. prochesse te mogen behelpen. Ick sall nyet laten by alle occasie ende gelegentheit volgens U.E. begeren denselven by S.F.G.[1] te houden in genadige gedachtenisse, gelijck ick noch lestmael hebbe gedaen, my daerop vragende off U.E. noch nyet en conde resolveeren omme mede herwaerts over te comen.

Aengaende van goede, vrundelicke correspondentie te houden mit U.E. neef den heere van Wedde[2], mijn is niet liever dan goede eenigheit ende vruntschap te houden mit allen ende eenen yeder, voor soe veel doenlicken ende sulcx geschieden can sonder nadeel ende prejudicie van 't gemeene beste. Wy sijn oock alhier onderlinge zeer well te vreeden, ende in goet accordt insonderheit door het goet beleyt van den heere van Moersbergen[3], Stadthouder van weegen S.F.G. van Holstein in Friederichsstadt. Behalven dat veelen ende meest allen tegens de borst is ende meenen dat de voornoemde van Wedden al te seer sijn particulyer is souckende, tot nadeel van 't gemeene beste ende prejudicie van den voortganck ende progres van de voors. nieuwe stadt, waerdeur by veelen niet well gesien noch gewilt is, hem niet well connende vougen tot accommodatie, ende t'onvrede tegens dengenen, die hem temet daerinne ten besten willen raeden. U.E. voorts bedanckende van de communicatie van verscheiden advysen, ende sall gaeren verstaen, wat UE. mitte 2 bondelkens ofte rollekens[4], voor desen gesonden, sall hebben gedaen, ofte van meeninge sall sijn te doen. Van d.Uytenbogardo ende d.Episcopio en vermeldt U.E. in 't minste nyet, twijffel oversulcx off sy noch daer tot Parijs sijn, in sulcken gevalle U.E. gelieven sall mijn hartelicke groetenisse aen denselven te doen.

Hier mede, Mijnheer, naer hertelicke myne groetenisse ende van weegen mijn huisv^{e}. aen U.E. ende huysv^{e}., den Almogenden bevolen. Tot Toningen den 26 May 1623.

U.E. dienstwilge
J.d.H.

Over 8 ofte 14 dagen vertrecke van hier mitter woon tot Friedrichsstadt (ofte) daerby ende ontrent.

(Ick) ben voor ontrent een maent heel sieck geweest aen een cortsche .... Godt loff nu wederom veel beter, hoop Godt voorts gratie geven sall ter... heit[5].

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo Grotius à Parijs.

In dorso schreef Grotius: 26 May 1623 Haen.

1 Frederik van Holstein.
2 Zie p. 119 n. 1.
3 Adolf de Wael, heer van Moersbergen.
4 Zie n°. 797.
5 De brief is hier beschadigd.

836. 1623 Juni 2. Aan Willem de Groot[1].

Balagniaci[2] nunc sum, mi Frater. Id praetorium est a vestro Silvanecto[3] non procul. Usum eius concessit mihi Memmius, qui est inter Principes Senatus. Adsunt hic mihi Meermanni duo, Debyaeus, Graswinckelius[4]. Fuit hic et Lambertus Oversciacus[5] a quo patris literas recte accepi, postea et tuae ad me venerunt, tum quas 15 Maii, tum quas 22 dederas. Pro omnibus qua nuntias grates habeo. Quod reddam vix quicquam est, nisi quod Byzantio scribitur Bethlehemo Gaborio parata fore auxilia a Turca. Electores Saxo et Brandeburgicus dicuntur non alieno esse animo ab instaurando federe Protestantium ad restituendum Palatino patrimonium. Sed Britanniae Rex haec consilia non probat, et fidei atque candori Regis Hispaniae generum inniti iubet. Papa in indulto matrimonii inter Hispanam et Angli filium[6] legem addidit, ut Rex Angliae copias suas e Belgio revocet, quod Anglus probare non vult.

Quid Erpennius notis meis[7] facturus sit velim scire. Scio multa esse quae instituto ipsius non conveniant. De ipso et Vossio quam optima quam saepissime intelligere mihi pergratum erit. Mandatum dedi ut Stobaei[8] quaedam exemplaria via maris ad vos mitterentur, sed non semper occasio est. Sententias damnatorum[9] legi, et miror rem multum consistere citra id quod rumor tulerat. Amicis quos pater in literis nominarat me quantum possum commendo. Filii mei in studiis satis procedunt. Linguae tamen Latinae melius assuescerent, si multorum puerorum eadem lingua loquentium consuetudine uterentur. Porcellaneorum[10] nihil miseram, sed vobis significaram si quando opus esset uteremini. Vale cum patre, matre, sponsa et amicis omnibus. Balagniaci. 2 Iunii 1623.

Tuus tui amantissimus
H. Grotius.

837. 1623 Juni 2. Aan J. Hotman de Villiers[11].

Ignosces, Vir praestantissime, si Gallicis tuis literis eo sermone respondeo, in quo Pater tuus, nulli eruditorum non admirandus, laudem maximam est consecutus. Primum ergo ut a meis incipiam, quod coniux tua, te dignissima uxor, filiolae nostrae[12] tam maternam habet curam, pro eo gratias satis magnas agere nunquam possum. Sed tuae erit bonitatis, quod verbis exprimere non possum id ex re ipsa, quando me nosti, interpretari. Pro his etiam quae tum hic tum alibi geri signîficas multum tibi debeo. Utinam meliora possent nuntiari, in quo tua

1 Gedrukt Epistolae p. 770.
2 Zie p. 292 n. 7.
3 Senlis; ‘vestro’ omdat Willem daar in 1618 vertoefd had; zie I p. 614 n. 5.
4 D.G. en Nicolaas Meerman (zie p. 254 n. 9), een zoon van Joris de Bie (zie p. 261 n. 2) en Dirk Graswinckel (zie p. 133 n. 4).
5 Waarschijnlijk een neef; Hugo's moeder was Alida van Overschie.
6 Zie p. 292 n. 2.
7 Zie p. 27 n. 1.
8 Zie p. 15 n. 4.
9 Zie p. 286 n. 9.
10 Zie n°. 1000 n. 7; n°. 1002 n. 9.
11 Gedrukt Hotomanorum Epistolae p. 410. Over den geadresseerde zie I p. 347 n. 4.
12 Cornelia.

vota cum meis congruere certus sum. Ex Patria accepi sententias in ultimos eorum, qui Principi Mauritio violentas manus inferre voluerunt. In multis malis boni id invenio, quod iudicum testimonio apparet nihil gestum ex alicuius universitatis consilio, sed ex una domo profectum consilium, unde in paucos manavit, quos poena complexa est. Hoc etiam ex patria accipio, Legatum Regis Britanniarum[1] orationem habuisse Regis sui mandato, qua dixit satis magna iam exempla edita severitatis in eos, qui adversus Principem Mauritium coniurassent; rem poscere ut aliquod etiam clementiae exstaret exemplum, cuius benignam materiam praebuisset Ophovius Prior[2], qui Heusdae oppidi praefectum nuper ad prodendum oppidum sollicitavit, nimirum *Dedecorum pretiosus emtor*[3]. Praeter haec nihil habeo dignum nuntiari, nisi quod, ut per te Nob. fratribus Puteanis commender unice rogo. 11 Iunii MDCXXIII. Balagniaci.

Tibi addictissimus
H. Grotius.

838. 1623 Juni 16. Aan Willem de Groot[4].

Iam peractis nuptiis tuis[5], mi Frater, iterum iterumque meo et coniugis meae nomine tibi et coniugi tuae omnia optamus felicia ac fortunata. Nos hic adhuc rusticamur, securi quid rerum alibi agatur, nisi quod de vestra valetudine quam saepissime certiores fieri optamus. Heri perlatum ad me est epistolium a te quo de Cysio[6] percunctaris. Doleo Graswinckelium nostrum in perscribendo tam ingrato rumore adeo festinum fuisse. Scitote bene nobis compertum nihil esse eius rei. Alioqui si quid fuisset non defuturi fueramus officio in popularem. Nos hic quid de Legatione in Galliam[7] eventurum sit, scire avemus. Ego absoluto Stobaeo, quem ad vos iam pervenisse spero, do operam commentationi de Iure belli[8], sed lente satis procedo, id primum curans ut valeam et quam suavissime vivam. Amicos Lugdunenses recte valere spero. Velim intelligere quid de annotationibus nostris facturus sit Erpennius[9]. Daetselarius[10] hic nondum est, nec quicquam de eo iamdudum nisi per vos intelleximus. Parentes caeterique ut valeant scire percupio, iisque ac tibi et tuae me et meam quantum possum commendo. 16 Iunii 1623. Balagniaci.

Literas Sylvanectum tibi destinandas scito ad Nicolaum de Bonvillers, Pharmacopolam, cuius memoriam iugiter servato. Apothecarii omissio cur literis nonnullis careamus in causa est. Vale.

Tuus tui amantissmus Frater
H. Grotius.

1 Dudley Carleton.
2 Zie p. 287 n. 2.
3 Horat., Od. III, 6, 32.
4 Gedrukt Epistolae p. 771.
5 Zie p. 289 n. 3.
6 Hij wordt ook in n°. 842 genoemd.
7 Zie p. 271 n. 1.
8 Zie p. 254 n. 14; p. 285 n 8.
9 Zie p. 27 n. 1; p 295 n. 7.
10 Daetselaer bezocht in Juli De Groot. Prot. van. Notaris Kemp te Gorinchem N°. 3974 d.d. 16 Oct. 1623: Verklaring van Adriaan Daetselaer Mathijsz. en Mathijs van Veen Cornelisz. dat in Juli van dat jaar Mr. Hugo de Groot in leven was, aangezien zij hem op dien tijd te Balagni in Frankrijk gezien en gesproken hebben. Zie p. 300 n. 3.

839. 1623 Juni 21. Aan J. Hotman de Villiers[1].

Cum puer a nobis ad vos transcurreret, non potui, Vir Clarissime atque optime, tui non memor esse: *πῶς ἀρ᾽ ἔπειτ᾽Ὀδυσέως ἐγὼ θείοιο λαθοίμην*[2]; Primum animo occurunt tot tua vetera in me officia et inter nova illud eximium, quod tu et singularis virtutis matrona, uxor tua, parentum affectum pignori meo[3] impenditis, quo beneficio, si me negem maius ullum accipere posse, nihil praeter meritum loquar. Accedit alterum, quod nos sepositos ab urbanis molestiis, si quid usquam boni geritur ac nunciatur, ignorare non pateris, hoc est, dies nobis praestas sine faece. Tum vero pro libello, quem transmisisti, ni gratias tibi agam valde sim ingratus. Nam pro Gallia quod sollicitus es, ad me pertinere intelligo, qui Galliae plurimum debeo, et simul quod patriae meae praestatur id quoque ad me, qui ibi amicos habeo plurimos, pertinere profiteor. Id te rogo, ut me meosque amare pergas, quod tibi tanto erit gloriosius quanto in me minus erit meriti. Nobilissimis Fratribus Puteanis commendari percupio, quibus scriberem, si quid esset dignum nuntiatu. Nos omnes recte valemus et alternis studemus ac rusticamus. Vale Vir praestantissime. XXI. Iunii MDCXXIII. Balagniaci.

Tibi addictissimus
H. Grotius.

840. 1623 Juni 23. Van P. du Puy[4].

Monsieur.

Je veu l'honneur qu'il vous plaist me faire d'avoir mémoire de moi en vos lettres. Je n'en ay pas moins de vous que je chéris et honore. Je me resiouis que vous soiez en un lieu où vous estes le bien venu. Monsieur le President de Mesme[5] m'a faict l'honneur de venir céans qui m'a tesmoigné le contentement qu'il a de vous faire plaisir, et que vous luy aviez envoié une élégie, dont il faict grand cas. Obligez moi d'en faire faire une copie par votre homme. Je vous donne advis, que le Roy sera icy Lundy qui est le 26 de ce mois et y pourra estre quelques jours. Vous sçavez que vous avez affaire en Court que tout retourne icy. Je suis, Monsieur,

Votre très bon et aff. Serviteur
Dupuy

De Paris ce 23. juin 1623.

Mons. de Thou[6] vous baise les mains.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius.

In dorso schreef Grotius: 23 Iunii 1623 Du Puy.

1 Gedrukt Hotomanorum Epistolae p. 411.
2 Homerus, Il. K 243, Od. *α* 265.
3 Cornelia; zie p. 295 n. 12.
4 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Beantw. door n°. 841.
5 Zie p. 292 n. 7.
6 F.A. de Thou.

841. 1623 Juni 27. Aan P. du Puy[1].

Quanquam si satis me nosti, Vir Clarissime, nescire non potes vigere apud me tui tuorumque officiorum memoriam, tamen testatum hoc et hac epistola volui, cuius aliud argumentum non habeo. Vivo enim rerum omnium, tam quae apud nos, quam quae apud vos geruntur, ignarus; et hanc ipsam ignorantiam in fructu rusticationis meae deputo. Si, quid agam, scire vis: alternis et studeo et deambulo, imo studeo etiam deambulando. Nec parum me recreat popularium meorum consuetudo[2], quae efficit, ne patriam desiderem. Interim et ad eos, qui Lutetiae bene mihi volunt, cogitatione deferor, quos inter nisi te habeam principem, valde in te sim iniurius. Neque Thuanus[3] mihi excidit, cuius quotidie libris utor; nescio an non nimis familiariter. Si est in eius Bibliotheca Lusitanica Conestagii Historia[4], velim eam seponi; mittam qui petat. Occurrunt mihi saepe et Rigaltius et Salmasius et apertissimum ingenium Christiani[5]. Quibus omnibus, praesertim vero tibi et optimo fratri[6], valetudinem precamur tam secundam, quam nos eam hucusque experimur. Balagniaci. 27 Iunii, 1623.

842. 1623 Juli 12. Aan Willem de Groot[7].

Binis simul, mi frater, literis tuis respondeo et gratias ago maximas pro ista diligentia quam tanto maioris faciendam intelligo, quod non nescio quot te hoc tempore negotia distrahant. Respondissem celerius iis, quas Iunii XXVI dederas, sed recepi eas serius, quia Balagniaco Lutetiam abieram, unde huc iam redii, simulque tuas III Iulii scriptas accepi. Primum igitur rogo pergas nos coniugi tuae insinuare, ut quae inter nos semper fuit caritas ad illam quoque et si Deus dederit liberos propagetur. Qua de causa quod nostri inter gaudia vestra memores estis maxime gaudeo. De Cysio[8] rectius vos edoctos dulce mihi est, qui popularibus omnibus bene volo. Si quid de legatione Gallica[9] ne praetermitte ad nos scribere et siquid aliud quod ad pub(lic)am privatamve causam pertineat. Stobaeum utinam acceperitis: de quo iudicium non male nobis volentium - contemnendi enim sunt alii - intelligere aveo. Sententias reorum Lugdunensium[10] legi: miror in republica quae ad popularitatem facta est non placere nisi rigidissimas sententias. De Bonteballio[11] siquid expressius intelligas fac sciam; et quomodo dimissus sit Kenenburgius[12], absolute an ita ut repeti iudicium possit; et siquid his simile.

1 Gedrukt Epistolae p. 70. Antwoord op n°. 840.
2 Zie p. 295 n. 4.
3 Zie p. 297 n. 6.
4 Jeron. Conestaggio, Dell' unione del regno di Portogallo alla corona di Castiglia. 1585.
5 Chrestien, ook in de brieven van Maria genoemd; zie p. 213 n. 2.
6 Jacques du Puy.
7 Hs. U.B. Leiden, cod. B.P.L. 246. Gedrukt Epistolae p. 771.
8 Zie p. 296 n. 6.
9 Zie p. 296 n. 7.
10 Knuttel Pamflet 3460.
11 Klaas Michielsz. Bontebal, gewezen secretaris van Zevenhuizen, wegens deelneming aan de samenzwering 3 Juli 1623 te Rotterdam geëxecuteerd; Pfl. Knuttel 3461.
12 Otto van Zevender, heer van Kenenburg, zwager van Oldenbarnevelt.

Multi hic arbitrantur Principi Arausionensi propositum tenere se intra curam tuendorum finium. Mursa exiguum nimis mihi videtur, quam ut in ea hostis copias et tempus absumat. Utinam aliquid obtineat Modaeus[1]. Adest nunc nobis Hogerbetius nuper antiquum obtinens, a quo nihil est praeter vota, quod parentem iuvare possit. Quod a Pynackero[2] dici scribis plane est commentitium. Suspenditur hic omnium honorariorum solutio: quae res et consilium parcendae pecuniae regni sollicitum me habet. Siquis Principum qui mihi tutando et honeste alendo par sit, puta Danus[3] Saxo, aut similis operam meam desideret, rem dignam putem de qua cogitetur. Nunc omnes mei obliviscuntur, quia me a maximo rege occupatum putant. Amisi amicos magnos; qui nunc rerum potiuntur bene mihi volunt, sed nimium multa habent quae agant, ego autem interpellator non sum. Saluta officiosissime parentes, coniugem tuam, sororem cum marito, avunculum, materteram, omnesque agnatos, cognatos, affines, amicos. Salutant vos uxor mea et qui hic sunt amici. Recte valemus omnes. XII Iulii CIↃIↃCXXIII. Balagniaci.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

Adres: E. hoochgeleerde wyse voorsyenige Mr. Willem de Groot, doctor in de Rechten, advocaet voor den Hove van Hollant in 't hoff van den Graeff van Hohenloo tot Delff.

In dorso schreef Willem: Recepta 22 Iulii 1623.

Daaronder: 6 st.

843. 1623 Juli 17. Aan J. Hotman de Villiers[4].

Satis dignas gratias agere tibi non possum. Vir Nobilissime atque clarissime, quod et mihi amicum te optimum et filiolae meae[5] parentem alterum praestas. Memini apud Ciceronem[6] legere me: ‘arbitrio suo quemque timere oportere’. Quare concedemus hanc libertatem puellae nostrae, ut subducat se, si non periculo, certe formidini, praesertim cum in ipsa formidine aliquid sit periculi. Non ignoro quam ei sit salutare sub oculis vivere matronae, qualis tibi uxor contigit, virtutum, quae in sexum illum cadunt, pulcerrimum specimen: quo maiores facio et praestitum hactenus beneficium et spem recuperandae huius felicitatis. Nos tibi et hoc et aliis nominibus multis debitores semper erimus: quod utinam quantum volumus testatum aliquando nobis facere liceat. Interim tibi, uxorique tuae valetudinem secundam et iter si quod suscipitis prosperum precamur. In patria nostra res belli frigent. Dicitur Spinola prope Mosae Traiectum habere copias, crediturque imminere oppido Mursae, cui concessas inducias peculiares tempore elapso producere Hispanus recusavit. Aliud habemus nihil. Vale Vir optime. XVII Iulii MDCXXIII. Balagniaci

Tuus totus
H. Grotius.

1 Zie p. 236 n. 2.
2 Cornelis Pynacker, professor eerst te Leiden, daarna te Groningen, was in Juli 1622 als gezant naar Algiers gegaan. Op zijn tweede reis naar Algiers, 1626, ontmoette hij Grotius te Parijs.
3 Zie p. 329 n. 3.
4 Gedrukt Hotomanorum Epistolae p. 411.
5 Zie p. 295 n. 12 en p. 297 n. 3.
6 Cicero, Pro domo 8.

844. 1623 Juli 21. Aan P. du Puy[1].

Nescio, Vir Clarissime, quo malo meo fato fiat, ut quo magis calumnias fugio, eo me insequantur validius. Ac tibi quidem, quod aperte nuncias, de quibus differor, gratias ago: quam autem a vero illa abeant, cognoscas rogo. Ego ut huc veni, districte imperavi, ne Veneris ac Saturni diebus alius nobis ac nostris apponeretur cibus, quam quo populus hic utitur; fixum animo habens in eius generis rebus sequendum dictum vetus, *λεωφόρῳ βαδίζειν*. Si quid a familia secus est factum, id clam me ac nolente factum est. Pastorum exsulum, ex quo hic sum, vidi neminem. Ne psalmos quidem aut hymnos unquam cecinimus, nec quicquam fecimus, quod ad exercitii religiosi, non iam dicam publici, sed vel privati speciem posset accedere. Qui me salutatum venerunt, tales fuerunt, ut eos repellere decore non potuerim, viri optimi Hogerbetii, aerumnarum mearum socii, filius[2], qui Silvanecti habitat: Daetselarius[3], qui in matrimonio habet Erpennii sororem, in cuius domum delatus sum, cum primum carcerem evasi, qui cum cognato suo adolescente ex Hollandia huc venerat. Deinde filius Eliae Oldenbarneveldii, Roterodamensium ante me adsessoris, qui iuvenis Andegavi hactenus studiis operam dedit. Extra hos adfuit mihi nemo. Quod si hac in parte minus cautum est, curabo in posterum ne quid fiat, quod viro amplissimo et in me benignissimo H. Memmio invidiam creare aut displicere merito possit. Interim cum cogito, quam levis ad me traducendum occasio valeat, penitus afficior sensu fortunae meae, ut non possim Euripidea[4] ista non saepe animo revolvere:

> T*ί τὸ στέρεσθαι πατρίδος, ἢ χαχὸν μέγα*;
> M*έγιστον· ἔργῳ δ᾽ἐστὶ μεῖζον ἢ λόγῳ.*
> T*ίς δ᾽ ὁ τρόπος αὐτοῦ; τί φυγάσιν τὸ δυσχερές*;
> Ἐ*ν μὲν μέγιστον, οὐχ ἐχει παρρησίαν*.

Sed his malis Deus, ubi ipsi visum, medebitur, atque interim, ut spero, fortem mihi constantemque animum servabit. Vale cum optimo fratre et amicis, si qui illic sunt, aliis. In Balagniaco. 21 Iulii 1623.

845. 1623 Juli 29. Van A. Schottus[5].

Clariss. Viro H. Grotio I.C. Lutetiam.

Quam mihi gratum munus exstitit tuum, Stobaeanae poëse*ω*s interpretatio[6] tua, doctiss. Groti, tam precor multa e Regia illa bibliotheca in voluntario hoc tuo exsilio proferas, rogoque quae sint ‘digna vel a sera posteritate le[gi]’; atque utinam integrum solidumque ut sit opus, alteram Ioan. Stobaei partem, quae *ἀποφθέγματα* et Philosophicas continet *γνώμας*, pari felicitate aliquando

1 Gedrukt Epistolae p. 70.
2 Adriaan Hogerbeets; zie p. 299.
3 Zie p. 296 n. 10.
4 Euripides, Phoenissae 388-391.
5 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Epistolae ex museo J. Brant p. 32.
6 Zie p. 15 n. 4.

subiungas, et quae Gul. Canterus *φυσικὰ καὶ ἠθικὰ* typis exhibuit Plantinianis[1], sed sine principio, quod habeo e Farnesiano cod. descriptum auctius: et quidem ordine a Photio nostro praescripto. Dimidia quoque Stobaei pars Sermonum, fort. L, penes me calamo exarata, sed recentiore manu, neque in membranis, ut Regii vestri codd. ut coniicio. Possem, si volenti esset, variantes inde decerpere scripturas, et submittere. Narro autem Tibi, habere et per me Petrum de la Rovière, typographum Allobrog. - qui solus pene ibi post Commelinum Graeca hac tempestate excudebat - eiusque nunc haeredes, nuper enim exstinctum inaudivi, habere, inquam, fragmenta Tragicorum Gr. Graece e Stobaeo aliisque, Aeschyli, Sophoclis, et Euripidis, earum quae interciderunt Tragoediarum, item Menandri et Comicorum Gr. et Epigramm. *ἀποσπασμάτια*, Theod. Canteri[2], hic tum exsulantis, opera collecta digestaque dramatum ordine, mihique credidit depositum, titulo tantum appenso 'Ex Biblioth. Th. Canteri Ultraiectini'; quandoquidem Rovière Tragicos tres simul et Comicum Aristoph. ediderat recens[3] et ad me miserat, suasi ut fragmenta vel in 8. simul ederet, a me Latina facta, cum Scholiis magnam partem ex Casaub. V.C. animadversionibus. Rogo itaque cum manibus viri opt. et heredum, ut per epistolam, vel per amicos, et Cl. Salmasium - ad quem ante annos aliquot Scholia Ms. misi in Antholog. Gr. Epigr. longe auctiora editis Scholiis, idque in sarcina ad R.P. Frontonem[4], nescio an habeat - extorquere[velis] ab haeredibus Roverii, quia abes propius, ne pereant illae Theod. Canteri vigiliae meae fidei commissae; deinde quia treviros illos Tragicos moliris, in arce illa Lupistena custodiaque elaboratos, ut praefaris[5]. Opus sane tuum civis labor et in eadem mortui calamitate a suis illata[6] augebit ornabitque, mihi crede; et a plagiarii liberabis, potes enim, mala manu. Ego quoque fidem opera tua sito promissam liberabo, agnoscamque beneficium, quod Herculi veluti clavam extorseris: et illi fasci illo levari forte gaudebunt, peribuntque, ut fieri amat, domino extincto: suntque in Scaligerianis *ἅπασιν*[7] edendis Roveriani plus satis occupati, editis iam vastis Aug. Thuani Chronicis[8]. Miseram et Euripidis, cuius versus singuli prope sententiae sunt, M. Tullio ad Tironem[9] testante, Tragaedias VII. aut VIII, Latinis versibus redditas a doctis, ut simul extruderet, Erasmo interprete duas, totidem Ge. Bucanano, et una Petro Tiara, Medea, item una Q. Florente, nisi fallit memoria senilis: eas quoque repete; et vindicias secundum libertatem, ut Iurisconsulti vestri loquuntur, asserendo dabis, quomodo Ge. Ratallerus totum, ut nosti, Sophoclem[10] dedit. Sed haec de Tragicis in hac vitae scena, quam agimus.

1 Io. Stobaeus, Eclogarum ll. II. Interprete Gul. Cantero. 1575.
2 Grotius heeft deze collectanea van Th. Canter van de erven De la Rovière te leen gehad voor zijn uitgave: Excerpta ex Tragoediis et Comoediis Graecis; 1626. Zie de Voorrede aan het slot, en Grotius' brief aan A. Schottus van 1 Juli 1626.
3 Poetae Graeci veteres tragici, comici ... 1614 f^{o}.
4 De Jezuiet Fronto Ducaeus.
5 In de Prolegomena op Stobaeus.
6 Hij was wegens zijn rol bij de geschillen aldaar in 1611 uit Utrecht verbannen, en stierf 1616 in Leeuwarden.
7 J.J. Scaliger, de Emendatione Temporum. Coloniae Allobrogum, Typis Roverianis 1629.
8 De Thou's Historiae sui Temporis verscheen 1627, in 5 dln. f^{o}. bij Rovière.
9 Cicero, Epp. ad Fam. XVI, 8, 2.
10 Sophoclis Tragoediae quotquot exstant, carmine Latine redditae, Geo Ratallero interprete. Antw. 1570.

Legeram nondum complicatis Stobaei tui foliis Basilii M. *πρὸς νέους* Homiliam[1] subito, etsi olim legissem, quia nova tua interpretatio; et Notas uberiores tuas optabam. Olim enim in Basilio Antverpiae edito An. CIↃIↃCXVI[2]. ad oram illius concionis quaedam alleveram, si forte ad vos allatum exemplar est; et postea adauxit P. noster Fronto Ducaeus Graece doctiss. - quo viro ut utaris cum Iac. Sirmondo, et Dion. Petavio maiorem in modum rogo quaesoque - in Basilii edit. Graecolatina Parisiensi, anni M.DC.XVIII[3]. Notabam equidem haec pauca. Pag. 84. v. 7.[4] *ὡς τὸ ἄνθος ἐπάγουσιν*, redditur: 'lumen inducunt'. 'Florem' retinuissem, ut apud Nonium Marcellum multi florem Liberi, vini similiumque, nisi *τὸ φῶς* legas; aut quis Latinorum purpurae lumen[5] dixerit, equidem ignoro. Mox. v. 13. *προΰργον*, mallem Ἀπιχῶς *προΰργου*. Pag. 91. v. 2. *μόνον* ut repetitum redundat, ut e membranis iam Ducaeus monet; v. 22. *ἄλλοτε ἄλλῳ* in Theogn. lego, sed nihil interest. Statim pro Χῖος repono Κήιος, quae Prodici Sophistae patria est, teste Suida[6], non Κῶος, ut vult in Sophist. vitis Philostratus[7]. Pag. 100. v. 21. *ἀτεχνῶς εἰς πῦρ ξαίνοντες*: novi *ξαίνειν* carminare esse, et lanam carpere; doce me, potes enim, quia in Notis non attigisti; in suppliciis inferorum id usitatum; ut de cribro dolioque pertuso Danaidum nota res e Poetis. Apposui pauca ut me legisse, et lecturum credas reliqua, discendi gratia, ut in *προλεγομ*. multa notavi mihi profutura libris Divinarum Observationum[8], quas meditor *ξὺν θεῷ*.

In Plutarchum vero de poetis audiendis scripsit olim uberiores Notas G. Xylander, ut et in Plut. de Homeri vita, Basileae typis Oporinianis an. 1566[9]. Quas Notas miror equidem Cl. Marnium in edit. Francof.[10] non adiunxisse ceteris eius Scholiis in Opuscula Moralia. Et quia Lutetiae eadem denuo Plutarchi editio[11] excuditur, monequ aeso, consortes typographos ut Xylandri illas addant Notas in Plut. de poetis audiendis, et de Homeri vita. Habuit quoque in Plutarch. varias lectiones David Hoeschelius a me. Forsitan Elias Augustanae praefectus biblioth. poterit rogatus recuperare ac redhibere, si habet. Lauta haec fuerit, grataque ad Plutarchum accessio: nam et ego Opusculorum Plutarchi duos habeo codd. sed non perinde vetustos.

D. Hemelario civi, hic Flamini, tradidi ad te mittendas cum suis Epistolas prope DC hactenus ineditas S. Isidori Pelusiotae, Graece, a nobis erutas e Vaticana bibliotheca. Mitto *ἀντίδωρον* sed *χάλκεα χρυσέων*[12], fatebor enim, nisi quia sacer est scriptor, disertus et *χρυσορρήμονος* discipulus: et quia neque a

1 In de editie van Stobaeus, p. 80-111, met Grotius' Latijnsche vertaling. De Notae zijn zeer gering.
2 Basilii Magni Opera, emendata studio Andr. Schotti. Notae eiusdem et Front. Ducaei. Antv. 1616.
3 Basilii Magni Opera omnia quae reperiri potuerunt. Nunc primum Graece et Latine coniunctim edita. Paris 1618.
4 Dit, en de volgende citaten, betreffen de Oratio van Basilius Magnus vóór Stobaeus.
5 Quintilianus, Inst. or. VIII, 5, 28.
6 Suidas i.v. *πρόδικος*
7 Philostratus, Vitae Soph. I, 482.
8 Schottus was met een boek, dat tot titel zou hebben: Divinae Observationes bezig, toen de dood hem verraste.
9 Plutarchus, Duo Commentarii ... Guil. Xylandro interprete. Basileae, Io. Oporinus.
10 Plutarchus, Quae exstant. 1599.
11 Plutarchus, Opera omnia. Paris 1624. 2 vols.
12 Homerus, Il. VI, 236.

Iac. Billio, neque a Conr. Rittershusio I.C. sunt editae. Latinam meam interpretationem nondum subiunxi, si plures forte aliunde nanciscar, vel expiscari e Regis Catholici biblioth. possimus, quo misimus[1]. Praefatus etiam testor quod res est, ali hodie lectorum ignaviam tot versionibus, ut pauciores serio graecentur, ut et Io. Meursius queritur in quatuor auctoribus Memorabilium. Legent Graece docti, tu imprimis aliqua voluptate, qua scriptae missaeque sunt lingua .....

Numquid amplius? Etiam liceat mea manu sine arbitris colloqui et rogare, ut *ἐν ταυτῇ τῇ φυγῇ* Philosophis legendis te oblectes consolando: Dei esse opus quod evenit, dilapsique sumus. Perieramus, ait ille suis, nisi periissemus[2]. Vide Euripum Reip. et scindi contraria in studia imperitum vulgus[3], etc. Memoria repete non iam Scipiones Africanos, Themistoclas, Aristidas, ostracismo etiam proscriptos, a Valerio Max. recensitos lib. V. cap. 3. et 6. sed potius nostrae memoriae Brissonium, et Durantium, Lutetiae illum, hunc Tolosae a plebe tumultuante mori iussum, ante diem[4]. Mitto reliqua tragica exempla, ut Papiniani vestri, et collegae tui nuper. Tantum te rogo ut senem vir audias patienter amice obtestantem, ne in illo secessu bonas horas perdas Apologiis, quasi apologis, scribendis, aut chronicis patriae, sed *μαλαχίαν* exspecta, *dum pelago desaevit hiems*[5]. 'Tecum habita', ait Satyricus[6] quod alter 'e coelo delapsum ait: *Γνῶθι σεαυτὸν*'[7]. Repeto ipse mecum identidem, quod tumulo inscribi Lipsius noster spirans voluit:

> Humana cuncta, fumus, umbra, vanitas,
> Et scenae imago; verbo ut absolvam: Nihil[8].

Quamobrem ut in dies animum nonnihil a curis publicis ingratae patriae abducas, si me audire lubet, sume interdum in manus pro Lucano aliove poëta, si me audire lubet, inquam, B. Augustini Confessionum libellum, a multis piis eruditisque, qui non nisi commoti iis legendis surrexerunt, valde praedicatum, Nolo hic ipsius auctoris Augustini verba describere, ut partum adamantis, sed aliorum, quibus, prae ceteris eiusdem etiam auctoris, placuisse hunc libellum testantur, ut lib. II. Retractat. cap. 6. et De bono perseverantiae cap. XX. et Epist. CCLXIV. ad Barium Comitem. Et Severus Episc. epist. XXXVII. inter Augustini. Possidius Calamens. Episc. in eius vita[9]: 'Libros, inquit, Confessionum ideo scripsit, ne de se quisquam hominum supra quam se esse noverat, aut iam de se auditum fuisset crederet, vel putaret'. Eius elogium Praesulis est in Prospero Aquitanico lib. III. de vita contemplativa cap. XXXI. et in Carm. De ingratis. Sed quoniam vestrae deliciae, et dulces ante omnia Musae, en Franc. Petrarchae de hoc libello distichon:

> Quisquis eget lachrymis quibus impia crimina tergat,
> Hunc celer ad fontem deserta per arida pergat.

Sed placet magis civis tui Delphensis Adami Sasbout, Iureconsulti Praesidis filii, ex familia S. Francisci, hominis pientissimi iuxta ac eruditi verba apponere

1 Isidorus Pelusiota, De interpretatione Divinae Scripturae Epp. ll. V, quorum III ex interpr. Iac. Billii, quartus C. Rittershussii, quintus A. Schotti. Paris 1638.
2 Plutarchus *περὶ φυγῆς* 7.
3 Cf. Virgilius, Aen. II, 39.
4 Zie p. 95 n. 1 en 2.
5 Virgilius, Aen. IV, 52.
6 Persius IV, 52.
7 Juvenalis XI, 27.
8 Aub. Miraeus, Vita I. Lipsii (1609) p. 26.
9 Migne, P.L. 32 p. 34.

ex Homil. de Timore Dei: ‘Cuperem, ait, omnibus, (allata eius sententia e lib. IV. Confess. cap. 5. et lib. V. cap. 4.) libellos illos esse familiares, hoc est frequenter versari in manibus, legi ac religi. Siquidem ab his fluxis, vanis et caducis rebus a sui amore, sive ut uno verbo Graeci dicunt, *φιλαυτίᾳ*, animum hominis potenter abducunt: quos nimis sero mihi notos doleo’. Haec ille religiosissimus vir Adamus, quae ut a cive pronunciata, a meque tui amante ostensa in bonam velim partem accipias. Sic tibi quae optas eveniant faustaque sint ac secunda in brevi vitae stadio. Vale, et acceptis hisce litteris atque Isidori fac me, ut gaudeam, certiorem. Antverpiae a.d. IIII. Kal. Sextil. CIↃIↃCXXIII.

Servus in Christo
And. Schottus.

Adres: Doctissimo Viro, Hugoni Grotio Iureconsulto, agenti Parisiis.
Soit recommendé à Monsieur Nicolas Buon libraire en la rue de Saint Jaecq.
In dorso schreef Grotius: 28 Iulii 1623 Schottus.

846. 1623 Aug. 4. Aan P. du Puy[1].

Quod mei ac rerum mearum curam non deseris, Vir Clarissime, facis tu nullo meo merito, naturae tuae imperio, quae te nisi optime facere non sinit. Ego Balagniaco, quo dominus[2] venturus exspectabatur, Silvanectum secessi, et aut hic aut in agro vicino, nisi quid aliud impedit, transigam quod restat aestatis, adversus mala et multa et magna ex Deo et litteris solatium quaerens. Iam menses duo sunt aut hoc amplius, ex quo ab affinibus, qui in Zelandia sunt, nullas accipio litteras, quod me non parum habet anxium. Neque ex Hollandia accepi quicquam, nisi quieta adhuc omnia. Si quid scitu dignum intellexero, faciam te, ut debeo, participem, neque desinam interim grato animo, quod habeo unicum, tuam in me benevolentiam et benefacta prosequi. Tibi, optimae parenti, ac fratri tuo[3], Thuano amicisque allis valetudinem et fausta omnia precor. Uxor mea peculiariter se matri ac sorori vestrae commendat. Silvanecti, 4 Augusti 1623.

847. 1623 Aug. 7. Aan F.A. de Thou[4].

Tua pro me solicitudo, Nobilissime Thuane, tanti mihi est adeoque me delectat, ut etiam si minus valerem, posse mihi videar ex hoc remedio convalescere. Nunc, cum Dei beneficio cum omni familia ac comitatu valetudine fruar prospera, libenter hoc tibi significo; ut et metum pro me conceptum tibi eximam et, quomodo me recreasti, ita ego vicissim te recreem. Sicut autem abesse te gaudeo ab urbe, in qua malum transitione magis magisque serpit et hominum damnis alitur, ita non minor voluptas est intelligere esse te vicino nobis loco[5], neque spatiis multum me seiungi ab eo, cui et ob paternarum virtutum memoriam et ob tuarum spem iustissimam, tuamque in me benevolentiam, et sum et esse semper cupio coniunctissimus, idque mihi gloriae duco: quantumque possum te rogo, ne te unquam ab hoc affectu patiaris

1 Gedrukt Epistolae p. 71.
2 Henri de Mesmes; zie p. 292 n. 7.
3 Jacques du Puy.
4 Gedrukt Epistolae p. 71.
5 De Thou woonde te Merli; zie n°. 848.

abduci. Si, quid agam, cupis scire, - est enim et hoc amicorum - versor in examinandis controversiis praecipuis, quae ad Ius Gentium[6] pertinent: in quo labore, ut faciam quod facio libentissime,

6 Zie p. 254 n. 14.

tui scilicet ut meminerim, ipsa librorum tuorum inspectio singulis prope momentis me admonet. Pro quo beneficio si nunc ego tibi prolixe gratias agere instituam, faciam quidem quod debeo, sed quod tu minimum desideras: imo vero faciam, quod non debeo, quia quod tu non cupis, id me nec facere par est. In Balagniaco loci dominus[1] exspectabatur: ea res fecit, ut Silvanectum secederem, ubi idem est aër innocens atque hilaris, et multa circum locorum amoenitas. Heri litteras accepi a maiore fratrum Puteanorum[2], qui mihi non cessat bene velle ac facere. Ego fortunam meam in hoc accuso maxime, quod mihi nihil reliquit, quo adversum tot amicos gratum animum possim ostendere. Sed ea qualiscunque est, concoquenda est. Vale, Flos Iuventutis. Dabam Silvanecti, 7 Augusti 1623.

848. [1623] Aug. 19. Aan F.A. de Thou[3].

Misit ad me heri, Thuane nobilissime, Hottomannus[4] literas quas rogavit curarem ad Puteanum[5] nostrum deferendas. Haec res facere me coegit quod saepe facio, tibi ut sim molestus, et quod officium per me praestare non possum id tuo beneficio praestare quaeram. Scripsissem simul ad V.C. Puteanum ac participem fecissem eorum quae apud nos geruntur; sed nihil plane literarum ex patria accepi: quod me male habet, non tam ob publica negotia de quibus ut edocear mea nihil admodum refert, sed quod proximorum valetudo mihi incognita sollicitum me habet. Sed in hac re ut in aliis multis solabitur me bona Dea, quae sola in Pandorae pyxide resedisse memoratur, cum avolassent aliae. Scribit Hottomannus peractum negotium de pactis nuptialibus inter Britannum et Hispanum[6], ex Britannia imperatum Palatino[7] ut induciarum pactioni subscribat; Pontificis Romani[8] electionem tardius procedere quod Galli Cardinales exspectentur. Praeter haec habeo nihil nisi quod tibi, V.A., affini tuo ac sorori omnia fausta apprecor. Silvanecti XIX Augusti CIↃIↃCXXII.

Tuus tibi addictissimus
H. Grotius.

Adres: A monsieur Monsieur de Thou à Merli.

849. 1623 Aug. 26. Aan J. Hotman de Villiers[9].

1 Henri de Mesmes; zie p. 292 n. 7.
2 Pierre Du Puy. Zie n°. 846.
3 Hs. Bibl. Nat. Parijs, fonds Dupuy 583 f. 30. Gedrukt Epistolae p. 68. De brief is van 1623, toen Grotius te Senlis woonde.
4 Jean Hotman de Villiers; zie p. 295 n. 11.
5 Pierre du Puy.
6 Het huwelijk van den Prins van Wales, den lateren Koning Karel I, met de Spaansche Infante, dat ten slotte niet tot stand kwam.
7 De Winterkoning.
8 Maffeo Barberini werd 6 Aug. 1623 tot Paus gekozen en nam den naam Urbanus VIII aan.
9 Gedrukt Hotomanorum Epistolae p. 412.

Lutetiae, Vir Clarissime atque amplissime, valedixi Fratribus Puteanis, qui cum matre rus discedebant. In ea urbe nondum emortua est contagies, quae puerorum maxime damno grassatur. Ex Patria nuntii cladem Halberstadensis[10]

10 Christiaan van Brunswijk was 6 Aug. door Tilly bij Stadtlohn in Westfalen verslagen en naar Bredevoort gevlucht.

commemorant, gravem satis, ita tamen ut dux ipse et quatuor equitum, duo peditum millia evaserint. Princeps Henricus Nassavius illico cum parte copiarum missus, consulturus securitati vicinorum locorum, Resae praecipue et Emmerici, quem cum reliquo exercitu subsecuturus dicebatur Princeps Arausionensis. Ego et uxor nos tibi tuaeque officiosissime commendamus. Rogo et officia mea offeras Legato Regis M. Britanniae[1], si eum videris. 26. Augusti 1623. Silvanecti.

Tuus H. Grotius.

850. [1623] Sept. 15. Aan J. Hotman de Villiers[2].

Multum, ut semper, Vir clarissime atque optime, tibi debeo, quod iter a te huc susceptum est mei videndi causa, cui nihil tuo colloquio dulcuis potest contingere. Quare, si libertatem hanc mihi indulges, oro te ut, quamprimum eris vacuus a maioribus negotiis, puerum tuum huc mittas, cui equum tradam qui te huc perferat. Nihil enim hic habet quod agat equus ille, et veternum ei excutiendum est. Hospitium Silvanecti aliud quam nostrum ne capias rogo. Nam in parte, quam conduximus, loci satis est. Huius oppidi praesidem salutavi, a quo tanta humanitate sum exceptus, ut vel hinc satis intelligam quantum mihi in tua amicitia praesidii est. In Fano Germani, unde recens adveni, intellexi de pecunia nostris mittenda agi, sed lentum esse negotium. Hoc quoque didici, Legatos Reformati corporis auditos a Rege[3] et benigne exceptos, temperamentun impetrasse Decreti Regii adversus Pastores Ecclesiarum alienigenas, ut qui antehac Ecclessiis inservierunt retineri possint. De Decreto adversus vincula Dordrechtana et Alesiana[4] nihil mihi compertum est. Tantum intellexi disputari de admittendo iterum aut reiiciendo Pastore Ambianensi[5], qui ob sententiam nostram in Synodo postrema Provinciali loco erat motus. In ea Provinciali Synodo remissum iam erat iuramentum, atque eius loco exacta professio doctrinae, quam Synodi illae stabiliverunt. Eam a se salva animi religione praestari posse negaverat Pastor Ambianensis, cui nomen Corcellio. Is est affinis Pastoris Silvanectensis, quem sententiae quidem alterius, sed a concordia non alienum invenio. Ex Hollandia recentes literas non habeo. Postremi nuntii erant Principem Arausionensem Hagam redisse; Emdanos id agere, ut se in fidem ac tutelam dent Regi Dano; missum a nostris Vosbergium[6] Legatum ad Civitates Ansiaticas, ut nutantes in foedere nostro retineat; de Induciis iterum susurrari aliquid; timeri ne victrices Hispanorum copiae Mansfeldium, cuius valde attritae sunt vires inopia pecuniae, et rebus ambesis, Emdano agro excutiant, et eius regionis possessionem, quasi iam bello contactae, affectent. Sed certiora exspectabimus. Legato M. Britanniae[1], quem non ob dignitatem magis quam ob profundam scientiam et virtutes veneror, valetudinem secundam ex animo precor. Romanensibus Anglis

1 Zie p. 282 n. 7.
2 Gedrukt Hotomanorum Epistolae p. 413. Daar de brief uit Senlis geschreven is, moet hij van 1623 zijn.
3 Zie Mercure François IX p. 688 vv.
4 De Synode van Alais.
5 Etienne de Courcelles, die in 1637 Episcopius als professor te Amsterdam opvolgde.
6 Caspar van Vosbergen, raadsheer in den Hoogen Raad; zie p. 1 n. 1.
1 Zie p. 282 n. 7.

modestiam precor, ut tam insperato beneficio sapienter utantur. Vix video ut Respublica nostra ex Anglia multum sperare debeat, calente novae affinitatis negotio[1]. Gratiae agendae erunt si sine damno maiore nostrorum abire haec res poterit, quod opto, tibique, Vir amplissime, et uxori tuae prosperrima omnia. Mea quoque coniux vobis se commendat, et officia offert omnia quae suae sunt facultatis. Silvanecti XV. Sept.

Tuarum virtutum cultor
H. Grotius.

851. 1623 Sept. 24. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Iampridem ab Urbe absum, Vir Illustrissime: partim Balagniaci, partim, ut nunc, Silvanecti, dum grassantibus morbis quam possum materiam subtraho. Ea causa fuit, cur aliquo iam tempore nihil ad te literarum dederim; praeter quod et argumentum deerat. Nam nec de publicis quicquam est quod scribam, nec de privatis, adeo incerta video omnia. Bis fui ad Fanum S. Germani, ubi primores conveni de mea re haud magna. Polliciti sunt large: eventus exspectandus erit. In transcursu Lutetiae Tilenum vidi, et ex eo intellexi rumorem quendam ad te perlatum, quasi per ....[3] tentarem reconciliationis meae vias. Eius vero rei nihil esse liquido tibi affirmo: nam et tempora video, et quid sit Apologeticum edidisse non ignoro et....[3] novi, sed quando apud nostros redoriri videtur Regis auctoritas, tam boni et clementis, ut aliorum in se peccata pecunia sua redimat, forte occasionem aliquam hoc tempus praebeat sublevandi virum optimum Hogerbetium, cuius calamitatem non possum ab animo meo seponere. Quanquam vero satis te novi, quam sis bonus in bonos, tamen officii mei credidi meas quoque preces interponere, ut si quid speres profore, tentes. Nam ut inutili conatu tuam aut Regis auctoritatem destruas, neque ego cupiam, nec ipse, cuius de re agitur, innocentissimus senex. In aula dicitur agi iterum de mittenda ad nostros pecunia. Sed, quantum video, lentum negotium. Ego tecum opto regiam liberalitatem ita impendi, ut et Regi et his, qui regno bene volunt, sit utilis. Vale, Vir Praelustris. Uxor se tibi tuaeque commendat. Silvanecti, 24 Septemb. 1623.

852. 1623 Oct. 9. Van N. van Reigersberch[4].

853. 1623 Oct. 12. Van Dothias Wiarda[5].

Nobilissimo et Clarissimo Domino Hugoni Grotio I C^to., Domino et amico meo S.P.D.

Nobilissime et Clarissime Domine.

Maiore affectus sum gaudio cum te ex carcere Dei beneficio elapsum audivi,

1 Het huwelijk van den Prins van Wales met de Spaansche Infante; zie p. 305 n. 6.
2 Gedrukt Epistolae p. 71.
3 Een woord weggelaten; vul in: Aerssen? Zie p. 69 n. 4.
3 Een woord weggelaten; vul in: Aerssen? Zie p. 69 n. 4.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. M 1. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch p. 7.
5 Afschrift Bibl. Nat. Parijs, fonds Dupuy 39 f. 214-217. Schrijver is Raad van den Hertog van Oostfriesland.
Over Mansfeld's verblijf in Oostfriesland zie Arend, Gesch. d. Vaderlands III: 3 p. 817 vv.
Grotius was in 1611 in Oostfriesland geweest; zie I p. 182 n°. 212.

quam ut calamo exprimere queam. Ea enim tua est virtus et humanitas, ut omnes boni rebus tibi prospere succedentibus merito exaltare, adversis vero condolere debeant. Cumque sciam te etiam nobis omnia fausta et felicia optare, ac non illubenter pro salute nostra operam impendere, hanc nactus occasionem aliquid de statu nostro perscribendum visum fuit.

Annus est cum Ernestus, qui se Principem et Comitem Mansfeldiae iactat, post solutam Montium ad Zoomam obsidionem, huic provinciae Frisiae Orientalis, facto per Westphaliam et Episcopatum Monasteriensem itinere, appropinquare coepit. Inde literis Aschendorpi, pago vix dimidio miliari a nostris finibus dicti Episcopatus Monasteriensis, datis a capitaneo et gubernatore arcis Lehrohrtanae, eidem ab Illustrissimis Ordinibus cum praesidio imposito, petiit ut sibi commeatus ad stationes suas mitterentur; ni pareatur, manu militari hinc annonam sufficientem se asportaturum minabatur. Re igitur a gubernatore ad Illustrissimum Dominum meum[1] relata, ipsius iussu in vico Lehrano curatum est publice edici, ut quicunque exercitui Mansfeldico necessaria subvehere voluisset, id sibi integrum esset, transmissa etiam sine mora una atque altera navi cum pane et cerevisia. Ille vero nihilominus superato Amaso, quanta potuit celeritate cum exercitu et grandi apparatu bellico ab Ordinibus Foederatis Belgii accepto Lehram properat, ac militem ibidem disponit, habitatoribus statim quadraginta millibus florenorum imperatis ac pro parte extortis. Inde altero die missis legatis, magistro hospitiorum - quem vulgo Quartiermeister vocant - Bovetio, atque alio centurione Isendornio, nobili Geldro, ad Illustrissimum Dominum meum, excusare quod inevitabili necessitate compulsus Provinciam Suae Illustr. Gen. cum exercitu ingressus esset, decretum sibi non ultra quatuordecim aut quindecim dies immorari, ut interim cum Ordinibus Foederatis Belgii pro continuando ministerio suo agere, vel a Serenissimo Magnae Britanniae Rege novam militiam impetrare posset; neutro succedente militem dimissurum, atque interim diligentissime se curaturum ut miles ab omni maleficio abstineat; ne subditi nostri cogerentur in sustentationem ac alimoniam eius praeter libram panis duas tresve amphoras cerevisiae in singula capita dietim, et pro equis modicum avenae conferre, affirmare et promittere. Quae ut tanto facilius praestare posset, rogare sibi mutuo dari triginta milia thalerorum imperialium. Quin et pro securitate contra persecutionem militum Hispaniensium duas arces limitaneas Stickhusam et Fredeburgum sibi postulabat tradi, afferens literis reversalibus cavere nihil bellicorum tormentorum aut aliarum rerum ibidem reperiendarum amotum, nec ipsas arces in ullius alterius manus quam Illustr. Suae Gen. traditum iri. Me ipsum igitur ad Mansfeldium ablegavit Illustrissimus meus cum mandatis ut a mutuatione pecuniae et tradendis arcibus se excusarem; quod cum frustra apud hominem omnia divina et humana susque deque ferentem tentassem, tandem me literis istis reversalibus dimisit; quibus receptis in traditionem arcium, quae ipsae tantis viribus, et quidem Ordinum Foederatorum Belgii auctoritate et nomine suffultis resistere longe impares erant, Illustr. Sua Gen. consensit. Quia vero praefectus Stickhusae deprecatus esset arcem tradere antequam mandatum Illustr. Gen. Suae manu subscriptum vidisset, etsi vim nullam Mansfeldius adhibuisset, misso tamen iterum praedicto Bovetio ad Illustr. Gen. Suam Esenae tunc residentem,

1 Graaf Enno van Oostfriesland.

postquam utraque arx iam sine vi tradita esset, renunciavit Suae Illustr. Gen. se promissis, quae literis reversalibus continebantur, amplius nolle teneri, imperare insuper etiam arcem et oppidum Esenam dedi, ac sibi e vestigio quinquaginta milia thalerorum numerari; ni fieret vim minatus Bovetius exercitum cum omni apparatu iam appropinquantem ostendit, ac post longam altercationem tandem cum suis intromissus Illustr. Suae Gen. camera rationali et quae ibi asservabantur cistis perruptis, omnem praesentem pecuniam summam quinquaginta millium florenorum excedentem inde abstulit. Tum quaestoribus eius undique conquisitis et ad rationes adactis quicquid reliquae pecuniae apud eos inventum simul ad se rapuit, atque hac ratione praeteriti anni omnes proventus Gen. Suae intervertit, simul etiam alios ministros Illustr. Gen. Suae custodiae dedit, a quibus pariter ingentem pecuniae summam extorquere parabat; nam, ut de reliquis nihil dicam, a D. Pauli, D. Eiberio, D. Burenio, quos omnes Clar. tua novit, et me simul in arce Esensi detentis ausus est quinquaginta millia thalerorum imperialium pro litro postulare, a qua impetitione tandem D.D. Ordinum Foederatorum, Principis Mauritii et aliorum intercessione aegre liberati sumus. Mox conversus ad reliquas Suae Illustr. Gen. arces easdem similiter vi et armis occupavit, nullo loco intacto nisi hac Embda et fortalitio Lehrohrtano, quod Ordinum Foederatorum praesidio tenebatur. Quicquid vero in arcibus annonae, suppellectilis et instrumentorum bellicorum inventum, quorum omnium aestimatio impossibilis est, furaciter et praedatorie ad se rapuit, abductis omnibus tormentis et machinis parvis et magnis. Quorum quidem aliqua, dum non ita nuper secundo Amaso urbem hanc praeterveherentur, intercepta sunt, magistratu urbis ad instantiam et mandatum Illustrissimi manum iniiciente; pro quo officio, quod magistratus subditae civitatis defugere neutiquam potuit, indignationem Christianissimi Regis, et manus iniectionem in naves Embdanorum hic omnium hominum depraedator minatur, qui pro nihilo habuit reliquas machinas nostras in Hollandia omnium furum more vilissimo pretio dispartiri. Quin etiam Auricae in omnes processus, acta, scripta et instrumenta litium in Cancellaria et Dicasterio huius provinciae eatenus asservata, atque inter ea meam et D. Pauli bibliothecas rapaces manus iniecit atque abduxit, non sine irreparabili damno omnium quorum interest, ut taceam in archivum et secreta Illustrissimi mei Domini etiam illum perrupisse, ablatis inde quae ipsi posteritatique aliquando magno usui esse possint. Quid miseri huius provinciae subditi pertulerint mali, charta deficeret, si singula essent enumeranda; taceam homicidia, furta, mulierum et virginum violentas compressiones ita crebras, ut inter hos omnis nequitiae magistros pro ludo et ioco haberentur; taceam exactiones intolerabiles multa centena millia excedentes, quas tam in privatos homines quam communitates exercuit. Pro multis tamen unum exemplum saltem dabo. Cuidam locupleti agricultori tormentis et equuleo admotis, carnificis vicem supplente capitaneo custodum corporis, ultra centum millia florenorum extorsit. Magna pars incolarum huius provinciae, quam tua Claritudo aliquando florentissimam novit, eo redacta est, ut non paucis mediocris antea fortunae res ad saccum et peram pervenerit, plures moerore contabescant aut pestilentia absumantur, aut denique relictis laribus in vicinis regionibus inopes et extorres vagentur, in quorum relicta aedificia igne et demolitione saevitur. Atque ut uno verbo absolvam, nullum truculentiae et saevitiae genus a furioso et dissoluto milite intermissum, quo factum ut civitates et pagi passim tam pecoribus quam hominibus nudati et derelicti atque extremae vastationi

proximi conspiciantur. Quin imo Tartarorum, Turcarum, Moschorum et Maurorum, imo ipsius Ducis Albani crudelitas, ob quam tot annis bellum gerunt Foederatae Provinciae Belgicae, longe infra ipsius Mansfeldii militumque eius fuit. Nec etiam III^{mo}. Domino meo liberisque eius parcitum. Etsi enim, Mansfeldio non parum indignante et fremente, natu maior filius Dei beneficio salvus in Hollandiam evaserit - ab Ordinibus Foederatis enim remedium hisce malis quaesitum; ut [eo] se conferret expedire videbatur - III^{mus}. meus tamen cum altero filio necnon filia et sorore, domicellis et virginibus sex mensium spatio Esenae in custodia habitus, et a capitaneo quodam Bohemo cui Lamminge nomen indignissime tractatus est. Is enim non dubitavit virum principem senem et debilem e cubiculo suo eiicere, atque, inter principes etiam hostes et captivos plane inaudito exemplo, postquam gladium lateri auferre conatus esset, omnes ministros et ipsum medicum, cuius opera horis singulis indigebat, ab eo removere, donec tandem annuente Numine, Mansfeldio tamen valde aegre ferente, postquam pro filia et sorore extra provinciam deducendis commeatum impetrasset, cum altero filio se subducendi occasionem nactus in fortalitium Lehrohrtanum se recepit, atque in hanc urbem graviter tamen a nobis dissidentam et divortium meditantem. Esenam relictam postea occupavit [copiarum] Gallicarum a Rege submissarum dux Monterellus[1], qui nihil benignius altero, quasi ad spicilegia missus, quicquid a Mansfeldicis ibi relictum erat diligentissime conquisitum rapuit, ac in Hollandiam misit, ubi nonnulla per indicium cognita magistratuum ope vindicata a nobis sunt. Interim Gallus miles multa horrenda et Gallico nomine indigna flagitia committit, adeo ut nisi frenum Regia Maiestas brevi immiserit, haec expeditio in maximam labem et dedecus gentis evasura sit. Vix autem Lehrohrtum Gen. Sua pervenerat, quin Mansfeldius, misso Vice-cancellario Bohemico, cui Muller nomen, Gen. Suae renunciavit nisi intra paucos dies ducenta millia thalerorum imperialium, quae summam quingentorum millium florenorum excedunt, numerasset, omnia igni et flammis vastaturum. Alia vice etiam Mansfeldius ultra reliqua damna nobis illata pecuniasque vi extortas non erubuit homo impudens sexcenta thalerorum millia una vice in comitiis postulare, quibus videns se frustrari modo Regi Daniae hanc provinciam ducentis sexaginta thalerorum millibus venum proponere, modo Serenissimae Infanti Isabellae operam suam offerentem simulare, ac tandem Christianissimum et Serenissimum Regem Galliae, Ducem Sabaudiae et Rempublicam Venetam magnificis et ultra verba non erupturis promissis eo videtur adduxisse, ut nomina sua huic infausto negotio commodarent: mentitur scilicet se viginta millia armatorum in campum educturum, cum tamen eo tempore ultro duo millia peditum et tria millia equitum in omni suo exercitu non haberet, An inter fortes bellatores numerari mereatur aliorum esto iudicio. Nostra patria vidit illum ad solum nomen Comitis Tillii, Caesarei exercitus ducis, fugientem et retrocedentem in abdita et maritima loca, cumque a Duce Christiano Brunsvicensi[2] ut suppetias ferret valde sollicitatus esset, turpiter illum deserere maluit, quam coniunctis viribus in hostem ire, quo facto occasionem cladi postea subsecutae dedit. Illustrissimus meus Dominus pulcre ab Ordinibus oblitus et delusus, deductionem huius inconditae multitudinis de die in diem protrahentibus, nunc tandem ad Christianissimum Regem Galliae, directorem et caput ligae contra

1 In margine: ‘id est Montereau’. Zie over hem Arend l.l., p. 307 n. 5.
2 Zie p. 305 n. 10.

Domum Austriacam factae, confugere cogitur. Ideoque scribit Sua Illustr. Gen. Regiae Maiestati ut placeat provinciam hanc ab hac peste liberare, educto Mansfeldio ad alia loca, curetque nobis de damnis satisfieri. Illa enim spe sustentatur Sua Gen., si, quod iure et vigore pactorum inter Reges Franciae et Domum Austriacam initorum nos petere putamus, nostri causa non annuerit Serenissimus Rex, daturum tamen aliquid gratiae et amicitiae aliorum regum et principum, Gen. Suae liberisque eius arcto sanguinis et affinitatis vinculo coniunctorum, quorum amicitiam et observantiam Christianissimo Regi non ingratam, et aliquando etiam utilem esse posse arbitramur. Nam ut sciat Claritudo tua, Reges Poloniae et Sueciae cum Illmo. meo Domino ab uno avo descendunt, fuitque iuniorum Principum meorum Dominae matri Ducissae Holsatiae atque etiam Regi Daniae unus avus, ut taceam duos fratres mei Principis olim difficillimis et dubiis temporibus Henrico Regi gloriosissimae memoriae non indecore nec inutiliter militasse, unde aliquem favorem et gratiam nostra Domus a Regia Maiestate sibi promittit. Quia vero ad Reges nimis prolixos esse non decet, nec in ista aula sit, cuius opera hac in parte uti possimus, ut literae hae certo ac secure ad Regiae Maiestatis manus perveniant, Ill^{mus}. meus amico ac benevolo tuo in se affectu fretus, tuam opem implorat, voluitque ut quae ad Ser^{mum}. Regem parcius dicuntur Claritudini tuae fusius aliquantum explicarem ego, quod ut pro officio meo mihi faciendum fuit, ita spero non ingratum fore. Certus velim sis ab hoc omnium terrarum, quos adivit, vastatore Regiae Maiestati nihil utilis servitii exspectandum. Praeterquam enim quod nihil magnae rei ab illo umquam gestum sit, eo fortunae iam adductus est, ut miles fame et inedia absumtus in dies magis magisque delabatur, cum tamen ante aliquot menses se Duci Brunsvicensi sine periculo coniungere potuisset, quo tempore illi a provincialibus nostris ter centum mille floreni afferebantur ut sine ulteriori maleficio militem ex hac provincia educeret. Velit itaque Claritudo tua sibi hoc negotium habere commendatissimum, praehensando mentes eorum qui apud Ser^{mum}. Regem auctoritate pollent. Praestabit Claritudo tua nobis rem gratissimam ipsumque Ill^{mum}. meum cum toto suo populo ad immortales gratias agendas et habendas sibi maxime reddet devinctum et obligatum.

Vale, Vir Clarissime, Deum rogo ut Clarit. tuam diu velit esse incolumem et florentem. Dabantur Embdae XII Octobr. Anno MDCXXIII

Clar. T. observantissimus

Dothias Wiarda.

854. 1623 Oct. 21. Aan Jan de Groot[1].

Binis pariter literis respondebo, mi Pater, quas 5 et quas 20 Octobris dedisti. Pro utrisque gratias ago, maxime pro iis quae de Grammaio[2] nuntias. Memini

1 Gedrukt Epistolae p. 771.

2 Johan Baptista Gramaye (in den gedrukten tekst staat foutief Grammono) ambassadeur van den Duitschen Keizer. Wat Jan de Groot aan Hugo had medegedeeld kan men opmaken uit het postscriptum van den brief van Nicolaas van Reigersberch, n°. 852:
Opschrift van de brieven van credentie. Reverendis, illustribus, generosis, magnificis, nobilibus, honorabilibus, prudentissimis nostris, et Imperii Sacri

induciarum tempore literas a Rudolpho Imp. ad Ordines Foederatos venisse. Quomodo inscriptae fuerint haud satis memini, rogo inquiras. Adversus ius Imperii in Geldriam, Traiectinam et Transisalanam vix est quod dicatur: ac vel ob id unum semper cavendum putavi, ne Maiestatis Hollandicae iura cum vicinis confunderentur. Forte hoc restabit effugium, ut dicantur populi isti a Germania habiti pro derelicto cum ab Hispanis male tractarentur.

In Vossii libro[1] quem transmisit frater summam diligentiam admiror: sed et illud quod nullum ab Heinsio encomium, et quod Cunaei mentio honorifica in libro non supra meritum, sed apud alios invidiosa. Meursium[2] si videris, rogo salutes et dicas omisisse me ad ipsum scribere, ne malum ei crearem satis suspecto apud rerum potentes: tum vero ut explores ecquid habeat quod ad Stobaeum pertineat. Siqua apud vos nova tributa indicuntur, velim id quoque intelligere. Non nescio grave nostris bellum esse. Sed apud hostes quoque perpetua est inopia ob pravam aerarii administrationem. Aliquid est quod sine noxa abiit nostris annus hic, tanto Hispanorum et Imperatoris apparatu. Hic in Gallia curatius quam antehac habetur aerarium, et spes est vere proximo aliquid pecuniae ad vos venturum. Protestantes hic a Rege benigne tractantur, data illis a Regio fisco pecunia alendis pastoribus. In Synodo Nationali quae Carentoni[3] habita nunc est sine ullo examine probati sunt Canones iidem qui Dordrechti et Alesiae antehac. Sed vetuerat Rex aut Dordrechtanae aut Alesianae Synodi ullam fieri mentionem. Ita vocabulo mutato res manet. Interim neque Corvino Molinaeus[4], neque Tileno[5] quisquam respondet. Matrem, fratrem, sororem cum cognatis et amicis omnibus ex animo saluto. Lutetiae 21 Octobris 1623.

Rogo literae istae mittantur ad Nic. Reigersbergium. Si ubi divertat nescitis, mittite ad Iustum Brasserum, is curabit[6].

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

1 G.J. Vossius, De historicis Graecis libri quatuor, dat dit jaar bij Maire te Leiden uitkwam. Voorin een Latijnsch lofdicht van Petrus Cunaeus. Zie Petit, Bibliogr. Lijst p. 169 n°. 13.
2 De Leidsche professor Johannes Meursius, over wien zie I, register. Als oud-gouverneur van de zonen van Oldenbarnevelt was hij bij de regeeringspartij verdacht. Zie ook Molhuysen, Bronnen Leidsche Universiteit II p. 127*.
3 Zie Le Vassor, Histoire II p. 570.
4 Over de polemieken tusschen Corvinus en Molinaeus zie n°. 736.
5 Tilenus had tegen Milletière geschreven; zie p. 125 n. 2.
6 Zie p. 323 n. 4.

855. 1623 Oct. 27. Aan Willem de Groot[1].

Literas tuas, mi Frater, quas scripseras 24 Septembris, serius accepi, id est non multo ante quam eas, quas Pater dederat 15 Octobris. Tam tardum plerumque est iter mari: ita ut caetera quoque a parentibus mari missa nondum ad nos pervenerint. Interim tibi optimaeque uxori tuae pro muneribus ad Corneliam nostram missis gratias ago summas, quando ipsa nondum potest, impedita morbo. Cubat enim ex papulis, non tam graviter tamen afflicta quam Petrus noster, quo nihil fingi potest ulcerosius. Sunt hi quasi abortus quidam desaevientis pestilentiae. Caeteri recte valemus.

De iure Romano quod quaeris dixi tibi inter celebres iurisconsultos disputatum, an generaliter receptum - cum exceptione scilicet morum ac legum patriarum - an particulariter in quibusdam negotiorum generibus. Lex haec olim incognita simulatque in iudiciis allegari coepit, auctoritatem habuit, ita tamen ut communionis bonorum consuetudini cedendum habeat. Ius hypothecae tacitum legibus introductum Romanis sequi iudices solent, quanquam si usu seposito de re disputare liceat, legalis hypotheca soleat ad generalem referri, generalis autem apud nos cedat speciali. Usurpatum tamen scio ut legalis vim specialis habeat. De nostris Institutionibus[2] cogitabimus. De Groeneveltii[3] negotio iam respondi, et postquam accepi exempla instrumentorum nihil demuto: siquid tamen propius sciscitandum putatis, dabo operam ne quid operae meae desideretur. Patri, si placet, in eadem hac charta respondebo. Ac primum gratias ei summas habeo, pro iis quae de Grammaio[4] me docuit. Scire enim ista et quae istiusmodi sunt operae pretium est. De Mansfeldio ubi sedem in posterum fixurus sit aveo discere. Quae scribit pater de restituendis rebus in eum statum, qui ante Concilium Tridentinum fuerat, esset quidem hoc permultum, sed transubstantiatio, et ei respondens adoratio, pridem Lateranensi Concilio definita est, et invocatio peculiaris sanctorum pridem in omnes Liturgias recepta. Quae non magnae difficultates teneris conscientiis videntur. Puto venturum Principem Mauritium Hagam, ut rei nummariae inveniat rationes. De Erpennianis chartis[5] meminisse vos velim. Vossii nostri diligentiam in agendo historicorum Graecorum[6] censu satis mirari nequeo. Meae res adhuc loco eodem sunt; sed commune hoc est cum multis aliis malum, et caelandum eos qui male nobis volunt. Uxorem forte vere proximo ad vos mittam, ut reculas nostras expediat. Pax firma manet, nec ulla querendi occasio datur Protestantibus. Rex et Sabaudus militem dimittunt, qui ob Rhaeticum negotium erat conscriptus. Tanta in novo Pontifice[7] fiducia est, qui semper audiit Gallicarum partium. Princeps Walliae in Angliam iam pervenit, et in Hispania procuratorium reliquit ad ducendam suo nomine uxorem, quae vere primo in Angliam ventura creditur. Sunt tamen qui ex longa Hispani et Pontificis tergiversatione fastidium aliquod Britanni sperant, et consilia Hispani-

1 Gedrukt Epistolae p. 771.
2 Inleiding tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid, zie p. 252 n. 4.
3 Misschien Reinier van Groenevelt, de zoon van Oldenbarnevelt.
4 Zie p. 311 n. 2.
5 De aanteekeningen op de Evangelia, die Grotius ten behoeve van Erpenius naar Holland had gezonden; zie p. 27 n. 1.
6 Zie p. 312 n. 1.
7 Urbanus VIII; zie p. 305 n. 8.

cae affinitatis in Gallicam mutandae, quod mihi non videtur[1]. Aliud habebamus nihil. Parentes, te cum uxore, sororem cum marito et liberis, agnatos, cognatos, affines, amicos Deo commendo. Lutetiae 27 Octobris 1623.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

856. 1623 Nov. 2. Aan B. Aubéry du Maurier[2].

Vir Illustris.

Ad multa, quae pridem me exercent, incommoda, novum vulnus accesserat ex duorum e liberis meis morbo: nam et filia, cuius tuae literae quam benigne tam suaviter meminerant, et filiorum minor[3], decubabant ex papulis, qui velut abortivus est partus effoetae iam pestilitatis, cum ecce, quo maius habere non poteram solatium ad me venit, literae tuae. Tuae inquam: id est plenae veri sincerique affectus, cuius hoc aevo percara annona est. Quod si huic amoris in me testimonio non satis dignis verbis respondeo, id velim non mihi imputes, sed multis adversis, quae saepe quos animos frangere nequeunt, tamen delassant. Eaque ipsa res, ut verum fatear, non minima causa fuit illius nuper silentii, quod sicut bona maluissem nuntiare quam nihil, ita nihil mallem quam mala. Ego, qui iam aliquoties, homo minime ad aulam factus, aulam coactus sum accedere, video res Gallicas in paucorum esse manu, quibus tantum est negotiorum, ut nostra illa minuta in animum nequeant admittere. Neque tamen deest, me quoque absente, monitor Campiniacus[4], vir et literarum et virtutis omnis amantissimus. Sed eius quoque dicta effluunt in tanto rerum aestu. Tamen quae Diva in Pandorae pyxide resedit postrema, nondum me deserit, egregiis pollicitationibus liberaliter educata: quae si intra anni saltem circulum parient quod videntur parturire, nullum ego coelum Gallico praetulerim. Sin minus, cupiam quam primum absolvi, ne patria, honoribus, bonis eiectus, famillae meae ipse sim oneri. Nam de reditu in patriam plane tecum sentio, nihil hoc tempore sperandum aut moliendum. Quin et affines meos laudo hoc nomine, quod nihil ex republica captantes privatis artibus sibi consulunt. Stobaei[5] editionem nostram et visam tibi et non displicuisse, gaudeo. Gauderem magis, nisi omnia tua de me meisque iudicia suspecta redderet tuus in me amor, quo tamen non minus quam iudicio glorior. Ubi quem amicum ad vos transeuntem reperero, exemplum transmittam, non tibi, qui ne inspicere quidem tam tenuia debueras, sed illis, quorum ego et indolem admiror et spem votis, quam possum faventissimis, prosequor, liberis tuis; quibus usui alicui esse poterunt, ob Graecorum dictorum elegantiam, quae quidem nostra et librorum ope aliquanto quam ante emendatiora ac distinctiora leguntur; Latina enim satis est quod mihi, tristissimo illi tempori fallendo, inservierunt. Cuius rei quando iam meminisse incepi, rogo attente legas Titulum Florilegii XLIX[6], ad quem me pervenisse memoro in Prolegomenis, eo tempore

1 Inderdaad gebeurde het wel; de prins van Wales huwde 1625 de zuster van Lodewijk XIII, Henriëtte Marie.
2 Gedrukt Epistolae p. 71. Beantw. door n°. 859. Zie ook p. 334 n. 11 en p. 336 n. 4.
3 Pieter.
4 Champigny, intendant van financiën.
5 Zie p. 15 n. 4.
6 De vituperio regni.

cum scribendi mihi copia Hagae fuit adempta. Continet enim is titulus illius temporis expressum characterem, Prolegomena autem ista Campiniaco et aliis istarum literarum gustu praeditis non improbantur; ut nec ad Cancellarium[1] epistola, cuius exemplum in libri antecessum tibi mitto, ut et tu et si qui illic sunt boni iudicetis, an aequo gravius quicquam a me dictum sit in illos, qui post omnia humana mihi erepta, sanguinario suo edicto mortis quoque periculum mihi intentant. Utinam vero liberorum tuorum studia mea opella aliqua promovere possit, nullibi certe utilius ea possit impendi. Quod, cum locorum spatia mihi invideant, vigilantissimo praeceptori eos commendo, ac praecipue boni omnis auctori Deo. Idem te, nobilissimamque uxorem et omnem familiam, diu sospitet; quod mecum mea precatur, et pro affectu in se liberosque suos gratias agit summas. Lutetiae, 1623. 2 Nov.

857. 1623 Nov. 3. Aan Jan en Willem de Groot[2].

Et tibi, Pater optime, et fratri quantas possum habeo gratias, quod quum potestis saepissime ea quae apud vos geruntur mihi nuntiatis. Nam cum meum negotiolum adhuc inconfectum - quanquam spei magna datur copia - saepiuscule me in aulam protrudat, interest mea ut sermonis serendi aliquam habeam materiam: quod per vos et habuisse me gaudeo, et porro, si quid evenerit, habiturum confido. Neque exspectare debetis ut paria reponam. Hic enim quod novi habeamus nihil optimum est eorum quae dare potest tempus praesens. Signum enim id est altae immotaeque pacis quam Cancellarii[3] sapientiae debere se omnes profitentur. Non omnia quae Salaicae via[4] misisse aiebatis accepi: quaedam in horas exspecto. Sed pervenerunt ad me, quod et antehac significasse arbitror, exempla donationum, quibus inspectis idem quod ante pronuntio, nimirum per crimen, ex quo alienatio in fiscum iure sequeretur, rem rediisse in eum statum quasi donatum nihil esset, evanescente scilicet conditione, quae donationis vim sustentabat. Nec me hinc dimovet Feudi haereditarii vox, quasi in eo tacite filiorum, donatarii, qui in feudali materia haeredes eximie vocantur, facta sit mentio: quia ex moribus nostris satis manifestum est qualitatem illam non in hoc adiectum, sed ut feuda ista apparerent non sequi strictam Hollandici feudi naturam. Siquae tamen rationes novae allatae fuerint pro altera sententia, quam veram esse malim, libenter eas expendam et si potero adiuvabo.

Apud nostros video nulla re magis opus esse quam pecunia, quae si veteribus numeris alendis sufficit, certe sustentandis et Mansfeldii copiis par esse non potest. Bethlehemum Gaborem movere arma pro comperto hic habetur: et sub eius ac Palatini[5] nomine forte aliquid aget Turca, quem ne per se quid faciat pax impedit icta cum Imperatore. Rumor hic est inter nostros et Anglos calere dissidia ob naves in Anglicanis portubus a nostris obesssas. Cornelia nostra ex papulis haud ita graviter aegrotat, Paetrus miserrime, nec sine periculo hactenus:

1 Nic. Brulart de Sillery, aan wien het boek opgedragen is. Zie n°. 831.
2 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2.
3 Nic. Brulart de Sillery.
4 'Per Zeepost'.
5 De Winterkoning.

nunc sperare incipimus quia minuit febris. Cornelius pridem hac lue defunctus, nunc liber exsultat. Fratris febrem spero non pertinacem fore. Vale quam optime cum matre et amicis. III Nov. CIↃIↃCXXIII. Lutetiae

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

Adres: E. Erntfeste hooggeleerde voorzyenige heere Mr. Johan de Groot Raed van Zijn Gen. van Hohenloo in 't hoff van Zyne Gen. Tot Delff. 6 s.

In dorso schreef Jan de Groot: Recepta 18 Nov. 1623.

858. 1623 Nov. 7. Aan J. Hemelaer[1].

Reverendo Clarissimoque Viro D. Ioanni Hemelario Canonico Antwerpiam.

Parce vero gratias mihi agere, Hemelari optime. Ita enim de me es meritus, ut nihil a me procedere possit, quod tua tum dona tum officia exaequet. Neque meus Apologeticus ad te transmissus tanti, nec Stobaeanum opus, quanti, ut caetera tua beneficia omittam, literae quas pro hoc et illo reposuisti, affectus vere fraterni certissimae testes. Nam si amicorum id maxime proprium est, amicis velle quam optime, is vere amicus est, qui amico id quod vere est optimum non optat tantum, sed et quantum suae est opis, laborat conferre. Quare, cum vos extra Ecclesiae Romanae communionem nullam spem esse aeternae salutis non levi quadam opinione sed firmatissimo assensu arbitremini, sequitur, ut quo quemque amatis magis, eo magis eum studeatis ad illam communionem perducere. Ego vero hactenus vobiscum sum, quod toto animo opto cum vestra Ecclesia latissime diffusa et longa successionis serie conspicua aequis legibus posse coniungi. Sed obstat, quod ad id obtinendum video a vestris exigi, ut quaedam certa fide credamus, quae credere non possumus, nisi prius de eorum veritate persuasi. Ea autem nobis aut rationibus meris probari debet, aut sacrarum literarum auctoritate. Nam ipsum illud de quo disputatur iudicium Pontificis Romani, et ab eo probatorum coetuum, an certitudinem eam habeat, quae a multis adstruitur altero ex duobus illis argumentandi generibus, aut utroque, explorandum est. Mihi autem, ut dicam quod sentio, nihil hactenus se obtulit, quod mihi persuadet in solo Papa, ut nunc Romae loquitur M. Antonius de Dominis[2], totum Christi spiritum pro iis, quae ad fidem pertinent, residere. Neque tamen ignoro aut Petri inter Apostolos, aut Ecclesiae Romanae inter alias Ecclesias principalitatem; neque nescio quantum pondus in explicandis dogmatibus habeat Ecclesiarum, veteris aevi praesertim ab Apostolis fundatarum, in quibus Romana excelluit, consensio, cuius testimonio primo id omne debemus quod nobis constat de Novi Testamenti canone: sed ex his omnibus quo iure inferatur id quod urgetur maxime, non video. Certe quo tempora longius abeunt a primitiva antiquitate, quo corruptiores sunt mores, quo magis mundana studia sacris curis se immiscent, eo maior erroribus datur aditus. Mihi vero, quid autem mihi dico? imo plurimis quos novi doctissimis ac relligiosissimis viris via ad

1 Afschrift Bibl. v.h. Vredespaleis, Den Haag. Gedrukt Historisch Tijdschrift I (1923) p. 34. Over den geadresseerde zie p. 110 n. 2.

2 Zie I p. 592 n. 1.

restituendam unitatem, a qua tanta Occidentis et Orientis pars divulsa est, unica videtur, stabilitis iis, quae manente unitate universis placuerunt, in iis, in quibus antiquos non idem sensisse nec consensum ut necessarium exegisse apparet, libertatis indulgere aliquid et attemperare se alienis infirmitatibus. Iam vero ut a credendis ad agenda veniam, quam multa sunt non divini sed ecclesiastici iuris, in quibus, si quid adhibeatur laxamenti, spes sit populos integros ad unitatem corporis reduci posse! quid autem Patres Ecclesiae magis deceat, quam in hanc curam sedulo incumbere? Sunt autem in editis antehac M. de Dominis operibus quaedam acerbius et intemperantius dicta, sed multa etiam quae usum habere possunt, si quis de resarcienda concordia serius cogitet. Nolo autem arbitreris hominis me moveri auctoritate, quam sibi ipse et in praeteritum et in posterum destruit, cum quae scripsit scripsisse se ait neque ex cordis sinceritate neque ex bona conscientia. Sed veritas a quocumque prolata et validis rationibus suffulta sperni non debet. Quid posthac scripturus sit nescio. In illo tumultuario opere de Reditus sui consilio[1], quod pridem legeram, et nunc relegi, nihil invenio quod ante scriptis contendere possit. Legi et Huntlaeum[2]: et miratus sum eruditionem, tum in philosophicis perspicue explicandis, tum in cognitione linguarum, Hebraeae praesertim. Loca, Scripturae praesertim Sacrae, ab ipso prolata inspexi: multa me ab illo didicisse fateor: sed illud cui tam multa superstruit, de iudicio illo, cui error subesse nequeat, probasse mihi minime videtur. Causas cur ita sentiam exponere libri sit, non epistolae. Sed illud te per illum candorem atque amicitiam tuam ut credas precor, nullum mihi in iudicando impedimentum esse ex pudore mutandae sententiae. Nam cum in his, in quibus aetatem trivi, in literis inquam humanioribus et in iure, quotidie improbem quae antea proba mihi videbantur, nec id profiteri erubescam: cur me in iis rebus, in quibus minus laboravi, in quibus summa ingenia quotidie dissident, pudeat errorem agnoscere? Nihil ab animo meo longius abest, quam pertinacia: sed quia didici quicquid non ex fide fit, id est a stipulante conscientia, peccatum esse, quicquam agere, quicquam affirmare, quod non rectum verumque dictet animus, reformido. Deum precor, ut si quid discendum mihi ad salutem restat, id mihi pro summa sua misericordia patefaciat, paratus ducentem sequi etiam per gravissima incommoda, quod et feci et facio hactenus in ea Veritate, quae mihi illuxit. Vale, Clarissime Hemelari, et meam libertatem aequi consule, et amare me, ac precibus etiam apud Deum adiuvare perge. VII. Nov. CIↃIↃC.XXIII Lutetiae.

Tibi obligatissimus
H. Grotius.

859. 1623 Nov. 16. Van B. Aubéry du Maurier[3].

Monsieur. Le soin charitable que vous prenez de ce bon personnage qui languit aux liens[4], est digne de vostre bon naturel et de son affliction, laquelle

1 M.A. de Dominis, Sui reditus ex Anglia consilium, 1623. Nederl. vertaling: Knuttel, Pamflet 3497[a].
2 James Gordon, S.J., zoon van George Gordon, 4. earl of Huntly, schrijver van Controversiarum Epitome. 1612.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Antwoord op n°. 856.
4 Hogerbeets.

ne peut asséz estre deplorée, ny trop affectionnéement secourue; c'est pourquoy je souhaiterois que l'authorité du Roy et mon ministère y peussent quelque chose, car Sa Majesté ne sçauroit la mieux employer, et j'adjousterois à ses commandements sur un si favorable suject tout ce que pourroit produire ma très bonne volonté: mais d'un costé vous voyez que le sentiment de ces choses est petit en ceux qui gouvernent par delà, et l'endurcissement très grand icy en ceux qui pourroient y remédier sans préjudice de leur establissement, de sorte qu'au milieu de tout cela ma compassion de cette si indeue misère est contraint de demeurer engourdie et sans aucun effect: mais ne doutez pas que s'il m'estoit donné quelque ordre là dessus, je ne le feisse valoir jusques où se pourroit estendre la dignité du maistre et le zèle du serviteur. Vous pouvez donq sonder ce que pour veoir s'il y auroit quelque inclination par delà sur ce suject: car pour moy je vous confesse librement, et vous le jugez bien, qu'il n'y seroit pris de bonne part que j'en recerchasse la commission: tant il y a de mauvais accordz des bonnes causes, et de bons des mauvaises. Cependant je voy les parens et amys de l'affligé vouloir faire une tentation pour obtenir quelque adoucissement de sa captivité par eschange de lieu, ce que je souhaitte plus leur réussir que je ne l'espère, tant paroist esteinte l'affection entre les compatriotes: ceux qui ont gaingné le dessus continuans à croire qu'ils ne s'y peuvent maintenir qu'en écrasant tout à faict ceux qu'ils ont mis dessous. Mais celuy qui voit qui a le tort en jugera comme il appartient en son temps. Pour vostre traictement je le souhaite pareil à vostre mérite; il y en a qui se réjouissent icy sur l'opinion qu'il vous est diminué, mais tousjours le regret leur reste que vostre condition est meilleure qu'où ils vous avoient confiné. Parmy tout cela je ne doute pas que vous n'exprimiez par vos meurs et en cette espreuve, tant que Dieu voudra qu'elle dure, ce que vostre sçavoir et sagesse sçauroient dire à quelqu'autre en pareil suject. Pour moy je souhaitte tousjours de vous veoir comme vous méritez d'estre, et d'y pouvoir autant comme j'y ay de très bonne volonté, de laquelle nous saluons très affectionnément vos bonnes graces et de celle qui vous a faict passer par les portes sans rompre leurs serreures. Vous m'obligerez de me donner le plus souvent que vous pourrez de vos nouvelles par addresse du S^{r}. Olré, et de me croire tousjours,

Monsieur,

Vostre bien humble et très affectionné amy et serviteur

D.M.

Ce 16e. 9bre 1623.

Je vous supply nos baisemains à Monsieur et Mad^{lle}. Tilenus.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius A Paris.

In dorso schreef Grotius: Nov. 1623 Maurier. *en:* 16 Nov. 1623 Maurier.

860. 1623 Nov. 18. Van A. Schottus[1].

1 Hs. Bibl. Royale, Brussel, cod. II, 3012. Gedrukt Muséon, Nouv. Sér. IX (1908) p. 388. De brief is een antwoord op een verloren geganen brief, waarmede Grotius n°. 845 beantwoord had; zie aldaar; in n°. 860 herhaalt Schottus enkele opgaven, die hij ook reeds in 845 deed.

Andreas Schottus H. Grotio I.C.

Opportune mihi redditae tuae, doctissime Groti, mirificeque recrearant laeto nuntio. Tam enim gratum mihi accidit redhibitos tandem esse labores

Th. Canteri quam si meus ille partus esset: *πάντα γὰρ τὰ χοινὰ φίλων*[1] aiunt. Meae fidei et candori optimus ille vir patrio et ipse exsulans solo illa credidit. Amavit me ille nondum visum, nullo meo merito, ego vicissim mutuum praestiti redamando, ac teneris visceribus calamitati senis compatiendo. Doleo vero non esse vobis omnia restituta, quae fasciculo satis magno inclusa Roverio in nundinas per bibliopolas nostros miseram, suasu Danielis Heinsii vestri. Erant in eo fasciculo et tres tomuli Latino carmine redditorum, tragoediae aliquot Euripidis ab Erasmo, Buchanano, et Petreio Tiara Frisio medico. Item Homeri Ilias Latino carmine per Eobanum Hessum cum numeris ad oram, et Odyssea per Simonem Lemnium, opinor. Verum quae deesse scribis, si Nemauso haberi non poterunt, recuperari fragmenta Aeschyli et Sophoclis possunt describenda ex tribus tragicis a Ioanne Meursio an. 1619 Lugduni editis. Pauca sane desiderabuntur praeter laborem describendi. Nam Euripidis pleraque, nisi apud illum verti solent medicum, sunt in Stobaei *γνώμαις*, quas tute feliciter reddidisti carmine, quod suo quoque addi loco ut iubeas per ego te hanc dexteram rogo atque obtestor. Obstetricari itaque ne graveris si typographum isthic commodum reperies in tam opulenta et augusta republica urbeque Lutetiae. Hic enim a Graecis typographi nostri nimium quantum abhorrent. Menandri, Diphili et Philemonis, si amissa erint *λείψανα*, poterunt veluti naufragii tabulae colligi, si erit usus, e Gulielmi Morelii Comicorum collectione fragmentorum Parisiis edita[2]; quae ad quinquaginta comicorum reliquias Iacob. Hertelius collegit an. 1560 ediditque Basileae[3]. Hic per sententias digessit; ille ut quidque in manus venerat, ita digesserat: neuter tamen auctores de more adiecit. Canterus vero per comoedias et tragoedias singula *ἀποσπάσματα* bene digesserat, brevibus adiectis post singula scholiis, unde desumpta fragmenta essent, vel qui eadem, ut fit saepius, laudassent. Ego vero de meo nihil addendum duxi, cum quod ad Allobroges irent, quo nomen non mitto meum, tum quia iusserat *ὁ μαχαρίτης* in limine tantum affigi ‘Ex bibliotheca Theo. Canteri’. Quod vero distrahi posse negarent, ut est ignavum hoc saeculum, nisi Latina apponerentur, curavi Latina appendi; sed nunc malim tuam adiici metricam interpretationem. Accedunt et ex Animadversis Casauboni summi viri in Athenaeum[4] quaedam. Putabam equidem fidi me amici functum officio, quod mihi iam sito praestari exoptem. Quare, magne Groti, per ego te hanc dexteram iterum rogo obtestorque, obstetricari ne una gravere si, ut spero, typographum isthic reperies in augusta illa foetaque viris doctis urbe Lutetia, allaborante et doctissimo Salmasio, quem saluto. Tribuite hoc boni viri manibus, patria exsulantis et in exsilio mortui Leovardio. Vale in Domino nosque amare ne desine. Salutem tibi nunciari iusseram per Iustum Rycquium Canonicum Gandavensem et poetam, Parisiis Romam cogitantem. Dionysio Petavio et Iac. Syrmondo doctissimis sociis isthic, defuncto iam Frontone Ducaeo, utere, si alloquium in malis est opus. Antverpiae, XVIII Novembris CIↃIↃCXXIII.

Adres: Doctissmo viro Hugoni Grotio Iurisconsulto. En la rue de S. Jacques, Buon, son logis.

1 Eurip., Orest. 725
2 Ex veterum Comicorum fabulis, quae integrae non extant, sententiae. Paris 1553.
3 Vetustissimorum sapient, comicorum L sententiae. Basilieae 1560.
4 Athenaeus, Deipnosophistae. Adiectae sunt Casauboni Animadversionum ll. XV. Heidelb. 1598.

861. 1623 Nov. 22. Van Andr. Schottus[1].

D. Hugo Groti, S.

Dici vix potest quam libenter in tuis legi valere Te in illo coelo et satagere in Domino, et in adverssis extraque patriam praesenti esse animo: nobiscum quoque Dei benigtate meliuscule est, beneque aetatem porto sine morbis.

Consolatur Te, ut spero, Deus per Spiritum Sanctum, qui est consolator optimus, dulcis hospes animae, dulce refrigerium. Vana etenim omnia extra Deum, ut pueri bullas in auram evanescentes consectamur. B. Augustini Confess. libellum ut identidem relegas rogo, commodo tuo. Scintillas enim coelestium suspiriorum ac gemitus eiaculatur, ut non vidisse semel sit satis, immorari etiam iuvet. Vocat ille nos in patriam ab exilio, sed coelestem. Vita enim qua vivimus mors est potius, ait Tullius, existimanda. At noster municipatus in coelis est ubi beati gaudio perfruuntur sempiterno. Io. Stobaeum[2] conferre coepi, etsi non est meus codex antiquissimus, tamen ut C. Plinius alibi, proderit fortasse nonnihil; mittamque tempori dum Stobaei Philosophica et Apophthegmata adornas, bono publico, ut opto. Audio Lutetiae Plutarchum quoque Chaeronensem Gr. Lat. adornari typis post Cl. Marnii editionem Francofurtensem[3]. Sed hic ad Opuscula Moralia desiderari video G. Xylandri uberiores notas in Homeri vitam et De poetis audiundis, quas Io. Oporinus olim Basileae edidit anno MDLXVI. Hortare per amicos, ut Salmasium adiungant istic Parisienses; exemplum forte in Aug. Thuani reperient augusta bibliotheca, aut alibi. Libanii quoque Sophistae Epistolas *ἀνεκδότους* iampridem promisit Freder. Morellus, regius professor, post Declarationes eiusdem (in fol.) et Orationes (in 8°.) evulgatas, et e Vaticana accepit plures quam ex Augustana et nostra bibliotheca, qui duplex nactus sum exemplar, quorum altero vetere ille diu est usus, sed nihil editum apparet. Quam vellem Te hortante maxime tandem aliquando Epistolas Libanii extruderet, cum eius vita, quam legi nondum Latinam factam in Ferrariensi editione (in 4°), et a me Morellus ea conditione legeque habet, ut publici iuris tandem faciat. Certe Libanii illa vita ad Basilii *ἅπαντα*, et Io. Chrysostomi prodesset, quibus est usus perfamiliariter. Ut et Chrysostomo magistro est usus Isidorus Pelusiota, cuius Epistolarum a nobis recens erutarum exemplar alterum mitto per cognatum meum, qui has litteras tradet, Davidem Haecx, Romam Lutetia tendentem; nam alterum exemplum per Do. Hemelarium ad te missum forte non est redditum. Consule boni, etsi interpretari vacet in otio, tibi uni concedam lubens, et illo auctore te, si pateris, ad magistrum Chrysostomum aurei oris invitabo ut illustres, ut Casaubonus fecisset, nisi si fata in medio cursu abripuissent, ut et lautam accessionem Isidoro fecit Conr. Rittershusius I.C. egregius post Billium, quae omnia uno fasce colligere et edere non recusabit Cramoisius istic typographus. De Tragicorum Comicorumque fragmentis a Th. Cantero collectis, et a nobis Roverio commissis perge urguere, abes enim propius, ut vel excudant heredes, vel si detrectent

1 Hs. Bibl. Roy. Brussel, hs. II, 752 p. 26. Gedrukt Muséon, Nouv. Sér. XI (1910) p. 243. Zie voor het juist begrip van dezen brief n°. 845 en n°. 860.

2 Zie p. 301.

3 Frankfort 1599. 2 dln. f°.

redhibeant et ad te mittant. Iuvabit vidisse in notis Stobaeanis, nam Euripidis pleraque *ἀνέκδοτα* e Stobaeo hauserat Theodorus, *ἀποσπασμάτια* Tragoediarum quae interciderunt temporis iniuria vel maiorum incuria. Vale in Dom. Antverpiae 22 Novemb. 1623.

A Scotto tuo salvebis.

862. 1623 Dec. 11. Van Jan de Groot[1].

ξὺν θεῷ τῷ παντοκράτορι.

Salve fili cum uxore et liberis omnibusque isthic amicis ab nobis hic omnibus. Quae in literis XXX praeteriti mensis die ad nos datis *περὶ τοῦ τῶν* K*αύχων προστάτου*[2] indicasti, ipsemet meis literis significavi. Mansfeldii res eodem adhuc sunt loco. Nostrates stratagema quoddam navibus tentaverunt, sed frustra. Ecquod illud fuerit, secretum manet. De E*ἰρηνώπολι*[3] certiora inquiremus. Exhibitus est a ministris Remonstr. libellus Hollandiae Ordinibus[4], sed talis ut vix speretur bonus eventus. Botius[5] tertium detinetur, dicitur cum exteris aliquid machinatus. Turbae nuper exortae sunt in pago Maeslandtsluys, propter novum tributum trium sestertiorum in singula piscium salsatorum vasa, cumque iussus esset publicationi edicti ea de re Ordinum adesse Keneburgius ut toparcha, haud longe abfuit a magno infortunio. Civis quidam cum ipsum verbis defenderet, suo ipsius ense confossus occubuit. Molinaeus[6] cum sua centuria tumultui maiori impediendo missus est. Sed et Bredae cum delegati Ordinum militem recensere vellent, coepto desistere coacti sunt toto praesidio pecuniam prius postulante. Certe stipendia valde tarde ubique solvuntur. De Petro vestro itemque nostro meliora exspectamus. D.O.M. vobis nobisque omnibus sit propitius ac clemens. Raptim Delphis XI. Decemb. 1623 St. novo.

Tuus ut mereris pater
Jan de Groot.

863. 1623 Dec. 11. Van Willem de Groot[7].

Frater optime.

Quae hic nova sunt pater perscripsit. Botius[5] is est qui a te olim carceri fuit inclusus, res eius male se habent, incertum tamen cuius criminis reus peragatur; repertae sunt in thorace litterae cum hac inscriptione ‘Au Roy’, sed id negotium Britannos tangere videtur. Motus Mosaeslusicus itemque quod de Bredanis narrat pater magni sunt momenti. Interea Ordines convenerunt, qui

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Op het zelfde blad als n°. 863.
2 Cauchi of Chauci, bij Tacitus een volksstam in het tegenwoordige Oostfriesland. De *προστάτης* is dus Graaf Enno. Zie ook p. 344 n. 3.
3 Friedrichstadt; zie p. 329 n. 4.
4 Pamflet Knuttel 3473. Zie de aanteekening aldaar.
5 Godfried Boot; zie Arend, Gesch. d. Vaderl. III, 3 p. 101 en p. 806 n.; verg. n°. 863.
6 Kapitein van der Meulen, bekend uit het rechtsgeding tegen Grotius.
7 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Op het zelfde blad als n°. 862; zie aldaar. Gedrukt Navorscher LIII (1904) p. 529.
5 Godfried Boot; zie Arend, Gesch. d. Vaderl. III, 3 p. 101 en p. 806 n.; verg. n°. 863.

et ipsi solliciti sunt de hoc negotio. Clementiae vix potest esse locus, quia incolae pagi in defensionibus suis auditi fuerunt, sed repulsam tulere; quid igitur? an per tumultum consequentur, quod recta via non potuerunt? Neque severitati locus videtur, ne transfugiis reorum ostia Mosae hostibus aperiantur. Perendie diem ieiunii celebrabimus. Faxit Deus ut patriae nostrae rectores, siquid restat dissidii, placide componant. Libellus a Remonstrantibus oblatus est Ordinibus Generalibus[1] triginta circiter pastorum subscriptionibus munitus, item alius Ordinibus Hollandiae et Principi Mauritio, qui illuc se refert: sed necdum quid super ea re constitutum est neque brevi constituendum videtur.

Dominus Milius[2] impetravit, ut per totam Hollandiam, quocunque velit, libere commeare possit, dummodo Bevervici fixum habeat domicilium. Ubi certo rescivero quid Erpenio animi sit, quod de tuis chartis iubes[3] curabo. Americanae Societatis directores magnam classem propediem illuc mittent, siquid certi intelligimus super ea re id vos non celabimus. De Drentiana lite[4] hac septimana aliquid intellexi, nimirum in utraque Drentianos superiores fuisse; constitui itaque epistolam ad Echtenum, quem iam Groningae esse scio, mittere, ut ne tui obliviscatur, ita tamen ut decorum observem. Falcoburgius[5] in magna apud Principem gratia est, quibus maxime utatur amicis ignoro sane, siquid intellexero scribam; putant aliqui ipsum Arausionem redire nolle. Corneliae uxor mea pro litteris gratias agit alias rescriptura. Uxori tuae ego et mea commendari volumus, salutant vos avunculus et cognatus Overschiacus, Losecatius cum uxore, variique amici. Delphis. 11. Decembri 1623.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius, rue de Tournon, vis à vis l'hostel de Monseig^{r}. le Prince de Condé A Paris.

In dorso schreef Grotius: 11 Dec. 1623 W. de Groot.

864. 1623 Dec. 18. Aan G.M. Lingelsheim[6].

Vir optime atque amicissime!

Sollicitum me diu habuit, quod nullas a te literas acciperem, eoque magis, quo magis fortuna utriusque nostrum mutua exigit solatia. Tandem, quas mense Iulio scripseras literas, eae hoc demum mense Decembri redditae mihi sunt, et me, quod cupiebam maxime, certum reddiderunt permanentis in te eius, quem semper mihi praestitisti, affectus. Ego certe, cum tua incommoda cogito, haud secus quam meis afficior, meque exemplo tuo ad omnia fortiter ferenda excito. Catechetica mea[7] hic nec habeo, nec alterum opus adversus hostes Christiani

1 Zie p. 321 n. 4.
2 Cornelis van der Myle.
3 Zie p. 295 n. 7; p. 313 n. 5.
4 Zie p. 252 n. 5; p. 273 n. 2; p. 274 n. 9. Over van Echten zie p. 252 n. 6; p. 273 n. 2.
5 Zie p. 261 n. 1.
6 Hs. Kon. Bibl. Kopenhagen. Gedrukt Reifferscheid, Quellen I p. 179. Beantw. door n°. 871.
7 Vraghe en Antwoordt over den Doop (Rogge 314 vv.); zie p. 220 n. 9.

nominis a me sermone patrio conscriptum[1], Sed petam e patria, et, si qua se occasio dederit, transmittam. Annales mei[2], etiamsi quicquid in me est adhibeam et prudentiae et moderationis, vereor ne, ut hactenus mea omnia, in pravas interpretationes pateant, praesertim cum tot tantasque inimicitias nullo meo merito sustineam. Saepe me deiectum tot malis relevat conscientia amatae patriae et legum et pacis et veritatis, quae mihi eo firmius haeret animo, quo maius mihi in carcere otium et quies data est, nemine interstrepente, eorum, quae in utramvis partem dici possunt, momenta expendere. Illud mihi valde dolet, quod quidam, qui eandem nobiscum in pietatis negotio sententiam profitentur, vim eius atque efficaciam vita et actionibus suis non satis exprimunt: quod ne de me dici possit, Deo iuvante operam dabo. Tileni suavissimus mihi est convictus; qui quanti te faciat, poteram quidem et ego testis esse, sed malui id ex ipsius literis intelligeres. Quos mihi commendasti iuvenes, Tileni nostri populares, et mihi et ipsi gratissimi sunt, magnaeque nobis voluptati sit, si facto aliquo demonstrare possimus, quanti apud nos sit tua commendatio. D. Berneggero[3], rogo, salutem dicas meo nomine. Nam qui te amant, et quos tu amas, eos ego non amare non possum.

Vale vir amplissime.

XVIII. Decembris CIↃIↃCXXIII. Lutetiae.

Tuus totus

H. Grotius.

Adres: Amplissimo, clarissimo domino G.M. Lingelshemio, Regi Bohemiae a consiliis interioribus. Argentoratum.

865. 1623 Dec. 18. Van J. Brasser[4].

Laus Deo den 18 december 1623. In Amsterdam.

Mon Couzijn de Groodt. In seer lange heb ick U.E. nyet geschreven door gebreck van materie, dewelcke ick noch nyet hebbe, alleen dat ick uwe E. aengenaem schryvens van 30 November hebbe ontfangen. Ut het edict[5] blijckt de goede intentie van Zyne Majesteit jegens die van de religie, de remonstrantsgesinde wensten hyer wel gelycke vryheyt te hebben. D'West-Indise vloot ontrent van 33 schepen leyt seylree, Godt wil haer goet succes verlenen. Het is een brave armade ophebbende 1600 soldaten, daer commandant op es de heer van Dort[6], dwelcke in den Raet van State ende de Generaliteyt geweest es, ende admirael Jacob Willekens[7] van Amsterdam, eertijts in Oost-Indiën geweest. 't Capitael van deselve Compagnie hout men voorseker te zijn 54 tonnen gouts. De Oost-Indise

1 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.
2 Zie I p. 40 n. 4; over de Annales is in de correspondentie met Lingelsheim telkens sprake.
3 Matthias Bernegger, professor te Straatsburg, met wien Grotius later geregeld correspondeerde.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. R 37a. Gedrukt Oud-Holland IX (1891) p. 239. Schrijver is de Amsterdamsche koopman Joost Brasser, een jongere broer van den pensionaris van Delft, Govert Brasser. Zie verder Oud-Holland l.l. p. 233. De brief heeft door water geleden.
5 Zie p. 306 n. 3.
6 De Geldersche edelman Jan van Dorth.
7 Zie I p. 504 n. 10.

Compagnie deelt ut 25 p^{t} in nagelen, ende gelden de resterende actie 164 p^{t}. De grave van Mansvelt es noch in Emderlant, doch het accoort tussen hem ende de heeren Staten seyt men geslooten te zijn, sal hebben 300 O gl. ende ons daervoor overleveren de forten ende 't selve lantschap ruymen; wil de Françoisen nyet laten vertrecken. 't Gelt es ut dese stadt meest derwerts, waer hy het sal [ontfangen?] weet men niet. Den Coninck van Denmarcken ende die van Hamburch, vresende zyne comste, hebben overal opte frontieren crijsvolck geleyt, achte dat het op 't Bisdom van Bremen sal gelden, de heeren Staten van Hollant zijn doende op 't redres van de verpondingen, zoo van de huyssen als landen, 'twelck in dese off de aenstaende dachvaert sal werden gearresteert, te geeffen van't inkoome van de huyssen de 5^{e} off de 6^{e}, ende van de landen de 4^{e} of 5^{e} pen., mits dat alle nyewe huyssen in Hollandt vrydom sullen hebben van 14 jaeren, ingaende van dat se 't eerst bewoont zijn geweest. Middelertijt alsoo 't crijsvolck, staende op te repertitie van Hollant, ten achteren zijn, sal men noch 6.7 tonnen gouts negotieren. Onse predickers kennen noch nyet laten de magistraten te vilipenderen, dselve souckende hatelick te maecken. Dyes nyet jegenstaende hoore ick haere practycken voorkoome ende 't landt in ruste sal werden gehouden. De heere van der Mylle[1] mach nu door Hollant reyssen waer 't hem gelyeft, doch moet in de Wijck domicielie houden. Godt geve de partyschappen eens mogen ophouden ende dat wy metten anderen in ruste moogen leven. Van treves hoort men nyet, hoewel vele daervan nyet despereren, meynende geen ander different te zijn dan het openen van de Schelde. Hyermede, na myne dienstelicke gebiedenis, uwe E. ende desselfs huysvrouw Godt almachtich bevelende

Uwe E. dienstw.
Joost Brasser.

Uwe E. swager Mr. Nicolaes Reygersberge es hyer, dan heeft soo veel met syne vryage[2] te doen dat hy nyet ter beurse koomt. [Ick heb] hem U.E. bryeff[3] door mijn soon doen behandigen. Eewoudt [Jacobsz] van de Dusse[4] is eergisteren wederom tot Delff in de vro[edschap] gekoomen, gehadt hebbende maer 7 stemmen. Hyer onbreecken 4 vr[oedschappen] ende daer zijn der noch 2 daeronder de borgemeester Ho[ing[5] die] door indispositie aparentelick nyet weder op 't stadthuys sullen koomen

In dorso schreef Grotius: 18 Dec. 1623. I. Brasser.

1 Zie p. 322 n. 2.
2 Nicolaas 'vrijde' Susanna van Baerle, die later Ger. Brandt huwde. Zie brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 9.
3 N°. 854.
4 Eewout Jacobszn. van der Dussen; zie Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 105 n. 5; aldaar 123 'neef' genoemd.
5 Jacob Gerritsz. Hoyngh, burgemeester van Amsterdam 1618 en 1620.

866. 1624 Jan. Van R. Hogerbeets[6].

Mijn heere, hoe angenaem dat mijn is, op dese verdrietighe plaetse ende in dese bedroufde tyden te ontfangen eenige tydinge ende groettenisse van so

6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Kroniek Hist. Gen. 1872 p. 321. De datum is opengelaten, waarschijnlijk omdat Hogerbeets bij het schrijven nog niet wist, wanneer de brief verzonden zou worden. Hij schijnt eerst laat in Januari verzonden, want in n°. 884 van 16 Februari spreekt Grotius er over.

waerden vriendt, als uwe E. mijn is, can d'selve by hem selven wel afnemen. Ic en soude niet nagelaten hebben daerop weder myne dancbare affectie terstont te openbaren, ten ware dat de drouvige beroerten ende verdere swaricheden hier te lande in 't voorleden jaer so menichvuldelycken opgecomen, sulx eensdeels belet hadden, ende dat ic ooc onversien had geweest om wel te bestellen; bidde daerom dat uwe E. mijn 't selfde ten besten wil afnemen. Onse bewaringe is hier noch even scharp, wy sijn nu onder ons vyven[1], elc apart opgesloten, uitgesondert twee die by malcanderen sijn op de camer daer uwe E. geweest is. Men seit dat Cupus[2] tot Amsterdam gevangen is, of die hier mede sal gebracht worden sal den tijt leren. Uyt dese proceduren en is noch geene versachtinge voor yemant van ons te verhopen; mijn kinderen hadden voor eenige maenden versocht, dat ic tegens de wintertijt op een bequamer ende nader plaetse, daer sy met minder pericule ende costen souden mogen comen, soud gestelt worden, dan de Staten van Hollandt hebben, vóór de ses jaren om sijn, daerin niet willen resolveren; wy dragen in alles goede patiëntie, ende dewyle wy van gene menschen eenigen troost, hulp noch bystant hebben te verwachten, so nemen wy ons toevlucht tot God den heere, die mijnder niet en sal vergeten, maer als 't tijt sal sijn, door synen crachtigen arm genadelyc verlossen ende uit dese droufheden oversetten in de eeuwighe ruste ende vreuchde der heiligen. Mijn soon[3] is, God lof, voorspoedelijc ende in goede gesontheit wederom thuis gecomen, heeft nu by de twee maenden by mijn geweest; waertoe hy hem voorts hier sal mogen begeven, om eerlijc sijn cost te winnen, moet ic mijn met goede vrunden beraden. So uwe E. mijn hierinne mede met sijn advys geliefde te dienen, 't soude mijn seer angenaem sijn, hy heeft my medegebracht ende behandicht Dicta poëtarum apud Stobaeum[4], etc. daer ic seer mede vermaect ben, ende uwe E. seer hartelycken voor bedancke, voornementlyc heb ic mijn mede daerin verblijt als ic ex Proleg. verstonde, wat uwe E. voorts is voorhebbende; ic bidde God dat hy daerin uwe E. arbeit genadelijc wil segenen ende met syne gaven van *παρρησία* et *ἀλήθεια* begiftigen, opdat dat heerlijc werk tot Godes eere, ende ten gemenen besten mach voltrocken ende in 't licht uytgegeven worden[5], verlenende uwe E. ooc dairtoe goede gesontheit ende voorspoet na den lichame. Isser by mijn yet dat ic tot bevorderinge van dien ofte in 't particuliere souden connen bybrengen, sult mijn gelieven te adverteren. Hiermede voor desen nu eindigende, bidde God uwe E. met sijn seer waerde huisvrouwe ende kinderen te nemen in sijn heilige protectie, van harten mijn gebiedende aen uwe E. ende desselfs seer l. huysvrouwe, ooc van al mijn kinderen wegen, met hartelycke danckseggingе over alle de vrundtschappen aen mijn soon aldaer bewesen, die wy bereit sullen sijn tot allen tyden danckelijc te erkennen. Den ... Januarij 1624.

Uwe E. seer dienstwillighe dienaer ende vriendt
R. Hogerbeets.

1 Simon Lucae Bysterus, Carolus Niellius die met Eduard Puppius op één kamer huisde, en Paulus Lindenius, die in Kampen gevangen genomen was; Brandt, Historie der Reformatie IV p. 1095 vv.
2 De Remonstrantsche predikant Petrus Cupus, die weder in het land was gekomen, werd 27 Dec. 1623 te Amsterdam gevangen genomen.
3 Adriaan Hogerbeets, die in Frankrijk geweest was; zie n°. 842.
4 Zie p. 15 n. 4.
5 Hogerbeets doelt hier op de Annales (zie I p. 40 n. 4), waarover Grotius in de Prolegomena spreekt.

Sijt doch mijnder gedachtich in uwe E. christelycke gebeden tot God.

Adres: Aen mijn heer, Mijn heer de Groot, tot Parys.
In dorso schreef Grotius: Ian. 1624 R. Hogerbeets.

867. 1624 Jan. 5. Ann N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Eenige dagen geleden is hyer gecomen Monsr. d'Espernon[2]. Hy ende de Cancelier[3] eerst malcander ziende toonden malcander groote caresse. Evenwel was terstond de opinie, dat hy gecomen was om yet te molieren tot nadeel van den Cancelier. Ende eergisteren heeft den Coning de Cancelier belast de segels wederom te geven, dye den Coning volgens de selve last heeft ontfangen door Puyssieux[3], ende doen bewaeren by synen camerling Bourigny tot naerder dispositie. Den Cantzlier gelaet hem t'eenemaele off hy deze ontlasting mids zyne indispositie hadde versocht, maer vele menen dat het is een preparaat om den Prins van Condé weder te hoof te doen comen ende de Coning tegen het voorjaer te persuaderen tot een reys erst nae Tours, daernae nae Poictou, ende voorts nae Rochelle, welcke stadt by wyle niet nae en laet oorsaecken te geven van mescontentement. De roep slaet tot Guarde des Seaux voor verschyden personen, als Monsr. d'Aligre, conseiller d'Estat, Verdun, premier président de Paris, Faucou, premier président de Rouen, Monsr. de Roissy, vader van den président de Memme, de président Chevalier, de président le Jay, Monsr de Campigny. De electie is nogh niet gedaen.

Myne saecke is nogh in eene doen, ende off dese verandering my goedt ofte quadt sal doen, can ick niet weten. Ick verstae dat tot Venegie seecker antwoord werd gemaeckt ofte gedruckt op myne Apologie[4]. Ick verlang sulx te zien. Meer en heb ick niet voor dese tijd. Mons[r]. Chrestien[5] heeft zijn huysvrouw verloren. Onse Peter is nogh zieck met weynig hoops van leven. Vaert wel met alle de vrunden aen de welcke ick oock bidde te mogen doen myne gebiedenisse. Den V January XVI[c]XXIIII

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 4m.
2 Jean-Louis de Nogaret, hertog van Epernon, thans gouverneur van Guiènne. Zie ook p. 224 n. 6.
3 De kanselier Nic. Brulart de Sillery en zijn zoon Pierre Brulart Sr. de Puisieux, secrétaire d'état pour l'extérieur, vielen in het begin van 1624 in ongenade. De vader legde zijn ambt van garde des sceaux, als hoedanig hij Caumartin was opgevolgd, neer, doch bleef tot zijn dood kanselier. Beide werden 9 Febr. 1624 naar hun landgoederen verbannen. Etienne d'Aligre volgde Sillery als garde des sceaux, later ook als kanselier, op. In de volgende brieven van Grotius komen herhaaldelijk mededeelingen over deze wijziging in de politiek voor.
3 De kanselier Nic. Brulart de Sillery en zijn zoon Pierre Brulart Sr. de Puisieux, secrétaire d'état pour l'extérieur, vielen in het begin van 1624 in ongenade. De vader legde zijn ambt van garde des sceaux, als hoedanig hij Caumartin was opgevolgd, neer, doch bleef tot zijn dood kanselier. Beide werden 9 Febr. 1624 naar hun landgoederen verbannen. Etienne d'Aligre volgde Sillery als garde des sceaux, later ook als kanselier, op. In de volgende brieven van Grotius komen herhaaldelijk mededeelingen over deze wijziging in de politiek voor.
4 Apologeticus, zie p. 76 n. 1, en ook p. 327 n. 4.
5 Zie p. 213 n. 2.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: Monsieur Monsieur Nic. Reigersberg advocat voor den Hove van Holland.
In dorso schreef Reigersberch: Mons. Grotius, V Ianu. 1624 A Paris. Mr. Grotius A Paris V Ianu. 1624. Den Cancelier de Seaux benomen. Antwoort op sijn Apologie.

868. 1624 Jan. 11. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

De aulae rebus, Vir illustris, scribent alii compertiora: mihi scribendi benignissima materia est tui meminisse, ac tuae memoriae vicissim ingerere. Cum nuper ad V.C. Tilenum scriberes de poëtico officio praestando manibus viri summi tuaque amicitia dignissimi Philippi Mornaei Plessiaci[2], ab oculis laborabam; quo malo defunctus peccaturum me in virtutem et literas credidi, si non exiguo saltem documento tanti viri reverentiam testarer. Id me impulit, ut post tot et tam bona Epigrammata, quae Tilenus et se et Plessiaco digna submisit, unum hoc, nec illis comparandum, auderem transmittere; quod ut recte consulas, rogarem te, nisi, ut olim, notae bonitati tuae esset iniuriam facere.

> Nobilitas animo, claro quam sanguine maior,
> Res hominum sollers noscere, resque Dei,
> Consilium prudens, divesque facundia linguae,
> Hic cum Mornaeo contumulata iacent[3].

Audio Venetiis scribi aut edi aliquid adversus Apologeticum nostrum, dictante illo, qui antehac Bonfadium[4] instruxerat. Vale, Vir summe. Scribebam Lutetiae, 11. Iannuarii 1624.

869. 1624 Jan. 11. Aan N.C. Fabry de Peiresc[5].

Pridem est, Vir Amplissime et mei sine ullo meo merito amantissime, cum ad te per Buonum[6] literas dedi, nihil quidem continentes illas quod te scire attineret, sed testes tamen eius, quam tibi debeo semperque debebo, gratiae, pro tot summis in me adiuvando ornandoque beneficiis. Eae litterae videntur mihi ad te non pervenisse, neque magni refert, dum me scias non defuisse isti qualicunque officio. Pergis autem tu obligare me, cum incommodis meis nunc quoque te, tam bona fide, tangi ostendis, et qui praesens praesidio solebas esse, nunc absens es solatio. Ego vero vel per te unum ita sum Galliae obstrictus, ut ad ultimas humanae patientiae metas trudi malim, quam sedem hanc deserere. Quod si tamen res Galliae non ferunt, ut mei habeatur ratio, ego quin familiae meae rationem habeam committere non potero. Interim non otior, sed in illo de Iure Gentium opere[7] pergo: quod si tale futurum est, ut lectores demereri possit, habebit quod tibi debebit posteritas, qui me ad hunc laborem et auxilio et hortatu tuo excitasti. Habet coniux mea gratiam quod et sui memineris. Uterque vero tibi omnia precamur tam felicia, quam tu te semper bonis benevolentem demonstrasti. Lutetiae. 11. Ianuarii 1624.

1 Gedrukt Epistolae p. 72.
2 Philippe du Plessis Mornay overleed 11 Nov. 1623.
3 Dit epitaphium is niet in Grotius' Poemata opgenomen.
4 Zie p. 326 n. 4, en over Bonfadius p. 69 n. 3.
5 Gedrukt Epistolae p. 72.
6 De uitgever Nicolas Buon.
7 De iure belli ac pacis; zie p. 254 n. 14.

870. 1624 Jan. 12. Aan Willem de Groot[1].

Cum dolore intellexi Cupum[2] in manus venisse. Significavit id mihi Episcopius, nam a vobis nihil nunc ac ne exacta quidem hebdomade accepi. Doleo autem eo magis, quod mihi semper vir bonus ac simplex visus est. Si quid tamen ex malo alieno tam gravi boni sperare fas est, habeo hic aliquid quod me soletur. Nam si qui de ipso sunt iudicaturi sua aut publici interesse putaverint ex eo de me sciscitari, comperient haud dubie me semper ab omni vi factiosisque consiliis fuisse alienissimum, amantem pacis et Christianae patientiae. Sed de his Deus providebit.

Hic interim data sunt sigilla Aligrio[3], quem virum egregium et bonarum partium omnes praedicant. Inveniam qui me ipsi commendent. De bello ac pace interna rumores hic ambigui. Certe imminuta Cancellarii[4] auctoritas multum de pacis securitate demit. Scripsit ad me Lingelshemius[5] Argentorato. Ex Stobaei editione[6] cognovit de sex libris Belgico carmine[7] a me scriptis; et Catechesin filio scriptam Belgice[8] vidisse se memorat. Utriusque poscit exemplum, qua in re illi gratum facere velim. Sed opus habeo a vobis adiuvari. Velim ergo exempla, ad me bina utriusque libelli mittantur. De decreto etiam quodam Traiectino temporum Licestrii[9] velim memineritis. Vale, mi Frater, et parentes atque amicos saluta. 12 Ianuarii 1624.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

871. 1624 Jan. 12. Van G.M. Lingelsheim[10].

Amicorum eximie et optime. Est ita, ut dicis: exigit fortuna nostra utriusque mutua solatia, ideoque mirifice me recrearunt literae tuae XVII Dec. datae, ad quas accessit Tileni nostri suavissima compellatio. Praecipue placuit, quod vos *ὁμοστέγους* cognovi; confido itaque hunc vestrum convictum redundaturum in publica commoda. De Annalibus tuis, ita est, ut dicis: *Periculosae plenum opus aleae*[11], si sermones et invidiam metuis, quam experti omnes eximii. Tu tamen urge opus, et fac ut posteritas te laudet, quidquid livor praesentem urat.

1 Gedrukt Epistolae p. 772.
2 Zie p. 325 n. 2.
3 Zie p. 326 n. 3.
4 Nic. Brulart de Sillery; zie p. 326 n. 3.
5 De brief van Lingelsheim is niet bekend, wel Grotius' antwoord daarop, n°. 864.
6 Stobaeus; zie p. 15 n. 4.
7 Bewijs van den waren godsdienst; zie p. 26 n. 6.
8 'Catechesis scripta Belgice', is, als ik in p. 220 n. 9 uiteengezet heb, 'Vraghe en Antwoordt over den doop', geschreven voor zijn dochter Cornelia. De vertaling in het Latijn heet: Baptizatorum puerorum institutio, en hier wordt een zoon sprekend ingevoerd. 'Filio' is dus of een fout van de uitgevers, of een vergissing van Grotius zelf, voor 'filiae'. De Latijnsche vertaling was in 1623 nog niet gedrukt.
9 Zie p. 344 n. 4.
10 Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 935; Reifferscheid, Quellen I ü. 182. Antwoord op n°. 864.
11 Horat., Od. II, 1, 6.

Bernegger totus tuus est, et te cum affectu salutat; hoc uno cruciatur, quod propter scholasticas occupationes non satis temporis habet ad ea conficienda, quae molitur.

In Britannia videtur res aliam faciem nactura, senis torpor ardore iuvenis nondum excuti potuit: spes tamen est fore locum aliquando sanioribus consiliis, postquam Hispanicae artes patent. Sed haec mitto, potius operam do, ut Deo obsequi possim, et aequo animo quae coelestis parens immittit sustineam. Vale decus meum. Argentorati 12 Ian. 1624.

Tuus
G.M. Lingelshemius.

872. 1624 Jan. 21. Aan Jan en Willem de Groot[1].

Oculi, mi Pater, ac Frater, valent rectius. Pro literis quas dedistis ipsis novi anni Calendis, proque voto quantas possum ago gratias. Rogo autem ut quoties aliquid occurrit lectu dignum, eius me aut ipsi edoceatis aut operam detis ut per alterum fiat. Ea enim ex re mea hic existimatio non minima ex parte pendet. Custodem sigillorum nunc factum Aligrium[2] conveniam ubi a primis salutantium undis liberas aedes habere coeperit. Videbimus an usui mihi sit futura eius amicitia. Interim siquid se spei bonae *ἀπὸ* K*ίμβρων ἢ ἐπιθαλασσίων πόλεων τινος*[3] obtulerit, deliberabimus. De Irenopoli[4] enim multi non bene ominantur, verentes ne fiat *πονηρόπολις*, qualem Philippus Macedo olim condidit[5]. Sed tamen ne huic quidem negotio praeiudicandum est. Eobaldo Dussenio felicem precor reditum ad honores quasi postliminio[6]. Mansfeldium iam excessisse agro Oostfrisiae intellexeram et partem copiarum caesam. Hac quoque de re certius velim edoceri. Petrus noster totus adhuc in malis suis iacet, corpore partim suffuso, partim extabescente, ita nihil eius valeat praeter cor et caput, quod ipsum graviores ei dolores facit. Deus illum et nos respiciat misericors. Cupum[7] saepe monui ne in patriam iret. At ille ad Penelopen suam trahebatur. Discemus ab hoc experimento ecquid aequitatis ab Amstelodamensibus contra edictorum rigorem sperari debeat. Bredana illa motio[8] mali est exempli in Republica pridem nullo tali morbo laborante. Siquid ultra acciderit perscribi ad me velim. Et urgeri Hillebrandum[9]: est enim tardiusculus. Pecuniam a Nicolao Reigersbergio accipere poterit. Spes hic est matrimonium Angli cum Hispana[10] evaniturum. Nam et qui in utriusque Aula gratia pollent inter se dissident, et restitutionem Palatinatus urget Britannus aliquanto quam ante calidius. Hic pacem firmam habemus,

1 Gedrukt Epistolae p. 772.
2 Zie p. 326 n. 3.
3 K*ίμβροι* is Denemarken; zie p. 299 n. 3. *ἐπιθαλάσσιοι πόλεις* Hamburg, Bremen enz.; zie p. 341.
4 Friedrichstadt in Holstein; zie p. 321 n. 3.
5 Plutarchus, Moralia 520 B.
6 Eewout Jacobsz. van der Dussen, die in Delft in de regeering zat; zie p. 324 n. 4.
7 Zie p. 325 n. 2.
8 Zie p. 321.
9 Misschien Hillebrand Pieters, een expediteur in Rotterdam, die ook in de Brieven van Maria van Reigersberch (p. 247) voorkomt; zie p. 157 n. 3.
10 Zie p. 76 n. 3.

conspirante in eius tutelam Cancellario[1] et Sigilli Custode[2]. Rex militem extraordinarium dimittit, veteres centurias quae id fuerant quod dicebantur, ad tricenarium numerum militum accidit. Aliud habemus nihil. Ego in opere meo[3] strenue pergo. Vale, parens optime et frater carissime, cum vestris nostrisque omnibus. Lutetiae 21 Ianuarii 1624.

Rogo frater Maurerio hanc det epistolam[4]: quae nuper quia tempus me deceperat curata non est. Scire velim an mansurus sit Falcoburgius[5], an huc rediturus, et quando et siquid tale. De Drentiano negotio[6] velim frater meminerit.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

873. 1623 Jan. 21. Aan B. Aubéry du Maurier[7].

Rarius ad te scribo, Vir Illustrissime, ideo quod argumentum aut nullum est aut non tale, quod tractatum iuvet. Nam in publicis negotiis nihil agi video. Privata etiam maxime eminentium nihil habent certi, sed perpetuo quasi aestu feruntur. Ecce[8] ... quasi ab aula non satis remotus ... Parant se itineribus novi Legati. Sed ... mire refrigeratum intelligo et de spe quam totam imbiberat dubitantem. Multi et magni sentiunt te hoc rerum statu ... amoveri non debere a percognitis rebus, quae si unquam, hoc certe tempore veteranum potius quam tironem requirunt. Sed et ... de pecunia regia ad nostros missa antehac, tua sine partu valde te facit favorabilem. Scio quam tua non intersit ubi vivas, tamen qualecumque hoc est, cum te, quanquam propter alios magis, quam propter te, contingat, duxi non silendum. Praesertim cum auctores haberem et bonos et rerum gnaros. Ego et uxor tibi tuaeque coniugi et liberis omnia optamus, quae summa Dei benignitas potest concedere. Lutetiae. 21 Jan. 1624.

874. 1624 Jan. 26. Aan Jan de Groot[9].

Literas, Parens optime, a te, fratre ac matre, XV scriptas huius mensis recte accepi, et pro his quae nuntiantur quamquam tristia sunt pleraque gratias ago. Ex quo postremo ad te scripsi vidi novum sigilli Custodem[2] futurum Cancellarium, si ei qui nunc est[1] supervivat. Is mihi pollicitus est plura quam spera-

1 Nic. Brulart de Sillery; zie p. 326 n. 3.
2 Et. d'Aligre.
3 De iure belli ac pacis; zie p. 254 n. 14.
4 N°. 873.
5 Zie p. 261 n. 1.
6 Zie p. 165 n. 9.
7 Gedrukt Epistolae p. 72.
8 Er zijn in het volgende door de uitgevers van dezen brief - in de Epistolae ad Gallos - verschillende namen en woorden uitgelaten, zooals ook in andere brieven aan Du Maurier. Het is duidelijk dat Grotius spreekt over de verandering in de Fransche politiek, die met het aftreden van Sillery (zie p. 326 n. 3) ingeleid was.
9 Gedrukt Epistolae p. 772.
2 Et. d'Aligre.
1 Nic. Brulart de Sillery; zie p. 326 n. 3.

veram. Sed incipio ad ista verborum officia occallescere. In re quid secuturum sit brevi videbimus. De Cimbrico negotio[1] nihil movendum nisi per valde fidos, neutiquam vero quasi id a me proficiscatur. Sunt qui mihi suadent ut Spiram[2] concedam atque ibi opella forensi rem faciam; nam lites perscribuntur Latino sermone, et Romani iuris magnus ibi est usus. Religio ibi Augustana non minus quam Romanensis permittitur. Siquid de conditione vivendi quae ibi est intelligere potes, per eos qui aut ibi fuerunt aut notos habes, rogo me edoceas. Nam omnino aliquid mihi erit constituendum. Haec enim incertitudo rem familiarem exedit. Petrus adhuc in eisdem malis cubat, nosque dolore suo et nostro metu non parum cruciat. Deus eius et nostri misereatur. De inundatione, pestilitate et caritate annonae doleo, et opto speroque mitiora. Uxor mea valet rectius, et mei oculi minus male habent; ita ut commode et legere possim et scribere, ut vides. Manet tamen aliquid suffusionis. Ni tempus pro remedio sit, tua experiar. De cibariis rogo siquid restat urgeatur, ne serius quam par est adveniant. Avebo scire quid mense Februario decreturi sint Hollandiae Proceres de re Remonstrantium[3]: tum vero an Arsenius aut apud Principem aut in Conventu gratia aut auctoritate valeat, et quid agat Falcoburgius[4]. Dicitur Stoutenburgius[5] centurionatu donatus ab Isabella; sed nihil eius compertum est. Multi et de vidua Groeneveldii[6] ominantur eam in partes hostiles transitum meditari, si praedia possit vendere. Nos tibi, matri, fratri et uxori, cognatis, affinibus, amicis omnia prospera precamur. His qui in convivio mei fuerunt memores salutem quantam possum nuntio. Lutetiae 26 Ianuarii 1624.

Tuus tibi obedientissimus filius
H. Grotius

875. 1624 Jan. 26. Aan N. van Reigersberch[7].

Mon frère.

U.E. twee brieven van den VIII ende XV zijn my wel behandight op dese dagh; 't gunt ick schrijff in de communicable brieff[8] is waerheyt: dagelicx werdt my geseydt dat ick alle interesten vergeeten ende des coninx interesten moet aennemen om my ende de mynen goed te doen. De Guarde de Seaux, Monsr. d'Aligre, toont my groote vrundschap, ende seyt dat men ongelijck heeft gehadt niet meer voor my te sorgen; dat hy de sorge wil aennemen; maer staet te vresen als ick al ordonnantie sal hebben voor heel off halff, dan men my sal traineren off met stucken ende brocken betaelen om my te disponeren nae de intentiën van het hoff alhier. Veele anderen doen my sulcx geloven, doch alsoo de Coning van de jacht haest hyer sal comen, sullen wy syen wat de Cancelier[9], die vast veel toeseyt, ende de Guarde de Seaux te samen sullen connen ende

1 Zie p. 329 n. 3.
2 Hier spreekt Grotius voor het eerst over een verhuizing naar Spiers.
3 Zie p. 321 n. 4.
4 Zie p. 261 n. 1.
5 Zie p. 281 n. 6.
6 Zie p. 227 n. 4.
7 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 4 Hn. Op de keerzijde staat de brief van Maria, uitgegeven door Rogge, Brieven van Maria van Reigersberch, n°. XV p. 72.
8 Deze is verloren.
9 Nic. Brulart de Sillery.

willen doen. Indien het hyer niet en succedeert nae wensch sal ick moeten vertrecken, alsoo het blyven my te lastig valt ende hyer buyten 's Conincx liberaliteyt voor my niet en is te winnen. 't Gunt U.E. seyt van Denemarck[1], soo 't my voorquame met goede conditiën, soude ick ernstelick aennemen, liever dan my te begeven onder de genaede van soodanige vyanden als ick heb in 't Landt. Beter eeuwigh buytenslands te leven als daer off bespot off mishandelt te werden. Soo dat van Denemarcken mede niet en valt heb ick gedacht op Spier[2], om door de practijk, dye daer in 't Latijn word geëxerceert ende meest conform de beschreven rechten, yet te winnen ter verhaeling van myne schade. Ick weet wel de ongemacken ende costen van soo verre te verhuysen, maer van veel quaden moet men het minste kiesen. De irresolutie is het quaedste van allen. Comt U.E. evenwel yet voor van den heer van Valckenburgh[3], wilt my adviseren: maer ick houde het onmogelijck in 't Landt te comen met reputatie ende verseeckertheyt. Het hoff alhier toont zyne ongestaedicheyt. De authoriteyt van den Cancelier door het afnemen van de Segels[4] zijnde gebroocken, werdt dagelijcx oock die van den heer van Puyssieux[4] gecontramineert, soodat men meent dat hem de uytheemsche affairen, 't welck is het principaelste van zynen dienst, wel mochten afgenomen off anderen medegedeelt werden. De paix blijft ende is niet apparent daerin verandering te vallen. Van des Prins van Condés comste te hooff werdt minder gesproocken als voor desen. De excommunicatie tot Amsterdam ende andere teyckenen toonen dat men weynich wercx maeckt van de Remonstranten, ende velen onder haer doen de saecke meer quaed dan goedt. Men houdt hyer voor seecker de wederroeping van den Ambassadeur van Engelant uyt Spaignie[5]. Soo daer yet vorder ommegaet raeckende nieuwe middelen off West-Indien, wilt my adviseren. Ick danck U.E. sonderling van de groote sorg voor my. Soo U.E. den ingeslotene niet dienstigh en vindt, houdt die by U.E. Ick sal voorts U.E. van alles dat hyer passeert off my voorcomt adviseren ende soo veel my dienstich is my vougen nae U.E. goeden raedt. Den XXVI January XVI^{c}XXIIII

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Pyeters syeckte continueert op de oude voet van onseeckerheyt; valt ons lastigh ende verdryetich. Bidde om myn gebiedenisse aen d'heer Poppen, Hoofd, Vlaming[6], Brasser[7] ende anderen.

In margine schreef Reigersberch: Mons. Grotius. XXVI Ianu. 1624 A Paris. Vrienschap van M^{r}. d'Aligre guarde des Seaux.

1 Zie p. 329 n. 3.
2 Zie p. 331 n. 2.
3 Zie p. 261 n. 1.
4 Zie p. 326 n. 3.
4 Zie p. 326 n. 3.
5 John Digby, first earl of Bristol; zie p. 106 n. 5.
6 De Amsterdamsche burgemeesters Jacob Poppe, Cornelis Pietersz. Hooft, Pieter de Vlaming van Oudshoorn.
7 Joost of Govert Brasser; zie p. 323 n. 4.

876. 1624 Jan. 26. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Nae het schryven van myne brieff[2] heb ick goed gedacht U.E. noch eenige dingen te adviseren. Voor eerst sal U.E. zien uyt het bygaend extract van de nationale Synode gehouden in September lestleden[3] dat, al wilden wy ons begeven in de communie van dye van de Religie, ons sulcx niet en soude toegelaeten werden sonder ons gevoelen af te gaen. Voorts seyt my mons[r]. de Puy[4] - aen wyen U.E. by gelegentheyt sal dienen te schryven alsoo hy my groote vrundschap doet - dat eenighe hyer spreecken van een huwelick van P[r]. H.[5] sonder te seggen met wie, maer mons[r]. de Preaux[6] heeft my voor desen geseyt, dat daer soude opening gedaen zijn van de Marquise van Berge. U.E. can hooren wat men daer seyt. Als daer al apparentie soude zijn om yet te doen tot myne wedercomste in 't Landt - waerop ick myne bedenckinge soo nu als voor desen heb geschreven -, soo soude men de intentie van P[r]. H.[5] daerop dienen te sonderen. Waer ick my sal begeven, mijn lust soude zijn my met de practijck te behelpen, want de regering walght my. U.E. spreeckende van myne saeck aldaer t' Amsterdam, can gedencken dat ick voor myne gevangenisse ben ondertast by Josias Vosbergen[7] off ick soude willen toestaen de souverainiteyt, dye men wilde defereren aen de Staten Generael; waerop ick seyde niet te willen doen jegens den eed, die ick hadde gedaen aen de Staten van Holland, 'twelck ick meen een groote oorsaeck geweest te zijn van myne swaricheyt. Als ick op alles lette vind ick dese verandering prejudiciabeler dan die de Graeff van Leicester voorhadt: want die wilde alles brengen aen den Raed van State, in welcken Raed die van Holland boven anderen sijn erkent, ende dat meest alle die in den Raed zijn sweren haer Provinciën aff, ende zijn niet gebonden aen de last ofte interessen van haere Provinciën, daer de gedeputeerde van de Staten Generael zijn procuratores van haere [Pro]vinciën comende gechargeert met last van de haeren ende volgende de interessen elcx van de haeren, sulcx dat vier cleyne Provinciën t'samen complotteerende connen Holland de wet geven tot haer proffyt ende naedeel van Holland. 't Welck een Prins seecker niet en soude doen als die geen interesten particulier en heeft, maer alleen de conservatie van het geheel. Waerby comt een groote absurditeyt, dat de Staten van de respective Provinciën niet zijnde souverein, als staende onder de Staten Generael, jae, van de selve connende afgestelt werden, ende dat de gedeputeerden in de Staten Generael mede niet zijnde capabel van souveraineteyt, als achtende haer last van anderen ontfangen, de souverainiteyt wordt bevonden nergens te resideren maer in de lucht te dryven om geëxpliceert te worden nae de wil van den ghene, dye de macht in handen heeft. Ick sal verlangen te verstaen hoe de electie van de vroedschap en magistraat in Februarie sal toegaen ende wat Resolutie op de Requesten van de Remonstranten in de eerste vergadering van Holland[8] sullen worden

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. 4 Ho.
2 N[o]. 875.
3 De Synode van Charenton; zie n[o]. 850.
4 Zie p. 66 n. 7.
5 Prins Frederik Hendrik.
6 Zie p. 104 n. 1.
5 Prins Frederik Hendrik.
7 Rekenmeester van Zeeland, broeder van den raadsheer Caspar.
8 Zie p. 321 n. 4.

genomen. Soo U.E. de heer van Valckenburgh[1] off den Thesaurier Panhuysen[2] spreeckt, wilt wel letten op alle tyckenen waeruyt men in de waerheyt soude connen oordeelen van de opinie ende estimatie van Sijn Ex^tie^. my aengaende, alsoo daerop in alle occurentie sonderling soude dienen gelet. Verneemt oock hoe Aersens met hem ende met die van Hollant staet. Monsr. d'Espesse[3] crijght groote hoope van in plaetse van den heer van Maurier gesonden te worden. Hy staet wel met den Guarde des Seaux[4]. Vale den XXVI Januarii XVI^c^XXIIII.

Adres: Monsieur Monsieur Nicolas Reigersbergh.
In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot den 26 Ianu. 1624.

877. 1624 Febr. 2. Aan Jan de Groot[5].

Gratias habeo, mi Pater, pro literis quas 22 Ianuarii ad me dedisti, et rogo ut pergas, siquid scitu dignum accidit, per te vel amicos nuntiare. Quod de Cimbrico negotio[6] cogitatis valde me solatur. Sed differendum est in aliquod tempus. Magna mihi spes datur solvendae maximae partis honorarii, cum alii nihil aut perpauxillum accipiant. Ipsi Senatores qui in regni rebus quotidie occupantur non plus II CIↃ florenorum pro annuo salario perceperunt. Sed de omnibus potest vos edocere uxor si ad vos venit, quod multum a Petri pendet valetudine, quae in melius spem aliquam praebet; ita ut iam de membrorum morbo adesorum incolumitate magis quam pro vita simus solliciti. Cum cogito sine plurium consortio linguam Latinam, Graecam et alia non recte addisci, tum vero Wilhelmum[7] nostrum minime aptum esse tractandis puerorum ingeniis, et in Gallia vix esse ut recte Latine discant, cum necdum intelligant eum sermonem in quem aut ex quo omnia vertenda sunt, saepe adducor ut putem in patria ipsis scholam esse circumspiciendam, si inveniri possit ubi institutio sit recta et nostri pueri religionis aut partium nomine invisi non sint futuri. In hac re rogo me consilio adiuvetis et omnia exploretis quae eo pertinent ut de re tanta mature deliberem. Tilenus noster nescio quantum sed aliquid e regio fisco accipiet. Utinam in patria nostra Remonstrantium preces clementius audiantur. Quid Cupo[8] nostro eventurum sit scire aveo. Custos sigillorum Aligrius[4] amans literarum magno me honore afficit, et spondet curam mei peculiarem. De Principis[9] in Aulam adventu nihil iam sermonum. In opere meo[10] diligenter pergo. Sed excrescit in tres iustae magnitudinis libros. Non satis intelligo quo spectet scheda Brasseriana, et an eius usus aliquis fuerit et quid sit illud quod per Cloppenburgium ab eo postulatum est.

1 Zie p. 261 n. 1.
2 Bartholomeus Panhuys, thesaurier en rentmeester-generaal van Prins Maurits.
3 Charles Faye, seigneur d'Espesses, hij volgde Du Maurier als gezant in Den Haag nog in dit jaar op.
4 Et. d'Aligre.
5 Gedrukt Epistolae p. 773.
6 Zie p. 329 n. 3.
7 Willem van de Velde.
8 Zie p. 325 n. 2.
4 Et. d'Aligre.
9 Condé.
10 De iure belli ac pacis; zie p. 254 n. 14.

Ex literis Maurerii ad Tilenum intelligo literas quasdam ad ipsum meas[11] amissas aut interceptas. Ego eas per tabellarium more solito curaveram

11 N°. 856.

et miseram exemplum praefationis ad Cancellarium quae in Stobaeano libro ipsius desiderabatur. Siquid huius intellexeritis facite me certiorem. Losecatii laudibus faveo. Utinam inservire possem ipsi ac carissimae sorori, cui non scribo quia nihil est quod scribam, Valete onmes, amici, vos imprimis optimi parentes, frater cum uxore, soror cum marito et liberis, tum caeteri suo quique ordine. Scribebam Lutetiae 2 Februarii 1624.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotuis.

878. 1624 Febr. 2. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère

Laestmael heb ick aen U.E. in 't lang geschreven; vinde noodigh U.E. voorts van alle occurentie te adviseeren om te beter raedt ende hulpe van U.E. te hebben. Op myne saeck was op Sonnendagh door aenhouden van den heer van Lomenie[2] geresolveert, dat men my soude doen betaelen als voor desen 1200 croonen voor het gepasseerde jaer; maer alsoo een ordre onlancx is geraemt dat alle giften boven de 1000 croonen moeten werden geverifiseert by dye van de Chambre des Comptes, ende daerin dickmael swaerigheyt valt, soo had de heer de Lomenie aen sijn soon de Villeauclerq[2], dye de last had van het acquijt te depescheeren, voorgeslagen dat hy den Marquys de La Vieuxville[3], superintendent van de finantiën, soude spreecken, off men een acquijt soude mogen maecken van 1000 croonen ende een ander van 200 om de verificatie te ontgaen. De heer van Champigny[4], contreroleur generael van de finantiën, slouch my voor een andere naem te gebruycken voor de 200 croonen: maer terwyle wy hyermede besig zijn is de saeck verandert ende weder in den Raed in deliberatie gelegen zijnde, is goedgevonden my te doen betaelen alleen 1000 croonen waervan ick de depesche verwacht. Tilenus is mede yet toegelegt, maer ick en weet niet hoe veel: den Guarde de Seaux[5] ende Villeauclerq[2] toonen genoech dat dit retranchement buyten haer wille is geschiet door beleyt, soo het schynt, van den heer Canselier[6], die my groote vrundschap toont als ick hem spreeck ende als hy aen andere van my spreeckt. Evenwel ben ick door de President Jeannyn ende anderen onderrecht dat hy my tegen is geweest om geldt te hebben van den Coning. Sommige menen dat hy Spangnie niet en wil eluseren, ende dat mijn onderhoudt geduyd werd op desseigns in het landt. De schade is niet groot; doch evenwel geeft my oorsaeck om op een sekerder plaets te letten, bysonder alsoo my die gegeven werdt als don, niet als pensioen, de staet van pensioenen zijnde als doot. U.E. wordt daarom gebeden op alles voorts te letten ende

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 5a.
2 De secrétaire d'état Antoine de Lomenie, Comte de Brienne, Sr. de la Ville-aux-Clercs. Zijn zoon is Henri Auguste de Lomenie, Sr. de la Ville-aux-Clercs; zie p. 337 n. 7.
2 De secrétaire d'état Antoine de Lomenie, Comte de Brienne, Sr. de la Ville-aux-Clercs. Zijn zoon is Henri Auguste de Lomenie, Sr. de la Ville-aux-Clercs; zie p. 337 n. 7.
3 Charles marquis de la Vieuville, die Schomberg (zie p. 170 n. 6) als Superintendant van Financiën was opgevolgd.
4 Zie p. 314 n. 4.
5 Et. d'Aligre.
2 De secrétaire d'état Antoine de Lomenie, Comte de Brienne, Sr. de la Ville-aux-Clercs. Zijn zoon is Henri Auguste de Lomenie, Sr. de la Ville-aux-Clercs; zie p. 337 n. 7.
6 Nic. Brulart de Sillery.

ondertusschen het gerucht te laeten gaen dat ick wel betaelt werd niet jegenstaende alle Franchoysen, oock

de Prince, clagen van wanbetaeling; jae de Raden van Staet, die actuelijk geremplaseert werden, hebben niet meer ontfangen als 2000 gulden. Ick verstae dat de heer van Valckenburgh[1] sal zijn Gouverneur van Orangne en chef. Ick wilde wel weten wanneer hy staet maeckt te vertrecken. In 't landt te comen voor my vind ick te periculeux, lettende op het credyt dat Aersens ende de rechters hebben. Hyer en zie ick niet hoe ick zal blyven considerabel, my niet willende engageren in eenige desseings waervan ick U.E. voor desen heb gesprocken ende geschreven. Ick soecke myne rust ende wensche dat het landt magh wel geregiert werden, al soude ick daervan geen vrucht genieten. Ick soude daerbenevens terwijl ick leven ende gesondthyt heb garn wat winnen voor myne kinderen. U.E. heeft hyerop beginnen te letten, wilt doch continueren. De Coning treckt zyne saecke ter harte, begint jaloux te zijn van Spangnie ende heeft onlancx in een saecke van appel comme d'abus 't Parlement gemaintineert tegen zeer groote instantie van alle de Geestelykheyt. 't Gerucht heeft geloopen dat de'heer van Puyssieux[2] soude afgestelt ende zeer besneden werden, maer men seyt dat hy hem by den Coning heeft herstelt ende met den Marquys de La Vieuxville gereconcilieert. De paix houdt men hyer voor secker te duyren, ende wordt gesproocken van eenig geldt te senden nae ons landt tegen de somer. De Coning heeft geseyt tegen den heer van Langerack verwondert te zijn dat ons volck niet aengetast en hebbe dit jaer. Hy seyde dat het veel was gedaen de frontieren te beschermen. De selve heer van Langerack heeft onlanx aen een Nederlander gesyt dat ick niet wijs en was met mijn selve Arminiaen te houden ende daermede my selve uyt het landt te sluyten. Ick heb gesien de requeste by de Remonstranten overgegeven[3] die my dunckt wel gearraissonneert te zijn doch ick en waghte daerop geen goede resolutie. De hevicheden zijn te groot, evenwel waer het oorboir voor het landt. Soo U.E. eenige inclinatie van de Provinciën ofte Steden daertoe verneemt wilt my adviseeren. Uyt des heeren Mauriers schryven aen d. Tilenum verstae ick dat een brieff van my aen hem geschreven[4] soude sijn vermist. Ick sonde hem daerby de praefatie voor Stobaeus, die in zyn exemplair wierd gedesidereert, ende dede aenwysing op den tytel van Stobaeus, daer ick aen was gecomen, toen my penne ende inkt werd ontnomen waervan ick mentie maeck in Prolegomenis.

Mijn huisvrouws overkomste is noch onsecker ende dependeert veel van Pieters gesondheyt, waervan wy nu wat beter hoopen, meest becommert zijnde voor het gebruyck van zyne leden, die seer geswackt zijn. Ick bidde U.E. te willen denken off ick door eenige goede correspondentie uyt den Haege altemet soude mogen werden geadviseert, want sulx is my noodigh om hyer credyt te houden. Ick verlang te verstaen wat van Cupus[5] sal vallen ende van de electie aldaer. Monsr. d'Aligre, die nu is Guarde de Seaux, heeft voor desen geweest intendant de la maison de Tremouille, schijnt ons landt goed te gunnen, ende is altijd saght geweest voor die van de Religie. Van des Princen van Condé's comste te hooff werdt niet meer gesproocken. U.E. gelieve oock eens te vernemen off ick myne kinderen in Holland te school soude connen besteden, ergens daer zy van de

1 Zie p. 261 n. 1.
2 Zie p. 326 n. 3.
3 Zie p. 321 n. 4.
4 N°. 856.
5 Zie p. 325 n. 2.

religie ofte partijdschap niet quaelijk en souden aengesijn werden, want ick vinde Willem[1] onbequaem om kinderen te institueren, ende zy en kennen soo veel Fransch niet dat zy in de scholen alhyer het Latijn voort souden connen leeren alsoo alle oversetting uyt het Fransch ende in het Fransch moet geschieden. Oock en zijn hyer geen goede scholen dan by de Jesuyten. Ick bidde om myne gebiedenisse aen den heer Poppe, de Hoofden, Vlaming, neeff Brasser[2] ende anderen. Den II February XVI^{c}XXIIII

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: Mijn heer Mr. Nicolaes Reigersberch advocaet voor den Hove van Holland.

In dorso schreef Reigersberch: Mr. Grotius den 2 Febr. 1624. *En daaronder:* Mr. Grotius den 2 Febr. 1624. Van sijn particulier. Cancelier. finantiën. Remonstranten.

879. 1624 Febr. 9. Aan Willem de Groot[3].

Mi Frater.

In regnis non minus quam in civitatibus liberis subitas saepe mutationes existere brevi quo hic sum tempore magnis exemplis compertum est. Annus est et amplius cum Schombergium[4] et qui cum eo erant ab aerarii cura remotos vidimus. Nunc non verbosa et grandis, sed brevis et severa epistola venit a Lupara die solis anteacto, quae et Cancellarium et Puyssiaeum[5] a Regis rebus amotos in rus satis longinquum iussit secedere. Illi in hac fortunae mutatione parum inter homines miserationis inveniunt, crediti res privatas suas nimium et alienis et publicis praetulisse. Negotia externa quae exemplo Villaregii[6] solus Puyssiaeus habuerat distributa sunt in tres[7] eius collegas, et in ipsius Puyssiaei locum quartus substitutus est Beauclercquius[8], bene mihi volens. Paulo ante huius fulminis iactum amicitiam contraxeram cum Aligrio sigilli Custode, qui me ultro ad se vocaverat, operamque large obtulerat, nec vane, ut res ostendit. Nam inter primas eius curas fuit decretum mihi a Rege impetrare de solvenda maxima parte honorarii: cuius quis fructus sit futurus brevi experiar. Valde mihi favet Lomeniacus[9], pater Villauclercii, unius ex tribus rerum arcanarum Ministris. Legatis significatum est a Rege ne qua consilia cum Cancellario aut Puyssiaeo communicent. Valde de horum utroque conquesti sunt Nuntius Papalis et Legati Venetus ac Sabaudus. Putantur revocandi multi qui alibi sunt Regis Legati qui ab his, qui nunc demoti sunt, pependerunt. Sed haec ostendet dies. Ego quam

1 Willem van de Velde.
2 Zie p. 332 n. 6 en 7.
3 Gedrukt Epistolae p. 773.
4 Zie p. 170 n. 6; p. 275 n. 6.
5 Nic. Brulart de Sillery en zijn zoon Pierre Brulart, markies de Puisieux; zie p. 326 n. 3.
6 Nicolas de Neufville, Sr. de Villeroi. Een kleindochter van hem was met Puisieux gehuwd.
7 Phelippeaux d'Herbault, Potier d'Ocquerre en H.A. Lomenie de la Ville-aux-Clercs.
8 Charles de Beauclerc.
9 Zie p. 335 n. 2.

saepissime de publicis negotiis edoceri velim, ut materiam sermonum habeam cum his qui nunc plurimum possunt. Pax hic mansura putatur; puto et sub vere pecuniam ad vos mittendam et his qui res tractant salutem patriae nostrae curae fore. Vale cum uxore, patre, matre, amicis omnibus. 9 Februarii 1624.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

880. 1624 Febr. 9. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Sedert ick U.E. laestmael wijdloopigh genoech geschreven heb is hyer groote verandering voorgevallen in des Rijcx affairen. 't Heeft lang gesmoockt tusschen Puyssieux ende den marquys de La Vieuville, superintendant van de finantiën, soodat men wel sag dat den een den ander soude choqueren. De partye van de Vieuville zijnde gesecondeert par ceux du cabinet et de la petite chayse is boven gevallen. Op Sonnendagh laestleden heeft de Coning Tronchon, Secrétaire du cabinet - dese is het dye over een jaer de boodschap bracht aan Chomberg[2] - gesonden aen den Cancelier[3], hem doende behandigen een billet by den Coning geschreven, houdende dat om zyne vele maleversatiën de Coning hem belast sich te onthouden van zyne affaires ende te vertrecken nae Sainfon, een huys acht mylen van hyer, ende soo hy hem wilde beclagen dat de Coning hem de keur gaf van alle de Parlementen. Hy heeft hyerop niet geseyt dan: ‘noz volontéz sont aveugles, nous n'avons aprins qu'à obéir’. M^{r}. Puyssieus is gelycke significatie gedaen met afsetting van zijn staet. Alle Ambassadeurs geinsinueert met haer nyet te communiceren van saecken het rijck aengaende. De uytheemsche affairen dye voor de tijdt van Villeroy plagen verdeelt zijn onder de Secretarissen d'Estat soo wel als de quartieren van Vrancrijck zijn nu wederom verdeelt: aen Arbaut Spaignie ende Italie, aen Auquerre Duytschland ende Nederlandt, aen Ville aux Clerq Levant ende Engelant. Tot vyerde secretaris in plaetse van Puyssieux is gestelt Monsr. de Beauclercq, voor dese Secretaris van de Coninginnemoeder ende intendant van de finantiën, mynen goeden vrundt. Tipasson heeft zijn ampt becomen. 't Volck roept zeer over de afgestelde als uytermaete baetsouckigh. Puyssieux werdt zeer beswaert met de advysen van staet van Mansvelt gegeven aen den hertogh van Beyeren, met de dissolutie van de Ligue met Savoye ende Venegie. Men seyt dat veel gelds, tot onderhoudt van de trouppen, dye by Mansfeld waeren, zijnde gedestineert, hyer ende daer aen de handen gekleeft is, ende dat Monsr. de Maurier niet misgetast en heeft. Men houdt voor seecker zyne revocatie, al waer 't maer omdat hy gehouden werdt te dependeren van Puyssieux. Insgelijcx de revocatie van de Commandeur Sillerye[4] dye te Romen is, Pericard[5] te Bruyssel, Gueffier by de Grisons. Ick sal moeten kennis

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 5 b. Voor den inhoud van dezen brief, en de daar genoemde personen, zie p. 326 n. 3, p. 335 n. 2, p. 337 n. 5-8.
2 Zie p. 337 n. 2.
3 Nic. Brulart de Sillery.
4 Hij was een broer van den Kanselier.
5 Zie p. 209 n. 9.

maecken met d'Auquerre ende daertoe sal my noodigh zijn goede advysen te hebben. Ick bidde U.E. daerop te letten ende alle mogelicke middelen te bedencken. Monsr. de Syvetau wil my den Coning doen spreecken by eene goede occasie, hebbende alrede de wegh by de Coning geprepareert. Ick heb oock kennisse gemaeckt met de eersten medicijn van den Coning, als oock met Monsr. de Chastelet, Mr^{e}. de requestes, grooten vrundt van de Guarde des Seaux[1], oock met den soon van deselve Guarde des Seaux, zijnde nu Conseiller d'Estat. De Guarde de Seaux meenende my goede affectie te toonen heeft mijn acquijt gesegelt, sal my tijdt stellen om wat breed te discoureren op d'affairen van ons Land; is van mening dat men ons land moet conserveren ende de tijd verwachten van beter correspondentie, zijnde wel gesint tot P.H.[2] ende soo my dunckt oock tot de Remonstranten, als noch Jesuytsch zijnde noch Huguenootsch ende vyant van Spangnie. De tijd sal naerder leeren.

Als ick mijn geldt sal hebben ontfangen, sal ick U.E. daervan adviseren, om te letten off dat van Denemarcken[3] noch sal dienen gevordert. Ick verlang te verstaen de nieuwe electie aldaer ende de humeuren van de heren, soo over den staet van 't landt als over 't exercitie van de Remonstranten. Myne opinie is dat soowel Vranckrijck als Engelant sullen helpen onsen staet brengen ad principatum. God geve dat het moge zijn met behoudenisse van een redelicke vryheyt. De Ambassadeur van Engelant alhier[4] meent dat zyne meester wel wat soude willen doen tot reünie van de Remonstranten op conditiën dye haere consciëntie niet en souden beswaeren. Ick sal daerop by gelegenheyd aenhouden. Ick meen oock dat Vranckrijck niet altijd geld en sal willen geven sonder naerder van onsen staet verseeckert te zijn, als wesende altijdt voor handeling met Spangnie op de voet van protectie ofte andere alliantie. Mijn acquijt is gemaeckt op 3000 gulden om te ontgaen de verificatie van de Chambre de Comptes. Maer my werdt geseyt dat de Cancelier oorsaeck is van dye corting, omdat Langeracq sulcx versocht had, ende hy op Langeracq dat hy doch nevens Savoye ende Venegie[5] hem niet en soude vougen in de clachten over hem en Puyssieux, gelijck hy oock niet en heeft gedaen. Langeracq, doet heymelick eenige boecken in het duytsch binden om te senden, so het schijnt, in 't landt. Ick twijffel off het is zyne justificatie jegens veele clachten dye tegens hem gedaen werden. Men meent dat Monsr. d'Espesse[6] niet gaen en sal nae ons landt maer yemant dye cloucker ende ervarener is. Aerssens sal voordeel reeckenen by dese verandering ende misschyen soecken hyer te comen in Ambassade. Wilt my advyseren soo ghy yet verstaet van den heer van Valckenburg[7] ende op alles letten ten besten oirboir.

Den IX^{en} February XVI^{c}XXIIII te Parys.

U.E. dienstwillige

H. de Groot.

1 Et. d'Aligre.
2 Prins Frederik Hendrik.
3 Zie p. 329 n. 3.
4 Zie p. 282 n. 6.
5 Zie Le Vassor, Histoire II p. 594.
6 Zie p. 334 n. 3.
7 Zie p. 261 n. 1.

881. [1624] Febr. 13. Van J. van Reigersberch[1].

882. 1624 Febr. 15. Aan N. van Reigersberch[2].

Mon frere.

U.E. brieven van den XXX Jan. ende VI Febr. zijn my op huyden behandight. Ick en can U.E. niet genoech bedancken van de sorge, dye U.E. voor my is dragende, waermede ick U.E. bidde dock te willen continueren, alsoo de tijdt sulcx ten hoochste vereyscht. Om te comen tot myne saecke soo wil ick vooreerst U.E. bidden my niet als lichtvaerdicheyt toe te reeckenen dat myne advysen by wylen veranderen, alsoo sulcx toecomt uyt verscheyden occurrentiën van dat hoff, die my nu hoope geven nu vrese. Doch ick mene nu nae dese verandering 't gunt my aengaet soo wel doorzien te hebben, dat ick niet langer en behoeff te twijffelen. Ick had U.E. wel geschreven[3] van beleeftheyt van de Guarde des Seaux; oock van Monsr. Chastelet, Mr^{e} de requestes. Ick ben sedert te gast genoot geweest by denselven Chastelet, waer oock was Monsr. d'Espesse[4]. Dese nooding was geschiet by desseing en wy aten alleen[5]; ende bevinde dat Aersens haar wederom sterckt in de opening by hem gedaen in den jaere 1605 ende 1606[6]. De oorsaeck hyervan is licht te bevroeden omdat hy by versterff[7] voor hem selve vreest ende garen door verandering hem selve soude verseeckeren. Ick werde hyerop getoetst: men wil op dye voet myne reconciliatie te wege brengen. Hyertoe en can ick niet verstaen, gelijck U.E. weet sulcx altijd verre geweest te zijn buyten myne gedachten. Op een goede alliantie sye ick geen middel dit Rijck tot merckelycke assistentie te brengen, omdat de voors. hoope haer te dyep is ingebeeld niet alleen door de persoon alrede genoemt, maar oock, soo ick vrese, door eenige van de andere parthye die vóór my hyer zijn geweest. Chastelet hanght van 't huys van Tremouille. D'Espesse houdt hem verseeckert van de ambassade in Hollant. Hy heeft my oock gesondeert op de vryheyt voor de Catholycken. Ick sprack van dat men de rigeur van de executie van de placcaten wat soude connen versachten ende conniveren op 't gunt binnenshuys geschied, gelijck vóór de verandering van de Regering op veele plaetsen gebeurt was. Dat en contenteerde niet; sprack van kerken ende capellen, allegerende verscheyde handelingen met Amsterdam ende anderen, daer ick my van verwonderde. Om weder te keeren tot het principael, alsoo men wel siet myne intentie met de intentiën alhyer niet overeen te comen, soo is het seecker dat men my sal willen matteren op hoope van my ter mis te doen gaen off te doen vertrecken om den Prins van Orange niet te offenseren, dye men met alle middelen wil believen. De Guarde des Seaux[8] doet my goede myne, seyt my dat dye vroom zijn weder

1 Hs. Bibl. Remonstr. Gem. Rotterdam. Gedrukte Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 756.
2 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 5 c.
3 No. 880.
4 Die weldra als gezant naar Den Haag zou gaan; zie p. 334 n. 3.
5 'Dese nooding - alleen' in margine bijgeschreven.
6 Er was toen sprake van de opdracht der souvereiniteit aan Hendrik IV; Aersens was later teruggeroepen; dat hij een dergelijk plan in 1624 nogmaals zou hebben ter sprake gebracht, lijkt heel onwaarschijnlijk.
7 Nl. van Prins Maurits.
8 Et. d'Aligre.

moet in 't Landt brengen. Maer dat leyt al op de voorgaende voet, gelijck uyt Tilenum oock claerlijck heb gespeurt, die mede groot vrundt is met den Guarde des Seaux. Op de betaeling werdt my alrede groote swaricheyt gemoveert, dat het comtoir, daerop ick ben geordineert, geledight is, 't welck geen verstandigen en geloven. Dese onseeckerheyt nevens de dagelijcksche perssinge in mijn consciëntie ende reputatie - welcke twee dingen ick nae 't verlies van soo veel andere met alle macht soeck te conserveeren, de eene voor my selve, de andere oock voor myne huysvrouw, kinderen ende vrunden - staet my niet langer te verdraegen. 't Soude U.E. niet mogelick vallen te beschryven het verdryet dat ick ende mijn huysvrouw hyeruyt ontfangen. Oock hyer te blyven op onse costen en is niet te harden, ons incomen is daertoe niet suffisant. Van reconciliatie en can ick niet hoopen om redenen voor desen geschreven; dye my geoffenseert hebben zijn te machtigh. Andersins conde ick met eere ende verseeckering t'Amsterdam ofte ergens anders my met de practijck behelpen; dat soude my wel behaegen, maer zie daertoe geen apparentie. Daerom hebben wy geen keur ende werden genoodsaeckt alle onse vrunden te employeren om een neutrale verseeckerde plaets voor ons te vinden, daer wy, zijnde buyten alle factiën ende desseins, God dienen ende voor onse familie eenichsins sorgen mogen. Hyertoe bidde ick U.E. - als dien ick altijdt boven alle myne vrunden vertrouwe ende soowel trouw als voorsichtig heb bevonden - om te helpen. Op 't Graefschap van Emden en valt niet te dencken: de Graeff is verarmt ende 't landt onder de macht van de Staten. Van Holsteyn is my opening gedaen, maer ick maeck swaericheyt ons te stellen in een cael landt ende daer wy de ru[st] niet en sullen vinden, die wy soucken. Eenige hebben ons gesproocken van Spyer, seggende dat met processen in 't Latijn te beschryven daer veel is te winnen. Ick heb mijn vader gebeden[1] nae de gelegentheyt te vernemen; bidde U.E. oock. Hamburch, Lubeck, Bremen, Staden, Rostock souden my niet quaelick aenstaen, als daer yet waer te winnen. De incommoditeyten op Denemarken voorgewent souden considerabel zijn voor yemant dye ruyme keus had. Wy en hebben die niet, maer moeten nemen van veel quaden het minste. Verandering van humeuren in ons landt zijn onseecker te verwachten. In alle gevalle can sulcx langer aenloopen dan wy het hier op onse costen sonder groote quetsinge souden connen harden. Wilt daerom alle middelen gebruycken om een plaetse te vinden, waertoe ick oock mijn vader ende broeder versoecke; 't en is ons uyterste resolutie. Ende wy en dienen de somer niet te verliesen.

't Hoff alhier is noch veranderingen subiect; men delibereert van criminelick te doen procederen jegens den Cancelier ende Puyssieux[2]; van eenige vrunden van den Cancelier af te setten waeronder oock genoemt werd Mons[r]. de Preaux, broeder van Hauterive[3]. Ick houde het daervoor dat de Cancelier ende Puyssieux op ons landt geen desseins en hadden, maer sochten een goede trefves te maecken. Maer de Cancelier heeft alles aengewent om my te mis te doen gaen, gelijck oock Champigny[4] ende eenige anderen. Dye van Amsterdam mogen wel toezyen,

1 Zie p. 331 n. 2.
2 Zie p. 326 n. 3.
3 Zie p. 104 n. 1.
4 Zie p. 314 n. 4.

dat het schip recht gestuyrt werde. Panhuysen[1] heeft my noyt opening gedaen maer wel door zijn soon doen [aen]spreken ende doen seggen dat hy hoopt my noch in 't Landt te zyen. Stoutenburg w[erdt] in Brabant betaelt maendelijck 100 croonen. 't Vervoeren van Cupus ende Vezekius[2] doet my oock geloven dat te Amsterdam noch weynich intentie is van yet te doen voor de saecke van 't Landt ofte van de Remonstranten. Jegens den Marquys de La Vieuville[3] worden oock veele clachten opgehoopt. Sommige meenen dat zijn authoriteyt niet lang en sal duyren. 't Gunt ick hyervoor heb geschreven van de opening, dye Aerssens hyer doet, heb ick wel duydelick uyt Jeannyn recht voor sijn overlyden verstaen, ende hoewel ick toonde daertoe geen apparentie te zien, persisteerde hy, dat de Prins van Orange door zijn authoriteyt ende de garnisoenen machtigh genoech was om sulcx te weeg te brengen, ende dat hy sonder soodanig steunsel niet en soude connen behouden, al hadde hy becommen 't gunt hy sochte. Ende alsoo men voor seecker syet dat Pr. Maurits niet huwelyckensgesint en is, dat daerom P.H.[4] by dese voorslagen niet vercort, maer zeer geholpen soude zijn ende verseeckert van 't gunt hem anders licht daernae soude comen te missen. Dat het huwelick van Engelant met Spangnie[5] af soude zijn gaet soo vast niet. Men houdt hyer dat de Coning van Engelant door een brieff met de eygene handt van den Coning van Spangnie geschreven, inhoudende belofte van de restitutie van de Pals, zeer soude sijn vermurwet. Madamoiselle de Soissons[6] is overleden nu geleden drye weecken. 't Valt my verdryetigh hyer niemant te vinden, waermede ick in volcomen vertrouwen magh communiceren. God gave dat U.E. gelegentheyt toeliet eens over te comen om op alle dese saecken ende andere saecken my te hooren ende raed te geven, soo voor myne familie als voor het gemeene beste, 't welck my zeer diep staet geschreven in het hart. Vulcano haec epistola sacrator. Den XV February XVI^{c}XXIIII te Parys.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

883. 1624 Febr. 15. Aan N. van Reigersberch[7].

Mon frère.

Dit geschreven hebbende heb ick goed gevonden noch eenige dingen daerby te vougen om U.E. ten volle te onderrechten. De heer van Valckenburgh[8] hyer passerende seyde my, dat soo het oorlogh jegens dye van de Religie niet waer opgecomen, ick overlang in 't landt soude zijn geroepen geweest. Ick geliet my sulcx niet wel te geloven. Hy sondeerde my op 't stuck van de protectie van Vrancrijck. Ick seyde dye niet vremdt te vinden op seeckere voet. Hy meende

1 Zie p. 334 n. 2.
2 Zie p. 325 n. 2. De Remonstrantsche predikant Bernard Vozekins, die gevangen genomen was.
3 Zie p. 335 n. 3.
4 Prins (Frederik) Hendrik.
5 Het huwelijk van den Prins van Wales met een Spaansche Infante.
6 Anna de Soissons, gehuwd met Charles graaf van Bourbon.
7 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 5 d.
8 Zie p. 261 n. 1.

wy hadden heeren genoech. Ick daerop, myne mening niet te zijn het minste deel van superioriteyt over te geven, maer dat de Coning aennemen soude ons te protegeren off te defenderen, als de Hansesteden ende andere gealliëerden, ende wy hem te assisteeren jegens alle inlandsche ende uytheemsche vyanden, Engelant uytgenomen, ende met Spangnie niet te accorderen dan met gemeen consent. Hy vondt dit goedt, vraegde off Vranckrijck daermede tevrede soude zijn. Ick seyde eenige te kennen, die haer daermede souden laeten genoegen, noemende de heer van Lomenie[1]. Hy vraegde off men dye voorslagh souden willen doen. Ick seyde neen, maer te willen zijn gerechercheert. Maer naedat ick alles nu wel insie houd ick het daervoor, dat men hem hier op soodanigen voet niet en soude willen engageren. De Prins van Portugael don Christophoro[2] wordt van zijn pensioen ten volle betaelt, dye voordesen veel moeyte heeft gehad, een teycken dat men soeckt de vrundschap van Pr. Mauris, 't welck aen veele teeckenen is te speuren. Daeruyt is ooc gecomen, dat men in mijn acquijt buyten mijn heeft gestelt de qualityt van historieschryver, 't welck ick dissimulere. Ick wensch te weten wat Bas[3] oordeelt van den staet van 't landt voor het tegenwoordige ende toecomende. Men seyt dat hy in de Engelsche legatie niet wel met Aerssens en heeft geaccordeert. Myne meening soude zijn, gelijck ick geschreven hebbe by 't voorgaende[4], de tijdt te verbeyden in eenige plaets daer de Confessie van Augsburg exercitie heeft, waer ick geen swaericheyt en soude maecken nae myne voorgaende belydenisse over het Avontmael met deselve ter kercke te gaen ende te communiceren. Soo U.E. te Delft comt wilt met mijn vader spreecken aen de welcke ick oock eenige openinge van myne intentie heb gedaen. De myne dye de Marquys de La Vieuville[5] my toont behaeght my niet. De Pr. van Orange heeft een groot instrument verloren om alles te weten aen Preaux[6], die, off hy schoon sijn staet mocht behouden, buyten kennisse sal zijn van principale affairen.

Onse Pieter heeft eerst gehad de kinderpocken, daerby een gestaedige coorts, eerst de teering ende daernae watersucht. de beenen zijn zeer miserabel gestelt geweest, soo door uyttering aen d'eene zyde als door het water aen d'andere. Wy vresen off eenige zenuwen souden mogen geswackt zijn. Wu sullen ons best doen ende Godt bidden. 't Advys alhyer van jegens den Cancelier[7] criminelick te procederen meen ick niet dat gevolght sal werden, want hetgene hem te last geleyt werdt sijn off saecken van staet off baetsouckerye uyt pachten van nieuwe middelen ende dyergelijcke. Saecken van staet hebben gemeenelick duas ansas ende connen veel uytleggingen hebben, oock omdat men die voor het Parlement niet ontledet. Het andere is hyer by alle luyden van staet soo gemeen dat men met recht soude mogen seggen, ‘qui sine peccato est primum lapidem mittat’. Wy verwachten elck oogenblik hyer de resolutie op de verandering van de embassadeurs buytenslands. 't En can niet schaden dat men het geruchte wat breed laet loopen, dat ick wel stae met den Guarde des Seaux[8], want het wordt oock

1 Zie p. 335 n. 2.
2 De neef van Prins Maurits, zoon van Emilia van Nassau; zie p. 170 n. 4.
3 De Amsterdamsche oud-burgemeester Dirk Bas, die met Aerssen in gezantschap naar Engeland was geweest.
4 Zie n°. 874.
5 Zie p. 335 n. 3.
6 Zie p. 104 n. 1.
7 Nic. Brulart de Sillery.
8 Et. d'Aligre.

hyer generalick alsoo gelooft. Van den Coning te spreecken stae ick noch in twijffel. 't Is seecker dat de nuntius van den Paus zeer is geweest tegen den Cancelier vermidts hy de paix gemaeckt heeft met die van de Religie. Men spreeckt nu van Père Séguiran[1] uyt het hoff te doen vertrecken.

Adres: Aen Monsieur Monsieur Nicolas Reigersberg.
In dorso schreef Reigersberch: Mons. Grotius. XV Febr. 1624 A Paris. Vulcano.

884. 1634 Febr. 16. Aan Jan en Willem de Groot[2].

Pro summa vestra diligentia, parens ac frater optimi, gratias summas habeo. Ego in ea persto sententia nihil rectius fore, quam in aliquo angulo apud Evangelicos Confessionis Angustanae, ubi sine meo sumtu familiam mediocriter alendi spes sit, meliora exspectare tempora siqua unquam futura sunt. Fatigor enim sollicitationibus ad Missam et huius Regni incerta me turbant; nec rerum mearum certum hic quicquam video. Sed tamen caute haec res agenda est, ne et hic et alibi vilescam. Satis erit si qui mihi bene volunt sciant me non ita fixum esse ut avelli nequeam. Siqua conditio se obtulerit, cogitabimus. Interim de Spira velim exploretis, qui illic admitti possint ad munus advocati; quae spes ponendae in litibus operae. Poteritis aut per Cauchos[3], aut per Hohenloos haec ediscere, sed ut dico caute. De materterae causa et miror et doleo. Scire velim quid iudicent alii Iurisprudentes. Si quid propius agetur cum Mansfeldio facite quaeso ut sciam. Poteritis tuto rumorem spargere valere me gratia apud Aligrium, siquid id forte causae prosit. Instrumentum Traiectinum[4], quod petebam, erat in schedis Hottomannicis[5]. Puto vos aut ipsum illud retinuisse aut exemplum. Continet autem consilium deferendi Elisabethae imperii sub legibus quas ipsa vellet, modo Reformatae Religioni bene caveretur. Quod Echtenianum negotium[6] fratri cordi est, pergratum est. De Anglia quae creditis non tam certa sunt. Nam Rex Britanniae novis literis Hispani Regis manu conscriptis et restitutionem Palatinatus continentibus mulceri iterum incipit. Sed exspectandus est Comitiorum eventus. Multi hoc futurum putant ut Cancellarii et Puyssii[7] ruina et alios trahat, inter quos Preausium, Alterivii fratrem[8]. Sunt qui in Cancellarium publica accusatione grassandum putant. Sed quae ei imputantur aut sunt consilia de rebus exteris quae in utramque partem accipi facile possunt, aut sordes a quibus hic vix quisquam vacat. Putatur omnino revocandus Maurerius et mittendus ad vos Espessaeus[9]. Stoutenburgio in Brabantia recte persolvuntur quot mensibus scutati centum. Cupi et Vezecii[10] abductio Lupistenum ostendit parum adhuc mitigationis exspectandum, praesertim cum illa civitas id passa sit cuius Rectores

1 De biechtvader des Konings.
2 Gedrukt Epistolae p. 774.
3 Zie p. 321 n. 2.
4 Hij had er in den brief van 12 Jan. om gevraagd; zie p. 328. Bedoeld is de acte van 20 Juni 1586, bij Bor. II p. 723 n. 9.
5 Over de papieren van Hotman, zie I p. 348 n. 4; dit deel p. 22 n. 3.
6 Zie p. 273 n. 2.
7 Zie p. 326 n. 3.
8 Zie p. 104 n. 1.
9 Zie p. 334 n. 3.
10 Zie p. 342 n. 2. De civitas is Amsterdam.

minime mali putantur. De Fridericopoli[1] siquid habetis scire aveo. Intelligo tardos ibi progressus esse. Ego si qua spes esset non infructuosae operae, Hamburgum, Rostochium aut alias in eo tractu urbes non contemnerem. Sed offere me ultro multis de causis reformido. Accepi ab optimo sene Hogerbetio literas[2]. Rescribam post aliquot dies. Valde tangor eius malis, quibus utinam aliquid a me esse posset levamenti. Petrus noster minus male habet. Sine febri esse videtur et hydrops abit. Melvinus timet ne haec morborum genera nervos alicubi laeserint. Tamen chirurgi meliora sperant. Pontificis Legatus valde adversatus est Cancellario et Puyssiaeo, ob pacem cum Reformatis procuratam. Sunt qui putant Seguiranum Iesuitam qui Regi est a confessionibus[3] ex Aula remotum iri. Lutetiae 16 Februarii 1624. Salutate quaeso matrem, et nostros vestrosque omnes.

Vester
H. Grotius.

885. 1624 Febr. 22. Aan B. Aubéry du Maurier[4].

Nihil mihi dulcius est, Vir Illustrissime, quam aut ad te scribere aut abs te scripta legere. Quorum illud me officii mei conscientia, hoc vero amicitiae desideratissimae sensu solatur. Et habet mea aut fortuna aut animi imbecillitas opus huiusmodi subsidiis. Quo magis debitor tibi sum tum pro aliis, tum pro postremis literis. Sed te quidem in huius commercii infrequentia summae occupationes non excusant, sed defendunt. Me nihil tale, sed modo mens sub adversis aliquantulum fatiscens, saepius vero materiae defectus. Nam quae publica sunt melius norunt alii; privata aliorum ignoro, nisi mea, quae interdum talia sunt ut amicis scribi non debeant, nisi eos velimus reddere tristiores. Nunc tamen hoc habeo, quod nuntiem, me a Sigilli custode[5] optima omnia ut regno ita et mihi sperare. Ita iubent ut verba eius ita omnibus cognita eius probitas. Hic duorum[6], qui gratia et aula evoluti sunt, ruina multos amicorum tractura videbatur. Sed incipit is rumor et metus evanescere, nec ullae nunc res novae exspectantur extra ...[7]. Ego, quod potui, feci, ut sigillorum Custodem vera edocerem de his, quae mihi sunt cognita. Scio et ipsum et Beauclerquium[8] honorificam mei fecisse mentionem apud Regem, qui omnia negocia ad se revocare incipit. Eventum Deo committamus, cuius clementiae te, Vir Illustrissime, tuamque uxorem et liberos mea uxore apprecante commendo. Lutetiae. 22 Febr. 1624.

1 Friedrichstadt, zie p. 115 n. 7.
2 N°. 866.
3 Zie p. 344 n. 1
4 Gedrukt Epistolae p. 72.
5 Et. d'Aligre.
6 Nic. Brulart de Sillery en Puissieux; zie p. 326 n. 3.
7 Waarschijnlijk is hier een passage uitgelaten, die over het terugroepen der gezanten handelde.
8 Zie p. 337 n. 8.

886. 1624 Febr. 29. Aan Willem de Groot[1].

Mi Frater.

Ut tu me pergis edocere de his quae apud vos geruntur, ita ego non desino gratias tibi agere et ut perseveres rogare. Nam quamvis tristia, scienda tamen sunt, si quam pro virili opem laboranti patriae ferre possim. Utinam vel adversa haec tandem animos emolliant et parent consiliis moderatioribus; nam et intus concordia et foris sociis indiget respublica. Nunc neutrum in promptu est, et imminet hostis validus et infensus. Venit huc ex Anglia Baro Richius[2], valens gratia apud suum Regem. Legati nomen non praefert: non frustra tamen nec animi causa, nempe se satis praefert salutatione diligenti eorum quibus nunc rei summa in manu. Veneritne tentaturus animos de matrimonio[3], an Hispanum quasi obiecto aemulatu excitaturus, ut quod coepit impleat, dubitant qui se callidos putant talia penetrare.

De Blaubenio[4] apud vos quid evenerit scire velim; nam hic narratur supplicio affectus contemta, quam acceperat, fide publica. Hic res Regni manent eodem in loco; nec quisquam dignitate motus post Cancellarium et Puyssiaeum[5]. Sunt tamen qui Patri Seguirano[6] Iesuitae Regis confessiones velint ereptas et creditas Episcopo Nannetensi[7], aut certe non uni homini, ac ne uni quidem Ordini mancipatas. De literis meis quod resignatae videantur nihil angor: sunt enim nostra talia quae sciri nobis nec pudori nec periculo esse possit. Custos Sigillorum[8] et qui Regia arcana tractant[9] magna mihi exhibent benevolentiae signa. Apud Regem de me locuti sunt splendide.

De ludo literario in quo pueros nostros collocemus cogitate quaeso, quanquam de Petro quid sperare debeam nescio. Nam coxa illi malo situ luxata est: et eo id gravius, quod medico et chirurgo diu id mali servatum inoluit[10]. Noncessamus tamen Deum precari et quae possumus optima consilia sequi. Si quid certum de Legatione huc et in Angliam mittenda compereris, fac me certiorem. Memmius[11] mihi optime volens post Pascha mittitur ad Venetos. Sub idem tempus et aliae legationes mutabuntur. Spessius[12] qui ad vos venturus est operam suam mihi liberaliter obtulit: sed ea ego non uter. Mansfeldius non video ut hinc sperare aliquid debeat. Muilwicium[13] tam subito alium factum valde miror. Non item illud Hugonidae filio[14] esse qui invideant. Inter honorum aut pecuniae avidos

1 Gedrukt Epistolae p. 774.
2 Zie p. 282 n. 6.
3 Het huwelijk van den prins van Wales met Madame Henriëtte.
4 Over de onthullingen van kapitein van der Elst, gezegd Blauwbeen, zie Arend, Gesch. des Vaderlands III, 3 p. 804vv.
5 Zie p. 326 n. 3.
6 Zie p. 344 n. 1.
7 Phil. Cospeau.
8 Et. d'Aligre.
9 De p. 337 n. 3, genoemde secrétaires d'état.
10 Lees: ‘mali inobserva tum fuit’?
11 De president Henri de Mesmes.
12 Zie p. 334 n. 3.
13 Boudewijn Willemsz. van Muylwijck, die tot 1622 baljuw van Rotterdam was, en in 1624 tot burgemeester werd gekozen.
14 Constantijn Huygens. Doelt Grotius hier op zijn benoeming tot gezantschapssecretaris, als hoedanig hij in Febr. 1624 naar Engeland ging?

nec firma nec diuturna consensio est. Felicior tu et qui tecum foro omnia debere malunt quam infimos homines prensare. Patri, matri, tibi et tuae, sorori cum marito, tum vero affinibus, cognatis, amicis omnibus per saturam me commendo. Valete. Prid. Cal. Martii 1624.

Echteno[1] velim et suis plane suadere me ut sturiana controversia aut ad definitionem aut ad transactionem perducatur antequam Tarantiani quicquam moveant *περὶ τῆς ἠνεδρίας*. Nam hoc ipsum multos et ipsis inimicos et forte Runio fautores conciliabit. Credant hoc sibi e tripode dictum. Promittit Rex se missurum ducenta millia coronatorum mense Martio: tantumdem serius hoc anno. Scire velim qua de causa et quo praetextu Arsenius Anglicanam Legationem excuset.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

887. 1624 Febr. 29. Aan N. van Reigersberch[2].

Mon frere.

Ick ben U.E. ten hoochste geobligeert vanwegen de continuatie van de goede advysen. Soo lang hyer ben in Vrancrijck sal ick daermede my moeten houden in credyt, ende zyen voort hoe haer de saecken schicken willen. Nae de laeste van den Cancelier ende Puyssieux[3] is hyer geen nadere verandering voorgecomen. De Marquys[4] continueert in zeer groot aensien by den Coning. De Guarde des Seaux[5] draeght hem courageux onder de nieuwe last: toont my vrundtschap, gelijck oock meer anderen. Doch de consideratiën, die ick U.E. voor desen in 't brede heb geschreven, doen my verlangen naer een plaetse daer ick met meerder rust mijn leven magh doorbrengen. Ick verslijt hyer een goed deel van mijn leven met onnut loopen. Monsr. d'Auquerre[6] heb ick gesocht te spreecken; hy heeft my oock doen weten last daer toe te hebben, maer heb hem noch niet connen recontreren. Uyt Engelant is hyer gecomen Milord Ruse[7] dye geen qualiteyt en neemt van Ambassadeur; heeft evenwel terstont nae zijne comste Monsr. Villeauclerq[8], Secrétaire d'Estat, wyen het Departement van Engelant te beurt is gevallen, gegroet. Eenige meenen dat het is om te sonderen de humeuren alhier tot het huwelyck, anderen om door dese myne Spangnie te meer te doen aenbyten, waertoe men misschyen vast gebruyct de legatie uyt ons landt, soo daer eenige wordt gedresseert. Men houdt het hyer daervoor dat

1 Sturiana controversia beteekent twisten over belastingen; het betreft een geschil met Ruinen over het aandeel, door Drente te betalen in de opbrengsten aan den vijand (Res. Staten-Generaal 12 Februari 1624, R.A.). Tarantiani zullen wel de inwoners van het gewest Drenthe zijn, en de *ἠνεδρία* zal op hun wensch om zitting te krijgen in de Staten-Generaal slaan. Over Van Echten zie p. 273 n. 2.
2 Hs. U.B. Amsterdam, cod H 5 e. Op den kant de brief van Maria, in Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge XVI p. 75.
3 Zie p. 326 n. 3.
4 De la Vieuville, zie p. 335 n. 3.
5 Et. d'Aligre.
6 Potier d'Ocquerre, zie p. 337 n. 7.
7 Rich; zie p. 346 n. 2.
8 Zie p. 337 n. 7.

de Coning van Groot Bretaigne gesint blijft tot de Spaensche alliantie; weynig tijdt sal ons hyerop onderrechten. De President de Mesme[1] gaet terstont nae Paeschen nae Venegie. Ick verwacht hem morgen hyer in huys, alsoo hy my tijdt gestelt heeft. De andere ambassadeuren sullen oock, soo men meent, omtrent Paeschen veranderen. Van Monsr. d'Espesse[2] wordt niet getwijffelt; hy presenteert my zynen dienst maer ick en meen van hem niet te versoucken voor mijn particulier. Eenige daegen lang heeft men hyer geseyt dat Père Séguiran[3] soude geamoveert werden van de biecht van den Coning ende dat in sijn plaets soude succederen de bisschop van Nantes[4], maer dat en gaet noch niet vast; ten minste hoopt men den Coning te persuaderen dat hy hem aen één Ordre soo niet en sal binden, maer gebruycken dan d'een dan d'andere. De tyding van des vyants intocht in de Veluwe is droeff al waer't maer om het bederff van soo veel onnoosele menschen. God gave dat dit cruys daerby bleve ende diende om de harten tot eenicheyt te bewegen. Soo lang ick hyer ben sal ick het beste doen voor 't Landt; maer soo de Pensionaris Pauw[5] hyer werdt gesonden - gelijck eenige meenen - soo wil ick my stil houden, sonder goed ofte quaed te doen; men is hyer wat gestoort over het ongelijck dat die van Algerie, by d'onsen, soo men seyt, gestijft sijnde, doen aen de Franchoysen, als oock over het resterende different van Oost-Indië. Om yet seeckers hyer te becomen zie ick niet wel apparentie; de Coning staet te vast op zyne Religie ende doet niemant veel goeds dan die deselve aennemen. Daer hapert het, ende op de andere swaericheden, die ick U.E. voor desen in 't breede heb geadviseert. Monsr. de Lomenie ende Monsr. de Beauclercq[6] accorderen wel met myne intentiën; ick wensch dat alle anderen soo waeren. Men belooft my binnen twee off drye weecken de drye duysent gl. te betaelen. Wy sullen zien. Ick bid U.E. alle mogelicke ordre te stellen op de continuatie van de advysen. Eén dinc vrees, dat, gelijck wy tijdt hebben verloren dat men met de reputatie ende vrucht conde handelen met de gealliëerden, wy noch met uytstel sullen werden van arger conditie. Conde U.E. overcomen, wy souden wel wat te communiceren hebben. Wilt by gelegentheyt nae een school voor onse kinderen vernemen. Wy vresen voor onsen Pieter: de eene heup is met misleggen uyt het lidt geraeckt ende by den doctor ende chirurgyn versuymt. God geve dat het noch magh geholpen werden. Het becommert ons zeer. Verneemt doch off daer apparentie is dat Bas[7] ofte yemant anders van de regeerende ofte oude burgemeesters hyer soude connen gesonden werden in mAbassade; ende in sulcken gevalle wilt my van des persoons humeuren onderrichten, ende off het geraden soude zijn dat ick een soodaenige hyer soude soecken te spreecken. Priandi[8], resident van den Hertogh van Mantua, heeft aen den heer Langerack geseyt wel te weten dat de Guarde des Seaux my zeer estimeert

1 Henri de Mesmes (zie p. 346 n. 10), die als gezant naar Venetië ging, en Grotius een plaats in dat gezantschap had aangeboden. Zie p. 354 n. 3; p. 355 n. 10.
2 Zie p. 334 n. 3.
3 Zie p. 344 n. 1.
4 Zie p. 346 n. 7.
5 Adriaan Pauw.
6 Zie p. 335 n. 2 en p. 337 n. 8.
7 Dirk Bas, zie p. 343 n. 3. Over het gezantschap zie p. 350 n. 2.
8 Hij komt ook in de Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge, p. 91 en 281 voor, waar de uitgever hem echter met Preaux verwart.

gelijck de Secretaris van Staet[1], ende dat sy aen den Coning van my zeer eerlick hebben gesproocken; hy seyde dat hy sulcx in 't secreet aen Sijn Ext[ie].[2] soude adviseren ende voegde daerby dat hy verstont dat ick van de Infante[3] zeer wierd gesolliciteert; waerop Priandi seyde te vertrouwen, dat ick daernae niet en sal luysteren. De brieven onder 't couvert van Monsr. d'Or zijn my wel behandicht; cont oock by wylen om de verandering het couvert aen Mons. Olivier[4], coopman à la rue de Quincampoix, gebruycken. 't Soude my vremdt geven dat P.H.[5] tot soo laag huwelijck soude verstaen: daeruyt soude schynen dat hy geen groot dessings en heeft. Ick vinde hyer soo veel verandering ende onder de personen, dye in credyt zijn, diversiteyt van humeuren, dat ick niet en zie wat ick soude connen adviseren. Myne gebiedenisse aen alle vrunden ende bekenden aldaer. Den lesten Febr. 1624.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Wilt doch eens vernemen hoe Blaubeen[6] gevaren is, dye, van ter Goes zijnde, de vyant gedient ende met sauvegarde van de Staten in 't landt zijnde gecomen, by de Generaliteyt in gevanckenis was gestelt. Men seyt hyer dat hy soude zijn geëxecuteert.

D'heer van Langerack seyt, dat de Coning belooft heeft 200[m] croonen voor ons landt te senden in Maert, noch soo veel daer nae in de Somer.

Adres: E. hooggeleerde voorsienige M[r]. Nicolaes Reigersberg advocaet voor den Hove van Hollant tot Amsterdam.

In dorso schreef Reigersberch: Mons. Grotius le dernier feb. 1624 à Paris. Mr. Grotius den 28 feb. 1624. Milord Ruse. Biechtv. van de Coninck. Priandi Agent van Mantua.

888. 1624 Maart 3. Van A. de Wael van Moersbergen[7].

Erentfeste hoochgeleerde frome wyse seer voorsienige here ende goede frundt.

Uwer E. gesont- ende welvarentheit sal my seer lieff ende aengenaem om horen sijn; onss aengaende dancken wy Godt voor syne barmherticheit, dat syne Goddelycke Mayt. in dese bedroefde ende elendigen toestandt van onss lieve vaderlandt onss hier noch ene retrayte genadichlijck verleent; die plaetze begint einen tamelycken voortganck te gewinnen, leidt oock utermaten gelegen om trafyque ofte comanschap te doen, in een goet, vett ende volckrijck landt, op twe revieren,

1 Beauclercq; zie p. 337 n. 8.
2 Prins Maurits.
3 De Aartshertogin Isabella.
4 Zie p. 214 n. 2.
5 Prins (Frederik) Hendrik.
6 Zie p. 346 n. 4.
7 Hs. Bibl. Remonstr. Gemeente Rotterdam. Gedrukt Kerkhistorisch Archief III (1862) p. 140. Over den schrijver zie n. 189 n. 4.

tuschen die oost en west seën, wijt van alle grote coopsteden; onsen Vorst[8] is ook een verstandich, Godtfresendt, ende goedertieren Prins. Indien

8 Frederik van Holstein.

U.E. aldaer in Hare Mayt. dienst niet waert, mochte ick U alhier in ons Genadigen Fürsten ende heerens dienst wel wenschen. Het tractament sal apparentelijck daer groter wesen, maer hyer is't weer betercoop leven, ende die accidentalia sijn ook dicwils beter als het principaell; hyer om heen sijn vele vorsten ende grote steden, souverayne jurisdictie hebbende, die alle groten staet van geleerde luyden maecken; in Franckrijck sijn die saecken seer veranderlijck, gelijck U.E. beter als my bekent is, daer men in dese quartieren so licht geen noet aff heeft; ick ende vele goede luyden wenschen U.E., dominum Utenbogart, Episcopium ende andere goede frunden dickwils hier, meine ock dat sulcx onsen Genadigen Furst seer angenaem wesen, ende so der apparentie van hyer te comen ware, U.E. tot synen diender aennemen soude. Wy hebben dominum Grevinchovium alhier tot ordinaris Predicant by provisie, totdat onse gemeinte groter wort, beroupen. U.E. conde hem, my, ofte ymant anders, syne genegenheit met een letterken eens overschryven, so solde men discretelijck Ihr F.G. meininge eens zundieren cunnen; doch so het U.E. gelegenheit niet en iss hier te comen, bidde ick dit schryvens ten besten te nemen. Ende mijn selven daermede recommandierende in der selven goede gratie, sal ick Godt bidden U, Erentfeste frome hoochgeleerde wyse voorsienige here, sampt syne huysfrau ende kinderen te nemen in syne heylige protectie.

Datum Frederickstadt den 3. Martii a[a]. 1624.
Mijn huysfrau doet hare gebiedenisse aen U.E. alderliefste.
Uwer E. goede frundt,
A. van den Wael van Moersbergen.

Adres: Den Erentfesten hoochgeleerden wysen ende seer voorsienigen here, mijn here .... de Groot, tegenwoordich ... [V]ranckrijck.
In dorso schreef Grotius: 3 Martii 1624. Moersbergen.

889. 1624 Maart 7. Aan Jan de Groot[1].

Quas, mi Pater, ad me dedisti litteras 26 Februarii et pridie scriptas recte accepi, et pro his quae nuntias gratias habeo; et rogo ubi quid dignum inciderit, aut per te aut per fratrem edocear, praesertim de destinata huc Legatione[2], quo tendat. Cimbricum illud negotium[3] ita temperandum est nequid a nobis proficisci videatur: nam rumor contrarius valde hic mihi nocere posset. Custos sigillorum et qui arcana Regis administrant[4] optime mihi volunt, et palam satis amorem testantur. Rex Hispaniae tentat hic Aulam de foedere novo ex formula [uti] possidetis. Non placent hic fabulae, tamen non satis adhuc Galliae suae vires placent, ut in crescentem potentiam palam ausint insurgere. Nuper inter Peronam Galliae oppidum et Bapalmum Hispanis parens, in vico quodam olim quoque litigioso et per pacem Vervinianam relicto dubii Iuris, Hispanicus prae-

1 Gedrukt Epistolae p. 775.
2 Hendrik van Essen, Nicolaas van den Bouckhorst, en Adriaan Pauw gingen dit jaar in buitengewoon gezantschap naar Frankrijk.
3 Zie p. 329 n. 3.
4 Et. d'Aligre en de p. 337 n. 7 en 8 genoemde Staatssecretarissen.

fectus Regis Galliae insignia de templo abstulit et combussit. Comes stabuli[1] et alii nonnulli operam dant ne hoc sine iusti doloris sensu transmittatur. Etiam Leodienses hic valde queruntur de iniuriis Hispanorum. Paulatim excitandus est Gallus, animal aliis excitandis natum. De matrimonio inter Anglum et Hispanam[2] adhuc dubitatur. Nuper quidam vir magnae dignitatis[3] me convenit, ut colloqueremur de componendis inter Gallos et nostros controversiis Indicanis et peculiari quodam foedere ea super re ineundo. Seguiranium[4] amotum iri ab animi Regii introspectione multi augurantur. Iam advolaverat ad eam spem Arnaldus, olim ei muneri adhibitus: sed Regi displicebat et ille. Multi Nannetum Antistitem[5], virum bonum, huic loco destinant. Iterum precor caveamus nobis ne Cimbricum negotium nobis noceat. Si sponte mihi oblatae fuerint conditiones honestae, deliberabimus satiusne sit hic manere, an eo transgredi. Interim testatum volo quod verum est, multum me debere iis qui nunc res Regis tractant. Spessius[6] ad vos venit post Pascha, Maurerius licet vasa colligat; est autem Spessius et familia ortus insigni et laudatissimo patre, literatus ipse et Romano-Catholicus, sed bonarum partium. Valete omnes, mater imprimis, frater et soror cum coniugibus suis, item amici caeteri. Lutetiae 7 Martii 1624.

Scripsit nuper ad me Calslagius Suesenae domus possessor. Ei ad literas sex ad me perlatas respondeo, rogo curetis. Ad secretum Regis Consilium, quo Regni arcana tractantur praeter Comitem stabuli[1], Custodem sigillorum et quatuor Secretarios et Marchionem Vieuvillanum, aerarii Praefectum, adhibiti iam sunt Angolismensis Dux et Praeses Lesaius[7].

Tuus tibi obedientissimus Filius
H. Grotius.

890. 1624 Maart 7. Aan N. van Reigersberch[8].

Mon frère.

De continuatie van U.E. sorge voor my ende mijn huysgesin obligeert my ten hoochste tot danckbaerheyt, dye ick metterdaet niet en can bewysen. De advysen by U.E. aen my geschreven den XXVI en XXVII February heb ick aen de heeren altijt gecommuniceert, dye dyergelycke alrede hadden ontfangen. Ick ben blyde daeruyt te verstaen dat mynen grooten brieff[9] inhoudende veele particulariteyten wel is ter hand gecomen. 't Sal my ontlasten om dickmael sulcx te repeteren. Om op U.E. consideratiën te antwoorden, my wel bedacht hebbende blijff ick van opinie dat een goede conditie in Denemarck[10] ofte in

1 Lesdiguières.
2 Zie p. 305 n. 6.
3 De Jussy, zie p. 354 n. 4.
4 Zie p. 344 n. 1.
5 Zie p. 346 n. 7.
6 D'Espesses, zie p. 334 n. 3.
1 Lesdiguières.
7 De hertog van Angoulême en Nicolas le Jai, president van het Parlement van Parijs.
8 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H. 5 g.
9 N°. 882 en 883.
10 Zie p. 329 n. 3.

een van de Oostersche steden[1] my best waer voor mijn gerustheyt, seeckerheyt ende reputatie. Gerustheyt, omdat ick daer sal connen hebben exercitie van de Religie met de Remonstranten - dyen sulcx in Geluckstadt by den Coning van Denemarcken, oock by eenige Oostersche steden alrede is toegestaen - ofte met eenige moderate Lutherschen, dye de tolerantie over het different van het Avontmael genegen zijn te practiseren. De personen van dye Landen, dye gestudeert hebben, zijn civyl genoech, sulcx ick d'heer Ulefeld, Charisium[2] ende anderen heb bevonden; met den gemeenen man en hebben wy niet veel te doen. Wilde men my daer gebruycken tot opzicht van bibliotheek, universiteyt, beschryving van historie, dat soude my niet mishaegen. Al waer 't oock al dat ick eenige politycken dienst soude moeten doen, vinde daerin weynich swaricheyt. want dat elck een zijn nering soeckt te beteren is pryselick ende heeft geen onrechtvaerdicheyt. Maer de Coning van Denemarcken is buyten opspraeck van desseings op den staet, ende can het gunt ick daer soude doen niet geduydet werden tot achterdeel van myne voorgaende actiën gevallen geduyrende onse Regeeringe in ons landt: daer ick meest op let om mijn eer ende dye van myne kinderen. Evenwel verstae ick wel, dat de tijd moet verbijd werden dat ick eerlick versocht werde, ende dat sulcx van my ofte de mynen niet en mach comen. Hyer te blyven zie ick weynig apparentie: die my goedgunstig zijn willen my in 't landt helpen; ende middelertijdt de debvoiren dye sy doen om my mijn pensioen te doen genieten vorderen weynig by de financiers, dye altijdt haer slimme gangen gaen ende anderen laeten praten. Middelertijdt verslijt ick een groot deel van mijn tijdt oneerlick en onlustig met solliciteren ende worde daerdeur onbequaem gemaeckt om eenige goede wercken te vorderen, dat my verdryet. My te gelaeten toe te staen de desseings die ick in mijn hert misprobere can voor mijn gemoet niet. 't Soude my te hart vallen een uyr daerin te simuleren: ick laet staen jaeren ende maenden. Ick en weet niet off U.E. gelesen heeft Philoctetes Sophoclis. Soo 't humeur van Neoptolemus daer beschreven werdt soo ben ick. Eenige slaen voor om voor my te intercederen om restitutie van mijn goed in Holland. Ick slae sulcx af; 't soude my weynig helpen ende oorsaeck geven om niet meer hyer op my te dencken. 't Volck is hyer vry licht, de Duytschen houden beter woordt ende zijn niet soo bedriechelick. Om in 't Landt te comen als het met eenige reputatie conde geschieden soude mijn huysvrouw wel genegen zijn. Maer ick vinde daerop veel te bedencken. Eerst hoe het mogelick sal sijn vryheyt te becomen op de voet by U.E. voorgeslagen met restitutie van goed sye ick niet wel, insonderheyt indyen Sijn Ex^{tie}. merckt dat dye van Amsterdam sulx garen sagen. Want mijns bedunckens als hy yet voor my soude doen soo soude hy sulcx doen om my selff te gebruycken, niet om yemant te Amsterdam te houden, dye professie soude doen van Remonstrantschgesint te zijn ende de oude maximen van het recht van de Provinciën ende de digniteyt van Holland te defenderen. Ick weet oock wel hoe myn Apologie[3] gaet in 't regard van Sijn Ex^{tie}., van de andere Provinciën ende van de nyeuwe magistraten. Soo desen yet goeds voor my doen sonder submissie, staet daer niet te vresen voor een attrappe? Aersens

1 Hamburg, Rostock etc.; zie p. 329 n. 3.
2 De Deensche staatslieden Jacob Ulefelt, en Jonas Charisius, die vóór 1618 als gezanten in Den Haag waren geweest.
3 De Verantwoording.

heeft van het beginsel af geseyt dat men daerop most aenleggen om my met soeticheyt weer in het landt te locken. De protectie van Amsterdam gaet oock wat los. Men seyt dat sy selff alles doen wat men wil in het publiceren van het Placcaet[1] tegen my, in het laeten volgen van Cupus[2], ende diergelijcke saecken uyt vrese van afgestelt te werden. De Predicanten - dye 't op my niet wel en hebben - zijn machtigh in de stadt, hebben aenhang ende connen by onderlinge dissensie van de Regenten de oude parthye, dye nu wat onder legt, weer ophelpen. De soon van Pauw[3] blijft Pensionaris ende can dat niet sijn sonder eenigh credijt. Evenwel beken ick dat, als ick in ons Landt soude moeten woonen, dat ick Amsterdam voor alle andere plaetsen soude prefereren. Oock dunckt my dat, als men daer toe soude moeten comen, beter soude zijn dat de wederroeping geschiede proprio motu van de Regierders dan op instantie van Vrancrijck, soo om de opspraeck te myden als of wy te veel hadden willen doen voor Vrancrijck - 't welck verre is geweest buyten myne intentie - als oock omdat sy in haere intercessiën te liberael zijn over de reputatie van haere vrunden, gelijck wel gebleecken heeft by de ellendige propositiën dye Boissise[4] voor ons dede, recht bequaem om onse saecken te bederven. Anders men sal hyer wel een goed woord spreecken aen de extraordinarise Ambassadeurs[5] ofte door Espesse[6] doen spreecken; maer altijdt soo, dat men de machtigen sal toegeven tot naedeel voor de swacken. Dit apprehendeer ick zeer, hoewel ick wel gelooff, dat men mijn persoon goed gunt. Ick considerere oock wel als yet in ons landt voor my soude zijn te doen, dat sulcx misschien in absentie van Aersens beter soude vallen als in zyne presentie, ende dat Goch[7] misschien om de oude kennisse ende jalousie tegen voors. wat goeds soude willen doen, hoewel ick daeraen wat twijffel. Joachimi[8] soude wel connen oordeel hebben wat te verwachten stondt, maer hy is swygende ende nu absent. Wilt oock op alle dese consideratiën - als ons ten hoochste aengaende - wel letten ende sonder ons te engageren alles sooveel doenlick is ondertasten. De Thesorier Beaumarché[9] sleept noch op 't stuck van de betaeling. De Guarde des Seaux heeft aengenomen de saeck te behartigen. Dye de saecken van staet hyer maniëren sijn noch zeer nieuw. Men hoort niet dat Milord Ruse[10] yet proponeert ende veelen houden het daervoor dat het huwelick van Engellant met Spangnie in 't eynde noch voortganck sal hebben. Eenige weecken geleden heeft de Gouverneur van Bapaulme - een plaats in Nederland onder den Spaignaerd - in een dorp, gelegen tusschen deselve stadt ende Peronne, de wapenen van Vranckrijck uyt de kerck genomen ende verbrand, zijnde hetselve dorp met eenige naebuyrige van ouds geweest questieux ende by de vrede van Vervyn indecijs gelaeten. Dit stuck ende de usurpatiën van den Spaignaerd

1 Zie p. 262 n. 3.
2 Zie p. 325 n. 2.
3 Adriaan Pauw, zoon van Reinier, met wien Grotius in 1613 in gezantschap naar Engeland was geweest. Zie I p. 229 n. 2.
4 J. Thuméry de Boissise, die tijdens het proces tegen Oldenbarnevelt c.s. als buitengewoon gezant naar Den Haag was gezonden.
5 Zie p. 350 n. 2.
6 Zie p. 334 n. 3.
7 De lezing is onzeker. Johan van Goch, die sedert Oct. 1623 commissie als Griffier der Staten-Generaal had (naast den ouden Aerssens), zal wel bedoeld zijn.
8 Albert Joachimi, thans met Fr. van Aerssen in buitengewoon gezantschap naar Engeland.
9 De thesorier Beaumarchais, schoonvader van den markies De la Vieuville.
10 Rich, zie p. 282 n. 6.

in 't landt van Luyck werd behartight by de Connestable[1] ende eenige Secretarissen van staet; maer de Marquys de La Vieuville ende eenige met hem zijn zeer tegen al dat de vrede soude meugen breecken. Ondertusschen werdt geseyt dat door een minister, dye Catholijck is, weder is ontdeckt een Ligue, dye geprojecteert soude zijn tusschen den Prins[2], Mons[r]. d'Espernon[3], de Rohan ende dye van de Religie. Men heeft oock ondervraeging gedaen aen de Coninginne-moeder, die daerdoor ten hoogste is ontstelt, zeer protesterende van haer onschuld ende clagende dat men haer soeckt quaelick te stellen met haer soon. De Prins comt te hoof niet, alsoo hem de Coning niet en ontbiet. De President de Mesme[4] is by my geweest, heeft my wel gerecommandeerd op het stuck van zyne Ambassade; tenteerde tacite off ick lust had om met hem te gaen. My dunckt sulcx ongeraden om de occurrentiën van den tijdt alhier niet te versuymen. Is oock by my gecomen Monsr. de Jussy[5], premier président de la Chambre des monnayes, een zeer ervaren man ende van goede intentie; sprack my niet alleen van de afmaecking van de Oost-Indische differenten maer oock van een Unie ofte Tractaet op het stuck van Oost- ende West-Indie ten gemeenen beste ende naedeel van Spaignie; waerop ick seer in 't generael heb gediscoureert, toonende affectie om den Coning ende mijn vaderlant in dye ende dyergelycke saecken te dienen. Ick heb hem gerevisiteert, hy seyt met den Marquys[6] van my ende dese saeck gesproocken te hebben, het schijnt dat dye wat difficijl is, misschyen door vrese van oorlogh. Hy soeckt reputatie door vergadering van geldt voor den Coning, ende staet daerdoor wel in de gratie, niet jegenstaende veele benyders, oock clachten van grooten ende cleynen over hem ende sijn schoonvader Beaumarché. Een Chiena uyt Spangnie ondertast hyer off men soude willen alliantie maecken tot bevestiging van yders possessie. 't En smaeckt niet. De Spaignaerd doet gelycke tentativen by de Switsers. Monsr. du Mauriers revocatie gaet vast, nae Paeschen sullen sy allegader verhuysen. Van Père Séguiran[7] wordt noch by veele gemeent dat hy sal geamoveert werden, te meer omdat de Coning hem boven gewoonte caresseert gelijck hy Chomberg[8] ende Puyssieux[9] dede weynich voor de afstelling. Men houdt dat de Coning niet lang hyer en blijft maer gaet off nae Compiègne off nae Fontainebleau. Dit hebben wy voor desen tijdt. Onse Pyeter blijft te bedde leggen met weynich apparentie van zyne gesonde leden weder te becomen, 't welck ons, boven de costen, zeer verdryetich valt. Cornelis heeft de coortse. God geve U.E. ende alle vrunden aldaer goede gesondtheyt ende beter geluck.

Den VII Maert XVI[c]XXIIII te Parijs.
U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Mijn boeck van Mare liberum, dat onlancx in Holland herdruckt is[10], doet

1 Lesdiguières.
2 Condé.
3 Jean Louis de Nogaret de la Valette, hertog van Epernon, zie p. 326 n. 2.
4 Zie p. 348 n. 1.
5 Zie p. 351 n. 3.
6 Vieuville, zie p. 353 n. 3.
7 Zie p. 344 n. 1.
8 Schomberg, zie p. 275 n. 6.
9 Zie p. 326 n. 3.
10 Bij Elzevier te Leiden, 1618 (Rogge 3).

my hyer goed, soo om de manier van tracteren als om de maximen. Ick vonde laestmael Mons[r]. d'Aligre, soon van den Guarde des Seaux, daerin lesende.

Adres: A Monsieur Monsieur Nicolas Reigersbergh.

In dorso schreef Reigersberch: Mons. Grotius VII Martii 1624 A Paris. Waer hy liefst soude wonen. Warom liever in Duitschla. als in Vranckrijck. Intercessie van Vranckrijck ongeraden. Gouverneur van Bapaulme.

891. 1624 Maart 15. Aan Willem de Groot[1].

Tibi quidem, mi Frater, respondeo, sed ita ut simul Patri. Nam utrique vestrum pro literis 5 Martii scriptis gratias ago ac debitor sum. De hostili discessu[2] gaudeo. Utinam imminentes impetus non maiore damno eluctemur. Sed nec illud minus placet, quod moderatiora ingenia consiliis adhiberi incipiunt. Paulatim inde aliquid boni exoriri poterit. Si quid de illis Goiis[3], aut etiam de navalibus ducibus constituetur, rogo fiam certior. Rex quotidie in venatu occupatur; interim nemo unus multum potest, sed satis distributae sunt res et auctoritas, praevalente tamen Vieuvillio[4] aerarii inspectore. De Chersoneso[5] nihil se mihi obtulit. Consilia amicorum si quid tale evenerit intelligam libenter et expendam. Sed cavendum, ut scripsi antehac, ne dispalescat nos tale quid moliri. Custos sigilli[6] optime mihi vult et alii non pauci. Rex etiam Ecclesiae res ad suam curam vocat, iussis Episcopis intra suas dioeceses residere, sub poena amittendorum bonorum temporalium. Matertera Hastiae poterit sine mulctae periculo rei divinae interesse, nam Spessius[7] ad vos venit stipatus duobus sacerdotibus. Et satis apud illum loci erit, ita ut nihil causae futurum sit cur qui ita sentiunt alibi cum discrimine quaerant Iesuitarum conciunculas. Richius[8] ex Anglia adhuc hic est et a Proceribus opipare excipitur. Sunt qui ad conatus ipsius evertendos sermones serunt de Carolo Regis Hispaniae fratre, quasi is Regis hic sororem ambiat. Memmius se itineri Veneto accingit[9]. Scire velim quid nunc agat Dyckius, quid Rutgersius[10]. Miserat huc Mansfeldius tribunum e suis quendam Silesium, Peuplitzium[11] nomine, sciscitaturum an adventus eius hic Regi gratus esset futurus. Sed comperto non fore, abiit is tribunus exploraturus animum Sabaudi et Venetorum. Puto apud vos nunc esse Nicolaum Reigersbergium, cui literas has dari velim; si non est, rogo mittantur Amstelodamum ad Iustum Piranerum[12], ut is meo rogatu curet. Magna hic spes est de rebus Brittannicis, nam et in Scotia renovata sunt edicta adversus Romanenses, et Rex ipse videtur Comitiorum

1 Gedrukt Epistolae p. 775.
2 De mislukte inval van graaf Hendrik van den Bergh in de Veluwe; zie p. 348.
3 De Groot spreekt hier m.i. over een aanval van de Nederlandsche vloot op Goa, waarover zie Mercure françois IX p. 41 (1624).
4 Zie p. 335 n. 3.
5 Denemarken; zie p. 329 n. 3.
6 Et. d'Aligre.
7 De gezant d'Espesse; zie p. 334 n. 3.
8 Zie p. 282 n. 6.
9 Zie p. 354 n. 3.
10 Over Jacob van Dijck, en Janus Rutgersius, zie I p. 379 n. 1 en p. 522 n. 1.
11 Pöblitz, die in Mansfelt's omgeving voorkomt (Secrete Nes. St. Gen. 1624).
12 Is dit wellicht een schuilnaam voor Joost Brasser? Zie p. 312 n. 6. Of stond er in het handschrift: Brasserum?

consilia sequi velle. Quod nuper scripsisse[1] me puto, id agi ut Consilio sanctiori intersint Angolismensis et Iaius, nondum peractum est. Ego et uxor salutem quam perfectissimam precamur parentibus, tibi, tuae et amicis. Lutetiae 15 Martii 1624.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

892. 1624 Maart 29. Aan Willem de Groot[2].

De ludo literario[3] quae scripsisti, Frater charissime, 18 Martii die, satis mihi placent; utinam Petri nostri tale esset corpusculum, ut de animo tantum ipsius excolendo sollicitos nos esse oporteret. Nunc valde nos cruciat debilitatis metus, et cum humana remedia vix quicquam promittant, ad divinam opem precibus confugimus. Legati[4] e patria nostra dicuntur hodie venturi Compendium, ubi nunc Rex est cum Aulae Primoribus et Regina uxore. Princeps Condaeus adhuc emansor est, quia nec invocatus venire vult, nec Rex adduci potest ut eum vocet. Regina mater ad tempus aliquod Lutetiae substat. Ego de tribus millibus florenis - nam quod excurrebat recisum fuit, ne cogerer a Collegio rationalium approbationem petere - partem alteram accepi in praesente pecunia: alteram assignatis nominibus. Multos et magnos habeo mihi benevolentes. Sed tricae nummariae commune nunc malum est. Arsenius non video ut quid hinc sperandum habeat. De Cimbrico negotio[5] scripsi antehac aliquid mihi apparuisse: propiore scribam et consilia vestra exposcam ubi conditiones pernovero. Interim cavendum est, ne quid huius a nobis iactetur. Posset enim id Principem satis irritabilem offendere. Quod ad Peronam[6] acciderat, alii ut tentamentum patientiae accipiunt, alii incredibile putant de industria ab Hispaniae Rege Galliae Regem provocatum: itaque propenso ducum in suas partes studio id malunt adscribere. Rumor aliquis hic fuit Sedanum ire Regem; quod si est, gravem imponet consultationem viduae Bulionii[7], pari metu excludat Regem sive includat. Mansfeldius non multum hic promoturus videtur. Quae Fisci patronus contra Hogerbetii liberos profert, ad eos pertinent qui fuga poenam eluserunt, non ad eos quos hic poena tenet. Et sane diversa causa est. Notum illud[8]

> Exsul ad octavam Marius bibit et fruitur Dis
> Iratis: at tu victrix provincia ploras.

In Poppio[9] magnum detrimentum fecit ista Societas. Nam et pietatis et eruditionis nomine multis antestabat. Doleo et materterae[10] vicem cui ad infelicem

1 Zie p. 351 n. 7.
2 Gedrukt Epistolae p. 775.
3 Een school voor de zoons; zie p. 334 n. 7; p. 337 n. 1.
4 Zie p. 350 n. 2.
5 Zie p. 329 n. 3.
6 Zie p. 350 en 353.
7 Elisabeth, gravin van Nassau, dochter van Prins Willem I, die 15 April 1595 gehuwd was met Henri de la Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon, weduwnaar van Charlotte de la March, souveraine van Sedan. Haar man was 25 April 1623 overleden.
8 Iuvenalis, Sat. I, 49.
9 De Remonstrantsche predikant Ed. Puppius, die 9 Maart 1624 op Loevestein overleden was.
10 Zie p. 344.

litis exitum mors eius accessit, qui familiam ducebat. Deus et illam et nos suis solatiis reficiat. Si quos videritis qui Spirae fuerint, velim percunctemini an quilibet ibi ad advocationem aut iurisconsulti officium admittantur; an vero definitus sit numerus Saluta quaeso parentes et amicos, tuam imprimis coniugem a me et mea. Lutetiae 29 Martii 1624.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

893. 1624 Maart 29. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Ick heb op U.E. redenen soo voor desen als nu wederom gemoveert wel gelet, blyve by myne opinie daerin de uwe conform, dat ick niet doen en wil tegen mijn gevoelen in het stuck van de Religie noch tegen den staet van 't Landt. Maer U.E. sal oock gelieven nevens de andere vrunden te considereren wat ick mijn huysvrouwe ende kinderen schuldigh ben. Myne goeden zijn geconfisqueert, de kinderen worden groot, myne beste jaeren verloopen vast. Ick heb twee jaeren ende halff met gevanckenisse, by de drye jaeren hyer genoech met ledigh sitten verloren. Yet te winnen dat mijn huysgesin soude connen helpen is niet doenlick sonder dienst te doen. Die wat geeft wil wat daervoor hebben: die zijn nering souckt te beteren doet niemant onrecht. Indyen dan daeruyt evenwel door reflexie 't vaderlant - 'twelck ick niet en sal laeten te beminnen - eenige afbreuck lijdt, alle verstandigen sullen oordeelen dat sulcx niet my, maer dien is te wyten, die my voor myne oprechte diensten aen het Landt soo quaelick hebben getracteert. Ick hoope dat de vrunden myne redenen wel overwegende sullen vinden dat ick van verscheyde conditiën, dye my aengeboden werden, gelijck U.E. bekent is, de beste aenneme.

Men is hyer op verwacht, soo van tydingen uyt Engelant als van de openinge die onse Ambassadeurs[2] sullen doen. God geve dat het een en het ander afloope tot ons Lands voordeel 't welck wel vrunden van doen heeft. De Coning met de principalen van den Raed is te Compiègne, alwaer hy, soo men meent, het meeste deel van den somer sal blyven. De Coninginne-moeder is noch hyer maer, soo men meent, sal volgen nae Paesschen. Hyer is een courier gepasseert, comende van Rome nae Engelant, die men meent dat eenige voorslagen brenght om het huwelick met Spaignie te faciliteren. Myne gebiedenisse aen alle bekenden. Den XXIX Maert XVI^{c}XXIIII tot Parys.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: Erntfeste hoochgeleerde heer M^{r}. Nicolaes Reigersberg advocaet voor den Hove van Holland.

In dorso schreef Reigersberch: br. de Groot tot Paris, den 29 Mart. 1624. Schijnt te inclineren om van veel voorgeslagen conditiën een te kiesen.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H. 5 i.
2 Zie p. 350 n. 2; p. 356 n. 4.

894. 1624 April 18. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Ick ben U.E. grooten danck ende antwoord schuldigh op twee brieven, dye van den eersten ende dye van den vyerden April. Onse Ambassadeurs[2] hebben audiëntie gehadt ende sijn gecomen in een zeer bequamen tijdt. Naeder yet verstaende - gelijck ick hoop door een goed vrund geadvyseert te werden - sal ick U.E. advyseeren. De president de Mesme[3] is te hooff gegaen om zijn last te ontfangen. Nae het desadveu van de handeling van den commandeur de Sillery[4] - dye ick gelesen heb ende vinde zeer avantageux voor den paus ende den Coning van Spangnie - weet ick niet off yet naerder op de saecke van de Grisons is geresolveert. Het credijt te hooff van de principale dienaers staet noch wanckelbaer, men syt dat Thoras, een van de Edelluyden, dye by den Coning veel vermogen, in querelle is met de Marquis de Vieuville, die door zijn groote sorg van geld te spaeren niet en can zijn sonder veele vyanden. Ick verlang te hooren wat tael d'heer van Maurier sal houden als hy hyer comt, maer ick weet wel dat hy my geen groote dienst en sal connen doen, alsoo hy niet considerabel en is. Ick heb brieven uit Holstyn van den heer van Moersbergen[5], oock van Grevinchoven, dye my daer nooden. Ick meen beleefdelijck te antwoorden met uytstel, dat ick noch van hyer niet en can, hebbende een werck onder handen dat ick hyer afdoen ende doen drucken moet[6]. Gelycke antwoord sal mogen dienen op de saeck van Denemarcken[7]. Van eenige hope te geven van volck daer te trecken, heb ick my wel gewacht en sal my voorts wel wachten. Alle de swaricheyden, dye U.E. ende andere considereren, comen my oock wel te ooren ende daer en is niet dat my daer soude connen doen gaen, dan de sorg voor mijn huysgesin, daertoe ick ben geobligeert. Evenwel sal ick dit jaer hyer harden, misschyn wat Godt daernae geeft. Wil geen moeyte doen om my de poort van Holland te openen. Ick heb te veel waerschouwingen ende redenen om dye te vreesen, dye my sonder reden eens soo quaelijck hebben getracteert ende nu machtiger zijn als doen, ende haer by my houden geoffenseert. Als ick soude moeten verhuisen dunckt my dat Spier best soude sijn, hoewel de stad in de macht is van den Keiser, maer dat soude een advocaet niet veel raecken, ende ick soude onder goede verclaering my connen vougen by dye van de confessie van Augsburgh. Wilt by alle gelegenhyt de vrundschap van H.[8] onderhouden ende hem verseeckeren van mijn affectie tot hem boven alle Prinsen en Heeren. Spreeckende met dye van Amsterdam wilt haer verseeckeren dat ick noyt van advijs en ben geweest, oock niet zijn en sal, met Vranckrijck te handelen anders als by manier van een egaele alliantie. Uwe correspondent soude connen aen my schryven sonder onder-

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 5 j. Onder dezen brief schreef Maria het briefje uitgegeven Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge n°. XVIII, p. 77.
2 Zie p. 357 n. 2.
3 Zie p. 348 n. 1.
4 Broeder van den kanselier, Nic. Brulart de Sillery; gezant te Rome, en thans teruggeroepen; zie p. 338 n. 4.
5 N°. 888; zie ook p. 368 n. 6.
6 De iure belli ac pacis, zie p. 254 n. 14.
7 Zie p. 329 n. 3.
8 Prins Frederik Hendrik.

teikening, maeckende 't opschrift aen Jaques Boisot onder couverte van S^{r}. Olivier[1]. Ick sal de brieven soo houdende wel doen lichten, Op 't hoff alhyer is weynigh fundaments te maecken om de jonckheyt van den Coning ende yver tot de roomsche religie, contremynen van de ministers d'Estat ende de anderen, resolutiën van den Prins van Orangie niet te willen offenseeren, hoop dye men heeft van mettertijdt nieuwe avantage op ons landt te becomen, dan daertoe ick soude willen helpen.

Condet U.E. yet naerder verstaen van eenige differenten tusschen de Generaliteyt ende de notable Provinciën, wilt my daervan onderrechten. Ick meen dat de Guarde des Seaux[2] ende de Secrétaires d'Estat[3] by gelegentheyt sullen connen getuigen van de affectie, dye ick draegh tot het landt, ende de debvoiren, dye ick doe om alle offensie weg te nemen ende de saecke te bereyden tot vrundelycke correspondentie. Hyervan en souck ick geen loon doch de rust van mijn gemoed. 't Gunt U.E. van het huwelick van H.[4] schrijft doet my verwonderen. Van Engelant heeft men hyer alle dage beter opinie. 't Schijnt dat Milord Riche[5] met goede last nae den Coning is gegaen ende van nieus de saecken bereydt werden tot een extraordinaire Ambassade[6]. In de brieven van een monick buyten Amiens geattrappeert zijn veel dingen ontdeckt tot naedeel ende verachting van Vrancrijck. Ick had laestmael een brieff gesonden aen U.E. door S^{r}. Cousaeri; ick hope die wel te handen zal zijn gecomen: soo niet wilt daer nae vernemen. Ick bidde oock geadviseert te werden soo eenige merckelicke tydingen comen uyt Oost- ofte West-Indien. Ick sal seer blyde zijn te verstaen de consideratiën van de vrunden in Zeelant op myne saecken, die wel geen raed van doen hebben. In Holsteyn is geen sonderling tractement te verwachten. De casuelle proffyten dye men my garen schoon soude voorschilderen zijn weynigh apparent ofte zeer onseecker. Sijn Ex^{tie}. van hyer te doen perssen voor my is ongeraden. Dat de princen onwillich doen baert quade effecte. Oock is alle uytheemsche recommendatie suspect als smaeckende nae factie. Ende hoe ick meer op de saeck let, hoe ick - gelijck ick hyervoren heb begonst te seggen - meerder peryckel vinde voor my in 't landt comende.

Hyermede sal ick eyndigen ende U.E. ten hoochste bedancken voor de groote sorg ende naersticheyt in myne saecken. Bidde om myne ende mijns huysvrouws gebiedenisse aen moeder, broeders, susters ende vrunden.

De saecke by mijn broeder den Rentmeester[7] aen my gerecommandeert meen ick dat eerstdaegs sal bepleyt werden. De Premier Président heeft de recommendatie, die ick hem van deselve saeck gedaen hebbe, wel aengenomen. Ick soude de persoon dye het beleydt heeft garen oock met raed assisteren, maer zijn advocaet is schouw, soodat hy met my niet en wil spreecken, ende van de bequaemste niet. Ick vreese voor faute in het beleydt. Sal doen wat my mogelick is. Tot Parys. Den XVIII April XVI^{c}XXIIII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot

1 Zie p. 214 n. 2.
2 Et. d'Aligre.
3 Zie p. 337 n. 7 en 8.
4 Prins Frederik Hendrik.
5 Zie p. 347 n. 7.
6 Zeer spoedig kwam James Hay, first earl of Carlisle, als buitengewoon gezant, om het huwelijk van den Prins van Wales met Madame Henriëtte Marie voor te bereiden.
7 Johan van Reigersberch.

Daer terstont wordt my een boeck gebracht van Josephus Hallius[1], deecken van Wigorn in Engelant, een persoon van groot reputatie, die aldaer aen de Synode te London nu vergadert advys geeft t'eenemael conform myne advysen. De woorden zijn: ‘utinam Reformationem ecclesiarum etc.’.

Adres: E. hooggeleerde voorsienighe Mr. Nicolas Reigersberch Advocaet voor den Hove van Hollandt tot Middelburgh.

In dorso schreef Reigersberch: Br. de Groot van Paris den 18 Ap. 1624. Niet geresolveert in 't lant te komen. Onseeckerheyt van het hoff. Advijs van Hallius nopende een generael Synode.

895. 1624 April 25. Aan N. van Reigersberch[2].

Mon frère.

Ick verwacht schryven van U.E. ende daerdoor 't advys van onse vrunden op myne saecken. Men heeft hyer hoop dat Milord Hayes[3] sal comen om het huwelick te versoucken. Onse Ambassadeurs[4] sullen geldt crygen ende recommendatie om de Fransche Catholycken toe te laeten haer exercitie. Daer is groote dispuyt geweest tusschen den Ambassadeur van Venegiën ende d'onsen. Hy wilde getracteert zijn met den naem van Excellentie als comende van meerder; d'onse wilde hem tracteren à l'égal: hyerop is de visyte achterbleven. De Venetiaen seyt Langeracq soo gewent was te doen, Langerack ontkent sulcx. De Franchoysen meenen dat het secours van VI$^{c.m.}$ £ 's jaers wel een courtois woordt meriteert. Het senden van den heer de Mesmes als Ambassadeur nae Venegie[5] wordt uytgestelt uyt niewe jalousiën op hem over zyne goede qualiteyten. Onlancx tot Messrs. de Puy, alsoo ick daer was, quam daer in Père Sirmond[6], een van de geleerdste Jesuyten; hoorende dat ick daer was groete my, ende spreeckende alleen met de Puy seyde dat ick van groote Princen gerecercheert wierd. Weder uytcomende quam by my, seyde my alleen dat men groote opinie had van my, ende soo ick my Catholijck wilde maecken, dat ick ongelijck meer soude becomen als hier in Vrancrijck, jae soo veel als ick wilde selfs van den Paus. Ick seyde altijdt garen de waerheyt my aengewesen sijnde te sullen bekennen sonder aenzien van proffyt. Hy seyde dat ick de regulen wel wist waernae men de waerheyt moest ondersoecken; daermede scheyden wy. Laestmael heb ick oock gerencontreert Monsr. de La Court, raedsheer in 't Parlement, soon van den wylen eerste president tot Rouan. Hy is in 't jaer 1618 by Aerssens gelogeert geweest als zeer goede kennis. Sprack zeer tot loff van Aersens, toetste my off ick geen lust en had in 't landt te comen; van gelycke heeft noch vandaegh gedaen de President de Mesme. Ick seg geen apparentie te zijn ende in alle gevalle geen

1 Joseph Hall, deken van Worchester, had in 1618 de Synode te Dordrecht als afgevaardigde van James I bijgewoond. Het hier bedoelde boekje is: Columba Noae.
2 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 5 k.
3 Zie p. 359 n. 6.
4 Zie p. 350 n. 2.
5 Zie p. 348 n. 1; p. 354 n. 3.
6 Jacques Sirmond, S.J.

seeckerheyt. Ick heb gesyen een oratie van Joseph Hallius[1], een zeer geleerd Engelsman, dye mede op de Synode van Dordrecht is geweest; dese oratie is

1 Joseph Hall, deken van Worchester, had in 1618 te Synode to Dordrecht als afgevaardigde van James I bijgewoond. Het hier bedoelde boekje is: Columba Noae.

gepronuntiëert in de Synode van Londen; seyt dat de Gereformeerde Princen moeten arbeyden [om] alle de Protestanten in één lichaem te brengen ende de Confessie g[este]lt in generale termen, die niemants consciëntie en soude overlast doen; ende dat men tot dyen eynde de naemen van Luther, Philippus[1], Calvinus, Swinglius, Arminius moet vergeten voor soo veel als die tot verdeeling strecken. Hyer werdt Arminius, dye eertyds een vyant Gods plaght genaemt te worden in Engelant, gestelt nevens dye groote lichten, coelo digna nomina. Meer en heb ick niet. Tot Parys den XXV^en^ April XVI^c^XXIIII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Myne ende mijns huysvrouws gebiedenisse aen moeder, broeders, suster ende vrunden, namentlick d'heeren Boreel ende Beaumont[2]. Daer terstont werd ick onderrecht, dat onse Ambassadeurs den Coning hebben onderricht, dat ick de Ambassadeur van Spaigne fauteer. Ick sal hyer op een bryeff schryven aen den Guarde des Seaux[3].

Adres: E. hooggeleerde voorsienige zeer discrete M^r^. Nicolas Reigersberch advocaet voor den Hoove van Holland ten huize van den heer Rentm^r^. Reigersbergh tot Middelburgh. Port.

In dorso schreef Reigersberch: Mr. Grotius de 25 Ap. 1624. Dispute tusschen Venetiaen ende onse Ambassadeur. Père Sirmond. Iosephus Hallius. Spaensen Ambassadeur te fauteren.

896. 1624 April 25. Aan E. d'Aligre[4]

Vir Illustrisaime.

Verum esse comperio dictum illud, cuius utinam exemplis non accederem, nulla esse odia infestiora, quam eorum qui sine causa oderunt. Tam diu est, quod mea patientia cum inimicorum iniuriis certat. Tempus erat, ut paterentur coalescere inflictum innocentiae meae vulnus. Audio accusari me consuetudinis cum Legato Hispano. Qui me norunt, sciunt quam ingenium meum ab omni mendacio abhorreat. Paratus autem sum non dicere tantum, sed, si opus sit, iurare legatum Hispanicum nec notum mihi, nec quod sciam visum. Etiam qui a Bruxella hic legatus est, cum me ad amicitiam suam invitaaset, nihil accepit praeter excusationem. Cum hoc quoque collocutus sum nunquam. Nec ab ea parte tota ullum unquam, qualiscunque tandem generis, beneficium accepi, nisi quod me divino beneficio liberatum e carcere, in quem me spretis proculcatisque legibus et omni iure, inimica factio compegerat,

1 Melanchthon.
2 Zie p. 212 n. 3.
3 N°. 896.
4 Afschrift U.B. Leiden, Cod. B.P.L. 1886; zie p. 363 n. 4. Gedrukt Epistolae ex bibl. Meelii p. 17; H. Grotii Epistolae sex ed. Stolker p. 8.

Antverpia excepit: sed ita ut me intra pastoris[5] ob sententiae nostrae professionem exsulantis - induciae tum adhuc erant -

5 Grevinchoven.

domum continuerim: ubi, cum me salutatum venissent et Consul Urbis et Syndicus[1], cum aedes suas offerentes, tum rogantes ut secum Archiducem accederem, reieci utrumque; et Ianino adhortante, cuius litteras[2] penes me habeo, veni in Galliam. Subortum eo tempore est bellum in eos, qui obsequium exuerant, et Regem in obsidionem Angeriaci tulit. Ibi, praesente Bossisio[3], qui me in patria amice complexus fuerat, decretum mihi est congiarium. De qua liberalitate cum gratias agerem, Vairius[4] eam dignitatem obtinens, quam tu nunc ornas, temporum infelicitatem, tanta eius comitas erat, mihi excusavit. Horum quoque virorum litteras[5] servo, ut quorum virtutes suspicio eorum mihi amicitia apud posteros patrocinetur. Simulatque in Galliam veneram, in animo habui Legatum Patriae nostrae et videre, et si qua possem labores eius bono publico sublevare. At qui nunc, non dicam quo iure, quibus artibus, sed tamen rempublicam apud nos tenent, interdixerunt ei ne me ad conspectum suum admitteret. Cum frustra diu exspectassem an horum malorum auctores aliqua subire posset tantae iniuriae poenitentia, tandem famae, quae post conscientiam maximo mihi in loco est, cura expressit, ut edito Apologetico[6] inustas mihi notas abstergerem. Feci modeste, et iuxta eum modum quem rei necessitas exigebat. Sequitur statim Sullanae atrocitatis stylus. Nam iidem illi homines, quam ad facienda quae vellent feroces, tam impatientes quae fecerant audire, me agentem hic sub vestro imperio, sub vestris legibus, colentem optimorum virorum amicitias, patriae commoda iuvantem qua poteram, ad omnium vim non iam inimice, sed hostiliter exponunt. Hanc saevitiam, quae mihi forte periculum adferebat, famae certe labem nullam, silentio amovi: magnumque eius solatium habui, quod Rex optimus me suae tutelae esse voluit[7]. Sciunt omnes, qui me ad ullam notitiae suae partem admiserunt, quanta, prope dixerim, pertinacia institerim veteribus meis consiliis, ut Regi Patriae nostrae salutem, Patriae Regis reverentiam commendarem. Nunc quoque si quid apud te possunt preces hominis, nulla sua culpa infelicis, et cui praeter divinae veritatis, eius praesertim quae ad excitandam et fovendam pietatem facit, legum publicarum et Gallici foederis studium, atque id ipsum sine ullo meo commodo, ne ab inimicis quidem quicquam antehac obiectum est, valent, oro te atque obsecro ut quantum potes patriam nostram laborantem sustentes et salvum praestes quodcunque ei restat libertatis. Postulat hoc a me amor Patriae, cui mala mea non imputo, et Regis, cui nunc plurima bona debeo. Et Regis quidem in me benevolentiam ut retineam facile me consecuturum confido, te adiutore. Neque enim, ut spero, grave tibi erit in me defendendo eos sequi quorum virtutem aut imitaris, aut vincis. A nostris nihil exigo, nisi ut me patria, honoribus, bonis, parentum et cognatorum conspectu exutum, quiescere patiantur, et ne veris suis criminibus diluendis mihi falsa affigant. Hoc si pateres, addam non deesse Principes, qui mihi honestum apud se perfugium ostendant. Sed constitutum mihi, quod florens feci, nunc quoque in hac fortuna demonstrare, nullam mihi post patriam terrarum partem Gallia esse potiorem. Cui quantum bene volo, tantum obligatum me sentio Deum precari, ut te, Vir Illustrissime, sospitem, sanum, felicem praestet. Lutetiae XXV. Aprilis CIↃDCXXIV.

Tuae illustrissimae dignitati addictissimus

H. Grotius.

1 Nicolas Rockox en Jacques Roelants; zie p. 60 n. 7.
2 N°. 629.
3 J. Thuméry de Boisise.
4 G. du Vair.
5 N°. 654 en 655.
6 Verantwoording.
7 Zie p. 276 n. 6.

897. 1624 April 29. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Sospitem te, Vir Amplissime, in Galliam venisse, tibi quidem gratulor; patriae autem meae vicem doleo, quae fidelissimum adiutorem amisit. Solatur me, quod scio, quem ibi habuisti animum ad res nostras iuvandas, eundem tibi et hic mansurum. Certe patria nostra tantis hostium viribus impetita, si unquam, nunc maxime opus habet Rege favente; quem, ut spero ac voveo, talem experientur, qui nunc ad aulam sunt nostri Legati[2]. Optare hoc debeo patriae causa, non ipsorum, qui id a me non merentur, si modo verum est, quod modo amicus mihi nuntiat, eorum opera ad Regem perlatum me commercia habere cum Hispaniensibus Legatis. Nescio an tam malignum mendacium dilui debeat. Scripsi tamen ad Custodem sigillorum[3]. Caeterum ubicunque tu es, ibi scio me patrono non indigere. Ego Hispano, testis est Deus, nec debeo quicquam nec cupio debere. Legatorum eius vidi neminem. Patriae tam bene volo, quam quisquam; nec alios puto ei inimiciores, quam qui eam a Regis amicitia hactenus averterunt. Scio te non esse rogandum, ut innocentiam meam patrocinio aubleves - extorquet enim id a te tua bonitas - nec de rebus nostris edocendum, quas me ipso rectius nosti. Vale, Vir summe, a me, et uxore, quae se quam potest obsequiosissime tibi commendat. Lutetiae 29 April 1624.

898. 1624 Mei 3. Aan Nic. van Reigersberch[4].

Monsieur. Om desen brieff aen den Guarde des Sceaux te schryven heeft my oorsaeck gegeven, dat monsr. de Chastelet[5], zyne groote bekende, geseyt had uyt zijn mond verstaen te hebben, dat enigen (schynende onse Ambassadeurs[2] te denoteren) den Coning hadden doen verstaen dat ick negotiëerde met Spaignie. Ick en weet niet off dat waer is, dan off het geseit was om my te toetsen. Ick toonde my zeer gestoort ende sprack vry wat heftich. Hy ried my een brieff aen den Guarde des Sceaux te schryven, gelijck ick gedaen heb, sonder sedert yet verstaen te hebben dan dat de advocaet Alouette in 't hoff gecomen zijnde hyer uytgeeft dat Maurier de actiën van Sijn Excellencie ende de tegenwoordige Regenten swart afmaelt. De voors. Chastelet urgeerde zeer om middelen te vinden om my weder te rehabiliteren, gelijck de President de Memme oock gedaen hadde. Ick toonde het peryckel voor my alsoo ick met goede consciëntie de actiën van de tegenwoordige regeerders niet en conde justificeren, ende sulcx by hair gehouden soude werden als strydigh met den Staet, ende oversulcx op het minste woord occasie soude werden gesocht my weder in de gevankenisse te stellen, daer ick my voor moste wachten. Persisteerde daerby dat soo lang de Prins van Orangie (dye ick altijdt geëert ende noyt verongelijckt had) hem liet raeden

1 Gedrukt Epistolae p. 72.
2 Zie p. 350 n. 2.
3 N°. 896.
4 Hs. U.B. Leiden cod. B.P.L. 1886. Vooraf gaat op het zelfde blad een eigenhandige copie van den brief aan d'Aligre, n°. 896.
5 Zie p. 339 n. 2.
2 Zie p. 350 n. 2.

door de autheurs van onse swaericheden, ick voor my geene verseeckertheyt en conde vinden. 't Schijnt dat men my garen ergens anders sach, soo om den Prins van Orangie niet te doen abhorreren van Vranckrijck, als omdat men vreest dat ons exempel veel luyden sal doen geloven dat men wel leven can sonder te mis te gaen off hun te vougen by de Charentonisten[1]. Men seyt dat Mons. de Sully ende anderen dye voor nu houden. Eenige geestelycken hebben my gesproocken van my te begeven tot hair communie. Ick segge dat ick niet soo zeer en wensche als de Christenheyt te zien vereenigt ende de oude voet sulx dye was voor alle schydinge, dat is ten tyde van de eerste universele conciliën. Maer dat sedert by een deel van de kerck nieuwicheden zijn ingevoert, waertoe men wil verbinden de personen dewelcke sulcx in goede consciëntie niet en connen goetvinden. Ende dat wy daerom niet en connen beschuldigt werden van te leven sonder communie niet meer als enige dye sonder reden zijn geëxcommuniceert. Ick heb oock bygebracht het exempel van Chrysostomus, dye te Antiochië vindende een scheuring, hyer drye jaer hyel sonder met d' een ofte de ander te communiceeren, arbydende tot vrede. De voors. monsieur de Chastelet seyde my dat gesproocken was van my voor den Coning in Duytschland te gebruycken, mair dat dye quade informatie daer ick van geseyt heb sulcx had belet. Wy sullen zien wat daeruyt worden wil. De beroeping van Denemarcken af te slaen is licht te doen, maer dat gedaen zijnde ontneem ick my selve noch een retraicte, dese in Vranckrijck seer los gaende; ende, op een zeer onseeckere hoope van lang leven ende restitutie in 't landt, hyer te blyven sonder pensioen ofte in een ander te wonen mede sonder winst, is wat beswaerlick. Evenwel is't hoop noch de wederhelft van mijn pensioen te becomen.

Monsr. de Espesse[2] is schreumig met my enige kennisse te houden om hem niet suspect te maecken aen de Prins van Orangie, daer hy wel by staen wil. Spreeckt wel met ...[3] Chastillon[4] ende andere van dye Religie. Bertius[5] geeft hyer Geographische schriften uyt, waerin hy mengt het pretense regt van den Coning van Vranckrijck tot Duytschland ende Nederland. My dunckt dat den Coning daermede geen dienst doet. Met den burgemeester dient niet naerder van onsentwegen gesproocken, maer wel geluystert wat hy seyt. Ick verstae seeckerlick dat monsr. du Maurier in den Hage zijnde aen een Remonstrantschgesinde geseyt heeft dat hem het beleyd van de Remonstranten niet en behaeght. Geldt te trecken van den man in het comtoorken cum suis dunckt my en mijn huysvrouw niet eers genoech. 't Waer een ander .... bestaen. Hy dient van alle .... dan wel .... soo dat hy contentement hebbe. Men heeft hyer goede hoop op het huwelijck van den Prince van Gales met Madame[6]. Milord Hayes alias de Carlisle[7] werd tot dyen eynde verwacht. Monsr. de Bouillon[8] gaet nae de Hage ende Candale[9], Espernons soon, met een nieuw regiment. De

1 De Calvinisten die kerk gingen te Charenton.
2 Zie p. 348 n. 2.
3 Hoekje afgescheurd.
4 Gaspard de Coligny, comte de Chatillon.
5 De voormalige Leidsche professor Petrus Bertius, die naar Frankrijk was gegaan en daar Roomsch-Katholiek was geworden; zie I p. 600 n. 3.
6 Het huwelijk van den Prins van Wales, den lateren Koning Karel I, met de zuster van Lodewijk XIII, Henriëtte Maria, dat het volgende jaar voltrokken werd.
7 De Engelsche gezant, zie p, 359 n. 6
8 Zie p. 368 n. 4.
9 Zie p. 366 n. 1 en n. 4.

President de Mesmes werd opgehouden tot de winter. Te hooff is wat verandering gevallen ende de Cardinael de Richelieu, groot vrund van de Coninginne Moeder, is in den Raed van affaires, dye men noemt conseil estroist, met groot aenzien by den Coning. Eenige sijnde jaloux doen den Cardinael de Rochefoucauld versoucken om mede te voir te comen, dan de Prins .... op hoopen van hem wel te stellen met den Coning. Men spreeckt oock van de conversie ende institutie van Monsr. de Sully, 't welck een ruyne soude zijn van La Vieuville. Ick geloove wel dat van Trefves wat sal gemompelt werden. Want de Coning van Spaignie sal enige van alle die nu op hem gebeten sijn soucken te vervangen. Wy doen onse gebiedenisse aen moeder, broeders, susters ende kennissen.

Den III May XVI^{C}XXIIII.
U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Mijn huysvrouw staet wat in twijffel off sy sal overcommen. Soo yemant yet wil ontbyeden van haer dye laet het met den eersten weten.

Adres: E. hooggeleerde soorsyenige Mr. Nicolas Reigersbergh advocaet voor den Hove van Holland tot Middelburgh.

In dorso noteerde van Reigersberch: Br. Grot. Par. 3 Mai 1624. Copie van den brieff aen de Guarde des Seaux. Propoost met geestelycke. Bertius Geographica.

899. 1624 Mei 10. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Onse Ambassadeurs[2] worden noch zeer liberalijck van 's Conincx wegen getracteert: wat haere affairen belanght, deselve gingen tamelick wel in de eerste drye conferentiën. Tot de vyerde als men soude openen de poincten, waerop de Coning met de onsen soude willen comen in naerder alliantie - want voor desen tijdt en is tusschen dese Croon ende ons Landt geen alliantie van assistentie, maer alleen van generale vrundschap ende commercie zijnde dye van de assistentie geëxpireert met de Treves - soo hebben zy vremdt opgehoort als men haer afvorderde exercitie voor de Catholycken, steden van ostagie, entree voor den Ambassadeur in den Raed van State, verbintenisse van sonder 's Conincx consent geen vrede nochte bestant te tracteren. Tot het leste schijnt dat zy last hadden als de assistentie jaerlicx vast soude gaen. Van 't eerste te versoecken zijn des Conincx Raden gedrongen geweest door het aenhouden van verscheyde Theologanten, niet alleen Jesuyten maer insonderheyt Sorbonisten, dye aen den Coning scrupule van conscientie moveren, soo hy assisteert dyeghenen dye professie maecken van de Catholycken te persecuteren ende haeren staet daerop funderen, 't Laeste Placcaet[3] jegens de Geestelycken dye in onse Landen comen, loopt hyer in 't Fransch over

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H. 6 a.
2 Zie p. 350 n. 2.
3 Van 26 Febrnari 1622.

de Pont neuf ende causeert exacerbatie. Oock de boeten dye men eenige verwanten van grooten alhier heeft afgevordert ende dat men Hauteriffe[4] zijn priester heeft doen demitteren. Ten minste in 't regard van de

4 Zie p. 104 n. 1.

Fransche Catholycken sal men yet moeten toegeven. Aengaende 't stuck van den Raed van State sal men nu zien de faute dye men gedaen heeft doe met de betaeling van de schuld aen Engelant ende restitutie van de steden van ostagie 't recht van de Engelschen om een te hebben in den Raed van State cesseerde. Ick heb doe urgeert van Carleton sulcx aen te seggen, maer wierd niet gevolght. Van de steden van ostagie te geven meen ick immers dat de onsen haer niet en sullen laeten bewegen. Wy hebben te groote moeyte gehadt eer wy uyt de Engelsche handen de steden gecregen hebben ende noch is daer groot geluck by geslagen. Ick meen men hem hyer met Sluys wel soude contenteren. 't Is apparent dat, alsoo op dese poincten geen apparentie is van handeling, dat sonder alliantie alleen geldt aen de onsen aengetelt sal worden, te weten 200^{m} croonen als reste van het voorgaende jaer, noch soo veel voor, nu met toesegging van noch soo veel voor het eynde van het jaer. De lichtinge dye Candale[1] voor hadde van een Regiment tot 4000 man schijnt achter te sullen blyven, eensdeels omdat de Ambassadeur van Spaignie daertegen zeer crijt, seggende dat zijn meester sulcx houden sal voor rupture van den vrede; het senden van geldt, hoewel het niet wel en accordeert met de vrundschap ende alliantie tusschen de twee croonen, dat sulcx nochtans can gedissimuleert werden, maer niet openbaeren aenneming van corps d'armée à son de tambour, etc. De onsen hebben oock difficulteyt gemaeckt om dat regiment aen te nemen sonder vernieuwing van de toegeseyde secours, als op dye last geen reeckening gemaeckt hebbende, soodat sy hyer in wel sullen te scheyden zijn. Onse Ambassadeurs clagen over d'heer du Maurier als dye de actiën van den Prins van Orangie ende de nieuwe Regenten zeer descrieert. Milord de Carlisle[2] wordt hyer verwacht binnen weynig dagen om het huwelijck van Madame te versoecken: daer sal wat difficulteyt vallen op de renuntiatiën. De Geestelicken sullen oock zeer urgeren, dat men wat behoort te doen voor de Catholycken, maer de Politycken meynen dat het genoech exercitie te hebben voor Madame ende haere familie; dat de verdere sorg den Coning van Groot Bretaigne tot ruste van zijn rijck moet bevolen zijn. Ick verstae uyt den Ambassadeur van Engelant[3] dat zijn meester meent de Placcaten jegens de Catholycken te laeten soo dye zijn, maer in de executie zeer te doen civilizeren. Deselve seyde my dat veele wysen van opinie waeren, dat synen Coning 't oorlog niet en most doen in den Pals, maer by diversien. Hy blijft my wel toegedaen. De Coning comt eersdaegs hyer om te beginnen het groote bastiment van de Louvre 't welck by de hondert jaeren nu is uytgestelt. Ick heb lust om yet in te stellen ter inscriptie etc. op een medaille tot memorie van desen aenvang. De Valtelyne blijft in handen van den Paus uyt crachte van de oude sequestratie. Uyt Coire, Manzenveld ende eenige andere plaetsen hebben de Spaignaerden haer garnisoen uytgetrocken, bedongen hebbende seeckere sommen gelds ende ostagiers. De Coning van Groot Bretaigne heeft twee Ambassadeurs uytgesonden nae Denemarcken, Sweden, Saxen ende op andere plaetsen. 't En doet onse Ambassadeurs geen goet dat sy dagelijcx tot haere raeden gebruycken Alourix, een lichte vogel, ende Michel, een hevigh diaecken van Charenton. Tot Paumier ende in eenige

1 Henri de Nogaret, graaf de Candale, zoon van den hertog van Epernon (zie p. 364 n. 8); over Candale zie ten Raa en de Bas, Staatsche Leger III reg.
2 Zie p. 359 n. 6.
3 Zie p. 282 n. 6.

andere steden van de Comté de Foix is wat inobediëntie gevallen op het stuck van de electie van de magistraten, waeruyt men vreest generael miscontentement jegens dye van de Religie. Tronchon is wedergecomen, hebbende met den Prins van Condé gecommuniceert over de occurrentie van den tijdt. Van des Prins comste te hooff hoort men noch niet. Monsr. Chastelet[1] zyende niet veel apparentie om my in 't Landt te brengen urgeert my op het stuck van de Religie, seggende dat de Coning beter middel heeft yemant goed te doen door officiën ende beneficiën dan anders, ende dat de Religie daerin beletsel is. Ick heb beleefd geantwoordt. Twijffele wat van de wederhelft van mijn pensioen sal worden, maer dat men my hyer haest moe sal zijn doen my veel teeckenen geloven. De President de Mesme blijft my zeer toegedaen, rijst niet voor September; is nu met eenige anderen van het Parlement by den Coning om te adviseren op het straffen van de duels. Mijn huysvrouw wilde wel weten off het seecker is dat haer geseyt is dat de vrouwen sonder paspoort gins ende weder reysen. Ick hoop met den eersten hyer op advys te hebben ende bidde om myne gebiedenisse aen moeder, broeders, susters, ende vrunden, namentlick d'heeren Boreel ende Beaumont[2]. Tot Parys den X^{en} Mey XVI^{c}XXIIII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

De Cardinael de Richelieu continueert in groot credijt; werdt gehouden niet bygot, goed Franchois. De nonce van den Paus seyt van hem, dat hy niet Cardinaels en heeft dan de rock.

Adres: E. hooggeleerde voorsyenighe M^{r}. Nicolas Reigersbergh, Advocaet voor de Hove van Holland tot Middelburgh.

In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot den X Mey 1624 tot Paris.

900. 1624 Mei 12. Aan Jan de Groot[3].

Literas a te, Parens optime, accepi, simul et a fratre datas 21 Aprilis; sed et illae perlatae sunt quas ad uxorem 13 Aprilis per cursorem extraordinarium dederas. Habeo gratiam pro omnibus quae nuntiatis, et siquid scitu dignum occurat rogo ne parcatis operae. Ego hic tentabo an alteram partem instaurati congiarii possim extorquere. Nostri Legati[4] opipare excipiuntur cum magna spe adipiscendae pecuniae ad quingenta millia scutatorum. Maurerius in Aula est et dicitur satis accurate, quae apud nos acta sunt exponere. Putatur Espessaeus[5] ad vos iturus postquam dimissa erit nostrorum Legatio, cui satis serio Rex commendabit causam Catholicorum Romanensium. Quod frater scribit de allegando Syndico Amstelodamensi, id ipsum hic etiam per aliorum literas nuntiatur; et quidem

1 Zie p. 339 n. 2.
2 Zie p. 212 n. 3.
3 Gedrukt Epistolae p. 776.
4 Zie p. 350 n. 2.
5 d'Espesse; zie p. 334 n. 3.

eum destinari, qui nihil minus quam hoc cogitat. Mansfeldius creditur ante abitum clam Regem aut visurus, aut iam vidisse. Quod frater scribit de Amstelodamensi privilegio satis speciale est: nam alioqui nulla est poena, integro, ut Suetonius[1] loquitur, patrimonio exsulare; et apud Tacitum[2] rideretur non inops exsilium. Pleraque vero privilegia nostrarum urbium hunc in modum concepta sunt: ne plus confiscari possit quam corpus et tot libras, unde videtur non improbabile dici a fisci patronis, ut intra illam summau consistat publicatio requiri ut corpus reipsa publicetur. Sed hoc sicut adversus exsules speciose dicitur, ita non video quomodo Hogerbetio obiici possit, cuius corpus poena attinetur. Utinam optimo seni aliquid lenimenti impetrari possit. Ego libenter adero occasionibus. Spes est venturum huc Haium, cui cognomen Carlilio[3], ex Britannia petitum Regis sororem in matrimonium Regis filio. Venit ad vos Bulionius[4]; sed et filius Espernonii, Candala[5], novae cohortis ductor. Riceliacus Cardinalis intimus Reginae matri incipit plurimum posse in Regni rebus. Quidam et de Condaei Principis in Aulam adventu rumores serunt. Videntur plane res Aulae nondum esse stabili in loco. Valete. Rogo a nobis salutetur mater, frater cum uxore, soror cum marito et liberis, amici, cognati, affines. 12 Maii 1624.

Literas has nuper mitti oblitas rogo aliquis curet.

Tibi obedientissimus fillus
H. Grotius.

901. 1624 Mei 13. Van N. Grevinckhoven[6].

13 meye. 1624. in Fredericx-stadt.

Mijn heere.

Den Uwen van den 18 Apr. is my desen dach eerst geworden; ick [ben] verblijt daerut te verstaen uwe e. gesontheyt, als oock uwer l. h[uys]vrouwe, utgenomen dat U.E. aen een van syne kinderen droefheyt siet; evenso gaet het my oock, behalven noch de gestadige swackheyt van myne huysvrou: so mengt Godt de heere suyr ende soet te samen, om ons te beproeven, ende in de beproevinge niettemin staende te houden: hy sal oock eene salige utcomste verleenen, gelijck U.E. in syne wonderbaerlycke verlossinge datelijck bevonden heeft; die bevindinge moet in ons hope wercken boven hope: dat U.E. sich verseeckert van myne goede ende trouwe affectie, is my seer lief om hooren: ick moeste oock de ondancbaerste mensche van de werelt wesen, so het anders waere: 't is waer, dit sijn maer woorden, doch woorden, die wt 's harten gront comen; dat weet diegeene, die de harten kent; ick wensche occasie te hebben, om myne woorden cracht ende effect te geven: veel my te vermeten van mijn vermogen alhier by

1 Suetonius, Caesar 42.
2 Tacitus, Ann. XII, 20, 8.
3 Zie p. 359 n. 6; p. 366 n. 2.
4 Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne, hertog van Bouillon; zoon van de p. 356 n. 7, genoemde Emilia aant. van Nassau.
5 Zie p. 366 n. 1.
6 Hs. Biblioth. Remonstr. Gemeente Rotterdam. In n°. 894 zegt Grotius, dat hij een brief van Moersbergen (n°. 888) en een van Grevinchoven ontvangen had, waarin hem verzocht werd naar Friedrichstadt te komen. De brief aan Grevinchoven, waarop deze een antwoord is, is verloren gegaan; evenals het antwoord van Grotius aan Moersbergen; zie onder.

S.F.G.[1], dat en doe ick niet; 't en is ock niet veel; dan so veel ende weynich als 't is, U.E. believe sich te verseeckeren, dat het tot den utersten drop toe uwe is; hoewel, om rondt te spreecken, U.E. by S.F.G. geen voorspraecken tot continuatie van syne gunst ende genade t'uwerts en behoeft; de naeme ende reputatie, die U.E. by S.F.G. heeft, is sulcks, dat se alle onse recommendatie te boven gaet; niettemin, also ick binnen 14 dagen of daerontrent wederom yedts tot Gottorp, dat is te hove, te doen hebbe, sal ick occasie sien te maecken, om de propoosten op U.E. persone te dirigeren, hoewel ick sulcks bynae onnodich houde, doordien ick van S.F.G. affectie t'uwerts wel verseeckert ben; wat my voorcomt sal 't U.E. trouwelijck adviseren. Den uwen aen den h. stadthouder Moesb.[2] hebb' ick gelevert: hy soude U.E. daerop terstont geantwoort hebben, maer was onledich door de aencomste van den vorst alhier; bidt U.E. hem ditmael te willen excuseren, met de eerste gelegentheyt is syne meeninge U.E. te antwoorden; doet voorts U.E. ende Uwe l. huysvrou seer groeten, gelijck ick mede; bevelende U.E. t' samt syne gansche familie in Gods bewaeringe.

U.E. gansch dienstwillige
N.G.

Adres: Aen mijn heere Hugo de Groot tot Paris.

902. 1624 Mei 17. Aan N. van Reigersberch[3].

Mon frère.

Monsieur du Maurier is van het hoff gecomen om zyne affairen, met mening om weder nae 't hoff te gaen. De Coning heeft hem getuygenisse gegeven van goeden dienst, ende een eerlicke recompense. Hy seyt de Coning, de Guarde des Seaux[4], oock Monsr. d'Auquerre[5] wel geinstrueert ende een verhael overgegeven te hebben van hetgunt in ons Landt is gepasseert; dan soo veel ick merck sal al zijn debvoir ons niet veel voordeels doen. Men houdt het met de starckste. Sommige seggen dat Essen ende Bouckhorst[6] hyer comen, dat Paeuw daer blijft om eenige secrete negotiatie. Men meent dat de last, dye de onsen uyt het Landt verwachten, mede sal brengen toesegging van steden van asseurantie uyt deghenen, dye men nae dese op de vyant soude mogen becomen, ingevalle de Coning wil verstaen tot een gestaedige assistentie. 't Exercitie van de Catholycke acht men dat met generale termen sal connen afgestelt worden, mids accommoderende de Catholycken, dye uyt Vranckrijck sullen comen. Van de lichtinge van Candale[7] spreeckt men niet meer. Men vindt hyer de macht, dye Sijn Excellentie in 't Landt heeft, dienstigh voor het Landt ende soude deselve garen syen becleet met meerder luyster ende tytel.

1 Frederik van Holstein.
2 Adolf de Wael van Moersbergen; zie p. 189 n. 4.
3 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 6 b.
4 Et. d'Aligre.
5 Zie p. 337 n. 7.
6 Twee der Nederlandsche gezanten; zie p. 350 n. 2. ‘Hyer’ is te Parijs; Pauw, de derde gezant bleef ‘daer’, dat is te Compiègne.
7 Zie p. 366 n. 1.

Gelycke propoosten heeft met my gehouden de Ambassadeur van Engelant[8], persisterende in zyne opinie van de vereeniging van de

8 Zie p. 282 n. 6.

Remonstranten ende Contraremonstranten. Milord de Carlisle[1] zijnde Ridder gemaeckt van de Couseband werd yder uyr verwacht. Eenige meenen, dat men eerst sal spreecken van een tractaet op de tegenwoordige occurrentiën van Europa, ende dat noch onseecker is off het huwelick[1] sal worden versocht. Ick werd bywylen by eenige vrunden getoetst off ick den Coning niet en wil versoecken yet voor my te doen, 't zy om in 't Landt te comen, 't zy om mijn goed te genieten. Ick segh dat soodanige recommendatiën dickmael meer quaeds dan goeds doen, ende aengaende 't goed, dat ick my verlaet op de justitie. Mijn huysvrouw bereydt haer tot de reys ende wil gants niet over zee. Ick heb geschreven nae Antwerpen opdat zy daer een paspoort vinde. Bidde U.E. sorge te draegen dat sy oock uyt Hollant daer een paspoort mocht hebben. 't Selve paspoort dyent geëxtendeert voor haer, een meyt ende twee kinderen, Cornelia ende Cornelis: het dyent gesonden aen Van der Ast[2]. Tot Parys den XVII May XVI^{c}XXIIII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Wilt doch het paspoort met den eersten op Antwerpen senden, alsoo sy het hyer niet en sal wachten maer daer gaen vinden, hetselve paspoort dient te zijn voor ses maenden gins en weder. De kinderen zijn van dye jaeren dat zy geen paspoort van noode hebben; wete niet off evenwel daer van mentie dient gemaeckt in het paspoort.

De Ambassadeur van Spagnie stroyt uyt van het arrivement van de vloot uyt West-Indië, maer werdt niet gelooft. In Spaignie zijn veel nieuwe Raden van Staet gemaeckt om 't credijt van Olivares[3] te minderen. De contributiën, by den Coninck van Spaigne gevordert, worden by syne provinciën gedifficulteert.

Adres: E. erntfeste hoochgeleerde here M^{r}. Nicolaes Reigersberch advocaet voor den Hove van Holland nu ten huyse van den heer Rentmeester Reigersberg tot Middelburg. In zijn absentie aen den heer Rentmeester Bewesterscheld.

In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot den 17. May 1624 tot Paris.

903. 1624 Mei 24. Aan N. van Reigersberch[4].

Mon frère.

Mijn huysvrouw prepareert haer tot de reyse, waeruyt U.E. sal connen verstaen wat wy in ons particulier uyt Vranckrijck te verwachten hebben. Tot de practijck my hyer te begeven is niet doenlick om de oncunde van de tael ende termen. Tot advocats consultatie worden hyer niet gebruyckt dan dye lange jaeren gepleyt

1 Zie p. 359 n. 6.
1 Zie p. 359 n. 6.
2 Hans van der Ast is, volgens Rogge, Brieven van Maria van Reigersberch p. 191 n. 1, de schuilnaam van den gewezen Remonstrantschen predikant Johannes van Naersen, Narsius, over wien zie de aanteekening bij zijn brief van 5 Maart 1626. Hij zou dan in 1624 en 1631 in Antwerpen gewoond hebben. Ik betwijfel of het juist is.
3 De Spaansche minister Gaspard de Guzman, graaf van Olivarez; zie p. 134 n. 6.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 6 c.

hebben. Monsr. du Maurier is hyer geweest ende wederom nae 't hoff vertrocken. In zyne relatie aen den Coning heeft hy gededuceert 't ongelijck gedaen aen de oude magistraten, ende de mishandeling sedert gevallen aen de

Franchoysen. Ick ben uyt hem ende anderen wel onderricht, dat het advys van hem gegeven om de oude met de nieuwe te vereenigen niet en smaeckt. Men wil hyer alles decriëren wat in des Canceliers[1] tijdt is gedaen ende Sijn Excellentie in alles believen. Men maeckt twee nieuwe Fransche Regimenten onder Candale[2] ende onder een neeff van den marquys de La Vieuville[3]; sullen in alles zijn LXV Fransche Compaignie te voet, elck tot 80 man, daerby 500 paerden. De Coning geeft tegenwoordigh 400^{m} croonen, Venegien de helft van hetselve. De Coning sal de recommendatie doen van Colonels ende Capiteynen, maer de electie sal quansuys by de Staten off Sijn Excellentie geschieden.

De consideratie van myne familie doet my zeer dencken op een plaets, daer ick de rest van mijn leven soude mogen doorbrengen met wat winst. Pyeters syeckte heeft ons almede veel gecost. Wy hebben hem eyntelick aen een duytschen doctor, dye wonderlicke cuyren hyer gedaen heeft aen veel gedispereerde personen, gerecommandeert, dye hem heeft aengenomen te helpen voor 700 gln., dye wy hem ten deele gegeven, ten deele belooft hebben. Van by den Coning ergens gebruyckt te worden zye ick geen apparentie sonder van Religie te veranderen, daertoe my veele openingen geschieden. maer ick toon daertoe niet te connen verstaen, al waer 't oock dat men my over veele poincten - gelijck men voorgeeft - soude willen dispenseren. Monsr. du Maurier is buyten employ, souckt zijn arrierages te salveren. Men geeft hem de schuldt van alles, seggende dat het miscontentement van Sijn Excellentie veel is gecomen door zyne passiën. Espesse[4] heeft last hem in alles te vougen nae de humeuren van Sijn Excellentie. Dye hyer seggen dat het Land in noodt is worden gescholden als Spaenschgesinden. Milord de Carlisle[5] meent men dat nu te hooff magh zijn. Men heeft hyer goede hoop op het huwelijck. Soo eenige tydinge comt uyt West-Indië sal blyde zijn die te verstaen; als oock soo yet anders sonderling daer passeert ende namentlick van het tractement van de Roomschcatholycken, daer die zijn in ons landt, waernae men hyer zeer verneemt. Wy doen onse gebiedenisse aen moeder, broeders, susters ende vrunden. Den XXIIII Mey XVI^{c}XXIIII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: E. hooggeleerde wyse voorsienige M^{r}. Nicolas Reigersberg Advocaet voor den Hove van Holland Tot Middelburgh.

In dorso schreef Reigersberch: br. Grotius tot Paris 24 Mey 1620. Maurier niet gehoort. presentatiën om van Religie te veranderen.

904. 1624 Mei 26. Van J. Wtenbogaert[6].

1 Nic. Brulart de Sillery.
2 Zie p. 366 n. 1.
3 Zie p. 335 n. 3.
4 Zie p. 334 n. 3.
5 Zie p. 359 n. 6.
6 Hs. Bibliotheek Remonstr. Gemeente Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert ed. Rogge II: 2 p. 207. De brief is eenigszins beschadigd.

Mijn heere.

Schryvende een brieffken aen Mr. D'or, heb ick niet konnen naelaten U.E. met een letterken dienstlick te groeten. Ick verhope U.E. welvaren aen siel ende

lichaem, ende bidde den Heere daerom dagelicx. Met myne dispositie en is 't maer rede[lick], dan ick danck God. Ut het landt en heb ick niet, dan dattet t'Amsterdam, daer het voor desen veylichst plach te wesen voor den onsen, nu alleronveylichst is, door de graacheyt van twee schouten, die, boven de tweemael 500 g. voor d'apprehensie Cupi ende Vezekij[1], zijnde verleckert met een vereering van noch elckx 100 g., hun toegeleydt by de magistraet aldaer, dagelicx op de jacht sijn, hebbende de voorleden daegen in de knip gehadt noch twee van den onsen, ten ware zy boven hun eygen verwachten wonderlick ontkomen waren. Dese rigeur doet vele meer nae Holsteyn sien als voorheen. Ut Amsterdam schrijft men my, dat eenen Hartingvelt d[aer heen] gaet met grote suite om synen soon daer te doen trouwen met de dochter van den heere [van W]edde[2], ende dat eenen Baernt Crayvanger van der Goude in Fred. stadt geweest sijnde, [nuyt] Goude alle syne familie derwaerts komt haelen. Daer wordt - schryven sy my - sterck getimmert. D. Goulardus, Cales verlatende, gaet oock haest derwaerts met syne familie, soo hy my schrijft. Wat D. Episcopius ende ick sullen doen staet ons t'overleggen ter wedercomst van S.E. Mijn huysfrou is niet seer genegen; ende ick ben niet sonder apprehensie van de verre reyse over zee in dese jaren, nae een straffer locht, bysonder naedien ick vrese myner huysfrouwe geselschap te sullen moeten derven de gehele aenstaende winter, alsoe ick geen apparentie en sie van haer te sullen connen medenemen, ende immer soe kleyne van haer derwaerts te doen komen tegen de winter: doch nae ick my somtijts vinde, mocht de reyse nae den hemel my wel soe nae sijn als nae Holsteyn. Ick hoor de heer du Maurier te Paris geweest is off noch is, ende twijffel niet of U.E. en hebbe met S.E. gesproocken. U.E. weet wat ick deselve lestmael door D. Episcopium dede adverteren van yet by S.E. geseydt voor zijn vertreck uyten Haege, my overgeschreven. Indien U.E. dies aengaende, off oock yet anders onse saeck in't generael off my in't particulier raeckende, van S.E. off van elders mach hebben verstaen, bidde 't selve - is't geoorloft - te mogen weten, ende soe vorders yet notabels voorvalt dat men weten mach. Ick gebruycke all te grote vrymoedicheyt over U.E., maer Uwer E. gunste ende affectie te mywaerts maeckt my stout. U.E. vergeve het my indien ick te verre gae. De Heer beware U.E. met zyne L. huysfrou ende familie. Ick ben ende blyve

U.E. ootmoedich dienaer

I. Wtenb.

Rouen 26. Mey 1624.

Adres: A Mons[r]. Mons[r]. Grotius. Paris.

905. 1624 Juni 1. Aan Willem de Groot[3].

1 Zie p. 342 n. 2.
2 Zie p. 119 n. 1.
3 Gedrukt Epistolae p. 776.

Quod nostri memores esse pergitis, gratum nobis facitis. Etiamsi nihil aliud, vos recte omnes valere dulce est cognoscere. De mulierum commeatu[4] satis iam intelligo, nihil actum quod nobis prodesse possit. Itaque singulare beneficium

4 Paspoorten voor vrouwen; in verband met Maria's reis naar Holland; zie p. 370.

impetrandum erit: quam ob causam iam scripsimus et Antverpiam et Middelburgum. De Mansfeldii actis vidi hic librum scriptum Italice[1]: puto eum esse qui apud vos interdicitur. Ego post Apologeticum nihil edidi praeter Stobaeum, itaque coniicere non possum quid sit meorum in quod inquiratur Venit tamen in mentem fieri posse ut sit pars historiae Gallicae hic scriptae, cui nomen Mercurio[2]. Nam in ea parte, quae est de anno 1623, insertum est Gallice compendium eorum, quae ego in Apologetico scripseram; item libelli quibus Remonstrantes se de conspiratione purgant. Siquid propius cognoveris, rogo me edoceas. Commentarii nostri de belli iure[3] iam describuntur. De Batavico iure[4] differenda adhuc cogitatio.

Uxori scio summam fieri iniuriam. Bricmantis cognata illic est Pradini vidua[5], quicum uxor mea bis collocuta est in aedibus Christiani[6] nostri, cuius filiae quae adfuerunt testes esse possunt quam falsum sit ullo probroso nomine Principem ab ea nominatum. Id liquido affirmare potestis. Debyaeo[7] centurionatum non potuisse obtingere nisi extraordinarium et quidem talem miror. Satis apparet non satis gratiosum in Aula esse. Graswinkelius[8] noster hic adhuc est et me in describendis libris de iure strenue adiuvat. Parcius scribo, quia uxorem spero ad vos brevi futuram, vivam epistolam. Legati nostri[9] adhuc in Aula detinentur modica spe brevis exitus. Dicuntur Galli valde urgere libertatem exercendae Religionis pro Catholicis Gallis, qui nostris sunt militaturi. Valete omnes. Rogo pro me et uxore tuam et parentes nostros, sororem quoque et alios salutes. Lutetiae Cal. Iunii 1624.

Pameria oppidum non longe a Pirenaeis montibus Regi iubenti Consulem alterum Catholicum legi, parere recusat et alia quaedam oppida se iungere dicuntur.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

906. 1624 Juni 15. Aan Jan de Groot[10].

Et pro literis, mi Pater, et pro cura qua Petri valetudinem prosequeris ago quantas possum gratias. Petrum iam collocavimus apud nobilitatum multis sanationibus medicum: cuius sane pro eo sollicitudo nostris desideriis satisfacit, ita ut iam non valetudinem tantum, sed et membrorum usum integrum sperare

1 Vermoedelijk de Italiaansche vertaling van: ‘De tyrannye der Calvenisten in Oostvriesland, door Mansveld geëxerceert’, dat 15 Mei 1624 in de Staten van Holland verboden werd.
2 In de Mercure françois IX p. 170 en 187.
3 De iure belli ac pacis, zie p. 254 n. 14.
4 Inleiding tot de Hollandsche Rechtsgeleerdheyt, die eerst 1631 uitkwam (Rogge 103 vv); zie p. 252 n. 4.
5 Blijkbaar heeft de weduwe Pradin, een nicht van Bricmant, kwaad gesproken over Maria. Ik ken noch Pradin noch Bricmant. Een vendrich Brickemant, in het regiment van Chatillon, wordt in een brief van Nicolaas van Reigersberch (p. 164 by Rogge) genoemd.
6 Waarschijnlijk de meermalen genoemde Chrétien.
7 Een zoon van Joris de Bye; zie p. 273 n. 3.
8 Dirk Graswinckel, zie p. 133 n. 4.
9 Zie p. 350 n. 2.
10 Gedrukt Epistolae p. 776.

incipiamus. Deus rem secundet. De corio bubulo quod scribis, iam illi admotum est ab eo medico. Uxor mea antequam tu has accipias spero in Zelandiam pervenerit, substitura ibi aliquamdiu, deinde ad vos ventura. Gaudeo tam valentem te esse ut tot itineribus sufficias; tamen rogo aetatis habeas rationem. De Cher.[1] recte facis quod rumorem inanem discutis. Iam pridem nihil inde audio. Ransovius Daniae Regis Legatus[2] in Aulam quae Compendii est ivit. Ibi a Rege nostro auditus in Hispaniam porro ire dicitur. Cum Mansfeldio collocuti sunt Legati Britannici, nostrates, Venetus, Sabaudus et pro Rege Angolismensis[3]. Regis soror[4] solenniter a Britannis in matrimonium Principis postulata est: neque dubitatur quin successurum sit negotium, tam potente Regina matre, quae filias si posset in regnis locatas videre vellet omnes, si id non posset, quam plurimas. Cardinalis Richeliacus semper Reginae matri intimus, nunc in Regis Consistorio validissimus, profitetur sufficere debere si novae nuptae eiusque familiae libertas detur exercendae Religionis, caetera paulatim commendando. Nostrates Legati[5] promiserunt se non impedituros missam apud tribunos Gallicarum cohortium. Sed nihil eius perscribi voluerunt. Iam nunc intelligo de pecunia, quae praesens eis promissa erat, tertiam detrahi. Mansfeldius creditur aliquam pecuniam ab Anglis accepturus. Ransovius valde se Regi obsequiosum praebuit et eius arbitrii fecit velletne se in Hispaniam ire an nollet. Bavarus amicitiam Regis ambit; sed consilia caetera differuntur dum de matrimonio transactum sit. Deus te, matrem, fratrem, sororem cum coniugibus ac liberis aliosque amicos sospitet. 15 Iunii 1624.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

907. 1624 Juni 15. Aan Maria van Reigersberch[6].

Alderliefste.

Ick hoop dat u Godt verleent sal hebben een goede geluckige reyse. Ick ben Godt sy gelooft wel te pas doch wat vercouwen door het missen van een warme byslaep. Pyeter werdt beter ende beter ende houdt goede moet. De Ambassadeurs van ons Landt[5] hebben met den Coning gehandelt; sullen hebben 400^{m} croonen tegenwoordigh ende daernae tot een millioen croonen op conditiën - soo Villauclerq[7] schrijft - dye schandelick zijn voor Vranckrijck, dat is zeer vordeelich voor ons landt. Ick wil haest nae de particularityten vernemen ende U.E. over te schryven. Deselve Ambassadeurs zijn noch te hooff. Van Mansfeld werd hyer werck gemaeckt. Madame[4] is versocht by de Ambassadeurs van Groot-Bretaigne. Als zy by deselve Ambassadeurs gegroet wierd hyel zy goede myne ende reckte haer soe sy best mocht van dat haer cleyne statuyre de [reyen] niet en soude

1 Chersonesus = Denemarken, zie p. 320 n. 3.
2 Graaf Rantzau.
3 De hertog van Angoulême.
4 Madame Henriëtte Marie; zie p. 359 n. 6.
5 Zie p. 350 n. 2.
6 Hs. U.B. Amsterdam, cod. A 66 a. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 271.
5 Zie p. 350 n. 2.
7 Zie p. 337 n. 7.
4 Madame Henriëtte Marie; zie p. 359 n. 6.

breecken. Sy is seer wel opgebracht ende van goet naturel. De Franchoysen hebben articulen overgelevert op het angaen van het huwelijck, waerop de Engelschen uytstel gesocht hebben om den Coning, dye op de jacht vertrocken was, te spreecken. Middelertijdt hebben zy de articulen nae Engelant gesonden om naerder last. Off de solennizatie hier off in Engelant sal geschieden is disputabel. Eenige meenen dat men het eerst hyer can solennizeren ende daernae in Engelant gelijck genoechsaem geaccordeert was met Spaignie. De Cardinaal de Richelieu toont hem zeer gevouchelijck. De Coninginne-moeder saege haer dochter garen wel besteedt. Op de comste van Monsieur Bellièvre[1] te hooff zijn alle informatiën tegen den Cancelier[2] gestaeckt. De Guarde des seaux[3] maintineert hem soo hy best can. De marquys[4] staet noch vast; sy zijn niet wel te samen, maer men spreeckt hier van een recerche te doen op de rijckdommen van de financiers. Monsieur Hes[5] is gisteren hyer by my geweest, wenste wel U.E. hyer gevonden te hebben, treckt nae 't Landt om te zien off men daer al rede is om hem aen een goed huwelick te helpen, anders wil hy weder in Vranckrijck comen. De Ambassadeur van Denemarcken[6] vertreckt nae Spaignen; ick en heb van hem niet vernomen. 't En schijnt niet dat hy te Parijs sal comen.

Hyer is gisteren schyer groote commotie geweest, doordyen de hertogen van Nevers ende Nemours ofte Nemours ende Nevers - opdat ick niemant en prejudicere - in éne parochie gelogeert waren ende elck op de octave van het Sacrament haere toortsen wilden senden door haer pagies en laquayen, pretenderende de voorganck tegen malcanderen. Elck had ettelycke hondert mannen doen wapenen, maer de burgerye is by de magistraet der stadt in wapenen gestelt ende men heeft in dye parochie de processie opgehouden. De Coning heeft haer geschil gestelt aen het Parlement. Hyernae heb ick verstaen dat Mansfeld den Coning gezien heeft, waerom de nuntius van de Paus[7] zeer te onvrede is, ende seyt aen den Coning dat men het bloed van de Catholycken in Duytschland wil ten huwelijck geven met des Conincx suster. Tegen den Cancelier[2] is weer nieuwe last gecomen om vorder te informeren. De Engelsche Ambassadeurs hebben eenig geldt ontfangen uyt Engelant om aen Mansfeldt te geven. Gisteren kregen tyding dat van het geldt, dat onse Ambassadeurs contant soude ontfangen, te weten 400^{m} croonen, het derde reeds wordt afgetrocken. Sy werden hier verwacht. De hertoch van Beyeren doet moeyte om hyer faveur te vinden door recommandatie van den Paus; maer men houdt hyer noch alles op totdat het huwelick sal sijn gesloten, daer alle de werelt zeer nae verlangt. De Ambassadeur van Denemarcken[6] heeft den Coning hyer groot contentement gegeven ende in zyne discretie gestelt ofte hy voort soude gaen nae Spaignien ofte niet. Dit zijn de tydinge voor desen tijdt. Excuseert my aen broeder Campe ende Mr. Nicolaes en doet myne gebyedenisse aen deselve, oock de andere broeders, waerde susters ende vrunden. Ick beveel u ende de broeders in Gods bewaring. Den XV Juny XVI^{c}XXIIII tot Parys.

U.E. altijd getrouwe
H. de Groot.

1 Procureur-generaal bij het Parlement van Parijs.
2 Nicolas Brulart de Sillery.
3 Et. d'Aligre.
4 Charles, marquis de la Vieuville; zie p. 335 n. 3.
5 Volgens Rogge de ritmeester Jhr. Johan Hesse.
6 Rantzau; zie p. 374 n. 2.
7 Bernardino Spada.
2 Nicolas Brulart de Sillery.
6 Rantzau; zie p. 374 n. 2.

Adres: Eerbaere deugdsame Juffrou Juffrou Maria Reigersbergh huisvrouw van mijn heer Hugo de Groot tot Middelburgh.

In dorso schreef Reigersberch: broeder de Groot den 15 Juni 1624 tot Paris.

908. [1624 Juni] 17. Van Maria van Reigersberch[1].

Liefste hertge. Desen schrive ick om U.E. te doen weeten dat ick op gisteren wesende Sonnedach met ghesontheyt tot Antwerpen gecommen ben alwaer ick vier Neerlanders gevonden hebbe, den eenen monsieur Boelensen[2], zoon van den burgmeester Boelensen; den anderen, brenger van desen brief, monsieur van der Meer[3], neef van neef Basius[4] en van neef Garwinckel[5]. U.E. moght hem wel te gast noeden maer laet Elsken haer best doen om wel te trackteren als ghy iemant noedt. Den derden is Jonckhein[6], een neef van monsieur de Ricke, die u gerecommandeert sal werden; den vierde hebbe ick zijn naem vergeten, maer naer my dunckt zoo en is hy van ons volck niet. Ick recommandere U.E. den zoen van den burghmeester Vet[7], byaldyen hy daer komdt. Dese Hollanders sullen u konnen vertellen watter in Hollandt gepasseerdt is zoo tot Amsterdam als tot Haerlem, in den Hage ende elders; onderentusschen sal ick U.E. vertellen hoe ick tot hierentoe gecommen ben. Voor eerst heeft den priester, die by my was, my goedt gheselschap ghehouden tot Brussel toe, waer ick desen Hamburger ghevonden hebbe, waermeede ick naer Antwerpen gevaren ben; dit is tot daerentoe wel, te weeten tot in het schip toe; dan daer versloegh mijn herte zeer baecken (l. vaecken), alsoo my daer een rankonter bejegende daer ick niet op verwaght en was: dat is dat de huysvrouw van van der Dussen[8] met Kers Jansen van Halffen[9] in 't schip quaemen om een jonge dochter te geleiden. Zy kende my en sprack my aen; hieldt haer qualijc dat ick by haer niet en was kommen logeren. Ick toende haer wat froede myne en zeide dat ick daer niet gecomen en was om iemandt te bezoucken maer alleen om te passeeren. Kers Janssoon en sprack my in't eerste niet aen. Ick die hem niet wel en kende maer twyeffelde eenighsins; ten leste vraghde zy my of ick die man niet en kende. Ick zeide dat ick twyfelde en dat my docht dat

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. N 109 a. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 78. Ten onrechte dateert Maria den brief uit Parijs.
2 Waarschijnlijk de zoon van den Amsterdamschen burgemeester Jacob Boelensz.
3 Willem van der Meer Willemsz., rentmeester van Zeeland Beoosterschelde, gehuwd met Anna van Campe.
4 Zie p. 239 n. 1.
5 Zij bedoelt Graswinckel; zie p. 133 n. 1.
6 Vermoedelijk Willem Jonckhein; zie Elias, Vroedschap I p. 57. De Ricke is Simon de Rijck, koopman te Amsterdam, gehuwd met Maritge Simonsdr. Jonckheijn; zie Elias l.l. p. 379.
7 Jan Veth, vader van Adriaan, was het laatst burgemeester van Middelburg in 1605, Hugo Veth in 1608, en Apollonius Veth werd het eerst in 1632. Adriaan zal dus de bedoelde zoon zijn.
8 Johanna van Oldenbarnevelt, dochter van Elias, den in 1612 als pensionaris van Rotterdam gestorven broeder van den Advocaat. Zij was gehuwd met Adriaan van der Dussen, die een poos te voren had deelgenomen aan de samenzwering tegen Prins Maurits en thans voortvluchtig was.
9 Volgens Rogge Kors Jansz. van Alphen, zeilmaker en haringkooper te Rotterdam. Ook deze had deelgenomen aan den aanslag tegen Maurits. Volgens Arend, Gesch. des Vad. III, 3 p. 798 was het Klaas Jansz. van Alphen, gewezen Schout van Zevenhuizen, die aan den aanslag had deelgenomen. Zie echter p. 377 regel 3 v.b.

het zulcken een was; hy was wel in oordere: hadt een goed swart satine kleedt aen, een paer swarte zyde hoesen, een lobbe met kanten, my docht dat dat gemackelicker was als zeilen te maecken. Een weinigh daernaer quam Valck[1] daer meede aen met de suster van degeene, die de andere geleidt hadden, doch en quam in't schip niet maer bleef op de kandt staen; zy, te weeten de huysvrouw van der Dussen, dede hem teicken, sulcx dat hy my toeriep of ick van meeninge was noch eenigen tijdt tot Antwerpen te blyven. Ick zeide neen maer dat ick van meeninge was terstondt te vertrecken. Van der Dussen, die op een schooen perdt sadt en redt lans de kandt totdat wy van het eenne schip in't aender gingen, hiedt my wellecom en hieldt hem meede te onvreden dat ick zijn huys voorby gegaen was. Ick maeckte weinigh woerden en thoende wat froede myne. Onderentusschen hadt Kers Janssoon my aengesproecken en vraghde my of wy in lange geen brieven van Wigger gehadt en hadden. Ick zeide dat ick die naem niet en kende; zeide my wien hy meende. Ick zeide hem dat wy noeidt geen brieven van die man gekregen en hadde; hy zeide dat hy der onlangs tydinge van ontfangen hadde als meede dat hy een brief van bestevaer ghehadt hadde. Ick zie wel dat die luden niet stil en zijn. Van der Dussen en hy zijn beide zoo vedt dat zy ut haer vel bersten; van der Dussen hadde een toolette waembaeis aen, hadde een lackey by zijn perdt, die meede wel in oordere was: in somma ick zie wel dat zy hier geen swarighijt en hebben. Ick hebbe verstaen dat de heer van Stoutenburgh een karoes houdt met zeer schoene perden, dese luden kennen 't beeter als wy doen. U.E. sult misschien becommert wesen dat ick dese rankonter ghehadt hebbe, dan dat en is niet met allen. Ick en vrage daer niet naer: die door de weerelt gaen ontmoeten menschen. Ick hebbe hier verstaen dat de heer van Valckenburgh[2] naer Orange is; ick en twyfele niet ofte sal U.E. aengesproecken hebben. Ick hebbe hier Montens[3] gesproecken die my geseidt heeft dat hy eenige last aen den Coninck heeft. Ick hebbe met Montens eenige diskoerssen ghehadt: hy vraghde my of U.E. noch al wel te passe was. Ick zeide dat U.E. zoo wel was als oidt; hy sprack van mijn kourage en dat hy wel hadde hoeren zeggen dat ick te groeten koerage ghehad hadde; datter wel waeren die dat niet wel en hadden moegen lyden. Ick zeide dat my dat noch niet leedt en was, en als eerlicke lieden geen kourage en hadden en thoenden, wie dat het dan doen zoude; en byaldyen dat de rechters mijn man daerom leedt gedaen hadden dat se wel thoenden wat se waeren; badt hem te gelooven dat ick de kourage immers zoo groodt hadde als oidt. Onderentusschen dat wy t'samen spraecken quaemmen der twee van Montens geselschap by ons, den eenen was of scheen een gestelijck persoon te weesen, denwelcken zeide veel van my ghehoordt te hebben; den aenderen vraghde ofte U.E. noch geen pardon van de Staten en hadde; waerop Montens antwoorde zy en willen geen pardon hebben. Ick zeide dat moegen dieven en schelmen verzoucken maer geen eerlycke luden. Wy hadden noch meer diskoerssen, dan zouden te lanck vallen. Ick moetter utscheidden, ick moet gaen slaeppen want ick moet morgen vrogh vertrecken. Ick ben alle dage ten vier en ten vijf ueren op gheweest. Cornelia en is niet heel wel, klaeght zeer pijn in de zyde en voor haer herte en kan qualijck vordt gaen. Ick vreese dat se wel een stodt moght (krijgen?), zy heeft zeer quaedt kouleur. Adieu. Ick sal Godt bidde U.E. haer ende alle aendere goede vrienden te

1 Zie p. 162 n. 7.
2 Zie p. 261 n. 1.
3 Cornelis Montens, raadsheer van Philips Willem, na diens dood advocaat te Brussel.

willen geven dat saligh is. Is hier wat qualijck in gespeldt en ziedt niet naeuw want ick hebbe met zeer grooten haest geschreven. Adieu, zoetert, daermeede gaen ick slaepen.

U.E. gans getrouwe
Marie Reigersberch.

En vergedt niet myne gebiedenisse aen neef Graswinckel te doen.

Ut Paris den XVII. Schrift mijn meede groote brieven.

Adres: Aen mijn heer mijn heer de Groodt tot Paris.

In dorso schreef Grotius: 17 Juny 1624. M. Reig.

909. [1624] Juni 25. Van Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste.

Ick en twyfele niet ofte U.E. sult mijn schrivens van Antwerpen[2] gheschreven wel ontfangen hebben. Ick ben hier Donderdach wel geariveert. Tot Lillo hebbe ick eenen nacht gheslapen ten huyse van een van de comisen, waertoe broeder Campe[3] goede ordere gegeven hadde. Niemandt en heeft my daer iet gevraght nochte mijn koffer gevisiteert; hier hebbe ick alle de vrienden wel te passe gevonden, utgenomen suster Bloncke[4] die in geen goedt vel en steckt, hoewel zy gaedt en staedt. Ick ben noch tot Middelburgh, en ben ter Vere niet gheweest daer ick van dage gaen. Hier ben ick ten huyse van mijn broeder[5] gelogeert alsoo ick tot Antwerpen een brief van hem vondt, daerin hy mijn schreef dat hy voor een affrondt zoude houden byaldyen ick ergens aenders gingh logeren als tot zynen huyse. Hy heeft een zeer goe en fraeige vrouw en houdt se zeer mannifyck. Mijn heer Baumondt[6] met zijn huysvrouw en capitain van der Merssen[7] zijn my wesen besoucken, die U.E. zeer doen groeten; en hebbe Booreel[8] noch niet ghesien. Wat ons particulier belanght kan daer noch weinigh van schriven doordyen ick noch weinigh gelegentheyt ghehadt hebbe om iet te vernemen. Ick sal zeer blyde zijn te verstaen de particulareteiten van de handelinge tusschen den Coninck ende de onse; men roept hier zeer hooge, ick en zoude zoo bredt niet gelooven ten waere U.E. my ten naesten by sulck schrift. Ick en meene hier niet lange te blyven maer binnen zeven ofte acht daegen naer Hollandt te gaen. U.E. sult gelieven uwe brieven daer te bestellen. Ick ben verwondert dat

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. N 109 b. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 82. Beantw. door n°. 913.
2 N°. 908.
3 Zie p. 77 n. 3.
4 Zie p. 22 n. 15.
5 Johan van Reigersberch; eerst gehuwd met Johanna Racket; na haar overlijden hertrouwde hij, 1624, met Jacomina de Waert, dochter van den burgemeester van Middelburg Jacob de Waert.
6 Simon van Beaumont, zie p. 105 n. 16.
7 Kapitein ter repartitie van de Staten van Zeeland.
8 Joan Boreel, zie p. 28 n. 3.

U.E. niet en schrift de heer van Valckenburgh[9] ghesien te hebben, dan meene dat hy naer het hof was, doordyen Montens[10] my zeide dat hy daer commissie hadde. Ick

9 Zie p. 261 n. 1.
10 Zie p. 377 n. 2.

meene hy U.E. aen sal spreecken t'ziner kompste te Paris. Schrift my toch hoe U.E. het al mackt en oft ghy de ambassadeurs[1] niet en hebt begegent. Hier raedt men my dat ick Cornelis in den Briel zoude doen; sal hoeren wat men in Hollandt sal seggen; my dunckt dat goedt waer dat U.E. ofte Willem[2] aen U.E. vader schreeft wat hy al gheleerdt heeft. Ick wilde wel dat Elsken[3] eens tot joffrouw Anne Chrestiens[4] ginck en op haer versoght dat zy op een memorie wilde stellen hoe men abrikosen, prumen, persen, druven, appelen ende peeren konfijt, en dit wilde ick wel dat met den eersten gheschiede ende my toegesonden werde. Elsken sal haer zeggen dat zy ghelieft prefect te schriven, te weeten hoeveel sucker dat men neemen moet ende alles hoe men doen moet, want ick het vergeten hebbe. Ick wilde oock dat Elsken op joffrouw Anna ofte op joffrouw Ottemans[5] ofte joffrouw Tillenus[6], die U.E. best vindt, versoght voor my drie ofte vier pont sucker te konfyten aen kerssen ende zoo veel aen prumen, en byaldyen de abrikosen wel te krigen ben wilde wel dat men acht ofte thien glaeksen konfyte. Monsieur Gifto salder ghenogh senden by kompangie van joffrouw Tillenus. Elsken sal sucker koepen; ick meene het dat sucker goeden koop is; zy salt wel om negen ofte thien stuvers koepen; men mocht oock wel twee ofte drie pont aen aelbessen konfiten. Vergeeft my dat ick U.E. met dese beuselingen moeilijck valle maer U.E. sult meëten. Voor dees tijdt hebbe ick weinigh dingen van inportantie te schriven. In't kabinet in mijn kamer hebbe ick zoo ick niet beeter en weet een lanck bouckxken laten leggen; het is een bouck daer ick mijn rekeningen in schreift; ick wilde wel dat U.E. de rekeninge van nicht de Bie[7] gheliefde ut te teickenen als meede van Asselaer[8] ende van mijn broeders, want ick aenders niet afrekenen en kan; ofte, byaldyen daer iemandt van kennisse is die vertreckt, U.E. mocht het toesegelen ende my het boucxken senden; byaldyen dat monsieur Hes[9] noch niet vertrocken en is die sal 't wel meede brengen. Hiermeede sal ick eindigen ende Godt bidden ons te willen geven dat hy weet dat ons saligh is. Ut Paris[10] den XXV Juny.

U.E. gans ghetrouwe
Marie Reigersberch.

Schrift my hoe het met Pieter al is en groet alle kennisse van mynentweege als meede neef Graswinckel, en segth hem dat ick garen zoude weeten hoe hy het met de vrouw in de galeire ghemaeckt heeft.

Adres: A Monsieur Grotius A Paris.
In dorso schreef Grotius: 25 Juny 1624. M. Reig.

1 Zie p. 350 n. 2.
2 Willem van de Velde.
3 Elsje van Houweningen.
4 Vermoedelijk de vrouw van den p. 213 n. 2 genoemde.
5 De vrouw van Jean Hotman; zie p. 295 n. 11.
6 De vrouw van Daniel Tilenus.
7 De vrouw van Joris de Bie, Maria van Almonde.
8 Pieter Hasselaer, bewindhebber van de O.-I. Compagnie.
9 Zie p. 375 n. 5.
10 Maria vergist zich ook hier, evenals in n°. 908.

910. [1624] Juli 1. Van Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste! Dit is den derden, die ic U.E. gheschreven hebbe, hoope U.E. de twee voorgaende[2] wel sult hebben ontfangen. Ick hebber twee van U.E. ontfangen. Ick ben zeer blyde dat het met Pieter zoo wel gaedt, hoope dat hem Godt voordts tot zyne volcommennen ghesontheyt sal helpen. De ambassadeurs[3] hebben gheschreven dat zy nu meede sullen brengen, gelijck U.E. schrift, sesmael hondert dusent gulden ende dat zy noch zoo veel van dit jaer sullen hebben, ende de twee aendere jaren thienmaal hondertdusent gulden ider jaer. Laat mijn eens weeten ofte U.E. qualijck is onderrecht gheweest ofte dat zy de waerheyt niet en schriven. Die van Vlissinge hebben de pensionaris Pornaer[4] Saterdach voorleden afgesedt. Eenigen tijdt gheleeden heeft hy in de vergaderinge van Staten woorden met Mannemaecker[5] ghehadt; onder aenderen zeide hy tegen Mannemaecker: ‘men weet wel wat ghy in de Hage utgerecht hebt en den tijdt sal noch eens commen dat ghijdt sult moeten verantwoorden’; waerop Mannemaecker antwoorde: ‘ick stae noch al vast op mijn voeten’. Men mendt dat dese woorden zijn meester gheraporteert zijn ende men houdt zeeker dat hy daerom afgesedt is, want men tegen eenige vroedtschappen, die men de swackste kende, gheseidt heeft, dat byaldyen zy hem niet af en sette dat zy geen vrienden van de Prins en zoude zijn. Berghom[6], swager van Mannemaecker, is baljou van Vlissinge, die men mendt dat dat stuck beleidt heeft. Men heeft de magestraedt buten tijdt doen vergaderen, als men wist datter eenige van zijnne vrienden van huys waeren. U.E. kendt hierut afnemen hoe listich die luden zijn om te houden staen het tgene zy ghedaen hebben. Als ick zie wat hier in't landt omgaedt houde ick my gheluckigh dat wy der ut zijn, en alle de weereldt oordeldt het tselve met my. Monsieur Villebon[7] is onlangs ut Vranckrijck gecommen ende is in den Hage in gheselschap van eenige koopluden van Middelburgh gheweest, die hem vraghde hoe U.E. het daer al maeckt en of U.E. daer in zoo grooten aanzien waerdt, als men haer zeide; waerop hy antwoorde: hy is by de groote meer gheëstimeert als men zoude connen gelooven, dan en zoude niet garen hebben dat men zeide dat ick het gheseidt hebbe; zeide daerby: ick meene dat het niet lange aenloopen [en] sal ofte men sal hem wel bidden om h[ier] te commen, want hier geen luden en zijn die haer de regieringe ter deegen verstaen. Ick zie wel dat de saecken van ons Landt zeer sleght staen. De Coninck van Vranckrijc is nu den besten man, maer op den Engelsman en heeft men de beste mudts niet. Ick meene in't eerste van de toecommende weecke naer Hollandt te gaen, vanwaer ick U.E. sal advisere het tgene ick daer versta. Ick bidde U.E. dat ick dickmael tydinge van U.E. magh verstaen. Ick sal u de naestemael schriven oft men wederom eenigh deel van ons huys sal verhueren, want het ons wat kostelijck sal vallen

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. N 109 g. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch. ed. Rogge p. 87. Beantw. door n°. 913.
2 N°. 908 en 909.
3 Zie p. 350 n. 2.
4 Mr. Jacob Porrenaar, sedert 1600 pensionaris van Vlissingen.
5 Adriaan Manmaecker; zie p. 20 n. 3.
6 Jhr. Jan van Berchem was 2 Mei 1622 als baljuw beëedigd. Zijn zuster Maria was met Manmaker gehuwd.
7 Ritmeester bij de Fransche troepen in dienst van de Staten.

ses hondert gulden te verwoenen. U.E. gelieve hem hier meede wat op te bedincken. Maelerbe[1] heeft zyne meesters een rekeninge thuys ghesonden, waerin hy haer onder aenderen meede te rekeninge brenght twalf croenen, dien hy zeidt aen gentilgesses gegeven te hebben voor Cornelia, hetwelcke my ter oeren gecommen is; hebbe haer door mijn broeder doen zeggen, dat hy haer nochte ons niet de werde van een spel ghegeven en heeft. Van ons particullier en weet ick U.E. noch niet naerder te schriven. Ick verlange te weeten ofte U.E. noch geen tydinge van Denemercke[2] en heeft, ende oft de heer van Valckenburg[3] vertrocken is zonder U aen te sprecken. Sal desen eindigen ende Godt bidden U.E. te willen geven dat hy weet dat ons saligh.

U.E. altijdt ghetrouwe
Marie Reigersberch.

De vrienden alhier doen u zeer groeten. My dunckt dat goedt waer dat ghy de pampieren, die neef Graswinckel[4] onder hem heeft, hem eens afeiste ende eens utschreeft in't kort ende my als een brief sondt. Het sal altijdt goedt weesen datter dubbeldt af ghehouden werdt, want daeraen gelegen is dat se bewaerdt werden, ende dat, overmidts de rekeningen niet wel overeen en commen. Wat het boucxken belangt daer ick over acht dagen van schreef[5], by aldien der niemandt van kennisse en is, mocht U.E. op een memorie setten het tgene nicht de Bie raeckt, als meede het tgene Asselaer raeckt.

Ut Middelburch. den eersten July.

911. 1624 Juli 8. Van J. Brasser[6].

Laus Deo. den 8 July 1624. Amsterdam.

Mon Cousijn de Groodt, nyews es hyer nyet, men verwacht alle uure 't succes van den Coninck van Swedens voornemen jegens den Deen, dwelcke nyet op sijn hoede es. Den Sweedt, met den Pool treves gemaeckt hebbende, wendt alle zijn forces, die seer groot zijn, wel tot 50 duysent man, jegens Denemarcke, ende wil revenge hebben van de onrechtvaerdige oorlooge, by den Coninck van Denemarcken weynich jaeren geleden hem aengedaen - zoo hy seyt - pretenderende daervoor 70 hondert duysent rijckxdaelers. Hyer in 't landt es't, Godt loff, tamelick stille, men seyt dat de vyandt begindt te remueren, daerop men hyer wacht. Eergister zijn de Ambassadeurs[7] ut Engelandt thuys gekoomen raporterende, zoo ick verstae, dat de 6000 man ul[to]. deser hyer te lande souden zijn; de franse Ambassadeurs[8] konnen

1 Zie p. 384 n. 2.
2 Zie p. 329 n. 3.
3 Zie p. 261 n. 1.
4 Zie p. 384 n. 6.
5 Zie n°. 909.
6 Hs. Bibl. Remonstr. Gem. Rotterdam. Gedrukt Oud-Holland IX (1891) p. 241.
7 François van Aerssen en Albert Joachimi, die 5 Juni 1624 het verdrag van London hadden gesloten.
8 Zie p. 350 n. 2.

nyet verre zijn: gisteren avont zijn hyer gekoomen de wisselbryeven by haer affgesonden, ter somme van 600 duysent gl., te weten an den

ontfanger Reael[1]. De gevangen Prins[2] eertijts predicant heeft enige van conspiratie beschuldicht, dye onschuldich zijn, seggende 'tselve door pine beleden te hebben. In somma es naer ick verstae een dubbele bouff, die daerover wel mocht an den lijffe gestraft werden. Hyermede nae myne dienstelicke gebiedenis, U.E. Godt almachtich bevelende

Uwer E. dienstw. Cousyn
Joost Brasser.

Adres: Aan mijn heere Mijn heere Hugo de Groodt tot Parys. Francq.
In dorso schreef Grotius: 8 Iulii 1624. I. Brasser.

912. 1624 Juli 10. Van J. Brasser[3].

Laus Deo. den X^{o} July 1624. In Amst.

Mon Couzijn de Groodt Ick heb Uwer E. schryvens van 15 Juny over 8 dagen ontfangen ende bedancke Uwe E. van de advysen. Godt geve ons landt met Vranckrijck mach wel staen. Ick mercke dat gelycke advijs van U.E. tot Dort es gecommuniceert - zoo mijn dunckt eerst by U.E. aan iemant in't latijn geschreven - ende dat 't selve daer onder enige voornaemste seer angenaem was. Hyer es nyett dat ick U.E. can geven in recompense, van oorlochsaken soo stille of't vrede was. De heere van Groesbeeke[4] wordt binnen enige dagen wederom met 2 gecommitteerde ut Brabandt verwacht, om soo men voorgeeft te handelen van de neutraliteyt van Meurs; immers hout men voor seker dat hy openinge van treves heeft gedaen, maer dat Zijn Excellentie soude hebben geantwoort, dat hy moeyte te vergeeffs doet, tenzy hy alvooren de oude conditie presenteert ende dat voor 25 jaren. Godt geve ons vaderlant dat best es. In den Hage es gevange eenen genaempt Prins[2], eertijts predicant onder de remonstrantgesinde, maer overmits zijn quaet leven by deselve verstootten; heeft voorgegeve by bryeven, aen Zijn Excellentie geschreven, dat hy soude ondecken sekere conspiratie op de persoon van zijn welgemelte Excellentie, mits tot vereringe hebbende duysent dobbele ryders, dat es ƒ 11300, ende dat men die most brengen 's nachs op sekere brugge in den Hage, jegens dwelcke hi syne papieren soude wisselen; op de uure ende plaets es wel gepast, ende daer es dese compere gegrabbelt. Men bevindt dat zijn voorstel nyett als loogens zijn, ende dat het hem om't gelt te doen was; sal aparent naer zyne verdiensten getracteert werden 't Schijndt Godt hem over dese man wil wrecke, wandt hem werden te laste geleyt vele swaricheyden daerinne diverse remonstrantse predicanten gevallen zijn, soo dat hy voor den Judas wordt gehouden. Omtrent 14 dagen geleden heeft Henricus[5], predicant tot Delff, in de consistorie aldaer de

1 Pieter Reael, ontvanger van Holland.
2 De Remonstrantsche predikant Samuel Prince. Zie Brandt, Hist. der Reformatie IV p. 582 vv.
3 Hs. U.B. Leiden cod. Rem. 49. Gedrukt Navorscher XLVI (1896) p. 687.
4 Johan, heer, later graaf van Groesbeek.
2 De Remonstrantsche predikant Samuel Prince. Zie Brandt, Hist. der Reformatie IV p. 582 vv.
5 Henricus Arnoldi van der Linde, 1605-1637 predikant te Delft.

magistraet derselffver stede gescholden voor bouffen ende oneerlicke persoonen, ende dat tot diverse malen, sonder van dies te willen

affstant doen; es daerover by de magistraet ontbooden ende nae enige vermaninge hebben hem de heren - die goede magistraten - die faulte op zijn versouck met berouw van leetwesen vergeven; hadde hy mijn tot een rechter gehadt hy soude zijn cost buyten Delff hebben moeten soucken. Nopende de nyeuwe impositiën daervan is 't, Godt loff, nu alles in stilte en worden vreetsamich betaelt. D'ingeleide wordt mijn seer gerecommandeert. Ick hebbe verstaen Uwer E. huysvroue in Seelandt gearriveert es, hoopende dselve ons sal de vruntschap doen ons te komen besoucken. Hyer mede naer myne dienstlicke gebiedenis U.E. Godt almachtich, bevelende

Uwer E. dienstw. Couzyn
Joost Brasser.

Over de assistentie van de Ma^{t}. van Vranckrijck es hyer geen cleyne blyschap.

Adres: Aen mijn heere Hugo de Groodt tot Parys. Francq.

913. 1624 Juli 12. Aan Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste.

Ick heb voor desen al eens op Holland geschreven, als houdende U.E. daer te zijn; den brieff sal U.E. onder mijn vader vinden. Desen sende ick dan oock op Holland om voor antwoord te dienen soo op de uwen als van die van mijn broeder Mr. Willem de Groot, beyde van den eersten July. De tydingen, die hyer weynigh zijn, sullen voor U.E. beyde ende voor andere vrienden dienen. De voet van het secours van den Coning aen ons Landt is bywylen wat verandert ende eyntelick, soo ick verstae, gearresteert op XII^{c} M gl. voor dit jaar, X^{c} M gl. voor het volgende, VIII^{c}M gulden daernae, binnen welcken drye jaeren geen trefves sal werden gemaeckt; de verdere conditiën sulcx als ick voor desen heb geschreven. De marquys de La Viefville[2] blijft in groot credyt als oock de Cardinael de Richelieu. De Coninginne. Moeder bevordert zeer het huwelick met Engelant. Milord Riche[3] wordt daerom alle uyre wederom verwacht uyt Engelant om sijns meesters resolutie te brengen. Op't stuck van de religie sal geen groote swaricheyt vallen, maer meest op de saecke van de Pals, waerin de Engelsche garen voor het sluyten van het huwelick de Franchoysen souden willen vast maecken. Mansfeld gaet hyer noch treden terwijl men in Rome handelt op de accommodatie van de saecke van de Valteline. Lopes een Spaignaerd, waervan ick meen U.E. voor desen geschreven te hebben dat hy gevangen is in de Bastille ende syne saeck gegeven aen Monsieur de Casteler, werdt dagelicx geëxamineert. Men meent hy onder de groote alhier veel geldts heeft uytgedeelt; dan dat sal wel secreet blyven. Hy heeft oock geld overgemaeckt aen eenige Joden tot Amsterdam. De Coning van Spaignie heeft sijn

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. A 66 b. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 274. Antwoord op n°. 909 en 910. De brief is hier en daar geschonden.
2 Zie p. 335 n. 3.
3 Zie p. 282 n. 6.

silvervloot ontfangen ende is gegaen nae Seville; men sal zien off hy hem sal beginnen te reppen. Ick heb een gesproocken die uyt Brabant quam, die van der Dussen[4] gesyen had, seyt dat hy een coets houdt met twee

4 Zie p. 376 n. 8.

paerden, twee rijdpaerden, een coetsyer, een laquay, de huysvrouw drye dienstboden; Stoutenburgh een coets met vyer paerden. Mons. Tilenus is dagelicx besich om een huys te huyren. Ick sal U.E. advys verwachten wat saecken van het huys ghy soudt willen missen; ende off daer apparentie is dat yemant met U.E. soude overcomen. Pyeter wordt stercker, de docter toont goede moet hebben, wilt noch aen het been niet raecken, maer laet de natuyr wat wercken, soo hy seyt. God wil het ten beste stuyren. 't Gunt U.E. van Porrenaer schrijft sal hem misschien wat beter stellen met ons broeder den Rentmeester. De Ambassadeur ordinaris van Engelant[1] is van hyer vertrocken vol van goede affectie tot my; hy seyt de Coning van Engelant te willen disponeren om mijn paix te maecken met den Prins van Orangie ende de Staten. Ick heb hem bedanckt ende geseyt dat het my een groote eer soude zijn maer dat ick acht de saeck niet rijp te zijn. Ick ben in een ding verblijd dat de desseings van enigen hyer, daer ick altijd becommert in ben geweest, t'eenemael schynen te steuyten door de alliantie met Engelant, waerdoor ick hoop dat onsen staet eenigsins sal werden gesalveert. Maelerbe[2] doet ons groot ongelijck ende U.E. sal wel doen dye leugen, sooveel mogelijck is, te corten. Van Denemarcken[3] slaept omdat wy niet aen en byten. Ick acht ook de Ambassadeur van Denemarcken[4] te hooff alhier verstaen heeft dat ick hyer wel gesien ben. Van de heer van Valckenburgh[5] heb ick U.E. voor desen geadviseert. Hy is vol goede affec[tie ende] oordeelt wel dat wy ons niet en moeten vers ...., alsoo de tijdt niet rijp en is .... heeft voor hem selve wel gesorght. Neeff Graswinckel heeft de papieren van de walvischvaert mons^{r}. Hes[6] medegegeven, twijffele niet off deselve sullen U.E. wel ter hande comen. De reeckeninghe voor nicht de Bye, mons^{r}. Hasselaer, ook voor eenige anderen, heb ick U.E. in een brieff door de ordinaire wegh gesonden. Ick bid U.E. alsnoch met mijn broeder Mr. Willem de Groot te willen byeen vergaderen de boecken ende papieren die my tot de Nederlandsche historie[7] souden mogen dienen. U.E. sal gelieven den ingeleyden te geven aen mons^{r}. Erpenius. Ick meen dat hy U.E. sal behandigen myne annotatiën op het leste van Matheus[8], die ick seer van doen hebbe. Myne gebiedenisse aen vader, moeder, broeder, suster ende de haeren, oock alle de andere vrunden. Den XII July XV^{c}XXIIII.

U.E. dienstwillige ende getrouwe
H. de Groot.

Monsr. Chrestien en heeft my de ordonnantie van de confituyren niet gesonden, maer een ander goed vrund, mons^{r}. Hulon, heeft my dese gegeven, sulcx als dye by zijn moeder ende suster gebruyckt wordt. De eertsbisschop van Rouaan[9] wilde gisteren t'mynens comen om met my wat te confereren; mess^{rs}. de Puy hebben hem gediverteert ende geseyt dat ick my wel soude laeten vinden in de bibliotheek van monsieur de Tou, daer hy dagelijcx comt studeren. Ick en heb

1 Zie p. 282 n. 6.
2 Zie p. 381 n. 1.
3 Zie p. 329 n. 3.
4 Rantzau; zie p. 374 n. 2.
5 Zie p. 261 n. 1.
6 Zie p. 375 n. 5 en p. 381 n. 4.
7 Zie p. 75 n. 8.
8 Zie p. 27 n. 1.
9 François de Harlay.

sulcx gedaen ende zijn goede vrunden gescheyden, sauve la querelle. Hy wil my te gast nooden, daer en heb ick niet tegen.

Adres: Eerbare deugdzame Juffrouw Juffrouw Maria Reigersberch huisvrouw van Mijn Heer Hugo de Groot ten huise van mijn Heer Johan de Groot in 't hoff van den Graeff van Hohenloo tot Delff.

914. [1624 Juli] 14. Van Maria van Reigersberch[1].

Alderliefste.

Eergistere ben ick wel te Rotterdam gearriveert, alwaer ick op den selfden dach den uw van den vijfden July ontfangen hebbe. Ick vinde de luden noch al van 't selfde aumeur. Ick ben gister middach tot Bilwerf[2] ten eten gheweest ende ts' avons te voeren tot Verzydens[3]. Gisteren ben ick te Delft gecommen. Neef Meerman[4] quamd my terstondt wellekom heeten, morgen gaen wy daer eeten met den heer van Keenenburgh[5]. Ick heb neef Meerman van dage weesen bezoucken, hebbe met hem in propoost gheweest van onse particuliere gelegentheyt, spraecken van Denemercken[6] ende anders. Hy zeide my daer wel op geledt te hebben, dan dat hy dat geensins en kost raeden; dat U.E. seker most houden dat, byaldien U.E. daer ginck, U.E. geen meester en zoudt zijn van zijn eigen gemoedt, maer alles zoudt moeten doen dat den Coninck goedt zoude vinden ofte aenders perickel zoudt loopen van u leeven. U.E. kendt zijn natuere ende weet hoezeere ghy altijdt ghestaen hebt te doen dat met recht ende reeden overeenkompt; heeft my oock zeer veel gheseidt van 't humeur van het volck, dan en behouve daer niet van te schriven, doordyen U.E. daer voor desen ghenogh van ghehoordt hebt. Ick en weet niet wat de heer van Valckenburgh[7] moverdt U.E. te raeden daer te gaen; neef de Bie[8] en vindt het gans niet goedt, naer ik ut vader verstaen hebbe; zoo en doet niemandt die de gelegentheyt weet. Ick bidde U niet te dincken dat ick dit schrive omdat ick er geen zin in en hebbe: byaldyen U.E. daer immers toe genegen is, sal my daernaer vougen, gelijck ick naer aendere dingen hebbe moeten doen. Men is hier zeer verblidt over de aliaentie van Vranckrijck, men seidt dat mender over vieren sal. Van 't gene Priandi[9] u raedt houde ick voor kinderwerck: men weet wel dat U.E. geen kindt en is, dat U.E. sulcke dingen zoudt doen door raedt van aenderen. Dat gheschreven is blijft gheschreven, zeide Pilatus. Wat het drucken van u bouck[10]

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. N 109 d. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 90.
2 Ewout Adriaensz. Bylwerff, koopman; als lid van de vroedschap te Rotterdam in 1618 afgezet.
3 Jan Dirksz. Verzijden, vóór 1618 en na 1638 geruimen tijd lid van de vroedschap te Rotterdam.
4 Zie p. 81 n. 10.
5 Zie p. 81 n. 8.
6 Zie p. 329 n. 3.
7 Zie p. 261 n. 1.
8 Zie p. 6 n. 4.
9 Zie p. 348 n. 8.
10 De iure belli ac pacis; zie p. 254 n. 14.

belangt hebbe ick u voor desen van gheschreven, dan hebbe te Rotterdam zijnde met Matis[11] daervan ghesprocken,

11 De boekdrukker Thomas Matthijszn.

die my gheseidt heeft dat byaldyen hy het mocht drucken, dat hy der wel dusent gulden voor wil geven ende noch zoo veel exempleeren als U.E. van doene zoudt hebben. Byaldyen U.E. het tselve noch in zyn handen heeft, bidde U.E. het tselve daer noch niet ut te laeten gaen voor naerder tydinge van my te hebben. Mathis raedt my het tselve tot onsen huyse te laeten drucken; hy heeft in 't groos overslaegen wat het kosten sal: naer zijn zeggen zullen wy der meer als twee dusent gulden op winnen; hy raedt ons een pers ende letteren te koepen. Byaldyen U.E. dit goedt vindt, sult wel doen ende vernemen daer wat se kosten sullen; en sendt my meede een blaetge over van de letter, die ghy begerdt. Salder hier meede naer vernemen: dat eens bekostich hebbende sullen wy altijdt konnen doen drucken dat wy willen. U.E. ghelieve hier wel op te letten en byaldyen U.E. dat van meeninge is, laet het my weeten; sal my op alles wel informeeren, maer men sal 't niet eer in werck kennen stellen voordat ick thuys en komme. U.E. ghelieve my oock te laeten weeten hoe veel gedruckte blaen het bouck groodt sal zijn en hoe veel het wel sal gelden, wat pampier U.E. genoemen wilt hebben: dit diene ick wel te weeten om my wel te informeeren. Byaldyen dit gaedt naer Mathis seggen, sullen hier meer als een half pansioen ut haellen, want U.E. altijdt wat maeckt. Laet my met den eersten weeten. Ick en hebbe voor desen niet anders. Hiermeede sal ick dan eindigen ende Godt bidden ons te willen geeven dat hy weet dat ons saligh is. Ut Delf den XIIII.

U.E. gans ghetrouwe
Marie Reigersberch.

Mijnne ghebiedenisse aen alle goede bekende. Cornelia heeft een dagelijcxse kortse, ziedt zeer ongedaen; schrift oock eens aen mijn broeder, die hier meede is. Alle de vrienden doen u groeten.

Adres: A monsieur monsieur Grotius à Paris.
In dorso schreef Grotius: 14 Iulii 1624. M. Reigs.

915. 1624 Juli 30. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Nolui committere, Vir Amplissime, ut semper eodem tenore ad te scriberem, literas scilicet plenas verborum gratiis, rerum vacuas. Itaque tempus exspectare malui, quo officium quamvis modicum exhibendo quantum licet, ostenderem nihil mihi esse potius quam tuis desideriis inservire. Pacta inter Regem et nostros inita[2] nunc demum, ex quo aula huc venit, nactus sum, statimque transmitto; de quibus nihil opus est meum iudicium addere, cum res nostras nemo nostratium te rectius intelligat, de Gallicis autem, si modo in illis aliquid est, quod certa notitia comprehendi possit, nihil te lateat. Facis tu pro vetere affectu tuo, quod de meo in patriam reditu bene ominaris. Sed ego, ita firmata adversariorum potentia, unde id sperari possit non video; et in perpetuam exilii, forte nec uno in loco tolerandi, aliorumque incommodorum patientiam me paro. Tibi interim gratulans, quod molestissimis negotiis exemptus, patriae et dulcis otii compos totusque tuus iam factus es; quod ut proprium tibi faxit Deum veneror, utque mihi pro maximo solatio tuae amicitiae

1 Gedrukt Epistolae p. 72.
2 Het verdrag van Compiègne van 20 Juli 1624.

constantiam servet. Vale Vir Amplissime, cum nobilissima coniuge et dulcissimis liberis. Lutetiae, 30 Iulii, 1624.

916. 1624 Aug. 3. Aan T. Guiscardi[1].

Viro Illustri Traiano Guiscardi Magno Cancellario Montisferratensi, Casalium.

Facis tu pro perpetua tua humanitate, virtutum tuarum suavissimo condimento, Vir amplissime, quod de loco qui exstat Gen. XXXV. 3 meam quoque sententiam sciscitaris. Neque enim nescis quam mihi ad veterum librorum lectionem tempus exiguum aetas in foro publicisque negotiis trita concesserit, et quanta hos labores adversa exceperint, quorum ea vis est ut etiam his, quibus natura plurimum indulsit, facile memoriam omnem exturbent; deinde et hic me vivere librorum inopem, nisi quorum usus amicorum beneficentiae debetur. Verumtamen ut videas non eo haec a me dici, quod ullo a te imposito onere levari cupiam, qui potius venaturus sim occasiones per quas summae tuae in me bonitati aliquid referre possim gratiae, dicam quod in mentem venit, praefatione qua iam usus sum nihil aliud consequi cupiens, quam facilem veniam eius operae ex qua laudem sperare non possum. Iacobus igitur narratur Deo parentum suorum, Abrahami et Isaaci, id est coeli terraeque opifici, sacra facere voluisse eo in loco, quem ob exhibitam sibi *ὀπτασίαν* Bethelem, id est Dei domum, dixit, quoque in loco postea monumentum statuit lapideum. Solebant enim in rei insignis memoriam accumulatis lapidibus monumenta constitui, quale illud quod Iacob Hebraeo sermone גל דע Laban Syro יגרי אתודהש appellaverat Gen. XXXI. 48; Xenophon[2] Graece *χολωνὸν* dixit: aut etiam unus poni lapis eximius, quales ipsi quoque Graeci *βαιτύλια* dixere, accepto haud dubie a Phoenicibus vocabulo quod hanc ipsam Iacobi historiam et Bethelis nomen referebat. Sic et apud Graecorum antiquissimos narrat Clemens Alexandrinus[3] rudia primum nullamque figuram praeferentia ligna Diis consecrata. Sed Iacobus antequam sacrum inciperet, duplicem instituit purgationem, non a parentibus tantum sed ab ipsa quoque natura edoctus ad sacra homines non nisi quam maxime purgatos accedere debere, unde *καθαρίζεσθαι, ἁγνίζεσθαι* - qua voce et in hac historia Iosephus[4] utitur - in casto esse et similia apud Graecos Latinosque legimus. Est autem purgatio alia principalis, alia symbolica. Principalis est qua ea amoventur, quae Deum possent offendere, id est peccata, in quibus est cultus Deorum falsorum. Quanquam vero penes se habere sine usu alio instrumenta talis cultus naturaliter illicitum non videatur, tamen incitamenta peccandi a se amovere et paenitentiae signum est et vitae melioris initium. Huc ergo pertinet quod familiae suae praecipit Iacobus ut a se removeant תא-יהלא רכנה, Deos alienigenae, id est Deos alienigenarum, ut solet numerus singularis sumi pro plurali indefinito: Deos nimirum Abrahamo et Isaaco incognitos. Deos autem intellige *τύπους τῶν Θεῶν*, Deorum effigies, ut in explicanda historia superiore Gen. XXXI. 19, quae cum hac connexa est, loquitur Iosephus, ubi in Hebraeo est סיפרת quod Chaldaeus exponit אינמלצ imagines: quae ipsae imagines eodem capite Gen. XXXI. 30. יהלא. Dii vocantur. Purgatio symbolica fuit mutatio vestium, quod mutatae in melius vitae indicium est: quo alludens Paulus Apostolus

1 Afschrift Bibl. Nat. Parijs, fonds Dupuy 675 f. 14.
2 Xenophon, Anab. IV, 7, 25.
3 Clemens Alex. Cohort. c. IV (Migne P.G. VIII, 134).
4 Flavius Iosephus, Ant. Iud. I, 21, 2.

ἐνδύσασθαι τὸν καινὸν ἄνθρωπον dixit Eph. IV. 24. Simile est quod Deus populum Hebraeum a contractis in Aegypto sordibus purgari, et ad legem suam accipiendam rite piari cupiens, cum in itinere mutandarum vestium copia non esset, lavari vestes eorum imperat, Ex. XIX. 10. Ex hoc more Graeci quoque et Romani sacra facturi solebant *λευχειμονεῖν*, alba veste indui. Quod Iacobus praeceperat id familia fecisse narratur, tradidisse scilicet Iacobo Deos extraneos, quos penes se habebat, quos ille ab omni humano conspectu amoturus subter quercum defodit. Quales Dii isti fuerint difficile coniectu non est. Nam ut et Hebraeorum magistri, et Diodorus Siculus[1] et alii nos docent, prima superstitio circa Solem, Lunam atque alia sidera fuit, quae fulgore suo admirabili facile divinitatis opinionem hominum animis iniecerunt, praesertim ubi traditio de Mundi conditu a primis parentibus profecta exolescere spernique coepit, et suis quisque coniecturis quam a primis parentibus profectae famae credere maluit. Ergo non eam tantum vim, quam revera inesse sideribus ex ipsis effectis constat, sed et intellectum perfectissimum et summam in homines potestatem coelestibus illis corporibus tribuere tum alii, tum Syri maxime, inter quos vixit Laban, coeperunt. Cui errori Moses ipso libri sui initio occurrit, cum hominem quidem creatum dixit ad Dei instar et inditum ei a Deo spiritum quendam, at de astris nihil tale, sed in hoc instituta, ut dies ac noctes et varias anni tempestates discriminarent. Et Solem quidem et Lunam vetustissima omnium prope gentium numina nulli non libri loquuntur. Solem quem non sine causa שמש, id est ministrum, Hebraei vocant, Syri coluerunt sub augusto nomine לעב וימש quod B*εελσαμήν* exprimit Philo Byblius[2], id vero coeli dominum significat; sic et Lunam sub vocabulo תללב וימש B*ῆλον* dixit Herodotus[3] ex priori eius appellationis parte, O*ὐρανίαν* alii ex parte posteriori, quae ipsa est coelestis Carthaginiensium ortorum e Phoenicibus Syris. Post hos est ךְלמ M*ολὸχ* Saturnus regia appellatione ‘stella altissimo orbe praecipua potentia’, ut Tacitus loquitur Historiarum quinto[4], cui filios suos sacrificare solebant Phoenices, ut idem Philo docet, et eorum exemplo Carthaginienses, ut Ennius[5] aliique testantur. Is ipse est ויכ Amos V. 26, nam Arabes et Persae astrologi Saturnum vocant ראויכ, iisdem Syris אתדילומ. M*ύλιττα* id est *γενέτειρα* est Venus: cui viri ipsi sacrificabant in femineo veste, ut contra Marti etiam feminae arma indutae, quo spectare legem quae exstat Deut. XXII. 5 notant Hebraeorum magistri. Denique vicinorum exemplo Iudaei *στρατίαν οὐρανοῦ* coluisse leguntur Act. VII. 42, contra interdictum quod disertim extat Deut. IV. 19. Neque vero astra tantum in coelo existentia colebant Syri, sed latius procedente superstitione ex auro, argento aliave materia simulacra facere sibi coeperunt in speciem humanam ut divinae dignitate proximam, - *βρέτα* haec dicta antiquissimis Graecis a mortali effigie notat Clemens Alexandrinus[6] - in quae simulacra non quovis tempore, sed sub certo positu eius, a quo dicebantur, sideris fabricata, illicio carmine spiritum quendam de ipso sidere induci ab astro-

1 Diod. Sic., Bibl. hist, III, 57.
2 Sanchuniaton e vers. Philonis Byblii I, 3.
3 Herod. I, 181.
4 Tacitus, Hist. V, 4, 16.
5 Ennius, Ann. VII fr. 221 (Vahlen).
6 Clemens Alex. 1.1.

logis vatibusque suis persuasi animo conceperant, accommodante se ad fovendum hunc errorem pravorum daemonum ministerio, unde per illa simulaera oracula interdum aut alia opera humanis maiora edebantur, quae causa est cur hominem illis simulacris exhibitum Deus non tam astris, quam ab ipsis daemonibus exhiberi pronuntiet. Et haec quidem de simulacris facile procedunt nec quicquam habent caliginis. Illud unum in dicto Geneseos loco videtur obscurius, quod de inauribus dicitur, quae simul cum simulacris traditae Iacobo simulque sub quercum defossae narrantur, cum earum in praecepto Iacobi nulla mentio praecessisset. Inaurium gestandarum usum tum apud alios Orientis populos, tum apud Syros et feminas maxime, frequentem fuisse certissimum est. In mulierum Hebraearum ornatu passim inaures invenies Isai. III. 20. Ezech. XVI. 12. Ose II. 15. Iudith X. 14. Par mos Idumaeis Iob. XLII. 11 et Ismaëlitis Iudic. VIII. 24. Sed quid commune inauribus et falsis Diis? Veniat forte alicui in mentem feminas ut viris superstitiosiores solitas, ubi imagines defecerant, ad novas fabricandas uti inauribus, nam sic ad vitulum effingendum collatas inaures legimus Ex. XXXII. 3 et ad amiculum illud sacrum quod Ephod dicitur, cum illud privata superstitione conficeret Gedeon Iudic. VIII. 27. Sed haec ratio huic, quem tractamus, loco congruere minus videtur: nam et aliud quodvis aurum et si quid praeterea erat pretiosum talibus usibus dicari solebat, ut illa ipsa, quae iam citavimus, loca evincunt: neque minus inaures quam res aliae etiam piis usibus poterant consecrari, ut nos docet exstructi sacri tabernaculi historia Ex. XXXV. 22. Aliud ergo oportet subsit aliquid cur hic solae inaures et quidem tanquam res impurae nominentur. Id quid sit docet nos Esaias III. 20, quo loco inaures non, ut alibi, vocantur סימזנ sed סישחל a verbo שחל quod est incantare, ad quem locum Rabbi Abraham notat סישחל proprie fuisse notas quasdam, quae vim crederentur habere arcanam, quales notas annulis quoque et monilibus allis imprimi solitas et libri veteres et ipse nos conspectus operum ex antiquitate superstitum docent. Lactantius vero Grammaticus ad illud Thebaidos Statianae[1] libro secundo

Infaustas percussum Adamanta figuras
Characteribus nocentissimis sculptum inquit.

Sicut autem notae quaedam nocendi vim, ita aliae vim servandi habere credebantur, quales Graeci *ἀποτρόπαια*, Latini amuleta dicebant. Idem ille Lactantius ad illud Statii eiusdem *Et triplicis mundi summum*, quod est quarto Thebaidos[2]: *licet magis frigidas habeant quas putant Dei nomine, continere*. Legendum est: *licet magi sfragidas* (id est *σφραγίδας*) *habeant quas putant Dei nomen continere*. Tales illae Basilidianorum *σφραγίδες* in quibus *ἀβράξας ἰάω* inscriptum erat[3]. Sed mos antiquissimus tales notas inauribus inscribebat, ut aures illis remediis adversus noxia carmina praemunirent, quae per aures penetrare credebantur, nec hominum tantum sed et serpentum, qui propterea adversus magicos susurros dicti aures claudere Ps. LVIII. 5. Accedere et illud potuit quod apud Orientis populos auris perforatio signum erat mancipationis Exod. XXI. 6, ac proinde qui numini alicui se velut proprios dicabant non alio signo expressiore idipsum poterant indicare. Sicut David Deum verum compellans, *aures*, inquit, *mihi perfodisti* Ps. XL. 7, id est fecisti me tibi proprium. Non esse autem vanam hanc

1 Statius, Theb. II, 277.
2 Ib. IV, 516.
3 Zie Pauly-Wissowa i.v. Abrasax en de daar genoemde literatuur.

de inauribus coniecturam sed rem certissimam, praeter ea quae hactenus dicta sunt, evincit mos Poenorum, qui Phoenicum e Syria traduces, ut alios maiorum mores ita et hunc retinuerant tam pertinaciter, ut ne post Christianismum quidem potuerint deponere. Testis est Augustinus epistola LXXIII[1], cuius ipsa verba quia locum hunc mire illustrant apponam: 'Execranda autem superstitio ligaturarum - ita eo saeculo vocabant magicas *σφραγίδας* - in quibus etiam inaures virorum in summis ex una parte auriculis suspensae deputantur; non ad placendum hominibus, sed ad serviendum daemonibus adhibetur. Quis autem posset speciales nefariarum superstitionum prohibitiones in scripturis invenire, cum generaliter Apostolus dicat "nolo vos socios fieri Daemoniorum"; et iterum: "Quae enim congruentia Christi ad Belial?" Nisi forte, quia Belial nominavit, et generalem societatem daemoniorum prohibuit, licet Christianis sacrificare Neptuno, quia nihil proprie de Neptuno vetitum legimus. Moneantur interim miseri, ut si obtemperare nolint praeceptis salutaribus, saltem sacrilegia sua non defendant, ne maiori se scelere implicant. Quid autem cum iis agendum sit, si solvere inaures timent et corpus Christi cum signo diaboli accipere non timent.' Apparet ergo ratio cur familia Iacobi cum simulacris etiam inaures a se removerit, ut quae falsi cultus instrumenta non minus essent per impressas notas, quam ipsa simulacra.

Haec qualiacunque non alio quam morem tibi gerendi studio scripta si in bonam acceperis partem, Vir Illustris, rem feceris tua bonitate dignissimam, ac super alia officia hoc quoque ipso me obligabis ut in tuorum amicorum censu scribi magnae felicitatis loco habeam. Vale vir summe, Lutetiae III. Augusti 1624.

Hugo Grotius.

917. 1624 Aug. 12. Van Maria van Reigersberch[2].

Alderliefste!

Over acht dagen en hebbe ick U.E. niet gheschreven ende dat overmidts ick te Hillegom was by den ouden Rughaver[3], die my zeer wel heeft onthaeldt. Een van zijn meeste wenschen is dat hy U.E. noch zoude moegen zien voor zijn doot. Hy zeidt dat hy al in Vranckrijck by u gheweest zoude hebben ten waere zijn grooten ouderdom sulcx belet hadde. Hy spreckt met een groote affectie van U.E. Ick hebbe daer oock van der Laen[4] ghesproecken, dien ick hebbe moeten beloeven dat wederom over te gaen ende een dach ofte twee by hem te blyven. My en sal niet meer te kort commen als tijdt. In 't passeeren tot Leiden hebbe ick Vossius ende Erpenius ghesproecken ende den laeste gheseidt het tgene U.E. my gheschreven hadde aengaende de pampieren, dien hy van U.E. onder hem hadde[5]. Hy heeft my voor antwoordt ghegeven dat hy daervan aen U.E.

1 Augustinus, Ep. 245 c. 2 (Migne P.L. 33, 1060).
2 Hs. Kon. Bibl. Den Haag, cod. 73 B 30. Gedrukt Scheltema, Geschied- en Letterkundig Mengelwerk II: 1 p. 97; Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 93.
3 Maerten Ruychaver, waarschijnlijk de zoon van Gerard, die in 1585 en 1586 burgemeester van Haarlem was. Maerten had het laatst in 1615 dit ambt bekleed. Zijn zoon Gerard was burgemeester in 1617 en 1618.
4 Gerard van der Laen, burgemeester van Haarlem, voor het eerst in 1611, voor het laatst in 1616.
5 Zie p. 384 n. 8.

gheschreven hadde. Hy heeft zeer op my begeerdt dat ick U.E. schriven zoude, dat U.E. niet en moet laeten het Evangeli Joannis by de handt te nemen. Hy zeidt dat U.E. zoudt gedencken waerdoor U.E. verlost is gheweest, of 't niet en is gheweest ter oorsaecke van dat werck, en byaldyen U.E. dat nu liedt stecken dat Godt u straffen zoude. Hy zeide te gelooven dat ick daer veel in vermoght ende dat hy my oversulcx badt dat ick U.E. daertoe zoude vermaenen. Hy zeide dat hy daervoor wilde geven zoo aen boucken als aen geldt, als de vier evangelisten volmaeckt zoude zijn, XIIII oft XV hondert gulden. Hy ende Vossius ghebruckten noch een reden, waerom U.E. het tselve behoerde te doen, overmidts dat Henssius[1], hoerende dat U.E. op de drie evangelisten gheschreven hadt ende den vierden hebt laeten stecken, heeft hy Joannis by de handt ghenoomen. Als hy, te weeten Henssius, van U.E. spreckt, zoo zeidt hy: ‘men zeidt veel van Grotius gheleertheyt, maer wat heeft hy toch ghedaen? men ziedt niet veel van zijn werck’. Hem queldt de jaloezie ende dat heeft hem altijdt ghequeldt. Ick hebbe met Erpenius ghesproecken raeckende het drucken van U.E. bouck[2]; zooveel hebbe ick wel verstaen datter wel profijt meede te doen is het tselve tot onse kosten te laeten drucken, maer het kompt altemael aen op het distribuweeren ende datter qualijck geldt ut de bouckverkoopers handen te crigen is. U.E. moght letten of't hier niet ghedruckt en zoude connen werden. Vossius heeft my gheraeden dat ick eens met Lamaer[3] daervan zoude sprecken, hetwelcke ick van meeninge ben te doen als ick wederom door Leiden passeer, hetwelcke ick Vossius ende Erpenius hebbe moeten beloeven. Wat Willem[4] belangt, den burghmeester Poppe[5] heeft aenghenoomen daervoor te sorgen, dan naer ick hooren can zoo en gaedt dat noch zoo vast niet, ende en zie niet waermeede hy hem sal geneeren byaldyen dit falgeert. Ick sal voor mijn vertrek van hier maecken te verstaen wat aparentie datter toe is. Ik meene dat ick den burghmeester Poppe wel sal commen te sprecken. Hy wilde my by hem nooden, dan mijn broeder ende aenderen goede vrienden hebben hem sulcx ontraeden. Ick ben eergisteren by den burghmeester Hooft[6] ten eeten gheweest; hy doet U.E. zeer groeten, zoo doet oock den drost[7], die daer meede was. Hy zeide my verstaen te hebben ut een hevigh contraremonstrandt, dat U.E. daer zeer goede diensten voor het Landt doet. Ick zeide wel te weeten wat daervan was, maer niet wat zy daervan gheloefde. U.E. heeft my voor desen gheschreven dat den zoon van Paeu[8] ridder gemaeckt is; hier werdt zeer veel gheseidt dat het op een zonderlinge manniere gheschiedt is, dat den Coninck het rapier van zijn zyde deede ende deede het hem aen, hetwelcke noeidt aen iemandt aenders als aen hem gheschiedt en is. My weert dickmaels ghevracht oft waer is? Hier en weet ick niet op te antwoorden. Ick meenne hier noch twee ofte drie dagen te blyven ende dan wederom naer den Hage te

1 In 1627 gaf Heinsius uit: Aristarchus sacer, sive ad Nonni in Iohannem Metaphrasin Exercitationes; waarover in de brieven van 1627 telkens sprake is.
2 De iure belli ac pacis; zie p. 254 n. 14.
3 De Leidsche boekdrukker en uitgever Jean Le Maire.
4 Willem van de Velde, p. 421 n. 1.
5 De Amsterdamsche burgemeester Jacob Poppe, zie p. 332 n. 6.
6 Cornelis Pietersz. Hooft, zie p. 332 n. 6.
7 Pieter Cornelisz. Hooft, zoon van den voorgaande.
8 Adriaan Pauw, pensionaris van Amsterdam, thans in buitengewoon gezantschap te Parijs; zie p. 350 n. 2. Hij was de zoon van den Amsterdamschen burgemeester Reinier Pauw, zie p. 353 n. 3.

gaen, alwaer ick noch weinigh luden ghesproecken hebbe. Ick ben by den rekemeester Kromvliedt[1] ten eeten gheweest. Den heer van der Myllen[2] heeft my doen verzoucken om by hem te commen eeten, dan en bender niet gheweest, overmidts ick op een aender ghenoedt was, en hebbe hem noch niet ghezien. Ick ben by de vrouw van Barneveldt[3] gheweest, dien ick zeer bedrouft vandt; hebbe oock de vrouw van der Myl ghesien, die noch zeer heevigh is ende spreckt zeer qualijck van veel remonstranten, overmidts zy de konspieratie zoo zeer detesteeren. Monsieur Hes[4] is by my gheweest, dan en hebbe zijn schoenvader nochte zijn moeder noch niet ghesproecken. Byaldyen zy by my niet en commen, en ben niet van meeninge by haer te gaen. De proposten dien Hes met U.E. ghehouden heeft en commen ut hem niet, want Vosberge[5] heeft diergelycke over een tijdt lanck met mijn broeder ghehouden. Cornelis is noch te Delft. Ick hadde U.E. over een tijdt langh gheschreven van den recktoor in den Briel[6], dan alsoo wy daer niemandt en kennen ende dat het wat ongeleegen is voor moeder daer te gaen, zoo en weet ick niet oft niet alsoo gheraeden en waer dat men hem te Rotterdam deede, alsoo ick die meester[7] al soozeer hoorde prisen als den aenderen. U.E. vader ende moeder scheinen ghenegen te zijn tot Stangeerus[8], dan en hoore niemandt aenders die daertoe raedt. Vossius prist die van Rotterdam, dan vader ende moeder zijn becommert hoe hy het maecken sal met het kerckgaen. U.E. gelieve my zijn advis hierop te schriven. Den recktoor te Rotterdam houdt zeer veel van U.E.U.E. hadt my over een tijdt langh gheschreven dat Uttenboogaerdt ende Episcoopius van meeninge waeren naer Holsteyn te gaen, dan verstae hier dat het af is[9]. De reden, die men my seidt en duncke my niet bastandt, want men my aenders niet en zeidt als dat de zoomer al te kort is om daer te gaen. Ick ben tot Jan Meerman[10] ten eeten gheweest met Rem Biskop[11], die my altemet wat toe schoedt als oft U.E. niet ghenogh voor zijn broeder en deede. Het scheen hy meede wel pansioen van den Conninck zoude pretendeeren, en op my hadde hy het dat ick van Holsteyn niet en hieldt. Ick vondt hem wat leppigh, dan en vrage daer niet naer. Ick laedt dat al ongemerckt heene gaen, hy moet zoo veel hoeren die niet doef en is. Het scheindt dat U.E. altijdt weet te raen waer ick ben, alsoo uwe brieven my altijdt vinden. Ick ben blyde U.E. kennisse met den ambassadeur van Engelandt[12] ghemaeckt hebt. Het tgene U.E. my in zijnnen naest laetsten schrift van dat den markis de La Vievile[13] geldt van hier zoude bedongen hebben, houdt men hier t'eenemael

1 Mr. Bernard van Kromvliet.
2 Cornelis van der Myle, gehuwd met Maria van Oldenbarnevelt.
3 Maria van Utrecht, weduwe van Oldenbarnevelt.
4 Zie p. 375 n. 5.
5 Caspar van Vosbergen; zie p. 1 n. 1.
6 F. Villenius of Vilerius.
7 Hendrik Swaerdecroon.
8 Stangerus, rector te Delft.
9 Zie over deze reis n°. 922.
10 Mr. Jan Meerman, zoon van Gerrit Meerman, burgemeester van Delft. Hij was gehuwd met Maria, dochter van Maerten Ruychaver van Haarlem, woonde te Amsterdam en stierf aldaar in Februari 1637.
11 Rem Egbertsz. Bisschop, koopman te Amsterdam, broeder van Episcopius; zie p. 121 n. 1.
12 Zie p. 282 n. 6.
13 Zie p. 335 n. 3.

voor onwaerheyt, ja ter contrari dat onse ambassadeurs hem eenighe vereerringhe ghepresenteert hebben ende dat hy het gheweigert heeft, ende dat men oversulcx van meeninge is hem wat fraeis van hier te senden. Die my dit gheseidt heeft zeide het tselve wel te weeten. Van het deportement van Dodins[1] meen ick U.E. ghehoordt sult hebben. De Vri[2], die in de Gecommitteerde Raeden is van weegen Amsterdam, zeide dat hy gheseidt hadde dat zy altsamen stroe beenen hadden en dat hy haer al hadde zien commen, dat hy haer oock zoude zien wegh gaen. Was dat niet fraei van zijnne meesters ghesproecken? Vooght[3], den president van den bloetraed, drupt schier daer hy gaedt, woendt in den Hage als particulier; die van Aernem hadden hem scheepen ghemaekt, dan hy en heeft er niet willen gaen. Die schoene priesters gaen op haer laeste gras, want als Mey kompt is haer tijdt ut. Mannemaecker ende broeder Campe waeren van weegen de admieraelliteyt by de Staeten Generael gedeputeert. Zoo ras zy daer gecomen waeren, heeft den Prins Mannemaecker naer der Toelen ghesonden, alsoo der eenige gerughten waeren dat den viandt daer wel in zoude moegen vallen. Dit hebben de Staten van Zeelandt heel qualijck ghenoemen, en hebben hierover een brief aen den Prins gheschreven, waerby zy zeggen dat zy verstaen, dat haer die zorge toekompt; hebben oock een repremende aen Mannemaecker ghegeven. Het schindt dat zy noch wat op haer recht staen. Het briefken van joffrouw du Laayer, daer U.E. van schrift, en vinde ick niet, ick denck dat het vergeten is hier by te doen ende dat het ergens is blyven leggen. Byaldyen U.E. het tselve niet vinden en kan, mocht haer doen seggen dat zy een aender schrift; ick sal voor haer ende voor aenderen al doen dat in mijn is. Ick ben somwillen met ons huys becommert, want het veel is seshondert gulden te verwoenen, en daervan te verhuyren en heeft geen aparentie, want het te klein voor twee valdt. Het en waer geen noodt als wy van ons pansioen verzeekert waeren. Niemandt en raedt ons vandaer te gaen, te weeten ut Vranckrijck. Wat reden ick by kan brengen, zy meene dat weinigh jaren ons leeren sullen. Hier ben ick tot diversche mael by Poliaender[4] gheweest, zoo ten eeten als aenderssins. Hy ende zyne huysvrouw quaemmen my wellecom heeten soo ras als ick gecommen was. Het zijn zeer heevighe contraremonstranten gheweest ende zijn noch zoo veel de religie belangt van die opinie, maer wat de regieringe belangt volcommentlijck van onse opinie; thoenen my sonderlinge groote vriendtschap. Mijn broeder Nicolaes isser gelogeert. Hy zeidt my dat zijn opini is dat men, zooveel de religie belangt, malkanderen hadde behooren te dulden; hy hoopt U.E. hier in dese stadt te sien. Wat ons Neef[5] belangt, men versekert my van zyne genegentheyt tot u. Het tgene ick U.E. in mijnnen laesten gheschreven hebbe van Westindien[6] hieldt men in den Hage voor heel vast, maer naer my dunckt zoo werdtter hier noch aen ghe-

1 Hendrik Aertsz. Doudeyns, commies ter finantiën van Holland. Hij werd in 1624, met zijn zoon, die er klerk was, afgezet wegens dronkenschap en 'om die groote desordre, confusie ende slofficheyt in de finantie.' De naaste aanleiding tot zijn ontslag was, dat hij beschonken in de vergadering van Gecommitteerde Raden was gekomen en tot Muis van Holy gezegd had: 'wat heb ik te doen met een deel muizen en ratten!' (Rogge).
2 Frederik de Vrij, burgemeester van Amsterdam.
3 Nicolaes de Vooght, burgemeester van Arnhem; zie p. 19 n. 6.
4 Johannes Polyander a Kerckhove, hoogleeraar in de godgeleerdheid te Leiden. Hij was eerst gehuwd met Judith Nuyts, daarna met Catharina Carels.
5 Frederik Hendrik.
6 Zie p. 396 n. 8.

twyfelt, ja men ghelooft hier meer dat het niet waer en is, als dat het waer is. Ick verlange te weeten hoe het met de reis van monsieur de Meesme[1] gaen sal. U.E. sult ghelieven te letten oft U.E. tegen de winter geen pert van doene en sult hebben, want men in sulck gheval in tijdts hoy zoude moeten koeppen. U.E. ghelieve my zijnne meeninge te laeten weeten, ick weet wel dat het qualijck te doen is 's winters zonder perdt door te commen. My dunckt dat ghy monsieur Doole noch wel eens dient te vermaenen van de wijn. Ick hadde hem van drie oxhooefden gheseidt, wijn ghelijck hy ghewoon is (te) drincken. Schrift my hoe U.E. met zijn geldt al staedt, oft U.E. haest geldt van doene sult hebben. Ick hebbe neef ende nicht de Bie[2] gepresentteert dat haer zoon by ons zouden doen, dan my dunckt dat zy hem voor het eerste niet te Paris hebben en willen. My dunckt dat goed waer datter wederom iemandt aenders by ons waer als Graswynckel[3] wegh gaedt, opdat U.E. gheselschap hebbe, en wy sullen dan plaetse ghenogh hebben al waerdt voor twee. Neef Brasser[4] heeft U.E. over acht dagen gheschreven dat den Coninck van Zweeden met den Coninck van Denemercken gheacordeert zijn; dient tot confiermatie dat den Zweedt zijn volck afdanckt. Den viandt leidt noch onttrendt twee millen van Breeda, daer hy nu al onttrendt drie weecken ofte bedt gheleegen heeft. Men verstaedt hier niet wat hy daermeede voor heeft. Dit is al het tgeene ick U.E. voor dees tijdt weet te schriven ende sal daerom eindigen ende Godt bidden dat hy u wilt geven het tgene hy weet dat saligh (is). Ut Amsterdam den XII Augustii 1624.

U.E. ghetrouwe huysvrouw,
Marie Reigersberch.

Morge gaen ick tot Hasselaers moeder[5] eeten. Men drinckt overal op u ghesonntheyt, maer den rinschen-wijntandt (is) bykans utghetrocken, want se geldt ses en dertich stuvers de stoop, sonder imppoost ofte achxsijns.

918. [1624] Aug. 26. Van Maria van Reigersberch[6].

Alderliefste hertge.

Over acht dage en hebbe ick U.E. niet gheschreven ende dat overmidts ick op reis was, dan den brief; die ick last gheschreven hebbe[7] mach wel voor twee verstrecken. Ick bedroufde my (over) uwe naest laesten, ziende dat Pieter thuys was. Ick vreesde hem den doctoor zoo quidt wilde macken omdat hy geen hoope en zagh van ghenesen, dan den lesten ziende hebbe ick wat beter te vreeden

1 Henri de Mesme, die als gezant naar Venetië zou gaan; zie p. 348 n. 1.
2 Zie p. 273 n. 6.
3 Dirk Graswinckel.
4 Joost Brasser, van wien verscheiden brieven in dit deel voorkomen.
5 Margriet Benningh, moeder van Pieter Hasselaer, bewindhebber van de O.-I. Compagnie, en van den majoor Nicolaes, die zich bij de oproeren van 1626 en 1629 verdienstelijk maakten. Haar man Pieter Dirksz. Hasselaer was reeds in 1616 overleden. Zij stierf in 1641.
6 Hs. U.B. Amsterdam, cod. N 109 h. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 102.
7 N°. 917.

gheweest; en wilt van geen geldt scheiden[8] voordat hy volcommentlijck ghenesen is; of hy al zeide de reste sal wel van tselfs commen, soo en doet het evenwel

8 Zie over de betaling van den dokter, die Pieter zou genezen, p. 371.

niet. U.E. en heeft my noidt gheschreven of de heupe wederom in 't lidt gheset is ofte niet; byaldyen se wederom ingheset is, soo gheloove ick dat de rest gheen swarigheyt en heeft, maer zoo se noch niet in het lidt is zoo en sal hy der niet van maecken, dat is mijn gheloove. Wat u bouck[1] belangt hebber met Erpenius in 't breede van ghesproecken, oock met Raeffeling[2] en met La Meer[3]. Niemandt en raedt tot het tselfs drucken, dan raeden al dat ghy zien zoudt daer een penninck te bedingen; en alsoo ick zeide dat dat niet eers ghenogh en was, dat U.E. dat niet en begerde te doen. Raeffeling zeide dat U.E. behoerde een paer hondert exemplaren te bedingen, daeronder vijftich ghebonden zoude zijn, ofte zooveel U.E. der van doene sult hebben. U.E. mach daer wel op letten. Byaldyen het geen tweehondert en zijn het magh wat minder zijn: degeene wy niet van doene en hebbe sullen ons voor goedt geldt strecken. Wy sullen se aen La Meer zenden en den drucker sal liever boucken geven als geldt; het en sal hem geen schade wesen doordien se te Paris niet en sullen blyven. U.E. en dient het Buon[4] niet te laeten drucken want hy U.E. boucken onder de man niet en brengt. Men weet hier qualijck van Stobeius niet te seggen, La Meer zeidt datter hen dickmaels naer ghevraght is. Zy bezagen het exemplaer dat Vossius heeft, zy zeiden dat het heel leelick pampier is, waeren verwondert dat U.E. met sulck pampier te vreeden is. Byaldyen den drucker swarigheyt maeckt zooveel exemplaeiren te geven U.E. mocht het pampier van de helft betaelen. Ick bidde u let ter wel op, want het en is niet alleen voor dese reis, maer het sal meer ghebeuren en het is wel te penne waerdt dat U.E. der op lette. Het profijt dient ons wel, U.E. ziedt wel hoe qualijck het aen geldt te commen is. My dunckt dat het nu ghenogh hier van is.

Ick verwondere my ziende het tgene U.E. van den marquis[5] schrift, het zijn daer zeer ongestadige dingen. Ick ben blyde dat monsieur de Campengny[6] ende Veellander[7] in credit ghebleeven zijn. U.E., meen ick, sult nu haest betaeldt werden. Monsieur de Lommeni[8] kan veel voor u doen, niet in dit maer in 't toecommende. Ick wilde dat den Coninck wederom te Paris waer. Hier en is niet nieus. Den viandt leidt noch daer hy altijdt ghelegen heeft, men hoerdt niet wat desein hy heeft. Monsieur Depesse[9] is gisteren ghearriveert, zoo ick gis, want hy gister nacht te Rotterdam gheslapen heeft. Men zeidt hier dat hy zeer goedt verstandt heeft. Men spreckt hier zeer qualijck van monsieur Mourier[10]. Ick hebbe hier verstaen dat neef Graswynckel naer Italiën gaedt, wenste wel te weeten tegen wanneer, want ick daertegen schriven zoude. De vrienden van monsieur Jonckhein[11], te weeten monsieur de Ricke[12], de burgemeester Witse[13] en eenen

1 De iure belli ac pacis, zie p. 254 n. 14.
2 Christ. Raphelengius, de Leidsche uitgever, over wien zie Pallas Leidensis p. 311.
3 Zie p. 391 n. 3.
4 De Parijsche uitgever Nicolas Buon, die den Stobaeus (p. 15 n. 4) had uitgegeven, en ook De iure belli ac pacis uitgaf.
5 De la Vieuville, die thans in ongenade gevallen was, zie p. 335 n. 3, p. 408 n. 5.
6 Champigny, zie p. 314 n. 4.
7 Waarschijnlijk Villandry, volgens Rogge.
8 Zie p. 335 n. 2.
9 Zie p. 334 n. 3.
10 Aubéry du Maurier.
11 Zie p. 376 n. 6.
12 Simon de Rijck, zie p. 376 n. 6.
13 De Amsterdamsche burgemeester Gerrit Jacob Witsen.

Hooft[1], hebben op my begerdt dat ic U.E. schriven zoude, dat ghy hem zoudt willen ontraeden noch naer Italiën te gaen, alsoo hy noch te jonck is. Zy hadden liever dat hy noch een jaer ofte twee wachte, want zy vreesen dat hy daer bedorven sal werden. U.E. en moet niet seggen dat het van haer compt maer als ut zijn zelve. Hy sal aparent zeggen datter nu veel te zien sal zijn overmidt het jubeljaer, maer U.E. kan zeggen datter altijdt alles te zien is, midts ghevende een weinigh geldts. Den pensionaris Veen[2] weet u danck dat ghy zin zoon gheraden hebt noch niet naer Italiën te gaen. Ick wilde wel dat hy daer noch waer als ick te Paris comme. Hy can fraeikens trecken, ick zoude hem bidden dat hy Cornelia wat lerde U.E. mocht hem somwilen by u laeten commen eeten. Hier en doen ick niet aenders als te gast gaen. Maendach voorleden ben ick wederom in den Hage gecommen, tsedert ben ick tot de jonge Meerman[3] ende de Bie, die haer meest in den Hage houden, ten eeten gheweest, waer den ontfanger Doublet[4] en zijn broeder meede waeren, die ons meede wel ghetrackteert hebben, als meede Euwoudt Jacopsen van der Dusschen[5]. Nu ben ick tot Meerman[6] te Delft. Ick zoude u noch van veel aendere schriven maer het is by de middach en ick gaen in de stadt te gast tot u schoensusters moeder[7], daer veel gasten sullen zijn. Ick versta dat de Graef belegert is, aender nieus en weet ick niet. Hier is zeer goede tydinge van de vloedt van Westindien[8], dan men weet het noch niet seker. Hiermeede sal ick eindigen ende Godt bidden dat hy u wil gheven, dat hy weet dat zaligh is. Ut Delft den XXVI Augusty.

U.E. altijdt getrouwe
Marie Reigersberch.

Adres: A monsieur monsieur Grotius à Paris.
In margine schreef Grotius: 26 Augusti. M. Reigersberg.

919. 1624 Sept. 1. Van Willem de Groot[9].

Frater optime,

Intelligo ex iis, quas ad uxorem dedisti, litteris Regem in hoc esse ut spongias exprimat: bonum factum, bene illi, bene populo vortat Deus. Nos hic toti exsultamus propter eam, quam in Brasilia nacti sumus, victoriam; hic dies destinatus est faustis

1 Rogge meent dat zij misschien bedoelt Dr. Pieter Jansz. Hooft, die in 1630 schepen en het volgend jaar lid van den Raad te Amsterdam werd; doch waarom niet P.C. Hooft, dien zij ontmoet had? zie p. 391 n. 7.
2 Mr. Pieter van Veen, advocaat in Den Haag. Het blijkt echter dat hij in 1624 reeds den titel van pensionaris voerde. Vgl. J. de Riemer, Beschrijving van 's Gravenhage, II, p. 185; J. Wtenbogaert, Leven, p. 402, Navorscher 1862, p. 151, 244, 276, 338 (Rogge).
3 Waarschijnlijk Mr. Gerard Fransz. Meerman, advocaat te Leiden, die een jaar later De Groot te Parijs bezocht en op de terugreis schipbreuk leed.
4 Jan Doubleth, ontvanger-generaal der Unie.
5 Zie p. 324 n. 4.
6 Gerrit Meerman, zie p. 392 n. 10.
7 De stiefmoeder van Alida Graswinckel, Maria van Berckel; zie p. 133 n. 4.
8 De inneming van de Baya de Todos los Santos (Allerheiligenbaai).
9 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Gedrukt Navorscher LIII (1903) p. 530. Op het zelfde blad is de brief van Maria, n°. 920, geschreven.

ignibus. Scripserat nuper uxor captum Omnium Sanctorum Sinum[3]; id iam demum certis compertum est nuntiis. Usi sunt nostrates strategemate tali: ex multis navibus instruxerunt quattuor praecipue, multis refertas milibus:

3 Waarschijnlijk Mr. Gerard Fransz. Meerman, advocaat te Leiden, die een jaar later De Groot te Parijs bezocht en op de terugreis schipbreuk leed.

ita post longam satis pugnam tantam in terram exposuerunt multitudinem hominum ex iis quattuor navibus - reliquae enim a tergo manebant - ut res miraculo foret incolis, ac tandem propugnaculo potiti sunt: inde propter pulveris tormentarii penuriam iterum expulsi, copias omnes ad terram appulerunt, atque ita tandem postridie urbem[1] a civibus et praesidiariis derelictam ingressi, omnia spoliarunt. Nunc incolas mitibus edictis revocant, urbemque quantum possunt muniunt. Magnam illic sacchari vim repertam ferunt duo Iesuitae, qui a suis ad Regem Hispaniarum nuntii missi a nostris intercepti sunt. Res magna est si nostri oppidum aliquamdiu tenere possunt, neque enim credibile est quin Rex omnem lapidem sit moturus. Utinam maiorem sibi clementiae famam sub adventum peperissent nostri, magno ea res nobis foret adiumento. Breda ab hostibus obsessa quidem est, nondum tamen omnes aditus praeclusi sunt; Princeps se non movebit antequam hostium consilia explorata habere se crediderit: veretur ne in maius nostrum detrimentum consilia sua mutaturus sit Spinola, ubi ipse se illuc contulerit. Steenbergam ab hostibus direptam esse intelligimus. Si uxor tua quid propius resciverit, scribet ipsa. Parentes aliique consanguinei valent satis belle. Graswinckelio iam non scribo, quia iam accepisse a me litteras puto, quibus ipsi abunde satisfactum erit. Vale quam dulcissime cum omnibus amicis. Hagae Comitis. Calendis Septembribus 1624.

Tibi obedientissimus frater
Guilielmus Grotius.

920. [1624] Sept. 2. Van Maria van Reigersberch[2].

Alderliefste. Desen sal wat kort vallen overmidts ick terstondt naer Keenenburgh[3] reis. Gister avondt ben tot neef Vosberge[4] ten eeten gheweest; hebbe daer verstaen dat de Prins morgen optreckt ofte uterlyc overmorgen, dan waerheen en weet men niet. Ick vraghden 't aen Vosberge, die zeide dat sekredt was. Dat Breeda belegert is heeft mijn broeder hier boven gheschreven Hier beneffens sende ick U.E. het gedruckte briefken van het tgene in Westindien gepasseert is[5]. U.E. sal de naeste brieven op Zeelandt gelieven te senden, want ick meen binnen thien ofte twalf dagen derrewaert te gaen. Ick verwondere my van het tgene daer passeert. Ick meen U.E. wederom de kennisse met den Graef van Schonbergen[6] sult soucken te vernieuwen, Ick hoope dat monsieur Campengni[7] ende aenderen zooveel te weege sullen brengen, dat U.E. zijn pentioen sal houden. U.E. en schrift my niet met allen van monsieur Baeuklerc[8] oft hy noch in credit is ofte niet.

1 S. Salvador.
2 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3. Gedrukt Handelingen en Meded. Letterkunde 1866 p. 154; Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 106. Op het zelfde blad geschreven als n°. 919.
3 Zie p. 81 n. 8.
4 Zie p. 1 n. 1.
5 Pamflet Knuttel n°. 3539. Zie p. 396 n. 8.
6 Henri de Schomberg, zie p. 177 n. 9, die thans weer teruggeroepen was en in den Conseil du Roi zitting had gekregen.
7 Zie p. 314 n. 4.
8 Zie p. 337 n. 8.

Ick en hebbe noch niet connen vernemen dat Aertsen by den ambassadeur[1] gheweest is. Vosberge en hy zijn zeer quade vrienden overmidts het huylijck: de dochter is de brudt met Steeland[2]. My dunckt dat hy niet wel en heeft ghekoosen. Ick hebbe op neef de Bie versoght dat hy den ambassadeur eens zoude sonderen van U.E. Van Carleton[3] sal ick by ghelegenheyt met hem van sprecken. Wy waeren laest in diskours van U.E. Apologie[4]; hy zeide waer die niet ghemaeckt dat alles wel wesen zoude. Ick zeide dat byaldien zy wat hadden willen doen dat zy langh ghenogh tijdt ghehadt hebben om haer te bedincken, en byaldyen zy wat doen willen dat zy het voor mijn heer Hoogerbeets doen; dat (hy) geen apologie ghemaekt en heeft; dat dat maer diskoerssen en zijn. Voordts zeide ick dat ick wel ghelooefde dat men de Prins veel diets maeckte; dat byaldyen hy het bouck van vooren tot achteren gheleesen hadde, dat hy hem verwonderen zoude, dat een man, die men zoo veel quaedts ghedaen hadde, zoo zaght hadde konnen schriven. Waer op hy antwoorde dat de Prins zoo quaedt op u niet en was als men wel meende. Ick zeide oft hy quaedt ofte goedt is, wy en begeeren van hem niet. Nicht Vosberge was saterdach den eelen naermiddach by my; wy spraecken veel van de regieringe. Ick zie wel dat zy het naer haer zin niet en hebben. Ick vraghde haer oft de Prins nu naer zijn zin hadde. Zy zeide dat hy niet al goedt en vondt datter gheschiedt; dat hy het wel gaeren anders zaghe. Duck[5] en wert van niemant gheestimert: het is een snapperken zonder beleidt. Aertsen ende Market[6] en zijn geen vrienden. Muis[7] tijdt is te Mey ut; of hy ergens aenders commen sal en weet men niet. Bruinninx[8] ende van Santens[9] tijdt is meede te Mey ut. De raedtheer Kasenbroedt[10] heeft van dage by my ghesonden om my te gast te noeden, ende alsoo ick zeide dat ick van huys ginck, zondt hy noch eens en begerde ick een dach stellen zoude, het waer middach ofte avondt, want ick eens by hem most eeten. My is tot diversche mael van Contraremonstranten ghevraght oft wy hier wederom commen woenen. Van ons goedt meen ick byaldien wy het wilde redemeeren, ghelijck de aenderen ghedaen hebben, dat wy het wel om een kleine penninck zoude connen krigen. De weduwe van den Advokadt[11] heeft utkoop ghedaen voor tnegentich dusent gulden, ende de weduwe van Ledenburgh[12] voor zeven dusent gulden. De kinderen van Hoegerbeets prossedeeren noch om het previlege te moegen ghenieten, my dunckt dat wy best sullen doen en verwachten de utkompts van haer prosses. Ick twyfele oft ick niet te Rotterdam zijnde de heeren en behoere aen te sprecken van onse gaeige; ten minsten sal ick acte van diligentie ghethondt hebben. Lasson[13] heeft by vader gheweest

1 De nieuwe gezant van Frankrijk, d'Espesse; zie p. 334 n. 3.
2 In 1625 huwde Philips van Steeland, drost van Buren, met Emmerentia van Aerssen van Sommelsdijk.
3 De Engelsche gezant, Sir Dudley Carleton.
4 Verantwoording.
5 De raadpensionaris Anthony Duyck.
6 Daniel de Hartaing, heer van Marquette, lid van de ridderschap van Holland en luitenant-generaal van de ruiterij.
7 Hugo Muis van Holy, zie p. 5 n. 5.
8 Albrecht Bruininck, secretaris van Enkhuizen, evenals de voorgaande en de volgende een der 24 rechters.
9 Gerard Beukelsz. van Santen, lid van de Gecommitteerde Raden van Holland.
10 Leonard Casembroot, zoon van Leonard Casembroot en Cornelia Poppe. Hij was raadsheer in den Hoogen Raad van 1622 tot zijn dood in 1637.
11 Zie p. 392 n. 3.
12 Johanna van Sypestein.
13 Lasson; zie I p. 6 n. 2.

en heeft gheseidt dat by zoo waerde wy Cornelis tot Stangerus[1] willen besteden, dat hy der meede het opzight op wilt hebben. Men houdt zeeker dat het huylyck van Prins Henderick[2] gheslooten is. Hy heeft haer zeer veel fraeiicheyt ghesonden tsedert zijn vertreck. Aen ons Neefs[3] affectie en moet U.E. geenssints twyfelen: hy heeft u zeer lief ende ick wederom in credit; alle de werelt spreckter wel van. Alle dingen zullen wel gaen, doet sleghs u bestigheyd ghy altijdt ghedaen hebt om u pantioen te moegen behouden. Offer nu een goedt ghetrou man ofte twee van verstandt en conscientie in de regieringe waer, daer de Prins hem op vertrouwen mocht, hoe blyde zoude hy zijn! Adieu, ick moetter utscheiden, zy is noch langer ghevallen als ick meende. Als U.E. geen geldt meer en hebt mocht het geldt van Pieter ghebrucken[4]; ick hoope dat het wel met hem gaen sal. Hiermeede sal ick Godt bidden dat hy U.E. wilt gheven dat hy weet dat salygh is. Ut den Hage den tweeden September.

U.E. huysvrouw
Marie Reigersbergh.

Adres: A monsieur monsieur Grotius à Paris.
In dorso schreef Grotius: Sept. M. Reigersberg. W. de Groot.

921. 1624 Sept. 6. Aan Willem de Groot[5].

Tum pro tuis tuorumque in uxorem meam officiis, tum pro eo quod literis tuis me rerum vestrarum expertem non sinis, habeo gratias quas debeo, frater optime, ac doleo quod fortuna nostra non patitur ut vicem referam. Mutatio quae in Aula accidit nobis nocitura non videtur. Erat enim Marchio[6] pecuniae iusto tenacior. De Cancellario et Puyssiaeo[7] non video esse quod quicquam speretur. Spessius[8] quibus sit usurus amicis scire aveo. De Hogerbetio nuper suaseram ut tentaretur via per Spessium, Carletonum et Rutgersium[9]. De praenotione ex siderum positu multa quotidie insignia audio, sed illud quod tu scribis est sane mirandum. Bene monet pater qualiscumque sit siderum efficacia - quam ego nunquam tantam credam quam quidam volunt - praesidere ei siderum auctorem. De Cornelio tecum sentio et ad uxorem scribo in eam sententiam. Caeterum de loco constituere ego absens et rerum ignarus non possum. Necesse est id vestrae permittam prudentiae. Hic in pecuniae Regiae tractatores[10] severa instituitur inquisitio. Literae his inclusae sunt Puteani[11], in quibus insunt aliae ad Heinsium, qui rogatur operam mihi per amicos oblatam, quando ego ea non uti constitui, impendere in liberationem Hogerbetii, si nimirum tantum potest

1 Zie p. 392 n. 8.
2 Met Amalia van Solms.
3 Frederik Hendrik.
4 Zie p. 394 n. 8.
5 Gedrukt Epistolae p. 777.
6 Vieuville; zie p. 335 n. 3.
7 Over Nic. Brulart de Sillery en zijn zoon Pierre Brulart, zie p. 326 n. 3. Grotius antwoordt hier blijkbaar op de vraag, of zij wellicht teruggeroepen zouden worden, nu Vieuville, die hem verwijderd had, op zijn beurt in ongenade gevallen was.
8 D'Espesse; zie p. 334 n. 3.
9 Janus Rutgersius; zie p. 355 n. 10.
10 Vieuville c.s.
11 Pierre du Puy.

quantum vult videri. Rogo operam des ut literae ad Elsevirios recte et sine sumtu perveniant. Vale cum parentibus nostris et optima tua coniuge aliisque nostris. 6 Septembris 1624.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

922. 1624 Sept. 14. Van J. Wtenbogaert[1].

Mijn heer. 't Is een wel wijs ende warachtich woordt: homo proponit Deus disponit. Wat D. Episcopij ende mijn voornemen was, verneemt U.E. uyt het ingeleyde[2], by my weder opgebroocken brieffken aen U.E. geschreven met mening van U.E. eerst gelevert te worden als wy in zee souden sijn. Maer 't is anders uytgevallen. Wy hadden door S^{r}. Pieterssen[3] doen handelen met een Hamburger, die hyer aen de quay lach, als vanwegen 2 personen, die eerstdaechs van Parijs souden komen met haer dienaer om met hem nae Hamborch te varen. Onse bagagie lieten wy stillekens brengen t[ot] Pieterssen, die se ut zijn huys dede scheep doen. De schipper ap[poin]teerde de personen - hem onbekent - door Petersen, haer te Quilleboeuf te laten vinden den 1^{en} deser om aldaer scheep te gaen. Wy reysden van hier den 29^{en} ende waren daer ter gesetter tijdt. Niemandt alhyer en wist van ons vertreck, utgenomen de geseyde Pieterssen, die ons tot Quilleboeuff geleyde, ende eenige van onse familiën, niet alle. De schipper en quam tot Quilleboeuf niet, door contrarie wint ende stilte, vóór den 2^{den} naemiddach. Middelertijdt mosten wy daer waghten, gelogeert in des cerchers huys - dit achten wy een abuys geweest - daer alle de schippers haer aquiten moeten leveren. Ende hoewel wy - immers ick - my geduerich in mijn kamer hiel, soe achten wy dat wy hyer bekent sijn geworden, hoewel wy het niet en wisten, maer vermoeden 't. Wy gingen scheep den 3^{en} naemiddach ende quamen dien avondt voor Havre op de ree. Wy hielden ons stil binnen om niet gesien te worden van de schepen ende matrosen die op deselve ree lagen, verwachtende den convoyer tot bevryding tegen de Duynkerckers, die wy niet en vreesden, alsoe de Hamborgers vry zijn. Souden derhalven datelick in zee gesteecken hebben, maer de wint was ons heel tegen ende mosten blyven leggen neffens d'andere. Den 4^{en} tegen avondt komt onse schipper, sijnde met den boot aen landt geweest binnen Havre, daer hy had sitten drincken met ander schippers ende bootsvolck, dat men hem daer geseydt dat wy landtverraders waren met Barn.[4] ende andere, met vele schandelicke propoosten tot onsen naedeel, waervan de conclusie was, wilde onse schipper ons in de Mase brengen hy soude eenen nyeuwen boeyer daermede winnen. Eenige seyden oock sy wilden ons aen den convoyer, als hy soude gecomen sijn, aenbrengen, om ons te doen lichten ende in Hollandt te voeren. De schipper, onse antwoordt hyer op verstaen hebbende, was gecontenteert, wilde ons getrou blyven, dede ons gerust slapen tot 's anderen daechs, om dan naerder te adviseren. Den 5^{en}, naer overleg van alles metten schipper, was de mening van met het naemiddachty, indien de convoyer middelertijdt niet en quam, in zee te lopen met sulcke wint als wy hadden, yewers nae d'Engelsche kusten, om aldaer den bequamen wint te wachten, uyt het gesicht van den convoyer. De resolutie was nau genomen, de schipper komt ons met eenige verbaestheyt seggen dat de convoyer voor wint ende voor ty met volle zeylen 't gat quam in 't zeylen. Wy sagen 't oock. 't Was een Zeu. Wy vonden geraden metten schipper

1 Hs. Bibliotheek Remonstr. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van J. Wtenbogaert, ed. Rogge II: 2 p. 233.
2 Dit ontbreekt thans. Het plan was naar Holstein te reizen.
3 Een ander dan de in p. 157 n. 3 genoemde Hillebrant Pieters? Zie ook p. 419 n. 5.
4 Oldenbarnevelt.

aen landt te gaen, onse bagagie ut het schip te doen, den schipper te contenteren ende weder te keeren, gelijck wy deden, ende quamen den 7^{en} weder hyer, sonder dat hyer yemandt van ons wedervaren weet, soevele ons bekent. De geseyde propoosten aen den schipper waren gehouden by Amsterdammers, soedat onse schipper oordeelde dat sy ons aengebracht souden hebben. Wy weten niet seecker hoe wy sijn ondeckt geworden, maer gissen 't. Onse reyse is dan gestaeckt, immers dese winter; wat daernae leert de tijdt. D. Tilenus, Dorus[1] ende Mercier[2] mogen weten, maer weten niet off het geraden is dattet verder gae aldaer. In Hollandt sal men 't wel vernemen, daernae wy luysteren.

U.E. hadde D. Episcopio yet geseydt van den Ambassadeur van Engellandt[3] ende Syner Ed. genegenheyt tot onse saecke, oock met eenige eerlicke gedachtenis van mijn persoon, soe D. Episcopius my uyt Uwer E. mondt heeft verhaelt. Wy bidden U.E. seer hertgrondelick ons met een brieffken te doen verstaen, off U.E. meynt dat dit wat fondaments heeft, ende dat die gunste by ons behoort gecultiveert te worden, met aenwysinge - indien 't U.E. gelieft - van de maniere hoe. Monsr. Dor heeft my oock geadverteert dat U.E. in gespreck is geweest metten h. Aertzbischop van Rouen[4], et que le dit prélat nous veult du bien. Ick bidde U.E. ons te laten weten - is 't geoorloft - hoe verre dat gaet, ende wat staet daerop te maecken sy. God beware U.E.

Mijn heer, Ick blyve alle tijdt
U.E. ootmoedich dienaer,
I. Wtenb.

Rouen 14. Septemb. 1624.

D^{s}. Episcop. ende M^{r}. Tresel doen U.E. seer groeten.

Adres: Aen mijn heer, mijn heer Hugo de Groot. Paris.
In dorso schreef Grotius: Utenb. 14 Sept. 1624.

923. 1624 Oct. 7. Van J. Brasser[5].

Laus Deo. den 7 October 1624 Amsterdam.

Mon Couzijn. Met de voorgaende boode hebbe ick uwe E. gesonden seecker packet onder couverte van Surendoncq, houdende aen mijn broeder Mr. Govardt Brasser[6], hoopende Uwe E. 't selve wel suldt hebben ontfangen; het bygaende gelyeve Uwe E. hem mede selffs te behandigen, hy sal buyten [enige] twijffel van huyde in 14 dagen tot Parijs wesen. Nyewes es hyer nyet; de West-Indise Compagnie heeft

1 François d'Or.
2 De protestantsche philoloog Josias Mercier, die 1626 overleed.
3 Carlisle, zie p. 359 n. 6.
4 Zie p. 384 n. 9.
5 Hs. U.B. Amsterdam, cod. R 37 b. Gedrukt Oud-Holland IX (1891) p. 241.
6 Zie p. 323 n. 4.

gistere ingekregen twee schepen ut Guinea, die lange verwacht zijn geweest; brengen tsamen 700 ponden gouts ende 120 duysent gul. an oliphantstanden. Naer de 4 Brasijlse schepen werdt zeer verlangt. Huyde sullen hyer monsteren ontrent 400 soldaten, die datelick na Texel derwerts ghaen, 't schoonste volck dat men ooyt gesyen heeft. In alles sullen der gaen 1600. Hyer coomt soo

veel volckx van alle wegen om de Compagnie te dienen, dat het ongelooffelick es: vele, die geen plaets konnen krygen, presenteren een jaer om nyet te dienen, meynende dat het nyet dan goudt ende silver sal zijn, daer zy de handen sullen aenslaen. In de oorlooge hyer te landen geene verandering. Breda es starck belegerdt, Zijn Ex^{tie}. heeft hem gecampeert op een halff mijl na 's vyants leger; de hoope tot het ontset es hyer by enige zoo groot nyett als voordesen. Den tijt zal leeren. Ende meer nyett hebbende sal ick Uwe E. naer vrindelicke groetenisse Godt bevelen. Den Borgemeester Cromhout[1] es, 12. 13 dagen syeck geweest hebbende, overleden; de voorgaende weecke zijn hyer gestorven 535 persoonen, die weecke daer te vooren 543. Tot Delff est 1/5 p^{t}. al utgestorven, dat es 4000 persoonen; zeven jaeren geleden was hyer t' Amsterdam de besmettelicke syeckte mede, 't getal der dooden van dye tijt aff tot nu toe binnen deser stede werdt bevonden te bedragen 32 duysent ende enige honderden, daer en tegens 't getal der gedoopte kinderen in de Calvijnse kercken alleen over de 52 duysent, 't getal der getrouwden in deselve kercken weynich meer als 15 duysent paeren.

Uwe E. dienstw. Couzijn
Joost Brasser.

Extract ut sekere bryeff van mijn suster Haga[2] ut Constantinopole in dato 3 Aug. 1624 an mijn geschreven: 'Uwe E. gelyeft mijn heere de Groot ende syne huysvrouwe tot Delff van mynent wegen hertelick te groetten, alsoock mijn heere de Groot tot Parijs met sijn lyeve huysvrouwe ende kinderen, daeraen ick wel temet een bryeffke van groetenis ende nyeuwe tydingen soude senden, zoo ick wist het angenaem soude zijn, ende ick yemant tot Parijs kende om mijn bryeve onder dye couverte te bestellen'.

Adres: Aan mijn heere Mijn Heere Hugo de Groodt alsnu tot Parijs. Francq.
In dorso schreef Grotius: 7 Oct. 1624. I. Brasser.

924. [1624] Oct. 8. Van Maria van Reigersberch[3].

Alderliefste. Dese mael en hebbe ick geen schrivens van U.E. ontfangen, het welcke my wat becommert, denckende of U.E. zieck[4] zoudt moegen zijn. Over acht dagen hebbe ick gheschreven van mijnne kompste, alsmeede dat ick gheselschap sal hebben. Ick hoope U.E. dien brief sult ontfangen hebben, dan oft denselfden vermist werde sal ick noch eens het tselve schriven, te weeten dat goedt waer dat U.E. een goedt half oxhooft wijn in deedt leggen en dat Elsken verhuysde, te weeten in ons oude quartier, en dat het huys wel opgheschickt waer tegen dat ick comme. Ick wilde wel dat zy ergens naer een ledikant sagh met een behantsel om op de camer

1 De burgemeester van Amsterdam, Bartholt Cromhout.
2 Aletta Brasser, gehuwd met Cornelis Haga, gezant te Constantinopel.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 113.
4 Inderdaad was Grotius ziek.

te setten daer wy nu slapen. Ick meene dat wy in de toecommende weeke van hier sullen gaen. Ick verlange seer hoe het met Pieter al gaedt. Hier en is niet nieus. Van Breeda en hordt men niet zonderling. De Prins van Orange leidt niet vaerde van den viandt met ses en twintich dusent man.

Den viant heeft het deurgesteken waermeede hy belet dat de Prins hem niet naerde en kan commen. Het water staedt onttrendt een voudt hogh. De Prins heeft veel vierroers ontbooden, tot wat einde en weet men niet. Men is hier weinigh met Breda becommert, hetwelcke wel oorsaecke van verlies zoude moegen zijn. Het schindt dat men geen groodt contentement en heeft in de actiën van de Prins, dan wie kandt alle de weerelt van passe maecken. Hier is een grooten beudt ingecommen ghenoomen van degeene die te vribeudt reeden, te weeten Loodestein, Engel Leunissen ende aenderen. Het goedt quam toe de gouverneur van Seciliën: het zijn meubels, silver, kleeren, juweelen ende veel anticketeiten, onder andere het hooft van St. Laurens. Daer zijn veel kostelycke dingen in 't schip. Van Westindien en hoordt men niet. Men heeft weer veel volcx aenghenoomen om derrewaerdts te senden. Hier zijn der veel die meenen dat die zaecke zoo veel niet te beduiden en sal hebben, als men mendt, ende dat overmidts het al met waepenen sal moeten ghehaeldt werden. Het staedt wel te ghelooven dat den Coninck van Spaenge het uterste daervoor sal waegen, want hem daer veel aen gelegen is. Ick hebbe verstaen dat Wttenboogaerdt en Episkopius naer Holstein zijn; my verwondert dat U.E. my daer niet van en heeft gheschreven[1]. Ick verlange te weeten hoe het daer al aenstaedt. Voor dees tijdt en weet ick niet meer. De burghmeester Cromhoudt is doot[2]. Hier meede sal ick blyven

U.E. ghetrouwe huysvrouw
Marie Reigersberch

Ut Middelburg den VIII October.

Adres: A monsieur monsieur Grotius a Paris.
In dorso schreef Grotius: 8 Oct. 1624. M. Reig.

925. 1624 Oct. 16. Van D. Graswinckel[3].

Vir Clarissime, Cognate plurimum observande.

Largiter in bonitatem tuam pecco, qui nugis ineptiisque meis meliores occupationes tuas distineo. Sed nec impetrare a me possum ut, cum tui sacrosancta mihi sit memoria, cumque identidem gratissima tuorum in me beneficiorum recordatio se cogitationibus meis insinuet, ut non hoc potius nomine, qualiscumque ea demum sit, culpae affinis videri malim, quam ut me neglecti aliquando peniteat officii committere. Accedit quod, cum nihil hac te dignum habeant literae, abiici nec lectae possint, fructus utique mihi scriptionis constabit quam amplissimus, si Graswinckelii dumtaxat conspecto nomine vivere me omni obsequio ac fide semper tuum recordari fueris dignatus. Si tamen quid agam scire desideras, paucis habe. Commoror hactenus Lugduni, opinione quidem mea diutius, sed ferendum quod mutari non potest. Iter Alpinum nulli extraneo patet, transitum prohibente Allobrogum Duce;

1 Zie over de mislukte reis n°. 922.
2 Zie p. 402 n. 1.
3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3.

cuius mihi rei fidem fecere quatuor nobiles Angli qui ultra Chamberiacum progredi vetiti, nec non et tres alii, qui cum iam ante edictum Ducis Lugduno excessissent, atque adeo Vercellas, Hispanicae ditionis oppidum, pervenissent, ad eundem modum iter relegere coacti

fuere. Accedit quod Mediolano extranei omnes iussi sunt excedere viaeque quaquaversum latrociniis sunt infestissimae. Ambigenti porro mihi de itinere maritimo, quod Massilia Genuam ducit, nihil potius videtur quam commodis occasionibus intentum esse. De Aligero[1] ob illas quas allegasti rationes ne cogitandum quidem esse semper credidi: augusta illa dignitas, quae in patrem ipsius Cancellario diem functo collata est, venturum ipsum in foelicitatis paternae partem facit ut existimem, aut saltem, reiecta in tempus vernum legatione, cum accessione dignitatis mittendum. Quicquid sit, ipsene horsum sit venturus necne ex nemine mortalium intelligo. Adest iam plusculos dies Sabaudiae Duci Comes Stabuli[2], eique se Vobencourtius[3] cum legione militum sua propediem adiunget, ut et cum suis qui hic agit Aleziae Comes[4]. Convenere Rhaeti de rerum summa quoque pacto Hispanicis aggressionibus obviam sit eundum deliberaturi. Basileae non leviter praetimetur: eam quidam obsessum iri, quidam iam nunc obsessam volunt. Qui celeribus equis ex Hispania advenit nuntius totam Lusitaniam ad recuperandum Sinum Omnium Sanctorum[5] ait armari, ac stare omnibus sententiam extrema quaevis malle perpeti quam coeptis excidere, eoque diutius orbari loco, cuius iactura tribus locupletissimarum Lusitaniae urbium amissioni aequipolleat. Italos castrorum desertores plurimos indies hic videre est. Quidam in Gratianopolitano Parlamento consiliarius mihi adfirmavit Hispanos plures ducentis in itinere sibi conspectos, exceptis Italis quorum longe maior etiamnum erat numerus. Venerat autem ille Gratianopoli, quae biduo itinere hinc abest. Pene hoc omiseram, qualequale sit ipse rectius iudicaveris, nempe vidisse me literas ad unum ex iis, dc quibus supra scripsi, Anglis nupere admodum datas, quae hoc habebant: praediis ac latifundiis eorum, qui Catholicae essent religionis, impositum vectigal, quod aliquot abhinc annis exactum haud fuit, Parlamenti iussu denuo coepisse exigi, proposita refractariis exilii poena. Quod ipsum etsi mihi hoc rerum Anglicarum statu difficile ad fidem videatur, summa tamen rem ita se habere adseverantium - qui eadem et ad se perscripta dicebant - fiducia fecit ut et hoc perscriberem. His quod addam nihil est nisi hoc, quod a me nec scribi nec exprimi quoad vivam poterit satis, esse me scilicet tibi tuisque quam devinctissimum. Tu quaeso despice ecquid aut fides mea aut opella usui alicui inservire possit. Ego eorum qui vivunt foelicissimum me reputabo, si mandatorum tuorum honore dignum me iudices. Vota interim pro salute tua facere non desinam, Deumque Optimum Maximum rogabo ut te communi patriae nostrae totiusque adeo orbis Christiani bono quam diutissime servet incolumem, Mundi delicias, suos amores. Vale et praecipitatae festinationi ob discessum tabellarii ignotamque occasionem ignosce.

Lugduni 16 Octob. CIↃIↃCXXIV.

Tuus ex asse usu ac mancupio
Graswinckel.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius vis à vis l'ostel de Monsr. le Prince au faulbourg de S. Germain à Paris. Port de Lion. 3 s.

In dorso schreef Grotius: 16 Oct. 1624 Graswinckel.

1 De Garde des Sceaux, d'Aligre, was thans, na het overlijden van Brulart de Sillery (zie p. 326 n. 3) ook kanselier geworden. Over den zoon spreekt Grotius enkele malen. Blijkbaar zou hij als gezant naar Italië gaan, en wilde Graswinckel zich aansluiten.
2 Lesdiguières.
3 Jean de Nettancourt comte de Vaubecourt.
4 De graaf van Alais, zoon van den hertog van Angoulême.
5 Zie p. 396 n. 8.

926. 1624 Oct. 18. Aan Willem de Groot[1].

Parentes nostros, Frater dulcissime, Liesveldii[2] agere arbitror; id enim eorum prudentiae convenit, dum Delphis tanta cum strage morbi se effundunt. Te Hagae, ubi minus esse periculi intelligo, manere credo, atque ideo quae ad me pertinent tibi nuntio, inde porro parentibus nuntianda. Tertia iam septimana clauditur, qui ferme ambitus huius generis morborum esse solet, ex quo dysenteria me lecto affligit quaterna sanguinis missione, clysteribus poene quotidianis, sumtis aliquoties potionibus. Abcessit et febris et sanguinis profluvium, atque interim adversus quod superest alvi lubricum reficitur corpus ovis et iusculis, quibus nunc et villi aliquid accessit. Haec omnia iubent nos durare in spem meliorem. Uxorem iam in itu huc esse arbitror, cuius ipse conspectus pars mihi erit melioris valetudinis. Matrimonio Anglicano mora aliqua iniicitur, inde quod Angli conditionem ei volunt innectere reddendi Domino Palatinatus, Galli tam aequale matrimonium tam onerosa lege redimendum non putant, praesertim cum Pontifex coniugio huic indulgentiam suam praestare diserte abnuat, si ei foedus aliquod cum haereticis, quos vocat, adversus Catholicos illigetur. Regem et Aulam sub finem huius mensis hic exspectamus, simulque rigidam inquisitionem in eos qui pecuniam regiam tractaverunt[3]. Dicuntur ii vim satis magnam pecuniae, qua se castorum more redimant, offerre. Rex minori duobus auri millionibus placabilem se negat. Helvetii protestantes qui in Rhetico negotio satis animose Gallicas partes secuti erant, graviter afflictantur a Leopoldi[4] et Tilliaci copiis, quae circa Basileam, Constantiam et Schaffiuisium stabulantur, nullis interim ad manum auxiliis, dum Comes stabuli[5] longe in Bressia mandata agendi exspectat, et Angolismensis copiae, quae in Alsatiam incubiturae credebantur, nusquam adhuc comparent; adeo lente et pecunia, et qui sine pecunia non fit dilectus expeditur. Ultra nihil habeo nisi quod tibi tuaeque dilectissimae uxori me quantum possum commendo ac per te optimis parentibus, carissimae sorori, cognatisque et amicis aliis commendari unice cupio. Vale mi Frater. Lutetiae 18 Octobris 1624.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

927. [1624] Oct. 22. Van Maria van Reigersberch[6].

Alderliefste hertge. De droufheyt die beide uwe laeste my aenghebraght hebben en zoude ick niet connen schriven en principaellijck den laesten, dewelcke met de handt van Willem gheschreven was[7]. Zoo haest ick Willems handt zagh cregh ick een groote alteratie die my noch ut het lijf niet en is en dat te meer alsoo ick op den dach, dat Willem dien heeft gheschreven, den nacht te vooren ghedroemt

1 Gedrukt Epistolae p. 777.
2 Zie I p. 57 n. 9.
3 Vieuville, Beaumarchais, e.a. Zie p. 408 n. 5.
4 De aartshertog Leopold van Oostenrijk, bisschop van Straatsburg.
5 Lesdiguières.
6 Hs. U.B. Amsterdam, cod. A 51 I. Gedrukt Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 115.
7 Willem van de Velde.

hadde dat U.E. zoo zieck was dat ghy niet en kost schriven, alsmeede dat Graswynckel vertrocken was, hetwelcke my meede bedroufde. Uwen naest laesten was XIIII dagen oudt en hebbe die maer één dach voor den laeste ontfangen. Ick hadde ghemendt Donderdach, wesende den XVII, van hier te vertrecken, dan alsoo neef de Bie[1] zieck gheworden was ende hy en neef Meerman[2] sullen my commen gheleiden, zoo hebbe ick het een dach ofte twee moeten inzien. Onderentusschen heeft men my gheschreven van Antwerpen datter eenighe haperinge was met mijn pasport en dat men my riedt dat ick daer niet commen en zoude zonder een aender te hebben, want men my voor goede prise zoude houden, zoodat het my ommoghelijck gheweest is van hier te reisen voordat ick een aender paspoort hebbe. Waerover neef Meerman ende de Bie naer Aentwerpen zijn om my in alder haest een tot Lillo te senden. Ick maeck rekeninghe Donderdach ofte Vridach ten langsten met Godes hulpe van hier te gaen. Ick bidde U, zoo lief als ghy my ende U selve hebt, dien tijdt met patiëntie over te brengen. U.E. kendt wel dincken hoe swaer het my valdt in die benaeutheyt te wesen, want ick ben ghestadich tusschen hoopen en vreese. Zoo Godt my de ghenade doet dat ick u ghesont vinde wat een pack sal der van mijn herte gaen! Ick weet wel dat U swaer valt mijn gheselschap zoo langh te missen, want ick dat wel aen mijn selve voele; maer als ick konsidereer dat het een reis is die zelde ghedaen sal werden, zoo ben ick wat langer ghebleeven als ick aenders wel zoude. Dan byaldyen ick ghemeendt hadde dat neef Graswinckel zoude vertrocken hebben en zoude zoo langh niet hier gebleeven zijn. Ick en meende niet dat hy voor mijnne kompste aldaer vertrocken zoude hebben, te meer alsoo monsieur Cromvliedt[3] my dat altijdt heeft gheseidt, als meede omdat neef Basius[4] mijn gheseidt heeft dat hy goedt vondt, dat hy zoo vaerde monsieur de Tou niet naer Italiën en ginck, dat hy meede niet gaen en zoude, maer dat hy daer zoude blyven tot in 't voorjaer ende dan den toer van Vranckrijck doen ende over Engelandt wederom commen. U.E. hadt my oock gheschreven dat hy daer dese winter noch zoude blyven. Het verwondert my zeer wat reden hy ghehadt mach hebben zoo schielijck van daer te gaen, te meer also U.E. my schrift dat hy naar Lions is om aldaer de oordere van zijn ouders te verwachten, die my dunckt dat te Paris alsoo wel verwacht kost werden als te Lions. Ick bidde u aendermael my met een vrolijck herte te verwachten. Ick sal mijnne reis zoo veel spoeden als my mogelijck sal zijn, en dinckt dat zoo drouvig als mijn afwesen gheweest heeft, zoo vrolijck en noch vrolycker sal mijn komste wesen. Ock kost ick by u vliegen, dinckt niet dat ick het laten zoude. Ick en sal U voor dees tijdt niet aenders schriven, want ic niet en weet wat ter in de weerelt omme gaedt; sal u tot mijnder kompste alles zeggen wat ick verstaen hebbe. Hiermeede sal ick Godt bidden dat hy U wederom uwe volcommene ghesondtheydt wilt geven ende dat wy noch lange jaren met malkanderen moogen leven tot saligheyt.

U.E. altijdt getrouwe
Marie Reigersberch.

Alle de vrienden doen haere gebiedenisse aen U.E. ende weest toch wel te

1 Een zoon van Joris de Bie.
2 De jonge Meerman.
3 Secretaris van de rekenkamer van 1606 tot zijn dood in 1626.
4 Zie p. 239 n. 1.

vreden. Alle onse swarigheyt sal noch wel ten beste commen, mach ick u maer sleghs ghesondt vinden, het welcke ick meede vertrouwe. Adieu, Godt bewaere u.
Ut Middelburgh desen XXII october

Adres: A monsieur monsieur Grotius à Paris. Port d'Anvers 6 sols.
In dorso schreef Grotius: Den 22 Oct. 1624. M. Reigersb.

928. 1624 Oct. 28. Van D. Graswinckel[1].

Vir Clarissime, Cognate plurimum observande.

Etsi nihil est quod scribam, scripturio tamen: quin ferreus sim si me, cogitationibus dicam an erroribus, suavissimis defraudem, quibus inducor ut, cum ea, quae nostra tibi oggerit importunitas, adferuntur, esse te Graswinckelii tui memorem, eique haud gravatim ignoscere mihi persuadeam. Ita se res habet, quem semel suum fecerit affectus vehementer, vix ullo inhibeas sufflamine: allubescunt quippe supra modum cuncta quibus vel tantillam dulcedinem mentis infirmitas affinxerit, et confestim in successuum ex voto fluentium non dubitanda cedunt argumenta. Sed quis Sabinos quod velint somniare[2] prohibeat? Me quod attinet, nae libens tibi tuum illud.

Audacem bonitas tua me notissima fecit[3]

essem repositurus, si non in simili exemplo votis obstarent illa merita, quae te tanto quotquot vivunt mortalibus sublimiorem reddiderunt, quanto puris illis ac coelestibus mentibus inferiorem te geris. Ne tamen nihil scripsisse videar, habe hunc quem literis inclusi libellum[4]: Dudum est quod lucem tenebris dignior aspicit; si tamen omnino me coniectura non fallit, tibi hactenus non est visus. Accedit quod et quaedam non mala contineat. Illud vero in eius lectione male me habuit, quod viderem nos, ex quo pestilens discordiae virus rempublicam nostram afflavit, etiam iis, qui dissidiorum inter nos flabella ventilare non desierunt, miseros afflictosque et tantum non perditos ludibrium debere. Sed vibrata in coelum tela in emittentem recidunt. Vivit, ut audio, libri auctor et non vitam, sed vitae supplicium profugus circumfert. Caeterum ut inductas vulneribus tuis cicatrices detrahat omnino haud timeo, nam praeterquam quod levia sint ista, et summam tantum cutem stringant, soli tibi raro Dei beneficio domestica foelicitas obvenit, maior omnibus exemplis Constantia, qua suffultus esse viri boni sacramentum ferre mortalia semper cogitasti, omniaque illa quae in tuam innocentiam ex transverso arietarunt non patiens modo sed etiam volens perferre sustinuisti, certius constantiusque nobis ac post venturis Virtutis exemplum, quam aut Hercules fuit aut ille quem *adversis rerum undis immersabilem* poeta[5] commemorat. Sed novi ego quam publicis laudibus celebrata virtus privati praeconii tenuitatem despiciat. Reprimam ergo me, ac saltem vovebo, uti benignum

1 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 3.
2 Festus p. 434 (Lindsay).
3 Grotius, Farraginis lib. I: Paulo Choarto Buzanvalio vers 4:
Audacem bonitas quem tua nota facit.
Poemata (1670) p. 155.
4 Ik weet niet welk boek hier bedoeld wordt.
5 Horatius, Ep. I, 2, 22.

mihi numen concedat tui ad imitationem non quid passurus sed quid facturus sim usque consyderare. Te vero salvum valentemque idem nobis conservet numen, ut dum tui viventis etiamnum spirantisque cogitationibus se nostris insinuat recordatio, eximias in te virtutes diu venerari liceat; tam tu me certe ames, uti ego certissime scio, aliter fieri non posse quin dum earum reverentia sanctiora reddat pectorum nostrorum penetralia, boni omnes tam generosis excitati calcaribus tecum pro syncero Dei cultu, pro bono publico, proque bona causa vel acerbissimam mortem oppetere et lucro et solatio sint reputaturi. Vale. Dabam Lugduno festo divorum Simonis et Iudae. Anno reparatae salutis CIↃIↃCXXIV.

Tuus ex asse usu ac mancupio
Graswinckel.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius vis à vis l'hotel de Monsieur le Prince au faulxbourg S. Germain à Paris.

In dorso schreef Grotius: Oct. 1624. Grasw.

929. 1624 Nov. 1. Aan Willem de Groot[1].

Miror, mi frater, XXI Octobris nullas te adhuc a me literas de morbo meo accepisse: nam octavo postquam aegrotare coeperam die, scripseram ad te satis accurate; neque exinde desii te de valetudinis meae statu facere certiorem. Gratias pro summa mei cura tibi habeo etiam Maeslandio[2] nostro. Paviana ista compositione[3] usurus non videor: pleraque cordi iuvando sunt qua parte minime laboro. Sed vinum coralliatum ut praescribit experiar. Sentio redire vires et appetitum. Non sumo cibos nisi prandio et coena, utor et carnibus et vino. Sed quia manet fluxus alvi, incruentus quidem et minus frequens, aliquis tamen, bis die iusculum sumo cui inest terra sigillata, et similibus utor remediis quae intestinis vim pristinam reddant. Magnam diei partem extra lectum sum et studiis, sed levioribus, tempus fallo. Novi hic nihil: indies exspectamus ut legati Anglicani signent tabulas nuptiales[4]. Creditur Rex Galliae non quidem bellum indicturus Hispano, sed adiuturus Britannum pecunia et delectu militis, quomodo nostris subvenit. In nostrorum usum puto hic conscribi mille quingentos equites. Magnus hic rumor de duodecim militum millibus quos ex Britannia ad Bredam liberandam adducturus est Mansfeldius. Inchoata hic inquisitio in harpyias aerarii[5]: captus e nobilissimis unus. Beaumarchaeus, homo ex infima fortuna ad regiam opulentiam pervectus, Marchionis Vieuvillani et Vitriaci[6] socer, aufugit in Hispanicam, ut fertur, Burgundiae partem. Praesidet quaestioni Memmius[7]. Haec habebam. Vale quam suavissime cum optima coniuge, et saluta quaeso parentes, sororem

1 Hs. Bayr. Staatsbibl. München, cod. Camerar. 33 f. 457. Gedrukt Epistolae p. 777
2 Een dokter in Den Haag of Delft; ook in n°. 932 genoemd.
3 Een geneesmiddel naar een recept van den Leidschen professor Pieter Paauw.
4 Zie p. 359 n. 6.
5 Beaumarchais, Trésorier de l'Epargne; zijn schoonzoon de markies de Vieuville en hij hadden in 1622 het aftreden van Schomberg als Surintendant van Financiën bewerkt; thans vielen zij zelf in ongenade. De zaak wordt in de volgende brieven telkens besproken.
6 De maréchal de Vitri?
7 De president Henri de Mesmes.

cum suis, et alios qui nos sanguine, affinitate, aut amicitia contingunt. Calendis Novembribus CIↃIↃCXXIV. Lutetiae.

Rogant te Puteani ut hunc ab ipsis fasciculum[1] Lugdunum recte perferendum cures.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

Adres: E. hooggeleerde voorsyenige Mr. Willem de Groot Advocaet voor den Hove van Hollandt in de nieuwe Raemstraet in 'Sgravenhage.

930. 1624 Nov. 8. Aan Jan de Groot[2].

Patieris, parens optime, me simul et tuis et fraternis literis respondere. Quod de culpa Guilielmi[3] scribis non nego, dummodo meam quoque in eo culpam agnoscas qui id, quod factum velles, fieri non iusserim, vobis praecipue parcens, ne de morbo ancipiti ante acciperetis nuntium quam vis eius ac periculum nonnihil remisisset. Pro tinctura corallii gratias amicis habeo. Utor in vino et quid[em] libenter: nam et gustus placet, et virium aliquid inde mihi accedere aut sentio, aut sentire me credo. Alvi fluxus paulatim maiora mihi relinquit intervalla et ad morem consuetum redit. Sed nocturnae quieti turbamenti nonnihil accessit inde quod ex multo iam tempore uxorem exspecto, neque interim ipsam, aut literas saltem ipsius aut ex Zelandia cuiusquam accipio; quae res, ut mos est hominum praesertim quorum corpus ad sanitatem nondum reductum etiam animo grave est, in nescio quas non cogitationes me iniecit, e quibus utinam brevi extricer. Nunc enim omnia, forte etiam tutissima, timeo. De pulvere transmisso itidem gratias habeo; videbo an eo sit opus.

Debiaeo[4] et eius uxori votis ardentissimis secundam valetudinem opto. Novi hic nihil nisi inquisitio in hirudines aerarii[5], cuius tamen exitum fore redemtionem scelerum et reditum ad mala vetera multi augurantur. Aula hic est cum reginis. Rex exspectatur. Meursio[6] nostro gratulor. Mihi Daniam multi ita depingunt ut valde absterreant. Stipendium illud non contemnendum est; sed ut ego onus professorium suscipiam gesti honores vix ferunt. Neque vero unquam id a me postulatum est. Liber noster de Iure belli et pacis[7] inter quatriduum incipiet excudi. Interim paro etiam fragmenta ex tragoediis et comoediis[8]; quo opere confecto spero me pertexturum quod ad

1 Vermoedelijk brieven van Casaubonus, bestemd voor Elzevier, die een uitgave van C.'s brieven voorbereidde.
2 Hs. U.B. Amsterdam cod. 30 A 1. Gedrukt Epistolae p. 778.
3 Willem van de Velde, Grotius' secretaris, die blijkbaar op Grotius' verzoek niet over diens ziekte geschreven had.
4 Joris de Bye.
5 Zie p. 408 n. 5.
6 Johannes Meursius (zie I p. 1 n. 1), die benoemd was tot professor in de geschiedenis en de staatkunde aan de hoogeschool te Sora in Denemarken, waar hij 20 Sept. 1639 overleed.
7 Zie p. 254 n. 14.
8 Excepta ex tragoediis et comoediis Graecis tum quae exstant, tum quae perierunt; emendata et Latinis versibus reddita; het boek kwam in 1626 bij Buon te Parijs uit (Rogge 395)

Iohannem ad implendam Euangelii quadrigam[9] in notis meis desideratur. In hoc morbo refeci partem eam Phoe

9 Zie p. 27 n. 1.

nissarum[1] quae mihi in carcere Hagiensi perierat: ita ut is quoque labor ultimam acceperit manum. Recognovi et notas meas in Senecam[2]; sed quia memini me, inter relegendum in eo descripto, quod habet Scriverius, quaedam allevisse, quae in meo autographo non sunt, omnino velim fratrem rogatum ut ubi se dederit occasio a Scriverio extorqueat ut eae chartae ad me redeant vel sub spe remittendi auctiores, ubi ille edere sua coeperit; quod si recte coniicio fiet nunquam, adeo ille lentus[3] esse solet. Ad Notas in Iohannem valde opus haberem Novo Testamento et Lexico Arabico, quae utraque habeo dono Erpennii. Sed ad fragmenta maxime opus mihi sit Lexico Constantini[4] cui assuevi. Si quis amicorum huc veniret, cui locus in arca esset vacuus, aut si quis alius mittendus esset magnus fascis, optarem libros illos cum Calepino[5] additos, vel si id fieri non potest Lexicon saltem. Valete pater, mater, frater cum omnibus vestris nostrisque. Scribebam revalescens Dei beneficio. VIII Nov. CIↃIↃCXXIV. Lutetiae.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

Velim rogatum fratrem ut enotet quae a me ad oram Fragmentorum e Comoediis Graecis[6], quae a Vossio commodata habui in carcere, annotata sunt. Utinam pater novo qui futurus dicitur domino Burano[7] operam suam posset facere commendabilem. Iamnunc nuntius advenit Marchionem Coeuvrium[8] qui pro Galliae rege apud Helvetios est, misisse cum mille quingentis hominibus qui itinera ad Vallem Tellinam occuparent, frustra obstante Nuntio papali et Romanensibus Helvetiorum civitatibus; ipsum subsidio sequi. Contra Tiliacus[9] minari dicitur ditioni Metensi et locis circumsitis nomine Imperii, cui erepta a Gallis tenentur.

Adres: E. Erntfeste hooggeleerde voorzienige heer Mr. Johan de Groot Raed van Syne Gen. van Hohenloo in 't hof van Syne Gen. tot Delff.

In dorso: Hug. Grotii 8 Nov. 1624, *en lager:* 8 Novemb. 1624.

931. 1624 Nov. 15. Aan Willem de Groot[10].

Amoris tui in me, Frater dulcissime, et per omnem vitam plurima habui signa certissima et quotidie maiora recipio. Rogo te ut semper perstes hoc mihi praesentissimum contra tot adversa praebere solatium. Vel illae quas iam hoc mense dedisti literae quantopere me iam magno gradu revalescentem confirmaverint, non credas. Parentes et te quam longissime a locis morbos transfundenti

1 Euripidis Tragoedia Phoenissae, emendata ex manuscriptis, et Latina facta, die in 1630 te Parijs bij Ruart uitkwam (Rogge 398).
2 Zie p. 29 n. 8.
3 Zie I p. 87 n. 4, p. 89 n. 4.
4 Roberti Constantini Lexicon Graeco-Latinum, Genève 1592.
5 Ambr. Calepinus, Lexion linguae Latinae, 1502. Herhaaldelijk herdrukt.
6 Zie p. 15 n. 8.
7 Frederik Hendrik.
8 De markies de Coeuvres.
9 Tilly.
10 Gedrukt Epistolae p. 778.

bus abesse quam maxime velim. De Heinsio[1] quod scribis iam intellexeram et gavisus fueram. Palma est publica.

Mihi id incommodissimum accidit quod cuncta interpretans ex primae antiquitatis sententia[2], sine ullo partium studio, locum non invenio ubi nostra excudi possint; et si possint, vereor ne hic me viliorem faciat insumta opera in explicandis locis, quibus dogmata quaedam superstruuntur, quae nunc hic publice probata vetustati placuisse mihi persuadere non possum. Quae nuper[3] scripsi ad patrem de Senecae Tragoediis et alia quaedam eorum oro memineris. Illud de peculiari Westfrisiae sigillo[4] minus mihi placet. Utinam tantum in Mansfeldio praesidii sit, quantum sibi multi persuadent. Non semper Saturnalia[5]. D. Basio[6] rogo me commendes quam officiosissime. Venit huc Lugduno Graswinckelius[7] ad nuntium morbi mei, cui gratias debeo quod me solari ac sublevare voluit. Wilhelmus[8] ei iam scripsit.

Hic nihil nisi in aerarii tractatores inquiritur[9]. Rex huc iam venit. Quid in Rhaetiae partibus eventurum sit, ex quo Galli iter ad Vallem Telinam suae potestatis fecerunt, avide exspectatur; nec minus quid acturus sit cum Comite Stabuli Galliae[10] Sabaudus.

Sed a publicis ad mea revertar. Ecce morbi tam gravis reliquias lasso corpore atque animo trahens nuntium accipio de febre et gravi et diuturna uxoris quae eam in Zelandia detinet. Deus diu iactatae familiae, ut spero atque confido, curam geret. Gratum mihi erit saepe de vestra valetudine reddi certiorem, eoque magis quia rumores increbescunt de magnis stragibus quas ibi morbi faciunt. Salutem de more asscribo parentibus et qui post parentes nobis proximi sunt. Valete. Lutetiae 15 Novembris 1624.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

932. 1624 Nov. 28. Aan Jan de Groot[11].

Binas hodie a fratre literas accipio, parens optime, quarum alteris et tu subscripsisti. Nunc discedunt a nobis amici optimi[12], qui laborem sumserunt non exiguum hiberno tempore deducendae huc uxoris, nulla alia tanti itineris causa, pro quo beneficio gratias satis magnas agere non possum. Ego et antehac coeperam valere meliuscule et post adventum uxoris non parum firmatus sum, manent tamen et tormina et alvi lubricum. Pro eo quod suadet Mosalandius[13] habeo gratias et videbo an usu opus sit. De interceptis literis quod frater suspica

1 Heinsius was door de Republiek Venetie tot Ridder van S. Marco benoemd.
2 Dit ziet m.i. op Grotius' Commentaria op de Evangelien; zie p. 27 n. 1.
3 Zie p. 410 n. 2.
4 Seneca, Apocol. 12.
5 Dit slaat waarschijnlijk op het intrekken van het stempel voor de door West-Friesland geslagen stuivers, waarvan in dezen tijd sprake is (cf. Res. St. v. Holland 1624 op 11 December).
6 Zie p. 239 n. 1.
7 Dirk Graswinckel.
8 Willem van de Velde.
9 Zie p. 408 n. 5.
10 Lesdiguières.
11 Gedrukt Epistolae p. 778.
12 Meerman en de Bie; zie p. 406 n. 1 en 2.
13 Dokter Maasland; zie p. 408 n. 2.

tur, etiamsi ita res haberet, minime curandum est: nihil enim scripseram quod publicos oculos metueret, sed siquid posthac significandum erit de privatis negotiis, sequar viam quam monstrat. Valetudo vestrum omnium et amicorum tam morbido tempore valde me recreat. Locum ad Corinthios cuius frater in epistola meminit eo quo explicandum indicat modo explicavi in notis ad Matthaeum[1]: sed illud non succurrerat quod isti locutioni egregium est testimonium. Erpennii mors[2] maius est damnum literarum quam aut dici, aut cogitari queat. Spero non defuturos qui memoriam eius ut par est celebrent. Ego viri amicissimi morte illud tantum consecutus sum, quod describendae non erunt Notae ad postrema Matthaei capita[3], quas nunc relegi et auxi. Cornelii nostri curam vobis omnibus commendo.

Res Galliae in melius quotidie procedunt; nam et confecta res est de matrimonio[4], et aditus ad Vallem Tellinam castellis quibusdam novis tenetur, quiescentibus Helvetiis Romanensibus, postquam et Hispanum vident nihil movere, dum quae in Mediolanensi agro sunt copiae modicae contentae sunt suos fines tueri, et Tiliacus[5] Bavari rebus attinetur. In pecuniae Regiae tractatores[6] severa inquisitio est. Inter alios iussus duci in vincula, sicubi reperiatur, Defontis[7], operum publicorum curator, et socer duorum Legatorum, alterius in Brittannia, alterius in Batavis, Espessaei inquam. Valete omnes quam optime, tu, mater, frater cum coniuge, soror cum marito. Lutetiae 28 Novembris 1624.

Tibi obedientissimus Frater
H. Grotius.

933. 1624 Nov. 29. Aan B. Aubéry du Maurier[8].

Quod pro summo tuo amore mihi metuisti, Vir Amplissime, id ipsum mihi et peius evenit. Nam et dysenteria perquam periculosa per duos ferme menses laboravi, et ex eo rumore uxor in Zelandia morbum non minus ancipitem, febrem et vehementem et continuam, contraxit; quae res ipsius ad me reditum aliquamdiu impedivit, et me inter desiderium et metum graviter iactavit. Sed coepit Deus his nostris novis calamitatibus mederi: nam uxor vix a febri derelicta, corpore adhuc infirmo, statim iter arripuit et, ut huc venit, tanto mihi solatio fuit, ut ad recuperandas vires plus paucis diebus quam antea perquam multis profecerim. Eadem divina clementia ut te tertiana, morbo non tam periculoso quam graviter molesto liberet, imo iam liberaverit, opto. Uxor, dum in patria fuit, tempus

1 Vermoedelijk in zijn aanteekening op Matth, I, 22: *ἵνα πληρωθῇ*
2 De Leidsche professor, Thomas Erpenius, die 13 Nov. 1624 aan de pest overleed. G.J. Vossius hield de lijkrede.
3 Zie p. 27 n. 1.
4 Het huwelijk van den lateren Koning Karel I van Engeland met de zuster van Lodewijk XIII, Henriëtte Marie.
5 Tilly.
6 Zie p. 408 n. 5.
7 Jean de Fourcy, thesaurier en superintendent der koninklijke gebouwen. Zijn dochter Maria was gehuwd met Antoine Coiffier de Ruzé, marquis d'Effiat, gezant in Engeland; een andere dochter was gehuwd met den gezant bij de Republiek, d'Espesses.
8 Gedrukt Epistolae p. 73.

omne trivit visendis amicis et componendis reculis suis, id est naufragii nostri tabulis. Publicas res reliquit eo in statu, in quem eas pridem laeva consilia adduxerunt, exigua spe emendationis, nisi quod ex machina numen affulserit. Omnes, qui iudicio valere creduntur, ita iudicant, circa initia, cum Spinolae exercitus nondum Bredam clausisset, sine sumptu ac periculo potuisse obsidium impediri, quod nunc nisi re in discrimen adducta et immensis impendiis solvi non poterit: si tamen vel sic poterit. Eius autem oppidi iactura non modo amnes et proximas Hollandiae terras excursibus et praedationibus infestas faciet, sed et Bergae minatur. Satis in oppido victus est in menses hibernos et partem veris. Interim speratur posse hosti pabula equorum et alia necessaria deficere. At ille in multum tempus castris suis providit; neque hactenus quiquam commeatus ad ipsum euntis interceptum est, maiore apud ipsum vi equitatus: cui malo cum pridem occursum a nostris oportuisset, nunc remedia ex novis turmarum conscriptionibus quaeri a nostris dicuntur. Multi exspectant, ut Mansfeldius cum toto exercitu, quem in Britannia ad 12 millia, caeterum adiuvante Halberstadiensi[1] in Germania, colligit, antequam Palatino[2] operam navet, nostris copiis iunctus in aliquam hostilium castrorum partem impetum faciat. Spinola opperiri famem hostium tardum ratus, incipit opera et machinas oppido admovere.

Ex Americana navigatione mercatoribus in multos annos nulla commoda sperantur, praeter illud publicum, quod Hispano negotium facessitur. Duae iam classes parantur, simul ad naves quinquaginta partim privatas, partim publicas. Sed timetur ne, antequam eae adveniant urbs S. Salvatoris, ad Sinum Omnium Sanctorum, extrema laboret fame. Parum enim victus naves attulerunt, nec terra quicquam tale subministrat, insessa a feris gentibus, quibus omne incognitum hostile est, nullo Hispani aut Batavi discrimine. De militiae nostrae numeris inquiram sedulo, ne quid per memoriae errorem te fallam. Scribam autem ad te, simul atque certi aliquid comperero. Affinis meus[3] recte quidem valet, sed amoribus distentus, ut fieri solet, ad alia negotia fit negligentior. Ego partem alteram eius honorarii, quod mihi in annum 1623 promissum cum aliqua summae prioris decisione fuerat, nondum accepi, per tricas eorum, quibus imperatum erat id pecuniae solvere: cui malo remedia adhuc quaero. In futurum quid sperare debeam, plane ignoro: nisi quod et Cancellarius[4] et Campiniacus[5] iubent bene sperare; quod in incertis tutissimum est. Sunt alii, qui mihi honestum apud se receptum ostendunt; sed mihi constitutum est Galliam, cuius amicitiam plurimi feci semper, non deserere, nisi prius ita deserar, ut et mihi et aliis omnibus constare possit consilii mei ratio. Tilenus non minus quam ego dysenteria vexatus, adhuc eius reliquiis tenetur. Tibi coniugique ac liberis tuis meliora, imo optima precamur. Lutetiae. 29 Novemb. 1624.

1 Zie p. 305 n. 10.
2 De Winterkoning.
3 Volgens Rogge, Brieven van Maria van Reigersberch p. 111 n. 1, was Nicolaas van Reigersberch verliefd op een van de dochters van Jan van Baerle en Jacomina Hoon, en niet op Susanna, die later Ger. Brandt huwde, zooals ik, op gezag van Rogge, Brieven van Nic. van Reigersberch p. 10, hiervoor p. 324 n. 2 schreef.
4 D'Aligre.
5 Champigny, zie p. 314 n. 4.

934. 1624 Nov. 29. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Godt zy gelooft dat ick mijn huysvrouw ende kinderen hyer heb becomen: mijn huysvrouw sonder syeckte, Cornelia noch met een coortse beladen, doch niet geduyrigh noch seeckere uyren houdende, 't welck ons te eerder beternisse doet verhoopen. Myne dispositie is met de comste van mijn huysvrouw vry gesterckt, ende hoope, al ons geselschap nu zijnde vertrocken, d'heer Meerman ende de Bye[2] nae Seelant, mons[r]. Graswinckel[3] nae Lions, dat ick volcomentlick sonder beletsel op myne diaete sal connen letten ende daerdoor weder becomen myne vorige gesondtheyt, waertoe de goede Godt zynen segen verlene, off ick noch eens dienst mochte doen aen myne vrunden, die voor my soo groote sorge ende becommernisse toonen.

De nieuwe tydingen van Vranckrijck sal U.E. uyt de laeste brieven aen d'heer Rentmeester[4] verstaen hebben, als de finale conclusie van het huwelijck, de poursuite jegens de financiers, de goede successen van de Grisons. 't Sedert en is niet voorgecomen dat schryvens waerdt is anders dan dat onder de personen, jegens dewelcken by de nieuwe Camer gedecreteert is prinse de corps, mede is Defoinctis[5], opzyender van alle des Conincx wercken, wiens twee dochters gehuwelijckt zijn aen d'heer Defiat, nu Ambassadeur voor den Coning in Engelant, ende aen d'heer d'Espesse, Ambassadeur in den Hage. 't Gebeurt dickwils alhier dat de stilte van het hoff gantsch geen materie van schryven ofte discoursen en suppediteert: maer eenige zijnde sal ick [niet] naelaeten deselve waer te nemen ende U.E. ende andere vrunden mede te deelen. Ick danck U.E. zeer voor de particuliere onderrichting van de gelegentheyt van ons Landt, biddende U.E. tot naerder verstant van alles my te willen onderrichten hoeveel crijgsvolcx te paerd ende te voet onse Landen hebben in dienst gehadt ende betaelt vóór het sluyten van de Trefves, vóór het uytgaen van de Trefves, ende hoeveel als nu[6]. D' heer van Maurier heeft my geschreven, maeckt mentie van U.E. ende verwacht tydinge van U.E. Monsr. de La Villauclercq[7], secrétaire d'Estat, is gisteren middagh nae Engelant vertrocken om alle 't gunt tot het volbrengen van het huwelijck noodigh is aldaer te prepareren, waernae men meent dat daer gesonden sal worden le Duc de Chevreux[8] met meerder pompe. Mijn huysvrouw seyt dat zy U.E. over soude schryven de historie van haer zeer moeyelicke reyse, maer dat zy noch geen tijdt en heeft. Wy bidden om onse gebiedenisse aen moeder,

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 6 b. Rogge, Brieven van Maria van Reigersberch p. 282 n. 5 vergist zich, als hij zegt dat de brief aan Johan v.R. is geschreven.
2 Zij hadden Maria, die in Zeeland ziek was geworden, op haar reis naar Parijs vergezeld; zie p. 406 n. 1 en 2; p. 411 n. 11.
3 Graswinckel was op het bericht van De Groot's ziekte uit Lyon naar Parijs teruggekeerd; zie p. 411 n. 6.
4 Johan van Reigersberch.
5 Zie p. 412 n. 7.
6 Zie n°. 933 kort vóór het eind.
7 Zie p. 335 n. 2.
8 Claude de Lorraine, hertog van Chevreuse.

de broeders, susters, vrunden ende bekenden, sonderling d'heer van der Maerssen[1].

Tot Parijs den XXIX Novembris XVI^{c}XXIIII.
U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: E. hooggeleerde voorsyenige M^{r}. Nicolas Reigersberg, advocaet voor den Hove van Holland residerende tot Middelburgh.

935. 1624 Dec. 3. Van Johan van Reigersberch[2].

936. 1624 Dec. 31. Van Johan van Reigersberch[3].

937. 1625 Jan. 3. Aan Willem de Groot[4].

Iamdudum, mi Frater, a vobis nihil accepimus. Uxor pedem laesa domi desidet. Petro frigus morbum et dolores incutit. Filiae febricitant. Ego, Deo sit gratia, valeo, nisi quod oculi interdum suffunduntur. Res Rhaeticae optime procedunt: nam Marchio Coeuvrius[5] non tantum castellum Tiranum, quod potissimum est, in Galliae fidem redegit, sed et alia nonnulla; ita ut partem minorem teneat Vallis Tellinae, Hispanico Mediolani praefecto copias apud se retinente metu Sabaudi et Comitis Stabuli[6] qui illuc irruptionem minantur. Villauclerquius Lomeniaci filius, unus ex quatuor arcanorum scribis[7], in Angliam profectus a Rege Britanniae donatus est monili quod valet viginti millia scutatorum. Iussus est a suo Rege cum Britanno agere, ut quod ille Mansfeldio imperavit et ad Infantem Isabellam scripsit, nolle se quicquam hostiliter agi in ea quae Regis sunt Hispaniae, ita interpretetur, ut id non obstet quominus liberandae Bredae ille operam navet. Vide pacta nuptialia sororis Regis et Principis Walliae. Praecipuae leges sunt matrimonii solennia hic celebratum iri more Romanensi, ut olim cum Margareta Regi Navarrae[8] nuberet. In Anglia pacta solenniter praelegentur. Rex sororem Caletum deduci curabit, inde excipiendam ab Anglis. Novae nuptae eiusque familiae pacta libertas exercendae religionis Romanae in sacello, quod ubicunque erit ipsa habere sibi poterit; et XXVIII presbyteros sub cura Episcopi qui in eos iurisdictionem habebit, extra quam si in statum publicum peccaverint. Tunc enim Episcopus reos sacris solutos profano iudici exhibere tenebitur. Liberi penes matrem educabuntur ad annum aetatis XIII. Domestici novae nuptae nunc dantur a Galliae Rege, posthac legentur ab ipsa

1 Zie p. 378 n. 7.
2 Hs. Bibl. Rem. Gemeente Rotterdam. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch, ed. Rogge p. 757; het slot, dat daar is weggelaten, is gedrukt: Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 325.
3 Hs. Bibl. Rem. Gemeente Rotterdam. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch ed. Rogge p. 758.
4 Gedrukt Epistolae p. 779.
5 De markies de Coeuvres.
6 Lesdiguières.
7 Zie p. 337 n. 7 en 8.
8 Marguérite d'Angoulême, gehuwd (1527) met Henri d'Albret, koning van Navarre.

Romanensis religionis Galli aut Angli, assentiente Britanniae Rege. Nihil tentabitur quo nova nupta adducatur ad mutandam religionem; idque Rex et maritus sancte iurabunt. Nova nupta successiones omnes repudiat; dotem habet octies centena millia scutatorum, antipherna octodecim millia librarum sterlingarum, et domum Regiam, si quando vidua in Anglia manere elegerit. Pro mundo accipiet a socero quod valeat quinquaginta millia scutatorum. Caetera minoris sunt momenti. Creditur non ante Pascha hinc abitura. Rumor hic spargitur aliquid moveri a Transligerinis Protestantibus: quod si verum, accersent illi in se indignationem bonorum omnium, ut obstantes egregiis Regis conatibus. Si quid apud vos scitu dignum geratur moneri eius aveo, et patri, matri, tibi tuaeque, sorori et eius marito, amicisque omnibus felicem annum hunc opto, cuius tertio die haec scribebam. Lutetiae 3 Ianuarii 1625.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

938. 1625 Jan. 9. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Vir Amplissime.

Distuli literis, quas 22 Decembris dederas, rescribere, dum certi aliquid super his, de quibus sciscitatus fueras, ex patria nostra exspecto: quod quia advenit tardius, maxime eo, quod hi, quorum opera maxime utor, longius nunc absunt ab imperii sede, nolui interim desidis amici speciem praebere. Ego Dei ope recte valeo, neque peccaturum me putem in tua commoda, si valetudinem tibi qualis nunc quidem mea est, exoptem, nisi quod ipsam quoque illam *εὐεξίαν* periculo vacare medici negant; forte ut nusquam data securitate ipsis obnoxii vivamus. Spinola ad Bredam non ea sentit incommoda, quae ex hieme et pluvia sperabantur. Bis iam nostri tentarunt per stagnantia camporum naviculas inferre oppido, nova primum, deinde plena Luna; sed irritus fuit conatus, aquis non satis crescentibus. Dicitur tamen manere eadem spes, aut superfuso adiacentibus Marca amne, aut perfosso aggere, qua humillima pars est hostilium castrorum. Milites aliquammulti, quibus pax inter Danum et Sueonem inita missionem dedit, Mansfeldio militaturi advenerunt, ad duo millia et plures exspectantur. His an Danus stipendium sit daturus incertum est. Creditur nostris minus male velle, ex quo Princeps Mauritius summae rerum potitus aut est, aut putatur. Nam privatam eius amicitiam publicae nostrorum ante habere se satis iampridem praetulit. Quod si et in nostros maneret, qui fuit, tamen mirandum non esset, si eum fortuna moneret filiae sororis suae. Mansfeldio ex Gallia bis mille equites, ex Britannia duodecies mille pedites adventare, regum duorum pecunia alendos, pro certo habetur. Sed Rex Britannus legem Mansfeldio addidit, ne quid in Hispanum eiusve terras hostile inciperet. Alias quoque copias ei per Germaniam colligit Halberstadiensis[2]. Hae omnes non exiguum metum Hispanis incutiunt, qui, rarum in Belgio, nobilitatem omnem equis militare iusserunt: et ex Germania acceperunt tres millenarias cohortes aut amplius. Limes adversus Galliam sollicite

1 Gedrukt Epistolae p. 73.
2 Zie p. 305 n. 10.

custoditur. Tuos liberos sospites Paduam advenisse tibi gratulor, optoque ut semper de illis quae voto meliora sunt tibi nuntientur. Vale, Vir Amplissime, cum tua, a me et mea. 9 Ianuarii 1625.

939. 1625 Jan. 17. Aan Jan de Groot[1].

Gratias tibi habeo, mi Pater, quod mei meaeque valetudinis tantam geris curam. Etiam quod de esculentis sperare nos iubes ventura in tempore pergratum est. Vossius fecit pro summo suo in me amore, quod negotium illud in se suscepit: nostra interest ut id absolvatur. Editio libri nostri de iure belli ac pacis[2] tarde procedit. Rex Britanniae, quanquam diserte Mansfeldio imperaverat nequid hostile in Hispanum moliretur, adductus tamen eo est a Galliae Legatis, ut passurus sit a Mansfeldio iter per Belgium Hispaniense in Germaniam posci et, si negetur, sumi, nimirum quia id iuris est etiam in solo non hostili. Bredam Spinola Isabellae affirmat intra hunc mensem captam iri. Idem Manlianae severitatis[3] exemplum edidit: nam cum edixisset, ne qui suorum singulari inter se certamine dimicarent, filium ex iurgiis ad pugnam cum altero iuvene prolapsum damnavit capitis; et cum eos evasisset quibus in custodiam erat datus, eos ipsos sex numero suspendi fecit; filium in Gallias profugum dedi sibi postulat; sed eum Rex, misertus iuvenis magnanimi, tuendum suscepit. Rumor de Insula Rea a Subizio[4] occupata vanus apparet, atque inde ortus quod ille cum navibus aliquot in mari vagans ibi prandium sumsisset nullo ulterius conatu; tamen non frustra creditur se fluctibus committere, sed moliri aliquid; et iam a Vandomio[5] in Armorico littore duae naves dicuntur deprehensae et centum in illis homines, quibus consilium fuerit Castellum Blavetum et arcem Nannetensem sui iuris facere. Intra dies paucos quid horum sit rescibitur. Interim tibi, matri, fratri, sorori eorumque coniugibus et caeteris nostris ego et uxor cuncta salutaria ex animo optamus. 17 Ian. 1625.

Dubletus[6], curruum curator, qui cum literis publicis ad Legatum nostrum missus erat, cum domicilium Legati et ipsum ignoraret, ambiguitate vocabuli delatus est ad Legatum Belgicum, sed Bruxellensem, eique coepit de rebus non exiguis loqui. Sed errore deprehenso abiit, et ad verum Legatum venit, atque ab eo ad hospitium invitatus iussit eo deferri sarcinas: et coram iis qui deferebant aperuit, ita ut et appareret pecuniam ipsi esse. Cum velut negotium quoddam curaturus exiisset, nunquam comparuit et adhuc desideratur. Qui sarcinas detulerant capti ita se purgant, ut innocentes videantur. Itaque alii avectum in Hispaniam, alii dolore erroris a se commissi necem sibi intulisse iacto in amnem corpore suspicantur.

Tuus tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

1 Gedrukt Epistolae p. 779.
2 Zie p. 254 n. 14.
3 T. Manlius Torquatus liet als consul zijn zoon ter dood brengen wegens insubordinatie; Livius VIII, 7.
4 De hertog van Soubize.
5 De hertog van Vendôme.
6 Over deze zonderlinge vergissing van den Wagenmeester François Doublet, waarover in de volgende brieven telkens sprake is, zie Rogge, Brieven van Nic. van Reigersberch p. 14 n. 5 en 6.

940. 1625 Jan. 21. Van N. van Reigersberch[1].

941. [1625] Jan. 23. Aan Willem de Groot[2].

Nullae, Frater charissime, hoc tempore ex Hollandia literae venerunt neque ad nos, neque ad alios, ut solent interdum tempestates impedimento esse quominus ista suo ordine procedant. Ego interim quae didici committere nolui ut vos ignoraretis: sunt enim minime vulgaria. In Valle Telina quod restabat castellum, Morbegnum nomine, in Coeuvrii[3] venerat potestatem: et paratus videbatur Comes stabuli[4] in Mediolanensem agrum irrumpere. Quod, ut videtur, metuens Hispanus tribus militum millibus insedit Staechadas Insulas: id vetus nomen, nunc Iëres vocantur, quae in Mari Mediterraneo Massiliensi orae obiacent. Guisius[5] ei orae praefectus pridem id metuens praesidium maius poposcerat: sed mos huius Aulae differendi minus urgentia locum dedit magno vulneri. Nam illis faucibus tota quodammodo Narbonensis Provincia premitur. Et ecce aliud malum. Subizius[6], qui Insulam Ream occupaturus metuebatur, id quidem efficere non potuit, coepit tamen hostilia, captis navibus quas Nivernensis[7] in Regis ministerium habebat, et vicis incensis subter castellum, quod Rupellae portui impositum est. Tempus quidem ille captavit suum, sed interim Hispani negotium gerit, qui id unice optat, ut Galli domi negotium habeant. Mansfeldii equitatus paratus est ad iter, et creditur cum caeteris copiis recta ad vos iturus, quia per Atrebatum fines magnum illis periculum esset, omnibus ab hoste provisis quae iter infestum reddant praesidiis, equitatu et inedia. Doubletus[8], de cuius errore nuper scripseram, multa ad expeditionem Mansfeldii pertinentia Legato hostili, quem nostrum putabat, patefecisse creditur, et nunc occultare se donec tantae supinitatis veniam impetraverit. Iuvenis ille e Spinolae castris elapsus[9] non est, ut scripseram et hic dicebatur, eius filius, sed eum habet patruum. Magna hic emolumenta Regi sperantur ex venatu harpyiarum[10]. Beaumarchaeus, homo ex loco infimo ad invidendas Principibus opes evectus, citra octo dies absens iudicabitur. Quaestoria eius dignitas licitantibus addicetur, non minus duodecies centenis florenorum millibus. Neque eo minus Rex consequetur ex reditibus quos ipsi Beaumarchaeo fiscus debet; caetera bona quantum allatura sint compendii fisco vix aestimari potest. Haec hic aguntur. Nos de Breda felicia exspectamus. Valeto cum patre, matre, uxore, amicis. 23 Ianuarii 1623.

Tuus tui amantissimus
H. Grotius.

1 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch ed. Rogge p. 12.
2 Gedrukt Epistolae p. 768. Ten onrechte daar op 1623 gesteld, zooals blijkt uit de vermelding van het beleg van Breda.
3 De markies de Coeuvres.
4 Lesdiguières.
5 Charles de Lorraine, duc de Guise.
6 De hertog van Soubize.
7 Charles de Gonzague, duc de Nevers.
8 Zie p. 417 n. 6.
9 Zie n°. 939.
10 Zie p. 408 n. 5.

942. 1625 Jan. 26. Van S. Episcopius[1].

Eerwerdighe, wyze, voorsienighe heer.

Ick hebbe uyt Mercier[2] verstaen de eere, die U.E. my heeft gelieven te doen met het presenteren van eene dedicatie aen M[r]. Dolot[3], indien Syne E. 't selve niet en soude onaengenaem wezen, en dat Syne E. in den eersten 't selve niet ongaerne geaccepteert, doch naderhant wederom geëxcuseert heeft. Ick bedancke U.E. seer hooghlijck voor de groote affectie ende de eere, die U.E. daerinne my heeft bewesen, my werdigh achtende eene soodanighe recommandatie. Aengaende de ongestadigheyt van dien goeden ouden heer, ick verwondere my daerover niet; 't gebreeckt Zyne E. niet aen kennisse, maer aen hert en couragie, daer eensdeels de jaren oorsaeck van zijn, eensdeels een wereltsche vreese van te verliesen beide de eere by den menschen, en rust en gemack by sijn selven. Ick gedencke dickmael, mijn heer, dat God eertijts als sijn volck ten stryde soude gaen, deur een basuyne liet uytroepen, dat onder anderen oock die geene, die vertsaeght of bevreest waren, niet en souden mede optrecken, maer te huys blyven, opdat sy harer medebroedren herte niet en souden mede vertsaeght maken; oock dat Joannes in syne Openbaringhe[4] onder anderen de vertsaeghde mede rekent, *τοὺς δειλοὺς*, die in den poel geworpen sullen worden; de waerheyt Godes van welcker overgroote nutticheyt men overtuyght is, meriteert een grooter couragie als by sommighe luyden vernomen wort; doch de heere sal die en ons oordeelen.

Ick hebbe M[r]. Pieterss.[5] wederom ernstelijck gesommeert om op U.E. brief te antwoorden. Als ick die Zyne E. gaf lagh hy aen de gicht te bedde en konde handen noch voeten gebruycken, maer beloofde my te sullen arbeyden dat dadelijck U.E. daerop antwoort soude gesonden worden. Nu heeft hy my, wedrom aengesproken sijnde, geseyt 't selve gedaen te hebben. Ick twijffele daerom niet of U.E. sal 't selve antwoort wel bekomen hebben. Hier sijn voor de tweede reyse, soo men seyt, de schepen alle te gelijck gearresteert, en men heeft alrede eenighe van de grootste en beste boeyers uytgekooren, die vandaegh vertrecken moeten; tot wat eynde is noch onseker; elckeen gist nae sijn humeur is. In onse vaderlant wackert vry wat den yver van onse gemeynten soo in de steeden als oock ten platten lande, sulckx datter arbeyders gebreken tot den ooghst: wy hoopen en bidden dat den heere des ooghsts dier uytstooten wil soodanighe en sooveele als den ooghst vereyscht, of indien sulckx Syne Goddelycke Majesteyt niet en belieft, een soodanighe remedie gebruycken wil, dat de gevangene en gebannene verstroyde arbeyders in vreede en vryheyt wederkeeren moghen, opdat de ooghst niet verlooren en gae, daervan ick redenen hebbe niet te wanhoopen, indien wy met patiëntie de gebeden aenhouden ende ons selven syne hulpe en segeninghe niet onwerdigh en maken. Ick ben vast met Camero[3] doende, maer in het uytschryven wast het werck onder de hant sulckx dat ick vreese, dat het te groot worden sal om gelesen en gedruckt te werden. Ick sal evenwel in Gods naem voortgaen en brengen het soo verre ick kan, verhopende dat U.E. my

1 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam.
2 Zie p. 401 n. 2.
3 De dedicatie schijnt te zijn voor Episcopius' Responsio ad defensionem Io. Cameronis; zie p. 210 n. 13.
4 Joh. Apoc. 21, 8.
5 Zie p. 400 n. 3.
3 De dedicatie schijnt te zijn voor Episcopius' Responsio ad defensionem Io. Cameronis; zie p. 210 n. 13.

verwerdighen zal volgens U.E. goede affectie t'mywaerts 't selve te overzien om daerover U.E. oordeel, dat ick boven alle andere estimere, te verstaen. Hiermede Eerwerdighe, wyze, voorzienighe heer, bevele ick U.E. met U.E. lieve huysvrouwe en familie in de beschermighe des alderhooghsten aen lijff en ziele met hertelicke groetenisse van alle de vrienden die hier by ons sijn.

Den 26 Janua. 1625. In Rouen.

U.E. van herten dienstwillighe
S. Episcopius.

Adres: A Monsieur M[r]. Hugo Grotius à Paris.

943. 1625 Jan. 30. Aan Willem de Groot[1].

Et quas 13 et quas 20 huius mensis ad nos dedisti, Frater, recte pervenerunt, ex quibus disco spem Bredae in meris armis sitam. Hispani copiae de Staechadibus recesserunt, sive tantum praesidium fuit pecuniae datum, quae Genuam ferebatur, sive contenti sunt ostentasse periculum, quando et Comes stabuli[2] agrum Mediolanensem ingredi hactenus minatur tantum. Ita metus mutuus pacis erit munimentum. Post captum Morbegnum nihil ex Rhetia habemus. Sed exspectatur captura etiam castelli ad Clavennam. Interim Subizius, Nivernensis, ut scripseram[3], navibus - quinque erant - occupatis, non quidem Ream insulam tenet, sed Blavettum, magni nominis et egregii situs in Britannia Armorica castellum, machinis petit: at ipse a regiis et navibus et copiis terrestribus eminus ita cingitur, ut obsesso quam obsessori dicatur propior. Quod si in manus venerit, damnabitur capitis, quod duobus ipsius centurionibus iam evenisse intelligo. Nostris a Rege poscentibus ius conscribendi hic equitis et peditis, respondit Rex permissurum se ubi ipse quantum satis est conscripsisset; addiderat nuper habiturum se brevi cohortes 17. Beaumarchaeus[4], socer Vieuvillani et Vitriaci, suspendio adiudicatus in imagine supplicium pertulit: bona fisco addicta, etiam quae in aliorum toparchiis sita, detracta pecunia aliqua in usus pauperum, et eo quod privatis debetur. Ipsi Vieuvillano intenditur capitis iudicium. Instrumenta constitutarum pensionum rogo penes te serves donec aliter sit usus facto. De Westfrisiis[5] quod scribis displicet, neque enim illa via insistendum, ut Hollandiae sua reddatur auctoritas quae nimium ab annis aliquot eviluit. Uxor sanata est et filiarum maior. De Dubletio[6] rumores perscripsi nuper, quid de illo factum sit nescimus. Hoc tantum nunc constat vivere eum, unde creditur latere donec veniae certus sit. Qui hic res tractant Regni aiunt patefacta ab eo quaedam nostrorum commenta, sed quae hic placitura non fuerant. Haec nunc habebam; ego siquid posthac scriptis dignum occurrerit edoceri per vos gaudebo. De indiculo[7] magnas habeo gratias: velim et de eo quod per inducias et ante eas fuit, si non singulatim, certe

1 Gedrukt Epistolae p. 779.
2 Lesdiguières.
3 Zie n°. 941.
4 Zie p. 408 n. 5.
5 Zie p. 411 n. 4.
6 Zie p. 417 n. 6.
7 Een lijst van documenten betreffende de gebeurtenissen in het Vaderland vóór, tijdens en na het Bestand; zie ook p. 422 n. 9; p. 428 n. 9; p. 433 n. 3; p. 441 n. 1.

in summam certior reddi. Valetudinem tibi, tuae, parentibus et propinquis optimam opto. 30 Ianuarii 1625.

De Guilielmo[1] rogo Meermannus amicique alii negotium commendatum habeant: et significent simul electio processerit, quid de novis Consulibus et publicae rei et illi privatim sperandum sit.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

944. 1625 Jan. 30. Aan N. van Reigersberch[2].

Mon frère.

De uwe van den XIIII[en] deser maend can ick niet betaelen met gelycke quantiteyt van nieuwstydingen; maer ick weet dat U.E. my te goede sal houden soo ick antwoorde nae de stoffe, die my hier wordt gegeven. Men heeft hyer versocht lichtinge te doen voor ons volck soo van ruyterye als van voetvolck, maer de coning stelt sulcx uyt totdat hy zyne eygen lichting sal hebben gedaen. Hy heeft self tegen onsen Ambassadeur geseyt dat hy hoopt haest XVII regimenten te hebben. De swaricheyt van Jeres[3] is over, alsoo de schepen met het volck - zijnde gedestineert, soo men meent, om eenigh geldt te convoyeren - vandaer zijn gepasseert nae Italiën, sonder de Franchoysen yet anders benomen te hebben dan haer al te groote sorgeloosheyt. De Connestable[4] heeft noch geen ordre om in 't Milanees te passeren, maer dient tot noch toe alleen om de trouppes, die in 't Milanees zijn, te beletten haer te moeyen met de Valteline. Van Morbegno heb ick laest geschreven; resteert het fort de Chiavenna, niet in de Valteline maer daer ontrent. Soubize, wyens actie generalijck by alle vrome luyden wordt geblameert, is beset, soo men seyt, ontrent Blavet, welcke plaets hy begonnen had te beschyeten, daer is volck ingecomen ende geen peryckel voor de plaets, maer wel, soo men meent, voor hem. Twee capiteynen van zijn volck zijnde becomen zijn gecondemneert onthooft te worden, ende wordt aen de executie niet getwijffelt. Middelertijdt gaet men hyer voort met de proceduyren jegens de financiers[5]. Beaumarché is by sententie gehangen in effigie, 't goedt geconfisqueert, gededuceert eenige somme voor de armen ende de pretensiën van de particuliere geinteresseerden. Is oock by deselve sententie verstaen dat de goederen, gelegen onder particuliere heren, recht andersins hebbende tot confiscatie, in dit delict moeten comen aen den Coning, waeruyt groot proffijt werdt verwacht. Wat ons Land belanght, ick meen men hyer geresolveert is de drye jaeren van het laest tractaet in te zien, den Coning van Spaignie indirectelijck werck te geven, ook te dreygen, sonder te comen in openbaer oorlogh; 't welck ick meen oock het desseing te zijn van den Coning van Engelant, die men niet en can disponeren om nevens Vranckrijk hem te verbinden tot eenige assistentie van geldt voor onsen staet.

Mijn werck[6] wordt gedruckt, maer gaet niet soo wel voort, als men my

1 Willem van de Velde, voor wien Grotius een betrekking in Amsterdam zocht; zie ook p. 391 n. 4.
2 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 6 e. Op de keerzijde schreef Maria een brief aan Nicolaas, die gedrukt is Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge, p. 118.
3 Zie n°. 941.
4 Lesdiguières.
5 Zie p. 408 n. 5.
6 De iure belli ac pacis; zie p. 254 n. 14.

belooft had; sal groot zijn vyer ab[1] in quarto. 't Officie dat U.E. my wil doen by den vrundt in den Hage sal my aengenaem zijn. 't Opschrift can men maecken ‘à monsieur de Gadolie’[2] onder couverte aen S[r]. Olivier[3]. Nopende de soon van broeder Campen[4] heb ick myne consideratiën overgeschreven: al dat in mijn macht is is t'zynen beste. De vrunden sullen letten wat hem oorboir is. Hyermede, mon frère, sal ick eyndigen ende doen myne gebyedenisse soo aen U.E. als door deselve aen moeder, broeders, susters ende vrunden. Den XXX January XVI[c]XXV.

Soo U.E. nae den Hage gingt ende Neeff[5] daer waere, soo en waer 't niet quaed hem te seggen, dat ick hyer by veele groote werde aengesproocken van myne restitutie in 't Landt, om te hooren off hy sulcx veylig soude vinden ende acht dat het met eere - daer ick vooral op let - soude connen geschieden. Mijn advijs als voor desen is den tijdt noch in te zien. Men soeckt crimineel proces te maecken aen den gevangen Marquys de La Vieuville[6]. Van Doublet[7] weet men noch niet seeckers dan dat hy leeft. De Cancelier[8] seyt dat hy wel eenige voorslagen heeft geopenbacrt maer sulcke dye hyer niet gesmaeckt en soude hebben. Wilt gedachtich zijn van 't gunt waervan ick onderrichting had verzocht van voor, in en na de Trefves[9].

945. 1625 Febr. 6. Van S. Episcopius[10].

Eerwerdighe, wyse, voorsienighe, hoochgeleerde heer.

Ick dancke U.E. voor den wensch van iet goeds te moghen contribueren tot het werck, dat ick onder handen hebbe[11]. 't Geene daer goeds in soude moghen zijn, is ten deele van U.E. en van 't geene U.E. gelieft heeft my mede te deelen; het uytschryven valt moeyelycker als ick meende en is bynae een geheel nieuw werck. Conde ick hier een om gelt bekomen, die 't voor my dede, ick soude geen gelt sparen om daer haest af te wesen. Nu moeten wy hetselve doen en dat valt meer als dubbel werck. Op de dedicatie, daervan U.E. mentie maeckt, kan men letten als het werck voltrocken sal zijn. De provisie[12], daervan U.E. huysvrouwe heeft geschreven, is hier over 6 of 7 daghen aengekomen, soo my M[r]. Dirck heeft geseyt; hy heeft deselve met de karre gesocht over te senden, opdat U.E. deselve haest soude moghen bekomen, maer dewyle de karreluyden seer ongeschickt hier waren in het eyschen van 4 guld. voor het hondert, omdat de riviere

1 Vier alphabetten; de vellen druks, van 8 pagina's quarto, waren gemerkt met de letters van het alphabet: dus ± 100 vel.
2 Groot is in het Hebreeuwsch Gadool. Zie p. 137 n. 9.
3 Zie p. 214 n. 2.
4 Een zoon van Jacob Campe en Martha van Reigersberch zou bij de Groot komen wonen om later te Bourges te gaan studeeren; zie n[o]. 940.
5 Frederik Hendrik.
6 Zie p. 408 n. 5.
7 Zie p. 417 n. 6.
8 d'Aligre.
9 Zie p. 420 n. 7.
10 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam.
11 Zijn boek tegen Cameron; zie p. 419 n. 3.
12 De esculenta, door de ouders uit Holland gezonden, waarvoor Grotius in n[o]. 939 dankt.

gedeboucheert was, soo hadt hy goet gevonden deselve t' scheep te bestellen, alsoo de riviere binnen een dagh 2 ofte 3 wederom navigabel is geworden, en de kooplieden, hier overlaat zijnde met een groote menichte van harinck, de schippers perssen om de reyse aen te nemen. Op gisteren of op huyden seyde hy my dat se van hier meenden te varen, en dat U.E. provisie alrede gescheept was, sulckx dat U.E. met de eerste barcken deselve sult bekomen. Alle de schepen, die hier vandaen vertrocken zijn, sijn wederom gecontremandeert om niet verder te vertrecken sonder nader ordre van den koninck. Eenige andere die gearresteert waren geweest sijn wederom ontslagen: daer wordt verscheydelijck van gediscoureert, elck oordeelt nae zijn affectie. De Quevillisten[1] hebben het ontset van Breda, de conqueste van Brabant en Vlaenderen, en daernae het wedercrygen van het Palatinat in het hooft en meenen bynae dat het niet missen kan of de koninck van Spaengien sal haest in het hemt staen. L'Hermite[2] is in Westindien tot by Lima toe geweest en heeft menichte van schepen met gout en silver genomen, doch seyt men dat hy selfs gebleven is. In onse lant worden noch hondert compagniën aengenomen, die van de stadt van Amsterdam alleen sullen worden betaelt. Prins Henrick seyt men dat tot dien eynde in den Haghe is geweest en wederom nae het leger vertrocken is. Ick dencke dat hy me niet gaerne Breda soude verliesen. Ick dancke U.E. voor het mededeelen van de tydinghen. Onse kercken nemen, God loff, toe in getal en yver: ons gebreeckt een queeckhof om jonge arbeyders aen te voeren, die in de plaetse van de verstorvene en gevangene gebruyckt souden mogen werden. Tot Amsterdam worden de vergaderingen dick en sterck gehouden; in de plaetse van den overleden bitteren schout, Haen[3], is eenen Tengnagel[3] gekomen die men hout voor seecker dat een bescheyden en moderaet man is. Den opperschout Grotenhuys[4] is niet te verwenschen; heeft gepresenteert, indien de kinderen van mijn heer Hogerbeets versoecken relaxatie voor haren vader, dat hy selfs in persone by den Prince van Orangien in den Hage trecken wil om 't selvige te recommanderen. Vraeght dickmaels nae U.E. dispositie en heeft op mijn V^r.[5] begeert U.E. doch te willen groeten en in sijn naem alles goets te wenschen. Mijnheer Wtenbogaert danckt U.E. voor het antwoort en gebiet sich in U.E. goede gratie, soo doet oock M^r. Tresel en beyde hare huysvrouwen, insonderheyt ick, die ben en blyve

Uwer E. dienstwillighe dienaar
S. Episcopius.

Den 6. Feb. 1625 in Rouen.

Aengaende den dienaer van Mijnheer Uytenbogaert[6], Syne E. hadde, soo men seyt, hem medegegeven een memoriken, daer eenige namen op stonden dergeener, die hy in synen naem soude groeten. Dit heeft hy hem laten ontvallen en is in de handen van de bailluw van Schoonhoven geraeckt, die hem terstont daerop

1 De Protestanten in de diocese van den Aartsbisschop van Rouen hadden vrijheid van godsdienstoefening te Queuilly, gelijk die van Parijs te Charenton.
2 De admiraal Jaques l'Hermite; hij overleed op dezen tocht.
3 Arent Elbertsz. Haen, substituut-schout, 1613-1625; opgevolgd door Jan Tengnagel, 1625-1635.
3 Arent Elbertsz. Haen, substituut-schout, 1613-1625; opgevolgd door Jan Tengnagel, 1625-1635.
4 Dr. Jan ten Grootenhuis, hoofdschout 1621-1646; zie I reg., en Elias, Vroedschap I p. 275.
5 Vader, n.l. Egbert Remmertsz. Bisschop.
6 Over Wtenbogaert' bediende zie n°. 956.

heeft doen apprehenderen. 't Memoriken is al in den Haghe gebracht, doch eenige lacchen daermede, eenige meenen datter wonderlycke dingen uyt te vissen sullen sijn om te verstaen de correspondentie ende 't stuck van de collect; dan 't heeft niet te beduyden. 't Swaerste dat te vresen is, is dat het den jonghman syne hersenen soude mogen ontstellen, die toch swack sijn, alhoewel geschreven wert dat hy welgemoet is en, ten ware dat hy gevangen was, men hem daerom niet vangen en soude. Indien U.E. iet anders soude moghen verstaen, Syne E. bidt 't selvige te willen communiceren. Met iterative groetenisse.

Adres: A Monsieur Monsieur Hugo Grotius à Paris.
In dorso schreef Grotius: 6 Febr. 1625 Episcopius.

946. [1625] Febr. 14. Aan Willem de Groot[1].

Pariter accipio, mi Frater, literas quas tu paterque 27 Ianuarii et 4 Februarii dedistis. Pro annotatis ad fragmenta Graeca[2] et aliis, quae misistis, gratias habeo. Libri mei editio[3] duobus iam praelis urgetur, ita ut nonnihil sit spei prodire posse ante Pascha Germanicum, quod toto ferme mense serius est nostro[4]. Alterum librum[5] in patris epistolis memoratum velim ego ex exemplari bene a mendis purgato alicubi in Germania recudi: nam ibi desiderari a multis moneor. Curandum hoc esset per aliquem eorum qui in Holsatia aut alibi sunt. Ego Francofurti novi neminem. Nostra ad Senecam[6] exspectabo. Esculenta[7] in itinere sunt inter Rotomagum et urbem hanc. Petri nostri corpus affectum est gravius quam pater putet: os enim quoddam loco suo excidit, nec video qui restitui possit. Consulemus tamen peritos et siquid spei supersit scribemus. Magni hic viri affirmant certo scire se Bredam captam non iri. Mansfeldius iam mare transiisse dicitur, quod vos iam rectius scitis. Tributa quae nova indicuntur, gravia sunt et utinam tolerari queant sine commerciorum damno. Rogo quantum potes explores ecqua his Consulibus Amstelodami spes sit de negotio Wilhelmi[8] nostri, cui velim optime consultum.

Ut ad Gallica veniam, Comes stabuli[9] Taurini est apud Sabaudum; pars copiarum non longe abest Savona, quod oppidum est ditionis Genuensium, belli ut creditur initium futurum. Nam plane illi urbi imminet Allobrox, nec difficilis putatur expugnatio si nostrae copiae maritimae adsint. Marchio Coeuvrius[10] capto castello Bormio, nunc ad alterum, quod Clavenna dicitur, cum exercitu profectus est. Subizius vix evasit, navibus suarum aliquot in portu Blavettano relictis, in quibus quod fuerat militum

1 Gedrukt Epistolae p. 773, doch daar op 1624 gesteld. Dat de brief van 1625 is blijkt o.a. uit de vermelding van het beleg van Breda.
2 Zie p. 410 n. 6.
3 De iure belli ac pacis; p. 254 n. 14.
4 In 1624 viel Paschen O.S. op 28 Maart, N.S. op 7 April en was dus in Duitschland vroeger dan in Frankrijk en Nederland; in 1625 N.S. 30 Maart, O.S. 17 April, dus 18 dagen later.
5 Ik vermoed dat hij het Liber de Antiquitate Reipublicae Batavicae (I p. 131 n. 1) bedoelt. Zie p. 426 n. 8.
6 Zie p. 410 n. 2.
7 Zie p. 422 n. 12.
8 Willem van de Velde; zie p. 421 n. 1.
9 Lesdiguières.
10 De markies de Coeuvres.

patibulo addictum est. Corpus Protestantium, et speciatim Ecclesia Carentonensis et Montalbana conatus ipsius ut Regno

et rebus ipsis Protestantium noxios improbavit voce et scripto[1]. Cis paucos dies exibit edictum quo Rex plane affirmabit Protestantibus Religionis exercitium et caetera antehac concessa: Subizio et qui eius sectam sequuntur damnato Maiestatis sub poenis congruentibus, ni intra mensem resipiscat. Rotomagi Ambrosius Iesuita captus est ob consilia inita adversus Regem aut Regnum. Quae hic habebamus haec erant. Si quid scitu dignum posthac acciderit, vos monebo. Patri pro cura meorum gratias summas habeo ut et matri. Saluta eos et Losecatium *ὑψισνεμέτην*[2] cum uxore amicosque alios. 14 Februarii 1624.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

947. 1625 Febr. 18. Van N. van Reigersberch[3].

948. 1625 Febr. 21. Aan Willem de Groot[4].

Pro opera, Frater Carissime, Lugduni impensa gratias habeo. Rogo si eo redieris V.C.P. Scriverium meo salutes nomine et roges ut Notis ad Senecam[5], quas a me habet, ad tempus uti mihi liceat: nam dum Graecas Tragoedias[6] relego, multa reperi quae ad eas augendas aut ornandas faciant. Ipsi, ubi edere visum erit, notas remittam. Dic etiam ei esse hic saepe mecum Holsteinium[7], iuvenem rei geographicae peritissimum, qui de ipso ut de amicissimo libenter mecum fabulatur. Vossium[8] et aestimari magni in Anglia et a nostris retineri, utrumque gaudeo. Staechadas ab Hispano relictas monui antehac. Clavenna et Riva, quae sola castella in Rhaetis restant, iam forte dedita sunt: nam praesidia sua Hispanus eduxerat. De Comitis stabuli[9] transitu in fines Genuensium aut Mediolanensium nihil dum habemus. Subizius amissa spe terrae, a suae sectae hominibus damnatus, mari praedas agit; in quem a Rege quod decretum est[10] transmitto. De Guilielmi[11] negotio quantum potes explorare pergas rogo. Literae Patris de affini Cornelli Iacobidae[12] recte curatae sunt. Sed nulla se occasio mihi obtulit id negotium curandi. Cogitabo tamen. Overschiacae cognatae maritus[13] mihi non visus; fuit

1 Mercure François X p. 858.
2 Gevormd naar analogie van het Homerische epitheton van Zeus: *ὑψιβρεμέτης*. De beteekenis hier ontgaat mij; heeft Losecaat een positie als rechter gekregen?
3 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 15; gedeeltelijk bij Brandt, Leven I p. 324.
4 Gedrukt Epistolae p. 780.
5 Zie p. 424 n. 6.
6 Zie p. 15 n. 8.
7 Lucas Holstein kan Scriverius te Leiden gekend hebben. Hij is er 26 Mei 1616 als student ingeschreven: Lucas Holstenius, Hamburgensis, 20 (jaar oud) A(rtium) et L(iterarum studiosus).
8 In n°. 998 spreekt Grotius van een ‘Britannica vocatio’; blijkbaar is Vossius een professoraat in Engeland aangeboden.
9 Lesdiguières.
10 Het decreet van 25 Jan. 1625. Mercure François X p. 861.
11 Willem van de Velde; zie p. 421 n. 1.
12 Cornelis Jacobs van der Veen, lakenkooper te Gorinchem, zwager van Daetselaer, die Grotius bij zijn ontvluchting geholpen had. Brandt, Leven I p. 248; Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 57.
13 Waarschijnlijk de p. 295 n. 5 en p. 322 genoemde neef Lambertus van Overschie.

tamen in aedibus nostris et uxorem salutavit. Ego ei prodesse pervelim; ubi divertatur nescio: puto eum stabile praesepe non habere. Mitto patri carmen in Deiparam[1]. Sed nolim vulgari, tum quia honor etiam a superstitione liber Sanctis habitus multis nostrorum sordet, tum quia laudatur ibi Urbanus, qui nunc est Romanus Pontifex[2], optimus 'Romanae fidicen Lyrae'[3], quod testantur numeri eius lege soluti, Pindari in morem sane quam elegantes. Optandum est ut et Christianismi fidem nimium dissonantem ad concentum aliquem posset adducere. Sed hoc voti magis quam spei est; praesertim cum Romae Marci Antonii de Dominis[4] damnata sit memoria, corpore exusto. Et tamen sunt qui me Romam invitant:

Sed quae tanta, precor, Romam mihi causa videndi?

De Vianensi quod scribit Pater, gratum est; et subsidio esse poterit si spes Amstelodamensis deficiat[5]. Valete omnes. 21 Februarii 1625.

Si liber[6] ille de quo nuper scripseram in Germania recudatur, cogita an non addi possit et Mare Liberum[7] et Batavicae Reipublicae Antiquitas. Spem mihi satis firmam facit librarius libri imprimendi ante mercatum Francofurtensem. Lamairius[8] Lugduni cum uxore egerat de aliquot exemplaribus adipiscendis. Si scirem quot numero vellet, transmitterem. Liber erit in quarto. Alphabeta quatuor et ultra[9]. Rogo item exploretis famulum aliquem cuius in scribendo opera uti possim, si forte Wilhelmus[10] hinc discedat, quod circa Maium futurum videtur.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

949. [1625 Febr. ?] . Aan L. Holstein[11].

V.C.

Poloni nostri, pro cuius libertate ambo laboravimus, creditores inter se de privilegiis certant. Est inter eos Rolandus Francquius popularis meus, qui eius libertati unice favet. Is quia cras putat causam in iudicium venturam, obnixe rogat ut iustorum suorum ratio habeatur. Scio Ill. Praesidem Memmium[12] opus

1 Dit gedicht is onbekend.
2 Maffeo Barberini, als Paus Urbanus VIII. Zijn 'Poemata' zijn herhaaldelijk uitgegeven.
3 Horat., Od. IV, 3, 23.
4 Zie I reg.
5 Dit ziet m.i. op Willem van de Velde; cf. p. 421 n. 1.
6 De iure belli ac pacis; zie p. 424 n. 3.
7 Zie I p. 128 n. 1; p. 131 n. 1 en hiervóór p. 424 n. 5.
8 De Leidsche uitgever Jean Le Maire, het wien Maria hot vorige jaar tijdens haar bezoek aan Holland over de uitgave van het boek gesproken had; zie p. 391 n. 3 en p. 395 n. 3.
9 Zie p. 422 n. 1.
10 Willem van de Velde.
11 Hs. Bibl. Vaticana, Rome, cod. Barberini lat. 2178. Ik stel dezen brief op Febr. 1625, omdat in dezen tijd, blijkens n°. 948, Grotius Holstein vaak ontmoette. Doch de brief kan ook van een anderen tijd zijn; want ook in een brief van 1 Juli 1626 aan A. Schottus zegt Grotius: Ventitat saepe ad nos Holstenius. Over den geadresseerde zie p. 425 n. 7.
12 Henri de Mesmes.

non habere quoquam monitore ut per eius aequitatem omnes suum obtineant. Sed scis moris ease *σπεύδοντα καὶ αὐτὸν ὀτρύνειν*[1], quod cum ipse nunc per me facere impedior, patieris te sumi vicarium. sed ea lege ut quicquid mearum virium est mihi libere imperes.

Tuus
H. Grotius.

Adres: A Monsieur Monsieur Holsteinius chez Monseigneur le Président de Mesmes.

950. 1625 Febr. 25. Aan Jan de Groot[2].

Dixeram postremis literis[3] mittere me edictum Regis pro subditis Protestantibus et contra Subizium: id tunc absente me male curatum nunc resarcio, simulque indico Subizium in Insula esse Olerone apud Sanctonicum littus. Eo ipsum visurus abiit Mommartinus[4] Protestantium delegatus apud Regem, Regis, ut creditur, iussu pacis conditiones ipsi offerens: parique de causa ad Rohanium ivisse creditur Bullionius[5], a Comite stabuli[6] missus. Ipse Comes stabuli an in fines aut Mediolanensium aut Genuensium transierit, nondum exaudivimus, neque de Clavenna capta nuntius dum advenit, quanquam de successu non dubitatur. Novi iudices aerarii[7] nonnullos iam suspendio, sed pictos, affecerunt: et videtur res ad transactionem spectare. De Hogerbetio liberando nihil hic intelligo. De Pontifice Romano nihil tale quale scribis comperi, sed quod comperi scripsi nuper. De Mansfeldii exercitu magna hic sperantur, praesertim quia nostri commeatus creduntur superfuturi, defuturi hostibus clauso Gallico limite. Videtur liber meus[8] sub Francofurtensem mercatum exiturus. Festinatur enim tribus praelis, ita ut totos dies in legendis speciminibus teram. Misit ad me hodie Archiepiscopus Normandiae[9] opus suum quo ad Romanensem Ecclesiam Regem M. Britanniae invitat. In eo quoque nunc occupor. Da veniam festinanti. Matri, fratri, sorori eorumque coniugibus omnia opto quae optant. XXV Febr. CIↃIↃCXXV. Lutetiae.

Tuus tibi obedientiss. filius
H. Grotius.

Adres: Erntfeste hooggeleerde wyse voorsyenige Heere Mr. Johan de Groot Raedt van Syne Gen. van Hohenloo in 't hoff van Sijn Gen. tot Delff. 6 st.

1 Hom. Ilias Θ 293.
2 Hs. Bibl. Friesch Genootschap, Leeuwarden. Gedrukt Epistolae p. 780.
3 Zie p. 425 n. 10.
4 Esaie du Matz, Sr. de Montmartin, met Etienne Maniald député der Protestanten bij den Koning.
5 De hertog van Bouillon.
6 Lesdiguières.
7 Zie p. 408 n. 5.
8 De iure belli ac pacis; zie p. 254 n. 14.
9 De aartsbisschop van Rouen, François de Harlay. De titel van het boek is: Francisci Harlaei Apologia Evangelii pro Catholicis ad Iacobum Maioris Britanniae Regem. Lut. Par. 1625.

951. 1625 Maart 3. Van N. van Reigersberch[1].

952. 1625 Maart 11. Van N. van Reigersberch[2].

953. 1625 Maart 14. Aan Willem de Groot[3].

Quam gratum mihi est, mi Frater, quod continuis tuis literis et de tuo in me amore et de rebus patriae nostrae edoceor, tam tristis mihi fuit nuntius de cognatae[4] morte, nisi quod hunc luctum mitigavit longa exspectatio. Ego ad maritum eius scribo non tam eius solandi quam doloris cum ipso sociandi causa. Rogo verbis tuis literas meas adiuves. De Seneca[5] scio satis te memorem. Osterhoutanum omen[6] illud horrorem mihi incutit, eo magis quod omnia ad praelium vergunt. Et hic novos habemus tumultus fratrum Rohanii et Subizii, quorum minor Garunnae ostia classe insidens vectigales habet naves nostratium et aliorum quae vinum, sal et alia hinc petunt. Maior Castrum oppidum fecit suae potestatis; cui nunc et Rupella se sociasse dicitur abrumpente plebe Magnatium imperia; deinde et Monsalbanus. Praetexitur bello causa quod Rupellae castellum obiectum servetur et Monspellerius praesidio teneatur, contra pactorum fidem. Data opera ut auctoribus belli privatim satisfieret: saed res altiores habet radices, nec quisquam ferme dubitat, quin Hispani pecunia alatur haec factio. Rex Britanniae amicissimas literas ad Galliae Regem scripsit opem pollicitus adversus omnes qui arma in ipsum ferrent, qualiscunque illi essent religionis. Incidit tamen controversiae aliquid inter Legatos Britannos et Regis Galliae Ministros, eo quod in secreta pollicitatione[7] facta pro Romanensibus Anglis, pro voce ‘favoris’ in instrumento substituta a Gallis fuerat vox ‘libertatis’: atque ita per incuriam signatum instrumentum a Legatis Anglis nullam mutationem suspicantibus - nam ante descriptionem legerant - deinde a Rege Britanniae fiducia sapientiae Legatorum. Pontifex indulgentiam ineundi matrimonii concedere non vult nisi eam in se accipiat Britannus. Quod ille facturus non est qui nullam legem credit obstare huic coniugio. Et Gallorum multi existimant satis honoris habitum Pontifici, quod postulata ab eo venia est, nec ultra rem differendam. De Clavennae oppido capto scripseram. Nunc arx obsidetur, simulque castellum Rivae: et incipit Hispanus in illis partibus ad Lingaviam colligere copias. Comes stabuli[8] an in hosticum iam intraverit, adhuc incertum est. Rohaniensis ille motus arduam facit deliberationem, subditisne cedendum potius, an ab Hispano accipienda pax, quam Pontifex commendat. Provide ad eius monita responderunt Galli cupere se pacem, sed per totum orbem Christianum. Pro indiculo[9] gratias habeo: velim

1 Hs. Bibl. Rem. Gemeente Rotterdam. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch, ed. Rogge p. 20.
2 Hs. Bibl. Rem. Gemeente Rotterdam. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch, od. Rogge p. 25. Beantw. door n°. 959.
3 Gedrukt Epistolae p. 780.
4 Vermoedelijk Martha van Reigersberch, de zuster van Maria, gehuwd met den burgemeester van Veere, Mr. Jacob Campe; zie Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 3 n. 2.
5 Zie p. 410 n. 2.
6 Aitzema V p. 1056 (ed. 1657).
7 In het huwelijkscontract van den Prins van Wales met Henriëtte Marie.
8 Lesdiguières.
9 Zie p. 420 n. 7.

tantundem scire de tempore ante inducias. Iudicia adversus harpyas[1] hic adhuc calent. Vale cum optima uxore. Parentes et proximos salutes rogo. Lutetiae 14 Martii 1625.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

954. 1625 Maart 18. Van N. van Reigersberch[2].

955. 1625 Maart 19. Van S. Episcopius[3].

Vir amplissime.

En responsum meum ad defensionem Cameronis[4] et cum eo supplicem epistolam ut si quid abs rebus tuis seriis ac gravibus otii tibi superest, istud legere non dedigneris. Fiducia benevolentiae erga me tuae facit ut hoc rogare et sperare ab A.T. audeam, etsi prolixum et maculis ac lituris hic illic deforme sit. Crevit sub manu labor et secundae curae, si non meliores, attamen auctiores ex nano pumilo ingentem librum fecerunt. Et haec tot liturarum caussa fuit; accessit chartae vitium quod scripturam non parum dehonestavit; ut secundo laborem describendi sumerem non potui a me impetrare. Similitudo mater est fastidii, et nova scriptio novas curas, ut clavus clavum trudit, et quod vitium meum est, postremae curae semper fere mihi videntur meliores, praesertim in argumento, in quo limae labor requiritur. Itaque a nova descriptione novas lituras metuebam. Amanuensem si pecunia redimere ex animi mei sententia potuissem, nitidum et bene tersum scriptum obtulissem A.T. Sed quia eius potiundi spes nulla hic fuit, suscipiendus mihi fuit descriptionis labor, qui hic illic infoeliciter mihi cessit. Ignosces spero pro tua aequitate et malae scriptionis taedium frustratae intentionis cogitatione dilues. In respondendo secutus sum rationem scribendi, quae Cameroni placuit, et ubique vestigia eius pressi; quae caussa fuit ut non raro idem fuerit dicendum sed alia et alia semper occasione, quae novam aliquam lucem requirere videbatur. Nihil sciens prudens praetermisi in quo momenti aliquid esse credidi. Tuum est, Vir Amplissime, iudicare an rem acu tetigero et adversario meo ac caussae satisfecisse videri debeam. Quicquid iudicaveris id oraculi mihi instar erit: scio enim te et veritati et mihi adeo impense favere ut non sis iudicaturus nisi ex vero. Ea magnitudo animi et te decet et nulli non cordato homini non debet non esse gratissima. Ab ea itaque exspectabo liberrimam censuram et non asteriscos tantum sed et obelos et verua, quae quanto erunt plura, tanto erunt mihi gratiora. Scio enim non deesse multa obelis digna et quae praeter te nemo videat accuratius et iudicet candidius. Unum tantum hic ex te quaerere libet quod nonnihil me angit. An existimes in Symbolo Concilii Nicaeni, cum dicitur ‘Eos, qui dicunt filium Dei ex alia essentia vel substantia esse, aut creatum aut convertibilem, hos tales anathematizat Catholica et Apostolica

1 Zie p. 408 n. 5.
2 Hs. Bibl. Rem. gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 31. Beantw. door n°. 959 en n°. 963.
3 Hs. U.B. Amsterdam, cod. E 42. Gedrukt Epistolae ecclesiasticae p. 22 augm. Beantw. door n°. 973.
4 Zie p. 419 n. 3.

Ecclesia', vocem 'convertibilem' significare, filium Dei capacem virtutis et vitii - id enim in Sozomeno, Socrate et Theodoreto, Arrium asseruisse reperio - an aliud quid? Non possum mihi persuadere vocem istam ei fini Symbolo additam esse, propterea quod inter ipsos Catholicos reperiantur, qui idem illud asseruerunt hodieque asserunt, quos tamen eapropter huius Concilii authoritate premi nuspiam observo. Sed ego hac de re iudicium tuum cognoscere aveo. Non enim libenter isto argumento in speciem gravi premerer, non quod ei magnum pondus inesse credam, sed quod istis argumentis foelicius hodie apud populum pugnetur quam iustis rationibus. Nemo tamen, quod sciam, hoc argumentum unquam movit: ego et D. Uytenbogardus an id nobis opponi non posset aliquando contulimus. Restant adhuc 3 capita nondum descripta. Ea, si haec non omnino displicuerint, submittam. Haec praemittere malui, ut fidem diligentiae meae facerem et spem atque expectationem vestram diutius non frustrarer.

Novarum rerum hic nihil est. Magni hi apparatus bellici quem successum sint habituri dies docebit. Magna utrimque molimina audiuntur et animi ex utraque parte obfirmati, seu certare manu, *seu certae occumbere morti*[1]. Naves quae hic arresto detinebantur, hesterna iterum die solutae sunt. Ecclesiae nostrae vivunt vigentque, neque tamen afflictiones cessant. Benedictus sit Dominus Iesus qui eis adspirat animum et vires. Professores Theologiae dicuntur sub praelo habere Confessionis nostrae examen[2]. Id novae scriptioni ansam dabit. Ita labor ex labore nascitur, nec erit finis, nisi cum Deo sic videbitur, qui saepe in propinquo est cum longe abesse videtur. Eum supplex rogo ut A.T. diu incolumen et melioribus temporibus reservet, et interim benedictionibus omnibus suis magis magisque cumulet multorum bono. Idem benefaciat dilectae coniugi et familiae tuae. Salutant A.T. qui hic apud nos sunt; et ut A.T. salutarem officiosissime petierunt a me obnixe per epistolas D. Niellius et D. Cupus[3], de tua salute non minus quam de propria sua soliciti, et animis erecti atque infracti in carcere licet admodum stricto.

Mart. 19. 1625. Rhotomagi.

T.A. devotissimus

S. Episcopius.

Adres: Amplissimo prudentissimo consultissimoque viro D. Hugoni Grotio Parisiis.

In dorso schreef Grotius: 19 Mart. 1625. Episcopius.

956. 1625 Maart 22. Van J. Wtenbogaert[4].

Mijn heer.

Door gebreck van stoffe en heb ick den uwen van den 30 Jan^{ry}. niet beantwoordt, niet hebbende derven U.E. met het lesen van onnutte brieffkens op-

1 Cf. Vergilius, Aen. II p. 61, 62: in utrumque parati Seu versare dolos, seu certae occumbere morte.

2 Over Episcopius' Belydenisse zie p. 167 n. 2. De titel van het hier bedoelde antwoord der Leidsche Theol. faculteit luidt: Censura in Confessionem sive Declarationem eorum, qui in Foederato Belgio Remonstrantes vocantur. Leiden 1626. Petit Bibl. Lijst p. 113 n°. 21.

3 Twee der op Loevestein gevangen predikanten.

4 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert, ed. Rogge II: 2 p. 271.

houden, om 't respect dat ick deselve met recht toedrage. Soude oock noch niet hebben derven schryven ten ware brenger deses, mijn sonderlinge goede vriendt, 't selve hadde begeert. Hy is coopman t'Antwerpen, juwelier, met naeme Arnout de Witte, van de Augborchsche confessie, by denwelcken ick t'Antwerpen een wijl tijdts ben gelogeert geweest, geduerende bycans den droevicksten tijt myner ballingschap, ende aen denwelcken ick, soe lang ick leve, blyve verobligeert vanwegen de troost ende vrienschappen van S.E. in die myne gelegenheyt ontfangen. Soe vele ick in sijn huyshoudinge ende conversatie konde mercken, oordeel ick hem te sijn een vroom, godvruchtich persoon, onse saecke seer gewogen, hebbende sonderlinge mededogentheyt ghetoont met dieghene, die daerom lyden. De vrientschap, doe met my gemaect, onderhout S.E. sedert geduerichlick ende hertelick in alle trouwe, soedat ick naulick wete off ick hertelicker vriendt onder de vrembde buyten lands ontmoetet hebbe. Off hy van U.E. eenige raedt off anders heeft te versoecken weet ick niet, alleen begeert hy by syne brieven ut Parijs - daer hem syne affaires onlancxs hebben gebracht - dat ick hem wilde mededeylen een brieffken van recommendatie van 2 off 3 regulen aen U.E., alsoe hy de eere wel soude willen hebben van U.E. eens te besoecken, indien 't hem gebeuren mocht. Dat sijn syne woorden. Nu bid ick U.E. gants dienstlick, hem als sodanigh te admitteren ende, is 't doenlick, te laten blycken dat mijn schryven ende recommandatie U.E. niet onaengenaem is.

Ick danck U.E. seer van de moeyte lestmael genomen in my te antwoorden ende mede te deylen de tydingen, die daer liepen. Sedert sijn de voorgaende geruchten alhier seer gestilt, dan nu begint men weder eenige swaricheyt te vresen voor Rochelle, doch met weynich seeckerheyt.

Ick twyfel niet U.E. hebbe all voor lang gehoort van de apprehensie van mynen Jan[1]. Voor 2 jaeren, als hy nae syne sware sieckte van Parijs reysde nae 't landt syne moeder besoecken, gaff ick hem eene opene memorie mede om eenige myne bloedt- ende andere vrienden te begroeten, meer niet. Dese memorie nu - ick weet niet hoe - geraect sijnde in handen van den h. Bailliou tot Schoonhoven, heeft hy hem daerop geapprehendeert ende veel willen weten. Niet vindende, liet hem sitten totdat hy, op versoeck, geport wierdt by 't Hoff den gevangen recht ende aenspraeck te doen; daer leverde hy over een narré, dat de gebannen Wtenbogaert hebbende geadm(itteert) crimen l.m. ende sijnde vyandt van 't landt ende de tegenwoordige goede regeringe, door desen gevangen d'Arminiaensche factie verradersche aenslagen etc. in 't landt onderhielt, ende soe veel quaets dede alsoff hy in 't landt selve tegenwoordich ware, concluderende dat de gevangen soude worden gecond(emneert) tot scherper examen, arbitraire correctie, gebannen te worden 25 jaren, ende in de amende van 600 g., dit alles soe overhoop ende by malcander. Hierop - naedat des jongmans moeder over dese gevanckenisse van hertseer gestorven was, sonder dat men wilde toelaten - niettegenstaende de gepraesenteerde borchtochte ende anderen van de verseeckertheyt van niet te sullen ontwycken - dat hy sijn moeder vóór haer sterven eens mocht aenspreecken - hebben Schepenen van Schoonhoven by sententie den jongman gesloten simpelick in de boete van 300 g. mette costen, ontseggende den Bailliou sijn vorder eysch. Die van den raede van den jongman hebben te raedt genomen

1 Wtenbogaerts' verre neef, Jan Gijsbertsz., die bij hem in dienst was geweest. Zie Roggge, Joh. Wtenbogaert III p. 103 vv.

hyervan te appeleren te Hove, hebbende daertoe vercregen mand(ement). De saeck heeft gedient voorleden Maendach den 17^{en}, maer hebbe noch geen advis hoe het affgelopen is, maer maecke gissinge, dat ick in 't pleyten dapper sal hebben medegespeelt. In de saeck ben ick noyt becommert geweest, alsoe daer niet en is dan puere onnoselheyt ende onschult; de sententie brengt oock niet een woordt mede van eenige misdaet tegen eenich placaet: maer mijn vrese was ende is noch voor des jonckmans oude sieckte, ende dat hy tegen de costen niet en mach, die ick sal moeten opbrengen, 't welck my suer vallen sal, indien de sententie by 't Hoff niet wordt gereformeert. Indien U.E. eenich advis krege van de voorn. pleidoyen, wensche dat U.E. de moeyte wilde nemen van my 't selve te schryven.

De gevangen Niellius[1] heeft U.E. sonderling hertelick doen groeten, als oock de h. Hogerbetz, die sich schijnt te bedroeven, dat U.E. hem niet en schrijft.

Mijn heer, ick bidde God dat hy U.E. ende de syne beware, stercke, segene met myne ende myner huysfrouwe dienstelicke groetenisse aen mejoffr^{u}. U.E. huysfrou, oock van d. Episc. ende m^{r}. Tresel ende de syne. Desen 22. Meert 1625.

U.E. gants dienstwillige dienaer
I. Wtenb.

Adres: A Monsr. Monsr. Hugo de Groot demeurant au fauxbour S. Germain, rue de Condé, vis à vis du logis du Prince de Condé. Paris.

In dorso schreef Grotius: 22 Maert 1625. Utenbogard.

957. 1625 Maart 25. Van N. van Reigersberch[2].

958. [1625] Maart 28. Aan Willem de Groot[3].

Semper mihi quidem gratae sunt tuae literae, Frater dulcissime, sed his praecipue tam periculosis publico temporibus quam saepissime de iis quae geruntur a te edoceri gestio, rogoque ne operae parcas. Gallicae res bene procedunt: nam Comes stabuli[4] cum Sabaudo imminet Genuae obsidio. Clavennae arx capta est: nec quicquam in Rhetia restat praeter Rivam, quam magno praesidio munivit Hispanus. Exspectatur hic Cardinalis Barbarinus[5], Pontificis proximus, Regi pacem commendaturus: quod sane sacerdotem decet. Utinam pax fiat ubique per Orbem Christianum, et nos tuta libertate fruamur. Subizius mari terraque praedatur. Graswinckelius noster non longe Burdegala iter faciens ab eius militibus captus est, equo et pecunia quam habebat mulctatus, sed sine lytro dimissus. Vocat se Subizius Ducem copiarum in Xantonico, Pictonico, Andegavensi agro, Brittannia Armorica, Normannia, insulis adiacentibus, et Praefectum maris ad dictas oras, bono Regis et Ecclesiarum Reformatarum Franciae et Principatus Bearnensis.

1 Zie p. 430 n. 3.
2 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 34. Beantw. door n°. 963.
3 Gedrukt Epistolae p. 775, doch daar ten onrechte op 1624 gesteld. Het juiste jaar blijkt o.a. uit de vermelding van Breda.
4 Lesdiguières.
5 De kardinaal Francesco Barberini, neef van paus Urbanus VIII.

Senecam[6] recuperare si non potes, fac, si potes, ut enotes quae margini sunt

6 Zie p. 410 n. 2.

allita. Quod nostri a Mansfeldiano milite sibi cavent, non frustra est. Breda omnium iudicia suspendit; ego sperem aliam urbem plus valentem capi posse, dum illa obsidetur. Dunquercanorum miror audaciam. Liber noster quem edimus sic inscriptus est: 'Hugonis Grotii de Iure belli et pacis Libri tres, in quibus ius naturae et gentium et iuris publici praecipua explicantur'; dedicatus est Regi. Restant adhuc indices aliquot, sine quibus tamen liber iam ad mercatum Francofurtensem missus est, sed et pagellas quasdam mendosiores iubebo recudi[1], tum compactos offeram Magnatibus: quosdam et ad vos mittam. Aliud nihil habeo. Parentes et tuam et amicos salutes rogo. 28 Martii 1624.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

959. [1625] Maart 28. Aan N. van Reigersberch[2].

Mon frère.

't Is my leedt dat het coffer U.E. ophoudt; de reden van het verlet sal U.E. uyt mijn huysvrouw verstaen. Ick en weet niet off U.E. daer langer nae behoort te beyden, alsoo de tijdt, nae dat ick uyt U.E. ende andre luyden schryven verstae, materie geeft om op alles te waecken. Ick ben besigh om te lesen alle de instantiën, brieven van den Coning ende Villeroy[3] aen Jannyn, ende van hem aen deselve, raeckend den handel van de Trefves. Ick can claer sien alle de desseigns; ende soo ick oyt raed heb te geven aen 't landt, sal ick niet soo zeer raden als een scherpe wet te maecken jegens 't uythemsch geldt. Wy sijn nu weder voor enige jaeren vast ende mogen niet handelen tot vrede of beystand dan met consent van onse voochden. Middlertijd de costen wassen ende 't schijnt dat eenige sulx begeeren. De secoursen, dye men ons geeft, sijn niet meer dan mondekens maet: waer wil dit heen? Ick heb altijd gehoopt dat men op redelycke conditie ons soude willen assisteren; maer wat sal ick seggen? De syecte van Sijn Ex^{tie}. maeckt my hyer wat considerabler als voor desen, maer van mijn pension en verneme ick niet. Elckeen soeckt my uyt te hooren ende te engageeren. Ick en wil my aen geen desseigns verbinden, maer nae gelegentheyt van tyden doen dat best is voor 't landt. Ick hoor dat neeff[4] hem sal contenteeren met het gunt redelijck is. Soo hy dat wil doen, my dunkt dat alles te helpen sal sijn. Wy stellen onse menagie op 't spaerichste aen, off het nog lang duyrd.

Mijn bouck[5] sal binnen twee weken connen uytcomen - gededicceert aen den Coning - met een brieff, dye by de vrunden alhyer goedt werdt gevonden; my dunckt dat de heeren niet en sullen connen laeten my daervoor eenige vereering te doen; wy sullen syen. God geve ons wijshijt ten beste van het Landt. Wilt

1 Zie Molhuysen in Mededeelingen Kon. Akad. v. Wet. afd. Letterk. 60 B n. 1.
2 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 6e. De brief is van 1625, niet van 1624. Onder den brief en op de keerzijde schreef Maria aan Nicolaas; zie Brieven van Maria van Reigersberch ed. Rogge p. 75. De koffer, waarover gesproken wordt, bevatte blijkbaar kleederen etc., die Maria voor Nicolaas te Parijs gekocht had. Zie verder in n°. 952, 954, 957, 963, 967 en in boven bedoelden brief van Maria. Antwoord op n°. 952 en n°. 954.
3 Nicolas de Neufville, Sr. de Villeroi (1542-1617), Secrétaire d'état onder Henri IV en Louis XIII. Zie p. 420 n. 7.
4 Frederik Hendrik.
5 De iure belli ac pacis.

wel vernemen nae de discoursen van Espesses[1], oock van Marquet[2], de intentie van de Regierders van Dordrecht ende Amsterdam soo op de Regiering als op 't stuk van de Remonstranten. Ick vrees dat de betaeling - immers uyt Engelant - voor Mansfelds volck niet wel en sal volgen, waeruyt ondienst soude connen ontstaen. Onbetaelt crijgsvolck vindt licht een meester. Soubize heeft goed zeevolck ende schepen; gaet voort met roven. Intituleert hem 'Chef et général des Armées de Saintoigne, pays d'Aunis, Poictou, Anjou, Bretagne, Normandie et iles adjacentes, Admiral des costes des susdittes provinces, pour le service du Roy à terre, églises reformées de France et souveraineté de Béarn'. Dese procedure maecken dye van de Religie haetelijck ende doen veele dencken op de middelen van haer exstirpatie. 't Fort van Chiavenne is becomen. Binnen Riva is slecht garnisoen: had men dat, soo waer dye saeck geclaert. Men houdt dat de Connestable[3] ende de Hertog van Savoye alles prepareeren tot het belegh van Genua, welcke stadt zeer sober is in defensie. Resteert alleen dat men hem meester make van de zee, waertoe de onsen veel vermogen. Ick ben van U.E. advys dat wy in desen tijdt gestadigh moeten correspondeeren. U.E. dient neeff[4] te spreecken ofte deur anderen syne meening te verstaen. Ick hoor dat over Langerak by onse coopluyden werd geclaeght; hy heeft voorgenomen hem hyer te houden, al wierd hem zyne commissie opgeseyt. My dunckt dat yemant, die de saeck van Hollant ende Vranckrijck wat beter verstaet als hy, hyer treffelyke diensten soude connen doen. Joachimi[5] sal beter sijn voor het landt in Engelant als Pauw[6]. Ick wilde Joachimi's opinie over de gemeene saeck wel weten. De Cardinael Barbarini[7], neef van den Paus, comt hyer om de vrede te recommandeeren, ende alle geschillen te vereffenen; men sal zien met wat ...[8]. Ick bid om myne gebiedenisse aen de vrunden. Den XXVIII Maert XVI^{C}XXIIII.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: E. hooggeleerde wyse voorsienige Mr. Nicolas Reigersbergh ten huise van den heer Rentmr. Reigersberch tot Middelburg.

In dorso schreef Reigersberch: 28 Maert 1624.

960. [1625 einde Maart?]. Van Abrah. van der Mijle[9].

Hugoni Grotio.

Clariss. ac Celeberrime Groti. Quam omnes homines cordati, quorum mens non fuit turbida nebula partium, tecum in luctu fuerint - tantum non mutata veste, ut fiebat per L. Ninnii tribuni plebis rogationem, ab urbe Romana, ob

1 De Fransche gezant in Den Haag.
2 Daniel de Hartaing, heer van Marquette, luitenant-generaal der cavalerie.
3 Lesdiguières.
4 Frederik Hendrik.
5 Albert Joachimi, die als gezant naar Engeland ging.
6 De Amsterdamsche pensionaris Adriaan Pauw.
7 Zie p. 432 n. 5.
8 Hier is een stuk afgescheurd. Vul aan: 'succes'.
9 Minuut U.B. Amsterdam, cod. N 111a. De brief moet na 27 Maart 1625 geschreven zijn, daar hij het overlijden van Jacobus I 'defunctus n u p e r Rex Britanniae', vermeldt. Ik plaats hem hier, einde Maart 1625, doch hij kan ook veel later zijn.
Over den schrijver zie I p. 271 n. 8.

calamitatem Ciceronis[1] - dum quasi in caput tuum conspirarunt infortunia atque infelicitas temporum, aestimare non est difficile; quam vicissim iisdem gratum sit et pro animi sententia accidat, quod tam ingeniose et feliciter fide et prudentia coniugis ex erebo velut malorum ereptus et in dias libertatis auras spemque meliorum rerum et gratioris fortunae restitutus sis, consideratu quoque non est difficilius. Certe ut de me profitear, fuit mens mea ob vicissitudinem rerum tuarum, in tam pugnantes exitus procedentem, contrariis quoque affectibus repletus. Dum saevo te fortuna oculo aspexit, saevum id animo meo vehementer fuit; dum rursus vultu veloque mutato, benigniore te lumine est intuita, commemorare omitto quanto id me gaudio perfuderit. Atque equidem insolens esset atque inconcinnum, ni ita in diversos motus tecum fuissem distractus: exhibita mihi non semel tua humanitas et amica in me commonstrata benevolentia id a me exegerunt, et merito mihi imperarunt. Ex quo vero libertati te redditum liberior quoque facultas literis saltem conveniendi fuit data, saepenumero me animus incitavit ad te scribere, tibi ob mutatam tuam in melius conditionem congratulari, officia mea, si qua esse possunt, tibi deferre, atque ita quantum quidem a me fieri posset, amici partes explere: sed nescio quo culpam conferam id hactenua non esse factum: si desidiae aut negligentiae me vincula retinerunt, ecce iam ea disrumpo et quod saepius antehac volui ac diu debui, in praesens exolvo. Cui quidem faciendo alia insuper est causa, et, ut ego quidem iudico, gravissima, ac, si quae in terris alia, momenti ac ponderis maximi. Etenim quisnam erit capitis tam insani, qui non summi momenti reputet, si qua via aut ratio posset ostendi, qua hostilitas atque inimicitiae tam ardentes, tam noxiae, tam sanguinolentae, perniciosae et minime Christianae, quales sunt inter nominis Christiani homines, possent tolli atque deleri? atque in locum eorum, reiectis infernalibus armis, extinctis furiosis ac rabidis dissidiis, succedere fraterna concordia, et pax illa tantopere a Domino Iesu veluti testamento discipulis suis e terris iter parante commendata, veluti amica tessera, qua suam genuinam progeniem possint dignosci? Cuius quidem rei utilitatem ac necessitatem prolixius velle explicare, nec huius est loci, nec apud te, cui isthaec satis superque nota sunt, quicquam attinet. Huic vero viae sternendae atque commonstrandae a me desudatum fuit ab annis iam plurimis: quotiesque animus vacuus fuit ab aliarum curarum molestiarumque interturbaminibus, omnes animi studiique mei nervos eo intendi - rei quippe summam necessitatem pensitans - ut examinarem, inquirerem, perpenderem num solidi aliquid in omni Theologia posset inveniri. quo funesta illa de Religione discordia subverti, et salutaris illa ac caelestis plane concordia et pax inter Christianos quiret constabiliri. De quo meo labore ac studio syncera atque integra conscientia - Deum *χαρδιογνώστην* testor - impenso hoc citra iactationem possum asserere, ita me sub manu atque in opere occupatum divinam benedictionem atque auxilium percepisse, ut nec infeliciter, nec animo vacillante, nec cum tergiversatione negotium successerit. Scis me specimina aliquando eius tibi rudia quaedam, et inchoata potius quam perfecta communicasse[2], placita tibi fuisse: hortatum te me fuisse et non indiligenter meminisse, ut in instituto pergerem, et ad umbilicum perducerem. Nunc hoc possum dicere me, Dei beneficio, praecipuum totius rei absolvisse, et concinnatum apud me morari: id est, me id absol-

1 Dio Cassius, Hist. XXXVIII, 16, 3.

2 Zie n°. 517.

visse, in quo cardo totius rei vertitur, meque illa fundamenta iecisse, super quibus tota concordiae inter dissidentes componendae ratio potest aedificari. Sunt vero ea ita comparata, ut sint veluti norma quaedam et lapis Lydius, ad quae singulae controversiae, quae inter dissidentes Christianos sunt, libratae atque examinatae dilucidissime apparebunt non esse tales, ut concordiam et fraternitatem possint recte, aut debeant merito prohiberi: praesertim inter Romanos, Reformatos et Augustanos. Eius, inquam, ostendendi tam firma et evidentia inveni atque coagmentavi probamina, ut iis contradicere aut repugnare non possit, nisi qui de industria velit esse pertinax atque pervicax. Sed vere mihi hoc opus, hic labor fuit: de quo et hoc possum dicere, fuisse eius dumtaxat umbram quandam, quod tibi aliquando a me est ostensum. Restat solummodo, opere primario et maximo operosissimoque exacto, devenire ad singulas quasque controversias, circa quas inter tres illas modo nominatas partes dissidetur: ut nempe singulatim ac seorsim de unaquaque demonstretur, non esse quicquam causae, cur non pax et concordia coalescat. Excipio hic omnes Contra-Trinitarios et veram Filii aut Spir. S. Deitatem negantes: cum quibus veris Christianis nulla potest esse in re Religionis concordia etiam iuxta meamet axiomata. Hoc vero singulare examen tam est vasti atque immensi laboris, ut licet in eo concinnando minus mentem laborare necesse sit quam in generalibus illis gnomonibus et criteriis inveniendis, tamen et plus temporis requirat, et maiores corporis manuumque defatigationes. Quo etiam ex parte fit, ut ab eo conficiendo hactenus sim deterritus: praesertim perpendens omnem hunc laborem aut Ecclesiae fore inutilem, si non divulgetur et publicus fiat, aut mihi periculosum et noxium, si divulgetur. Scimus enim qualia nostra tempora ferant ingenia: tenacissima scilicet semel imbutae opinionis, et honorem existimationemque sui maxime ambientia, adeo ut malint misceri omnia inque chaos quoddam *retro sublapsa referri*[1], quam existimationem iudicii et perspicatiae perdere, vel confessionem vel minimi erroris proferre, turbisque malint Ecclesiam ire pessum, quam meliora monstrantibus cedere. Praeterquam quod nonnulli etiam, errorum demonstratione facta, metuant rei culinariae. Ad haec ea multorum est indoles, ut, ne videantur non recte in omnibus sapuisse, eum haereseos criminentur, qui aliquid velit ostendere, quod non quadret receptae suae opinioni, nec cessent efficere, ut igne atque aqua, imo et aëre, ostendenti interdicatur. Haec ne mihi pro industria et impenso hoc meo labore contingant, remedium potest inveniri: quo nempe et ego sine meo periculo institutum meum perficiam ac publicum faciam, et id fieri cum Ecclesiae utilitate possit: si nimirum Rex aliquis aut Princeps summae authoritatis ac nominis reperiri posset, cui recte rei huius utilitatis cognitio posset atque agnitio inculcari. Namque ille tueri me contra violentiam ac malevolentiam posset, ac medium esse - vacuus scilicet ac liber a spe, metu, ambitione - quo res bene succedat. Modi etiam, quo facilius optatus successus acquiri possit, ratio mihi excogitata atque in promptu est. Diu animo mecum multumque volutavi, quis rei huic Princeps maxime idoneus esse queat. Occurrit aliquando defunctus nuper Rex Britanniae. Atque id, quia ad pacem, simul politicam atque Ecclesiasticam, maxime eius genius videbatur propendere. Qua quoque de caussa non semel est obversatus, veluti utilissimum organum ad grande hoc opus Henricus ille Magnus, Galliarum Rex. Sed his nobis sublatis, nullus iam magis potest esse idoneus Rege vestro Ludovico:

1 Vergilius, Aen. II, 169.

qui, uti nomine Iusti merito est exornatus, ita non dubium est, quin in isthoc tituli illius partes velit imprimis explere, quod organon esse quam maxime desideret removendae ex orbe Christiano summae iniustitiae, qua homines professionis Christianae, et revera in Religione fratres, se ex vaecordi errore, sine iusta causa, per summam iniuriam mutuo odio habent, persequuntur, mordent, discerpunt, perdunt; et restaurare cupiat illam inter omnes iustitiae species primariam, quae Familiae Christi restituat eam concordiam, quae omni iure in ea debet obtinere, quo tum priscum Galliarum Regum epitheton Christianissimi novo iure in se renovaret confirmaretque: utpote factum procurans sub sole omnium Christianissimum. Praeterea tanto melius istud per Regem hunc obtineri posse iudico, quod certum sit multos magnos ac praeclaros, summaeque authoritatis atque ingenii viros rem hanc unice optare: qui Regi consultores, et nobis adminiculatores, non detrectabunt rem hanc sanctam promovere. Ac nunquid in universum videmus praesens hoc saeculum huc reservatum, ut multi passim egregii viri incipiant animadvertere, debere hoc Ecclesiasticum dissidium cessare, et pacis aliquam rationem inire? Amor ipse discordiae hic incipit de suis viribus amittere. Proximum elapsum saeculum commovit concitavitque hominum animos ut hiulcissimum vulnus Ecclesiae inflictum sit: fateor, non absque divina providentia, ad evellendum ex ea quam plurima infernalis satoris zizania; at saeculum hoc praesens animos rursus praeparare videtur, - lolio nunc lappaque exstirpatis non parum - ut iterum adduci et in unum debere coire animadvertant; talium pectorum tanto feracior est Gallia, quanto in ea sagaciora sunt sapientioraque capita. Adeo ut spes magna sit, non sine fructu aut infeliciter operam hanc impensum iri. Certe conscientia mea me urget atque impellit, ne, quum manifesta haec lux animo meo - et quidem non sine numine - oborta sit, eam audeam obtectam relinquere. Tu porro is eris, cui ante omnes alios commendatum istud commonstratumque cupio. Nam quantum tu rei huius successum in votis habeas, nec tibi nec mihi incognitum. Tum vero nullus mihi notus, qui eius apud Regem possit esse proxenetes, nullus qui possit esse melius, tum per temet, tum per alios magnos homines, rei huic sacrae tum idoneos, tum haut difficulter in eo te adiuturos.

Macte igitur hoc animo et hac pietate! Esdram te reparationi huic Hierosolymorum praebe. *Audentes* in pulcris et piis, non tam *fortuna*. quam fortunae magister et moderator *iuvat*[1]. Non dubito quin si, quae parata habeo videres, plus de eis iudicares, quam de non visis existimare potes: quod dictum velim per libertatem eius, quae inter nos fuit familiaritatis, non per iactantiam. Erit quoque tibi non indecorum, adiutorem te hic et quasi patronum in re tam laudabili fuisse. Itaque quantum confido te sanctum hoc opus laudare et optare, tantum quoque te huc collaturum operae sedulae spero; quod quidem unice tibi commendatum relinquo, ut et istud, ut omnia communices quibus communicanda putes, suppresso meo nomine, et ipsi Regi quidem, donec videas rem totam cum eo transactam: eaque transacta, me inconsulto, nulli alii praeter Regem illud notum facias. Quid vero de eo aut egeris, aut agere velis, mihi propere notum ut facias etiam atque etiam rogo; sin vero agere aliquid tibi animus aut sit aut non sit, iterum obtestor nostram amicitiam, tuamque fidem in nomine Christi, ne nomen meum institutumve palam facias: ne sine fructu mihi odium atque inimici-

1 Audentes fortuna iuvat. Vergilius, Aen. X, 286.

tiae conflentur. Quodsi vero Regi placitum fuerit huc operam meam impendere, placeat ei me praebito salvo suo conductu evocare; veniam, atque ita rem inchoabimus, ut Rex deligat constituatque aliquos viros doctos et pacis amantes - inter quos te et optarem, et, ut sis, confici posse per ipsum te commode satis putem - quibus totum meum consilium aperiam, et quae ad id fundamenta substruxerim ostendam, deque spe successus opinari ac iudicare permittam. Vale vir praestantissime. Deus Opt. Max. diu te incolumen servet et te rebus summis idoneum faciat. Dordrechti.

Additum post subscriptionem in epistola missa:

Addo superioribus quod consilio committam arbitratuique tuo, si communicanda haec cum Rege putes: inconsultum si iudicas, ne fiat, et sententiae tuae mihi rationes perscribere tibi placeat atque omnino consilium tuum, quid de toto negotio agendum putes. Sin consultum putes, istud quoque in pactis ponatur ut mihi prospici possit liberalitate Regis de stipendio annuo, quo non modo vacare rei tantae perficiendae queam, sed animus quoque alacrior ad id erectiorque reddatur. Praemia certe quosvis ad pulcra non modo alliciunt, sed instigant: neglectus vero et labores aliorum non aestimare supinos reddit et tardos ad res praeclaras agendas. Hisce igitur omnibus propositis conditionibus si transigatur, et si cum tali transactione evocar, in nomine Domini rem diu meditatam et optatam auspicabor.

961. 1625 April 4. Aan Willem de Groot[1].

Quas 17 et 24 die huius mensis[2] ad me dedisti literas, mi Frater, ad eas una opera respondeo. Literas has inclusas[3] obsignes et recte cures velim et ex consilio Melissaei[4]. Iam rumor hic vagatur de delato imperio militari[5]. Fac me saepe de his quae geruntur certiorem: inter caetera qualis sit Sellingerus[6], Ogleii[7] affinis, qui successor destinatur Carletonio et quando is abiturus. Mylius quid agat, quem officiose meo nomine salutari pervelim? Ecquae conditiones adiectae sunt iuramento Principis Henrici? De successore Wilhelmi[8] nostri quod sollicitus est Pater gratias ipsi ago; cogitabimus, nam noster nondum abiit. De rebus vestris ita mihi videtur, plus spei esse in obsidenda Silva Ducis quam ad Bredam obsidio eximendam. Sed viderint quorum haec res in manu est. De libris ad usum forensem inquiram: etiam de musquettis. Nondum reperi qui ista negotia tractant. Subizius adhuc in Insula Olerone est et eam munit. Dicitur classis nostra hanc primum operam Regi navatura. Disceptatum audio inter Ministros Regis et Legatum nostrum, eam ob rem quod Gallos centuriones navibus imponi Rex vellet; quod nostri excusabant ob rituum disparitatem et alia. Sed puto parendum fore. Interim creditur nunc obsideri Genua, oppidum ad sui tutelam invalidum, quippe monti

1 Gedrukt Epistolae p. 781.
2 Hij bedoelt natuurlijk de voorgaande maand.
3 N°. 962.
4 Joris de Bye.
5 Nl. aan Frederik Hendrik wegens de ziekte van Prins Maurits.
6 De eenige dien ik in 1626 als *mogelijk* opvolger van Carleton genoemd vind is Sir Robert Killigrew, wiens Latijnsche naam Killigraeus is (Worp, Briefwisseling van Const. Huuygens, I, 201 en 202). Carleton ging toen wel met verlof, maar werd tijdelijk vervangen door zijn neef Carleton als agent.
7 De kolonel Ogle, bekend uit 1618.
8 Willem van de Velde; zie p. 421 n. 1.

obnoxium. Sed dicitur a Roma venire Legatus[1] pacem commendaturus. In Rhetis Riva restat praesidio satis gravi Hispanorum insessa. De Dano et Sueone dubito verumne sit quod nuntias[2]. Rogo, ut inquiras. Kesselio[3] gratulor dignitatem. Wassenarii[4] tomum sextum habeo. Septimum, si vis, exspectabo. De nuptiis P. Henrici[5] siquid accidat rogo me moneas, et siquid praeterea dignum scitu. De Blauhulchio[6] restituto intellexi. Omen inest. Valete et saepe scribite. Lutetiae 4 Aprilis 1625.

Christianus[7] noster missam adiit et Hottomanni filius[8] qui Regis sororem[9] linguam Anglicam docebat. Pater ipse mihi videtur nutare. Rogo de literis nemo quicquam sciat praeter Melissaeum[10].

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

962. 1625 April 4. Aan Frederik Hendrik[11].

Hooggeboren Vorst, Genadige Heer.

De genegentheit, die ik, niettegenstaende al 't geen my wedervaren is, mynen Vaderlande gestadig heb toegedragen, doet my droefheit en blijdschap gevoelen, naer gelang der zaecken, die my vandaer ter oore komen. Dan geduurende alle myne verdrukkingen heb ik niets liever gehoort, als dat Uwe Excellentie het bewindt over het Leger in handen is gegeven. Want gelijk Uwe Excellentie door zyne groote goedertierenheit de liefde van alle de ingesetenen des Landts t'eenemael in eigendom heeft gekregen, zoo vertrouw ik ook vastelijk, dat Godt almachtig de eendrachtige gebeden van zooveel ontelbare duizenden, welker welvaren hy in de handen Uwer Excellentie gestelt heeft, zal verhooren en de edelmoedige voornemens van Uw Excellentie zegenen met victorie tegens de vyanden en met vaststellinge van goede rust en eenigheit binnen 's Landts. Wat my belangt, ik zou geen grooter vertroosting in alle myne zwaerigheden kunnen wenschen, dan dat ik de eer mogt hebben om Uwe Excellentie, waer ze zoude mogen zijn, eenigen dienst te konnen doen, en bidde Uwe Excellentie te geloven, dat ik het voor de grootste vreugt en vrucht van mijn leven zal houden, zoo ik niet met woorden maer met'er daedt kan doen blyken mijn ongeveinsde zucht tot den dienst van 't Landt en van Uwe Excellentie, welke twee ik altijdt zal houden voor gemeen en onverdeeldt, wetende dat ons Landt het subject is

1 Zie p. 432 n. 5.
2 Zie p. 442 n. 3.
3 Bij resolutie van 19 Maart 1625 erkenden de Staten van Holland den Heer van Kessel als graaf van Horn, 'uit recompense voor het vangen ende overleveren van pater Ophovius'. Zie p. 287 n. 2. Cf. Ten Raa ende Bas, Staatsche leger III p. 267.
4 Nic. van Wassenaer, Historisch Verhael. Amst. 1622-1635. 21 dln.
5 Het huwelijk van Frederik Hendrik en Amalia van Solms werd 4 April 1625 voltrokken.
6 Waarschijnlijk Jan Simonsz Blauhulck, reeder en lid van de vroedschap te Enkhuizen (overl. 1640).
7 Chrétien, zie p. 213 n. 2.
8 Vermoedelijk François Hotman, Sr. de La Tour.
9 Henriêette Marie.
10 Zie p. 438 n. 3 en 4.
11 Gedrukt Brandt, Leven I p. 331. De brief is geschreven nadat de Prins, kort voor het overlijden van Maurits, met het opperbevel der Staatsche legers was belast. Zie ook p. 438 n. 5. Brandt, Leven I p. 331 vergist zich als hij dezen brief, dien hij toch op 4 April dateert, als geschreven *na* den dood van Maurits mededeelt.

van uwe deugt en glory, en de authoriteit, wijsheit en 't goedt beleidt van Uwe Excellentie de bescherming van het Landt: weshalven ik ook Godt almachtig voor beide, en voor d'een om des anders wil, oprechtelijk zal bidden, en voor my, dat ik de bequaemheit mag bekomen om te bewyzen hoe zeer ik ben

Uwer Excellentie onderdanige, oprechte
en ootmoedige Dienaer
H. de Groot.

Uit Parys den 4 April 1625.

963. [1625 April 4]. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Ick danck U.E. van de twee brieven, den XVIIIe Martii ende de ander laeter geschreven ende insonderheyt om de menigte van particulariteyten. Ick sende U.E. een jargon dat gemackelycker sal vallen dan cijffer te gebruycken, ende als het cijffer schoon noodigh sal sijn, vind ick goed dat wy de letters aenwyzen op de bladen, liniën ende getal van de letteren in de linie van Stobaeus, te weten waer het Florilegium begint. By exempel, Jan. sal ick aldus stellen 90 . 3 . 2/168 . 2 . 8/ 200 . 1 . 2. Ick had wel gewenscht dat het coffer[2] U.E. niet belet en had, ende wensche sulx alsnoch, alsoo ick niet en weet wanneer het arriveeren sal.

De Connestable[3] gaet naer Genua, soo het schijnt, en men verwaght hyer de twintig schepen met last om te doen dat de Coning believen sal. De Staeten hebben wat swaricheyt daerop doen maecken, dat men fransche capiteynen wil stellen op onse schepen, doch het schijnt dat het soo sal moeten zijn. Dye van de Religie vreesen dat de paix met Spaingnie sal werden gemaeckt ende dat alsdan het leger van den Connestable ende van den Marquys de Coevre teffens met de vloot sullen vallen op Rochelle, welcke stadt geweygert heeft te publiceeren de declaratie jegens Soubise[4]; ende is aldaer gedruckt een manifest van de wapens tot Soubise[5] over seckere ende zeer effective redenen.

't Is veel dat men daer in ons landt begint te onderscheyden rebellie van religie[6], maer het waer te wenschen dat milord Buckingam[7], comende, middelen tot vrede wist voor te slaen opdat de genereuse desseigns jegens Spangnie voortgaen mochten. 't Is een groote last dye P. Heyndrik is gegeven[8]. God verleene hem victorie jegens de vyanden ende rust in 't landt. Ick sende een brieff[9] aff aen hem, niet

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 5 f. De brief is van 4 April 1625, niet van 4 Maart 1624. Antwoord op n°. 954 en n°. 957. Beantw. door n°. 969.
2 Zie p. 433 n. 2.
3 Lesdiguières.
4 Zie p. 425 n. 10.
5 Le Vassor II p. 717.
6 Dit ziet op het verleenen van hulp door de Staten aan den Koning tegen de Hugenoten.
7 Georg Villiers, hertog van Buckingham.
8 Zie p. 438 n. 5.
9 N°. 962.

inhoudende dan congratulatie; ende off U.E. misschyen soo haest niet by en quamt, maer by hem comende bidd ick U.E. hem te versekeren dat

ick my buyten alle andere dienst ende verbintenissen heb gehouden om hem alleen ende 't landt mijn dienst toe te eigenen, 't sy oock waer hy my soude willen gebruycken, oock dat ick vry wat gelegenheyt heb gehadt om de intentiën te verstaen van alle deghenen, waermede wy meest te handelen hebben. Ick gae voort in het lesen van de papieren[1] daer ick U.E. laest van hadde geschreven. Vinde des Advocaets actiën veel beter ende voorsichtiger dan ick oyt gelooft hadde. Ick sende U.E. vooruyt myne dedicatie aen den Coning[2], alwaer het gunt ick segh van de vereeniging van de Christenheyt wel soo geclausuleert is dat het geen wysen behoort aenstoot te geven. De exemplairen sullen volgen; men is besigh met de Index. Wy dienen wat te vernemen van wat humeur dye is, dye in Carletons plaets comt, Ogles swager[3], soo geseyt werdt. U.E. dient met de eerste d'heer van der Mylen te spreecken ende zijn advys te hooren. De saecken van ons landt staen hyer noch wel, maer soo de Cardinael[4] uyt het credyt quam, waertoe men meent de Legaet[5] soude mogen arbeyden, soo soude de saecke light een andre schoot nemen. Conde men het yser smeden terwijl het heet is, ende het secours voor langer jaeren verseckeren dat waer goed. Ick wenschte wel eenige dienst te connen doen. Wy sullen hooren hoe het met Hogerbeets ende d'andere gevangen sal gaen. P. Hyndrick houd ick voor verseckert van het gouvernement van Holland, ick meen oock van Zeelant. Op Gelderland moet seer gelet werden, want dye dat gouvernement heeft, pretendeert de eerste plaets in den Raed van State ende elders. 't Waer goed dat men de Professors van Leyden conde doen raden wat op te houden met het schryven jegens de Confessie van de Remonstranten[6] om de saecke niet desperaeter te maecken. Ick sal mijn best doen dat hyer oock niet uyt en come. Let off ick u van hyeruyt dien te doen proponeeren voor my, my dunckt neen, om Engelant geen ombragie te geven. Wilt doch wat vernemen nae de condities van den eed van Pr. Hyndrick ende off daer yet en is van de religie van de tegenwoordige Regeering. My comt in den sin off dit begeven van het commandement over het leger wel daerop soude mogen leggen, om de gouvernementen van de Provinciën - by het overlyden van Zijn Excellentie - onbegeven te houden ende te doen bedienen by de Gecommitteerde Raden; let hyerop. Denck oock off wy kennisse behooren te maecken met Mevr. van Tremouille[7]; juffr. Hottoman[8] heeft mijn huisvrouw sulx ettelycke maelen voorgeslagen doch wy hebben het uytgestelt om redenen. Onlancx is Cornelia by haer geweest, ende wel onthaelt. Het coffer is op weg, hope dat het U.E. haest sal toekomen alsoo het op het hoogste is gerecommandeert. Vaert wel met de vrunden.

Den IIII Martii XVI^{c}XXIIII.
U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Adres: Mijn Heer Mijn Heer M^{r}. Nicolaes Reigersberg. Met een gedruckt papier.

1 Zie p. 420 n. 7.
2 De dedicatie van: de Iure belli ac pacis.
3 Sellinger; zie p. 438 n. 6.
4 Richelieu.
5 Barberini, zie p. 432 n. 5.
6 Zie p. 430 n. 2. Nicolaas antwoordt op deze opmerking in n°. 972.
7 Charlotte Brabantina dochter van Prins Willem I, gehuwd met Claude de la Tremouille, hertog van Thouars, prins van Talmont.
8 De vrouw van Jean Hotman.

964. 1625 April 4. Aan B. Aubéry du Maurier[1].

Ut bene tibi vertat migratio et, quocunque te loci tuleris, hilaris te semper sequatur animus, Vir Amplissime, votis non fictis opto, et te nostri memorem vivere gaudeo. Apud nostros ob morbum Mauritii Principis fratri ipsius vicarium imperium in omnes copias ab Ordinibus Foederatis delatum est[2]. Erunt autem copiae, cum Mansfeldianis, quae iam prope omnes advenerunt, L millia peditum, VIII millia equitum: de iis dico, quae exire praesidia et duci poterunt. Anglus Mansfeldii miles non satis proviso stipendio graviter cum hyeme et fame, deinde cum morbis conflictatus est. Dicuntur Danus et Suecus conferre tria equitum, decem peditum millia[3]. Nova quotidie apud nos conduntur tributa sustentandis his tantis oneribus. Bredae commeatus sunt parcissime viventibus ad exitum mensis Iulii. Sunt qui putant obsessorem obsideri prope; alii commeatus posse intercipi. Alii opera oppugnanda putant. Sunt quibus magis placet tentari aliquid adversus Sylvamducis. Gertrudisbergam a nostris magna victus et pabuli copia comparata est. Dicitur et Spinola in longum sibi prospexisse. Non pauci rem putant ad praelium spectare; et nescio quae non eius rei omina ac praesagia narrantur. Classis viginti navium sub Hautainio[4] missa ad promovendos conatus in Liguria videtur brevi operam adversus .....[5] navatura, cuius arma multis valde displicent. Tamen ..... eduntur libri, qui hos metus praebent, nec admittitur ibi Regii in ..... edicti[6] publicatio. Sed haec ex aliis exactius tibi est discere. Restat, ut ego et uxor tibique tuaeque gratias agamus pro nostri memoria, vobisque et liberis vestris ea precemur, quae a Deo maxime favente concedi solent. 4 Aprilis 1625.

965. 1625 April 13. Van E. Herbert of Cherbury[7].

Etiamsi vix aliquid prius habeam quam ut amicitiam nostram omni, quo possim modo, sartam tectamque servarem et colerem, quia tamen illa vitae ratio hucusque a reditu fuit, ut ea quae, sive inimicorum cura, sive incuria amicorum, male ceciderunt, dum legati munere in Gallia defungebar, in pristinum restituere mihi unice incumbendum fuerit, ideo, non nisi devicto malo, me ad caeteros recipere aequum fortasse, vel saltem tutum fuit; caeterum exuperatis tandem invidia, mendacio et ipso dolo malo, ita propria luce conspicior ut tecum agere minime subverear. Quod interim rogo, est ut me ames, quod quia paucis plurima complectitur, unicum postulatum volo. Vale vir ingenue, et optime de re litteraria merite. Dabam Aulae 13 Apr. 1625.

Tuus omnino
E. Herbert.

1 Gedrukt Epistolae p. 73.
2 Zie p. 439 n. 10.
3 Zie p. 439 n. 2.
4 De admiraal Willem de Zoete, heer van Hautain.
5 De drie lacunes moeten m.i. aangevuld worden: Subizium; Rupellae; Subizium.
6 Zie p. 425 n. 10.
7 Hs. U.B. Leiden, cod. B.P.L. 749. De schrijver, Edward Herbert of Cherbury, was als gezant naar Frankrijk gezonden om het huwelijk van den Prins van Wales, den lateren Koning Karel I, met Madame Henriëtte, de zuster van Lodewijk XIII, tot stand te brengen. Hij werd echter in 1624 teruggeroepen.

Si res D. Tilenii male cessit non est quod mihi vitio vertatur, ipse cum quod in me fuit et opportune et importune praestiterim, quo nomine illum, si placet, saluta.

966. 1625 April 14. Van N. van Reigersberch[1].

967. 1625 April 15. Van J. van Reigersberch[2].

968. 1625 April 18. Aan Willem de Groot[3].

Bene patriae vertat matrimonium[4] quod nuntias, mi Frater; bene et nobis nimium diu adversa tempestate iactatis. Graswinckelius fuit Lutetiae: hinc ivit visurus Biturigas, inde ad nos rediturus, et quo tempore nova Britanniae Regina transibit, iturus in Angliam et ipse. Recte valet, quae omnia meo nomine D. Basio[5] nuntiabis. Hogerbetii liberi utinam animum Principis, et per ipsum aliorum commovere possent. Mea negotia tibi curae esse gaudeo. Episcopius Cameroni docte respondit: id scriptum nunc ego recognosco[6] et miror scriptoris acumen et diligentiam. Puto Cameroni faveri tantum quia Arminio infestus est. Nam alioqui sententia ipsius non est ad normam Synodicam facta. Socinianum scriptum non vidi, et videre aveo. Ex Polonia Tileno nuntiatum erat ad librum meum responderi[7] modeste et nonnulla concedi. Rivam adhuc obsidet Coeuvrius[8], Gaviam in agro Ligurum Comes stabuli[9]. Interim turbat adhuc Subizius et mari increscit. crediturque se ei addidisse Lavalius Trimolii frater[10]. Haec sunt quae hic geruntur, Nos id optamus vos valeatis omnes. Credo ad vos venisse iam affinem Reigersbergium, cui tradas aut ubicunque est, eo statim mittas velim inclusas his literas. Patrem, matrem, et propinquos ego et uxor salutamus. 18 Aprilis 1625.

Epistola ab amico ad uxorem missa quae fuerat, recte pervenit.

Tuus tui amantissimus Frater

H. Grotius.

969. 1625 April 21. Van N. van Reigersberch[11].

1 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 37. Beantw. door n°. 971.
2 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 763. Johan spreekt in dezen brief niet van een ‘leurgen, dat in uwe E. brief was,’ maar van ‘jargon’. Bedoeld is de ‘code’, dien Grotius in n°. 963 aan Nicolaas gezonden had.
3 Gedrukt Epistolae p. 781.
4 Het huwelijk van Frederik Hendrik met Amalia van Solms; zie p. 439 n. 5.
5 Zie p. 239 n. 1.
6 Zie n°. 955.
7 Hij bedoelt: ‘Joannis Crellii, Ad librum Hugonis Grotii, quem de Satisfactione Christi adversus Faustum Socinum Senensem scripsit, responsio. Racoviae 1623’. Dit is m.i. het zooeven genoemde ‘Socinianum scriptum’.
8 De markies de Coeuvres; zie ook p. 440.
9 Lesdiguières.
10 De graaf van Laval, broeder van den hertog van Tremouille.
11 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 39. Antwoord op n°. 963. Beantwoord door n°. 974.

970. 1625 April 25. Aan W. de Groot[1].

Facis mihi rem gratissimam, Frater optime, quod me rerum quae apud vos geruntur ignarum esse non pateris. Literas quas miseram[2] curatas quovis modo optassem. Nam talium gratulationum nisi recentes sint perit gratia. Nobis hic felicia omnia nuntiantur ex Italia, ubi sex millia a Mediolano Genuae subsidio venientia caesa sunt a Sabaudis et capti primores, Spinulae cognati et cognomines. Gaviae arx brevi capienda a Comite stabuli[3] speratur, et Riva a Coeuvrio[4]. Interim pergit honesta consilia turbare Subizius, pacis oblatas rationes praefracte hactenus repudians, quod multi verentur ne in magnum eius partis malum erumpat, si per Legatum Pontificis[5] pax externa sarciatur. Nolet enim Rex copias tam validas detinere inutiles; nec videbitur alibi usus maior esse, quam in liberando Regno a parte tam tumultuosa et toties intercedente bono publico. Sed haec Deus avertat.

Mairius[6] si a mercatu exemplaria attulit doleo, nam et correxi quaedam et indicem adieci post tempus mercatus. De Sellingero[7] pergas rogo inquirere; et siquid in Hogerbetii causa promovetur. Sunt qui putant non exiturum sine aliqua professione in gratiam potentum. Novi viri animum nec quicquam ab illo non generosum exspecto. De Daetselaria scripsit aliquoties pater. Sed mihi nunquam probata sunt absentium circa baptismum testimonia; deinde haec etiam tempora non videntur mihi apta tali consilio. Uxor ad ipsam scripsit et suaviter excusavit. Velim id pater in bonam accipiat partem. Vossii orationem in funus Erpennii[8] videre desidero: iuste enim amo quicquid ab ipso proficiscitur. Poteris et ex ipso quid de Socinianorum adversus me scripto[9] sentiat exquirere. Quod scribis Remonstrantibus quibusdam omne bellum improbari, eam mentem Hispanis quam Batavis dari malim. At ego moderata secutus sum, et tamen vereor ne multis quibus usui bellum est valde displiceam. Vale cum Patre, Matre propinquisque omnibus. Lutetiae 25 Aprilis 1625.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

971. 1625 April 25. Aan N. van Reigersberch[10].

Mon frère.

Den anderen brieff hyer nevens gaende[11] is soo gestelt, dat U.E. sulcx nodigh vindende deselve mooght vertoonen, doch stelle het geheele gebruycken

1 Gedrukt Epistolae p. 781.
2 N°. 962.
3 Lesdiguières.
4 De markies de Coeuvres.
5 Zie p. 432 n. 5.
6 De Leidsche uitgever Jean le Maire; zie p. 426 n. 8. Hij had blijkbaar van de Frankforter mis exemplaren van Grotius' De iure belli ac pacis medegebracht.
7 Zie p. 438 n. 6.
8 G.J. Vossii Oratio in obitum Clarissimi ac Praestantissimi viri Thomae Erpenii ... Habita statim ab exsequiis in auditorio theologico, 15 Novemb. 1624.
9 Zie p. 443 n. 7.
10 Hs. U.B. Amsterdam cod. H 6 f. Antwoord op n°. 966.
11 Ontbreekt; vermoedelijk een brief aan Frederik Hendrik.

ofte naelaten daervan t'eenemael tot U.E. discretie. Veele vrunden alhier, die vry wat menen te weten van den staet van Vranckrijck, willen my persuaderen, dat de desseigns, dye eertijdt geweest zijn, cesseren ende dat men nu niet anders voor en heeft dan ons te mainteneren in onse vryheyt ende 't huys van Nassau in een redelycke authoriteyt. 't Schijnt oock dat de groote vrundschap, dye men genegen is te houden met Engelant, de saecken sal daertoe dirigeren; 't welck ick wensche. Maer altijdt blijft hyer de vrese, dat de factie van dye van de Religie uyt ons Landt sal worden gefomenteert. Ick vrese, soo de saecke met Soubise niet haest en wordt geaccommodeert, dat alle de troupen uyt Pals ende Grisons met onse vloote op Rochelle ende Montauban sullen vallen, om in alle occurentie verseeckert te zijn dat dye luyden niet meer en sullen brouilleren. U.E. is nu t'Amsterdam, wilt sonderen off haer aengenaem soude zijn dat ick daer quam woonen als particulier ende off zy wat souden willen doen om my met eere in het Landt te doen comen; doch ick meen dat de Pensionaris Pau[1] daertoe niet zeer lustigh en soude zijn. De absentie van Aersens gaende nae Engelant soude misschien t'onsen voordeel connen werden gemenageert, doch men dient niet te doen dat Neeff[2] mishaege. Maer U.E. can oock wel dencken hoe zeer het lang uytstel ende dese onseeckerheyt onse familie schadelijck is. 't Gunt U.E. schrijft alles te doen met langsaemheyt is my wat suspect ende vrese dat het is een defaiste, daerop wel dient gelet, ick segh voor ons particulier. Ick en zie hyer geen voordeel te connen doen sonder te veranderen van professie ende religie, daertoe ick niet en ben gesint. Mijn huysvrouw wordt by de aldergeleerdsten van Parijs bevochten ende defendeert haer treffelijck. Ons hart soude beter strecken tot vereeniging met de Gereformeerden in ons landt nae eenige versachting van de onvoorsichtelijck - soo wy oordeelen - gedaene decisie. 't Waer bet dat de heele trouppes weder t'samengevoecht wierd, dan dat één ofte twee personen haer reconciliëerden ende daermede haer credyt by alle de anderen verloren. U.E. can de humeuren niet alleen van de Politycken maer oock van eenige Theologanten wat sonderen. Wy dancken U.E. van de particulariteyt van de advysen ende bidden daerin te willen continueren. Den XXV April XVI^{c}XXV tot Parys.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Eenige vrunden achten dat de voorslagen van het paspoort soo wanneer Sijn Ex^{tie}. soude zijn overleden zeer goedt zoude zijn maer het versouck moest by de vrunden geschieden, niet by my: onder pretext van moeders ouderdom etc.

Adres: E. hooggeleerde voorsyenighe M^{r}. Nicolas Reigersbergh Advocaet voor den Hove van Hollandt tot Amsterdam. Port.

972. 1625 April 29. Van N. van Reigersberch[3].

1 Adriaan Pauw.
2 Frederik Hendrik.
3 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 42.

973. 1625 Mei 1. Aan S. Episcopius[1].

Fratris tui[2] mortem, vir Clarissime, tanquam mei fratris accepi. Satis enim intelligo quantum in eo et boni omnes perdiderint, et tu imprimis, cuius praesens calamitas non alio magis solatio sublevabatur. Sed nimirum Deo placet non uno genere adversorum patientiam noatram experiri. Ac tibi quidem quin satis sit ad haec et alia toleranda fortitudinis neutiquam dubito. Ego ut tuum exemplum sequi possim quantum potero annitar.

Legi magno meo cum fructu et voluptate quae Cameroni iterum opposuisti Solidissima esse iudico et argumenta tua et responsa; idem V.C.D. Tileno videtur. Minuta quaedam quae annotavimus, aut tibi aperiemus, huc si veneris, aut si id non ferunt res tuae transmittemus. Tibi ut similia multa opera possis procudere et vitam et valetudinem opto felicem. Illud *ἄστρεπτον* in definitionibus Nicaeensibus, de quo pridem scripseras, movere neminem debet. Tota cum Ario controversia erat de natura illa Christi quae ante incarnationem exstitisset. Eam Arius Angelicam aut ab Angelica gradu differentem, ideoque mutabilem, alii divinam vere ideoque immutabilem statuebant. Vale vir doctissime et nos diligere perge. Cal. Maii CIↃIↃCXXV. Lutetiae.

Tuus tui amantissimus
H. Grotius.

Adres: A monsieur Monsieur Episcopius.

In dorso schreef Episcopius: Datae 1 Maii, acceptae 4 Maii. Respondi 17. Iudicium D. Grotii de fratre et scripto meo contra Cameronem.

974. 1625 Mei 1. Aan N. van Reigersberch[3].

Mon frère.

Wy hebben hyer ontfangen de tydinge van het overlyden van den Prins van Orange[4]; 't welck ons oorsaeck geeft om te verlangen te weten hoe het sal gaen met de delatie van de gouvernementen ende instructiën daertoe dienende. U.E. brieff aen d'heer van Maurier sal ick bestellen, maer weet dat hy hyer geen credyt en heeft. Sonnendagh laestleden ben ick door Monsr. de La Villauclercq, Secrétaire d'Estat, geaddresseert aen den heer Cardinael de Richelieu[5], dye nu alles vermach. Ick verhaelde hem het gepasseerde. Hy vraechde my, off ick d'asseurantie wel soude hebben my in 't Landt te begeven. Ick seyde jae, soo Pr. Heyndrik, gelijck ick verhoopte, het Gouvernement van Holland bequam; dat ick vertroude dat hy my goed gunde ende dat hy machtigh genoech was om my jegens violentie te protegeren; dat ick geen justitie en vreesde; seyde voorts van de goede affectie van

1 Hs. U.B. Amsterdam cod. III E 1. Gedrukt Epistoloe p. 74; Epistolae ecclesiasticae p. 719. Antwoord op n°. 955. Beantw. door n°. 980.
2 Rem. Egberts Bisschop die 10 April 1625 overladen was.
3 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 6 g. Antwoord op n°. 969.
4 Maurits overleed 23 April 1625.
5 In margine schreef Grotius: 'N^{o}. dit is geschiet sonder mijn versouck'.

Pr. Heyndrick tot Vrancrijck; ende alsoo hy meende off die door dat huwelijck[6] wat soude sijn vercoelt, seyde ick sulcx niet te vresen, alsoo Pr. Heyndrick constant was in zyne maximen ende wel wist hoe noodigh

6 Blijkbaar het pas gesloten huwelijk met Amalia van Solms.

ons de vrundschap van Vranckrijck was ende wat secoursen wy vandaer hadde genoten. Ick seyde oock van de affectie van de afgestelde magistraten, dat die altijdt werck hadden gemaeckt van de vrundtschap van Vranckrijck, ende om den Coning jegens alle rebellen sonder onderscheyt van religie te assisteren. 't Welck hy zeer prees, seggende dat zy den Coning van Gr. Bretange souden assisteren, alwaer het dat de Catholycken van dat Rijck murmureerden. Ick seyde vorder dat dye ten tyde van onse swaricheyt Sijn Ex^{tie}. hadden geraden zeer gepassioneert waren jegens Vranckrijck, als Aerssens, ende dat Sijn Ex^{tie}. my hadde doen weten in de gevanckenissen door Stevyn, dat wy in het stuck van de Regieringe gedwaelt hadden, als niet vasthoudende overal aen de interesten van dye van de Gereformeerde Religie; dat ick daerop hadde geseyt dat wy van den Coning van Vranckrijck sedert hy Catholijck was geweest al te veel goeds hadden genoten, dan dat wy eenige party in zijn Rijck voor zijn interest souden prefereren. Hy seyde, my aengaende, dat men Pr. Heyndrick soude doen sonderen ende doen al dat doenlick soude zijn, alsoo de Coning my zeer estimeerde. Van de herstelling van de magistraten - te weten om dye te vougen nevens de nieuwen - dat sulcx soude goed zijn voor Vrancrijck, als het sonder confusie ende mescontentement van de tegenwoordige Regering conde geschieden. Toonde my goede myne.

Ick heb eenige devysen gemaeckt tot de medaille, dye over het huwelijck van Madame sal worden gestroyt[1]. Men meent dat de solemnizatie binnen weynigh dagen sal geschieden alsoo Monsr. de Chevraux de last heeft becomen.

Het casteel van Gavie is becomen by de Connestable[2] alsoock een casteel genaemt Lodero ende by de hertog van Savoye de stadt Ossagio ende een casteel

1 Bij het huwelijk van Karel I met Madame Henriëtte, de zuster van Lodewijk XIII, werden, als gebruikelijk, strooipenningen geslagen. Mazerolle, Les médailleurs français du 13e siecle au milieu du 17e, I p. 272, vermeldt het volgende proces-verbal:

> 12 mai 1625. Apport au bureau de la Cour des Monnaies par P. Regnier, de médailles faites par lui à l'occasion du mariage de Charles Ier, roi d'Angleterre, avec Marie-Henriëtte de France.
>
> Aujourd'huy est entré au bureau de ladicte Cour, ce requerant, Me Pierre Regnier, maistre, garde et conducteur des engins de la Monnoye du Moulin de ceste ville de Paris, lequel a dict qu'il avoict ordre et commandement de Monsieur de Lomenye, seigneur de la Ville-aux-Clercz, conseiller du Roy en ses Conseilz d'Estat et privé et secretaire des commandemens de Sa Majesté, depputté par icelle pour faire la distribution des pièces faictes et fabricquées par ledict Regnier, par commandement de Sadicte Majesté, pour faire largesse au mariage de Madame Henriette de France, soeur du roy Louis XIIIe, à présent heureusement regnant, et de Charles premier, roy d'Engleterre, d'Escosse et d'Irlande, de présenter à ladicte Cour desdictes pièces de largesse, ce qu'il a faict jusques au nombre de cinquante-quatre desdictes pièces, qui est, deux pour chacun des présidens, conseillers généraulx, procureur et advocat généraulx et greffier de ladicte Cour. Lesquelles pièces auroient esté à l'instant distribuées aux présens au bureau par Monsieur le président Regin, seigneur de Brezé, président ledict jour, auroict esté ledict Regnier chargé de la part de la Cour de remercier ledict seigneur de la Ville-aux-Clercz; et en sortant dudict bureau, icelluy Regnier seroit entré au greffe de ladicte Cour, où estant, auroit aussy, de la part que dessus, donné au commis dudict greffe une des dictes pièces et chacune une aux deux huissiers de service.

Afbeeldingen dezer strooipenning bij Mazerolle, Album pl. XXII n°. 491 en Hawkins, Medallic illustrations of the History of Great Britain I p. 238 pl. XIX n°. 9. Zie p. 453 n. 5.

2 Lesdiguières.

genaemt Rochette, vanwaer hy loopt tot de vesten van Genues[3]. Men seydt van een slagh dye tusschen de Connestable ende dye van Genua sonde zijn gehouden,

3 Onduidelijk.

maer daervan en is noch geen seeckere tydingh. De Ambassadeurs van Engelant ende dye van Holland hebben Soubise gesocht te diverteren van zyne wapenen. Hy persisteert by 't versoeck van de demolitie van het fort van Rochelle, ende herstelling van het exercitie op de plaetsen daer hy sustineert hetselve te sijn geinterrumpeert. Tilly is twee daghreysen van Mets, dan werdt niet gevreest. Alle de werelt verlanght het ontset van Breda, soo om den staet van het Landt als om de reputatie van den nieuwen capiteyn. Ick wensch hetselve met al mijn hart, ende sal van tijdt tot tijdt zeer verlangen nae U.E. advysen. Wilt vernemen hoe Vosbergen[1] is met Pr. Heyndrick, ende off in de Regieringe meer humeuren zijn puyr republicains ofte wat hoofsch daer onder: oock van de inclinatie van Marquette[2] tot ons. Ick heb vergeten een dingh te schryven, dat de Cardinael seyde - dat my niet wel en behaeghde,-dat in materie van staet de swackste altijdt ongelijck moeten hebben. Ick seyde daerop dat Godt ende de tijdt de waerheyt souden ontdecken. Maer my docht dat hy wat arresteerde, als ick seyde dat de Advocaet[3] met Sijn Ex^{tie}. in contestatie was gecomen op 't stuck van de Trefves; doch ick vouchde daerby dat de Trefves niet en was gemeent nochte besloten dan met interventie van de twee Coningen als guarand, met dewelcke oock een ligue gemaeckt. Ick seyde oock, soo sy't goedvinden, dat ick meende dat Engelant oock wel wat nevens haer voor my soude doen, dan daerop en wierd niet geantwoordt. Ick en weet niet wat ick van de intentie sal seggen, maar Neeff[4] dient wel gepreadviseert, ende moet weten dat ick niet en wil in 't land comen dan met eere, daer de Franschen weynigh nae vraegen. 't Bedroeft my dat men voor Hogerbeets niet meer en can doen. 't Geeft my wonder dat Aerssens in de vergadering van Hollant is geweest ten tyde van de deputatie, want dye in den Raedt van State zijn mogen geduyrende dyen dienst in de vergadering van de Provinciën niet comen, off het moet voor zijn stelling in den Raed van State geschiet zijn. Ick wilde wel dat Carleton[5] oock wat wierd gesondeert. Let op alles ende versuymt niet. Neeff dient wel verseeckert dat ick geen interest en wil volgen als dye van 't Landt ende de zyne, ende dat ick vry wat geleert heb dat dienstigh can zijn. U.E. sal gelieven met Neeff Brasser[6] te spreecken ende adviseren van het employ van het geldt dat hy niet goedt en vondt langer te bewaeren, 't welck ons leedt is ende in dese gelegentheyt qualijck comt. Wilt den oorboir daervan doen. Vale den 1^{e} Mey XVI^{c}XXV tot Parys.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Let off ick my behoor te offereren aen Neeff tot zijn particuliere dienst, ende op alle 't gunt ick voor desen heb geadviseert. De laeste brieff voor desen is geadresseert geweest aen den heer Polyander[7]. Mijn huysvrouw had oock over eenige tijdt aen de zyne geschreven. Weten niet off het bestelt is.

1 Zie p. 1 n. 1.
2 Zie p. 434 n. 2.
3 Oldenbarnevelt.
4 Frederik Hendrik.
5 De Engelsche gezant in Den Haag.
6 Zie p. 323 n. 4.
7 De Leidsche theologiae professor Joh. Polyander, aan wien Grotius blijkbaar een brief, voor Frederik Hendrik bestemd, gezonden had.

Indyen Neeff schroomich is dunckt my dat de wegh van het paspoort de beste waer. Ick soude myne intentie aen eenige principalen connen verclaeren. dye anders sulcx werden gedeguiseert. Wilt hyerop letten ende vernemen het advys van den Thesorier[1].

Adres: Erntfeste Hoochgeleerde Heere M[r]. Nicolas Reigersberg.

975. [1625 omstreeks 1 Mei]. Aan Frederik Hendrik[2].

.... Godt zy gelooft, dat ons dagelijks nieuwe oorzaek voorkomt om hem te danken, en Uwe Excellentie, of veel liever het Landt door de bevordering van Uwe Excellentie, geluk te wenschen, gelijk alle Hollanders, waeronder ik my niet kan laten mede te rekenen, zonderlinge reden daertoe is gegeven, sedert Uwe Excellentie is gekomen tot het bestier van onze Provincie, die weleer onder de Vereenigde Provinciën de eer heeft gehadt, die haer toequam, en dezelve door toedoen van Uwe Excellentie verhoopt wederom te verkrygen.

976. 1625 Mei 9. Aan Willem de Groot[3].

Mortuum Principem, militiae clarissimum ducem, utinam et in Republica bonis usum consiliis, aula haec cum moerore summo accepit. Gaudemus omnes in isto rerum transitu nihil usquam turbatum. Et sane non alias magis concordia opus. Utinam Bredae soluta obsidio novo duci gloriam conciliet. Hogerbetii negotium quo exiturum sit scire aveo; item quae leges praefecturae Hollandicae de sacris, de magistratibus. Testamentum simulatque apertum erit, exemplum eius huc ut mittatur pervelim. Est nunc hic Almondius[4] ex castris Arausionem missus. Ex eo de patris ipsius consiliis circa res nostras nihil intellexi.

Regi librum meum[5] obtuli: accepit satis benigne, ut et procerum alii. Soror regia nubet die Dominici venturo. Legatus Pontificis[6] hic aderit sub Pentecosten: in cuius codicillis reprehenditur quod Navarrae titulus Regi asscriptus non est. Gavium urbem communibus armis captam donavit Rex Sabaudo. Subizius adhuc in armis perstat, quanquam de pace semper calent sermones. Dolet mihi quod hoc rerum nostrarum statu aliquid aemulationis esse video inter vos et affinem Reigersbergium, qui sane eodem quo vos animo res meas curat, mihique saluberrima consilia suggerere nunquam desinit, nullique parcit operae quae mihi possit esse utilis: de quo vos cupio esse quam certissimos. Etiamsi summa consiliorum conspiratione res nostras promoveamus, satis habiturae sunt difficultatis. Offendit Gallorum animos quod qui suorum apud nos militant in exigendo sacramento

1 Joris de Bye.
2 Fragment bij Brandt, Leven I p. 332. De brief is geschreven nadat Grotius het overlijden van Prins Maurits had vernomen.
3 Hs. Museum Meermanno-Westreenianum, 's Gravenhage. Gedrukt Epistolae p. 781.
4 Abrabam de Bye (genaamd Van Almonde), de zoon van Joris de Bye en Maria van Almonde. Deze ging 1625 naar Oranje.
5 De iure belli ac pacis.
6 Zie p. 432 n. 5.

Anglis postpositi dicuntur. Vale mi frater cum parentibus et libri mei[1] exemplaria prima commoditate exspecta. IX Maii CIↃIↃCXXV. Lutetiae.

Tui amantissimus frater
H. Grotius.

Adres: E. Hoochgeleerde M[r]. Willem de Groot advocaet: in 't hoff van de Graef van Hohenloo tot Delff.

977. [1625 Mei 9]. Aan N.C.F. de Peiresc[2].

Accipe iussis Carmina coepta tuis, ait Poeta[3]. Ego vero, Peiresi amplissime, non carmen, sed librum tibi mitto, tuo hortatu tuisque auspiciis coeptum. Adderem, quod ipsa haec mea in Gallia habitatio non parum tibi debet, quo conciliante in virorum maximorum notitiam perveni: ita ut hoc quoque titulo, si quid inde fructus nascitur, id a te possit vindicari. Si dicam magno mihi dolori esse, quod tuo conspectu tuisque colloquiis frui non licet, dicam quod verissimum est, sed huic damno solatium aliquod adhibet V.N. frater tuus, frater sane, non natura tantum, sed morum humanitate, qui etc.

978. 1625 Mei 12. Van N. van Reigersberch[4].

979. [1625] Mei 16. Aan Jan de Groot[5].

Quanquam quod vobis nuntiarem nihil magnopere erat, tamen vel ideo scriptionem intermittere nunc nolui ut sciretis quae *περὶ τοῦ ὑψιβρεμέτου*[6] ex vobis intelligo, mihi longe gratissima esse. Tuningii[7] amicitia sedulo vobis colenda erit. Hogerbetii negotium quo sit evasurum scire valde aveo. Erit id nobis aliquod futuri indicium. Legatus Pontificius[8] hodie hic expectatur pacis conciliator: sed male se habent principia, quod in mandatis ipsius Rex nominatus est Rex Francorum, non et Navarrae: quo offensa Curia vetuit eum potestate sua uti, donec Roma codicillos accepisset Regi sua nomina tribuentes. Offendit et Episcopos obviam sibi missos, quos cum Episcopali habitu admittere noluit, tanquam eorum officium cessaret se praesente. Rivae fames exspectatur insesso lacu per quem commeatus adventabant.

1 De iure belli ac pacis.
2 Fragment gedrukt in Gassendi, Viri ill. N.C.F. de Peiresc Vita (1651) p. 288. De brief moet van ongeveer 9 Mei zijn, daar Grotius toen zijn boek de Iure belli ac pacis aan den Koning had aangeboden, en spoedig daarna aan zijn vrienden verzonden zal hebben; zie ook n°. 982.
3 Virgilius, Buc. VIII, 11 v.
4 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 45.
5 Hs. U.B. Leiden, cod. B.P.L. 246. Gedrukt Epistolae p. 782.
6 Bij Homerus epitheton van Zeus; hier Frederik Hendrik.
7 De secretaris van den Prins, Joh. Tuning; zie I p. 6 n. 2, p. 119 n. 4. Hij overleed echter zeer spoedig; in n°. 988 van 24 Juni spreekt Reigersberch over zijn dood.
8 Zie p. 432 n. 5.

Et ad Genuam iam trans montes in planitiem urbi praeiacentem ductus est exercitus, magna spe perficiendi obsidii ubi naves nostrae adventaverint. Velim frater sciscitetur an quis Lugduni librarius

libri mei[1] exemplaribus egeat. Amica qui per fratrem literas ad nos miserat gratias agi velim. Rescribemus ubi quid scitu dignum inciderit. Interim quae vobis scribimus, eorum per vos fieri poterit particeps. Soror regia cis paucos dies abitum molitur in novum Regnum. Velim per Melissaeum[2] tentari Spessii[3] animum: ecquid mihi bene velit. Metuo ne Maurerii amicitia mihi apud ipsum obstet. Vale cum matre, fratre et proximis. 16 Maii 1626.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

Adres: Aen mijn heer mijn heer de Groodt in 't hof van de Graef van Hohenlo tot Delft. Port. 6 st.

In dorso schreef Jan de Groot: Hug. Grotii 16 Maii 1625.

980. 1625 Mei 16. Van S. Episcopius[4].

Vir Amplissime.

Si mortem fratris mei accepisti tanquam fratris tui, quo me animo eam accipere aequum fuit? Diu credidi vix quidquam gravius aut acerbius in hoc exilio meo accidere mihi posse. Id nunc experior. Nec enim fratris modo sed patris imo utriusque parentis loco mihi fuit dum vixit, eratque, quod de Davide et Ionathane dicitur, anima eius colligata cum anima mea, adeo ut me paene supra animam suam diligeret. Sed quid faciam? Ita placuit supremo rerum nostrarum arbitro. Is Dominus erat, qui eum mihi non mancipio sed usui dederat, idem abstulit, redditurus eum quando veniet ut admirandus fiat in sanctis suis et glorificetur in fidelibus suis. Sit nomen eius benedictum, quod me tanti boni et tam ingentis solatii usufructu hactenus dignatus fuerit. Quantum in eo boni omnes perdiderint, bonorum est aestimare. Id unum scio: nihil prius potiusque habebat in vita sua quam ut de bonis omnibus atque imprimis innoxie adflictis vitaeque famae et conscientiae bonae studiosis bene mereretur seque totum eorum usibus impenderet. Hoc agebat et in hoc totus erat ut conscientiam suam Deo suo et studium suum veris Dei cultoribus probaret nulli mortalium gravis nisi sibi ipsi, ut omnibus, ubi ubi poterat, prodesset. Hoc vero testimonium gaudeo eum etiam a te, vir Amplissime, post mortem suam referre. Det modo vicissim ei Dominus invenire misericordiam apud Dominum in die illa, ut laus eius non sit ex hominibus sed ex Deo. Ego interim operam dabo ut patientia in me perfectum opus habeat, et divinae voluntati morem geram, quo me cunque trahet retrahetque, ne forte inidoneum me reddam, quo minus tam bonum fratrem revideam in beato aevo isto, quod *ἡ ἀποχαραχοδία τῆς χτίσεως ἀπεχδέχεται*[5] et nos iam *συστενάζοντες χαὶ συνωδίνοντες*. Pro labore in perlegendo maculoso et fastidioso scripto meo immortales gratias ago. Iudicium adeo grate et benignum non merui.

1 De iure belli ac pacis.
2 Joris de Bye.
3 De Fransche gezant Charles d'Espesses.
4 Hs. U.B. Amsterdam, cod. III E 1. Gedrukt, doch met veel afwijkingen, Epistolae ecclesiasticae p. 719. Antwoord op n°. 973.
5 Ep. ad. Rom. VIII, 19.

Expressit id, credo, non scripti meritum, sed vester amor. Bene habet. Fiduciam inde concepi, ut quae restant paucula non illubenter transmittam.

Misissem ea iam pridem, sed funesta et assidua paene de morbo et morte carissimi fratris cogitatio rerum aliarum omnium curam et memoriam mihi expectoravit. Ignoscite iustissimo dolori. Notas et censuras vestras, si placet, praecedentibus iungite, ut una opera deinde eas aut per epistolam ex vobis resciscam, aut, si res meae ferent, coram ex vobis intelligam, et quid porro faciendum scripto isto putetis cognoscam. Epilogus restat. Sed is nullo negotio absolvi brevi potest. Vale vir Amplissime cum dilecta coniuge et familia tua, et me iterum orbum amore tuo dignare. Salveat a me Clariss. D. Tilenus. 16 Maii 1625. Rhotomagi.

Tuae Amplitudini addictissimus
S. Episcopius.

Adres: Amplissimo viro D. Hugoni Grotio Lutetiae Parisiorum.

981. 1625 Mei 19. Aan G.M. Lingelsheim[1].

Satis dudum est, Lingelshemi optime, cum alter alterum nullis literis salutamus, quia scilicet nihil est; quod non etiam sine literis alteri de altero constet. Nam et ego te ita novi, et tu me, ut spero, ut de amicitiae tam sancte semper cultae constantia dubitare neuter debeamus. Accedit calamitatis quae nos invasit similitudo quaedam blanda et ipsa amicitiae conciliatrix. Tu quibus praeter sacras piasque meditationes studiis tempestatem hanc praeternaviges, ex te scire aveo. Mei temporis rationem tibi reddet hie liber[2], quem rogo non illa, quae amicorum propria est, facilitate, sed cum severo quodam iudicio legas, ut tuis monitis secunda editio aliquid debeat. Ego enim, ex animo loquor, huiusmodi operis iudicem magis competentem non novi. Vale vir optime et serva te melioribus temporibus.

XIX. Maii CIↃIↃCXXV. Lutetiae.

Tuus ut semper
H. Grotius.

Si qui ibi sint librarii, qui libro nostro opus habeant, ubi sciero, transmittam.

Adres: A Monsieur Monsieur Lingelsheim Conseiller de Monseigneur l'Electeur Palatin à Straesburgh.

982. 1625 Mei 20. Aan S. Episcopius[3].

1 Hs. Kon. Bibl. Kopenhagen. Gedrukt Reifferscheid, Quellen I p. 224. Beantw. door n°. 1006.
2 De iure belli ac pacis.
3 Gedrukt Epistolae p. 74.

Mitto ad te, vir doctissime, exemplaria libri a me editi[2] duo, quorum alterum tibi servabis, alterum rogo tradas D. Utembogardo; utrunque autem vestrum oro quantum possum ut ubi erit otium ea cum cura opus hoc meum perlegatis, ut vestris monitionibus, quas facio maximi, secunda editio aliquando melior prodeat. Velim et D. Grevinchovio mittere, sed nescio qua ratione ad ipsum

2 De iure belli ac pacis.

pervenire liber possit. Reliqua tui operis adversus Cameronem[1] avide exspectamus. D. Utembogardo nunc non scribo, faciam ubi quid scitu dignum comperero. Vale Vir eruditissime et amicos saluta. Lutetiae 20 Maii 1625.

Tuus tui amantissimus
H. Grotius.

983. 1625 Mei 23. Aan Willem de Groot[2].

Gratias habeo, Frater optime, pro his quae me edoces. Literas quas inclusas vides, rogo cures quamprimum et quam certissima ratione perferri ad eum[3] qui nuperas tradiderat. Utinam recta in castra mittere possem, quo recentiora nuntiem. Nam nunc ne puteant vereor. Buonus[4] ne mihi imposuerit, vereor. Amat ille libros in Gallia potius quam alibi vendere: at mea refert ut ubique comparentur. Inscriptionum[5] prima quae tibi placuit, aliis etiam probata et in nummo posita est. De Ultraiectina praefectura[6] gaudeo; de Hogerbetio quid futurum sit aveo scire. Almondius[7] hic fuit, sed nihil ex eo intellexi. De Mairio[8] cogita. Uxor Pisonis[9], qui res Mansfeldii Hagae curat, hic nobis numeravit trecentos florenos, ut ille Hagae eos reciperet. Itaque ad te misimus schedium cambii quod vocant, et in Zelandiam scripsimus, ut tantundem ad te statim mittatur. Rogo ubi schedium conspexeris, a te aut amico aliquo numeres summam, intra paucissimos dies recepturus. Ad Genuam et Rivam manet bellum, tardo progressu. Subizii pax speratur. Vidimus hic intrantem in urbem magna cum pompa Legatum Barbarinum[10], patruo Pontifice nobilem, qui venit pacem commendaturus. Consilia publica multum a Breda pendent. Utinam brevi inde nobis boni aliquid nuntietur. Ego occasionem mittendorum ad vos librorum adhuc quaero. Interim opto valeas cum parentibus, uxore et propinquis. 23 Maii 1625.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

984. 1625 Mei 30. Aan Willem de Groot[11].

Quod te oravi, Frater optime, idem et Reigersbergium oravi, ut iunctis consiliis conaremini sublevare rem nostram. Qua tu in me sis fide atque animo, satis mihi constat: neque possum gratias satis magnas agere pro tanta mei rerumque mearum cura. Deus reddat. Spero illum quoque meis precibus hoc daturum ut concordia inter vos constet, quod maxime cupio atque exopto. Optandum

1 Zie n°. 955 en n°. 980.
2 Gedrukt Epistolae p. 782.
3 Losecaat; zie p. 454 n. 1; p. 455 n. 12; p. 459 n. 10. Het gaat hier over brieven aan Frederik Hendrik. Zie ook n°. 986 en 992.
4 De uitgever van De iure belli ac pacis; zie p. 455 n. 4.
5 Zie p. 447 n. 1.
6 De benoeming van Frederik Hendrik tot stadhouder ook in Utrecht.
7 Zie p. 449 n. 4.
8 De Leidsche uitgever Le Maire; zie p. 426 n. 8. Grotius doelt hier op den verkoop van exemplaren van De iure belli ac pacis; zie p. 455 n. 2.
9 Zie p. 455 n. 7; p. 458 n. 8.
10 Zie p. 432 n. 5.
11 Gedrukt Epistolae p. 782.

esset ut novo Duci faventiorem se praeberet fortuna, quo magis sufficiat constituendae Reipublicae. De Losecatio quod scribis solatur me. En iterum literas quas ille curet[1]: atque utinam tuto recta ad castra posthac possem mittere quo recentiores adveniant. Pro Hogerbetii libertate sollicitus sum, et ipsius senis optimi causa et nostra: est enim res ad exemplum pertinens. Basium[2] salutes rogo. Curatum est quod iusserat. Est iterum apud nos Graswinckelius, et scribit ipse. Ad Genuae obsidium parantur omnia. De pace Subizii spes est. Riva siti premitur. Vale cum parentibus et boni consule quod toties tibi molestus esse cogor. Vides literas solita via curandas. 30 Maii 1625.

Tuus tui amantissimus
H. Grotius.

985. 1625 Juni 2. Van N. van Reigersberch[3].

986. 1625 Juni 6. Aan Jan de Groot[4].

Sequor, ut par est, tuum, Pater optime, consilium: neque omitto occasiones scribendi ad Principem ut vides. Utinam celerius curari literae possent quae gratae esse nequeunt, nisi et recentes sint. Illud cum Spessio[5] caute agendum est, ne ego pro reditu cuiquam supplicare videar, quod facere me aut facturum nego. Tum vero ille amicus est iis qui nobis nihil boni volunt. Equitatus nostri culpa[6] de qua scribis et hic arguitur. Bredae iactura multum hic de Reipublicae nostrae dignitate deteret. Utinam praeclaro aliquo facinore resarciri damnum posset. Valde desidero intelligere eventum Hogerbetiani negotii. Exspectantur hic Legati a Subizio et Rupella in spem pacis civilis, quae multum promovebit arma externa. Rex Ambianum usque sororem Angliae Reginam deducit: mater et Galliae Regina eandem ad Bononiam Morinorum usque prosequentur. Dicitur inauguratio Brittannica dilata in mensem Septembrem. Nihil hic est aliud. Itaque id unum restat, ut te, matrem et qui nos amant Deo sospitanti commendem. Valete. Lutetiae 6 Iuni 1625.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

987. 1625 Juni 13. Aan Willem de Groot[7].

Iter tuum, mi Frater, recte tibi processisse ex animo gaudeo. Stridenii[8] viri optimi filium desidero amplecti. Meretur patris virtus, ut eum faciamus plurimi. Ad Scriverium scripsisse me illo tempore memini ut et ad amicos alios.

1 Zie p. 453 n. 3.
2 Zie p. 239 n. 1.
3 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 47.
4 Gedrukt Epistolae p. 782.
5 De Fransche gezant Charles d'Espesses.
6 De mislukte aanval van Marquette op een convooi voor Spinola.
7 Gedrukt Epistolae p. 783.
8 De advocaat Quirijn van Stryen, wiens zoon naar Parijs zou gaan; zie n°. 985.

An Apologetici[1] edendi spem ei fecerim, non satis succurrit. Mairio, si velit, mittam libri mei exemplaria[2]. Pretium ei dicam tres florenos. Excurrit liber in quintum usque Alphabetum[3]. Quando Buonus[4] nos fallit, per eum curari poterit ut librorum a me editorum nomina in Catalogo compareant. Poemata[5] si edere cupiat, non intercedo, dum typographica errata corrigantur. In Silva[6] nihil muto, aut sic edenda est, aut edenda non est. Quod si illa eo modo tolerabilis non est, sane et alia quae hic scripsi pleraque tolerabilia vix erunt. Tamen consilium hac de re tuum audire aveo. De schedio cambii[7] quod curam suscipis gratum est. Uxor negotium sibi ab amicis iniunctum curabit. Legatus Pontificis[8] librum meum de iure pacis et belli diligenter legit: et dicitur non improbare, quanquam offensus primo quod Episcopi Romani legisset nomen[9], assuetus superbioribus titulis. Dubletus et Nicolaus Normannus[10] ex Romano itinere incolumes hic adsunt. Reginae tres eunt Bononiam. Rex non ultra Ambianum progressus, it Fontembellaqueum, et inde porro, ut putatur, Compendium. Nutant hic consilia inter bellum externum et civile. Utinam qui hic exspectantur a Rupella et Subizio legati aliquid adferant quo Regem non alienum a conciliatione demulceant. Italicum bellum lentum negotium est. Bredae damnum[11] multum hic nocet famae partium et Legati molitionibus patrocinatur. Rogo inclusae hae literae[12] quam celerrime curentur; addam id nunc semel, sed ut perpetuo valeat, ne quis quamvis amicus de hac literarum missione aut de eo quod ore respondebitur quicquam resciscat. Minima enim effutitio magnum rebus nostris adferre incommodum posset. Lucanum[13] libenter legam, et cum manuscriptis etiam conferam primo otio. Sed scire velim exemplaria quae dicis sintne ex editione mea veteri[14], an ex nova mihi non visa. Nam si posterius hoc est, opus erit exemplar mihi mitti. Gondomarium[15] ab Hispania Legatum, magnum impostorem, cras hic exspectamus. Vale mi Frater, et nostros saluta. Lutetiae 13 Iunii 1625.

Tuus totus
H. Grotius.

988. 1625 Juni 24. Van N. van Reigersberch[16].

1 Verantwoording; zie p. 76 n. 1
2 Zie p. 453 n. 8.
3 Zie p. 422 n. 1.
4 Zie p. 453 n. 4.
5 Na de uitgave der Poemata in 1617 is er pas weer een editie verschenen in 1639; Rogge 280, 281.
6 Zie p. 101 n. 7.
7 Zie p. 453 n. 9.
8 Zie p. 432 n. 5.
9 De iure belli ac pacis II c. 9 § 11, 4.
10 Waarschijnlijk moet gelezen worden: Meermannus, en zijn bedoeld George Rataller Doubleth en Nic. Meerman.
11 Breda was 2 Juni overgegaan.
12 Zie p. 453 n. 3.
13 Grotius had 1614 Lucanus uitgegeven; een tweede editie is van 1619; de derde kwam in 1626 by Le Maire te Leiden, Rogge 378 vv. Zie deel I reg. i.v. Zie ook n°. 997.
14 De editie van 1619; Rogge 379,
15 De Spaansche gezant te Londen, graaf Gondomar.
16 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 54.

989. 1625 Juli 4. Aan Willem de Groot[1].

Novi, mi Frater, nihil hic habemus. Nam et Riva adhuc obsidetur, nec multum promotum est ad Savonam. Etiam de pace interna externaque incerta adhuc omnia. Omnium oppidorum, quae Protestantes adhuc tenent, Legati sunt in Aula, inter quos Mileterius[2]. Poemata, quae hic feci, coepi colligere. Si facienda est editio[3], velim fieri sine mea auctoritate: quia in hoc rerum mearum incerto non amo quenquam offendere. Sunt autem in ante editis multa, quae calorem partium praeferunt. Libri mei de iure belli ac pacis exemplaria prima occasione ad te mittam, ut des Mairio[4] et, si is quoque velit, Iansonio[5] qui Amstelodami est. Pretium dixeram scutati. Sed puto augeri posse decem amplius solidis quos stufros dicimus: nam hoc in Hollandia eos aestimavimus. Buonus quoque intendit pretium. Ad affinem nunc nihil, deest enim materia. Nec ille inutilibus verbis onerandus est. Mylii causa faciam quicquid meae erit opis[6]. Nautam illum nondum vidi. De Seneca[7] et Lucano[8] cogitabo. Nescio ex quo didicit Salmasius Heinsium in negotiis publicis perpetuo occupari. Galliae Architalassus cum nostrorum navibus Rupellam versus it. Angli octo suas in bellum Ligusticum promittunt, in civile bellum negant. Espernonius[9] circa Montem Albanum vasta facit omnia: quae eo pertinent ut ad aequiores conditiones redigantur hi qui Rohanii et Subizii partes sequuntur. Gondomarius[10] ab Hispania Legatus iam hinc discessum moliri dicitur. Vale, mi Frater, et meo uxorisque nomine saluta parentes et alios qui nostri cura tanguntur. Lutetiae 4 Iulii 1625.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

990. 1625 Juli 9. Van J. Wtenbogaert[11].

Mijn heere.

D. Episcopius ende ick dancken U.E. seer van de advisen, hopende ons proffit daermede te sullen doen. Wy hadden verstaen dat de bastaert[12] all by 't leven van sijn heer vader met dat Lieutenantschap was voorsien, ende meynden dat dit maer en was continuatie. 't Geen in de molen is tegen de Confessie ende Arnoldum[13] mogen wy verwachten, ende waerheyt vindende, 't onse om een beter

1 Gedrukt Epistolae p. 783.
2 Zie p. 125 n. 2.
3 Zie p. 455 n. 5.
4 Zie p. 453 n. 8.
5 De Amsterdamsche uitgever Joh. Jansonius, die o.a. in 1632 De iure belli ac pacis zonder voorkennis van Grotius uitgaf. Zie Rogge 15.
6 De zoon van Corn. van der Mijle, Adriaan, kwam naar Parijs; zie p. 449 n. 4 en 460 n. 1.
7 Zie p. 432 n. 6.
8 Zie p. 455 n. 13.
9 Jean Louis de Nogaret de la Vallette, hertog van Epernon; zie p. 326 n. 2.
10 Zie p. 455 n. 15.
11 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 1[a]. Gedrukt Brieven van J. Wtenbogaert, ed. Rogge II: 2 p. 305.
12 Willem van Nassau, heer van de Leck, natuurlijke zoon van Maurits. Hij werd in Juni 1625 luitenant-admiraal van Holland.
13 In n[o]. 988 had Reigersberch geschreven, en dit had Grotius blijkbaar aan Wtenbogaert medegedeeld: 'Het drucken tegen de Confessie gaet voort; maer Walaei bouck tegens Johannes Arnoldi tot defensie van Molinaeus sal te voren utcommen.' Over het boek tegen

geven, soe niet, overleggen wat te doen sal staen. Wy meynen dat d'onse remonstrantie overgeven sullen aen S. Ex^e., als die in den Haage sal sijn gecomen. Want all schijnt de hope kleyn, dient evenwel dat devoir gedaen onses bedunckens. De Heere stiere alles, ons mede, nae synen wille. De tentatiën van de Roomsche sijn groot ende mochten soe eenen wedervaren, die daertegens eenige gheestelicke versterckinge soude van noode hebben. Maer wetende dat U.E. overvloedich voorsien is met kennisse ende Goddelicke wijsheyt, hebben wy niet dan God te dancken over Uwer E. constantie, niet twyfelende off sijn genade en sal deselve segenen, ende U.E. meer ende meer in't goede verstercken.

Mijn heer, wie is doch die Synesius[1]? Is't die Cyrenius de quo Euagrius l. I, c. 15? Indien jae: wensche te weten off niemant die hystoria breder en beschrijft, want se is seer cort. Indien neen, wie het is, ende hoe met hem gehandelt sy. Noch wensche ick te mogen weten welcke de poincten sijn daerin de Prelaten U.E. dispensatie aenbieden. D'heer Aertsbischop van Rouen[2] tenteerde my vóór 2 off 3 maenden oock een weynich, maer nergens nae soe breedt. Oock en ben iek Grotius niet. Naedemael het U.E. daer niet aen en staet, heeft deselve groot gelijck syne familie een ander rustplaets te versorgen. Wy bidden God U.E. deselve tot contentement te verleenen. Lang heb ick 't selve gewenscht: maer weet qualick waerheen, alle wegen te water ende te lande my gesloten sijnde: te water door die U.E. weet, te lande door ouderdom, lanckheyt des wechs ende d'onveylicheyt. D. Episc. ende ick waren evenwel in meninge op Hamborch te versoecken, maer der vrienden begeerte van hier noch wat te verwachten heeft ons noch opgehouden. Middelertijdt sijn myne ende myner huysfrouwe jaren verlopen, ende kan haest comen dat onse rustplaetsche valle in den hemel, 't welck ons hoochste verlangen is. Ick hoope dat U.E. noch wat patiënteren sal gelijck wy mede doen. Dusverre sijnde crijch ick een briefken ut het landt van een vriendt all singende continuatie van goede hoope, oock met wenschinge van eenen U.E. wel bekent daer te hebben, ende belofte van wel te bewaren. Maer ken ick den man te recht, hy sal een ander bode verwachten. Dit en is dunckt my de rechte noch niet. Meer hebbende sal ick U.E. naerder schryven, U.E., desselve l. huysfrouwe ende kinderen, mitsgaders mons^r. Graswinckel, van my, m^r. Episcop. mons^r. Tresel, zijn huysfr. ende de myne, die gants niet wel en is, den Almachtigen bevelende, ende alle tijdt blyvende, Mijn heere,

U.E. dienstwill. dienaer
J. Wtenb.

9. Julij 1625.

Adres: Aen Mijn heere, Mijn heere Hugo de Groot
Door heer en vrient dien God geleyde.
In dorso schreef Grotius: 9 Iulii 1625. Utenbogard.

de Confessie zie p. 430 n. 2. Het andere boek is: Responsio A. Walaei ad Censuram J.A. Corvini in P. Molinaei Anatomen Arminianismi. Lugd. Bat. 1625.

1 Waarschijnlijk heeft Grotius iets geschreven over Synesius van Cyrene, bisschop van Ptolemais in de 4^e eeuw.

2 François de Harlay. Zie Wtenbogaerts Leven p. 436.

991. 1625 Juli 11. Van Jan de Groot[3].

ξὺν θεῷ τῷ παντοχράτορι.

Salve fili cum uxore et liberis omnibusque isthic amicis a nobis nostrisque hic omnibus.

3 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2.

Qui literas hasce ad te delaturus est, viri optimi tibique et nobis benevolentissimi semper Neoportani, qui Schydamensibus etiamnum a secretis mansit, est filius[1]. Eum, ut vides, pater mihi tibique commendat, ut, qui tuo hortatu hactenus studiis humanioribus et ultra operam dedit, nunc mores hominum multorum noscat et urbes[2]. Scio et sine mea commendatione tibi commendatissimum fore.

D. Modaeus[3] soceri liberandi[4] cum Traiectensibus in castra ad Principem profectus est. Illi ipsi Traiectenses audent promittere si urbs illi pro custodia detur, se ipsum retenturos. Res religionis eo videtur esse loco, ut in eos qui modeste circa sua se exercitia habent, non severe inquiratur. Si opus tuum de Iure pacis ac belli ad bibliopolas nostros et praecipue Batavo-Lugdunenses mittatur, magno divendi possit. Nos quidem necdum aut habemus aut vidimus. D.O.M. vosque nosque sospitet. Raptim Delphis XI Iulii CIↃDCXXV.

Tuus ut mereris pater
Jan de Groot.

In dorso schreef Grotius: 11 Iulii 1625. I. de Groot.

992. 1625 Juli 18. Aan Willem de Groot[5].

Gratae fuerunt, mi Frater, ut solent semper tum tuae, tum patris literae. Mallem in curandis literis usus esses consilio Melissaei[6]. Nam et prudentia et auctoritate valet, nec quicquam facile sine ipso confieri poterit: quare et valetudinem ipsi et gratiam apud Principem opto ex animo. Ego multum vereor ne Principi hoc tempore minus grata sit toties repetita scriptio,

> *Et nomen subeam quod dicitur officiperda*[7].

De Pisoniano negotio[8] transacto gaudeo, gratiasque tibi habeo. Miropianum[9] commendo. Chartae de quibus scribis penes me non sunt. Hautainius[10] cum sua classe ivit Rupellam pugnaturus in Subizium, ni pax ante coeat, ad quam impetrandam viginti ferme legati fratrum Rohaniorum et civitatum ad Aulam sunt. Interim ad Montem Albanum et Nemausum Espernonius[11] et Theminius[12] omnia vasta faciunt, etiam stirpitus excisis vitibus atque arboribus, exaratisque pascuis. Pontificius Legatus[13] adhuc in spe est conficiendae pacis Italicae. Gondomarius[14] Hispani Legatus totum hoc negotium silentio praeteriit, quasi salutandi Regis causa

1 Willem Nieupoort, zoon van den secretaris van Schiedam.
2 Toespeling op het begin der Odyssee.
3 Modaeus was de schoonzoon van Hogerbeets; zie p. 236 n. 2.
4 Voeg in ‘causa’.
5 Gedrukt Epistolae p. 783.
6 Joris de Bye.
7 Cato, Dist. IV, 42.
8 Zie p. 453 n. 9; p. 455 n. 7.
9 Misschien betreft dit Jacob van Mierop, auditeur van de rekening, die I p. 301 n. 5 genoemd wordt, en ook Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 308 n. 3.
10 De admiraal Willem de Zoete, heer van Hautain.
11 Zie p. 456 n. 9.
12 De maarschalk de Themines.
13 Zie p. 432 n. 5.
14 Zie p. 455 n. 15.

tantum venisset. Collocutus tamen est cum Legato Pontificio, et Reginae matri dixit ipsius esse ut iure matris Regibus tot et

Saubaudiae Duci, tanquam suae familiae filiis, imperet quod opus factu iudicet: Regem suum ita amantem esse Regis Francorum affinis sui, ut ipsius causa quidvis facturus sit, sive pacem, sive bellum velit. In Italia urbs Aqui recepta est a Gonsalvo Cordua[1], qui nunc armis praeest non tanquam Hispanicis, sed tanquam Imperatoriis. Id enim nomen praefertur. Exemplaria de Iure belli ac pacis pro te ac patre pertulit Geldorpius[2], qui Amstelodamum detulit; unde iam ad vos, spero, pervenerint. In Zelandiam iampridem misi aliqua, quae librarii postulabant. Quod si vestrates postulassent habuissent et ipsi, attamen constitui satis multa brevi in Hollandiam transmittere, simul nactus ero qui perferat. Notas meas ad Senecam Farnabius[3] legit et ubi visum sublegit. Nunc ego videbor me ipsius plumis ornare. Rogo intelligas an verum sit quod dicit Scriverius, propediem a se novam parari editionem, an more suo promittat tantum: quod si sit, rectius faciam si hic notas meas edam cum versione Phoenissarum[4].

Vale mi Frater. Parentes et proximos saluta quaeso. Losecatium commendaveram nuper fratri Magni[5] eius qui obiit, quique liberorum fratris tutor aut curator est, ut quae munera Bergambacti obeunda ab ipsis pendent, illi committantur. Quod sibi curae fore spopondit. Sed quia diutius hic moratur quam putaveram, puto de illis muneribus actum iam aliquid. Valete. Lutetiae 18 Iulii 1625.

Firantio[6] gratulor dignitatem. Quo loco sint res Wilhelmi[7] nostri et speratae[8] ipsius scire avemus.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

993. 1625 Juli 25. Aan Willem de Groot[9].

Dubitavi, mi Frater, an ad Principem scriberem. Scripsi tamen sed ita ut nisi per Losecatium[10] literas curari omnino nolim; deinde ut simul quantum possum exigam in hoc negotio taciturnitatem, ne diu cultam amicitiam improvida aliqua garritio offendat. Est ipse amans silentii et haec tempora hoc exigunt.

Pacem civilem ut puto brevi habebimus, in Italia res Gallicae pessime procedunt et arma Corduae[1] Pedemontano agro imminent. De Sancti Salvatoris oppido quin nostris perierit, frequentes ex Hispania nuntii nos dubitare non sinunt. Vidimus hic quae Bogermannus[11] edidit de supremis Principis Mauritii. Multa

1 Don Gonzalez de Cordoue.
2 In een brief van 2 Juli schrijft Nicolaas aan Maria (Brieven van Maria van Reigersberch, ed. Rogge p. 293): 'Geldorpii brief heb ick ontfangen. De boucken sijn tot Amsterdam.' Volgens Rogge, l.l., is hier bedoeld Gosuinus Geldorp, predikant te Amsterdam.
3 De Engelsche philoloog Thomas Farnaby, die 1613 Seneca Tragicus uitgaf, welke herhaaldelijk herdrukt werd.
4 De Phoenissae kwamen eerst in 1630 uit; Rogge 398. Zie p. 410 n. 2. De Notae in Senecae Tragoedias in de editie van J.C. Schröder, Delft 1729. Rogge 406,
5 Jacob Magnus Simonsz., heer van Groot-Ammers, Bergambacht en Melissant, burgemeester van Middelburg en gezant o.a. in Engeland en Denemarken,
6 Huygens werd in dezen tijd secretaris van Frederik Hendrik; is deze bedoeld?
7 Willem van de Velde; zie p. 421 n. 1.
8 Elsje van Houweningen, die met Willem van de Velde trouwde.
9 Gedrukt Epistolae p. 783.
10 Zie p. 453 n. 3.
1 Don Gonzalez de Cordoue.
11 Het Christelijck Overlyden van den ... Prince, Mauritius van Nassau ... beschreven door Johannem Bogermannum. 1625. Knuttel Pamflet 3591 vv.

ibi sunt ridicula: et satis apparet periculum ex Dordrechtano dogmate. Est apud nos Mylii filius[1], bono ingenio et ad res facto. Graswinckelius noster accingit se, par quem aliqua ad te mittam. Wassenarii labor[2] non indignus lectu est, quanquam non multo iudicio confectus. Ego nunc Lucani[3] manuscriptos confero. Rogo Patrem, matrem, et propinquos salutes. Losecatium Magno[4] iterum commendavi. Valete. 25 Iulii 1625.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

994. 1625 Juli 26. Van J. Wtenbogaert[5].

Mijn heer.

Ick hoope dat U.E. den mynen van 18 heeft ontfangen. Desen schryve ick meer om te betuygen hoe aengenaem de uwe van den zelven 18^{en}. my is geweest, als om yet anders schryvens weert. Mijn leste sprack van de suspiciën aengaende Engellandt, daervan ick vertrouwe U.E. my niet verbergen sal 't gheen deselve daer te hooff mach vernemen, indien daeraen yet is; niet om myne curieusheyt - die hier ghene en is -, maer om de vertroude vrienden, die het hertelick hebben begeert, te voldoen. Sedert heb niet bysonders dan de confirmatie van 't gheen my by den lesten bode was geschreven aengaende den Heere van Kessel[6], te weten dat hy dootgeschoten is. De circumstantiën variëren, maer de saeck, helas, is seecker. Mijn eerste brieven hielden van Heusden, dese myne leste dattet tot Bommel geschiet is, soe S. Ed^{e}. ging ter begraving van sijn suster, men hout by ongeluck. De voorgaende hoope blijft, maer niet dan in generale termen. Mijn heer Hogerbetz, die U.E. seer hertelick doet groeten, schrijft my oock van eenige claerheyt des lichts, daervan de beginselen door de wolcken ons van God den Heere verthoont worden. ‘Dan - seydt S.E. daerby - het schijnt dat alles sijn tijdt moet hebben. Item, de grote macht ende victorie van den buytenvyandt belet noch het goede werck te beginnen, ende van selff en sullen die ghene, Uwe E. genoch bekent, haere faulten niet erkennen etc.’ Van Syne E. saecke schrijft hy dat syne kinderen gesproken hebben metten Gouverneur van Woerden[7], tot antwoordt gecregen hebben dat hy gheen plaetsche en heeft, daerover S.E. seydt niet bedroeft te sijn, gheen vordel daerut siende, als hy gheen meerder vryheyt en soude hebben gehadt. Voorts dat S.E. ende d'andere broeders immer soe vast bewaert worden tot Loevensteyn als te voren. Eener schrijft my uten Haege dat de vrou van Groenevelt[8] gaet trouwen met eenen Jacob Westerbaen, doctor in

1 Zie p. 456 n. 6.
2 Zie p. 439 n. 4.
3 Zie p. 455 n. 12 en n°. 997.
4 Zie p. 459 n. 5.
5 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert, ed. Rogge II: 2 p. 311.
6 De gouverneur van Heusden; over wien p. 287 n. 2 en p. 439 n. 3. Zie J.V. Oudenhoven, Beschr. v. Heusden, p. 210 v. en P. Bor, Gelegentheyt van 's Hertogenbosch, p. 147 v.
7 Zooals bekend is kwam Hoogerbeets in Augustus op het Huis te Weer bij Wassenaar.
8 Anna Weytsen, vrouwe van Brandwijk, weduwe van Reinier van Oldenbarnevelt, trad in dit jaar met den dichter Jacob Westerbaen in het huwelijk.

medicine, my bekent, gepromoveert tot Caen, terwijl wy hyer in Vranckrijck sijn, ende dat daerby geseydt wierdt dat vanwegen 't Hoff interdictie gedaen was; dat de heer van der Mijl[1] een extraordinaris fray acte van vryheyt heeft becomen. Op de deure van mijn huys bewoont by Rosaeus[2], was gepleckt: 'Ghy en sult niet begheeren'; 't wordt gehouden voor een pasquil. Dit is all dat ick hebbe, 't welck ick niet heb willen laten U.E. mede te deylen voor sulcx als't is. Ick had M[r]. Tresel medegedeylt 't gheen ick had van Utrecht, 't welck ick versta by S.E. aen M[r]. Graswinckel overgeschreven te sijn, die U.E. 't selve buyten twijfel heeft medegedeylt. Ick bidde God dat hy U.E., mijn heere, met mejofr. Uwer E. huysfr., M[r]. Graswinckel ende andere kennisse segene ende beware. Desen 26. Julij 25.

U.E. dienaer,
J. Wtenbogaert.

Mr. Tressel, sijn huysfr. etc. doen U.E. seer groeten.

Adres: A Monsr. M[r]. Emé Mercier au fauxbourg St. Germain près la barrière des sergeans à l'ensiegne du Paon. pour adresser à M[r]. Hugo de Groot, à Paris.
In dorso schreef Grotius: 26 Iuny 1625. I. Utenbogard.

995. 1625 Juli 31. Aan Jan de Groot[3].

Tuas, Parens optime, et Fratris literas quas circa 20 mensis huius dedisti, percepi ac legi cum voluptate quidem, quatenus vos valere significant, non sine dolore quod mortem Kesselii[4], Debyaeae morbum[5], et Reipublicae mala attinet. Meum Rotterodamense negotium curae vobis quod est, gratias ago. Sed non videtur mihi hoc tempore nova postulatione adeundum periculum repulsae. Itaque videtur quiescendum potius, nisi animi praetentati spem aliquam felicis successus faciant: ita tamen ut de meo reditu nihil admisceatur. Est enim id maioris momenti et forte non huius temporis. Speculemur fortunam liberum Hogerbetii. Ea res prout cadet, documentum aliquod nobis dabit. Est hic D. Mylii filius[6], cuius ingenium summopere se mihi probat. Res Gallicae non optime procedunt. Nam in Italia multo validiores sunt res Austriacae; et iam Gavium oppidum a Corduba[7] receptum creditur. Comes stabuli[8] aegrotat, et ut non aegrotaret, senectus tanta gravis est morbus. Copiae ipsius prope nullae; Sabaudi prope tenues. Dicitur Imperator in Italia et Germania ultra quadraginta millia in armis habere. Rumor est etiam ab Hispano attentari ea

1 Corn. van der Mijle, de schoonzoon van Oldenbarnevelt, die van de Staten vrijheid kreeg om weder in den Haag te wonen.
2 Wtenbogaerts Leven, p. 325.
3 Gedrukt Epistolae p. 784.
4 Zie p. 460 n. 6.
5 De vrouw van Joris de Bye, Maria van Almonde.
6 Zie p. 456 n. 6; p. 460 n. 1.
7 Zie p. 459 n. 1.
8 Lesdiguières.

quae ad possessionem Navarrae sibi desunt. Hautainius[9] cladem aliquam accepit a Subizio. Circum-

9 Zie p. 458 n. 10.

stantiae nondum innotuerunt. Interim Legati Subizianorum ierunt ad suas civitates exploraturi, an conditiones pacis placeant quas Rex velit. Varia de ea re iudicia sunt. Maior tamen spes pacis. Tabellarium nullum dum reperire potui cui libri mei[1] exemplaria darem perferenda. Sed immineo occasionibus. Famulum[2] velim qui mensa famulari contentus sit, et Latina scribere possit. De iure belli ac pacis iudicia vestra exspectabo. Vale mi Pater cum optima matre, fratre, sorore et propinquis amicisque omnibus. Caetera nostra per Graswinckelium intelligetis qui Lunae die iter suscipere ad vos cogitat. Lutetiae 31 Iulii 1625.

Tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

996. 1625 Aug. 1. Aan Willem de Groot[3].

Venit ad vos, mi Frater, Graswinckelius noster, ex quo disces quicquid ad res nostras pertinet. Veniunt et amici alii complures et e Gallia duo fratres Claudii Salmasii, viri, ut tu optime nosti, supra omnem commendationem eruditi. Iis si qua in re potes bene facere et ipsos et fratrem et me obligaveris. Quis hic et in Italia belli status, quae pacis sit spes partim scripsi antehac partim ex amicis istis plenius intelliges. Remitto tibi quae ad Senecam notaveram aucta a me[4]: sed hac lege ne Scriverio[5] tradas, nisi certus sis parata omnia ad editionem, quam ille diu promittit, tarde praestat: quod si perseverat cunctari notae istae aut hic cum Phaenissis[6] aut alibi typis dandae erunt. Auctuarium ad Lucani Notas brevi tibi transmittam[7]. Usus sum manuscriptis compluribus quae saepe id confirmant, quod ego solis coniecturis ductus annotaveram. Postea redeo ad collectionem e Comoediis et Tragoediis Graecis[8]. Eo confecto spero me ad Iohannis Euangelium aliquid notaturum, ut quadrigae isti suus numerus constet[9].

Vale mi frater, cui nihil aliud commendandum habeo, nisi ut bene valeas cum optima coniuge. Cal. Augusti 1625.

Illud nuper per literas quaerere ex te omiseram; quid hoc potissimum tempore Smoutium[10] adegerit ut successor mihi fieri posse crederet: aut quo magis nunc quam antehac visus sim pro mortuo habendus: deinde an propinquus fuerit ei spei: et an nostri ulla apud Rectores memoria. Hottomannus[11] noster saepe me urget ut redhibeantur sibi libri typis impressi, quos olim ad historiam Licestrianam pertinentes mihi commendaverat. Ego eas cum aliis meis chartis mihi ereptas arbitror. Mitto tibi poemata mea[12] ut facias quod ex usu videbitur. Silvam[13] quidam putant seorsim

1 De iure belli ac pacis.
2 Over een klerk, die Willem van de Velde moest vervangen, is in de volgende brieven herhaaldelijk sprake.
3 Gedrukt Epistolae p. 784.
4 Zie p. 459 n. 4.
5 Scriverius' Seneca verscheen 1611. Zie I p. 170 n. 1. Over Scriverius' traagheid zie I p. 88 n. 4.
6 Zie p. 459 n. 4.
7 Zie n°. 997.
8 De Excerpta kwamen in 1626 uit. Rogge 395.
9 Zie p. 27 n. 1.
10 De secretaris van Rotterdam, Mr. Cornelis Smout, die blijkbaar pensionaris had willen worden. Eerst in 1634 kreeg Grotius te Rotterdam een opvolger In den persoon van Simon van Beaumont.
11 Zie p. 22 n. 3.
12 Zie p. 455 n. 5.
13 Zie p. 455 n. 6.

typis dari posse, ita ut et coniungi operi et ab eo abiungi possit. Scis carmen in Casauboni Animadversiones et alia multa

effugisse primam editionem. Puto de quibusdam et a Rutgersio monitum. Postquam haec scripseram absolvi Notas posteriores ad Lucanum[1], pro quibus XII exemplaria chartae melioris librarium posco, amicis hic distribuenda.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

997. 1625 Aug. 1. Aan Willem de Groot[2].

Ita de me mereris, frater optime, nec aliis minus nominibus amande, quam quod frater es, ut, quod tibi placeat, idem ego debeam velle. Ea fide ac diligentia mea negotia curas, ut desideriis tuis omnia mea negotia debeam praevertere. Quare, quamquam aliud agere inceperam, tamen, monente te, Lucanum iterum in manus sumsi, et quaedam olim a me omissa annotavi, quaedam notata olim novis argumentis confirmavi. Quo autem gratior tibi sit opera, scies eam constare ex contributione eorum, quos hic nostri amicissimos habemus. Nam primum ex bibliotheca regia vir in tanta librorum copia vivere dignissimus, Nicolaus Rigaltius, utendos nobis dedit manuscriptos duos[3], antiquiorem alterum, alterum manu recentiore. Sed et nobilissimus iuvenis Franciscus Thuanus[4], qui iuris et fori exactissimam cognitionem, id est, avitas laudes, ad tot paternas feliciter adiungit, ex sua illa locupletissima penu librum nobis commodavit, item manu exaratum; alium quoque non minus veterem nunquam satis laudati fratres Puteani[4]. Itaque cum haec nostra leges, crede te tot doctissimorum virorum beneficiis frui. Lutetiae Kal. Augusti CIↃIↃCXXV.

In librum I. 125. *Nec quenquam iam ferre potest, Caesarve priorem, Pompeiusve parem*. Sequitur Florus[5]: 'Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem'. Aequior Pompeio Dion[6]. *πομπήιος μὲν οὐδενὸς ἀνθρώπων δεύτερος*, K*αῖσαρ δὲ καὶ πρῶτος πάντων εἶναι ἐπεθύμει*. 231. *Animinum ut ignes*. ita olim coniecimus. Nunc id durius videtur, et scriptum potius a Lucano:

> Vicinumque minax invadit Ariminon: ignes
> Solis lucifero fugiebant astra relicto.

Nam sic et in secundo[7] pro Auximum Graeca terminatione Auximon posuit, quia versus aliter eam vocem non recipiebat. Interiecerunt copulam quibus inusitata haec desinentia displicebat. 349. *nec numina desunt*. 'deerunt' habet Ms. Puteanorum, quod haud dubie rectius. Est enim sperantis. 404. *limite Varus*. Lectionen hanc ex coniectura sola a nobis positam confirmat item Ms. P. qui diserte sic habet. 436. *Pictones*. Quinque hos versus manuscripti antiqui omnes non habent. Itaque omnino adducor ut adiectitios credam. 445. *Hesus*. 'Esus' habent manuscripti, quomodo hoc nomen et apud Lactantium legitur. 567. *Sanguinei*. Nostrum hoc ex coniectura probant manuscripti Thuani et Regiorum unus. 600. *revocant*. Mss. quidam 'referunt',

1 Zie n°. 997.
2 Hs. Kon. Bibl. den Haag, cod. 73 B. 30. Gedrukt Lucanus ed. Grotius 1626. Notae p. 3.
3 De twee codices Parisini Lat. 7502 en Lat. 10314.
4 Welke codices dit zijn, is bij het groot aantal Lucanus-hss. niet te bepalen. Zie ook Lucani Pharsalia ed. C.M. Francken I p. III n. 2.
4 Welke codices dit zijn, is bij het groot aantal Lucanus-hss. niet te bepalen. Zie ook Lucani Pharsalia ed. C.M. Francken I p. III n. 2.
5 Florus II, 13.
6 Dio Hist. XLI, 54.
7 Luc. II, 466.

non male. 602. *epulis festis*. Ita ut emendavimus habet Ms. P. 681. *quae tela manusque*. Praeferam ex Ms. P.

> Quis furor hic, o Phoebe, doce, quae tela manusque
> Romanae miscent acies, bellumque sine hoste est.

695. *Iasso*, sic ut posuimus habent Mss. P. et T.

In librum II. 71. *Stagna avidi texer soli:* ‘uvidi’ Ms. P. unde promtum emendare: ‘Stagna udi texeri soli’, nec dubitem quin ita legendum sit. 86 *ab ira*. Malem sic legere:

> non ille favore
> Numinis, ingenti Superum protectus at ira,
> Vir ferus etc.

Melius enim sic cohaeret sensus. 121. *Discessisse manus*. Sic eadem vox infra libro III[1] usurpatur: ‘Discessit medium tam vastos pectus ad ictus’. Et confirmat hanc emendationem nostram Ms. P. 126. *Te quoque neglectum violatae Scaevola dextrae*. Lege ‘violentae’ et interpretare occisum a satellitibus Marii Scaevolam, eo quod illi manum osculandam non dedisset, quod signum erat morti addicentis. Supra[2]

[Lib. V]. 459. *Palaestinas uncis confixit arenas*. Quid Palaestina cum iis, qui ex Italia in Epirum navigent? Lege, quanquam nihil iuvantibus manuscriptis, ‘Apamestinas’. Nam Apameste est in prominente parte Italiae, qua ad Epirum accedit, contra Apsum flumen. Vide Plinium et Ptolemaeum. 474. *mortemque nepotis*. ‘nepotum’ Ms. P. 487. *venire, Te Caesar, non ire, iubet*. Venitur ad amicos, itur ad hostes, aut in vacua. 647. *Non valet in fluctus*. Probat hanc distinctionem Ms. T. Etiam in aliis eadem distinctio sed pro ‘fluctus’ est ‘fluctum’. 720. *nudas Aquilonibus undas*. Imo Nymphaeum ab Austro non est tutum. Nec magis illud verum quod sequitur: *Succedens Boreae iam portum fecerat Auster*. Imo succedens Austro Africus Nymphaeum fecerat portum, id est tutum a ventorum iniuria. Omnino aut quos nos habemus Caesaris Commentarios non legit Lucanus, aut non intellexit. 772. *cum facias etiam nunc vota, perisse Ut nolim servire malis*. Aliter haec distinguenda, hunc in modum:

> secura videtur
> Sors tibi, cum facias etiam nunc vota perisse?
> Ut nolim servire malis, sed morte parata
> Te sequar ad Manes, feriat dum moesta remotas
> Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
> Adde quod assuescis fatis, etc.

Dixerat Pompeius[3]:

> Tutior interea populis et tutior omni
> Rege late

Regerit Cornelia quomodo fieri possit ....[4] sit cum Pompeius ipse eo loco se positum sentiat, ut mortuum se quam vivum malit. Nam et hoc dixerat[5]:

> Non nunc vita mihi dulcior, inquit
> Cum taedet vitae, laeto sed tempore, coniunx

Quomodo, inquit, ego secura ero, cum tibi mors in voto sit? Deinde fac me satis fortem futuram ut tibi superesse nolim, tamen tamdiu saltem superero donec nuntius

1 Luc. III, 655.
2 Hier zijn 4 pagina's verloren gegaan in het ms.
3 Luc. VI, 754.
4 Hoekje afgescheurd.
5 Luc. VI, 749.

cladis ad me advenerit. Iam vero et hoc ipsum metuo, ut satis fortis sim ad mortem capessendam, postquam a te seposita didicero te carere.

In librum VI. 17. *Ephyreaque moenia*. Dyrrachium conditum a Corcyraeis, Corcyra a Corinthiis. Vide Strabonem et Thucydidem. 24. *Undique praecipiti scopulisque vomentibus aequor.* Ms. P.:

> nam clausa profundo
> Undique et illisum scopulis removentibus aequor.

Pro ‘removentibus’ rectius forte ‘revomentibus’ legas. 85. *Advectos cum plena ferant praesepia culmos.* Sensus forte est, culmorum aridorum satis fuisse in praesepibus, sed ab equis desideratas herbas virides. 126. *Quam Minuti castella vocant*. Ms. P. et Th. ‘Numici’. 139. *iam mundi iura petebant*. Mss. omnes ‘patebant’, ut sensus sit: Iam aditus erat ad libertatem. 187. *Percussum Scaevae frangit, non vulnerat, hostem*. Vel sola vox ‘frangit’ repetita satis ostendit horum duorum versuum alterum vacare. Ms. Th. ex prima manu versum duntaxat priorem habuit, posteriorem ad marginem asscriptum. Contra in Ms. P. annotatum est priorem versum abundare. Puto hunc locum unum esse ex iis quos in secunda editione, ut fieri solet, mutavit Lucanus, et priorem versum prius scriptum, postea eius loco substitutum alterum, hunc in modum:

> Iamque hebes et crasso non asper vulnere mucro
> Perdidit ensis opus; frangit sine vulnere membra.

Est enim hoc argutius.

205. *Par pelagi monstris.* Et hoc quoque libri nonnulli agnoscunt. At Ms. P. sic habet:

> in quem cadat, eligit hostem
> Sic Libycus densis elephas oppressus ab armis etc.

quod et ipsum puto esse ex secunda et meliore Lucani editione. Neque immerito repudiavit illud de pelagi monstris ut alienum ab hoc loco. 262. *Infelix quanta dominum virtute parasti.* Dion.[1] *πολλὴν σπουδὴν ὥσπερ ποτὲ ὑπὲρ τῆς σφετέρας ἐλευθερίας, οὕτω τοτὲ ὑπὲρ τῆς τῶν* P*ωμαίων δουλείας ποιούμενοι*. 346. *Dant aditus pelago.* Imo ‘pelagi’, ut habet Ms. P. et R.A. Maris aditus erant interclusi. 356. *veteres ubi fabula Thebas Monstrat Echionias*. Hoc vult Thebas Phthioticas dictas a Thebis Boeoticis ex eo quod Agaue ibi exsilii sui sedem invenisset. 361. *Aeas*. Variant Mss. Sed veram hanc esse lectionem docent Strabo et Plinius. 383. *Baebycio*. Rescribe ‘Bebrycio’ cum Mss. 402. *Itonus*. Ms. R.A. et T. ‘Ionus’. Alius ‘Hyonas’. Nomen hoc alibi adhuc quaero. 505. *Cantu deprensa*. Poenitet me mutasse quod ante legebatur ‘depressa’, quomodo habent optimi Mss., id est vi quadam deducta ex coelo. 556. *Nec refugit caedes*. Hic versus cum sequente deest in Ms. P. Forte et hoc ex emendatione Lucani aut Argentariae Pollae. 655. *vultusque operitur crine soluto*. Mss. P. et T. ‘vultusque aperitur crine remoto’. Hactenus velaverat vultum crine. Nunc eum nudat, quo sit terribilior. Nam sequitur: ‘Et coma vipereis substringitur horrida nodis’. 663. *si me praesente videri*. ‘Me praestante’ rescriptum erat in Ms. T. quod probo. 691. *illisae cautibus undae*. Hanc lectionem nostram probant Msti. omnes. 717. *noti modo militis umbra*. Mss. P. et Th. et R.A. ‘nostri modo militis umbra’. Recte. 724. *cui mortis munus iniquae*. Imo: ‘cui mortis munus inique Eripitur non posse mori’; quomodo habent Mss. R.A. et T. 810. *abluat unda*. ‘alluat’ Ms. P. rectius. 814. *Siculis genitor Pompeius in arvis*. ‘oris’ Ms. P. quod rectum puto; ‘undis’ habebat Ms. R.A.

1 Dio Hist. Rom. XLI, 59.

In librum VII. 50. *Mortis vicinae.* Ms. T. sic habet, quomodo video hunc locum emendatum a V.A. Iohanne Rutgersio: ‘Morti vicinae properantes admovet horas. 80’. *Sit iuris quocunque velint concurrere campo.* Imo ‘velim’, ut habent

Mss. Loquitur autem Cicero non ex sua tantum sed et ex Senatus persona. 156. *Et trabibus mixtis avidos typhonas aquarum.* Mss. habent ‘pythonas’, et exponunt scholiastae ignes forma serpentum. Forte ‘siphonas’ legendum. Plin. II. 49: Ex eodem genere et in longam veluti fistulam nubes aquam trahit. 176. *Boebeida.* Mss. variant. Sed veram esse hanc lectionem docet nos Strabo lib. IX. 177. *vultus tenebris mirantur apertos*. Imo ‘opertos’ ut habet Mss. consensus. Vident alter alterius ora subitis tenebris obducta. 199. *Prospexitque polos.* ‘Perspexitque’ habent omnes Mss. 301. *Quone poli motu.* Simile loquendi genus in X[1]: quantosne tumores Mente gerit famulus Magni cervice revulsa. 335. *locasses*. Reddidimus antehac rationem huius lectionis. Si tamen cum Mss. malis ‘locasset’, refer ad Caesarem. Si, inquit, Caesar totidem alios Caesares in acie constituisset non poterant magis ad pugnam calere. 584. *Torquataque nomina legum.* Ita nos olim. Sed nunc sequor V.A. Iohannem Rutgersium, qui distinctione locum sic sanat: ‘Torquataque nomina, regum Saepe duces’. 623. *qui pectora telis Transmittant*. Mss. ‘quis pectore tela Transmittat’. 676. *fatisque probatum Te praesente mori*. Miror Mss. omnes habere ‘fatisque negatum’. Forte scripserit Lucanus ‘rogatum’ ut allusio sit ad legum rogationes. 746. *A victis rapiantur opes.* Scribe ex fide Mss. ‘rapiuntur’. Nisi praecedis Pompeianos, iam illi rapient supellectilem quae in castris est, quaeque vobis victoriae iure debetur. 746. *nec plura locutus*. Hic quoque prior editio habuit ‘sic milite iusso’, quod manuscripti testantur. 780. *aut cum desisset Agaue*. Probet hanc nostram emendationem Ms. P.

In librum VIII. 248. *Telmessidos undae.* Variant nonnihil Mss. Sed vera haec lectio. Telmessus urbs apud Plinium, apud Strabonem et Stephanum T*ελμισσός*. Est in confinio Lyciae et Cariae. 251. *te primum, parva Phaselis.* ‘Phaseli’ vocante casu Ms. P. rectius. 260. *Selinus.* Et hic variant manuscripti. Sed vera haec lectio. Selinus fluvius est Ciliciae apud Strabonem. 463. *Nec tenuit Casium nocturno lumine montem.* Nullus hic locus Casio monti, qui post aliquanto memoratur. Mss. habent: ‘Nec tenuit gratum nocturno lumine montem’. Chimaeram intelligit ‘montem noctibus flagrantem’ ut loquitur Plinius V. 27[2]. 716. *Infaustus Magni fuerat comes.* Ms. P. ‘Infaustus fugae’; unde scribere liceat: Infaustusque fugae fuerat comes. 864. *Inclusum fusco venerantur cespite fulmen.* Nollem a me sollicitatum hunc locum. Nam Mss. omnes ut et vulgati habent ‘Thusco’. Sensus est: Non mirum si Pompeius tam vili tumulo conditus honoratur; nam et multi qui in Capitolio sacrificare insuperhabent, venerantur molem terream cui ab aruspice inclusum est aliquid quod erat fulminatum. Supra libro I[3]:

> Aruns dispersos fulminis ignes
> Colligit et terrae maesto cum murmure condit.

Hominem fulmine exanimatum cremari fas non est; condi terra religio tradidit, est apud Plinium[4].

In librum IX. 40. *Phycunta.* Urbs est Cyrenaica contra Taenarum. Meminerunt Plinius IV, 12, V, 5 et Stephanus. 75. *resedit*. rectius Ms. P. ‘residit’. Sequitur ‘vanescit’. 137. *gestata per urbes*. ‘per urbem’ Mss. omnes. 196. *Quaeque dari voluit, voluit sibi posse negari.* Dion.[5] *Ὁ μὲν Πομπήιος παρ᾽ ἑκόντων τετιμᾶσθαι καὶ ἐθελόντων προστατεῖν φιλεῖσθαί τε ἐσπούδαζε, τῷ δὲ* (Κ*αίσαρι*) *οὐδὲν ἔμελλεν εἰ καὶ ἀκόντων ἄρχοι καὶ μισοῦσιν ἐπιτάσσοι τάς τε τιμὰς αὐτὸς ἑαυτῷ διδοίη*.

1 Luc. X, 99.
2 Plin. N.H. V, 28.
3 Luc. I, 606.
4 Plin. N.H. VII, 53, 54.
5 Dio Hist. Rom. XLI, 54.

219. *Cum Tarcho in motu.* Ante editum fuit ‘Tarchon motus’. Sed in Ms. P. inter lineas asscriptum erat: alias ‘dimotus’, quod viam praeit ad veram lectionem: ‘Tarcondimotus’, ita enim apud Florum nominatur hic Cilicum princeps, et Graece Dioni eodem modo T*αρχονδίμοτος*. Apud Caesarem corrupte legi videtur Tarcundarius et apud Strabonem T*αρχοδήμεντος*. 280. *Sciat.* Probo quod habent Mss. P. et T. ‘sciet’. 319. *actum mare*. ‘ictum’ mare Ms. P., ‘aptum mare’ Ms. A.R. 323. *et illato confregit littore portum*. Emenda ex Ms. P. ‘in lato confregit littore portum’, id est non in vadis. 333. *abstulit has ventis liber*. Mss.

> Abstulit has liber, ventis contraria volvens

melius. 415. *littora flexu Oceano fecere locum*. Malim ‘flexa’. 588. *tolerare labores*. ‘vapores’ Mss. 645. *Cetosque parens* lege ‘Cetoque’ cum Mss. Apollonius[1] Bibliotheca libro I: *φόρκου δὲ καὶ κητοῦς φορκύαδες γοργόνες* unde et hoc apparet quod praecedit ‘genitor’ et ‘numen secundum aquis’ de eodem Phorco dici. 716. *Ammodyes*. Mss. recte ‘Ammodytes’. 721. *Pareas*. variant valde in hoc nomine Mss. Sed vera haec est lectio. Π*αρείας* Aristophani, Hyperidae et aliis. 748. *quin spargere signa*. Mss. ‘ne spargere signa Auderet’. 761. *discere nulli Permissum est*. Sic ut nos emendavimus habent Mss. 815. *At tibi Leve.* ‘Vele’ habent Mss. 840. *Suspecta est miseris.* Ms. T. rectius connectit cum superioribus: Suspecta miseris in qua tellure iacebant, ut sit traiectio Lucano frequens: suspectâ miseris ipsâ terrâ in qua cubabant. 865. *Claustra petit mundi.* ‘ferit’ habent Mss. quod efficacius. 889. *nil posse dolores*. Ms. P. ‘labores’. 1038. *lachrimas non sponte cadentes*. De hoc fletu Caesaris vide Dionis[2] verba cum his Lucani valde consentientia.

In librum X. 10. *secutus*. Scribe auctore Ms. P. ‘secutam’ et refer ad urbem, Alexandriam nimirum, quae Caesareanam se Pompeii caede probasse videri volebat. 84. *Quem decuit*. Ms. P. ‘Quam decuit’, ut sit admirantis. 103. *Pothini.* Ita ubique scribendum hoc nomen, non ut ante fuit ‘Photini’. Nam Graecum est Π*οθεινὸς*, non Φ*ωτεινὸς*, quod et lex versuum repudiat. 245. *flatus*. ‘flatu’ Ms. P. 290. *in occasum flexu Torquetur et ortus*. Scribe aut ‘occasus’ cum Ms. R.A. et T., aut ‘ortum’ cum P. 328. *quos inter ut alta In convalle iacens*. Ita nos conieceramus, sed tutius Mss. sequi.

> quos inter in alta
> It convalle tacens iam moribus unda receptis.

non iam cum tumultu ruit, sed silentii et modestiae retinens labitur. 361. *Crede miser puero.* Ms. ‘puerum’. Crede iam Cleopatrae Ptolemaeum, illi, inquam, quae senem Caesarem potuit in amorem sui pellicere. 473. *Aestimat in numero.* Nihil iuvant Mss., itaque persevero in veteri coniectura ‘res minima’ nisi malis ‘res ima’. Legati autem hi regii vocabantur Dioscorides et Serapio, ut ex Livio ad hunc locum notat vetus scholiastes in Ms. P. Sed et in Commentario de Bello Alexandrino eadem exstat historia.

998. 1625 Aug. 1. Aan G.J. Vossius[3].

Beasti me, Amicorum optime, quod ad scribendi vias redire ausus es. Neque tantum literae tuae me iuvant, sed hoc etiam quod aliquantulo melius de Patria sperare

1 Immo Apollodorus, Bibl. I, 2, 6.
2 Die Hist. Rom. XLII, 8.
3 Gedrukt Epistolae p. 74; Epistolae ecclesiasticae p. 719.

audeo, ex quo tibi visus es impune ad me posse scribere. Britannicam vocationem[4] gaudeo in hoc tibi utilem esse, ut inde pretium hic augeatur apud

4 Zie p. 425 n. 8.

eos, qui aliunde discendum habent quis sit Vossius. Tua de Graecis Historiis Commentatio[1] Salmasio, Rigaltio, eruditisque omnibus valde placuit, et desiderium excitavit similis operis de Latinorum Historiis[2], quod a te promoveri gaudeo. Librum meum de Iure Belli ac Pacis tibi mitto, et ut aliquid ad secundam editionem ornandam pro copia iudicioque tuo contribuas rogo. Difficilior fuit haec scriptio, ob id quod <quae>[3] *θετικῶς* tracto, eo consilio ut in omne tempus omnique loco valeant, quisque ad *ὑποθέσεις* suas trahunt, et, ut fieri solet, saepe malignos agunt interpretes; quod vitare supra summam prudentiam est. Quod optas me in Patria videre, in eo ego tuum, qui semper in me fuit, affectum agnosco. Ceterum an id quod optas mihi expediat necne, sane ignoro. Patriae utilis esse ne absens quidem desino et *εὐκαίρως, ἀκαιρως* demonstro vicinorum Regum interesse, ne res nostrae ad ultima pericula recidant. Sane si discordiae manent, non possum non tristissima augurari. Res nobis est cum hoste tam potente, tam felici, ut si vel unanimes ei diu resistere possumus, satis in eo sit gloriae. Notae meae in tres Evangelistas[4] confectae sunt, ut scis. Restat quartus, in quem aliquid notabo, simul me a minoribus curis, quae imperfectae iacent, absolvero. Sed non est e re mea ut id opus prodeat, quamdiu in Galliis vivo. Nam quibus unicum studium est Theologia, nolunt eam a nobis attentari. Deinde quaedam dicenda essent, quae ad palatum non sunt eorum qui hic sacra curant, et quos offendere non satis tutum est. Idem de Historia[5] mea dictum volo, quae et ipsa edi tuto non poterit, nisi me Deus forte alibi locet: quod et de nostra scriptione pro Summarum Potestatum iure circa sacra[6] dictum volo: quam quidam a me edi hic vellent, deletis omnibus locis, qui e scriptis Protestantium citantur, quod mihi non placet. Videbimus ergo quid tempus ferat, omnibusque de his rebus quam saepissime consilio tuo instrui gaudebimus. Franciscus Iunius[7] noster quid agat scire velim. Gratissimus mihi fuit conspectus eius iuvenis quem mihi commendasti: grati erunt et alii omnes, si qui posthac cum amicitiae tuae testimonio ad nos venient. Salmasii amicitiam ut colas, etiam atque etiam te rogo. Digni estis qui noscatis et ametis vos invicem. Vale vir optime non minus, quam doctissime. Lutetiae, Cal. Aug. 1625.

Tuus totus qui semper
H. Grotius.

999. 1625 Aug. 11. Van J. de Haen[8].

Erentfeste hoochgeleerde wyse vorsienige zeer discrete heer ende goede vrundt.

tSedert mijn schryven van den 9. Septembris 1623[9] voor antwordt op ten uwen van den 9. Augusti a°. voors. noch iterativelicken aen U.E. geschreven

1 G.I. Vossii de Historicis Graecis libri quatuor. Lugd. Bat. 1623.
2 Dit kwam eerst in 1627.
3 Na ‘quod’ is m.i. ‘quae’ uitgevallen.
4 Zie p. 27 n. 1.
5 Zie I reg.
6 Dit boek kwam eerst in 1647, dus na Grotius' dood, uit; zie p. 100 n. 1.
7 Zie p. 29 n. 4.
8 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 292.
9 Tusschen dien van 26 Mei 1623 (n°. 835) en dezen zijn er geen brieven van De Haen bekend.

hebbende, tot noch toe noyt eenigh antwordt of rescriptie daerop en hebbe vernomen, mit geen cleine verwonderinge, nyet wetende U.E. in't minste eenige oorsaecke gegeven te hebben van miscontentement en discontinuatie van onse vorege onderlinge vruntschap en goede correspondentie, oversulcx niet hebbe cunnen laten, naer lange stilstant van schryven, U.E. by desen wederom te begroeten, ende zeer vrundelick en dienstelicke te versoucken myne voors. brieven te willen beantwoorden, en continueeren in de voorgaende onderlinge vruntschap en correspondentie, ende ons temet te willen mededeelen van't geene aldaer en elders passeert. Voor tydinge hier niet besonders, dan dat de Coninck van Denemarcken mit sijn leger, ende Monsr. Tilly mit sijn leger aen d'ander syde, nu een tijdt lanck, nyet wijt van malcander gelegen hebbende, de Coninck mit sijn leger etlicke mylen was geretyreert, ende een peryculeusen vall mit sijn paert van een bergh hadde gedaen, nyet sonder peryckel van sijn leven, het paert doet gebleven doch de Ma^{t}. het leven behouden; dat tsedert het retyreren van de Ma^{t}. Tilly seecker plaetse off stedeken ingenomen hadde. De Hertoge van Holstein, onser genediger Furst en Herr, hoewell de Ma^{t}. seer nae in bloede bestaende en goede vruntschap houdende mit deselfde, heeft nyet gemeens mit dese toerustinge en preparaten van orloge. Godt geve ten besten ende tot een goede vreede magh affloopen. Ick hebbe zeer gaerne en mit groete blyschap verstaen de relaxatie en ontslaginge van ons lieve confrater D. Hogerbets uytter hechtenisse, in syne oude dagen. Wat veranderinge de doet van Prince Maurits ende successie van Prince Heinrick in desselfs plaetse medebrengen sall, leert den tijdt, hoewell eenige, de saecke wat vorder insiende, meinen dat de tegenwoordigen staet van't landt, in regardt van de Remonstranten, geene veranderinge en can lyden sonder groete alteratiën. Godt de heere will ons lieve vaderlandt een goede uytcompste tegen alle swarigheiden verleenen, ende ons en andere gerefugiëerde alhier om de waerheit en goede saecke, hoe lancx hoe meer begenadigen, en den voortganck der nieuwe Friederichstadt[1] doen toenemen en vermeerderen mit huysen en inwonderen, als tot noch toe, Godt loff, een goeden aenvanck genomen heeft, tot een toevlucht en refugie van alle remonstransche Christenen, ende andere goede luyden de conscientydwanck niet connende lyden, om aldaer vry ende oprechtelicken haer geloof en religie te mogen beleeven. Hiermede, Erentfeste hooghgeleerde wyse vorsienige seer discrete heer en goede vrundt, nae hertelicke ende dienstelicke myne groetenisse aen U.E. will deselve mit de gansche famille bevelen in de genadige protectie van Godt almachtich.

Friederichstadt den 11. Augusti 1625.

U.E. dienstwilge

Johan de Haen.

Adres: A Monsieur Monsr. Hugo Grotius A Parys.

In dorso schreef Grotius: 11 Augusti 1625. de Haen.

1000. 1625 Aug. 15. Aan Willem de Groot[2].

Si opus nostrum de iure belli ac pacis Patri optimo, tibi, et bonis aliquot non improbatur est quod me operae non poeniteat. Exemplarium copiam brevi

1 Zie p. 115 n. 7.

2 Gedrukt Epistolae p. 784.

habebitis. De Apologetico[1] audivi antehac auctoritate publica Antverpiae suppressum tanquam periculosae lectionis. Hogerbetio exiguum epistolium mitto quo libertatem ei gratulor. Ad Rivam Galli nihil promovent: nec magis in Italia quanquam Feria[2] nuper imprudenter tentata Astae obsidione ante copiarum Cordubentium[3] adventum erroris sui poenas dedit, coactus abscedere: sed id exiguum. Cetera Gallorum et ibi male habent amissis quae bello ceperant. Iam Sabaudus de suis servandis certat. Nostri a Subizianis bis cladem acceperunt, quod Rupellensium animos ita accendit, ut vix accepturi videantur pacis conditiones. Verdoesium[4] meo nomine salutari velim. Scriptura adolescentis[5] quam mittit pater tolerabilis est. Sed Latina scriptione magis et saepius utimur. Recte igitur faciet si eam addiscat. Cornelii literis et alteris quae aderant occasione data respondebo. De porcellaneis[6] si opus sit cogitabimus, nunc non est. Vale cum uxore, parentibus, amicis. 15 Augusti 1625.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1001. 1625 Aug. 18. Van N. van Reigersberch[7].

1002. 1625 Aug. 22. Aan Jan de Groot[8].

Hisce temporibus, Parens optime, quam saepissime a vobis intelligere tum quae ad valetudinem vestram tum quae ad statum publicum pertinent magni duco. Nos nihil habemus quod reddamus, inter internum et externum bellum pacemque incerti. Legatus Pontificius[9] abitum cum pararet retentus est. Comes stabuli[10] valet melius, et iter in Delphinatum omittit ibique subsistit, nulla magna cum spe amissa Gavii et arce, et quae alia bello parta. Magna hic exspectatio est de reditu eorum qui Rupellam et in alia oppida missi ut sententias de pacis conditionibus intelligerent. Liber meus[11] si tibi aliisque nostri amantibus non displicet, gaudeo. Exemplarium duorum alterum tibi, Pater, alterum fratri missum iam antehac puto significasse. Ex Institutionibus nostris[12] haud multum est quod excerpere Damius[13] potuit; editionis consilium non plane abiicio. Sed prius exploranda mihi essent iudicia quorundam in foro veterum. Cogitabimus. Si adolescens[5] de quo scribis bonis est moribus, et si literam Italicam ita discit,

1 Zie p. 76 n. 1.
2 Dom Alvarez de Figueroa, hertog van Feria.
3 Zie p. 459 n. 1.
4 Mr. Jacob van der Does, raadsheer van den Prins.
5 Zie p. 462 n. 2.
6 Zie p. 295 n. 10; p. 471 n. 2.
7 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukte Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 57.
8 Gedrukt Epistolae p. 784
9 Zie p. 432 n. 5.
10 Lesdiguières.
11 De iure belli de pacis.
12 De 'Inleiding tot de Hollandsche Rechtsgeleertheyd', die 1631 uitkwam. Rogge 103 vv.
13 De contra-remonstrantsche geneesheer te Haarlem, Mathias Damius, over wien zie Nederl. Biogr. Wdbk. IV, 493; zijn geschriften daar, en bij Rogge, Pamfletten-Cat. Amst. II p. 234.
5 Zie p. 462 n. 2.

ut mihi in Latinis scribendis esse posset usui, placet eum huc mitti. Guilielmi[1] nostri res ut eant, scire aveo. Porcellanicum[2] nihil habeo. Sunt in urbe hac amici plurimi, etiam D. Mylii filius[3] summae spei iuvenis. Modaeo[4] significari velim me in eo quod commendat negotio nihil praetermissurum quod meae sit opis. Nihil enim magis velim quam omni modo testatum facere quanti apud me sint omnes qui D. Hogerbetium contingunt; cui quidem seni optimo quod nactus est gratulor, quod deest opto. Vale Lutetiae 22 Augusti 1625.

Hautainius[5] naves incendiarias parat ut se vindicet de nave dolo, ut ipse quidem ait, malo incensa. Britannicae quoque octo naves in Regis auxilium huc veniunt.

Tuus tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

1003. 1625 Aug. 22. Aan N. van Reigersberch[6].

Mon frère.

Ick acht U.E. nu in den Hage te wesen: schrijff daerom hoewel niet sonderling hebbende als dat de Hugenotten hyer zeer vresen, dat de Arminianen in ons Landt eenich voordeel souden krygen. De saecken staen noch onseecker tusschen de paix van binnen ende van buyten. Wy verwachten de wedercomste van de Gedeputeerden van de Religie, dye nae haere principalen waeren getrocken om haere meninge te verstaen. Middelertijdt is een Cappucijn van den Paus gesonden aen den Coning met voorslagh tot de vrede van Italië, waertoe de Coning van Spaignie, hebbende zijn eer genoech gerepareert, schijnt t'inclineren, gelijck hy oock daerom, soo men meent, verscheyde Franchoysen sonder rantsoen heeft losgelaten. 't Casteel van Gavi, wel versyen met XII^{c} man ende spijs voor veele maenden, is by dye van Genua gecocht (om juwelen) waerde, soo men seyt XX^{m} croonen. De Gouverneur[7] is in Provence gevangen. De Connestable[8] hem wat beter vindende heeft zyne reyse nae Vrancrijck gestaeckt. Chomberg[9] ende de Nuntius[10] zijn dese dagen geweest by den Cardinael de Richelieu, dye om zyne gesontheyt te vorderen vijff off ses mylen van het hoff is vertrocken. Men houdt dat tusschen haer gesproocken is van de vrede van Italië. U.E. soude misschyen quaelijck connen geloven dat ick gesondeert ben om my in dyenst te geven van dye van Rochelle. Sy meenen dat ick bequaem soude zijn om haere Republijck te remedieren, ende achten dat Engelant ende onse Landen groot ongelijck hebben dat sy de vrundschap van den Coning voor de haere prefereren. Dye van dye Religie spreecken niet dan van een generale Ligue van de Pro-

1 Willem van de Velde
2 Zie p. 470 n. 6.
3 Zie p. 456 n. 6.
4 De schoonzoon van Hogerbeets; zie p. 236 n. 2.
5 Zie p. 442 n. 4.
6 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 6.
7 Meazza.
8 Lesdiguières.
9 Zie p. 170 n. 6.
10 Bernardino Spada; zie p. 375 n. 7.

testanten: maer veele sullen seggen *nos vestigia terrent*[1]. Ick en schrijff aen Neeff[2] nu niet omdat ick boven dit voors. niet en hebbe. Groet de bekende ende laet ons by wylen tydingen weten. Van Meden[3] is hyer als oock zijn gesel[4] ende veele jonge borsten, waeronder de soon van Artax.[5], dyen ick soo veele addressen doe als my mogelyck is. Vaert wel. Den XXII Augusti XVI[C]XXV. Tot Parijs.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

Men seyt dat de Keyser in de naeste Rijcxdach de Vereenichde Nederlanden vyanden van het Rijck wil doen verclaren. Hy heeft actie genoch ende zijn authoriteyt is nu soo groot, dat hy can doen wat hy wil. Evenwel meen ick niet dat hy soo verre gaen sal, maer veeleer een Ambassade senden tot recommendatie van vrede.

Des Conincx volck ende Mons[r]. Hautain[6] prepareren haer met brandschepen om soo de paix niet getroffen en werdt, haer revenge te hebben van dye van Rochelle over het schip dat haer afgebrandt is onheusschelijck, soo sy seggen. Des Conincx van Groot Bretaigne acht schepen zijn op wegh tot secours van Vrancrijck jegens dye van Rochelle.

Neeff Brasser heeft dat geschreven dat ons geldt ledigh leyt[7]. U.E. ende ons broeder de Rentm[r].[8] worden gebeden voor ons te sorgen, alsoo wy 't geldt niet en dyenen te laeten sonder winst.

Adres: Erntfeste hoochgeleerde heere M[r]. Nicolaes Reigersberg advocaat.

1004. 1625 Aug. 24. Van N. van Reigersberch[9].

1005. 1625 Aug. 29. Aan Willem de Groot[10].

De Corellio[11] quod scribis, Frater optime, perplacet, nec poterat aptari rectius. Ego amicitiam trium quos nominas colendam omnibus modis censeo. Nihil tamen pro me postulandum, tam ego patria carere possum quam me patria. Satis late patet

1 Horatius, Ep. I, 1, 74.
2 Frederik Hendrik.
3 Schuilnaam van Joh. Wtenbogaert.
4 Episcopius?
5 M.i. is hier de zoon van C. van der Myle (zie p. 471 n. 3) bedoeld, en dan zou daarmede opgelost zijn, wie met den schuilnaam Artaxerxes bedoeld is.
6 Zie p. 471 n. 5.
7 Zie p. 448 n. 6.
8 Johan van Reigersberch.
9 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 59.
10 Gedrukt Epistolae p. 785.
11 Wie Corellius is, weet ik niet. Is de lezing juist? Of schreef Grotius: corallio, d.i. tinctura corallii, waarover hij ook in n[o]. 930 schrijft.

orbis terrarum. Et decretum illud de Hogerbetio satis ostendit nihil aequi adhuc exspectandum. Exemplaria libri mei[12] iam ad vos pervenissent,

12 De iure Belli ac Pacis.

sed tabellarium morbus detinet. Tertium illud exemplar de quo scribis Davidi Reigersbergio debebatur. Exspectabo quid de nostris in Senecam et Lucanum[1] faciendum centeas. Buonus deficere ait exemplaria Apologetici[2], nec eius de Iure belli ac pacis multa superesse. Itaque utrunque parat recudere. Exspectabo amicorum consilia numquid mutandum aut adiiciendum censeant. In Bergambactano negotio haud dubie adiutor vobis erit Romipeta Magnus[3]. Epistolae terra si commeare non poterunt, quaerenda erit ratio qua Rhotomago mittantur ad nos. Adolescens de quo Pater scripserat[4], si Latinas literas bene didicerit pingere, erit mihi gratus, nec multis operis onerabitur. De Stobaeana parte meminero. Cornelii quoque habebitur ratio. Hic adhuc res incertae sunt de bello atque pace, sed bellum magis procedit, et Hautainio permissum est praelii fortunam experiri. Dicuntur Subizius et Rohanius rursum accepisse ab Hispano centum millia scutatorum, oppida earundem partium bis tantum. Scribebam die 29 Augusti 1625, quo captivitatis nostrae inchoatae memoriam celebramus. Deus posthac meliora. Salutes oro parentes et bene volentes.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1006. 1625 Aug. 29. Van G.M. Lingelsheim[5].

S.P. Et literas tuas et munus absolutissimi operis[6] recte accepi ac quamvis ex gravi morbo decumbens, tantum tamen solatii ex plena affectus epistola et divino opere hausi, ut inde longe melius habere mihi viderer, sed deiecit me denuo gravior incumbens morbus, ut vixdum me recolligere queam, atque ea est caussa, cur tam tarde ad tuas respondeam. Quid dicam? obrui me abs te beneficiis, qui inter primos tuorum ingenii monumentorum me participem facias, et constantem in me amorem tam abunde testeris; quod autem etiam me iudicem exposcis, facis pro tuo in me affectu, sed ego gnarus virium mearum, novi *quid humeri ferre recusent*[7]. Habes autem me applausorem, qui omnia tua et probo et admiror. Felix hoc nomine miserabile hoc saeculum nostrum, quod tu repertus, qui ruentibus temere omnibus ad violentiam ac bella, frenum iniicere, et ad veram in Deum pietatem rectamque rationem omnia revocas, et tam accurate ac perspicue quae involuta erant variis disputationibus tradis, ut nemo sanae mentis contradicere possit. Relegam autem denuo totum opus et si quid occurrerit in quo forte scrupulus mihi supererit, tuam opem implorabo. Librariis nostris locutus sum, et opus ostendi, illi aiunt iacere hic penitus negotiationem suam, se tamen in mercatu Francofurtano isto sumpturos exemplaria quae Lutetia illuc adferentur. Monui opus esse incomparabile et huic tempori, quo omnia bellis ardent, maxime appetendum, atque utinam ii, qui rebus gerendis praesunt, hoc opus serio evolverent ac meditarentur, longe melius res publica se haberet. Gratias

1 Zie n°. 997 en p. 459 n. 4.
2 Verantwoording.
3 Zie p. 459 n. 5; p. 460 n. 4.
4 Zie p. 470 n. 5.
5 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Antwoord op n°. 981.
6 De iure Belli ac Pacis.
7 Cf. Horatius A.P. 39, 40.

tibi ingentes pro hac beneficentia habeo, et hoc unum maceror, quod nihil habeam quod rependam; maiorem autem in modum te oro et obsecro ut si quid sit, quod tibi gratum esse possit in his partibus id mihi iniungas, non parcam operae aut pretio. Ceterum, quod huius mei otii rationem a me exigis, ut quod vel tuo exemplo recte collocare debeam: ingenue apud te profitear, numquam mihi fuisse fiduciam ingenii tantam ut aliquid in publicum edere auderem. Interea tamen, tempus quod mihi ob invalitudinem non intercipitur, lectioni bonorum auctorum impendo, in quorum meditatione omnes curas ac incumbentes molestias defodio, maximum in eo solatium collocans, quod non diu duratura sit haec miseria, aetate mea tam praecipiti. Tu perge publicae prodesse, et melioribus te serva temporibus, ac vale, praestantissime virorum et amicorum. Argentorati 29 Augusti 1625.

Tuus sicera fide
G.M. Lingelshemius.

Adres: A monsieur Monsieur Grotius à Paris.
In dorso schreef Grotius: Lingelsheim 29 Augusti 1625.

1007. 1625 Sept. 5. Aan Willem de Groot[1].

Video, mi Frater, quam diligenter et mea et Novi Foederis libros legas, cum de illo ad Corinthios loco[2] disputas tam erudite. Mihi quanquam de illis quae adfers nihil iam videtur probabiliter posse defendi, tamen maxime illud arridet, ut *παρασκευάζεσθαι* in aliquo gradu intelligatur, quales multi in negotiis talibus fingi possunt: aut ut aliae Achaeorum Ecclesiae Corinthiacam in isto apparatu nonnihil praevenerint. De poematis nostris et iis quae ad Senecam et Lucanum[3] notavimus, Vossii sententiam avebo intelligere. Velim scire quibus legibus Smoutius[4] meum munus acceperit, et siquid posthac geratur in Musii et Terestenii negotio[5]. Lomeniacus[6], unus quatuor Secretariorum status, sed cuius munus a filio Villauclerquio[6] nunc obitur, magnopere me rogat ut tabulas ultimas Principis Mauritii ipsi dem videndi copiam, item foedera quae nostris cum praecipuis Indorum regibus et populis intercedunt[7]. Vide ecquid hac in re iuvare me possis, ut soles. Est enim vir ille minime malus et rerum istiusmodi apprime studiosus. Spessius[8] mira hic nuntiat, de triginta hostium turmis quae ad nos transierint, de profligatis Hispanis ad S. Salvatoris oppidum et alia huiusmodi. Legatorum qui ad Protestantium oppida ierant pars iam rediit, pars exspectatur, et ut nunc res sunt maior est spes pacis internae quam externae, quod nostris rebus mirum quam conducet. Sed nihil hic

1 Gedrukt Epistolae p. 785.
2 2 Cor. IX, 2.
3 Zie p. 455 n. 5; p. 473 n. 1.
4 Zie p. 462 n. 10.
5 Over de 'dissensiën' te Dordrecht tusschen Cornelis van Teresteyn, burgemeester 1621-1624, en zijn opvolger, Hugo Muys van Holy, zie den brief van Nic. van Reigersberch n°. 1004.
6 Zie p. 335 n. 2.
6 Zie p. 335 n. 2.
7 Hij herhaalt dit verzoek in n°. 1020 en 1026.
8 Charles d'Espesse.

non incertum. Libri mei[9] exemplaria cras aut perendie mittemus. Itineris impensa de pretio quod inde redigi poterit erit detra-

9 De iure Belli ac Pacis.

henda. Miramur hic rumores spargi de Bulionio Traiecti excluso[1], admisso postea, quorum nihil nobis a vobis est nuntiatum. Langeracensis noster uxorem ducit[2] quae in dote triumphos numerat, existimatque per eius propinquos effecturum se ne a Legatione revocetur. Salutat te et uxorem uxor mecum, rogamusque ut et parentes et propinqui nostro nomine salutentur. Lutetiae 5 Septembris 1625.

Accepit uxor a Graswinckelio literas; respondebit ubi primum amicorum aliquis hinc abierit.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1008. 1625 Sept. 5. Aan Willem de Groot[3]

Scripsi ad te hodie[4], mi Frater, per tabellarium ordinarium. Neque nunc scriberem nisi hos libros[5] quos mitto legitimo illo apud Hebraeos numero LXXII Epistola comitari deberet. In locum quaternionis G quae maculis corrupta est, mitto pro quibusdam exemplaribus easdem paginas recusas, Distribues tu pro tuo arbitrio Lugduni, Amstelodami, alibi. Elzevirios a Buono petiisse intelligo.

Π*ολυσήμου* exemplum notabile, quod a me omissum est, exstat Ioh. XI. 11, ut satis mirari non possim quomodo quidam tam universaliter defendere velint eam thesin, *πολύσημα* nunquam usarpari posse, nisi eo sensu quo auditor est accepturus. Vale, mi Frater. Lutetiae 5 Septembris 1625.

Tuus H. Grotius.

1009. 1625 Sept. 10. Van S. Episcopius[6].

Vir Amplissime.

Etsi non libenter A.T. interpellem alienis a professione mea negotiis, tamen latori harum nec potui nec debui negare hanc literariam meam apud A.T. intercessionem. Petiit id enixe a me frater meus, diu multumque solicitatus Amstelodami ab iis qui caussae nostrae impense favent, et ea caussae viri huius aequitas esse mihi videtur, ut confidam hanc meam commendationem nec importunam nec ingratam futuram apud te, quem et amicis istis bene velle et eorum, qui inique opprimuntur, imprimis civium patriae nostrae et in hoc regao peregrinorum patronum ac refugium ex animo esse atque haberi velle scio. Caussam non expono, quia eam ex ore ipsius viri optime intelliges. Si ita se habet uti is eam mihi retulit, iustissima est et pro se ipsa loquitur. Sed et habet insuper literas systaticas ab Ordinibus patriae nostrae ad legatum Langerackium quibus caussam eius apud Regem pro virili sua promovere inbetur. Ad hanc rem si accedat consilium atque

1 Maurits Frederik, hertog van Bouillon enz., was aanwezig bij de begrafenis van zijn oom Maurits op 20 Sept.; het incident heeft zich dus waarschijnlijk voorgedaan toen hij zich hierheen begaf.
2 Zijn tweede vrouw was Louise de Clermont d'Amboise.
3 Gedrukt Epistolae p. 785.
4 N°. 1007.
5 De iure Belli ac Pacis.
6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 15.

opera A.T. non leve sane incrementum spei suae accessisse iudicabit. Atque hoc est unum illud quod etiam atque etiam A.T. rogatus rogo. Faxit Deus ut A. Tuam patria nostra afflicta vexataque aliquando gremio suo recipiat, ubi cum authoritate non privatam tantum quorundam sed publicam omnium salutem procurare et Deo ac Filio eius operam navare possis tuo spiritu dignam. Vale, mi Domine, cum dilecta coninge ac familia tua commendatus Deo et verbo gratiae eius a

X Septemb. 1625. Rhotomagi.

Tuae A. observantissimo

S. Episcopio.

Adres: Achtbaren wyzen voorsienighen heer mijn heer Hugo de Groot Tot Parys.

per vrient die God beware.

In dorso schreef Grotius: 10 Sept. 1625. Episcopius.

1010. 1625 Sept. 21. Van J. Wtenbogaert[1].

Mijn heer.

Schryvende an M[r]. D'or[2], kan ick niet laten U.E. hertelick ende dienstelick te groeten, ende te seggen dat ick U.E. briefken van den 18 gisteren wel heb ontfangen, daerop ick niet veel hebbe te seggen, dan dat ick oock advis hadde van 't overlyden van dien vromen heere[3], die Cromhout[4] hadde doen weten dat hy een goede consciëntie had, niet wetende oyt qualick gedaen te hebben, daerom hy soe qualick was getracteert, recommanderende syne kinderen om wat goeds voor deselve te doen: dit soude Cromhout hebben belooft met excuse dat hy hem niet en visiteerde om syne bedieninge. Op 't recommanderen van de gevangenen op Loevesteyn soude Duyck[5] geseydt hebben dat se daer geset waren om te sterven. Niettegenstaende die vele solecitatiën aen den Prins, om in de Princenkerck te gaen, blijft hy de capel te hove frequenteren met syne Princesse ende suite. D'executiën van de placaten geschieden niet, ende d'onse gebruycken veel vryheyt in't predicken, oock met kennisse ende oochluyckinge. Rosaeus[6] soeckt, soe schijnt, met glimp ut mijn huys te wesen: soude hebben geseydt, soo Grotius ende Wtenbogaert in't landt quamen, hy heur komste niet soude verwachten. Muysenholl[7] - eertijts groot kettermeester over d'onse -, solliciteert aen den Prince om tractement: hy is predicant in Breda geweest. Afgeslagen sijnde soude geseyt hebben dat hy niet en meynt dat hem sijn versoeck soude sijn ontseydt, omdat hy eertijts in kerckelicke saecken was gebruyckt, alsoe hy de quaetste niet en was enz. Ick schryve dese dingen soe se my ut het landt

1 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van J. Wtenbogaert, ed. Rogge II: 2 p. 320.
2 De predikant François d'Or.
3 Hogerbeets, die 7 September overleden was.
4 Nicolaas Cromhout, een der 24 rechters; thans president van het Hof van Holland.
5 De raadpensionaris Anthony Duyck.
6 De Haagsche predikant H. Rosaeus; zie p. 461 n. 2.
7 De Bredasche predikant Abr. Muisenhol; zie I p. 451 n. 2.

worden overgebrieft, sonder affirmatie dat alles soe sy. Mess^{s}. Episcop. ende Tresel, oock onse huysfr^{en}. doen U.E. ende mejoffrouw d'uwe hertelick groeten, ende ick, Mijn heer, blyve alle tijdt

21 Septembris 25.

U.E. ootmoedich dienaer

I. Wtenb.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius.

1011. 1625 Sept. 22. Van N . van Reigersberch[1].

1012. 1625 Sept. 26. Aan Willem de Groot[2].

Mitto tibi, mi Frater, epistolam ad me Lingelshemii[3]. Fuit is Consiliarius Electoris Palatini, semper auctor pacis magis quam belli, et tamen nunc Argentorati exsul alienae imprudentiae poenas luit. Miserunt ad me Elzevirii libellos a se editos de Republica Anglicana et Veneta[4], quibus alios addere statuerunt, etiam meum de Batavica[5] olim editum. Rogant recenseam. Dixeram quondam uni eorum qui hic fuerat, Notas me quasdam in eum librum scripsisse, quae probationes ibi dictorum continerent: sed has mihi cum aliis chartis ablatas[6]. Aiunt se egisse per Rutgersium et Musium[7] ut id scriptum ipsis traderetur, sed non repertum. Puto esse inter chartas quas Duvenvordius[8] nobis abstulit, aut inter eas quae apud Basium[8] fuerant. Sunt chartae paucae in folio cum inscriptione 'Annotationes ad librum de Antiquitate Reipublicae Batavicae'. Puto cum aliis chartis delatas ad Arsenium. Si per Duvenvordium aut alios amicos recuperare potes, velim ad me mittas. Si non, nulla spes est ut hic librum meum recenseam, ubi ad manum non sunt archiva, et quae alia subsidia id argumentum desiderat. Itaque si volunt recudant qualis fuit, non addito a me emendatum aut auctum. Tantum errores typographici corrigantur, qualis ille est pagina L, linea 20, ubi post *suam sibi* male positum semicolon, quod abesse debet, et comma poni post *mutationem*. Puto monitum me olim a Scriverio alicubi nomen Florentii IV a me positum cum III deberet aut simile quid. Talia corrigi poterunt. Maior emendatio et adauctio si opus sit in aliud tempus servetur.

Valde hic deiecti sunt animi Protestantium adverso apud Rupellam navali praelio, quo de XIII magnis quas habebant navibus XI amiserunt, quarum exustae duae, demersae aut captae ceterae magna hominum strage. Haec res pacemne ipsis ex Regis arbitrio sit datura, an occasionem obsidendae urbis, aut ex altera quoque parte claudendi portus, adhuc in incerto est. In Italia calet

1 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van N. van Reigersberch, ed. Rogge p. 65.
2 Gedrukt Epistolae p. 785.
3 N°. 1006.
4 Th. Smithi de Republica Anglorum ll. III verscheen 1625 bij Elzevier te Leiden; Casp. Contareni de Republica Venetorum ll. V aldaar in 1626. Willems, les Elzevier no. 243, 250.
5 Liber de antiquitate reipublicae Batavicae; Rogge n°. 148; zie I p. 131 n. 1.
6 Bij zijn gevangenneming.
7 Janus Rutgersius en Hugo Muys van Holy.
8 Zie Brandt, Leven II p. 173.
8 Zie Brandt, Leven II p. 173.

bellum, Legato Pontificio[1] dimisso re infecta. Novae copiae conscribuntur ad defendendum oppidum Verruam ad Padum, quod Hispani oppugnant magis quam obsident. Ad Rivam nihil agitur. Vale, mi Frater, cum Patre et nostris omnibus. 26 Sept. 1625.

Tuus totus
H. Grotius.

1013. 1625 Sept. 29. Van N. van Reigersberch[2].

1014. [1625] Sept. 30. Van J. van Reigersberch[3].

1015. 1625 Oct. 1. Van B. Aubéry DU Maurier[4].

Monsieur: de cette mienne solitude vous ne pouvez avoir de moy que des souhaitz pour vostre santé et prosperité, avec des asseurances de ma constante affection à vous honorer et servir. Pour l'estat de ma famille il est graces à Dieu très bon, et celuy de ma santé meilleur qu'auparavant, l'air et le repos de ma maison ayans beaucoup contribué pour le rendre tel; et puis le contentement que c'est à mon esprit de vivre eslongné des vagues qui l'ont agité si long temps, pourveu qu'il plaise à Dieu calmer celles, qui de nouveau semblent menacer encor ma pauvre Patrie. Pour la vostre je veux espérer qu'elle ne sera pas tousjours marastre à ses meilleurs et plus utiles enfans, ce que je conjecture par l'amélioration du traitement envers Messrs. Van der Mile et Hogerbeets, ce que aura d'autres bonnes suittes à mesure que les perturbations de vostre pays se décréditeront. Il y a longtemps que je n'en ay rien de certain, mesmes si la Baye[5] a esté conservée ou perduë par les vostres, l'un et l'autre estans de grande conséquence en bien ou en mal. On ne voit point encor ce que produira le nouveau regne d'Angleterre, maia jusques à présent il ne semble pas que les affaires du Prince et Princesse[6] refugiéz chez vous en reçoivent grand amendement, les maux de la qualité du leur, comme vous le sçavez mieux, n'amendent pas à vieillir. Quant aux nostres je les voy compliquez de divers accidens, qui me font tousjours craindre, apréhendant que les autheurs de ces mouvemens intempestifs n'empirent leur condition, et de ceux qui n'en peuvent mais au lieu de l'amander, et d'ailleurs que nos desseins du dehors ne marchent foiblement tant que le dedans sera entretenu en fièvre comme il est: mais celuy qui gouverne tout le monde ne lairra pas la partie que nous habitons d'iceluy depourveuë de sa providence. Au surplus je suis tousjours en soin quel est le traitement que vous reçevez en nostre court, où je voudrois de très bon coeur qu'il fust tel que le

1 Francesco Barberini, zie p. 432 n. 5.
2 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 68.
3 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 764.
4 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 2. Beantw. door n°. 1022.
5 De Allerheiligenbaai.
6 De Winterkoning en zijn gemalin.

meritent et vos injustes souffrances, et vostre affection envers le Roy et son estat: ce que désirant de très bon coeur il ne me reste sinon à vous faire une suplication. Je fay acomoder cette maison, et y bastir un corps de logis tout neuf qui paroist deja assez bien, obligez moy de me dire s'il seroit de la bienséance de faire graver quelques peu de motz sur le frontispice, et me les donnez s'il vous plaist apropriez au suject, en quoy vous m'obligerez extrèmement. Je saluë cependant bien humblement vos bonnes graces et de Mad^{lle}. vostre femme; la mienne est allée veoir ses parens en Bourgongne, d'où je l'attens dans un moys. Je vous pry me croire tousjours de plus et plus

Monsieur, Vostre bien humble et très affectionné amy et serviteur
Dumaurier.

De la Fontayne dangé ce p^{r}. jo^{r}. d'Octobre 1625.

Adres: A Monsieur Monsieur Grotius A Paris.
In dorso schreef Grotius: 10[1] Oct. 1624 Maurier.

1016. 1625 Oct 5. Van N. van Reigersberch[2].

1017. 1625 Oct. 6. Van N. van Reigersberch[3].

1018. 1625 Oct. 6. Aan Jan de Groot[4].

S.P. Pater Optime,

Scribere postremo die tabellariis solenni distuli, eo quod abitus Dominae Falcoburgicae[5] immineret. Fractae ita creduntur postremo praelio navali res Rupellanorum, ut facillime portui claustra iniici posse credantur: quo fraeno et terra praecluso commeatu, facile redigi in obsequium possint. De bello externo Cardinalis Riceliacus continuandi suasor, ne, sub regno Regis alieno consilio pleraque administrantis, solus auctoritatis periculum subiret, si forte eventus spei minus responderet, Cardinales Gallos omnes quotquot in Aula sunt, Duces ac Pares et supremi Ordinis Equites conciri curavit, et coram illis exponi cur Legati Pontificis ad pacem hortamenta accepta non fuissent, his praecipue causis allatis, quod ille iter per Vallem Telinam par esse vellet Hispano et Gallo, quod hactenus Gallo tantum et Galli sociis patuerat, quodque Vallem eandem in ditionem Rhaetorum, sub quorum imperio hactenus fuerat, restitui nollet: quorum hoc iniquum, illud Francico nomini indecorum videbatur. Itaque Cardinalium uno et altero obmurmurante, cetera cavea iit in sententiam repudiandae pacis, atque etiam induciarum, hoc rerum statu. Omisi

1 Onjuist gelezen uit jo^{r}.
2 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 71.
3 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 74.
4 Gedrukt Epistolae p. 786.
5 Josine de Bye; zie p. 261 n. 1.

dicere interfuisse huic caetui quosdam etiam Senatus Parisiensis principes viros.
Laudata est ab omnibus Riceliaci et sapientia et eloquentia.

De ministro[1] mihi submittendo, valde illud vereor ne Gallici sermonis imperitia eum omnibus negotiis mandandis imparem faciat. Tamen mea refert ut certi aliquid habeam, ne pendeam diutius. Plura nunc scribenda non habeo, sed Deum precor ut tibi, matri ac propinquis omnibus ea largiatur quae ad salutem sunt. 6 Octobris 1625.

Tuus tibi obedientissimus filius
H. Grotius.

1019. 1625 Oct. 9. Van J. Wtenbogaert[2].

Mijn heer.

Den uwen aen S[r]. de Haen[3] sal ick met gelegenheyt bestellen. De vriendt[4] schrijft my dese woorden den 12 Sept.: 'Ick verstae ut den uwen dat U.E. by Daniel[5] geweest is ende dat hem de vierde post[6] wel bevalt. Ick hebbe by een[7] al eenige dagen geleden geweest. Wy overlopen diversche saecken, recolligeren de rekeningen soe nae wy konden, hy stont de leste post gehelick toe, seyde sulcx syne meninge te weesen, dan vermits sijn grote occupatiën wilde wat tijts hebben, ende dat ick mocht wederkomen als't my belieffde. Ick was weder een maend voorleden by hem, dan hy was wat sieckelick, daerom ick veel becorte. Hij laste my onder anderen om S[r]. H. Frex.[8] in de compagnie[9] te trecken, daertoe wy middelen beraemen, ende sal eersdaechs in't werck gestelt worden. Hy verstaet door hem in de groote comenschap te connen wercken. H.[10] voors. is de kinderen[11] wel toegedaen ende onverdrooten, maer claecht dat de kinderen wat utmondich sijn. De advisen van uwent sijn ons hier dienstich. Ick sal aenhouden ende wat nodich is adviseren sonder vertreck. Hy sprack my van den uwen ende louch, meende niet dat antwoord nodich was, ick mocht U.E. naer mijn gewoonte by monde - quid hoc sibi<ve>lit non capio -[12] berichten. Hy is den ouden man[13] eeven gunstich, daer moet tijdt wesen ende saisoen, 'twelc(k) mijns bedunckens niet lang utgestelt can worden'. Hactenus ille.

Een ander[14] schrijft, dat het God loff met de goede saeck in't landt nu redelijck toe gaet, ende dat men niet en hoort dat de Calvinische nu ergens met haere Tyrannische - sic vocat - proceduren voortgaen, noemt specialick Briel, Utrecht ende Rott. daer 't staeckt, seggende van de leste plaets, dat de heeren aldaer onder

1 Zie p. 462 n. 2.
2 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert, ed. Rogge II : 2 p. 322. De brief is van 1625 blijkens de vermelding van de begrafenis van Prins Maurits.
3 Van 3 October; zie n[o]. 1034.
4 Rogge vermoedt dat Gerard Oem van Wijngaerden de bedoelde correspondent is.
5 Daneel, schuilnaam van Hugo Grotius. Wtenbogaert was in Augustus bij Grotius geweest; zie n[o]. 1003, p. 472. Anders Rogge, l.l. p. 324 n. 3.
6 Zie p. 498 n. 1; p. 508 n. 7.
7 Hier moet Frederik Hendrik bedoeld zijn.
8 Wtenbogaert schreef boven den regel: 'dat is hy selve'.
9 Zie p. 497 n. 9.
10 Wtenbogaert schreef boven den regel: 'eyndrich'.
11 Remonstranten.
12 Zie Wtenbogaert, Brieven l.l. p. 334.
13 Wtenbogaert.
14 Van Sorgen volgens Rogge.

malcanderen oneens souden sijn in de saecke; oock dat de h^r^. Hogerbets zal. een treffelicke begraeffenis in den Haege gehadt heeft, ende dat vele persoonen. selff van syne rechters, die met haer jegenwoordicheyt tot haer eygen schande souden hebben vereert. Noch dat op de begraeffenis van den ouden Prins de h^r^. van der Myle een peert geleydt, ende de h^r^. tot Kenneburch[1] het wapen van Hollandt soude gedragen hebben - dat S. E^d^. een wapen gedragen heeft, geloove ick, maer hoe soude 't wapen van Hollant daer komen? 't Moet misverstant wesen.- Item dat sommige Calvinische predicanten - sic indigitat - haere gemeynten waerschouwen voor 't cruys, dat hun wel mocht naecken, ende dat se t' Amst. eenige tegen d'overicheit hebben opgemaeckt om 't stellen van die capiteynen daermede sy haer niet contenteren; dat d'een op de kermisse optreckende hadde omtrent de helft van sijn volck, dan dat d'absenten waren genoteert. Eyntelick dat die weeck - de brieff is van den 29^en^ - in den Briel verandering soude vallen in den Briel, ende dat men soude sien wat het wesen sal.

Dit is't dat ick U.E. had te communiceren, 't welck deselve nae syne hoge wijsheyt weet te mesnageren. Met het boeck sal ick de gelegenheyt waernemen. Mijn huysfr., D. Episc., M^r^. Tresel ende de syne doen haere gebiedenis aen U.E. ende de uwe. God beware U.E. Ick blyve

U.E. gants dienstelicke bekende
I.W.

9 Octob. 1625.

Adres: Aen mijn heer mijn heer Hugo de Groot, Paris, en ses mains propres.
In dorso schreef Grotius: 9 Oct. 1625. I. Utenb.

1020. 1625 Oct. 10. Aan Willem de Groot[2].

De libris nostris[3], Frater optime, gratias tibi pro diligentia debeo. Quod ais nostri laboris aliquem esse in foro usum, aut valde fallit, aut fuerit hoc in aliqua de alluvionibus controversia. Ea enim pars satis accurate a nobis tractata est[4]. Mylio gratulor melioris fortunae auspicia, cuius filium[5] quibuscumque possum officii generibus amplecti non desino. De duritia adversus Hogerbetii liberos et pastores miror. De Dano quoque et Dunquercanis quae nuntias spei aliquid bonae praebent. Urget me saepe Lomeniacus[6], unus eorum qui rem summam tractant, ut sibi exempla aliqua tradam federum cum Indis Regibus aut populis initorum[7]. Rogo ut

1 Otto van Zevender, heer van Kenenburg, die de banderolle met het wapen van Diez gedragen had.
2 Gedrukt Epistolae p. 786.
3 De exemplaren van De iure belli ac pacis, die Grotius aan Willem gestuurd had, zie n°. 1008.
4 De iure belli ac pacis II c. 8 § 11 vv.
5 Zie p. 456 n. 6.
6 Zie p. 335 n. 2.
7 Deze vragen ook in n°. 1007 en 1026.

Pleonandrum[8] ea de re convenias, ut si quid nostris nullo modo noxium esse potest, transmittatur. Idem de testamento et codicillis Principis[7] saepe me compellat. Lucani exemplaria aliquot exspectabimus. Rogo literae inclusae D. Falcoburgicae[9] illico ut venerit reddantur.

8 Meerman; zie p. 272 n. 8.

7 Deze vragen ook in n°. 1007 en 1026.

9 Zie p. 261 n. 1.

Trans Alpes obsidetur adhuc Verrua et nova eo mittuntur e Gallia copiae. Quid Rex pro Marino[1] adversus Genuenses decreverit hic vides. Erit hoc inter exempla. Rupellanis videtur imminere obsidium. Imperator ad Episcopum Metensem[2], Regis fratrem naturalem, scripsit, ut veniat aut mittat ad se homagii faciendi causa, et ut appellationes Spiram ire patiatur: alioqui minatur bannum. Haec initia videntur belli inter Caesarem et Regem. Laudatur hic Espessius[3] quod tam fortiter se adversius Rupellanorum Legatos gesserit. Urienses in Helvetia Catholicae religionis auxilia Regi submiserant. Pontificius Nuntius excommunicatione adhibita eos a proposito coëgit desistere. Ac plane videtur Pontifex in posterum *φιλιππίσειν*[4]. Quo omnia haec evasura sint, scit Deus, cui Christianismi pacem commendo. Eidem te ac puerperam cum partu[5] etiam uxoris meae nomine. Salutamus et parentes et amicos. 10 Octobris 1625.

Liber de Iure belli et pacis compactus qui apud te est Iohanni Reigersbergio debetur; is enim nullam accepit. Scire velim qui nunc sint in Ordinibus Federatis et an qui Iudicum inter ipsos.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1021. 1625 Oct. 16. Aan Willem de Groot[6].

Dolet mihi, Frater optime, iactura quam Mermannus[7] et amicorum alii aliquot fecerunt. Caeterum quae ego tum scripserim non satis reminiscor, nisi illud forte fuerit, discupere me certum fieri quid de ministro[8] exspectare debeam. Iamdudum enim ea exspectatione incommodor. Vereor autem ne, si nihil Gallice didicit, diu mihi sit inutile, quod et negotia quotidie curanda sint, et describenda non pauca eius sermonis. Nescio an in illis an in posterioribus literis significaverim posse Elzevirium si velit edere librum nostrum de Antiquitate Reipublicae Batavicae[9] non tamen ut a me recognitum, quia instrumenta ad eam rem ad manum non sunt. Quis sit ille Sueonum Legatus[10] scire cupiam. De Reigersbergiis recte tu quidem, sed ego Nicolao prima occasione compactum alterum mittam[11]. Curia Parlamenti hic nobile edidit veteris auctoritatis exemplum admissa appellatione Marchionis Vieuvillii[12], quem nuper e carcere erupisse scripseram, a datione

1 De Fransche resident te Turijn, Marini, Genuees van geboorte; zie ook p. 486 n. 7.
2 Henri de Bourbon Verneuil.
3 Charles d'Espesse.
4 Spaanschgezind zijn.
5 5 September was het eerste kind uit het huwelijk van Willem en Alida Graswinckel, Johan, geboren.
6 Gedrukt Epistolae p. 786.
7 Meerman, waarschijnlijk de Leidsche advocaat Mr. Gerard Fransz. Meerman, had einde September, terugkomend uit Frankrijk, bij het eiland Schouwen schipbreuk geleden, waarbij zijn bagage, waarin boeken en brieven van De Groot, verloren was gegaan. Zie n°. 1014 en n°. 1016.
8 Zie p. 462 n. 2.
9 Zie p. 477 n. 5.
10 Waarschijnlijk bedoelt hij Gabriel Oxenstierna, die vanwege den Koning van Zweden in October in Den Haag kwam.
11 Dit ziet op exemplaren van De iure belli ac pacis.
12 De Surintendant van Financiën, de markies de Vieuville, die uit zijn gevangenis op het kasteel van Amboise ontsnapt was.

iudicum delegatorum nomine Regio. Male vult ea Curia Cancellario[1] et aliis publica negotia tractantibus, quod priscos iurisdictionum terminos evocationibus et delegationibus immutent. Videbimus quo res ista eventura sit: item negotium Rupellanorum, qui putantur claudendi undique. Verrua in Pedemontano fine adhuc defenditur. Quid Marchio Coeuvrius[2] post acceptam nuper cladem agat, ignoro. Legatus Pontificius[3] Lugduni se minus honorifice acceptum queritur. Inter ea quae cum Mermanni sarcinis perierunt erant literae meae ad vos, ad Mylium, Hogerbetii filium, Kenenburgii filium[4] et alios, uxoris ad Vosbergii uxorem[5], ad te, ad Graswinckelium, ad Basii uxorem[6], ad Kenenburgii, ad Hogerbetii filias. Salus nunc si placet per te nuntiata literarum vicem supplebit. Keneburgio exemplar[7] ex tuis dari nolim. Non sunt enim de charta optima. Nos videbimus quid de uno aut altero quae nobis restant exemplaribus faciendum sit. De butyro iterum uxor aurem vellit. Vale cum parentibus, puerpera et filio. 16 Octobris 1625.

Aveo scire quid futurum sit ex novo foedere[8] de piscatu sub littus Britannicum, de captura balaenarum, de mercatu in Anglia et vectigalibus, de Indicano commercio.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1022. 1625 Oct. 16. Aan B. Aubéry du Maurier[9].

Et tuam et tuorum prosperam valetudinem intelligere tam mihi coniugique meae dulce fuit, quam honorificum, quod de nostra curam suscipis, et res nostras votis tuis adiuvas. Spes, quae nobis datur ex Hogerbetii meliuscula fortuna, haud sane magna est. Senex optimus post septem annorum captivitatem, sub gravi cautione Lupistenio permissus est in locum laxiorem migrare, sed ubi villae unius finibus tam misera libertas circumscriberetur. Et hoc ipsum tam tenue beneficium magno illi constitit. Intra mensem enim exhausto avidius, quo tam diu caruerat, aëre, in morbum incidit, ex quo veram libertatem, id est mortem, invenit. At liberi, eo iam mortuo, suppliciter postulantes bona sibi reddi, nihil impetrarunt. Mylii res melius procedunt; nam praeterquam quod libertatem et bona illibata recepit, etiam nuper, in Principis Mauritii funere dignum sua familia locum obtinuit. Sed illi nimirum nulla obstat res iudicata, cum solo decreto percussus fuerit. S. Salvatoris in Brasilia oppidum, quod ab adiacente sinu Baiam vocant, ipsis Maii Kalendis in Hispani venit potestatem. Id hactenus apud plebem nostram prudenter dissimulatum, diutius tegi non potuit, domum pervectis non paucis eorum, qui dediderunt; quos aliquamdiu apud se retinuit Hispanus, partem nunc

1 D'Aligre.
2 De markies de Coeuvres.
3 Francesco Barberini, zie p. 432 n. 5.
4 Jacob, de zoon van Otto van Zevender; zijn moeder was Bertha van Brienen.
5 Barbara Panhuys, de vrouw van Caspar van Vosbergen.
6 Zie p. 239 n. 1.
7 Van De iure belli ac pacis.
8 Het verdrag van Southampton van 17 Sept. 1625.
9 Gedrukt Epistolae p. 74. Antwoord op n°. 1015.

quoque retinet, ne classem nostrorum subsidio missam augerent: quae quidem classis cum videret urbem in hostium manu esse, alio avecta, quae consilia nunc capessat cuique pro arbitrio coniectandum relinquit. At spes Palatini[1] non parum refoventur Dani felice pugna adversus copiarum Tiliaci partem, auctoque eius exercitu per accessionem Mansfeldii et Halberstadii[2], et commodata a nostris cohorte ac ducum non paucis, cuius rei egebant maxime. Simul Arsenius e Britannia redux venditat operam confecti in quindecim annos foederis[3]. Restat videamus, quo erupturae sint diu adeo exspectatae classis Britannicae minae. Dicuntur Legati a nostris huc venturi, ut in idem foedus Rex invocetur; cuius quidem opes ad coercendam magnitudinem Hispanicam plurimum possent, si firma pax intus regnum stabiliret. Et quidem utilis huic fini esse posset accisio virium Rupellanae civitatis, si quemadmodum ab illa metus iam ullus est, ita ipsi quoque omnes metuendi causae demerentur.

Tu interim in praedio tuo sepositus extra periculi partem, propriam inquam ac peculiarem, opperies, quascunque vices allaturus sit inquies ille et alibi et apud vos praesertim rerum aestus; quod ipsum si testari velis vestibuli, de quo scribis, titulo, poteris auctore Tileno nostro illud sumere: Neptunum Procul E Terra; nisi dulcius putes alterum: Deus Nobis Haec Otia Fecit. Sed potius erit, ut cuius sensus ac magnitudinis dictum tibi expromi velis, apertius explices, ut deinde cogitemus, ego inquam et Tilenus noster, qui podagricum otium tuae amicitiae memoria solatur. Et ipse et nos omnes, tibi tuaeque matronae ac liberis, felicia omnia precamur. 16 Octob. 1625.

1023. [1625] Oct. 23. Van J. van Reigersberch[4].

1024. 1625 Oct. 26. Van J. Wtenbogaert[5].

Mijn heer.

Gelegenheyt gevonden hebbende van den heere Vinck[6], brenger deses, U.E. bekent, sende ick U.E. met danckseggingе wederom het Tractaetgen Nobilii[7], gelesen by D. Episcopium ende my met grooten lust ende vermaeck. Wy oordeelen beyde dat het weert is gelesen ende soe soet, duydelick ende bequaem gestelt, als yet anders, dat ick, mynenthalven, van die materie gesien hebbe, komende ex istis scholis, wenschende voor my dat men in die termen mochte blyven. Wy bedancken U.E. seer van de communicatie. Hierby gaet

1 De Winterkoning.
2 Christiaan van Brunswijk.
3 Zie p. 483 n. 8.
4 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 768.
5 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert ed. Rogge II : 2 p. 324. Dat de brief van 1625 is volgt uit de vermelding van Hogerbeets' dood en de begrafenis van Prins Maurits; zie p. 487 n. 7.
6 Zie p. 250 n. 4.
7 Rogge meent dat een boekje van den kardinaal Robert de Nobili: de Gloria Coelesti, bedoeld is. Ik zou eerder aan een boekje van Flaminius Nobilius uit Pisa denken, die o.a. geschreven heeft: de Hominis felicitate; de Vera et falsa Voluptate; de Honore etc.

oock het scriptum aengaende M. Ant. de Dominis[1]. Den uwen van den 16. deser hebbe ick ontfangen, ende danck U.E. van de tydingen. Hier is wederom een van M[r]. de Haen[2], my gegeven van synen soon Henrick de Haen, hyer gekomen om by een coopman te wonen, daertoe wy noch weynich middel sien dan op conditiën die den jongman, soe schijnt, wat te beswaerlick souden vallen. Sedert mijn leste aen U.E. heb ick ut het Landt niet dan de continuatie van de hoope, 't cesseren van de executiën, ende het wenschen dat wy daer mochten sijn, neffens eenige particulariteyten van cleyne importan <tie> als dat de antwoort van den Prince aen de clagende Utrechtsche door v.d. gegeven was geweest onder anderen dese, dat hy se<lve> niet wel volcomen vryheyt konde versorgen, ende dat hy moetende aen de Staten van Utrecht om ander saecken <schryven> oock dese saeck recommanderen soude, dat die van de stadt evenwel met de executie hadden willen <voort>gaen, ende tot dien eynde de tafel van de publicke erffhuys-meesters - soe men se daer noemt - hadden doen brengen <voor> de huysen van eenige gemulcteerde, de panden uten huyse gehaelt, om die met publyque auctie te vercopen ende de boeten daeraen te consequeren, maer alsoe niemant gevonden wierdt die een heller daervoor wilde bieden, waren sy re infecta gescheyden, de panden daer latende, daerop vrembde commentariën werden gemaeckt; ende dat sedert de vergaderingen aldaer even sterck continueren, ende meest by avondt. Te Leyden is weder wat ondersoeck gedaen, maer te vergeeffs. t'Amsterdam hebben de heeren door het sterck aenlopen van de predicanten de schouten last gegeven seeckere vergadering te verstoren, maer te vergeeffs, doordien deselve, soe in't secreet geschreven wordt, van de heeren selve was gewaerschout. Van 't versoeck der kinderen Hogerbets zal. ende 't affslaen schrijft my niemandt als U.E. Oock is my de antwoordt, den Louvesteynsche gegeven, niet overgeschreven. Eenige souden by den Prince sijn geweest versoeckende dat S. Ex[ie]. wilde ordre stellen dat de naem van den heer van der Myle ut de chaerte van de begravinge mochte gelaten worden, daerop deselve soude geantwoordt hebben dat dan de chaerte valsch wesen soude. Sedert mijn leste aen U.E. heb ick niet gehadt van den vriend[3] U.E. bekent. Ick had M[r]. van der Mylen[4], daer sijnde lestmael, geseydt - gelijck de waerheyt is - dat ick all de [L..] baertstucken door precise ordre zijns vaders hadde verbrandt, niet meer overhoudende als een eenich exemplaer, boven 2 off 3 die ick S.E. op syne begeerte doesondt in den Haege, ende by deselve doe sijn ontfangen, nae mijn beste onthout. Is S.E. gedient met eene copie, ick sal se doen utschryven ende senden, ende wil hy enckel dit eenige noch overige exemplaer hebben ick sal't senden. Ick ben seer verwondert over 't gheen U.E. schrijft van de boecken aldaer utgegeven, bysonder het Latijnsche[5], ende off daerop niet meer en volcht, hier ter plaetsche is gants gheen gewach daervan. Soe haest ick yets naerders heb sal U.E. adverteren. Mijn dienstelicke groetenisse aen

1 Zie I p. 592 n. 1. Met het scriptum is vermoedelijk Wtenbogaert's Verclaringhe van de motiven, daardoor Marcus Antonius de Dominis bewogen is geweest 't pausdom te verlaten. (Rogge, Bibl. Rem. Gesch. p. 92) bedoeld.

2 N[o]. 999.

3 Zie p. 480 n. 4.

4 Adriaan van der Myle, zie p. 456 n. 4.

5 Rogge vermoedt de ‘Responsio Walaei ad Censuram Corvini’.

U.E. huysfr. ende M^r^. van der Mijl, oock D. Episcopij, myne huysfr^e^., D. Treselij ende de syne. In haest desen 26 Octobris 1625.

U.E. gants dienstwilge ende . . . . .

I. Wtenbogaert.

U.E. sy dienstlick gebeden het byleggende packetgen te doen leveren in handen van M^r^. Mercier. 't Is voor D. Tileno.

Adres: Aen mijn Heer mijn Heer de Groot Paris.

In dorso schreef Grotius: 26 Oct. 1624. I. Wtenb.

1025. 1625 Oct. 29. Van Edw. Herbert of Cherbury[1].

Binarum quas scripsisti, vir illustrissime, posteriores a te datae mihi priores redditae sunt litterae, quibus una accepi librum doctissimum[2] quem tamen pretio emptum, non multo ante, prae manibus habui; quam opportune nobis, quos hoc imprimis vexat argumentum, venerit de iure Belli tractatus, non opus est ut explicem. Hoc solummodo dicam nihil tui memoria iucundius, cuius ingenuitas, candor, probitas, doctrina mihi semper egregie constitere; quod interim librum nostrum[3] aliquando teras, lubentissime accepi, ut si forte in argumento plane novo, errores aliqui, me inscio, irrepserint, tuo subsidio expungantur; qua de re si rescribas mihi, gratissimum facies; habes autem, qui te unice amat,

De classe nostra nihil habemus certi. 19/29 Oct. 1625.

Ed. Herbert.

1026. 1625 Oct. 31. Aan Willem de Groot[4].

Literas et patris et tuas, mi Frater, quas dedistis 20 Octobris, recte accepi. Has quae inclusae sunt rogo Wytsio[5] tradas, ut per eius manus ad Principem veniant. Id enim tutius iudico, quam ut aliter fiat. Novi hic nihil. Verrua adhuc recte defenditur. Dicitur simultas non levis intercessisse inter Comitem stabuli[6] et Sabaudum. In Rhaetia nihil magni. Rupella vindemiam collegit sine ullo impedimento. Nuper et multum praedae terra eo invectum est mira supinitate eorum qui res Regias tractant. Super Mariniana[7] controversia videtur mihi ius illud proprie dictum Legationis ad Marinum non pertinere, qui inter hostes Genuensium vivebat. Sed neque Iurisdictio ipsis ulla in eum qui, anni sunt XIV, civitatem illam animo abiecerat: origine autem sola obligari neminem mea est sententia, ius gentium quod attinet. Nam de migrantibus intra eiusdem Reipublicae fines alia est quaestio, et ex loci cuiusque legibus definienda.

1 Hs. Kon. Bibl. Den Haag, cod. 120 B 16. Over den schrijver zie p. 442 n. 7.
2 De iure belli ac pacis.
3 Waarschijnlijk: de Veritate prout distinguitur a revelatione verisimili possibili et a falso, dat 1624 te Parijs uitgekomen was.
4 Gedrukt Epistolae p. 787.
5 De generaal-majoor Jac. Wyts (Wits).
6 Lesdiguières.
7 Zie p. 482 n. 1.

Caeterum non Legato tantum, sed et cuivis ex hostibus excitare percussores, procul a bel-

li loco, et ubi nisi fidei, saltem tacitae, violatione perfici id nequeat, contra aliam est partem iuris gentium. Ut quod ipsi in Marinum statuerunt, in ipsos statuatur, puto a iure Gentium non abhorrere: ita tamen ut eximendi sint periculo, si qui se dissensisse profiteantur. In vinculis quoque coniici subditos Genuensium et custodiri, donec ea iniuria dematur, convenit rigori iuris Gentium de quo diximus capite de Repressaliis[1]. Causa quae Genuenses exasperat est, quod potissimus suasor Sabaudo belli in patriam credatur, et ibi factionem alere. Imperatoris literas puto dissimulatum iri. Respondeat illis Danus. Pontifex plane incipit Regi adversari. Nam et in bellum Genuense proficiscentibus dicuntur indulgentiae concessae. De libro meo[2] si quid propius intellexeris, rogo me moneas: de testamento quoque et Indicanis foederibus[3] ut cogites. Ego de quiete patriae procuranda *διὰ τὸ* [*μὴ*] *μνησιχαχῆσαι* generalia quaedam scripseram. Caeterum de componendis Ecclesiae controversiis immaneo in illis quae publice scripsi: non ignarus tamen quantum difficultatis accesserit ex tam longa saevitia. Delphis motum compositum gaudeo. Nobis molestum est, tam diu sine famulo[4] esse. Opto ut manus ipsi sit, non tam ornate scribens, quam *εὐαναγνώστως*. Vale cum patre optimo, matre, proximisque aliis. 31 Octobris 1625.

Tuus
H. Grotius.

1027. [1625] Nov. 9. Van J. van Reigersberch[5].

1028. [1625] Nov. 9. Van J. Wtenbogaert[6].

Mijn heere.

Voor drie weecken quam Mons[r]. Vinck[7] my besoeken, seggende dat hy ut Holsteyn ende Deenmarcken over Hollandt ende Zeelandt herwaerts quam, in mening van binnen acht daghen daernae voorts te gaen nae Parijs, niet in publycke last maer om particuliere affairen, my mildelick praesenterende aen U.E. te bestellen 't geen ick soude willen geboodtschapt hebben. Eenige dagen daernae verstont ick nochmaels dat S.E. geresolveert was te vertrecken den 27[en] daer aen volgende, maeckte daerop een packetjen aen U.E., daerin ick sloot het Tractaetgen Nobilij[8], achtende datter voor dese tijdt niet bequamelicker conde bestelt werden aen U.E. neffens beantwoordinge van Uwer E. naestleste, daechs voor d'aencomste van denselven Vinck ontfangen: alle 't welck S.E. aennam wel te bestellen. Maer sijnde S.E. daernae, ick en weet niet wat affaires van vryagie - soe my geseydt wordt - voorgecomen, heeft hy, 't geseyde

1 De iure belli ac pacis III cap. 2.
2 De iure belli ac pacis.
3 Zie p. 474 n. 7.
4 Zie p. 462 n. 2.
5 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 770.
6 Hs. U.B. Leiden, cod. Pap. 1[a]. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert ed. Rogge II: 2 p. 235. De brief is van 1625, zooals uit n°. 1024 blijkt; niet van 1624.
7 Zie p. 250 n. 4; p. 484 n. 6.
8 Zie p. 484 n. 7.

pacquet in sijn coffer gesloten hebbende, zijn reyse van tijdt tot tijdt utgestelt, sonder dat ick S.E. sedert die tijdt hebbe konnen spreecken, mits syne menichvuldige occupatiën, soe hy liet weten, alletijdt niettemin doende seggen, hy soude verreysen eerstdaechs, ende mijn pacquet aen U.E. wel bestellen; 't welck ick wel hadde willen wederom hebben, maer en conde niet, mitsdien S.E., 't selve in sijn coffer hebbende gesloten, den sleutel altijdt mededroech, ende nimmermeer - immers niet soe dat ick't treffen conde - te huysen was. Was oock noch gisteren niet te huys, wel vijff off ses daegen geweest sijnde te landwaert - so men my seydt - op't huys daer de juffrou woont die S.E. vrijdt, hebbende deselve van hyer derwaerts geleydt, nae dat hy dapper met haer tot Queuielly[1] ter predicatie gegaen heeft, oock een magnificq banquet hyer in de stadt gegeven, sijnde haer Queuellische religieusheyt - soe D. Episc. ende eenige meynen - oorsaecke, waerom S.E. ons nu mijdt, ne etc. Waertoe dit verhael? sal U.E. vragen. Om te doen verstaen d'oorsaeck, waerom ick U.E. in soe langen tijdt niet hebbe geschreven, sijnde mijn brieff[2] aen U.E. in't voors. pacquet nu soe lang opgehouden ende ick gestadich gevoeyt met de hoope, dat S.E. reysen soude. Ick soude die wel hebben vernieut, maer de brieff en hadde niet dat sulcx meriteerde, ende ick oordeelde dat U.E. niet seer vermaeckt soude. zijn met het overschryven van een gemeyn tydinghe off twee, die nu oudt ende versleten waren, die ick oock niet en soude geschreven hebben dan by occasie van voors. pacquet. Middelertijdt heb ick wel ontfangen den uwen van den XXIIII Octobris, tot noch toe mede onbeantwoordt gebleven, ten deel om geseyde reden, ten deel by gebreck aen stoff weerdich Uwer E. Want 't gheen ick tot op gisteren inclus ontfangen hebbe, is niet dan generale continuatie van hoope, gemengt met twijffeling, ende in specie dat de Prins nae Zeelandt was, ende dat Fr. Arssens hyer comt in ambassade extraordinaris[3]; oock van de rommeling met d'Admiraliteyt tot Rott.[4] ende dat in den Briel eenige moderate, eertijdts wat Remonstrants geweest sijnde, Schepen in de magistraet was gebracht; dat oock de predicanten seer loopen om de stinckende pot van de Admiraliteit te doen toedecken, seggende, jae predickende, dat dat maer splinters zijn by de balcken gevonden onder d'onse, ende diergelycke praetiens meer, die niet om 't lijff en hebben ende ick U.E. niet en soude hebben overgebrieft dan ter occasie dat ick nodich vondt mijn lang stilswygen by U.E. te excuseren, neffens 't gheen nu volgen sal, komende van een ander handt ende van meerder importantie, mijns geringen oordeels. 't Is, dat de bekende vriendt[5] my by den synen van den 23^{en} Octobris - eerst gisteren ontfangen - schrijft als volcht: ‘Onse proc. claecht door affairen wat te seer geoccupeert te sijn. Doch hy seydt de waerheyt dat onse termynen noch niet verschenen en sijn, dan omtrent kermis verschijnt de eerste paye. Ick segge, men moet er dan mede doorgaen, want de weeskinderen[6] moeten daeroff leven, die anders dissiperen sullen, ende de banqueroutiers[7] souden anders dat ende

1 Zie p. 423 n. 1.
2 N°. 1024.
3 Aerssen kwam in dit jaar als gezant naar Parijs. Zie W.C.L. Bronsveld, Het buitengewone gezantschap van den heer van Sommelsdijck bij den Koning van Frankrijk in 1625 en 1626. Haarlem 1896.
4 Knoeierijen bij de Admiraliteit van Rotterdam.
5 Zie p. 480 n. 4.
6 De Remonstranten.
7 De Contraremonstranten.

noch wel soe veel opsnappen. Ick sal blyven aenhouden dat beyde de oomen over de rekening geroepen worden. Noch doe ick andere prouven om h. Frix[1] in den boel in te dringen. Was het gaende het was gedaen. Want den proc. is den heelen boel in handen gestelt by onse magistraet, als U.E. wel gehoort hebt. Ny is nu vertrocken voor wat tijts om eenige goederen desen aengaende mede te saiseren. Men sal haest hooren wat naersticheyt ende trouicheyt hy daer sal doen, want hy can'. Voorts schrijft hy dat de Prins den 21^{en} was vertrocken nae Zeelandt om de garnisoenen in Vlaenderen, doch dat andere meynen datter een aenslach op handen is. Seydt voorts dat hy, schryver, wat sieckelick is geweest, maer weder begint te beteren. Hy dateert ut Amst. ende seydt noch post d. dese woorden: ''t Is verloren geseydt men moet eerlang spyckers met hoofden slaen, off de caert is valsch'. Seydt oock dat hy niet sal versuymen devoir te doen ende te adviseren. 'Haec T.D. scire volui'. U.E. sal weten wat hierut te distilleren is. De leste bode ut Hollandt sijn in Brabant opgehouden. De leste brieven sijn op Antwerpen gebracht door een huysman. Men vreest voor generale sluytinge. Men spreeckt veel van de schade die de Staetsche schepen hebben geleden voor Duynkercken door tempeest, ende dat de Duynkerckers daerop utgegaen sijnde grote schade gedaen hebben over onse buyssen. Hyermede, Mijn heer, den Heer bevolen met alle de uwe van alle de onse. 9^{en} 9^{bris}.

T. quem T.D. novit.

Ick wensch te weten off seecker is dat Arssen daer comt.

Adres: A Monsr. Monsr. Hugo Grotius, en ses mains propres. Paris.

In dorso schreef Grotius: 9 Nov. 1624. I. Utenb.

1029. [1625] Nov. 10. Aan G.J. Vossius[2].

Vir Clarissime.

Fuit apud nos aliquandiu Vir nobilitate sua dignissimus Banerius[3] a Sueonum rege missus ad Francorum regem, unde nunc in patriam redit rebus ex voto curatis. Eius colloquia cum mihi ob ipsius virtutem atque eruditionem gratissima fuere, tum illud quoque habuerunt condimentum quod ex ipso didici, tibi secum amicitiam intercedere, quam ille certe ut debet plurimi facit. Nos hic magna spe alimur videndi Syntagmatis tui de Latinorum Historiis[4], quale de Graecorum[5] omnibus doctis probatissimum dedisti. Ego nunc in eo sum ut edam Excerpta ex Tragoediis et Comoediis Graecorum

1 Zie p. 480 n. 8.
2 Gedrukt Epistolae p. 69. De brief is van 1625, omdat Grotius toen over een herdruk van de Iure belli ac pacis dacht; het volgt ook uit de data van enkele andere der genoemde uitgaven.
3 Vermoedelijk Pehr (Peter) Baner, Gustafsson (1588-1644), broeder van den bekenden generaal Johan.
4 Vossius' de Historicis Latinis libri tres, verscheen 1627 bij Maire te Leiden; Petit, Bibliogr. Lijst p. 172 n°. 16.
5 De Historicis Graecis libri quatuor, was 1623 verschenen; Petit l.l. p. 169 n. 13.

tum quae exstant, tum quae perierunt, emendata, ut potui et versa Latino carmine[6]. Interim quae ad Lu-

6 Excerpta ex tragoediis et comoedis Graecis, verscheen 1626 bij Buon; Rogge 395. Zie p. 409 n. 8.

canum[1] nuper dedi exspecto. Velim edi et illa ad Senecae tragoedias[2]. Quibus omnibus in rebus et si quae occurrent aliae rogo te per eum, quem tibi nunquam praestare desinam amorem, ut Fratrem meum consiliis iuves. Liber de iure belli et pacis brevi forte recudetur[3]; rogo si quid corrigendum aut augendum, aut explicandum censes, ubi primum commodum erit me moneas. Vale, Vir optime atque eruditissime. Lutetiae 10 Novemb. 1622.

Coniux mea mecum et tibi et tuae salutem quam potest officiosissime nuntiat.

Tui amantissimus
H. Grotius.

1030. 1625 Nov. 13. Aan Willem de Groot[4].

Praecisum nobis videtur, mi Frater, filum commercii literarii per Brabantiam. Restat via maris sive per Caletum, sive Rhotomagum. Rhotomagi Trezelius curam suscepit. Caleti puto tradi posse cursoribus huc ventantibus, sine parario. Rex legationem a nostris[5] exspectat, et iussit eam in finibus magnifice excipi. Quid facturi sint, videbimus. Multi, si Arsenius venerit, me ad eius colloquium invitant. Dicuntur decem millia militum ire adversus Rupellam. Praeter hos Rex in Gallia, Rhaetis, Italia in armis habet ferme CX millia. Verrua defenditur, sed alia pars agri Pedemontani valde vexatur a Genuatibus. Regina mater perstat in maxima potestate, et in hoc dicitur esse ut Luiniae domus[6] reliquias evertat, iniuriarum olim acceptarum memor, ut mulier, Itala, Ethrusca, Medicaea. Interim et chartaceum hic bellum fervet, nam Admonitioni ad Regem[7] scriptae, quam multi a Iesuitis putant procedere, in qua foedera et amicitiae cum haereticis gravissime exagitantur, respondit Gallice mandato Regio Ferrerius[8], Nemausensis quondam Minister. Respondebit Latine Cancellarii[9] rogatu Rigaltius[10].

Molestum nobis est tamdiu famulo[11] carere. Iamdudum prospexissemus nobis nisi illum a vobis indies venturum putassemus. Etiam uxor de butyro, ut antehac, aurem vellit. Vale cum parentibus et amicis. Lutetiae 13 Novembris 1625.

Rogo librum hunc tradendum Kenenburgio tradas.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1 Lucanus kwam 1626 in nieuwe uitgave bij Maire; Rogge 380. Zie n°. 997.
2 Zie p. 459 n. 4.
3 Over dezen herdruk, bij Buon, wordt in de brieven van 1625 en 1626 telkens gesproken; hij is echter niet verschenen.
4 Gedrukt Epistolae p. 787.
5 Het gezantschap van Fr. van Aerssen; zie p. 488 n. 3.
6 Het geslacht van den Connétable de Luines; zie p. 191 n. 13.
7 G.G.R. Theologi ad Ludovicum decimum-tertium Galliae et Navarrae Regem Christianissimum Admonitio; zie Pamflet Knuttel 3578 en de aanteekening aldaar.
8 Le Catholique d'Etat, ou Discours politique des Alliances du Roi Très-Chrétien. 1625 Ferrerius is 'Jérémie Ferrier, Ministre de Nismes converti, mort en 1626'. Volgens Baillet zou Ferrier pseudoniem van Jean Sirmond zijn.
9 D'Aligre.
10 Apologeticus pro Christianissimo Rege, adversus factiosae G.G.R. Admonitionis calumnias in causa Principum foederatorum. 1626. Zie over deze drie pamfletten J. Le Long, Bibliothèque historique de la France II (1769) n°. 28641, 28652, 28683.
11 Zie p. 462 n. 2.

1031. [1625] Nov. 19. Van J. van Reigersberch[1].

1032. 1625 Nov. 28. Aan Willem de Groot[2].

Ternis tuis, mi Frater, iis quas ante hos octo dies accepi, iisque quas nunc ego et uxor accepimus, Patris quoque literis una opera respondeo. Famulus[3] nondum advenit magno nostro incommodo; neque de esculentis intelleximus quicquam. Te, mi Frater, in foro florere laetus intelligo: et experto crede, multo eam vitam esse beatiorem, quam quae in muneribus publicis transigitur. Heinsiana[4], Pieriana[5] et Palamedem[6] videre aveo. Rutgersio Dyckium[7] successurum, sed cum plena Legati dignitate, suspicabatur Bannerius[8]. Videbimus quid de Musiana causa[9] futurum sit. De Anglicano federe[10] siquid propius intellexeris, certiores nos fac; item de inquisitione Rotterodamensi[11]. Cornelium nostrum aliquid in literis proficere gaudeo. Poterunt illi ex pecunia, quae de exemplaribus Iuris belli et pacis redigetur, libri coëmi ad VIII florenos aut circiter. Rogo cum prioribus literis, has quoque affini Nicolao Reigersbergio tradas, ubi eo venerit. Suecum non puto se immixturum federi. De mulctatione indiscriminata Salvatorianorum[12] tecum sentio. Vossii vicem doleo. Sed si quam ei Wallaeus iniuriam fecerit, nos edocti de eius sententia atque argumentis facile curabimus ne sine responso sit[13]. Siquid ille observavit ad libros nostros de Iure belli ac pacis, de iis edoceri cupiam. Anno enim novo nova procedet editio[14]. Interim et Excerpta e Tragoediis et Comoediis Graecis tum quae exstant, tum quae non exstant[15] typographo dedimus. Spero exitura ad mercatum Francofurtensem. Testimonia de vita liberorum mittemus. Existimat uxor in recipienda pecunia nihil mutandum, donec definita sit lis Hogerbetiana. Est hic Arsenius, qui putabat hic se reperturum Legatos Anglicanos, sed ii non comparent. Exspectantur tamen. Rex caeteris civitatibus Protestantium pacem concedit quam nuper dederat; Rupellanorum, qui tum pacem recusaverant, causam separat: eosque videtur undique circumsessurus, paratis ad hoc quindecim millibus militum. Rumor hic est Britannicam classem intrasse in Insulam Gadium, sed ab urbis oppugnatione reiectam. Verrua oppidum ad Padum ab Hispanorum prementium vi liberatum

1 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch ed. Rogge p. 774.
2 Gedrukt Epistolae p. 787.
3 Zie p. 462 n. 2.
4 Heinsiana; de lijkrede op Prins Maurits, 19 Sept. 1625 in de Academie te Leiden uitgesproken.
5 Pierii Winsemii Vita, res gestae, et mors Ill. Princ. Mauritii .... Franequerae 1625.
6 Vondel's Palamedes; zie Unger n°. 112.
7 Over Rutgers en Van Dijck zie I p. 379 n. 1 en p. 522 n. 1.
8 Zie p. 489 n. 3.
9 Zie p. 474 n. 5.
10 Zie p. 483 n. 8.
11 Zie p. 488 n. 4.
12 Zij die schuldig waren aan de overgave van S. Salvador, April 1625.
13 Kan dit zien op verschil van meening in de commissie, die een nieuw reglement op de Triviale scholen moest ontwerpen, en waarin Vossius en Walaeus zitting hadden? Zie J.D. de Lind van Wijngaerden, Antonius Walaeus (1891) p. 78.
14 Zie p. 490 n. 3.
15 Zie p. 489 n. 6.

est. Rex magis magisque in Hispanum ardescit. Haec erant quae hic habebamus. 28 Novembris 1625.

Saluta meo et uxoris nomine optimos parentes, coniugem quoque tuam et amicos caeteros. Vix haec scripseram cum pro certo nuntiatur ab Anglis derelictam Gadium insulam.

Tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1033. 1625 Nov. 28. Aan N. van Reigersberch[1].

Mon frère.

Ick heb U.E. laestmael in 't breed geschreven op de voorslagh van U.E. ende Neeff[2] ge<daen>. Myne consideratiën duyren. Ick en can niet anders mercken dan dat het een beleydt is van Monsr. d'Espesse ende eenige anderen om door my de eer van de Rechters te salveren, waertoe oock eenigen alhyer, haer myne vrunden seggende, zeer arbeyden tot mijn leedtwesen. Neeff Campen[3] is geweest by d'heer van Somerdijck[4] dye aen hem van my eerlick heeft gesproocken. Ick sal van gelycke doen. Ick meen hy gister audientie heeft gehadt by den Coning: sal vandaeg uyt het hostel des Ambassadeurs extraordinaires gaen in een ander logys ende hem selve tracteren, alsoo volgens het nieuwe reglement het defroy niet langer en duyrt als tot de eerste audientie. Hy is buyten gissinge geweest, meenende de Engelsche gesanten hyer te vinden, dye noch niet en zijn gearriveert. Men seyt hyer dat de Engelsche vloot wel gelandt is in 't eyland van Calis Malis, maer van de stadt met schade afgeslagen. Verrue is by Feria[5] verlaeten, 't welck hyer de Franchoysen courageert ende den Coning wordt van dage tot dage animeuser. Evenwel is de Cardinael[6] niet sonder contremyne. De heer van Somerdijck heeft geseyt niet van opinie te zijn dat de Coning behoort in de Ligue te treden, om geen oorsaeck te geven aen alle de Catholycken van zyne vrundschap te verlaeten, ende haer met Spaignie te vougen, 't welck hy can beletten, houdende hem tusschen beyden, doch de Ligue met geldt sterckende. Dye van de Religie zijn niet wel te vreden overmidts hy dye van Rochell soo openlick in 't ongelijck stelt, daer zy groote voorspraek van hem verwacht hadde. Staet te bedencken off, de Coning van Vrancrijck blyvende buyten de Ligue, de authoriteyt van Engelant niet te veel en soude toenemen in ons Landt. By den heer van Somerdijck is niemant sonderlings, een soon van Muys[7], een van Rosseius[8] ende dyergelycke. De Coning sal Rochelle gaen blocqueren ende te water benauwen, 't welck te passeren is soo men niet verder en gaet, waervoor dye van de Religie zeer vresen. Bidde om myne gebiedenisse aen alle bekenden. Den XXVIII November XVI[c]XXV Tot Parijs.

U.E. dienstwillige broeder
H. de Groot.

1 Hs. U.B. Amsterdam, cod. H 6.
2 Frederik Hendrik.
3 Zie p. 422 n. 4.
4 Fr. van Aerssen.
5 Zie p. 470 n. 2.
6 Richelieu.
7 Jacob Muys van Holy, Hugo's zoon.
8 Een zoon van den Haagschen predikant H. Rosaeus? Zie p. 496 n. 4.

Nae dit schryven verstae ick dat de Engelsche vloot is vertrocken van Calis Malis. Dye my met den Heer van Somerdijck willen coppelen trachten allegader om den Advocaet[1] te condemneren, my van de Remonstranten af te scheuren ende de Rechters oock in mijn regard eenig gelijck te geven.

Adres: E. Erntfeste Hoochgeleerde Heere M^r^. Nicolaes Reigersberg, Raedt Ordinaris in den Hoogen Raede in Hollant. In 's Gravenhage ten huise van M^r^. Willem de Groot, advocaet. Port.

1034. 1625 Nov. 30. Van J. de Haen[2].

H. Grotius. Erentfeste hoochgeleerde wyse voorsienige, zeer discrete heere en waere Medebroeder. U.E. cordiale en vrundelicke rescriptie van den 3^en^ Octob.[3] op mijn leste schryven van den 11 Augusti[4], met mijn zoon Henrick de Haen, naar Vranckrijck tot Rouen reysende - om te sien aldaer by een goet coopman te comen, om de fransche spaecke voorts perfect te mogen leeren, en hemselven in de coopmanschap te styleeren -, aen U.E. gesonden, is my onder couverte van den brief van den selven mynen zoon op ten 22. Novembris well ter handt gecomen, en daeruyt vooreerst seer ongaerne en met droufheyt verstaen U.E. soo langdurege swaere sieckte, waeruyt dan ick oock well affnemen can, soe U.E. oock schrijft, de oorsaecke van U.E. voorgaende silentiën in't rescriberen op myne voorgaende brieven. Godt de heere will U.E. voerts in langdurege gesontheit sparen ter saligheit, opdat alsoe U.E. tijdt en gelegenthent magh hebben, om alle de werrelt en die posteriteit noch naerder te mogen ontdecken den oorspronck van de droevege ende schadelicke veranderinge van den voorgaenden loffelicken standt en regeringe in ons lieve vaderlandt, mit verdruckinge van de onschuldige onnooselheit, U.E. voorts zeer hogelicke bedanckende van communicatie van de gelegentheit van het buytenlandts en binnenlandts oorlooge aldaer; Godt de heere will alles ten beste keeren ende tot ruste en vreede nyet alleen daer, maer oock alomme in de gansche Christenheit, die, Godt beter, soe jammerlick en dierlicke door de bloedige en drouvege oorlogen wordt geruineert, U.E. voorts bedanckende van de goede affectie en genegenheit tot de Friederichstadt, mit toewensche van alle voorspoet, waerom voorwaer well te wenschen is, en Godt den heer te bidden, overmits de liberteit en vryheit aldaer voor de Remonstrantsche Christenen, haer by S.F.G. goedertyrlicken vergunt om openbaerlicken vry haere religie en Godtsdienst naer de Godtsaligheit te mogen exerceeren en beleeven, mit oock permissie om mittertijdt alhier Illustrem Scholam te mogen aanvangen, en publicas lectiones theologicas en in ander faculteiten by provisie te mogen laeten doen, sulcx oock d. doctor ac professor Conr. Vorstius za. gedachte voor sijn doet, by S.F.G, aengenomen Theologus, vastelicke voorgenomen hadde te doen en oock temet het predicampt waer te nemen, soo het

1 Oldenbarnevelt.
2 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Navorscher LIV (1904) p. 294.
3 Zie p. 480 n. 3.
4 N°. 999.

syne Godtlicke wille waere geweest hem het leeven langer te vergunnen, hetwelcke voorwaer geen cleine saecke en is voor de Remonstrantsgesinde, en gansch dien-

stigh en noodigh tot voorplantinge en bevorderinge van haere goede saecke en religie, en oversulcx oock geensins en dient verwaerloost, maer ten hoochsten behertight, gemerckt alsnoch by geenen princen, potentaten of republycke in geenen plaetse sulcx den Remonstranten georloft en toegelaten is, en hierdeur dese plaetse den Remonstranten, gelijck de stadt van Geneve den Calvinisten, soude cunnen dienen tot een Seminarie en opqueeckinge van studenten en jonge predicanten, waermit de Remonstrantsche kerken en gemeenten in de Vereenighde Nederlanden, als elders, gedient soude cunnen worden in plaetse van de oude tegenwoordige kerckendienaers, mittertijd affstervende, en sonder wederom opvoedinge van andere jonge studenten in haere plaetse de voors. kercken en gemeenten haer onversien en gepriveert sullen vinden van goede, bequaeme en getrouwe herders en dienaers, tot merckelick nadeel, schaede en prejudicie van de goede saecke der Remonstranten, en voorplantinge van de waerheit die na de Gotsaligheit is, hoewell nochtans, Godt betert, men siet en bevindt dat by veelen sulcx nyet en wordt behertight en in acht genomen, als't well behoort, meer siende op haer particulyr als op't gemeene beste en bevorderinge van dien, en in plaetse van de goede luyden te animeeren en te encourageeren tot bevorderinge van de voors. plaetse en soo goeden saecke, deselfde poogen en trachten mit onwaerheid en onbehoorlick voorgeeven daervan te diverteeren en affkeerigh te maecken; anderen, haer vergapende en latende aesen mit een ydele hoope van veranderinge van saecken in ons vaderlandt, overmidts het overlyden van den ouden....nieuwen gouverneur[1] in desselfs plaetse, laeten haer oock dese saecke weinigh ter herte gaen. Hoewell nochtans allschoon en ten besten comende, dat deur dese veranderinge in't gouvernement mitte Remonstranten eenighsins geciviliseert ende geconniveert soude mogen worden, hoewell nochtans men alsnoch het contrary bevindt, als noch onlancx tot Leiden en tot Uytrecht is geschiet, soo meenen oock eenige wyse, verstandighe en verre siende politycquen, dat den tegenwoordigen standt van ons lieve vaderlandt qualick soedanige veranderinge soude cunnen lyden, sonder uyterste gevaer en ruyne, en als allschoon mitten Remonstranten eenigszins geconniveert soude mogen worden, soe is nochtans evenwell niet te geloeven en buiten apparentie, dat men haer aldaer soude toelaten een seminarium op te mogen rechten om, als vooren verhaelt hier toegelaten is, jonge studenten te mogen opvoeden, en oversulcx oock des nyet tegenstaende in allen gevallen dese plaetse in alle maniere soude dienen geavanceert en gevordert. De kerckendienst alhier wort per vices noch waergenomen by D. Grevinchovium, Peter Engelraven, Paludanus, Jeremias Tyckmaker en by Selcaert[2], sonder dat wy alsnoch hier van een ordinaris kerckendienaer sijn voorsien, hoewell nochtans D. Grevinchovius voor desen daertoe hadde verstaen en als ordinaris denselven dienst nu eenigen tijdt heeft bedient, doch wederom daervan heeft verexcuseert overmits het accident van sijn soontgen en indispositie van sijn huysvrouwe hier daertoe ordinarie nyet en conde vaceeren, soedat nu wederom als vooren den kerckendienst alhier by de voors. broeders per vices waergenomen wordt, totdat tegen het voorjaer dese

1 Tusschen ‘ouden’ en ‘nieuwen’ schijnt ‘en optreden van den’ uitgevallen.
2 Grevinchoven, Engelraven, predikant te Boskoop, later Roomsch-Katholiek geworden; Godefridus Paludanus, vroeger predikant te Grave; Tyckmaker; Caspar Selcart, predikant te Abbenbroek; alle in 1619 ontslagen.

plaetse mit een goet, clouck, geleert, godtvresent en bequaem ordinaris kerckendienaer magh worden voorsien. Hadden gaerne gesien dat op ons naerder aenhouden en instantie d. Grevinchovius denselven ordinaris kerckendienst wederom aengenomen hadde, overmits, Godt loff, zijn zoontgen van den steen en sijn accident gesneden en gecureert was, dan heeft 't selfde alsnoch gerecuseert en goetgevonden is, alsoe men verhoopt dat d. Uytenbogardus en d. professor Episcopius tegens het voorjaer wel herwaerts over souden mogen comen, so Godt de heer haer het leven spaert, om alsdan mit haer advys te procederen tot beroupinge van een ordinaris kerckendienaer alhier, alsoe daeraen nyet weinigh gelegen is, dat deze plaetse mit eenen voorneemen persoon tot kerckendienaer werde voorsien, om verscheiden consideratiën en redenen.

Voor tydinge hier nyet besonders, dan dat de Ma. van Dennemarcken en Monsr. Tilly vanweegen den Keyser noch in wapenen sijn, de Ma^{t}. voor desen het casteel van Sontenau, gelegen opte Weser en resorterende onder den Hertoogh van Bronswigh ....[1], is syn leeger op d'eene syde van de ryvyre overvallen van't Keyzers volck van Tilly, die evenwel daer de voors. plaetse verovert heeft, en sijn revange becomen op Tillis volck en een groet deel geslagen. Men is vast besigh en versameldt tot Bronswijck om de saecke tusgen de Keyserlicke M^{t}. ende den Coninck van Denemarcken te bevreedigen, sijnde aldaer de gesanten van den Chuirvorst van Saxen tot dien einde ende van andere potentaten en vorsten om de saecke te sien te verdragen waertoe men meent grote apparentie toe is, dat Godt de heere ons will vergunnen vrede in de gansche Christenheit. Uyt Sweeden hebben wy hier diversche tydinge, d'een d'ander contrariëerende, vermeldende dat de Coninck van Sweeden in Polen geslagen en gevangen soude sijn, anderen dat hy seeckere stadt by hem aldaer belegert veroverd soude hebben en daermee becomen een goeden schadt en menighte van geschut en wapenen; wat hiervan sy sal den tijdt medebrengen. Mijn leste schryven van Amsteldam van den 12^{en}. deser vermeldt onder anderen 18. oorloghsscheepen van Duinckerken uitgeloopen waeren, mit eenige onser oorloghsschepen slaeghs waeren geweest en groote vreese was voor schaede onder de buysen en pincken; dat veele van dien gevlucht ingecomen waeren, dat de Engelsche en Hollandtsche vloot van omtrent 180. scheepen den 15. Octob. uyt Engelandt in zee geloopen was, werom in Pleymoudt ingecomen met een groten beuit, den 18. derselver maent wederom vandaer in zee geloopen was; waerop sij't wyders gemunt hebben den tijdt mede brengen sall; dat uyt Engelandt en uyt de Nederlanden nae Vranckrijck gaen, om te sien een accordt te maecken tusschen de Ma^{t}. en die van Rochell; dat hoewell de Prince van Orange tegenwoordich well schijnt de Remonstranten nyet qualick geaffectioneert en toegedaen te sijn, dat nochtans des nyettemin continueert mitte vergaderingen van de Remonstranten te verstooren, als noch onlangs tot Uytrecht, Leiden en tot Rotterdam was geschiet; dat Subyse mit sijn schepen in Engelandt ingecomen, aldaer van weegen de Ma^{t}. verseeckert soude sijn. Ick verlange te verstaen in wat poincten en termins U.E. proches staet tegen den fiscum belangende de geconfisqueerde goeden, alsoe ick niettegenstaende iteratyf schryven aen mijn Advocaet en procureur de Jonge[2] in den Hage daerop geen antwoordt en verneem, noch oock van de gelegentheit van mijn proches tegen

1 Ook hier is iets uitgevallen, b.v. ‘willende bezetten’.
2 Mr. Dierick de Jonge; zie den brief van 1 Febr. 1626.

denselven fiscum. Ick hebbe over eenigen tijdt eenige myne penningen wesende geconsigneert in de Thesaurie te Haerlem onder cautie gelicht, sonder dat ick alsnoch tot de reste hebbe cunnen geraecken, om die onder ander cautie te mogen lichten. Hiermede nae hertelicke myne groetenisse aen U.E. will deselfde mit desselfs gansche famille Godt almachtich in genade beveelen.

Friederichstadt den lesten Novemb. 1625.

U.E. dienstwilge
Johan de Haen.

Adres: A Monsieur Monsr. Hugo Grotius A Parys.

In dorso schreef Grotius: 31 Nov. 1625.

1035. 1625 Dec. 1. Van N. van Reigersberch[1]

1036. 1625 Dec. 4. Aan Willem de Groot[2].

Intelligo iterum periculum imminere interrumpendi literarum commercii. Itaque scribo nunc, si forte posthac veter. Mirum quam incommodet nos famuli[3] tam longa absentia, nos neque de ipso neque de esculentis quicquam audivimus. Est hic Arsenius, comitatu haud valde nobili in quo Rossaeiades[4]. Commendat ipsum temporis ratio, animis in Hispanum ardentibus. Pro Rupellanis nihil dum locutus est. Sed spem facit fore ut loquatur aliquid ante abitum, quem puto non nisi magna hiemis parte exacta futurum. Rex caeteris civitatibus pacem indulget, quibus ante legibus. Rupellam poenae reservat, et iam eo ducuntur copiae. Gades frustra Anglis oppugnatae: reiecti sunt non sine clade, nec videntur aliquid incendiis et rapinis maius agitare. Quotidie hic libri scribuntur in Hispanum: et Admonitio illa seditiosa ad Regem[5], iam multorum libellis refutata, etiam iudicio Sorbonae Clerique Gallicani[6] damnatur. Res diu in Italia male gestas compensat Verrua ab hoste liberata, atque ita retentus Padi transitus. Audio Principem Arausionensem destinari Equitem Periscelidis[7]. Legatos Britannos qui apud vos sunt hic exspectamus. Audio in Athenis Batavis[8] nuper recusis vapulare Remonstrantes; sed librum non vidi. Lotharingiam qui nunc tenet uxorio nomine Vaudemontii Comes[9] id agit apud suae gentis Ordines, ut Salicam successionem inducat, in fraudem sororum coniugis, et ut Galli interpretantur etiam suam, metu

1 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 75.
2 Gedrukt Epistolae p. 787.
3 Zie p. 462 n. 2.
4 Zie p. 492 n. 8.
5 Zie p. 490 n. 7.
6 Déclaration de messieurs les Cardinaux, Archevesques, Evesques et autres ecclesiastiques, deputez en l'assemblée générale du Clergé de France etc. d.d. 13 Nov. 1625. (Knuttel, Pamflet n°. 3579). De veroordeeling door de Sorbonne volgde 26 Nov. 1625.
7 Ridder van den Kouseband.
8 Meursius' Athenae Batavae; zie C. Sepp, Geschiedkundige Nasporingen I (1872) p. 1-21, in 't bijzonder p. 13.
9 Charles, graaf van Vaudemont, die gehuwd was met Nicole, dochter van wijlen Henri, hertog van Lotharingen, en Marguérite de Gonzaga.

ne quando Rex Galliae haeredem filiam ducat. Itaque non principum tantum Lotharingorum, sed et Austriacae Domus negotium agi, sunt qui suspicantur. Lucani editionem[1] videre aveo. De Poematis[2] multae causae sunt, cur non putem festinandum. Quid enim mihi opus refricare offensas? Quod si volunt, recudant suopte arbitrio, nisi traditione novorum carminum aut promisso obligatus es. Quod si est tamen et illud ad Casaubonum et alterum in Deiparae honorem[3] omitti melius. Novo anno novam editionem[4] puto parandam librorum de Iure belli ac pacis. Siquid tu, siquid amici habetis quo ornatior prodeat, symbolam rogo. Coepta sunt excudi Excerpta mea ex Tragoediis et Comoediis Graecis quae exstant et quae perierunt a me emendata et versa[5]. Vale, mi Frater, et parentes optimos, tuam coniugem, sororem cum marito, propinquos et amicos alios meo ac uxoris meae nomine saluta. Lutetiae 4 Decembris 1625.

Tui amantissimus
H. Grotius.

1037. 1625 Dec. 9. Van N. van Reigersberch[6].

1038. 1625 Dec. 9. Van J. Wtenbogaert[7].

Mijn heer.

Uwer E. sonderlinge aengename van den IIII^en^ heb ick den 6^en^ deser wel ontfangen. Bedanck U.E. hertelick seer van derselver breedt ende openhertich schryven: op 't welck ick niet anders en sal antwoorden in 't gros, dan dat Uwer E. consideratiën goedt ende gewichtich sijn, die ick oock gants ende all toestae, willende met U.E. d'utcomste van Godts handt verwachten, ende sien wat dese winter ons geven sal, om tegen 't utgaen derselver te gaen off te blyven, daer ende nae de goede God ons wysen sal, indien hy ons, sonderling my, die op mijn leste gras gae, soe lang in 't leven spaert. Sedert mynen lesten aen U.E. en heb ick van den vriendt[8] niet met allen vernomen, maer heb S.E. ut de uwe, oock ut desen lesten, van verscheyden - mijns oordeels - nuttige saecken met alle omsichticheyt verwitticht, om daerop te letten. Ick meyne dat hy door de comp^e^.[9] de Ridderschap off de Regiering in 't generael, ende door d'insluypers deselve, die U.E. noemt, verstaet: maer H. de Vlaming is niet die schepen, maer onse Borrius[10], van den welcken hiernae. De prognosticatie - soe genoemt eerst by my aen S.E. - is niet dan een aenmerckinge, die ick S.E. hadde voorgestelt in 't

1 Zie p. 463 n. 2.
2 Zie p. 455 n. 5.
3 Zie p. 426 n. 1.
4 Zie p. 490 n. 3.
5 Zie p. 409 n. 8.
6 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Nic. van Reigersberch, ed. Rogge p. 78.
7 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert, ed. Rogge II:2 p. 332.
8 Zie p. 480 n. 4.
9 Zie p. 480 n. 9.
10 De predikant Adriaan van den Borre.

doncker op de 12 teeckenen van 't jaer, daertoe tenderende, dat hy op het stuck soude letten, vermits de Son in Libra geweest sijnde Scorpio volchde, ende dat, de Schutter misschietende, Capricornus wel mocht volgen ende hy soe daernae met water begoten worden ab Aquario, dat hy achter 't net visschen soude etc. 't Was soe eene fantasie, die in mijn herssenen sweeffde; door de noodinge Apocalypseos verstae ick 't selve dat U.E. seydt, off 't gehele stuck. Ick denck hy met my wat heeft willen drollen ut de Apoc., gelijck ick had gedaen met hem ut de 12 teeckenen. Als ick de waerheyt seggen sal: Ick heb op dat dessein even alsoe weynich staets gemaeckt, door inbeeldinge dat de vierde post[1], off by irresolutie off by onmogelickheyt, niet soude gevoecht worden, als U.E.; nochtans my gelatende als een die hoope scheppe ende haere wijsheyt veel vertrouwe, om haer door 't bethoon van cleynachtinge haeres goeden yvers niet te doen verslappen, denckende misselick wat God doen wil. Ende soe gae ick noch, niet latende meteen te openbaren dat wy grote reden hebben te twijffelen, die oock dagelicx meer in mij toenemen. U.E. consideratiën op de trefves sijn oock all lang geweest de myne, ende quelt my altemet niet weynich, dat men gedrongen wordt alle gedachten van vrede, late staen propoosten, te moeten laten varen, indien men niet ick weet niet waervoor wil aengesien sijn. Dan my dunckt waer ick mijn gedachten tusschen God ende my keere off wende, dat ick 't schip op d'een off op d'ander manier sie te gronde gaen, met alle die daerinne sijn: quicunque tamen invocaverit nomen Domini, hic salvus erit. Niet seeckerder in mijn gemoet, dan dat 's lands welvaren niet gesocht en wordt, maer dat - soe een lepidus rhytmus in Brabant onlancx utgegaen seydt -:

Hi simii castaneas
Quas captant infideles
Ex foco captant ungulis
Non propriis, sed felis.

Ten propooste van desen rythmo, ende dese selve saeck - hoewel ick des rymers scopum niet toe en stae - sal ick er noch drie verhaelen, die ick daerut onthouden hebbe:

Interrogatur Aertsius[2]
Quid ipse procuravit?
Quid Statibus, Britanniae
Et Regi praesentavit?
Addixit, sed clam, plurima
Quae forte praestitisset,
Ni Deus fraudes hominis
Sat cito detexisset.
Et ille tamen sapere
Et poterit servare,
Quod acquisivit undique
Divitiarum mare.

Dan ick meyn dat U.E. 't leurken gesien heeft. Ick keere tot Uwer E. schryven. Van de Jarretière[3] had ick noyt gehoort. 't Avancement van de Rey-

1 Zie p. 480 n. 6; p. 508 n. 7.
2 Fr. van Aerssen.
3 Het verleenen van de Orde van den Kouseband aan Frederik Hendrik, dat echter eerst in 1627 gebeurde.

gersbergers[1] wordt in ons landt veel geacht, de h^r^. Ruychaver[2] ontbiedt het my voor een grote tydinge, maer U.E. seydt wel, dat yet te doen tegen gegeven sententiën wat anders is. Van de Athenis Batavis[3] hebben wy hier noyt gehoort, weten niet wat het sy. Hier is nu een grote vloot aengecomen ut Hollandt - te weten op de riviere - daerby wy pacxkens ende brieven hebben; off die wat medebrengen sal van sulcx, mogen wy vernemen. Mogelick heeft het Elzevier[4] daer gebracht, die nochtans hier passerende, op d. Episcopij ende mijn vragen seyde niet nieus van boecken - hystoriën utgenomen - te hebben. Dan wy mercken dissimulatie. Welcke is die judicature tegen Vieuville[5]? Hoe wy Brandenborch ende Emden assisteren verstae ick, maer niet hoe wy sodanige assistentie doen in Oost-Indiën. Dat het goedt ware dat de Prins overall ambassadeurs hadde, die hy mocht vertrouwen, heb ick den vriendt geadverteert, ende daerby gevoecht ‘gelijck de h^r^. van Sommelsdijck[6]’. Van de mondtspraecke weet ick niet dan 't gheen de leste brieff seyde, te weten, dat hy, schryver, 't woordt mondtspraeck daerby gevoecht had om den laster te abuseren, off de brieff in verkeerde handen gevallen ware; daeruyt ick colligere d'antwoordt op den mynen niet anders geweest te sijn, dan ‘antwoordt soe ghy gewoon sijdt’. Dusver op U.E. brieff.

Nu tot de Vlaming. Die schrijft dat een arm man tot Leyden, hebbende geseten 21 dagen sonder aenspraeck, gevangen om een vergaderinge t'synen huyse, gesloten is in de boete van 50 g., ende gebannen ut Leyden, Rijnlandt, Haech ende Haech-ambacht, all 't sijn gheen 50 stuvers weert sijnde. T'Utrecht is een vergadering gestoort van vele treffelicke, dewelcke van den officier met de syne overvallen wierdt met blote degens ut ende 't geroep ‘stae, stae, off dat gaet 'er door’. De Staten naerderhandt den officier ontboden ende gevraecht hebbende qua authoritate, kregen tot antwoort: ‘der placaten; die in vigeur blyvende, behoeff ick gheen nieuwe last’. Wat voorts gevolcht is weet ick niet. Tot Rott. wierdt de opening van de deure, den officier cloppende, by een vergadering van over 400, by dage, geweygert. Borgemeesters gehaelt hebbende sloech men de deur met voorhameren op, maer niet dervende incomen, badt Borgem^r^. Puyck[7] de vergadering beleeffdelick te willen scheyden, niemant soude te cort geschieden. 't Is soe geschiet. Tot Hoorn, Alckmaer ende Goude vergaderen d'onse gelijck de Mennoniten. Biesman ende Biel[8] hebben 't woordt van den Prins - hoedanich weet ick niet -, daerop sy weder een van de onse daer hebben doen comen. 't Wasser te voren wat heet. Hy, de Vlam., verseeckert my van onses goeden vriendts - metten welcken hy gesproken heeft - hertelicke trouwe ende welmeynen, nacht noch dach anders doende dan 't stuck in alle vaten te gieten.

1 Nic. van Reigersberch was raadsheer in den Hoogen Raad geworden en had 22 Nov. den eed gedaan.
2 Marten Ruychaver, oud-burgemeester van Haarlem.
3 Zie p. 496 n. 8.
4 Jacob Elsevier, boekverkooper in Den Haag.
5 Zie p. 482 n. 12.
6 François van Aerssen.
7 Nic. Cornelisz. Puyck.
8 Chr. Biesman en Joh. Biel waren in 1616 door Maurits te Nijmegen uit de regeering gezet.

Maer naedat hy, Vlam., van de vrient vertogen was, seydt hy yewers verstaen te hebben dat Douza[1] de beste diensten niet en doet met raden, ende dat hy soecken soude te wege te brengen dat de vriendt belast soude werden by den factoor[2] niet te komen ongeroepen. Dan hy, Vlam., houdt dit onseecker.

Ick weet niet off U.E. gehoort heeft van een predicatie gedaen in de Walsche kercke t'Amsterdam den 14 Septemb. lestleden[3] daer - onder vele bovenmaten stoute exorbitantiën - dapper ende sine ulla circumitione overgehaelt wordt 't senden van schepen tot secours des Conincx tegen Rochelle: ‘Satan - dit il - nous a amenez jusques là qu'il nous a persuadé de prester nos navires et nos forces pour la ruine de l'Eglise de Dieu, et pour persécutor nos frères membres de J. Christ, car il faut parler onnestement et crier à plein gosier contre ceste impieté qui est suffisante pour enflamber l'ire de Dieu contre ce pais et nous destruire entièrement’. Ende op de objectie dattet niet is tegen de Religie, maer contre des personnes rebelles à leur Roy, justifieert hy in 't lang ende breedt dat sy geen Rebellen en sijn, niet meer als d'onse tegen Spaenien, poocht te bewyse dat men d'oorloch voert tegen Spaenien, niet om de privilegiën, maer om de religie: seggende voorts ‘que la foy a esté violée à ceux de la Rel. en France en infinis endroicts’. Seydt dat haere saeck rechtveerdich is ‘aussi juste - seydt hy - comme elle estoit il y a quatre ans, que les chaires retentissoient d'ardentes prières pour la conservation de ces Eglises là, et qu'en ceste ville mesme nous faisions des collectes pour les aider. C'est le Pape - seydt hy - les cardinaux et les Jésuites, lesquels ont tant faict qu'ils nous ont armés contre nos frères: car il ne faut nullement douter que ces conseils ne viennent de la Cour de Rome, la Babilon etc. Ce fut - seydt hy - en la mesme Cour que fust bastie il y avoit quatre ans passez la Ligue de France contre les pouvres fidelles, qui a cousté la vie à plus de trois cens mille personnes’. Gaet voort schrickelick aen op de excessen die doe mogen sijn geadmitteert: onder anderen ‘qu'après avoir violé les femmes et les filles on a pris plaisir à leur emplir le ventre de poudre à canon et mettre de feu dedans pour leur faire sauter les entrailles’. Men can de Spaensche wreetheyden in desen deel niet grouwelicker affmaelen, als hy hyerin spreeckt van de Franchoysen. ‘A tout cela - seydt hy - le Pape a usé de tant d'artifices qu'il nous a des-unis et induicts à joindre nos vaisseaux à ceux de France pour travailler à sa ruine: et nous rendre sans y penser bourreaux et exécuteurs des conseils sanguinaires du Pape: et pour exterminer la Religion’. Hierop lang hebbende geparatragediëert seydt hy voorts: ‘La chose est très-certaine que si nous n'eussions joinct nos forces avec celles de France, le Roy auroit dès longtemps donné la paix aux Eglises, mais maintenant qu'il y a de si grandes forces préparées contre ceste ville-là (Rochel) par le moyens de nos navires et de nos mariniers, quand le Roy auroit la volonté de la laisser en paix, il ne le sçauroit sans mescontenter le pape et le clergé.’ Daernae: ‘Quels remords de conscience, quels bourcellemens devrons nous sentir au dedans, voians que nous avons presté nos mains et nos forces pour faire ce dégast en l'Eglise, pour rompre les hayes et cloisons de l'héritage du Seigneur etc. Tout le sang juste viendra sur nous et criera de terre etc. Et que dira nostre peuple chargé de tant de tributs et péages

1 De raad van den Prins, Mr. Jacob van der Does; zie n°. 470 n. 4.

2 Frederik Hendrik.

3 Door den predikant Jean Doucher. De preek bij Knuttel, Pamflet n°. 3620 vv.

auquel on faict paier jusques au deux centiesme denier, voiant que nous emploions si mal nos moiens etc. Je sçai bien qu'on dit que par ce moien nous nous conserverons la faveur d'un grand Roy: voilà la vraie cause du mal descouverte: on pense que c'est un peché veniel de laisser arriver ce qui est juste et equitable lors qu'il y a apparence qu'il en adviendra quelque notable proufit: en quoy nous nous montrons pires que les Paiens etc.'. Dit hebbende gerefuteert in 't lanck ende breedt, als oock dat men den Papisten ende anderen vryheyt van Rel. vergonnen off immers conniveren wil, ende op dit stuck geallegeert hebbende uyt Simlero[1] dat de Switsers alliantie hebben met Franckrijck op dese conditie: 'Que si le Roy esmeut une guerre injuste il est en leur puissance de lui denier secours', appliceert hy dat aldus: 'Vous deviez aussi entendre ceci, et vous garder d'aider de vos forces un Roy possédé par le Pape et par le clergé ennemis jurez de la Relig. pour opprimer l'Eglise, postposant ainsi l'alliance que nous avons avec Dieu Roy des Rois, à celle d'un Prince terrien, et vous fians plus en lui qu'en Dieu. Faisans la guerre à vos frères vous la faittes à Dieu mesmes, et c'est un péché qui crie en la présence de Dieu'. Daernae hebbende veel gesproken van verscheyden plagen, die alreede over 't landt vallen om dese ende diergelycke oorsaecken, als 't verlies van Breda, van den Prins, ende van der Baye[2] - daer hy voor vreest als de rechte tyding noch niet hebbende, gelijck hy doe oock gheen tyding schijnt gehadt te hebben van de victorie tegen Soubize - ende ander plagen meer, vermaent hy tot boete over dit stuck ende seydt: 'Or voulons nous éviter ces jugemens ici, retirons nos navires et nos gens qui assiègent ceste place, qui est le rampart des pouvres Eglises affligées de France, remonstrons au Roy comment nous ne pouvons joindre nos forces avec les siennes pour opprimer nos frères, faisons valoir le murmure et le mescontentement du peuple de ces provinces qui deteste un tel acte, intercedons envers luy pour les pouvres Eglises qui ne demandent rien sinon que la foy publicque soit gardée etc'. Ende hyervan scheydende, seydt hy: 'C'est ce que nous avions à dire aux Seig^{rs}., aux Gouverneurs et Magistrats du pais, lesquels démentent la profession qu'ils font de la Rel. par leurs oeuvres, et qui monstrent qu'ils n'ont la foy qu'au bout des levres.' Willende daernae eenige predicanten bestraffen, onder anderen omdat sy gheen mondt hebben om te spreecken als hy, seydt hy: 'Nous avons remarqué des désordres notables en cest estat, et surtout celuy qui se commet en faisant la guerre à nos frères, et persecutant J. Christ en ses membres, qui est le comble d'impieté, un péché qui approche de celuy du S^{t}. Esprit, et qui seul est capable de ruiner cest estat. Et où sont les pasteurs qui facent leur devoir de le reprendre etc. et remonstrer librement ceste impieté?' Een wijl daernae: 'Aussi a on veu cy devant que lorsqu'il estoit question de sçavoir si une guerre ou une entreprinse ou quelque action d'importance estoit légitime ou non, les Rois et Princes, les Estats et Republ. consultoyent les théol., les Pasteurs et Docteurs, les Synodes et Academies. Mais aujourdhuy on ne s'en soucie guerre etc.' Dese predicatie, sijnde gedruct met kennisse van den autheur - soe de preface seydt - doch sonder des autheurs [naam] off de plaets des drucx te melden, is t' Amsterdam ingetogen sonder meer, maer wordt in ander steden opentlick vercocht, soe ons schryven houdt. 't Waer een fray discours om in den Merc. franchois gestelt

1 Josias Simler, professor te Zurich, overleden 1576.
2 Zie p. 478 n. 5.

te worden met een proper voorrede. 't Sal U.E. mogelick yewers toe dienen. Arssen sal 't mogelick excuseren.

Monsr. Tresel sal nae U.E. provisie vernemen ende adverteren. De schepen sijn op de rivier, men houdt seecker dat se daerby is. Bolgersteyn, notaris tot Delfft, die getrout heeft Neeltgen Philips, wed^{e}. van Cornelis den Hellebardier, heeft hyer gesonden sijn soon Nicolaes, oudt, soe hy my schrijft, over de 15 jaren, gerecommandeert van U.E. vader om U.E. te dienen[1], met bede aen my, om 't jongske voort te bestellen op Parijs aan U.E. Hy quam eerst gister avondt, logeert by my om de voorseyde recommendatie. Ick gae nu in de stadt, om te sien hoe ick hem bequamelick voort bestellen sall. Sal met hem naerder schryven 't gheen ick huyden off morgen mach ontfangen. Hier is by provisie een van d. Grevinckh., Mess. Episc. ende Tresel, sonderling mijn huysfr. ende j. Tresel doen haer hertelicke gebiedenis aen U.E. ende de uwe. U.E. houde my mynen vryen praet ende verdrietich schryven ten goeden ende sy den Alm. bevolen van

U.E. d.,
I.W.

9 Decemb. 1625.

Adres: Aen mijn Heer mijn Heer Hugo de Groot Paris.
In dorso schreef Grotius: 9 Dec. 1625. Utenbogard.

1039. 1625 Dec. 10. Van J. Wtenbogaert[2].

.... te houden ..... dorste niet, denckende off U.E. mochte verlangen, bysonder nae de brieven. Ick heb oock gisteren post date van den mynen[3] noch eenich schryven ontfangen, maer weynich tot troost. Sal U.E. 't notabelste mededeylen ter eerster gelegentheyt, de tijdt overloopt my nu. Buckingam[4] is in den Haech, vraechde de borgem. van der Briel in't inhaelen seer feestelick, off zy wel weder souden willen onder Engellandt. D'antwoordt was zy waren soo qualick onder d'Engelsche niet geweest, wilden noch wel als het de heeren Staten goedtvonden. Hy heeft daer groote liberaliteyt gepleecht, het sneude daer pistolen, soe geseydt wordt. De autheur van de Walsche predicatie[5] is t' Amsterdam wat overgehaelt van de heeren, maer wordt geseydt moedich gesprooken te hebben. My is een Palamedes[6], Tragedie, toegesonden, vera fabula Barneveldii mutato nomine[7], fray, soe 't schijnt, gedaen ende vry stout, opentlick t' Amst. gedruckt soe het boeck seydt.

1 De lang verwachte klerk, zie p. 462 n. 2.
2 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert, ed. Rogge II : 2 p. 340. De brief is geschonden.
3 N°. 1038.
4 De Engelsche gezant, George de Villiers, hertog van Buckingham.
5 Zie p. 500 n. 3.
6 Zie p. 491 n. 6.
7 Cf. Horatius Sat. I, 1, 69: Mutato nomine de te Fabula narratur.

Daer is veel om te doen, d'autheur wordt gesocht, 't boeck verboden, als oock de predicatie. Ick moet eynden, blyvende alle tijdt, Mijn heer,
U.E. getrouwe dienaer
J.W.

10 Decembris 1625.

Mijn heer, aengesien my twee Palamedes gesonden zijn sende ick U.E. den

eenen off U.E. mogelick gheen en hadde, ende sal U.E. oordeel daerop verwachten.

Adres: Aen mijn Heer mijn Heer de Groot, Parijs.
In dorso schreef Grotius: 10 Dec. 1625. I. Wtenb.

1040. 1625 Dec. 12. Aan Willem de Groot[1].

Faciam quod iubes, mi Frater, et utar dum licet literarum commercio. Gratulor Hogerbetii liberis, et quid de provocatione futurum sit, scire avebo. Nostrum negotium adhuc quiescat oportet. Arsenium puto nihil impetraturum de Rege illiciendo in foedus Britannicum; pax autem cum Rupellanis etiam sine illo coitura videtur, Rege aliqua condonante, et illis ita pressis ut facile accepturi sint quod datur. De repulsis Britannis ab oppidi Gaditani oppugnatione puto me iam scripsisse. Nunc illi dicuntur Fortunatas Insulas petere, Azores malim, ad intercipiendam ex America classem. Quod poenas cessare scribis adversus eos qui quod animo cudunt conspicue profitentur, gratum est, neque dubito quin profectus factura sit liberior iam veritas. Te laudo quod tranquillam vitam splendentiet periculosae praefers. De me rem Deo permitto. Nihil spero magnopere, nihil despero. Famulo[2] et esculentis tandem aliquando speramus ventos transitum ad nos permissuros: valde enim illius operae indigeo. Agitur hic de componenda pace inter Sabaudum et Genuam, sed lentum est negotium, non tamen extra spem. Excuduntur nostra ex Tragoediis et Comoediis Graecis Excerpta[3]. Monui nuper recusum iri et opus de belli pacisque iure[4], teque et amicos symbolam rogavi. Literas has ad Senatorem Reigersbergium serves rogo, donec ad vos redierit. Puto enim nunc in Zelandia esse. Vale, mi Erater, cum optima uxore, parentibus proximisque nostris. 12 Decembris 1625.

Tuus tui amantissimus Frater
H. Grotius.

1041. 1625 Dec. 13. Van J. Wtenbogaert[5].

Mijn heer.

Ick wil hoopen dat mijn brieff van den 9[6] U.E. wel sy gelevert, ende dat Uwer E. dienaer[2] sedert wel sy gearriveert. Ick seyde by mynen lesten[7], dat ick noch wat ut het Landt had ontfangen, maer niet veel troostes. Van den vriendt[8] niet, maer van andere, die wel eene generale hoope behouden van den man[9],

1 Gedrukt Epistolae p. 788.
2 Nicolaas Bolgersteyn; zie p. 502 n. 1.
3 Zie p. 409 n. 8.
4 Zie p. 497 n. 4.
5 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert, ed. Rogge II : 2 p. 341.
6 n°. 1038.
2 Nicolaas Bolgersteyn; zie p. 502 n. 1.
7 n°. 1039.
8 Zie p. 480 n. 4.
9 Frederik Hendrik.

maer en verwachten de vruchten niet soe haest als sy ende andere hadden gemeynt. De heer van Rysenborch[1] seydt den man gesproocken te hebben ende sulck contentement ontfangen dat hy het niet wel utspreecken en kan, maer 't moet sijn tijdt hebben, seydt hy, de predicanten maecken den haen: onder haere meeste sorgen ende belastingen aen haere gedep.[de]. is aen te houden op de executie van de placcaten. Tot Rotterdam evenwel ende t' Utrecht - alwaer de provinciale Synode mede dringt op de geseyde executie - wordt seer geconniveert. In de leste plaets sijn all eenige groote die haer in de vergaderinge laten sien. 't Comt all hyerop, van hyer ende daer een goeden[2] by occasie is te vorderen, ende de stille vergaderingen wat door de vingeren te sien. Ick sal verwachten wat onsen vrient ten naesten seggen sal. Verdoes[3] wordt gehouden seer te dringen op sacht gaen, ende en gheeft denghenen, die gaern meerder yver sagen, 't meeste contentement niet. Ick heb U.E. geschr. 't geen t' Amsterdam gepredickt is. De man[4] wordt geseydt in 't toorntgen wat gecapittelt te sijn, maer wedergesproken te hebben ende te persisteren. Onse Rosaeus[5] heeft sijn kerckenraedt, pred., oud. ende diac. voorgehouden de mishandelingen van de Staten met het senden van schepen tegen Rochelle, ende geurgeert Rochel te assisteren met penningen ut de diaconie, seggende dat generalick soude geschieden. Van den Honaert[6] - als ouderling - ende noch eenige sijnde overstemt, opposeerden haer fermelick, ende seyden haer niet te willen laten overstemmen noch oock swygen - alsoe R. hyerop mede drong - maer 't selve te sullen openbaren. M[r]. d'Espesse heeft hyerover scherpelick gedoleert aen de Staten, oock gedreycht. De predicanten sijn voor 't Hoff ontboden, gecapittelt, sonderling Rosaeus, sonderling van Cromhout[7]. Lamotte[8] viel door de mande. Rosaeus heeft daernae in openbare predicatie op de regering heftig gesproken; de walsche predicant[9] in de capelle immer soe seer, scheldende den Coninck weynich min als Godloos, metten welcken ongeoorloft was verbonden te maecken. 't Gevolch weet ick niet: maer 't eerst van Rosaeo wordt my als warachtich overgeschreven. Is 't soe, U.E. heeft daervan apparentelick naerder tyding. U.E. schreeft dat Somersdijck verselschapt quam met de soon van Muys ende - ick weet niet off ick't wel lese - Rosaei[10]. Soudt wel yemant sijn van onses gemelden Rosaei soonen? Qualick can ick't my inbeelden. Die man is wonderlick trots ende stout, crijght veel haets op 't lijff, maer vraecht nergens nae. Timmert[11] ende bout in mijn huys van boven neder tot sijn gemack ende plaisir. Op versoeck van betaling sodaniger timmeringh, die hy reparatiën noemt, verstaen de heeren dat mijn huysfrou de helft betalen moet. Wat dunckt u? Duyck wordt geseydt sijn dienst te willen opseggen, off te hebben opgeseydt, omdat hy oudt ende sijn tijdt ut is[12]. Sijn dochter[13], weduwe van den jongen Westrhenen t' Utrecht, hebbende een kint gehadt - soe men houdt - by Jan

1 Justus van Rijsenburg, lid der Ridderschap van Utrecht.
2 Rogge wil ‘boete’ lezen. Ik begrijp den zin ook zoo niet.
3 Zie p. 500 n. 1.
4 Doucher, zie p. 500 n. 3.
5 Zie p. 26 n. 6.
6 Rochus van den Honert, raadsheer in den Hoogen Raad; zie I p. 177 n. 3.
7 Zie p. 476 n. 4.
8 Jan Lamoot jr., sedert 1604 predikant in Den Haag.
9 Jean d'Espagne, die Wtenbogaert opgevolgd was.
10 Zie p. 492 n. 7 en n. 8.
11 Zie p. 461 n. 2.
12 Anthony Duyck. Hij bleef echter nog raadpensionaris tot aan zijn dood in 1629.
13 Cornelia, gehuwd met Cornelis van Westrhenen, de oudste van de drie dochters. Jan van Ledenberch was waarschijnlijk een zoon van Gillis.

van Ledenberch, gaet trouwen metten jongsten soon[1] van den Secretaris Duyck.

My leydt in 't hooft 't geen U.E. schreeff van den Jarretier[2], soude Buckingham daerom wel in den Haech sijn? Off is 't om sich van steden te verseeckeren?[3] 't Stuck van de Admir. te Rotterdam, ende van Muys ende Terensteyn[4] hangt noch. Men seydt wisseling van papieren geschiet te sijn, ende dat Terensteyn soude geseydt hebben in praesentie van S. Ex^ie^. ende de bywesende gecommitteerde, blyde te sijn alsnu syne beschuldingen gesien te hebben, ende wel wat anders te sullen aen den dach brengen. Van Cadiz wordt hyer divers gesproken, eenige willen dat d'Engelschen affgeslagen sijn, eenige dat sy een fort op 't eylandt souden hebben ingenomen. Dit leste wordt oock uyt Bruessel geschreven. S^r^. Reynier Peterss.[5] heeft my een pacxken gedaen, sonder opschrift, sonder segel, hebbende boecken, soe hy seydt, maer wist niet off het aen U.E. off my hiel, 't was hem wel mondeling geseydt, maer vergeten. Alsoe het dan maer los ende slecht met een coordeken toegebonden was, sonder opschrift off cachet - soe geseydt -, dede ick 't open ende vondt daer buyten op 't blau papier dit: 'VIII van Octob. 1624 tot April 1625'. Het was het vervolch van Wassenaers hystorie[6], waervan, alsoe 't voorgaende noyt aen my gesonden en is geweest, maer, soe ick vermoede, aen U.E., oordeel ick dat het U.E. toecompt. Daer was een Palamedes ende een Hecuba by van denselven autheur[7]. Hoewel ick nu U.E. een Palamedes hebbe gesonden[8], sal U.E. evenwel dese stucken mede senden, neffens U.E. provisie ende de gereetschap van uwen jongen[9], die ick meyne nu haest volgen sal, alsoe de schepen vast aenkomen. Meer niet op ditmael, Mijn heer, ende dat God U.E. beware met sijn l. huysfrou, die beyde van my, mijn huysfrou., d. Episc., m^r^. Tresel ende sijn huysfr. hartelick ende dienstelick worden gegroet. Desen 13. Decemb. 1625.

U.E. dienaer,
I.W.

U.E. houde mijn doch mijn quaet schryven ten besten, ick schrijff doch qualick ende de haest maeckt het erger.

Adres: A Monsr. Monsr. Grotius Paris.

In dorso schreef Grotius: 13 Dec. 1625. I. Utenb.

1 Johan Duyck, heer van Oud-Kerspel en Koedijk.
2 De orde van den Kouseband, zie p. 498 n. 2.
3 Zie p. 502 n. 4.
4 Zie p. 488 n. 4 en p. 474 n. 5.
5 Waarschijnlijk is deze Pieters een schipper, evenals de p. 157 n. 3, p. 400 n. 3 en p. 419 n. 5 genoemde Hillebrant Pieters.
6 Hij bedoelt Nic. van Wassenaars Historisch verhael, sedert 1622 bij gedeelten uitgegeven; zie p. 439 n. 4.
7 Over den Palamedes zie p. 491 n. 6, p, 502 n. 6. Vondel's Hecuba verscheen 1625; zie Unger 107.
8 Zie p. 502 n. 6.
9 Zie p. 502 n. 1.

1042. 1625 Dec. 18. Aan Joachim Camerarius[10].

Sicut colloquia tua, Camerari doctissime, magnae mihi voluptati fuerunt, ita et literis non modice delectatus sum. Narrantur illustres quaedam apud

10 Gedrukt Epistolae p. 788. Geadresseerde is vermoedelijk Joachim Camerarius (1603-1687), zoon van Ludwig Camerarius (1573-1651) den raad van Frederik V van de Paltz, den z.g. Winterkoning, dien hij naar Den Haag volgde; sedert 1626 raad van Gustaaf Adolf. Joachim trad later ook in Zweedschen diplomatieken dienst.

Graecos familiae hoc habuisse proprium, ut quasdam haberent velut haereditarias impressas corpori notas. At Camerariorum gens nativa et probitatis et eruditionis suae signa in sermone ac literis praefert. Quare merito mihi gratulor et cum viro clarissimo, parente tuo, meis in patria necessariis amicitiam intercedere, et mihi ipsi tecum aliquid contractum familiaritatis. Illud tantum dolet, quod non ita sunt res meae, ut opere quoque potuerim ostendere, quanti maiores propinquosque tuos teque, et ob ipsorum et ob tuas nihil degenerantis virtutes, faciam. Aliud cum praestare non possim, votis tam egregiam indolem prosequar, ut omni genere bonarum artium instructa in avitas laudes succrescat. Magno tibi eam ad rem usui esse potest hospes[1] non in iure tantum civili, sed et in literis omnibus, quod abunde monstravit, eruditissimus, cui me non alienum esse arbitror, cum fratre eius amicissime utar: gaudebo tamen per te quoque ei innotescere. Rediit ad nos a rure suo Dolotius[2], cultor familiae vestrae, qui et ipse cum amicis caeteris officiosissime te salutat. Uxor quoque mea pro missa salute gratias agit, tibique ac omnibus caritatibus tuis omnia optima optat. Lutetiae 18 Decembris 1625.

Tuus tibi addictissimus
H. Grotius.

1043. 1625 Dec. 26. Van J. Wtenbogaert[3]

Mijn heere.

Tot noch verwacht hebbende op't schryven van den vriendt[4], daer ick meest op sie, sal ick U.E. seggen dat ...[5] hebbe van elders, hoewel het niet veel om 't lijff heeft, ende dat tot antwoort op de uwe seer aengename v[an den].... daervan ick U.E. seer bedancke. Men schrijft dat de kinderen d. Hogerbetii zal. 't proces aengaende de confiscatie .... op restitutie binnen ses jaeren, dan dat de fiscus wel mocht appelleren; dat 't versoeck van de gevangenen wat in stilte ..... proceduren t' Utrecht niet voort en gaen, niettegenstaende de Staten Generael op clachten groff ende groot dat d' Armin. het daer tot boven.... tot vorderinge van de executie hadden geschreven; dat men tot Nimm. weder begonnen had te spreecken van 't innehaelen van [de ge]vallen boeten. Tot Rott. heeft men genoch gepredickt opentlick in grote vergaderingen; velen waren boven ontboden by borgem[eesteren ende] te gelijck in Schepencamer: eenige quamen, eenige niet; men socht den comparanten te persuaderen, op toesegginge [van de] vervallen boeten quijt te schelden, dat sy souden beloven noch haer huysen tot vergaderingen te leenen, noch in deselve te verschynen, doch te vergeeffs, ende men liet se gaen nae huys op beraedt. Het slot van een grote schuer by de magistraet hermaeckt sijnde, ende van den officier bewaert op den predickavont, is evenwel daernaer geopent ende daerin is voor meer als twee duysent menschen gepredickt; noch waren der honderden wech gegaen eer de schuer geopent wierdt,

1 Waar en bij wien Camerarius thans vertoeft, blijkt uit den brief niet.
2 Ook in n°. 942 genoemd.
3 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert, ed. Rogge II: 2 p. 345.
4 Zie p. 480 n. 4.
5 De brief is beschadigd.

dat wat spade geschiede. Datter wierdt goedtgevonden - om redenen die men secreet hielt - sodanige vergaderingen te continueren ende de cleyne aff te schaffen, op 't verwachten van de wedercomste van een man uten Haege, die naerder bescheyt brengen soude. De Calvin. niet wetende wat [te] dencken dat d'Armin. dus aengingen, was een Borgem^{r}. by Duyck[1] geweest clagen, die hem aen den Prince gewesen soude hebbe, maer de Borgem^{r}. hadde den ganck derwaerts gespaert. De dienaers daernae den schout aengedient hebbende de nieuwe vergadering ende de plaetsche, hadde het evenwel laten aenloopen. De man[2], die te Leyden gevangen ende gebannen was om de vergadering t'synen huyse gehouden, had van 't Hoff mandement vercregen tegen Leyden. De Remonstranten van Bueren hadden by request aen den Prince versocht executie by conniventie, de request was verleydt van den Prince, die se selff in handen gegeven van een man van Bueren: men soude een ander praesenteren. Dit is all dat ick hebbe, utgenomen dat my van Hamborch geschreven wordt, dat men daer oock voor swarigheyt ende droevige tyden vreest, indien de saeck tusschen den Keyser ende Denemarcken niet wordt geaccordeert, doch datter hoope was van accoort: de Keyser wilde dat de Deen eerst ontwapenen soude, onder belofte van den Sax, die sich borge wilde stellen dat de Keyser daernae sijn volck soude doen vertrecken; de Deen ter contrarie, dat de Keyser sijn volck soude eerst doen vertrecken, de Deen soude hem niet vervolgen, alsoe hy maer en was gewapent tot defensie. Hier is seecker gerucht geweest van 't innecomen van de silvervloot, seer rijck, in Sivilien; nu seydt men dat het niet en is de silvervloot, maer een vloote van coopmanschap, doch seer rijck. De schippers, die hyer uyt het Landt comen, spreecken alle ut een mondt veel van den ellendigen staet onses vaderlands, ende datter moet verandering vallen: dan sy spreecken nae haer verstant. Ick twijffel off ick U.E. verwitticht heb van een saeck, my voor wat tijts uten Haege geschreven, die my notabel dunckt, indien 't geen fabel en is: te weten dat d'overleden Prins in sijn sieckte had wonderlick gedelireert over seecker hooft, dat hem tusschen de beenen lach, roepende telckenmael, ‘wech met dat hooft, neemt dat hooft wech, dat tusschen mijn beenen leydt.’ De lackay: ‘Mijn heer, daer leydt gheen hooft, ick sie gheen hooft.’ Hy: ‘neemt het wech, het leydt tusschen mijn beenen.’ Dan Bogerman roert daer niet van[3]: 't is maer een delirium. Die het my schrijft is een arch doorsnuffelaer, hy schrijft het affirmate. Ick sall U.E. brieff aan d. Grevichovium met d'eerste gelegenheyt voortschicken. M^{r}. Tresel schrijft U.E. van de provisie, met dewelcke ick uws joncxkens[4] cofferken, dat cleyn is, senden sal, tensy U.E. het anders ordonneere. Ick wensche dat het joncxken dat mocht hebben. Mijn huysfrou meynt verstaen te hebben dat daer lijnwaet voor hem in was, 't welck wy vresen hy van node sal hebben gehadt, maer is niet mogelijck geweest voor desen te senden. Ick wilde dat hy dit wiste. 't Sal nu met het ... van Uwe E. comen, nisi secus iusseris. Mijn huysfrou is vry qualick te passe geweest, maer nu, God loff, beter. Sy doet U.E. ende deselver huisfr., alsmede ick, d. Episc., M^{r}. Tresel ende de syne mede hertelick groeten. Desen 26. Decemb. 1625.

1 Den raadpensionaris.
2 Zie p. 499.
3 In zijn boekje: Het Christelijck overlijden van ..... Mauritius; zie p. 459 n. 11.
4 Zie p. 502 n. 1.

D. Episc. verclaert niet op U.E. boeck[1] te hebben geremarqueert, blyde dat het weder onder de persse comt. Het wordt seer begeert. Ick heb weder commissie van Hamborch voor eenige exemplaren. M[r]. Leenaert van Sorgen, coopman aldaer, doet U.E. dienstelick groeten, seer gescandaliseert dat men 't tot Franckfoort ende te Leipsich in catalogo vondt, ende 't boeck nergens te bekomen en waer.

U.E. dienaer
I. Wtenb.

.... ontfangh ick tydinge van den vriendt, daerop U.E. .... te letten. Hy acht dat het goedt is dat ..... aengenomen heeft, want hy daer nu .... doet. Cousijn[2] seydt dat hy A. sijn best ..... ende dat men op sijn doet letten sal. Hy gelooft niet dat Cousijn goedt vindt.... het wel te weten. 't Was maer geantwoordt op affvraging, heel .... gevraecht ende had geantwoordt dat het .. van 't .... was, dat A. een ..... van seecker voet - sonder te seggen wat voet - die d'ander voor had, waerop hy seydt dat men 't soeckt daer men 't niet [vinden] sal, dat die voet sonder wint sijn, dattet daer soe niet gebaeckent en is, ende dat sijn Broer is van de .... mening. Voorts heeft hy goede moet, hoewel het wat aenloopt. Daer is noch wat, Mijnheer, [doch] dit is 't voornaemste. Ick moet affbreecken omdat ick vrese dese te laet mocht komen. De naeste reyse noch wat, soe het God gelieft. Vale.

T. ut supra.

Adres: A Mons[r]. Mons[r]. Grotius. Paris.
In dorso schreef Grotius: 26 Dec. 1625. I. Utenb.

1044. 1625 Dec. 30. Van J. Wtenbogaert[3].

Mijn heer.

Ick hoope dat U.E. den mynen van 26[4] wel heeft ontfangen ende verwacht antwoort met gelegenheyt. Op 't versch ontfangen van eenen van den vriendt[5], voechde ick daerby in der haest een post date, omdat ick dacht off U.E. daeraen mochte gelegen zijn in 't particulier. Ick vertrouwe dat U.E. 't selve niet qualick en sal hebben genomen, wetende dat die goede heeren oprecht gaen ende met trouwer herten de goede saecke ende U.E. persoon meenen. Twijffel oock off het goedt ware, dat dat wederom derwaerts aen yemant van uwer E. vrinden overgeschreven wierdt, vresende off het in't een off 't ander regard ondienst mochte doen. Ick sal nu verhaelen 't gheen S.E. in denselven vorder schrijft. Dit: ‘dat onse factoor[6] goedtgevonden heeft om op de vierde post[7] onse rekening te doen liquideren is

1 De iure belli ac pacis.
2 Frederik Hendrik.
3 Hs. Bibl. Rem. Gem. Rotterdam. Gedrukt Brieven van Wtenbogaert, ed. Rogge II: 2 p. 355.
4 N[o]. 1043.
5 Zie p. 480 n. 4.
6 Frederik Hendrik.
7 Zie p. 480 n. 6 en p. 498 n. 1.

waer; dat hy can, is oock dubbelt waer. dat hy nu delay soeckt is oock waer. Syn redenen ende raders heb ick ondercropen, oock ut hem selve gehoort ten deele. Dat hy hem bedrogen vinden sal, houde ick voor seecker,

ende wy wercken om dien cours te stutten, niet sonder hoope. Het sijn van ons eygen luyden, die hem dit raden, ende daerom te crachtiger. Maer men sal hem niet sparen ende de maet wel nae leggen. Daer is stoff genoch, ende diversche façoenen, hoe hy wil men sal helpen, mits dat hy niet en versuyme in den tijdt. Ick sal niet naerlaten te vorderen, maer bevinde my beswaert in regard ick my te swack vind. Ick wenschte U.E. selff hier off van d. Vlucht[1], dan dat heeft meerder façoen aen. Ick sal niet versuymen U.E. te adverteren van alles dat nodich is'. Voorts seydt hy dat Carleton vertrocken is ende eenen Killegrey[2] in de plaetsche compt, dat Buckingam alle daege vertreckt met fiat op de eerste 3 propos. 'Het laetste - seydt hy - een praetgen, soe u cousijn seyde'. Item: 'die 't secreet meenen te weten seggen dat Buck. alleen voor sijn particulier dese Ambass. gepractiseert heeft, om hier met de Coninginne[3] te spreecken, ende haere goede gratie te winnen die hy te voren niet en hadde'. Men seyt oock dat Arssen ende Carleton dit leste punct [.... Rel.] gepractiseert hebben. Noch: 'hier breecken wonderbaerlicke enorme dieveryen ut van de Admiraliteyten tot Rott.[4]. Men seydt oock dat andere coll. niet vry en sijn, dat van de Ge. R. van Hollant van gelycken. Wy vreesen off den Prince hierut wel occasie mocht visschen. De Arm. worden stout, ende ons volck bemercken wy claerlick dat haer vougen souden tot alles, soewel predic. als magist., immers 't meerendeel, dus swack staet de stant van onse synode, die soe veel geld, moeyten, jae bloet gecost heeft. Onse finantiën sijn niet dan te ledich, door dieven ende quade mesnagie, ende wy engageren ons met de Coningen, die sullen 't houwen soe lang het hun te passe compt, ende laten ons dan met de bruyt sitten. Behalven dat ik de ware rel. toegedaen zy ende het bedwingen van de Arm., soe wenschen wy hier dat veel van die weder regeerden. Mijn heer de Prins heeft toe te sien, hy sal 't meest becopen van allen, soe hy niet maeckt dat alles recht gaet'. Haec ille.

Een ander schrijft my dat soe de magistraet van Rott. vernam dat d'Arm. in grote schuer wilde samencomen om te preecken, deselve door den officier ende sijn dienaren deden besetten. D'andere, niet willende force gebruycken, gingen in grote getale heen, ende een predicant gevonden hebbende - doch buyten ordre van de ordinarise - deden dien predicken opentlick op de Vlasmerckt, singende op 't eynde den 11 psalm, dattet all de stadt over clonck. Dat all sonder moeyte. De magistr. soude aen den Prince clagen over dese stoutheyt, begerende soldaten om te reprimeren, de Prince, sijnde van den ander gepreveniëert, antwoort: hy soude wel maecken sonder soldaten, dat sy haer modester dragen soude. Gelijck geschiet is op goede hoope etc. Ut Hamborch schrijft men my, dat Mansfelt meende sijn winterleger te maecken onder de veste der geseyder stadt, ende dat de Raet, all 't volck vergadert hebbende in rade, 'tselve meynde te beletten. Dat Tilli ende de Deen haer van wedersyden seer stercken. Dit is 't, mijn heer, dat U.E. ditmael in der haest heb mede te deylen, waerop ick blyve,

30 Decemb. 1625.

U.E. getrouwe dienaer.

Adres: A Mons[r]. Mons[r] Grotius, Paris.

In dorso schreef Grotius: 9 Dec. 1625. I. Utenb.

1 Grevinchoven.
2 Carleton ging Dec. 1625 terug; de zaken der ambassade werden waargenomen door zijn neef Dudley Carleton.
3 Elisabeth van de Paltz, ex-koningin van Boheme.
4 Zie p. 488 n. 4.

Indices.

Index der Brieven.

De namen van hen, aan wie Grotius schreef, zijn romein, van hen, die aan Grotius schreven, *cursief* gedrukt. De cijfers zijn de n u m m e r s der brieven.

Aligre, Et. d', 896.
Andrewes, Lancelot, 595.

Bie, Joris de, 592.
Blonck-van Reigersberch, Susanna, 786.
Brasser, Joost, 865, 911, 912, 923.
Brulart de Sillery, Nic., 831.
Burgundius, N., 699.

Camerarius, Joachim, 1042.
Corvinus, J.A., 736, 789.
Cosin, J., 660.

Dupuy, Jacq., 634.
Dupuy, Pierre, 635, 640, 841, 844, 846.
Dupuy, Pierre, 840.

Episcopius, S., 716, 752, 763, 783, 973, 982.
Episcopius, S., 759, 942, 945, 955, 980, 1009.

Frederik Hendrik, 623, 632, 649, 728, 962 975.
Frederik Hendrik, 776.
Frederik van Holstein, 731.

Gevartius, J.C., 695.
Graswinckel, Dirk, 925, 928.
Grevinckhoven, N., 901.
Groenevelt, R. van, 768.
Groot, Jan de, 630, 717, 821, 824, 854, 857, 872, 874, 877, 884, 889, 900, 906, 930, 932, 939, 950, 979, 986, 995, 1002, 1018.
Groot, Jan de, 646, 688, 862, 991.
Groot, Willem de, 593, 597, 600-602, 607, 609, 612, 615, 616, 714, 717, 729, 735, 737, 743, 746, 758, 762, 764, 767, 771, 785, 790, 791, 794, 796, 801, 807, 810, 815, 821-823, 825, 826, 828, 830, 833, 836, 838, 842, 855, 857, 870, 872, 879, 884, 886, 891, 892, 905, 921, 926, 929, 931, 937, 941, 943, 946, 948, 953, 958, 961, 968, 970, 976, 983, 984, 987, 989, 992, 993, 996, 997, 1000, 1005, 1007, 1008, 1012, 1020, 1021, 1026, 1030, 1032, 1036, 1040.
Groot, Willem de, 711, 780, 787, 814, 863, 919.
Groot-van Overschie, Aeltgen de, 689.
Guiscardi, Traj., 916.

Haen, J. de, 685, 697, 704, 732, 738, 770, 792, 799, 805, 820.
Haen, J. de, 674, 793, 797, 835, 999, 1034.
Hemelaer, J., 669, 694, 858.
Herbert of Cherbury, E., 965, 1025.
Hertoge van Osmael, J. de, 802.
Hogerbeets, R., 733, 775.

Hogerbeets, R., 621, 644, 725, 741, 866.
Hooft, Hendrik, 774, 803.
Holstein, Lucas, 949.
Hotman de Villiers, J., 837, 839, 843, 849, 850.

Jacchaeus, Gilb., 638.
Jeannin, P., 648.
Jeannin, P., 629.
Junius, Fr., 712.
Junius, Fr., 708, 782.
Junius, Maria, wed. Diamantius, 706.

Lasson, J., 687.
Lingelsheim, G.M., 686, 781, 795, 800, 832, 864, 981.
Lingelsheim, G.M., 665, 871, 1006.
Lodewijk XIII, 818.
Losecaat-de Groot, Adriana, 690.

Maurier, B. Aubéry du, 613, 618, 627, 631, 636, 641, 650, 652, 661, 663, 667, 672, 676, 677, 680, 682, 693, 698, 702, 709, 710, 715, 719, 723, 726, 734, 739, 747, 748, 755, 765, 772, 773, 806, 808, 817, 819, 827, 834, 851, 856, 868, 873, 885, 897, 915, 933, 938, 964, 1022.
Maurier, B. Aubéry du, 620, 624, 656, 657, 671, 673, 679, 696, 740, 813, 816, 829, 859, 1015.
Maurits, Prins, 583, 622.
Meerman, D.G., 811.
Modaeus, T., 778.

Myle, Abrah. van der, 960.
Myle, Corn. van der, 659.

N.N., 639.
N.N., 812.

Peiresc, N.C.F. de, 651, 745, 869, 977.
Peiresc, N.C.F. de, 798.
Prouning, J., 604.
Puteanus, Er., 637.
Puteanus, Er., 628.

Reigersberch, J. van, 664.
Reigersberch, J. van, 881, 935, 936, 967, 1014, 1023, 1027, 1031.
Reigersberch, Maria van, 584, 587, 591, 594, 907, 913.
Reigersberch, Maria van, 585, 586, 588, 643, 647, 681, 908-910, 914, 917, 918, 920, 924, 927.
Reigersberch, Nic. van, 589, 605, 614, 617, 619, 642, 645, 670, 703, 707, 713, 720, 721, 722, 724, 727, 730, 744, 749, 750, 751, 766, 809, 867, 875, 876, 878, 880, 882, 883, 887, 890, 893, 894, 895, 898, 899, 902, 903, 934, 944, 959, 963, 971, 974, 1003, 1033.
Reigersberch, Nic. van, 701, 753, 804, 852, 940, 947, 951, 952, 954, 957, 966, 969, 972, 978, 985, 988, 1001, 1004, 1011, 1013, 1016, 1017, 1035, 1037.

Salmasius, Cl., 700.
Schottus, Andr., 662.
Schottus, Andr., 653, 845, 860, 861.
Scriverius, P., 610.
Scriverius, P., 760.
Staten Generaal, 626.
Stoutenburg, W. van, 769.
Stringe, Jan van der, 718.
Sweertius, F., 683.
Sweertius, F., 675, 692.

Thou, F.A. de, 847, 848.
Thuméry de Boisise, J. de, 655.

Vair, Guill. du, 658.
Vair, Guill. du, 654.
Vosbergen, Caspar van, 582
Vossius, G.J., 590, 596, 598, 599, 603, 606, 608, 611, 633, 666, 678, 684, 705, 754, 784, 998, 1029.
Vossius, G.J., 668, 691, 742, 761, 779.

Wael van Moersbergen, A. de, 888.
Wiarda, Dothias, 853.
Wouwer, Jan van de, 625.
Wren, Chr., 788.
Wtenbogaert, J., 756, 757, 904, 922, 956, 990, 994, 1010, 1019, 1024, 1028, 1038, 1039, 1041, 1043, 1044.

Zeeland, Staten van, 777.

Index van namen en boektitels.

Na den naam van den schrijver volgen, *cursief* gedrukt, de titels van zijn werken. Anonieme werken zijn romein gedrukt. De cijfers verwijzen naar de b l a d z i j d e n . Een cijfer met * beteekent, dat op die bladzijde in een noot biographische bijzonderheden vermeld zijn.

Abbot, R. 105.
Acta et Scripta Synodalia Dordr. Ministrorum Rem. 229.
Adams, Catharina 223.
Aerssen, Corn. van (griffier) 56, 353.
Aerssen, Fr.z. Corn. van, 230.
Aerssen, Emmerentia van 398*.
Aerssen, François van 33, 42, 56, 69, 74, 75, 78, 104, 105, 111-113, 115, 122, 123, 125, 131, 144, 146, 156, 169, 178, 195, 203, 208, 307, 331, 334, 336, 339, 340, 342, 343, 347, 353, 360, 381, 398, 445, 447, 448, 477, 484, 488-493, 496, 498, 499, 502-504, 509.
Aerssen, François van *Provisionele Openinghe* 20, 44.
Alais, Graaf van 404.
Albo, Jos. *Argumenta quibus ... oppugnant* 27.
Albo, Jos. *Sefer Ikkarim* 27.
Albret, Henri d', koning van Navarre 415.
Alez 112.
Algiers 87, 348.
Aligre, Et. d' 320*, 328-331, 334-337, 339-341, 343-348, 350, 353, 355, 359, 361, 369, 375, 404, 413, 422, 483, 490.
Allerheiligenbaai 396, 397, 404, 413, 478, 501. Zie ook S. Salvador.
Almonde; zie Bie, Abr. de.
Almonde Sr., Abraham van 17.
Almonde, Maria van 17, 273*, 379, 381, 384, 449, 461.
Alopecius, Desiderius 137.
Alouette 363.
Alourix 366.
Alphen, Klaas Jansz. van 376*.
Alphen, Kors Jansz. van 376*, 377.
Alva 310.
Ambrosius Jesuita 425.
Ammianus Marcellinus 15.
Amsterdam 2, 5, 17, 18, 204, 329, 332, 333, 341, 342, 344, 352, 353, 358, 372, 402, 423, 424, 426, 434, 445, 485.
Ancre, Maréchal d' 90.
Andrewes, Lancelot 19, 100, 164, 241, 246.
Angoulême, hertog van 351, 356, 374, 404.
Angoulême, Marguérite d' 415.
Anhalt, Prins van 111.
Anthologia Graeca 15.
Antonius et Maximus monachi 15.
Antwerpen 65, 149, 156, 161, 162, 174, 361, 431, 470.
Argenteuil 118.
Arminius, Jac. 361, 443.
Arnoux, Jean (Arnauld, Arnaldus) 164, 165, 351.
Artaxerxes 472*.

Artemidorus 28.
Ast, Hans van der 370*.
Augustinus *De doctrina Christiana* 27.
Augustijns, Jan; zie Wtenbogaert, Joh.
Auquerre; zie Ocquerre.
Auratus; zie Or, Fr. d'.
Ayala 283.

Baerle, Jan van 413.
Baerle, Susanna van 324*, 413*.
Balagny-sur-Thérain 292, 295, 296, 298, 305, 307.
Baner, Pehr, Gustafsson 489, 491.
Barberini, Franc. 432, 434, 439, 441, 444, 449, 450, 453, 455, 458, 470, 478, 483.
Barberini, Maffeo 305.
Barberini, Maffeo *Poemata* 426.
Baronius, Caes. *Annales ecclesiastici* 94.
Bartas, G. de Salluste de *Les deux semaines* 32.
Bas Jacobszn., Dirck 18, 195, 343, 348.
Basius Sr., Johan 239*, 273, 376, 406, 411, 443, 454, 477.
Basius Jr., Johan 239*.
Basius, Thietta 239*, 483.
Bassarius, Vulturius Gratianus 137.
Bassompierre 249.
Baudartius, W. *Memoriën* 202.
Baur 106.

Beauclerc, Charles de 337, 338, 345, 348, 349, 397.
Beaumarchais 353*, 354, 405, 408, 418, 420, 421.
Beaumont, Simon van 76, 105, 212, 361, 367, 378, 462.
Bellièvre, de 375.
Benningh, Margriet 394*.
Berchem, Jan van 380*.
Berchem, Maria van 380*.
Berck, Johan 250*, 257, 263.
Berckel, Annetje Adr.dr. van 133*.
Berckel, Maria van 133*, 396.
Beresteyn, Cornelis van 287.
Bergambacht 459, 473.
Berge, Marquise van 333.
Bergen op Zoom 244, 245.
Bergh, Graaf Hendrik van den 144, 243, 355.
Berlicum, Andries van 134*.
Bernegger, Matthias 323*, 329.
Bertius, P. 94*, 108, 364*.
Bertius, P. *Oratio in qua suae in Galliam migrationis rationem exponit* 94.
Bethlen Gabor 76, 111, 315.
Beuvron, Markies de 243.
Beza, Theod. 41.
Bie (Bije), Abr. de, gen.[d] van Almonde 261*, 268, 273, 295, 406, 411, 414, 449, 453.
Bie (Bije) Joris de 6, 8, 17, 66, 157, 168, 180-182, 203, 209, 239, 272, 286, 287, 373, 385, 394, 396, 398, 409, 438, 439, 449, 451, 458.
Bie (Bije), Josine de 261*, 479, 481.
Biel, Joh. 499.
Biesman, Chr. 499.
Billius, Jac. *Isidorus Pelusiota* 303, 320.
Bilt, het 23.
Bisschop, Jan Egbertsz. 121, 475.
Bisschop, Rem Egbertsz. 121, 251, 392, 423, 446*, 451.
Blauhulck, Jan Simonsz. 439*.
Blauw, Anna Jacobsdr. 262*.
Blauwbeen, Van der Elst gezegd 346, 349.
Bloncke, Anthony 22, 105, 170*, 244.
Bloncke, Susanna 22, 24, 105, 170, 378.
Bocardus, Joh. 81.
Boelensz., Jacob 376.
Boësse Pardaillan (Boisse) 129, 164*.
Boetzelaer van Langerak, Gideon van den 33, 42, 75, 78, 81, 83, 92, 97, 99, 112, 156, 170, 183, 249, 250, 257, 258, 263, 266, 267, 269, 272, 273, 336, 339, 348, 349, 360, 434, 475*.
Bogardus; zie Bocardus.
Bogerman, Joh. *Het Christelijck overlyden van Prince Maurits* 459, 507.
Boheme 111.
Boisot, Jacques 359.
Bolgersteyn, Nicolaas 502, 503, 505, 507.
Bolgersteyn, Notaris 502.

Bonfadio Gius. *Dicaeologia* 69, 90, 97, 101, 113, 114, 143, 145, 146, 160, 188, 195, 207, 212, 326, 327.
Bontebal, Klaas Michielsz. 298*.
Bonvillers, Nic. de 296.
Boot, Godfried 321.
Bor, P. *Nederl. oorloghen* 126.
Boreel, Joh. 28, 76, 105, 165, 378.
Boreel, Willem 76, 105, 148, 149, 165, 212, 285, 361, 367.
Borgia, Inigo de 141, 144.
Borre, Adr. van den 497.
Bouckhorst, Nic. van den 42, 178, 350, 369.
Bouillon, Henri de la Tour hertog van 112*, 282, 283, 356*, 427.
Bouillon, Frédéric Maurice de La Tour d'Auvergne hertog van 364, 368, 475.
Bourbon; zie Condé en Soissons.
Bourbon, Charles de 342.
Bourbon Verneuil, Henri de, bisschop van Metz 482.
Bourigny 326.
Bovet 308.
Brandenburg 499.
Brandt, Ger. 324, 413.
Brasser, Aletta 402.
Brasser, Govert 254, 323, 332, 401.
Brasser, Joost 254, 312, 323, 332, 334, 337, 355, 394, 448, 472.
Breda 321, 322, 329, 394, 397, 402, 403, 408, 413, 415-418, 423, 424, 432, 433, 438, 442, 448, 449, 453-455, 501.
Brederode, Deliana van 215*.
Brederode van Veenhuizen, Reinoud van 215.
Bredevoort 305.
Bremen 329, 341.
Brezé, Regin Sr. de 447.
Brickemant 373*.
Bricmant 373.
Briel, den 480, 481, 488, 502.
Brisson, Barn. 95*, 303.
Brouckhoven 269.
Broughton, Hugh. *Commentarius in Danielem Lat. don. per Io. Boreel* 28.
Brouwer, Hendrik 165.
Bruinincx, Alb. 269, 398.
Brulart de Puysieux, Pierre 161*, 177, 182, 195, 276, 284, 326*, 332, 336-338, 341, 344-347, 354, 399.

Brulart de Sillery, Nic. 15, 113, 144, 146, 161, 170, 172, 177, 179, 180, 185, 187, 195, 202, 212, 264, 265, 267, 276, 280, 282, 284-286, 315, 326*, 328, 330-332, 335, 337-339, 341, 343-347, 371, 375, 399, 404.
Brunswijk, Christiaan van 305, 310, 311, 413, 416, 484.
Brunswijk, Heinrich Julius van 82, 84.
Buchanan, Geo. 301, 319.
Buckingham, George Villiers hertog van 440, 502, 505, 509.
Bucquoi, Charles de Longueval comte de 106, 113.
Buon, Nic. 259, 304, 327, 395, 409, 453, 455, 456, 473, 475, 490.
Buren 150, 410, 507.
Burenius 309.
Burgundius, Nic. 146*.
Burgundius, Nic. *Poemata* 143, 146.
Burgundius, Nic. *Tractatus ad Consuetudines Flandriae* 147.
Burs, Gillis 83*.
Bylwerff, Ew. Adr.z. 385*.
Bijsterus, Simon Lucae 176, 325*.

Cadsand 141, 144.
Calais 65, 195, 203.
Calcar, Commandeur 231.
Calepinus, Ambr. *Lexicon* 410.
Calslagen 351.
Calvijn, Joh. 361.
Camerarius Sr., Joachim 130.
Camerarius Jr., Joachim 505*.
Camerarius, Ludwig 130*, 505*.
Camerlyn (Camerling), Jacob 23, 221.
Cameron, John 443.
Cameron, John *Defensio* 210, 222.
Cameron, John en D. Tilenus *Amica collatio* 179, 206, 213, 223.
Campe, Jacob 77, 78, 105, 244, 375, 378, 393, 422, 428, 492.
Campe, Anna van 376.
Candale, Henri de Nogaret graaf van 284, 364, 366*, 368, 369, 371.
Canter, Guil. 301.
Canter, Guil. *Io. Stobaei Eclogae* 301.
Canter, Theod. 301*, 319, 320.
Carels, Catharina 393.
Carleton, Sir Dudley 1, 7, 19, 24, 25, 296, 366, 398, 399, 438, 441, 448, 509.
Carleton, Dudley (neef van den voorg.) 509.
Carlisle, James Hay earl of 122, 123, 130, 145, 183, 359, 360, 364, 366, 368, 370, 371, 401.
Casaubonus, Is. 1, 7, 10, 101, 169, 320, 409, 497.
Casaubonus, Is. *Adversaria* 462.
Casaubonus, Is. *Athenaeus cum Animadvers.* 301, 319.
Casembroot, Leonard 398.
Cassander, Georg. 191, 211, 222, 229.
Cassander, Georg. *Consultatio* 222.
Casteler, de 383.
Castellinovanus; zie Chateauneuf.
Castilho 180, 276*.

Cato, M. Porcius *Origines* 200.
Cats heer van Heilo, Theoph. van 215*.
Cauchi, Chauci 321, 344.
Caumartin, Louis Lefèvre de 249*, 326.
Celsus (= Hugo Grotius) 137.
Censura in Confessionem Remonstr. 430, 441.
Champigny 314, 315, 326, 395, 397, 413.
Chapellière, La 125*.
Charenton 105, 144, 145, 149, 150, 157, 214, 333, 364, 423.
Charisius, Jonas 352.
Charlotte Brabantina 441.
Chassaneus, Barth. *Consuetudines Burgundicae* 22.
Chastelet 339, 340, 363, 364, 367.
Chateauneuf, Charles de l'Aubespine markies van -, abt van Préaux 104*, 178, 333, 341, 344.
Chateauneuf, Guillaume de l'Aubespine baron van 104*.
Chateauneuf, capitaine Limousin 104*.
Chatillon, Gaspard de Coligny graaf van 104*, 129, 364, 373.
Chaudebonne, de 114.
Chaunes, Maréchal de 168.
Chevraux, de 447.
Chevreuse, Claude de Lorraine duc de 414.
Chiena 354.
Chrestien 213*-215, 298, 326, 373, 384, 439.
Chestien, Anna 379.
Christophoro van Portugal 343.
Chrysostomus, Johannes 364.
Chijs, Geertruyt van der 134*.
Clavière, Et. de 219.
Clemens Romanus 38.
Clermont d'Amboise, Louise de 475*.
Cloppenburg 334.
Coddaeus, Guil. 223.
Coenders van Helpen, Abel 19*, 20.
Coeuvres, Markies de 410, 415, 418, 424, 440, 443, 444, 483.
Concini, Concino; zie Ancre, Maréchal d'.
Condé, Henri de Bourbon prins van 165, 166, 170, 172, 174, 176, 177, 180, 183, 185, 188, 191, 192, 202, 207, 208, 210, 215, 229, 243, 249, 252, 276, 282, 286, 332, 334, 336, 354, 356, 367, 368.

Conestaggio, Jeron. *Dell' unione del regno di Portogallo alla corona di Castiglia* 298.
Constantinus, Rob. *Lexicon* 410.
Contarenus, Casp. *De Republica Venetorum* 477.
Cools, Maria Gerritsdr. 133*.
Coorenwinder, David 286*.
Cordes, Jean de 68*.
Cordoue, Don Gonzalez de 459, 461, 470.
Corellius 472.
Corvinus, Joh. Arnoldi 189*, 312, 456.
Corvinus, Joh. Arnoldi *P. Molinaei novi anatomici mala Encheiresis* 189, 247.
Cosin, J. 99*, 164.
Cospéan (Cospéau), Phil. 346, 348, 351.
Courcelles, Et. de 306*.
Court, de la 360.
Courtomer, Jean Ant. de St. Simon baron de 229.
Cousaeri 359.
Couwenburch van Belois, Pieter 66*.
Crayvanger, Baernt 372.
Crellius, Jo. *Ad librum H. Grotii responsio* 443, 444.
Cretensis; zie Aerssen, François van.
Cromhout, Bartholt 402, 403.
Cromhout, Nic. 41, 238, 269, 476.
Cromvliet 406.
Cros, du 184.
Croy marquis d'Havré, Charles Alexandre duc de 282, 285.
Croy graaf van Solre, Jean de 150.
Cruser 274, 288.
Cuiacius, Jac. 139.
Cunaeus, Petrus 312.
Cupus, Petrus 242, 262, 325*, 328, 329, 334, 336, 342, 344, 353, 372, 430.
Cysius 296, 298.

Daetselaer, Adriaan 61, 81, 286, 292, 296*, 300, 425.
Daetselaer, Juffrouw 444.
Damhouder, Joost de *Praxis rerum civilium* 22.
Damius, Mathias 470*.
Dandilius (d'Andilly) 194.
Daneel 480*.
Déclaration des églises reformées... de l'injuste persécution 91.
Déclaration de Messieurs les Cardinaux 496.
Defoinctis; zie Fourcy, Jean de.
Delft 41, 402, 405.
Denemarken 81, 104, 120, 129, 173, 203, 299, 329, 331, 332, 334, 339, 341, 350-352, 355, 356, 358, 364, 374, 381, 384, 385, 409.
Desdiguières; zie Lesdiguières.
Desplan 165.
Diamantius, Isaac 33*, 153.
Dickgrave, Juffrouw 83.
Digby first earl of Bristol, John 106*, 144, 332.
Dirck, Mr. 422.

Ditford, Reinard van 132.
Does, Jac. van der 175, 470*, 500, 504.
Dolot 419, 506.
Dominicus Carmeliet 126.
Dominis, M.A. de 1, 7, 19, 180, 229, 316, 317, 426, 485.
Dominis, M.A. de *De Republica ecclesiastica* 15, 229.
Dominis, M.A. de *Sui reditus ex Anglia consilium* 317.
Donellus, Hugo 138, 139, 151.
Doole 394.
Dordrecht 5, 18, 19, 112, 360, 434, 474.
Dorth, Jan van 323.
Doublet, François 417*, 418, 420, 422.
Doublet, Jan 396*.
Doublet, Phil. 159, 164.
Doubleth, George Rataller 455.
Doucher, Jean 500, 502, 504.
Doudeyns, Hendrik Aertsz. 393*.
Drebbel, Corn. 223, 252, 254, 267.
Drenthe 165, 167, 215, 252, 273, 274, 322, 330, 347.
Drubbelt; zie Drebbel.
Drusius, J. *Ad voces Hebraicas N.T.* 27.
Ducaeus, Fronto 95, 301, 302, 319.
Ducaeus, Fronto *Basilii Magni Opera* 302.
Duitschland 84-88, 155, 182, 364.
Dullaert, Abraham Pietersz. 245.
Dumoulin, Pierre 155, 248, 312.
Dumoulin, Pierre *Anatome Arminianismi* 189, 456.
Dupuy, Christ. 66*.
Dupuy, Jacq. 66*, 68, 298, 304.
Dupuy, Pierre 66*, 68, 305.
Dupuy, Jacq. en(of) Pierre 69, 74, 115, 151, 219, 220, 296, 297, 305, 333, 360, 384, 399, 409, 463.
Duranti, Jean Et. 95*, 303.
Dussen, Adriaan van der 376*, 377, 383.
Dussen, Eewout Jacobsz. van der 324, 329, 396.
Dussen, Geertrui van der 239*, 273.
Dussen, Jacob van der 239*.
Dussen, Maria Jacobsdr. 133*.
Dussen, Volkje van der 239*.
Duvenvoorde 132.
Duyck, Antonie 20*, 181, 269, 273, 398, 476, 504, 507.
Duyck, Cornelia 504*.
Duyck, Johan 505*.
Duyck, Maria 269, 273*.
Dyck Nicz., Jac. van 140, 355, 491.

Echten, Roelof van 167, 252, 273*, 322, 344, 347.
Effiat, Antoine Coiffier de Ruzé marquis d' 412*, 414.
Eiber 309.
Elias 302.
Elisabeth, Koningin 344.
Elisabeth van Nassau 356, 368.
Elisabeth van de Paltz 509.
Elsevier 399, 409, 475, 477, 482, 499.
Emanuel van Portugal 170, 183, 261.
Emden 341, 499.
Emilia van Nassau 170.
Engelraven, Peter 494*.
Ennius, Q. 45.
Enno van Oostfriesland, Graaf 308-311, 321.
Eobanus Hessus, Aelius 319.
Epernon, Jean Louis de Nogaret de la Valette hertog van 224, 326, 354, 364, 366, 456, 458.
Epictetus 15.
Episcopius, Simon 116, 121, 141, 145, 146, 192, 193, 213, 214, 219, 249, 251, 252, 262, 288, 294, 306, 328, 350, 372, 392, 400, 401, 403, 432, 457, 472, 477, 481, 484, 486, 488, 495, 499, 502, 505, 507, 508.
Episcopius, Simon *Belydenisse* 167, 175, 181, 193, 222, 242, 430, 456,
Episcopius, Simon *Examen sententiae Io. Cameronis* 210.
Episcopius, Simon *Paraphrasis ... in Ep. Pauli ad Rom.* 167, 242.
Episcopius, Simon *Responsio ad defensionem Io. Cameronis* 210, 419, 422, 429, 443, 446, 451-453,
Episcopius, Simon *Tractaet van 't ampt der overheydt* 222.
Episcopius, Simon *Tractatus brevis in quo expenditur* 222.
Erasmus 301, 319.
Ernst Casimir 246.
Erpenius, Thomas 16, 23, 27, 33, 36, 38, 39, 67, 274, 285, 292, 295, 296, 300, 313, 322, 384, 390, 391, 395, 410, 412*, 444*.
Espagne, Jean d' 504*.
Espesse, Charles Faye Sr. d' 334*, 339, 340, 344, 346, 348, 351, 353, 355, 364, 367, 371, 395, 398, 399, 412*, 414, 434, 451, 454, 474, 482, 492, 504.
Essen, Hendr. van 269, 350, 369.
Euripides 41.
Eusebius *Chronicon* 15.
Everardi a Middelburg, Nic. *Responsa* 22, 31.
Everardi a Middelburg, Nic. *Topica* 22, 31.

Fama, kapitein 245.
Farnaby, Thomas *Seneca tragicus* 459.
Faucon 326.
Feria, Alvarez de Figueroa hertog van 470, 492.
Ferrier, Jérémie *Le Catholique d'Etat* 490.
Firantius 459.
Florens Christianus, Q. Sept. 301.
Fontainebleau (Fons bellae aquae) 65.
Force, Jacq. Nompar de Caumont markies de la 104*, 129, 215, 221, 226, 228.
Foreest, Adam van 223*.

Foreest, Dirk van 223*.
Foreest, Jacob van 223*.
Foulé 203.
Fourcy, Anna de 412*.
Fourcy, Jean de 412*, 414.
Franchemont 60.
Francquius, Rol. 426.
Frankrijk 42, 43, 84, 155.
Frederik II, Keizer 85.
Frederik III van Holstein 115-120, 129, 145, 150, 181, 192, 228, 250, 257, 259, 263, 281, 294, 349, 350, 369, 469, 493.
Frederik III de Vrome van de Palts 155.
Frederik V van de Palts (Winterkoning) 75, 81, 106, 136, 144, 259, 305, 315, 413, 478, 484, 505.
Frederik Hendrik 75, 80, 81, 89, 90, 125, 146, 150, 154-157, 170, 172, 174, 177, 182, 183, 203, 204, 208-210, 228, 234, 238, 243, 292, 306, 333, 339, 342, 349, 358, 359, 393, 399, 410, 422, 423, 433, 434, 438-450, 453, 469, 472, 476, 480, 485, 486, 488, 489, 492, 496, 498, 500, 503, 508.
Friedrichstadt a.d. Eider 115, 251, 321, 329, 345, 372, 469, 493.
Fronsac, Hertog van 243.
Fugger 23.

G.G.R. Theologi ad Ludovicum XIII Admonitio 490, 496.
Gadolius; Gadolie 137, 422.
Gael, juffrouw 134.
Gaill, Andr. *Practicarum observationum ll.* 22, 31.
Gelderland 155, 312, 441.
Geldorp, Gosuinus 459*.
Gent 65.
Gentilis, Alber. 283.
Gentilis, Alber. *Advocatio Hispanica* 274.
Gentilis, Alber. *De Iure belli* 274.
George, procureur 163.
Gevartius, J.C. 92, 93, 128, 146, 162, 163.
Gibraltar, Straat van 141.
Gifto 379.
Gilpina vidua 132.
Goa 355.

Goch, Johan van 353*.
Goii 355.
Gondomar 123, 455, 456, 458.
Gonzaga, Marguérite de 496.
Gordon, James *Controversiarum Epitome* 317.
Goulardus 372.
Goulart, Simon 32.
Gorinchem (Gorcum) 46, 47.
Gouda 13.
Gramaye, Joh. Bapt. 311*, 313.
Graswinckel, Abraham 133*.
Graswinckel, Alida 133*, 254, 283*, 289*, 396, 482*.
Graswinckel, Dirk 133*, 239*, 272, 281, 283, 286, 295, 296, 373, 376, 378, 379, 381, 384, 394, 395, 397, 406, 411, 414, 432, 443, 454, 457, 460-462, 483.
Graswinckel, Ewout 133*, 162.
Graswinckel, Jacob Abr.z. 133*.
Graswinckel, Jacob Jansz. 133*.
Graswinckel, Jan Abr.z. 133*.
Graswinckel, Jan Jac.z. 133*.
Gregorius XV, Paus 284.
Grevinchoven, Nic. 149, 156, 159, 162, 255, 256, 350, 358, 361, 452, 494, 495, 502, 507, 509.
Grevius, Joh. 154.
Grietje, dienstbode van De Groot 23.
Groenevelt, Reinier van 159, 225, 313. Zie ook Oldenbarnevelt, zonen van.
Groesbeek, Johan van 382.
Groot, Adriana de 66*, 132, 221, 238.
Groot, Cornelia de 14*, 17, 23, 46, 282, 295, 297, 299, 313-315, 322, 328, 370, 377, 381, 386, 396, 414, 441.
Groot, Cornelis de 24, 46, 131*, 316, 328, 354, 370, 379, 392, 399, 412, 470, 473, 491.
Groot, Hugo de. *Annales et Historiae* 75, 156, 170, 204, 225, 289, 323, 325, 328, 384, 468.
Groot, Hugo de. *Annotationes in Novum Test.* 27, 33, 35, 37, 38, 45, 46, 137, 151, 274, 285, 295, 296, 313, 322, 384, 390, 391, 409-412, 462, 468, 474.
Groot, Hugo de. *Apologeticus* en *Apologie;* zie *Verantwoordinghe*.
Groot, Hugo de. *Augustinus, Adv. secundam Iuliani responsionem* 138, 151.
Groot, Hugo de. *Baptizatorum puerorum institutio* 24, 220, 226, 276, 328.
Groot, Hugo de. *Basilii Magni Homilia* 285, 302.
Groot, Hugo de. *Bergrede* 16, 26, 29.
Groot, Hugo de. *Bewijs van den waren Godsdienst* 16, 26, 27, 29-32, 36, 37, 39, 41, 102, 135, 137, 149, 151, 156, 157, 162, 164, 167, 173, 177, 179, 183, 188, 191, 201, 202, 215, 216, 220, 221, 225, 226, 229, 233, 240, 241, 248, 260, 323, 328.
Groot, Hugo de. *Carmen in Deiparam* 426, 497.
Groot, Hugo de. *Catechesis;* zie *Vraghe en Antwoordt*.
Groot, Hugo de. *Christelycke Gesaghen* 16, 36, 39, 41.
Groot, Hugo de. *Consultatie* 149, 154*.
Groot, Hugo de. *Defensio capitis quinti Maris liberi* 204, 225, 254.
Groot, Hugo de. *Defensio fidei Cath. de Satisfactione Christi* 16, 443.

Groot, Hugo de. *Dicta poetarum quae apud Io. Stobaeum exstant* 15, 16, 26-28, 35, 37, 41, 46, 93, 103, 137, 191, 199, 202, 208, 211, 215, 226, 264, 267, 272, 285, 286, 290-292, 295, 296, 300, 301, 312, 314, 316, 319, 325, 328, 335, 336, 373, 395, 473.
Groot, Hugo de. *Disquisitio an Pelagiana sint Dogmata* 109, 124, 137, 149, 151, 168, 172, 175, 179, 197, 199, 211, 229, 241.
Groot, Hugo de. *Epigrammata* 68, 72, 93.
Groot, Hugo de. *Epistola ad Regem* 19.
Groot, Hugo de. *Euripidis Phoenissae* 409, 410, 459, 462.
Groot, Hugo de. *Excerpta ex Tragoediis et Comoediis Graecis* 15, 301, 409, 424, 425, 462, 489, 491, 497, 503.
Groot, Hugo de. *Gebed bij Nehemias II*, 9. 36.
Groot, Hugo de. *Geloofs voorbericht* 156.
Groot, Hugo de. *Hexabiblos;* zie *Bewijs*.
Groot, Hugo de. *Historiae;* zie *Annales*.
Groot, Hugo de. *De Imperio summarum potestatum circa Sacra* 100, 159, 163, 468.
Groot, Hugo de. *Inleiding tot de Holl. Rechtsgeleerdheit* 252, 313, 373, 470.
Groot, Hugo de. *De iure belli ac pacis* 254, 260, 285, 296, 304, 327, 330, 334, 358, 373, 385, 391, 395, 409, 417, 421, 424, 426, 427, 433, 441, 444, 449-453, 455, 456, 458, 459, 462, 468-470, 472-475, 481-483, 486, 487, 489-491, 497, 503, 508.
Groot, Hugo de. *Liber de Antiquitale Reip. Bat.* 91, 267, 424, 426, 477, 482.
Groot, Hugo de. *Lucanus* 455, 456, 460, 462-464, 473, 474, 481, 490, 497.
Groot, Hugo de. *Mare liberum* 267, 354, 426.
Groot, Hugo de. *Memories* 34, 43.
Groot, Hugo de. *Notae in Senecam Tragicum* 29, 39, 410, 411, 424, 428, 432, 456, 459, 462, 473, 474, 490.
Groot, Hugo de. *Oovergebleeve Rijmstucken* 36.
Groot, Hugo de. *Oratie* (te Amsterdam April 1616) 82.
Groot, Hugo de. *de Piscatura;* zie *Defensio capitis quinti*.
Groot, Hugo de. *Plutarchus, de Usu Graecorum poetarum* 285.
Groot, Hugo de. *Poemata* 24, 137, 139, 198, 220, 327, 455, 456, 462, 474, 497.
Groot, Hugo de. *Quaedam hactenus inedita* 84.

Groot, Hugo de. *Redenen waerom het ongeraeden is de Nat. Synode te arresteeren* 6.
Groot, Hugo de. *Silva* 101, 107, 113, 115, 121-123, 125, 127-131, 134, 140, 143, 151, 201, 241, 455, 462.
Groot, Hugo de. *Stuytinghe van een tastelycke Loghen* 61, 75, 91, 92, 97, 106, 119, 130.
Groot, Hugo de. *Tragoedia Christus patiens* 62.
Groot, Hugo de. *Tsamensprake over den Doop;* zie *Vraghe en Antwoordt*.
Groot, Hugo de. *Verantwoordinghe (Apologeticus, Apologie)* 61, 76, 80, 91, 101, 120, 130, 131, 156, 157, 166, 168-170, 172-175, 177-184, 186-192, 194, 201-204, 206, 208, 210-212, 216, 220, 221, 223-226, 228-231, 233, 236, 238, 239, 242, 246, 248-251, 253-256, 258, 259, 262-265, 267-270, 272, 274, 278, 280, 281, 286-288, 292, 293, 307, 316, 326, 327, 352, 362, 373, 398, 455, 470, 473.
Groot, Hugo de. *Via ad pacem ecclesiasticam* 222.
Groot, Hugo de. *Van de Visscherye;* zie *Defensio capitis quinti*.
Groot, Hugo de. *Vraghe en Antwoordt over den doop* 14, 23, 83, 110, 220, 322, 328.
Groot, Hugo de en Dan. Tilenus *Verklaring* 119, 129.
Groot, Jan de *de Controversiis ecclesiasticis* 81.
Groot, Jan de *Paraphrasis in Ep. Iohannis Apostoli* 36.
Groot, Jan de *Precatio Danielis* 36.
Groot, Johan Willemsz. de 482*.
Groot, Maria de 17, 223.
Groot, Pieter de 244, 313-315, 321, 326, 329, 331, 334, 336, 343, 345, 346, 348, 354, 356, 371, 373, 374, 379, 380, 384, 394, 399, 402, 415, 424.
Groot, Willem de 17, 22, 23, 27, 32, 39, 65*, 81, 133, 134, 152, 154, 156, 157, 161, 190, 238, 262, 289*, 295*, 384, 482*.
Groot, Willem de *Broeders gevangenisse* 1.
Groot, Willem de *In Decalogum* 36.
Groot, Willem de *Latijnsche gedichten* 22.
Groot, Willem de *Nederl. gedichten* 134.
Groot-Britannië 84, 155.
Grootenhuis, Jan ten 423*.
Gruterus, Janus 106, 130, 260.
Guise, Charles de Lorraine duc de 286, 418.
Gustaaf Adolf 505.
Guzman comte d'Olivarez, Gaspard de 134, 370.
Gijsbertsz., Jan 423, 431.

Haarlem 13, 255, 294.
Haecx, Dav. 320.
Haen, Arent Elbertsz. 423*.
Haen, Henrick de 485, 493.
Haen, J. de, 3, 8, 65, 115*, 120*, 129, 181, 480, 485.
Haga, Cornelis 402.
Hall, Joseph 183*, 360*.
Hall, Joseph *Columba Noae* 360.
Halling 238.
Hamburg 329, 341, 345, 352, 457.
Hamconius, Martinus *Frisia* 239.

Hamel 9.
Harencarspel, Claes Jacobsz. 81, 254.
Harlay, Franç. de 212*, 384*, 401, 427, 457.
Harlay, Franç. de *Apologia Evangelii pro Catholicis* 427.
Harsnett, Sam. 240, 241.
Hartingvelt 372.
Hasselaer, Nic. 394.
Hasselaer, Pieter Dirksz. 394*.
Hasselaer, Pieter Pietersz. 379, 381, 384, 394.
Hastia 355.
Hattem, Isabella van 176.
Hautain, Willem de Zoete heer van 442, 458, 461, 471-473.
Hauterive, François de l'Aubespine markies van 104*, 105, 122, 170, 275, 341, 344, 365.
Hay; zie Carlisle.
Heemskerk 247.
Heinsius, Dan. 15, 107, 139, 140, 168, 258, 272, 312, 319, 399, 411, 456.
Heinsius, Dan. *Aristarchus sacer* 391.
Heinsius, Dan. *Gratulatio ad ... Venetorum Reip. Principem* 140.
Heinsius, Dan. *In obitum Ill.... Principis Mauritii Oratio* 491.
Heinsius, Dan. *Poemata* 140.
Hellebardier, Cornelis den 502.
Hemelaer, J. 110*, 143, 302, 320.
Hemelaer, J. *Angeli custodis Paraeneticon* 111, 142.
Hendrik IV 224.
Henriette Marie (zuster van Lodewijk XIII, echtg. van Karel I), 210, 314, 346, 355, 359, 364, 366, 374, 412, 415, 428, 439, 442, 447, 449, 450, 454.
Herauld, Didier *Fragment de l'examen du Prince de Machiavel* 210.
Herbault, Phelippeaux d' 337, 338.
Herbert of Cherbury, Edward 69, 105.
Herbert of Cherbury, Edward *De Veritate prout distinguitur* 486.
Herekerke (= Heerenveen) 245.
Hermite, Jaques l' 423.
Hertelius, Jac. *Velustissimorum sapient. sententiae* 319.
Hertoge van O(r)smael heer van Valkenburg, J. de 261*, 312, 322, 330-332, 334, 336, 339, 342, 377, 378, 381, 384, 385.
Hesse, Joh. 238, 375, 379, 384, 392.
Hessen 181.

Heusden 287, 296.
Historie, Warachtige, van de Ghevanckenisse ... van Johan van Oldenbarnevelt 209.
Hoeschelius, Dav. 258, 302.
Hoeschelius, Dav. *Procopius* 258.
Hogerbeets, Adriaan 58, 79, 176, 187, 196, 218, 219, 221, 233, 299, 300, 325, 483.
Hogerbeets, Machtelt 236.
Hogerbeets, Rombout 3, 8, 10, 14, 39, 46, 75, 78, 114, 120, 125, 126, 129, 153, 166, 168, 175, 192, 212, 219, 228, 236, 237, 258, 274, 280, 293, 294, 307, 317, 345, 356, 368, 398, 399, 423, 427, 432, 441, 443, 444, 448, 449, 450, 453, 454, 458, 460, 461, 469-472, 476*, 478, 481, 483-485, 491, 503, 506.
Hohenlohe 344.
Hohenlohe, Philips van 82, 239.
Holland 154, 155, 312.
Holland, Henry Rich earl of 282, 306, 339, 346, 347, 353, 355, 359, 366, 369, 383, 384, 392.
Holstein 115-121, 181, 203, 209, 247, 341, 359, 372, 392, 400, 403.
Holstein, Lucas 425*, 426*.
Hommius, Festus 136, 182.
Honert, Rochus van den 504*.
Hooft, Cornelis Pietersz. 230, 332, 337, 391.
Hooft, Hendrik 230*, 231, 233, 237, 238, 240, 242, 283, 291.
Hooft, P.C. 391, 396.
Hooft, Pieter Jansz. 396*.
Hoon, Jacomina 413.
Hospital, François de l' 134.
Hospitalii 282, 286.
Hotman Sr. de La Tour, Franç. 439.
Hotman, Jean 22*, 170, 191, 202, 305, 344, 462.
Hotman, Vrouw van Jean 379, 441.
Houten, Fictor van; zie Grevinchoven, Nic.
Houweningen, Elsje van 17, 376, 379, 402, 459*.
Hove heer van Wedde en Westerwolde, Willem van de 119, 129, 193, 281, 294, 372.
Howard 2^{d} earl of Arundel, Thomas 158, 240.
Hoyngh, Jacob Gerritsz. 324.
Humfredus 240.
Hulon 384.
Huntlaeus; zie Gordon.
Huygens, Const. sr. 346, 459.
Hyginus *De Castrametatione* 219, 220.

Instructie voor den Hoogen Raad 22, 31.
Instructie voor den Hove van Holland 22, 31.
Isabella, Aartshertogin 331, 349.
Isendorn (IJzendoorn) 308.
Isidorus Pelusiota *Epistolae* 302.

Jacatra 183, 187, 188.

Jacchaeus, Gilb. 140.
Jacobus I van Engeland 1, 6, 7, 19, 25, 75, 81, 106, 136, 434*.
Jai, Nic. le 351, 356.
Jansonius, Joh. 456.
Janssen, Zach. 223.
Jardin, du 269.
Jaucourt de Villarnould, Renée de 230, 270.
Jay, le 326.
Jeannin, Pierre 62*, 66, 69, 72, 76, 90-92, 96-98, 101, 103, 104, 111-114, 127, 144, 146, 169, 170, 172-174, 177, 180, 195, 209, 212, 227, 231, 253, 254, 264, 265, 271, 276, 284*, 287, 288, 335, 342, 362, 433.
Joachim 106.
Joachimi, Alb. 353*, 381, 434.
Jonckheyn, Maritge Simonsdr. 376.
Jonckheyn, Willem 376, 395.
Jonge, Bonifacius de 2*.
Jonge, Dierick de 293, 495.
Junius, Elisabeth 29.
Junius Sr., Franc. 138, 139, 152, 153.
Junius Sr., Franc. *Eirenicum* 152.
Junius Sr., Franc. *Opera theologica* 139.
Junius Jr., Franc. 29*, 33, 67, 100, 153, 158*, 164, 191, 225, 246, 247, 468.
Junius, Johan Casimir 153.
Junius, Maria, wed. Diamantius 33*, 140, 158*, 163, 200, 211.
Jussy, de 351, 354.
Justinus Martyr 37.
Justinus van Nassau 133.
Juvenalis 46.

Karel I van Engeland (prins van Wales, later) 76, 210, 241, 274, 282, 283, 288, 292, 295, 305, 307, 313, 314, 329, 342, 346, 350, 359, 364, 412, 428, 447.
Karel V 85.
Kempenaer, Dan. de 68, 93.
Kenenburg; zie Zevender.
Kessel, Willem Adriaan de Hornes baron van 287, 439*, 460*, 461.
Killigrew, Rob. 438.
Killegrey (Killigrew) 509.
Kimchi, Jos. *Sefer ha-Berit* 27.
Knuyt, Johan de 261*.
Kroes, Isabella 150.
Kromvliet, Bernard van 392.

Laayer, Juffrouw du 393.
Laen, Gerard van der 390*.
Lamminge 310.
Lamoot jr., Jean 504*.
Lancke, Egidius van der 251.
Lange, Gerrit Cornelisz. de 3*, 8, 129, 191.
Lasson, Jac. 66, 81, 398.
Laud, William 241, 247.
Laval, graaf van 443.
Ledenbergh, Gillis van 8, 9, 398, 504.
Ledenberch, Jan van 504*.
Leeuwen, Balthazar van 21.
Leeuwen (Leo), Pieter van 269, 273*.
Legier 148.
Leiden 293, 485, 499, 507.
Lemnius, Simon 319.
Leopold van Oostenrijk, Aartshertog 405.
Lesdiguières, François de Bonne duc de 112*, 129, 174, 179, 184, 186, 191, 206, 233, 243, 249, 252, 351, 354, 404, 405, 411, 415, 418, 420, 421, 424, 425, 427, 428, 432, 434, 440, 443, 444, 447, 461, 470, 471, 486.
Lessius, Leonh. *Quae fides et religio sit capessenda* 222.
Leunissen, Engel 403.
Leycester 132, 139, 328, 333, 344.
Leyden, Dirk van 269.
Libergen 214.
Liesveld 239, 405.
Lillo 230, 231, 234, 283, 289, 291.
Linde, Henricus Arnoldi van der 382*.
Lindeman 213.
Lindenus, Paulus 325*.
Lingelsheim, G.M. 328, 477.
Lingelsheim, Salome 259.
Lipperhey, Hans 223.
Lipsius, Justus 63, 139, 303.
Loedingius, N. *de Invocatione Sanctorum* 153.
Lomenie de Brienne Sr. de la Ville-aux-Clercs, Ant. 335, 337, 343, 474.
Lomenie Sr. de la Ville-aux-Clercs, Henri Aug. 335, 337, 338, 347, 348, 374, 395, 414, 446, 447, 474, 481.
Longolius 99.
Loodestein 403.
Lopes 383.
Losecaat, Frederik van 66*, 132, 221, 238, 272, 284, 289, 322, 425, 453-455, 459, 460.
Lotharingen, Nicole dochter van Henri hertog van 496.
Louise de Coligny 89.
Lubeck 341.
Lucas Brugensis *Commentaria in Evangelia* 36.
Luther, Mart. 361.
Luxembourg, Duc de 168.
Luynes, Charles Albert de 91, 96, 122, 123, 149, 164*, 165*, 166, 168, 169, 184, 191, 490*.

Lydius, Balth. 181.

Maassluis 321.
Maesland, Dokter 408, 411.
Magdelaine, Blanche Colas de la 60.
Magdelaine, Marie 47*, 107*, 108.
Magnus Simonsz., Jacob 459, 460, 473.
Maire, Jean le 391, 395, 426, 444, 453, 455, 456, 490.
Malherbe 381, 384.
Maniald, Etienne 427*.
Manlius Torquatus, T. 417.
Manmaker, Adriaan de 20*, 42, 89, 178, 380, 393.
Mansfelt, Ernst van 106*, 144, 231, 233, 243, 245, 266, 273, 292, 306-311, 313, 315, 321, 324, 329, 338, 344, 346, 355, 356, 368, 373-375, 383, 408, 411, 413, 415-418, 424, 427, 433, 434, 442, 453, 484, 509.
Maranta, Rob. *Praxis* 22, 31.
Marbault, Pierre 60*, 69, 74, 80, 141, 156, 160, 173, 203, 230.
Marburg 181.
March, Charlotte de la 356.
Marck, van der 282.
Marini 482, 486, 487.
Marnix van St. Aldegonde, Ph. van 209.
Marnix, Walburg van 209*, 228.
Marquette, Daniel de Hartaing heer van 398*, 434, 448, 454.
Marsillac, François V de la Rochefoucauld prince de 264, 265.
Mathenesse, Adr. van 160.
Matthijssen, Thomas 385, 386.
Maurier, Benj. Aubéry du 19, 42, 45, 56, 60, 89, 107, 112, 124, 128, 134, 149, 151, 156, 160, 170, 172, 182, 184, 203, 208, 210, 212, 225, 230*, 237, 238, 249, 264, 271, 272, 330, 334, 336, 338, 344, 351, 354, 358, 363, 364, 366, 367, 369-372, 395, 414, 446, 451.
Maurier Jr., Benjamin Aubéry du 107*, 108.
Maurier, Louis Aubéry du 97, 101, 107.
Maurier, Maria Aubéry du 107*, 160.
Maurier, Maximillen Aubéry du 97, 101, 107.
Maurits, Prins 1-4, 13, 18, 125, 131, 132, 150, 154, 170, 173, 175, 182, 183, 202, 203, 209, 210, 271, 280, 281, 286, 296, 299, 306, 309, 313, 322, 334, 340, 342, 343, 349, 376, 398, 402, 403, 416, 438, 439, 442, 446*, 449, 469, 474, 480, 481, 483, 491, 501, 507.
Mayenne, Henri de Lorraine hertog van 112*, 142, 144.
Meazza 471.
Meden, Hans van; zie Wtenbogaert, J.
Meer Willemsz., Willem van der 376.

Meerbeeck, Adr. van *Chronycke* 127.
Meerman, Dirk Gerritsz. 81, 181, 203, 209, 210, 225, 254, 267, 272, 385, 396, 421, 481.
Meerman, Gerard Fransz. 396*, 482, 483.
Meerman, Jan Gsz. 392*.
Meerman, Nicolaas 254, 268, 274, 286, 289, 291, 295, 406, 41, 414, 455.
Meganck, Louis 90.
Meiro(o), Nic. 105.
Melanchthon, Phil. 361.
Melissaeus; zie Bie, Joris de.
Melvinus 345.
Menardus Viverius 128.
Mercier, Emé 461.
Mercier, Josias 401*, 419, 486.
Merssen, van der 378*.
Merula, Paullus *Synopsis praxeos civilis* 22, 31.
Mesmes, Henri de 292, 295, 297, 300, 304, 326, 346, 348, 354, 355, 358, 360, 363, 365, 367, 394, 408, 426.
Metius, Jac. 223, 254.
Meulen, Pieter van der 19*, 321.
Meursius, Joh. 303, 312, 409*.
Meursius, Joh. *Athenae Batavae* 496, 499.
Meursius, Joh. *Tragici Graeci* 319.
Meynerts, Arent 269.
Michel 366.
Michelangelo 125.
Mierop, Jacob van 458*.
Migerode, Jan 83*.
Milletière, Théoph. Brachet de la 125*, 195, 312, 456.
Milletière, Théoph. Brachet de la *Discours des vrayes raisons* 125, 185-187, 194, 195, 205, 206.
Miraeus, Aub. 143.
Modé, Dirck (Modaeus) 236*, 299, 458, 471.
Molanus 132*.
Mole, Mathieu 68*.
Molinaeus; zie Dumoulin.
Montens, Cornelis 377, 378.
Montereau 310.
Montfortius, Joh. 190, 247.
Montmartin, Esaie du Matz Sr. de 427*.
Montmorenci, Henri hertog van 221, 243, 249.
Montmorenci, Henriëtte Charlotte de 243.
Moranus 194.
Morel, Guill. *Comicorum sententiae* 319.
Morellus, Fred. *Libanius* 320.
Muisenhol, Abr. 476.
Muller 310.
Musch, Cornelis 134.
Muylwijck, Boudewijn Willemsz. van 346.
Muys van Holy, Hugo 5*, 269, 393, 398, 474, 477, 491, 492, 505.
Muys van Holy, Jacob 492, 504.

Myle, Abraham van der 191, 215.
Myle, Adriaan van der 456, 460, 461, 471, 472*, 481, 485, 486.
Myle, Corn, van der 89, 126, 215, 322, 324, 392, 438, 441, 461*, 472*, 478, 481, 483, 485.
Mynsinger a Frundeck, Joach. *Responsorum centuriae* 22.

Naeranus, Samuel 153, 158, 163, 164, 200.
Narsius, Joh. (van Naerssen) 370*.
Nassau, Willem van, heer van de Leck 456.
Nemours, Hertog van 375.
Neoptolemus 352.
Neurenberg 138, 139, 151.
Nevers, Charles de Gonzague duc de 76, 286, 375, 418, 420.
Niellius, Carolus 288, 325*, 430, 432.
Nieupoort, Willem 458*.
Nieuwelandt, Guill. van 140*.
Nobel, Hendrik 165.
Nobili, Robert de *De Gloria coelesti* 484.
Nobilius, Flam. *De Hominis felicitate, de Vera et falsa voluptate, de Honore* 484, 487.
Nonius Marcellus 302.
Norden 189, 248.
Normannus, Nic. (= Meerman) 455.
Nottelman 81.
Nuyts, Judith 393.
Nijmegen 17, 290, 499, 506.

Ocquerre, Potier d' 337-339, 347, 369.
Oem van Wyngaerden, Gerard 480, 485, 488, 503, 506, 508.
Ogle, John 191, 438, 441.
Oldenbarnevelt, Elias van 300.
Oldenbarnevelt, Johan van 6-8, 10, 11, 14, 20, 81, 89, 95, 131, 132, 174, 215, 303, 312, 400, 441, 448, 493, 502.
Oldenbarnevelt, Johan van *Copie van een Brieff, gheschreven aen ... Maurits* 209.
Oldenbarnevelt, Johan van *Remonstrantie aen de ... Staten van Hollandt* 209.
Oldenbarnevelt, Johanna van 376*, 377.
Oldenbarnevelt, Maria van 392.
Oldenbarnevelt, zoons van 125, 159, 163, 225. Zie ook Stoutenburch en Groenevelt.
Olivarius 134.
Olivier 203, 214, 349, 359, 422.
Onosander 140, 152, 237, 243.
Oosterhout 428.
Oostfriesland 307-311.
Oost-Indië (O.I. Compagnie) 4, 11, 20, 146, 148, 149, 156, 161, 165, 183, 224, 268, 323, 348, 351, 354, 499.

Ophoven, Michaël van 287*, 296.
Optatus Milevitanus 15.
Or, François d' 159, 163, 241, 248, 349, 371, 401, 476.
Oranje, prinsdom 80, 170, 183, 261, 264, 265, 282, 289, 322, 336, 449.
Ornano, Maarschalk d' 243.
Oudewater 17, 44.
Overall, John 19, 99.
Overschie, Alida van (Hugo's moeder) 23, 36*, 66, 81, 239, 273*, 295.
Overschie, Lamb. van 295, 322, 425.
Overschie, Pieter van 239*, 290.
Overijssel 155, 312.
Oxenstierna, Gabriel 482.

Paauw, Pieter 408.
Palmerius, J.M. 138.
Paludanus, Godefr. 494*.
Panhuys, Barbara 483.
Panhuys, Barth. 334, 342.
Papinianus 303.
Papon, Jean *Decisionum corpus* 22, 31.
Parijs 65.
Pauli 309.
Pauw, Adriaan 6*, 42, 178, 220*, 269, 348, 350, 353*, 369, 391*, 434, 445.
Pauw, Reinier 353*, 391.
Peiresc, N.C.F. de 66, 72, 91, 162, 223, 252, 254.
Pellicart (Pericard) 209, 231, 274, 338.
Perigor, de 204.
Perottus 128.
Perreire 112.
Perron, J. Davy du 164, 166.
Petau, Denis 95, 302, 319.
Petrarca, Fr. 303.
Peuplitz (Publiz) 355.
Philemon 15.
Philips de Goede 85.
Philips Willem 377.
Philips, Neeltgen 502.
Philistion 15.
Philo Judaeus 15.
Picherel, Pierre 36*, 39.
Picherel, Pierre *Opuscula theologica* 36.
Pick, Jan Cornelisz. *Copie eens Briefs, gheschreven uyt West-Indien*,... 397.
Pietatis; zie Frederik Hendrik.
Pieters, Hillebrant 157, 238, 329, 400, 419, 505.
Pieters, Reynier 505.
Piraner, Justus (= Joost Brasser) 355.
Piso 453, 458.
Pleonander; zie Meerman.
Plessaeus, Comes 243.
Plessis-Mornay, Phil. du 60, 76, 155, 327*.
Plessis-Mornay, Phil. du *Tractatus de Ecclesia* 172.

Ploos, Adr. 42, 178, 269.
Polen 111.
Poll, Cornelis van de 9*.
Polyander, Joh. 272, 393*, 448.
Poppe, Cornelia 398.
Poppe, Jacob 332, 337, 391.
Poppius, Ed. 229, 325*.
Porrenaer, Jacob 380*, 384.
Pots 269.
Praag 111.
Pradel Salmatori, J.F. de 262.
Pradin 373.
Préaux, zie Chateauneuf.
Priandi 348, 349, 385.
Prince, Samuel 154, 382*.
Prioleau, Benjamin 97*, 107, 115, 123, 275, 280, 287.
Prioleau, Benjamin *Ab excessu Ludovici XIII* 97.
Procopius 258.
Prouning gez.[d] Deventer. Jac. 34*, 39, 45, 46, 56.
Puppius, Eduard 288, 356*.
Puteanus; zie Dupuy.
Puteanus, Eryc. 63*, 121, 127, 143, 162.
Puyck, Nic. Cornelisz. 499.
Puysieux; zie Brulart.
Pijnacker, Corn. 299*.
Pythius, J. *De Invocatione sanctorum* 153.

Queuilly 423, 488.

Racket, Johanna 378.
Rambouillet 66*.
Rantzau 374, 375, 384.
Raphelengius, Christ. 395.
Rataller, G. 93*.
Rataller, G. *Euripidis Tragoediae* 93, 103.
Rataller, G. *Sophoclis Tragoediae* 301.
Reael, Pieter 382.
Regius; zie Roy, Louys le.
Regnier, Pierre 447.
Reide, Huis ter 132.
Reigersberch, David van 75, 105, 235, 244, 253, 473.
Reigersberch, Johan van 23, 77, 80, 177, 244, 359, 378*, 384, 414, 472, 482.
Reigersberch, Maria van 23, 47, 142, 175, 177, 180, 414, 433.
Reigersberch, Martha van 244, 422, 428*.
Reigersberch, Nic. van 15, 27, 32, 89, 91, 105, 177, 180, 188, 190, 194, 201, 212, 215, 216, 221, 223, 234, 235, 238, 244, 253, 312, 324*, 375, 413*, 433, 449, 482, 491, 499*, 503.
Reigersberch, Pieter van 59.
Respublica Hollandiae et Urbes 267.

Retz, Kardinaal de 170, 183.
Ribier 112.
Rich; zie Holland.
Richardière (Ricarderius) 148.
Richelieu 365, 367, 368, 374, 375, 383, 441, 446-448, 471, 479, 492.
Rigault, Nic. 140, 152, 237, 243, 298, 463, 468.
Rigault, Nic. *Apologeticus pro Christianissimo Rege* 490.
Rigault, Nic. *Menandri et Philistionis Sententiae* 15.
Rittershusius, C. *Isidorus Pelusiota* 303, 320.
Rochefoucauld, Kardinaal 365.
Rochelle, La 91, 112, 114, 125, 165, 185, 186, 193, 194, 442, 500, 504.
Rockox, Nic. 362.
Roelandius, boekhandelaar 189.
Roelants, Jacq. 60*, 162, 362.
Rohan, duc de 105, 129, 149, 191, 194, 206, 221, 230, 249, 250, 257, 281, 283, 354, 427, 428, 473.
Rohan hertog van Monbazon, Hercule de 145, 149.
Roissy 326.
Romanus, A. *De Statu animae* 152.
Roquelaure, Pierre Raimond de Vurigne heer van 221.
Rosa, Hendrik 238.
Rosaeus, Henr. 26, 260, 269, 461*, 476, 492, 496, 504.
Rostock 341, 345, 352.
Rotterdam 2-5, 7-11, 13, 17, 18, 41, 146, 167, 168, 179, 182, 205, 207, 215, 225, 228, 245, 249, 253, 254, 258, 398, 461, 480, 488, 491, 499, 504, 505, 509.
Rouen 66, 82, 193.
Roy, Louis le *Les Monarchiques* 243.
Rovière, P. de la 301, 319, 320.
Ruart, Jacq. 410.
Rubens, P.P. 125, 128, 143, 162.
Rudolf, Keizer 312.
Runius (Ruien), 347.
Rutgers, Jan. 130, 140, 168, 355, 399, 463, 477, 491.
Rutgers, Jan. *Variae lectiones* 15.
Ruychaver, Gerard Maertensz. 190, 390*.
Ruychaver, Maerten 390*, 392, 499.
Ruychaver; Maria 392*.
Rijck, Simon de 376, 395.
Rycquius, Justus 319.
Rijmstukken, Oovergebleeve - van Jan, Huyg, Willem en Pieter de Groot 134.
Rijnsburg, Abdij van 312.
Rysenburg, Justus van 504*.
Sa, Emanuel *Scholia in Evangelia* 171.
Saint Michel de Saldaigne 284.
Sainte Cathérine, Etienne de 106*, 130, 259 291.
Salmasius, Cl. 147*, 152, 218-221, 237, 298, 301, 456, 462, 468.
Salmasius, Cl. *Eucharisticon* 152.
Salmasius, Cl. *Historia Augusta* 200, 220.
Salmasius, Cl. *Tertullianus, de Pallio* 211, 220.
San Salvador 413, 459, 474, 483, 491. Zie ook Allerheiligenbaai.

Santen, van 134.
Santen, Gerard Beuckelsz. van 269, 398.
Sapma, D. 148.
Saravia, Adr. 139.
Sasbout, Adam 303, 304.
Scaliger, J.J. 139, 140, 152, 237.
Scaliger, J.J. *De Emendatione temporum* 301.
Scaliger, J.J. *Funera* 139.
Scaliger, J.J. *Manilius* 139.
Schaagen, Jan Pieter 269.
Schaelkens, Guiljam 159, 164.
Schelde 324.
Schieland 191.
Schomberg, Henri de 170*, 172, 177, 180, 194, 229, 275*, 276, 284, 335, 337, 354, 397*, 408, 471.
Schoonhoven 423, 431.
Schoonhoven, Dirk Jacobsz. 191.
Schottus, Andreas 92*, 143.
Schottus, Andreas *Basilii Magni Opera* 302.
Schottus, Andreas *Divinae Observationes* 302.
Schottus, Andreas *Isidorus Pelusiota* 303.
Schottus, Andreas *Photii Bibliotheca* 199, 211.
Schrevels (Schrevelius), Ew. 14*.
Scriverius, Petrus 14, 16, 29*, 30, 38, 39, 67, 131, 132, 135, 140, 200, 211, 410, 425, 454, 459, 462, 477.
Scriverius, Petrus *Collectanea vet. Tragicorum* 30, 36.
Scriverius, Petrus *Martialis* 45, 226.
Scriverius, Petrus *Seneca Tragicus* 29, 36, 39, 199, 410, 462.
Secundus, Janus *Poemata* 14, 131.
Sedan 282, 356.
Seguiran (Seguerand), Gaspard 164, 344-346, 348, 351, 354.
Selcart, Caspar 494*.
Sellinger 438, 441, 444.
Sendomir 24, 181.
Seneca philosophus 15.
Senlis 292, 295, 296, 300, 304-307.
Serclaes, Juffrouw 112*.
Servin, Louys 260*.
Silla, Fiscaal 269.
Sillery, Commandeur de 338, 358.

Simler, Josias 501.
Simonsz., Adriaan 214.
Simonsz., Adriaan *Korte Verandtwoordinghe* 214.
Sirmond, Jacq. 95, 302, 319, 360.
Sirmond, Jean 490.
Slatius, Henr. 162, 288, 292.
Slatius, Henr. *Klaerlichtende fakkel* 290.
Slatius, Henr. *Wel biddens onderwijs* 162.
Slatius, I. *De Invocatione Sanctorum* 153.
Smend, Oscar 106.
Smith, Th. *De Republica Anglorum* 477.
Smout, Adr. 215.
Smout, Cornelis 462*, 474.
Socinus, Faustus 37.
Soissons, Anna de 342*.
Soissons, Louis de Bourbon graaf van 221.
Solms, Amalia van 399, 439, 443, 446.
Solre; zie Croy.
Soor, graaf van; zie Croy graaf van Solre, Jean de.
Sorgen, Leenaert van 508.
Sorgen, Nic. van 174, 480.
Soubize 191, 193, 206, 207, 283, 417, 418, 420, 421, 424, 425, 427, 428, 432, 434, 440, 442-445, 448, 449, 453-455, 461, 462, 470, 473.
Spada, Bernardino 375, 471.
Spalata; zie Dominis; M.A. de.
Spanje 173, 174.
Spiers 331, 332, 341, 344, 357, 358.
Spina, Petrus de 259.
Spinola 113, 121, 125, 132, 141, 144, 244, 299, 397, 413, 416-418, 442.
Sponde, Henr. de (Spondanus) 94*.
Sponde, Jean de (Spondanus) 94*.
St. Aldegonde 209, 227, 231.
Staden 341.
Stakenbroek, Thomas van 261.
Stangerus 392, 399.
Statius 134.
Steeland, Philips van 398*.
Stevin, Simon 59*, 447.
Stobaeus *Eclogae* 191, 202, 208, 211, 215, 220, 225.
Stobaeus Zie ook Hugo de Groot, *Dicta*.
Stoutenburg, Willem van 159, 173, 209, 225, 274, 281, 331, 342, 344, 377, 384.
Stoutenburg, Willem van Zie ook Oldenbarnevelt, zonen van.
Strenge, Jan van der (Stringe) 126, 157, 168*.
Strijen, *Q*uirijn van 175, 454.
Sturiana controversia 347.
Sully, Hertog van 129, 215, 221, 223, 226, 228, 364, 365.
Surendoncq 401.
Swaerdecroon, Hend. 392.
Sweertius, Fr. *Athenae Belgicae* 140, 141.
Synesius van Cyrene, bisschop van Ptolemaïs 457.

Sypestein, Johanna van, wed. Ledenbergh 398.
Syvetau 339.

Tarantiani 347.
Taurinus, Jac. *Van de Onderlinge Verdraagsaamheydt* 10.
Taurinus, Jac. *Reuckappel* 10.
Taurinus, Jac. *Weechschael* 10.
Teeus heer van Cabau, Corn. 15.
Tengbergen, Jan 423*.
Teresteyn, Cornelis van 474, 505.
Themines, de 458.
Theses Oxonienses 243.
Thomas Aquinas 283, 285.
Thomson, Rich. *Diatribe de Amissione Gratiae* 243, 254.
Thoras 358.
Thou, Fr. Aug. de 101, 113, 115, 129, 130, 241, 260, 297, 298, 304, 384, 406, 463.
Thou, J.A. de 101, 123, 129, 130, 151, 152.
Thou, J.A. de *Historiae* 138, 139, 151, 152, 301.
Thou, J.A. de *Parabata* 68.
Thuméry de Boisise, J. de 65, 66, 69, 72, 92, 104, 108, 111, 114, 122-125, 144, 146, 165*, 166, 170, 212, 285, 353, 362.
Tiara, Petr. 301, 319.
Tiarda, Eytzo 168.
Tilenus, Dan. 68*, 69, 74, 92, 110, 112, 119, 127, 140, 143-145, 152, 159, 160, 172, 188, 190, 191, 198, 201, 206, 207, 210-212, 218, 219, 221, 223, 230, 233, 237, 241, 248, 275, 287, 289, 292, 307, 312, 323, 327, 328, 334-336, 341, 379, 384, 401, 413, 443, 446, 484, 486.
Tilenus, Dan. *Canones Synodi Dordr.* 223.
Tilenus, Dan. *Considérations sur les Canons* 152.
Tilenus, Dan. *Examen d'un escrit* 125, 191, 194, 206, 207, 210, 212.
Tilenus, Dan. *De Leere der Synoden van Dordrecht ende Alez* 182.
Tilenus, D. en John Cameron *Amica collatio* 179.
Tilenus, Dan. en H. de Groot *Verklaring* 119, 129.
Tilly 305, 310, 405, 410, 412, 448.
Tipasson 338.
Tongeren (Tungrus) 23, 165.
Torenvliet, Frank van 191.
Torigniacus, Comes 243.
Tremouille, Claude de la 441, 443.
Tresel, Daniel 129*, 191, 193, 213, 242, 423, 432, 457, 461, 477, 481, 486, 490, 502, 505, 507.

Trigland, Jac. 168.
Tromper, R.P. 7.
Tronchon 338, 367.
Tuning, Jan 89, 450*.
Tunis 87.
Turkije 86, 87.
Tuyll van Serooskerken, van 195.
Tijckmaker 494.
Tyrannye der Calvinisten in Oostvriesland, door Mansveld geëxerceert 373.

Ulefeld, Jacob 81, 352.
Urbanus VIII, Paus 305, 313, 426, 432.
Utrecht 2, 3, 8-10, 18, 131, 132, 155, 191, 193, 312, 453, 458, 475, 480, 485, 499, 504, 506, 507.
Utrecht, Maria van 392, 398.

V.G.B. 137.
Vair, Guillaume du 91, 112, 122, 146*, 164, 166, 362.
Valck, Pieter 162, 377.
Valette, Hertog de la 224.
Valkenburg; zie Hertoge van O(r)smael.
Vaubecourt, Jean de Nettancourt comte de 404.
Vaudemont, Charles de 496.
Veen, Cornelis Jacobs 425*.
Veen Cornsz., Mathijs van 296.
Veen, Pieter van 396*.
Velasco, Don Lodoicus de 121.
Velde, Willem van de 12*, 17, 81, 213, 334, 337, 379, 391, 405, 409, 411, 421, 424-426, 438, 459, 462, 471.
Veluwe 348, 355.
Vendôme, César hertog van 221, 249, 417.
Venetië 84, 156, 170, 221, 250, 257, 348, 355, 360, 394, 411.
Verdoes; zie Does, Jacob van der.
Verdun, Nic. de 260*, 326.
Verneuil, Gabrielle de 191, 209*, 224.
Verrast 121.
Verzijden, Jan Dirksz. 191, 385*.
Veth, Adriaan 376.
Veth, Apollonius 376.
Veth, Hugo 376.
Veth, Jan 376.
Vezekius, Bern. 342, 344, 372.
Vianen 426.
Vic, Meric de 91, 169*, 172-174, 176, 177, 180, 185, 187, 188, 202, 243*, 249.
Victor, I.A. *De Invocatione Sanctorum* 153.
Vieuville, Charles de la 335, 336, 338, 342, 343, 347, 351, 353-355, 358, 365, 371, 375, 383, 392, 395, 399, 405, 408, 420, 422, 482, 499.
Viglius van Zuichem *Commentatio in tit. X lib. II Inst.* 93.
Villaregius; zie Villeroi.
Villandry 395.
Villebon 380.

Villenius, F. (Vilerius) 392.
Villeroi, Nic. de Neufville Sr. de 90, 91, 337, 338, 433*.
Vinck, Corn. 250*, 257, 261, 263, 484, 487, 488.
Vitri, Maréchal de 408, 420.
Vlaming, H. de 497, 499, 500.
Vlaming van Oudshoorn, Pieter de 332, 337.
Vlucht, van der; zie Grevinchoven, Nic.
Vollenhovius E. fil., H. *De Orationibus* 153.
Vondel, J. van den *Hecuba* 505.
Vondel, J. van den *Palamedes* 491, 502, 505.
Vooght, Nicolaas de 19*, 20, 21, 44, 89, 269, 393.
Vorstius, Conr. 213, 251, 256, 258, 493.
Vosbergen, Casp. van 1*, 7, 306, 392, 397, 398, 483.
Vosbergen, Johan van 1, 2.
Vosbergen, Josias van 1, 2, 333.
Vossius, G.J. 35*, 36, 38-40, 45, 46, 81, 97, 101, 107, 114, 115, 122, 153, 159, 160, 163, 179, 191, 197*, 208, 215, 225, 264, 285, 295, 390, 391, 395, 410, 412, 417, 425, 474, 491.
Vossius, G.J. *Ars historica* 198.
Vossius, G.J. *Historia de controversiis quae Pelagius...* 25, 101, 124, 135, 136.
Vossius, G.J. *De Historicis Graecis* 312, 313, 468, 489.
Vossius, G.J. *De Historicis Latinis* 138, 152, 468, 489.
Vossius, G.J. *In fragmenta L. Livii Andronici Castigationes* 30.
Vossius, G.J. *Latina, Grammatica* 136.
Vossius, G.J. *Oratio in obitum Erpenii* 444.
Vossius, G.J. *Oratoriae Institutiones* 101, 135, 151.
Vossius, G.J. *Partitiones oratoriae* 135, 152, 160.
Vossius, G.J. *De Rhetorices natura* 28-30, 35, 37, 135, 152.
Vossius, G.J. *Theses* 136, 153.
Vries, de 12.
Vrij, Fred. de 393.
Vrij, Fred. de *Historie* 202.
Vulcanius, Bon. 258.
Vulcanius, Bon. *Iornandes, de Getarum origine* 258.

Wading, Petr. 167.
Wael van Moersbergen, A. de 189*, 213, 279*, 292, 294, 358, 369.
Wael van Moersbergen, S. de 214.
Waert, Jacomina de 378.
Walaeus, Ant. 1, 2, 6, 59, 491.
Walaeus, Ant. *Responsio ad Censuram Corvini* 456, 485.
Wales, Prins van; zie Karel I.
Wassenaer, Nic van. *Historisch Verhael* 439, 460, 505.

Wassenaer van Duvenvoorde, Johan van 131*, 132, 477.
Wassenaer van Warmond, Jacob van 215.
Wedde; zie Hove.
Welhoek 134.
Welwood, Will. 204.
Wensen, Hillegond 236*.
Wesenbecius, Matth. *Comm. in Pandectas vulgo Paratitla* 196.
Westerbaen, Jacob 227, 460.
Westfriesland 411, 420.
West-Indië (W.I. Compagnie) 4, 11, 20, 133, 182, 183, 268, 322, 323, 354, 393, 403, 423.
Westrhenen, Cornelis van 504*.
Weytzen vrouwe van Brandwijk, Anna 227*, 331, 460*.
Whitaker, William. *Praelectiones in controversiam de R. Pontifice* 172.
Wiarda, Dothias 307*.
Wicelius, Georg. *Methodus concordiae ecclesiasticae* 191, 211, 220.
Wigger 377.
Willekens, Jacob 323.
Willem I, Prins 239.
Willem Hendrik van Steinfurt 189, 248.
Winsemius, Pier. *Vita, res gestae ... Mauritii* 491.
With, Andries de 238.
Witsen, Gerrit Jacob 395.
Witte, Arnout de 431.
Wittius, Dan. 213*, 214.
Woverius (van de Wouwer), Joh. 60*, 143.
Wren, Chr. 240, 241*, 246.
Wtenbogaert, Joh. 65, 82, 116, 118, 121, 141, 145, 146, 162, 167, 168, 175, 181, 190, 192, 193, 211, 219, 227, 242, 249, 252, 255-257, 262, 271, 288, 294, 350, 392, 403, 423, 430, 431, 452, 472, 495, 504.
Wtenbogaert, Joh. *Contra-Discours* 168.
Wtenbogaert, Joh. *Oorspronck ende Voortganck der Nederl. Kerckverschillen* 227.
Wtenbogaert, Joh. *Verclaringhe van de motiven* 485.
Wyts (Wits) Jac. 486.

Xylander, Guil. *Plutarchi Duo Commentarii* 302, 320.

Zeeland 155.
Zevender, Jacob van 483*.
Zevender heer van Kenenburg, Otto van 81, 181, 203, 209, 210, 298, 321, 385, 397, 481, 483.
Zweden 84.
Zwingli Ulr. 361.
Zwitserland 501.